

رب يسر ولا تعسر وبنم بالحير

بسم الله الرحمن الرحيم
وبناشائناش كلیم
مضمون حدیث بونی عمیم
بونیکله بتامش رقیم
جمیع نقایصدن سلیم
والله بكل شیء علیم

علم تواریخ و اخبار و فن مناتب و آثار خلاصه معارف و اثال اولمهتل
بو فن جلیل و سند اصیل افاضل و اکابر لر نزدنده در یتیمه عدیل.

«بیت»

إذا ما طالع التاريخ مرء رأی الدنيا باصناف الانام
با بصر خفی معنوی تکون بالفؤاد بلا کلام

مفهومیل فن مزبور مرکبات عالم و اجناس بنی آدم ملوک عادل
وامراء جابر لر نك افعال و اطوارنه مطلع ایتدکن ماعدا کچمهش لری فکر
و ملاحظه ایدوب دنیا نك فناسنی و حرکات جمیع نك نعت و ثناسنی و اخلاق
تمیه نك رذالت و دناسنی تذکر و نقطن امثالی فوائد و فیرهسی و منافع
کثیرهسی اولدغیچون جهله به عزیز و عسلسدن لذیذ بر موعظله بلایغ
و ناصح نقیص سرور یغنده بی آزار رفیق و جمیع دمده یار شفیع
بدوکی اهل بصیرته آی دن آیدیندر بویله عظیم الشان اولسن
علمه شروع بو فقیر بی بضاعه و حقیر عدیم الاستطاعه نك وظیفهسی دکل
بکن زمانه نك بعضی وقایعنی یازمق مناسبیل سابق امر نك احوالی
بالضروره تصریر تبلندی.

زیرا علم تاریخ دیددتمز: «علم یبعث فیه عن حوادث الدنيا»
و موضوعسی، نقل اخبار ملل ماضیه و بیان احوال امم حاضره دن عبارت
ولوب بونکچون افراد تواریخ نك مسمیسی موضوعنه مطابق اولمق
بو ایکی حاله موقوفدر دیبشله.

امام قراباغلی خالیدی
تواریخ خمسة شرقی
قازان
۱۹۱۰

اولنور اگرچه اهل اسلام اللرنده وسائر رجال ملل بين لرنديه عومى وخصوصى تواريخ كتابلر وار اما بزم بو طرفنك اسلاف و اخلاقى ميبين بيان ايندن بو سيافنده بر مجوعه نجييه كورلش اولمىغندن «المفضل للمتقدم» مفادنچه بوگا تعقيباً هر نه قدر مفصل تاريخ و تواريخ يازيلور ايسهده شرق احوالندن بعث ايدنلره بو مجوعههم بر اساس اولوب اهل اهل انصاف بنم بو يولده ايدن سعيمى ضايغ اينمز محنتم بوشه كتمز وبوندىن غير اخذ ايدن اهل فلم نامى يمان بتمز اميدندهيم. فرغانه خانلرنىك اولى توفز يوز اون توفز هجر يهده آلتون بيشوكدين باشلنوب آلتون بيشوك ايله شهرخ خان آراسنده ايكي يوزدن آرتوغراق يىلرر مرور واون آتا عبور ايدوب مك بر يوز يكرمى سنهسى شهرخ خان چلوسنن بوياق مفصل تاريخ يازيله كلمش، تختگاهلرى شهر خوفند اولوب مزبور نسلدن يكرمى سيكز ذوات حكومت قىلب شهرخ خاندن بونقاروسى «بى» اسمنده وآنسندن قىوسى خان اسمنده اولمشلر، آخىرى خدايار خان وآنك عقيبنده دغى بر ايكي ذات بى ثبات خان اسمنى كوتاريب ۱۲۹۲ سنهسى خوفند شهرى روسيه اليه اونديكى ايله مزبور ايكي شخصك برى معزول وبرى بر قاچ آيدن صوكره مقتول اولوب حاصل ۱۲۹۳ سنهسى بو ولايتدىن خان اسمى بالكليه مسلوب ومعدوم اولوب كتمشدر مدت حكومتلرى اوچ يوز يتمش دورت يلهك يتمشدر.

بيان خان فرغان

وقتا كه اهالى فرغانه آراسنده مذبذليك اودى توشوب دورى مشاهه قىلندقدى بونى سوندرمهك علاجى بر عدالتليك ذاتنك امرينه انقياد وفرمانته اطاعتدن غيرى چاره اولمادىقنى آكلاب او اطرافنك بر قاچ طائفه اتفائله ايچلرندىن برينى خان كوتارمك مصلحت قىلب لىكن هر طائفه خانلىق اوزلرندىن اولوق آرزوسيله سوزلرنىك قرارى اولمىوب آخر كار قىل وقالدىن صوكره خارچدىن بر خانزادهمى

انجمن معارف كلامده علم نعوى توز منزله سنده توتدقلىرى كىنى، مرامده علم تاريخى اشك روغى مثابه سنده يورتمشدر دور. كم كه علم تاريخى دركار ديميه اول بر بريضة بگزركه باعدن عذر قىلب ييميه علوم مزبورنك علوشائنده وىزومى حقنده كلام قديم بزلره دليل وباشقى دوركه حضرت واجب الوجود اولگى امتلرنك احوال وافعالنى بيان ايله بنده لرينه تعليم وآنلرى تمثيل كلتوروب صوكره غى لره تشبيه ويرمشدر «حال السلف عبرة لخلق» بوندىن اونزى دىنلمشدر. وكتب فقده علم آثار واخبارى فرض كفايه دن عد قىلمشدر. ودغى انسان مجرد كندى اوچون جهان كليمىوب نفسى اصلاحدىن صوكره منافع اغيار ايله مأمور اولوب بو قول «خير الناس من ينفع الناس» معنائى منيفى شاهد دور اوبله اولسه انسان اللدن كلنچه ايامنده ايش باشلق و آراسنده بر اثرنىك ناشلق اولاد آدمك حيوان مطلقدىن امتيازى وبو امتياز دغى باغوز تاريخ يازمقده منحصر اولمىوب اشخاصك تفاوتنه كوره انواع انتفاع وحسنه بى شامل دور.

شوبله كه اهل علم فلم اهل سپه سيف اهل حكمت افكار اهل ثروت مال وبالجهله هر اصناف عديده فائده بالمال ايله انامه خدمت ايتيه مجبور و جنس بشر بو فولك مدلوليله مدبوندر. فلها بو مترجم كمينه اهل قلمنك قدمنده اولوق آرزوسيله عصر مزنك يعنى مك ايكي يوز ايله اوچ يوز بيننده اولن تركستان شرفنده واقع بعض حوادثى يازمقده ميل ومحبت ايدوب اول جهلدىن كاشغرده جهانكبر خواجه غلبهسى وآنك عقيبنده اولن خواجه لرنك حرمهسى اخىرى يعقوب خان مرحومنك آمد اقبال ورفعتى وزوال وانظماس دولتى كىنى كارلرى تسويدى مباشرة ايلدىم وبو واقعه لره فرغانه خانلرنىك بعضاً مدغلى اولوق حسيبله ابتداء آنلرى على وجه الاجمال اعلام قىلق الزم بلدى زيرا ناشدىن سويلنبيان سوزنك آخىرنده معنا منتج اولمز فقط برينه مقصور ايله اوقيان مفهومى بلمز. بعده فضاى وفضاق خانلرى ثم منغول و قىلىق خانلرى واطفالا دغى بر قاچ طائفه نك اخبارلرى درج وتسطير

دعوت و تکلیف ایدوب آکا انقیده فائل اولسه لرده ترکستان خانلردن می
 یا که بغارا وغیری خانزاده لردنمی کلتور مک بیته اختلاف ایدوب
 تارتیشهرق تور دقلری حین ده شیبانی خانلردن عبدالله الاصم ایله
 سمرقند و اندیجان خانی میرزا محمد بابر بن عمر شیخنک و افغعه سی
 اولوب مزبور بابر خان قاجوب حالا خوفند شهری بنا بولمش
 موضعدین کچمش بو ائتاده بر هوشیار آدم که اوز بیک اروغندن
 تورغاویه منسوب طائفه ننگ رئیس مئابه سنده ایدی اوغول و اعیانلری
 ایله مشاوره قیلب دیمشکه و لایتمز خلقی خان قیلقمده اتقاق اولسه لرده
 کمینی خان کوتارمکده اتعادلری اولمیب هر بطون اوز دیدکلرینی
 آرزو ایدر لر جائز که بو نفاقنک اخیرى نزاعه مفضی و محاربه یه منجر
 اوله یا که بر نفاقولای حکومتک اینه کر مکه مضطر اوله بس مسلمانلری
 فتنه و فلا کندن قورنارمق اوچون بر تدبیر و تدارک کرک دیبوب
 اوغوللری اول تدبیر نه دور نه طریقه اولور دیدکده حالا فلان
 موضعدین بابرخان کچمش آنک اوتدیکی یوله بر غلام غبی یی یعنی
 یاش بی فیم صبی یی خانزاده صفت پادشاه صنعت ایدوب اولوب واریب
 بر چایه فویوب بعده تابوب آلمش بولوب بابرخان ننگ اوغلی اسمنه
 دعوی و تریبه قیلب خان کوتاریب خلقنک نزاعنی بو بیانه ایله باصق
 کرک دیور. بوسوز بارچه یه معقول توشوب مجلس مشاوره ده اولانلردن
 غیرى هیچ اعده بوسرى فاش قیلمز شرطیله مزبور رئیسک
 نمیره سندن بر طفل رضیعی کمال تجمل و تزین ایله لباس زرینه
 دوروب و اشبای نازینه چوروب عری ریاستوق اوستنه باتقوروب
 اوراب آلتون بیشوک اچینه فویوب بولاب بابرخانک یوردیکی یوله
 تاشلب بر نیچه کونلر صحرا ده ماقلب صوکره تابوب آلمش لر. تابدیغی
 وقتک بو طفلدین نچه کراماتلر کوردیکی سویلیوب شوپله که یانندن
 کیوک قاجدی ایمزوب بورر ایکان اوستوندین قوش اوچدی
 سایه لب تورر ایکان دیبوب بوکا علاوه نچه علایم لری ضم و الحاق
 ایدب خلق ایسه ظاهر اوصافندین آنک اصل زاده ایدکنی اذعان

وقوش و کیوک تریبه قیلدغندین البته بی چیز دگل دیبوب مبارک
 قدم اولماغنی فال و اتقان بوو کیفینده تابلوب اولادخان اولدیغی
 آدم لرنک کؤکلنده برلشسون اوچون حمیلک آدی آلتون بیشوک ایله
 اعلان و جمله سی آنک تریبه سنده بذل مقدرت ایدب آکا اعوان
 اولمش لر. مشار الیه مصلحت تاپمش آدم ننگ یعنی طفلنک باباسی ننگ
 آدی دخی بابر اولمغله ایکی بابرنک هر قانفسنه نسبت و برلسه دخی
 بابرنک اوغلی دیمک یالغان اولمیب لکن «السر اذاتجاوز عن اثین
 فقد شاع» منطوقنچه بو حیلہ یی بعض اجنبی لر بلوب نسینده اختلاف
 قیلب آلتون بیشوک و ابغغه یتدکده دخی تورغاوه دن غیرى طائفه
 بوکا بویون ویر میوب اولگی کبی هر فصله ننگ اوز آرا بی لری
 بوله کلسه ده بی لرنک ایچنده بو ننگ شهرتی فائق و سوزی نفوذلی اولمش.
 آلتون بیشوک ننگ آلتی اولادی بو ترتیب ده اوتوب نوبت یتدی
 حفیدی بانى خوفند اولن شهسبت «بی» یه کلدکده بو ذات استقلال
 طالب اولوب خان اسمنی آلماقده خیلی حرکت قیلدیسده خانلق
 میسر اولمیب اما «بی» اسمنی زیاده سیله مروج لندرمش، بعده بو ننگ
 دورتیجی حفیدی شهرخ خان گه آلتون بیشوک دین اون برنیجی بوغوم
 اولور طوائفنک بی لری بی برهم بروب غلققه کوب سیاستلر قیلب
 نسبی نی اثبات ایدب بابرخانه چقاریب خوفند شهرینی پای تخت
 ایدینوب بو عالی همتنک تدبیر و غیرتی ایله خان عنوانی آله کرمش در،
 شهرخ خاندین مقدم اهالیسی نسینده اختلاف ایتسه لرده بوندین
 صوکره نزاعه محل و مجادله یه مجال قالمیب تحقیق خان بابرنک اوغلی
 اولادی اولمش در، ایددی آلتون بیشوک دین بوقاروسنی حضرت
 آدمه دک بر سلسله قیلب یتازیب آندین قیوسنی بعض خانلرنک
 و افغعه موافقه لری ایله بیله بیان ایدرز انشاء الله تعالی.

ذکر اجداد آلتون بیشوک

آلتون بیشوک ابن میرزا بابرخان ابن میرزا عمر شیخ ابن میرزا
 سلطان ابن ابوسعیدخان ابن میرزا میرانشاه ابن امیر تیمور کورا کان

ابن امیر تورغای ابن امیر بزرگ ابن امیر ایلتکیر ابن امیر انجیل ابن
 قره جازویان ابن امیر سوغوجین ابن بروقی خان ابن ایرومچی زلاس
 خان ابن فاجولی بهادر ابن برتان خان، (تیموریه ایله چنغزیه اوشبو
 برتان خاندان فوشلور) باین طریقکه چنغزخان ابن یزدی بهادر
 ابن برتان خان اولور ابن فابل خان ابن تومنخان. اما روضة الصفاده
 چنغزخان ایله امیر تیمور شعبه سی اوشبو تومنخانن آیریلوب مقدم
 مؤخر و عددده دخی فرقلری وردور. تومنخان ابن بای سوفقار ابن
 بایدو خان ابن دوتمین خان ابن یوزنجیر خان ابن آنقو «آلتقو» جنت
 دیون دیون بایان سلطان ابن چوبنه خان ابن مگلی خان ابن آی خان
 ابن کون خان ابن تیمورتاش خان ابن فیان خان ابن ایلی خان ابن یولدوز
 خان ابن مغول خان و تاتار خان و هما ابنان آنچه خان ابن الیاس خان
 و اوغوز خان هندان ولدان قره خان. نسبلی سلطان روم رفعت لزوم
 ایله اوشبو قره خاندان جمع اولور لکن سلاطین روم خلدالله ملکه
 الی آخر القرون حضرتلرینک ج اعلالاری غازی عثمان خاننک معاصرلی
 آلتون بیشوگ اجدادنده قره مار نویان اولمغله بونک ایله قره خان
 بیئنده یکریمی بش آتا و عثمان خاننن قره خانه قدر فرق بش آتا
 کورنمکیله تورغولرندده توفیق تابلز کبی تباین وارلیغی بوجانب
 نسابلرمزه بانیموب و قلمه آلتیموب فالان بابالره محمولدر چونکه آلتون
 بیشوگدین حضرت آدمه دک آنچه ایلی اجداد تعدادی بو قوله دلیل
 اولور. دیهک که اگر بیلیموب فالان بابا بولسه عددده بوندن زیاده
 اولمق لازم کلوردی. قره خان ابن ترک خان ابن یاقث ابن نوح علیه
 السلام ابن لمک ابن متوشلج ابن ادیس علیه السلام ابن برد ابن
 مهلائیل ابن سینان ابن انوش ابن شیث علیه السلام ابن آدم
 صلوات الله علی نبینا وعلیه السلام نسابلر بویله خبر ویرمشلر مؤرخون
 آنی نعریر قیلمشلر. والله اعلم بعدنهم ومدنهم.

ذکر اولاد آلتون بیشوگ

آلتون بیشوگ اوغلی سلطان ایلیک اوغلی سلطان غدا یار اوغلی
 محمد امین خان اوغلی ابوالقاسم اوغلی اصیل زاده اوغلی شهست بی
 اوغلی شهرخ بی اوغلی رستم بی اوغلی حاجی بی اوغلی عشوری اوغلی
 شهرخ خان دورکه شهر غوفنده ابتداسریر سلطنته چالس خانلق اسمنی
 جالب مخالف بی لری سالب ونسبنی ثابت ایدن بو ذاتدر «کما بیناه آتفا».

لطیفه: وشبو خاننک جلوسینه تبریک اوچون اطرافنک برندنن ایلچی
 کلدکنده غان ایله مجلسده آش یمشلر خاننک سقالنه کرونج توشوب
 وزیرلرندنن بری، «در پیشه عنبرین شکار نیست هر پنج پیاده رارهاکن»
 رمزی ایله خانی آگاه ایتدکنه غان سقالنی صیفا یوب کرونجی توشورمش
 ایلچی بوکا تعسین ایدوب مجلسدن یئاغه کلدکنده حاجت اوچون بدرقه
 واریب بو عینده آبدسته نوتان یولداشنه دیمشکه خاننک عضورنده
 بویله کنایه سویلشوب بری برلرنک مرامنی آنکلر ایکن ولایسته
 فایتدقده خان ایله بیله طعامه اونوروب بناگاه سقالمه آش نوشه
 بو بیئی یاد ایتکای سن هر ایکمزه اظهار فضل اولور دیو تنبیه ایدر.
 ایلینه فایتوب بر کون خاننک مجلسنده آش یدکنده وزیرنک سقالنه
 کرونج توشر مزبور رفیق اوکرنمش بیئی اونودوب تقصیر سقالکژده
 او بدرقدهگی دیمش.

1121

شهرخ خان مگ بر یوز یکریمی برده نخته کیچوب کامل اون
 ایکی یل پادشاهلق قیلب جلوسینک اون اوچونچی سنه سی وفات
 اولمشدر. عبدالرحیم بیک عبدالکریم بیک شادی بیک نامنده اوچ
 اوغلی قالوب آتاسی مسندنه عبدالرحیم بیک جلوس ایلدی. بو دخی
 اون ایکی یل خانلق قیلب مگ بر یوز فرق آلتنچی یل وفات ایدوب
 برادری عبدالکریم بیک نخته کچدی اون سینکز سنه خانلق قیلب

بو قدر اصل تاشلار پادشاهلرنىڭ باشىدا كىيىن تاجىدا مەۋجۇد دىكىل ايكن
ايباق نايىبە اسرافى اولەزمى دىيانچە اوستە چايىنىدىن خانم چوات و يىروب
وقت مادە خانم لرنىڭ ايباغى بىكەم نىڭ باشىدىن آشوب تور دىغى
ملاحظە سىلە دوزمىشدر دىمىش.

ناربوتە خانىدىن عالم خان مەر خان و بر خاتوندىن رىستەم بىك
نامىندە اوغول لرى و حاجى بىك نامىندە بر برادرى قالمىشدر بو حاجى
بىك شرعى خان نىڭ اتاسى ملە خان و خدایار خانلرنىڭ باباسى اولور.
برادرى ناربوتە خان ايله آرالرنىڭ مدت طویلە مخالفت لرى اولە كلوب
ناربوتە نىڭ وفاتى بعدىكە مزبور اوچ اوغول و حاجى بىك بو دورتا ولار بىك نىڭ
برىنى خان قىلمىقەدە اھالى فرغانە اغتلاف و ھەر طائىفە برىنى طالب
عاقىبت جماعىئە مكىئە غالب اولوب عالم خان صاحب قرانى نىختە چىقاردىلر.

عالم خان ابن ناربوتە خان

عالم خان نىڭ لىبى ظالم خان ايدى خان اولدىغى ايله عمى حاجى
بىكىنى قتل ايدوب ياكە بونىڭ سۇطومىنىدىن قاچوب فرغىز ايچنە كىدوب
نچە يىلار آندە نھان يوروب كىنى اچلىدىن وفات ايتىمىشدر. عالم
خان غايىت غيور و غضوب و ظلم الە معروف و موصوف و منكر اھل
تصوف ايدى مع ما فیه كىنى مئشرع بلوب اجراى شرع ادعاسىلە
اوزى نىڭ انابت قىلمىش يعنى قول بىرمىش شىخنى درىبە يانتقورمىش،
سەببى بو ايمىشكە قايسى دور بر شىرى نچە مرتبە وارىب الامىوب
قايتىمىش بر كون شىخنە دىمىشكە تقصیر فلان شىرە نچە دفعە واردىم الامىوب
كوب غزىبە صرف و كوب آدم بلىق ايتىدىم معلوم كىز دور، دعائى
قىلسا كىز شايد آنىڭ بر كاتىدە فتح مىسەر اولە دىور شىخنە توجە ايدىب
مراقبە بە كىدوب بعدە باشنى كوتارىب فلان كون فلان ساعتە قوشون
چىقارىب وارسىن بى توفى آلەسز دىمىش شىخنىڭ دىدىكى وقتىدە
چقوب واقعا وارىب آلەش. قايتىدىن سوڭرە شىخنى دعوت قىلىب
الحمد لله دعا كىز اولدۇم كىنىدە كرامتكىز پايسىندە سفرىسەم مبارك بولدى

شەرى آلدىم دىوب سرور و تشكر صورتىنى كوسترىب صورمشكە ترك
واجب ايدە نىڭ جزاسى نە اولور. شىخە «بتمش قامچى دور» دىور بو
فتوى ايله فى الحال شىخنى يانتقوروب بتمش قامچى اورر شىخ توروب
مىندىن نە گىناھ اوتدى دىدىكە اوليالرە كراماتنى ياشورمىك
واجب ايكن جناب كىز شەرى آلەق ايله اظهار كرامت ايدوب جزاء
ترك واجبە مستحق اولد كىز دىمىش. بر جاىدە قول آلور ايشان ومريد
تربىبە قىلور دىشان وار دىوب ايشىتەسە حضورنە چاقرىب ضيافت لار
ايدوب طريق سلوكدىن سوز آچوب ايشانلقدىن غرض نذر آلەق
وبونىڭلە يوم جزادە ناذر لرى جسر صراطدىن بى توفى اوتكارىب اوچماغە
آلىب وارمىق دور بو مقصدنىڭ صدقەنە حالا اوشبو تارتلمش آرقاندىن
باضوب او طرفە اوتەسنى دىوب حوض عمىقنىڭ اوستىنە آرقان تارتوب
اوتىنگە امر و جبر ايلىوب بىچارە ايشان آرقانە قىدوب دىغى ايله
حوضە توشوب باتوب چىماغە قويمىوب تاش كىساكلر اتوب حاصل
حوضدىن اولوكنى آلور لردى بنابرىن بونىڭ ايامىندە ايشانلق ايدىر
آدم بلىكە ايشان دىان بر نام قالمدى دىو نقل ايدىلر. تاشكىند ايبالتىنى
وبخارا توابىدىن نچە قلەلرى ضبط و تسخير ايتىمىشدر عالم خاندن مقدم
تاشكىند شەرى تورسونخواجە نامىندە بز ذاتنىڭ اللە اولوب چارحاكم
زمانى اوشبو خواجە وقتىدە كچوب كىتمىشدر. اخلاص رىستەم بىكى
وسر كرده دىن دغى نچە لرىنى ناعق اولدىرىب بونلردىن غىرى دغى
كوب آدم لرنى باشىدە بىتمىشدر بويلە ظلم و خشونتتىدىن خلق تىجىردە
اولوب تارغوب آغر الامرىك ايكى يوز يكرمى بىشچى سىندە امر
واعبائى اللە اوزى واوغلى شەرخ و نچە طرفدار لرى ايله برابر مقتول
اولدىلر. مستقل حكومتى اون يىل منازعەسى ايله اون ايكى يىل ايدى
فوقى صغرا دە اولوب جىسدنى غوفىندىغە كلتوروب دىن ايتىدىلر.

عمر خان ابن ناربوتە خان

عمر خان نىڭ جلوسى عالم خان قتلدىن مقدم اولوب عالم خان نىڭ
فوتىدىن سوڭرە ايكىنچى دفعە خان كوتاردىلر. علماء عصر اتفاق ايتىمىشدر دور كە

صاحب الترجمة عمر خان اعدل الازمن اعلم الاقران فضل جهنندن بنی شهر خنک جمله سنه فائق شاعر بلیغ و سخن سیخ فصیح بلکه جمع بابریه بیننده علم و معرفتله یکانه و حسن اخلاقده بر دانه ایدی. شعر فارسی و ترکیده بی همتا اولوب ایل بلاغت بعض ابیاتلرینی کتب معاینده ایراد ایتمشلر. منفعت عالیده سساعت احکام شریعتده بادل معادلت و حسن تدبیر و سیاسته سی و مبادرت ایلین بر خان نامدار ویر پادشاه کامکار ایدی اهل کمال کامل محبتی و اهل ستره تمام مودتی اولدندن ایام هنگامک بخارا و غورازم ختای و خوتن هندستان و کردستان کبی بلاد بعیده دن افاضلر کلوب خدمتمنده بولمشلردر.

مؤلفه

فضل اظهاری موقوف پادشاهه که یعنی تربیه سی عالیجاهه
اگر تربیه قبلسه بر حریفی بولور لایق او منقوص کته جاهه

نثر

الحاصل فرغانه زمین خالرنده مانته موافق ترتیب عساکر و منافع فقرا و مساکین لرنانک حالتی فکر ملاحظه ایدوب خصوصاً خوفند شهرینی مساجد و مدارس ایله مرین ایدن بو ذاتدر بونکچون عمر خان جنتمکان دیوب نام محبوب و اضافه مرغوب ایلله یادوتندکار اولنمقده دور. بخارا خانی امیر حیدرنانک معاصر ی اولمغله امیر بونی کندنه تابع ایتمک ضمننک مکتوب و ایلچی یبارمش ایکان بو شعر ایلله رد سفیر ایلمش.

بیت

سزده که میر بخارا مطیع من کردد عمر بنخت خلافت مقدم از حیدر
یعنی لایق و سزا اولوردی امیر بخارا مکتا اطاعت قبلسه لر زیرا که
حضرت عمر رضی الله عنه خلافتده حضرت علی الحیدردن اقدم دور.
بو مجلسده خبوا خانی محمد نانک ایلچسی حاضر ایکان بو شعری
انشاد ایتمش.

بیت

محمد رحیم آلدیده نایسه جاه عمر تابع اولور می حیدر مطیع
معنای بیت: رحمة للعالمین محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه
وسلم حضرتلرینه مطیع و منقاد اولمقله حضرت عمر و حیدر رضی الله
تعالی عنهما دنیا و آخرتک جاه و منصب لرینه نائل اولدیسسه سزلر بر
برگزه تابع و متبوع لیک ادعا قیلنمقدن هر ایککز اتغافلده محمد رحیم
خانه اطاعتکز اولی و البقی اولوردی دیبکدر. معنای مجازی لی
حقیقده تصرف قیلب خوب موافق توشورمش. بو بیت محمد رحیم
خانه مسهوع اولدقده پسند ایدب مهربنه نقش نازدرمش دور.
جنت مکانک ایامنده کندنه مائل شاعر و شاعره لری اولوب بر
کون باغناک سیرگاعنده بر جاریه یه تصادف ایتدکده خان آشا بو
بیتی سوبلشم.

بیت

زیردامان تو پنهان چیست ای کل پیره من

«جواب شاعره»

نقش سم آهوی چیست در برك سمن
خان نك لطیفه سینه بورمز خوش توشوب تکرار دیمشکه:
باز تشبیه دیگرکن تا بکردم از سرد

«جواب شاعره»

غنچه سیراب رماندکده نه شکفته دهین

معنای مصراع اول: ای مزین لباس و کوملک لر ایلله اوزینی
بیزاییچی گل صفت سناک ایتا کک آستونک یا شرون تورمش نی نسنه دور.
معنای مصراع ثانی:

سمن گلی نك بفرانغه باصمش آهوی چینک تویاغی ایزیدر.
آهوی چیندن مراد جوفار کیوکی یعنی آهوی مسک دور.
معنای مصراع ثالث: ینه باشقه بر نمیشل کترک ای باشکدن اینالای

معنای مصراع اخیر: صدردغکز نسنه ننگ وصفی صوی کوب جایه اوسمش قزل گل اوخشاش نئی دورکه هنوز آغزینی آچمامش دیمکدر. بیتنگ بری برینه وزی و نافیسه سی و سوال و جوابی بر کتابه ساز یعنی استعاره و مجاز ایله کلمشکه بده آکسزده بویله موافق جواب امکانی عسیر اولن کاردندر «ان من الشعر حکمة» معجز بیان بویله محل لرده عیان اولور.

بو ذات دخی اون ایکی ییل پادشاهلق قیلب ۱۲۳۷نجی سنه سی جوار رحمته واصل اولمش. «رحمة الله علیه» خلاق جنازه و قبری اوستنه برکریه ویفی قیلمش لکه تعبیری ممکن دگل. ایامنده استروشن یعنی اوراقیه امزالری ایله احیاناً واقعه لری اولوب بوندن ما عدا جوار مملکتنگ هیچ بریله معاربه آچدیغی معلوم اولمدی.

محمد علی خان ابن عمر خان

بعده بلا توفی اوغلی محمد علی خان اون بیس اون آلتی یاشلرنه آناسی جایبه جلوس ایلدی خلق بونی صفت مدح ایله معدل خان دیورلرکه منبع العدالت دیمک اولور. کاشغرده جهانگیر خواجه غلبه سی بونگ زماننده طیوره کلوب بر دخی کاشغره واریب گل باغده محصور غنای ایله مقاتله قیلدندن غازلی دیب ملقب اولمش. بوذاتندن فقط معدل اسمی وغازلی اقمندین غیری هیچ بر نتیجه چقمش دگلدر. چونکه غازلی لقبی دین اوغورنده غیر ملت ایله بخاربه ایدوب قاتل کفره اولن چنگ بازاره واول بوله جاننی و مالینی بندل ایدن شهبازلره قویولمش نام اولوب حتی امیر تیموره غازلی لقب قونولمادیغی کفار ایله کاری اولدغندن ایکن معدل خان کاشغره قوشون تارتوب واردندن «من جهز غازیا فقد عزاء» نص منیفی خان مزبوری بو اسمه نائل ایتمشدر. بونگله شهرتی آفاقه کتمشدر. فرغانه خانلرنه بوذاتندن غیری بده غازلی دینلمیوب بعضی خانلرنک خطبه ده و طفراده غازلی ایله یاد اولندیغی خطیب و کاتب لرنک عندیاتندندر. هر نصل ایسه معدل

خان کاشغره بهانه سیله اجدادندن آرتوق آد قزانمش. والا صحبى جاریه وارامل مجلسی دنی واراذل ایله اولوب ایامنی اویون کولکی هوا وهوسده اونکارمش. مملکت ایسه آناسی عمر خاننگ توغریلب کندیکی ترتیب واهالیه کوستردیکی طریق ایله بر دور آسوده حال و فراغ بال عمر کچوروب عاقبت بو ننگ شرارتندن ناس حرارتنه یانمشلر بلا وقتنه آستونده قالمش لردور. صورتده احسن بدننه اجسم کوزکه باصولت کوررکه باهیت سمین و معظم بر شخص بیغم اولوب سیر و سفره چقدقچه آرغومق آنلر نازی ایتلر ایتلرنک خدمتنده نچه الوغ بیکلر قران قوشلر ونچه چادر و فوشلر ایله حرم لرینی بیله آلیب یوروب آز مسافه یه کوب قوشون ایله کیدوب خانلق سلطنتنی اظهار اهالینی بو بهانه ایله اغفال و بو سیاست ایله اهمال ایلمش ذات ایدی دیورلر.

حضرت قبله همزگا و قضاق ایچنده یورمش نچه سوداگر نوغایلر قضاق غلغلی ننگ روسیه تصرفنه کچمک آثارنی مشاهده ایلدکده دار اسلامه هجرتی واجب بلوب بری برلرینی نصیحت قیلب اوشبو خاننگ زمان امانلرنده تاشکندک واریب والیسی اولن بیکلر بیکنندین سوراب سالار بو یوندین بر صو آلیب باغ باغچه و عمارت صالحب ایچلرنندین ملا عوبای نامنده بر افسقال قویوب یدی - سیکز ییل اول جایده توروب ینه اوشبو خاننگ فتنه فاجعه سنه امیر طرفندن قویولمش تاشکند حاکمی محمد شریف انانیق ایله شیر علی خان منازعه سنده مال لری نالانقه توشوب نوغانلر اکثری قسایتوب قضاق ایچینه کلمشدر. پدر بندر کوارمز دخی چیق اولسگی ایکی زوجه سی بری وفات و برینی تقریق ایله ایکوز ایلینه کلوب بونده والده مکرمه مزى نکاحلنمش. فقیر بو جایه یعنی ایکوز بویونک وجوده کلمش مز بعده ایکوز دیواننه کریب اوتوز یله قریب استقامت قیلب آنندن بساخته بلده سنه کلدیلر. ۱۲۹۶نجی هجریه ده حج شریفه کیدوب استانبولده اصول

دین و دنیا مرننگ ستونی فروع ملت و بنیان مرننگ متونی شوکتلو افندمز سلطان عبد الحمید خان حضرتلریننگ اهر یوزینی کوروب حق لرینه دعا قیلمشدور. حاج دن قایتدفدن سوگره بدی یل یینه عیانتده فالوب ۱۳۰۳ هجری سنه رمضان المبارکده سن سنیه لری یوزدن تجاوز ایدوب شهر چو چکده جوار رحمته رحلت ایلدیلر. تعزیه سنده باخته حاکمی زمان لیک افندی ننگ بو فقیره سولدیکی فقره لطیفی شرین بر حکایه اولدفدن بوراده ایراد ایلدی. دیدیکه جناب حضرت اکرم صلی الله علیه وسلم معراجہ عروج ایتدکنه حق تعالی دن تمنی ایدوب امتیه نه ارمغان ایله واررم دیدکده کرمی کینگ خدا مرحمت قیلب دیمشکه بنده لرم دین کم که منم برلکمه ایمان وسننگ پیغمبرلککه ایقان ایدو وبو اعتقاد اوزرنده ساچ سقالنی آفاردوب آخرته کیده من آننگ فیلندن قطعا سؤال قیلیموب وقیلمشندن مطلقا مؤاخذه ایلیموب چنته اذغال ایدرم دیمش. رسول خدا یارب کرمگنی زیاده ایله دیدرک تکرار التجا ایتدکده اول آدم کندی معافی اولدغندن فضلا اولاد وافر باسندن دوست و اعباسندن مستحق عذاب اولان یتیمش آدمه شفاعت ایتسون بشارتیله دونمشدر حاجی بابا ایسه بو بشارتننگ مبشری اولدندن سزله البته شفاعتی مجزوم و محبی اولن بز عاصی لر دخی امید وارز دیو تسلیه ایلدی.

مرحوم والد ماجدمز تشکراً هر وقت کمینیه نظر ایدوب او اخر عمرده زیارت حریمین ایله معزز و سلطان ابدالله ملککه جناب لری ننگ یوزینی کورمک یله مشرف اولدیم وبو بختیار لافه سبب سن اولدنگ خدا سگاده بو نعمتی نصیب وبو دولتی ارزانی ایلیه دیو بشاشتله اظهار رضالیغ کوسترردی. تاشکندده شیخ الشیوخ قطب الزمان احمد الاوان جناب ایشان خان توره خان حضرتلریننگ خدمتته داخل اولوب بو سن ساله کلدیکم وبو عمر دولت لره ابردیکم اول عزیزننگ دعاسی برکاتیله دور ایدی. یوقاروده یازیلیمش سالار بو ینده عمارت لری تاشکند روسیه الینه اوندکدنصکره شرفی بای نامنده

بر دوستی صائب پولنی ییاردیلر. او وقته قدر صائلمیوب توردیغی روسیه ایله خانلر بیننده بر نوع مصالحه اولوب شاید شهرلر کلا اول اسلام النده فالورسه یینه هجرة ایتمک امیدیله ایکن فرض منعکس اولرق تاشکند روسیهیه اوندیکی ایله صائمیه رخصت ایتمشدر. مرحومنگ فضاک ایچنه کلدیکی آبلای خان وفاتنه قریب ابو الفیض خان ایامنه قرین اولمغله بو طائفه ننگ یعنی فضاک خلقی ننگ روسیهیه تابع اولمزدن اولگی حال لرینی ترکستان و فرغانه خانلرینی والی و بکر ننگ کارلرینی هر وقت اوزاق اوزاق حکایه قیلب مهربان بولورلردی اول حکایه لردن بستب آلانی و ایشتدکمزدن خاطرده فالاننی محل مناسبده یازیب بو توار یخچهده یادکار قویالیم تاکه اوقیانلر روحنه دعا قیلسون لر.

تاشکندده متوطن اولدقلری آوانده والیسی بیکر بیکی نامنده بر ذات عالی صفات ایدیکه عمر خان عصر تدین تا معدل خان ایامی ننگ اخیرینه چه حاکم بولوب توروب کوب یرلرینی فتح قیلب نچه معاندلرینی کندنه مطیع ایتمشدر قایو محله بر دشمنان قوی و قایسی مکانده خاندنگ بر مکابر عدوی اولورسه هیچ بر سرکرده آکا ظفر بولمادفده بویله خدمت لره خان بیکلر بیکنی بیوروب باذن الله آنلری تارو مارونچه پیرکش لری خوار زار ایلمشدی، بوننگ وقتنده جمههور فرغزیه و ففچاقیه و اکثر قضاییه تاشکند توابعندن محسوب اولرق بر طرفی آفمسجد اوتنه نچه کونلیک یرلردین و بو جانبده قبال والیسی اولکاسنده یورن ایللردین اموال زکوة آلنوردی ایللی قوش یوز قوش کروان قوشولمغونچه یورولمیان قورقنچ یوللری امین ایلب ایامنده اوچ بیش قوش کروان بی خوف بوررلردی. اول وقتنده روسیه سرحدی ایرتیش صوی ایگ چیت فلعهسی سیمی پالاد ایدی ایرتیشدین اوتنهسی دار حرب وبو سمت کلا دار اسلام دیوب بو اورتاده کرواننگ سلامتته کفیل وسوراغنی ذمه سینه آلمش ایدی آز سوزلی آلیس فکرلی اوستونده کهنه پوستنی جای بویروننگ اوستی

مجلسلرده اورنى ميست اما اقبالى بلسند زبردست ايدى ظاهرده ملايم حلیم اما حد ذاتنده بر غيور عظيم ومتهور غير كظيم ايدىكه هر كه سخط ايدرسه سوز ايل حقارتليميوب ايما ايله سياسته سزوار ايلردى غضبى بطى يعنى تيز آچيخ لنه يوب حاله غضبنده كوزينه حمرة يا صفرة پيدا اولوب يوزى آفاريب سقالى سلكنوردى كولكوسى كم ايكن ابتداء اچيغنده تبس صفت اولوردى آدم لر اچيخ لند يعنى آندن بلوردى.

لمحرره

كولمه شاهنك كولديكنه كوستر اول نابنى

يعنى تمثيل دور بوسوز قندين چقار شاپنى

§

خدمتنده بوكى مديبر و بزور ذوات لر وار ايكن ينه معدل خاننك امور مملكتنده مساعدى اولم يوب خاننك حرڪات حمقانه سندن بيك لر بيكى ده آزده خاطر اوله رق اغير ايام لرنده كارنسه مساهله ايلدى. بالفوز بود گل جميع بيك وسر كرده لر خانندين يوز چو يوروب اميرنك كلكى كى آفاته و ذبلده ياز يله چق تلفاته باش سبب والى و بيك لر اولمشدر. حتى روسيه نك قمسجد و آلتايه قدر جرأتى بو فسادنك فذلكه سى ايدى. اگر خانلرنك افكارى بيكلر بيكى نك رائى واجتهادنه موافق اوليدى بو آنه قدر اجنى دن بر فرد فرغانه مملكتنه ال اوزاتيزدى ديور ايدى. وخيرات جهنتدن دغى كوب ايشلر كو چوروب حالاً تاشكندده مدرسه بيكلر بيكى ونجه مواضعده دغى تعمير مساجد و بنا قناطر و اوقاقلر قىلب آباد بلاد وبالجمله منافع عبادى فخر ايدن هجرية نبويه نك مكندين سوگزه تاشكند ايالتنه بويك اعدل بيك كلمدكنه وبوندىن اوزاق حاكم اولمدينه جم كثير شهادة ايدر. الحاصل زمانه خانلر ينه غافق مدح و ثنايب لائق بر ذات صميم القلب صادق القول ايدى. www.uyghurkitap.com غريب الديار دور اسلام ايسنه و دار اسلام محبتنه كلمشلر ذيو رعايه

واحياناً تعريض وظيفه ايله التفات بي غايه ايلردى. بيكلر بيكنديين بوروب تاشكند شهرى هر اوج يل بش يلده بر بوزيلوب بيكلرى عزل يا قتل اولنور ايكن بونك اياهنده ناس بو بلادن برى وامين اولديلر. بيكلر بيكندين غيرى حاكم لرنك ثبات و فرارى اولم يوب آز مدنده فنا و يورتنك تيز- تيز بوزيلوب اهالى نك فتنه ايله مبتلاسنه باعث نه دن ايدى- ديو صور دغمده تاشكند شهرى فرق سان باراق خاننك يورنى ديوب معروف و فرغانه توابعى نك ايك معمر و مشهور بلده سيدر قديمده تركستان شاهلرينك پاى سريرى اولمغله بوشهره كيم حاكم اولورسه بر ايكى يلدين كين اولگى پادشاهلرنك كارى يادنه كلوب آنلر بو جايده توروب دوران سوروب نچند مملكتلرنى ضبطنه آلمشلر تصرف قيلمشلر من دغى آنلرنك مسكننده بر قرار اولديم شايدكه اقبالم يوز ويرسه بختم ترفى قيلمسه ديوب نفسنك اغواسنه شيطاننك اغراسنه آلدانوب پادشاهلق دعواسى دماغنه نوشوب خائن اولمغه باشليور خان بونك بو فصدنى بعض نا قولاي افعالندين آكليوب حضورنه تكليف و دعوة ايدر «الخائن خائى» اول ايسه فكر فاسدى خان بلهش ايمش منى البته اولدر ديهرك خوفندين وارميور بس بوگا تاديب اوچون خاننك حركتنى ايشدوب فقرابى دغى خانه عاصى قيلمق صددنده سعى ايدر. ديركه سزلرنك فائده لركزى كوزليوب طرفكزدن خانه فلان ايشده اويله وفلان توغريك بويله ديوب جواب قايتارمش ايدم خان بگا و جميع فقرابه اچيخلنوب كايوب عسكر عظيم و جنود كثير ايله كلور ايمش تاشكندكه وارسام آدم لرينى قامچى صابنه اولچاب قزقارم دير ايمش ديوب بر طولاً مالايطاقلرى قوشوب تورلوك تورلوك اقول كاذبى شهرة جازمه ايله سويليوب اگر خاننك تكليفنى قبول ايدرسكز موبنومزه آلوب اعلام ايداليم نه دير ايسه امر يابه كيداليم والا من غادمكز سزلرنك بولكزده جان وباشمنى اورتايه قويمشم انكله مقابله قىلاليم محاربه يه چقاليم ديوب فراساده دل بيچاره لر بوگا اينانوب بزلره ايكى باشدىن بر اولوم ايمش هر نه ايسه ميدان

مردانه ليك قيلمق كرك ديهرك همت كهريني بيل لرينه باغلب تمام
 اجتهاد ايله اوروشور اولدوقده خائن بيك نك سري فاش و حالي اشكار
 اولوب فقرالر قتلور عا كم بايوش توتولوب مردود اولور يا مقتول
 اولور. بونگچون بورنقى لر تالكنند شهرى مروركا سلاطين قراركا
 شياطين ديمش لر در. بيكلر بيكى ايسه دانا وعقل و فراستده يكانه اولمقل
 بو سودايه سبيل ويرميوب بيك كنده مستقيم و مسلكنده مستديم
 اولمش دور خانلقى نيلسون حاكم ايكن حكومتى خاندن نفوذلى
 ايدى اونوز يله قريپ بيك ليك قيلم معدل خان فتنه سنده امير بونى
 كنديله بيله آلوب كيدوب عانيت بخاراده وفات ايتدى ديور ايدى.
 «رحمة الله عليه رحمة واسعة» بعضيلر بونى امير خوفندغه آلدر يب اولدردى
 ديرلر ايسه ده بوخير اعتباره صالح واعتماده قابل اولمغندن والدمز
 مرحومنگ تقريرى تحرير ايدى يعنى امير ايله بخارايه واريپ
 آنده اجلندن وفات ايدوب عزتله دفن اولنديغى خبر عنده راجح بلندى.

مؤلفه

عدالت ليك فقط خانه دگل خاص كرك حاكم كرك بيك كه كرك راست
 عدالت ليك بيلن كار ايتسه هر كيم اوكر دايم او ذاتى مدخيله ناس
 كرك يوزيل كركسه مگ يل اونسون دعا ايلز حقنده ناس باغلاص
 بيكلر بيكى نك اصل اسمنى انام رحمتلك دن صورمغه يادمه كلميوب
 صوكره كوب آدملردن صوراديم ايسمه هر برى بر كونه اسمله ذكر
 قيلمق دن حقيقتنى بلامديم هيچ برينك قولنه قرار قيلمديم. و بو ايامه
 تاشكند شهرى علماء و فضلا ايله مملو و مشحون اولدغيله برابر اغنيادن
 اهل خيرات دغى آز دگل ايدى جمله دن برى فولاد باى نامنده بر
 ذات ذوالحسنا ت ايديكه دسمايه سى كم كونده كوكلندن كچار ايمشكه
 خدا مكا مكا طلا ميسر قيلسه فائده سنى خدا يولينه تصدق ايدر
 ايدم. نيتنه كوره خدا بوگا مكا طلا عطا قيلمش بوده وعده سنه وفا
 ايله سوداسينك هر سفرده ربعنى مساجد و مدارس و منافع ناسه صرف

ايدر ايمش بعد الوفاة حسابه صالح مشر آلمش مكدن زياده آلتون
 غيراته خرج قيلمش رأس مال هنوز باقى قالوب بين الورثه قسمته
 دو شمش بو ذاتنك عادتي بر نيت حسنه فصد ايتسه اول آنك خرجنى
 نضمين ايدوب تجارته چقارش مال لريني ده دويه قويدوقه قولاغنه
 آهسته سويلبور ايمشكه اى مبارك مخلوق سنك اوستوكك فلان قدر
 مال بوكلديم بو مال دن اولان ربعى فلان محله فلان نسته يه صرف
 قيلمغه نيت ايلديم. واقعا معيار ايله قولاغنه سويلمش دوه بو كندن
 حاصل اولن فائده ذكر قيلمش اورنقه يتر ايمش يعنى كفايه ايدر
 ايمش. «لكل امرى مانوى» هر كم نيتندن تاپار ديمك بوندندر
 بونگچون آدينى ايشدن آدم وفاتنه افسوس ايتمشدر ديورلر.

لمحرره

بو عالمدين اوتار همه اوتان بر ايش قيلم اونسون
 ايشتكان فوتنى آنك قولنى بر دهان ايتسون
 ويا كه شويله بر ايش قيل ايشتكان آفرين ايتسون
 آنك ضمننده نيك اسمك شرفدين غربه دك يتسون
 اهل غيراتنك اولادى خوار اولمز مثالنه بناء اوغل لرى دغى دولتمند
 اولوب ۱۲۸۰ هجريه لرده مزبور باينك اوغلندن برى يارمونكه يه
 يوروب واردقك يولده آيكوز قلعه سنه كلوب آناسينك دوستلق مناسبتيله
 انامزى صوراب خانه مزه نوشمش اثناء كلامده انامز ديمشكه مقفورله
 پدرگز اسنان ايله مقبول عام مشهور انام اولمش ايكن سز لرى نچه
 آدملردن صوردم اكثرى آدگز نپده بلميور ديدكده مال انامز نهك
 وقتندن اون حصه آرتوق اما همتمز يوز درجه آز اولدق دن كمنام
 وبخيل ليك بدنم اولمشز جوابنى ويردى ديو سويلردى.

صاحب الترجمة معدل خان خوقندنگ سمرقند طرفندە پشغر نام
 قلعه خصوصندە بخارا امیری نصرالله بهادر خان ایله بین لرینه برودت
 نوشوب امیر بوگا کوشمال برماک قصدیلە معدل خان آتاسینگ
 منکوحه سنی آلدی غدايه عامی اولدی بلکه استعمال حرامه ارتکاب
 ایله کافر اولدی دیهرک اهالی ی اغرا قیلپ کلوب خوقندنی آلوب
 آناسنی آلدندن بدتر مرتکب کبائر اولن کارلری اجرا ایندی علمالری
 اهانت و کتابلری اضاعت و نجه نجه بدعتلری باز اعداا ایدرک
 صغیر و نارسید خانزاده لری اولدردی، امیر خوقندغه کردکده معدل
 خان قاچوب مرغانه کلوب آندن اوش طرف تاغه کتماچی بولوب
 چقب بر کیچه تاك آتقونچه یورمشلر ایرتهسی کورسه لر چقمش یرندن
 بر ایکی فرسخ آرتوق کتنامهش خان بوندن تشام ایدوب منی قان
 نارتوب ییارمیش اوله والا بو آط و بو یوروش ایله کاشغره کرمک
 ممکن ایدی ایندی منی امیرنگ آلدینه آلوب وارکذر هر نه فیلسه
 فیلسون دیوب قضایه راضی ولوب اما بعضی لر آرقاسندن آدم
 یتب توندی دیوب و بعضی لر باننگ بولنان یولداشلری ابتدا اوزلرینی
 عفو و بعدە خاننگ جرمه سنی امیره معفو ایتدرمیه وسیله اوچون
 بمصلحت خانی باغلیهرق علی کل حال امیرنگ حضورنه آلیب کلمشلر
 امیر بلا توفی قتل امر قیلسنده و زراسندن عبدالصمد نائب امیره
 دیهشکه جناب همایون لرینه ملال کلمزه بر سوز دیایم امیر اجازت
 ویروب نه دور او دیدکده بالا بو مضافات الگزه کردی بو ایسه
 اصل ملک گزه معادل اولوغ مملکت دور ضبطنه خیلی خزینه و کوب
 اندیشه و عسکر کرک ثانی برهتندن روسیه بو جانبیره فول صوزمق
 قصدنده ایش معقولی بو دورکه خانه توبه ویروب آنت اکید وعد
 شدید ایله کندگزه تابع ایدوب مملکتی اوزینه ویره سز روسیه به بر
 فالقان و سپر کبی تورر بناگاه روسیه ایله کار منعکس اولورسه خان
 سزنگ معین ورهبرگز اولور دیکه امیرنگ زعمنه بو کلام بعید نوشوب
 یعنی روسیه نرده نه طریقە بورایه کلور نه قوه ایله استلا ایدر شمدی

بو يورت بنم چنكالمدين نهر به كيدر بگا نه یردن شکست ایدر غام
 خیال ایله نائبک سوزی نا مقبول کورولوب مصلحت کوستردیکی
 جزاسینه کفش ایله آغزینه اوردرمش. بو عبدالصمد نائب اصلی تبریزدن
 اولوب آروپا مملکت لرینی سیاحتدن سوگره امیرنگ خدمتنه داخل
 اولمش کوب ایشلر کوروب کوب خیرار بلمش تجربه لی ذات ایش
 سوگره بخارادن کابل کسیدوب انگلیز استلاسندن کابل خانلقی نگ
 استقلالنه باعث اولمش ایش بعضی لر کابل کتدیکنی انکار ایدوب
 امیرنگ اللده مقتول اولدیغنی سویلدیلر. ایکی قولنگ توفیقی ابتدا
 بو ذات کابل واقعسندە اولورده بعدە سیاحت ایدوب سوگره امیرنگ
 خدمتنه کلرک قتل ایدلمش اولور. خیرلرنگ سیاقنه نظراً صحیحده
 بودور، زیرا کابل قضیهسی فرغانه فاجعه سندن اقدم اولدیغی معلوم
 اما امیرنگ اللده قتل اولغی امر بعید دگلدر، چونکه ایش بلمز
 غبی لری ایشه فویهق بی تمیز دنی لری تربیه قیلحق اسلامه فائده
 ایدر ذواتلری ملتە خدمت ایدر ذواتلری قتل قیلحق بو طرف امرالرنگ
 اقوای لوازماتلرندندر.

بعده امیر سیاستا معدل خاننی و اوغلی محمد امیننی و خاننگ
 آناسنی و جمیع دولتخواه لرینی ظلماً اولدردی خوقندده بر نچه کون
 اولتوردی پای تخت ضبط اولندیغی ایله باشقه بلادک والی و سر
 کرده لری امیره سر فرد ایتمکدن غیرى مجالی فالمیوب مضافات فرغانه
 باسر هم توابع بخارادن معدود اوله رق خوقندغه ابراهیم خیائنی حاکم
 نصب قیلپ بو ولایتک کلسنی آگا تقویض ایدوب کندی بخارایه فایتدی.
 بورون بسته احمد دیرلر ایدی سوگره الپسوی اولدی بو احمد
 بای سویلیور حضرت امیرنگ اوشبو سفر خوقنددن فایتوشنده بزار
 غجدواندن چقب کروان ایله کاشمز ایدی بولده یولوقدق امیر بر
 صولت کبیر وهیبت عظیم ایسله کلورکه آلدنده بر چاقوریم مقدارى
 بردان نچه یوزدور باکه ماگ می علما و فرا سورە فتعی فرأت، صاع
 وصولنده نچه یوزمی ماگ می حفاظ و قاری دخی اولقدر یردن سورە

طه ويسن نلاوت و آرقاسنده دغى نچه مك ملا معوذتين اوقوب
 جملەسى نفسنى حضرت امير طرفه اوفورر وامير اوشبو چار اطرافنى
 احاطه ايدن دمچى لرنك اورتاسنده تنهاكلور جلاونده ايكي آدم پياده
 يورمش و بر شخسى ايراقدين شمسيمه نوتمش سايهسنى اميره توشورر
 و جهميم قوشون و چادر و قوش طوب تفنك و عسكر زره پوش بر ميل
 مقدارى بونلرنك آرقاسندين كلور. آدملردن صوردى حضرت امير
 جهان كير هر سفردە بويله سلطنت ايله مى سير ايدر يا بو دفعه بويله مى
 كيدر. جوابده ديدباركه فرغانه مضافاتى كى بيوك مملكتى تسخير
 ايدن پادشاهه اصابت عين نك دغى يعنى كوز تيكەسون اوچون بو
 سفردە ملار دم سالمق رسمى جارى اولدى عجب دوركه اميرنك نزدندە
 غوفندى آلمق بويله بركار كبير و امر ثقيل ايكان روسيه بر اوش
 عسكر ايله جملەسى ضبط ايتدى كوزده نيكميور سوزده نيكميور
 ديدى اه كلامه.

اگرچه بو قدر بلادي بر ديمده تصرفه كيجورمك آزش دئل
 لکن اجنبى ملت اولمىوب مسلمان لرنك بو قدر بيهوده توكيلن
 فانلرينى و تلى اولان مال لرينى فسكره آلمىوب غزورانه يورلدكن
 صولتننى نا صواب كوروب تعريض نامه سويلدى.

ابتداده خاننك آناسنى اولدرك اميرنك خيالنده يوق ايدى
 نبيرهسى محمد امين كه عد بلوغه برشمامش مراق حالنده ايكان آنى
 اولدركمچى بولوب آلوب چقدقلى عينده مزبور اوغول جدهسنة
 خطاباً بر نچه كلمات و داع سويلدكده آنك شرين سوزى و كوركام
 يوزى نك فرافنه صبر و تحملى قالمىوب مذبحه بيله و اريب آنى اولدردىكنى
 كوروب اميرنك حضورنه كلوب اوغلى نك المندن امير آنك كوزينه
 بر شى اورنده كورلمىوب اى فلانى ظالم آناسى عاصى اولدى ديدك
 هر نيمه قيلدك بوى گناه نارسيد نيمه قيلدك صويدوك ديوب آغزينه
 كلدىكى الفاظ ايله اميرى حقارتلكده اول مظلومه بى معيتنده اولان
 بر طاقم نا حق خاتونلر ايله بيله بوغازلديلر، كورنلر ديرلر كه بيچاره

آناسنه اوغلى نك المى اويله مستولى اولمشكه نا بوغازنه پچاق
 تيكونچه نه اولومدن خبر ونه فلج دن اثر بلدى همان بر كلمه ايله
 اوغلى اوكردى و بر كلمه ايله اميرى سوكردى و افعا مظلوم محمد امين
 آناسى دگل اجنبيه محبوب بر نونهاال جميل و غانزاده فجيل ايديكه آنك
 حسندن قطع نظر شول عين و شول سن ايله فصاحتده بليغ و بديع
 و هر حال و افعالده باباسى عمر خانه شيبه اولوب اهل فرغانه آندن
 جنت مكاننك فوحى يعنى ايسى كلور ديوب دولت يوز و يروب
 نوبت بوگا كلدكده مرعوم عمر خاننك عدالتنى اول اوغولدن اميد
 ايدلردى الوغلرده جنابات اولسه هر برى جريمه سنة كوره جزاسنى
 بولديلر بو غلامك گناهى نه ايديكه قتلە مستحق اولدى ديوب اهالى
 فرغانه اميرنك عليهنه بغض و عداوتنك باش منشاى بوبولدى ديورلر.

معدل خان مك ايكي يوز اونوز يدى سنهسى نخته كيجوب يكرمى
 بر يل پادشاهلىق قىلب ۱۲۵۸ نچى سنهسى مقتول اولمشدر، كمينه
 مترجم معدل خان آناسى نك منكوعهسنى آلدى ديوب افواه ناسده
 آيتوله كلهش سوزينى ككوب آدملردن صوردم بخارى لر قيلمش
 قطيعه لرينى ستر و قبيحه لرينى توجيه ايدوب ملك خوقند آناسى نك
 فراشنى باصوب فضاغنه كستدى و بوندن ماعدا دغى احكام شريعتى
 هجر و هتك ايتدى بونكچون بهادر خان امر بالمعروف نهى عن المنكر
 قيلمغه محق و غوفندى لر زجر و جزايه مستحق ايدى ديوب اميرنك
 فعلنى تزكيه و غرضى صيانت ايدوله.

فرغانيلر ديورلر كه بخارى لرنك بو ادعالرى محض افترا و بهتاندر
 جاريه مزبوره عمر خانه مدخوله اولمق شويله نورسون معقودهسى
 دغى اولمامش مگر آنك حسن و جمالى زيبا و كهالى عمر خاننك مسموعى
 اولدنده فولاندن عاشق و ايراقدن مفتون اولوب آلورمن لفظى
 آغزندن چقمش ايكان آراده كوب كون اوتىوب خان آخرته رحلت
 قيلغى ايله بى عقد فالمش آلورمن ديدكنى آدملر آلدى شهرة قيلمش
 امير ايسه مقصدى اجراى شرع اولمىوب فقط مشار اليهاى آلمق

اوپون حرص و طمعی خوفندغە توشەرەك مسلمانلارنىڭ كوڭلىنى معدل غاندىن دوندرىب اوزىنە آغدرمۇغە بو كذب محضى آلت ايدىتوب اشتھار و بو وسيلەبى مطلبنە بهانە اتىدا ايتەمشدر چونكە محبوبە مزبورەبە امير دغى مسموعا عاشق اولوب خوفند الە كرمدكچە معدل خان اولمىدكچە اول نازىننە اولاشق امانى يوق ايدى. معدل خان ايسە كمال متشرع و متدين اولدىغدىن آتاسىنىڭ آلورمن ديان سوزىنى رعايە تزويج توغروسندە علمالردن فتوى صوراب بعضلر جائز و بعضلر اولىڭى اوازه ايله اكرچە صاحب فراش دكلسەدە محل انھامدر اجتناب لازم ديوب آلەقى ناجايز كوردىلر. اما خان بو نىڭ حسننە سنكوس اولارق جايز جانبنى تونان علمالره التفاتى آرنوغراق و كرمى زيادە اولدىقدىن انسان عيىدالاحسان دور. ابتدا بر غىندى ملا جوازنە فتوى يازىب علماء شھر بوملايە حسدا مهر باصمىوب افاضلر آراسنە قيل وقال توشىدكە خان بىرر بهانە ايله قاضى مفتى لرى عزل قىلىپ مەرلرىنى آلىپ بر نېچە كوندىن كىن قىتوب و يرمىش يازىلمش روايتە بو عىن دە مهر باصلمش اول.

دېرىزكە عكايە كىزنىڭ عقىبى اولى نىڭ نقيضى دور چونكە آتاسىنىڭ زوجەسى اولمىسە اور تادە عقىد دغى اولمىسە اجنبىبى تزويج دە فتوى صورمق و فتوايى تزويج دە اعلم و مئىلرنىڭ مەزىنى دركار قىلمق ندىن حاجت ايدى بر بلاسى واركە بويلا تردد اولمش بناى على هذا امير حضرتلرى اقامت ما و جببە اقدام قىلمش. بو بىغىنە جواباً دىرلر كە معدل خان اسمى مسموعا سنە مطابق منصف و متشرع ذات ابدى احياناً سياست اوچون ظلمە شىبە بر فعل قبيح صادر اولمىسە جميع كارى كىتابە موافق ايدى. اولدە آتاسىنىڭ ناخذ قولنى حرمة يعنى آلورمن دىدىكى سوزندە شرعە مخالف بر ىش اولمىسون دىبە فتوى صوراب بو صوراق اوشبو سوزنىڭ دىدك كىز اشتباھە سبب اولارق صوكرە سوز اوزايبوب اكرچە آدمىلر حقيقتنە مطلع اولمىوب مخالفت ايتدىلر. و بر دغى شھر آدمى دىكلى مېسافىر بر غىندى مەلايە تبعىبە فتوايە مهر

باصمىدىن عارلنوب علماء خوفند بالاتفاق بويلا قاضى مفتى بولمىدىن عزلر اولى دىبەرك عنادە كىدىلر. مجبب نىڭ بو تىزىكە سىدە ايراددىن خالى دكل البتە بر سؤ عظيم اولمق كرك بونى مؤيد دور معدل خاننىڭ والدىسە اوغلو كىزى توتوب كلتوردى اولتوردى دىدكە جزاسنى بولمىشدر دىمىش زىرە مذكوره بى تزويج خصوصندە آناسى كوب نصيحتلر قىلىپ منغە چالشمىش ابكىن معدل خان آناسى نىڭ سوزىنى اصفا ايتىمە مش ديورلر. والدىز مەر حومدىن منقولدر توباندى يازىلە چق تالاندىن چقب فضاق ايجىنە فايتوشمىز دە فوت اولمش خانلارنىڭ قايسى ايدىكى اسمى خاطرمدىن چقىدى برسى نىڭ خاتونى فرغز قىزى ابكىن بىزم كر وان ايله بىلە توركوننە كلدى مز بورەدىن خانلارنىڭ سرائندە اولان حاللرىنى صوراشوب فتنەبە باعث اولان آپم كە هر كىم كورسە كوركنە مفتون اولور ايمىش آنىڭ صورت و سىرتىنى بيان بىورسكىز دىو استفسار ايتىدكەز دە جواب و يىرىب آنى سىزلرە نىمە دىب توصيف قىلاي كورن ابرلر تورسون خاتون اوزلر مز كوردكە كوزمىز آلەغە فاشىدىن توروب غىرى جايبە وارمىغە قدرتمىز قالمىوب اخيار مز اللدىن كىدردى ديوب بر مدح مختصر و مبالغه موضع ايله اداى مرام ايلدى دىدى. اسمى خان پادشاه ايم ايمىش هر قانچە اسمى مرغوب ايسەدە وجودى شوم قىم باصدىقى بىرى ندىم اولوب ابتدا عمر خان خطبە قىلدىقى ياخود فقط آغزىنە آلدىقى ايله وفات ايدوب معدل خان بويلا بلا ايله باشنە يتب امير آلوب واردق دە دغى ملكىتىدىن فتور كىتىب كوب تولقون و تىمولر بولدى دىو سويلردى. خانلارنىڭ افرىاسىدىن محمود بىك نامندە بر سر كرده نىڭ قىزى ايدى ديورلر.

مەر حوم معدل خان نىڭ بعض نافولاى حرىكت و خلاف مشروع ايشلرنىدىن اهالى آزر دە خواطر اولوب امىرنىڭ كلىكىنى طالب و سر كرده لىر سراً خط و يىروب امىرى جالب دفع مظالم و خلاف شرعى سالب اولمىسنى اميد و تىنى قىلسە لردە كار مدعاچە اولمىوب عكسە و فال نىك ظن ايتدىكلرى نغسە دونەرك مەلكىتى آلدىدىن صوكرە امىرنىڭ اقوام

فرغانه به قیلدیغی تعدیسی واحداً ابتدکی قبایح و تمسخری معدل
 خان نڭ ایشلرندن چندان مراتبه زیاده اولوب و بوگا نظراً معدل
 خاندن صدورایدن شاعات بوشقاوالنڭ مکدین برینه بلکه هیچ شی
 برینه قونولمیوب اهل فرغانه اونمش آی وایاملرینه افسوس ایلدیلر.
 آخر الامر سردیه و قفچاقیه و فرغزیه ایچدن وطشدن جملسی بالاجماع
 شیرعلی خان ابن حاجی بیکنی خان قیلحق صداسنی چقاریب امیرنڭ
 اهانتی بدلنه علماء خوفند فتوی لر یازیب بر مانغتی اولدرانه یتمش
 کافر عربی اولدراننڭ ثوابی پتلور دیوب اهالی نڭ کوکلنده امیرنڭ
 قیلمش المی هنوز مذکور ایکان بر فتوا آکا علاوه اولرق منقته به
 بنهچ عداوت باغلا دیلرکه شیرعلی خان شهره کرمزدن اول بخاریلری
 قروب اولدروب اخذ ثار ایلدیلر ابراهیم خیال آز آدم ایله آزار
 قاچوب قتلومشدور. خوفنده حکومی اوچ آیفه یتمادی. سوگره امیر
 نچه دفعه جنود کثیر و جم عفیر ایله کلوب منهزم اولوب ملزم اولوب
 قایتمقدن غیری هنر ایتمادی. ایشنڭ انجامی بوگا منجر اولیچق
 امیر حیل و تزویر بولینه تشبث ایوب خوفنده قیلمش ایشلرینه
 پیشمان صورتنی کوسترک، یارب من فرغانه مضافاتنی نسخیر منده
 عساکیرم آنلره بویله جبر و جفاله قیلمش من آنندن بی غیر ایدشم یوم
 جزاده بوندن سوال اولنورسم حضور کده نه جواب ویره چکم دیه کیچهلر
 توروب آه قیلب کوزلرینی یاش قیلب بو آهنی آدملره اظهار ایلر
 چونکه خوفندیلر اگر حضرت امیره تکرار اطاعت ایدرسلر اولگی
 ظلم مکافاتنه عدل واحسان ایده چکنه و خوفندیلری ممنون اوله نه قدر
 آنلرنڭ رضالغنی کوزده چکنه من بعد امیرنڭ خوفندغه کلمکدن مقصد
 اصلیسسی بو اولوب بکاسی حقیقی نوبهسی نصوحی اولدیغنی اشتهار
 ایله اهالیه بوتلیسی استماع ایدوب نوردده کور عصاصنی بر جویار
 مثلنی محکم توتوب خوفندیلر امیرنڭ علیهنه قیام و مسارعتدن
 آیریلما دیلر بو فریینه ذایلرمدیلر یعنی آلدانمادیلر.
 امیر نصراللهنی آدملر بیادر خان دیب تخلص ایدرلر قولاغه نوشکان

اسیرنی امان ویرمیوب اولدرمک که افراط بهادر اما نفسنده یعنی نفس
 الامرده فورفاق وهیبه لیک آدم ایدی آز نسنه دن کوب خوفه توشاردی
 دیوب بو نڭچون فرغانی لر بوگا باطر قصاب آد ویرمشلردور.
 معدل خان اگر چه ارادل ناس ایله الفت اولوب سفینه شبهه فعل
 شنیع لری ایجاد ایتدی ایسه ده آناسی عمر خان نڭ صراعه و ضمنا
 کوستردیکی یول و طیار قیلب کیتدیکی طریق ایله ایشلر بار چهسی
 ترتیبه کلوب بو نڭ ایامی معمور و آبادان خواص و عوام غمدن
 امان بز زمان فراغت تومن اولوب عقیبنده ظهوره کلن غوائل
 یعنی فتنه و فلاکت فقط وهلاکت هر نه بولدی امیرنڭ
 شوم قدم لکندن بولدی دیوب اهل فرغانه هنوز آغزینه کلدیکنی
 ایتورلر. هر نصل ایسه والد ولد بو ایکی خاننڭ هنکامی پارلاق
 کیچوب کویا علینڭ فییل موتنده مشاهده فیلتان آثار صحتی امثالنده
 بر حال اولمشدر من بعد لوح ازله مقدر اسباب مکدر برر برر
 ظهوره کلمیه باشلیوب معدل خاننڭ فوتی فرغانه بی فترته قویمشدر.
 شویله که کله چکن یازیله چتی احوال فاجعه کاسی بو واقعه نڭ و جیعه سیدر.
 امیره متابعت ایدن اوچ آی طرفنده اهالی فرغانه فرغزده بورن
 شیرعلی خان ایله مخابرهده ایدیلرکه آنفا اشاره تیلنمشیتدی بیانه نوبت
 ایمدی کلدی.

جلوس شیرعلی خان ابن حاجی بیک ابن عبدالرحمن خان
 ابن عبدالکریم خان ابن شوره خان

شیرعلی خان آناسی حاجی بیک فرغزه واردقده توغوب یا که
 عالم خان قتل قیلدیغی حینده طفل قالوب آناسی فرغز قزی اولمقله
 طغالی بونی اوغوراب آلوب قاچوب خانلرنڭ خوفندن هیچ احده
 بلدرمیوب تالاس دیدیکی یرده نورمش فرغزلرنڭ قولنه غریب بولوب
 بورمش ایکان ننته ماسبق بو ذانڭ باعث انبالی اولرق بختی یوز

ويروپ وراثت ملك جد وعم بهانه حق خون ودم باش كوتاريب
كلوب ابراهيم خيالک فراری ايله مغتبه دن خالی قالمش شهر خوقندغه
كريب ۱۲۵۸ نچى هجر يده بي مانع و بي مزاحم خانلق مسندنه قرارلتمشدر.

اوشبو خاننك واقعه كبراسندن تاشكندده تالان

والدمز مرحوم بو تالان نك ايچنده يوزمش و بو آلامك آچيسنى
ايچمش آدمدر سر كندشنى كه كاه حكايه قياب آه واه ايله سويلردى
شويله كه امير نصرالله خوقندى آلب معدل خاننى اولدر يب معشوقه سينه
قاوشوب خاطر جمع اوله رق خوقنددن صاوشوب بخارايه قايتدى بو
ولايتك كلسنى كندنه رام و بخار توابيله بنام ايدوب هر بلديه بر
والى و هر شهره بر حاكم قويدى تاشكنددن بيك لر بيكنى آلوب اورننه
محمد شريف آتاليقنى والى تاشكند قىلدى. شيرعلى خان خوقندده
خانلق تخته اوتوردى ايله مزبور آتاليقغه بو مضمونده ايلچى
يياردى كه تاشكند شيرى عن اصل اجدادمز نك ايسكى ملكى
ومضافاتمز نك بيوك بلده سيدر ايم ايسه حالدن حاله دونوب ينه جاينه
قرار تابدى ايمدى سيندن اميدم بو دوركه بگا متابعت ايدمسن زياده
درجه لره ايرمسن ديمش آتالين ايلچيه جواب سخت ويروب، من
شيرعلى بي بلهورم منى امير بخارا نصب قىلدى كارمده مشاركت
قبول ايدم اميره ايدن شرطى بوزوب غيرى يوله كيدمم الا ن
حضرت امير نك امرينه منتظر م اذن اولورسه لشكر تركستان ايله
خوقندغه كيدرم شيرعلى نك باشه دنيبي تار ايدرم كى قتيغ سوزلر
ايله قايتارمش سالارده اوز حوله زده ملا غوباي اقسقال ينه اوچ دورت
نو غاي لر ايدك ايلچى نك كلديكى و كندكندين سوز آچيلوب ملا عوباي
ديديكه بو مملكتك نه اميرى ونه مامورى يورت ضبط قىلمايه بلمز
قضاى قراغى كى برفوة هجوم ايله كلوب اروب بروپ تاراج وتالان

قىلب بر بي تدبير آحقنى بونده حاكم قويمش بولوب بونكله ايش
تمام بولدى بلوب كندى بخارايه كندى كندكدين بوياق بو قدر كونلر
اوندى يورتوم بار آدمم بار ديوب بو طرفه هنوز خبرلشكان بوق
بو غى آتاليق اميردن اعانت كلورمى كلزمى حامى اولورمى اولمزمى
ملاحظه قىلمز بويله اچيغ جواب ايله ايلچى بي جوناتمش ايمدى بلا
توقى عسكرا نا معدود ايله شيرعلى خان كلور امير نك قيلهش ايشلرى
خوقندى لرنك خاطرندن چقمش دگلدر جاننى بدل ايدوب باشنى اورتابه
تاشلاب اروشورلر تاشكندى لرنك مېلى دخى او طرفه دور، بو بيچاره
كيه اعتماد قىلب بويله جرأتليك ايمش ديدكده من دخى آگا موافقت
ايدوب بر ايكي سوز سويلديم و اوتورانلرده راست اويله دور ديديلر
يانه زده يعنى مجلسمزده نوغاي لردن غيرى اجننى بر فرد بوغمىدى. بو
شكوه فى الحال آتاليق نك سمعنه يتشمش ايرتدى كون ايرته برلن
ياصاولار كلوب ملا عوباي نى آلب كيتب حبسه قويدى جریمه سنى
بيان قىلديكه بياغى سوز ايمش اغزينه فورشون قوبار ديديلر. درين
زمان نوغاي و سرديه دين آشنا وقدردان آدملر جمع اولوب و اريب
آتاليقغه آط تارتيق قىلب آزار آزار قىلب آلدق آراده كوب كون
اوتومسوب خوقند قوشنى كلور شهرتى شايع اولدى آتاليق يارليق
قىلب قضاى قبيله سينك شجاعتمده معروف سانچقلى فرقه سنى ايلي و اولى
ايله شهر نك اطرافته قوندر يب الوغ لر ينه سرپا بروپ يكت لر ينه ات
واسلحه برپا قىلب و جميع شهر خلقنى فل فويروق قىلب چقاردى فل
فويروق ديمك آتة منمكه قدرتى و اتى وار آدمدن هيچ اخداويه
فال مسون ديمكدر ابتدا عالم خاننك وضع ايدن فانونى اولوب سوكره
عمر خان اوچ ايردن برى عسكرا اولمق نظام چقارمش اوچ نك برى
خانك ديمك بوندن فالمش بو ايكي فانوندى مقدم هر كيم اوز اختياري
ايله عسكرا يازيلوب خزينه دن معاش بيردى زياده لازم ايسه فلان
شهردن مك و فلان قصبه دن يوز آدم كلسون ديدى بو يارليق ايله

بعضی لر کرها و بعضی لر بالانوب و بعضی لر غنیمت قصدنه آلدانوب
کیده رک عسکر بو ترتیبده کوچ ایسه جمع اولنوردی. باز آتالیق
احوالنه کیله لیم.

آتالیق ننگ امریله بازار بقال قصاب نانوا و کساب کلسی عسکر
ایله بیله چقدیلر بزلرده یارلیق موجبی آطلمزغه منوب قلع لرمزی
همایل قیلب تبانچه لرمزی بیلمزکه قسقان بولوب چقدق. اول کیچه ایکی
عسکر مقابل قونوب چرچیق سوی ننگ ایکی یاغنده یاندیلر ایرته سی
وقت اشرافده اوچ دورت آدم چاپچی دکانه کلوب بره ر پیاله چای
ایچر ایچمز طوب آتلمیه باشلدی چاینی ناشلاب آتقه منکانمز همانه
غرب طرفدن بر سرکرده اسمنی آیتمش ایدی اونوتدیم اول باشلاب
قاچدیغی ایله همه قوشونده قاچق علامتی کورلدی کیچه ایچنده بو
طرفنک فومانندن لری خوفندیلر ای تل لشوب بلکه بوروندین برلشوب
اتفاق بولغانلر ایکن، چادر قوش طوب زنبورک بازار بقال آش نان
اشیا بارچه سی فالوب آتالیق ننگ آلدینه توشه رک فاندن من تاشکند
دیوب جونا دیلر خوفند قوشنی در عقب دریادن اوتوب داربازه بیکلامک که
قویم یوب شهره کردیلر، بو قاچده جمیع نوغایلر بریره جمع
اولدق مصلحت بوکا قرارلندی که بزلر سالار بولنی تونمساق قچانلر
اوزمزی توتوب توناب اولجه قیلورلر دیوب نوغری سالاره یوز قویبق
بولده کورار ایساک اطرافه قونمش ایلنک خاتون بالالری چال کامپرلری
آت آباغی آستونده فالوب نچه لری مجروح ونچه لری بیروح یانمشلر
بونلری کوروب زهر لرمز چاک اوله رق چاق کلوب سالاره یتدک اهل
عیال لرمزی محکم بر قورابه برکستدک روزکارمزی کوهوب نقدیه مز
بولسه بوروندین مدفون ایدی اوزلرمز برر چپان ایله قالدق خدغه
توکل قیلب نوردق اوی حولی لرمز بو یر تقلیدنده ترزولی آیناکلی
کوچه لرمز کینکش واسع ایدی بیکوتهک که آربه یغاچ بنگورالهیوب
آه ایندک شهر خلقی کوچه لرینل نار قیللق بوبله بی تنجلیک وقتده
بر آربه ایله سد یاغود بر یغاچ ایله مسد اوچون ایش بزلر قچان

خیالمنغه کلگان اهل توعید بر موحدینی بویله غارت ظلم و فقرات
ایدن، بو حینده بر فرقه عسکر کلوب یاندیلر جمع اولوب تورمش
نوغایلر هر طرفه پراکنده اولوب کتدیلر من بی عقل قاچم یوب بر
تبانچه آندیغم ایله عسکردن دخی براوق چقب ناشمده فخرالدین اسملی
یولداشمک ما کلابندین نیکب یقلدی اوق فولاغم توبندین اونمکه
باشم کاکراب فالمش نیلمه چکمی بام یوب شاشدیم هرشمنی
جیوب دیواردن آشوب قاچدیم خوف شو قدر مستولی اولمشکه
قناعت باغلب آسمانه اوچماسم یاغود بر یاریلوب آستنه توشماسم
وجه ارضه بر پناه بولور محل وملاذ بولور مکان کورامیورکه
بونچه ابنیه و عمارات و بوقدر باغ واشجارات هیچ بری کارکیر اولم یوب
بی قرار قاچوب یوردیکی کورمشلر ارفامدین کلوب توتوب آلدیلر
بیا باغم ایله فولومنی باغلاب موینومغه بر یب صالدیلر یتاکلب بر
جایغه آلیب واردیلر نوغای لردین برنچه آدم لرنی مندین مقدم باغلب
قویمشلر ایکن برار ساعتدین کین بر فرقه عسکر کلدی کوممش
طلا و کوش لرگزنی ایتوگزلردیوب قتل ایله تیدید قیلب صورتی
طلا تنکه لرمزی خرید قیلب مال آلیب ایلگه چقارمش ایدک دیوب
انکار طریقتی توتوب کوردک ایسه ده اینانمادی آت اوستوندن نیزه
ایله بوغازمه سانچوب آیت راستنی والا مان و برمیوم دیدکده یور و کلر
حولیم که، کرچه طلام یوق اشیامنی آلوب ویرایم دیدیم بر نچه سی ایرکاشوب
کلدیلر حولیم بودور دیوب کوستردیم اکثری ایچکاری کریب ایکی کیشی منی
کوزه توب قالدیلر اچکاری کراناردن بریسی ترزیه صو قولمش پیاله جلدلر ایتوب
بره نوشد که یانمداغی ایباکوسی طلا توکولدی طن ایدب یوکریشوب کتدیلر من
قاچوب آروقه کوپورک آستنه کردیم کیچکه چه صو ایچنده یانندیم
کوز فصلی ایدی صوق صو ایچنده یاتوب اولمه سمدمه اولمه گه یاقن
بولدیم ایرته سی کون منادیلر کوچه بکوچه یوروب امان امان زمان
زمان شیر علی خان دیوب تالاندین آل نارندیغی ایله اوز اوزلریمزی
یوقلشوب نوغای لردین اوچ کیشی فوت اولمش فالان لرمز جمع اولوب

خاتون بالا اموال و اشيا لرمزى نوگال لىدىك بىر نچە آدمىلرنىڭ خاتون قىزىنى واپىر بالا لىرىنى و بىر نچە لىرنىڭ ات دوھ صىغىر لىرىنى ئالىپ كېتىش لىرى شىبەرە و اربىپ سىپاھ لىرنىڭ قوللىنىدە لىبىر لىرمزى و مال لىرمزى تانوب صورادىق و بىر مېدىلەر مەسافر لىدىك مەملىكەت كۆزە كەلىش مەھمان لىدىك دېھرىك الوغنىھ و اربىپ عىرنىش بولىدۇ. بوسىغىرىدە خان اوزى يوق لىدى اوغلى ملىھ خان اون اوچ اون دورت باشلىرىنىدە امىر لىشكەر اولوب كەلىشىدى خانىزادە عرض مەزنى تىگىلەپ لىبىر لىرمزى و تانوغان مال لىرمزى لىسونلر دىوب قاشىزە كىشى قوشوب و بىردى و اربىپ صوراب لىدىك قىرغىز قىچاق كە خانىنى اوزىمىز خان قىلىدۇ دىوب مەنت لىرى كوبىر خانىزادەنىڭ امىرىنى تىگىلەپ لىدىلەر لىبىر لىرمزى و مال لىرمزى و بىر مېدىلەر. تىكرار و اربىپ عرض قىلىدۇ قىزىدە خانىزادە سوزىنىڭ نەقود قىلىدە داغنىھ عارلىنوب يىغلاب ات نارت مەن يورتنى سىر شىتە قىلما دىمىم اتام اوزى كلوب لىدىك بولسۇن لىر دىوب لىرنىدىن تور دىقەدە سىر كەردە لىر خانىزادە لىنى اوشلاب ئوقىتاتوب قاشىزە قىرغىز قىچاقنى بىساوللر قوشوب بىردى جانلى مال و لىبىر لىرمزى تمام نوگال لىدىك اما اشيا لىرمزى لىدىك. ماموق ئوشاك پىرىاستىنوفلرنىڭ بونىنى نوگوب فقط طىشنى لىشىلەر بولىدۇ فنا تىلفانلر بولىدى فنا دىگەلىسى بىر. لىكى روبلە طىشى اوچون فرق لىلى صوملىك لىچىنى بىلە ساورە باشقىھ ضابىعات باز بوگۇ قىياس قىلىنسۇن دىوب سولرىدى. انتىھى كلام والدى جەل الله مۇئاھ فى الجنة خالىدى. « محمد شىرىفى اتالىق لىبىر لىرمزى خوقندىغە بىبارىلوب شىرعىلى خان لىندە مەقتول اولدى. شىرعىلى خان لىتادە بى مەنت و بى مەنت بو دولتە واصل اولدى لىسە قىرغىز قىچاقنىڭ قىتەسى تىسكىن ئاپەمايوب عىناپەت جلوبىنىڭ اوچونچى سەنەسى ۱۲۶۱ چى ھىجرىيەدە عىناپلر لىندە شىھادە درجەسىنى بولىدى. بوندىن بىش اوغل فالدى بىر خانىدىن سىرىھىساق بىك سىلطان مراد و خدایار خان لىكىنچى خانىوندىن مە خان صوق بىك دۆر. خانىونلرى لىر لىكىسى قىرغىز قىزى لىدىلەر.

مرادخان ابن عالم خان

بو مراد خان آناسى عالم خان قىتل قىلىندىقەدە عمر خانىدىن قاچوب بىخارىيە وارمىش لىدى. شىرعىلى خاننىڭ مەندىبىلىكىنى لىشىدوب امىرنىڭ اشاھىسىلە خىفەتە خوقندىغە كلوب كىردى و زىرلر بونىگىلە اتفاق لىدوب شىرعىلى خاننى شىھىد و بلا فصل بوگۇ بايەت لىتدىلەر. بو اثنادە مەسلمانقل آفساق كە قىچاق و قىرغىزنىڭ سىر كەردەسى و شىرعىلى خاننى خان لىدىدە بو لىدى عىسا كىر عىظىم لىلە سىغىردە خدایار بونىڭ مەقىتەدە بىلە لىدى و انەھى لىشىدوب خوقندىغە كلىدى تىز و بىر طرىقىلە مراد خانە اطىاعات صورتنى كوستىرىپ زىمان زىمان مراد خان دىوب مەنادىبار چىقارىپ بو قىرپ لىلە بارچەنى اندىشەدىن امان و تىشوىشىدن فارغ لىتدىدە لىكى كۆندىن كىن مراد خاننى اولدىرىپ اورنە خدایارنى خان قىلىدى. مراد خاننىڭ، حكومتى بىر ھەفتە يەنى بايتەمدى.

خدایار خان ابن شىرعىلى خان

خدایار دورت مەرتبە خان اولمشىدۇ بىر نچىسى بو دىر كە مراد خاننى اولدىرىپ ۱۲۶۱ چى سەنەسى اون دورت ياشىدە لىكىن مەسلمانقلنىڭ مەقونىنى لىلە آناسىنىڭ چاى كىرى اولدى. بوچىندە برادر لىكەرى سىرىھىساق بىك تاشىكەندە حاكىم لىدى مەسلمانقل بوڭ خانلىق ادعا قىلمەقندىن قورقوب لىلچى بىباردىكە خدایار باشىر آتاڭ اورنىنە كىلەسن خان اولەسن دىوب چىلە لىلە خوقندىغە كىتوروب كوزىنى چویدى اورنىنە عزىز بىچە نام بىر شىخسى تاشىكەنگە حاكىم قویدى. سىرىھىساق بىكنىڭ قىتلى لىلە خدایار خان خانلىق تالاشىدىن خاطر جەم اولدىسەدە حكومت باسۇرما مەسلمانقل لىندە اولدىندىن خان لىكىنچە مەسلمانقلغە داماد وانىڭ سايەسىدە دىنپاسى آباد لىكىن فقط خان اسمە قانع اولمىوب وجماعە سىردىە ذىقى بو لىشىدىن بى حضور لىدىلەر چەلسى سىرا اتفاق لىدوب قىچاق قىرغىزنى قىرپ شىھىدىن سوروب بىلقمە دىدىكى مۇھىمە

قدر قووب وارمیشدی اول جامده قتال عظیم و حرب الیم اولوب
آخ کار مسلمانقل اسیر توشوب خوقندغه کلتورلوب تیمور قفس ایچنه
قویولوب تشهیراً بر نچه کون یوقاروده آصوب آصرامشله. حکومت
النده ایکن ایامده ضرب و ظلمی اوتمش آدملر: ای چولاق ایمدی
قندفسن دیو طعنه ایتدکارنده الحمد لله هنوز سزاردن یوقارو اولتوروبین
دیر ایمش. خدایار خان جلوسینک اون ایکنچی سنه سی مسلمانقل قتل
قیلنوب خدایارنک خانلقی بالاستلال بولدی، ایکنچی خانلقی بودر
دیورلر.

اوشبو اخبارنک بر راویسی مرغانی قاری حامد افندی حکایه
ایلرک قفقاقنی ابتدا شهردن هیداب چقاروده بزله مرغاننده ایدک
نماز ظهور وقتی ایدی طهارة قیوب مسجدنک صحنده بر نیچه آدم
سایه لب اوطورمش ایدک مسجدنک صوفیسی کوچده آواز بلند
ایله وای مسلمانلر قفقاقنی قیرا ویروگز، اولدره ویروگز دیوب
تکرار بتکرار ندا قیلوب کیلور. یوگرشوب چغوب سزه نیمه بولدی
دیوانه می بولنک آدملر ایشدوب ساکمه تیکورر دیوب آکا کایو
دیکمده سزله نیمه بولدی؛ بو وقتقه چه بی غبرسزلر دیوب بزلی
سوکیمه باشلادی. نهدر دیوب صورده غمزده: خوقندده بویله بویله
حادثه بولمش قفقاقنی قورمش شهردن سورمش، فلان آقسقالغه آط
چابوب خاندن غط کادی؛ فقرالر فرمانه چینی اولدرمک که آلوب کیتدیله
دیدى. یوگرشوب واردق، کورنک که حاکم نی، نائیب نی ومعین لرینی
یعنی هر کم قولغه توشکان قفقاق قرغزغه ایگا بولمش؛ برلری نک
کوزینی اویوب و برلرینی خاداعه قویوب بعضی لری نک
قول آیاغینی کیمسوب و بعضی لرینک بورنندین تیشوب یب تقوب
یتاقدب های ظالم فلانی نیمه جرمه قیلدی که اولدرنک وفلانی
نیمه گناه قیلدی که تیریسینی سزیدک بالالربنی یتیم قویدک دیوب
سودراب هر برینی بر عذاب مثل ایله اولدردیلهر انتهی.

واقعا شیر علی خان جلوسین اوشبو ۱۲۷۳ تاریخه چه قریب

۱۵ یل مقدار اولور عکومت قرغز قفقاق قولنده اولوب هر شهرنک
والی حاکم لری قفقاقندین توروی امثالی نار محمد داد خواه جومابای
داد خواه میرزات داد خواه غالمحمد داد خواه اوتانبای فرماندهی وما
سواهم ذواتلر تاشکند، نماکنند، اندیجان شهرخ خان، مرغینان کبی
هر بری نچه یوز قشلاق و قریب دی مشتمل عظیم شهرلره حکومت
قیلوب قره چقانه یعنی سردیه بده بنهج ظلم و جفا کوسترمشلرکه سهیل
بهانه ایله نچدلری ضلح چیزی تهمت ایله نچهلری بوغوب اولدرمشلر.
بوگا قفقاق زمانه سی دیوآد قویمشلر. قدیمنده قزاق زمانه سی دیان
بر زمان کیچوب صعرادن شهره واراندلره بالالری ایتور ایمش که آنا
مگا بازاردن سرد آلیب کلوب بیر دیب اوغولوم آنی نیلیورسن
دیدکده آیاغنه ایب تقوب اوینارم دیر ایمش. بو قفقاق زمانه سی
دخی اویله بر زمان بلکه آندن یمان اولمشیدی دیورلر. عاقبت
کما ندین تدان مجازاتنی بولدیلهر.

مله خان ابن شیرعلی خان

مسلمانقل قتلندین ایکی یل سوکره خدایار خان جلوسینک اون
دورتهچی سنه سینر لاب برادری مله خان بوگا مخالف بولوب اورناده
خیلی نک وجدال اوتوب آخ کار خدایار خان ترک حکومت ایدوب
بشاریه کستدی ۱۲۷۵ نچی هجریه ده مله خان خوقندغه خان بولدی
اوشبو مشوش ائاده فرصت نابوب روسیه آتمسجدنی ضبط ایتدی
بو طرفدن المتاغچه باریب بتدی آتمسجدنی روسیه آلدی دیو خانه
غیر بولنده بوندن نچه کونلیک بولدر دیو خان صورامش وزرالر ایکی
ایلق مسافه دور دیوب جواب ویرمشلر اویله یراق بر بگا کرک هگل
آلسه آلسون دیدیکی افواه ناسده منقولدر، پادشاهلره قناعت مذموم
دیدلری بوندن ایمش چیت ایل کوچسه اورته چیت اولور مثلنی
خاطره کتورمش دیوب خان نی تعیب ایدرسه لرده خاننک بو سوزی

كندەن بىر تىسلىدىن عبارة اولوب آفەسجدنىڭ قولىدىن كىتىدىكى كرك خانە
 وركك اھالىھە الوغ الم قىلمىشلىرىنى استىردانە اقتدارى اولمىغىدىن بويلا
 دېمىشلىرى، مەن بىلەن روسىيەنىڭ كىم ايدىكى آكلاشيلوب مشاورەيە
 آلەنرىق مجرد اطھار مودە اوھون حضرت صاحب زادەيى ايلچى لىك
 ايل پىتەر بورغە يباردىلەر، اول ذات وارىپ قايتىدقە روسىيەنىڭ نە
 كىفەيتدە اولدىغىنى كوچ و قوتنى كىم يىنقى بىيان ايلە بوگا دوستلقدىن
 غىرى چارە اولمىيوب اكر خىلقت ايدوب محاربه باشلىنورسە باشدىن
 چىلمەيە چىقىنى انھى ومەلىكتە ضرر كلى و بىلكە ضايىع دولت اولە چىقىنى
 افادە ايتىدىسەدە ايش بىلمىيان غىبى بىك لار دنيا كورمىيان كوزنىك لار بو
 ذات روسىيەدىن رشوۋە آلىپ ايلنى ساتمىش اسلامدىن كفارى تىرجىچ
 وتقويە ايلدى دىھ علماء و فضلا دىھى بورايە موافقت ايدىرك حضرت
 مشار الېھى انھام ايتىدىلەر، و آھزىنە قورشون قويوق ايلە فتوى وىروب
 آخىر كار بعض بارانلارنىڭ توسطى ايلە سلامت قالىدى لىكن مجلسدىن
 دور مصلحتدىن مەھجور ايدىلدى روسىيە آفەسجدى آلدىقى ايلە قىناعت
 قىلمىيوب قىم بىقەم ايلر و لىوب المئادىن تىجوز قىلدىغىنى مە خان
 ايشتىدكە اندىجان حاكىمى عالم بىك قىزغىز و تركىستان والىسى قىناعت
 شاھ ايكولر بىنى آلتى مۇكەن مەركب ايكى قىزە عىسكەرە سردار ايدوب
 روسىيەيە قارشو يباردى بوللەر حىشتىك ايلە اوچ المئا آراسىندە روسىيە
 عىسكەرىنە مصادىق اولوب محارە قىلەر قى مضايقەيە توشورمىش ايكى
 مەزبورىن ايكى سردار بىننە بىر مودە توشوب، چونىكە دشمانە ظفر اولدىغى
 نامى بىرى دىكرىدىن بىخىل لىك ايدوب قىزغانەرق عالم بىك اوز توابىنى
 آلىپ جىكەن ال چىكى قىناعت شاھ غىبور اوز قوماندەسىندە اولان
 عىسكەرى ايلە روسىيەيە مەقابل توروب شىتلىھە مەقائلە قىلدىسەدە قىضاق
 قوشونى بىنە توب تىقنىك ضىربە طاقت كىتورە مەيوب آرقە وىردىلەر مە
 ذاللك قىناعت امرىنە مطيع آز قوشون ايلە وقت اشراقىدىن ظھىر آخىرە چە
 چىانلر بىنى بىل ايدوب صواشوب محارەدە مەھارت كوستىرسەلرە ئىبات
 روسىيە طرفىدە اولوب توب تىقنىك بوللەر بىنە عاجز قىلدى مۇكەن زىيادە راق

آدم مقتول و بو قدر دىھى مجروح اولەر قى كىرۇبە چىكلىدىلەر، روسىيە
 عىسكەرى اوچ يوز مىقدارى كىشى ايدىلەر بوللاردىن ضايىعات مەلوم دىگىلەر
 زىرا توفراقدىن مەترس توتوب آنىڭ ايجىندىن انمىشلىرى مەسلمانلار آچىقدىن
 ھىجوم ايتىمىشلىرى ايدى بو جانبدە اسلام قوشونى ايلە روسىيە عىسكەرىنىڭ
 اىستىدا محارەبەسى بودور اكر چە بولدىن اقدم آفەسجدنىڭ استىردانە
 اون مۇكەن زىيادە قوشون وارمىش ايسەدە مەقاومت ايدە مەيوب روسىيە
 طرفىدىن اوف چىقىدىغى ايلە قوشون قاچمىش اولدىدىن او سفر مجرد بىر
 ملاقاتدىن عبارة اولوب محارەبەدىن صايلما مەش. قىناعتنىڭ بو قەلئەدىن المئا
 اھلى لىزىبە توشوب روس قىرالىرى مەسلمانلار تەلىق قىلپ يالدىدىغىنى يەنى
 اسلام عىسكەرى شەھەر كىرسە بىزارى امان صاقلە دىوب مەھىت اىستىدىكىنى
 روايت ايدىلەر، بو قوشون اىگىن چوبلارە اوت قويوب كويىدىرىپ
 ياندىرىپ اطرافدە جايلىمىش بىر آز مال اللرىنە آلدىدىن باشقە ايش
 اوندىرالمىيوب دوندىلەر. قىناعت بو سفردىن قايتىدقە نىسكەرە روسىيەنىڭ
 علم عربدە ئىبات ومەھارتىنى خانقە تمام آكلا تىدقە حضرت صاحب
 زادەنىڭ سوزى توغرى و دولتىخواھ لىك ايدىكىنى در خاطر ايدىرك بى
 پروا اونمىش كونلرىنە و بى ملاحظە ايتىمىش ايشلرىنە افسوس ايلدى.
 نە مصلحەيە ونە محارەبەيە قىرار وىرە بىلمىيوب آخىر الامر توكىل مجردە
 بىل بايلدى. نەھ ايسە روسىيەنىڭ احوالىنى آكلاشمىق لازم كلوب
 بوسمە قاتنايان سودا گىرلردىن روسىيەنىڭ اطوازىنى تىقتىش و تەفەص
 قىلدىقە سودا گىرلر ايشنىڭ حەقىقتىنى سويلر ايسە بىياغى صاحب زادەيە
 تىكلەش بلا باشلرىنە كلور خوفىدىن و خان خىزىنلرىنىڭ بوتىقتىشدىن
 مراد ومەقسەدە نە اولدىغىنى تمام آكلايە مەيوب بىر حال روسىيەيى
 ضىقى و خانلارنىڭ قوتىنى كىمال تىرجىچ ايدىرك، روسىيە نظامىدە بىر
 بلىدىڭ عىسكەرى دىگىرىنە امداد ايتىمىك يوقدىر. رىبور بىزم عىسكەرمە
 بىر كونلىك قىزل چار بىر كىچەلىك سىمى پالاد توشلوك بار چەدىن بىزم
 عىسكەرمەز كوچلوك دىوب ھىر صىرادىغى آدمنىڭ سوزى بويلا موافىق
 توشدىكىن بوگا ائىتماداً بىنە غىفلتلىرى از دىياد اولدى. توغرىسى

صاحب زاده کبی عزیزنڭ قیمت بها سوزینی میزانه سالمدهن غیر خواه لهن اعتباره آلمدهن بو فارغیشه بولوقدیلر.

الحاصل زمان ملخان نعوس تۆمان لرنده روسیه یگی قورغانه قدر واردی. یونس خان وغیری ر خدایارخان ایله ملخاننڭ خانلق تالاشنی بویله سرد و بیان ایلدیلرکه سابق الذکر مسلمان قل محاربه سنه ملخان آدملرنڭ محبتنی جلب ایدر مرتبهده غیرت وتدیبر کوسترمشیدی.

شویله که بلفلمده ابتدا قرغز قفچاق غالب بولوب قره چغان یعنی اهل شهر یگلوب فاچوب خدایارخان بارچه دن بورون شهره کتمش ایدی. ملخان آرقهده فالوب قوشوننڭ آلدین کین کلسنی بر چایه جمع قیلب دیدیکه ای مسلمانلر خدایار بولسه یاشلق برله ایشنڭ سوکمی ملاحظه قیلمیوب آلمزه توشه رڭ شیره کندی، واریب داربازی بکلمک ایله امان فالور ظن ایندی وحالاتکه قرغز قفچاق بو ظفره تمام فایع اولمیوب شهره کرمکی و بزلری مدهالرنجه اولدریب قورمقی بجز ومدر.

اوبدن ال آیاغمهز باغلتوب چقب بارار اورنه سنه باشمزی کیسدرکدن جسدمز بو میدان مهرکده فالوای مرداننڭ دگلمی حالا دشمنان بو غلبه دن غرورلنوب غفلتکدر کلاڭلر متوکلا علی الله غیرت ایله بر کره بونلره اوزمزی اورالیم خدا بزلهمی ویرر، آنلره می ویرر طالعهزی کورالیم دیدکک جهله قوشون بوسوزه فائل اولوب مناجات ایدرک یغلاشوب دعا فاتحه دن سوکره آطلاندیلر. واقعا قرغز قفچاق دخی مصلحتد اونوروب شمدی سردیه نڭ مقاومت قدرتی فالمدی.

اگر مهلت ویررایسک سوکره بزل کوچ ویرمز، بلکه اخیری وخیم اولور معقولی بودرکه اوشبو فرصته بلاتوقق واریب خوقندی آلیب ایرچنسندن ایچاک داکیه قدر اولورالیم کیگاشنده ایکن بلای مبرم کبی بر کیدکدن بونلر آت فوید سده شاشوب مع ما فیه فارشی نوروب فاتی صوغش قیلوب فانی محاربه اولورق آخر الامر ظفری قره چغان فزانوب مسلماننلنی اسیر آلدیلر. بو جهتدن خلقتنڭ ربیی مل خانه متوجه اولدیغنی خدایارخان آکلاب آلدیدین چقب اوز

اختیارنجه خانلقنی مله خانه ویردکک قبول ایتمیوب خدایارنی خانلقده ابقا قیلدی. مله خان گاه بعض بلكیه بیک و گاه خوقندده نوروب خانغه مستشار بیک یعنی وزیر مثابه سنده گوزل مشورتچی اولورق الفت وانفاله تورمشلر ایکن خدایارخانڭ نا مشروع ونا معقول ایشلری کون بکون زیاده لشدکک مله خان بوکا نصیحت قیلب اصفا ایتمدکدن کوکلی آغریب و بوکا نامار دخی آراده صفوق سوزلر چقاریب یعنی خانڭ فصدی مله یی اولدرمک مله نڭ نبیتی خدایاری یوق قیلب اورنینه اولتورمق ایمش مشمشه لرنی بری برلری نڭ سمعنه ایصال ایله اورتاده امین لیکلری منسلب اولدی، آخر بر کون مله خان ایلاتیه کیدوب آز کون ایچنده یدی سیکز مڭ مقداری قرغز قفچاق ایله مرغانه کلوب کردی. اهالی مرغان بی محاربه مله خانه تابع اولوب آنلردن دخی بر نجه مڭ آدم جمع ایدوب علما و فضلارینی یانینه آلورق خوقندغه یوز فویدنه خدایارخانه بارعسکری ایله بونلرنڭ آلدینی توضوب اورشوب، اوشبو جورقلدرکه خوقند عسکری قرغز قفچاقنڭ بایتالی اوستوندن چای آلوب ایچمشلر یعنی بلفلمه محاربه سنه کی کبی بو سفر دخی قرغز قفچاقنی غنیمت قیلورز زعیمل دکاندارلردن بر چایه بر بایتال بیرمک بولوب نسیه آلمشلر گویا اوز مندلاری آرغومق ایغور قرغز قفچاقنڭ مندلاری بایتال دیو تمسخر قیلمشلر ایکن وقت مقابله ده بایتال ایغوری فاچریب خانلرینی بیله شاشریب نتیجه کار خدایارخان منوزم اولورق خوقندغه قسایتوب قمالدقن سوکره بر کیچه چقب بخارایه کندی. مله خان شهره کریب سریره صعود ایندی ایسه ده آناسی شیرعلی خان زمانی کبی زمام حکومت قرغز قفچاقنڭ لنده اولدی. ازجه مله عالم قل صورنا وزیر سیرتا بشیر ونذیر ایدی. بی حیا بادیه نشین بو مساعده یه دخی قناعت ایتمیوب بر کون خان قفچاق بیکلاری نڭ برینه عتاب آمیز برسوز سوبلدکدن سرکرده لر تلاشه توشوب خانه بدگمان اولمشلرکه بوده قره چغان ایله اتفاق ایدوب مسلمانقل فاجعه سی کبی بر حادثیه اوغرادر

ديوب ثانی اهل علمه فوق العاده رواج و بیروب علم و طلباده دائره دن تجاوز ایدرک عموم عوامی انسان دن عد ایتدیکندن فضلا عسکر و سپاهلریک تفتیر ایتیمه باشلدیلر حتی بعض یوز باشی مڭ باشی لرده بی مورد اجرائی شرع ادعاسیل ضرب و شتم قیلب، مزبورلر بوکی ایشلری خانه شکایت ایتدیسه لده خان بوگا مقید اولمبوب ملالرنڭ اوردیقی بیر اوده کویمز قانچیی سی نیکدیکی اعضابه اغریق تیماز جوابی ایله تفتیشدن ایسا و تحقیقندن اعمال ایلمکله سردیه ایله اتفاقه بونی سند بلهرک، هر نه ایسه بونی یوفاتوب کندمزه قولای برینی خان قویالیم دیوب جلوسینڭ و چونچی یلی که ۱۲۷۸نجی هجریه در وزیرى ملا عالم قل و عالم بیک فرغز و برنچه عناقلر الله مل خان مقتول اولدی. بو ایشه مباشر و مصلحت باشی مذکور ملا عالم قل ایکن نه تزویر ایله ایسه کندنی بو اتهامدن یراق کوستریب قتل اتفاق و اقدام ایکن سرکده لری سنه یه فالدر میوب برام برام اولدریب ادا قیلدی، آدملر مل خان زماننک شریعت جاری ایدی، دیدکلری مذکور تعبیاتندن عبارت ایمش. بو ایسه اهالی نڭ کامل دیندارلغندن درکه بویله تعدی لری هضم ایدوب اوزلرینی سوکن صوقن علمالرنی مدح وی سوراق فالدییران خانلرینی تعریف و توصیف ایدرلر.

شاه مراد خاننڭ جلوسی و عزلی، خدایار خاننڭ تکرار خانلغی مله خاننڭ عقیبند مزبور ملا عالم قل کندی مشاوره سنه بولنان خائن لر ایله اتفاق ایدوب شاه مراد خان ابن سریمساق بیک ابن شیر علی خاننی ۱۵باشنده خان قیلدیلر. بوچینده قناعت شاه قوشون تاشکند و نچه فرقه فورامه لشکر ایله ترکستانه ایدی مله خاننڭ واقعه سننی ایشدوب عسکره اعلام مره سنه دیدیکه عالم قل بویله خیانت ایتمش کند راینه موافق بر راهمه خان عنواننی ویرمش مدعاسی بو نکلله اهالی بی آیداب حکومتنی اوزی قیلقدن. بو طرفه روسیه ایله حکارمز بویله اول طرفه بورتنی سرشته قیلور آدمڭ احوالی اویله دیوب

اورتابه مصلحت تاشلادفك جمله سر کرده و سپاه يك دل و برتل اولارق بارچه لرمز اختيار عنانمى سزه و بىردك فابىسى ايشى موافق مرام و منفعت انام بيله سزامر سزنگرديه جواب و بىرديلر. قناعت آنلره دیدیکه معقول ایسه بغارادن خدایار خاننی دعوت ایدوب بعده جمیع قوشون ایله پای تخته کیدوب خدایارنی خان قیلب آنڭ امری ایله اولمق کرک؛ والا برخان نارسیدنڭ بی نفوذ سوزی و بربادیه نشین نڭ بی تدبیر مصلحتی ایله ایش اوڭه کلمز دیدی. جمله سپاه و سپاه سالار بوم مشورتی مستحسن کوروب اتفاقله خدایار خانه کشی بیاردیلر. خدایارده مله خاننڭ ماجراسینی ایشدوب امیرنڭ اشاره سیله جرح قلعه سینه کلمش ایکن اثناء راهمه جزیه یولوقوب سرعتله یور یوب قناعت شاه ایله تاشکندده ملاقات اولدیلر اهل تاشکند و جمیع لشکر خدایار خانه بیعت ایدوب خان دخی قناعت شاهغه آنالیق منصبینی بیردی. معناسی وزیر اعظم دیمکدر. نسلی اوز بیک و باشی خاندن بیوک اولوب خدمت ایله وزیر مرتبه سنه بتوشسه آگا آنالیق عملی و بربیلور. یارلیق ده مهری خاننڭ مهری ایله برابر یورر. آنالیق رتبه سی و بربیلیمان وزیرنڭ مهری بودرجه یه بالغ اولمز. «فهذا فرقه» قناعتنڭ مهری نڭ نقشی اولده بویله ایدی:

عمل فرمانه چی نام قناعت بعمکم پادشاه باعدالت
صوگره بونی فازدردی:

زلطی شاه عادل ظل خالق قناعت شاه غازی شد آنالیق
آنالیق دیمک آنایک اسمی نڭ مرادنی اولوب صوگره بعض فیودان ضم قیلره ق بیوک رتبه یه علم اولمشدر.
تبیان نافعده آنایک لالا تعبیر اولنسان شخص درکه چو قفلرنڭ حفظ و تربیه لرینه معیندر و سلاطین شیرازه آنایک اطلاق نڭ وجهی بودرکه سعد بن زنگی که شیخ سعدی مر حومنڭ مهدوحی در آنایک سلطان سنجر اولمغله کندوسنی فارس ایالتنه خان نصب ایلدی وقتا که سلطان مشارالیه وفات ایلدکن فارس ده مستقر اولوب و نفاغر جهتیله آنایک عنواننی مقرر ایلدی، آنندن صوگره فارس

خانلربنه علم کبی بر معنا اولدی و ترکیده آتایک پدر بزرگ دیمکدر
 زیرا آتای پدر و بیک بزرگ و عظیم ترجمه سیدر. اما بزم اوز بیک ده
 بیک لفظی ننگ بیانی اوز بابنده یازیلور.
 بعده خدایارخان و آتالیق سار فوشون ایله تاشکنددن چقب
 خچندکه کلدیله، بو چین ده امیر مظفر دخی خچندکه گلش ایدی؛
 آکا یولقدیلر. امیر خدایارخاننی خوفندغه وارمغه اجازت ویردی،
 اگر شاه مرادخان و ملا عالم قل مانع اولورسه لر سکا معین اولورم
 و عکسنی قیلدی. ملا عالم قل بو شهرتدن سیسکه نوب کندی پناهه
 تارتارقی فرغز قفچاق فوشوننی آلب ایلاتیه یه کندی، سرد فوشونی
 ایله شاهمرادنی خوفندغه تاشکندی. خدایارخان بی توفی خوفندغه
 کلدی، شاه مرادخان مقاومته قادر اوله میوب خدایار شهره کردکه
 شاهمرادخان بردار بازه دن چقب قاچدی. ۱۲۷۹نجی سنه خدایارخان
 داخل دارالسلطنه اولوب اوچنچی دفعه خانلق پوستنه کچدی.
 شاهمرادی آرفاسندن بتب طوتوب کلتوردیلر خدایارخان آنک یاشلکنه
 شفقت و قرابتنه مرحمت وصله ایدرک اولدرمدی. شاهمرادنگ خانلغی
 ایکی آی مقداری اولدی. خدایارخان خوفندغه کردیگی ایله امیر
 مظفر خاطر جمع اولوب عسکرینی آلهرق خچنددن بغارابه فایتدی،
 آرفاسندن خدایارخان بر آرتشکر ایدوب تارتیق و پشکش ایله قناعت
 آتالیقنی ایلی ایله امیره بیاردی واردیگی ایله امیر بونی اولدردی
 قتلنه خدایارخاننن ایما وار ایش دیوب بو سوز راست ایسه «اتق
 شر من احسنت الیه» سری ظاهر وهویدا اولدی. بو کونلرده ملا
 عالم قل ایلاتیه ده یوردی، خدایارخانغه اطاعت ایتمیوب مملکت ده
 کوب تولقونلر قیلدی ایچلرندن بلباقچی خان نامنده بر آدمی خان
 کوناریب آز کونده آتی یوقاتدی. شهرخ خان دیوب بر ذاتی خان
 قیلب آتی دخی اعدام ایتدی برغانه ده فننه تسکین تابمادیغنی امیر
 ایشدوب خدایارخانغه امداد و چون خوفندغه کلدی، فرغز قفچاقنی
 قووب تاغه واردی، تاغه کردیکی ایله بر قولای برده ملا عالم قل

امیرنی اورتابه آلب محاصره قیلدی: امیر بوندن غایت خوف وهراسه
 توشمش ایکن ملا عالم قل ایلی بیاریب دیدیکه: حضرت امیر بو
 قلنگ آرفاسندن بو قدر ایرکاشماک نه لازم ایدی، ایدی کلدی احوالی
 بو کا منجر اولدی، فکر ایتسون الدن قتلور علاجی وارمی؟ من
 بو وقته قدر قاچدیغم حضرت امیرنگ فوت و مکنتنی اظهار اوچون اولوب
 عالم قل شو قدر عساکر عظیم ایله امیره مقابله یه افتداری
 اوله ماش دیوب هر ایکه ننگ عدوا کبرمز اولان روسیه یه برسیاستدن
 کنایه و حضرت امیرنگ بیوکلکنی بلدر مکن عبارت ایدی. اگر
 محاربه یه طالب ایسه آتی دیسون چارپشوب کورالیم و آلا کیرو
 دونسون خوفنددن خدایارخاننی آلسون جناب لری جاننی غنیمت
 بلوب صاغ و سالم بغارایه وارسون دیدکده امیر بو سوزی جاننه
 منت بلوب ملا عالم قل آفرین لر ایتوب بورادن قسایتوب خوفندغه
 کلدی خوفنددن خدایارخاننی آلب شاهمرادنی تکرارخان قویوب
 بغارابه کندی. اعیان خوفند امیرنگ بوایشندن بیحضور اولوب شاه
 مرادنی عالم قلنگ آلدینه چقاردیلر. بو فکر ایله که اولک عالم قل اوز
 قولندین قویوش غن ایدی. بودفعه دخی خانلقینه راضی اوله شوره
 بیله کره یا که ناراضی اولده مصلحتنی قیلد. شاهمراد واردینی ایله
 عالم عاقل آتی اولدردی. رای ایدر شاهمرادنگ بودفعه خانلغی ایکی
 یارتی کون بولدی، فقط بر مرتبه سلامه واردق دیدی. امیرنگ افکاری
 تلید یعنی شاه مرادی خان قیلدندن مقصدی عیله ایله ملا عالم قلنی
 صید ایلمک صدندد ایکن بو تلپیس عکسی ایله ابطال ایدلدی. بعده
 ملا عالم قل خوفندغه کره یوب جمع فوشون ایله مرغیناند کیدوب
 سلطان سیداعرجنی آنک خان کوناردی. تفصیلی عن قریب یازیلور.
 دیرلرکه بو وقتده فرغانه مملکتنده تولقون و توج حددن آشوب
 گاه خدایارخان گاه ملا عالم قل گاه شاهمراد خان گاه سلطان سید
 بری کتدکه بری کلوب بری کردکه بری کیدوب بونک ایله تورمیوب
 فلان موضعه بر خان چقش و فلان جایده بر خان زاده باش کونارمش

صداسى باشلىرى كرنك فولافلىرى اصم ايلدى خانلىق سلطنتى اھب صبيانه دونوب فقرا بيچاره هر خان كلدكده كوزلىرى كاسهك بولوب نه گناه ايله قتل ونه بھانه ايله شتم ايلد ديه خوفندن خوش كلدك خوب فيللك خدادن تلاكمز بو ايلدى ديوب قول قاوشروب تور مقدن غيرى چاره نابالدى امير ايسه شاهمردانك قتلنه سبب بولدىن باشقه هيچ ايش پبالھادى فتنه بياغيدك قالوب غوغا باي پبالھادى.

سلطان سيد ابن مله خان نك خانلغى

حضرت ميان صالح بو واقعه بى سرد ويان بيوروب ديديلر كه يوقاروده يازيلمش ترتيبده حضرت امير شاهمردادى خوفندغه خان قويوب خدایار خاننى بخارايه آيىب كستى خوفندده دعا كوى لر بارچه مز چقب اميرى اوزادوب جوناتك بزار اميره كندكده شاهمرداد خان ملا عالم فلنك حضورنه وارميشى اميردن مفارقتمز صوكنده شاهمردانك قتلنى ايشدوب توغوى ملا عالم فلنك آلدينه واردق مملكت خاندن خالى وشهر صاحب سز فالدندن صوكره ملا عالم قله ملازمتدن و آكا مراجعتدن غيرى چاره بولھادى چونكه امير بونلرى قوغالب واريب فايتدغه اميرنك آرفاسندن ابركشرك ملا عالم قله بار قوشونى ايله كالمشيدى ايكي عسكرنك يعنى امير ايله قچچاق قوشونى آراسى بر منزل معيارى بر ايلدى، ملا عالم قله بزلرنك كلورمز دين خبر آلوب استقباله چقدى اعزاز اكرام برله چادرنه آلوب واريب نوشوردى بر كنه لعلكه نان و بر دغاره شيبه يغاچ طباق ايله اوزوم كتوروب سفريه فويدى مسافريك دور عيب قيلميه سز ديو اعتدار والتفانلر ايلدى حضرت اميرى سلامت جوناتدیلر مى سز لر بارچه به برابر دعاچى سز لر اميرنك حقدن و بزلرنك حقه زده دخی دعا قيلمق لرى الزمير ديدى كلدك كنه وقتم زيده خوش اولدى ديدى سوزى ملايم اكرامى كماله ايسه ده بزلرى ايب سز باغلب خوفندغه فايتماغه فوبھادى

اذن واجازة ويرمدى. شتاوونى چا تريب آكانا بوشر ديكه بو جنابلره قوش چادر طيار قيلب صويوش و آت چيم ومخصوص خادم قويوب اوز فاشمزه ياقن فوندر ييب احوال لرندىن وقت بوقت خبردار اولغاي سن ديدى، كوچوب مرغينانه جوناتك منزل بمنزل كورنوش قيلب سلام ويروب مرغينانه قريپ واردق يار مزار ديديكى محله شهرنك علماء وفضلاسى استقبال چقديلر اول جايده توقتاب توشدك ادای ضيافتدن صوكره ملا عالم قله سوز آچوب ديديكه مملكت مزده بويل بى سر نجام ليك بولدى سببى بر آدمه اتقيادمز يوقلفندىن لازم كه باتفاق بر خان نصب قيلساق اميرنه مطيع اولساق ايلدى كمنى خواهلر سز ديو علمالره مصلحت تاشلادقده قاضى ضياءالدين مخدوم ديديكه بو خدمته اوز كزدن اليق آدم كورنميور ملا عالم قله بونى ايشتماش بولوب ينه ديديكه بر آدمى تعيين قيلمق كرك قاضى مز بور اولگى جوابى اعاده بيوردق لرنه قاضيه خطاباً سز لر منى دير سز اما منم نيتم خان اولمقده دگل من خدمته بيل باغلاشم خان زاده لر نك برينى خان كوتارمك كرك فلانى وفلانى خان زاده لر وار ديوب اخيرده سلطان سيدنى ذكر ايدوب آتاسى مله خان كوب نك بولنده شهيد اولمش يتيمچه دور ديدكده عالم فلنك غرضنى فهملب جمله اعيان بو اورونغه سلطان سيد اتحق دور ديديلر فى الحال آق كيز كلتوروب قاعده فديم اوزره سلطان سيدنى آكا اوتورتوب اطرافندن علما و اكابر لر كوتار ييب تخته چقارديلر حد بلوغه يتماش ياش مراهق ايلدى. رسوم سابق اوزره الوغله سرپا كيدرمك اولدقده ملا عالم قله مرغينان افاضل لر ينه ديديكه الان دار الملك بودور سز لر اوزلر مز سز خوفند دعا گولدى بارچه مزه برابر مهمان دورار صى و سرپالرمزى ابتدا آلره ويروب بعده سز ره فويساق ديدكده قاضى كلان حسن خواجه جنابلرى ملا عالم قله قراب حضرتلرى اوزلرى بلسون لر ديدى ملا عالم قله ذكى مهمانلرى تقديمه جواب شافى اولدغىنن هر ايكي جانبه برابر سرپا قويديلر كيميخاب

اطلس بویله قیمت بها اشیا ایدی بعده خان ننگ خدمتنه شقاول وهدیچی ونجه خادم لر قویوب لوازماتنی طیار قیاب جمیع عسکر وسرکرده لره سراسر آق سرپا بروب بارچهسی فرشته صفت بولوب چقدیلر اوج دورت ساهت ایچنده اون بش یکرمی مک مقدارى آدمغه بویله سیورغال وانعام يتکوروب بو قسراشیا مهیا وبونجه ایش مکمل ایتدیکنه آفرین آیتدیق وبونی نردن يتکوردکنه حیران اولدیق دیو مهربان بولدی لر. اه کلام حضرت میان.

بو واقعه ۱۲۸۰ سنه ده در. ملا عالم قل سر عسکر ایکان بو دفعه تجدید عنوان قیلنوب امیر لشکر ديه ملقب اولدی بوندن سوکوره ملا عالم قل اسمی بالکلیه متروک بالدی سلطان سید مجرد خان اسمنده سابق یعنی فقط صنداله صاحب اولوب اموزات سلطنت با سرها امیر لشکر ننگ النده اولدی خانق ایشنی بر طرف ایتدیکن سوکوره کوب کیچوکمبوب خوفندغه واردی یورتنی انجامه کلتنورر فرصت اوتوبوب روسیه ترکستانه کلدی خبری ایله تاشکنده کلوب شاد مان خواجه بی اولدردی اورننه نار محمد داد خواجهی والی تاشکنده قیاب دولت تاجیک دیدیکی بر دیوانه مزاج شخصی ترکستانه حاکم قیاب یباردی اوزی خوفندغه فایتدی مزبور تاجیک ترکستانه کلدیکی ایله اطرافنه اولان ایلاتیدی غارت قیاب چابدی اوشبو بدافعالک شوملوغندین جمیع قضاویه روسیه یه تابع واننگ کلهکنی طالب اولدی لر آز مدتده روسیه ترکستانه کردی.

لهجره

کفر و اسلامه برابر عدل نصابدر نقی

بینه یه ذمما کفی دور فعلیده ظلم شقی

بس بونکچون امتنه دیدی اول ناصر رسول

کفر یله باقی اولور ملک ظلم ایله اولمز بقی

محصل الکلام ۱۲۸۱ نچی سنه ترکستان واولیا آنا روسیه تصرفنه

کیچوب آندن چمکنده شهرینه قصد قیلدیغی امیر لشکره ایشدلدکنه

خاننی وجهله عسکرینی فوماندا سنه آلهرق چمکنده کلوب قضاوق ننگ بر نامدار افسقالنی اولدرمکله اول حواشی ننگ ایلاتیه سی دخی بوکا دشمان اولدی لر. اوشبو سفرده امیر لشکر ننگ ایکی مکچه عسکری صحرا ده روسیه دن بر یوز مقداری سلداته تصادق ایدوب فرق ایلی سینی تلف باقیسینی اسیر آلدیلر تلف اولاننگ باشلرینی کیسوب خوفندغه و آندن کاشغره چه ایتدی لر، چمکنده اوستونده عظیم محاربه بولدی اهل اسلام هر چند مدافعه یه چالشدیلر ایسه ده علاج پنیر اولمبوب آخرکار روسیه چمکندی آلدی اوقعه فارشی یوکریم وفات اولاندن باشقه آلتی یدی مک نفوس ضایع اولدیغنی سویلیور لر، روسیه بو قش چمکنده قشلا دی ایرته سی یازنده تاشکنده اوستنه واردی محاربه ده امیر لشکر وفات اولدی رحمة الله علیه رحمة واسعة. امیر لشکر ننگ حکومتی مه خان فوتندین اعتباراً خوفندده توروب گاه چتده یوروب گاه بتون گاه یارتی متفرقه لیک ایله اوج بیل مقداری مملکت که ایکا دارلیق قیلدی. نه ایسه بو ذات روسیه ایله بر از مقابله ومقاومت قیلشوب اخیره وفات بولدی. فرغانه وترکستاننگ خان و بیگلر ننگ بوندن غیرى بر فرده بویله شهرة تام یعنی بو ایکی نام میسر اولما مشدر ایامنده ایجاد ایدیلن توفنگ اوستونده یازیلن نقشی بو ایدی «امیر لشکر غازی آمد شد نشان. جلاؤتوف پر چشم آتش نشان»

بزرگ خواجه و یعقوب بیک ننگ کاشغره کلدیکی بوننگ وقتنه ایدی محلنده یازیلور. امیر لشکر ننگ شهادتندن سوکوره روسیه تاشکندی محاصره یه آلدی سلطان سید غان بو قمالده فالدی امیر مظفر بو حین ده خچنده ایدی اهالی تاشکنده آکا فریادچی یباردی لر اول ذات نه کلوب اوروشمادی ونه بر مضلحت تابوب بولوشمادی فقط سلطان سید خاننی تاشکنده اوز فاشنه آلدردی خدا یارخان اولدین امیر ننگ النده ایدی تاشکنده روسیه کوردیکی ایشدلدکن سوکوره خدا یارنی امیر خوفندغه آلب واریب اوز فولندین خان قوبدی

خدايارنىڭ دورتىنچى خانلىقى بۇ دورىدا. خدايار دىخى غىطبەنى امپىرنىڭ نامىنە اوقۇدۇب آڭا تابع عىكىندە اولدى بناڭاھ روسىيە ايلە محاربە آچارلار سە بىرى بىرىنە معين اولمىق وعدە سنى ويروب آراده عهد، ويىمان مستحكم قىلدىلر مع مافىيە امير خوقندىلرنىڭ غدرندن امين اولمىوب جميع آلات واسباب جىرى آلەوب، خوقندىنى خدايار خانىسە تاشكىندىنى روسىيە تاشلىب بخارا يە قايتدى. ايشانخواجه قولنچە تاشكىندى آلتىمش ايكى كون محاصره غىبىلرنىڭ قولنچە سىكسان ايكى كون مدافعه دن سوڭرە ايجىن محاربە طشدىن محاربە اولارق ھىجىرنىڭ ماڭ ايكى يوز سىكسان ايكى سنەسى مىلادنىڭ ماڭ سىكز يوز آلتىمش بشىنچى ياز ماى آيندە روسىيە النە كچدى.

نظم

درسال بغرف اگىزىندە بىمانى بىنى ملك وملك وملت ودين بر كر دد بىتنى نىڭ معناسى معاينە كورلدى بوبىتنى حضرت سلطان عارفين دن ديوب بعضلر حضرت آفانە منسوب دىمىشلر مشارالېھما ھر ايكسى اوز بىك نىڭ الوغ مشايخ لرنىن اولوب اشارە مزبوره قىغىندىن ايسەدە ولايتى نىڭ انقلا بىدىن كىشقل خبر ويىمشدىركە بوتارىخكە تركستان مضافاتى روسىيە ايلنە كردى كاشغر يعسوب بىك دستنە داخل اولدى. تاشكىندىنى محاصره ايدىن روس عىسكىرى ايكى ماڭ مقدارى اولوب نضاق وفرغزدىن قوشولوب واران قورامە عىسكىر كوب ايدى. محاربەدە اسلامدىن كوب آدم وفات توشوب روسىيەدن تلفات بر يوزە يتىمامش دىبورلر. اھالىء بخارا بۇسفر دە حضرت امير روسىيەنى تاشكىندىن ھىداب سورر بلكە رنبور المتا شھرى نىڭ بىرىنە كرور اميدىندە ايدىلر. خوقندىن قايتىغىنە قانچ اولمىوب علما و طلبا و فقرا باجمەھم اتفاق ايدىب جھاد فرض اولدى كافر اوستومزە كلدى ديوب اميرى اغرا قىلب حضرت امير اگىرچە روسىيە ايلە مقابلە يە تاپى يوق ايكىن غوغابى باصالمىوب ناعلاج غرايد چقىدى آلتىمش ماڭ مقدارى عىسكىر ايلە مېدە يولغون دىدىكى مەوضە كلوب عىسكىرنىڭ كوبلىكنە مغرور

اولوب باحضور ساكرە قوچوب ياندى روسىيە بوتغافلدىن استىفادە ايدىرك آز عىسكىر ايلە بعضلر قولنچە بش يوز بعضلر ماڭ بش يوز دىرلر. كىچە ايجىندە درباى سىمىونى كىچوب توب آندىغى ايلە لشكىر اسلام لىزىيە توشوب بى توفىق قاچدىلر چادر فوش زىنبورك توب تىڭ غزىنە دىفنىە يولو بىرنچە فالدى كلستى روسىيە اولجە قىلب آلدى. غفلتى ايلە صايىق بو طرف خانلىرىنىڭ باشلىچە ھىزى اولوب ھىم قاصەرلرنە بوندىن ايكى فائىدە بى فائىدە ملاحظە ايدىلر. بىرى بويە بى پر والقى دشىمانىز كوردكە فوتەزە ھىل ايدىب قلىسى سىمىكانور. ثانى اوز عىسكىرنىڭ كوڭلنە خوف و قورقۇ كرمىوب شجاعىتى اولوردى بورلر. بوايسە پولىتىقەچە بىرشى اورننە نورمىز عقلا و نقلا ھونىڭ مەردود اولدىغى بىلەن. بىر حال ايش بخارى لرنىڭ دىدىكىچە اولمايدى خدايار خانىدە وعدە سنى و سا قىلمىدى امدادە كلەدى كندى استقلال اوزرە عىسكىر جمع قىلب روسىيە مخالفت ايدىدىكىن خجند و جزاخ و اورايتىپە اللىن كىتىدى يعنى بونلىرى روسىيە ضبط ايتدى. موندىن سوڭرە روسىيە ايلە اوزلشوب ارادە مصلاحە اولدى. روسىيە بو طرفى بر طرف ايتدىكى بىدندە بخارا مضافاتنە ال آتوب ماڭ ايكى يوز سىكسان بشىنچى ھىجىر بەدە سەرقىندى آلدى آندىن كىتە قورغانە قدر واردى من بعد امير دىخى روسىيە ايلە مشارطە قىلب بىرىن لىزىدە اصلاحات چارى اولدى. خدايار خان روسىيەدن خاطر جمع اولوب اويون كولىكى دە و كوكبارىدە ايامنى اوتىكاردىكىن فضلا ظلم و ستمىدىن خلايق آزرده اولوب يوز چو يوردىكى ائنادە مسلمانقلنىڭ اوغلى عبدالرحمن افتابەچى ايلە ارالرىنە مخاصمەت توشوب عىسكىر كلا افتابەچى نىڭ الندە اولمىغى خانىڭ بوڭا مقابلە يە قدرتى قالمىوب روسىيەدن امداد طلبىندە تاشكىندە چاپىش كلدىكىن سوڭرە خواب غفلتىدىن كوزىنى آچەش كورور كە كارىوم لا ينىغ الندىمە قىم باصمىش تاشكىندىن رنبورغە بىبارىلوب آندىن قاچەش دور.

مخلمزنىڭ اغنياسىدىن حاجى ھىر افندى ھاكايە ايلدى خدايارخان زىئورە بيارلىدكە بىزلىر يارمونىڭدىن قايتوب شەھەرە وارر ايدىك بىر بېكىتتە خان كلور خېرى بولدى باشمىز دستارلارمىزى چاللىپ ايسگمىزە چىانلارمىزى صالحىب خاننىڭ آلدىنە چقدق ھىر بەدىن توشدىكى ايله بىزلىرى كوروب بونلر كەمدىر ديو سوردى خىستىندە گى آدم بىزلىرى بلوزدى مرغىنانلىك فللرگىز ديو جواب و بىردى بېكىت كە كىردىكەن صىگرە بىزى قاشنە دعوۋە قىلىپ سىركىشتىنى بىيان ھىمىندە منم بو ھالەھە سىبب عىسى اوليا فلانى فلانىلر بولدى وبالىم آنلرە دور والا بو بىدنام لىغى موينومە آلەمزدىم دخىل توشسىم صوفشوب توشا دىم دىوب بى خاص بو ھىر بىتەڭ پىشمانلىغىنى اظهار و آلدانوب اسىر اولدىغىنى ارسان ايلدى.

خدايارخاننىڭ مسلمانقل وقتىندە مىشرك خانلىغى اون ايكى يىل مسلمانقل قىلدىن سوڭرە مىل خان مئازەھسىنە چە ھىكومتى ايكى يىل ملە خاننىڭ سوڭىندە ملا عالم لىننىڭ مىشوشى ايله خانلىغى بىرىل وزىيادە اخىر خانلىغى توفزىل جمع بىكرىمى بىش يىل مىقدارى سلطنت سوروب ۱۲۹۱ ھىجرىيەدە ابعاد نىعمت و ھىچار نىقەت اولمىشىر. باقى احوال ماقاتى وىھل وفاتى اخىردە يازىلور.

خدايارخاندىن سوڭى خاللىرنىڭ وى ثبات خانلارنىڭ بىيانى

نصرالدىن خان ابن خدايارخان

خدايارخان ھىكومتىنىڭ انتھاسىنە قىرىپ اوش طرفىدە مەھمور قىرغىز نامىندە بىر آدم چىب ادما خانلىق قىلدىقەن قىچاق و خوقند قوشنى ايله عبدالرحىمن افتابەچى ابن مسلمانقلنى چان آڭا بىياردى نىوب تىنك كلىسى آنكل كىندى بو وقتدە اوغلى نصرالدىن اندىجان ھاكىمى ايدى افتابەچى مامور اولدىغى مەھمورە وارمىبوشدە توتقنادى چونكى افتابەچىنىڭ كوڭلىدە آناسىنىڭ انتقام اچىسى ھىنوز مىركوز اولدىغىدىن خدايارخاننى قىل قىلەق آنان نىزدىدە اھىمال واجىبەدىن مەھمور ايدى

ھىمىر بوىونچە مىنتظر اولن بو آمال فاسدەسىنە خدايارخاننىڭ ھىسكىردن خالى واسباب واسلەھەدىن ھىرى قالدىغى تەھام قولاي توشوب مرغىنانە خاننىڭ لايوبىن برادىرى سلطان مىراد بىكىنى آزدىرىپ خدايارخاننىڭ اورنىنە آنى خان قىلمىغە وەھد و ھىھد ايلدى. نصرالدىن بو اتفاقدىن آڭگەھ اولدىقە چونكى بوىلە خىيانتى آناسىنە انھا و اھىلام لازىم ايكىن بالەكسى افتابەچى بە ايللى مىڭ آلتون و بىر وىب سلطان مىراد ايله ايدىن شىرطىدىن دوندىرىپ آناسىنىڭ قىلنىە راضى اولەرق كىندىنى خان قىلمىغە آنط اكىد ايله مىقولەبى مىستەھكىم قىلدىلر. بو ائىئادە خدايارخانە روسىە طرفىدىن بەھىس تىكلىق لىر وارد اولدى خان بو مىصلەھتى افتابەچى بە اھىلام ايدىب مىشورە صورادىقە روسىيە بە جواب رد وىرىمك بلىكە ايلچى بى اھىلام ايتەك ايل خط يازدى خدايارخان بو ايش اولمىزدىە تىكرار آدم بىياردىكە خان مىرتد اولدى روسنىڭ سوزىنە كىردى صوردىغىنى وىر اىوم دىدى شەھىرى مىھار بە خان ايله واجىبەردىوب ھىمىرىندە مىستىر نىقەھ بونى آلت وصلە و اوغلى ايله ايدىن وەھدىنە و فايە بونى و سىلە قىلب نصرالدىننى ياننە آلەرق ھىزم خوقند ايلدى. خدايارخان بو فسادنىڭ اوڭنى آلەق اوجون روسىيەدىن امداد طلبىنە تاشكىندىكە كلوب اوز آياغىدىن اسىر اولدىغى فىصلىدە يازلمىشىر.

افتابەچى خاندان خالى قالان خوقندىغە كىرىپ نصرالدىننى خان قوبىدى. بەھە جەمىع قوشون ايله كلوب خچىندى مىھاصىرە قىلدى روسىيە ايله اورشىدى ايسەدە ھىچ ايش ايدامىبوش مرغىنانە قايتدى بو ائىئادە روسىيە كلوب نىمانكىندى آلدى آندىن خوقندىغە واردى نصرالدىن خان اورشەمىبوش روسىيە بى قارشولب ھىرمىت ايله كوتوب آلدىقەن آنى بىرىندە ابقا قىلب آندىن مرغىنانە كادى روس كادىكى ايله افتابەچى جەمىع قىچاق قوشونىنى آلەرق ايلانئىيە بە كىندى فقرا روسىيە بە استىقبال چىب سىرفرو ايتىدىسەدە افتابەچى بى تونوب وىرىمدىكلىر بىھانە سىلە كىنرال اسكوبىلوف مرغىنان خلىقنە نچە مىڭ طلا آلوم سالىدى بوڭا «لك» ھولى نام قوبولدى بىكرىمى مىڭ طلاسىنى نىقد آلوب باقىسىنى

جمع قىلىق اوچون بايلار بايى دىوب بىر آدمنى بو خدمته قويوب مذکور گنيرال عسكىرى ايله انديجان جانينه اوتدى بوارالقه نمانكند خلقى باش كوتارىب مسلماندن كوب آدم شهيد بولوب شهرينه روسيه الدك قالدى انديجان كيدىن روس عسكىرى بر خيلى آدم ضايغ ايدوب بو فرقه نك سردارى كنييرال غلاواچوف مجروح اوله رق نمانكند قايتدى. اهالى انديجان نك بو غيرتندىن مرغينان خلقى بوراك لنه رك «لك» پولى توغروسنك غوغا چقارىب بوزيلوب باطر باشىنى اولدردىلر، ولى خان تورامنى امير عسكىر ايدوب روسيه قسدنه آلتنوب بالقچى قلعه سنه كلدىلر بوگا فارشو نمانكندىن روس عسكىرى چقدىغنى بر مسلمان كيچه ايله دريى سردن يوزوب كيچوب ولى خان تورويه خبر قىلدى اول بى انديشه اوليا بو غير خواه مسلماننى جاسوس دىوب باغلاب اروب صوقوب اكر روس بورايه كلورسه سوزك راستدر آزاد ايدرم والا جزا ايدرم اولدروم ديه ستونكه تاكوب قويدى اوزلرى تون يارسينه چه كاكل اويىنادوب اويون كولكى ده اوتوروب ايرتان نمانكندىن آلورمز بعك تاشكند وارزم فرضى ايله ياتوب اوخلادىلر روس عسكىرى بونلرك ياتدىغنى پايلىب توروب دريادن اوتوب كلرب وقت سحر زنبورك منتقى آتدىغى اينه بى پروا ياتان فوشون اويقو مستلكى ايله باشلىرى كرامك كاگراب شاشدى پراكند اولوب قاچدى روسيه عسكىرى بالقچى قلعه سينه كريب اوت قويوب كوب تلفاتلر ايتدى مزبور باغلنمش خبرچى بيچاره ستونك يانوب كندى قاچالمىوب فالان كامپر چال آغرىق اقساق زمن شل وضعيق الحال دن ماعدا روسيه نك عدالتنه استناد ونظاملى عسكىرينه اعتماد ايدوب يعنى روسيه بر شهرى آليب ايچينه كردكدىن صوكره اهالىسنه قطعا زخم وزيان كلتورمز زعمك فالان ساده لر قاچانلرى احق ديسان دانار كللى اود ايچنك قالوب فريا و فغان ايله تسليم روح ايتدىلر، ايام اسلامده نه قدر توغين ونه مقدار سورگون اولورسده بويله بى رحيم ليك كورلمش دگل اباكان نظاملى

پادشاه نك عسكىرىدن بو كىبى عظيم كار احراق بالنار ونوعى آدملىرى حيرته توشوروب اولكى كونلرينه افسوس ايلدىلر ايسه ده نه چاره كه ايش الدن كيدوب اطاعته مجبور اولدىلر اكر بوندن بورون بر نچه شهرلى آلدكك آتمق چاپمق تالامق كويدىرمك كىبى بى معنى تلفاتلر اولدى آنار مقابله ومقاتله قىلدقلىرىنه محمول ايدى بو دفعه فارشى كلن آدم اولمىوب كللى قاچوب شهر بوش وفالانلر ايسه الى باغلى اسير حكمنك بى حال وبى مجال بيچاره لر اباكان بيهوده نعدى ايدوب چار اطرافدن اوت قويوب قاچار محل قالدرمىوب بونچه مك بشر وحيوانى كول كومور قىلدىغى جمله مسلمانلر آرتوچق آلام قىلدى دىوب واقعه بى كورن آدملىر مظلوم لرنك ناله وزارى هنوز قولاغه زدن كىتمىور ديه رك كوزلرى ياشلنور. بو كىبى افعال فاجعه بى ايضاح ايلمك هر نه قدر سونمش بالقونلرى يكي ليوب عرق حىيت مليه بى تحريك ايدر دىنلورسده فن تاريخدن مقصد بويله ايشلردن انيسان كسب اطلاع ايدوب هر شيك متبصرانه حركتى موجب اولمق شايده قلمه آلمق هر ايكى طرفچه فائىدن خالي اولمز ظن ايدرم. اه

روسيه بالقچى بلكسندن قايتوب ينه نمانكند قرارلدى دريى سبوعنك بىرى طرفى روسيه نك اوتنه طرفى نصرالدين خان نك تصرفنه اوله رق تورديغى حين ده فى الحسال يازيله چق فولاد خان نك ظهورى نصرالدينى خوندىن چقميه مجبور ايلدى. اوز تواعاتى و آتاسى نك جميع حواشيسى ايله تاشكندكه كلدى. بر نچه يلدن صوكره تاشكندكده وفات ايتدى. نصرالدين نك حكومتى يارىم يله يتمه دى، مجرد خان اسمندن غير هيچ ايش ايتمه دى، مگر نامنه صوقولمش سكه سى قالىدى.

فولاد خان ابن مراد خان

آتاسى مراد خان بر هفته خانلىق قىلىب مسلمانقل الدك مقتول اولدىغى محلمند يازيلمش ايدى اوغلى فولاد خان نك خروجنى قارى

اسحاق نمانکندی بویله بیان ایددی. قاغون پشیغی وقت ایددی. بر یومشوم بولوب خان آباد قشلاغنه باردیم بو حینده فولادخان بیک آباد قشلاغنده کل شیر نامنده بر آدمک خدمت وتر بیسه سنه کنندی پنهان طوتوب تور رایمش مزبور ایکی قشلاغنک آراسی یاریم تاش مقداری بردر، آدملر مزبور فولادنی اغوا قیلب سلطنت هوسنی دماغنه توشورمش خان کونارمک بولمیشلر خان آباد غانم آباد قشلاغی و بو اطرافنک خلقی خفیة واریب کلهر بوکایعت قیلمیشلر بزلر بومشمشه دن بی خبر ایدک. بر کون بر باغه کریم نماز ظهیری اوتاب توروب ایدیم خان کلدی اوازه بولدی باغنک بر صفه سینه کییز کیلام نوشاب اورون حاضرلدیلر. عجب! بوقایسی خان اوله! دیوب تور دغمه قرق ایلیلی مقناری آدم ایله خان کلدی. زمان زمان فولاد خان دیسه منادیلر بازاره چقب ندا قیلدیغی ایله اهل کسبه هر بری دسترخان کوتاریب طوب طوب کلوب کتمیه دعا و لقیش ایتیمیه باشلدیلر، بز عم جمعیتنه داخل اولوب، قوتلوغ بولسون! مبارک بولسون! رسمنی ادا ایتدک. ایشک فرغزلردن بر ایکی آدم توروب اریض لرگز بولسه فان فرزت لرینه آیتوکلر دیمیه باشلدی. بر ایکی میرزا یعنی کاتب صفه نک بر چیتنک اونوروب یازیمیه خان آکا مهر باصیمه باشلدی. بو خط هر شهر نک بیوکلرینه و بیک لرینه ایشک، غلق بزه بیعت ایتدی بز دخی بو یولک باشمزی اورتایه قویوب دین بولینه جانمزی بئدل اسلام اوغورینه خدمت اوچون بیل باغلا دق، هر کم دینه محبتی وغزایه میلی وار مکا کلسون دیمکن عبارت ایدی اول کون یاتاق خانه مزه قایتوب فوندی ایرتسی ایشنک که کیچه ایله خان فاجمش نهدن بویله اولدی دیوب تورمشدق باقی جان نامنده بر آدم قرق ایلیلی فرغز قفچاق ایله کلوب توشدی فولاد غانی استیور ایدش باقی جاننی روسیه بو خدمته توشمش بو ایسه بالخاص فولاد خان اوچون دگل ایدی روسیه ایشتمش که شول طرفده بر آدم خانلیق حرکتنک اولوب خلق ایچنده مشمشه وار ایدش کیم ایسه ده آنی توتوب کلتوره سن

سکا خوفند خانلقنی ویررم دیمش باقی جان بو خفیسه خان نک نرده اولدیغنی بلمسیوب شهر بشهر قشلاق بقشلاق صوراشه کیله فولاد خان نک اول کوننه دوش اولمش. خان بونک کلدیکنی بلوب فاجمش باقی جان خان آباددن فولاد نک خبرنی آلیب آرفاسندن جونادی اوتوز آدیر دیدیکی تاغلی آفتاریب نپالمسیوب فرا صو قشلاغنده ایش دبه ایشدوب کلوب قشلاق اهلینی فیسوب او یله ایدرم بویله ایدرم البسته نابوب براسزلر آلیب کیدرم دیوب آنده یاتوب اوخلادقده فولاد خان شول یرده بولسه کک بونلری ساتدیغی یرده باصوب بارچه سنی اولدرمش. فولاد خان روسیه دن بو قدر آدم فرمش اوازه فی الحال اطرافه یایلدی چونکه بویله وقتده خصینه جزئی بر ضرر تیکورمک عوامک رأینه کوره اقبال کلدکینه دال بر ابو فال دور بو دبدبه ایله خان نک خدمتنه خلق جمع اولارق اولگی خروج ایدن خان آباد قشلاغنه بش مکچه آدم ایله کلوب کردی جوانب اربعه دن فرغز قفچاق وغیر هم فوج بوگا تابع اولدی آندن عسکه قلعه سینه کلدی ایکی اوچ آی مقداری آنده توردی عسکه دن یکرمی مک وزیاده آدم ایله مرغینانه کلدی مرغینانده خدایار خان نک برادری سلطان مراد بیکنی جمله اولادی ایله اولدردی وسائر خانزاده لری دخی صغیر و نارسیدلکنه باقمیوب بوغدردی بوغازلندی بو بی رحبیلیک خوفندین نصرالدین خان خوفنده تورالمیوب خانلقنی تاشلاب چقب تاشکنده کلدی. انتهی کلام قاری اسحاق.

خوفندین نصرالدین خان کندکن صوگره پای نخت مرغینان اولارق دریای سیحوندن او یوز کلهم فولاد خان نک محکومی اولوب هر شهره حاکم و بیک لر نصب قیلدی خوفندغه عبدالله بیک ابن عالم بیک فرغزنی نایب قویدی فرغز قفچاق که نه سمتدن صالحون یل ایسر بی معابا آکا کیدر جمله سی فولاد خانه تابع اولدی هر نه ایسه بو قش حکومتی جاری وسوزینی نافذ قیلب ضرب خوفند فولاد خان بو نامنه سکه صو قدریب خان اسمنی انتشار ایدرک توردی روسیه به

سر ویرمیوب آننگله مخابره دخی قیلمیوب اوزنچه بونی برسیاستندن عد ایتدی باشلکندە هر نه قدر غواچه عافظ اوفومش ایسهده «با دشمان مدارا» مصراعى نك معناسیله عمل ایتمیوب اوفودیفی بوشه کندی «واعدوا لهم ما استطعتم من قوّة» امرینی دخی ترك ایله اسباب اسلحه و آلات عرب کبی دشمانه مقابلیه لازم کلن سبب لردن برینه تشیث ایتمیوب توکل محضه استناد ایله بوشه یاندی آلدنە نه کبی ایشلار اوتدی آنلری هیچ فکره آلمیوب تا بوقتە قدر روسیەنك نه درجەده دشمان قوی اولدغنه عقل و فراست لاری وارمیوب توکل بابنک بلا سبب دشمانه ظفر امیدن اوله رق سعی نی ییله ساتدی بو ایسه اعتقاد جبریدن بر شعبه اولوب بو خصوصه یالغوز فولاد خان مسئول اولمیوب طرفه نك چیمیح خانان وامرا و بلسکه علمالرنك بو تقصیراتک عذرلری شرعا غیر مقبول ظن ایدرم.

نه ایسه بو قش اوتدی یز یستدی اول بپار ایله تاشکندن روسیه عسکری چقب در یادن اوتدی در یادن اوتدیکی غیر ایله قرغز ققچاق فوشونی افتابەچی به ایرکامیوب اوز یولینه جونادی فقط فقرا ایله احوال نه اوله چغنه کوزی یتمیوب فولاد خانە بر کیچه چقب تاغ طرفه کندی.

افتابەچی ایله فولاد خان نك مرغیناندن چقب کندیکنی بو طرزده تفصیل و بیان قیلدیلرکه تاشکندن روس عسکری چقدیغنی ایشندکک افتابەچی خان مشار الیه دن اذن طلب قیلب بو سفر صو قوش اغتیارینی مٹا بیرکل سوکنک نامم سونمکودک بر خدمت قیلاى که بو یولک باشمنی برای یا تاشکندنی آلیب المتاخه چه کیدای دیوب کلام شریفی فولینه آلوب یقلاب آنط اکید و ایمان شدید ایله ایناندردقە خان خزینەده بار کموشنی چقاریب بوگا بوردی افتابەچی ده کموشنی آلرق جمیع قرغز ققچاق فوشونی ایله روس عسکری نك آلدندین واردی ده ایلمچی لشوب اوز یولینه کندی کندیک نیک تنچ کیتمیوب مرغینانك اقمقالاریندن اون اوش باش آدمک آدینی توتوب خط قیلب دیمشکه

فولاد خاننی توتوب روسیه به ویرکز لر بار چه مز امین وامان اولورز بو خط فولاد خان نك الینه توشوب اسمی یازیلش آدملرنی برار برار چاقریب اولدرب کیچه سی اوزی ده چقب قاچمش حاصل روسیه به هیچ فرد مانع اولمیوب مرغینانه کردی بعک شهر شهره عسکر قویوب فرغانه مضافاتی نك کلسنی ضبط ایتدی. خوقندده فولاد خان طرفندن نائب توران عبدالله بیک قاچوب کابل سمتنه کندی قرغز ققچاقنك ملکه سی منزله سنده دوران سورن مشهوره قورمان جان داد خواه اوشبو عبدالله بیک نك والکسیدرکه عالم بیک قرغزنك زوجه سی اولور غایت عافله وسوز چن خاتون ایمش.

فولاد خان مرغیناندن کندیکن صوکره بی قرار قاچوب تاغندین تاغ آشوب بوردی. عسکه ده ایکن وقتده شاه میرزا نامنده بر سرکرده بی اولدرمش ایدی گنبرال آنك اوغلنه فولاد خاننی توتوب کلتورمک خدمتنی سپارش قیلب اول دخی آناسینك انتقامی اوچون آرقاسندین استب یوروب آلاى تاغندین توتوب کلتوروب روسیه به ویردی مرغینانده بونك اوچون مخصوص دار یاصاب آکا آصدی حکومتی آلتی یدی آی مقداری اولمشدر. یاشی اوتوزلر چاماسنده وار ایدی دیورلر. بعض لار بونی مراد خان نك اوغلی دگلدر صرف قرغز ایدی یالغاندن خانزاده قیلب خان کوناردیلر دیو سوبله دیلر. بو قولنك فائلی بونك خانلق ادعاسنی بویله بیان ایلدیکه فولاد اصلده اسحاق نامنده بر صحراوی قاضی نك اوغلی ایمش مزبور اسحاق صاف قرغز ایدی اسحاق نك اوشبو خان بولمش اوغلی فولاد ابتدا مرغینانک تحصیل قیلب صوکره آناسی بونی بخارابه بیارمش ایکن سمرقندده فولاد ابن مراد خانه بولقوب آننگله بر حجره ده نورمش از مدت ایچنده فولاد ابن مراد خان خسته اولوب وفات ایتمش ده فولاد مرحومنك اسباب الیه سه کتاب وسائر اشیا کلسی بونك النده قالمش کتاب نك ایچنده متوفی فولاد نك شجره کاغدی وار ایمش بو ذات ایلینه قایتدیغی زمان بویله بر مذذب وقتە مصادق اولوب اعیانی بونك اولگی اسمنی

سر و برمیوب آنکله مخابره دخی قیلمیوب اوزنجه بونی بر سیاستدن
 عد ایتدی باشلکنده هر نه قدر غواجه عافظ او قومش ایسه ده «با
 دشمان مدارا» مصراعی ننگ معناسیله عمل ایتمیوب او قودیی بوشه
 کندی «واعدوا لهم ما استطعتم من قوّة» امرینی دخی ترک ایله
 اسباب اسلحه و آلات عرب کبی دشمانه مقابله یه لازم کلن سبب لردن
 برینه تشبث ایتمیوب توکل محضه استناد ایله بوشه یاندی آلدننه نه
 کبی ایشلار اوندی آنلری هیچ فکوره آلمیوب تا جو و قته قدر روسیه ننگ
 نه درجه ده دشمان قوی اولدغنی عقال و فراست لری وارمیوب توکل
 بابنه بلا سبب دشمانه ظفر امیدن اوله رق سعی نی ییله صاندی بو
 ایسه اعتقاد جبریهدن بر شعبه اولوب بو خصوصه یالغوز فولاد خان
 مسئول اولمیوب طرفه ننگ چیمچ خانان و امرا و بلکه علمالرننگ بو
 تقصیراته عذرلری شرعا غیر مقبول ظن ایدرم.

نه ایسه بو قش اوندی یز ییتدی اول بیار ایله تاشکنددن
 روسیه عسکری چقب دریادن اوندی دریادن اوندیکی خبر ایله قرغز
 قفچاق فوشونی افتابه چی یه ایرکلموب اوز یولینه جونادی فقط فقرا ایله
 احوال نه اوله چغنه کوزی یتمیوب فولاد خان بر کیچه چقب تاغ
 طرفه کندی.

افتابه چی ایله فولاد خان ننگ مرغیناندن چقب کندیکنی بو طرزده
 تفصیل و بیان قیلدیلرکه تاشکنددن روس عسکری چقدیقنی ایشتدکن
 افتابه چی خان مشار الیه دن اذن طلب قیلدیلر بو سفر صو قوش اختیارینی
 مکتا بیرکل صوکنده نامم سونمکودک بر خدمت قیلای که بو یولک باشمنی
 برای یا تاشکندنی آلیب المناغه یه کیدای دیوب کلام شریفی قولینه
 آلوب یغلاب آنط اکید و ایمان شدید ایله ایناندرده خان غزینده
 بار کهوشنی چقاریب بوگا بیردی افتابه چی ده کهوشنی آلر ق جمیع
 قرغز قفچاق فوشونی ایله روس عسکری ننگ آلدندین واردی ده
 ایلچی لشوب اوز یولینه کندی کتدکن نیک تنچ کیتمیوب مرغیناننگ
 افسقالارندن اون اون بش آدمنگ آدینی تونوب خط قیلدیمشکه

فولاد خاننی تونوب روسیه یه ویرگزلر بار چه مز امین و امان اولورز
 بو خط فولاد خان ننگ الینه توشوب اسمی یازیلش آدم لرنی برار
 برار چاقریب اولدریب کیچه سی اوزی ده چقب فاقمش حاصل روسیه یه
 هیچ فرد مانع اولمیوب مرغینانه کردی بعه شهر شهره عسکر قویوب
 فرغانه مضافاتی ننگ کلسنی ضبط ایتدی. خوفندده فولاد خان طرفندن
 نائب توران عبدالله بیک فاقوب کابل سمتنه کندی قرغز قفچاقننگ
 ملکه سی منزله سنده دوران سورن مشهوره فورمان جان داد خواه
 اوشبو عبدالله بیک ننگ واللسیدرکه عالم بیک قرغزننگ زوجه سی اولور
 غایت عاقله و سوز چن خاتون ایمش.

فولاد خان مرغیناندن کتدکن صوگره بی قرار فاقوب تاغندین تاغ
 آشوب یوردی. عسکده ایکن وقتده شاه میرزا نامنده بر سر کرده بی
 اولدرمش ایدی گنیرال آننگ اوغلنه فولاد خاننی تونوب کلتورمک
 خدمتنی سپارش قیلد اول دخی آتاسیننگ انتقامی اوچون آرقاسندین
 استب بوروب آلا تاغندین تونوب کلتوروب روسیه یه ویردی
 مرغینانده بوننگ اوچون مخصوص دار یاصاب آکا آصدی حکومتی
 آلتی یدی آی مقداری اولمشدر. یاشی اوتوزلر چاماسنده وار
 ایدی دیورلر. بعض لر بونی مراد خان ننگ اوغلی دگلدر صرف قرغز
 ایدی یالغاندن خانزاده قیلد خان کوتاردیلر دیو سویله دیلر. بو قولننگ
 فائلی بوننگ خانلق ادعاسنی بویله بیان ایلدیکه فولاد اصلده اسحاق
 نامنده بر صحراوی قاضی ننگ اوغلی ایمش مزبور اسحاق صافی قرغز
 ایدی اسحاق ننگ اوشبو خان بولمش اوغلی فولاد ابتدا مرغیناننه تحصیل
 قیلد صوگره آتاسی بونی بخارابه بیارمش ایکن سمرقندده فولاد ابن
 مراد خانه یولقوب آنکله بر حجره ده تورمش آز مدت ایچنده فولاد
 ابن مراد خان خسته اولوب وفات ایتمشده فولاد مرحومنگ اسباب
 البسه کتاب وسائر اشیا کلسی بوننگ آلدنه فالمش کتاب ننگ ایچنده
 متوفی فولاد ننگ شجره کاغدی وار ایمش بو ذات ایلینه قایتدی زمان
 بویله بر مذذب و قته مصادق اولوب اعیانی بوننگ اولگی اسمنی

نسخ ايله اھاليه بونی شجره مرقومه نك يوزەسندن مراد خان نك اوغلى فولاد ديو تصديق ايتدرمشده بردن بره خانلقى رتبهسنه اصعاد ايدوب آخيره بو بلايه دوچار ايتمشلر. مزبور اسحاق قاضى نك فرغز اولدغنه ائشباھ يوق ايكان عجب دگل آناسى مراد خاننى توشكده كورمش اولسه ديوب قاضى عشورعلى لطفه ايله بو حكايه يى مرغيناندا گى استازندن ايشتديكنى سويلدى.

بو خبر صحيح ايسه فرغانه خانلىقى ابتدا بابرخان نك اوغلى ديوب حيله ايله برخان دوزلمش ايكان اخيرى ينه اويله بر دوزمه خان النده انقراض اولديقى توافق غريبه دندر. بر نسنه نك ايتداسى نه ايله افتتاح اولنورسه اخيرى آنكله امامه ايرشور قولى نك ماصدق سى معاينه كورلدى كم ايسه ده اصلوب اولدى ناحق نارسيدلرى قتلنك جزاسنى بولدى.

فولا خاننى آصدن صوكره گهرال افتابه چى به آدم يياروب منصب ويررم حاكم فيلورم ديه آلداب له توشوروب بو دى خدايارخانك آرفاسندن رونبور طرفنه ييارلدى. معمور فرغزكه خدايارخان بونك دبدبه سيله اسباب اسلحه سندن آيريلوب انقراض دولت فرغانه به سبب اخير بو اولمشدى. بوده نفى فيلنوب لپسى قلعه سنه كلدى. بو آراقته يتيمچه خان ديوب بر نكيره نام عقب بونك هيچ بر يره آلى يتيمبوب المى نيكيمبوب اوز اوزندين بلورسز اولوب كيتدى. بلكه چقدىقى دى بيكار اولوب فقط يورنك اوزون قولاق خبرى انتشار ايتمش اوله. ختم الكلام خدايارخاندىن صوكره مشوش لپك ايله ايسه ده الوغ كوشنك اثرى بائدقندن صوكره دى بر آزوقت روشنليك كوشترديكى كى بر ايكى يل خان خان ديوب سويلنوب خان اسمى سونمبوب. نوردى عاقبت ۱۲۹۳ هجرىه ايله توقسان دورت ييننده بو ولايت خان ذكردن خالى واسه من بسنتون عارى اولدى قالدى. «كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذالجلال والاكرام» معنای مفهومى.

دمش واجب تعالى فى الكلام ويبقى الله لا يبقى الا نام قريب دورة يوزيله وارمش حكومت برك شوم عصر مز ايتدى تمام اوشبو دورت مصراعنك اول كلمه لرى ايله تمام لفظندن يالتمام

تاريخ چقار
سنه ۱۲۹۴

«من جهاز غازيا فقد غزا» معنای منيفچه فرغانه خانلرى ايچنده مرحوم مله خان وسلطان سيدخان ايكاولرينه حكومت نك شرطندن استقلال الرأى دركار ديوب مزبورخانلر عناقذر الذه اسير كنى امرنك نفوذ اولدقندن غازى عنوانده مناسب كورلماشدر.

ايمدى سياق سافنك مفهومه نظراً آلتون بيشوك اولادينك استقلالى معدل خنده كيسلوب بونك صوكنده كلن خانلر آراده خدايارخانك برنچه يل فاصله سندن باشقه تا روسيه استلاسنه قدر بر دوركاملدر خان اسمى خانزاده لر نك برنده اما عقد وحل بأسرها فرغز ققچاقنك النده اولدقندن بو دولت نك محو وانقراضى طائفين مذكورتين نك شامتندن اولدى ديمك صحتنه مانع دگلدر.

وفات خدايار خان

خدايار خان رنبور نواحيستنه بر فاج يل توردقندن صوكره قاچوب حيوايه آندن بخارايه و آندن هندستانه و آندن حج شريفه و اريب اثناء زيارته بر خوقندى مظلوم خانه بولوقنده آغزينه اروب تشنى صندرمش بونك سببى خان خوقندده ايكان حيسنده بيچاره نك خاتوننى ظلما آلمش ايكان آنك المى آچيستندن حرملك حرمتى خاطرينه كلميمبوب بويله مجازات ايتمش ويعضى لر بو ضرب خبرينى بويله سرد ايلديركه خوقندده بر ديوانه آدم وار ايدى خان بر وقت عسكه به واردقه مذكور ديوانه خانه بر عريضه صونهش كه ايچنده بويله يازيلهش. ايسز خان ككوب يغشى خان دورسز مسكرايت اروشدردغك شائركا

لايق ايمس ديمش. خان بونی باغلب عسکه دن خوفندغه کلکونچه اوردروب چنکالرده بالانته چ جياؤ يوردروب بيچاره ننگ اياقلىر تلمش بدنندن ايتلر يولونمش اراده كوب اوتوبوب مله خان اولوب خدايار بخارايه كتدكده مذکور ديوانه آرفاسندين واريب توبالشوب ارشوب فایتوب گلش خدايار خان تکرار خان بولدغه ديوانه فاجوب کاشغره کتمش خان روسيه قولدن چقب حج گه کتدکيني ايشدوب ديوانه بو انتقامنى آلمق اوچون خان ننگ آرفاسندين حج گه وارمش خاننى حرمه تابوب ياتقان يرته تاب ايله اروب تشنى صدرمش ديديلر. قابسى برندن ايسه اوريلوب تشى صندقده خان اوتکان يرا. مزليق لرينى درخاطر ايدرك بگا بوده آز قبله شلر يمه كفارت اولسون ديديكى مرويدر. خدايار خان حج دن فایتوب كروج ديديكى بلده ده وفات ايدوب ۱۲۹۹ نچى هجر يه ده فتنه فنادن معاف ودغدغه دن يادن خلاص اولدى كوب غربتار چكوب كوب محنتلر كورمشدر. خانلق هنگامنده ماه شريفى كلدكده معدل خان كى سفره كيدوب آى تمامنه فایتوب مسافره ايله ادا فرض ايدر ايكان حاله غربتنده رفيق لر ينه دير يمشكه كاشكه اقباليم يوز ويريب دولتم باز بياغيدك اليمه كلسه آى دگل يلنى متصل روزه ايله اوتكار رديم ديوب قصور لر ينه اعتراف ايدر ايمش.

علاوه

فرغانه خانلرى ننگ هر برى ننگ جلوسنده خون نا حق حددن آشوب توكلوب خصوصاً معدل خان صوگنده خانلرننگ فتراتى قائلرى صو كى آقزيب بعض فتنه لرده كته لرى اولدر دكدين صوكره صغير باش بالالرى عربيه صاليب چقاريب دريايه ناشلاب بويله بي گناه بيك بته و خانزاده لر دين فتنه منى قوشلر. خدايار خان ايله مسلمانقل اعرج واقعه سنده فقچاق فرغزى شويله قيلمشلر كه ابكى كشى بر مجهول يعنى تانومغان آدم گه بولفسلر كمن ديدكده سردمن ديسه بغدادى

ديكل ديوب بغداديه تلى كل ميوب بويداي ديسه اولدر مشلر فرغز فقچاق ايچنده اوسمش بغداديه تلى كل ميان سرديه لر دن نجه سى بويداي ديوب اولوب كتمش لر اوشبو افعلالات بي رحيمانه زمانه رده اولان نظاملى پادشاهلرننگ قانوننه نسبة بيك آغر كار وعجيب حال كورنور ايسه ده آسياب وسطى امرالرى نزدنده اعدام انسان بر عمله احسان منزله سته صايلوب جزئى تهمت ايله منتهى مجازات بشريه اولان قتل امور عاديهدن عد ايدلمشدر اسلامده قتل نا حق دن افوى گناه اولمديقى نص كريم ايله مثبت ايكان خانلر حدود اللهى تجاوز ايدوب شرع شريفى رعايه قيلمقلرندن تعديسى باشلرينه يتب دولت لرى كان لم يكن دورنه دونمشدر يعنى وجوده كلديكى كى اولمشدر. بعضيلر خانلرننگ طرفنى توتوب بويله ايشلرده فتوى ايله ايدردى ديدكلرى بيكار وبوش اولوب بو سوز علمالره يبتاندر، اگر فتوى ويرلمش اولسه دغى خانلرننگ ظلم و ضربندن خوفله اوله فتواى صحيح واختيار صريعله اوليمه. آرى شريسي ايله خير كثير مرجو مخلده قتل البعض احياء للجميع فاعده سنه مبنى بوييله كارى علمالر بر نوع تجويز ايدرلر ايسه ده خانلر اول حده باقميوب اول آخر افعال لرنده آرزوى نفسدن ماعدا بر شى كورلمديكى احوال سابق و اطوار لاحق لرندن معلوم عند اهل العريف و مستغنى عن التعريف «ماده پرور تركش استدكلرى ناركس» بو افعا لك بدلنده سويلنمش ايمش.

خانلرننگ همت لرى فقط كند عمر لرنده راحت منحصراً اولوب نه سلاله سينگ بقاسنه ونده فقراسينگ ثروت و غناسنه مساعده لى بر ايش ايتديكى كورلميوب كند بيلريده تمنى ايتديكى قدر راحت ايله كتديكى معلوم دگلدر فكر لر ينى فقط ايچماك يماك كيماك كه قصر ايدوب بالغوز بوگا قانع اولمشلر فناعت غيريلره مهدوح ايسه ده پادشاهلره مذموم اولديقى دنى همت ديمكدن كتايه دور.

مرغينانى قارى حامد افندى سويليور خدايار خان مرغينانه كلمش ايدى بر كون بازار اورتاسنده كيتب واريب نه اولدى بر دكاننگ تاريخ خمه

آلدينه توفتادى اهل سوق كلا خاننى تماشايه تورديلر خان بصاولره
 هايقرىب اوشله موناڭ فزگنى فلان قىلاينى اوروكلر ديدى بر بىچاره بى
 توتوب اوره اوره اولدرديلر اولدكدين سوكرده يوز تىاق ارولغاندر
 كوارگنى فلان قىلاي اولدبمه ديوب ات ايله باستوردى يوردى كندى
 سىچ كيم بلمدىكه نەدن بويله ايتدى مگر مظلومنگ قاشندە تورانلر
 ديديكە خان كلدكدين بوياق تكلب قراب تورمشيدى خانده بر ابكى
 دفعه بىمان كوزيله بازمشيدى باشقه جريمەسى معلوم اولمادى. بس
 بوندىن بلنديكه خانلرنڭ فتواسىدە يوزينه بائىق مستحق قتل ايمش
 بونى قايسى ملادن صورمش قايسى ملا بوگا فستوى ويرمش اويل
 اولسه خانلرنڭ اخلاقنه علمالرى نه طريقه پيوند قىلمق كرك ونه
 يوزدىن فتوى ايله عمل قىلدى ديمك كرك. اوز بلدكارنچە يورمشلر
 اخيرى بو بلايى بولمشلر. والسلام على من اتبع الهدى.
 توارىغلرنڭ تحقيقنه باقلدندە بولايىتلر اسلامدن اقدام فرسيان
 محوسيلرى واتراك مشركلرنڭ زير تصرفندە كاه اوفاق توفاك رؤسايه
 تابع كاه جملەسى بر حكومته جامع توروب ظهور دين اسلامنگ عصر
 اولارندە باجمعا اسلام تصرفندە كىچوب ۵۰۰ يىل مقدارى دوران
 سورمش يىنچى عصرنگ اواسطندە مغولياندن چاغز خان واولادىنگ
 چىكالمە گرفتار اولوب برار يوز يىل قدر كافر اندە قالمش ايسەدە
 يىنە اول سلالەدن اسلامە كلنلنڭ وبعده امير تيمورنڭ واولادىنگ
 وسائر نسلدن اولن اسلام خانلرنڭ حكومتندە اتنى عصر ايسام
 اونكارىب الحاله عدە روسيه بولتىنڭ تحت حمايدىندە كچمشدر.
 حضرت قىيىبندىڭ مروتدن چقب اون يىل طرفندە ضبط وتسخير ايتدىكى
 اراضى بى روسيه دىغى آلمتادن چقدىغى اعتبار ايل اون يىلدە استلا
 ايتمشدر. تركستان وفرغانه بى تسخير ايدىن روس عسكرى باشدىن
 آياق اون مڭ تە باغ اولمىوب تىقانى نه قدر مبالغه ايل سويلەسەلردە
 بر مڭدىن ارتوق دلمدر بى مبالغه سويليائلر بش يوزدە يتماز ديورلر.
 اما اسلامدن لافظ تورۇمىكەنڭ اچى بولشندە اون مڭگە قىرىب آدم

توفراغە توشوب غىرى جايلىردەغى ايله مجھوعى ايللى آلتىمش ماڭ
 بلىكە زيادە مسلمان اوتدىن اوقدىن ضايىع اولدىغىنى روايت ايدىرلر.
 روسيەنڭ بو مملەكتلرى ادارەسنە المىق افكارى تاتار خانلقى
 انقراضدىن يعنى سرای خانلقى بتدىكىن باشلب دماغنە توشمش ايسەدە
 آدە صرە آوروپا طرفنڭ عائلەسندن ثانى شەھرنڭ دانسا ودانشمىد
 خانلرى ومجاس مشاورەسنىك دىانتلوعاقل ودپلومات وزىرلرى اولدىغىدىن
 وبيك وحاكم لرنڭ اتفانى واهالىنڭ اولوالامره اطاعت وانقيادلردىن
 روسيه اول افكارىنى غايت آھستە واقرونلق ايلە اجرا ايدردى
 چنانكە معدل خان واقفەسى ظهورە كلوب عقىبندە خانلرنڭ رقابت
 واختلاف وخلقنڭ نفاقت واختلالى كورلمىە باشلىدى روسيه بوندىن
 استفادە ايدرك افكارنى ميدانە چقارىب خىلى ايلرولدى ايسەدە قزىم
 يعنى سيۇستپول صوغشى بو طرفلرە بر آز مدت سكتە ويرمش ايدى
 مصالحەدن سوكرە تجدد حوصلە ايله يىنە دواعىنە دوام ايدرك جزئى
 زماندە كلى ممالكى ادارەسىنە آلوب مطلبىدىن زيادە توفراق قزانمشدر.
 اشته بهادر خاننڭ غير عالمانە غيرە ظالمانەسى روسيەنڭ مقصدىنى
 مشردن باشقه بر شى كوسترممشدر. روسيه مزبور مدتدىن يعنى
 سرای خانلقى اضمعلالدىن بوياق بونلرنڭ فصدندە دقيقە فوة ايتىبوب
 كچە وكوندوز آنڭ ذكر فكرندە مشغول خانلر ايسە بوندىن بى خبر
 بر برلرىنى قاتل ومقتول اولارق نتيجه كار بوگا منجر اولدى.
 ايمدى تحرير سطوراتنڭ سلكتىن مستفاد ايدلدىكە روسيەنڭ بو
 ايلرولدىكى وبوقدر مملكتى جزئى عسكرايلە آزىل ايجندە مالك
 اولدىغى اكرچە صورت رويەدە نظام فويسەلرندىن صايلور ايسەدە
 حقيقت حالە نظراً مسلمانلرنڭ يىنىدە غلبان ايدىن قارشولوق ولولە
 وطفيان ايدىن شورش وغلغلە خصملىرىنە باعث اقبال وسبب افتخار
 اولمشدر. اكر خانلر مطالعە ملكدە بىدل تاب وخلقى دىغى آڭا مطبع
 ووفاق اولورسەلر اكرچە بونچەلىق بر اوفاق حكومت روسيه كى
 الوغ دولتە محاربه ايلە مقابلە قىلب بلمزسەدە شروط وبقاويلە ايلە

ملکینی وقایه ایلیز ایدنی باغود قلم بقدم مقاومت خطوه بخطوه مانعت دن ناشی آسانلق ایله استلا ممکن اولمیوب بو آنه قدر حکومتی حمایه ایدوب باز برمدنه قدر سریرینی صافلمق موافق اولورمیدی دیه کوکلدن چیچر. مگر اراده حق بوکا تعاق نامش لوح ازلده بویله یاپمش اولدقدن خانلر کندی قدرت و مکنتلرینی خصمنک قوه و جسامتنه موازنه ایده بیلمیوب تاریخ تواریخ جغرافیهیی مطلق کورمیوب احوال زمانهیه ذره اطلاعی اولمیوب مسلمانلر بو خصوصده عقلدن یازمش تدبیردن آزمشدورلر. «اذا جاء الضاء عمی البصر» اه.

اهل امثله ملوکتی منقارلی قوشه تشبیه ایدوب پادشاه باش فقها و حکما ایکی قنات فقرا قویروق عساکیر چنگال دیمشله. بونلرنگ برینه نقصان طاری اولورسه اوچماغه یا قونماغه یاغود یماگه یونماغه یا چنگال لب تونماغه کاملک کلوب برینه کلن کاملیکک ضرری جمیع ابدانه سرایت ایدر اولدقدن باش بونلره برابر نظر ایلیوب بر دیشنه زیان کلماسنی مطالعه و ملاحظه ایتمک لازم ایگان خانلر فقط باشلغنه مغرور اولوب اعضای مزبورلردن اغماض عین ایلدیکیچون ترناقلر توکلوب قناتلر قبولوب چته عدم قویروق کاتیلر الله قلم اولدی قالدی. نه یابوق کرک.

هؤلفه

غمود اولدی دلیم کاشکی نبوی خاطر م زادی زماننگ بی تمیزی دیک بولوردم غمدین آزادی

۲نچی) آلتی شهر خانلری.

آلتی شهرنگ اخباری:

فرغانه خانلرینی یازیب فراغدن سوکره ترکستان شرقی یعنی کاشغر خانلرینی تحریره ابتدا بو بو خصوصده اهالی مزبوره نگ الارزق تواریخ کتابلری کورلمدکن اولدین آیتولوب اجدادلرندین ایشدیله کلش سوزلرینی جمع قیلب بعد الا انتخاب اول منتخبنگ دخی زبسنی التقاط ایدرک یازدیم «استعین بالله».

اولاد بنی امیه دن خلیفه اول حضرت معاویه رضی الله تعالی عنه خلافتنده ترکستاننگ کاشغر شهریکه تعریبله فبقان دیمشله وجیمین فارسيله چاچ دخی دیرلر فرق بشنچی هجریهده فتح اولنوب یاخود بو اولادنگ آلتنچیسی ولید بن عبدالملک عرضنده قتیبه بن مسلم کاشمیر قرینده قنوج شهرینی آلوب بعده دریای بلخ که جیعوندر حالا عمودریا دیرلر آندن کرامتله کیچوب کاشغره کلدیکی تفسیر و تواریخ لرده مسطور ولیکن اهلینی اسلامه دعوه ایندیکی مستوردور بو ولایت حجاجنگ ایامنده کابی و آکا تابع ایدی دیدبکاری مرقوم قتیبهنگ کلدکندن معدول اولسه کرک زیرا اول ذات حجاج طرفندن خراسان حاکمی ایدی. حضرت قتیبه بوسفرده اون یا اون ایکی کشی دن مرکب بر سفارت ترتیب ایدوب کاشغره کوندردیکی ومورخ لرننگ چین دیو یسازدقلری اوشبو کاشغر اولمغی مظنوندر. فهرست تاریخ طبریده «خبر کشادن کاشغر و رفتن قتیبه بغزای چین» عباره سهله تحریری بعده فتح کاشغر چینه بوللاندیغنی کوستر رایسهده خبر داخله سی کاشغردن اونوب چینه کندیکی و اهلینی اسلامه دعوه ایندیکی صریح دگنلر اگر کاشغری کیچوب شرقه اوتسه ایدی چینه

ملکئى ۋە قايە ايلار ايدى يىغود قىم بىقم مقاومت غطوه بىخطوه نماعت دن ناشى آسانلىق ايله استلا مەكن اولمىوب بو آنه قىر حكومتى حمايە ايدوب باز بىر مدنه قىر سىر يىنى صافلىق موافق اولور مېدى ديه كوكلدن تىچىر مگر ارادە حق بوگنا تعلق تابىش لوح ازلدە بويله ياپىش اولدقن خانلر كندى قىدرات ومكىنت لرىنى غصمنك قوه وجسامتنه موازنە ايدە بىلمىوب تاريخ تواريخ جغرافيه بى مطلق كورمىوب احوال زمانه يه ذره اطلاعى اولمىوب مسلمانلر بو خصوصه عقلىن يازمش تابىردن آزمىش دورلر. «اذاجاء القضاء عمى البصر» اه.

اهل امثله ملوكتى منقارلى بوشه تشببه ايدوب پادشاه باش فقها و حكما ايكي قنات قىرا قو يروق عسا كىر چىكال دىمشلر. بونلر نك بىر ينه نقصان طارى اولور سه اوچماغه يا قونماغه ياخود يماگه بونماغه يا چىكالىب تونماغه كاملىك كلوب بىر ينه كلن كاملىكنك ضررى جمىع ابدانه سرابت ايدىر اولدقن باش بونلره برابر نظر ايلىوب بىر دىشنه زىيان كلماستىنى مطالعه وملاحظه ايتىمك لازم ايكان خانلر فقط باشلفنه مغرور اولوب اعضاى مزبورلردن اغماض عىن ايلدىكچون ترناقلىر توكلوب قناتلر قىولوب چىنه عدم قو يروق كاتىلر التى قلم اولدى نالدى. نه يابىق كرك.

له مؤلفه

غمود اولدى دلىم كاشكى نبودى خاطر م زادى زمان نك بى تىمىزى دىك بولور دم غمدىن آزادى

۲ نچى) آلتى شهر خانلرى.

آلتى شهر نك اخبارى:

فرغانه خانلرىنى يازىب فراغتدن سوكره تركستان شرقى يعنى كاشغر خانلرىنى تحريرە ابتدا وبو غصوده اهالى مزبوره نك اللرنى تواريخ كتابلىرى كورلەمكدن اولدىن آيتولوب اجدادلارندىن ايشدىله سكلمش سوزلرىنى جمع قىلب بعد الانتخاب اول منتخب نك دخى زىبىسى التقات ايدەرك يازدىم «استعين بالله».

اولاد بنى اميه دن خليفه اول حضرت معاويه رضى الله تعالى عنه خلافتنده تركستان نك كاشغر شهرىگه تعرىبله قىقان دىمشلر وجىمىن فارسيله چاچ دخى دىرلر فرق بىشنى هجرىده فتح اولنوب يىخود بو اولاد نك آلتى نچى سى وليد بن عبدالملك عصرنده قتيبه بن مسلم كاشمىر قىرندە فنوچ شهرىنى آلوب بعدە درىاي بلخكه جىعوندىر حالا غمو دريا دىرلر آندن كرامتلا كىچوب كاشغره كلدىكى تفاسىر ونوارىخ لردە مسطور وليكن اهلىنى اسلامه دعوة ايتدىكى مستوردور بو ولايت حجاج نك ايامنده اسلامه كلدى وآگنا تابع ايدى دىدىكلرى مرقوم قتيبه نك كلدكندن معدول اواسه كرك زىرا اول ذات حجاج طرفندن خراسان حاكمى ايدى. حضرت قتيبه بو سفردە اون يا اون ايكي كشى دن مركب بىر سفارت ترتيب ايتىر كاشغره كوندردىكى ومورخ لرنك چىن دىو بىازدقلى اوشبو كاشغر اولمى مطنوندىر. فهرست تاريخ طبرىده «خبر كىشادن كىشغر ورفتن قتيبه بقزاي چىن» عبارەسپلە تحريرى بعدە فتح كاشغر چىنه بوللاندىغى كوستررا بىسندە خبر داخلىه سى كاشغردن اونوب چىنه كندىكى واهلىنى اسلامه دعوة ايتدىكى صرىح دىكلر اكر كاشغرى كىچوب شرقه اوتسه ايدى چىنه

وارانچه اولان شهرلرنڭ برندن لا اقل بر نقل سويلفوردى چونكه كاشغر ايله چين بينى آز مسافه اولمىوب نچه ايلق يولدر بس ايمىدى تاريخ طبريده چين لفظندن منظم اولان معنائڭ اصلى تركستان چين نڭ پاى تختى اولان اوشبو كاشغر اولا. «العلم عندالله»

الحاصل عسكر اسلام بو جانبله عصر اولده قدم باصوب سوڭره حكومت آل عباسه انتقال ايتدكده دغى مستعين بالله ابن المعتصم ايامنه قدر آنلرنڭ النده اولوب والى وحاكم خليفه طرفندن قائم و نصب اولنورلردى بعده ايكي يوز ايللى حدودنده ملوك صفاربه ثم ملوك سامانيه ثم ملوك غزنويه ثم ملوك سلجوقيه ظهور ايدوب بو ولايت لره تغلب ايلمش ايسه لرده كاشغر خانلرى اكثر اوقانده بونلرنڭ زير تصرفندن خارج و مستقل تورديقى اخبار سوابق و آثارات لواحق لرنندن واضح و مستباندر بعضى لر ديرلر كه كاشغرى لرنڭ دول ماضيه توغرى وسنه سويلنان آغز اخبارينه اعتبار اولنمز چونكه بو جوانب لر آل عباسنڭ الندىن چقدىقى سوڭنده تركستان و ماوراءالنهره طوائف ملوكن كملر خان ونخت كاهلرى نيه بهرده اولديقى توار بخلرده بالتفصيل يازيله كالمش ماوراء عبارسى ايمه دريائى همودن اوته طرفڭ كلسنى شامل و تركستان دغى بو اسمه داخل ايكان اول دوڭده كاشغرده خان وارليقى معلوم دگل ديوب لىكن دقتله نظر ايتسه لر وارليقى كورنوب قالور شوبله كه ملوك سامانيه يى مبع بلاد ماوراء النهره مالك ايديلر ديوب ينه بو اولادڭ يدنچىسى امير نوحڭ تركستان شاهى بوغرا خان وايلك خان ايله واقعه سنى يازميشلر بس آغز خبرلرى كنديه حمل ايدن ذوات كرام تركستان ايله ماوراء النهره عبارسىنى كرك كى فرق ايتمىوب تركستانى ماوراء دن صابورلر مؤرغلرنڭ ماوراء دن مرادى جيغون ايله سيغون بينى اولوب تركستان بو حدوددن خارج دور بويله اولدنده سند توتمش توارىخ كتابلرى كند كندنه معارض و دعوى ايدنلرنڭ دردى يى معالج نالور اگر چه جغرافيه كبرىده تركستانى اوج قسم قىلب ماورائى تركستان وسطى ديمش ايسه ده اكثر مورخين

ماورائى تركستانه مقابل ذكر ايلديكى ماوراء دن تركستان اسمى محو مرفوع اولدغنه شاهددر از جمله جهان نما صاعبى خراسانى جيغونڭ غربنه و ماوراء النهرى نهر مزبور ايله سيغون بيننه تخصيص ايلوب ماوراء النهرنڭ عد شماليسى تركستان ايله حدوددر ديمش ايمىدى بزم يازه چغيز استماع ايدن اخباردر بحث جواب ايله سير سخن ايلمىوب مقصدمزه متصدى اولالم.

بو ولايت ايام عجاجده اسلامه كالمش ديدىكى خبر نادر يوفارونه اشاره ايدلدى عصرمزنڭ شاعرى ناظم بلال «غزوات چين» نام كتابنه كه راوى روايتده مونداغ ديدى ايللا شغرى حجازه تابع ايدى ديدىكى بو ناد دن صادر دور بو قولنڭ توجيى قتيبه كادىكى زمانده ايللا كاشغره تابع اولده پاى تخت اولان كاشغر قتيبه يه سرفرو ايتديسه تابع متبوعنڭ تختنه داخلدر بهر حال بو ولايتڭ اسلامدن اقدم و سوڭره اولان حاللرى صريح و قطعى معلوم اولمىوب لىكن قرابن لرنندن استفادة ايديلن بو ديركه كاشغر مضافاتى قديمده قهبل شهر ينه قدر مستقل "بر خانلق اووب وراسى ختاي و آنڭ شرقى چين مملكتى اولمشدر الحاله هنده جملهسى چين محكومنده بر صورته كرمشدر كهنه توار بخلرده بونلرى بالقوز ختاي ياخود چين حكومتى ديوب كاشغر ايله اوچاوسينى بلا فرق بر قيله يازدقدن آلتى شير احوالى بلورسز قالمشدر جهان نما صاعبى ابن سعبدن نقلا تركستانده اولان ايكي دارالملك نڭ برى كاشغر و برى بر ساجاندر فضل بن يحيى البرمكى زماننده خلقى كفار اترك ايدى سوڭره اسلامه كلديلر و ساجان قبه طائفه سينه مطيع اولديلر ديمشدر برمكى هارون الرشيدنڭ وزيرى اولوب ايكنچى عصرنڭ رجالندنر بويله مواضعده وقايح ايام پادشاهه منسوب اولور ايكان جهان نماده خليفه يى يازمىوب وزيره نسبت ويرديكى خليفه مشار اليه امور دولتى كلا برمكى نڭ اليه تفويض ايتدكندن اوله مدرس اعلم اخوند ديديكه تركستان جميعاً صديق بوغرا خان النده اسلامه كلدى ان اول من اسلم من الترك الصدوق قولى صديق بوغرا خان

حَقْنَدَه زَارْد اولمىش دىوب بِنَاءِ عَلٰى هَذَا بِرِ قَطْعَه مَز مَزبُور صَدِيق
 بوغرا خان ايله باشلندى اوبو حال يعنى صديق ايله ايتسار يازه چغمز
 اخبارك صَدَقَه دال بر حَسَن فَاك اولدېقى وفاق عَجِيبَه و تَوَافِق غَرِيبَه دندىر
 السُّوْفِق هُو اللّٰه. اَنْرَا كَكْ اِسْلَامَه كَلْدِيكِي اِگْر چَه بوغرا خاندىن اقدم
 اَمَّا بُونَكْ اَيَام هِنكَا مَنْدَه اِسْلَام زِيَادَه سِنچَه اوج و كَمَا لِنچَه رَوَاج اَلْدَقْدِن
 لَفْظ اول بوگْا مَنَسُوب اولمىشدر سَابِق الذِّكْر كَاشْفَر و بَرَسَا جَان
 بِلدَه لَرِي نَكْ اَصْل اِسْمِي مَقُول تَتَار بِيَانَاتِي اَوَاغْر نَدَه بِيَان ايدىلور.
 اِنشَاء اللّٰه تَعَالٰى.

سلطان صديق بوغراخان حَقْنَدَه اَهَالِي اَلْتِي شَهْرِنَكْ اَخْبَار تَوَاتَرِي
 وَاَنَكْ خَلْفَنَدَه كَلْن خَانلَرِنَكْ اِحْوَال تَرَادِفِي

صديق بوغراخان عليه الرحمة والغفران شرف اسلام ايله مشرف
 اولان تركستان خانلر يَنَكْ اَوَّلِي دور. صديق نَكْ اَصْل اِسْمِي دَارُوندِر
 بوغرا خان لقب بولسه كَرَك بِيَانِي اَخِير دَه كَلُور. اَنَاسِي و فَا تَنْدَه يَاش
 اولمىقن والِدَه سِي نِي عَمِي غَارُون بوغرا خان اَلُوب اَغَا سِي نَكْ جَاي
 نَشِي نِي اولمىش. دَارُون مَدِي يَاشَنَه يَتَدَا كَدَه حَضْر تَعَالِيه اِسْلَام
 بوگْا بُولقُوب صَدَقَدَه اولدېقى دِي نَكْ بَطْلَان نِي بِلدَر مَش نَصِي عَت قِيَلب
 كُو كَلْنِي اَنْدِن دُوندَر مَش دَارُون اول كُوندىن بُو يَاق اوز دِي نَدِندىن يعنى
 مَجُوسِي لِكْدِن اِعْرَاض ايدوب اِيَا حَق دِي نَكْ حَقِيقَتْنِي نَرَه دِن اَكْ لَار م
 دِيوب يورمىش. اُون بَش يَاشلَر يَنَه اِبْر دَكَدَه بَر كُون نُو كِرلَر يِلَه صِي د
 صَحْرَا قِيَلب يَازِيَه چَقَار بَر فَرَقَه كَر وَا نَه رَاسْت كَاور اَنلَر دِن نَسْنَه اَلْمَق
 اوچون مَتَاع نِي چِي شَد رِي ب اَشِيَا لَر يَنِي كُورُوب اوتور دِي غِي عِي نَدَه
 كَر وَا نْدِن بَر يَسِي صُو يَق سِي نَه كُوب طَهَار ت قِيَلب اَذَان اوقُور اَذَان
 آوَا زِي ايشد لَدِي كِي ايسل اهل كَر وَا ن جَه لَسِي نَمَازَه كِي دُوب مَتَاع
 چِي شَلْگَان چَا چَلْگَان كُوبِي بَر نَدَه قَالُور اَشِيَا دَه اَحْدَا نَكْ ايشي اولمىوب
 نَمَازَه شَرُوع ايتد كْدِن دَارُون تَعَجِبَه قَالُوب اِيَا بُونلَر نَه دِي نَه اَدْمَلر
 اِيوشكَه عِبَادَتِي عِنْدَن دَه دِي نَه بَر شِي اور نَدَه كُور لَمِيُور دِيوب اِسْلَام نَكْ
 اَصْل نِي و فِصْل نِي بُونلَر دِن مَوْرَاب بَلْمَش كُو كَلِي دِي ن مِي نَه مِي ل و مَحَب ت
 مَؤَلَا د كُورُوب يَسِي
 www.uyghurkitap.com

ايدوب اول جايدىن كىرو دونمىش بَعْدَه كَر وَا ن دَغِي كُو چُوب شُورَه
 كَر مَش دَارُون هَر كُون بُونلَر نَكْ يَان نَه وَا رِي ب كُوب دِي ن نَكْ حَقْلَغ نِي
 كَمَا حَقَه بَلُوب مَسْلَمَان اولمىش اَنلَر دَه دَارُون نَكْ اِسْم نِي صَدِيق
 تَوِي مَش كَر وَا ن نَكْ كَارِي تَمَام اولوب شَهْر دِي ن كَتْمَا ك بُولدَقَدَه كَر وَا ن دِن
 اِي كِي اوج اَدَم اَلُوب قَالْمَش صَدِيق اَنلَر دِن اَحْكَام دِي ن و فَرَا ن عَطِي م
 او گَر نَمَش اَمَا بُو سَرِي اظْهَار دِن خُوف اِيَلَه اَغْيَار دِن اِيْمَان نِي كَتْم ايدِر
 ايمىش. بُو حَال اِيَلَه نچَه اَيَام وَا ي لَر اوتوب بَر كُون اَنَاسِي نِي اِسْلَامَه
 كَلْمَك نِي رَجَا و نِيَا ز ايلد كَدَه اَنَاسِي بُونِي زُو جِي غَارُونَه ذِكْر قِيَلْمَش
 اِگْر بُو يَلَه سُو ز سُو يَلدِي كِي صَادِق ايسه صَدِيق نِي قَتْل ايدِر م دِيوب يَمِي ن
 ايلىوب غَارُون صَدِيق نِي چَا فَرِي ب صُور دَقَدَه اَنكار ايلمىش و ز يِر لَر دِي ر لَر كَه
 بُونَكْ حَقِيقَتْنِي بَلْمَك كَر ك اولور سه بَر بُو ت خَا ن نَه اَسَا س نِي صَالْمَغَه
 صَدِيقَه اَم ر ايدِر سَز اِسْلَامَه كَلْدِي كِي رَاسْت ايسه اولوم نِي اَخْتِيَار ايدِر
 اَكْا قُول اورماز والا بُو ايشي ايشلَر دِي ن كَدَه بوگْا اَم ر ايدوب صَدِيق
 اِسْتَا ذلَرِي اِيَلَه اَقْل لَشُوب مَسْجِد اولمق نِي تَيْتِيَل بُو ت خَا ن نَكْ اَسَا س نِي
 صَالْمَش. بَعْدَه زَمَان فَرِصْت تَابُوب غَارُون نَكْ كَنْدِي نِي اِسْلَامَه تَكْلِي ف
 ايتد كَدَه اوت مِيُوب صَدِيقَه سُو ظ ن قِيَلْمَش يعنى اولد ر م ك اولمىش.
 بُو يَمَان شُومَل ق اوز باشنَه يَتَب اوشبو بُو تَخَا نَه چوار نَدَه غَارُون نِي بَر
 يُو ت مَش اور نِي هَنُوز چُو ق ر ايمىش حَالَا بُو بَتَخَا نَه مَسْجِد جَامِع دور
 اَسْتِيُون اَر توشدَه دِيُور لَر اول اِيَا مَدَه پَا ي تَغْت بُو قَلْعَه بُولسَه كَر ك
 الا ن دَغِي كَاشْفَر نَكْ مَعْرُوف بِلدَه لَر نَدِن دَر. اِسْم قَدِي مِي بَلَا سَا غُون
 ايمىش. بِيَانِي اَخِير دَه يَاز يَلُور.

غارون نَكْ فُوتِي صُو كُنَه صَدِيق بوغراخان نَخْتَه جَلُوس ايلىوب جَمِي ع
 بِلَاد تَر كَسْتَان بُو خَا ن نَكْ صِي حِي و ظ ل سِي ق نِي اِيَلَه اِسْلَامَه كُوب بُو
 و لاي نَدَه دِي ن مِي بِن مَحْمَدِي مَشَار عَلِيَه الرَّحْمَة نَكْ غِي رَه عَالِي سِي ل اِنْتِشَار
 اولمىشدر. دور نِي دور تَنچِي عَصْر نَكْ اواسط نَدَه يعنى ۳۵۰ ايل ۴۰۰

مەجرىه آراسىندە اولوب قېرى آرتوشدە زيارە قىلنور. بو ذات لايىق جىناڭ وزېرى يوسى قادرخان (۱) لقبى امام پادشاه دورى صديق بوغرا خان نىڭ تىلقىنى ايله ايمانە كىلوب كوپ غزالر قىلمش النده عظيم شهرار فتح اولمش كىندى خانلىق رتبه سنى حائز اولمېوب خان لىقى اسمىن جزء بولاسە كىرك قېرى كاشغردە دورى. صديق بوغراخان نىڭ اوغلى قالمېوب نور عليه خان نامىندە يالقوز بر قىزى قالمش استانده زيارت قىلنان آلب آنا خواجه نىڭ آناسى بودور ديورار بعضىلر صديق بوغرا خان نىڭ دورى ايكنچى عصر نىڭ ايچىندە اولوب ۱۹۰ نىچى سنەدە وفاتىنى نەقىقلە بوگا. مزارداغى چىراغى لىزنىڭ النده توليه نامە وارلىقىنى سىند قىلب كوزىملە كوردىم دېمىش ايسەدە بو ولايتدە او ايامدىن تابو آنە قىدر توليه نامە يوقالمېوب كىلكى كوكلم اينانمايور ئاى صليبه قىزى آلب آنا خواجه نىڭ آناسى اولوب آلب آنا اون يدى واسطە ايله حضرت خنفيه به منتهى اولدىغى چىتىدىن ايكى يوز يىل يىتمىز مەندە بو عدد آنا اوتىك متصور اولمېوب هر بابايە ايكى از حسب ايله يكرىمى ويكرىمى بش ياش صالدىدە دغى بوغراخان عليه الرحمة دورى نىچى عصر نىڭ رچالندىن اولغى مجزومدىر بو دورى كىلمش كېمىش ديانلرنىڭ سوزى عقل معقول صحتە اقرب و صدقە اوفق كورنور. «والله اعلم وبعامه يعلم»

آلب آرسلان خان

صديق بوغرا خان نىڭ وفاتى بعدىندە مزحوم نىڭ قىزى نور عليه خان دىن توغىمىش آلب آرسلان تىخت نشىن اولوب بو ذاتنىڭ بهادرلىكى عالمە مشهور اولمش. سلطان سىد آلب آرسلان سعبد بهادر خان دىبولقب قونمىش. بوگا سىد دىمىك نىڭ اصلى حضرت على كرم الله وجهه اسناد ايله اولوب نىسبى نوغاً خىللىدىن خالى و غلاف ظاهردىن سالم دىگل ايسەدە موردنە يىزمېوب قالدىرمىق مناسىب كورلىدى. خكايەسى بويە اېمىش. بر كون عزىزلردىن برى صديق بوغراخان نىڭ حضورىندە حضرت على كرم الله وجهه نىڭ كرامات و مناقبىنى عندالله درجات و مراتبىنى

مشهور قىلدىقو بىلىك مجلسى نىڭ مۇلقى اوشبو يوسى قادرخاندىكە صديق بوغراخانە تقديم ايتىش. «عليها الرحمة»

سويلېوب هر بر ذكىر ايتدىكچە اسدالله الغالب ديه شجاعت و غيرتىنى تعريف و توصىنى ايدىر بو عىن دە نور عليه خان ايشوكىدە قراب ايشىدوب تورمىش ايكان اول حضرتە فولاقىدىن عاشق اولوب كىمال محبتىدىن كاشكى او ذات شريف نىڭ ايامىندە بولسام كىندىمى آڭا عرض ايدوب نكاحتە بولور ايدىم دىوب كوكلىدىن كچار. حكمت خدا بو فكىردىن شهوتلىنوب عاملە اولورزدە بر اوغلى توغرى اسمىنى اسدالغالب نىڭ ترجمەسى اولان آلب آرسلان دىبو تىسميه ايدىر بس آلب آرسلان نىڭ حضرت على به نىسبىنى وسىدىلىكىدىن قىسمىنى بو رابطە ايله اولوب آلب آرسلان نىڭ تولدى بعدىندە مزبورە قىز يوسى قادر خاندىن وزىرنىڭ اوغلى قىدرخان خواجه به نكاحلىنىش قىدرخاندىن آستانەدا كى آلب آنا خواجه وجودە كىلمىش بس آلب آنا خواجه آلب آرسلان ايله مادىرىكى پىدر جدا يعنى آنا بر آنا باشقە برادرلر اولە. قىدرخان ايله آلب آتابە خواجه لىقى قادرخان وزىرنىڭ زوجەسى طرفىدىن نىكەشدىكە زوجەسى خواجه زاده اولوب ايكى آلب نىڭ نىسبىنى آنا طرفىدىن حضرت خنفيه به منتهى اولور اېمىش. صاحب الترجمة آلب آرسلان خان نىڭ دورى بشىنچى عصر نىڭ اواسطىندە اولوب جىدى قىم شىھىدانىدە مدفوندىر. قىم شىھىدان شىھىدلر قىمى دىمىك اولوب بو جايدە عىسا كىر اسلام نىياز بامداددە ايكان حالتدە كىفار هجوم ايدوب مىسلماندىن كوپ آدم توفراقە توشمىشلا خان دغى اول جايدە شىھىد اولمش حالا بو جاى بىوك زيارتگاهدىر. آرسلان خان نىڭ فوتىدىن قىترات توغوب يعنى مزبور نىڭ وفاتىلە اھالى آراسىنە اختلاف و اذىقراق توشوب بوندىن سوڭرە كلان بو جانب ملوكلرنىڭ احوالى مضبوط اولمېوب پىرا كىندە لىك ايله ايكى اوچ عصر بىلر اوتىمىش. بو خانلرنىڭ آبا و اجدادلىرى كىتاب نىڭ اواخرىندە منقول تىنارمادە سىندە تىررىر ايدىلور. «انشاء الرحمن»

خېر توغلق تىمور خان

سىكزىنچى عصر نىڭ ايچىندە توغلق تىمور خان توغوب جالس تىخت سلطنت اولدىغى ايله بو ولايتلر كلا آنىڭ ضبطنده اولمش

سەرقند و بىزارا ولايت لارنى قەدر و ارىش يەنى بو اولىكە دىغى آنىڭ
 حەكم و نەقودنە كرىمىش ارغىلى الياس خواجه يى سەرقندە حەكم قويوب
 آقساق تيمورنى آنىڭ ئائىلى ياخود غىرى بر شەھرە والى قويمىش توغلوغ
 تيمور اوزى ايلايە قايتوب وفات اولدندە الياس خواجه ايل آقساق
 تيمور بىننە برودت توغوب صوغشوب الياس خواجه قاچوب كاشغەرە
 و آندىن ايلايە كەمش آقساق تيمور الياسنىڭ آرقاسىدىن قوارق كلوب
 الياس خواجه يى اولدىرىپ توغلوغ تيمور خاننىڭ قىزىنى نىكەتلىپ
 و تىختى اولان كوك تاشى كوچرىپ كوركان نامىنى كوتارىپ سەرقندە
 قايتەش قىلماق (لەختىدە كوركان كىياو دىمكىدر) آدملىر آقساق تيمورنى
 باجىن باردى باجىن خاننىڭ قىزىنى الدى كوك تاشى آنىڭ جەازى
 ياغود مەزىنە سالىدى و دونىگان خلقى آقساق تيمورنىڭ عىسكىرىدىن
 قالىدى دىدكلرى غېرنىڭ غىلپ اصلىسى بودور. مەقلىلرى بو غىلپەيە
 توشران اسبابلردن برى او عصرلردە خوبلاي خان اولادىدىن باجىن دە
 طوتيمور خان طوغون تيمور خان نامىدە ذواتلر غانلق قىلىپ امير
 تيمور توغلوغ تيمور خاننىڭ مەلىكىتىدە باردى آوازەيى ايراقدىن
 ايشىدىنلر باجىن خانى اولان تيمورلردىن غىيال قىلىپ بىردىن اسمە و بىردىن
 جىنس و دىندە ھەم ايام و جىن دە اشتراك لىرىدەر اكر چە توغلوغ تيمور
 خان اسلامە كەمش ايسەدە يەنى آنى تاماماً فرق ايدەمىيوب و اول اياملردە
 جغرافىيە و خرىپتە استىمالى دىغى كەم اولدىدىن آز مسافەيى آلىس
 سانوب ايلايى قاق تاغىنىڭ چىنى كورەيى آنىڭ كىچىدى بىلدىكلردىن
 و عوام خلقى قىلماق ايلە ختايى امتىياز قىلمىيوب خاننىڭ نردە توردىغىنى
 و تىختىڭ نردە اولدىغىنى دىغى بىلمىيوب طنا چىن زەما باجىن دىبەرك
 يا كۇش بوكلش خىرە كەمش اولە ياخود چىن مەلىكىتىنى تىسغىر ايتىدى
 دىمىك ايلە تيمورى مدح و مبالغەدە كەمالنە يىتكورمىك اچچون نەك
 غور و كەسە لىسلىرى بولە يالقان شەھەرە ايتىمىش اولە والا امير تيمورنىڭ
 باجىنە باردىغى خىر توار بىلەردە كورنىمور ائما تيمورنىڭ اولادىدە كوركان
 دىمىك مىنلا مېرزا مېرانشاه كوركان مېرزا ابو القاسم كوركان سولطان

سەيد كوركان مېرزا مېرانشاه كوركان بولدىكلسى امير تيمورنىڭ كوركان
 لىقىنە تەبىئە يەنى بو اسمە باغىش اولان توغلوغ تيمورنىڭ قىزىدىن چۈدە
 كلوب آندىن مەشەب اولدىغىچىدىن امير تيمورنىڭ باشقىدە خاتونلردىن
 اولان اولادىدە كوركان دىنلەر كوركان نامىدە بولدىن غىرى اذوال
 واخبار وار ايسەدە اصدىق بو اولوب باقىسى يازمىغە آرزومىزكە
 كىنىي تاپھردور.

صاحب الترجمة توغلوغ تيمور خان جنوبا طمغاچ يەنى تىبەت
 و بىزارا شرقا و شمالا آلتاي تاغى و ايرتىش آغومى و اوب نەرى غربا
 اورال تاغى و اورال دىگىزى قىرنەچە كەمى ئافىد بر خان عظيم العنوان
 ايدى حتى باجىن خانى بوگا ملازمت ايتىدىكىنى روايت و كوك تاشنىڭ
 اول خاندىن بوگا ھەدىە كلىدىكىنى حكايت ايدىلر و بعضىلر باجىن دە خان
 اولدىغىنى و صوگرە باجىن دە تورمىدىن جىنداشى اولان مەغولستاندە
 تورمىنى تىرجىيە ايدوب ايلايە كلىدىكىنى و كوك تاشى باجىن دىن كىندىلە
 بىلە آلوب چەدىغىنى بو جايدىن باجىنە حەكموت قىلدىغىنى نقل ايدىلر سەدە
 بودراز سوزلر بىياغى اغلاط عامەنىڭ مەختلپ بر رۇياسى دور.

توغلوغ تيمور خان قىلماق ايكان ابو النصر ابن عرش الدين ابن
 جلال الدين بغدادى كە صوگرە كىتىكى اولمىش ابن ابو حەفص بىزارى
 اندە ايمانە كەمش بىيانى بولە دور شەھر خوتىن ايلە لىووب سوي بىننە
 بر قوملىق صحرار سرعتلە سېردە اون بىش كونلىك مسافە دور التى
 شەھەر لىبىسى بوگا دكادكا صحراسى دىورلر اوشبو صحرادا قىدىمە آبادانلىق
 اولوب نچە عدد شەھەر عظيم وار ايمىش اعظمى كىتىك اسمىدە اولوب
 جەلسىنىڭ مدار و مرجى بو شەھر ايمىش مولانا جلال الدين حضرتلرى
 بغداددىن كىتىكە كەلدىكە خىلايق بو ذاتنىڭ مستجاب الدعوات ايدىكىنى
 بىلوب التىجا ايدىلر كە حەقىدە دعا قىل غدا بىزلىرى غنى قىلسون مولانا
 حضرتلرى آنىرى رد ايدوب آخەرە اوچوى دعا قىلای دىيىلى طلب
 ايلەك نىڭ اخىرى غىراندەر دىبە مەررا مەنغ ايلدىسەدە (الناس حەرىص
 على ما مەنغ) مەقۇمىدە حضرتنىڭ مەنى بولدىنىڭ زىيادە ابرام و الحاحىدە

باعث اولوب دنیای دنیا، رغب اولدقلرندن بر معنوب حالنده (اللهم
 كثير ما لهم وثقل اثقالهم يارب بونلرنگ مالنى كوب ويوكارىنى آغر
 قيل كلمهسى لسان مبارك لريسنه جارى اولوب غذا اول مملكتنده
 آلتون معدنى خلق ايلمش حالا غوتن مضافاتنده آلتوننگ كترتى بو
 اثردن ايمش دعانگ بر كاتيله اهايمسى نهايتنده غنى اولمش چونكه
 انسان نسياننددر اولنگى حال لرينى اونودوب كفرانهُ نعمته خدايه
 عاصى اولورلر مولانا حضرت لريده بونلرى نصيحت قىلب مفيد اولدقده
 قدرت قهار ايله اسمانندن قم ياغوب جمله شهر قم آستونده فالمشلر
 اوشبو نازل اوله چق بلايى حضرت حق تعالى جلال الدين حضرت لرينه
 كشفى ايله بلديرى كنديلرى شهردن چقميه مأمور اولدقده صراط
 سويده ثابت قدم مخلص لرينى بو احوالدين اگاه ايلوب من ايسه
 كتمگه مأذون اولديم سزله بر علامت ويرايم آنكله عمل ايلوب
 شايد نجاته ايره سز ديوب نچه موزون واوزون يقاچلرى بالغااب
 اولاب بر يره تكب غضب الهى اولوب قم ياغقده اوشبو يقاچى
 اوشلب دوره قىاب يعنى تكورمن كى ايلنوب هوا آچلدقده منى
 استب تابقاى سز ديه چقب كتمش معيارلى كونده موعود قم ياغوب
 مريدلر يقاچى توتوب ايلنوب قم نچه كيچه وكوندوز ياغوب جمله
 شهر آدم وامواللرى ايله باصلوب تمام يقاچ برابرى بولدقده هوا
 آچلمش مزبور مريدلر سلامت چقب آقسويه كمشلر مولانا حضرت لرينى
 اول جايده تابوب خدمتنده بولمشلر بو حينده توغلق تيمور خاننگ
 بو ولايت بارچيسى آننگ زير تصرفنده ايدى بلاد مفضوبك حبرى
 مسموع اولدقده حقيقتنى بلك اوچون شهر آقسويه كلور خراب اولان
 شهرنگ حالندن خبردار كم وار ديو تجسس قىلدقده بر نچه آدملر
 ايجندن چقب كمشلر ديوب خان بونلرى دعوت ايتدكده مولانا
 حضرت لرى مريدلرى ايله بيله وارر خان بونلردين واقعه يى صوراشوب
 سويلشوب اوتوردقلرى ائشاده نماز وقتى اولور مريدنگ برى خاننگ
 حضورنده توروب آواز بلند ايله اذان اوغور خان بو نه دور ديوب

بونلر اذان محمدى دور بوزلر بوننگ بر كاتسنده سلامت چقمشز جوابنى
 سويلدكده خاننگ كوكلى اسلامه ميل قىلب بزم مفرمز كوره مز جم نهرى
 يعنى ايللا صوىنگ فلان موضعنده دور آگا وارگز من سزلىرى اكرام
 ايدرم ديو وعده قىلمش خان كندكده مولانانگ اجلى قريب ايكان
 رحلتنى بلوب حياتندن مأيوس اولدقده اوغلى عرش الدينه وبعضى لر
 قولنجه بو واقعه عرش الدينه اولوب اوغلى ابو النصره وصيت ايتمش
 خان ايله بويله وعدم وار ايدى مندن سلام ديه سن وار يرب آنلرى
 دينه دعوة ايدهن ديمش مشار اليه اوغول آناسنى دفن ايتدكدن
 صوكره وصيتى ايله ايلايه كلمش كندينى خانه بلديرىب خان ايمانه
 كلمش اعوان واتباعندن يدى يوز آدم مسلمان اولنه قدر اسلامنى
 مستور توتمش بعده مسلمان اولديغنى اشكاره ايلوب قلماق طائفهسى
 آبا واجدادنگ ديننى ترك ايتدك ديو خانه غلو وغريو قىلب نچه ماڭ
 آدم جمع اولوب كلوب مسلمان اولنلرى مضايقيه توشورمش خان
 آنلرى ظرافتله نوقتاتوب نصيحت قىلب حق ديدنر ديدكده علقنه دليل
 كرك داعى دين اولان ذات بر كرامت كوسترمك لازم ديوب نه
 كونه كرامت استرسز ديدكده آنلر بو اوليا ديدكك آدم بزم فلانى
 پهلوان ايله كوراش توتسون اگر يقتسه جمله مز آننگ ديننه كررز
 وديديكى ايله يوررز والا اول آدمى المزه ويره سز بلد كمزى قىلورز
 ديمش قلمافنگ پهلوانى مناره دك طويل جمل كى جسيم مولانا حضرت لرى
 رياضى نعيم جئده ضعيف اولمغله خان انديشديه توشوب جوابده
 توفى قىلمش حضرت مولانا خانه خطابا وعده يى محكم ايله انشا الله
 بشرافت رسول الله يقوتورم ديهش آرالرنك شرط ومقاوله يى مستحكم
 ايتدكدن صوكره ميدان وكوراش توتمشلر حضرت غالب اولوب پهلوانى
 كوناريب يره اوردقده پهلوان اوزندين كيتب بيهوش اولمش كورركه
 قيامت قوپمش عرصات بولمش خلايق تولمش جنت بزانش جهنم
 بانوب قزارمش مسلمانلر اوجماغه كيدر كفارى تا، و به آثار زباني لر
 كلوب بو پهلوانيه باغلب اوده ناشلامقچى اولدقده داد وفر ياد قىلب

واى فويشتهلر موندن بورون بو حالى بلهه ايدك ايشتماب ايدك
 حالا بر هادى دين كلوب حق يولنى كوستريب آنك سوزىنى قبول
 قىلماقچى وديننه كرمكچى ايدك منى آزاد قىل مسلمان اولورم ديوب
 فرشتهلر بونى قوبى بوردكده فوانچندن «لا اله الا الله محمد رسول الله»
 كلمه سنى تلقين قىلهرق توروب كلمش حقيقت حالنى خلقغه آيتوب
 اوشبو آنده حاضر اولان نهجه مك مك آدم ايمانه كلوب بارچهسى
 بردن باشنده نشانه كبر اولان فلنسوه يعنى قلياقليرنى دريايه آندقه
 صو توسولوب بوگاليب اطرافى باصوب كورهى خراب ايدر اولدقده
 قلياقتى صودن آلوب تاشلا ايلوب تاشله ديان محله ايللا ديوب
 بو صيغه وصدا ايللا صوبنه نام و علم اولوب فالهش آندن مقدم بوگا
 جم صوى ديورلر ايمش نقلره نظراً جم اسمنده ايكي صو اولوب
 برى چووبرى بو بولسه كرك وجم نامنه بر صو اورال جايق جورنه
 دغى وار اولوب بو كونده بوگا ديم صوى ديورلر ايمش.

راوى ايدر مزبور قم باصمى صحراى تيه كى چولده دوه ايله سر-
 عتله يور يوب اون بر كونده لؤوب كولينه يتدك فایتوشده اياك بوغاز
 يعنى مسافهسى آز بيرندن توفز كونده چقدق بو بينابان بر يه نك
 بعض يرلر نده شهر اورنى نشانى وبعض محله محراب علامتى كى
 آثارار كورنور ديدى اه. وبعض لر قم آستوندين آچلوب فالهش
 خزينه لر يولقد يعنى ده حكابت ايدرلر.

عالا لؤوب كولى جورنده بورن ايللر مز بورنوغلق تيمور وقتنه
 مسلمان اولان قلياقتى جنسندن ايمشلكه تيمور خاننك وفاتى بعدنده
 اولن متفرقه ليك ايللرده فالهق نك كقرده فالانى اسلامه كلنلرينه غالب
 اولوب مضابقيه نوشوردكده بونلر بالضروره ترك ديار ايدرك بو
 جانبدن كوچوب لؤوبغه كتمشلكه امتداد زمان ايله بونلر نك اسلامى
 نهايت ضعيف لئوب جيلع اصليسيه رجعت ايتيه آز فالهش ايكان
 موعوم يعقوب خاننك ايام هنكامنده خيلى آفاروب اسلامى خيلى گوزل
 اولدى ديوب بولورلر. بو اخبار مفهومه واريب دگليانلره ظريف بر

هكابه دوركه توغلوغ تيمور خان ايسامندن بوياق آغزلرده ايتوله
 كلمش آثارنددر.

توغلوغ تيمور خاننك مدفننى غولجه دن دورت منزل ير فورغاص
 صوى بوينده بيوك زياره كاه اولديغنى امام آرتوق قارى وغيريلر
 غير بيرديلر. حكومتى سيكزنجى عصرنك اواسطنده او اوب ينه بو
 عصرنك اواغزنده آخرته انتقال ايتمشدر. توغلوغ تيمور خان بن
 ايسان بوغا خان بن دوى چچن خان بن باراق خان بن يسوننو بن
 موتسكن بن چغتاي خان بن چنغز خان ايله ده اسلام رسوخ تابوب
 اهالى نك اعتقادنه اعتماد ايتدكدن سوكره ابوالنصر حضرتلرى اوغلى
 شيخ محمد صادق خاننك حضورنه قوبوب اوزلرى اصحاب كهفى
 زياره نيتيله طرخانه واريب آنده مدفون اولمش چر يده مزده مسطور
 بلندك كئبد بودور. بر نهجه سنه سوكره مشار اليه شيخ محمد صادق دغى
 انتقال ايدوب جسد مباركلرى فورغاص صوى بوينه قوبلمش آنك
 زيارت قىلنور كئدى نك تعيىنى بوينچه اول خاننك كئبدنه واريب
 قرآن او قوب بعده بو عزيزه كلنور ديوب بو نقل دغى آرتوق
 قارى دن مسموع دور.

توغلوغ تيمور خان مرحومنك عقبينده آفساق تيمور واقعهسى كه
 عالمه مشهور دور اهل اسلام آراسنه بلواى عظيم براغوب ضعف كلى
 طارى ايمش آفساغاك فويتيله مذبذليك كنه ميدان آلوب عاقبت
 كاشغر مضافاتى نك هر شهرنده بر حاكم وهر بلده سنك بر والى مستقل
 شاهلق قىلن تورمشلكه. هجرتنك اللى كامل لرى حدودنده بر آز مدت
 بشارا خاننه تابع اولمشلكه ايسه ده يه اوقات سر بعه ده رسوم سابقلرينه
 فائتمشلكه يعنى هر شهرنك حاكملىرى محكومنه خانلق كئبدنى آتمشلكه.
 الحاصل ايكي تيمور دن سوكره كلن كاشغر شاهى نك حكومتلرى حضرت آفاق
 دورنه قدر آقسودن اونوب طرخان حدنه قدم باصدفلى معلوم
 دگل. بوگا يعنى آقسودن نجاوز قىلمدغنه نهجه وجه كوسترلر. اول

دالب استقلال ایدن حاکم لرننگ اصلی خانزاده اولمدرندن تەصبل اولان حکومت ادمارنگ انقبادی فقط فرصت کوز تمکدن کنایه اولوب آز مدتده اهالی طرفندن قتل یا عزل اولنورلردی بو ائتاده خلق آرانفالق توشوب ایشلری محاربه عائد اولمغله دیگر بر ذات قائم اولنه قدر هر کمزنگ دماغنه حکومت هوسی توشوب قتال وجدال ایله تمام چارچاقده انصافه کلوب برینی حاکم نصب قیلورلردی بو اختلالنگ هر برنده گاه کاشغر خوتن پای تخت و گاه آفسوکچا مدار بخت اولوب اولنگی ایکی بلده مقر سلطنت اولدقده همتلری آفسوکچا قوه شهر طرفلرینه و بو اوچی پای تخت اولدقده توجهلری کاشغر خوتن یارکند طرفلرینه اولهرق بو اورتاالده دوران ایله عمر کیچوروب سرحدلری سر نجام قیلغونچه ینه بر حادثه جدیدیه اوچراب سد سبیل اولنوردی. ایکنچی وجه طرخان مضافاتی ختای طرف حدود اولمغله کفار چینه بر سپر یعنی قالقان ملاحظه قیلب بحاله قویارلردی. اوچنچی بو مضافاتنگ حاصلی کم یعنی خرجاتنه کفایه ایدر و خزیننه فائده ایدر دراماتی اولمقدن آبادیرلره چه جهتهد ایدوب آلوب بسنه بو افکارلر ممانع اولهرق طرخان شهری اکثر حالده اون خانقلری ایله توره کاشمدر. اما اهالی طرخان بودفعنی اصحاب سبعة و آننگ جورنده اولان عزیزلرننگ کرامات و شرافاتلرندن محسوب ایدرلر. و انما طرخانلر بلای خانلق ایله اولقدر مبتلا اولمیب بلده خامسده نسبتاً هر وقوع بونلره جزئی واقع اولمشدر. اگر چه بونلر خانلق قتمه سندن فی الجمله تدرج ايسهلرده اطرافنده قلایان بی تنج اولمغله آنلر جوانب اجنبیه نظر صالحه فرصت ویرمیب بناچار بوکا یعنی قلماق دفعنه صرف همت وینک قوه تیلهرق بلایانلرننگ اکثر غزاتی آنلرنکل اولمشدر. فذلک کلام اون برنچی عصرنگ اولسطنه قدر آلتی شهرنگ احوالی بو ترتیبده گاه معلوم گاه نا معلوم اونوب طرخان خانی سلطان باباخان غازیننگ وونیله قلماقلر طرخانه بوکلا آلتی شهره استیلا ایدوب عن قریب

بازیله چق فسیه عقیبنده آدملر حضرت آفافی خان کوتاریب حکومت بو ذاته اوندکده قلماق ایله مصالحه ایلوب بو مضافات بر قاچ مدت قلماق خاننه تابع حکمنده ترکلیک قیلب ثورمشلردر.

خبر حضرت آفاق علیه رحمة الوهاب

حضرت آفاقنگ اصلی سمرقند قریبک دهید قریبسی خواجه لرنندر بو جانبه یعنی آلتی شهر طرفنه بابالری کاشغر کادکارینی کوب طریقه نقل قیلورلر جمله سنی یازمق تطویل کلام بلکه عبث مرام اولدغیچون اذواللرننگ فقط برینی بو کتابچه مزه درج ایتدک. حضرت آفاقنگ نچه نچی بابالری حضرت محتوم اعظم دور. نسب لرینی بویله بیان ایلدیلرکه محتوم اعظمنگ اسم شریفلری سید احمد کاساتی دور کاسان قصبه سندن ابتداء هییده کلوب اون نوب تال تکمله قریه مزبورده بید ایله مسی اولمش آتاسی جلال الدین آتاسی سید محمد بونلر کاسانده مدفوندرلر آتاسی سید کمال الدین مدتی دور دیدیلر. کاسان خوقند ایله خچند بیننده بر بیوک نصبه دور. حضرت مشار التبه محتوم اعظم دغی دیورلر هر ایکسی صادقدر. «نا» ایله سویلنورسه ختم لشمش دیمک «دال» ایله سویلنورسه خدمه دن اولور. اولنگی معنا ایله الوغ اولبالر بوننگل ختم لشمش اوله که بوندن سوگره کلن اولبالرننگ رتبه سی بوکا بالغ اولماق اقتضا ایدر یعنی بیوکلیک بو ذات ایله مهرلنوب ختم قیلنمشدور دیمکدر. ایکنچی معنا ایله علما و عزیزلرننگ اولادنه مخدوم دیمک اصطلاحزده معروف دور مخدوم خدمهنگ اسم مفعولی اولوب والد ولدنگ مریسی اولدیغی سیافدن ولده مخدوم والده خادم دینلور. عادتاً بو معنا معقول اما مبالغه اوچون محتوم معناسی ذات شریفه مناسب کورلمشدر. محتوم اعظمنگ اوغلی محمد امین و آننگ اوغلی اسحاق ولی دور بغارای شریفده عبدالله خان که شهرلری خیرات و غرابانلری رباط ایله آباد ایلین شیبانبه دن الف کاملنگ پادشاه مشهورلرنندر آننگ عصرنده مشایخ عظامدن فاسم شیخ

ایل مزبور اسحاق ولی بیننده مناقشه اولوب قاسم شېخنڭ شکایتی ایل عبدالله خان اسحاق ولی فی بخارا دن کتمکه اجازت ویرمش. بو ذات بخارا دن چقب یارکنده کلوب آنده یدی یل نورمش کندیلرینک کم ایدکنی بلدرمیوب درویش وقلندر پوستنده یورمش عبدالله خاننک وفاتی بعدنده وی مشار الیه بخارایه فایتوب قدر وعزتی کمالده اولوب اوازسی اولنگیدن زیاده آفاقه چایلدکنده یارکنده خلقی بوذاتنک اصل زاده والوغ آدم ایدیکنی سوگره آکلاب قدر قیمتنه بتالمیوب فولدن بیاردکنه پشیمان اولمشلر.

بعده اتفاقاً آدم بیاریب بوذاتی ینه یارکنده کتورمشلر یارکنده شیخ وهم پادشاه اولمش اولادلری دخی بعضاً حاکم وشاه وبعضاً دعاگو شیخ اولهرق دوران سورمشلر بو اثناده حضرت آفاقنک پدر بزرگوارلری اسحاق ثانیکه بوده اسحاق ولی دینلمکه معرفتدههیددن چقب خوتنه کلش بو ایامده غیرتن عساکمی اسحاق ولی اولنک اولادندن عسین شاه ایمش حکومتنی عزیزده زاده سی اولان اسحاق ثانیه یوسون یعنی هدییه طریقی ایل ویرمش بو ذات خوتننک مشهور آدملرندن حاجی میر قبول آغاقنک بنت پاکزه صالحه لرینی حرملرینه آلوب آندن اوچ اوغول وجوده کلش بری هدایه الله خواجه حضرت آفاق بودور ثانی حاجی عنایت الله خواجه ثالث حاجی قناعت الله خواجه یارکنده ینه بر خاتون آلوب بوندن عبدالولی نامنده اوغول وبر فر توغوب لکن بو ایکی دن اولاد وارلقی معلوم دگل دور. اسحاق ولی وفات ایدوب بحراب ومنبر حضرت آفاقه قالوب حکومت بو دانه انتقال ایدکنده الوغ اوغلی حسن خواجه بی یارکنده کچک اوغلی حاجی احمد خواجه بی اوز اورنیقه خوتنده حاکم فویوب کندیلری کاشغره کلش طریقی سلوکنده بارچهیه استاذ کل ومشایخ مقبول اولمش روحین ده کاشغر حاکمی میرزا عثمان بیک ابن میرزا زاهد بیک ایمش.

نهؤله گورویسی

میرزاوردورانی کیچوب نوبت میرلره اوندکنده میر عدلشاه ابن میر منصور قلمانی ایل قلمی تونوشوب گاه باریب ایلمی چاپوب گاه آنلر

باصوب کندکنده نروب قووب اخیر باصقونده ینه ظفر نابوب قلمانی فاجریب خان تکرری تاغی یعنی موزات دواننده چه سوروب هیداب ایمدی موزاندن آشوب ایسلایه اوتماک اولدنده اوز آرا خیانتدن عدلشاه شهید اولمش عسکر اوچایسن کاشغره فایتوب حکومته حضرت آفاقدین صلاحیتلی آدم اولدندن بو عزیزلی خان کوتارمشلر جمیع آلتی شهره برکم اوتوز یل یعنی بکرمی طوقز سنه حکومت فیلمش نفوذی قلم شهرینه قدر کلش دور حده فسادن ال چکوب روضه رضوان بقایه ارتعال ایتمشدر. «رحمة الله علیه رحمة واسعة»

وفاتی هجرتنک مک بر یوزلر عدودنک واقع اولمش، یاشلری بعضلر قولنجه یوزلی تجاوز ایدوب بو امتده ایکی مجددلیک فقط بو ذاته منخصر یعنی مک ایل یوزلی جمع ایلامک بو ذاندن غیری بر فرده میسر اولمامش دیو سویلیورلر بودیدکارندن طلوعی مکنده غروبی یوزده اولوق اقتضا ایسدر ایسده بو سوز تقریباً سویلنوب تحقیقی مکندن سوگره توغوب یوزدن مقدم رحلت ایتمشدر یاشلری سیکسان توفسان یوز آرلرنده اختلاف اولنوب لکن مرحوم یعقوب خان وقتنده حضرت آفاقنک کندی مهری باصلمش تولیه نامهلر تفتیش فیلندده سنه سی یتمش بیشدن توبان خط مهر کورلمدی دیورلر. بوکا نظراً تولدی مکنده اولدنده دخی یاشلری یتمش بیشدن تجاوز ایتمدیکی مجزوم اوله. «والله اعلم بکنه»

حیف بزم بو جانب اه الیمزه که بویله بیوک ذاتلرنک و بونک امثالی ذواتلرنک حتی حکومت ایدن خان و خانانلرنک احواله دائر تاریخ و اثر قالدرماملر. طرفیزده اهل علم آز دگل لکن موضوع علم نهدن عبارت و ثمره علم نیه اشارت بونی ادراک ایدمهزلر بونک قیمنه یکمزلر. حضرت حق سبحانه و تعالی کلام قدیمده «علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم» دیه انساننک علمنی قلمه تعلیق ایلمیوب «ویها عرفت اغبار الماضین و احوالهم و سیرهم و مقالاتهم و لولا الکتابة ما استقام امر الدین والدنیا» عباره سیه تفسیرلر تولمش کتابلر ملو اولمش ایکان

ینه بو تشویق و نرغیدن بی بهره سالان آتسز پیاده واران بزم
اهالیمز دورکه کرک اخبار مانیه بی و کرک سائر علوم لازمه بی یازمق
بزلرجه بیوک عیب کور نور «هذا» تاریخ تواریخ بابنده قلماق
منقول دخی بزلردن ایرو فهم لنور.

حضرت آفاقنک اسمنده و خواجه لقبنده اولان خبری و حلیه سی

علیه الرحمه نك ساچ و سقالی پنبه کبی آپیاق اولدقدن حضرت
آپیاق خواجه دینلوب آفاق دیانلر مشهور آفاق اولدقدنلر دیدیلر
هر ایکسی صادقر. علیه آق بگزلوک کوک کوزلیک فاشی فالون
سقالی معتدل موزون بویی ناوچه بدنی جسیم متوسط کورکلی کورکام
ذات منقبت صفات اولدیقنی نقل قیلدیلر نسبتی حضرت رسول اکرمه
صلی الله علیه وسلم منتدی اولوب «پیغمبرکه نسب کم ثابت ایندی *
یکرمی بتی واسط برل یتدی» بو ذاتنک حقدنه سویلنمش بیت دور.
لکن بو نسل پاک خواجه اسمنی حامل اولوب بیتنک سیافنده
حضرت رسوله نسبت ویردیکی غللدن غالی دگلدر. شویله که
استاذلردن استماعمز شریف حسنی سید حسینی خواجه حنفی توره
عمری دیورلر. یعنی ظهر علی بطن فاطمه اولوب حضرت حسننک
بوداغنه شریف و حضرت حسیننک فروغنه سید دینلور. اما ظهر علی
بطن غیر فاطمه اولورسه آننک اولادنه خواجه دینلور حضرت امام
حنفیه نك فروعی کبی اگر آنا طرف سید آنا طرف خواجه یاخوذ
بالعکس اوله بوگا میان دیورلر اولاد حضرت امام ربانی کبی فارسیه
میان دیمک عربنده وسط ترکیده اورتسا دیمکدر. سید ایله خواجه
بیننده تولد اولدغیچون اولاد امام ربانیه میان دینلوب هر که میان
اسمی صادق اوله اول ذاتنک اولاد امام ربانی ایدکنه شاهد اوله دیگر
سند درکار دگلدر. اما اشراف و ساداتدن غیری اصل زاده لری عهوما

توره دیمک واقع اولور بو صورتده خواجه لفظی توره اسمنده دخالت
ایدر یعنی خواجه زاده لره توره دینلور عکس اولور. توره معناسی
چنغز خان ماده سننده یازیلور.

اولاد علی کرم الله وجهه دن حضرت حسن و حسین رضی الله
عنهما نسلنه اشراف و سادات دیمک حضرت رسوله نسبت ایله اولوب
حضرت حنفیه بونلره لاب برادر اولدغیچون اولادی خواجه ایله تلقیب
فیلنمش اولاد علی دن غیری اصحابنک فروغنده امتیاز درکار دگل ایکن
اولاد عمری توره اسمیل تعریف نه دن دیو سؤال اولنورسه حضرت
عمرنک ام کلثوم نامنده ایکی زوجه لری اولوب بری حضرت فاطمه دن
رضی الله عنها و دیگرى بنت جردل ایلی. ایکی ام کلثوم دن ایکی
اوغول وجوده کلوب هر بری زید ایله منسی اولمشلر ام کلثوم اولدین
یعنی بنت فاطمه دین اولان زید وفات ایلوب بوندن اولاد فاطمه
ایسه ده والک و اولدک اسماده اشتراک لری سوکره اخلاف و انسابه سرایت
ایدرک چونکه نسبت حضرت عمره نسبتی نه درجده مفاخره ایسه
حضرت رسوله نسبتی دها زیاده بر مباحات اولدقدن بونلر یک شریف
رسید دیمک کرک ایلی لکن اختلاف والده بو عله بی تغییر ایلوب
بونلری اشراف و سادات و خواجه القابندن تبعید و توره ایله تلقیب
ایلمش بو لقب بین الاتراک و الاعجام جاری اولوب عندالاعراب شایع
و متعارف دگلدر. اوله اولسه بو تفاخر عمری لرنک عندیاتندن دور
یعنی حضرت عمرنک شهرتی باشقه عجاب لره فائق اولدغیچون اول
ذاته منسوب اولدی کندیلر نچه بر بیوک لیک ظن اولسوب اسمده
اغیاردن امتیازی مناسب کورمشلرده بو لقبی اختیار قیلمشلر. بوندن
استفاده ایدرک توره اسمنی ملبوس اولان هر کیم اولورسه کندیلرینی
حضرت عمره منسوب ایله کامشلر توره اسمنده بوندن غیری برسند
صحیح و بیان صریح معلوم اولمادی «هذا ما ظهروا لله اعلم»
توبانده ینه بر آرزو کور.

سادات و اشرافنک تفصیلنی استیمان ذوات عاشیه هموی و رساله
العلم الظاهر فی نفع نسب الظاهر و ما سوی تواریخ کتابلرینه بافسون.

اولاد حضرت آفاق

اول ذات عالی صفات وفاتی بعدند مزبور اوغللری حسن
 خواجه و احمد خواجه که بونلره آی خواجهم کون خواجهم دیرلر صاحب
 قرآن لقبی ایله ده یاد اولنورلر بو ایکولری آناسی جایینی تالاش و حکومتی
 منازعه قیلشوب احمد خواجهم حق لیک کندیلرنده اولوق طنندنه اوز
 تفال لرینه بناء آق توغ کوناریب عسن خواجهم آتالری نك رحلتی
 ایله ناعق لرحق لریق ادعا ایلوب خلق آرانفاق و افتراق توشدیککی
 مستلزم غم اولدغیته ایما قرا توغ کوناریب اسالی آفاق ایکی فریق
 اولدیلر تا اوشبو آنغچه احمد خواجهم اتباعی آق توغ عسن خواجهم
 اتباعی قرا توغ ایله بنام والدیلر کاشغرده ایکی بیک لیک کبی نوردیلر
 بر شهرده ایکی حکومت نوردیلر لکن آرالرنده قتال اولدیغی بلنمیور
 اقا بری برلرینی نرزنش لری هنوز باقیدر. بو ایکی قرداشنك انجاسی
 بوگا منجر اولدنده قلماقلر آلتی شوری زیاده راعتسز ایلوب خصوصاً
 طرخان تبعه سینه ضرر کلی کتوردیلر. قصه سی چریده مزده یازیلیمش
 امین وانك نك تحریکیله باجین دین ذاتی عسکری کلوب ایلا کوره سینی
 آلیب شهر غولجه بی صالحی بعد طرخانه واریب مزبور امینه و الك لریق
 درجه سینی ویروب بو طرفی تمکین قیلدقدن صوگره غتا یلر کاشغره
 ایلچی ییاردیلرکه خواجهم لر بزه تابع اولسون لر امین وانك ویرلمش
 منصبین بیوک مرتبه و زیاده وظیفه ویریلور دینیلر. خواجهم لر ایلچیه
 جواب رد ویروب قایتاردند ختا کاشغر قصدنه قدم باصوب کچا
 شهرینه یاقن کلدکه کچا حاکمی عبدالکریم بیک ختایه قارشو چقب
 جاننی اورتایه تاشلاب اروبوب کوب کفاری قلیچدن کیچوردی ایسه ده
 آخرکار کافر غالب اولوب کچایی آتیلر بعد بی توفی کاشغره واردیلر
 ختای کاشغره کردکه آی خواجهم ک احمد خواجه دور غوقندغه کیتب
 کون خواجهم بدغشانه واردی آنده بر نچه وت توقتاب بعد بخاراید
 کما فی بولقد بدغشان خلقی بزاده بر عزیز کرک هیانده نفسکز

ممانده جسدكز ايله تبرك لنورز ديو كتمكه قومىوب خواجهم بونلرنك
 التماسنى قبول قيلمده قاه اهالى بدغشان بسو كبی بشان شهرنك عز بزدن
 خالی اولپادن عاری اولمهی حکیمته موافق ونام شهرته مناسب دکل دور
 بزلر بر مزاردن لابدی مز یعنی بزلره البسته بر مزار کرک دیوب فرط
 محبت لرندن عسن خواجه بی شوید ایلوب «تخب غال» سری اشکاره
 اولدی کاشغر علماسی بدغشان لیک جائز المیع دیو فتوی ویردکلری
 بو سببه مبنی دور اخیره آنلرنك دیدکچه اولمیوب مریدلری میتینی
 یاشریب چقاریب کاشغره کلتوروب قويدیلر.
 وبعضی لر آق توغ قراتوغ اسنادینی تاغ افطیله تقریر قیلیمش
 اصلی تال کلمه سندن تحریفدر دیدیلر شویله که مزبور عسن خواجهم
 شهادتی بدغشانك قره تال دیدیککی موضعنده واقع اولوب یانلرنده اون
 سیکز مریدلری وار ایش هر بری خواجهم شهرینی برر کاغده باصوب
 ارشاد مثالنده اوز بلد کونچه یازیب هر قایمسی لری بر شیره واریب
 شیخ لیک ادها قیلیمش بالاضیر بونلرنك بی اصل وی اجازت بلکه
 خواجهم غه خیانت ایلوب باعث شهادة اولملری عیان ایلدکده خلقی
 ارا اعتباردن تالوب بونلری و اتباعی قره تال لریق واصل خواجهم لر
 قره نك مقابلنده آق تال لریق دیوب صوگره کیله تال لفظی تاغه تبدیل
 اولهرق آق تاغ قره تاغ دیمك مناسب بو ایش. العیة علی الراوی
 یازیلیمش غبرلره نظراً حضرت آفاقنك ایامنه قلماق غالب اولوب
 نورمش اوغوللری وقتنده ختای استلا قیلیمش دور. غتا یلرنك آلتی
 شهره کادیکی هجرتنك ماڭ بر یوز او اسطندن صوگره ایله سقله حضرت
 آفاقنك فوتسندن ختای استلاسنه قدر اوزاق مدت لر اوتوب نظر
 براین اوغوللری نك یاشی دغی آناسینك یاشینه یتیمش بلکه تجاوز
 ایتیمش اولور. العلم عند الله.

خواجهم لرنك باش غلبه سنی

مشار الیها ایکی خواجهم کاشغردین چقب کتد کلرنده قالغان اولاد
 وازواج لرینی ختای آق اولیلک قیاب کوچرین باجنه آلیب کتدیلر

اولاد کچا و قیاسی
www.ewlat.org

جالا بونلرنڭ بوداغى باچين ده خاندين وظيفه يسيوب فراغ بال ايله ياشيور ديورلر احيانا آدملىرى كلوب آلتى شهرى آراب كيتارلر ايكان اوشبو بلواده حضرت آفاقڭ بر صوفيسى احمد خواجمنڭ سر- يمساق نامنك بر صغير اوغلىنى اوغورلر قاچوب بخارايه وارمش سر يمساق خواجه بخاراده كهالاتقه يتى بوندىن اوچ اوغول وجوده كالمش يوسف خواجه بهاءالدين خواجه جهانگير خواجه بو جهانگير خواجه عمر خان جنتهكان زماننده غوقندغه كلوب استقامت قيلمش بونى ختايلر شويله ايستمش لركه احمد خواجمنڭ نبيرسى جهانگير خواجه نامنده بر ذات بخارادن غوقندغه كالمش قصى كاشغر ايمش بو عينده خواجمنڭ كوكلنده معاش بومبهدن ماعدا هيچ شى بوق ايدى فقير الحال بي نوال ايدى اما كاشغرده اوازى مزبوره ايله خلق ارا غلغله توشوب خواجمنى مترقب ايديلركه قچان كيله ختايى نسه وقت غنيمت و قسمت تيمله. خلقنڭ بويلا آرزو و تمنى سنى كوزوب تريبه حضرت آفانده توران ضياءالدين نام بر خواجه باش كوتاريپ اهاالى شهر آكا اياريب ختايلرى قزوب بر نچه كورن حكومت ايندكدن صكره كلباغنه يعنى حصارده خصور ختايلر آكسزده چقب باصوب ضياءالديننى توتوب اولديروب نوابعات لرينى بارومار قيلمى. كاشغرنى ختاي آلدقن صوكره بوزغونلنڭ باشى بودر. هجرية ۱۲۳۰ نچى سسنه لرده اولمش، بعده ايكى اوچ يل اوتار اوتار طلا قزغز ديديكى بر ذات اطرافدهغى ايلانبه دن فوشون جمع قىلب كلوب كاشغره كرمش ختاي كلباغنه قمالوب «طلا» كلباغنى آلامبوب يىكى حصاره واريپ آكا دغى كرامبوب ياركندكه كيتب آنده دغى هيچ ايش قىلامبوب اغيرى اسير اولوب ختاي انده اولوب كيتمش.

موندىن صوكره ختايله غوف توشديكه ناهالوم آدملره ايركاشوب خلايق بو قدر تولقونلور، اگر جهانگير خواجه كى اصل زاده لرى كلسه اتفانلرى مقرر ديوب خواجه لرنى كاشغره يبارمز شرطيله عهد نامه يازشمق اوچون غوقندغه ايلچى بوللاديلر، بوگا سنوى نه قدر

يامبو ويرمك وعده قىلب غوقند خانى دغى خواجه لرنى يبارمز كفالتنى ذمه سنه آلدى وبو سرڭ آدملردن مکتوم اولمسنى دغى شرطه داخل قيلمى، خاندن وعده سينه وفا ايله خواجه بى عطف ايدب وختايده ويركو كهوشنى بي تخلف ويروب توردى، بو مشارطه معدل خاننڭ ابتدا جلوسلرنده وبعض لر عمر خاننڭ ايامند ايدى ديديلر. عمر خان اواخر حالنه يعنى وفاتى سالنه توغرى كالمش ايسه ايكى قولنڭ برى برينه منافاتى اولمز.

غلبه جهانگير خواجه ابن سر يمساق خواجه ابن احمد خواجه
ابن حضرت آفاق خواجه

غوقندنڭ ايسه بيك نامنده بر الوغ سر كرده سى وار ايسدى، خان بر توغرىدن بوگا كايوب معزول قيلمى ايسه ده بيك اسرار سابق دن يعنى ختايلر خواجمن دن غوقنده ايدكنه وخلق نڭ انتظارنه واقى اولغله جهانگير خواجه به الفت اولوب هر كورن حضورنه واريپ كامكده ايدى: «ختاي نڭ حالى فنا غوف و خستنده ايمش واهالى آلتى شهرنڭ كوزى ويوزى جنانگزه متوجه و قدمگزه منتظر ايمش» ديه خواجمنى كاشغره وارمغه ترغيب قىلب سلنطت هوسنى دماغنه نوشوردى، ايكاولارى آلتى كشى آنچى يولداش ايله غوقنددين چقب ارتش قلمه سنه كلديلر، ختاي بونىگدين غير تابوب خواجمنى كلوب قمداقده كلته يايلاق فشلاق- لرندين بر مگچه آدم اكثرى منتقلى ميركانلر خواجمنى كيچه سى ايله فيض آيات جوارنده قران كولد ديديكى موضعه چقارديلر، اورادن اطراف جوانبه آت چاپوب همه لر خبر طابوب خاناروغى قزل بويى تازغون وجهله صحرالردن آدم جمع اولوب مرال باشنده سعادت بيك كه كشى يبارديلركه كار بويلا بويلا در سزار ايجكزده گى ختايلره ايك بولوب آفسوكچا يولنى كيسوب توشسه كزار بو جاننده بزار بنصره خدا كاشغرى بر ايش فيلورمز ديوب، غط وارديقى ايله مرال باشى

بوزیلوب اون اوچ اورتازانك بش آيماق ديديكى جابلرده كلا ختاي لرنى اولدىرىپ چەلەك دىل اولەرق خواجهنك خدمتندە بولدىلەر، فرماننە كوز تونوب يارايغىنى كونوب توردىلەر، خواجه فزان كولىن قوزغالوب عسكەر عظيم ايله كاشغره كۆپ كوردى ختايانك طرفدارى اولن محمد سىد وانك نك كە بيانى بىر يەردە يازىلمش امين وانك دورتنجى نېرەسىدەر، آلماانلر آنى اولدىردى، ختايى كلسى كلباغە كرىب بکلندىلەر اطرافنك هېسى خواجه غە تابع تا افسوقورنە چە حكى نافذ اولدى، بو وانە ۱۲۴۵نجى هجرىيە وبعضىلەر ۴۳ ايدى ديدىلەر ايسەدە، مدرس اعلم آخوند كندى تولدندن حسب قىاب خواجهنك عكومتى ۱۲۳۹ دە بولوب ۴۰نجى سنەدە قولغە توشدىكىنى تحقيق لە سويلدى، شويلەكە اوشبو ۱۳۱۳نجى سنەدە ياشم يىتمش دورتدە دور جهانگير خواجه كاشغردن چقب ايكي اوچ آى مقدارى تاغە يوروب بعدە اسپر اولمش، بولالقدە يعنى كاشغردن خروچى ايله اسپرلىكى اراسندە وجودە كالمش ديدى اھ. بعض لر خواجهنك كاشغردن خروچى كندە تارىخ توشەش ديوب بو بيتى سويلمشلر:

حسابدە لفظ كاشغردىن جهانگيرنى جدا قىلسنك
 خروچنە خروچى دور خواجهنك تارىخن صورسناك
 لىكن اعلم آخوندنك تحقيقنە نظراً بو تارىخ تقرىبى اولمق كرەك.

معدل خان نك كاشغره كلدىكى

جهانگير خواجه كاشغردە قرارلندقدن سوكرە خوفندنك معدل خان كاشغره كلى غرض بو اىلكە بى اسلحە بى يراق سالت باش بزىاق خواجه باريب بو قدر بيشلر قىلدى لىكن كلباغ هنوز آلناماش، ختايانك يىتمش يلدن بكسان يلدن بو ياق جمع وادغار ايدن خزىنە دفينە آلتون، كموش، اسباب انكور كلسى كلباغە محفوظلەر، آنى كاشغرى لره وبرگونچە من بو قدر عسكەر ايله وارسام كلباغىنى قىچ ايدىب خزىنەنى اوزوم آلسام ديوب باطنندە بو نيت ظاهرده

خواجه غە تهنيت يعنى قتلوغ بولسون بهانه سيله صورتا مهمان اولەرق اوتوزنك مقدارى كزىدە عسكەر ايله واريب كلباغنى محاصره قىلپ توشدىلەر بوللر طشندن ختايلر ايچدن نچە كونلر آتیشوب كۆپ آدم تلف وىردى آلەمدى، بو اورتادە خواجه ايله خاننك بيننە بىر آز صالحون سوزلر توشوب خان قايتماقچى بولقدە كاشغرى لردن گب چقاركة: «بزار فقرا، ضعيف الحال، بى اسباب وبى قورال بوقدر ايشلر قوپاريب خواجه غە بويل خدمت قىللق، معدل خان بونچە لشكر بابراق وبويلە مكمل يراق ايله كلوبدە بىر ايش كوسترميوب كىدر، ها! اگر كلباغنى آلب وىرەميوب دونار ايسە بزلرنك دشمانەز اولدر، غزانەز آنكلە اولور» ديوب لافلىدقلرنندە، خان خوفە توشوب دفقە چقب كىتميه انديشە ايتدى. خواجه ايله كالمش ايسە بيك داد خواهنى خان حضورنە چاقرىب بزلرى بو اورطەدن سلامت چقارىپ يولە مال خدمت ك مقابلنە مرغىنان حاكم لىكى آل ديوب بو وعە ايله ايسە بيك داد خواه جهانگير خواجه غە واريب آرى بو دولت المزدە تورسە خوب والا وارەچق بىرمز خوفند صغناچق ملاذمز بو خان ديدكە خواجه غە بو مصلحت معقول توشوب اھالىنى كفت كودن توقتاندى دە خاننى اعزاز ايله اوزادوب جوناتدىلەر، معدل خان حصارى آلوب بلمسەدە غازى لقبىنى فزانوب قايتدى اجدادارى تاشكند خچند كىبى ماورانك مشهور شەرلرینە جبراً مالك عتى بخارا تصرفندىن بعض بلدەلره قهراً غالب اولمش ايكن آنلره غازى لقب قولمىوب معدل خان خواجه واسطە سيله بىر نچە كون كفاره اوق اتوب مضايقه يە توشوردكدن ايامندە بو نام ايله سويلنور اولمشدر، غزانك شمەسى هيرى دين ايله اولوب مجرد غلبە ليك كە غازى اسمى وىرلمدىكى بوندن اذعان اولنور كە امير تيمور محاربه ايله ربع مسكونى اخافە ايتمش ايكن غازى دىنلمدىكى كفار ايله كارى اولمىغندن ديه بکلندە يازىلوب كچمشدر.

معدل خان كندككن سوگره كۆب كچوكمپوب زور بيلن كلباغنى
الديلر، ختايلرنىڭ قلچىن تالانى اكثرى مسلمان اولوب ترك كفر
ايتىمان لرى قل منزلەسندە مەمتكار اولدى لىر. كلباغ آلتىقدىن
سوگره كۆب تورمپوب ايسه بىك داد خواه خوقندغە كندى خانده
وغەسەنە وفا قىلب مرغىنانغە حاكم ايتدى.

جهانگير خواجهنىڭ سىر اولوب باجنىه يباريلدىكى

ايسه بىك كندككن سوگره كاشغردە خواجهلر هر برى جهانگيرلىك
ادعاسىلە التقات سز يوروب غلق بونلردن جفا كورمىه باشلىدى
خواجهلردىن آزردە خاطر اولدىلر جهانگير خواجه بونلرە مقيد اولمپوب
ندىر عامەدە تقصيرلىك قىلدى هوا وھوسە تابع فقط وقت خوشلقنى
طالب اولوب بى غم ياندىلر بويلە ياندىقنى آقسودە ختايلر ايشدوب
فرصت غنىمەت دىهرك آقسودىن بر آز عسكەر يوردش قىلب مارال
باشنە كلدلر مانع بولور اعدى كورمپوب آنەن كاشغردە قدم
قريبوب بى توقى يگى آباد قىللاغىنە كلدلر كە كاشغردە بر كونلىك يولدر
بورادە خواجهلر خىر تايوب ختاينىڭ آلتىدىن چقب اروش قىلسەلردە
يكلوب قاغدىلر ختاي آرقا ندىن ابركاشەرك عچك دىدىكى موضەچە
كادى مسلمانلر اول جابىدە تكرار صوغشوب ىنە قاچدىلر، عاقبت
بلا مەل ختاي باصوب كاشغردە كردى خواجه قاچوب تاغە جردى،
آرفاسندىن اسحاق اسملى بر نچار نە قدر كشى ابلە قوارق آرنىش
تاغندە يتب اوشلپ خواجهنى كاتور دىب ختايە وبردى ختاي عزت
واكرام ابلە خواجهنى باجنىه يباردى آنە مرحوم اولدى، كاشغردە
حكومتى توقى آى اون كىن اولوب وضع حمل مدتندە اتمامە
ايرىشمىدۇر. خواجهنى توتوب وبردىكى خدمت مقابله سنە مزبور اسحاق غە
وانك لىق درجەسىنى وبردوب كاشغردە مسلمانلر ىنە حاكم قىلدى.
جهانگير خواجه غلبەسى كاشغرنىڭ مشهور غلبەلرندىن شوبلە كە بو
غلبەدن سوگره اھالى آلتى شەر اېچندە تاريخ هجرى منسى مرتبەسىنە

كلەرك جهانگير خواجه غلبەسندن مقدم فلان سنە وغلبەدن سوگره
فلان دىوب بونىڭ عقىبندە هر بر غلبەلرنىڭ كندىلرنچە بر تاريخ
توتولمىش الا ان استعمالارى بودور، خواجهلرنىڭ هر برىنى خصوصاً
جهانگير خواجه مدحنە مبالغە ايدب دىورلر كە: «مخار بەدە جزايل
نفك قورشونە نارشى توروب اوق لباسندن اوناردى، بىكەمە الله بدنە
كلر ايتىزدى، چىشندكە فوبىندن اوق توب توب توكلوردى
راوى ايدر آدملر بويلە دىورلر: «اما، حضرت خواجه صوقشە چقماق
شوبلە تورسون شەردا گى ختاينىڭ صورت وسايەسىنە دە كوردىكى
يوقدر دغا قىاب اويدە ياندىلر، فقرالر جاننى اورتابە تاشاب فانه
ياندىلر» دىر ائىنى. مشار الیە خواجهنىڭ حقتە كاشغردە شقرالرنىڭ
انشاد ايتدىكى اياتلردن بعضى بودور، احبائاً مجلس بزمە اوقولور (*).

بیت

خروج ایلاب جهانگير خان خواجه كاشغردە زمين كالمش
خپاننىڭ امىرى بىرلن اول سىدى آخر زمان ايرىش
بوزى آبدىك كوزى چولپان سوزى آتش خواجه كالمش
اجابت بايىدە اول ماه تابان آرسلان ايرىمش
پىغىبىرلر ظهور ايتكاج خواجه توشدى كە سلطانغە
كە سلطان بوغرا خان غازى مدد قىلدى خواجه خانغە
تولوق آى دىك خواجه چقدى سوار ايلب قران كواگە
كسىمال صندق اغىلاصى بيلن جمع اولدى مبركانل

يوسف خواجه غلبەسى

بازىلەش وانەدن سوگره ختايلر معدل خانغە اوفكا قىلب بى وفا
غان اىكن خواجهنى يبارگانى براه تورمپوب كندى كاوب بزمە
اوروشدى باغى اولدى دىوب شرط اولنى بوزوب وىرەچك وىرگوسنى

(*) اوزلر ىنچە يراشقى اولسە ترك فوق ابلە اوقولور.

ويرمى بوغدر مىدل خانقا آلم قىاب اينچنوب خواجه لردين برينى
ينه كاشغره بيارمك مصححات ايله بغاراده يوسف خواجه ابن سرىمساق
خواجه كه جهانگير خواجه نك برادر يدر كاشغرى حسن آخوند بقالنى
آكا بيارديلار، بو آدم بغارايه واريب يوسف خواجه نى اوغورلب
آليب چقب خوفدغه كلدى، خان يوسف خواجه غه الوغ سركرده لردين
قوشوب امثالى ايسه بىك داد خواهه سابق محمد شريف قوشبىكى باطر
داد خواهه وبىكلار بىكى بونلرنك هر برينى بر فرته عسكره باش
قىلب وجهلردن اوستون حق قلى مك باشى امير لشكر مثابه سنده
جهمى يكرمى مك قوشون بلكه زياده دور الوغ دبدبه ودغده ايله
يوسف خواجه نى آليب كاشغره چوناديلار، جهانگير خواجه غلبه سى نك
اوچونچى يلنده ايندى بو كوب قوشون مك بول ديدىكى موضعه
كلوب يندكده ختاي قارش چقب اروشوب مغلوب اوله رق نساغه
ناچيديلار، ختاي طرفدارى اولوب چقان مسلمانلر شهره كتيديلار،
قوشون بونلرنك آرفاسندين قووب سمن ديدىكى بره كلدى اول
چايدين ايچدا گى مسلمانلره خبر بيارديلركه ختاي نى قرسونلر بزنى
شيره آلوب كرى بونلار، مسلمانلر بوسوزى اصفا ايتماديلار بوزولميديلار
ايندى ايكى ايشدين قوشونده دهمشت نوشدى برى مك يول محارب سندن
ختاي عسكرى ايله بيله سله مانلر كورلدىكى ثانى خواجه نك سوزينى
تنگلاميوب خبر چى نى بى بواب قايتارديغى، ايچدا حركت بولمغاندين
كىن قوشون شهرگه كرمگه راته ليك قىل ميوب اگر كاشغره باصوب وارلورسه
ايكى طرفدن مسلمان قاتى توكولور بهانه سبله حق قلى بىك خوفدغه قايتوق
راينى كوستردى بىكلر بىكندين غيرى سركرده بو افاده به اوشيديلار
بىكلر بىكى ده ظاهرده حق قلى بىك كه مخالفت ايده مدى ايسه ده خفيه
سوز تنكلر اندن ايشن كلور غيورايه سوزلشوب بو قدر عسكر بر
ايشن فيله ميوب قايتماق عار دور ناموس دور ديوب محمدى آخوند
ايله حاكى بىك ايكولر نى اوتوز عدد آدم قوشوب كچه سى شهره
كردى بونلر واريب وقت سحر نغاره چاليب زمان يوسف خواجه

www.ewlat.org
www.ayghurkitap.com

ديوب ندا صاليب كوچه بكوچه جابديغى ايله اوشبو صدا دن شهر
ايچى بوزيلوب ختاي كلباغه كريب قمالدى مسلمانلر كته كچك
همه سى خواجه نك آلدندين چقب شهره آليب كرديلر خواجه اوردايه
قوشون كلباغنى محاصره قىلب نوشيديلار. اسحاق واك كه جهانگير
خواجه نى اسير متابل سنده حاكم بولميشيدى ختاي ايله كلباغده محصور
قالدى بونك اوغلى احمد بىك آقسوده تاجى بىك عملنده ايندى بونلر
آنا اوغول هر ايكي سى ختاي خير خواهى دور. بو احمد بىك مرال
باشنده اولان مسلمانلره بويله خط يازمشكه دعاء وسلام مرال باشنده
جهمى فقرا الوغ وكچاكلرنك كلسنه ايسمى سوز شولكم آقسوغه
يوز مك چرى كلدى اوشبو كون كاشغره طرفه چونادى واى سز لرنك
خالگزه واى مسلمان قرداشلر واى برادر ديدناش لار حاكى بىك برله
فولاد باطرنى اوشلاغاي سز لار اگر قولدن چقارار ايسه كز تاكله محشرده
بزه دعواچى اولميسز ختاي جهلگزي قلعچدن كيمچورر بز بو غير ايله
دمه مزه لازم اولان اسلاميت حقمنى ادا ايندك باقى عنان اولز لركنده دور
ديمش. وبر خط كاشغره علمالرينه واكابلرينه سلام بعدن آكاه اولوكلر
باجين دين بى نوايه عسكر كلوب آقسويه كردى پيدى پى كريب چقب
ياتقان عسكر نك حد حسابى يوق سز لره قرداشلغهن دور ديدناشلغهن دور
اندجان ليك دن ايسه داد خواهنى كاشغره ليك دن توفو بىك نى وباشلى سر
كرده لردن هر كم بولسون اوشلاكلر اگر قاچريب اينساكلر يوم
جزاده بزه دامانكبير اولمغاي سز لر ختاي جهلگزي جسدگزي كويدرر
والسلام ديهش. بو خبر نك مخبرى كه محمد بىك ابن سعادت بىك
دولانى دور. ديركه اوشبو خطنى آليب كبله نورغان ايلچى نى توتقان
بزلر ايدك شول حينده باشم يكرميه يتكان يتكان وقت لريم ايندى
دورت كشى مرال باشدين چقب بر جايه بارر ايدك بولده بر آدمه
بولقدق آت البسه وهىئتى اول آراسى نك آدمنه اوخشاميوب اوزاق
مسافه دن كلور كى كورندى احوال صوراش دغهنده كاشغردين من فلان
تورايغ خسه ۷

یره واریب آندن ظورمن دیدی اعتماد ایتمه سیوپ ننتیشه آلدنده سوزی، ایلمکاری کین اولدغندن شیه لئوب نئی آدم دکلسن دیه کاشغره آلیب واریب حق قلی ماڭ باشنه ویردک یوقاری تومن صوراب راستی سویلمدکده ضارب بر ایکی قامچی اوردیغی ایله ایکی مکتوب چقاریب ویردیکه یوقار وده یازیلمش مضموندر. اوقوغان همانه حق قلی نڭ زهره سی قالمیوب تلچینی درحال اولداریب جمیع قوشون بر کون ایچنده چقب خوقندغه چونادیلر ایرته سی یوسف خواجم دخی قوشونڭ آرتاسندین عزم خوقند قیلدیلر اوچ کوندین کین کلباغدین ختای چقب شهره ایگا بولدیلر آفسودین کلمش هیچ کم یوق. آلیشی قندق ایسه کیدیشی دخی آکا کوره اولوب دولتی تیز بقای نیست مصداق مثبت بولدی. تاغی بیک بویله حیلله و خدیبه ایله بونچه ماڭ قوشوننی سوروب هیداب بر کشی نڭ قانی ایله کلسنی آزدی ییاردی یوسف خواجم حکومتی اوچ آی اولوب خوقندده مدفوندر. بو غلبه سوکندده خوقند خانی طرفندن کاشغره اقسقال قویله کلمشدرکه بیانی علی حده بر فصل اوزره یازیلور.

یدی خواجم غلبه سی

غلبه ما سبقدین اون یلار صوگره اعلی خان توره ابن یوسف خواجه بوگا کسته تورهم وایشان خان تورم دخی دیورلر معیننده اوکهلری کچک خان توره عمکه لری ولی خان توره ویزرکخان توره وتوکل توره وبر ایکی یش خواجه لری نه وار کاشغری حسن آخوند و یعقوب آخوند وهلا محرد آخوندیلر جمع اولوب بر آز آدم ایله کاشغره کارب کردکده ختای بر مجرد خواجه کلدی خیردن قورقوب کل باغغه بکلندیلر.

خواجم ار کاشغردین بر قانچه قوشون ترتیب قیلب یسار کندکده کیتدیلر آنده واریب آتیشوب یانقان اوستنه آرتاسندین ختای عسکری یتب باصوب خواجم ار شول بر دین قاجوب خوقندغه کیتدیلر

بو خواجم لر نڭ کاشغرده حکومتی یتمش کون بولدی. هر برینه اون کوندن تقسیم توشدی. یتنی خواجم غلبه سی دیدکلری بودور.

غلبه ولی خان تورم ابن بهاء الدین خواجه ابن سریمساق خواجه

یدی غلبه دین بر نیچه یلار صوگره بو ذات یعنی ولی خان توره بر دفعه کلوب آرتشدین فایتمش ایدی اوشبو سنه تکرار عودت قیلب اون دورت آدم ایله کلوب کیچه سی شهره کریب هر دار بازهغه قמוש توپلاب اوت قویوب نغاره چالیب زمان زمان ولی خان تورم دیوب چاغریب کوچهلرده آت چابوب ختایلر اطرافده اوتنی کوروب هر دار بازه دن عسکر کرمش ظن قیلب کلباغده محکم بیکلنوب قالدیلر عرالمیوب فالاننی برینی قویبه یوب قردیلر. مسلمانلر خواجه مغه بجان دل اطاعت قیلدیلر ختای نڭ صعراده قالمش یتنی/ سیکز ماڭ عسکر یه آطلرینی هیداب کلوب عسکر ترتیب قیلب یگی حصار مرال باشی و جمیع حواشی لرنی تابع ایدوب اون دورت آدم ایله کلمش خواجم اون مکدن زیاده عسکره مالک اولدی/ بو قوه ایله ده کلباغنی آلامیوب جمع اوچ آی این سیکز کون حکومت قیلب آفسودن ختای چقمش خبر ایله کاشغری تاشاب خوقندغه کیتدی. خواجه کیتدکی ایله عصاردن خطای چقب شهرنی کلاؤل ضبط ایندی. بو غلبه یه دخی ماسبقداگی مثال صادق اولوب حکومتی اهون طریق ایله الدن آلدردی. ختایلر کرک بو غلبه و کرک بوندن مقدم و صوگره اولان بوزغونلغنک هیچ برنده فقراء اسلامی جزالتدرب بزه اویله ایتدک بویله ایتدک دیوب حرب وقتل قیلدیغی یوقندر. فقرایی کم ضبط ایدر آنڭ امرنده کیدر بیچاره لر نڭ آنده نه وار نیلسون نه یابسون دیهرک کباڭ کورته سین کیهرک بوری وارر بویله بر عفولی کبچوروملی مخلوقندر. بو غلبه ۱۲۶۶ نچی ویدنچی سنهلرده واقع اولوب ولی خان تورم اخبرده یعقوب خان آنده یوق اولمشدر بو قالمشدر. بیانی کلور.

كاشغره آقسقال قويولديغى

سالى الذکر يوشىن خوجم غلبىسى سوکنده تا دونگانى بوزغونلغنه
 درر خوفنت خاى طرفندن كاشغره بر آقسقال قويوله کلديكى يوقاروده
 اشاره ايدلمشيدى. اجمالى بودورکه ختايلر بلدىلرکه خوفنت خاى ايل
 مراسا قيلمغونچه مجرد وفکه ايله ايش اولمز بورت تىچ تورمز بو
 مصلحتنه مخصوص خوفنتغه ايلچى بيارديلر خان دغى خواجم لرنى بيارمامك
 وبونىك بدلنه كونصل مئابهسندە كاشغره بر آقسقال قويوق جهانگير
 خواجم حكومتى يئوشكان بره قدر اهل تجارنىك اخيارى آقسقالنىك الله
 اولمق آنلردن اونان حصولى خوفنت خاى آلسيب تورمق شرطيله
 ۱۲۵۰ نچى سنلرده كه معجل خان حكومتينىك واسطى اولور اول عبدالفور
 نام ذات آقسقال بولوب كاشغره كلدى بونىك اسمنى بعضيلر غلط
 ايدوب عبدالفقهار وعبدالرسول ديوبده سويليورلر. بعدە نعمت جان
 آقسقال بولدى يدى خواجم غلبىسى بونىك وقتنده ايدى بعدە بايخان
 آقسقال بولدى بعدە شكور خان بعدە سيد خان بولدى. ولى خان توره
 واقعهسى بونىك وقتنده دور. ثم نصرالدين داد خواه آقسقال بولوب
 كلدى. اوشبو نصرالدين ايامنده روسيه طرفندن چوقان توره سوداگر
 صورتنده جاسوس اوللرنى كاشغره واريب آقسقالنىك اجازتى ايله شهره
 كردى ختاى بونلرنىك به آدم ايدىكنى بلدى بلسد دغى هيچ نسنه
 ديدى. بو خبرنىك مخبرى مزبور توره برله معيتنده وارمش جولاي
 ابن مئاي دوركه سوگره چوچاكده نچه يىلار آقسقاللىق لوازمى ادا
 ايدن آدم دور. ايكنچى مخبر محمدزاق ابن پرنظر بان مرغينانى ايدى.
 ديديلر كه كاشغره ولى خان تورم غلبىسى بزم آلدمزده بولوب
 باصلش اينان مسلمان شهرى ايله ختاى شهرى راستنه آدم باشى
 تاش كىن يورلنوردى يومارلنوردى بر آزدن كين جبوب كومديلر.
مەلۇماتلار **تورمىسى** تمام وايشرمىزى سرنجام قىلب چىب اسبق كول اطرافنىك
 قوغزىلار ايلينه كلك كوزده مەنلەر افكار فاسد ايلل اموال مزه طمع ايدوب تورلى

بوانلر كوستىرك بىلرى طرفتاتىدى ايسەدە روسيهنىك سطوهسىدن
 انديشه ايدوب ضرر نيكورميه جرائلىك ايدمديلر بزم بويله مخصوص
 قالدغىز المئا قلعهسىنه ايشدىلوب المئان عسكەر چقىدى خبرى ايله
 فرغز ايلي هوركوب كوچوب تاچديلر بزارده جوناب ايكنى كوندىن
 كين عسكره كلوب يولقوب سلامت قتلوق اول عىن ده اسبق كول
 واطرافنده اولان فرغز ايلي كلا خوفنتغه تابع حكمنده ايدى. **كاشغره**
 واردغىز ميلادنىك ۱۸۵۹ نچى يىل كوز آينده اولوب آلسى آى-كاشغردە
 افامتىن سوگره آلتىنچى يىلنىك بىارى ايله قايتوب چقىق ديدى ام.
 بونلر كاشغردىن چىب كىتىدىكى ايله آقسقالغه خوفنتدىن خط كالمش
 سوداگر ديدىكنىز جاسوس ايمش طوتوب اولدىرگىز ديسىب، آقسقال
 بونلرنىك كم ايدىكنىن ونه ايشده كلك كندىن اولده اگاه ايدى ايسە
 خاننىك امرى ردايدى بوب بارلغىنى يريندە كتورمك اوپون بونلرى آرقاستىدىن
 قوارق نچه كونلىك منازلە قدر كلوب يتالمىوب قايتمش بوتوغرىدىن
 نصرالدين آقسقالنى خان خوفنتغه آلدىرىب كانە كاشغرى كندى توابعدىن
 ايمش ده اعدادن جاسوس كر كوزدىكى چزاسنە آنى اولدىرىب اورننه ئار
 نهد داد خواهنى آقسقال نصب قىلب كاشغره بياردى بو ذات كوب
 نورمىوب قايتدى سابق شكور خان تكرار آقسقال بولوب كلدى بر
 نچه مدت توردفىن سوگره اورننه هيراه قلى نائىب قويوب خوفنتغه
 كتىدىكىنىك ايكنچى سنهسى مستقبلىدە يىل يىلچى دونكانى واقعهسى
 وقوعه كلوب. حكومت اسلام عا كمنه اوندىكىن آقسقال ايك دورى
 انتهايه ايرشدى.

آقسقاللر هر برى خصوصاً نصرالدين داد خواه ختايه شوقل
 قدر غالب ايدىكه ختاينىك بر تورهسى آقسقالنىك بر آدمنى آندىن
 توشەنىك ديوب كوچهده قامچى ايله بر اورمش بونى آقسقال ايشدوب
 آچىغىلنوب ختاى انوغنه ايلچى بيارىب منىك برله بتشسون والا
 حاضر خاننە خط يازىب خواجه آلدىرم دنيايى باشنە تار وبوكوتنە
 زار ايدىرم ديوب. بو خبر ختايه ايرشدىكده همان ساعت بكرمى يامبو

كهوش وى قدر قيمت بيا تارتيق وهديه لىر بروب عندر معذور
 آيتوب ضارب توره مضر وپ ومنصبندين معزول اولوب آفسقالنىڭ
 آچىغىنى ازار باشمى. آفسقال لىر سهل بر ايشىدىن غنايه كايوسه
 اون بيش يكرى آدمنى تاغد بياريب اوتون چوبكه چقمش ختايدىن
 بر ايكىنى اولدىرىپ خواجه كالمش قىلب بو خىر ايله ختاى آفسقالغه
 كشى قويوب آفسقال دىغى ختايدىن آت اسباب خراج غراجات آلوب
 بش آلتنى كون صيد صحرا قىلب يازيده يوروب فايتوب خواجه
 كالمش ايكان هيدادىم بوردىم قودوم ديوب بويلا لعب صبىان ايله
 اوتوز يلدن آرتوغراق غنايه اوستون گوياكه كاشغره آفسقال اوستون
 بولوب توردى. خوقند غزىنه سینه بوندىن سنوى بش يوز يامبودرامت
 اولور ايدى ديورلىر بر يامبو دورت يارىم قداق كوشدر آفسقال لىق
 ايامنده اولان ايكى غلبه كه برى يدى خواجه وبرى ولى خان تورم
 غلبه سيدر خاندىن بى اجازت خواجه لىرنگ خفيه فسادی اولدىغىدىن
 ختايلىرنگ اوفكاسى آفسقالغه اوتىمىوب خانغه دىغى عجت بولمىغىدىن
آفسقال لىق شرطى بوزلدىمىوب بوزىغىدىك بوله كاشدر. كاشغره آفسقال
 قويولدىغى نىڭ ايتداسى نه زمانده اولدىغىنه دائر سند مثبت ايشىمىوب
 بين الناس اختلاف وار ايسه ده معدل خان عصرنده باشلىدىغى بعد
 التتبع نصريح فىلندى مقدم مؤخر دىانلارنىڭ سوزى جزافى
 اولدىغى بلدى.

آفسقال اسمىنىڭ معناسى وروسىه ده بواسم نىڭ ايتداسى چوچك
 بىشى آخرىنه الحاق ايدىلور.

استطراد

آلتى شهرنىڭ حضرت آفاندىن اقدم اولان حالدىن صرف نظر
 آنىڭ دورنده قلماق ايله بر نوع مواسات ومراسا قىلب اهالى آلتنى شهر
 بر قرن آسوده آسوده حال و فراغ بال ايله يشايوب هر كس اوز
 كسىبنده اولمش حكومت عصبه لره قالدغه آرارنده اولان رقابت
 اهالىنى خبلى راحتسىز ايدوب بعده مملكت ختايه اوتىدىكه يتمش

بش يلمىر چماسنىڭ دىغى بر درجه يه قدر امين ليك اولمىشى. بوزغونلارنىڭ
 باشى ضياء الدين خواجه ومشهور غلبه جهانگىر خواجه وبونىڭ عقيبنه
 هر اوچ يل بش يلمه بخاربه دن غالى اولمىغى يوفاروده يازىلوب
 كچدى. «فقرا بى حال بىچاره» الشىخ فى قومه كالنبى فى امته» قولدى
 ايشىدوب حضرت آفانده فرط محبت ارنىن آنىڭ اولادنه اطاعتى واجب
 بلوب مخالفت ايدىر ايسىك عاصى اولورز مستلزم عقابدىر ديوب خدمته
 اقسامتى لازم كورمىشلىر. بو اعتقاد ايله خواجه لىر كلكده وای خواجه-
 لب آلدىندىن چقب باشلىرىنى ميدان حربه تاشلىب ارشوب نچه مرتبه
 شهرى آلب و بىر مشلىر عيب وقصور فقراده اولمىوب فقط حكومتته
 قائم اولان ذاتلرده دوركه شهرى آلدىن صوگره بلكه بر شهرى بتون
 آلوب سرنجام قىلمىز بوزون نفس آرزوسىنه اياروب هوا وهوس ايله
 خلقنىڭ نفع وضررىنه ذره ايشى اولمىوب بو بىكارلىك ايله ينه تىنج
 تورمىوب جده نى كندى قللىرى صانوب آنلارنىڭ جاني ومالى بزمدر
 زعه يله «كىف ما يشاء» تصرف قىلب هر نامعقول لرى ايشىلورلىر.
 اعالى وآدانى خواجه لىرنگ بو افعالدىن آزرده خواطر اوله رق ظاهرده
 اطاعت كوسترسه لرده باطنده بىزارلىقدن زوال دولتنى استىورلر ايدى.
 نه اوچون استمىسونىكه خواجه لىردين برى بر كچه مجلس مهيا قىلب
 دوتار سىتار نغمه لرى طيار ايدىر بو ضيافته اكابرلر كلسى دعوتته كىدىر
 انصف شبه قىرب اولمش ايكان جلاد ديوب چاغرىر سل سىف ايدىر ك
 ايكى شخص مهيب بى خب حاضر اولور جده نىڭ زهرسى چاك اولوب
 فايسى بىر مژدىن بىر جنايت اوندى دىب تورمشلىر ايكان نغمه چى نىڭ.
 برىنى ايمافىلمش جلاد در حال چقارىب صويمش جريمه سنى بلمش
 كشى يوق آنىڭ اولكاننده هيچ كىمىڭ دىغى ايشى يوق بزم همان
 نغمه شاعرلر بياغىدىك اوازىنى بىزاب اصواننى توزمىكده ايباتلرىنى
 تىزمىكده بىچاره نغمه چى نىڭ كىناهى نه ايدى دىب صورالسه بو دىغى
 ول بلايه گىرقتار اولمى غوفىدىن صورمى دىگل سمكورمىك دىغى كوچ
 بولسه كىر كى. نچه كونلردىن كىن وزراسىندىن برى شول مجلسده

نغمه چى نىڭ قسورى نە ايتىپكە قتلە مستحق اولدى دىوب خواجەم دىن
سؤال قىلدىدە بىڭا نىكلوب قرادى دىمىش. مظلومنىڭ قوللىرى آغرىپ
تىرناقلىرى ياغرىدىن مىكان با كە حاجت حيوانىيە اضطرابىدىن يعنى استىراغە
فسلوب اذن طلب قىلمىچى بولوب خواجەم غە باقدى مىكان بەر حال
اجلى يىتمىش ايامى بىتمىش اولوب كىتمىش. يىنە بر خواجەمنى عكايە قىلورلار
بر كىون مجلس عيش دە كابرلار ايله اوتورمىش ايكان جىلاد دىوب
چاغرى يىلاڭ قىلچ ايله يالا قىلچ بر بى رىعم حاضر اولور خواجەم اهل
مجلسنىڭ برىنى اشاره ايدى. جىلاددە سوراب چقارر صويبار. مرور
ايامدىن سوڭرە مەقتولنىڭ ئىناھى نە ايدى دىوب خواجەم دن صورادىدە
كوزىمە باش سز كورندى دىمىش. صورايان آدم بوسوزى ايشتىدكە
باش سز كورونىڭا ايدىم دىوب خوقىندىن خدا بويە كرامىتى خواجەم نىڭ
زمانىدە خلق ايدوب وجودە كىردىكىنە مەڭ شىكر دىوب باشنى يىرە
قويىمىش. يىتمەل كە كمال اىلاصىدىن بويە قىلمىش. وبر خواجەمنى دىخى
نقل قىلورلار بعض لار ولى خان تورم ايدى دىورلار. بر معروف اوستەنى
دەوت قىلب مەڭا بر قىلچ صوفوب بىرگىل شويە اولسونىكە بر چاپىدقە
ەر نە بولسە كىسوب توشىسون دىر. اوستەدە غوب دىوب قىلچنى
صوقوب اوستارادك اوتكون قىلب قاشنە بش آلتى باشىدە براوغلىنى
ايركاشدىرېب عىندە خواجەم دىن دعا آلورم انعامى بولسە يىنە كوررم
صىبى لارە بىيوكلرنىڭ مرەمتى كوبراك اولور ايدىلە قىلچنى كىتوروب
خواجەم غە برور. مەنم دىگانەچە بولدىمە دىر آوہ تقصير دىبرك اوستە
قول قاشرىب نورر خواجەم مزبور صىبىنى آلدىندە چاقىرىپ قىلچ ايله
باشنە بر چاپىدقە بالا ايكى شىق اولوب يىرە توشمىش. خواجەم دە بارك
الله خوب اوتىكون قىلب سەن اكر بالاگىنى آيرىپ يارىپ توشمىسە
اوزگىنى چىبار ايدىم دىمىش. بىچارە اوستە اوزىنىڭ امانلىغىنە شىكر قىلب
اوغلى نىڭ اولوگىنى كوتارىپ قىلچنى دىوب چىقىپ كىتمىش. خواجەم لرنىڭ
بو كىبى كارارى كوبرىر. نە دىمەك كىرك بو طرف مەلىكتلرنىڭ كلىسى
اغبارنىڭ ئۆلىمىدە توشىدىكى صاحبلرنىڭ بويە بويە شامىتىدىن اولمىش.

مەخ ما فىه آلتى شىر اھالىسى خواجەم لىرغە اخلاصى كمالدە اولوب
آنلرنىڭ عىندە بر نا قولاي سوز وىراماز كلام سويلىيان آدمى كورسەلر
بىلسەلر الا آن دىخى فرصت تاپسە اولدىرمىكەن قاچەزلر. بونلرنىڭ بو
اخلاقلىرى عىب قىلور ايش دىگىل ەر كىم بر نىسنە يە ايقان ايلسە اوبىلە
اولمىق كىرك والا بىزم بو طرف آدملىرى كىبى آن نىسنە ايله اخلاص
سەل نىسنە ايله اعراض ايلەك اول صدقەن صايلىمىز. خواجەم لارە اھالىنىڭ
بو اعتىناسى ايكى شىئە مەبىنى دور برى حضرت آفاقە زىيادە تعظيم
وتىرغىب لىرىدىن ومبالغە تىكرىم لىرىدىن اولادىنىڭ معارىپ ومثالبىنە نظر
ايتىمە بىاغود خواجەم لرنىڭ ەر بىرىدە برىر كرامات بىدىعە اولوب بعض
عەين دە قىلمىش نامەقوللارنى مناقىبلارنى تىختىدە مستور قىلوب آڭا
ايراد بىتمە «العلم عندالله».

**واقعة بزرگ خان خواجه ابن جهانگیر خان خواجەم ابن سریمه ساق
خواجە ابن احمد خواجه ابن حضرت آفاق خواجە**

بو بزرگ خان خواجە آناسى جهانگىر خواجە كاشغەرە كىلدكە
خوقىندە آناسى قارىندە فالەش حىن دور بونىڭ تولد غەبرى كىلباغنىڭ
فتىخى كونى آناسىنىنە ايرىشوب اسەمى بزرگ خان بولسون دىوب
كاشغرى بوڭا نام زد قىلمىش ايدى شىر بزرگ دىبە آد وىرمىش ايدى
آناسى كاشغەرە كەمەك صدەندە ايكان جهانگىر خواجەم تونقون اولدىغى
ايله بونلر خوقىندە قالوب بزرگ خواجەم غوقىندە بىيودى. آناسى
غلبەسىدىن اوتوز بىش قىرغىلار سوڭرە دونىكانى بوزغونلىقى اولوب
كاشغەر دونىكانى لىرى غىناى اللە تلىق اولوب كىندكە صحرا دە يورن
صىدىق بىك نام آدم اوزى نىڭ قىرغىز قىچاننى جمع قىلب كلوب كاشغەرە
كىردى آلتى آى حكومت قىلدى لىكن حكومتى مضىرب وىنچىسز
اولدىقەن كاشغەر خلقىنى خواجەم سز باشقارىپ بولمىز ايكان دىب تارتىق
ويوسون برلە خواجەم سوراب خوقىندە ايلچى بىباردى اول حىندە
خوقىندە سلطان سىبىد خان اسمەندە حكومت ملا عالم قل اللە ايدى

سلا عالم قل ایلچی به بزرگ خان خواجمنی و آنک معیتنه یعقوب بیکنی
 قوشوب کاشغره بیاردی بونلر کاشغره کلایلر کلباغ هنوز آنلنماش
 ایدی آنکا حرکت قیلدیلر نچه آیدین سوکره ختایدین ایلچی چقدیکه
 بزلری اوز عالمزه قویسه گزر ذم لکنی قبول ایدالیم حصارنی آچوب
 ویرالیم سزه تابع اولوب تورالیم دیدیلر. خواجمن بونلرنک میوق
 موی ابارینی آلوب باشن چالمه چالوب اوستنه جامه کیندروب نا
 اوشبو هیئتمه کرمکونچه بعضی مسلمان اولمغونچه سزاره امان یوقدر
 دیوب فایتاردی ایلچی حصاره یعنی کلباغه کریب بو غیری سویلدکچه
 ختایلر محکم بکلنوب بری قالانه قدر صوقشمیه بیل باغلادیلر دینمزدن
 دونمکن ایسه اولوممز ارتوقدر دبه آغلادیلر. کلباغک فتحی یینه
 بریله ممتد اولدی بو آرالقده و بعضی لر کلباغک فتحندین سوکره دیورلر
 هر عینده ایسه صدیق ایله خواجمن بیننه بروده توشوب صدیق بونلری
 صدقده بزرگ خواجمن که همکهلری عسمن خواجه بدغشان واریب خلقی
 مرید و مخلص اولوب اخلاصلری نه درجهده ایدیکه آنکا آیتولمیش
 ایدی بو مناسبته بدغشانه امداد طلبنده ایلچی یوللاب آنان بر آز
 فوشون کلوب صدیق بیکنک شرننن خواجمنی خلاص قیلدیلر بدغشانندن
 کلن اوچ یوز مقداری آیم ایدی اصلده بونلرنک کلدیکی خواجمنک
 تکلیفندن اولمیب ایتپاده روسیه ایله ترکستانک کلرینی ایشدوب
 اسلامه امداد نیتیله بالقص غزا اوچون خوقندغه کلدکده کاشغرنک
 حالنی آکلامشدرده روسیه دن ختایی اهون بلوب بو طرفه صاوشمشلر
 یا که اوز ایچلرنده بر واقفدن طولایی فاقوب چقب خوقندغه یوز
 قویمشار ایکن اول طرفک روسیه ایله مذنبیلکنی ایشدوب خوقندغه
 کرمسندن کاشغره کلمشلر. علی کل خال و اختلاف الهقال بونلرنک کلدیکی
 ایله یعقوب عیله دوزوب خواجمن صدیق قصدنه بدغشانندن قوشون
 کتورتدی مقدمه عیش بونلردور آرفاسندین نچه ماک فوشون کلور
 آوازه قیلب صدیق بو شیره زوردن سیسکانوب کاشغردن چکلدی
 کیندین کلور هیچ کم یوق بو ایسه یعقوبک پولیتقهسی ایدی. کلن

بدغشانی لر یعقوبه طیار بکت و سرباز اولدیلر «اذا اراد الله شیئاً
 هیأ له اسبابه» بویله معمالرنک مستعاری اینش. ابستدا خواجمن ایله
 صدیقنک صالقولغی دغی یعقوبنک دسیسهسی ایدیکه صدیق مصلحتندن
 چقارولسه سوکره خواجمنک کاری آسان اولور فکرنده آستوندین
 کیزلی چرا قویوب چوقلندرمش ایدیکه وقتیله آلاولندرده هر ایکسی
 ایچنده یانه کینه کندی مقصدنه یده. واقعا ایتدیکی کبی اولمشدر.
 خواجمنک دولتخواهاری بو سردن واقف اولوب صدیقی الدن آدرمه
 یعقوب سزه وفایلمز دبه کوردیلر ایسه ده خواجمن بوسوزه قیلای قویمیب
 عاقبت کلچکده یازیلن حالار اولدی صدیق دین سلامت قتلوقدین سوکره
 کلباغه ضرر بروب کوب آدم چقم قیلب آلدیلر. ختایلرنک بقیه
 السیوقی مسلمان اولدیلر.

بعده یزکنند غونن شهرینی آلیب نیاز عاکم هیک برلن صلح
 و آتی برنده ایقا قیلب فایتدی، بو وقتقه چه بزرگ خواجمن خان لوانمک یعقوب
 بیک آنالق اسمنده ایدی غونن دن کاشغره فایتدیقی ایله بالتعقیب یازیلچی
 ترتیبده بزرگ خواجمن عبسه القا قیلنوب یعقوب آنالقی خانلق مسندنه
 اوتوردی، آلتی شهری تمام اوزینه رام قیلده قدر خواجمنی حبسده
 صاقلب بعده چقاریب قولینه کوب پول وکوش ویروب حقهزده دعا
 قیلسز دیوب حج شریفه یوللادی، اول ذات بغدادغه چه واریب حج
 نصیب دگل ایکن اورادن فایتوب خوقندده وفات اولدی بی تدبیر
 وی اندیشه شمراتی آدم ایدی دیورلر، سابق صدیق بیک یعقوب
 خان النده مقبول ایدادی، قتلنی بویله نقل قیلدیلرکه صدیق یوقاروده
 یازیلمش ترتیبده توابعات جمع کثیرری ایله صحرایه سلامت عقب
 ایلینه واروب یعقوب بونی یاتمه قویمیب چونکه مبادا بر کون
 خواجه ایله بینمزه بر بزودت پیدا اولورسد ایکولری انقانی ایدرک
 ایچدن طشدن ایکی نوزاغک اورناسنده فالورم دامنه گرفتار اولورم
 دبه اندیشهده اولوب بو آمالنک آلمینی آلمق اوچون یعنی صدیقی
 آلداب الینه نوشورمک اوچون آدم بیاریب دعوة ایتدی. کلسون

كوكلن اوفكامزى چتارليم كەلەرمزى تاشلىيالىم دوستلىق ايله توروب
 بوى بىرمە مەين اولەيلىم زىيان زىغم كلتورمىبەلىم كلام شىرىقى اورتابە
 قوبالىم عىتد وپىمان انط وايهان قىلەيلىم دىبە حضورنە كتوروب الوغ
 ضياقت وىروب قوندىرىپ كىچەسى بوغدمشدر. وبعضى لىر دىكىر بىر
 نىغ سرد ايلدىلەر كە كاشغرى تىھام سىر نىھام قىلدىقەن صوكرە صدىق بىك
 ويعقوب بىك ايكالورى ايكى بىر دو عىسكەر سردار اولەرق خوتنە وارىپ
 تىھاصەرەدە صدىق بىك بىزىك بوواچمەن كايوب باشقە خواجم لىزىك بىر بىنى
 تاشسىنە آلەرق بىر كىچە اوز قومانەدە عىسكەرى ايله كاشغەرە چونادى
 مقصدى بىزىك خواجەنى بىكار قىلپ اھالى كاشغىرنى تاشىنداغى خواجەبە
 بىعت وآنك اسەنە كىندى حكومت ايتەك ايدى ايرتەسى بىزىك خواجە
 ويعقوب بىك بوندىن خىر تابوب كاشغىر الدىن كىدر غوفىلە بو قىتتەنك
 صوكنى كىسەمەك اوچون فى الحال نىياز حاكم بىك ايله ايلچى لىشوب صلح
 قىلەرق صدىقك آرقاسىندىن قوبوب كاشغەرە كىلدىر صدىق قورغانە كرىپ
 بىكئوب يعقوب بىك بونى طىھرەدن تىھاصەرە قىلدى آخىركار صدىقك صىرە
 تىھالى قالىمىوب مقاومە مەكتىنى اولەقەن بىر كىچە چىب ايلەتتە قاچدى
 فالانلر يعقوبە قورغانى آچدى يعقوب بىك صدىقك آرقاسىندىن آدم
 بىبارىپ بونلر صارى قول دىبىكى صونك آياغىندە قوتاس قوبىروقەدە
 بىتەب صدىق بونارە قارشو توروب اورشوقەدە آتى اوققە بىلۇب اوزى
 اسىر توشدى يعقوب بىكك لىدىنە آلىب كىلدىلر غوب مەھمان نوازلىق
 قىلپ باشقە دوستلىقنى صوكرە دىھمانلىغى تىھام سوبىلىمىوب قىتلنە امر
 ايتىدى. صدىقى سىر نىھامەن صوكرە بىزىك خواجەنى حەسە قوبوب كىندى
 استقلال حكومتنى اعلان ايتىدى يعنى خانلىق رىبەسىنە بىدى كە تفصىلى
 اوز قىلندە نىزدور كىم يازىلور. تىھىرلر بو خصوصە هر تورلى سوبىلدىلر
 ايسەدە جەلەسىنك مائىلى بو ايكى مەننى اولوب فقط صدىقك قىلى اۋلىكى
 قولە بناؤ خوتن مصلحەسىندىن مەدىم وصوكرەغى قولە نظراً مؤخر كورنور
 تەجىب ايدىم واقەئەنى كورن اول آخىر ايجىندە بىلە يورن آدملر هر
 بىرى بىر باشقە تىھىر قىلپ بويە اشكارە ايشلردە تىھىر بىر بىرلر.

قصه يعقوب خان ابن ايوب

بو ذاتك اصل اسى فقط يعقوب ايدى صوكرە يعقوب بىك ثم
 يعقوب آتالىق ثم بدوات ويعقوب خان اتانوب دىبوى درجەنك
 اقصى الغايەسىنە ايرشدىكە پادشاهلىق دور. تاشكەندك جنوبىندە خىند
 جانىندە پىسكت دىدىكى قرىبەنك قاضىسى اوغلىمىدر بابالرى بلخدن
 ائىش بعضىلر صىرازى اوزىدىن قىرلردن دىوب آناسى بى اختلاف
 خىندلىك دور. يعقوب ياش بىكى نىھال وقتىندە كدائى باى فرماندەچى
 ابن داول بىدارنك خىمتىندە ايدى كدائى باى مەدىل خان طرىفندىن
 پىشغىرغە حاكم بولوب واردقە يعقوب بونىكلە بىلە واردى پىشغىرنى
 امىر نصرالله كلوب آلدقە كدائى باى اورانىپەبە حاكم بولدى آندىن
 خىندكە كلوب امىر كادىكە اروشوب كدائى باى قولغە توشدى
 يعقوب قاچوب تاشكەنگە كىدى بعد، شىرەلى خان نوبىندە كە قىچاق
 زىمانەسىنك اولى دور تاشكەند حاكمى نارحىمىپ قوشىبىكى يعقوبك ھەشپىرەسىنى
 آلوب يعقوب ياش ايسەدە قوشىبىكىك قوللاوى ايسلە اوليا آتابە
 حاكم بولدى ايكى بىلدىن صوكرە آفەسچىكە والى بولوب كىلدى بوندى
 روسىيە ايله بىر ماقولە نامە يازىشوب كولنك بالىغىنى صاتمەقە آلدانوب
 صوبىنى قوشوب بىرمىشىدى بو خطاسى سىبىندىن مەزول اولەرق آفەسچىدىن
 كىتوب اورنىنە ولى محمد نام شىخىنى نصب قىلدى روسىيە آفەسچىدى
 اوشبو ولى محمدنك الدىن الدى يعقوبك روسىيەبە كول صاندىغى
 قىصورى بىنە مىشار الە قوشىبىكىك شىغانتى ايله عفو اولنوب كراوچىبە
 بىك و آندىن خىندكە والى اولدى بو اثنادە قىچاق نوبىنى انتىباپە
 ايرىشوب حكومت بالاستقلال خىدايار خانە اوندىكە يعقوب قىچاق
 زىمانەسىنك حاكم لىرىدىن اولدىغىچون خىدايار خاننك قىرىندىن قاچوب
 بىھارابە كىندى بعدە ملە خان جلوسىندە كە قىچاقنك ايسكىچى نوبىت
 زىمانەسىدىر يعقوب بىھارادىن كلوب ملە خاننە شىغالول بولدى ملە خان
 قوتىندىن صوكرە ملا عالم قل بونى بىر جىنايت خصوصەندە اولدىرەكچى

ایکان بعض اکابرلرنڭ تزکیه سی ایله اولومدن فالدی بو عینده دونکان حادثه سی اولوب کاشغر بوزلدی. مرقوم صدیق بیک خوقنددن خواجه طلب قیلدقده ملا عالم قل بزرگ خان خواجه نڭ خدمتینه یعقوبی تعیین قیلدیکه یوفاروده یازمیشیدی یعقوب اوزینه بولداش اوچون خان نڭ معزول ویدکرده بکلرندن ایشکا برار جرارکه امثالی همدم فنصد غازی بیک فنصد عبدالله فنصد کبی کارکیرلری جیلاوینه آلوب مجموعی بر یوز مقداری آدم ایله خواجه نی آلهرق عزم کاشغر قیلدیلر. نقل فیلورلرکه ملا عالم قل خواجه غه دیمشکه یعقوبنی سزه قوشدیم کوبنی کورمش ایش جوننی بلمش میور آدمدر نه یرده باغی و قایسی حایده بر مشکل باغی بولورسه یعقوبی اول خدمته بیوروب اگر صوغشده کوزی یوقالمسه آخبرده بونی اولدرمک نڭ پینده بوله سز و فاسز آدمدر ضرر نیکورر دیو تنبیه ایتمش ایسده یعقوب کرک بولک و کرک کاشغره کلده خواجه نڭ خدمتنی کما یبقی یرینه کتوروب تمام کوکلنی خوش قیلدندن خواجه بونڭ افعال و اطوارندن غایت حظ ایلوب هر ایشی یعقوب نڭ رأی و مصلحتنی ایله ایدر اولدی بیک و سرکرده و عساکر کلسی خواجه نی خاطرندن چقاریب یعقوب نڭ خوشنودلغنی و آنڭ نظرندن مطلبنی استر اولدیلر. یعقوبده خواجه نی تغافل صلیب جنابک نڭ بز کبی قل لری اوله نه غم وار یولوگ زده دشمانه فازشو باشه زی طوبه ککرا کمزی اوقه توتارز جمله ایشلرنک اوکا کلدیکی عزیزم نڭ اقبالی و دعاسی برکاتیله دور ایفی گزی بوز میوب باحضور یاتسونلر دیه کون طرفنی کندی آلوب خواجه نی سایه مثال راحته صالدی بونهزته چقان و کاردان یعنی تیز مشرب ایش بلور الندن ایش کلور غبور غیار بکت لرنڭ سمعنه شبر ایلوب مثلا قولاغه اغزینی قویوب اولانک سرلشوب سویلشوب دولت بگا یوز ویرسه سنی فلان قیلورم و فلان منصبی ویررم دیوب هه نڭ کوکلنی کندنه دونردی و بوندن ماعدا دخی نچه مقدمه لری مهیا ایدرک مطلبنی اجرابه آز حرکت فالدیغی بزرگ خواجه فصلنده سبقت ایتمهش ایدی بوله حا مقارن ناشکند

روسیه تصرفنه کیچوب ملا عالم فلنڭ فوتیله قومانده سنده اولان خوقند عسکری قاچوب کاشغره واردیلر کلسی یعقوب نڭ رکابنده عنان و عونی اولدیلر. من بعد آبروی کون بکون ترقی تابوب اکثر عساکیر ووکلا کلهم یعقوب نڭ امر و اداره سنک اما اهل سوق فقرا خواجه نڭ اطاعتنده ایدیلر. شویله که غوتن سفرندن قایتدقده اهل کاشغر بو مظفریتی کانه خواجه نڭ کرامتندن بلوب تبریک اوچون خواجه غه کامشلا ایدی یعقوبی التفاتدن ایراق قیلماشلا ایدی بوکار یعقوبه غار و اندیشه افکار اولهرق بو کون عوام بویله اولسه یارن خواصک نظرندن دور اولمق بعید دکل سوگره بو صاری خسته عسا کیره ده سرایت ایدر هر نه ایسه طالعی تجربه و اضارمی اظهار ایدایم دهرک نچه ایاملردن بویاق انتظار اولان استقلالیتک اسبابنی تیراتمه باشلدی، ابتداء الدراج داد خواه ایله مشورت ایلوب الدراج ایسه خود از قدیم بو سرنک واقفی ایدی ایرنه سی کون کیچه سی جمیع سرکرده و چوگ آدملری جمع ایلوب دیدیکه بو آنه قدر همتیز پس و سعیمز عبث اولمیوب کرک کفره و کرک نه شهره واردق ایسه بعنایه الله المز اوستون اولوب ظفر یوز کوستریب تور و بدر بونک سبب قویسی اهل سوق و سپاهک اتفافی و اتحادیدور لکن قورقارم بو اتحاد بر کون اختلاف و اتفافی اختلاف منجر اوله چونکه اهل سپاه منی سورارسه ده فقرانک اخلاصی خواجه ده کورنور بر شهرنک ایکی شخصه منسوب اولدیغی اخیری وخیم و خسراندر. بر بدنده ایکی جان بر اسمانده ایکی ماه اولمز ممداننی مثال کلثروب بر شهرده ایسکی خان اولمز قافه سیننه توغریلب کوکلنده مرکوز بار مدعاسنی اشکاریه چقاردی. سرکرده نرده بو سوز محقق و مجربدر دیوب سطر اولیده اولان صغرا و کبرابه نتیجه و یررک البتد بر بلده ده ایکی خان اولمز دیه خواجه دن سلب حکومتی تنسیب ایله یعقوب نڭ افکارنده بک دل اولدیلر. بزلر سزه خدمت ایدرز خواجه بی بیلپیورز دیدیلر بونک علاجی جنابک نڭه مفوضدر دیوب سوز بوکا قرارلندقده محمود خان بیک و مشرب شاه و اسلام بیک امثالی کاشغرنک بیوک آدملرینی

هر برینه بر شهرنك حكومتنى ويرمك وعدايلدى وفي الحال غطمه
 قياپ تسليم منشور ايندككن صوكره بزرگ خواجمنى مصلحت وارديه
 نوشاكن اويغاتوب مجلس دعوة اينديلدره ايشوك كه كلديكى ايله
 ايجرويه كردرمسكن حبس كونرديلر. حاصل كيچيبي مساهره ايله
 اوياغ كيچوروب عسكردمه هيتوردى ايشنك نه ايدكيني رجال شورادن غيرى
 كهسه بلموردى. ايرتسى نماز بامدادين چقديغى ايله يعقوب الوغ
 ديوان ايدوب كلهم اهل سپاهه سرپا بروب كندينك استقلالنى اعلان
 ايتدى اهل سپاه اتفاق اولدقندن اهل سوقك بى سوز ديميه حالى
 مخالفته مجالى فالمايوب طرعا وكرها يعقوبنك اطاعتنه كرديلر حاكم
 مطلق اولدغنى بلديلر بوييه بى نزاع وبى جنجال پادشاهلغه نائل اولوب
 كندنه بدولت نامنى ويرهى. بو واقعه ۱۲۸۲ ده ايردى آيى بعضلر
 صفردور ديدى. بو خيبر كچا شهرنده خواجلره ايرشكده راشدين
 خواجه كه دونگانى بوزغونلغى باشنده كچادن غروج ايدوب ختايى
 يگوب آفسوه وبر طرفى طرخانه قدر كامش حكومتنى جارى قيلمش
 ونامنه آچه صوفنرمشيدى بو ذات بزرگ خواجهنى حبسكن خلاص
 قيلمق خانلقنى خواجعه اليب ويروب يعقوبنى تراش قيلمق قصدنه
 عركت اينديكى كاشغرده يعقوب خان ايشدوب نورغون عسكرايله
 عزم كچا ايلدى خواجلر دغى بوگا تارشو چقب آفسو قربنده ايكي
 عسكرا مقابله ومقاتله قيلمش كچاليتلر قاچدى بدولت كه اوق تيوب
 مجروح اولدى. اوشبو سفرده ايدى بدولت بر اوغلنى سهل حريمه
 ايله اولدريب خلق بو خان كوردكده اوز اوغلنه رحم ايتيمان آدم
 اجنبيه نه قيلسه كرك ديوب بو سياستدن عسكره غيرة كلوب آفسو
 شهرينى آلدى آندن طرخانه واردى اول ايامده طرخان مضافاتى كچا
 خواجلرى ايله دونگانبه مشترك ايدى دونگانلر بر آز صوفشوب
 كورديلر بدولت غالب اولوب طرخاننده ضبط ايتدى دولتى بويلا
 اوج الكفده آدينى آفاده بلدمك اوچون ثانى روسيه تركنانه
 كندىنى كوردمك اوچون حامى دين مابين عامه اهل اسلامه معين

خليفه مسلمان سلطان روم منبع العلومه تابع اولوب عبدالعزیز خان
 نامنه ضرب سكه قیلدروب اول اساطین چان واسانید اهل ایماننك
 امداد معنویسی ایله كوب ایشلر کوچرمش ایدی مخالف ومعانداننك
 نامنى اوچورمش ایدی اقالیمنك بیوک دولتى اولان روسیه ايله دغى
 ایلچی لشوب جمع پادشاهلرنك دقتنى جلب ایدرك شهرتى بر درجهیه
 وارمشیدیکه آدملر آنك النندن باجنى طمع ایدر اولدیلر یعنی ممالک
 چینی آلور دیک فکرینه واردیلر مدح ومبالغهسنك تاریخ ومسائهنسك
 فاضلر بویله ایبات انشاء وانشاد ایتمشاردور.

بیات

محمد یعقوب غازى غزا میگردیکچندی
 بیك عمله هزاران پیت پرستانرا پراکندی
 تکون شد رایت کفر علم زاسلام بالاشد
 بجمع مسلمان افتاد هر سوذوق خرسندی
 نمود فتح کبابغ بناشد مسجد جامع
 کنون کبابغ باغ جنت آمداز هنرمندی
 بعین آبروش ماچین چین هم فتح خواهدشد
 شود خاقان زلطف حق بدست فخر اوبندی
 چکوبم زانديجان اوش مرغینان چستش را
 بس سال جلوس اوکریر تخت خوقندی
 کدور و آورندیرد کیش از هر طرف صف صف
 سید چشمان کشیدیری ترکان سدر فندی
 هزار دوصد هشتاددو بود اینک روزی شد
 بدجهاد یعقوب غازى چنین فضل خداوندی
 الهی فتح نصرت را کرامت کن تو پیدر پی
 شکست زمره اسلام یارب هیچ مپسندی
 یعقوبخان کچا سفرینه کندکده کاشغرده ولی خان توره که
 تورخۇرچە ماقالە، قەدىمىي نەسەر ۋە قوليازمالار ئامبىرى

ختای زمانه سنده بر غلبه چقاردیغی یوقاروده یسازیمشدی. بو ذات باش کوتاریب کوچه به منادیلر چقاریب زمان زمان ولی خان خواجم دیوب عساكر و فقرا یکی طرف اولوب بدولتنگ نایبی مهتر هر نه تدبیر ایله ایسه ایشی اولغانه یوب باصوب نچه کون موقوف قالدردی بو خبر بدولته بتدکده تعجیل ایله فایتوب فتنه یی تسکین و مزبور ولی خان توره یی ضیافه چاقریب چاهقه توشردیده اوستنه ناش توفراق توکوب ایشنی تمام اتدی. بعضیلر بو واقعه بدولتنگ یارکننده ایکان وقتنده ایدی دیدیلر.

الحاصل یعقوب خان آلتی شهری تماما تهیز ایدب جوار دولت لر ایله دخی بر نوع زمانه سازلیق قیلدقدن صوگره رومچه مناص دونکانلرینی مکا تابع اولسون مضموننده ایلهچی بیاریب آنلر اونامدونه باصوب کلوب اورشوب هر ایکسنی آلدی عسکری چوچک فرینه بارلیق تاغنه چه کلدی ول وقتنده بو تساخ و صحران ایلدن عساری چوچک دخی آدمدن خالی ایدی، رومچه مناص ختای طرف حد و آنلر کلدکه بر سد اولسون اوچون بدولت بو ایکی شهرنگ حکومتی اوزلرینه یعنی دونکانیاره تفویض قیلد فقط گومدی قلعه سنه بر آز عسکر قویدی و دو انچه بر مک مقدراری ایلقار تاشلب کندی کاشغره فایتدی، بوجانبه ختایارکه دونکانی اختلالنگ اولنگه باجین دین چقهش نچه مک عسکر ایدیلر تالانهش شهراری تجدید ویرانه لرینی تسیر قیلدرق آقرنلب ایانکلب خوجوسو جو شهرینه کلدکه داغوشاخو بهادرلرکه بو محله کلنچه ماجراسی جریده مزده یازیلش ایدی بونلر لانجو یعنی خوجودن دخی تسوابعاتاری ایله چقب رومچه مناص شهرینه کلدیلر؛ ختای عسکری آرفاسندین قوارق قهبل شهرینه کلوب آننن ایکی فرقه اوله ق بولنوب بری رومچه به بش منزل یز کوشانکزه شهرینه کلدیلر، بر فرقه سی آدمدن خالی اشیانه بوم اولن چوچک بلده سنه کلوب توشدیلر سنه ۱۲۸۹ هجریه ایدی، چوچک کلن ختاینگ احوالی اوز بختنده یازیلور.

کوشانکزه به کلن ختای عسکری بر یلدن آرتوغراق آنه توفتاب ۹۱ نچی سنه گومدی قلعه سنه کلدیلر، بدولت طرفندن قویولمش ۲۵۰ مقداری عسکرکه سرداری کاشغر دونکانیسی مالویه نامنده بر ذات وعظیم قل اسمنده فنصد ایدی، بونلر ختایه قارشو چقب ختایدن نچه ماگ آدم تلفی قیلب آخر کار بو شهازلردن بر کشی قالمیوب اسپر توشمیوب کلسی شهید اولدیلر. رحمة الله علیهم.

بعضلر مزبور مالویه بش آلتی آدم ایله امان قتلوب کاشغره واردیقنی سویلدیلر، بو آز عسکرنگ بویله شجاعتمدن ختایه خیلی دهشت توشوب کوشانکزه سرداری جنک جانکچونگ چوچکده فویا- جانکچونکنی اعانته چاقریب بو دخی جم عفر و غول کثیر ایله چقب ایکی عسکر اتفاقله واریب مناص شهرینی بر نچه آی محاصره و غیلی محاربه دن صوگره آلدی بعده بلا توفق رومچه شهرینه واردی داغوشاخو بهادرلرینه تسوابعیله چقب یعقوب خان یگا چونادیلر؛ دونکانیلر بدولت که نچه دونه فریادچی بیاردیلر ایسه ده بدولتدین بونلر نه عسی ونه معنوی بر توری یاردم ایتمادی اعانت ایتمادی.

یعقوب خاننگ دولتته شکست یتب سرحدینه ختای قدم باصدیغی و آلتی شهری آلدیغی

ختایلر رومچه مناص شهرینی ضبط ایتدکن صوگره بر یل وز یاد آنده آکلاندیلر. بو توفنگ سببی چونکه بالقصد آتلوب چقمش دشمانی دونکانیلر ایدی آنلرنگ مرکز و مقری اولان رومچه مناص اللرینه کردکن فی الجمله خاطر جمع اولدیلر ثانی یعقوب خاننگ بالقونی دونکانی کبی آسان فهم لهنمیوب آت طون اسلحه آزیق زخیره کما ینبغی برکمال اولمدنچه او طرفه قدم قویمغه جراتلیک ایتمدیلر. بو کهنه و یگی ایکی دولت که بری کوبلیک ایله معروف و بری تعلیم و ترتیب ایله موصوفر نه کونه معامل و نه کیفیتده مقابل ایدر فانغسی غالب و مغلوب اولور دیه جهلنگ سوزی و قولاق و کوزی او جانبه ایدی. القصة.

ختای کوچینی و هوشینی تمام اوزبینه کلتوروب ۱۲۹۴ نېچى هجریه ربيعى يعنى بازباشى الە کاشغر قصدنه آتلندی.

ختایناڭ رومچەدن حرکت قیلدیغنی بدولت ایشدوب آڭا فارشو یورمک اولدندە وزرالر دیملرکە بو دفعە اوغلوگزنڭ برینی امیر لشکر ایدب عسکر بېرمک ککندگز وارمق معقول دگل زیرا واردغکزه کوره ایش کولداگی دک بولسه خوب والا کندگز کپرو چکاهک یخشی اولمز، اگر بو یرده تورسگن ایشناڭ انجامنه مناسب مصلحت تابلور دیدیلر ایسده بدولت بو سوزه قولاق قویمیوب اورننه اوغلی حق قلی بیکنی کاشغره قویوب جمیع عساکرنی استصحاب ایدرک بار قوتی ایله قوزغالوب ختایه فارشو یوریدی بو سفرده نیاز حاکم بیک قومانداسندن باشقه اون آلتی مک موطفی آتلی لشکر وبش مکن آرتوغراق معلم پیاده عسکر کلسی بېردانکه منتق ونچه عدد یگی ایجاد توب وزنبورک موجود ایدی بعضی لر آلتمش یتمش مک بلکه زیاده عسکر وایک یوز مقداری توب وار ایدی دیوب مبالغه قیلورلر هر نه ایسه بو آغر صولت ایله کلوب کورلایه توفتادی مقدمه سنده فره شهره ووقسون اطرافنه قوشون صالیدی بو جانیده ختای رومچەدن دورت منزل یر دوانچی قلعه سنده دونکانی لرنی کلوب آلدی آنندن بر تاش یرده بدولتک مک ایکی یوز مقداری مسلح عسکری یاتش ایدی قومانده باشی ایشغەد فنصد ایدی ختایک رومچەدن چتایغنی ودوانچی قلعه سنی آلدیننی یارن بر کون بونلره کلوب مضایقه ده فالدر اچننی بدولته اعلام ایددی بدولتدن بوکا جوابا یارلقنده ختایک آلدندین وارمه قورغانی خالی قویمه اوستوگزه باحوب کلکونچه چقب اورشده دیکدن غیرى عنایت نامه کامیوردی بونی نه تدبیر ونه تزویر ایله دیدکنی احدی بلیدردی اوروشمغه امر اولسه الدن کلنچه بونلر غیرتده ایدیلر دشمان بر درجه یعنی بر تاش یره کلنه قدرنه ایلمکاری یورمیه ونه کپرو قایتیمه جازت اولمیوب بویله محبوس حاله فالدقلرینه عساکرن زیاده حیرتده ایدیلر. ختای دوانچی قلعه سنده بر نچه کون

آرام آلوب بعه بو عسکره واریب حصارى مناصره قیلدیلر بو خالی بدولته ینه بلردیلر مابینی اولاغه باروش کلوشنی ایکی کونلیک بول ایدی خیر کلمدی ایکی اوچ دفعه کشى چقاردیلر هیچ جواب بولمادی چونکه وارمش خبر چی لرنی بدولت تنیاسینه چاقربب احوالی صورادقندن سوگره کەسیه یولقا، میوب حبسه قویاردی که ختایناڭ سرعهه کلدیکنی بلسه لر خاق اراکنت کو نوشوب یورت تولقونلنور اندیشه سنده ایدی محصور مسلمانلر او طرفدن امداد کلور امیدله گاه ایچدن گاه طشدن بر نچه کون اوروش قیلب قورغانی قورغادیلر فانچه آدم شهید توشوب ختای دن دخی خیلی آدم اولردیلر بو محاصره ده ختای عسکری یکریمی مکنن زیاده ایدی دیورلر. ایددی بدولتدن امداد کلک شوپله تورسون شبر دخی منقطع اولوب بیارکان کشی لرنندن ده ککوکل کیسدیلر. درمانده لار ارمانده قالوب فنا مرتبه متالم و حیاتدن مایوس اوله رق بدولتدن بالکیمه امیدلرینی اوزدیلر نبلورمز دیکه مصلحتنه توتونوب ایرته سی نه ایسده بر مرتبه محاربه قیلب کورالیم کتاره کلفت ویرالیم نامز دللرده داستان اولغودک بر ایش قیلالیم یا جهله مز شهید اولوب توغری جننه کیدالیم دیوب سوز فرارلندیغی کیچده ختایلر تاغ طرفه اوتوب یوللری توصوب بیوک تیپه لره توب زنبورک چقاریب وقت اشراقده قورغاننڭ اوستنه اوق آتیه باشلیدی قورغاننڭ قالقاننی بر نچه جاییدن بوزوب زغم دار ایلدی ده بویله سیاستدن سوگره ختای ایلچی بیاردیکه احوال لری معلوم اولدی بیسوده قانه باتمسون لر والا اوزاری بلورلر دیدکده مسلمانلر نا علاج قورغانی آچوب ختایه ویردیلر سیکز یوز مقداری آدم فالهش ایکن اسیر اولدیلر. ختای بونلری ایکی بولوب آلتی شهرلیک اوز کشیمز دپه آت طون آزیق بروب آزاد ایلدی اندیچانلق نڭ سرکرده لرنینی اولدریب سپاه لرنینی تارقاتدی آزاد اولان آلتی شهرلیک کورلاده بدولته واریب احوالی عرض قیلدندە ختایناڭ قزینی اندیچانلق فلان قیلهمشده سز لر قیلهماش سز دیوب بی مورد تهورلیک ایدوب بو کلمش بیچاره لرنڭ بر نچه آدم

شونده لرینی اولدردی ختی بدولتک خان لغندن بورونده زیر کیشلر ایکان بوزیاده لیک آکا اضم قیلنوب اهالی آلتی شهر آراسنه غلغل توشه رک زوال دولتنه زک اوردیار یعنی بدولتک آیاغنی چالمیه دام قوردیلر. بو عین ده غتای عسکری دو انچی ناغندن آشوب طرخانه قدم باصدی بدولت بو خلدن عیران اولوب شاشدی. غتایک احوالنی بلمک اوچون جاسوس یباریب آنلر قایتهمادقه آرفاسندن ایلچی صفت آدم یباریب اول دغنی قایتهمایوب کلنر مایسه غتایک کثرتنی حد دین آشوری سویلیوب بو سببدن خلقک کوکلنه قورقو توشوب بدولت مسلمانلرنک احوالنی غفیه تجسس قیلدقه جهلنک کوکلنی کندیدن دوندیکنی بلوب اگر ختایه فارشو وارسم اهالیم منی اولدرر یاتوتوب باغلاب دشمانه ویرر دیوب نه کندی حرکت قیلدی ونه مقدمه سنک عسکره امر ویرمدی بدولتک بویله بی روح کبی فالدغندن اهالی طرخان بالضروره غتایک آلدن دین چقب شهره تکلیف قیلدیلر غتای طرخانی لرنک بو استقبالی بدولتک بر مکرری اولمسون دیه احتیاطاً جاسوس یباریب بعدالاطمان شهره کردی لر بو ائناده سرطان آبی داخل اولوب هوانک سچا مندن عقرب یولدریسنه قدر غتای حرکت قیلمیوب طرخانده توقاب قالدی. بونلر بونده یاتوب تورسون کله لیم بو طرفده مسلمانلرنک کارینه.

خبر آتی بدولتک وفاتی

بدولت بو جانبده هیچ ایش ایتهمیوب بیکار بوش کورلاده یاتدی غتایک طرخانه کردیکی خار کورلایه یندی بدولتی سون لرنک عقلی باشندن کندی خائن لر یعنی بدولتی سومیان لر بو ایشدین خیلی حظ ایتدی. بو خبری بدولت بی خاص ایشتنی ايسه ده ایشتمامش کبی اولوردی آدملر بالخاص ایشتمازلردی چونکه غتای پرست لرنک مدعاسی بونی بدولت بله سونده غتای آکسزده کارب باصسون ایدی. اما خبر خواهلر بدولتک محل بی مح تهورندن قورقوب بویله غبیر موحشی

سویلمکه جرأة لیک ایتهمزلردی. بدولت ابتداده هر اموری تدبیر و ظرافتله وهر ایشی کیکاش و فراستله ایشلر ایکان ایکی اوچ ییل بولمش ایدیکه اوز رأیی ایله یوریوب خود بین لیک ایتمش ایدی بارچهنی پست کندنی بلنب بلوب اوزندین کتمش ایدی کوکلنه افراط غرور و تکبر لیک بتمش ایدی الوغ سر کرده اردین نچه سنی آزرده خواطر وی آبروی قیلب وشاورهم امرینی بالکلیه ترک ایتمشیدی حال بویله اولدقه تنها اوزی نه قیلورینی بلهای کار بو مرتبه به کلدکه مشورتنی مناسب کورمای دروننده دردنی آیتای دیسه موینی چار ویرمای سرینی فاش قیلغوسی کلهای تورلی افکار وانیشته شتی ایل تعیرده فالدی غتای ایله اروشه قدن تمام کوکلی یانندی بر کون دونکانی لرنک سرداری داخو شاخو ایکاولرینی بدولت دعوه قیلب غتایک معامله سینه سزار عالمراک سز بیگا نه تدبیر کرک دیدکده بونلر دیدیلرکه غتای ایسه بزلی قووب کلهشدر ایکه می نوتوب ویرسنگز سزار ایله ایشی اوامز اما دونکانیدن بر فرد قاله فونچه بز ایکهز الکنزه کره میورز دیوب جاهلانه جواب ویردیار چونکه بدولت بونلری بو کونه قدر مشورته آلمیوب التفاتدن دور ایدوب نظر صالحیوب شمعی جان بوغازه کلدکن کرک قیلدغندن کایوش یوزینی کوستریب الندن ایش کتدکنی بلدکنن یاخود اوزارندن خوف ایدوب کوکلرینه باشقه بر معنامی کلدکنن علی کل حال بی ابا بو سوزی سویلدیلر. معلومدرکه بویله وقتده بر قدم ایلکاری بوراسه دوست یوز اولور بر قاریش کیرو چکلسه دشمان ایکی یوز اولور. بدولت مزبور ایکی سرداردن بو جوابی ایشتمکده عقلی موشی فالمیوب ایدمی هر کمی کیکاشه آلسام کلامی بو اولور غتایه ایلچی جاسوسین یبارسم منی ناشلار آکا کیدز صو قوش باشلار ایسم بله میم نه ایدز دیرک تردیدک انتها سنه بدالمیوب و بر مناسب ایش دغنی ایدالمیوب عاقبت کندی کندی هلاکته قویوب مسهوما وفات ایتدی دیرلر.

ایکنچی خبر قره شهر فر بنه اوشاق نال دیدیکی برچول وار بدولتک

غرضی غتای ایله اروشمی ب مقلوب صورتده چیکلرک حیلله ایله بیه
 بیابان بی آب چوله غتایی کتوروب صوترفنی اوزلری آلیب غتایی
 چوله صالحیب بو صحراده سرنجام قیلماق فیکرنده اییدی مقصدی میسر
 اولمیبوختن حاکی نیاز بیک طرفندن خیانت ایله مرحوم اولدی
 دیرلر. بیانی بویله دور. بر سفرده مزبور حاکم بیک بدولت برله برگه
 کورلاده اییدی. بر کون بدولتک بر محرمی نیاز حاکم بیک که کلوب
 شکایت ایدر بدولت منی بی وجه وبی گناه بویله ضرب و تعذیب
 قیلبی دیر. حاکم بیک عرمه ایتور سیکتا بو نسنه بی ویرایم فرصت
 تابوب بدولته بدرکای سن یا که ایچورکای آنک ظلمندن فتولورسن
 دیوب الینه بر پارچه سم باتل ویرر چنانکه مونی ویره سن یوکریب
 مئا کیلسن دیو تنبیه ویر قدر نسنه سگئا انعام ایدرم دیو تعریض
 ایدر. محرم زهری آلیب بدولته بدرمک ایچورمک ننگ پینده اولور
 آراده ایکی اوچ کون اوتار وتمز بدولت ملا که مال نامنده بر میرزاسندن
 کایوب آنی اوردرر آدملرک اوردغنه قناعت قیلمیب اوزی واریب
 آیاغی ایله باشنه یوزینه یسوب کوب تحقیر و تخریح ایدر. بیچاره
 ملا که مال که مال المندن صعود بناجات و مطرح صدور عاجات اولان اسمانه
 کوز نوتوب ای باری خدا کوروب و بلوب توروبسن من بوگا نیمه
 ضرر وزیان کتوردم که بویله اهانت ایدر دیوب زاری ایلر بدولت
 بو سوزه ینه زیاده غضب نوب عالی کیدنچه اوروب اورننه باروب
 اولتورر عرمه صوتور دیدکده معهود محرم طیار قیلماش زهرلی
 صوتی درحال کلسه برله صوتماش غضب و جهنندن طعملی دویمیبو تمام
 ایچوب توکایدکن صوگره عرمه یمان کوزیله تکلوب قراب وای حرامی
 دیمکن غیری سوزه کامیوب یوز توبان یقلمشده جان تسلیم قیلماش. اه
 مظلوم ملا که مال مرقوماک بو درده دوچار اولان جریمه سی نه دور
 دیو صورر ایساگز غتای عسکری طرخانه کلدیکنی هیچ کم بدولته
 بلدرمکه جرأة لیک ایده میوب بو ملا که مال ای مسلمانلر بو ایش فرصتی
 فوة ایدر کاردن دکل دور. اعتماد ایدن دوانچی داکی سد اسکندر کبی

عسکره ختابة اسیر اولسه دشمان قدم باصوب کلوب تورسه
 بزله بونی بیلله توروبده بدولتی اکاه ایتماساک اسلامه بوندن بیوک
 خیانت ملتله بوندان الوغ جنایت اولورمی البته بلدرمک کرک سزار
 قورقار ایسه گز من آیتای دیوب بی محابا بدولتک آلدیسنه کریب
 احوالی اعلام قیلدقده بویله خبری سن می مئا سو بیلورسن سنک
 وظیفه ک بو مرتبه یه می یستدی جلاد اور دیهش بیچاره دولتخواه لبق
 قیلب بوبلایه گرفتار اولمش «قرب سلطان آتش سوزان بود» بوندنر
 مزبور غدار محرم زهرنی ووروب بدولتی یقتقدن صوگره یوکروب
 نیاز بیکه وارر نیاز بیکده بو ایشی محرمه سپارش ایدوبده خانه سی
 ایچنده بر قیو فازوب قویهش ایکان کلوب خبر و برگان همانه ایچکار وسنه
 آلیب کریب محرمی قلیج ایله چابوب چاهغه تاشلاب ایشنی تمام قیلماش
 «بشر القاتل بالقتل» جراسنی ویرمشده در عقب یوکره باصه رق بدولته
 وارمش. بو ایشدین هیچ کم واقف دکل. نیاز بیک واردقده ایشک
 آلدنده حاجبلر منع ایدوب بدولت کایوب اولتور و بدر حاضر کرمک
 معقول کورلایور دیورار نیاز بیک ایسه خود بو سرنک صاحبی اولمقل
 حاجبلر ننگ منعه بافه میوب ضرور مصلحت وار دیه کریب کوررکه
 بدولت بی دولت اولوب اله چنان آخوته کنمش بو حیرنده اوغلی حق
 قلی بیک توفسونده ایدی فی الحال آکا خبر قیلب اول کلیدیه ایرته سی
 کون آناسینک جسدنی آلیب کاشغره کندی بدولت بای قول کان
 زهیراً وفات اییدی. اولنگی قوله بناء اوزی زهرلنمش ایکنچی قوله
 نظرا خیانت ایله ایچمش اوله.

حلیه یعنی صورت و هیئتی شکل و هیبتی

بدولت اورته بویلی ننگ اطولی جسمین و سهین متوسط طالوق
 قزل یوزلی قره قاشلی قره کوزلی اورته قیر بورونلی بورنی اوستون
 بر آز چچک نشانی وار فویوق قره سقاللی اولوب وفاتی عیننده ماش
 کروچ یعنی آق قره فارشین بلکه آفی کوبراک ایدی یاشی آتمش

یا خود بر ایکی باش آرنه بی دیوب باشلکنده هر که ننگ هوسنی جاب
ایدر خوشروی ایدی دیورلر. همدم همبزم لری کاکل صالدیغنی ده
سویلیورلر. عفوی آز بر دفعه خاطر مانده اولان آدمین انتقام
آلهغونچه رأیندن یانماز شدید الغضب قلیل الادب ذات ایدی دیوب
بعضا مدح وبعضا ذم ایله یاد و تذکار ایدرلر. تجاوز الله عنه.

بدولتنگ وفاتی صوگنده اولان حالاری

مرحوم یعقوبخان کثیر لنکاح اولوب اوغول قزلاری کوبدر کندی
عیاتنده کهالانته ایرشمش ارغلی بیک قلی بیک و بر خاتوندن حق قلی
بیک ایدی بو بیک اوگیدین سنا اصغر اما چنده اکبر قامتده اطول
آناسی کبی غیور و اعقل ایدی. آناسی وفاتنده توقسوندن کورلایه
کلدی محب و مصاحب لری دیدیلرکه بو خیر کاشغرده بیک قلی بیک که
ایرشدیکه پای تختی تصاحب ایدر اهالی آکا بیعت ایتدکن صوگره
عساکرنک میلی دغنی آکا کیدر زبیرا باشنده بیوک اولدیغی استحقاقنه
دلیل اولمغه بیدر. ایدمی مصلحت اودورکه آناکنک جسدنی حضرت
آفاقه فویوق بهانه سیله کاشغره واریب بیک قلی بیکنی بر طرف قیلب
مرکزی مالک اولدقن صوگره بو جانبه کوز صالیب ختای ایله مقابل
قیلمق کربک والا ایش ایاقلام ز دیدیکه حق قلی بیک بورایی مستحسن
کوروب آناسی ننگ نیشینی آلاق کاشغره چونادی. بو جازیده بیک
قلی بیک اوکاسی ننگ یعنی حق قلی بیک ننگ کلمکنی ایشدکنده طرفدارلری
دیدیلرکه اوسمتده ختای عسکری یافن کلوب یانمش بزم فوشون--
ایسه ایکاسز کورلاده فالهش حق قلی بیک ننگ بو کلمکی حکمتدن خالی
دگل دور احتیاط قیلوق کرلد دیوب بیک قلی بیک بوننگ علاجی نه
اوله دیدیکه آلدنبدین آدم چقب آکسزده آتمق یا چاپوق کربک
شهره کردکنین کین دفعی مسیر اولور دیدیلر. بو سوز ایله توفز
اون آدم استقبال چقاردیلر کاشغره قریب خان آروق دیدیکی موضعه
بونلر باریب یولقوب کور شوب بغلاشوب تعزیه قیلوق یوریب

کیله محمد ضیافنصدر آز فرصت آردنده فالهرق آرقاسندین اوق
آتوب حق قلی بیک یقلوب توشوب چنه سی شول اورنده قالدی
آلندیوب بر نچه کون یاتدی. بونلر یعنی ایکی بیک ننگ آدم لری اتقافله
بدولتنگ تابوتنی آلوب کتدیلر باروب حضرت آفاقنگ کنبندنه دفن
ایتدیلر. بوننگله بیک قلی بیک خاطر جمع اولوب کاشغرده بار عسکر
ایله چقب آفسوه کلدکده حاکم خان توره آلدینی توصوب حکومت
تالاشوب صوقشوب اخبرده توره مغلوب اولوب قاچدی بیک آفسوغه
کردی. بو چایدین توروب سر عدلره عسکر صالیب ختای طرف
بندرلری بیکوتماک افکارنده ایکان نیاز حاکم بیک خوتنه کیدوب یارکندن
کننده تابع ایدوب باغی اولدی. بو سببله بیک قلی بیک سرحددن
صرف نظر ایله افسو کچایه بر ایکی مک عسکر تاشاب بار عسکرینی آلهرق
کاشغره فایندی الدراج دادخواستی اوردايه ماضیافنصدی یگی قورغانه قویوب
خدا یار افغانی نی کهنه قورغانه قویوب ماه شریف او اخرنگ خوتنه چونادی واریب
صوغش قیلب بیک غالب اولدی خوتنی آلدی. نیاز بیک عاکم جمع خزینه بی
آرتهرق چقب قاچوب ختایه واردی نیازنگ آرقاسندین ایکی اوچ
کون قووب یتالمایوب فالدی. خوتن آلدیغی خبر کاشغره ایرشدکه
الوغ شنلیک و شادیانه لبق اولوب توپ تفتک موشاک لر آتدی. آراده
ایکی اوچ کون اوتار اوتمز بر کذب محض کوچه ارده شایع اولدیکه
بیک خوتنی آلامیوب مغلوبا قاچوب اندیچانه کنهش دیب. بو بالغان
خبر ایله کاشغرده اولان نو مسلمان ختایار یگی قورغان عاکمی
ماضیافنصده کوپ آلتون کهوش ویروب ماضیا قورغانی بونلره تاشاب
آلتون کهوشنی آرتهرق بر نچه آدم ایله کیچه سی چقب اندیچان چانینه
چونادی نو مسلمانلر یعنی ختایدن یگی اسلامه کلنلر مرتد اولهرق
کلسی قورغانه کریب بکلندیلر ایرته سی کون آلدراج داد غواه بو
حالدن خبر تابوب قورغانه کراله یوب فالان مرتدین نی فلچدن کیچوردی.
ماضیافنص ننگ آرقاسندین آدم بیاریب توتوب کتوردیلر اورداننگ
ایشوکنده آنی چابوب اولدردی. حق قلی بیکنی قتل ایدن بوایدی

قانى ايله وارثلرنىڭ قلىبىنى تىسلى قىلب تولدردى.
 بعدە قورغانى وارىب قىلدىر الامدى مرتىدىن قورغاننىڭ ايچىندە
 قالان مسلمەنلرنى اولدريمىوب چقارىپ يىباردىلر ودىدىلر كە آلدراج داد
 خواھە ايتوڭلر بزلر ياغى دگلز باغى دگلز اما ايشتىك كە بو قدر
 چرى ايله داخوشاخو دونك انيلر كلورەش آنلر كلكدە بزلرى امان
 قوبەيور اولدردر بونىچىچون اوزارمىزى پناھە تارتوب قورغانە كرك
 قچان بىك بىچە سلامت قايتو اولگىك آڭا مطبع مز دىدىلر. مسلمەنلر
 بوڭا باقمىوب هر كون محاصره قىلب اورش ايدر ايدىلر. بو ائنادە
 بش آلتى مڭ وز يادە آدم ايله مشار اليهەما دونك انيلر كلوب يتدىلر
 آلدراج داد خواھ آنلرنىڭ آلدندىن كشى چقارىپ آنلر اوچون مخصوص
 چاى حاضرلنمش ايدى آڭا آلب كلوب توشردىلر داخو ايكى يوز
 آدم ايله اورداپە كلىدى الدراج داد خواھ ايله كورشدى داد خواھ
 بوئارنىڭ كلسنە سرپا بردى ايلنى مقدارى اصل طوار وقيمت بها طون
 ايدى. كوب كىچىكەمىوب بىك قلى بىك دە غوتن دن قايتدى. مرتىدىن
 مطبع مز دىك سوزلرنىدىن يندىلر مسلمەنلەر بو سوز محض آلدوايكاننە
 قاندىلر. بىك دە بار قوتى ايله محاصره قىلب صوغشىدى آلامدى اخبردە
 آدم باشنە بريامبو وىروب قورغانە يوكوردوب كرى آنكلدە علاج
 بولەمدى. محصور مرتىدىلر بورت مڭ مقدارى نفوس ايدىلر ارتناد
 اوزرە غتايە كوز طونوب توردىلر. بونلر بو حالدە ايكان كوز آي
 يتدى صالحون توشدىكى ايله غتايەە حرکت ايتدى طرخانن تېرانوب
 چىب كچا و آقسويه قدر كلدىلر بىك نىڭ بو ايكى شەردە فالدران عسكىرى
 غتايڭ طرخانن چىبىغنى ايشتىكى ايله كاشغره يوز فويديلر زيرا
 بىك دن اعانە كاهزلىگىنە كوزلرى قانوب اميدلر ينى كسەمش لر ايدى
 بعضى لر غوتن ياغى اولدىغى خىر ايله بو طرفدە بر كشى قويمىوب
 بىك چەلە عسكىرىنى كاشغره آلهش ايدى دىدىلر. بھر حال غتايڭ
 آلدندىن توسقان آدم يوق هر شەره كلسەلر فقرا استقبال ايدر
 ايدىلر. بويە اولدردى محل محل عسكىر ناشلاب برام برام باصوب يالپاق

تېان ايله تىلب كندىلر نا كاشغره وارىب يستدىلر. ذوالحجە آيى
 كىردى عيد قربان بولدى نماز اوقوب هر كس قربان بوغازلىق دە
 ايكان ختاي كلىدى خىر ايله داخو شاخو دونك انيلر آتلىنوب تالانغە ال
 اوردىغى ايله سودا كر وسپاه كلىسى قاچ قاچ اولوب كاشغره ايچى فترات
 گويا عرصات اولدى. ختاي كلكدە بو كىب ايش بولورندىن احتياط
 ايدوب بىك قلى بىك وجمىع تجار اهل عيال مال ومنالنى شەردن
 چىت كە چقارىپ كىچە وكوندوز آنلرى ايگارىك آزيق لرى صالحىق لىق
 طيار ومهيا ايدىلر. عيد او فولدىغى كىچەسى مير قاسم باى باش
 اولدردى عسكىردن اوتوز كشى ايله بىك نىڭ آناسى وخاتون بالاسى
 وزمانبىك افندى رفيق تركلرى ايسلە وجمىع دونك انى وسودا كرلر
 چىب نارون سەمتنە يوز فويديلر بىك قلى بىك بالا چقاسنى آناسى
 بو طرفدن جوناتوب اوزى بر نچە يوك خزىنە آرتەرق اوش جانبنە
 كتىدى توب تفنك اسباب اسلەخە فوزغالمىوب يرلو يرندە فالدى ايكى
 اوچ كوندىن صوڭرە غتاي كلوب شەره كرى شەرىيە ۱۲۹۴ نچى يلى
 مىلادىڭ ۱۸۷۷ نچى ذوالحجە اون تورق دىكارنىڭ آلتىسى ايدى.
 بدولتڭ صوڭندە اوغوللرى متفرقه لىك ايله ايسەدە آلتى آي
 مىلكەت كە ايگادارلىق قىلدىلر. اكثر آدم بدولتڭ وفاتنى توقسان
 اوچونچى يلدە ديوب لىكن بو سوزنىڭ تەخمىنەن اولدىغى تەحقىق قىلندى
 شوبىلە كە غتايڭ كاشغره كرىكى بى اغتلافى توقسان دورتڭ آخىر
 آرىندە اولوب بدولتڭ صوڭندە اوغوللرى نىڭ حكومتى آلتى آي
 ايدىكندە اعدنىڭ انكارى اولدىغىدىن وفاتى مز بور توقسان دورتنچى
 سەنە اواسىلندە اولدق اقتضا ايدر. يازىب قوبىداغىدىن تارىخ وفاتى
 غىرىدىن صورمغە وىر سەنە اغتلافى اولمغە وىر ايكى سطر زيادە لىكە سبب
 اولدى كورمىش بلەش وايشتەش حوادثى فى الحال قلدە آلهق اداء
 واجباتەدىن صوڭرە جمىع امورىمە اسبق ايكان فالدىندە نەدىن
 مساهلە قىلەشم بىلەم بر چايە يازدىغىم خاطرمدە وار ايسەدە استىب
 تپالەمدىم. اما كاشغرنىڭ قايسى كون بوزولدىغى پىدىرىپى كلن خىرلرى

توانرا يازە نورمغله بىل و آينە اشتباھ اولدى غير يىدن صورمىه حاجت دخى قالدى.

غناى كلكده كاشغرده جمع اولمش عساكر اسلام آلتى شهر وانديجان ودونكان وسايردن مركب ۳۰ ماڭ مقدارى وز يازە واسباب جنك يعنى توب تفذك مكمل و خزينه دخى مجمع ايكن ايكى مگه يتار يەنە ختايدىن هوركوب قاچوب مع مافيه موتدىن نجات وفلاح تابها يوب اكثرى صغوقدىن هلاك بوز وفاردن خراب اولدىلار.

اوشبو سفرده ايچنده كلن بر آدم سويليور: «يولك فرغز ايلي اولدىن بر مونچه آدم آمان قالدىلار، اگر ايل بولمسه ايدى والله اعلم بر جان صغوقدىن سلايات قالمزى» بر قوى تيرسى طون فرق ايلي روبله يوگى قالونراق اولورسه بر يامبوغه قىدر مبايعه و بر كوپى چكەان بش آلتى بقصب چانە مبادلە قىلدى و بر دانە قابولى قاپتال كيوم بناراس شاهی كىبى بش آلتى نفس لباس لره مقابضه ايدىلى، يولك چاقوق تراولنده بدوات وقتىدىن بولاق توروب سرعد كوزادن ماڭ مقدار نومسلمان عسكەر وار ايدى دونكانيلار كلكده بونلرنڭ برينى قويمىوب اولدىلار، بعضلار بونى كاشغرده گى نومسلمانلار مرتد اولدقده الدراج دادخواه عسكەر يبار يىن كلسنى قلىچىن كچورمش ايدى ديدىلار، الحاصل ماڭ بلا ايله روسيه حدودنه كلوب نارون قلعه سنه چقدق خانملره اوى حاضرلنمش ونه قضاى اوى لرنى نكلمش ايدى آڭا توشك آرفامزده كلن دونگانيلرنڭ آلتىدىن اوتوز آدم ايله اترانتاى نچالليك چقب منتق قلىچ اركىزى و يره سز والا يرمزه كرميه سز ديوب دونكانيلار بر آز كچ ليك عنادليك قىلدىسه ده عاقبت قوراللىرىنى و يروب آنلرده كلكيلار حساب قىباب دفتره آلتى دورت ماڭ نچه يوز نفوس ايدىلار ديدى.

اٹافارى اسحاق نمانى كندى سويلدىكه دونكانى لرنى نارونك ايله ساناب دفتره قيد ايدىن كشى بگا خىر و يردىكه ۷۴۶۴ جان ايدى ديدى. بس برينڭ نقلى نفس دونكانيه و برينڭ قولى جهميع چقمش نفوسه

محمول اولوب بو تطبيق ايله هر ايكسى نڭ سوزى تصديق قىلور، (والله اعلم) قول اوڭ حسين كانچىرو فنڭ دور.

بو بولاده اولن صغوق كىبى زههر بر هيچ بر وقت بولدىغى سكسان توقسان ياشنى تجاوز ايدىن قارتلار بله يور، قضاى ستانە بوڭا «بىنى آياز» آد قوبولدى، صغوق مدنى اگر چه بر آبه متمادى اولدى لىكن غايت شدتى يدى كون اولدىن بولاسله مسه اويدى. مترجم فقير چوچكده نماز عيد امامتليك نوبتى بزم ايدى قراءت و خطبه يى عجله ايله ادا ايتدىك مع هذا نچه آدملىر شده برددن اوله يازيب اويلار ينه آز آز كلوب يتدىلار كوشنىڭ نورى و كچه لرده آينڭ آيدنلغى بر تورلوك كورانك قزل رنگ يعنى هوا مصبوع و بويالمش كىبى كورنوردى اسمان طومان و دودون مثال توردى.

ختاى كاشغره كىر كىدن صوگره قاچمش لار قايىتوب باصه مسون لار دبه اطرافى دولاشميه چقدىلار آكسزده دونكانيلارنڭ اوستنە كلكيلار صغوقدىن يورالهيوب تاغە صغوب ياتىشاردى ختاينى كوردىكى ايله همه لر قاچدى شاغوبهار اجلى يتهش عهرى بتمش ايكن شاشلوب آته مناليوب ياكه عادى آدملىر كىبى شاشلوب منوب قاچماغى كندىنە مناسب كورامىوب توردىشى حين ده بيلندىن اوق نيكب مجروح اولدى قولغه توشه چكىنى تحقيق بلكده اسيرلىكدىن اولوم بهراق ديوب كند كندىنى بوغازليوب قوه اولدى ختايلار باشنى كيسوب آلوب باجنه يباردىلار، باشنى كيسن ختايلردن منقولدىر كه شاخو پچاغنى بوغازنه قويوب شويلا نارتەشكه باشى اوزلميه آز قالمش ايمش؛ بو جايدە بر خيلى دونكانى شهيد اولمشلر قالانى داخو قومانداسنه دخالت ايدىرك يوفاروده يازيلمش ترتيبده نارونغه چقب آندىن توقماغه كلوب توقتادىلار حالا قراقوزده قزار ايدىن دونكانى بونلردور. بيك قلى بيك ايله حكومت تالاشان حاكم خان توره مرغىنانه چقمش ايدى ايكنچى سنه يازنده فوشون جمع قىلب كاشغر اوستنە كلدى صارى قول ديدىكى موضعه ختاى ايله اروشوب قاچدى الدراج دادخواه برگه ايدى اوشبو صوقشده

شھید اولدی؛ بو الدراج دادخواه يعقوب بيك آق مەسجىدە ايكن حين دە غەم مەنە داغل اولوب مەخت وراعتدە يعقوب بيك حضوردن بر لحظه آير يلميان مەخوابە يولداشى غم و سرورده همدل سرداشى ايدى. كاشورده دادخواه منصبك بدولتنك وزيرى ومصحلتىچى مشيرى اولمشدى اصلى الوغ چىز قضاغندن ايش. اون يش باشندن بدولته خير خواه اولمش.

بدولتنك كورمىش توشلرى و بعض عجب ايشلرى

مرفوم آلدراج دادخواه دن منقولدر كه يعقوب بيك غچندن فاچوب بخارايه واردقده من دغى بيله ايديم بر كون ايكالورمز حضرت خواجه بهاءالدين عليه الرحمه بى زيارته واردق بيك كه اويقو غلبه قيلب اوتوردىقى حالتده نغاس ايلدى يعنى قالدى. سهل فرصتده كوزينى آچوب ديديكه حضرت خواجهم بگا بر اوزون كاغىد و بىردى ايچنده طولو «لا اله الا الله محمد رسول الله» كاه طيبه يازامش. بو نه اوله تاويل قيل ديدى من دغى تا ايلنى اوزكوزدن ايشدرم ديدم. بر آز تفكره وارديده حضرتن مكا و بىردى بىكى منشوردر انشاءالله من بر بلده به پادشاه اولوب المده كوب كفار اسلامه كلسه كرك ديدى. منده توشونكوز رحمانى بولسون تعبيركوز طوغرى كلسون آمين ديوب دعا قيلدق. مگر ساعتنه راست كامش سهام دعوة هدف اجابته اصابت ايدوب بويله دولتاره ايرشك در ايش. واقعا ايام هنكامنده تحت تصرفنده اولان اهل كفره اسلامه كلوب هر يرلرده على حده مسجد و مكتب لر بنا قياب اسلامى گوزل اولمش ايكان غتاي واردقده ارتداد ايتديار يعنى اولگى مجوسلكينى كتديلر. بوقاروده نومسلمان ديو بازيلان بولردور. حالا بلمزده بر نچدارى واركه نچوك اسلام دينندن قايتكوز دينلسه افسوس صورتتى كوستريب كلشكى ايمدى اسلام زمانهسى بولسه ايدى محكم مسلمان بولور ايدك بدولتنك صوكنده اولان صاحب دولتنگ اعتبارسزلفكندن بو حاله توشك حامى مز يوق نيمه علاج قيلاليم چانئز اوچون ير ربهز ديورلر. «الناس على دين ملوكهم» بوندىن عمارت ايش.

www.uyghurkitap.com

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازما لار ئامبىرى

بوسوزلرنك بر راوىسى تجاردن بدولت برله هم بزم همراز آدمدر. اول ذات ديوركه ابتدا دولتندە بيك كه بش آلتى يوز طلا پولوم توشدى يعنى آقەسى خزينەدن بيريلور ديه بار اشيامى آلدى. من ايسه باتوب صورايامدیم اوزى تيزده ويرمدى كوب كونلر اوتدى وقت بوقت آلدينه باروب تورامن بارمقده يوقلتوب چاقريب تورادور چونكه ناتوان وقتك خدمتمز اوتوب كوب قدردان بولمش ايدك. بر كون واردغمه بياغيدك اوتكان كتكاندن سويلشوب هرل مطايه ايله اوتورمىش ايدك كوكلمه كلدى بو ظالم سوز برله جواندريپ پولومنى اصلا خاطر نه آلميور حقمنى ويرسه ايدى بوزينى كورماي كتسم ايدى ديوب كوكلمدن كيچكان همانه رنگى بوزيلوب يوزبمه قرادى منده نه قدر حقاك وار ديدى. يوق تقصير حقم يوق ديديم. سن بويله ديب اولتروبسن ايماسمى ديوب كوكلمه كلديكنى زياده كم قيلمىوب ايتوب ويردى. من ايسه شاشوب يوق يوق خدا صافلسون حاشا خاطر يمه باشقه شى كلسه سركله شونچە ليق اوتورشوم غنيمت دگلمى بو صحبت و بو دولت مكا قايدىن تابلور ديوب قورقغانمدين انكار ايدوب قسم قيلمشم. بو سرگنى تابماغان بولسام من مخاؤ بولاي ناپوب ايتمگان بولساك سن مخاؤ بول ديدى درحال خزينه چى به امر قيلدى صاناب پولومنى ويردى.

ينه نقل قيلدى بيك كه مهمان ايدك حجره مز بيك نك حجره سينه ياقن ايدى قاشمده بر آدم وار اول دغى بيك نك غربت لكندە يولداش اولان احبابلرندن ايدى. كيچەسى توشاك صالحىب ياتماقچى بولوب توردمزده اون اوچ اون يش ياشلرندە بر محرم بئچه حجره مزه كريب بر نسنه قراب چقب كتدى غوشروى حسندار غلام ايدى. ريفقه هرل ايله نا انصاف بيك بو غلامنى فلان قيلور ميكان ديدم. اولده بيك بتچقار بويله بر ناغلام دگل طوغرى كلسه دوگزنى فلان قيلور ديدى. من دغى آكا موافقت قيلهرق نچه خاتون و بوعدد جاريهسى وار

تواریح خەسە ۹

بینه شویله ایبر اصلا مسلمان دیمکه مناسبتی یوق دیوب سویلشهرک
 یاتوب اوخلادق. ایرتهس توروب نماز بامنادنی ادا قیلب مسجدنک
 صحنده عادهزچه بیک که سلام ویروب اویکه کردک آرقامزدن بیک
 دخی حجره به کلدی بر محرم ایرکاشهرک کریب دسترخان صالحدی
 چایینی طیار قیلب محرم چقب کتدی کوکلمزده هیچ نسنه یوق
 بیک برله اوچاولرمز اولتوروب اولگی دک کچکان کوچکان لردن حکایه
 قیلشوب بو عینده مگا ایلیلی سر آلتون بر مک فرضی وار ایدی
 کسه سندن بر کیساک آلتون چقاردی سزه ایلیلی سر ویره چکم وار ایدی
 کیچه نیاز بیک دن اوتوز اوچ سر آلتون کلمش اون بیتی سرینی
 بینه برورمن حاضر مونی آلیب تورغول دیوب اوصوندی، توروب
 قلیق دیوب آلتوننی تریوب اییدیم یبارمدی بر اوچی منم قولده
 بر اوچی بیک ده مگا تکوب قراب ایستدی آدم ناک تلی ودلی بری
 برینه موافق بولسه نه بولور دیدی. صدیق بولور دیدیم اگر مخالف
 بولسه نه بولور دیدی موافق بولور دیدیم بعده ایستدی من یاشلکم
 هر نه پوخ یسام بییدیم اما یاشم فلانه یتدکنن صوگره ایر اوغلان
 دگل بی نکاح خاتون ناک ایپاکنی آچدیغم یوقدر نچه خاتون و بو
 قدر جاریهم وار جهله سنن شرعه موافق تربیه قیلورمن الحمد لله من
 مسلمانم سز لر ناک زعم ایتمک سز یرامز یمان سوزدن بری وبعیدم دیدکن
 قورقوب جان مانم قالمیوب آلتون قولدن توشوب کتدی آلتون
 برده فالدی بیک چقب یوری واردی یولدشهر ایله بری برمزی سوکوب
 سن دیبساک من آیتمازدیم سن خوشلامساک من سویلمزدیم اولدریب
 یبارسه قندق قیلوردق دیوب توبه استغفار ایله موندین ثانی بیک ناک
 حقنده قبیح بر سوز سویلمز لکه شرط قیلدق دیدی. صوگره کیله آنک
 اقبالی آرتدی بخت بزلی آرتقه آتدی احتیاط ایوب آلدینه کرمدکن
 اوزمزی تارتدق مع مافه بزلره رعایه سی کهالده ایدی» ارباب الدوله
 مفهومچه ایشته اقبال کورده بو کبی ولایت و بویل کرامت لر
 اولور ایکان اغبرده کرامتده بتندی دولتده کتدی دیو سویلیدی. اه

نتیجه کلام مرحوم یعقوب خان خواجه زاده خان زاده دگل
 سواد بر ساده سرد ایکان عقل غریزی وغیره طبیعی سی ایله اواخ
 عمرنده پادشاهلق رتبه سنه نائل اولهرق اسباب اسلحه عساکر وغزیر
 وافر جمع قیلب بو قدر ایشلر کوچوردی لکن منتظر اولان دشمنان
 ر اوق آتمیوب ارمانده اولوب کتدی. آدم لر الندن ایش کلمد
 دیوب طعنه ایدر لر بویل دیانلر خطایه کیدر لر. مختلف الاجناس اجنب
 بر مملکتده کلوب مدة قلیلده نچه میلیون خلقی ضبط ایوب بو
 نام قزانان آدم ایامنه کوره آز تابلور. نظامی ملوکلرنک یانده ایلیلی لر
 معتبر اولوب روسیه وانگلیز کبی عالمی بر بارمغیله تحریرک ایدر
 دولت لر بوکا ملازمته زاغب وهر بری بونک کوکلنی آلمغه طالع
 اولدیلر بو آزاچق آبروی دگل محکومنده اولان برده اولبالرنک تر به سنن
 ترفیع وترجیب ایله خلقنک کوکلنی کندنه دوندرمشیدی بوکار بی
 المالی وضعندن غیری محله صرف وسپالغه دخی درکار دکلسده هر
 وجه ثوابه اقرب وقلوب جلب عوامه اوفق اولمغله ابستدا جلوسند
 ثبات وقرارنه بونک مدخل عظیمی اولمشیدی اطراف شتی دن اوست
 وهر مند لر آلدیریب توب تفنک قویدر مشیدی تعلیم عساکر وترتیب
 جیوش تعمیر مساجد وتجدید مکاتب ایله بلاد وعباده رونق ویرمشیدی
 شهر بشهر پوشته یوردریب کلور کیدر کون تعیین قیله مشیدی بهر
 حال امور لوازمنده فصور ایتمیوب نظام وانتظام ایله ملکنی روشر
 اداره ایتمشیدی بو تشبثات مسطورانک هر بری اقتضاء زمانه کور
 صورت موافقتده ایسه ده حضرت جناب رب الارباب سر نویشده باشق
 بر باب یازمش اولمغله چاره مزبور تعریف دولنک افرادی جمع
 اغیارنی منعه کفایت ایتمیوب اوآخر سالنده غرور وتکبری غایب
 قصوی بئل وامساک عروه وثقی صاندیغی دوست لری دور دشمنان
 موفور اینمشدر حتی سلطان طرفندن بو غصوه مأمور دیپلومات لری
 مصلحتدن مهجور ایلیوب متفرد لکه کتمشدر. بو عوایب دن باشندن
 شکست ملکنه کسور ینمشدر. اگر اولگی کبی هر ایشی کیگاش

و مشاوره ایل قیلسه سیاسی برابرینه بورونقی سخاوتی بواسه لعل
اویله اولمزیمیدی دیو ارمان ایدیلور. زیرا بخت ایله بخلک بر مکانده
اجتماعی ملوکله مناسب اولمبوب انسان عبید الاحسان اولمغله منفعت
کورمیان دولتک زوالنی استهک امر طبیعی دور.

بییت

إذا لم یکن للمرء فی دولة امره نصیب ولا عظ تمنی زوالها
وما ذاک من بغض لها غیرانه یرجى سواها فهو یهوی انتقالها
بدولت بوجانبده روسیه دن وجنوبده انگلیزدن اندیشه ایدردی
ختایی بر شی اورننه کورمزدی بونی انسان دیوب بلمزدی عاقبت
خقر کورن دشمانی ملکنی تصاحب ایتدی بونک الینی باشنه یتدی.
روسیه ایله اولشدکدن صوگره بر کون بعض وزراسی ختای طرفدن
سوز آچوب بونک ایله ده بر نوع مصالحه قیلنسه دیدکده کاپوش یوزینی
کوستریب بو مصلحت بدولته معقول کورامدکدن من بعد بویله
سوز سویلکه کمسه نک طبیی اوامدی. اصلده بو صورت سلطان طرفندن
ایما اولنمش ایکان بدولتک بغنی تنزله یوز توتدقندن خودبین لیک
ایدوب بو خصوصده سلطانی تعییب نما سوز آغزندن صادر اولدیغنی
روایت ایدرلر. بدولتک افکارى ختایک کوب برارینی فتح قیلماق
ناکه ختای التجا ایتکونچه قویمبوب آکا فستد وکوشمال ویرمک
ادعاسنده ایدی عاصل افکارینی فوة ایتدی تدبیری بیله کندی.
بنده نه بلور بغت کلدکده بلدییم دیب قیلور کتدکده قول تکمیوب
یقیلور ملک خدانک کمه بیرسه آنک دور. «توتی الملک من تشاء»
الایته. سرجه یعقوب بیک مرجوم آز ایش قیلیدی امسا خلق لرنک
النندن ایش کلندی دیان تشنیمی اوغول لاری هقتده سویلسه لر
اورننده دور. شویله که نه قدر خزینه وعسکر وبونچه طوب
تقناک ولشکر وار ایکان کوب یتیمان دشمانک بیلندن هور کوب
مجرد ختای کلدی اوازه ایله ملک وممالکنی تاشلاب قاچوب آلتی
شهرنک لانتکینده مزاج وکولکی اولارق قالدیلر. بو پیناملغی آلدیلر. اه

ختای واردقده بدولتک جسدینی چقاریب آندن صوراق صوراب
بعده کویدریب کولنی بیله صاوردی دیوب عکایه قیلدیلر ایسه بو
سوزلر بدولتک ضربی اوتان الی یتان آدملردن صدور ایدن خبردور
حیاتنده هیچ علاج قیلامبوب مماننده بو کبی بالغانلر ایله انتقام آلمق
استیورلر چونکه ختایک اشد اعداسی اولان شاخو بهادرک جئهسى
الارینه توشدکده فقط باشنی آلمق ایله کفایه لنمش ایکان بدولتک
ختایه ضرری آنلر چه اولدیغی یوقدر نه دن بویله اینسون مملکت
توتان الوغلردن بویله حماقت بولمسه کړک. لکن حضرت آفاق کبی
اولیاء عظامک چوارنده آیاغندن کلن بر اندیچانلق نک یاتمغی روال
کورامیوب تریه شیخ لاری عوامک الفا وانغولاسیله دیکر بر جایه
خوچورمش دیسه مەمکن دور. بین الناس بارگب دور. والله اعلم.

ضمیمه

فرغانه خانلاری وکاشغرنک بدولتدن بورونقی حال لاری فقرا شویله
توریمون عسکر وسپاه عددی نک ایراد و مصارف حسابنده دفتر و دیوان
اولمبوب بوش وقتده اختیارنچه کلن درامته قانع اما وقت حاجنده
هر بلده وهر محله یه پول صالحیب جمع قیلماق رسم وعسکر ترتیبی
دخی بورویده اولدقندن برده آز برده کوب و خزینه یه سنوی نه
مقدار درامات و خراجات یعنی کلور ایراد و کبدر مصارفات معلوم
دکلسده فرغانه خانلاری النده یکرمی دورت مک موظف عسکر موجود
اولوب بونک نصی پای تختده باقیسی لازم محللرده مهیا تورردی
وقت محاربه ده ایلی آلتمش مک قدر جمعته مقتدر وبوکا کفایه ایدر
مال خزینه ده وار ایدی دیرلر.
ویعقوب خان یکرمی بش مک لشکر دائمه صاعب و لازم وقتک
ینه اون اون بش مک قدر عسکر واوشبو عدد رجاله کفایه ایدر
ماله مالک اولدیغی ظن وتخمین قیلنمشدر.
ایکی دولتک عسکر و خزینه مننده نوافق وتفاوتی بویله ایسه ده

کاشغر محکومی کرک مساحه و کرک نفوس جهتمندن فرغانه توابعندن
 زیاده اولدیقى معلوم و مشهور دور. نفوس و حدود ایله وسعتی مثبت
 ایکن عسکر و خزینه ده کاشغرنانک فرغانه دن نقصانی نه سببندن دیدیکی
 سؤاله جوابا دیرلرکه آلتی شهرنک اولنگی خانلرنندن صرف نظر یعنی
 عسکر و خزینه ایراد و مصارفی نه تخمینا ونه تقدیراً بللی اولمییوب
 مکر بدولتنک ایامنده خزینه هر فانیچه عسکره بدر و کفایه ایدر ایسه ده
 اندیجانلق سپاهسندن آلتی شهر آدمنی عسکرده زیاده قیلحق احتمال
 باعث فساد اولور دیه عناصر اصلیه سینک مکنت و قدرتنی یاد ایتدکندن
 ایدی. بدولت بو کبی تدبیرلری اطرافیه اولچ کما ینبغی ملاحظه
 ایدر ذات ایدی دولت اگرینه بکرمی اوتوز یله قدر کلیدی بدولت
 حیاته فالیدی کاشغرده اویلنار اندیجانلق اولادی سلاح توتار ایر اوغلان
 یوز مکّه بالغ اولیدی او وقتده آلتی شهر سپاسنی آکا کوره قلیدی.
 آنک علمنی بلیدی. دولتین مشار الیهه نانک ایچنده یورن و حقیقتنی
 بیلن آدملرنک حساب و خبری بودور.

اما پریشان آغزده بوچه یوز مک لشکر معلم و مضبوط و بو
 قدر مک یوک طلاء مضروب و خزینه ده حاضر و موجود ایدی دیدکلری
 مجرد هوادن ترتیب جنود و بیلدن تدارک نفود جمع ایوب سویلمش ار اوله،
 یوقار و ده اختیارنچه کلن درامات دیدکمز اشلقدن و غوزده دن خمس
 یعنی بشدن بر اوزوم باغندن و قاغونلق تنابندن اون تنکه شهر
 چونچه و یفاچلق یرنک تنابندن بش تنکه شهر آنوردی. تنکه شهر
 بر مثقال کهوش بزلده بکرمی تین مقداری اولنور. تناب دیدکلری
 بزم دیستینه معادلیدرکه آن فرقی واردور.

اما عسکر تربیه سی املهلی اولورسه شهر ایچنده اوز خانه سنه
 اوتوروب حاجت و قنده خنده حاضر بولنورلردی. عزب یعنی بویداق
 عسکر شهرنک چیتنده ختاینک جنغانی کبی کچک فورغانچه لری اولوب
 هر اردو اوز سپهسالاری یعنی سر عسکر و باشبوغلری ایله آنده
 اوتورورلردی. یاز و کوز ایکی وقت سر پا برلوب ارزاق یومیه و معاش

ماهیهانه سی جمع اولمش اعشاردن ادا ایدیلوردی. فرغانه عسکرنده
 اویراتمک اویزاتمق تعلیم و تعلم عادة اولمیوب یعقوب خاننک بش
 آلتی مک پیاده معلم عسکری وار ایدی اخبرده اون مکگه فریب
 اولمشدی دیرلر. آلتی عسکرینی دغی تعلیمه باشلیوب توب تفنک
 فرغانه خانلرنندن آرتوق ایدیکنی سویلدیلر.

خداپارخان آخیرغی خانلغنده بر آز عسکر تعلیم و ترتیب ایتمش
 ایسه ده اوزندین صوگره بوشه کندی. توب تفنک و جمیع اسباب
 اسلحه سنی روسیه ضبط ایتدی. خو قند توابعندن خانلر زمانه سنده
 یوز مک چارک هر چارک بش پوط آلتی پوط حساب اولنور جمعاً
 بش یوز مک و زیاده پوط صبره یعنی غله خزینه یه آنور ایکن روسیه
 ایامنده بو چایدین سیکز یوز مک صوم روسی آنور اولدی. بو
 آچه اهالیه اولنگی دن خیلی آغر اولمش ایسه ده امیریکان پاخته سی
 بو خراجاتی تسهیل ایتمشدر. اولیده غله بهاسی رخیص وارزان
 اولدقدن بش یوز مک پوط غله اؤچ یوز مک روبله یه بالغ اولمز
 ایکن بو کونده او مقدار غلنک بهاسی سیکز یوز منکه معادل اولمش
 مع سا فیه اهالی قیطلیک قیمت لیک اولدی دیبور. غله بزلرچه
 اشلق دیمک عربیسی صبره دور.

فرغانه ایله کاشغر مضافاتی نک منصب دارلری القابده بری برینه
 موافق نوشوب بخاریلر ایله فقط علما صنفنده متفق لردورکه، قاضی
 مفتی قاضی کلان عالمیان اعلم مدرس رئیس اسمالریله قوللانورلر.
 اما اصناف عسکریده و غیریده بعضاً موافق بعضاً مغایر توشر. مثلاً
 خاندن صوگره برنچی درجه که وزیردور بوکا اتالیق دینلور بخاراده
 قوشبیگی معادلی اولور. اتالیق نه دیمکدور بیانی خداپارخان ماده سنه
 یازیلوب کچدی. ایکنچی درجه مک باشی که پای تختده اوتورر
 خاننک محکومنده جمیع عسکریه نک ناظری اولوب بخاراده توقصابه
 مثابه سنده دور. او چونچی یه فنصد دیرلر بش یوز و زیاده عسکرنک
 باشلغی اولوب بخاراده دغی بو اسمده سویلنور دورتنچی رتبه یوز

اشیدر. بشنچى باطر باشى عمليكه فنصده مائل بر درجه اولوب
 فقرانك عاملى وارزاق عسكرنك محتسبى دور يعنى عشر وخراجدن جمع
 اولنان غلنك حسابى بونك النده اولور. شغالول ديدكلرى خاننك
 حضورنده اولان خدمنده مثلاً بر آدم عريضه ويررسه النندن آلوب
 خانه كوستران و اوقوب ايشتران و خاننك مهرينه سياه سورتوب
 يارلقه باصان و بوگا اوغوشاش ايچ خدمتله مأمور داندر. مقابلنده
 طش خدمنده اولانلره يصول ديرلر. هدايچى ديدكلرى خان آتە
 ندىكده آلنده يوروب سلام و برون و سلام آلان و خاننك يارلقنى
 كه بر آدمه خان انعام و بيورغال ايدرسه خان حضرتلرى فلانيه
 بويله مرحمت قيلدى ياخود فلانيه فلان جريمه توغروسنده بويله جزا
 ويردى ديمك كى ايشلرنك اعلانى بوگا مخصوصدر. ميرشيب ديدكلرى
 كيچهنك اميرى يعنى جبيع كوزانچى لرنك آمرى اولور. بخاراده
 دغى بو اسمده دور.

اما افتابهچى داد خواه ديدكلرى هر برى بر شهرنك حاكمى
 وزعيمى يعنى والى و بيكلرى اولوب بو القابلر ايله ملقب اولان ذوات
 مأمورينده مستقل الرأى ايش كوچورميه مقتدرديرلر. پاي تختدن
 سوكره بيوك شهره توران والى فرمانهچى منصبنده اولوب رتبهسى
 غيريلره كوره فايق ايدى.

ويونلردن غيرى دغى كوب اسمالره منقسم بيوك و كچك رتبهلر
 اولوب بعضى فقرا صنفنه و بعضى عسكردننه منسوب ايديلر.
 صدور نقيب القابلرى خواجه و خواجه زادهلره سويلانلور اسمادن و مولوى
 ديدكلرى مولا لفظى نك نبييهسى اولوب غسان و خانزادهلره استاذ
 اولان ذاته حاصلنمش نامدر.

اما منصبدارلرنك وظيفه سنه كلنجه فاضى مفتى و كاتبلرنك معاشى
 خط سجل و كتابت روايات و توقيع و مهراندهن آلان اجرهسى اولوب
 امام مدرس و سائر علما صنفى كنديلرينه مخصوص اوفاندن بيرلردى.
 حاكم و نيك اير اوز محكمه منده اولان فقرانك اعشار و اخماس و تناب

بىرلردن جمع اولنان محصولاننك كنديلرينه كفايه قدرينى آلوب
 زيادهسىنى خانه يعنى خزينه يه ويررلردى. اما خان اولان ذات
 خزينه يى بيت المال ديموب كندى ملكى كى قوللانوردى. شويله كه
 بعضاً صرف ايدىر بخلده امساك و بعضاً اكثرأ بي محل اسراف ايتماك
 خانلرنك وظيفه سفيهه سبدر. و كاشغر صاحب حكومتى نك قديمى بوغرا
 خانلردن سوكره توغلو ق تيمور و حضرت آفاق مستثنى اولوق اوزره
 حاكم لرنك ترتيبى طرز مزبور اوزرنده اولوب فقط بدولت ايامنده
 بعض بلادى بويله زعامت طريقى ايله بيكلره ويرمش ايسه ده عساكير
 و سر عسكەرلرنك كلسنه معين وظيفه لرى وار ايدى ديرلر. لىكن
 بيوكلرينه نه قدر كچكلرينه نه مقدار ويريلور اولدينى آفوق معلوم
 ولمايى هيچ بلامدم كوب آدملردىن صورديم بر جواب شافى بولامديم.
 بزه قالورسه بونكده ترتيبى بلا قيد اوله. چونكه بو كى ايشلرى كى
 ينبغى تمام ليه فرصت و ترتيب ليه نهزت اولمديغى يازلمش بيانانندن
 ظاهر و مستباندر اگر بيش يل اون يل يعقوب خان حياتده قاليدى
 ياخود خلفلرى برار دور حكومت قيليدى لعل خيلى ترتيبه صالحيدى. مگر
 اراده حق اويله سبقت ايتمش قلم ازل بويله بتمش اولمقله بنده نك
 تدبيرى بوشه كتمش باشلرينه بو كى حادثه لر يتمش. «العبد يدبر والله يقدر»

ايكنچى رۇيا

وير آدم نقل قيلدى يعقوب غوفنده ايكان بر رۇيا كورمش.
 شويله كه ايوب مثال بدننده بي حساب قورت پيدا اولوب باشدن آياق
 ايتنى بير ايمش بو حالتنك دهشتندن اويغانميشده بر معبره وارمش
 معبره صافه ويرينگز ديدكده يعقوب معبره قراب سز بوندىن تشاوم
 ايندگز و حالانكه بو بگا بيوك تفال دور. بن بر مملكتنه پادشاه اولوب
 كوب آدمار منم وظيفه غوارم اولسه كرك ديمش واقعاً تعبيرى
 طوغرى كلمش.

یعنی رژی یا ظاهری سرور باطنی غم اولور و بعضا ظاهری غوفلی
اخیری غیر اولور بنا برین مصیب ایدن معبر آز نابلور.

مطایبه

مرغینانی قاری شاه مردان افندیکه یوقار وده بر نچه خبر و عکایه لرنک
راویسی دور بو ذات سو بیور یعقوب بیگ ایله قدیمدن مصاحبت همراز
اولمقله بی ابا هزل و مطایبه ایدردم بر کون مجلسه کم سخن اوتورمشیدیم
ها قاری دیدیکه مراد بر عکایه سویله دیهیه اشاره ایتدی دفعة آغزیه
بخت النصر بدبختک عکایه سی حاضر کلوب سوز ائناسنده او هم کوپوز
آستونده باتوب آت هو کوتانلردن ایهمش یعنی کل ایهمش دیه سوزلر
کچدی یعقوبک باشنده دغی ایکی اوچ چچک نشانی اولوب آندن
غبردار ایسمده آنک کل دیهیه هیج بر مناسبتی یوق ایکان کنیدین
کنایه ایدر دیو کوکلنه آلمش عکایه تمام اولوب دعا فاتحه دن سوگره
بر خرمه اشاره ایتدی اورون کیگ بر ماوت چکمان کتوروب اوستمه
یابدی یینه اشاره قیلدی بر قالون پاغته لی کلاهغه اورامش کته سله
کتوریب باشمه قویدیله آلتی چارک قزان قدری واردور یینه اشاره
ایتدی بر کیگ کاوش مسجی کتوردیلر کاوشک اوکچه سی بر قارش
بزدک اوچلی اولوب آیغم باشی یره تیار یاتیمز مرتبه ده بیوکر دعا
قیلدندن سوگره اجازت ویردی چقدم مندن مقدم بازار و کوچه لره
یارچی چقارمشکه شاه مردان قاری ایله کم سویلشه کم که اوینه
ودکاننه کرده آکا فلاندا ای جزا دیهمش بازاره چقب کهنگ طرفنه قدم
باصار ایسمه دکاننی بکلیوب قاچار کمه قارش و ارر ایسم یوز یینی
چویورر وای من پیس بولدم می مخاؤ بولدم می دیه هر که خطاب
ایدرسم تسکاری قرار کیدر حاصل آش فزون وچای خانه دن غیر
جایه وارمیه آنده دغی معیاردن زیاده اوتورمیه رخصت اولمیبوب
کیچه لرده کوچه ده یانوب توروب بو محنت ایله بت لب قورتلب
کیرلب ساچ مو یلب لریه اوسوب بر آی مقداری یوردم بعده بر

یصاول قوشوب خوتن شهرینه ییاردی آنده حبسه بیورمش ایسه ده
خوتن بیکی حبسه قویمادی بدولتک هزلی دور سزی کمال یغشی
کوردکندن ایتشدر دیوب ساچ مو یلب لریمنی آلدرب تجدید البسه
ایدوب خوتن ده بر آی مقداری توردندن سوگره کاشغره کلسون
دیوب عنایت نامه یسبارمش اولگی کیوم لرمنی کیدرب توغری
بدولتک آلدینه کتوردیلر تبسم قیلب توبه ایتدگمی دیدی تقصیر
دیه دعا قیلدیم یگی دن یغشی سرپالر بروب و قتمی غوش قیلب
چقاردی بو بزه قیلمش هزل مطایبه سی ایهمش اوله فالسون دیه
سویلدی. اه

بوندن بىرر عصر مۇقەم شويىلە قۇرامشۇركە آرالرنىدە مۇسلمان اسمەندىن غىرى علامەت فالمامش بويىلە اولدىغىندىن مورخلار بو طرف قۇساقلمىزى كىتابلارنىدە يازمىيۇب ذكىردىن خالى فلمدىن عارى ناسلامش عىنى دولت طرفىدىن نايامانە مۇسۇس سالنمىش آيكوز وكوك نىراك كىبى مشهور مۇكمەلرنى دىغى نظره آلاماش مورخلارنىڭ بويىلە اعىباردىن ساقىل قىلىدقلىرى بۇكا كوره بىر سىپىل وىپانئە جىمىل اولوب بو قومە خالص بىر خىدمەت اوچون حاللرىنى بىيان مۇسۇس احوال نايامان عىيان يازلمىغە سىبب اولدى زىبرا آيكوز توغمىش بىرمىز نايامان يورمىش اىلمەزدور. وىر جىزنىڭ خالى تفصىل يازلمىق مۇمىندە باقى اىكى جىزنىڭ احوالى دىغى معلوم اولە بلور زىبرا ماىهلرى مۇمىددور.

بو فرىق وىفرە وقىبلە كىنرەنىڭ قىدىمىدىن قالە كالمىش توارىخلارى اولدىسەدە آبا و اجداد و اسلاف و اغلاقلارنىدىن اىشىدىلە كالمىش اخبارلارى يوق دىگل مگر زمانە اوزايدىقچە اقواللار اصل و مۇمىدىن آرتوب كامىيۇب يا مۇقەم يا مۇخر سويلنوب ملمع و مشوش اولدىسەدە جەلمىنى جەم قىلىدقلىرىنى سوكرە تقرىن قرابىن و تقرىب علایم اىلە آرتوغى آلتوب كىبى كورنوب قالور حقىقەت حال ظاهر اولور چونكىه اىكى سقىمىدىن بىر مستقىمىنىڭ تولدى امر بىر بىر. بو روايتلار بىلاسنىد تصدىق اىدىلمىسەدە بىلا سىبب تىكىدىدە قىلمىز بىلكە تصدىقى اقوى وار جەددور. زىبرا بو طائىفە اوزلرىنىڭ اوقومدقلىرىنە مقرر و نادانلىق لارىنە معترف اولوب علم نوغروسىندە دىعوای دانالىق قىلمىدقلىرىدىن اشياخلارنىڭ كلامىنى كامىل تىكلاپ اوقوب آنلردىن اىشىتمىش سوزلارىنى هر بىر جىلمىسە تىكىر و هر بىر تىكىر اىلىدقلىرى اىلە كوكلارنىڭ مركزوز و مطبوع اولوب اولادىدىن اولادىغە اولاشە كالمىش نىساب آدملىرىنى شجرە دىيۇب آد قوبۇب الوغ مەركەلردە اول ذاتىڭ اطرافىنى طولاشوب احوال ماضىدەن صوراشوب و اوبىلرنىدە اىكان دىغى اعىيان و اقرا بالارى آنىڭ چورەسنىدە اولتورۇب اول ذات دىغى آنلره درس مقامىندە نىسابلرىنى بىيان و كچەش بىيوكلارنىڭ كلامىنى نقل و عىيان قىلور. شجرە آدملىرىنىڭ آلدندە كىندىز دىغى نچە

۳۰۰ نچى جىز قۇساق حاللرى و خانلرى.

قۇساق بىيانى

اسىياى وىسلى وىزكىستان شىرقىدە اولان عوادىتاتلارنىڭ ترقىمىنى تامامدىن سوكرە قۇساق و غانان قۇساقلىرىنى يازمىغە اىتسار اىلىدىم بولارنىڭ كىرتى بار چەنىڭ آغزىدە وار لىكن مۇسۇس توارىخ و تىكروهلرى اولدىغىندىن عىقنە هر كىم بىر سوز يازىپ بەس دىللىرى مۇسۇس فاسد بىر غرض و بەس اىر مۇسۇس تەسپىر بىر غرض و بەس لار حقىقەتنى تىفتىش قىلمىيۇب بىر قىر و بەس لار اصل حاللرىنى بىلدىسەدە تفصىلدىن رىش عىنى بىياننى ترك و مۇمىل ناسلامىشنى اىلە قىمىر بو بابىدە سىبب بىلىغ و بىدل بى دىرىغ اىدىوب بىكرىمى بىدىن زىبادە بوكا دائىر اخبار و بوكا مۇسۇس آثارلارى جەم و جەم قىلىپ جەلمەسىنىڭ زىدەسىنى بو كىتابچەدە دىرچ اىلىدىم جەكەمىز اهل ادراكى بعدالتىبە معلوم اولور.

قۇساقنىڭ اصلى اوچ جىز و آنلارنىڭ بو طرفدە جابىرادىغى اورتە جىزدىن عىبارە اولوب بو جىزنىڭ خانلرى و بو قىلمىشنىڭ حاللرى عالى الكىرە ذكىر قىلىدى بىونكىه كچاك جىز طائىفەسى اصلى مركزلرىكە سىراى و سىراىچى و خان اوردانلىقلارنىڭ قىر ب اولمىش اىچلارنىدىن خان و خانزادەلر كىسەلمىيۇب سىلسىلە اىلە كالمىش آنلردىن توارىخدان و معلوماتلى آدملىر كورامىش و اىشىدالمىش. و الوغ جىز قۇساقلىرى اىسە كىرتى تركىستان و تاشكند كىبى الوغ شىرلارنىڭ قولتوغىدە يوردىكى اىلە اىچلارنىدىن فاضل و عام تارىخە ماهر ذواتلار و اربىلى حسن ظن اولنور. اما بو چاندى جابىلش اورتە جىز مۇسۇس بىر زەنلردە چىن توابىدىن مەمۇد نايامان دىدىكى شىعبەلرى بىر دىشت بى بىيانە كلوب توطن قىلمىشنى اىلە

مرتبه درس آلمش مز بو افعال لری فقط بو عصرده اولمیبوب قدیمدن
 قاله کلمش عاده قلدیر. بعده هر ایشلارینی بوندن استفاده ایدهرک
 مقال لری موجبنجه سلف لرینه تقلید ایدرلر. اول مقال لری اوزلرنجه
 الوغ سنددور نفس الامره باقدن اول سنلری بی اصل وی مغز
 اولمیبوب منعی کتابه عاید مأخذی شریعتی فائد اولوب قدیمده بو
 قوم بر پادشاه عادلنک تهیدیدی یاغواد بر علماء کاملک تعلیمی ایله
 عامل اولدقلرینی افاده ایدر. بونلرنک اوقومدقلریسنه برنچی سبب
 بودور یعنی اشیاعلرنک آغزینده اعتمادیدر. ایکنچی سبب بونلر کندیلرنجه
 فصاحت یعنی چچن لیک سوز چن لیک اداسنده اولوب ما فی الضمیرلرندن
 قانون بلاغت اوزره تعبیر و تقریریه قادر اولمقله رسم قراة و انشاء
 کتابت نزدلرنده حاجت کورلمدکن اعدا اوقوغه شنکان اومونچق
 جازوغه شنکان جا کلچق فاعده سنه نسیک ایدرک اوقوب بلهسکن
 ایشدوب اوقماغی ترجیح قیلورلر. اما اوشبو آخیر ایاملرده بونلر دخی
 اوقیوب یازیبوب تاریخ و توار یخدن حظ و خبردار اولمقله آغز سوزه
 آنچه قولاق قویه یوب بوندن یکر می بش اوتوز یل لر بورون ایشتمش
 سوزلرمزی حالا بلور آدم از قالمشیر. قدیمی سوزلرنک قدرینی
 بیلن قارتلر اوتوب یاشلر هر بری اوز شغلی ایله کار و کسبه کیدوب
 اوتمش اغبارلر دین نیمه فائده کچمش کتمش زمان هر کمک اوز
 زمانی دیوب سلف لرینی بیله سوز ایله عه رلرینی ضایع ایدردی قولیله
 تعمیم ایدرلر بونی دیانلرنک زعمی ایدرکه بو قدر میلیون خلق
 توار یخلرده یازیلیمیبوب قالمز لعل بر چایدین اصلی فصلی نابلوب قالمز
 لازم ایدن آندن یازیب آلور اوقوب بلور آغز سوز ایله اوقات
 اوتکارمک آدم کر چیلک ایمس دیورلر. اویله دگلدر اقدن مجهولیت
 ستره سی نچتمده فالان قبائل آنچق ضاق طائفه سی اولمیبوب افوام
 ستمده لرنک نچه سی علم تاریخدن بی بهره وی نصیب فالمشلدور.
 و نصیب سلف ایدنلر نسباک نفعنل و نسباک رفعتنی بلمدکلرندن
 و شفیع امتدن شرف صادر اولان: «تعلموا من انسابکم» الخ.

صدف درانورنک داخلنه کرمدکلرندن ویر دخی «تعلموا النسب ولا
 نکونوا کنبط السواد الخ» کلام عموننک رضی الله تعالی عنه عمقنه
 ابرمدکلرنندور. یازودن غیریه اعتماد ایتیمان یاشلردقت بیورسونلرکه
 اگر آنلرنک ایچنده الگاری احوال لری بلوب آغزدن آیتیه کلمش
 اوطریقه آدملر اولمسه ایسی نه اولورلردی اسلام اسمنی جویمیبوب
 مسلمانلقنی قولدن قویمیبوب بو کونه قدر کلوب یئدکلری شول شجره
 آدملرنک شرافتمده دور. اشیاخلردین یعنی قارت مسن آدملرمزدین
 ایشدوب نکلن اولتورسق قضایه نک بی لری بورونقی کونده اوز
 اولکلوری برله بتورمش ایشلری وقیلش حکم لری صوراق و تفتیش
 دقت و ثقتلری مفتی لرنک مهرلی فتواسی و خدادن قورقولری اهل
 طریقتنک تام فتواسی کبی کورنور. ایشکانمه اوتوز یل بلکه زیاده
 بولدی یتمش یاشلر یتمش مولدا خواجه نامنده بر آدم سویلیور.
 یاش و قتمده اوغری ایتم فضا ق روسیه گه قرامغان و قتلر بایوس
 بای سیوق ایکی قبیله ایل دورمز بزلر بایوس مز بای سیوقه فایق مز
 بایسیوق مالی الهزه کرسه آتادن قالغان میراث دک ملک خالص اولور
 بلنسه مالنک باشنی کوچ ایله ویروب بلنمسه ییوب کنارمز جایلاوگه
 چقارده ایل لری بر بر یله یاقن قونار. بر کون بایسیوق فلان موضعه
 کلوب قوندی دیوب غیر ویردیله واریب بر توبه اوغرلیم تساخ
 ایچنده بر توغایلقغه باغلاب بیکتوب اویگه فایتدیم یاتدیم ابرتسی
 ایزی ایله ایکاسی کلوب یتدی ایزیم اوشبو طرفه کتدی اوغریسم
 سندرسن نویامنی بر گل دیدی. من بایوس لیق قیلب واریوری وار
 آغانوم یوق دیدیم ایسمده غیر آدم ایکان توپامنی سندن آلورم
 پاکه الکنده اولورم دیوب کتمادی. دیدمکه آیفاق گواهاک بولسه
 موینومغه صال والا مندن شریعت آل دیدیم. خوب دیدی کیمه
 واررماک وکی بی قیلورسن دیدیم. آغاک توغایرافقه بارورمن دیدی.
 من ایچمه قواندیم لکن ظاهرده بو دیدکک بولمز اول منم آغامدر
 اگر سنک فائده کقه حکم قیلورسه معقول دیرسن بولمسه بارونک بر

كشى سن سكا يان باصوب سويلدى ديه اونامز سن باشقه بر بي گه
 كيداليم ديديم. تو قام هر نه حكم فيلسه راضى دور من ديدى بعده
 اخشامغه قدر سوز برله جواندريب بوكون كيچ بولدى بهانه سيل
 اويگا فوندرىب ايرتهنگى كون توغايراقغه بارمق بولدى نه ديسه
 حكمنه راضى بولمق بولدى. اول كون بوني موهان قىلب فوندرمق من
 مقصدم تونده واريب توغايراق بي گه بر بويلىشمك ايدى. ايل ياتدقدين
 صوگره موهانلرنى يوقلتوب آتومغه منيم قولومغه ناي زمى آلديم
 توغايراقغه كندم اولى بر خيلى برده ايدى واريب يتديم اوينه كرديم
 تو قام توشاكده ياتمش خانونى اوت باشنده ايرمچوك قايناتوب اوت
 يساتوب اونورمش. كيچىلاب نيمه قىلب يوروبسن ديوب جنگامز
 صورادى. تو قامده بر آغز مصلحتم وال ايدى ديدم. اويغاندى ياشى
 سكسان دن آشقان قارت آدم ايدى. نيمه خدمت ديوب استفسار
 قىلدقده بر بايسيقوكلوب بويله حال قىلب ايرتهنگى كون سزه
 كلما كچى بولدى منى مشهور اوغرى ايدى ديوب يقوب بر مسون
 اوچون بو توبه دن آق لقمنى تازى لغى سزه بلدرمك كه ايناندرمقغه
 كندلدم ديديم. ايپره قره بولساك قارا كغوده جورمس ايدك بر بلاك
 بارغوى ديدى. يوق يوق ديوب اولرلادغمنى اصلا بلدرمدم. خير
 برابر كلدك كوررمز مدعى نك مدعى سى نه دور ديدى. آخيره ديديكه
 بر آدم دعوى قىلغاندين كين مقرر دوركه منكره قسم كلور بونك
 اوچون اجنبى دن بر جان قسم برسون ديموب آنطنى اوزمكه
 كلتورگز ياكه تاي غوناندىك بر نرسه برله بتورونكز ديديم. خيش
 واقرباللكهمنى اورتيايه قريوب اولورلك سوزلر آيتديم اوندا موب
 اوتوردى. بز آز كين جواب ايتور ايديله ايدى يورايون ديوب،
 اورنومدن قوزغالديم هنوز هيچ سوز ديدى. جنكامز آيتدى.
 بر ايش قىلب توكانوب يبارر بارغول ديدى. بو سوز برله اويگه
 قايتديم ياتديم. ايرتهسى اويقودن اويغانوب توشاكدن توروب
 ايران چالابوزى ايجوب ^{اولاد تورويپيسى} www.uyghurkitap.com اطمه منوب ايكمن رفق لرمز ايله بيل

توغايراق بي كه چونادك باروب توشدك آمان ايسان فيلشوب كويدين
 كورمگان كشى دك بولوب اوتورديم. مدعى بر چچن يكت ايكان
 آخرنى آلغه آلب مقدمه قيلهرق: «اي توفه بايوس باى سيوقدك
 بالاسى مز * بارمز آخرة كه باراسيمز * خدا سزلرنى آرتوق چاراندى *
 بزلرنى آوزكزغه فراندى * كوب نك بارار جبرى بر قره گور * آزنك بارار
 جبرى ده آخري صول * اديل بولغان آدامغه الله نك كينك چيلكى مول *
 آلدمزده آلتى فدم گور بار * آلتى فرى بوز بار * منكر نكر
 صورار بار * جواب تابهائى جلاو بار» ديوب ناقما فلادق مدعى سوزينى
 تمام قيلور قيلمز تو قام متأثر اولوب اوخ آخ ايله يغلماغه باشليوب
 مكا فراديدنه جانم سمين تونده كلوب نيمه نيمه ديوب آيتوب كيتب
 ايدك بو آدم تاي غونانغه كوناتوغان كورونمايدى توبه سمين بروب
 چوناتسا كچى ديوب يوزمى آى دك قىلب توبه سنى آلوب بردى ديوب
 سويلدى، توغايراق بي آبلای خاننى كورمش ذات ايش، بورونقى
 بي لرنك بو كىبى مناقبلرى كويدير.
 قضايقه نك اولده حاكم لرى بي لرى بويله توغرى اولمش، اما
 بو كونلرده سر كج دعواند ايلترى آيرىب بيسه لر هاى فلانچه فلاكت
 كلپر ديسه لر آكا فخر قيلورلر آنى هنر بلورلر، بورونقى وقتلرده
 آلب اير بهادر اسملرى انتشار عدل ليك عدالت ليك اعتبار اولمش
 ايكن بو زمانلرده شوم قوجيب كيتار اسملرى افتضار بولمشدر.
 عصرمزنك عوامى بلكه اهل سواد صوابى قضايق خلقى اولده كتوب
 قره بولمش ايش بو كونلرده آفارمشدر ديورلر، لىكن قديمى قضايقى
 كوره قالمش قارتلرمز ديورلر كه اهالى قضايق طابورده آقارغان
 كىبى كورنرر ايسه ده باطنى قرارمشدر. اولكى عدالتنى
 جويديلر. حمايت وشىقتنى قويديلر مكا مرتبه مافتانسان برلن
 بورونقى قضايق تابلهميدر ديورلر، زيرا بورونقى قضايق لىر كافر ديديكى
 كلامده ساچ لرى تم تيك اولوردى اسلام ديديكى اسك، جانلر يين
 تواريخ خمه ۱۰

فدا قیلوردی، حالا السنه والیبسه واکثر افعالده بلکه جمیع حالده
 عکسه دوندیلر مشابهنهنگ کهالنه یتیم تقلیدنک تمامنه ایردیلر (من
 تشبیه قوما) حدیثی حدنه بالغ وسدیته منتهی اولدیلر، اسلامیتی فقط
 تل اوچنده فالوب انسانیتی تار کیوم کیمکده اورا توروب سیماکن
 بلدیلر، کاشکی بو تقلیددن مادی و معنوی اسلامه بر منفعت کورلسه
 دیوب قضاقتک اولگی اعتقادنی بویله ترویج و اخلافنی بو امثال ایله
 ترویج ایدرلر، قضاقتی اولده قر ایدی دیان آدملرنک، دلیلی تان
 یرایمش دیوب، بویله ایش واقع ولدی میکان دینلسه قضاقتیلر
 یماسه تان قوروب یماسه قولنی بئند توتوب حرمتی قطع اولن دم
 مسفوحی یدکنن فرالغنی اثبات ایدرلر، بلمزلرکه بو کونده آنک بدلنه
 خمر ایچوب ایکی حرامه مرکب اولورلر بری ایچمک و بری حرام
 ایره پول ساچمق دور بو کبیلری تعداد قیلدقده اولگی بر منهی
 و شریر اورنینه حالانچه حرام و مکروه جایکیر اولوب بنابرین فارتلرمز قضاقت
 افاردی دیان سوزه قطعاً قولاق قویملر فائل اولمزلر (الحق کل عصر علی
 التنزیل بالنسبه الی ما قبله) خود مقرردور، آری بو کونده هم شریعتنی
 بر و نکان اولکو برلن ایش توتقان ذواتلر وار لکن نادر در آزدور.
 ایدی صدنک اولدغمز جماعه کثیره و جم عفییره آلاچ اوز بیک قضاقت اوچ
 جوز اسم لر یله اشتهار او اوب اوچ جوزدن یوقارو نسب لرنده اقوللر
 مغتلف آنندن قیوسنک جهله نساب متفق لردور سیائی تفصیلاهم.

آلاچ اسمنده برنجی قول

آلاچ دیک بعضی لر قولنجه آلاچ، خانقه منسوب اولوب آلاچ خان
 جمیع خانلرنک باباسی منقول تئارنک آتاسی دور. آلاچ آلاچ بولغانه
 آلاچ خان بولغانده قضاقت قلماق نوغایلر باری صونده بر بولغان
 انتباغی جاراصوب جایقون کولدا ی بای بولغان ایدیل جایق اورالدى.
 اوردا ی قولدا ی جایلقان. اوز بیک خان چنیک اولگان صوگ توقنامس
 تهور بولغان صوگ. ایل ایچینه چمک بسوب. اوچ بولاک بولوب آیر یلغان.

قضاقت نوغای قبلده مسلمانغه جان تارتوب، دین اوچون قاتندی
 نایغورغان. قلماق منقول بولنوب. کافرلکی بلنوب. کون چفوسقه
 فایرلغان. ایچن بوغدی صونده دیب. آلتای دی میکان جای قیلغان.
 دیدیکی کهنه کلام لرندن آکلانغان بودورکه آلاچ خان ایامنده نوغای
 قضاقت قلماق بو اسملر ایله آیر یلمیوب جهلسی بر نامده آنک تحت
 حکومتنده اولمش. ناتوقنامش خان آقساق تهور دورنده چه بویله بر
 خان تبعهسی کبی اولارق اسماً و جسماً اتحاد اوزره کلوب بعده آیر یلمش
 اولدیغی اذعان ایدیلر قضاقت قلماق بر کشی نوغای قضاقت بر کشی
 دیدکاری بوندندر. بنا برین سردنوعی یا که قضاقت ایله سرد ار وشدنک
 آلاچ دیسلر قضاقت نوغای بر طرف اولوب سرد بولاک فالور.
 «الجنس الی الجنس تمیل طبعاً و تبعاً» اگر چه اصل نسل لری نه بردن
 اولدیغنی بلمیان غیبی لر دخی بوندایه داخل اولوب طرفگیر لیک ایدرلر
 بری دیگرینک ناسموسینه کینرلر. اوز بیک اوز آغام سرد صادغام
 دیورلر. بو مثل فی الاصل حضرت سلطان عارفین دن منقول اولوب
 اوز بیک ده بارایمانم. تاجیک ده بار گمانم. قافیه سینک. ملحقا تندندر
 صرة چرت دیدیکی سوزلری ده وار یعنی بزله باشقه دیمکدر. حضرت
 مشار الهینک ترکی تانده کلمات حکمت آمیز و لطیف عبره انکیزلری
 کوبدر. خلقه حسن ظن ایله حرمت وهر وقتی غنیمت بلامک
 بابنده هر کمی کورسک خضر بیل، هر کیچه بی قدر بیل، و کسر نفسک
 بارچه یغشی بز یمان بارچه بغدادی بز صمان، دیوب بونلر کلسی
 حضرت خواجمنک مقال لریدر. مگر رشجانده اخیرغی ایکی مثلنی
 مزبور علیه الرحمه نک اوچونچی خلفاسی سلیمان آنا حضرت لرنندن
 یازمشدور. جائزکه بو ذاته حضرت مشار الیه دن ایشتهش اوله. آلاچ
 خاننک احوالی صوگره منقول تئار ماده سنده یازیلور.

ایکنچی قول

بعضی لر حضرت انس رضی الله تعالی عنه اولادندن اولدیغیچون
 انس دن آلاچ اولمش دیرلر. اجدادلرینی تعداد قیلدقده بو دعوالری

ياريم يولده فالور حضرت انسه تيمز وكنديلرناڭ اوزبيك ادعاسى دخى بونلرى او بطن دن ايتمز زيرا اوزبيك عربدن اولمىغندە كەمسەناڭ نزاى يوقىدر.

اوچونچى قورل

بر خاننڭ اوغلى بدنى بوزوق آلا يعنى برص ايبلە مبتلا اولدقده آناسى آنى شەردن چقاريپ ييارمش اوڭا يوزكشى يولداس اولوب صحرا و تاغلرده مسكن توتوب يوللرى اوروب بى تنچ قىلدقده بونى قايتارمق اوچون خان يوزكشى ييارمش بونلر واريب كوررلر كە اوڭى يوز كروانلرى باصوب ماللرىنى آلوب غنى اولمشلر قيمت بها كيوم صندوق بيوم يىغشى ات ازاده ايگار توقوم دنيادن بى غم آخرتدن اعمى و ابكم يورمشلر. دعوتە وارن يوزكشى بونلرى كوروب كوڭللرى ميل قىلب آنلرە يولداس اولمشلر. خان يىنە كشى چقاريپ بو دە بورونغى لره نوشولمش جمعى اوچ يوزكشى اولارق يوللرى كيسوب يولاوچيلرى نالاب سوڭرە نچە مرتبە عسكەر چقاردقە الە كرميوب قاچوب اوشبونڭ برە چاق اسمنى كوناريپ فزاق اولمش آلا خانغە تابع اولدقن آلاچ اسمنى آلاش عدده اوچ يوز اولدقن بو نامدە قالمش ديورلر. ديانلرناڭ دەواسنە بو نقل بيكدە توغرى كىلمز. زيرا بر آدمنى خوش كوروب طوعا تابع اولدقده متبوعناڭ اصل مرغوب اسمنى تاشلب مەيبوب برص اسميلە فاش قىلمزلردى نچرە سوزدە سويلەسەردە اورانلرندە بويلە منقوص لقبە چاغرمزلردى. زيرا اوران ديدكلرى كندىلر نچە بر بيوك فالدر كە شل مناجاتدە آنڭل استغاثە ايدرلر. اويلە اولسە مەيبوب بمعنور القابلە چاغرمق تشاوم اولور بونى خوب بلورلر وملا عظه قىلدورلر نقلە دعوتە مطابق توشمز. اوران بيانى على عدە بر بابدە كلور.

ثانى آنلرى ايل لىك دوستلق ايل دعوة قىلسە عدده آنلرە برابر يوز كشى ييارماڭ www.uighurkitap.com ايلچى ايل كە بيش كشى اون

كشى كهايه ايدردى» بالفرض كەمىكە بى اختيار كاتورمك ايله خان امر ايدرسە عدده آرتوق بيش يوز آلتى يوز و زياده آدم ييارمك لازم كلوردى و بوندىن غيرى نچە علە بوسوزناڭ بوش و بيكارلكنە شاهدر « ايمدى آلاچ اسمندە يازيلن اقول ثلثه نڭ ايك مفعولى والله اعلم اولگى آلاچە خانغە منسوب اولوق آلاچ اوراندى آغابن مز ديدىكى سوزلرينە موافق نوشرزيرا آلاچە خان ايامندە اولاد آدم بو قدر اوسه يوب آزليق وقتارى تئار منقول آير يله يوب جەلسى آلاچە خاننڭ ايلي آلاچە خاننڭ يورتي اتانوب بوسوز بويلە فاطش اونودله يوب كەمش آلتى سان آلاچ ديرلر. سان لفظى منقول تئار تلىندە اون مڭ عدده اسم دور بوندىن معلوم اوور كە آلاچە خان الندە آلتەش مڭ نفوس ياكە آلتەش مڭ غانە اولوب او زماندە بو مقدار خلقڭ بر حكومتە اجتماعى الوغ دولتىن صايلهش آلتى سان آلاچ ديمك كئرتدن كنايه و ايامندە تعريف بى غايە دور الان دخى مقام مبالغەدە استعمال ايدرلر. آلاچە خان حضرت نوح عليه السلام نڭ اوغلى يافثڭ دورتچى نبيرسيدر بوناڭ اونوز توقونچى نبيرسى چنغز خان اولور. آلاچە خان اولادى نڭ احوالى محلندە كلور.

اوزبيك بيانى

اوزبيك اسمندە نچە اقوللر بار كندىلرى زعمنچە اوزبيك اترا كدن بر آدمدر توفسان ايكى اوغلى بولمش اوشبو اوغللردن اوسەش اروغلرە توفسان ايكى باولى اوزبيك دبوب سويليوب حكايە سنسى بويلە نفايه قىلدورلر. اوزبيك اتا بارچە اوغوللرى برلە غزايە چقەمش ايكن اتفاق حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نڭ كفار ايلە محاربه حالنە مصادق اولوب تاغ باشندىن كوررلر كە بر طرف تڭ ليك تارتوب انوزامد قريپ اولمش ايكى فزيقنڭ قايسى اسلام وقايسى كفار ايدىكى بلمه يوب اكن مردانه ليك مغلوب طرفە اعانتە و ايرليك ضعيف طرفە اعانتەدە دبوب تاغدىن اينوب اجازتە كوز

توتوب توردفده رسول خدا بونلره خطاباً ضرب ديوب بونلر عربى بلهنگه رينده بزنى ديوب فارسى بى دغى بدمكده اور اوزلرگىزى ديوب بونلر امثالاً الامر بردن عهله قيلمده كفار اشرار مستحق بالنار صدمه اوز بيكانه دياناميوب نارومار اولمش حضرت نبي عليه الصلاة والسلام بونلردن راضى اولهرق كثره تناسل ايله دعا قيلمقدن بويله كوبايمش ديورلر. اه

اما زمان سعادتده عجم واتراكدن شعوب و بطون ايله اسلامه كلن واجانب دن واريب بويله خدمت قيلان قبيس سير و توار يخلرده كورلهميوب وقوعى نامعلوم اولمقدن بوسوز برقصه بى جا و بر حكايه بنى پادور. مگر صوكره كلان سردار اسلاملرنگ بربينه بويله خدمت قيلب دعاسنى آلمش ديمك اولور. ممكن احتمالى وار مستجاب الدعوات اولان ذواتلر كوب كلوب كچمشدر. وبو كلام روم پادشاهى سلطان علاء الدين كيقباد ابن خسرو شاهه بر غزاده آل عثماننگ جداعلارلى ارطغرل ابن سليمان بيكننگ كوسترديكى خدمت مقبوله سندن آلمشمش خبر اوله والله علم زيرا طبع انسانده هر فعل مباحى بزم دور و بزم بابالرمزنگ دور ديوب افتخاراً اوزلرينه اسناد ايتمه واردور. و اوز بيك اتراكدن اولمق حيثيتيله بو خدمتى بزمه بدمك دغى كذب اولمز. توقسان ايكنى ننگ اسمارى بونلردور: انچى، مك ۲ يوز، ۳ فرق، ۴ اوگاچات ۵ جالابور، ۶ پراى، ۷ قوكرات، ۸ آلچن، ۹ نايهان، ۱۰ ارغون، ۱۱ قباچاق، ۱۲ قلماق، ۱۳ فرات، ۱۴ فرق بيق، ۱۵ تورغاوت ۱۶ بورلان، ۱۷ چمر چيق، ۱۸ فتاغان، ۱۹ كاچى، ۲۰ كنه كلس، ۲۱ بويرات، ۲۲ اويرات، ۲۳ قيات، ۲۴ باغلان، ۲۵ قناى، ۲۶ قانلى، ۲۷ اوز چه بلوچى، ۲۸ قويچى، ۲۹ بولانچى، ۳۰ چابوت، ۳۱ جوپوت، ۳۲ چلچاوت، ۳۳ باياوت، ۳۴ اوتارچى، ۳۵ ارلات، ۳۶ كرايت، ۳۷ اونفوت، ۳۸ مانفوت، ۳۹ تانفوت، ۴۰ اوپماوت، ۴۱ قساچات، ۴۲ مركت، ۴۳ بورفات، ۴۴ كيات، ۴۵ قورالاس، ۴۶ تورالاس، ۴۷ قراراب، ۴۸ ايلاجى، ۴۹ چبورغان، ۵۰ فشلاق، ۵۱ اوغلان، ۵۲ تركه مان، ۵۳ دورمان، ۵۴ تابوت، ۵۵ تاما، ۵۶ مچد.

۵۷ كردارى، ۵۸ رامدان، ۵۹ كراى، ۶۰ ناداى، ۶۱ فافسانه، ۶۲ فرغز، ۶۳ اويارچى، ۶۴ جويرات، ۶۵ اويسون، ۶۶ جورغا، ۶۷ باتاش، ۶۸ فويسون، ۶۹ مولدوز، ۷۰ توبال، ۷۱ تاتر، ۷۲ تيلاو، ۷۳ باسغال، ۷۴ نيان، ۷۵ فازغان، ۷۶ شرين، ۷۷ اونطان، ۷۸ كورلات، ۷۹ چلكاس، ۸۰ اويقورغان، ۸۱ تارغين، ۸۲ چابو، ۸۳ سوران، ۸۴ تورغاغاق، ۸۵ مونيان، ۸۶ قاصقه، ۸۷ ماچر، ۸۸ نوشليق، ۸۹ چوران، ۹۰ چور چورت، ۹۱ بهرين، ۹۲ اويغوروات، اه.

بر قارت آدمىك الله كهنه نسخه ده بويله كورلدى مزبور نسخه ياك نظرده ايكنى يوز اوچ يوز بلغى خط كهان قيلنور بوفاروده يازيلمش عكايه ننگ مفهومى اره صره عربى و فارسى ايله فاتشدريب و بعضى حلك قال النبي قوليله افتباس ايدوب چهل دن برى الترك غيرامتى ديوب و حضرت امام مسعود و حضرت رسول اكرم دن اوز بيك نسلنى صورادقن اوز بيك اوزغان پيغمردين اول ارميا پيغمبردن اول طالبوندين اول يهوده دين اول يعقوبدين اول اسحاقدين اول ابراهيم پيغمبردن ساره آنادين ترور. ديوب اوشبو عباره ايله خيلى كلام مهمل لارى بسط ايلمش بو نسخه سنده اولمغه قابل و اعتماد ايتيمه لايق دگل زيرا ترك توغروسنده حديث ديوب يازديغى احوال لر معتبر كتابلرده كورلهدكن فضلا تركى عبارهلرلى دغى سهودن سليم و خطادن خالى اولمديغى نسخه ننگ كندى كندى اعتباردن ساقط ايدر. لكن يازيلمش اسم لر ايله فباثل وارليغى انكار ايدلمز كلسى موجود دور.

فقط قارنلرنگ آغزنده اوز بيك نسلنى حضرت ابراهيمه اتصالى برسند صحيحه مستند اولميوب بويله نسخه لردن شهرة آلمش اوله. نسبى حضرت ابراهيمه چقاران ذوات كنديلر بنى قنطورايه منسوب ايدوب اوز بيك آندن منشعب ديمك اولورسه بعضى توار يخننگ سوزينه نوعا موافق نوشردى. زيرا عربلر اهل شرق و چين ننگ بنى قنطورا اولديغنى ادعا ايدرلر اوز بيك دغى اهل شرقنددر. لكن بو دعوالر چين و منغول توار يخلرى ننگ خبرنه توغرى كامبور. ترك چين

منقول تىتار بىئەت تىرىمىي ابل كىدى تار بىخارندن آلنوب اءمالا آخىره ائلاق اولنور.

اگر چه اوز بىك خصوصىده بو اخباراتك اصل اولمىده اترك خصوصىده: «اتركوا الترك كما تركواكم» حدىشى وارد اولوب بوندن استفادە قىلنوركه زمان سعادته اتراتك قومى آغزه آلنوب دعوة دىنه ياغزاسنه مصلحت اولمش اوله. والل اعلم.

ايكنچى قول

اوز بىك خان ايامنده جمىع تار بىعاتى اوز بىك ابله آتاندقن مئشار الپىنك وفاتى بعدنده غير جنس اولان طائفه بو اسمدن غارج قالوب اصل تىتار منقولدن اسلامه كلنلرى بو نامده باقى قالمىلر آنالرىنى تعداد قىلدقده اوشبو مك ارچ يوز هجرىه دورمزدن اوز بىك خانغه چه بكرمى توقوز و اوتوز آنا هر برىنه بكرمى و بكرمى بش يل عىسابه صالحان سىمىزىچى عصرده كلن اوز بىك خان زمانهسنه توغرى اولور بوگا بناء بونلرنك اوز بىك اداسنده غيرى بر معنا اولمىوب اوز بىك ابله دىدككن آتانش اوله استفاد الاخبار صاحىبى نك افاده سىن بودور. نتاك كم هر دولتك تبعه س متبوعه سى اسمنده سويلنوب سوكره دولتلىرى منقرض اولسه دغى اول اسم اھالىده باقى قالدىغى ارمنى وغير طائفه لر ابله استىهاد اىلور. آنامز اوز بىك و اوز بىك بالالارى مز دىدكلرى دغى بو معناى اولوب چونكه پادشاه آنا منزل سنده رعىه بالا منزل سنده اولدىش معلوم دور.

ارچونچى قول

اوز بىك اوزى بىك دىمك اولوب بو طائفه نك والى و حاكم لرى ابله سىل و عقىدك اتقائى ابله اولمىوب اىچلرندن بر سوز چان و سخندان آدم دعواده غير بىلره مقابل قىلب قىلمىنى خامى اولسه و اوز آرا ايشلرىنى عدالت ابله توكلنوب نورد آكائى اختيارى اسمى قوبولوب حاكم

وبىك مثابه سنده سوزى نفوذلى اولدغندن اوزى بىك كلمه سى ياسى خنى قىلنورق اوز بىك اولمش، حالافافىه ارنده «بور ونقى بى جافستى خدائى قباغان اىندوكنى اورص مان ختائى قىلغان» دىدكلرى بو مفھومى افاده وبو مضمونى احاطه اىدر، اويله اولسه بو معنا يالفوز قضاغه مخصوص اولمىوب خائى اولمىان و خان طرفندن حاكم نصب اولنمىان هر طائفه يه اطلاقى جايز اولوب قدىمده فرغز قفچاق دغى بو قىلندن اولمشلر، مورغارنك بو طرف لرى اوز بىكستان و اھالىسىنى بلا فرق اوز بىك دىدكلرىده بو قولى مؤيد اولوب اوز بىك عقىدە يازىلن اوچ اءل نك اعسىبە بودور اوز بىكستان اىچنده اولاد چنغز يەدن توره و آنك و فرغز ابلنده مناب كىمى اصل زاده لرى كىسلىمىوب كلدككن بونلره اوزى بىك اسمى صادق اولمز دىنلمز زىرا بونلرنك توره و مناب لرى دغى اتقائى ارا ابله انتخاب ايدىلمىوب هر برى اوز استفادى ابله اىلگه اىگا دارلىق قىلدقن تعر بفرزه تناقض كلمز يعنى علمه مزه نقصان طارى اولمز.

استدراك

بعضلر بونارغى عددنى قفچاقفه نسبت وىروب يعنى توقسان اىكى باولى قفچاق آلتمش اىكى باولى اوز بىك دىوبده سويليورلر. سياتندن منفھم اولدىغى اوزره بار لفظى اتراك نك لغت قدىمە سنده سبط و صنف دىمك اولور، اما بزم نوعى طائفه سىنى بعضلر اوز بىك دىوب بعضلر دىمىزلر، اقتايلاق بى كه مشهور نسابدر آلتمش اىكى نك اىچنده معروف و مشهورى يدى قىبله در: نوعى، قضاق، باشقورد، قفچاق، نركمان، چركس، تىتار دىوب بو يدى نك اىچنده كوچى و بايى غيور و صاحب رابى نكدا و فدايى نوعى خلفى دىسه سويلر اىكن، بو سوزلره بعضلر دخل قىلب نوعاى خلقنى بويله مدح و مبالغه ايدىيورسز و حالانكه جمله دن اقدام روسىه يه آلدران بونلردور دىدككه بو ايسه قصورلقن دكل قضاى اسمائى اولمشدر كندى لرى نك جسارت و بسالتنه اعتماد ايدب اول وقتده روسىه يى

بر شیء اورننه كورمبوب بلكه بشردن التفاتسزلقغه بعض ايچ علتلر علاوه قباله رق تورلى ياره لر ظهور ايدب اخلاطى صاغ برلره سرايت ايدرك باشلرينه بسو بلا كالمشدر مع ذالك فرق يل آتشمشدر بزلر كېي مجرد بوغازه آلدانوب آلدرمش دكل ديوب جواب ويرمش.

فذلكه كلام بزم نوعى خلقى اولگى واخبرغى ايكى قوله بناء اوز بيك اسمندن خارج قالوب قول وسطه نظراً اوز بيكدن اولور زيرا اوز بيك خان جميع نوغايستان وفضااستانه مالك وجهله دشت ققچاقه صاحب وایامنده اكثر ملوكه غالب بر خان عظيم العنوان اولديغى توار يغلرده مسطور دور.

قضاق اسمنده اقواللر

قضاق اسمنده بين الناس سخن مديت واختلف عديتد وارد اولوب بعضلر قولنجه قضاق قچاقندن محرفلر دليلي اولدركه چنغز خان اولادندن خانزاده لرنگ برى آتاسينگ جاي كيرى اولدغه آكثا رقابت ايدن خانزاده لر خوفندين قاچوب فاشنه باش بلكمه ايلبرك ايلبكركلرى ايارتوب يوللرى كيسوب كر وانلرى باصوب صحرا وناغلرده گيزوب يورمشلر مسكن وماويلرى اولمبوب بي بر وي قرار فعللرى مدام قرار اولدقدن قضاق ديلوب صوكره قضاق اولمش ديورلر. «غيث اللغاتده» قزاق بالفتح وتشديد زاي معجمه در ترك رهن ازقات تركى ديمش. اه رهن ايكى كلمه دن مركب فالسيدر. «ره» يول وطريق وسبيل معناسته «زن» لى التركيب زدن دن طلب فعل اولور. عربده «ضرب» تركيده «اورمق» تعبير فيلنور. بو محله قزاقدن رهن رهنندن يول اوروب قاچمق يعنى قطع الطريق معناستى آلشدر لكن قضاق لفظى رهن معناستده اولديغى غير مسلم دور زيرا زبان تركيه قضاق بر جيله يعنى بر قبيله به اسم اولمش يول اورمق معناستى هيسچ بر ترك بلمپور. صاحب غياث تاجيك ايدكار انراكنگ اوزى بلهديكى

معناده ادعاسى موهوم وبونى نردن آلدیغى غير معلومدر. اجانب آنا ديلنى اوز اردوسندن آرتوق بلكه دعواستنده صادق اولمز بو كېي كلام مهمل اعتماده صالح اولمز. اهل فرس تركى بى بزدن صورسون. بويله سوزده بزلره شاگرد اولسون.

بس قچاقندن قزاق اولمش ديانلر غياثنگ قولنه تمسك وغيث ايسه بو قومنگ بعض افعاللرينى استماعا يازمش اوله. آدملر غياثنگ طرفنى توتوب «قزاق» لفظنده بر نقطه قلم كاتبدن سو ياخود مطبعه ده راتبدن غلط توشوب قزاق اولمش ديسهرك كورسه لرده كلام قزاق لفظنده اولمبوب قزاقده اولدغندن بو ديدكلرى بر شیء اورننه تورمز نه ايراد ونه جواب اولميه بلمز غياث قزاق لفظنى ماده زاده كلتوروب زاييله ضبط ومعجمه ايله قيد فيلديغى كاتب وراتبه شبهه قويمز. اما بزم نوعى لهجه سنده قزاق لفظى عزب يعنى بويداق وسالت محلنده مستعمل دور. مثلاً بر آدم قضاغه يولقوب مال ملكندين آيريلوب فقط اوز باشى غنه قالسه قزاق غنه باشى قالغان اهليه سز اولادسز اولسه قزاق غنه باشى يورى ديورلر بو معنالر بتون بر بطون مكمل بر قبائل لقب اولميه موافق كلور.

ايكنچى قول

قضاق خايساقدن مبدلدر خايساق لفظى فلماق منقول لغتنده رابط يعنى مملكتنگ چيمنى صافلاغوچى معناستده ايمش بو طائفه مدنى خلقلرنگ اطرافنده طولاشوب يورمك ايله خايساق تحريفله قضاق اولمش ديورلر بو سوزى سويده سيد عليم روسيه توار يغلنده كوردم ديو سويلدى. نقلى سير وحركتلرينه صادق ايسه ده اسم گه علاوه اولمز زيرا اطراف مدينده مكين يالغوز بونلر اولمبوب انراك واعجامدن نجه طائفه لر واركه كلسى خايساق ايله مسوى اولوق لازم كلوردى. آرى ختايلر قضاق غلغنى السنه حاضرلرنده دغى خايساق وخاسا وخايساؤ وخاساق ديه سويليورلر لكن كلام نكلمه اولمبوب قضاق

بعض بطون لاری ترك و تتر ایل فانتاشوب آرالشوب حالاتاردن بر شعبه اولمشده قضاعه و خزاعه دن تعریفله قضاق اولمش دیرلر. بو سوزی دیانلر اول اسمده مرفاق ثانی بعض کلام و مرآمده موافق مثلا سرورده تهئیه و غمده تعزیه میتکه مرثیه ثالث الوغلرنک اسمنی ذکرده تصغیر یانرخیم یا کنایه یا کنیه رابع بری برلرینه افتخار تکاثر و منازعهده حمایت و تناصر کبی افعال واقوال لاری عادة عربنک عینی و برنجه قیاسات غیری ایله اصلی عربدن اولمق احتمالنی اجرا ایدرلر.

بشنچی قول

قزاق قز ایل «آق» دن مرکب اسم دور. بونی دیانلر زمانیلر بر پادشاهک قزی دوشنده احتلام و آئیدن حامل اولوب بلا سبب حملنی اظهارده آناسندن قورقوب بو سری دایهسی ایل خدمتکار قزه بائریب آنلر ایسه سنک پاك لکنک بزلر شهادة ایدر ایساکده ایساندرمق مشکل دور ایمدی چارهسی همان بر طرفه باش آلوب کتمک و سنی یالغوز ییاریب اوزلرمز قالدغمز ایله برلره امان یوق دیوب کوتاردکچه زاد راحله آلتون کهوش آلیب تاغه کتمشله واریب بر جایه یتمشلرکه اول جایده بر صیاد اوچ کیوک باوریسنی توتوب باغلاب آناسنی توتوق قصدیلرله توردغنده بونلره یولقوب احوال لرینی صوردفده سر کذشته لرینی بیان قیلورلر. الحاصل صیاد مرفوم قز ایله عقد ازدواج طلب قیلب قز دخی طالعه دوشدیکم دور دیوب راضی اولوب مهر صورادفده صیاد دخی نعم نیمه تعیین ایدرسز دیوب قز آکا اوشبو اوچ کیوک باوریسی منم میریم اولسون دیمش صیاد اول باوریلری قزه ویردکده باشندین صلابوب آزاد قیلمش باوریلر یوکریشوب چابشوب آناسی دخی اول چورهده طولاشوب یورمش ایکان باوریلرینی بوشاندیغنی کوروب کمال سرورندن بونلره یاقن کلوب اطرافنی اوچ مراتبه ایلنوب کوزی ناک یاشنی توگوب قبله یه قراب دعا قیلور کبی اولوب بعده باوریلرینی ایارتوب یولینه کتمش بو سمیدن دیرلر خدا

دیمیه وضع و تخصیصنده دور. غتایلرنک خایسا الخ سویلدکاری نلده قصیرلکدن اولوب اصل اسمی خایسا اولدقدن دگلدر نتاک کم بعض طائفه قانی وضادی مخرجنده ادا ایده بلمیوب قضاغی کزاک و قزغزی کیرگیز دبه قانی کاف وضادی زایه تبدیل ایدرلر بونلر زباندن قناصر عاجزلیکدن کیلور.

اوچونچی قول

قزاق غزلخ دن منشعب دور حضرت ذالقرنین سد یابدن یأجوج ماجوج ایچورده فالوب اتراک طشرده ترک اولدغیچون ترک دینلوب سوکره لایعد ولا یحصی طائفه متخالفه اولوب مشهور فرقه لرندن بری غزلخ دور. غلظه لساندن ایکی خا معجمه قانی اولارق و لام حافی یلنلر ق قضاق اولمش دیرلر یا بالعکس یعنی اوئنده قضاق اولوب برلر خزلخ دیوب مورخلر معریله یازمش اوللر. ذوفنون ظریف بون غلدون شریف دورتنچی اقلیمنک توفرنچی قسمنک طرف غریسنک یغانه و شاش مملکت لرندن سوکره طوائف ترکستانه غزلخیه جماعتنه مخصوص ارض طرف جنوبده واقع دور. دیدیکی و بوگاردیق کیماکیه بائنهسی دیو یازدیغی والله اعلم ظن غالب اوزره حالا اوشبو قضاق قلماق دیدکمز اقوام اولوق کرک. قلماق قدیمده کیماک سویلنوب سوکره یا محلنه لام و کافی محلنه قانی کلرک قلماق اوله وزنی توغریدر. جغرافیه کبیرده «کیماک قلماق دیو تصریح ایتدیکی بو ظنمه ضمیمه اوله بیلور.

دورتنچی قول

قزاق قضاعه دن باخود خزاعه دن منبعب دور بو ایکی طائفه امت برین حمیر بن سیا قبائلی ناک اکبر و اکثری اولوب یمنده سیل لغرم دبهکله معروف سیل پرویل ولایتی قراب ایتدکده قبائلنک هر بری بر طرفه کیدوب قبیله قضاعه و خزاعه توهمه و حجاز ولایت لرینه جوانباشتی یه داغلوب لادیرنیشان سوپراکنده اولارق آنلردن آیریلن

فزه اوچ فرزند و یروب نسلی کوبابوب اکثر حالده معافی و غمدن
 روری کوبراک اولور دیرلر. صیاد قز ایله عهد و محکم عقد و کیوک
 ریلیری ایله صداقتی نقد قیلب ایلینه اولوب کلدکده کورنلر
 بری فزناک حسننه آفرین حملنده باریک الله: «قز آق» موندن
 توتوق نی بولسون چرکنای صلونای بلی قزاق دیدکلرندن بولقب فزه
 مبارک نام اولورق اوغول قزلری دخی آتاسنه اصالة قزاق بالالاری
 به مشتهر اولمش و صوگره بالا ترکیبی نیک و منسی قالوب قزاق
 اولمش آق لفظی الحاقاتدن اولدیغی آلتندی قولده یازیلور. قضاقت
 ناسی اسمیله موسوم فصیله هر جوزدن تاملور بالغوز بو دگلدر.
 قز نه ایدیکی عالمه معلوم و بیانندن مستغنی اولوب انراکنک
 قز قویدیغی اسم جمیع لغات ایچنده قزه موافق توشمش بر ملایم
 سمدر. اصلی عربی اولوب عربلر یفاکنی قز دیوب یفاک قورتسینه
 والقر دیورلر یفاکنک نزهانتی قیمت و نزلکتی ملابسسه سیله مادهسی
 ولان دودالقرنک اروغ توکارده کوبالاک میئسینه کربب قاشی هلال
 عیای زلال بدنی مین اسودالعین اولدقدن قزه یفاک و یفاک قورتی
 نامنی ویرمشلر. زیرا قز دخی بو صفتلر ایله موصوف اولوب مزبور
 بوچکه مشابه اولدیغیچون دوالقرنک اضافاسنی حنف و قز لفظنی اخذ
 قیلدیشلر. فاذا کان کذالک بعض کاتب لرنک املاده قیز دیوب یا ایله
 یازدقلری غلط دور.

مزبور اوچ اوغلنک الوغی الوغ جز ثم اورتیه جوز ثم کچک
 جوز اولوب جمیع قضاقتیه ناک اصلی بودور دیرلر، صیاد ترکدن
 قز بلندن ایمش قضاقت ناک آنا جورقی جیدلی بایسون دیدکلری بوندن
 اولوب بو جای بلیخ قزینده هر جلی یعنی اوزان صو قالون نو
 ایمش، صیاد مزبور دایه ایله خادمه بی ایکی شقیقنه نکاح قیلب
 و یروب دایه دن قزه قلیاق قیچاق خادمه دن فرغز توغمش دور بو
 صورتده فرغز قیچاق و قزه قلیاق قضاقت یله همزاده یعنی آغانیسیناک
 اولادی اولورلر حکایه به نظر ابویه ایسه ده حقیقته نظر اقیچاق اوچ قسم دور.

قفچاق بیانی

بزیننه فرغز قفچاق دیرلر کاشغر اوستونده اولور، دیگرینه
 ختای قفچاق دیرلر مرغینان اوش غوقند اوستونده یورر، و بریده
 اورتیه جزءدن معدود قضاقتن بر بطن دور، مجاورلرینه منسوب اولورق
 سویلنان اولگی ایکی فریقک اصل ماده لری توار یغلرده یازیله کلن
 قدیمی قفچاقلردندر تبیان نافعده قفچاق بر صحرای عظیم آدیبر اول
 صحراده منمکن ترکره قفچاق دیرلر دیب بوکا بناء قفچاق بره اسم اولوب
 جیله اسم اولمز مگر ذکر مکان اراده مکین اوله یعنی مکاندن مکینه
 انتقال ایده. و بر معنده قفچاق نسبلرنده اختلاق واقع اولمیه دیمش
 یعنی غیر جنس ارالاشمیان صافی و تازه نسل دیمک اولور، اما شجره
 ترکده ایچی قووش آغاچنی قفچاق دیرلر ایدی آنک ایچنده نودیغی
 اوچون اسمنی قفچاق قوشدیلر دیمش، ظاهر و متبادر قفچاق بو
 آدمک نسلی دیمک اوله که اوغوز خاننک بکلرندن ایمش.
 ایمدی ضابطی بودورکه اورتیه جزءدن معدود قفچاق بالاتفاق
 قضاقتندر فقط اسمده اصل قفچاق ایله آدداش اولمش، اما فرغز قفچاق
 و ختای قفچاق و بونلردن ماعداممالک آخرده متفرقه اولن قفچاقلر کلسی قدیمی
 قفچاقلردندر قدیمی قفچاق دیدکمز خزر و بلسغار مهالکنه استلا ایذب
 سبر و توران بیننی فاصل دشت کبیرده مهنوطن طائفه و آفره دور
 صوگره غمی زمانلرده بعض قبائل بونلری سوروب خصوصاً منغول تتر
 خانلری طلوعنده اغیاره قیلمش جریبه لرینک جزاسنی نارتوب اطراف
 شتی به پراکنده اولوب کتمشدر، اولگی شان و شهرتی بتمشدر.
 الا عصر مزده مسلمانقل و ملا عالم قل کبی ذوانلر ظهور ایذب فرغانه
 زمین بر آز یلرلر تصاحب ایتدیکی خانلر بختنده طفیلا یازیلوب
 اوتدی، مسلمانقل ختای قفچاقتن ملا عالم قل فرغز قفچاقتن ایدی.

آلتنجى قول قضاى اسمندە

قضاى قاضى آق دن معدول اسمدر، بو قولى ديانلار بو طائفەنىڭ
 اصلى تىلار منغول و خانلرى ايسە چىغزىيە مەنسوب اولور چىغزىيە دن
 ابتدا بىر كە خان شىرفى اسلام ايلە مشرفى اولوب ئانى يىدى يوز نچى
 يللر حدودندە غازان خان ايمانە كلوب بىدە بو ايكي نسلدن هر
 ولايتلاردا اسلام خانلرى اولە كالمش بو اولاددن كلن خانلارنىڭ ايچىنە
 معروف و مشهورى اوز بىك خان دور اول ذات حميدە صفاتنىڭ گاه
 تىلپىنى و گاه تخويىنى ايلە توابىندە اولن تىلار منغول فوج فوج اسلامە
 كلوب كىوبايەش اوز بىك خاننىڭ وفاتى بىدەندە اوغلى جنبك خان
 اسلامە كلن كوچەمەلى تىلارلىرى اوچ قىسە تەقسيم ايدىب الوغ جزگە
 اويسوننى دادغواھ قويوب جالايور نام ئاتى آڭا نائىب واورتە جزگە
 آرغوننى بىك تىك بىنايماننى آڭا مەين كچى جزگە آلچىنى بى
 قويوب جىاسنى آڭا ياردمچى قىلەش دە حكىم گىشتنى اللرىنە و بىرمش
 سىندە ايكي دفعە خاننىڭ حضورنە كلوب سلام و احوالات تىبەلرندىن
 خىر و بتوردىكى ايشلرىنى ديوانغە احضار ايلە امر قىلەش، بونلر
 بو يارلقى قبول ايدىر ك ايدىل جايىق ايش نورال جىم اورتالرنىدە
 كوچوب قونوب بوروب خاننىڭ تەيىن قىلغان وقتلرنىدە اوز
 آرا بتورمش ايشلرىنى واورتمش واقىلەلرىنى خان حضرتلرىنە
 اعلام بىوردىلرنىدە خان عاليشان فاشىندى اوتوران علما و فضلارىنە
 خطابا بونلر بويە ايش بتورمشلر و بويە حكىم قىلنىمشلر شرەدە دو
 غرىيە ايكرىمە اكر موافق شرە اولورسە تىنقىد و تاءكىد و اكر
 مخاللى اولورسە تىبىە و تەهدىد لازىم دىد كدە حقىقت قىلب سوراب
 شرىعتنە موافق دىو مفتىلر فتوا و بىرمش. خان تەجب ايدىب بونلر
 كىتاب كورمىوب مسئەل مسائىل بلەيوب مەجرىد عقل و ظن ايلە ايتدىكلرى
 حكىم شرە موافقىدە و زىلە دىيىپ علمالار البىدە موافقىدە دىد كدە بونلرە قاضى
 مفتى كرىك دىگىل ايش اوزلرى قاضى ايكن تەحقىق قاضى دور دىمك

مىلدە مبالغە ايلە قاضىاق دىوب خاننىڭ بو ايكي كلمە سوزى ايلە ظن
 لفظى (ظنك) قاضىاقتىن قضاى اولمش دىورلر. قضاى لىجە سىندە بر
 نىسبەنى زىيادە مدح ايدىر اولسەلر آق لفظنى الحاق قىلماق قاعدە
 نلفظلرندىن. مىلا بر آدمى مبالغە ايلە ماقتامقە كىساق جاتساق
 آدماق دىورلر. بو قارودە قىز اسمنە آق الصاقى دخى بو خىلدندىر.
 آق لفظى مقام افراطدە آيتولدىغى كىبى مواضع تىفرىطدە دخى مستعملدر مىلا
 بر آدمە غايەت آچىغ لىتوب كلود كىل آنتورغاناق ايكانسىن فلاناق ايكانسىن دىورلر
 ايمدى بو اخباردن قضاىيەنىڭ اوچ جزە كە بولنوى يىدى يوز ايلە سىبىز
 يوز هجرىە ارالرنىدە اولور. اما مستفادالاخباردە قضاىنىڭ اوچ جزە كە
 بولنوى مىك بر يوز حدودندە دىوب آخوند حضرتلرى بوندى بىلجەمە
 تىسامىح ايتىمشدر يعنى بلا تفتىش يازىب كىتمشدر. زىرا قضاى
 نىسابلرى يوز ايكى يوز يىلغى ايشلردە نزاع و اختلاف ايتىيوب اكر
 تەقسيم مىكەن بىرىدە اولىدى اچىندە اولمش كىبى بىلىدى. اوچ
 جزەنىڭ اسمندە كىلام كىثير وارىغى بو تەقسيم مىكەن آرى و قضاى نامىندن
 بىلكە يوقارى اولدىغىنە دىللىدور. والله اعلم بالصواب.

خان حضرتلرىنىڭ بر ايكي كلمە الطاف خانىيەسى بتون بر قومە لقب
 اولوب بو اصولە بنا كىتابلر املادە قىزاق دىيە زا ايلە يازمىيوب قضاى
 دىوب ضاد ايلە يازمىيولرى لازىم كلور. بو قول سادىس اقوال سابىقلىرىنىڭ
 ايڭ اقوي وارىجى ايدىكى اهل ذكايە اشكار دور، عزىزلىرىنىڭ نىسى
 يا الوغلىرىنىڭ لفظى ايلە بر قىيەلە ملقب اولماق قىدىمدىن قىالە كىلمش
 عادىتىر. خاننىڭ بر كلمە سوزى ايلە بو قدر خلاىق بر اسمە بر
 فرار قالمق امر بىدە دىنلەمىز. خان و امرا شوپىل دورسون موردى ايلە
 عادى عوامدىن صادر اولن بعض كىلام اساس اولە بلور نىسك كىم
 اهل بر برە عربلر ماھىدە البر برە يعنى بو نە ئونە سوز دور دىد كىلرندىن
 بتون بر اقوام بر بر اسمىلە بنام و مشهور بىن الانام اولدىغى توار بىخوردە
 مر سومدر. لىل بو سوزى ايتىدە پارچە بىردىن تىكلم قىللىيوب اىچلرندىن

فقط بری سویامشده سوکره جمله ننگ آغزینده بر بر اسمی جاری
اولمش او یله اولسه صاحب حکومتدن صادر اولن کلام بطریق اولی اسسه
صالح اوله بلور چنیک خاننی از چنیک خان دیورلر. عزیز چنیک
خان دیمکدر.

معنای جوز.

باز یامش حکایه لردن آکلنان ایلدرکه اوچ جوز دیماک بر
کشیمک اوچ اوغلینه اسم اولوب یا که خان مقسم خلقنی اوچ قسسه تقسیم
قیلدقده آنلرنک حاکم ارینه برلمش منصبک عنوانی اوله. روسیه ده
اسطرش سلطان آغا سلطان وختایدیه وانک کونک کبی باغود عربی
اولوب اوچ جزء اولک دیماک معنایه کلور عقله و نقله اوققیده
بودور. بو اختلافدن ناشی بعض محله جوز و بعضا جزء یازیلور
اوقیانلر اشنیبا، نوشه مسون اوچون سبقت فلم دن شکایتیم دور بو. و هر
اختلافی کلمه ده که مثلا بعض محله اصلنه بناء نوعی و بعضا اصطلاح
لسانه و استعمال ناسه بناء نوعای دیه تسطیر ایدیلور، عیب ایدلمسون
غیری بر معنایه کیدلمسون.

قضاقتی قرغز دیمکنک عله سی

روسیه اعالیمی قضاقتی قرغز دیدکارینه سبب ابتدا روسیه
سیاحلری قرغز خلقنه کلوب تاناشوب سزار کبلسر سز دیو صورددقه
قرغز مز دیمشله. قرغز ایلی ده بر خیلی قبائل اولوب تاغ و صحرالری
توتوش اولدقدن سیاحلر نه بره و ارسه قرغز ایلی کوروب کوچمه لی
غلق ننگ کلسنی قرغز زعم قیللمشله سیاحت نامه لرنده عموماً کوچمه لی
اعالی بی بلا فرق، قرغز دیه یازمشلر. بو سوزی کونصل بالکاجین
و بر نیچه معتبر ذواتلر نقل قیلدیلر. بوندین غیری برسند صحیح
یا بیر قول صریح ایشدلمدی ایسه ده قضاقت دیماک روسیه لغتنده بهادر
و کزیک عسکره اطلاق اولدقدن بر نامی صحرا نشین مسلمانلوه عیب

کوروب قیمیوب قرغز دیمش اوله دوغروسیده بودور. چونک،
روسیه اولوغلردن کوب کره مسموعه اولمشدرکه قضاقته که سن
دیوب صورادقده قضاقتن دیسه آشا چرائینی صتوب کاکیری کزاک تی
کرکیز «یا کزاک» دیوب نسام قضاقتی کندنه نسبت و یروب مقام
تسو برده و قرغز اسمنی قضاقته اسناد ایدوب محل تحقیرده قولاندیقی بو
معنای قوی الافاده دور مرات الکائنات قزاق یعنی بهادر عسکر دیو یازمش.

قرغز بیانی

قرغز خلقی آغز اخباره نظراً منصور حلاجیه منسوب اولوب بو
قوله استناد ایدنه لر بویله حکایه ایدرلر. حضرت حسین بن منصورکه
حلاج دیماک معروف اولیاء عظامدن اولوب واقعه سی تفاسیر و توار یخارده
مشهور دور اول ذاتی صلب ایتدکن سوکره جسد مبارکنی کویدروب
کولنی یله صاورددقه دریایه توشوب کوبکلنوب صو یوزنده افارق
خریق ایله بز باغه کرمش اول باغ بر پادشاهنک قزینه مخوص اولوب
فرق کتیزهک و خادمه سی ایله آنده اولور ایش بونلرنک بری صو
یوزنده کوبوکنی کوروب بارمغیله آلوب آغزینده قویمش طعمی ولدی
شکر دین شریین دیولوب یاننده غی قزله بونی خبر ویرمش. هر
برلری و خاننک قزی دخی کوبو کدین آلوب یالادقلرنده بحکمه الله
بارچه سی یوکلی اولمش. خان بو حالی آکلادقده صوراب قزلر ایسه
اصلنی سویلیوب خان بو خبردن تحیرده نالمشده اگر کاذبه ایدکارینی
جزماً بلسم ایدی جمله سنی قتل ایدردم صادقه ایسه لر چریمه سز بونلرنک
ناحق فائنه کرمش اولررم دبه رک ایکی شقنک قنفسند حکم قیل بلمیوب
آخرکار بو بیچاره لری سوروب شهر دین چقارمش. قزلر تاغلرده مسکن
توتوب و آنده تولد فیلب صجراده اوسوب اوتمشله بو فرق قزرنک
نسلی قرغز ایله بنام اولمشلر.
بعضیلر فرق قزنی تصدیق اما کوبوکنی تکذیب ایدوب دیرارکه
مزبور قزلر یوکلی یعنی حامل اولدقده خان بونلری تفتیش قیلوب

ارالرنده بر قزل «ايت» وارليغي بلبوب بونلرنڭ عملى اول ايتدن اولديغى تيقن ايدلمش قرغز قزل ايتدن پيدا اولمش فرق قزىڭ اولادى ديمك دبوب بويل اكاذيب قبيعهلرى بيان ايدلرلر. بويل بى معنى لىكە كيدرلر. وبويل بالغانلرە مجبور ايدن باشلىچە سببلرنڭ بى طرفىزىڭ يەنى فرغانە وتركىستان خانلىغى نڭ بردن برە انتقالى دور. شويلە كە حكومت قرغزلرە اوندىكە ايكي يوزلور آللرنڭ خاطرە سىچون آتالرىنى مدح ضمنندە اصلنى انبالردن بر نىبە ياكە اوليالردن بر ولىبە اسناد ايله حاكم لره تقرب قصد ايدلرلر. نناك كم اصول توارىغە بوگا دائر دليللر كتوروب دېمشكە: نفس انسانىه ايسە مدح و ثنا و ذكر جمىلى محبته مفتون اولوب ناس دغى اقبال دنيوى واسباب جاه ودولتە ميل و رغبتە مجبول اولمقل مال دنيا طالبى اولان اصحاب مداهنه مجالس كباره حاضر اولوب مذاكى اكابره موافق نفس الامره مخالف امورى تحسين و اشاعه و عقى و صواب اولوق اوزره نقل و تقرير و كتب توارىغە درج و تحرير ايله اغبار كاذبە نڭ انتشارنە باعث اولور. اه اما حكومت غىر بى اوندىكە كوپونى «كوپكە» تعويل ايله فتح ايدەرك كذب محضە كيدرلر. بر ذكى كذب نسلنى زكاهە تنسيب اوچون نچە كونلر فكر ايدوب راست يالغاندن مركب بر مقدمە دوزار اوخشادوب مر جاندىك ديزار دليلسز دعوا بطلانى اھون اولدقدن آنڭ مخالفى اولان ذات اول سوزى غلط و مزبور نڭ مقدمە سنى كندنە سند قىلرقى نقل ايدردە مثلاً: كوپوك لفظى «كوپاك» ديمك كىبى بر معنایە تبديل كانسە يوز طهارتى بر بيل بوز قورقاغى بر اير بوزديغى كىبى مختلى حكايەبى بى منت بىكار ايدر. اشته قرغز حقتدە يازىلان نقلیات بى قبيلدىن اووب كذب صريح و كلام سفيە ايدىكى اسل و قوفە اشكار دور. ايمدى قرغز نڭ اصلى اثر اكنڭ ايڭ اواڭكى شعبەلرندن اولديغى توارىغلردە مسطور اولوب مرات الكائناتدە حضرت يافتڭ نسلندن اثر اكاڭ مشهور فرقه سى غير غير ديو بارمش و شجرە تركدە اوغوز خان نڭ قرغز اسمى بر نيمرەسى بار ايدى شونڭ نسلندن ايدى ديمش

اوقيانوسدە قرغز نانى وغىين معجمە نڭ كسريله ترك زمرة سندن بر آدم نڭ اسمى دور كە غزنى شەرنده بر مدرسە بسنا ايلمش دور ديمش فەن كل الوجوه قرغز نڭ اثر اكنڭ اولوب منصور جلاجدن اقدام موجود افوام معلومە دن اولدغندە اشتباہ يوقدر. بو اقوال ثلثە نڭ اصح و افواسى شجرە تركدە مسطور اوغوز خان نڭ نيمرەسى ديان خبر دور. اوغوز خان نڭ بياني منقول تثار مادە سندن تخرىر ايدىلور.

استطراد

بدوى خلق نڭ هر برلرى خصوصاً قضاى بىلرى اصل الكو و ناعده لرى ايله حكم قىلىسەلر شريعتدن يراق كتمەز ظن ايله ايدن ايشلرىنى احدى عيب ايتەز لىكن بو زمانەزدە اكثرى اصل الكولردن آيرىلوب شريعتنى آنوق بلمىوب بلىدىكى ايله دغى عەل قىلمىوب ايكي يولنڭ آراسىدە رسواى يورمشلر. بو تارىخدن بر ايكي دور مقدم يەنى آلتەش يتەش يللر تىكراسنىك بولمش بىلرنڭ قىلمش حكم و تومەش طريق لرىنى ملاحظەبە آلساق مېزانە صالح ساق و بزم ولايت قزاندىن قضاى ايچنە الداي كەش كەنە آدم لردىن ايشتوب تىكلب تورساق بو طائفە نڭ بىلرى عجب عدالتدە مستقيم ايشلار حاضرە دغى هر ايشكا قابل و استعدادى كامل و اجتهادلرى بلىكە اواڭگىدىن آرتقدر. لىكن باشچىلرى نا قولاي اولدقدن نا علاج اجراى شرعە اقدام ايدەمزلر آنلرى اوتوب هيچ جايبە كيدەمزلر قضاى بىلرى بو كونه شريعت يولنى تومىوب و اوزلرى نڭ ظن و اولكولرى ايله دغى ايش يورتمىوب ايكي يولنڭ ميانندە قالدقلىرىنە باعث منم ظنمەدە بر شىء اولدى. شويلە كە بو طائفە اعتقادلىرى محكم ايمانلرى مستحکم مسلمان كامل لردور مكر بادىە نشين اولوب علم دين بى بهرە قالمش لار اما بلمزلىك لرىنە مقر و جهالتنە معترف دورلر. مملەكت بلغارده بزم نوعى خلقندىن سادات آلسنە باشلىدىغى سوڭندە اكثرى خدمتدن قاچوب تاشكند و بخارايە كيدوب و بعضى لرى قضاى ستانە كلوب متاهل اولدق

ئەۋلاد كورۇپىسى

www.uyghurkitap.com

ملا نامنى كوناريب هر مشكل مسائلدىن سؤال قىلىنسه بى توفى آڭا جواب ويروب شريعتك آندىقن طرفتە موندىقن دىوب اوز آرزولرىنىە موافق مسئلە واوز غرضلرىنىە مطابق موعظەلەر سويليۇب بىچارە قضاغ اغلامى پاك دالمرى صاف اولدىقن آنلرڭ هر سوزىنى راست كوروب تصديق قىلورلر. چالا ملادىن بوزار نادان صوفى ايل بوزار مشهور مثل دور مزبور ملالر كاكرى قىمشق بىر يول توزوب ظن پرلە يورمك يائز دگل زيرا ظنك زاكون ايكاولارى اسمە اويقاش دور بونى بالىكليه تاشلاب بزم كوستردىكەز يول ايله يورمك كرك دىوب اوز مدعالرىنىە ميل ايتىدىلر. ملالرنڭ شدتلى وعظى بونلرە دەشت ويروب حقيقت عال بو ايمش دىوب اوتىكان كونلرىنىە فسوس ايدرك اصل الكولرنىدن بىزوب ظنك لرىنى فسح وقاعدەلرىنى نسخ ايلدىلر شريعتى جارى قىلمق صدندە ايل يىخشى لرى سعى بليغ وچەد بى دريع ايدوب ۱۲۷۵ نچى ھىجرىدە رىبورخ مفتىسى نظاراتنە داخل واول صابرانىدە دغى بونلرە ناظر وناصر اولدى ايچلردىن اوكانزى ملا صايلىق امر وفرمان قىلدى ملالرنڭ ايشنى تفتيش وشريعتە توغرىمى ايكريمى نھىق اوچون آقروجنای آخوند اوبلوسناى آخوند ومختسبلر قويدى بو آخوند ومختسبلرنڭ اكثرى اوكانرنڭ اشبھى ايدى: «كانھم غشب مسندە» قائم اولوب دوردى. بو طائفە كوكللرىنڭ آقلى قىللىرىنڭ پاكلكى ايله اوزلرنىن اوقومش يازمىش قضاغ ملالرىنى صايلامىوب بزارە توغرى يول كورستىكان بونلر ايدى ھنوز اوز اوزلرمزى بلىكانكاچە ايش جوننى كوركانكاچە نوعى ملالرىنى مقتدا قىلالىم دىوب ايچلرنىدە بدوام كتابى بولر بلمز نوعى لرى اوكان صايلاب روسيە تبعەسندە قضاقدن قانچە بولص باردور ھر بولص نوعى دن بىر ملانى انتخاب ايدرك پرىغوار جيوب پول بىروب امتعان اوچون اوفى كە بىاردىلر.

ملالر پراغون چاپار ايلە والىب اوكانلرىنى آلوب زنجىرلى ساعت مويونلرىنىە صالوب براتارى اولڭ قولىنە بىرلەش كىمى چاپوب

فائىدىلر. نظام موجىبى مئرىقە دفتر توغان اولگان نكاح طلاق قىد قىلمق غە مأموزودىغا ايشلرى دغى دىانە آنلرە تفويض قىلنوب طرفىن نڭ رضالىق ايلە حكومە مآخون واجرايە اجازة آلوب كلدىلر. بو سوز برنى مدح وبرنى قدح دگل حق سوزدور قولاق صالحق كرك اهل بصيرتە فائىدە ويرر كلكدىن صوكرە كورر بولسا كز بر ايش قىلدىلر كە آنكلە نە دىن ونە دنيا نونىلور شويىلە كە بر آدم وفات ايتسە اوكانزى ملا بولمىسە ياكە آنڭ امر قىلمىش آدمى بولمىسە جنازە اوقولمىوب نچە كونلر ياندى اسسئىق دە بعضلر ششوب كىبويىدە آغوبدە كندى ويلە تاخير شرعى دگل دىوب باشقە بر آدم جنازە اوقور بولسە بىچارەنڭ باشى بلادن چقمىوب زاكون وصودنڭ آستوندى فالە چقى بديھى اولدىقن نمازە ھىچ كىم جرأئلك ايدە ميبوب فايىسى كوركە كىمتسەدە اوكانزى ازلب تاپمق مويونلرىنىە بوروچ بويل بر آغر ايش اولدى. اوكان كلكدە ولى ميتە اذن واخيار قوبىوب مالنى زكوة قىلمق فديھىە موى وبررسن قرآنە موى قىلورسن جنازەبە موى قوبارسن دىمك كىمى حكومتلرى اجرا ايدوب گويا ميتك كوماشته وعصبەسى اولدىلر اوز بندكلرنچە مالنى تصرف قىلدىلر. حتى كە قچان بولسە بر اولوم حق دور دىە حياتنڭ فديھىەسى آلدىلر وبونلردن غىرى دغى كوب ايشلردە تجاوز ايتدىلر، يعنى دائرەدن چقب كندىلر. نقل قىلورلر بر آدمنڭ آناسى آغرىق بولوب عالى آغر تارتىدقە، فلانىنڭ اولوكى كىمى چروب صاصوب بى نماز قوبولمىسون دىەرك آت يتا كلب اوكانزە كىدر اوكان بوڭا بر شاكردىنى قوشوب ويرر، شاكردنڭ باشندە لوندى قىپاق بىلندە كەوش بىللك يالپاق اوكى باشدە چاقچە فاشك اولانلىتوب جىر آيتوب اولدىن چقار، يول ائناسندە يولداشنە دىمىشكە «سن فلانى من بارغاندىن كىن آنانڭ اولسە خوب، اگر اولسە بو اسسئىق دە كلكىم نڭ جزاسنى تارتىدرم» دىمىش بىچارە السمزده بو سوزى ايشتىدكە آتام نڭ اولوم فايغوسى ايسەدىن كىمتب «خدايا آنام اولسە اولسون بونڭ دردنە درچار قىل كورمە دىدم» دىمىش

فضاق اولدە كوب غېرە قىلب ملا آلسە اردە بويلە ايشلردن قاتى
 طرابە توشىدىلر غايت عاراندقدن آفونلر اولانكە خاتونلر مېثبەگە
 شوب اوكلارنڭ طرد وازالەننە اھالىنى تېرىپىش ايتىدىلر.
 وېر دغى جيسور ديوب خاتونلرە وراشت دعواسى كە قىدىمەن
 كە كەمش عادەلر يىر نىس ايلە نسخ ونقى اولمش ايكن يىنە ترك
 نەمىوب قضاقيەدە بر بېوك بليە دور، ملالر بو توغرىدە زيادە
 قىلدىلر يىنى ساچدىلر مع ذلك ما هو الحق ايلە اجراى شرع ايلەمىوب
 مەۋە باينى آچدىلر. شويلىكە ايرلى خاتونلر توغرىدىن اوفكالشوب
 تون سن ايرىمىنى سويمايىن، اولدە دغى رضا دگل ايدىم فلانى
 دى كندا ايدى ديو جزئى بر وجه بى وجه كوسترسە دزجال ايرىپ
 كىنچى ايرە وېرىدىلر. زفت اولنەمىان يەنى اوزادەمىان قىلر مەن
 تام بركان برە وارمايەن ياشمەدە وېرمش شىدى بلاغئە يىدىم ديسەلر
 بىرى برە وېرىدىلر بونلردن آلدىغى رشوقنى غنىمەت بلدىلر نفع جزدن
 بىر كل مستلزم اولور يىنى ادراك ايتىمىوب آگا نھم و فراستلرى
 مېمىوب شريعت ايلە ايش تونەمىوب نە نظام ونە ظنك ايلەدە عكم
 ورتەمىوب محض بوغازە آلداندىلر حقنە باسكلىە يوز چويروب پول
 نور طرفە كوز توندىلر قضاقيستانى آت مېدانى كىبى تونوغوندىلر
 چلرندە بىرلى يارىم عەمدە عالم وار ايسەدە اكثرنڭ توزانى بونلرڭ
 وزينە توقنوب اعمىلر ايچندە قالمش اعور كىبى متخىر توردىلر.
 لالارنڭ بو افعال نابجا و عركات بى مزالر يىنە راضى اولەمىوب اى برادرلر
 بىرىعتى پايەمال قىلمق آخىرى بىخشى اولمىز دىنە نصيحت اېن كوردىلر
 لار بو سوزنڭ حاصيتىن بلمدىلر ناصحلرڭ مصلحتنە كوردىلر.
 اھالىنڭ اوكلرلر اوستوندىن بركان عرىضە سېنە آخوند و محتسب
 سوز قولاق صالحدىلر سوزلر يىنى التفانە آلمدىلر مفتى حضرتلر بىن
 زىمچە مەيد اولمىلر، چونكە اوكلارنڭ ايشنى آخوندلرە حوالە
 يىردى آخوندلر ايسە خود آقلدە اتفاق رشوتدە اشتراك اولدقدن
 اوكلارنى تزكىە ايدوب مۇقتىبە كوسترلردى. عكومت ايسە بونلرڭ

يەنى اھالىنڭ مفتىدن و ملالردن بېزار يىنى مترقب اولوب «روحانى»
 دوخاونى ايشە محكمە تورەلرى قاتوشمق نظامە عكس دېەرك اوكلارنە
 شىء دېەك شويەل تورسون آستوندىن اوت قويوب اوستوندىن پوف
 ايدىلردى حركت اېلھانەلرندىن حظ قىلب مەقدن كولوپ كېدىلردى.
 بس بو جھتدىن ايل ملالرە بىنچ عداوت باغلاب ناموس بايراقلر يىنى
 آچوب نچە يىردىن عرض عاللر و يروب پوللر ساچوب عاقبت مفتى
 نظاراتندىن چقدىلر اون يىلقە يىنار يىنەن اوكلارنى برھم بېرىدىلر. قىبىلە
 قضاق اوشبونڭ ايلە اولگى فاعدە والكلوندىن ايرىلوب شريعت
 يولونى آنوق بلمىوب ظنك يولنە دغى كرمىوب ايكنى آراقىدە قالدىلر.
 بوكلر بى بخت اوكلارنڭ كسافات و فساداتندىن اولدى. آدملر قضاق
 خلقنى مفتىدن چقدى ملا كرك دگل دىدى دىنلر يىنى يىدى كندا فدا
 ديوب نھمەت و نعييب ايدىلر من بوگا اصلا قائل دگلەم زىرا كوزم
 برلە كورمىش مزدوركە اوكلار دىن اوتكان ايشلر طائت بشرىدەن غارچ
 ايدى عيب كەدە ايدىكى كورمىيانلرەدە مطالعە ايلە معلوم اولور.
 قضاقنى نعييب ايدىنارنڭ نچەسنى كوررركە جزئى دعواەدە عكم شرعدە
 راضى اولمىوب عكومتە كىدىلر آنڭ كلى ضررىدە قبول ايدىلر
 توفراق و خون دعواسى جىمىع ملتدە الوخ اولدىغى كىبى بونلرڭ
 نىزدندە خاتون دعواسى بوگا معادل بىلكە زيادە بركار دور بىنابرىن بو
 ايشە كوب دقت كرك ايدى غېرە و سىرتنڭ وھر نىسنەنڭ وقتى و موردى
 وار بوروندىن فالان قارتلردىن ايشىدېلە كان بر سوز بو سوز اكر بىچە
 اوز بېكى دور اما ليكن سوزلرڭ بېكى دور. «بىلى جلى سويلىساك چلان
 ايندىن چقادى. قاندى قاندى سويلىساك، كافر دىسندىن چقادى» دىلر
 تەحصىل حاصل ايكان دىندىن چقادى دېەك بىلغىنە كېدىر عىددن تىجاوز
 ايدىر دېەك دور.
 اگر ملالر اھالىنى اصلاح ايلە كم كم كوندىسەلردى خلق بويە
 عنادە كتمىوب عمارلر يىنە آزيق اولوردى آخىرتدە اچرىنى كورردى
 اولاد و اھقادى دغى بو اثردە دوران سوروب روغنە دعائلر قىلوردى

صغير وصغيره يى مزوج آتاسى اولسته: «فليس خيار الفسخ بعد البلوغ
 لهما» عبارسى ايله كتابلر تولهشدن. وچيسور دعواسى من نوع انشاءدن
 اولوب «وصح نكاحه» متن مختصرده وغير بيلده روشن تورمشدر.
 ملالرنك بلا فرق تفريق اري منشأ نواع وماده تعرض اولدى. عدته
 اورتوران خاتون ايكنچى ايره وارمق حرمتى قرآن كريم ايله ثابت
 ايكان بلا مدت غير يه ويرديلر بونه دور ديان سؤاله انصاف ايدوب
 التفات ايدوب جواب ويرن ملالار، قضاقدن نكاح يوقدر عقدى صحيح
 دگلدر بنايرين عدته حاجت فالمر ديديلر. اما التفات ايتميانلر سنك
 نيمه ايشك وار بلا ميسن منم كم ايدوكمى ديهيه ده كنديلر فلهدا جمله
 مسلمانلره ضرر ايتديار. بو توغريده ايل يغشى اري نه ده اوفكا ايدر
 اورون بار لکن ايش الدن كندكدن صوكره اويل بويل ديمك لايقى
 يوق: «لا يسهن ولا. يعنى من جوع» وقت نهزه اوندى فرصت بيل
 كدى آخرينى الله اوكتارسون: «فالله غير حافظا وهو ارحم الراحمين».
 الى هم بولسه ايل باشچى لريينه يورت يغشى لريينه سلام
 ونصيحتن دوركه اولگى فرصت الدن كنديسه ده حاضرغى فرصتى فوة
 ايتمه يوب غلغه دليل وفولاغوز اولوب توغرى يوله صالحه سعى
 كرك زيرا انسان اويله بر جوهر قابل دوركه ترقى يى كسب ايتنسه
 ملائكه دن افضل اولور تنزله كتنسه عيواندن اضل اولور زياده نه
 دياليم: «فللعافل يكتفى الاشارة» الخ.

بيان اوران

فضاق خلقينك اوران ديوب بر شيوه لرى بار اصلى اغرادن ياخود
 اورند لفظندن ماغوذدور. اغرا بر نسته يه فاندرمق وتعرض قيلمق
 وقزدرمق وغيره ويرمك معناسنده عرب اولوب اورند بخت واقبال
 وير نچه معناسى وار فارسيدر. بو طاقفه استغائه مخلنده وياردم ومدد
 طلبنده يا الله اولده اوتمش دوات وآبروى برله كتمش فلانى بابالرمز
 كى بزارنك دغى بختمزى بلند واقبالمزى اوستون قيل ديمك

مناجاتلرنده اوزلرينك مشهور بهادر وشجيع آدملرينى وسيله قيلهرق
 اسمنى توتوب اواز بلند ايله چاغررلر هر فصله نك مخصوص اورانلرى
 اولور الوغ ايشلرده غير جنس واجانب برله جدل قيلب غلايه كتنسلر
 يعنى اروش وصوغش مرتبه سنه يتسه لر آلاچ ادينى آغزه آلورلر
 يعنى آلاچ آلاچ چاغررلر. آلاچ عامه نوعى فضاقتك بلكه جهيمع
 اوز بيك نك اورانى ديورلر. آلاچ ديدكده انفاقه من معنای ندادن ناشيدركه
 يا اولاد آلنچه خان اگر چه قبائل قبائل بولنمش ايساكده اصلده
 جمله مز بر آدمك نسلندن و آلنچه خانك تبعه سندن مز ديمك اولور.
 مترجم فقير ديرمكه بو قول اضا ددندر. چونكه آلاچ اوراننده
 نوعى فضاقت جمله مز بر ندالنك تحتنه داخل و بر آدمك اولادى كى
 اولورز. اما بعض محله آلاچ ميسن آغاين ميسن ديوب آلاچ لفظنى
 ايراق واجنبه دغى استعمال ايدرلر. بس آلاچ لفظى آغاين مقابلنده
 ذكر قيلنسه اجنبى معناسنى افاده ايليوب اوراننده فرداش معناسنى
 افهام ايدر. اما خاصه نوعى اورانى اور محبت ديورلر. بانى قران اولان
 الوغ محمد خاندن. نوعى اسمى نك ابتداسى بو خان ايله باشلندندن
 اورانمزى آكنا تنسيب ايتمشلر. بزم غلغه ز اوران نه ايديكنى
 اونوتمشلر ايسه ده فضاقت بونى يعنى اورانمز اور محبت ايديكنى
 موينومزه قويار شويلاه كه اگر آلنر نكل اوران خصوصنده بحث ايلسك
 اولدين ايشديلر كلمش نچه حكايه لرى دليل كتوروب بزارى ملزم
 ايدر. فضاقت يوقنى لغردى يازمغاننى شغردى ديه كورسا كده مجرد
 انكارمز اورون تاپها يوب آخيره محصور اولورز دينلسه كه منقول عندهسى
 معلوم اوليبان نقل معرا ايله ملزم ومحصور اولمق بزه نه دن لازم
 كلور. دينلوركه المزده وآغزمزده آنلرى تكذيب ايدن سندن اولمقندن
 دليل ايله اثبات دليلسز انكاردن افوى اولديقى سكوته مجبور ايدر.
 آنلرنك آبا واجدادندن توانرله ايشتوله كلمش خبرلرى دليل اولمغه
 يدر زيرا شايع اولان بر شينى بلا دليل ابطال ايتمه ك دليل ايله مثبت
 اولان شينى سندنز افساده چالشه ق كى دور ديمشدر.

توره اورانی آرئاردیلر «وفار» بيمكدر وفار عربیده محافظه ناموسی موجب غصه تندرکه تمکین لو و تمکین اولمق معناسنه کلور. بس توبه لر هر ایشده وفارلی صبر و تحمللی اولمق شأننی خاطرده توتوق اوچون بو اوراننی اختیار ایتمشلر. توبه آیاغی مایماق توره آیماقی مایماق بونددر. یعنی صبر و تحملده تورهیی توبهیه تشبیه ایلمشلر وانعاً موافق قالدر. اما صوگره کیله بو اورانلر متروک اولوب هر قبیلله فضاقتی بر اوران و هر توغلی توره بر اوران ایله اولزیرینی امتیاز قیللمشلر مگر وقتی ایله چاغر لرکه آلاچ اوراننده نوعی فضاقتی کلسی بر اولدیغی کبی وفار یعنی آرئار اوراننده جمیع توره اول سدا تحتنده صف توتارلر.

اورانلری بویل باشقه باشقه اولدیغی کبی هر قبیللرک مخصوص نامغالاری دخی واردور. آننگله علامت قیلورلر او قومق یازمق بلمسه لرده نامغاده تظنی قیلمز لر. از جمله نایمان نامغاسی چومچ دور بوروشک «( )» کیرای نامغاسی آچامای بوروشک «( )» آرغون نامغاسی کوزدور بوروشک «( )» بورا نامغاسی بوساغا بوروشک «( )» کچی بزدن جیاس نامغاسی بویله «( )» کیرای نامغاسی بویله «( )» دور «فقس غیر هم علی هذا» اما توره نامغاسی عموماً بو صورتده اولور للاما اصلده شاه لفظی ننگ نشانی اولمق کرک که روشن لبق اوچون شین عرفی ننگ مرکز لرینی سوزمیش واوزاتمیشلر.

سرد اورانی کواک مزار دیرلر. مشهده مشهور کنبذ سبزدور. مشهده کنبذ سبزش نباشد خوارچ خانه روی زمین است» بو کنبذ ننگ عقنده سویلمیش ایش. فائلی حضرت خواجه بهاء الدین نقشبندی دور. کنبذ مزبور اگرچه ایرانیلرله منسوب ایکان لکن فضاقتی خلقی ایران توران، هندستان، و ترکستانین اهالیسی بلافرق سرد تسمیه ایدرلر. سرد لفظی بالبال سوزی اولاشدیری دیزوب پیوست سویلمک ملایم ویومشاق سویلمک معناسنده عربی دور. وانعاً بو طائفه کوب متواضع وادیب تله فصیح و دیکله فصیح اولمقندن بو اسمله مسمی اولوب

صوگره غلیظ و معاندارینه دخی غلبه قیلمشدر. سرد بالصاد خالص و بی غش اولان معناده اما «سرت» بالتاسخت معناسنه کلور. فضاقتی خلقی عرب، روم، دوننگان بو اوچ طائفهنی آیریب سویلیوب بونلردن ماعدا جنوبی اولان اهل قبله ننگ کلسنی سرت دیدکاری کبی شمالدن کلان اسلامی عامه نوغای دیرلر کرک باشقوره کرک تبتار و کرک تازی نومنی وغیری اولسون.

نوعی فضاقتی بر بولدیغی و آیریلدیغی نوعی اسمنده وجه تسمیه ماسیقه مراراً ذکر اولندیغی اوزره فضاقتی ایسکی سوزنده نوعی فضاقتی بر کشی فضاقتی قلماق بر کشی دیمک لری بی اصل و بی اساس اولمیوب بر علهسی آنچه خان ماده سنده یازیلیمش ایدی. ایکنچی عله سرایده تبار عائلرندن بانی فزان اولان الوغ محمد خان برادری کچک محمد خان ایله دعوی وراثت تحت توغروسنده دولت کچک معمد خانغه یوز و یوروب وزرالرنک اتفائی او جانبه متوجه اولدنده الوغ محمد خان سرایدن چقب اوزینه ایارمیش نچه مگ دور تبار منقول برله بلقار اطرافنه کلوب استقامت قیلر ق بلغاری لره خان اولوب شهر فزاننی بنا قیلیمش بو جماعه عسکریه بلغاری لردن قز آلوب آنا طرفی بلقار آنا طرفی تبار و بو ایکی قبیلدن توغمیش بالالره ایکی جنسدن متولد اولدیغیچون «نوعین» لقب قونیلوب صوگره نونه و اوننگ جنسداشی اولان ضمه ویریلوب ده صوگره نون آخیر عذقی واعتباط ایدیلوب و ده صوگره عین مهمله معجمه اولر ق و عوام الف دخی الحاق قیلر ق «نوغای» اولمش. بو جهتل بزم بلغارلیقه بر چالا فزانلقده ایکی چالا، چالا فضاقتی ده اوچ چالالیق اولور. زیرا بلغارلیق اصلی ترک اولوب صقالیهیه اختلاطلرندن قاتوش معناسنه اولان بلغانوب توغدی دیمکدن منتخب قیلنوب بلقار بعدله بلقار ایله تبار ننگ مناکه سندن وجوده کلنله نوعین دینلوب نوغای اولمش و بو بزمده نوغای ایله فضاقتی معانقه سندن اولانلره چالا فضاقتی اسمی

ويير يلوب هر برلری اوز عصرنده ماول ومستعمل لغت ايله مسمی اولمشلدور. «والعجم کفو بعضهم لبعض لانهم ضيعوا انسابهم» قولى جهم اعجام نسلبرين بويله اختلاط ايله ضايح ايتمشلر اوله.

قاريشق يعنى فاتوش توغانلرنى اصلندن امتياز اوچون بويله بر اسمله قوللانق هر طائفه نك داب وعادتندن اولوب فارسیده بوکا اکدش ديورار. وترکمان دخی ترك مانند ديمك اولوب تركدن قالمش معناده اولديغى جغرافيه كيرده مرسومدر. وبلاد سادسدهه چالغوره ديورار. عربلر مستعربه و متعربه ديوب زمانه زده كرك عرب و كرك عجم بويله آرالشمش اولدندن ايسر قبائل اصلار ينى اونودوب نسلار ينى شهره نسبت ايدرك قايسى شعوبدن اولسه اولسون متوطن اولديغى بلديه منوط قيلمورلر الا باوى اعراب ايله فضاى قرغز كى صحراويلارده اجداد اسمى قالمشدر.

مرأت الكائناتده كمارى بن يافث نك بلغار بر طانوس اسمنده ايكى اوغلى اولوب حالا او ديار خاقى آنلرنك نسلندن دور ديديكى اعالي بلغارنك بين الترك والصقالبه اولدغنه مناق اولمز بلغار اولك اسم مرتجل صوكره منتقل اولمش اولور.

الوغ محمد خان ايله بلغاره وارهش تترلر و قريم و سرايده قالمش تترلر كلسى چنغز خان نك تبعهسى اولان منغول تتر و فضاى دخی اول جنسندن اولدغىچون نوغای فضاى بر كشى قضاى قلماق بر كشى ديدكلرى بوندندر. الوغ محمد خان قزانده حكومت قىلب بر نچه سنه مرورندن صوكره اولاد مزبور يعنى كندیل وارن لرنك اولادى قلمه آلنوب تعداد قیلندقده يوز مگدن زياده اير اوغلان حساب قيلموشلرکه فى الحقيقت نوعين بونلردور. آريل ايچنده اوز توابعى بو قدر اولدغنه خان تشكراً طوى قیلديغنى روايت ايدرلر خان مشار البهك وفاتى ايله اوغوللرى بيننه مخالفت نوشوب طرفين دن كوب آدم تلف اولمش ديورلر. «اور محبت خان اولكائنده اون سان نوغای بولكانده» ديدكلرى مشهور قافیه بو واقعه نك خبر و بو واقعه نك اثر يدر. و قديمى توار يخلرده

نوعى نامى مطلقا كورامه ديوب سيكزنجى عصر دن صوكره غى تاليف ارده آره صره نوای تترلری و نوعى و نوغای ديه يازلديغى بو حاله حاله و بو خبر واسمك صدقنه اشاره دور. و دخی نوغای فضاى آيريلغان كويى ديوب فضاى دوتارچى لرنده بر نغمه و آهنك وار ايكي خانزاده نك آيريلغان ايامنده ايجاد ايديلمش حزين و موكلق كوى دور. حكايه سى بويله ايمش الوغ محمد خان مغلوب و مغوم اوله رق سرايدن چقب كچك محمد خان خانلق مسندنه بر قرار اولدقده خاطر جمع ليك سرورنه طوى قىلب مجلس عشرتنده سازنده لر القای وزرا ايله اوشبو مقامى اعدا ايدلوب بو آهنك اولده خاننك مسموعى اولدندن بو قايسى كوى ديوب صورادقده نغمه چى لر ايكي خانزاده نك آيريلغان كويى ديوب جواب و يرمشلر. بوندن كچك محمد خاننك كوكلنه رفت كلوب بش كونليك بي وفا دنيا اوچون ايكي شقيب برى بريله عداوت باغلاب قتلنه مسارعت قیلدغنه پيشمان اولوب الوغ محمد خاننى توتوب كلتورمك و اولدرمك ياخود قووب سوروب يراق يره كتورمك اوچون آرفاسندين عسکر چقارمق صدندنه ايكان بو سودادن قايتوب طيارلنمش عسكرىنى آندن نوشورمش صوكره الوغ محمد خان دخی اخى نك بو آهنى يعنى اوتگان ايشلرينه او كونديكى ايشدوب كوكلندين كين و عداوتنى چقارمش فزاننى بنا قىلب خان اولدقده ايكي قرداش حق قرابت لرينى رعايه قیله رق ايلچى لشوب عيانتنده برى برلرينه معين اولمشلردور. و انفاً مزبور آهنك بر عجيب مقامدرکه سامع بي اختيار دامع اولور كوزلرى باشله تولور. نوغای فضاى تترلر دومبوراده تارنارلر. تا قماغى شول وقتندين فالمش ديوب نغمه نك آخيرينه الحاق ايدرلر. بو قول دخی ادعاء ايجادلرينه يعنى نوغای فضاى بر كشى ديدكلرينه دليل اوله بلورکه نوعى الوغ محمد خانه ايارمش عسكرنك اولادنه اسم اولديغى ذكر ايدلدى. سراى تبعه سينك صحراويسى ايسه جنبك خان ايامنده فضاى نامنى آلمش ايديلر. بس ايكي خان نك تبعه سى ماده اصللرى بر اولوب كلسى منغول

اتراكن اقدم اولديغى دغى بو قول تقويه ايدر، بو صورتك نور
 عين اسمى خلفارنك بربندين صادر بولمش كلام اولور.
 چونكه عرب عسكرى چهار يار وقتده دربنددن اوتوب بو
 ولايته كلدكلرى تاريخ طبرى وغير يارده مرسومدر. واسلام خانلرى
 اسمك كهنه تنكلر كورلديكى دغى اسلامى فديمى اولدغنه دليل دور.
 مدنى مصطفى افندى حكايه ايلدى قزلقغه اول دفعه كلدكه پاپورده
 بر روس بوكمدر ديو منى صورتى «عربدر» ديديلر كيسه سندن
 بر دینار چقاریب بگا کوستردى نتمشى «ضرب هذا الدينار في بلدة البلغار
 في سنة مائة وسبع وسبعين ۱۷۷» و بر طرفنده «في زمان خليفة الله في
 ارضه امير المؤمنين سليمان» ديو يسانمش ديدى. مسلمانلر كوروب
 بونى بزه سات ديووب ايرالى تنكويه قدر بها بيردیلر يوز دغى ويرراردى
 ساتمايورم ديه قطع اميد قيلدى. بونى شهر بلغارنك خرابه سندن بر
 صالدا ت ساوبوب بوگا ابكى دانه سنى اونوز تنكويه صانمش برينى
 پيتر بورغغه يباريب برينى اوزى آليب قالمش كتهلكى عثمانيه
 آلتونده بر ياريم كلور ديدى. بو دینار عالي بلغارنك عصر ثانی ده بلكه
 عصر اولده اسلامه كلديكى كوستريب بعض مورخيننك مأمون
 ومقتدر اياملرنده اسلامه كلدكارينى خطابه منسوب ياخود توجهه
 محتاج ايدر. مزبور دینارنك ضربى مصطفى افندينك بزه بازيب ويرديكى
 تحرير وسويلىدىكى تقرير اوزره خليفه الله الخ عباره سندن اموى امير
 سليمان اولمق اقتضا ايدر چايژه اهلى بلغار آنك ايامنده اسلامه
 كالمشده دینارى آنك نامه صوقمش اوله. مگر امير سليماننك عصرى
 عصر اولنك آخيري اولمغله دینارنك شهنشى يتيمش يللر مقدارى
 صيكره اولوب اموى امير سليماندن غارى بر امير اولديغنى كوسترر.
 بس بلغار اميرلرينك اسمى اولور. بوسليمان مستفاد الاخبارده مرسوم
 الماس خاننك اتاسى سلكى خان دگلى ايكان. چونكه بزم اهاليهمزده
 اسمنى ترخيم قيلمق عادة قديمه دن وتعظيم وترجيب مقامك بركدور.
 سلكى خاننك اسلامه كلديكى معلوم دالمشده بو دینار دن آنك مسلمان

ايدىكى استنباط ايديلور. لکن دینارنك سنهسى آنندن دغى
 مقتدر شويله كه مستفاد الاخبارنك نقلنه بناء الماس خان مقتدر
 ايامنده اولوب مقتدر خليفه دورنچى عصرده سلكى خان الماس
 خاننك اتاسى اولديغى جهتنان اوچونچى عصرده اما دینارنك ضربى
 ايكنچى عصرده كورنور. اويله اولسه بو دینار مزبور ايكى اميرنك
 برينه قرار ويرلميوب فقط آخوند حضرتلرىنك بلغار اسلاميتى
 اوچونچى عصردن صوكره ايدى ديوب آنندن يوفارو ديان اغياره
 اعتماد ايتمديكى خطابه چقارر. واهاليهمزنگ صحابه كلدى ديان اغز
 نقلنى صوابه ياقنلشدريب بلكه تصديق ايدر. آخوند حضرتلرى
 غيريلر كى هر استماع ايدننى راست ديمك وهر ايشتكى يازمق
 دابندن اولميوب سوزى تحقيق له تحرير قيلمق شأن عالي لرى اوچون
 سندی مثبت اولمیان ياخود تواريخ معتبره ده كورلميان بزم بو يازمش
 حكايه لرمز كى خبرلرى ترك ايتمش اوله. اگر مزبور دینار آخوند
 حضرتلرينك ايلنه نوشه ايدى آنندن بر خيلى معنا استخراج ايدوب
 بيوك بر خبر آلوردى بزلره سند بولوب قالوردى.
 يوفاروده صحابه زماننده اسلامه كلدكلرينى تصديق ايدر ديان
 سوزم بلغار خانلرينك اولى بو اولميوب سليمان خانن اقدم دغى
 اسلام خانلرى اونمش اولديغى مظنوندر.
 مأمون خليفه نك ولائى بر يوز سكسان ربيع اولنده وفاتى ايكى
 يوز اون سيكرده ومقتدرنك تولدى ايكى يوز سكسان ايكيه وفاتى
 اوچ يوز يكرمى برده اولمشدر. هجره
 نوعى اسمنده تواريخ وجغرافيه لرنك بوندى غيرى دغى اقواللرى
 وار. از جمله تاريخ خيرالله افنديده نوغاي اسميل بنام بر بكنك
 نوابعدن اولدغيچون نوغاي تعبير قيلنمش ديمش. وساثرلر دغى
 غيرى طرزده يازمشلر ايسده توغريسى بو فقيرنك يازديغى ايكى قولنك
 برى اولوب بلكه ايكىسى بيله صحيح وصوابدر. شويله كه اولده نور
 عين لفظندن وصوكره نوعين دن اشتهار ايتمش اوله. چونكه بر

آدمنگ اسمی «عالم بیک» اولسه صوگره علم جهندن عالم وعکومت
جهندن بیک اولسه اسم مودینه خلل ویرمز یعنی پیشو کداگی اسمنه
ضرر کلمز. بلکه تأیید ایدر

مشجار بیانی

تقابل لره نظراً الوغ محمد خان خانلق مسندنه اوتوردیغی ایل
روسیه طرفه عسکر صالحق مصلحت کورلوب بر بیک ایله نچه مک
آدم او جانبه بیاردکده روسیه به چکدش بر خالی اورمانه واریب آنک
مستحکم بر قلعه بنا قیلب اسمنی میشه زار قو میش. «میشه زار» فارسیدور
بزلر چه اورمانلق و توغایلق دیمک اولور. صوگره تحریر یقل میشجر
وچیم ترک اولارق میشر دیو سویلنوب اهالیسی رسم ایامه کوره
شهره منسوب اولمش. الوغ محمد خانلق وفاتنه قدر بو قلعه بیک لک
ایل توروب بعده اوغلی محمود خان جای نشین اب اولدقده برادری
قاسم خان قاچوب قلعه میشجره واریب آنده استقرار و شهرنک آدینی
کرمانه استبدال ایتمشدر. کرمان لفظی ترک لهجه سی اولمیوب نه
ملایسه ایله بو اسمه قرارلندیغنی کوب آدملردین صورادیم بلامدیله
الا ملا میر عزیز نامنده بر عزیز دیدیکه قاسم غان قزان دین چقب
میشجر قلعه سیننه واردقده محمود غان ملایمت ایل قاسمه ایلچی بیاریب
دیهشکه اتفاقمز آیر یلمسون مکا تابع حکمنک تورسون عدودی تصرف
قیلمسون فقط باشلی باشمهز کیمتایا بلم اگر هر برمز استقلال ادعاسنک اولور
ایساک ملک الدن کیدر یورتمیزی اجنبی تصاحب ایدر. بو سوز قاسمه
کار قیلمیوب من مستقل خانم مملکتی کندم توتارم سیاقنده شیوه
فارسی ایل مکتوبنده کیرم تحریر ایلمش. اهالی قزان و میشجر بیمنک
خان ایلچی به نه دیمش و مکتوبنده نه یازمش سؤاله، کیرم جوابنی
ویرمش کلامی بین الناس شایع وانتشار اولمش. قاسم خانک بو اسمی
تقال ایدرک شهره لایق کوروب اشتجار ایتمش. عوام «کیرم» لفظنی
کرمان ایل سویلیوب اعتیاد ایتدکن اولگی میشجر اسمنه غالب

و کیرم نامنه دخی فایق اولمشدر. اه
مزبور ملا میر عزیز اصلی میشر اولوب بخاراء شریفده تحصیل
قیلهش آندن قضاق ایچینه کلوب استقامت ایدن ذات ایدی. قاتی
سوزلی توغری تللی اولدقن «الحق مر» مفادنچه اخلاقی هیچ کده
اویوشمیوب کهر و اچ و کمنام کندی باشنه یورمش بر آدم ایدی.
هجریه ننگ اوچ یوز اون سنه حدودنده وفات ایتدی. خدا رحمت
ایلسون. بالالری جایسان ایلنده یورلر.

قاسم خان بوسیاق ایل شهرنک اسمنی کرمان قویوب میشجر بیک ننگ
محکومندن ماعدا بعض قلاعی دخی اداره سنه آلارق روسیه به سویانوب
قزانه مقابل تورمش قزان خانی ایسه آتاسی الوغ محمد خاننک الوغ
همنی ایل بر کچک دولت هیئتنه کرمش ایگان اوغول لری ایکیه تقسیم
ایتدیله. قاسم محمود خاندن خوف ایدوب روسیه ننگ اماننه داخل
اولدیغی ایله روسیه بوکا هوادن انواع وعد و هبأ دن تورلی عهدلر
ویروب غیله و مکرنک مقدمه سی اولارق خوش آمد یوزندن شهری
غانه نسبت ایدوب کاسم اسکی نام ایله یاد ایتمشدر. صوگره کیله
کرمان و کاسم شهره علم و میشجر لفظی اهالیه لقب بولوب قالمشدر.
قاسم خان او کوندین باشلاب نفاق و روسیه ایله اتفاق ایدرک قزاننی
آلمغه طالب و روسیه ایسه قاسمی دائم بومطلبه راغب والدن کلنچه
اسمه اعانت و یاردمه ایناندریب اغوادن «قیسقه فوة و اغرادن ثانیه
عود ایتماش قاسم بو ننگ روسیه دن دسیسه ایدیکی فکرینه یتماش
بعد الوفات اولاداری دخی او قصدن کیر و کتماش آغر کار بو
ایکی بلده اهله یعنی قزانی و میشجر بیمنه اولدق عداوت توشمشکه
غیری جنس اولان روسلردن بری برینی اشد و ابع بلمشلر اهالی
میشجر قزانی دیوب مذمت و اهالی قزان میشجر دیوب مذمت ایدر
اوامشدر. بویله اولارق آز مدتده اصل فصل لری اونودیلوب چونکه
میشجر لری السنه والبسه ده بالجمله روسیه به میل و مشابهنی کوریلوب
قزانلی ایسه آنلره نسبت اوز بیک و ساده راق یوریلوب ایکسی ایکی

ھېتىدە اولادلىرىدىن آدملىرىنى باشقا زەمىنە وارمىشلىرى. بو صفت
 آنلارە روسىيە ايسلە اخلاطارى بوزونراق وملاذد چھتندىن مواسات
 وموافقىلىرى كوبراك اولادىدىن ايدى والا بو ايكى فريقتك اصل مادەلىرى
 بولمىدىكندە اشتباه يوقىدىر. اما بعضلىرى بايايى قندىن اولمىق زەمىنە
 كىدوب وبعضلىرى عربدىن ديوب ادعاء ايدوب: «بنوالمېشار» نامىدىن
 عربدىن بىر بطن وارلىغىنى اوقيانوسدىن كورمىشلىرى ايسەدە اول شعوبدىن
 بو جانبە كلوب انراك اولانى غير معلومدىر. اوقيانوسى قرات ايدىن
 ذوات كرام صفة مختصەلرېنە بنائ ميشر ايله مسمى اولمىش ديسەلىرى
 اولمىكى علمەدىن بو مناسب توشىدى: «يقال رجل ميشراى شديد الحمرة»
 دېمىش زيرا بو طائفة مزبوره اغلبى قزىل چھرىلى قىزمى بگىزودور.
 نە ايسە اغلاط كذا وفدا ايله نىسب لىرمىش توشىران اھالىمىزنىڭ
 ايام ناس وعلم تارىخە ھوس وحوصلەسى اولمىقلىرىدىن وارالرنىدە
 اولان واقەئەيى يازىپ قالدىمىقلىرىدىن دور. بونىچىچونكى زمانەنىڭ اھل
 قلمى اجدادىمىزنىڭ بو خالىدىن انفعالا داد داد دېيولرلر اغىبار يازىپ
 قالدىران اولمىدە اولدىن ايشىدە كلوب بو قىرپە بلور كەنە آدملىرىمىز
 وارلغىنە تشكر ايدىرىز.

خېبرنىڭ نقلى ميشەزار ايله تەبىر قىلىندىدىن بويىلە يازىلدى والا
 بىزم ولايتىمىزە فارسىدىن كىرەك عربى لغت قوللانمىق عبادت اولە
 كلدىكىن مشجەردىن ميشر اولمىق لفظدە عرب معنادە اوفى كورنور.
 مشجەر منصر وزىندە بو دغى ميشەزار دېك اولوب ھەر ايكسىسى اسمائى
 صالح واصطلاحا صادقلىرى. لىكىن كىرىم وكىرمان كلەلىرىنىڭ ماخذى
 يەنە فارسى اولدىدىن زمان اولمىدە اھالىمىز آراسىدە لغت فرس دغى
 مستعمل ومتداول اولدىغى قەم لىنور: «كېر» كافى فارسىلە توتوق
 معناسىدە اولوب كافى عربىيەلە قىزىپ معناسىدە كېلور كە قىزىپ نەدىن
 كىنايە ايدىكى اھلىنە ھويدادور. اما چون نمادە مسطور كىرمان بو
 اولمىدە يوب كىرمان اولادىكى قىزىپ كىرمان فلوجە منسوب ديوب شەھەر
 مزبورنىڭ غەدودى نەبۇئىدە بىان قىلىنمىشلىرى. اما فن طائىفەسى دىيىلىرى

اچناس مختلفەدىن مركب قورامە غلق دېك اولور. بعضىلىرى نىزدىدە
 طائىفە فن على غەدە بىر نىسل ظن ايدىلور.

قرە نوعى بيانى

الوخ محمد خاننىڭ وفاتى بىلواستىدە ارپونچى اوغلى يعقوب كىندە
 ايارمىش بىر فرقه نوعى ايله چقب اصل مركزلىرى اولن شەھەر سراي
 سىمتىدە كلمىشلىرى. يعقوب وفاتى توابى كچك محمد خاننىڭ غەمبەسىنە
 داخلى اولمىقلىرى استراغان اطرافىدە استىرارر وبعدە اول شەھردە
 استىقرار ايتىمىشلىرى فرە نوعى دىيىلىرى بولمىدىر. بولمىش فرە نوعى دىيىلىكى
 اوچ سببە مېنى اولوب بىرى اصل مركزدە وارث بالاستىتقاق اولن
 خانزادەيە انقىاد واطاعتدىن خروجى دور كە يعنى محمود خانە مخالفت
 ايدىب كىن وعدوان ايله نىزادىن كىدىكىنى فرە كوكللى دىيىمىكىن كىنايە
 قىلىپ فرە نوعى دىيىش محمود خاننىڭ تېغەسى اولوب قزانىدە قالانار
 كىدىلىرىدىن آق كوكل دىيىمىكىن قەزنىڭ ضدى ايل افتخار ايتىمىشلىرى.
 ثانى قزاندىن كىدىكىن نىسكەرە صحراوى وفرابوى اولمىقلىرىدىن زيرا اور
 بىك تلىدە مدىنە آق بدويە فرە اطلاقى مستعمل مىلا آويل وفشلاقى
 اھالىسىنى قزە غلنى عھوم قضاقيەبى فرە قضاق دىيىمىكىن بو قولە
 سىند اولە باور. اوچونچى قزانلىكە كىرە رگدە قەزنىڭ اولمىقلىرىدىر.
 ايمىدى كىرك مذكور اوچ غەزنىڭ بىرىسى وكىرك بارىسى ايله اولسون
 بولمىش فرە نوعى دىيىلوب لىكىن مقابىلەدە قزانلىقى آق ايله امتىياز
 آزالرنىدە چارى اولمامىشلىرى مطلقى نوعى ذكر قىلىنمىش قزانلىقى مراد
 فرە نوعى دىيىلسە استىرخان خلقى مراد اولور زيرا معادلنى فرە ايله
 تەخسىمىدىن صوكرە آخرىنى آق ياكە صارى ايله توصىفە حاجت
 قالمىز. اما فرە دىيىمىكىن سودان عربلىرى كىبى اسود ياخود ھىند عجملىرى
 كىبى اجرد ظن ايدىلمىسون فقط قزانلىكە نىسبە فرە دور كە لسانەزدە قوكر
 تەبىر اولنور. فرە فاش نوعى دغى دېيولرلر قاشلىرى قلمدىك قىبولوب
 نوردىغى اوچوندىر. فقير ظن ايدىرم وبوگنا ضم ايدىرم كە بولمىشلىرى

رایه رجعت ایدب اولگی جنس لرینه قوشولش لر ایسه ده قزانده زانمش نوعی نامی متروک اولمیب چونکه عرق ناسده بر لقب یله شهرة آن ذات دیگر بر جایه وارسه بر اوجایک اهل اوزلرندن برق اوجون اول نامله کربراق سویلیور اولدیغی معلومدر. بنا برین بونلر باشقه لردن زیاده بو نام ایله مشتهر اولمشلر. اما قزان نوعی لری نوعی اسمنه باعث اولن اصله منبغ لرنده اوتوردغیچون نمبریدن امتیازه حاجت قالمیب بونکچون قزالی ده نوعی نامی که یاب یعنی اکثر نوعی دینامیب قزالی دیه یاد قیلنور اولمشلر. بو صولدن بی بیره اولن مدعی لر نرعی اسیرخان اهل دور قزالی نوعی دگلدر دیورلر. بو دیدکاری بی سند بر دعوی علیل و بی حجت بر کلام کایل دور.

نتیجه کلام آدملر نی طرفه دیسه دیسون و نیچه آد ایله سویلسون بو اوج طائفه یعنی قزالی میشجری واسترغانی جمله مزنگ مایه من متحد اولوب حزنده یغلاشوب تعزیه ایتور فراداشمن سرورده شادلنوب تنیه ایتوشور توغانمن اولدغنده اهل دانشنگ انکاری میو یعنی انکاری یوقدر اخبار ماسبق لری یعنی میشجر ماده سنی ملا میر عزیزنگ خبرینه موافق سویلین و قره نوعی احوالنی بالخاصه یاز یلمش ترتیب ده سرد و بیان ایدن حاجی عبدالرحمن افندیکه فامیلیاسی عبیداللمین اولوب بین الناس صاری ملا دیوب مقب ایدی اوج دفعه حج قیلب سکسان دورت یاشنده ایکن ۱۲۰۸ نچی سنه دورنچی حجنگ عرفاتنده وفات ایتمشدر. بو ذاتنگ کم ایدکنده اغتلاف اولنوب بعضیلر میشر و بعضیلر روس دیورلردی روس زباننه و غطنه کمال مهارتندن روسدن مسلمان اولن زعمنه کیدرلردی سویلشن روسلر دغی اشتباه ایدرلردی اگر روس اولسه بو قدر فصاحته مالک اولمزدی روس اولدغه دغی بیکار آماننگ بالاسی اولمیب بیوک بر کناز یا که گنیرال کبی بر ذاتنگ نرعی اولمق کرک دیورلردی نجه جیناویاتلر اصلنی صوراب هر بریه بر تورلی جواب و بردکن

سوزینه قرار ویرمز لردی کم ایدکنی حقیقی بله زلردی. کندی بیلی و تانیان روس اولدغه ترجمان ایله سویلشوردی. بر دفعه چوچک که کلدکه شیشه روف کونصله آلپ کردیم ترجمان ایله سویلشدی. نه اوجون اوزگز سویلامدگز تلتی نه اورنده لازم ایدرسز دیدکمه روسچه سویلشمکن قاچوب قضاق اولمش دگلم جوابنی ویردی. حج که کیمر آخیر سفرنده باخته ده برگه یاندق یساز یلمش حکایه لره که بورونده دفعتله ایشدیله کلمش ایکان ینه تا کیدله تکرار صوراب بونی نردن بلیرسز دیدکمه کهنه آدملردن ایشدوب و روسیه توار یخنده دغی کورمشم دیو سویلدی. بو ذات بزلر توغماسدن بورون آبکوز ایلینه کلوب آتامزنگ فولنده برنچه سنه لر توروب قضاغه یاز یلوب سموز نایمان ایچنک استقامت ایتمشدر. نوعی دن قضاقدن بر خیلی بالالر تعلیم آلوب یخشی معلوماته یتمشدر. هر قچان بو فقیری کورسدر صبی و قتمده سوزلریم سویلیوب اولیل دیر ایدک بویله دیر ایدک نازه دوراک ایدک دیو لطیفه ایدردی. بر یل ایکی یلده بر کلوب قوناق بولوب کیدردی. بو مناسبتله کستاخ لبق قیلب دیدمکه حاجی بابا بزلری فوچاغکزه کوناریب فولتوغکزه اوستوروبسز برسؤ الیم وار راستنی غیر ویره نر دیدکمه نه صورارگری بلدم دیدی. بلساگز بیان ایله دیدیم اصلمدین غیر آلمق مرادنده سز دیدی. آری کرامت قیلدگز دیدیم. بلبلم دیو غطاب ایلدی هر قچان فقیره بویله شیوه ایدردی که صبی و قتمدن بو اسمه اعتیاد ایتدش ایدی دیدیکه کم ایدیکه نیلیورسن عقمه دعا قیل الله تعالی بزلری اسلام صفتنگ قیلب بوسفره مناسب کورمش جسدمن اول مبارک جایه فالسون توفراغیم آنده نصیب اولسون جوابنی ویردی تکرار صورمقی آدابمن کورمدیم عاقبت نیتنه کوره جسدی اول شریف جایده یعنی مکه مکرمه ده فالدی. آدملر هر نه زعم ایدرلر سه ده اصلی صارانوف میشرلرندن اولدیغی آتامزنگ نقلندن وهم اولگی حج سفرنده یولداشی غریب جان حاجینگ کلامندن منفهم اولور. بو ذاتنگ بلوملیکنه مسلمان

روس جەلە فائىل ايدى عقال و نقل سويلان سوزى بار چەنەك آغزى
 مثل اولمشدر. ظاهرده حلیم باطنده بی رحیم سخت گیر آدم ایدی.
 بر ایشی تونسه طعن و ملامتدن قطعا قورقمیوب اول ایشنده ثابت
 قدم اولوردی. بعض افعالندن واقوالندن بحث ایدلسه عوامه عقلا
 و علمایه نقل درایه و روایه هر برینه موافق جواب ویرردی. میتنی
 دوردە آناسی اسمیل ذکر ایدوب جمیع ملالر آناسی اسمیل دورە
 ایدر ایکان سز نهدن بویله ایدرسز دینلسه بالا آناغه کمان آناغه
 عیان دیو عواملره سويلردی. اما ملالره «یوم ندموا کل اناس بامامهم»
 آیت کریمه تفسیرندن تقریر ایدوب هر آدمک اوزینه کوره
 ادای مرام ایدردی «ادعوهم لا باءهم» آیتنی کورمامش سز معناسنی
 بلاماش سز دینلسه بو آیت عیانه محمول. اولگی آیت ماته مخصوص
 آنکچون آخره لیک اولان میتنی آناسی اسمیل چاغرم دیر
 ایدی. آدملر آچیغ لوب سن روس سن بو فعلک آکا شام دور
 دینلسه استحالنه وار اسلامک نه ایدیکنی بلمیان مسلمانندن بیلان
 روس آرتوغراقدر دیو مقابل ایدردی.

لفظ امام مفرد وجهی ائمه وامک جهی امهات اولوب حاجی
 هر عومک آیتندن استدلالی قاعده نوره موافق دکلسه ده بعض تقاسیرنک
 بیان حکمتنه مبنی شاد اولان قاعده سیننه تمسک ایدرک دعواسندن
 دونمزدی نه قدر ادله ایله اسکات ایدرم دیر ایسک هر برینه بر
 جواب ویروب اوز رایندن غیره کونمزدی. وعجیب خلقی وار ایدیکه
 بر ایشی ابرام والحاح ایله صورمدنچه اوز توغر وسندن دعوائی دانالیق
 قیلب اویله دور بویله دور دیهمزدی هیچ نسنه بلاماش آدم ککی
 سويلیانلرنک آغزینه باقوب حیرته اوتوروردی. نوبت کلوب سوزه کوشدک
 بار چهنی حیرته قویوب آغزینه فراتوردی مثل سوزارندن بری تل جوهر سوز
 گوهر دور قیمتنی بیلان ~~تور~~ آدیمه جمیع ایتک کرک اصل ناشنی ایته ویرسک
 نه آندن فائده ایدله بلور ونه سندن راضی اولور دیر ایدی. قضاق

دوغاونایه داخل اولدقده بر بولص ایلگه اوکازنای ملا بولمش ایدی
 بوندن قضاقلر قورقدیلر ایسه ده باشقه ملالر کبی عاقته کندیکی
 و ضرری بر ایش ایتدیکی یوقدر. خدا رحمت ایلیه ملالره اوگوت
 ویرهون قضانی آفرون آفرون کوندرالیم دبان ناصحک بری بوایدی
 مصلحتنه کرمدیلر بوزک قیمت بها سوزینک قدرنی بلمدیلر.

اولگی خبری یعنی مشجر حکایه سنی مزبور ایکی ذاتک سويلدیکی
 مضمونده کونصل بالکاچین دخی سردوبیان ایدوب کندی نک اصلنی
 افهام زمینده قاسم اولادندن ایکی اوغول تحصیل اوچون مسکوف
 شقولاسنه ویرلکده هر ایکی ارتداد یعنی خرستیانلقی اختیار ایتمش
 بزلر اول نسلدن مز دیدی. بر کون باشنه چالنه اوسته جامه کیوب
 پاتریته توشوب خریطه ده هیئتنی کوردکده دورت یوز یلدن بویاق
 ترک ایدوب تاشلانان بابا ارمزک لباسنی کیدم دیوب بوسیاق ایله
 اصلنی و میشر واقعه سینک فصلنی سويلمش ایدی. مشار الیه کونصل نک
 اعوالی واقوال وفعالی چوچک ماده سنده یازیلور.

قریم نوعی بیانی

قریم لفظی فی الاصل جبله اسم اولمیبوب بیره ویرلش نامندر. وجه
 تسمیه سینده بیوکار بویله نقل قیلورلرکه قیدمه آق دیگز ایله قره دیگز
 آراسی بو کونگی کبی بوغاز اولمیبوب قوریلق ایش اورتاده بر
 شهر عظیم وار ایش حصار و سوری محکم اولدقندن هیچ بر دشمنان
 بوگا ظفر اوله ماش آله ماش زمانیله بر پادشاه بعض ار اسکندر دیرار
 بو شهره قصد قیلب فتح میسر اولدقده یوانی کورماک نه بردن قولایدر
 بلمک و آکا کوره بر تدبیر قیلحق اوچون تبدیل صورتله شوره کرمش
 مگر اول آنده شهرک پادشاهی خاتون ایش خانه سنک جمیع پادشاهلرنک
 تصویری موجود اولدقندن اسکندری بلوب اسیر قیلمش بعده آزاد
 ایدوب اراده شرط قیلمشکه شمیدین صوگ عسکر تارتوب بو شهره
 کلمه اسکندره عسکر ایله وارمز وعده سیند وفا ایله قره دیگز طرف

تاغلىرى كېسۈپ آق دېگنە آفېدوب شەھر مزبۇرى صو ايله خراب ايتەش استانبول بوغازى نىڭ مېداً ومقطعى بو اولوب حالا مرمر دېگىزى ديان محل او شەھرنىڭ اورنى ايمش قرە دېگىز آفەرق آق دېگىز اوشدەن بو جانبدن قىرىم شەبە جزيرەسى آچىلوب اورنى بر نچە يىلرە قدر پوبسز كياەسز شور وفاق وفورىق ياتىدىن قىرىم آنانمىش زبان توكىدە تا قىرىق قىرىق دىر قىرىم دىر تاقىر دىر. سختيان وكازوللىرى قىرىم ديمك دغى بو معنا ايله اولوب بولك تېتىدىن يىلانغاچ ومعرا وتاقىر اولدىغى اوچوندىر. صوكرە نېانات اوسوب سكانه صالح ومعيشتە قابل اولدندە اطرافى عوانىدىن آدم جەمەع اولوب هر جەھتدىن ممدوح ومعروف بر مملەكت وسيعه واهالىسى يره منسوب اولەرق قىرىم غلقى دېنمكلە وسيمە وارض مشارنىڭ مدت متعدده قفر فالدىغى بو اسمە وسيله اولمشدىر.

ايام اسكەندردن بوياق بو نامى تورىش ايكان صوكرە اولاد چىغزىدەن توغا يتەور بو ارض چىسېمە مالک اولدندە معيتندە واران عسكەر تىقار ومنقول اول يىرنىڭ اھالىسىدا اختلاط ائىلە قزانلى كېى نوعين نامى قزانوب نوعى اولمش لىكن اكثر آدم بونلرى نوعى ديمىوب عرف قديمە مېنى ير اسمېلە قىرىم خلقى وقىرىم تىقارى دىبە تعبير ايدىرار. اولىگى يازىلەش اوچ قىرىقتىن نوعى لىقە باشىقە ايسەدە تىقارلىقە بردور. بو قىرىملى قرداشلارنىڭ زمان خانان واندىن اقدم اولان احوال واطوارلرى نصل ايدىكى يىزە مستور اولوب علماء متبحر واغنياً منەول واهل غيرات وصاحب سىرة كەار كلوب كچەش معلومەز دىنلەر. فقط عصر عاغزەمزەدە دملا حبيب الله افندى كېى مدرس عام وترجمان اسماعيل افندى امثالى معلم انام وارلقى اھالى نىڭ معلومالى وبلوملى اولدغىنە شاهدور بو معلومەتە اھالى نىڭ جوهر استعدادنە علاوه اسباب عدیدەدن برى شجرە الاماڭ نۇرە بجاورەسى يعنى اسلام مەلىكىنى نىڭ كورشى اولدغىدىر.

ايمىدى نوعى وميشر واهالى قىرىم وقىرىم نوعى اسامېسندە يكرمى

بش يىل وزىادە كويا ايكنە ايله قيو قازىب يعنى نچە تواریخلىرى كوروب ونچە آدملىردىن صوروب بلدىكم بو قدرچە اولدى قالاننى اس الاساسەز اولان قزان وقىرىم استرخان وكىرمان نىڭ علماء كىچ وفضلاء سخن سنجارىنە احوال ايتىدىم چونكە جەمەع خبىرلىرى بر آدمنىڭ بلوب بتورمكى متصور اولمىدى كېى بلدىكىنى دغى تمام يىازىب توكاتەك مېكن دىگىلەر بونىڭچون سلف لىرمز چىبىردن من قالار، چچىن دن سوز قالار دېمشاردور، لىكن «مالايدىرك كە لا يترك كە» فحواستىچە هر كىم بلدىكىنى دغى صوروب يازسە از آزدن چىولوبندە چەلماسى جەمەع اولدقندىن كىرە احوالنىڭ باش آياغى آچىلوب تامە تامە كول بولور كە يوررمول اوور مثلنە موافق توشوب هم حديث ايله عمل وهم دە بابالرمز سوزىلە يورمش اولورز. اياممزدە اهل قلم ارباب سىفدىن زىادە اعتبار اولوب قىچ كېسىمىز قاتىبى قلم نطع ايدىب فىل كونارمىز آغرى بارمىق. آسمانە آتار كونار كەمشدىر، بىنابرىن بو يولندە بىدل جەھود ايدىن ذواتنىڭ خدمتى ضايىع اولمز ظن ايدىم، الا بو قدرچە ظن اولنور كە بويلە خدمت لىرنىڭ قدر قيمىتى بىلن بىزم اھالىمىز اولمىوب اجنبى ملتە خاصەر شوپلە كە اجنبى ملتەنىڭ تاليف وتحرىرىنى مدح و ثنا ايلە سويلىوب بوندىن بر دانەسنى يازىب فلان يوزە صانەش وبونى آلانلر فلان مڭ طبع ايتدىرىب فلان مڭە صانوب بو قدر مڭ فائە ايتەش ديو غىزەلردە يازارلر بويلە ديان ذواتلر اللارنىڭ مطبعە اولە توروب اوز ملتەنىڭ تاليفىنى ايشە قاتالمازلر يعنى باصوب تارقاتالمازلر مبالقە سېنە كورە خاطرە خطور ايدىب اجنبى لىرنىڭ تاليفى بىضاً عنقا كېى غير مكرر عجبى بر كىتاب ايمىشە آنىڭچون قدرى بلند قيمتى زىادە مدحە لابق اسماسى فائىق دور دىبە آلىب كوررسىن بر خېر صحىبە نچە عندىيات ضم وعلاوہ ايدىلن اكثرى مالا يعنى بولورسىن. آكا نظراً ملتەنىڭ كرك قديمە وكرك حديثى كىتابلرى غايت معتبر اولمق لازم ايكن بالەكسنى اويە يانوب فرض وزعم ايلە توكىب وترتيب ايدەش اجنبى كىتابلر عند العامە مقبول اما تعب ومشتت وسياحت ايدىب

باز بيلن اوز كىتابلىرىمىز غىير منظور دور بو حال ايسه ايامنىڭ سىدىركە زمانەزىدە جەملە ايشانلار اسباب چىرخ و خىلە ايسلە وجودە نىن علم و آلت علم اولن كىتاب دىغى بويىلە چىرخ و ماشىنە بىە فالەمشىدر . اهل زكى و ذكا بوگا باقىمىوب اجتهاد قىلمىدە قىصور ايتىمامك كرك كە بىلەزىسە غالىق بىلور اخىردە ئىرەسى بولور ، ان الله لا يضيع اجر المحسنين .

لمحرره

ولمە غافل شغل دنيا بىرلن اى اهل قلم كىدى نوبت سىزىلە ياز قىلمىغل سوكرە نىم چونكى هر بر يازدىغىڭىز نامىڭىز ياد اولىسىز بولدىغىڭىزە موبىلە بر كون وجودىڭ كالىدىم

بيان تومنى وتارى

تارىخىر سىياق سىناقىدىن بىئىنى نوعى نوحىن دىيىكىدىن تارىخىم نام بىن ايكى جىنىدىن مەركىب طائىفە بىە علم علم اولدىقن اھالىغ تومىن رى دىغى فى الاصل نىركىستان و بىغارا مۇساكىتتىدىن كىلوب بو طرفىدە س ايدىب تولد اولدىغىچە بون تەرىف ماتقىمە بىئىنى نوعى اسمىنە داخىل بىق ائىتضا ايدىر ايكىن عرف زمانە بىنا مەتوطن اولدىقلىرى بىلە بىە بوب العلم و نوعى نامىدىن مرفوع القلم او مىشلىدور . بونلارنىڭ ايجىنە نام موثوق و اغنىيا مەروف موعود اولوب لعل كىدىلرىنە مخصوص بىن نامە و تارىخلىرى و اردور ظنىلە تفصىل حاللرىنە تصدى قىلمىدى بىرا بونلارە اوز احواللىرىنى يازمىوب قىلدىمق شوبىلە نورسون بارنىڭ بىلنىمىوب قالان حال و تارىخلىرىنى يازىپ ياروققە چقارمىبە رە ايدىن ذواتلر و اردور . از جەملە حاجى نەعت الله افندىكە ثروت سامانتىدىن صرف نظر انواع علمىدىن بىرە باب بر ذات سعادت ماب اولوب غىصە صا علم نازىغە ئوزغىتىپ آرتوقچى اولدىقن ايامنىدە هر كىم دىكىنى يازىپ بوندىن اوزىرى كولىوب قالمىش كىوب خىبرلر كورنىڭ كە بىنى ئوزغۇتىپ لىقەلە چقارمىشدر . هر بىرلارە نەعت ماساجد و تىجدىد مكاتب

ايتىدىكىدىن ماعدا جىيىنىدىن نچە مك مجلد كىتاب كىثير الاوراق كىبير الحجم وقف قىلب و مستط راسى اولن قىرىە مالچنە دىغى بر جامع سىكىن كوه نەكىن بىناد ايتىمشىدركە كورنلر طرخىنە مقصور النقل و تەرىفىندە مەنجىر العقل اولورلر ، بو ذات كرىم الصفات ايلە فقط تومنى دىكل مەلىكىتەزىدە جەمىع اهل اسلام از هر جەت افتخار ايتىسەلر جا ئىزدور . سخاسى مسافر مجاورى حاوى نىزدندە قىرىب و بىعد مساوى بسىط ايدى كىثير الود بر آدم دور . حضرت واجب الترىجىب بويىلە ذواتلارنىڭ عمر عزىزارىنە بركات و بىروب دولت و آبىروىلرىنى كون بىكون از دىباد ايلىوب آخىر نەفسە جەملە لىرمى عىن خانمە ايلە بلا حساب ولا سؤال جىننە كرن قللىرىدىن قىلسون . آمىن بىرمە حم .

خىرات عەومىسى ايلە مشهور عالم اولدىقن اسملىرى ياد ايدىلن شىلە محاسنىنى يازمق لازم و الزم ايكىن مگر بو مختصرەمىز اول سماح سەمىركىڭ جود سخاسنى و قىمەت بىناسنى صەقىمىبە مەتحمىل اولمىوب فقط وجود ذىجودلرىنى ذكر ايلە قانع و بو قدر ايلە قاعد اولدىم كىم اولسون بو ذاتنىڭ حقندە بر كىتاب يازمق لازم اولوب مخصوص تومنى افاضللىرى بو بىر عەمىمىڭ مراتبىدە نە قدر الوغ مجلد و مامون كىتاب يازسەلر دىغى كىما حقە عقىللىرى ادا اولمىز ظن ايدىم . تىجرىبە و امتىحانە كورە بزم نوعى ايلە ارالاشان قاىو بىئىس اولسە اولسون سلالەتتىدىن بويىلە مقبول الناس الشىروف بىن العوام و الخواص ذواتلر اولمق خاصە مەزدندىر و السلام .

باشقىرد اسمندە وجه تسميه

باشقىرد طائىفەسى اوز بىكدىن اولوب اسمى اولدىن وار ايسەدە نفس اوزلارنىدىن نامنە سىكە صوقدىرىش مستقل خانللىرى اولدىغى معلوم دىگىلر . قىرغىز قىزاقنىڭ مىتاب و نىورە منزىلەسندە كىنطون عنوانلى حاكىملىرى اولوب آنلر حكومت قىلەر قى و جوار مەلىكىنىڭ خانللىرىنە تابع اولمق كالمىش لىر . بونلارنىڭ باشقىرد ايلە مەسمى سىندە قىل و قالدىلر

اولوب چهل دن بری بودرکه لغت فرسده قاشقوری کرک دیوب انراک بوندن تعریفله فرد دیورلر. بو طائفه حد ذاتنده بغیرت بشجاعت اولدقدن قاشغره تشبیها «فرد» دینلوب فردن زیاده قوی دیمک محله مبالغه ایذب باش لفظنی فوشه رق باش فرد دیمشله نناک کم بر نسنه بی رتبه علیاده یعنی برنچی درجه ده دیمک محله باش بارمه اشاره ایتمک واردور. الا ن بسو طائفه دن کورلمش آدملر کوزه طوبوق بیسم اوازلی مفضم علمالری جراتلیک چرار سپاهلری صوقش کرار اولوب یمش یغاچندن یراق نوشمز دیدکاری کبی اجدادلرنک دخی بو اوصاف مهده موجود اولدقدن قاشقورنک مرادفی اوار فرد ومبالغه سیله باشقرد تسمیه ایتمشله اوله. حضرت علی کرم الله وجهه ننگ مدحنده شیر دیدکاری کبی بهادر آدملری ارسلان دیمک قاشقور دیمک ولقبی ایله کویک جال دیمک مدح اوز بیکاندر. اما باشقرد دیوب بالجمیم سویلیانلر عربدن ایتمش اوله ارکه کلام عربی قافی اورنینه کافی کافی محله جیم استعمالی معروفدر چنانچه قس لفظنی کم وکرکان ولاینی چریان بایکان بلده سنی بایجان دیدکاری کبی باشقردنک قافنی جیمه آیشدروب باشقرد دیمشله هذا هو الصواب عندی ولا اعلم عند غیری.

اما حاجی ملاظهر الدین نام سیاحتنک نقلنه بناء باشقرد اسمنده وجه تسمیه زمان ماده اجداد لر زدن اوچ آدم قش سفرنک بول یا کلوب آدالمشله ایکان اتفاق بر فردنک ایزینه تشوب ایل نابدقن بزر فردنک اثریل کلدک بزاره فرد باشچی اولدی دیدکلرندن بو اوچ اولرینک فر و عنه باشچی سی فرد اولان آدملرنک نسلی دیمک سیاقنده باشقرد دیوب بو نام اولادلرینه لقب اولوب فالمش اهالیء باشقردنک بیوک اجدادی اوشبو اوچ ذواتلر ایش. العیة علی الراوی عسی بویل بر نقل بین لرنده وارکه عقله بعید ایشه ده سزیلدی لکن سندی آداشقان بابالرینک سیرندن دخی سیردور. مخبرلرنک خبری بویل ولدقدن مثلا قاشقوری کرک دیوب کرکی فرد دیوب فرددن باش فرد اولمش دیدکلرندن بوقدر

سطور یازیلدی والا شاییل وشهامت لرینه نظراً نفس قاشقور دیمکدن تعریفله باشقرد اولمش دیسه لر دی لکان احصر واشمل. مسمی سی نه سبب برله بولسه بولسون بونلر انراکنک مشهور ومعروف فرقه سی ایکنک احدنک انکاری اولمیوب انکار ایدن وارینه وهمی وزعی دور. اما بزم نوعی ومضافده فرد دیوب حشرانه اطلاق ایدرلرکه فارسیه کچک معناسنی متضمن اولان خرددن مأخوذ دور بو ایسه باشقرد اسمنه صالح اولمز. وفاتقدن مصنوع بر نوع غذایی فرد دیورلر یوغوردن مختصر ایدلمش یوغورد جراثندن فارسیدر باشقرد اسمی بوندن اولمغه دخی موافق کلمز بس اصعی وافصعی اولگی عله اوله.

بو جماعه کثیره روسیه به تابع اولدقدن بویاق آنلی قزاق خدمتنک حاضر بولنورلردی. ۱۲۹۰ نچی هجریه نیفک سلطات آلتیه باشلدی. بونلر روسیه تصرفنه کردیکی ننگ ابتداسی هجریه مکملر حدودنده اولدیغی بعضی آغز اخباردن ومستفاد الاخباردن دخی مستفاد دور. وباشقورد خلقنه ایشتاک دخی دینلوب اسمده بویل ایکی قسم سویلندیکی نوعی تتر قزاقنی قرغز دیدکاری فییلدن اولوب الفاظ مشترکه دندر.

تبتار طائفه سی

تبتار خلقی آغزلرده باشقرد ایله فوشقنوب سویلور ایشه ده کورنلر نسلی نوغایه مائل اخلاق و ذکافهم وفطانتنه جمله فائل بر کزیده فیائل اولدیغنی خبر ویردیله لکن تبتار لفظی نه دن مأخوذ ونه دن بونلره علم اولدیغی معلوم اولمندی بو اسمنک اصلنی هیچ کم بلدی. مگر سابق ملاظهر الدین ننگ دیدکنه کوره بونلره روسیه پراپوشیننوک دیرلر معناسی پراپوستیت ایکنک یعنی غارچدن کلوب اغبارنک یرنک استقامت ایکنک دیمک دیوب بو سیاقندن «تبتار» پراپوشیننوک لفظینک ترجمه سی دیمک استدیسه ده بو اسمنک لفظاً ومعناً تبتار اسمنه مناسبتی یوقدر. بر تقدیر تبتار دیمک پراپوشیننوک ننگ ترجمه سی اولور ایسه

بو صورتده بونلارنڭ اسم قديمسى نه اوله ديو سؤاله مجبور ايدر وهكندا
تسلسل كيدر. بوگا افندم ديو بويومى قسمدن غيرى جوابه قادر
دگلم. اما ظنمده بو اسمد باعث آنالارى تبتار نامنده بر آدم اولده
اولادى اول اسمده قاله. بونلارنڭ وزبيك اولدغنده اختلاف وار
ايسده اتراكدن اولدغنده اشتباه بوقدر.

بارابه نوعى يى

بارابه نوغايى نامنده بر طائفه سيبربانڭ اوب صوى اولكاسنك
اولوب بعضار بونى فورامه يعنى هر جنسدن مركب ومجتمع جماعه
ديوب بعضار بر جنس اولديغى ده سويلديلر نه ايسه شول جاينڭ
سكاندندر. هجر يه مكدن صوگره بر عزيزنڭ كراماتى ايله اسلامه
كلكيكنى بارابه علم ديديكى بر ذات تجارت ايله آيكوز ايلينه
كلمش ايكان سويلديكنى پدرمز مرحوم وهم يوسف آبلى مرحوم
ذكر قيلمش ايديلر. بوندن صوگره محمد بيك مرحوم كه حاجى دولان
ديوب معروفدر بو ذات خبر وبردكه بارابه خلقى كم سواد عسامى
ايسده زياده ديندار محب علما وفخلص مشايخ بر طائفه اولوب بزم
سوادمز يوق ايكان فقط حاجى لكره حرمة ايشان حضرت آد قويوب
الذنى او براردى كمال اغلاصندن بجانا فر و يوروب اويلندرديلر ديو
سويلدى. بو ذاتنڭ بارابهده تورديش ۱۲۵۰ نچى سنلر ايچنده اولوب
اهالى يى اسلامه كتورن عزيزنڭ علميه اوغلى كورن يتمش سكرسان
ياشارنده قارلر ايله سويلشديم ديو ايدى بوخبردن استخراج ايديلور كه
بونلارنڭ اسلامى اون ايكنچى عصرنڭ اوللارنده يهسنى ۱۱۰۰ هجر يه
حدودارنده اولوب اوشبو ۱۳۰۰ تريغزهده ايكنى يوز يللر مقدارى
اولمش اولور. بارابه بر صوناڭ اسمى اولوب مصبى اوب صوى
يورار. يعنى اوب صووينه قونا ديهكدر.

نوعى قضاى اسماسى

قضاى خلقنه آلاچ تثار اوز بيك قضاى اوچ جز اسملرى تعين
اولنديغى كىي بزم نوعى اهاليمزه بلغارى تثار نوعى قزانى اسملرى
صحيح ونرك وصقالبه اسمى دخى صادقدر. صقلاب بن يفاث بن
نوح عليه السلام اولادى اتل اطرافنده اوسوب اونديكى توار يغلرده
مسطوردر. بو اسملر آراسنده خزر نامى دخى توار يغلرده يازلمش
ايسده لفظ خزر صفت مختصه لرينه بنسأ عربلر نڭ فسق كوزلى
ديمكندن ماغوذ اولوب اصل اسمگه مدخلى بوقدر. ديتل كه بو اسملر
هر برى بزلره صادق ايكن يا نيچون تثار ديدكه اهاليمز جهل ايدرلر
يعنى آچيغ لنوب كايوب كيدرلر. بوگا ايكنى وجه واردر: برى اصلى نڭ
تثار ايديكينى بله يوب معناسنى دخى فهم فيلم يوب تثار ديهك مجوسدر
مجوس ايسه بي دين بر طائفه ديوب بوفكره كيدرلر. ثانى تثار اولديغى
بلوبده تثارنڭ اسلامدن اقدم اولان حالنه نسبت ويروب تنقيص
نما سويلدكن خفال نورلر. مثلا روسدن يا غتايدن مسلمان اولان بر
آدمه يا اولادنه هاى روس يا ختاي ديتلسه كندى نڭ كم ايدكنى
ييله توره آكاعارلا نور من روس دگلم غتاي دگلم ديوب شدت لنوب
نارلنور. بو شويله علوسون حتى نوعى قضاقه ياسردغه تحقيرهاى
نوغاي ياقضاى ياسره ديتلسه كوكلينه بر نوع الم كاور تثار ديدكه
نزاع بو قبيلدندر، اصل تثار اولدقدن دگلدن بس ايمدى بر آدم
تثار ديدكه تثارنڭ اسلامدن اول اولان سالنى ملاحظه دن سويليور
ديوب خفالانس بو طبيعىدر. اما اصلى تثار اولديغى بله يوب انكار
ايدرك مناشه فيلسه بوجهالت ويلمسزل كدر. چنغزخان بي اختلاف
منقول ايكن آنى وتبه سنى تثار ديهك نڭ سيبى بودر كه تثار خانى سوينچ
خان منقول ايله اورشوب غالب اولوب منقول خانلغنى بتوروب بش
آلتى يوزيل منقول اسمى متروك ومنسى وتثار حكومتى مستقل اولوب
كيرهك آغزده وكيرهك قلمده تثار اسمى سويلنوب يازلوب صوگره

منقول غالب اولوب تتارنڭ كلسى منقول خانلغنه دعالت ايتسه لرده اولگى شهرته مېنى تتاراسى باقى قالمىدىر بونگچون نوعى قضاغه منقول ديمك دغى مېكىندىر، چونكه هر ايكسندن اسلامه كلنلر موجود اولوب بلكه خانلرى منقول جنسندن اولمقله خانلرينه اتباها تتاردن كوبرهك منقوللرنڭ قبول اسلام ايلديكى مظنوندىر، لكن منقول ديمك استماعده تتار ديمكدن آغراق دويولور، آنگچونكه تتار اسمى آغزلرده كوبرهك سويلنوب كوبرهك ايشيديله كلدكدن فى الجملة اسهل ومنقول نامى چوسده قلوب عادده بدچهره وادبدن بى بوره ادمه ايتوله كلدكدن فولاقغه آغر كوكلگه باغر ايشدلور.

باز باشدهغى سوزمه مراجعت ايدالم:

قضاقتڭ كلاملرندىن كه بارچه مز بر مسلماننڭ بالاسيمز ديرلر بو سوزدن جميع اهل اسلامى قرداش مراد ايدرلر. افراد اهل توحيد بو كالمده متعادلدر. ثانى نسب چيتمدىن قرداشلىق ادعاسنك بارچه مز آلاچ اوراندى آغابن مز، بر اوز بيلك نڭ وغللى مز ديرلر؛ بوسوز ايله اجانبدين احتراز ايدوب نوعى ايله قرداشلىق اراده ايدرلر. ثالث بارچه مز بر قضاقتڭ بالاسيمز، بارچه مز وچ جزنڭ اورفاعيمز ديرلر. فرعى مز ديمكدر. بوسوز ايله نوعى دن اتراق ايدوب اوزلرى خاص وخالس اولورلر. رابع الوغ جوز، اورطه جوز، كچى جوز ديوب بر جزئه تخصيص قيلمىلر باقى ابكى جزدن امتياز ايدرلر. ومكندا تفرع ايله اوز اتاسيمه كلوب ايدرلر.

ايهدى باز يلمش اخبار وبتلمش اقواللردن مستفاد اولان معنائڭ، مرجع واستشهادى بودر كه قضاقتڭ طائفهسى اولى آنچه غاننڭ ابكى اوغلى منقول تتار واندىن قالا چنغز غاننڭ، توالى اولوب بو اولاددن بر كه خان غازان خانلر شرف اسلام ايله مشرف اولدقده نيچه يوز مڭ مڭ تتار منقول خانلرينه ايدروب ايمانه كلوب قديمىن كوچهلى اولمقله سردريا چيم جايق ايشل نورا ايدىل اورل بويلر ينى بايلاق و قشلاق قىلوب وطن طونوب طور مشلر باردقچا اوسوب، اونوب، كوبايوب

اطراف واكنائى طولديروب شهره ياقن برده مال آصراق عسير و بر جايده قرارلنوب او طور مق غير يسير اولمقله طاغ راغه سگوب صحرا وسهوللرده جايلوب جايراب يور مشلر زمانه سينڭ غانى اغنى جنك خان بونلرى كما فى السابق اوچ قسمة تقسيم و اچلرندىن حاكم و بى لر نصب قىلوب بى لرنڭ عدالتندن ظن برله قيلمش حكم لرى شريعتده طوغرى اولدقندن ظن دن ظنك وقاضى آق دن قضاقتڭ اولمش ديانلرنڭ فولى تصديق اولوق عقله لايق و جميع ادله دن بودليل فائق كورنور. هذا ما وصل بى و ظهولى والله اعلم بحقيقة الحال عصمنا الله من الضلال.

صلوات و رجه لفظى و بى اسمى نڭ بيانى

صلوات لفظى سليات دن مى مبدل ياكه اصلده صلوات ميدر، قضاقتڭ بويله بر ايسكى اصطلاحلرى وار. الوغ معركده يعنى سياز و محاكمه لرده فلان يلغى دن آرغى دعوا يوق قىلنور غير مسوعدر سورالمبور ديان محله صلوات ديوب بو مقاوله طريفدارلىق ايله بر نيچه كونلر پست بلند يعنى يوقارى تومن بولشوب اخيرى بوگا قرارلندقن اشلر اسان اولور؛ چونكه اولرك يل لرده حفى كوبرهك كيدنلر يل نڭ يوقاردن اولمقنى استيوب سوگوره قىلر اوز عقى داخل اولان سنه دن قىوسنى صورايورده يوقاروسنى يوق قيلمه سعى ايدر بونگچون نرى برى بولشوب سوز اوزاقغه تارتاور كندا يار نيچه بويله بر عقده عظيمدر. بو شرط قرارلندقن سوگوره بى لرنڭ اصلاعات جارى اولوب نفاقلرى اتقافه مبدل اولوق سوزار ينى افشايه و حكم لرينى اجرايه باشلايورلر. قانون مذكوره نى رجه ديورا بوگا عكس كينن و فلان ايدن عيبللى اولور. بو فراده حكم ايله كيساش ماللرنڭ بهاسى دغى تقويم قىلنور كه قوى بو بها آت تويه صفر بو بها ديوب بوندىن غيرى دغى بى لرنڭ حضورنده غصه مين برى برلر ينى سب و شتم قيلمىلر آگما بويله جزا كندا و فندا ديمك كى ايشلر كلسى مجلس قضادن مقدم سويلشوب دفتره قيد قىلنور. بورونقى وقتلرده بويله جمعيتنى طوب

وچيون دىوب شرط و عهددارى فقط آغزىدن ئوقتاشىلوردى آگا
 قطعاً تىغلى ايتىملىرى غايىت تاكىدلىك اولسەلەر بىر مال قىرمان نىلەرق
 قوللىرىنى قانە باتورلىرىدى بىعدە بەغا فاتىجە قىلارنى فاتىجە خدانىڭ
 مەھرى دىوب اعتماد ايسىدوب مەزبور قىرانىڭ بىقاسنە نىھايىت اھتىمام
 ايدىرلىدى. ايشىڭ باشى بو تىرىپ دە باشلىنوب آخىرى بىر آلا اىپى
 كىسىوب ئارقاشورلىدى آلا اىپى مەورت كىسىوب يەنى قطعاً قطع
 ايدىوب آيرىلسەلەر بو طوبىدە سورامىيان يەنى جەتسىز قالان سوز
 ايكىنچى دىغە سورامىز آلا اىپ كىسىولمىيوب آچراشسەلەر ايشى نەمام
 اولمىيوب سوڭرە بىر جەمئىيە مەقوف دەوا قالدغىنە و بىر بىرلىدىن ناراضى
 اولوب ئارنالىغىنە دلالت ايدىرى. آق قىرە قارشىق آلا اىپ كىسىمەنڭ
 حەكىمىدە بو طوبىدە آغزە آلتوب صورالان دەوا ھەر نەكە اولورسە
 عىق دور ناھقىر عىقىقت قىلىنوب اىتھايە ايرىشدى حەكم ايلە نەمام اولدى
 دىمكىدەر. بو كىبى بىيوك عىقىدە مەغلى اولدىغىچەون بو طائىقە آلا اىپى
 عىرىت ايدىوب آياق آستونىدە ياتسە آطلب اوتىملىر باصوب كىملىر.
 بىنا بىرىن بىر آدمى تىزىكە قىلمەق بولسەلەر آدمنىڭ آلا اىپىن آندامقان
 دىبە توىقى ايدىرلەر كە سوزىدە ئىتائى غەدىدە نىكەم خىق غىردىن اجتناب
 ايدىن ذات دىمەك اولور. اۆلىگى جەمئىت لىر آغزىدىن اولورسەدە ئىتائ
 و فرارنىدە بىر تولى اغتلاف اولمىيور ايكان بو زمانىدە اوسىل جەمئىت
 سىياز اسمىلە سويلنوب عھوددارى بىزىمى سىزىمى ايلە مەھرىنوب مەتونلىور
 ايسەدە عبارات مېھەملەردە مەقصد بىر دىگلىدى مەدعا او دىگلىدى دىسوب
 ارە صرە نىزاع واقع اوليور.

توبىيە صايلىق دىغى رىسم بولدى توبىيە دىمەك ايكى طرف
 بىلەرنىڭ اوستونىدىن قوبولان ناظر دور كە مەيز مەزاسىدە اولور حەكم دە
 اغتلاف تالاش اولورسە تىقتىش ايدىوب بىر طرفنى تىرجىج و تقوىبە ايدىن
 بىر دور. و جەھەت سىڭىزنىڭ قوقىدە عەكىمىدىن اوبازىنى ئاچالنىك ياكە غىرى
 بىر حەكم تورو خىتائى ايلە سورالان سىيازلىدە او طرفىدىن غالىداى نامىدە
 بىر مەنسىدار اولور. سىيازنىڭ اۆلى دىقتىر ايلە باشلىدىغى كىبى آخىرى

يىنە دىقتىرە قىيد و مەھىر ايلە ائىمامە ايرىشوب بونىڭلە ختام و بىر بىلور.
 رىجە لىقتى تىقتىدە كىسرا ايلە ادا ايدىلور ايسەدە فى الاصل
 عربى اولوب بالىقتى والتىشدىد (رىجە) دىن اولىق كىرك (رىجە) حەركىت
 ايتىمەك و قوبىمەق و قىيامق مەناسىدە دور، بو طوب و سىياز جەمئىتى دىغى
 اۆلدە تولقنوب نىرى بىرى بىرلىشوب پىست بلىد ايتىشوب بىعدە
 ئوقتاشوب سىكون و فرارنىدىن عبارت اولمىغل رىجە دىمىشلىر.

امما صلوات لىقتى ايكى مەنەيە مەھول اولوب بىرى فەل عربىدىن
 اىستىفادە ايدىلمىش كە عربىلەر طرفىدىن اولان دەوا ئىزدە ايدىلدىن بىرى
 صل على النبى دىسەلەر اسم شىرىفى نىرە تىرك نىزاع ايدىلەر، بونلەر
 صل على النبى اورنىدە صلوات دىرلەر، صلوات اولان دەوا صورالان،
 ئانى سىلەنڭ بىر جەمئى سىلبات كلور. سىلب چەكەك و يوق قىلمەق مەناسىدە
 عربى دور. بىنا از جەھەت قىر مەزىج و اوه قىلەنەرق «صلوات»
 و سىين صاد ايلە سويلنەرك «صلوات» اولمش بونىدىن اقرب واصلەق
 رىجە و جىبە كورنەيور، قىيىر بو غەلەدىن اوتىرى دەوا دىقتىرەدى مەخلى
 ايلە سىلبات يازارم غىطا ايسە اىستغىر الله.

و صلوات لىقتى يىنە بەغى مەخلىدە سويلنور كە بو صلوات صلابىدىن
 مەتبەدى دور، مەثلا فلان آدم صلواندى آدم ايكىن دىرلەر يەنى صلابىتى
 و مەھابىتى دىمەك اولور، فلانىنىڭ صلابىتى باصدى دىرلەر يەنى مەھابىتى
 نىبىتىت و بىردى سىيسكانىردى دىمكىدەر، حەاصل ھەر بىرى بىر جەھەت سىياقتە
 اىستەمال ايدىلوب ھەر صلوات مەخلى ايلە اوز سىكىندە سويلنور.

دىغى ائىراك و اوز بىك بىطونلرىنىڭ حەكم و مەنسىدارلىرى
 «بى» و «بىك» القابلىرى ايلە سويلنوب بى اسمى بىك دىن تىرخىم و بىك اسمى
 بىيوك لىقتىدىن تىغىقى ايدىلمىش، شوىلەكە بىسايە ضەبە ئىقىل و بىعدە
 اجتماع ساكىن سىبىلە و او خىق قىلەنەرق بىك اولمش بوگا نظراً
 املادە بىك كەمەسى بىنا ايلە يازمەق دىركار ايكىن توارىخلىدە بىساز
 يازلىدىغى غىلظ دور

لكن غلط مشهور افصح فاعده سنه مبنی یاسز یازمقده جائز اولوب یا ایله یازانک اولوبتنده ایشباه ایدامز، چونکه تکلهم تخفیفی تکتبده تکمیل کړک دیمشدر، بیوک کلمه سی فی الاصل الوغ لفظی ننگ مرادفی اولوب هر ایکسی ترکی الاصل واسم مرتجل دور، تعجب ایدرم محررلرمز قز اسمی کبی یا کړک اولمیان محله قیز دیوب یا ثبت ایدرلرده، یا کړک اولن محله یاسز یازارلر، بیوک و بیوک اسماری عربی ده عظیم و کبیر لفظاری ننگ ترجمه سی دورکه سیدالقوم شیخ القبائل و حاکم البلد دیمک او اور، اصطلاح عربده شیخ دیمک قارت و اختیار آدمه اطلاق اولندی کبی قدر و منزلت جهتندن یاشاره دخی شیخ دینلور صفة مشترکه دندر.

الفاظ مستعمله بینهم

اوزبیک اروغی ننگ مدن و امصارده استقامت ایدنلرندن صرفی نظر بدوی اولن فضاقت ننگ هر بر سوزی بر اصوله معتمد مأخذی عرب و فارسیه مستند اولور بر نهنه ننگ اسمندن بر نهجه معنا آلهق ممکندر، مثلا بونلرننگ مخاوزه سنده هر ما کول اللحم اولن حیوان ننگ یاور یسینه بر موافق اسم قویوب عنانچه قوئی بالاسینه فوزی دیوب ایچکی و کیوک بالاسینه لاق میر، و یولان بالاسینه بضاو، تویه بالاسینه بوتنه دیمک کبی. غیر ما کول اولن حیوان ننگ اینوکنه جیم فارسيله کوچوک دیرلر، اما قویان بالاسینه جیم عربيله کوچاک دیرلر، بونی فوزی لاق دیوب ما کوله و یا که کوچوک دیوب غیر ما کوله فاتمهوب بو ایکی اسم بیننده کوچاک دیمکه باعث نه اوله دیه رک نفتیشه آلدنقه رسول اکرم صلی الله علیه و سلم دن قویان غصوصنه (لا آکله ولا احرمه) قوی صادر اولوب ما کول لکنه مضطرب ایمیش، کتب فقهده یعلم و بعضنک لابس عبارتسيله کلمش، اما دایله دفتل نظر ایتدکن غیر ما کول طرفی اقوی کورندکن او طرفنک اسمنه قریب تکلم ایتمکی تر جمع ایتمش ایله شویله که احکام تورانه حرمتی صریح اولوب «شریعة من قبلنا شریعة لنا» ادله سی ایل

حرمتی باقی دینلور سده یوقارغی «لا احرمه» ثانی اکل رسول الله علیه السلام عین اهدی مشویا» فولندن حرمتی منسوخ حلیتی منصوص اولور. مع مافیه عبوات الحیوانده اصحابدن رضی الله تعالی عنهم عبدالله و ابی لیلی «انهما کرها اکلها» دیوب روایاتلری جمع فیلندن صکره «و غایه ما فی هذا الخبرین استقذارها مع جواز اکلها لتعارض الدلیلین» دیمشدر. بس بوکبی معنالر ملاحظیه آلتسه کما فی السابق بو طائفه اولده علمالرننگ تعلیمی ایله عامل اولدقلرینی اوده ایدر دیدیکم ظنمی ظاهره چقار و دخی فی ننگ که فارسیده خار پشت، ترکیده کربی، فضاغه کربی بی، و کړک چچن دیورلر. بی لیک چچن لیک صفت انسان ایکن بویل بی نطق حیوانه بو ایکی لقب نه دن قونولمش دیوب دقت فیلندنده معلوم اولدیکه حضرت سلیمان صلوات الله علی نبینا و علیه السلام پادشاهلق ایامنده بر دفعه کوکلندین کچار اوشبو ملک و دولت ایله قیامته قدر فالسام دیر. حضرت عنی جل عالم السر والخفیات که بوکا مطلع اولوب حضرت جبرائیل دین بر کلمه صو حضرت سلیمانده ارسال ایدر. و دیمه شکه قلم سلیمان ننگ کوکلندین بویل بر فکر کچدی اگر ترکلانی تمنی ایدر ایسه بو صوی ایچسون آب عیاندن قیامته قدر قالور و لکن محکومنده اولان جهیع ذی روحی جمع ایدب آنلرننگ اتفاق و مشورتی ایله ایچسون دیو امر ایدر. حضرت سلیمانده امتثالا للامر انس جن و عوش و طیور بارچاسنی جمع ایتدکن صوکره مصلحتنی اورتایه تاشلاب کلمسی دیرلر که ایچکز قیامته قدر نورکز دیوب بوکا قرار ویردکارنده «کربی» بر چیتندن ندا ایدب یا نبی الله بوکیکاشدن بز خارج مز اگر داخل ایسک بر سوز خاطر مه کلدی اجازت اولورسه سویلایم دیدکنده حضرت سلیمان نعم سویل دیوب. کربی ده بو صوی ایچمک بالقوز اوزگزه می مخصوص یا خود اوشبو اونور مش اهل عیال ارکان دولت اعیان سلطنت تیگ توش قوربو قورداش لرکز جهله سی ایل می ایچرسز دیر. حضرت سلیمان ده کندیمه خاص دبو جواب دیرر. اویل اولسه من سزی ایچمکه دلالت ایتمیورم زیرا دنیا ننگ عزتی

حياتىڭ لذى اهل اولاد ابناء اعفاد وزمانداش فورداش و موافق بولداش
ايلى يىل عمر كىچورمىكەدر. اگر بو اوتوران اعيان وزير وزراتىڭ
توش لركز اوتوب يالغوز قالور اواسەكز بونلرنىڭ هر برى نىڭ وفات
ووداعى سزه برداع و عسرة اولوب شويى برحالت لى روى و برىر كە
اولومى استرس اولالماش سز ديدىكە حضرت سلىمانە بو مصلحت معقول
كوريلوب صونى ايچماش كرىپى حضرت سلىمان كىبى ذاته بويىل
عكم قىلدىغىچون «بى» و بويىل حكيمانە سوز سويلىدىكچون «چچن»
نامنى آلمش تا بوزمانە يە قىر بو اسىمە قالەش چچن سوز چن ديمەك
تىكلەنك ترجهەسى در.

يەنە بىر كچك تورغاي وار جئەسى بارمق قىر اولور اسمى
سوجه تورغاي ديورار اصلى سوز چن تورغاي چچن تورغاي ديمكدر
بوگئا نەدن سوز چن تورغاي دىنلەش دىنلەسە بر صيادچىل و بودنە
توتوق اوچون دام قوروب دان تاشلامى ايكان توزاغنە بوتورغاي
توشار صياد نە ايسە نصيبم دىبەرەك قولنى آلب اوينە كىتمەك اولدۇن
تورغاي تىكلەمە كىلوب منى نىليورسن دىر. صياددە كىباب قىلوب
يىرم ديدىكە، تورغاي ايتور منى يەك ايلە آغزىڭ تولمز فارنوڭ
تويىم مگر سكا اوچ مصلحت دىيىم دنيا و آخرة آندن فائده كوررسن
مگر شول شرط ايلە كە برىنى التىكە ايكان سويلىرم ايكنچى بى
بو كورنەش تالنىڭ بوداغنە قونوب اوچونچى بى تاغنىڭ توباسنە چقب
سويلىرم ديمش. صياد فكر ايدىب واقعا بونى يدكەن نە چقار بلىكە،
نصيحەتندىن فائده لنورم دىبە شرط مذكوره راضى اولوب سويل ديدىكە
تورغاي تىكلەم ايدىب هر چقان بر سوزى ايدىكەسن راست دىوب تصديق
ايتە يالغان دىوب تىكذيبىدە ايتەمە عقل ميزانە صاليت موافق ايسە راست
ناموافق ايسە يالغان دىوب عكم ايلەسن ديمش. وەكە موچىنچە تورغاي بى
تويى وىرمش. تورغاي تالنىڭ بوداغنە قونوب ديمشكە اى بىچارە نە
ئىچى بخت سز آدم ايمش سىنگە ^{ئەقلا گزۇپىس} حالا يكرمى مثقال مقدارندە بر دريتىم
يوشىدىم كە كىباب اوزون اچىمى باردۇنە ^{www.ewlat.org} اوجوهر التىكە كوردى بازارە

چقاررسن مك طلا اولوردى محروم فالدنىڭ ديدىكە صياد افسوس
ايدوب بارماغنى آغزىنە قويوب نە ايلىيىم نە يپايم المىدى كندىڭ
بارى اوچونچى مصلحتىڭنى سويل ايشدايم ديدىكە تورغاي ديمشكە
باشداغى سوزىدىن نە استفادە ايندىڭ كە سكا اوچونچى بى سويلىم
زيرا بر سوزى ايشدەسن تصديق و تىكذيب ايتەيوب عقلىڭە صال
دېمىدىم. فارنەك بو قدر قىست بها جوهر وار ديدىكەمە غەدىن يوزىڭ
صارغايوب آه ايلە التىكى آغزىڭە قويىڭ بىم جمىع وجودم اون
مثقال كلىم ايكىن يكرمى مثقال تاش نە طرىقە ونە سبيل ايلە بىم
ايچمە كرىر وقايو بىرمە تورر بونى فكر قىلەنك ميزانە قويىدىڭ
تىكلىڭ بى تەبىزە اوچونچى مصلحتى ضايىع ايدىم دىوب اوچمەش
كىتمش. بوندىن اوتورى بوگئا سوز چن تورغاي دىنلوب مخفى ايلە
سوجه تورغاي ديمشلىر. قضايقەدە بر نىستەنىڭ اسمندىن بر نچە معنا
آلمق مېكىن دىوب يوقارودە يازدىغىم نىڭ اصلى بويىل اصولارە استوادن
عبارتدر. عجب كە بىزم اهل بلد بو كىبى اساس لىرى آزدن آزى بلور.
اما بونلرنىڭ شجرە آدملىرى شويىل تورسون عادى آدملىرىدىن بو كىبى
حكايەلر مسووع اولور. و بر دغى حضرت سلىمان عليه السلامە جراد دىبە
كتورەن قىرە بو اولوب لسان فصيح ايلە «ع» ان الهدايا على مقدار
مهدىها» بيانى ايلە اداى اعتدار ايتىدىكەن سوز چن لىك چچن لىك ايلە
معروف اولمش. هر ايكسى سوزە صالح دور. ودغى بر آدم نىڭ شىتنە
فارشى فاتىلىق ايتسەلر فصاص قىلدى دىوب انتقام ملىندە استعمال
ابىرلر. و قدىمى سوزلرىنى مقال دىرلر مثل دغى دىر مىلك مرادنى
دور. تعظيمى نچم فاعەنى كدە مكاننى مېكىن مزاحنى مزاق لفظنى
لېز سىندى صناد سەمىنى سيموز جىلنى چىچال عصانى آصا بىندىنى
ملتق هزلىنى ازىل جنى و مجنوننى جندى مكر و هنى مكر و جراحىنى جارا
اجلنى آجال معلومنى مالوم معالجەنى غالجە قالجە عدلىنى ادبىل ديورلر.
وسلاح فارسىيە چلاد بونلر چىندت دىرلر ازلىنى ايجل دىوب بالكسرى
وبالجىم سويليورلر يعنى تقدىر ازلدە بر ايش اوبلە اولسە صوگرە

ایمیش بعدہ جنافہ ایفورلر بو آدم یالغان آنط ایچمیش کہ بو بلا یہ بولقدی ات سنکی ایمش اوزک آل دیدکده جالغانچی نڭ جزاسنی ویرن جبارک جلدنہ منہک براشمز دیوب آنتی مزبور متوفانڭ آشینہ صویمشلر. ملاحظہ ایدلسون قسم نہ درجہده الوغ ایمش ایمشکہ بردفعہ یالغان یرہ صرف ایتمک ایله ساعتندہ چانندن جدا توشمش. بر آدم قسم فیلسہ جان بردی دیبک بوکبی وانعہ لردن اصطلاح اولہ کلمش آغز لردہ قالمش در. جنافنڭ سویلدیکی ظاہردہ برشعر اوز بیکی در لکن باطنندہ بر مناجات نیکی در. مفہومی دیرانکہ کیدر مضمونی اسرارہ سرایت ایدر والسلام.

ودغی بونلردہ جیسور دیب برسوزلری وار. جیسور اسپر دیبک اسپر لفظی عربی اولوب غنیمت نوشن انسانہ اطلاق قیلنور ایکان فضاقدہ ایری فوة اولان خاتونہ جیسور دیورلر بو اطلاقنڭ منشائی دہ اگرچہ ایری یوق خاتوننڭ باشی بوش اولوب میراث نساعص فاطع ایله ممنوع ومنسوخ اولان احکام لردن ایکان فضاقدہ بویله خاتون اوز اختیارنچہ ایرہ وارالیموب متوفانڭ اقرباسندن بری نڭ نعت نکاحندہ اولمق قانون اعظم لردن اولہ کلمکله اختیار سزلقدن اسپر دینلوب تعریفله جیسور آنانمشدر. متوفانڭ اقرباسی بو خاتونہ امانکیر اولور امانکیر لفظی ترکی فارسیدن مرکب کلمہ درکہ امان توتقوچی یعنی اغیاردن امان صافلاب اوز تصرفندہ تربیہ قیلغوچی قسقسہسی باشقہ کشی گہ ویرمبوب اوزی آغوچی دیبکدر. بو جیسور مادہسی باب استطراددہ دغی بر آز ذکر ایدلمشدی ینہ موردی کلنچہ یازیلور. ودغی جہاد لفظنی جاؤ دیرلر ضحا وصحت لیکنی صاؤ دیرلر. بو ذکر قیلنن وبونلردن غیر دغی کوب سوزلر وار کہ عرب و فارسیدن الئمشدر. اما اوقیانوسدہ بعض الفاظ عربیہ وعجمیہ من حیث الامادہ متوافق اولسہلر احدہما آخردن ماخوذ دیبک خطادر دیمش ایکان بو کلیہ بونلرہ دگلدر. زیرا بو طائفہ نڭ اصلی ناتار منغولدن اولوبدہ اسلامدن اقدم بو الفاظنڭ بدلندہ باشقہ کلمہلر وار اولوب بو الفاظ لرنڭ

آتی ایسناب آغزینی آپدندہ کوزی توشارکہ آنتنڭ تلی نڭ توبندہ بر قرہ خال وار، یکت نڭ کوکلنہ کلور بو چوبارنڭ تلی نڭ توبندہ اولن خالی نی کسہ بلمز، بونی سند قیللر ق دعوا ایدایم دیردہ آنتنڭ آردینہ آلدینہ چقب بو چوبار منم فلان یلغی یوقالمش آتیم دور تانودیم دیر، جناقدہ خطا ایتورسن بو آت فلانی باینڭ اوز تومہسی یعنی اوز بیہ سینڭ بالاسی دیور، یکت سوزندہ مصر اولوب منم علامتم بیلگوم وار نای کونندہ اورنیش چقب آتی آغان وندندہ کورشدیم تلی نڭ توبندہ خالی بولسا کرک اگر خالی اولمزسہ بنم دگل دیہ بو سوزگہ بیلا قیلشوب اکابرلرنڭ آلدندہ آت نڭ آغزینی آچوب کوررار یکت نڭ دیدکنچہ خالی بولورلر، جنافدہ ہیچ سوز دیالیموب جانم تحقیق بلورم بو آت فلانی نڭ اوز بیہ سینڭ قلوئی اوز آیفوری نڭ بالاسی ایدی لکن بکادہ حجت بولسون اوشبو چوبار شول جوغالغان آتم دور آنوق تانودیم دیوب خدانڭ اسمنی آیتدہ آل دیمش یکتدہ بلا توفی «اولدہ» (اولدہ یعنی واللہ دیبکدر) واللہ اوز آتیم دیور. جنافدہ آت نڭ ایبار توفوم چوکاننی آلوب نسایم ایدردہ بو شعری آیتوب اوتورا کیلر.

Istanbul Belediyesi
İnkilap Müze ve Kütüphanesi

جانن برگان جنافنڭ چوبارون جیر مہ آدم بو چوبارنڭ تلی نڭ جافساتونکنی جالغانغہ صانقان جانندی بار خدای اوزک بلوب جزاسین بیر او کونلردہ آدملر کلاری بلباغ یاغود بتون آق کوک متادن بلباغ باغلق رسم ایمش یکت باباغنی پیشوب بر اوچی بلندہ بر اوچونی آنتنڭ موینونہ باغلب ینا کلپ آلیپ کیدر وراچق یری ایله اورنادہ بر کچک چشمہ بولاق وار ایکن یکت بولاندن آتلب اوندکدہ آت تارتوب فالوردہ یکت چالقدن یقلور توشار آت هورکوب سودراب آلور کیدر ناشدن تاشقہ اور وپ ایچی باشی یاریلوب اولار فالور، جانن برگان جنافنڭ چوبارین جیر منلک اصلی بو

بعدالاسلام عرب و فارسیدن اخذ ایدلدیکی بدیهی در. اگر اسلام دن
اقدم بو کلمه لر انرا کده اولیدی من حیث الماده توافق نوشمش دیمک
توغری کلبی اسلامدن اقدم بو الفاظ لرنک بونلرده یوقلغنه اصل
مچوسلکنده فالان تانار مغولنک حاضرگی مجاوره لری شاهددر.

ودخی عربلرده ترکیدن معرب کلمه لر دخی نادراً کورلمه در.
طود و دنیا لفظاری کبی که بوا یکی اسم فی الاصل ترکیدن معرب
اولدیغی ملحوظدر زیرا طودنک معربی جبل دنیا نک معربی عالم اولوب
لغت ترکیدن بونلرنک ترجمه سی اولدیغی اصل ترکی اولدغنه دلیل
دوشر بو کلمه لری ترکی دیمکدن بلسان عربی مبین و دیگر آیت کریمه لره
منافی اولور ظن ایدلمسون مأخذه فایسی لساندن ایسه ده معرب
اولوب عربلر استعمال ایتدکن صکره عربی اطلاق قیلنور. یا خود
توافق بین اللغتين یعنی من حیث الماده توغری نوشمش اولور.
اما طودنک فارسسی «کوه» دنیا نک فارسسی «جهان» دیرلر وینه
قطع امید ایدن بر نسته آکسزده و جوده کورسه آکا «صالمیق» دیورلر.
مثلا فقط سنه لرنده هواده بلوط کور یوب بر آرز یغور تاملسه و اوزاق
مدت کلمیان بر آدم نا خاصه چقب فالورسه صالمیق دیورلر «سمالیک در»
عربیده «سما» بز ارچه آسمان «یک»، لبق کلمه لری ترکیده نسبت
اچون اولوب مخفی «لی» ایله ادا ایدیلور، معنای ترکیبی خاطرده
یوق ایکان خبر آسمانی کبی بولدی کورلمه یوق ایکان کورلدی دیمکدر.
وضعی تقالده اولوب تشاوم استعمال ایدلهز یعنی خیره یوریلور
شرده آیتولمز بس سما به منسوب سویلنان بر کلمه غریبه اولور.

و بر اصوللری دخی وارکه ایدنی دن جلب ایدن سوزی اصل
وضعنده سویلر ایسه لرده بر مناسبت ایله در حال ینه اوز تلارینه
تارتورلر. مثلا نوشروان عادلنی مسرون ادیل دیورلر. «مسرون»
اوزلرنجه مرحمت و مروت وضعنده مستعمل بر کلمه دور. نوشروان
لفظی فرس قدیم کورلور ایله معناسی نامعلوم ایکان آنک معناسزلکنه
بافه یوب پادشاه من بورنک اوصاف محموده سینیه مبنی اوز تل لرنک مرحمت

مفهومنى متضمن اولان مسرون لفظنه موافق توشورمشارده آنكله
تكلم ايدرلر، كذا لك مسواك نى بس واق ديورلر بش نمازه لازم اولن
طهارت عملى اولمق بوعدد ايله مسمى اولمش ادعاسنه كيدرلر، بس
ديدكلىرى بش عدد اولوب بىزم نوعى وسرت لغتنده شين كلن
كلمه نك اكثرنده بلكه كلسنده بونلر سبن ايله سويليورلر.

وبعضاً ختايدن آنمىش لغت لريده وار، مثلا: اويل چيلب عيد
چيلب يورر ديرلر، چيل لفظى ختا يچه بيك معناسنده اولوب عيد
آش لرندين آغز تيمگه توغانلرندين شباغاسين بيمگه بورر ديمكدر
بو لفظى ختايلر «كيف احبعت» مخلصه كنوروب برى بزنن احوال
صوراشدغه چيله مه ديورلر يعنى آش يدكته ديمكدر كه صحيح البدين
وسليم الاعضا غم وغصه دن امين صبا حلدگمى ديمك اولور، زيرا
غم دن امين وامراض دن سليم اولميان آدم نك آش و طعامه اشتها سى
اولمز ودخى صين لفظى كه ختا يده اوخشاش و مشابه معناسنك اولوب
فلان صينلى آدم يعنى فلانى اوخشاش آدم ديمكدر، صينيه قرا
ديرلر، صورت وشكلنه باق ديمك اولور، وبونلردن غبرى دخى
ختايدن وسائر ملت لردن قوشلمش سوزلريده وار كلسنى بازمق
دركار دگلدنر.

ودخى بونلرده توره اهلنه «آلديار» ديوب بر تتوللرى وار كه،
الله يار اولسون خدا هر ايشكا يساردم ومدد قىلسون ديمكدن
اختصار ايدب «آلديار» ديرلر سلطان حضرتلرينه پادشاهم چوق
يشا، بخارا اميرينه حضرت اميرى خدا منصور ومظفر قىلسون ديمك
كبي بر دعا و ثنا دور ابتدا اوز بيك خان نك ايجاد ايتديكى وضعى
ايمش. بويله ايسه قديم نوعى خانلرنده دخى وارلغى ملحوظ اولوب
لكن خبرى بزه واصل اولدى ظن ايديلور كه خانلق منقرض اولدقن
صوكره متروك ومنسى اولمشدر، اگرچه فضاقتانده دخى خانلق
بتب توره و خانزاده لرنده حكومت قالمدى ايسه ده اصلنى نسلنى
تواريخ خسه ۱۴

رعایة تورہ لہ آلدیار دیمک ہنوزکہ وارد فقط بوکونک بورعایہ روسیہ تبعہ سی
اولن قضاقتک فارتلرنہ قالبوب یاشلرہ تورہ قرہ برابر اولدی، شوپلہ کہ بوندن
اون بش، بکرمی ییلر مقدم ایٹک امنی تورہ لہ عموماً آلدیار دیمک
بلا ترک آیتولور ایکن حالا تا کلب تا کلب آلدیار دیر اولدیلر،
آزینده بوده فالور کبی کورلور، ودھی «مرضہ» دیوب بر سوزلری
وار اصلی میرزادور، لغت عثمانیہ دہ میرزا عجم القابندن اولوب
بیک دیمکدر شوپلہ کہ احمد میرزا کبی بر اسمنک آخیرینہ وضع وایراد اولنورسہ
شاهزادہ لکہ دلالت ایذب میرزا احمد کبی اسمنک اولنہ وضع اولندقل
کتابندن افندی مقامندہ اولن آدمہ لقب اولور دیمشدر، اه.
اما قضاقدہ مرضہ اسمی سخی وچورد آدمہ اطلاق اولنور چومرد
چوانمرد دیمکدر، منقولہ چومرد آدمہ چولن دیرلر قضاقتک دخی مستعملدر.
سخی آدمہ مرضہ دیمک واللہ اعلم بوندن ناشی اولسہ کرک کہ
ما وراء النهر قانونندہ حکومت طرفندن انعام و سیورغالہ مستحق ذوات
کلسی میرزالرنک خط و قلمی ایله مانغہ معلوم اولوب سیورغالنک
تسلیمی دخی میرزالر لندن تارقاتیلور اولمغلہ صحراپی عوام انعامی
میرزالردن بلوب سخا و مروت میرزالردہ دیوب اعتقاد ایدرده کندی
قیلہ سنندہ اولان اسخیالری بوکا قیاس و تشبیہ ایله میرزا «مرضہ»
دیمشدر اولہ.

وبعضاً اولورکہ هیچ بر لغتہ ملحق و هیچ بر معنایہ مستند اولمیوب
چرد لفظندن عبارت کلاملریدہ اولور. مثلاً: سراسنی آیتامن دیرلر
بنا گاہ بولسہ یا بولسہ دیمک سلسلہ کندی بر سوزدر. ودخی بر
مہلی قوشا قلب سويلمک اوز بیک ننگ هر بطورندہ وار ایسہ دہ
بونلردہ اغلب وا کثردر مثلاً کسی کسی آدم مادام جولوچی جو باوچی
چورکونچی مورکونچی کبی سوزلری پیرو بیلاؤ ایله ادا ایدرلر.
وینہ بر نسنہ بر اسمہ مسمی اولسہ کلا قضاقیہ دہ گاہ بری بریل
غبرلشمش کبی جمیعہ سی اول اچجہ دہ متفق اولورلر. مثلاً سچقان
یلی یا کہ قوی یلی فار کوب یاغوب اوزاق باتسہ آکا آن تچقان

یا کہ الباستی فار آت فویارلر. اگر قش بخشی اوتسہ فار آز
یاغوب ایرتہ کتسہ آکا قرہ چولاق تچقان یا کہ قوگر قوی قوگر
آلہ قوی دیوب مزبور قشلر کلہم ایلاتیہ دہ اول اسمہ جاری اولور.
ویوندن ماعدا علایم سماویہ ونجوم علاویہ لری دخی اوز زبانلرینہ
ضرب ایذب «قسطلانیہ» یعنی قوس قزحنی قوشاقلیان قویونہ تشبیہ
ایذب قوی قوصاغی دیورلر. ثریایی توبلنوب تور دغیچون اورککان
قویونہ اوخشادوب اورکر دیورلر. جدی یولدزینی تیمور قازوق دیوب
فرقدانی آرقانلیان آت کبی ایلانوب یوردیکی اوچون آن بوزات دیورلر.
آنک آرقاسندہ نوگارہ کلب یوردیکی ایله «بنات نعش» یولدزینی گانہ
آن بوزانہ قصد قیلان اوغری یہ تشبیہ ایذب یتی قراچی دیورلر.
بهر حال هر برینہ بر مثال کتوروب اوزلرینہ موافق اسم برلہ ثبت
ایدرلر. و بو یولدزلرنک قیلہ خصوصندہ مدخل عظیمی اولدغیچون
تمیہ مزنگ باب قیل سنندہ بر آز بیان ایذب محلی تفاسیرنک قیاسی
آینندہ و کتب لغاتنک قایو فواصلندہ ایدیکنی اول بابدہ کوسترریمز
لازم ایدرلر آندن استسوزلر.

ایمدی اتراکنک هر شعوبندہ مختلط کلام عرب و زبان فارسی
وار لکن آنلری بو طائفہ ننگ تل لرینہ نیاس قیلب بولمیور. زیرا
قضاقدن غیر قبائلنک اکثری متمدنہ اولارق هر عصرده و هر دورده
علمادن عاری و اوقمقدن خالی اولمیوب کتاب یوزندن کوروب
معناسنی بلوب فصاحت کلام و تاثیر مرام اوچون آرا لاشدرمشلر. اما
بو فریق کتاب کورمیوب اوقومق یازمق بلمیوب فقط آغزندن آغزہ
آیتولہ کلدیکی اولدہ تعلیمی اولدقلرینہ وایشندیکی سوزلرینی اونتمیوب
کلکارینہ دلیل کافیدر فلہذا بونلرنک کہنہ اخبارلرینہ قولاق صالحق
تاریخ ونسبلرینی اعتبارغہ آلمق و حکایہ لرینہ اعتماد قیلمق ممکندر.
قارت و کاریہ آدملری وار اولان یاشلرہ بزدن وصیت ونصیحت دورکہ
فرصتی فوہ ایتمیوب آنلردن سلفی لرنک سوزینی ایشدوب نکللمق
کرک. ایستونک بولمسہ دہ ایسکونک یوقمیدی دیمک بوندندر. و آنلردن

ایشیدن سوزلری چرح قیلمیوب و شرح دخی قیلمیوب بر فصهیی
 کما حقہ تکلب نوبت ایکنچی به کلدکه نغمه‌نک قولاغنی بوروب
 کویله‌مش کبی چکلب کرکلی محلدن باطرنه صالب اره صره ایی دیب
 غنکلب بویله سؤال قیلدی کرک والا حقیقت حال فصل اولمیور مدعاده
 حاصل اولمه‌بور. زیرا چرح قیلنسه مسؤل ایکنچی سوزبوی ینه بیکاره
 چقارر دیوب کوکلندایگی بیلدیکنی تمام ایتوب یتکورمیور. ثانی بعض
 سوزلر ترتیبیدن آلماشنوب اینکغایندن اوتدکدنچگره آیتوق و صورامق
 دخی ایسکا کلمیور. شرح قیلنسه سائلنک سوزندن استفاده قیلندیغی
 ملحوظ اولوب او قدر اعتمادی قالمیور. بس بونلری اولدن ایشدیله
 کلدیکی کبی ونه‌ما اوقوب آکلادیغی کبی کیف ما یشاء سویلدوب
 من بعد آرتوغنی آرتقه تاشلاب کرکلی یردن یازمق کرک بر نچه
 حکایه‌لرنک اجتماعی ایله خبرنک حقیقتی معلوم اولور. «خذ ما صفا دع
 ما کدر» بویله مواضع لرنک بنیادی دور. بونصیحتهم سببی و مراهق ایکن
 وقتهمده سوزه هوسلگم اولوب قارتلرنک آغزینه قولاق قویمق طبعمدن
 ایدی. اول کونده ایشیدن اخبار لریمه بو کونده بلور آدم آز قالمشدر
 اول ایاملرده شجره آدملر هر یردن بابلوردی هر بطوندن بولنوردی
 الا آن اشیاغلا ازالوب کاریه‌لر کاموب یاشلردن بو بابده شهرت
 چقارمش ذواتلر بورونقی وقتده ایشتمش داستانلر مزی بعضی بلوب
 بعضی اوتمش قارتلره حواله قیاب بوی تیا برسون فلان اکام آیتوب
 اونوروجی ایدی من آنچه او فالهای فالوبین دیورلر. بویله اولسه
 باز بر ایکی دوردده یعنی ایلی آلتش یل‌لرده شجره آدملر بتوب
 احوال ماضیه‌دن معلومات و یرن کهمسه قالمایور اوغشایدن سماعی
 اخباردن جمع اولمقدن قضاغه خاص ایسکی دن تالمش تواریخ کتاب
 یوقدر. فقیر بو قدر یل‌لر آفتاروب بر کتابه ظفر یاب اولمه‌میسیم.
 زمانه‌نک یاشلری اولوقونقی سبب‌لرینده مفرور اولوب آغز سوزدن
 دخی آیریلوب قالمشونلر و السلام.

یوقاروده «تیا برسون» دیوب بر سوز اوتدی تیا برسون دیمک
 آنندن نقل ایدیلن سوزنک ثوابی متوفی‌نک روحه تیکسون یعنی
 مرحوم وعلیه‌الرحمه محلندە کتورن دعا وئنادورکه کلامده اختصار
 اوچسون رحمت وئواب لفظلرینی مینیرده توتوب فقط تیا برسون
 ایله اکتفا ایدرلر.

کاریه یعنی فارت. آدملرنک عبرة العودک غریب سوزلری کوب
 لکن آنی اعتبار ایدن آزدور. آیکوزده استاذمز ملا محمد صادق
 حضرتدن منقولدر قضاقی خلقی بونادانلقلری برله سوزلری تحقیق
 تضروفر دیر ایدی. بر «بی» یعنی حاکم ذی شان صاغلقنده آغزی
 پریشان بر آدم ایدی. مرضی مشند اولوب موتی مشاهده قیلندقه
 اولاد واقران ونچه فیله‌نک اشراق واعیانلری جمع اولوب آکه بزلره
 نیمه نصیحت قیلورسز ونیمه وصیت و مصلحت و یررسز دیدکارنده
 مریض مزبور جواب و یروب من یتمش یلدن زیاده ایچلر کزده توردیم
 یخشی دور بماندر بلدیکی سزلره دیدیم شمدی بو حاله ایردیم عزرائل
 الینه کردیم سزلر کوب برله طوب برله فالورسز مصلحت بولسه بر
 برلر کزدن آلورسز ین یالغوز باشم یورمگان یرگه بارورمن کورمگان
 ایلیگه بارورمن بلگمانلر کزنی مگا اوگراتونگنر مندین نیمه صورارسز
 دیوب ختم کلام ایلمش. فوادی اولان فکر قیلسون قایو درجه‌ده
 مضموندر دیه سویلیوردی.

ینه ایتور ایدی آیکوز دیواننه ابتدا کلدکه‌ده بر بای آدمه منی
 تکلیف قیلب آلیب واردیلر محتضر حالنده ایدی باشی اوچونده
 اونوروب کلمه تلقلین قیلیمه باشلدیم. مریض بوکمدن دیوب صوردی.
 بریسی جواب و یروب دیوانداغی اوکاز الوغ حضرت دملا امام آخوند
 فلان دیوب بویومداغی داخلی و خارجی بار عنوان و صوتمی کم کوس
 قیلمیوب یتکور دیلر. مریض بونی ایشدوب اوی بای اورص قویغان
 اوکاز مغان کرک ایس اوینه برسون ایمان آیتوغه خواجه کلسون
 خواجه بولمسه آیتدایمن دیدی. بالالاری مندن اویالوب تقصیر عیب

قیامانز آفلدن یازغان آجوغان چال دیوب خاطریمنی آلدیلر کوکلمه
تسلی صالحیلر. واقعاً حضرت کبی استاذکل اولان غتم کرده ذاتی سوادى
یوق خواجهیه تیگ کورمیدیکی تسلی بی موجب ایدر ایشدر
بعده چالنی غواجه کلدی دیوب آلدادیلر کوزینی آچوب اووی
جارتقی پیغمبرم جوراغانی آق سویاک اولیامای بلمکانوگدی آیته پیر
مین آرتوگدن ایارا بیرابون دیب کومه شهادة ایله جان ویردی دیوردی.
اگر بو زمانده بزلره ویزم امثالهنه بویله دیسلر بو سوزی کندمزه
نقص بلوب آغزه آلمایدی یعنی اعتباره آلمدغندن عار ایدوب
سویلیمیدک. بر تقدیر آغزه آلدقه فلانی کافر بولدی دیندن چقب
أولدی زبردست دملاذن سوادى یوق خواجه بی آرتوق بلدی دیوب
مذمت ایدردک. اما حضرت مرحوم کبی عزیزلر بویله سوزننگ
ظاهرندن کوز یوموب بساطننه طالورلرکه خواجه نسل رسول دیوب
محبت ایدرلر. اوکاز روس تلی دیوب نامندن نفرت قیلب یراق کیدرلر.
یوقاروده یازلمش جارتقی لفظی باروق و روشن دیمک اولوب
سراج و چراغ دن کنابه دور. فغوی کلام بزلری ظلمات کفردن نور
اسلامه چقاران ذاتنگ بوداغی دیمک اولور وهر بر تبرک آدمه و موجب
ترجیب ذوانه وهر بر حرمتی لازم اولان شیئه بویله دیورلر. جوراغات
سلالات و فروعات یعنی بوداق و نسل و نسب دیمک اولور.
بو طائفه وحشیت و بدویت ایله متصف جهالت و زهالت ایله
مستدم اولدقدن ایچلرنده بدعت و خلافی شرعنگ عسری غیر
مکن اما مقابلک انسانیت و احسانیتلرینگ اعصی سی دغی غیرمتمکن دور.
جهالت و زهالت کبی معاینی و مالبنی ذکر ایدوب محاسن و مراسم
یازمدغمز انصافدن اولمز. اوللا بونلرننگ بر عاصیتی اوزلرینگ
نادانلقلرینی مویننه آلارق بزننگ نادان قضاق نی بیلادی نادان
قضاق نی کورگان بزننگ قضاق نادانلیق میان نی دیمایدی بلماس لیک
منان نی عیبایدی دیورلر. بلمزلیک فخر دگل نادانلقی ماقتانو دگل
لکن بلمگاننی بلمک انسانیت دور چونکه بامزلیک نی جهل دیورلر

دواسی آسان اولوب بلمدیکنی بلمیان بوگا جهل مرکب دیورلر دواسی
یوق درد عظیم دیمشدر. بونکچون بددعاده اوزنگ بیلمه بلمگاننگ
تلتی آله یعنی بلمگانوگنی بیلمه جهل مرکب اول دیمکدر اگر بلمگاننی
بلسه ایدی البته بلوب ایتمکاننگ سوزینی نکلار ایدی آنکله عمل
ایدوب نتیجه سنی کورر ایدی.
ثانی قوناغاشی دیدکلری بر کورکام فعللری وار شویله که بر
مسافر یاز اولسون قش اولسون کرک کیچه سی تون یاریسی اولسون
کلوب اوینه کرسه اوتوننی یاغوب ایسونوب صوینی آلوب چایلنوب
کیزنی آلوب چایلانوب هر قانچه راحت لنسه آگا رانجی میورلر
بلکه اویقوسندن اویغانوب توشا کندن توروب خدمتنده بولورلر
مؤنتنی کورلر. ثالث بر آدم براوینک آرفاسینه کلوب مهمانمن
دیدکده فوندرمسدر ابرته سی بی لرینه واریب چاقرتوب آگا جزا
کیسرلر بر آدم بر جایه وارمق بولسلر آتته منوب بر حبه آزیق
آلمیوب کیسه سینه بر چاقه پول دخی صالحیوب بردن بره فونوب
توشلنوب نچه یوز بلکه مک چاقریم یرلری یوروب ایلانوب
فایتورلر. اگر آتی آریبق طونی ایسکو ماک کبی بر نسنه به محتاج
و مضطر اولسلر اوزینه مناسب بر آدمه تامور بولوب اول دخی
بونک حاجتنی چقاریب یوله سالور چونکه بویله احتیاجلی وقتک لازم
نسنه بی صانوب آلمیه بازار و آگا و برمیبه آتته اولمدغندن
بین لرنده «تامور» دیوب بویله بر قانون وضع ایتمشدرکه اول سفر
آنی یوناندکن صوگره کیله سی یازنده بوگا کلوب اول دخی کرک
نسنه سنی صوراب آلور بونی قولقه دیورلر. فی الاصل قول آلقه دیمکدرکه
یاردملشمکدن عبارت دور. تامور لفظی حاجت چقارمق افعال عسنه سندن
استنباط ایدیلن اسمدرکه او قویانوسده انسانیت و احسانیت معناسنی
متضمن «تقول مارایت تامور یا ای انسانا احسن منه» دیمشدر.
تامور لغتک اوزلرنجه هر جهندن فائده سی کوبدر. شویله که بر برارندن
مال یوقالسسه بو طرفه کلنه بو تامور یوقی و سوراچی او طرفه وارانه

شراً قصاص واجب ایکن بونلر بو مسئلهینی نسخ ایتمش دیو طعن ایدرلر اما مستحق طغن دگل لردور. زیرا بونلرده قتل عمد قطعاً یوقدر. قصاص ایسه عمدده اولوب خطاده حکم دیندر. بر تفریق قصداً قتل ایتمدیکی صورنده عفو الاولیاء و صلح بالمک صحیح اولوب ولی مقتول مال ایله راضی و قصاصدن عفو اولی بلورلر. چونکه دنیا ڀرخ فلک (نداواها بین الناس) مبادا بو طرفده دخی بویله بر ایش واقع اولورسه سوکوره آنلرده قصاص استیوب اراده فان نوکولمک عادة اولور خوفندن صیانت لدم المسلمین صلح بالمال مسئلهینی ماخذ ایدرک بین لرنده بو قانونی جاری قیلمشلردور.

ثانی میراث خصوصنده که ملک میراث مجبوری ایکن بونلر طلب میراثی ترک ایله انکار وجوب ایدر دیرلر. (لیس الامر علی ما قالوا) زیرا اناسی حیاتنده اوغول لرینه اینچی و قزلرینه تورکونلیک نامیل حصه لرینی کما حقه و یروب قالاننی تماماً توپچوک اوغلینه یعنی کینچه بالاسینه هبه قیلوق عادة قدیمه لری اوله کلدکن بعد الهمات تقسیم مال محل قائمور صحیح البدن و سلیم الاعضاء وقتنده صاحب مالی چیمع ماملکندن تصرفی جائز اولوب که ویرسه آنک اولور، دینلسه که حیاتنده اولادی نك اینچسینی افراز ایتمک ایله وهبت و قبیل قوی اولمقچه فالاننه رکن هبه متحقق اولمز یعنی مالی فی بالغوز توپچوک اوغلی آله بلمز. اللهم جوابده دیرزکه هبه اولمز ایسه وصیته داخل اولور رضاء ورثه ایله ورثه بیه وصیت درست ایدیکی ارباب فقه نك رعنا معلوملریدر. اگر متوفادن بو ایکی مسئله بیه مبنی یعنی وصیت وهبیه متعلق بر قول صادر اولمزسه بین الورثه بری برلرینه هبه سی ممنوع دگلدر بو تردیدلر تحقیق اوچون کرک اولوب تجویزه قالسه (قبض الهبة او الصدقة بحضرة المالك وهو ساکت نیا (لو وضع مال فی طریق) لیکنون ملکاً للرافع جاز) ونحوه روایاتلر ایله ایجاب و قبوله حاجت فاله یوب مجرد قبض ایله انمام کار اولور. بس اواده مبناسی بویله بر اصوله مستند اولوب غایه ماشر وطنده قصور ایتمشلردور. بویله

اونامور سورانچی وایزلاچی اولوب رعایا دوستلق ایدرلر. خالص نیتده اولان نامور آخیری قدا بولشورلر آلداو نیتنده اولان نامور آیاغی بارومتا ایله جدا بولشورلر. بارومتا دیمک غصب و سرقه بی مشتمل لفظ ترکیدر. واولورکه بلا حاجت نامور اولوب بر برندن نسنه آشوب برلشورلر بو فقط نشانه اجاب لیک دور. ایمدی انصاف نظریله بافار ایسک مکتوب ما سبقک کلسی فعل ممدوح و عرف مقبول دگلمی. و بونلردن ما عدا دخی افعال حسنه اطوار مستحسنه لری کوب اولوب جمیعسینی نعداد قیلوق درکار دگلدرکه تماماً بلامک استین انسان اوچ جزئی ایچنده لا اقل اوچار یل کرک اولیور.

عافلر عقلنی ایکیه تقسیم ایدوب بری عقل طبیعی دیمشلر بونلرده یعنی طائفه فاضله عقل تعلیمی اولمسه ده یعنی علم اخلاق و فن آداب او قوب بلمسه ده فکر و ملاحظه ایله یخشی بمان فی فرق نیک و بدی تمیز قیلقدن بونلری بدوی الطور دیه یوب مدنی الطبع دیمک صحیح و جائز اولور.

چونکه مجرد بلاد و امصارده متوطن اولوق ایله مدنی دینلمه یوب مدنی دیمک آحاد بشردن هر بر فرد قانون عقل و حکمت اوزره معاش و معادلرینه صالح اطوار حسنه و اوضاع مستحسنه بیه مراعات ایتمه لرندن اعبارتدر دیو اصول نورایخده تصریح ایتمشدر نچه بلدی فی کوررز وحشی صفت اوله ونچه بدوی فی کوررز فلاتون حکمت ایش قیل.

نظم

عبار وطن استعداد ذاته تأثیر ایتمز
توفرانده یاتمقل طلادن جلا کتمز
نه اهل بلاد اولوق ایلن نادان صاحب کمال اولور
ونه بیابانلرده گزمکه دانا جاهل و بال اولور.
وبو طائفه نك باز بعضی ایشلری وار ظاهرده خلاف کبی کورنور
اما فی المعنی بر اصول مبنی اولور چهل دن بیری مثلاً قتل عمدده

ایشاندره حرامدر کفر دور کذا دور امانی احوالدر ایله زمان
 طویلدن جاری اوله کلمش عرف و عادتق ترکه چالشهقدن ایسه
 شروطنی تعلیم و تعلم ایله اجرای شرع ایلمک اهون اولوب بونده
 هم شرعه اعانت وهمده اخوانه امداد اولور. ثالث دعواده اجنبی بی
 آنطغه قسم که توتار شرعی دگلدر دیرر. بوده بی قانون و بی اساس
 اولمیوب چونکه بونلرنک سارق لری و قاطح طریق لری قیلمش ایشلرینی
 اوز بیخشی لرندن یا شورمز لر یا شورمق غه دخی قویمزلر بویله اولدقدن
 مدعی دعواسنده بر شانلی و اشانوملی دمینی آغزه آلر ق بوناک
 آلدیغنی و اوغورلادیغنی فلانی کلمسه بلور اگر بلمدییم دیورسه، تحلیف
 علی عدم العلم قیلسون دیر فعل غیره قسم قیلمق اگر چه بو خصوصه
 خاص اولمسهده حق غیر ضایع اولمسون اوچون (التحلیف فی فعل
 لغیر انما یکون علی العلم) مسئله سینه مبنی ایدرک بو قاعدهیه قرار
 ویرمشلر واقعا بو حکم لری نفس الامره مطابق نوشمش اگر بویله
 اولمسه اوغری زیاده اوچ آلودی هنوز دخی آز دگلدر.

رابع بونلرده مساجد و مکاتب یوقلغی دینده نقصانق ایراث ایدر
 دیورلر. اما مقابلنده بونخانه و میخانه او مدیغی مزبور ایکی قصوری
 ستره کفایه ایدر فاذا کان الامر كذلك بونلرنک افعالرینی بی فکر
 نشنیر و افکار و احوالرینی بی ملاحظه تکذیب و ابطال ایلمک عالمنک
 شاننه و عارفنک رأینه مناسب کار دگلدر. اهل بلد بونلری قضاق
 دیوب کامندکاری اونون چوب کتورن ستاق خدمت اوچون قلعهده
 اوتوران چاتاق لزی کوروب جهله ایلامیه قضاقلرینی بونلره قیاس
 ایتدکارندن و بویله زعمه کتدکارندنر، نمانک قضاق غلفی بزم نوعی لردن
 قاچقان پوسقان آغزندن سوزی نوشکانرینی کوروب کولارلر کلا
 نوعی لری بویله دیوب بلارلر. بو خطاه اولن طرفیننک آدم لری
 ایکی یورتنک قانون ایچینه کرسه لردی نه کورلردی نیندای ذواتلر
 وارلیغنی فهم قیلورلری بس هر ککم بر قیبلنک منافق و مثالبنه
 مطلع اولمق استرسه او طائفه نک ایچنه یورک کرک معرکه و جمعیتلرینی

کورمک کرک الوغ لری ایله الفت اولمق کرک. بری برلرینی تعیب
 ایده کلدکلری دیگرکی نک اسرارنه کما ینبغی علم حاصل ایده مدکلرندندر.
 اییدی توجیهه امکانی اولن سؤاک مقدره لره بویله بر نوع جوابلر
 ویریلوب اوندی اما توجیه و تاویلدن بعد تعدادی محدود اولمیان
 کار و افعال لری دخی کوبدر بو جمله دن ایگ ادناسی برکشیه کوننک
 ایکی دفعه سلام ویرمک عندلرنده عیب اولدیغی کبی یلنده ایکی
 دفعه بر آدمه کوزشمکی دخی شنبغ کورلر.

ویردخی اقر باسندن نکاح جایز اولنلری نکاحلنمق دن قاچنورلر
 بو ایسه بر نوع مخالفت دورکه شرع شریف حلال ایدن ایشدن
 حرام کبی امتناع ایدر دیورلر. لکن بوکا مخالف شرع دینلر فقط
 مشروعه غیر معموله دور جواز و حلالنک طرفینی مساوی اولوب فعلی
 جبری دگلدر. مثلا زوجین بری بری نک بدنده باقمق جایز و حلال ایکن
 باقمزه عیب ایدلمز. یتى آنا اوتمکونچه قز آلوشماق عاده لری
 یاقنلغی غایت رعایه ایتدکلرندندرکه (النکاح یبعد و یقرب) یعنی نکاح
 یاقنی آلیس ایدر آلیسی یاقن ایدر قاعده سینه مبنی یاقنق آلیس
 ایتمکدن ایسه آلیسنی یاقن قیلمق عقل و نقل اوفقدر دیورلر. اقربا
 واحبابلرندن ایراقلق مراد ایدرسلر آرامزنی سویاک آیورسون دیمکلری
 بوندن عبارة دور. ثانی بونلرده سود ایتمشماک دن صافنمق آز اولدیغی
 جهندن و بوندن ماعدا دخی احتیاط ایدر عمل لری وار اولدقدن
 ابتدا اسلامده استاذ و معلم لر ایراقدن قدا بولوشمقی مناسب کوروب
 صوگره اوزلرنجه لازم مثبت بلمشلر اما برار دوردن برلی بورسم لری
 نسخ ایدیلوب شمدی یاقن لرندن ألمق عاده تحتنه داخل اولمیه باشلدی
 وینه بونلرنک عقد و نکاح خصوصنده عصرمنک علمالری اختلاف
 ایدب (ناجواز) طرفینی توتان لره عقد دیمک ضیغه ماضی یا امر و ماضی
 ایله عاقدیننک ایجاب و قبولنه موقوف ایکن بونلر مجرد قدا قدا دیشوب
 قویروق باور جیشوب بر برلرینی صوغه سالوشمقل اول عقددن
 صایلمز دیورلر. اما جائز دیانلر بونلرنک عقدنی عدمه چقاردق اسلامدن

بو قدر ملبون نفوسى بىراملغە نسبت و بىرمك لازم كلوب بو ايسه نام مؤمنه بيوك نقيصه والوغ ككاهيلىك اولدندن مهما امكن بر مسئلەيه مېنى قىلەر ق جوازنه فتوى و بىرمك اولى دور ديورلر. فقير نصيحت ايدرم ايل يىغشى لرى بو خصوصه اجتهاد ايدب اھالىسىنى عهد شرعە افام ايلسەر ملار مباحثه و مخافتدن ذنج واوزلرى ملامندن امين و سلامت اولورلردى. بو كىي ابعء النقول والعقول اولن نزاعلى افعال واطوارلرى كوب دور. لىكن عاقل لىر هر برىنى تعداد و تفتيش ايل مقيد اولمىوب همان عمل مؤمن بر صلاح تجسس و غيبت دن اولزىنى فلاح ايتمه لرى الزمدر.

امثلە لطيفه. عصر مزده اسم لرى عفو لى ايكي «بى» بر جاين نماز فيلمش لىر هر ايكىسى بدين و سمين آدمىر ايمش بوزك برىسى نمازده شرطه ايدىر آنك نافض وضو ايدكندن بى خبر آتام صلوة ايتدكندن سوكره او برى لسان غليظ يعنى قالون تل ويوغان ان ايل صاحبنه ديركه فلانى سين قرا كصوالغور نمازده توروب اوصروب قويدىكبه اوصى اوناغلغانك ديدكده صاحب ضرره جوابا ديمشكه اوى فلانچه آفلك جوق ايكان غوى قداى سېنى مزان مينى چوقوماسون چقوسه ايكاموزدن نيلر چقباس دايىسوك اوانان ضرورده چنار ديمش يعنى خدا بزلرنك اشمزى تفتيش و تحقيقه آللمىوب فضل كرمى برله خطالرمزى عفو بيورروب عصيان لرمزى مغفرت قيلسون. اگر عدلنه صالحه دفته آلسه سزدن بزدن هر بر عيب لىر تابلوركه ايك كچوك توبه دك اولور ديمكدر. الحق هيچ بر طائفه بدعتدن بعيد عيب دن عارى دگلدر ايشارمىزى خدا اوزى آسان ايلسون صراط سويده مستقيم و مستديم ايلسون آمين بجرمة حم. ايمدى بو بابده زياده كم هر غه كه يازيلدى بنم بلديكم بو اولدى قالانى فاضل لره قويدى و فوق كل ذى علم علم عليهم.

سلسله اجداد اضاق

حضرت جناب رسول اکرم ونبى شرم طلى الله تعالى عليه وسلم نسب شريفلىرىنى ذكر ايتدكده عدنانه چه تعداد و آندن تجاوز ايتمىوب

كذب النسابون دىر ايدىلر ديوب لىكن بو قولنك حديث اولوب اولمىغندە اقوال لىر واردور. مع ما فيه اصحاب كرام و نابعين عظام و سلفى صالحين و مقتداء دين اولنلردن نسبىنى بيان ايدوب حضرت نوح و آدم عليهما السلامه چقاران ذوانلر كوبدر. بوگا نظراً كذبى ظاهر اولمىان اجداد لىرى ذكردە ضرر دغى يوقدر اگر ممنوع اولورسه جملەدن اقدم آنلر صاقنورلردى. و بو قدر ايله «الم ياتكم نبأ اللذين من قبلكم قوم نوح وعاد وثمود والذين من بعدهم لا يعلمهم الا الله» آية كريمه سينه مخالفت لازم كلمز زيرا بر سلسله بيان قيلمق ايله افراد انساننك انواعنى محيط اولمز آنلرى اجزاسى ايله يعنى كيفيت و كميت عدد و اعمارى ايله تماماً بلمك بر واجب الوجودنك كندبنه خاص ايدكندە اجدنك انكارى يوقدر. بو معنادە سلفى لرى صيانت وار. شويلىكه بر سلسله بيان ممنوع اولمىوب فقط اولاد آدمنك جمع بطون و نفوسنى تعداد قيلمق و آنلرنك كندنى بلمك ده ادعا جائز دگلدر بو ايسه ادراك بشردن بعيد و طبع عقولدن خارج اولوب مزبور آية كريمه نك تفسيرنده تفسير كيرنك «ان يكون المراد كنه مقاديرهم الا الله لان البذكور فى القرآن جملة فاما ذكر العدد والعمر والكيفية والكمية فقير حاصل» ديدىكى قولى دغى مفهوم سابقى مؤيد دور. مراد اللهى بلك مقدور بشر دگل و جزم قيلمق دغى متصور دگل «العلم عند الله وهو عليهم» ايمدى اوز بىك آندان قىوسنى ضاق نسابلرينك اوز نقل لرى بوينچه ترتيبى ايله يازيب آندن يوقاروسى اختلافلى اولدىغى اوچون ترك ايدلدى. مع ما فيه منقول تار ماده سنك اجمالاً آكلنور.

اوز بىك بالاسى بالانسكاچ بابا بالاسى فرغز چوبار بالاسى بورناى بالاسى صولاي بالاسى قاين بالاسى بايغوتان اوچ جوزنك بالاسى بودور اوچ جوزه فرا كيلومبت صارى كيلومبت آق كيلومبت ديوب هر اوچسى نك اسمى كيلومبت اما منصب جهنندن جوز ايله ملقب اولمشدور. فرا كيلومبت الوغ جوز صارى كيلومبت اورته جوز آق

جيتاوميت كچى جوز ديورلر. الوغ جوزدن اويسون كچك جوزدن
 آلچون توغوش. اويسون اوغوللارنى ايچننه ارشدى جالايور آلچون
 اوغوللارنى ايچننه اعقلى جباس اولدندن اسمده اتالرينه اشتراكاً
 اويسون جالايور آلچون جباس ديه قوشاقلنوب سويلنور تورغولاش
 اولدندن دگلدر. قضاقدن قوربو تورغو ديوب ايكى لغت بار. قوربو
 ديهك ياشده برابرليك «تورغو» ديهك مقابل ديهكدر خواه فرداشى
 اولسون خواه اجنبى اولسون. مثلاً اويسون آلچون تورغوده برابر
 ايكن فرضاً اويسون اوغلى جالايور ياشده آلچونغه تيك يعنى بريك
 توغوش قورداش اولسه قوربو ديبلور تورغو دينلمز فرقى بودور.
 اورته جوزدن آلتنى اوغول بار بوگا آلتنى آريص ديرلر آرغون
 نايمن قونكرات قبقاق واق كيراي، خيرغى ايكىسى كچك خاتوندىن
 ايمش اكثر نسايدن بويىل مسموعدر. اما بعضيلر قبقاق اورننه
 اويغورات اسملى بر ذاتى ذكر ايدوب بر توغريدن توغانلرينه اوفكالب
 تركمان ايچينه سنكوب كتمش وبعضلرينى اوزانكه باروب يتمش
 ديورلر. يتى اوزان نه يرده ديوب صورالسه ختاي ايچننه قشى آز
 يلنك اككرى ياز بر ايمش ديوب قوللارنى شرق ستمنه
 سلتايورلر اول يره آسان فايغودن غيرى آدم وارماش ديوب
 سويليورلر. آسان فايغو اصلى نوغاي ايمش چنغز خاننك معاصرى
 اولان مايقى بىنك آلتنچى نبيرهسى ديورلر. الوغ جوزده ينه بر مايقى بى بار
 اول دگلدر. بعضيلر الوغ محمد خاننك توابعدن ديوب بوصورته نوغايينك
 بابالردن اولورز يرا نوعى اسمى الوغ محمد خانه اياروب وارمش تيار منقولنك
 اولادنه اطلاق قيلنوب صوكره تغليباً او ملكت اهاليبسى نك كلسنى شامل
 اولمشدر. آسان آتانك مقال ومثللرى قضاقتانك معروف ومعتبردور
 غريب حكايه لرى وار. بعض مقاللرى محلى ايل يازيلور. خلق اوچون
 غمخور آخره اوچون بيدار بر رجا سيار اولمش دنيا دارغنى ومتقى
 نقى ذات ايمش. ناوليك يعنى كچه وكوندزى اوچه تقسيم ايدب
 نماز غقتن دين صوكره دنيا ايشندن بر ايشكال اورمبوب كهمه

ايله بر آغز گب فيلمبوب طاك آتقونجه نلنده ذكر دلنده فكر آخره
 اولوب حين قيامده بر آز فيلوله قيلدندن صوكره كوندزىنى تمام
 دنيا غمبله اونكارر ايمش عمرنده بر مرتبه كولد يكنى كشى كورماش
 ايمشى دايم وايم اولدندن فايغولقب قونش زمانهسى خانلرينك افعالندن
 ناخوش اولوب زوال دولتنه اشاره خبلى خبلى زمان بولار فراغاي
 باشين چورتان چالار مثل مشهور بوذاتك كلامى ايمش معناسى بر
 نوبت ايله آبلای خان مادهسندنه تحرير ايديلور. خان بر كون
 كندى قوش بازلغندن فخر قيلب آنا قولادوننى قايريب نو آلغوزديم
 ديدكده آسان آنا ديمشكه قولادون قوشنك قولى ايدى آق قوشنك
 اصلى فرايبلا ب خلقنكنى خور بولار خاننك نسلى ديوب خانك بو
 فعلندن منفعل اولديقى مرويدر. ينه بر كون خان بونى مصلحته
 چايريب آنا فلان آدمى فلان يره بيك فيلسام ديدكده. اول آدمنك
 اصلى پست حكومه ناولاي ذات اولدندن، تورنادن جاصول قويسالك
 باشكدن فيقو كينباس تيكسزدن نوره فيلساك جورنونك مرادغه جيتباس
 ديوب بو سوز خانك رأينه مخالف توشكدن مجلسدن طرد ايلمش
 بوندىن اوترى يعنى سراى خانى مصلحتندن تاشلندن صوكره فزانده
 الوغ محمد خاننك حضورنه وارديقى منقولدر بو صورنده اول كچك
 محمد خاننك توابعدن اولوب بعده الوغ محمد خاننك اتباعندن اولمش
 اولور. بهر حال نهچه خانلرنك دورينى اونكاران اوزاق يشامش
 آدمدر زماننده اختلاف اولديغى ده ياشدن ناشى اولوب بونكچون
 خانلر بوگا آنا ديوب خطاب ايدر ايمش. اصل اسمى حسن ايكن
 آسان آنا ديوب ملقب اولمش اورته جوز آلتنى آريص (*) ديتلوب ايدى
 «ارس» عرس معناسنده يفاچ تيكمكدن ترجمه عربى دور. بر آدمنك
 صلبى يعنى بيلندن آلتنى فييله ايل بولوب اولگى ايكى جزگه غلبه قيلدندن
 اصولنى يفاچه فرعونى شاخه تشبيه ايلمش احيانا مقام تشكر وامتنانك
 (*) آريص ارس ديهك «ارس» عرس معناسنده اولمغه آلتنى بوداق اولوب كوكارمش
 درخته تشبيه ايمش دور.

ومن وجه محل تمدح وافتخارده: بپانده يالغوز بوتاقدى تيراك اينكان خدایم * تامچلب آفغان بولاندى نيكز ايكان خدایم ديوب بو فافيه يى كثره تناسلدى استعاره ايدرلر.

اورته جوز بالاسى فرا خواجه دور متقى اولدندن آق صوفى، سخاوتندن آطم طای، عدالتندن قاضى ديرلر ايمش. بعضلر بو القابلرنىك هر بيرىنى بر آنانىك اسمى ديوب اورته جوز ايله نايمن اراسنىك دورت آنا تعداد ايدرلر. بو غلط دور مزبور دورت اسم دورتيسى معا بر كشىنىك نام ولقبى دور. على كل حال اورته جوزدن بى واسطه يا بر واسطه ايله نايمن توغوش شويلىكه واسطه ايله اولورسه اورته جوز اوغلى فرا خواجه اولور بى واسطه اولورسه اورته جوز اوغلى نايمن اولور. نايمن بالاسى اوكرچ بعضىلر اوكرچ نايمننىك لقبى ديوب اوكرچ آتى نايمندى. كارنايكاندى قز فوجوب اوكرچ آتون آلفاندى فافيه سى ايله استدلال ايدرلر بو حينده يعنى نايمننىك قز آلفان وقتنده كيلونىك فابن آتايينه قيلمش خدمتى نقل ايدب بوگا ايستى كيلون آد فويمشلىر. ايستى ديمك هوشلى ديمك يعنى عقللى وهوشيار ديمكدر. حكايه سى بويله ايمش نايمننىك چوبارتاى اسملى يالغوز اوغلى بولوب وفات ايتدكده خاتونىكه مزبوره ايستى كيلون دور اير قيلموب فابن آتاسى اولن نايمننىك قولنك اوتورمش بر كون آتاسىنىك بولنك كوپوكنى كوروب تجربهدن آنامنىك هنوز برفرزندلىك فوئى بار ايمش ديوب آكا خاتون آلوب ويرمش نايمن اول خاتونه ياقن لبق يعنى مجامعت قيلدنده ياشى توقساندىن تجاوز ايدن شهوتى باغلىنش شيوخ فانى اولمغل وقت انزالده اوكورهك اواز ايله جان ويرمش بو مجامعتدن بر اوغول وجوه كلوب آدينى اوكرچ فويمش اوكرچ وابغه بتدكده مشار اليها ايستى كيلونكه اوكرچنىك چنگاسيدر بو اوغولغه نكاحلىنش بوندىن سوکور چه توغوش. اول ايامه ارغوننىك آلتى اوغلى بولوب نايمن اوغلى چوبارتاى وفات ايتدكده ارغوننىك بابالرى ماز بوره ايستى كيلونى جيسورمز ديو جبراً آلمغه كوچى چركنلر قىلملر ايله سيبوك قانغولر اوتدبكنى حتى بو خصوصدى

طولايى وزرالر ايكى طرف اولوب اخيرده خان بالذات اوزى آرالشوب افافيه كتوردىكى مرويدر. بوندىن بر نچه معنا منقهم اولنوركه فضاقدن جيسور دعواسى قديمىن وار ونهايتده الوغ دعوا ايمش. ثانى بر طول خاتوننىك محاكمه سينه زمانه خانى بالذات آرالشوب آرنى كوبىكه يالغوزنى توپقه تينككاروب ضعيف ايله قوئى بر اير كوردىكى اول ايامده عدالت نه درجهده ايمش. بس بويله اوزاندىن عاده اوله كلمش وخانلر دخى تيز الدن منع ايدوب بليامش بر ايشنى زمانمىزنىك اوكلزلى دفعه يوق قيلمغه چالشدفلىرى عين حماقتدن صايلور. ابلنىك الينه اسباب ويرلسه تيراكنى توبندن قرارم. نيگىزنى باشندن بورارم، ديان مثل كانه بولنلرنىك شآننىك سويلنمش ايمش. فكر وملاحظه ايدلسونكه بو طائفهنىك روسيه تصرفنه كوردىكىنىك ايتداسى ايكى عصره قريب اولمش ملت نصاراده دخى ميراث نساء ممنوع ايكى هنوز دخى بو عادتى جبر وكوچ ايله تركنه چالشموب همان بر طرفنى ايل يغشىلرنىك اوضاعنه «آواجينه» سوياب ايش توتارلر. هر ايشك خصوصاً بويله بلواى عامه اولن كارلرده تانى لازمدر. بنم بوديدكمن جيسور دعواسى ترك ايدلمسون ظننه كيدلمسون حرمتى من عند الله احكام قرآنيه دنر مگر مدعاىز جهالتدن جارى جمله يه سارى اولن بو كى ايشلرده وعظ ونصيحت ايله باندرىچ كوندرمىك كرك ايدى ديمكدر. حتى دنيا وآخرة احوالندن بى خبر ومحرور ظن ايديلن ختاي حكومتى دخى قديمى قانونلرينه معاير بر ايش احداث ايدر اولسهلر بر نچه سنه مقدم بازارلره خط چاپلپ اعلان وصوگره مداح مثابه سنده واعظلر چقاريب اعلام واول واعظلر اولگى پادشاهلرنىك افعال پسنديكلرينى واهالىنىك آناره اطاعت وانقيادلرينى ابرام ايله سويلموب مستمعينلرنىك كوئىلىنى يومشاندندن صوگره مأمور اولديغى مدعاالرينى اول موعظه سينىك اخيرينه ضم والحق ايله اهالىنىك قولاغنى قاندرىب بعل اول ايشنىك اجراسنه اقدام ايدرلر. هر صاحب ملك ورجال ملتىك ضميرنىك

بر مقصد و مرصدی وار ایکن یسنه آنی تعجیلا میدانه چقارمیوب نچه
تورلوك مكر و آل ایله آرزوی مال ایدرلر و السلام.

نایماننك دوری و الله اعلم روس خانلر ایامی بولسه كرك. شویل كه
ابوالفیض خان ایله بابغرا بی بی تورغولاش قیلب حسابنه صالحساق هر
ایكیسی اون دورت آتا برله نایمانه و روسخانه منتهی اولور كه
كله چكده بیان ایدیلور. قضاق شاعرلری یوفارغی یازیلمش حكایه بی
یعنی آرغون بالالری ایله نایماننك ایستی کیلون خصوصنده اونكان
واقعه لرینی اولانك چر قیلوب اوزاق اوزاق سویلیورلر نچه یوزیللر ونه
زمانده غی ایشلری اونونمیوب شاعرلر بری بریله آیتوشوب چاغرشورلر.
مزبورنه خاتون واقعا ایستی کیلون دیمكه لائقه و امثالنه فائقه
ایدیکی معلومدور. چونكه اگر آرغوننك بالالرینه نیکسه ایدی
اولادی آرغونه منسوب اولوب نایمان نامی بالکلیه محو و منسی اولور
ایدی آتاسینك اسمنی بو وقته قدر اونوتدرمیوب اولادینی نایمان
ایلی ایله باقی قالدردیغی مزبورنهك دور بین و دیرن اندیش لکندن
اولمشدر. دنیاده بوندن بیوك دولت اولمز كه جسدی توفراکه چروب
محو و مضحل اولدیغی زمانده آدی آغزدرده سویلنوب افعال حسنه سی
امثال ایله یاد اولنه مدح و ثنا ایله ذکر قیلنه فی الحقیقه آدنك ایکی
طرفی واردور یا حسن ایله یا قبیح ایله اولور اگر قبیح سویلنورسه
دنیاده اولادنه عار و هر سویلندکچه اول مبتدع عذاب تارتار. حسنی
یعنی بخشلیغی سویلنورسه دنیا و آخرتده درجه سی آرتار. كهكه
عیانتده غیراتی ایشلیور ممانتده سویلنمكه صالح اوله اول صدقه
چاربه دندر. اه

یازیلمش قافییه گه بناء اوکراج نایماننك اوزی دور حکایه به نظراً
اوغلی اولور ایکی قولنك توفیقی و کراج نایمانه لقب اوغلنه علم اوله.
صوکورجه بالاسی تولا کتای بالاسی فتای دور. قتایدن دورت
اوغول بار قرا کیرای تور تؤل صادر متای. قرا کیرای بالاسی
ایر توری بای توری ایر توری بالاسی قزیلوم چیرانوم چیرانوم بالاسی

بای سیوق بالاسی سیموز نایمان بوندن یعنی سیموز نایماندن بش
اوغول بار بر خاتوندن مکلوبای توبت بر خاتوندن جا کفولی جامغور چی
و بر خاتوندن مع اختلاف الاخبار قرا مولداور.

بایتوری بالاسی: تایلای، جاینای، آیرام، مایرام؛ آیرامدن:
قوجامبت؛ مایرامدن: بایوس نامنده بر اوغول، مافته پای نامنده بر
قز توغمش؛ بایوسدن بش اوغول بار: مورون، صبان، اقمببت،
مهبت در، مهبت نك لقبی قرچی اولوب حالا بوقبیله لقبی ایله مشتهردور.
ایکنچی خاتوندن: الله بردی، الممبت وجوده کلوب الله بردی بلاولدیعنی بالاسز
وفات اولمش؛ الممبت دن: چورانتای توغمش، چورانتایدن: موکایتباش،
تومه اسملی ایکی اوغول توغوب، موکایتباشدن: توفهق وجوده کلمشدر.
حالا: تومه، توفهق ایکی مکل ایکی بولص ایله بولمشلر.

مزبورنه ماقتا پاینك زوجی توفتار خواجه نامنده بر ترکستانی
اولوب، موندن: بایچکت، جانچکت ایکی اوغول بولمش، توفتار خواجه
اخیر عمرلرنده جانچکتنی یاننه آلوب یرینه کتمش، جانچکت نك
اولادی نه یرده ایدیکی بزه معلوم اولمادی، نساپلر بوندن خبر و یره
بلمدی. اما بایچکت والدیه سی ماقتا پاینك فولنده قالوب، حالا بو اولاد
سیکز بولص مقداری ایله دور كه نیمور صودور بونچون چوچك باغنه
نواچیسنده یوران ایلنك اکثری بونلردور، بعضلر ماقتا پای بایوسنك
قزی دور دیدیلر. بایوسنك اوغلی ایر صاری اولوب حالا مرون دیوب
ملقب اولن ایلر مزبور ایر صاری نك اولادیدر. مردن ایر صارینك
بایچه سی اولوب اسمی آق بیكه ایکن غایت بیوك مرونی اولدقن
مرونی ایری نك اسمنی ستر ایدب، اولادی مرون ایله ملقب اولمشدر
اوشبو کونده مرون سیکز بولص مقداری ایله دور.

اختلافه نظراً بایچکت نك آناسی اولن ماقتا پای، میرامنك قزی
اولورسه بایوسنك اختی اولور، بایوسنك قزی اولورسه: ایر صارینك
اختی اولور. اولگی صورتده ماقتا پاینك اولادی بایوسنك اولادی
ایله تورغولاش؛ ایکنچی صورتده: ایر صاری نك اولادی ایله تورغولاش

اولوب بويلى مقابل وتورغولاش اولدقدن مرون وبابجكت كوبلكك
برى برلرينه تفوق ليك ادعا ايديب تفاقرلنورلر، بو ايكي قبيله بولاس
عدندنه برابر ايسهده خانه ونفوس عدندنه تخمينا مرون ايسلى
زياده كورنور.

ايهني بو جريده مزده: قضاقتك اصل متاده ومايه سنى يازمق
مقصدمن اولدقدن فروعنى تطويل قيلموب بؤراده توقتاندق يازيب
آلمش واطرافى جوانبدن كالمش مكبوب ومجمع لره نظر قيلساق يالغوز
اورته جزء بر مجسم كتاپ اوله چق دور. اشنا وايش، اقربا وخيش
آدملرمز هر برى بر كلام يا بر خط سلام ايله شجره يعنى نساب
ومورخ آدملردبن دقت قىلب صوراب ايرنه يوب يازيب بلوملى آدملرنى
ايراق ياقدين آت يياريب آلمر ب آش وچايغه قاندريب اوليلرينه
قوندريب بعض لرينه كيوم وبعضنه نچه مونچه بيوم بردكارى مسموعمز
اولوب بي فرار مهنون وفوق الغايه مسرور اولدق. بزنه دورمزكه
بر كلمه سوزمزي شونچليق رعايه وير سطر خطمه رنج بي غايه
قيلورلر الله راضى بولسون خدا اجر نى برسون دوست صادق بونلردور.
بو كمهر ذواتلرنك نام عزيزى وكلام لذيدى ييارمش قطعه لرى ايله
بيله دفتر اخبرده يازيلور. انشاء الله الرحمن.

دفتر اخبر ديديكيم اوچ جزئك فروعدن تا اوشبو ۱۳۰۰
دورمه كلنچه قضاقيه نك مشهور ومعروف اولن آدملرينى يازه چق
كتابچه مزدور، چونكه دوستلرمز بو تاريخچه مزي تاخيره مجال قويموب
نام غريب وعبارات عجيب ايله مکتوبلر كوندريب شأنمزدن زياده
مدح وتلطيف ايله بو خدمته تحريك وترغيب ايدر اولدیلر، از جهل
ملا يولداشباى افندى بر نامه ايله اختيارمزي السن آلوب كلامندن
فضلا قلمنه وجهل دن زياده كرمه نعتسين ايتديم، مشاعر الهيناك مکتوب
مرغوبى ييارمش رساله سى ايله معا بو كتايچه مزنك اخيرينه الحاق
ايديلور انشاء الله تعجب بوندن كه بو احبابلريم منى كورمامش ايكن
ماقتانجان ايديكى ندىن بلاهش ار كشفى ايله مى ياشود دوشندهمى

كورمشلر نه ايسه يازماس بورون نوكاركن نبريك لب بو خدمتى
بنم بويينه فويديلر بوگا لايق كوردكارينده كوب تشكر ايدرم. الحمد لله.
الحاصل نچه مشاغل موانع لرى بر طرف ايدرك بورايه ندر
يازيب كلديم قيو سينه خدايم فوة وپرسون ارواح لرم مدد قيلسون.
اور محبت اور محبت خداسه مزنك ثالثى اولن فضاى ماده سى
بوراده فرارلنوب من بعد رابعى اولن خانلرنك حاله دائر خبرلر
نحرير ايديلور. انشاء الله تعالى!

خانلرنك اصلى چنغز خان

چنغز خاننك چين آدى تيمورچين دور علم عربيه مهارتندن
چك انكيز ياخود بتون دنيايه مالك اولور زعيميل جهانكيز لقب
فونولمش تحريفل چنغز وچنغس سويلنوب فلم دخى كلامه موافقت ايدر
يعنى چك انكيز يا كه جهانكيز يازلموب چنغز وچنغس يازيلور كيدر.
بعضيلر چنغز نك آناسى بكر ايكن بونى وجوده كتوردكدن تحفيق
فوزنك اوغلى ديمكله چين فز ايله نسبه قيلمش ديوب جهال لرنى
ايناندر مرتبه ده بوگا موافق سنديلر سويلوب وبو سوزلر منقول
تواربخنده وارليغى دخى معلوم اولوب ليكن اسلام تواربخنده اصلى
فصلى اولدن يازيله كلمكله آرتوفچه مقتامق آناسزغه چقارر مثلنه
بالعكس منقول تواربخينك مدح ومبالغه سندين انماض عين ايدرك
اوز كتابلرمزدن كوردكيزى درج ايلرن. چنغز خاننك آبا واجدادلرى
فرغانه خانلرى ماده سنده يازيلوب كچدى ينه تفصيلى منقول توار
فصلنده كله چكدر. چنغز نك دورت اوغلى بولمش. چوچى خان
چغتاي خان او كوداي خان تولى خان. بغداده مستعصم خليفه بى
شهيد ايدوب اشرف الناس اولن آل عباس نك زوال دولتنه سبب
بونك حفيدى يعنى اوغلى نك اوغلى هلاكو خاندر. لامالرنك النده گى
چنغز نامه نك سوزى دخى اسلام تواربخينه موافق نوشوب مگر
اوغول لرى اسمنده صاغاداي اونقوداي كبر صانچو كيردورما ديوب

جميع منغولستان خانلقى مشار اليهما ايكي كيرنك سلاله سندن ديوسويليورلر.
 خابدوق صوربوكو بيلكوتوبامنده ايكي رادى اوكەسى وارليغىنى
 دخى بىكا يازيب ويرديلر. چىغز خان بى امان شقى ويهان پوت پرست
 طالع دوزغى لطفى تاريخ بىر كافر بى دين و ظالم بىدكىن اوله توروب
 حق تعالى حضرتلرى بوگا شول قىر بخت واقبال دىئوى ويرمشكه
 بتون ربع مسكونى زلزليه توشوروب جميع ملوك بوونك ضربندن
 پناه وحر بندن ملاذ استمشلر. بويله مشهور عالم اولدندن حالا خانزاده لر
 تورلر نسبى چىغز خانه چقارسلر اصل زاده آق سوباك ليكنه اشتباه
 فاليمور. كفرنندن صرف نظر سلطنته شايسته حكومتى آراسته صولتى
 غوب مهايلى غضوب مدبر و مزور بى ذات اولوب تبعه سينه جارى
 قىلدىغى قانونلرى اولادىنك ملكنه اساس و مقبول ناس اولمش حتى
 اسلامه كلن اولادلىرى شريعتنه جدا بخالى اولمىان رسم ويسالرىنى
 ابقا و اجرا ايلمش لردور. مرض موتنده اقراڭ و اعيانلرىنى جمع
 ايدوب «كمان» يعنى صداق «باي» نىڭ اوقوندىن بىر بايلامنى باغلب
 كلتوروب بوئى صندركز ديوب لىرىنه وبردكه جەلسى آلوب
 قوئلرىنى صالحىب صندراليموب قويمشلر. بعده اوقنى چيشوب هر
 برينه بىردن بىروب صندركز ديدكه برام برام صندرمشلر. بوونك
 حكمتندن صورادفده سز لره تمثيل دور شويله كه اگر كل كز اتفاق
 اولوب مصلحتكز آيرولمسه سز لره هيچ كم ظفر بولمز بار چه لرسزه
 آش و آزيق اولور همەلر سزه خدمت قىلور امر كز چه يورر. اگر
 قىردليك ايدوب ارالركزه تفرقه توشسه يالغوز يالغوز قالوب هر
 بركزنى هر كيم قىلنوب آدمىلرنىڭ خوارى و خادمى اولور سزدىمىش.
 اتفاده اوله بىر خصلت و حاصبت وركه مثلا كلغدىن قورغان قورايدىن
 فورال ايچنده عسكىرى خاتون اولوب اتفاده مقابله قىلسه لردشمان
 آنلرى آلە بلمز. اگر قورغانى تيمور عسكىرى اير جەلسى نايزه كير
 فوتده مثل شير اولوبده بريك وانلدارى بوق ايسه دشمانه مقاومت
 ايدە بلمز آلدر ديمىش. چىغز خاننىڭ بو كىبى زاده خاطرلرى كوبدر.

بو بى ايھاننىڭ اهل ايھانه ضررى جەلەدن اضر اولوب اوائل اسلامدن
 اوآنە كلنچە مسلمانلر بويله برنا كس و بوونك كىبى بىر جفا كس كورما مشلر
 ايكن نسلندن بىر كه خان غازان خان ونوغايتنور امثالى ذوانلر اسلام
 ايله تىركلندكده باباسى چىغز خاننىڭ كفر ايله غراب قىلدىغى شەرلرىنى
 شريعت ايله معمور و معطر و ظلم ايله فرا قىلدىغى جايلارنى عدالت
 ايله مەلو و منور ايلدىلر. خصوصا آل بچوچى كه سرارى و قزان و قريم
 واشترخان بشارا و سمرقند فرغانه و نىركستان و كلا قزاقستان خانلرى
 بو نسلدن اولوب برادرلرى اولادنه تفوق و تغلب ايتمىشلردور. چىغز
 خان اراضى اسپاننىڭ اكثرنه و اوروپا بلادىنك بعضنه دخى مالك
 اولوب غرور جاهلانە سندن نچە قلاعى قتل عام ونچە بقاعى تلىق
 و اعدام قىلمىش ايسەده اھالى نىڭ دىن و دىانتنه قطعاً دغل قىلما مش.
 و امير تيمور كفار ايله مطلقاً محاربه سى اولمىوب خصوصا اهل نصارايه
 دىنى شويله نرسون دنپاسنه بىر ضرر تىكورمىش ايكن الحاله هذه
 بىر يوزىنى عدالت ايله افا رتمق ادعاسنده اولن اوروپالى لر كىچە
 وكوندز تبدىل دىن و تغيير آيين افكارنده مسيونىرلر چقارىب ملله
 تعرض ايتدكارى مشار اليهما ايكي ملك نىڭ طور بديوانە سندن ناشى
 ظهور ايدىن قتل عام و غارتندن اشد و آنلردن وحشيانه صدور ايدىن
 هر قبايىدن اكره وەر غبايىتندن اغىث كورنور. بويله بوله تورب
 ينه ملت نصارا مورخلرى اوباليمىوب عدالتدن دم اوررلر.
 اولاد چىغز يەدن ايكن اول اسلامه كلن بىر كه خان اولوب سبب
 اسلامنى بويله سويليوركه بىلد سرايدە بىر كون سرايدە تنها اوتورمىش
 ايكن بىر هره «مشق» كلوب اوبى نىڭ تورنده توران بورغان يعنى
 بوتنى نىڭ آلدينه قويمىش آشنى ايچار زيرا منغول قلماق خلقى آشنىڭ
 آلدىنى بورخاننه بىر مك بسم الله منزلە سنده بىر رسم لرىدر. تشقار بىن
 خاتونى كلوب ايافنده آشنىڭ بوشالدىغى كوروب خانغه ايتوركه بورغان
 آشنى ايچوب بتورمىش. بو ايسه اوزلرنچە بيوك بىر تفال نيك ايمىش.
 خان بوگا ظاهرده سرورلنمىش كىبى اولورده باطنده عجب لنوب بو

نەدورکە الدن یصامش برجمادناڭ الدینە آش قویوب مشق ایچسە بورغان ایچدی اعتقاد ایدر. منکە کوزملە کوروب توروبمن کورمیانلر بویله یالقانە الدانوب اینانور ایمش بو عاقل ایشی دگلدر دیهرک نغمیش ادیانە یعنی دین اوزلامیە توتونش. هرملتناڭ دیننی تیکشوروب کوروب اسلام دیننی بکنەشده کچوسلکنی ترک ایدوب مسلمان اولمش. بونی غافنە اعلام قیلدقدە خانغە تبیعی نچە مک منقول تثار ایمان ایلە مشرف اولمشلر. چونکە باشندە عقلی واردانا نفسنە غالب توانا ادنی تفکر ایلە عقی وباطالی مرق ایدرلر آدملر فکر قیلەمدن حیوان کبی ایگری بولە کیدرلر. (اولئک کالا نەام بل سم اصل) بویله بی تمیزلرنڭ حقیقەدور

اما غازان خان عمرادهسی بیدر خان ایامنە تبریز باهرات والیسی لیکن وزیرى نوروز بیکنڭ تلقینی ایلە ایمانە کلوب نوروز ایسە کندی نڭ عقل عزیزى وفکر صائبی ایلە اسلامیتی قبول ایتمش ذات ایدیکی توار یخلردە مذکور دور. غازان خان مسلمان اولدیغی کون ۴۰۰مڭ یا ۶۰۰ یوزمڭ منقول تثار ترک آیین ایدرک مسلمان بولمشلر تثار منقولنڭ ابتدا قبول اسلام قیلدیغی مزبورین ایکی خاننڭ ایامندە ایسەدە رسوخ تابدیغی اوزبیک خاننڭ همت وغیرتی ایلە اولوب اھالیمز آراسندە دین اوزبیک خان دن فالدی دیهیکاری بوندندر اوزبیک خان بن طغرل بن منکو تیمور خان بن توفان بن چوچی خان بن چنغز خان اولور. آلتی بوغون ایلە چنغز خانە چقار.

الیمزده اوزبیک خاننڭ ئنکە بندن بر دانەسی وار خط کوفی ایلە بر طرفندە «لا اله الا الله» دیگر طرفندە السلطان الاعظم اوزبیک خان ۷۳۰۰ سنە بتلمش. رقمده ایکی نقطنڭ بری کلمە تمامی اوچون قویلمش اولە. زیرا رسم خطنە نطنڭ اوچ جزئی وار بری علامت حرف اوچون وبری عدد اوچون ثالث قطع کلمەیه اشاره اولوب بو محله مراد بودور. وبعضاً رمز اوچون قویولور. اوزبیک خان ۷۱۳ نچی هجریه دن بری بر سنە سدر سرایدە خانلق قیامش ذات معالی صفات دور

طبقة اولاد چنغز خان

چنغزناڭ الوغ اوغلی چوچی خاندر. آفساق فولان چوچی خان، چوقتاو آیتدییم اوصی خان، ناناغی فضاقدە مشهور اولوب اوشبو چوچی خان خصوصندە آیتولمش مرثیەدن بر فقرە دور. چوچی خان صیدکە چقب بر حمار وحشی یعنی فولانی آندقدە فولان آیباقدن آقصاب قاچوب چوچی خان بونی قورق بولداشلرندن آیریلوب مفقود اولمش یعنی بوقالوب بی درک کنمش. خانغە فولانی قوشوب یوقلادیغی بوندن ایمش. چوچی خاندن بش اوغول بار. اورده ایجن باتوخان برکە خان توغایتە مورشیبان خان. بعضیلر توفان ططر اسمندە ینە ایکی اوغول یازمشلر جمعی یتى عدد اولور بونلرنڭ اوچسی خان اولوب غیر یسی خانلق رتبەسینی نائل اولمامش ایسەلردە توغایتە مور اولادندین کوب ذواتلر سلطنتە ایرشمشلردور.

طبقة اولی

برنجی طبقەلری بانی سرای اولن باتوخان ۶۲۴دە جالس تخت سلطنت اولوب بونڭ اولادندین اون یدی ذوات شهر سرایدە خانلق فیلب اخیرى ۷۶۲دە گلدی بیک خانندە تمام ومدت سلطنتلری ۱۳۸یل اولمشدر باتوخان بن چوچی خان بن چنغز خان.

طبقة ثانیه

ایکنچی طبقە ۶۵۰ نچی سنەلردە شیبان خاندن باشلنوب بوننڭ اولادندین اون آلتی ذوات خانلق فیلب اخیرى ۷۷۳دە حیدر خانە تمام ومدت خانلقلری ۱۲۳یل اولمشدر. شیبان خان بن چوچی خان بن چنغز خان. بو طبقەنڭ اکثری بیادیە نشین اولوب صحراویلرە حکومت ایتمشلر وبعضی لری ماوراءالنهرنڭ بعض بلدەلرندە نورمشلر خان بولمشلر.

طبقه ثالث

اوچونچى طبقه لرى تولى خان اولادندن ايران زمين ده ۶۶۶ نچى يل لردن سوڭره، آباڤان خان ايله باشلنوب سيكز نفر ذوات مستقل و اون نفر اشخاص امر ايله مشترك و مختلط جمله اون سيكز آدم حكومت قىلب اخيرى ۵۷۵۹ ده نوشر وان خانده انتهايه ايرشمش، مدت سلطنت لرى تقريباً يوز يل مقدارى اولمشدر، آباڤا خان بن هلاكو خان بن تولى خان بن چنغز خان.

طبقه رابعه

دورنچى طبقه لرى ۵۷۶۲ ده بانو خان اولادى نڭ حكومتى تمام اولديغى ايله شيبان خان اولادندن خضر خان سرايك خانلق مسندنه اولتوروب بو اولاددين اون آلتى ذوات خانلق قىلمش لار اخيرى ۵۷۷۹ ده پسا سكسانده بازارچى خانده تمام و مدت سلطنت لرى فقط يكرمى يل لر اولمشدر، بونلر نڭ خضر خان بن غيريسى سرايك اولم يوب هر برى بر ناحيه ده ازمان واحده ده خانلق قىلب مزبور مدت قىلبه انقراضنده ينه سراى خاننه تابع اولمشلر، خضر خان بن ابراهيم خان بن فولاد خان بن منكو تيمور بن باداقول بن چوچى بوڤا بن بهادر خان بن شيبان خان بن چوچى خان بن چنغز خان.

طبقه خامسه

بشنچى طبقه لرى خضر خان دن سوڭره روسخان اولادندن سرايك اون بش ذوات خانلق قىلب اول لرى روسخان ۵۷۹۹ ده جالس سلطنت سراى اولوب اخيرى ۵۹۰۸ ده شيخ احمد خانده تمام و مدت حكومت لرى ۱۱۷ يل اولمشدر بونلر نڭ بيينده توقنامش خان سرايده بر مدت خانلق قىلمش بو ذات روسخان اولادندن دڭلدر، روسخان بن باداقول بن توق قل خواجه بن كوئچك بن ساريچه بن اوز تيمور

بن توغاي تيمور بن چوچى خان بن چنغز خان، امنا توقنامش خان بن توي خواجه بن توق قل خواجه دور، روسخان ايله توقنامش خان اوشبو توق قل خواجه ده جمع اولورلر.

طبقه سادسه

آلتنچى طبقه لرى اشترخان خانلقى دور، اول لرى ۷۹۹ يا ۸۰۰ ده قوبورچق خان ايله باشلنوب اخيرى ۹۹۱ ده دولت بردى خان الدين اشترخان روسيه دستنه اوتمش، خانلر نڭ عددى يكرمى و مدت حكومت لرى ۱۹۰ يل لر اولمشدر، قوبورچق خان بن روسخان الخ.

طبقه سابعه

يئنچى طبقه لرى سهر دولتى مقر ملكى طوبل قلعه سى قريبنك دور، اول لرى ۸۰۰ نچى يل لرده محمد خان ايله باشلنوب اخيرى ۱۰۱۷ ده ايشم خان ايله انتهايه ايريشوب جمع اون بر خان اوتمش مدت ملوكت لرى ۲۰۰ يل دن زياده راق اولمش دور، محمد خان بن على بن بيك قوندى اوغلان بن منكو تيمور بن باداقول بن چوچى بوڤا بن شيبان خان بن چوچى خان بن چنغز خان.

طبقه ثامنه

سيكزنجى طبقه قزان خانلقى دور، بلغار پادشاهلى بتدك نصكره مملككت مذكور بر مدت سراى خانلقى نڭ زير حمايه سنك تورمش ايكن نوعى ماده سنده سبقت ايدين واقعه دن اوترى الوغ محمد خان ۸۴۰ حدودنده بلغار مملكتنه واريپ شهر قزانى پاى تخت ايدينوب بو نسلدن اون دورت ذوات عالى نژاد نژانده سلطنت سوروب، اخيرى ۹۶۱ ده يادكار خان النده انراضه ايرشهرك مدينه قزان بالكران روسيه تصرفينه كچمشدر، مدت حكومت لرى ۱۲۱ يل اولمشدر. الوغ محمد خان بن تيمورخان بن فتلوغ تيمور خان بن روسخان الخ.

طبقه نهمه

توقونچى طبقه فریم خانلىق دور، اوللرى حاجى گراي خان ايله ۸۶۰ نيفتك باشلنوب اخىرى ۱۲۱۵نچى سنه بخت گراي خانك انمامه ايرشدى، فریمده مجهوعى ايللى بر ذوات خانلى قىلب مدت حكومتلىرى ۳۵۱ يىلر مقدارى اولمشدر، حاجى گراي خان بن غياث الدین بن ناشتهور بن محمد خان بن حسن بن حینه بن توك بن كوچك بن اوزنیهور بن توغایتمور بن جوچى خان بن چنقر خان.

طبقه عشره

اونونچى طبقه کرمان خانلىق دور، بانى قزان اولن الوغ محمد خان ننگ اوغلى قاسم خان ۸۷۲ده کرمان خانلىقنى اعلان ايله بونسلن جمع اون دورت خان اوتوب، اخىرى ۱۰۹۴ده فاطمه خانم ايله انتهايه ايرشمشدر، بو طبقه ابتداء روسیه حمایه سنك توروب مدت مزبور دن ۲۲۲ يىل اوتدکن صوگره تاما روسیه تصرفنه کچمش، اول آخر روسیه به موافقت ایده کلدکن غایه ما فى الباب کرمانلى لرى كنان ايله اغباردن امتیاز ایتمشلر ایسه ده بو اسمنگ نتیجه کارى یعنی نفع وضارى بزه معلوم اولمديقى كېى کندیلرینه دغى ثمرهسى بللى دگلدر، قاسم خان بن الوغ محمد خان الخ.

طبقه حاديۀ عشره

اون برنچى طبقه شيباندىن ماوراءالنهر یعنی بخارا وسهرقندده خان اولمشلر، اوللرى ۹۰۰دن چزی صوگره محمد خان ايله باشلنوب اخىرى ۱۰۲۰ده ولى خان ننگ قتلى ايله تمام وجهل يكرمى دورت خان اوتوب، مدت سياستلىرى ۱۰۰دن زيادهراق يىل اولمشدر. محمد خان بن شاه بداع بن ابوالخیر خان بن دولت شيخ خان بن ابراهيم خان بن فولاد خان ~~گورن سمنگو تیهور~~ بن باداقول بن جوچى بوقابن بهادر خان بن شيبان خان بن جوچى خان بن چنقر خان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

طبقه ثانيه عشره

اون ايكنچى طبقه خوارزمده ينه شيبان دن عرب خان اولادى ۹۱۵ده بولبارص خان ايله باشلنوب اخىرى ۱۲۴۰ده شيرغازى خان ايله تمام وجهل يكرمى بش ذوات خانلىق قىلب مدت حكومتلىرى ۳۲۵ يىل اولمش. بعده فوكرانيه به اوتمشدر، بولبارص خان بن برکه بن يادكار بن تيمور شيخ خان بن عرب خان بن فولاد خان بن منكو تیهور بن باداقول الخ.

طبقه ثالثه عشره

اون اوچونچى طبقه ايضا ماوراءالنهرده اشترخانیه دن امام قلى خان سابق اون برنچى طبقه ده ولى محمد خان نى اولتوروب ۱۰۲۰ده خانلىق مسندنه اوطوردى، بو اولاددىن بخارا وسهرقندده يدى نفر آدم حكومت قىلب اخىرى ۱۱۶۰ده ابوالفيض خان ننگ شهادتى ايله تاممه ايرشدى، مدت سلطنتلىرى ۱۴۰ يىل اولوب، بعده حكومت منغتيه به اوتمشدر، امام قلى بن دين محمد بن جان سلطان بن محمد بن منغشلاق بن چواق بن محمد خان بن تيمور سلطان بن تيمور قطلع بن على تيمور بن قتلوغ تيمور بن تومغان بن آباى بن اوز تيمور بن توغایتمور بن جوچى خان بن چنقر خان.

بو اون اوچ طبقه خانلرنىڭ اولدىن باشلاپ چنقر خانه قىدر اجدادلىرى يازىلدى اول ايله آخر آراسنده اولن خانلرنىڭ نام وعددى هر توارىغلرده موجود اولدىن چهل سىنك تعدادى لازم كورلمىبب استين لر شجره ترك ومستفاد الاخبار وسائر نوارىخ لردن استفاده ايتسونلر، ايمدى مستقبلك يازىلچق فضاق خانلىرى ايله اون دورت طبقه اولور بونلر كىسى اولاد جوچى خاندر. چنقر ننگ اولاد جوچى دن غير سینه خانلىق ميسر اولمامش ظن ايدلمسون قزان وقضاق خانلىرى جوچى خان نسلندن اولديقى اوچون طردا للباب واولاد طبقاتى

ایله تماما بازیلدی، والا چنغز خاننڭ دیگر اوغلی چغتای خان نسلندن نچه خانلر اوتوب اوخیری طوغلوق تیمورخان اوز بختنه یازیلوب کچدی، اوچونچی اوغلی اوکودای خاقاننڭ اولاندن کیوک خانکه بونڭ ایلی قوماق ماگراق ایمیل دیدیکی برلرده اولدیغی شجره ترکده مرسوهدر، حالا ایمیل بوینده دور، بونجون خرابهسی بونڭ اورداسی دگلمی ایکن، دگلمی ایکن دیوب تردید ایله یازدغم بوندن اقدم فرا ختای دن بر طائفه خلق کلوب ایمیل بوینده بر شهر یابدیغی ینه مزبور تاریخده مذکور اولوب بیانی دور بونجون بختنه وتتار منقول ماده سنده تحریر ایدیلور، هورتچی اوغلی تولی خان اولاندن توفز نفر آدم باجینده حکومت ایتمه شدرکه بونلر نام بنام ختای تواریحی ترجمه سنده تعداد ایدیلور:

اوردای معناسی

مورخلر چنغز خان اولادیڭ حکومتی اوچه تقسیم ایدب الوغ اوردای، آق اوردای، کوك اوردای دیوب بو اسملر ایله ثبت وتحریر ایدرلر، الوغ اوردای سرای خانلغی دور بوگا آلتون اوردای دخی دیرلر روسچه پیراوانه زلاتایا آردا بالشی آردا دیوب بو اوردانڭ اورنی ایدل بوینده حالا سریف دیرلر بر قلعه دور. مقابلنده مالی آردا یعنی کچک اوردای دیوب بزلرجه آق اوردای کوك اوردایه اشاره ایدرلر سده بو ایکی عکومتی نه برده اولدیغی مبهم قالب بوگا کلدکده اسلام مورخلری و آوروپا محررلری مضطرب دورلر، فقیر بو بابده بر خیلی کتب تواریحی تتبع دن سوگره نوافقم بوگا قرارلندیکه بونلر هر ایکسی اسمدن استفاده ایدیلوب چغتای اولادی ایله اوکودای اولادی نڭ خانلقنه قویولمش عنوان اولمق کرك، شویله که منقول فلماق لغتنده آقنی چاغان دیوب چغتاینڭ اصلی چاغان نای اولده بو نسلنڭ خانلرینه اتراک چغاننڭ ترجمه سیله آق اوردای دیمشدرلر. اما کوك اوردای دیمک اوکودای خان اولادنه بتلوب اوک ایله کوك استماعده

اقرب اولدندن اوکوداینی کیکودای سوبلیوب سوگره آق اوردایه مقابل کوك اوردای دیمش لر اوله، جهان نماده کوك اوردای الوغ یورتنڭ صاغ جانبده اولن قبائل خانلقدر آق اوردای آلا ناغ حدودنک الوس حکومتیدر دیدیکی مزبور قولی تصویب ایدر، دیمک که چغتای اولاندن آلا ناغ و آلونای اراضیسنه کم حکم دار اوله یعنی منغولستانه کم خان اوله آکا آق اوردای دینلوب الوغ اوردای ایله آق اوردای حکومتندن خارج قالب دشت فیچاقده دوران ایدن قبائل اوکودای خان اولاندن کم خان اوله آکا کوك اوردای دیمش اوله. سوگره کیله اوردالرنڭ خان و خانزاده لری بری برینه فاریشوب آرالشوب فایوسی آق و فایوسی کوك ایدیکی بلومسن قالدندن بوکونلرده قضاق خانلری توغ اعتباریل سوبلنوب اوردای اسمی آرالرندن بالکیله مسلوب و منسی اولمشدر. مگر فدیهی کتابلرده اوردای اسمی یازیل کلدکدن احیاناً بو نام آغزلرده آیتولور.

اوردای لفظی اوزیکده اوتاغ پادشاه دیمک اولوب نه برده خانه خان اوله کرك برده وکرك بلده بولسون آکا اوردای دیورلر تعریفده آلتی قنات آق اوردای دیدکلری بوندن یعنی سراپرده خاندن عبارت دور.

الوغ یورت دیمکمز ظاهر شهرته نسبتا الوغ اوردای یعنی سرای شهری اولمق اقتضا ایدر ایسه ده جهان نمانڭ تحریری بیسوکه ۵۰۲ هده وفات ایدوب ایغلی چنغز برینه کچدی دارالملکی قرا قوروم که الوغ یورت دیرلر ایدی دیوب قرا قوروم فایسی بر وقایو مکان اولدیغنی یازمامش مگر سماعی خبرده چنغز خاننڭ پای تختی اسبق کول اورنی ایش که سوگره صوباصمش دیورلر. غیاث اللغاتده قرا قوروم بفتح قاف اول وضم قاف ثانی وضم راء مهمله ثانی لفظ ترکیبست نام شهری از ترکستان دیمش حالا ترکستانینده بوناملی شهر ایشدیلوب مزبور اسبق کولنڭ بر اسمی قراقول اولدندن قرا قوروم قرا قوروم اسملرینه اقرب توشوب بوسیاقدن الوغ یورت دیدکلری اسبق کول اورنی

اولوق كرك. اول كولدن چولمك قزان پشوق خشت تكورمن ناش
 وامئالى اشيارل نابلدېغى قديمده شهر اورنى اولديغى متحقق ايدىر.
 آدملىرنىڭ آغزىنە بو مىندرس شېھرنىڭ اسمى دىخەمە شاھان اېمىش دېدىكارى
 قراقورم والوغ يورت اسمە منافى اومىز. دىخەمە شاھان پادشاھلار
 قېرى دېمىكىر. بو اسم صحىح ايسە باي نىخت اولديغى بىلدىر اوپىل
 اولسە الوغ يورت دېدىكارى بو اولوب بونىڭ نىخىرىندىن سوڭرە
 الوغ يورت اسمى الوغ اوردابە تىخويل وتېدىل ايلە سىرايە انتقال
 ايتىش اوا. سىرايە الوغ اوردابە عنوان وېرىلدىكى ايكى وچەل اولوب
 بىرى الوغ يورت اسمىدىن مېدىل ئانى چىغىز خاننىڭ الوغ اوغلى چوچى
 خاننىڭ جاي نىشىنى اولن بانو خاننىڭ بنا كوردەسى سىپاقتىن دور و بو
 اوردانىڭ خانلىرى بىر مدت جىمىع دىشت قىچاقە مالك حنى مسكوف
 وقاقاز ولەستان گىبى بىوك ولايتلىرى صاحب نافذ الحكم پادشاھ مستقل
 اولديغى دىخى الوغ اوردابە دېمىكە باعث اولە. باقى اوردالرنىڭ حكومتى
 بو مرتبە بە بالغ اولمامشلىرىدور.

آغز اخبارە استنادا اسىق كولى اورنى چىغىز خاننىڭ پاي تىختى
 اېمىش دىبو يازدىق. اما شىجرە تركدە بو شهر باقت اوغلان بەنى ترك
 خاننىڭ بنا كوردەسى اولديغى كوستىرر بوسوز صوابە افرىدىر. چونكى
 چىغىز خان صحراوى كوچمەلى اولوب نە يره قىدىمى يىدىر ونە ولايتە
 استىلا ايدىرايلى و بورتى ايلە اول جايە يارىپ قىشلاب جايلاپ يوردىكن
 تىختى بىر جايە تىخىمىس و بو مكانە تىخىمىن ايدىلماشلىرى. حنى بىر وقت
 چىغىز ناغنە كلوب قىشلابدىن خاننىڭ اوتوران ناغى اوردابە نامىلە مالى
 وايلى قىشلايان ناغى چىغىز اسمىلە بنام اولمش دىيورلر. اوپىل ايسە
 اسىق كولى اورنى چىغىز خاننىڭ پاي تىختى اولن شهر دىبانلىرى خطادور.
 بو اسىق كولى اورنى نە زماندە شىھر بنا اولوب ونە وقتدە خراب
 اولديغى احدىڭ آنوق معلومى دىگلىر كەنە قدىملىكى بوندىن قىياس
 قىلىنور. و كەنە اولان قەدىملىكى خاننىڭ بناسى دىيان سوز صحىح اولور
 زىرا اكر چىغىز خاننىڭ پاي تىختى اولورسە و آنىڭ ابا مىندە وار شىھر

اولورسە شېھرنىڭ بناسى و خرابى توارىخلىرىدە يازىلە كلوب و آغزلىرىدە دىخى
 اشىھار گام و خىبر تمام ايلە سويلنىوردى چونكى چىغىز خان ايامى آرتوق
 اوزاق زمان دىگلىر. يىنە بىئى تىتار منغول اخبارىدە يازىلور. قرا
 قورم دېدىكارى دىخى اوشىبو اسىق كولى اطرافىدىن ناغ و صولرە نام
 اولديغى تارىخ مزبورنىڭ سوزىدىن استفادە ايدىلور شويىلە كە ترك
 خان اوغلى قېرە خاننىڭ يايلايدىغى بىر ارتاغى «كىرتاغى كىرتاغى» دىدىكى
 تاغلىر اولوب قىشلاغى قراقورم و سىردىيا ايدى دىمىشلىرى. كوچمەلى
 خلىقنىڭ يايلاق و قىشلاغى آراسىدە فاصلە آيلىق يول اولمىيوب بش كون
 اون كونلىك مسافە اولور. ارتاغى دېدىكارى آلا تاغ اولوب و بىر
 قولىدە تركىستان ايلە آرال دىڭىزى آراسىدە اولن تاغلىر اېمىش. اراقورم
 قراقورم، قزل قوم دىخى اول اورتالىرىدە دور دىبو خىبر و بىرلر. و بعضىلر
 قراقورم، قراقورم شىھرە علم اولمىيوب قرا،وران كولى اطرافىدە اولن
 تاغ و قوملرە نام اولديغى سويليورلر. قراموران، قرا بوران دىخى
 يازىلور. لوب كولى جوارىدە بىر كولىر آلتون تاغ نام جىلدىن آقان
 بىر نېھنىڭ مىصىبى اولوب خرىطەلىرىدە بويىلە ترسىم قىلىنىش.

فدىلكە كلام جىھان نما صاحىبىنىڭ الوغ يورت دىبو يازدىغى يورت
 اسىق كولى اورنىنىڭ شىھرى بىياكە قراموران اطرافىنىڭ جىبلى اولوب
 صاغ جانبى دىدىكى مىصلى اعتبارىلە شىمالىدە اولن او كوداى ايلى دوركە
 بوگا كوك اوردابە غرىبىدە اولن چىغىز اولادىنىڭ مىحكومىنە آق
 اوردابە دىمىشلىرى اولە. الوغ يورت دىدىكارى بو ايكى دن غىبرى
 دىگلىر. والله اعلم.

ھىر نە ايسە او زماندە اوردابە اسمىدە اعتمنا ايدىلوب سوڭرە نوغ
 اعتبارىلە سويلنور اولىش ايكىن الحالىدە ھىدە نوغ قىسمە دىخى اندىراسە
 يوز نوتىمىشلىرى.

تىنبە: بىسوكە بىھادىرنى بعض توارىخىدە بىسوكى و بىسوى و بعضىدە
 بىزدى يازارلر جىھان نىمادە بونىڭ وفاتى ۵۰۲ دە دىبوپ اوغلى چىغىز خاننىڭ

طیوری آلتی یه زدن سوکوره اولدیغی اتفاق مورخین آفاق ایله مثبت
ایکن آنا بالا بیننده یوز وزیاده یلر خلول قیلدیغی عقلدن و نقلدن
بعیددور. المزده اولن جهان نما ننگ تاریخی مطبعه ده غلط باکاتب دن
سواء آلتی یوز دیان مخلده بش یوز یاز یلمش اوله. لازم ایسن
دیگر نسخه سنی کورمک کړک اولیور. یا که اوغلی دیمکن مراد
اولادی دیمک اولده چنغز خان بیسوککه ننگ نپیره سی یا عبیره سی اوله
اوغوله ونجه بوغومه اولاد دینلور. بوماده ننگ اولنده یعنی یوقاروده
بازیلن شهر سراپی آلتون اورداد دیمکه باعث حصارننگ اساسنی قازدقه
آت باشی قدر آلتون نابلدقن مسمی سی بوندن ایمش.

اون دورتنچی نوبت ایله قضاق خانلرینه کلوب یتدک تورهلرننگ
اصلی خلیفه سلطان ایمپراطور قرال وغیریلرننگ فصلی

الحاله هذه قضاق خانلرینه تورهلر. تورهلر. تورهلر. تورهلر. تورهلر.
چقاردیغی رسم و بساغه اسم اولوب کن خانزاده یعنی خان ننگ
ایغوللرینه تورهلر دیمک معنای آخر اوزره دور. ترکیده تورهلر فارسینه
«دره» دن تغلیط آدم ضرب ایسیر آلت دور عربی ده سوط مرادفی
اولور نتاک کم حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ننگ النده توتان
توره سی قیصرننگ اوقندن اونکون و کسری ننگ فلچندن کیسکین ایدی
دیو یازارلر ترکی مذاقب لرده اوشبو سوط معناسنه اولن تورهلر تنسیب
ایله تورهلر اولاد عمر اولدیغی زعمنه کیدوب بونلری تورهلر دیمکه البته
بنا عل وار دور وار ایسه بودور دیو عوا ایدرلر. هیهات لیس کدالک
خانزاده لری تورهلر دیمک تورهلر ایله نسبه قیلحق والله اعلم بوندن ناشی
اولسه کړک که خانننگ حیاتی عیننه اولادیننگ الینه حکم کوچ و برلیوب
نقداری ناص و ضربدن زیاده به امراری یورمیوب بوکا منحصر

اولدیغیچون تورهلر دینلوب ذکر مضارب اراده ضارب اوله. نیان
نافع ننگ زبان هندیده تورهلر لفظی ناقص واکسک معناسنده دیدیکی
وزمانه زده نفوذی آزالدقن علی العموم بونلره تورهلر دینلدیکی مفهوم لر
کلسی تورهلر لفظی حکومتده. غانندن دون یعنی کم واکسک دیمک
معناده اولدغنه دلیلدر. چونکه انصای مرتبه بشریه خانلق و پادشاهلیق
اولوب منتهای مجازات قتل نفوس و اعدام انسان اولدقن مرتبه ننگ
کمالنه نائل اولدقن مجازاتنک تمامنه دخی قاذر اولمدقن تورهلر
اسمی بو ایکی ناقص دن مرکب عل ایله اوله.

اما بو کونلرده تورهلر اسمی مجرد خانزاده به مقصور اولدیوب انواع
اصل زاده به اطلاق قیلنور بخارزاده امیرزاده لری کاشغرده خواجه زاده لری
و بعض ایشان زاده و پیرزاده لری تورهلر دیمک واقع اولیور عثمانلی ده
چلبی روسیه ده کناز اسمی ننگ مساویسیدر.

عمری لره دخی تورهلر دیمک وار اما بو بابده یازیلن تورهلر
عمری اولدیوب چنغزی دورلر بس تورهلر اسمی ایکی نسله منقسم
اولدی. عمری لره منسوب ایلن تورهلر اسمی حضرت آفاق ماده سنه
کچوب فقط میان اسمی سید ایله خواجه بیننده تولد اولدیغیچون
دیوب استاذلردن استماعمز موجبچه یازمشیدی بو مترجم کمینه ظن
ایدرم میان اسمی سید ایله عمری بینندن منشعب اولمش اوله زیرا
حضرت امام ربانی مکتوبات شریف ده عمری اولدیغنی نجه جایلرده
ذکر و افاده ایتمشدر.

اما خان لفظی انتراک لساننده بر اعتنالی الوغ عنوان اولوب
عربده امیر و عجمده پادشاه لفظی ننگ مرادفی دور مگر بو ایکی لفظ تخت
نشین و صاحب شوکت اولن ذاتننگ هر برینه اطلاق جائز اولوب
خان اسمی نسب اعتباریله استعمال ایدیلور یعنی اصلی ونسلی خان
و خانزاده اولمیان بو نام دیرلر، اصول تواربخده حسب ونسبننگ

مجد و شرفنه على التوالى دورت بطن كفايه ايدر ديمش، ليكن قاعده اوزبيكده خان اسمنى ألمق اوچون افلاك تسعه عددنجه توقز آنا بلانصل بي ليك و بياك ليك ايله نافذ الحكم حاكم مطلق اولمق قانون قديم و شرط سابق لرندن اولوب جناب امر تيمور حضرت لرى بو قدر فتوحات عاليه و صاحب قرانلق ايله ده خان رتبه سنى حائز اولمديغى شرط مزبورنك فقدانندىر، اولاد لرى دغى نجه بوغوم غه چه ميرزا شاه اسمنده سويلنور اولديلر، روسيه نك ايسكى نظامنده توره دن خان سايلانده بلا شرط قبول قيلنوب توره دن خان قوبولنده توقز يل غدمت قيلمق كرك اولديغى بو توقزنك نمونه سى ايدى، سيجى في فصل. خاندن الوغ درجه يد خاقان ديرلر معناسى خاتان خان يعنى خانلرنك خانى ديمكدر، دول مسيحيه ده ايمپيراطور عنواننه معادل اولور، اهل نصارى بيننده زياده اعتنالى لقب فخيره دندىر. سلطان محمد فاتح حضرت لرى استانبولى فتح ايله قيصر ايمپيراطور لغى تختنه صعود ايدى بالطبع ايمپيراطور آدى المشهور.

اما شاه و پادشاه خان و خاقان لقب لرى اترك و اعجام ده بعثت رسول اكرم دن ملك لر سنه مقدم باشلوب اول اياملرده عرب شاه لر ينه ملك دىنلور ايدى رسول الله دن صوكره حضرت ابوبكر رضى الله تعالى عنه به خليفه نامى قويلوب ثم حضرت عمره امير المؤمنين دىنلور اولدى ايام بنى اميه و عباسيه ده بو ايكى لقب مشترك سويلنوب صوكره و ائق بالله خليفه دورنده وزيرى اون اشناس تركى بى سلطان لقبيل تلقيب ايدى من بعد طوائف ملوك هر برى كند بلرينه سلطان عنواننى ويرديلر، يعنى بعض لرى منشور خيفه به منوط و بعض لرى ده قلع كوچى و نايزه اوچى ايله خود بخود سلطانم ديديلر، فتنه هلاكوده خليفه ليك بغداد دن ^{مغزبه منتقل اولدى}، سلطان چراكسه دن خليفه عباسيه دن اولمق بو نجه زمانلر تورى، سلطان سليم خان حضرت لرى

مصرى فتح ايتدكده فاتح العرب عنواننى آلوب، حرمين المحترمين اهلى تسليم سنجاق شريف ايله سلطاننه تابع اولوب بو وسيله سعادت سايه سنك سلطان سليم حضرت لرى خلافت طغرته قونوب دنيوى درجه نك ذروه علياسنه عروج و قله دولتك كمال ثرواسنه ولوج ايلدى فهن تلك الاوان تا الى هذالآن دودمان آل عثمان غلد الله ملكه الى آخر الازمان حضرت لرينه خليفه دىنلور اولدى، اغيارده ايمپيراطور فرآك غران دوق و دوق و الكتور و پونس و لاندوغروف اسملرينه متساوى اسلام ده خان و خاقان، سلطان، امير، پادشاه، شاه و بياك و توره اسملرى اولوب الا خليفه ناملرى موجوددر.

اما خاقان عنوانى اولدن وار ايسده چنغز خان نك اوغلى او كوداي دن صوكره زياده اوج آلوب من بعد اتراكده هر الوغ پادشاه خاقان ابن خاقان كيچنوب كچك لر كته به تبعية اوز اهل يسيه و معادلينه بونكله بيوكنوب تفاخر ايدر اولديلر، فذلكه كلام بين الانام اسلام پادشاه لرى آراسنك خليفه، خاقان، سلطان القابى بالارث والاستحقاق آل عثمانه اساس، خان و امير لقبى بخارا و افغان خاندلرينه خاص، شاه و بياك اسملرى فرا تكين و كنجوت كبرى اوفاق بونك حكومتته الياس ايدل مشدر.

اما زمانمده يعقوب خان و امثاله بيك لرى بعضا خان ديوب سويلدك لرى قاعده مطرده يعنى بالذات مقارن قانون اولم يوب و شعبندن عدول ايله طرداً للباب تكلم اولنان اسماء سهودندىر.

ودغى اسلام پادشاهلرندن بعضنه غديو غدى دىوب بر عنوان جديد ايجاد اولنمش بونك ابتدائى مصر و اليسى محمد على پاشا اولوب بوندىن اقدام هيچ بر پادشاه بالخاص بونام ايله سويلندىكى توار يغلرده كورلمدى و مصدرن غيرى مملكتمك واليسنه خدى دىوب يازلديغى دغى اوقولمى، خديو من وجه پادشاه و من وجه وزير ديك اولوب تبیان نافع ده و او مجتول ايله مالك و پادشاه و افندى وزير و بى نظير مسالرينه و پادشاه لى نظى

لغت فرس قدیمده پا ایله شاهدن مرکب قلم رعنا لرئنده اولدیغی مرسومدر.
 اما آوروپالی بیندن پادشاه لفظی ایمپراطور دیمک اولوب بو
 ایکی لفظنڭ موقع استعمالی مغایر دیمک سفيرلر آراسنده مباحثه
 اولدیغی تاریخ جودتده ترسیم ایبدلشدن، ایمپراطور لفظی لایین
 تلنده قوماندان معناسنده ایکن صوگره دن ظفر و غلبه یه مظهر گولن
 قوماندانلره مخصوص اوله رقی بو صورتده سلطان ایله بر معناده اولمق
 اقتضا ایدر زیرا سلطان سلاطه دن قهر و غلبه معناسنده اولمقل ایمپراطور
 ایله سلطان الفاظ مشترکه دن اولور، معنا جهتندن بویله ایسه ده
 مکالمه ده فرانسه وانگلتره ایلچلری پادشاه لفظی نڭ مراد فی اولمق
 ایله ادعا ایتمه شلردور.

برهان فاطعه لسان افرنج اوزره پایایه ایمپراطور اسمی اطلاق
 اولنورکه ظاهرأ تاجدار دیمکدر دیو نامش. اما پادشاه اسمی پای شاه
 یعنی معنای لغویسی پادشاهنڭ ایلی دیمک اولوب مراد پادشاهنڭ
 خدمتنده اولن ذواتلرکه پادشاهنی باش، پادشاهلرنی پای منزله سنده
 قیلب حاصل ذی محلیک چنکالندن استعاره ایله قوللمش اسمدر، بنا
 ارین بونام عسکر به ضابطلرینه سر عسکر وامیر لشکر اولنلره سویلنور عنوان
 بولوب، ملکیه یعنی فقرا بیوکارینه آیتولمز پادشا دینلمز.

ایمدی بو یازدغیمزدن زیاده القاب مزبوراننڭ تفصیلنی استین
 ذوات انواع تواریخ و کتب لغات و جغرافیة لره احتیاجلی اولوب خلیفه
 نامی نڭ اصلی اصول تواریخ و مطول کتب فقهده و ایمپراطور اسمینڭ
 تحقیقی حقوق ملل و غیریلرده بیان ایبدلشدن، طالب آنلره بافسون.

باز باشداغی سوزمه مراجعت ایبدالیم

علی کل عال وای مقال عصر مزده فضاق رئیسارندن خان و خانزاده
 اسمی سراسر محور منسی اولوب کرم منصب دار و صاحب کار و کرم
 بوش و بیکار اولسون نسب اعتباریله مطلق توره دیورلر، طرف مزده
 خان اسمنی عائر اولنلارنڭ اخیری آبلای خان و ابو الفیض خانلردور

بعدهما اولادلری غتای عک مننه داخل ثم زوسیه یه تابع اولوب
 خانلق لری الفا ایبدلی. بنا برین بو قطعه مز سلسله سنی اوشبو
 ایکی خانقه چه یازیب آنندن فیوسنی تتمه مزه و تکمه مزه تاشلدق،
 تتمه و تکمه دیدکمز یوفار وده و عدایدن دفتر اخیر دکادر، دفتر اخیر انشاء
 الله علی عده بر کتابچه اولوب آنده زمانمز نڭ علما و فضلا و صاحب
 خیرات اولن اغنیا و ملت اسلامه قلم و کلام ایله خدمت ایبدن اهل
 ضیا نام بنام یازیلسه کرم، تتمه و تکمه بونگل بیله میدانه چقاچق
 بر ملحقاندر، احبابلریم بی دمبرلیک ایبد قاری افندی سوزنڭ اولنی
 نقد اغیزی نی نسیه اینمش دیو شکوه سنندن خوف ایوب الدای
 خبر ویردیکم دور بو.

توره لر نڭ اصلنی کوب آدملردن صوراشوب بعضلری بری برینه
 موافق و اکثری دیگرینه غیر مطابق نوشدکن ایچنندین انتخاب ایبدوب
 ایکی آدم نڭ آیتدیکنی یازدیم. هذا کلام احدهما، اصلمز چنغزیه دن
 روسخانه منتهی اولور روسخانندن یوفاروسنی بترتیب بله یورم دیسی
 روس خان اوغلی چنڭ خان اوغلی بادا قول خان اوغلی باراق خان
 اوغلی چنکای خان اوغلی جادیک خان اوغلی صغای خان اوغلی ایشم
 خان بر خاتوندن یالغوز دور. قاسمنده اطول و دراز یعنی اوزون
 و موزون اولدقن انکسکی بویلی ایر ایسم دیورلر روسخاننڭ قزل
 توغ بونڭ قولنده فالمش. صغای خاننڭ ایکنچی خاتوندن ایکی اوغول
 بسار بری سید قول بری اوننان خان بو اوننان بهادر بولوب قزل
 توغ نعتنندن چتارق استقلالیک ادعاسیله اوز جیمیندن آن توغ
 کوتارمش جمع آن توغلق توره لر نڭ باباسی بودور. ایشم خان اوغلی چنکر خان
 اوغلی توکه خان بر خاتوندن یالغوز دور اوغلی فولاد خان اوغلی ابوالمہبت
 خان اوغلی ابوالفیض خان بو جانیده اولن قزل توغلق توره لر نڭ
 باباسی بودور. چنکر خاننڭ ایکنچی خاتوندن اولی باقی نامنه ایکی
 اوغول بار اولی اوغلی آبلای خان دور باش وقتک چاؤ قولینه نوشوب

بەدە بر چاپوندىدە فضاڭ قولىمى كىلۇب اويسون تولى بى نىڭ خىدمىتىگە
 تۇرمىش تويەچىسى بولۇپ يۇرمىش ايكىن ەمەزادەسى فولاد خان بونى
 اوز قولىمى آلۇب تىرىپە قىلمىش اواغى ەمەرنىدە فولاد خان كىندى اوغلى
 ابوالمەبىت خاننى قىزىل توغ ايله اور اورنىدە قالدىرپ آلبلای خانقە
 یشىل توغ وىرۇب بەغى قىباللە والى قىلمىش سوڭرە آلبلای خان اوز
 استىعدادى ايله اورتە جوزنىڭ كىلىپە والوغ جوزنىڭ اغلىنىپە وكچىك
 جوزنىڭ دخى بر قىلمىشە ماللىك رەجەلە تورەلەرە فائىق اولارنى
 بىناىرىن آلبلای خان اوچ جزنىڭ خانى دىوب سوپىلتۇر اولدى. یشىل
 توغلىق تورەلەر كىلىپە بوگا مىنسۇبىر. نىسابلر بو اوچ توغنىڭ بارچەسى
 روسخان نىسلىدىن دىرلەر ايسەدە فى المەنى اوردا اعتبار یشىل سىراى
 خانلىرى قىزىل توغ چىغىنئى اولادى قى توغ اوگوداى اىقادى كوك
 توغ ايله امتىياز قىلىنۇپ سوڭرە كىلە بو دخى اونودىلەر قى ياقن آنالرىدىن
 اوننان ايله آلبلای خانقە نىسبت وىر مىشلىرى بەغى مذكۇر ايكى توغ
 ینە روسخان نىسلىگە انتقال قىلمىشلىرى.

ايكىچى شىخنىڭ نقلى روس خان نىسلىدىن تاشكىند وكلا ما
 وراۋالنىھى ضىبىنە آلەش باراق خاننىڭ اولادى اوزىدىن سوڭرە صەرا
 نشىن اولۇپ بو بورگان تورەلەر بارچەسى باراق خانقە مىنتەھى اولۇر
 اما باراق خان روسخاندىن بو واسىطە بى ياكە بى واسىطەمى بەغى صىبىپە
 اوغلىمى يا نىپىرەسىمى آنوق بىلمىز باراق خاندىن بىرىكىسنى قولدىن
 توغورمىش كىبى بىلۇرم دىدى باراق خان اوغلى بادا قول خان اوغلى
 جادىك خان اوغلى مىغى خان اوغلى ايشم خان اوغلى چىنكر خان
 اوغلى عزىز توكە خان اوغلى فولاد خان اوغلى ابوالمەبىت خان اوغلى
 ابوالقىز خان دىو سوپىلدى. بو ايكى قول ەمدەدە بىر دۇر مگر بونىڭ
 نىقلىدە باراق خان اوغلى بادا قول دىوب چىنك خان ساقىط اولدى.
 اولىكى نىڭ نىقلىدە بادا قول اوغلى باراق دىوب چىنكە داخىل اولدى
 بو ايكى نىڭ بونىن غەبىرى نچەلرنىڭ ەمدەدە واسمادە افتراقلىرى وار
 ايسەدە روسخان نىسلىدىن ايدىكەنە www.ywoburkitan.com
 ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آبا واجدادلىرى چىغىز خانقە وارانچە طبىقە خامسەدە وچىغىزنىڭ بابالارى
 خىزىت آدمە وارانچە آلتون بىشوك فىلىندە يازلىدى استىن آنىدىن
 كورسۇن وزىيادەسى نىكەلمەزىدە تىتار مىغول مادەسندە دخى كلۇر
 آنىدىن اوفۇب بىلسون.

آبلای خان

قضايقە نىڭ اخىرىغى خانلىرىدە مشهور ومەروف اولانى آلبلای
 خاندىر بونىڭ اواخىردۇرى روسبەدە يىكاتىرىنە «آبى پادشاه» نىڭ اول
 چلوسلرىنە مىصادى اولۇر بو خان ايتىدادە روسبە ايله رىفت آمد
 وصوڭرە خىتاي ايله باروش كلوش قىلمىشلىرى. قضايقە بى ضىبىنە آلەق
 وبونىڭلر يوللىرى تامين و قوتىنى تىكىمىل ايدۇپ آسياى وسطى بىپە
 آياق باصق روسبە نىڭ افكار عىتىقەسى ايسەدە بو ەنكامدە يىكاتىرىنە نىڭ
 مطىح نظرى قىرىم توفراغىدە اولۇپ او طرفلردە سلطان ايله ماچرادىن
 طولابى بو جانىپە كىكى كىبى اىھتىمام ايدالەپۇپ فقط قىزان و رىنىبور اھالى
 اسلامنە مفتى وقاضى قىمىق قىزاق خانلىرىنە مىشور وھدايا وىر مىك
 ضىبى دىسپىسە دور بىن ايله مىسلمانلرنىڭ خاطرەسنى كىندە چىل ايدىك
 ازان جىلە آلبلای خانقە خانلىق دىستورى وىرلىش ايدى. دىمىك نظاملى
 پادشاه نىزدىدە خانلىقى تىصىبق ايدىلمىشلىرى. آلبلای خاننىڭ غىزاقى قىلماق
 ايله اولۇپ بونلىرى قىزىل چار و قىر قىزاقى اطرافىدىن آيكوز صوبىنى
 اوتانچە ەنداب سورۇپ قىزاق نىڭ بىرىنى كىيىكىن بو خاندىر. قىزاق
 قىلماق قىدىمىدىن كۇب مىدت آنشوب چاپشوب اىكتر اوقانقە قىلماق غالىب اولۇر
 ايكىن شىرقىدىن خىتاي عىسكىرى كلۇب چوڭقار خانلىغىنى بىتۇرۇپ قىلماقنىڭ
 بىرىنە استىلا ايتىمكە قۇتلىرى آزالۇپ اىكترى خىتاي ەمايەسىنە داخىل
 اولمىشلىرى ايدى خارچىدە قالان آزى قىزاققە مىقاومتە قادر اولەپىيۇپ
 چونكى بونلرنىڭ بو پىرىشان حاللىرىنە مىقارن آلبلای خاننىڭ اقبالى اوسكە
 چىقارنى روسبە نىڭ امداد مىغوبىسى ايله اورتە جوز ايلىنە وبانى ايكى
 جوزنىڭ بەغى قىباللە ەكىمىتى چارى اولۇپ ەلە قىزاقدىن قوشۇن

مع قیلب چنغز تاغنىڭ غربنده وشرقنده نچه دفعه قلماق ایلینی
ماپهشار بونىڭ ضربندن تورغاوت طائىفهسى ايرتیش صوینىڭ ايرینه
«یوقاروسنه» کیدب قالبه تاغىنىڭ غربنه کیلامیوب قلماق ایلی تار
وغا تاينىڭ جنوبنه کیدب اروچار ایکن صوڭ غربنه کیچالمیوب
ورمشلر. قلماق بویله ايراق کندیسه ده قضاى بونلرنىڭ قدیمی سیاستندن
سپسکانوب بوش یرله باصغده جراثلیک قیلامیوب حاصل قلماق
قضاى بر برندن فورقارق ایکی اورئاده طلا وعرضا بش آلتى یوز بلکه
یاده چاقیریم یرلر بر نچه یرلر ایلدن خالى انساندن عارى تورمشلر.

آبلای خان ایامنده بهادر وعسکر بشى اولن ذوانلر فرا کیرای
بانبای باطور آلتى باى باطور اقتان بردى باطور ایسمهبت باطور
طای چونکای باطور کیرای جنبک باطور بور اقبانتای باطور، فانچغالی
وکانبای باطور بستین مالای صارى باطور وامثالهم بونلرنىڭ هر برى
هادرلیک برله شهرة تمام چقارمشلر ایسه ده جملدن اقوى واعلاسى
بانبای باطوردور. صوقشده اطرافنه تاش توفراقدن سور وفورغان
قیلب ایچینه قمالوب منتق صداق تاش کيساک آتوب مدافعه ایله
دشماننى یقین کتورمبورلر قضاغه بوگا قمال دیرلر چیب دیرلر. چیب
یل قمالنىڭ فرقى بودورکه چیب چیتدن وارن دشماننىڭ مترسى که
یچدن چقب باصمسون ديه اعتیاطا بصامش بر پناه دور. قمال محصور
قالان قومنىڭ صغناچق ملاذى وملچائى دور. قضاى بویله قماللرنىڭ
یچمىنى ویران قیلمشلر آلمشلر ایکن بر سفر چنغز تاغنده قلماق
قمالده قمالوب مسلماندىن کوب آدم شوب توشوب تاڭلىک تارتدق
آبلای خان بهادرلرنى تعریض اوچون کم که بو قمالنى بوزه آگما
خانلقمى ویررم دیوب بوشرفه نائل اولمق آرزوسيله بهادر سرکردهلر
هر برى اوز قومنده عسکرى ایله سعى قیلمشلر ایسه ده آلا بلهاملر
اغیرده مزبور بانبای باطور وایسمهبت باطور ایگاولرى آزعسکرى
برله واریب اوق صداق تاش تىڭ صداقنه باقمیوب اوزلرینى اروب
قمالعه کروب قلماقنى قروب سرنجام قیلدقده آبلای خان بانبایغه

خان اسمنى ویروب ایسمهبت که بر قیمت بها کیشتهلى یارغاق طون
انعام قیلمش اوشبو عنوان برله خان قبانبای دیوبده سویلیورلر.
قبانباینىڭ دارابوض اسمى دغى واردور. دارابوض مبارز لفظندن
ماخوذدورکه اوزنلرینه نارتمشلر. مبارز ومبارزه دشمان ایله یالغوز
مقاتله ایدشمک دیمکدر. دارابوض اوزلرنچه باطورلره بهادرلره خاص
برشان کویا برلمش نشان اولوب مبارزدن محرف مبالغه مقامنده
سویلتور عنوان عظیم دور. قضاى لغتنه «دارا» یالغوز دیمک «بوض»
آق دیمک بس دارابوض بو ایکی دن مرکب بر لفظ مستعار اوله.
سبق امثالها ما فی باب الفاظ مستعمله بینهم.

قبانبای باطورنىڭ اولگى اسمى ازبصار ایکن قبان کبی یوز
قویمش طرفدن فایتمادغیچون بو لقب ایله سویلتمش، قبان معلومدرکه
خونکک ایرکاکنه ایتولور. بو طائىفهنىڭ عادهلری بر نسنه ده عددن
نجاوز مدح ایدر اولسهلر اشد کریمه نسنه ایله توصیف ایدرلر.
مثلا بر آدم غیور وعقل بلوملى دانا اولورسه های بولمايتوغاناق
کاپرغوى دیورلر اسلامه کفردن ابغض شى یوقدر. ودغى کیرآضو
کوک جال غوی دیرلر ذى ناب فاشقر دیمکدر یولبارص آیو کشى
دیورلر، هر برى قباننىڭ یولداشى اولوب عربلرنىڭ ایجابى نفى ایله
تاکید ایلدیکی کبی اعسنى اقبیح ایله تعریف قیلحق تلفظده بونلرنىڭ
باشلیچه سرمایه سیدر. مثلا بر ذاتى کورکام ونهائنده گوزل واهسین
دیمک اولسهلر چرکنای صلونای چرکیننىڭ ادا میسای دیوب ضدنى ضم
قیلحق تشبیب ایدرلر. چرکین اعسننىڭ کورکامنىڭ ضدى دگلمى وهکندا
وبزم نوعی ده دغى بر نسنه یی نسنه یی نسنه یی اولومکه یغشى بولغان
دیورلر وحالانکه بنده یه اولومدن اکره واعلظ هبیچ شى یوقدر.
وآلتى شهر اهالیسنده دغى بر کمسه یی زیاده ماقتامق بولسهلر
یمان یتیم دیورلر انسانه یتیم لکدن اشد یمانلقدن اقبیح شى اولوز
ایکن محل مدحه بویله تعریف ایدرلر وهکندا.

آبلای خاننىڭ قلماق ایله اخیر صوقشلرى کندى جنود کثیر

ايله چقب فالبه تاغنه كلدكده ايلنك قايتوب ايناك كه توشدكندين
خبر آلوب تورغاوت طائفهسى تار بوغاناڭ شامالى لاستو چورغا بوينك
وقلباق ايلي تاغ مزبورنك جنوبي اروچار ايميل بويونده ايمشلىر
قايسى چتدين وفايو جهتدين باروب چاپمق كرك ديوب اكايرلرى
ايله مشوره ايتدكك قوماندە باشلىرى بوكانباي باطور وقانباي باطور
ايكولرىنك، مصلحتى مخالف نوشوب بوكانباي باطور دبركه تار بوغاناي
اشوب اروچار ايميل بويونداغى فلماق ايلنى چاپارمز زيرا لاستو چورغا
بويونداغى تورغاوت ايلي ايلنك چيتى بوزلر طرف بىتى دور بويله
اولدقن آنلرى طيار آدملىرى مهيا دئم اويغاق ويرافلى نوررلر
تاغدين ايرته توشدىكى بلكم بوزلنك آتلاندىغەزدين خبر تامش اوله
احتمالكه فرصت الدن كيدر عسكر تلى ايدر مز آليسداغى ايلبي
پرژا بولور. آكسزده باروب باصساق مقابله به قدرتى قالمز مدافعه
قيلب بلمز سالمين وغانمين قايتورمز ديور. قبانباي باطور بوگا معارضة
قيلب ياقن بىردىن لاستو چورغاغه بارمز آنداغى ايلنى آلورمز آليسقه
وارساق آت آرور آزيق نوكانور عسكره فتور وضعف كلور مبادا
بو ايل ايزمى كوروب بوزاردىن خبر تاپوب او طرفه كندكمزى
بلسه ايلكارى ايلگه خبر يوللاب بوللر آرفامزه توشهرك اورتايه
آلور ديور هر ايكسى اوز عزمى تقويه ايدب آرادە خيلى كفت كو
اولور. آبلای خان بو ايكىنك قايسى بىرىنى ترجيح قلمايه بلمبوب
مصلحتنى بر جايه قرارلندرميه شعراستدن بخار نام جرچيه ايما ايدر
بخار جرچى قبانباينك رأينى موافق مرام بلوب آنى ترويچ ايله بو
فافية بى سويلمش.

سين آبلای آبلای * تركستاندن كاكان اول ايدك * اوزان برى
كلكانصوك * الوجوده نولانك * توبه سمين جايفان قل ايدك * دولت
قوندىن باسكا * قدر كادى فاسكا * باق اوييه تونادك * آلتون توغورغه
قونوب * آق صوكتارداي ^{كوزيبى} تولاك * آليسدن نويات تيلادك * سين
فانچغالى بوكانباي * توفوم كىساس اورايدك * تون فانوب جاكا جورايدك *

قبانبايدىن بورون ئايزكىدى * قچان سين جاوغە ترادك * ديوب
آرالزندن رفع نزاع ودفع شقاق فيلهرق لاستو چورغاداغى تورغاوت
ايلنى چاپمشلىر مسلمانلردن بر خيلى چقم بولمش ايسهده فالانى
غنيمته غرق اولمشلىر.

فافيةده «ترادك» لفظى سانچدك ديمكدر، معنىسى قبانباي باطور
بخار بهىي كوب كوروب سندن بورون تچر به حاصل ايتمشدر. سن بوكانباي
بو خصوصده قبانبايدىن ايلرويه كيدە آلەز سن آنك فكرينه يە آلەز سن
قبانباينك رأىي طوغرى دور ديوب جواب ويرمش اولور. فى الاصل
بوكانبايينك مصلحتى دخى عقلدن ايسراق دگل ايكن بخار جرچى
لمصلحة قبانباينك سوزينى صواب كورمشدر.

قضاى طائفهسى اولده شاعرلرنك سوزينه بويله اعتنا ايدر
اولمشلىر. شعراستنه آقون ديورلر. آخوند ديمكدر. موندن بر دور
مقدم يعنى اوتوز قزق يىلار توشنده وآندن بورونراق آقون ارغه
آت توبه يامبو ويرر اولمشلىر بونكچون آقونلر جوزدن جوزه
كيچوب قبايلدن قبايله گزوب جايلاب قشلاب يوررك كوب مال
جمع قيلب ايلينه قايتور ايكانلر الوغ مهركلرده طرف طرف بولشوب
هر شاعر اوز شعرينى آخردن ترجيح ايله آيتوشوب چيىكوب،
چيىكشوب يوررلردى. اون بش بكرمى يىلار توشنده آت ويرنلر
وار ايدى. بابيتچهليك سفاهتنده كندمز دخى ويرمش ايدك. ايمدى
بو وقتلرده آيتوشمق فالدى اهالىنك انعامده آزالدى بنايرين
آقونلرنك حالى پروشان اولوب اولانكچى مرتبهسنه تنزل قيلدى
آقون ايله اولانكچىنك فرقى بودوركه آقونلر شعرنى اوز طبعندن
انشاء وانشاد ايدر اولانكچى ايسه اوركانوب آيتور اوز كوكلندن چقارلمز
مهركلده مكالمه فيلالمز مباحثه به كرالمز.

شاعرنك بر قسمنى جرچى ديورلر درجهده آقون ايله برابر
اولور مگر شعرنده باشقهلىق وار شويلهكه آقوننك شعرنى اولانك
ديورلر مصراعى دورت يازياده كلمه دن مركب رباعى اولور.

اما جیر دیدکاری شعر لفظندن آلتن موزون ومسجع کلام
 لوب فقره سی اوچ کلامه دن مرتب اولور. مثلا بونگ فیئلنه یازیلش
 ارچرچی ننگ شعری وتیز دورکم یازیله یی آسان آتانیك مقال
 ناسی و آبلای خان ننگ وفاتی حیننده سولنان بخارننگ قصیده سینده
 بر دینلور. کیلاچکده قدا بای آقون ننگ رباعیه سینده اولانك دینلور
 بیجی. ایکنچی فرقی آقون لر ننگ اولانکی غلیبت اوزره (انهم فی کل
 دیهیهون) مذمتننگ ماصدئسی اولوب، ارچی ار ننگ سوزی اکثرأ
 ن من الشعر لحکمة) مدحنه موافق وعده ونصیحت کبی تمثیلی
 تأثیرلی اولور. ثالث اولانك ننگ اولگی ایکی مصراعی اغلبا اصل
 صده مدحلی اولموب مجرد قافییه اوچون کتورلر. اما جیر ننگ هر
 سراعی نتایجندن خالی وافاده دن عاری اولموب جمیع فقره سی بر
 دعانی مشرودور. لکن شعر اسمنده هر ایکسی مشترکدر. ودخی
 هر ننگ بر قسمی تافهق وبر قسمی جوقند دیورلر. بونلر جیر
 تننه داخل ایسه ده تافهق دیدکاری مجرد کلام مسجع دن عبارت
 لوب سخن چین. «چین» آدم لر زینت کلام اوچون مقال لرده قوللانورلر
 لا جاباو آدم صوفهق چیل * جامان آدم تاقماچیل * جول بلمگان
 بتا و چیل * چون بلمگان بو فتا و چیل * و بوگا ماند سوزلردور. اما
 قتا و دیدکاری میتنگ محاسنی ذکر ایدن مرثیه دورکه بونگ بیانی
 یکه بابنده و آش فصلنده یازیلور.

آفا آیتولمش محاربه ننگ ایکنچی یازنده تورغاوت قلمافدن نهجه
 ننگ آدم آتلنوب قضا ننگ یولنی بو صوب قولوم ایلنی چاتوب اولگی
 ننگ انتقامنی آلوم دیوب کوب قوشون وقول چنقر تاغنه وبر
 لک کولدر تاغنه کلمشدر بو حینده قضا ننگ دخی قلماق قصده آتلانوب
 کورچاولی تاغنه کلدکن قلمافننگ غرب طرفه اوتمش ایزینی کورمشدر
 قولنی یعنی عسکرنی آرقامزه تاشلب ایلنی چاپقانهز برلن بو قوشون
 نی آمان قویماز اول بونگ ایشنی نوکالوب بعده ایلگه بارمق
 ننگ کی کاشنی قیلمشدر ایمدی قلمافننگ بو عسکرنی نه یره واردیغنی

وقایسی تاغده یانیدیغنی بلمك لازم اولدقده متای چونکای باطور دالا
 کودیان آدم ننگ بر بو کور وک آتته منوب کیچه سی یوروب واریب اگر
 بولسه بو تاغده بولور دیدیکی جای ده تاك آندیغی ایله اوزینی
 صحرایه صالیب کورنوش فیلور. قلماق بی تمیز بونی کوردکله بارچه سی
 بردن بونگ آرقاسنه توشوب قومشدر چونکایدیه اوز عسکرنی یانیدیغی
 طرفه قاچوب قلماق قوشونی چونکاینک ارقاسندین فوارق اوزافدین
 اوزاق سوزیلوب اوزیلوب کلدکده کمینده «پوصوده» توران قضا ننگ
 قوشونی بولاك بولاك هر یردین نیکوب کلسنی قوشولر قلماق قوشونی
 اوچ مکدن آرتوق بعضلر بش مک مقداری ایمش دیوب حاصل
 نهجه مک ایسه ده قلمافدن برکشی قتلوما مشدور. مسلمانلر ۵۰۰ کشی
 ایمشلر برتوره ایله توفز کشی شهید اولمش قومانده باشی آبلای
 خان ننگ اوغلی ایدی دیورلر. بو عسکرنی سرنچام قیلدقندین سوگره
 قضا ننگ آلندین قوشون کندی دیوب بی پر و ایاتان قلماق ایلنی
 اروچار بویندین باشلب چاپوب خاتون صواته ایمل گه چه کلدکارینی
 روایت ایدرلر. اوشبو جورقده قلماق خانی فاندی جاب قتل قیلنوب
 قزی چاغان خانچه اسیر نوشمشدور بونی آق توغلو قدن باراق توره
 آلمش. باراق ننگ وفاتی بعدنک قزل توغلقدن ابوالفیض خان نکا حله مشدر.
 بو خان ننگ اولادی اوز فصلنده تعداد ایدیلور. قلماق نهجه زماندین
 بویاق قضا ننگ ایله آتیشوب چاپشوب غالب ومغلوب اوله کلمشدر
 ایکن بویله بر فاحش منهزم وبونگ کبی بر نسالان عظیم کوردیکی
 بو قدر دیو سویلیورلر. اوشبو ایکی چاپو یعنی اولگی سنه لاستو
 چورغا بوینده بعده اروچار ایمل بوینده واقع اولان ایکی چاپوندی
 ۱۱۶۰ ایله یتمش هجریه بیینده وقوعه کلوب بوندن بر یوز نهجه سنه
 سوگره زمانمزه کورلمش دینکانی بوزغنلغنده کیکان چغان عین شول
 ایکی موضعه قضا ننگ ایلنی چاپیدیغی چوچک بعثنده یازیلور.
 آبلای خان قلماق ایله آلسیدیغی اثناده شرفدین ختای عسکرنی
 کلوب جو نغار خانلغنی بتوروب غولجه شهرینی بناییدیلر جو نغاری لری

ھېچا اطاعتنە آلدېلەر مگر اوشبو چاپوندى كورمش قلماق تورغاوت
 اېلى ختاي ھمايە سېنە كرميوب فاچوب غرېبە كتمەشلر اېدى فاچدقلىرى
 بويلار بىنە قوط اولمېيوب بونلر آبلای خانە آزيق واول ذاتنك شان
 وشھرتنە باعث اولدقن باشقە بر شى قزانمېوب اغېردە سوريلوب
 تولوب كلەرك ناعلاج ختايە التجا ايتدېلر فاچدقلىرى عفوالتجاسى قبول
 ايدىلەرك ايچن خان جانبندن فرە دورچن نام بر مامور غولجە دن
 چرى ايله چقب مزبىر آلامزده اولن تورغاوت فلھاندن ايكي ماڭ
 مقدارى آدم استصحاب ايدرك ايكي لىرفە اورنالېق جىساي آيكوز
 صوينە مصبلای صوباتباق صوديان موضعه كلوب نوشدېلر اول
 جايدىن آبلای خانە ايلچى ييارىب خان دخى مگدن زيادەرق آدم ايل
 كلدېلر مزبور لاي صونك بوينك صح سويلشوب بتوم توقناشوب
 كوك فاشقە آيفور فرا باش فوچقار صويوب قوللرېنى قانە باتوردېلر
 شويل قرار فيلشديلر كە اوڭكى اوتكاش ايش معفو آلتغان مال آققان
 قان سلبات من بعد فضاى قلماق بر رېنە قطعاً زبان و ضرر فيلماز
 شرطيل لاي صوتى مامور صو آبلای خانە ايچن ديو آد فويديلر.
 ايچن دېمك منقول لغتندە فقط خان دېمك اولوب آرتوق معناسى
 معلوم دگل ايكن بولقېمك آبلای خانە بالجملە باعث فزى ختاي
 قلماق بونك خانلغنى تصديق ايله اسمدە ايچن خانە اشتراك و مساوات
 قياس فيلنديقى دور والا باشقە بر امتياز و سبب افتخار كورنمېور.
 الا ن فسا باى بيتى ديان محل شول كوك فاشقە صويولغان توپە
 اېمىش. بونلر نك رسمندە صلح نامە لرى كتابت و امضا ايله اولمېوب وعد
 محكم و عهد احكم لرى قوللرېنى قانە باتور مقدر كە گويا بو شرطە
 كيم مخالفت ايدە جسدى قانە باتسون جاننى خدا آتسون منگو
 نوموغن ياتسون دېمك اول. اصلى چنغز خاننك چقاردېقى آيين وىساسى
 اولوب قضاستاندە بر غەلى وقتلر اجرا ايدلمشدر ياقن زمانلردە ترك
 والغا ايدلدى ايسە آرتوق صو والى دخى مسوعە زدور.

مامور لفظى معهور دېمك اولوب معهور غرېبە مرعاسى كوب
 اھالىسى نوق اموالى چوق آبادان لغە ايتولور ايكن قضاقدە كوگلدن
 غم غصە وكدورت كيدوب سرور وشادلق مقامندە استعمال ايدىرلر.
 مثلا ايكي آدم مخالف ايكن صوگرە تاتولشوب دوستلشوب اويناپ كولوب
 باروب كلوب خوش صحبت ايتسەلر مامراشوب ماچراشوب مازمايرام
 بولشوب قالدى ديورلر؛ ثور آيىنى مامور دېمك دخى بوندنر.
 يعنى عربى و تركى ھر ايكي معنابى مشتمل اولوب برى ديگرى نك
 مراد فى اولور.

الحاصل بزبور لاي صونك بوينك اصلاحات انمامە ايرشدىكن صونك آدىنى
 مامور صو فويوب بو آنە قدر او اسم ايله سويلنمك دە دور آيكوز
 ديوانك توبانندە بر چاقريم بىردن آيكوز اوراننە قويا. باتباق صو
 بوندن توبان بر بكييت يردە اولوب اول صوى بوندە يازمى دركار
 دگل ايكن مخبرنك ھر برى لاي صو باتباق صو ديوب قوشاقلب
 سويلدىكن ابكسى معا درج ايدلدى والا باتباق صونك مصالحە
 بابندە مدخلى يوقدر.

بو مصالحە يى اوزلر نچە قاندى جاب بتومى ديوب آد قويمشدر
 چونكە تورغاوت قلماقنك قاندى جاب اسمندە خانى اوڭكى يل چاپوندىن
 مقتوب اولمغلە قلماق ابتدا خانلر ينك خونى صوراب لىكن مقالە دە
 اوڭكى خون و مال سلبات قبلندقن خون اورننە مصالحە قاندى جاب
 اسمندە قالمشدر كە مزبىر خاننك نامنە بر آثار يعنى پامتينوك
 منزلەسندە اولمشدر. بوخبرنك راويىسى اون عدددن زيادەراق آدمە
 بالغ بولمىش ايكن كلسى نك ذكرى حاجت كورلمېوب ايچندن سنە سېنى
 تحقيق ايدن ايكي ذاتى يازمقل اکتفا ايدلدى. بو ايكي نك برى آلتەش
 ياشلرندن آشمىش آيباق صوقران بالەسى آتاسندن ايشتىكنى ۱۳۰۵
 نچى ھجرىيە ايكنچى جھادلاخرە مصادف اولن ۱۸۸۸ نچى فبرال نك
 ايكنچى كوني بىزە سويلدى. آنامز صوقرانك جلى ايت دور توفسان

باشنده جلان یلی دنیادن اوتدی اوشبو اوستومزداکی دوگنز
 وفاتنه فرق اوچ ییل بولدی. آتامز مامور صو مصالحه سنده
 ت پاشنده ایکن ایکنچی یازنده داغان دبیلی دیگان یرده غتنه
 بوب آنک کیلهسی یازنده توپان یلی آیکوز بوینه کلوب اوشبو
 رنگی قشلاومزنی بابامز قونوسبای ملک ندهش بزدن بریل بورون
 چی قشلاغان فرجی دن بورون مصالحه لکنه قزای ایلی قشلاغان
 ن قزاقده قزای دن ایلگاری آیکوز بوینه ایرکاسی تیکان ایل یوق
 ب سوبیلور ایدی دیدی اه.

ایکنچی راوی حاجی قربان ابن کنجه دور بوتکه توره دن نقل
 الحه صیر یلنده بولوب حالا ۱۱۸ ییل بولدی دیوب منم بوتکه
 ودهن ایشتمیکم دوگنز یلنده ایدی اوشبو اوستومزداکی بارص
 سه یکرمی یدی ییل بولدی بوخبری مکا سوبلدکندن ایکی ییل
 کوره چوچک بوزولدی بوده صیر یلنده ایدی دیدی اه.

بارص یلی دیدیکی بو مترجه سوبلدیکی سنه دورکه ۱۳۰۷ ماه
 الحجه یکرمی اوچ یعنی ۱۸۹۰ میلادیه ایبولک یکرمی سیکزی ایدی.
 سی ضابطی بودورکه ۱۱۸ گه یکرمی یتی سنه یی ضم قیلسق بزه
 یلیدیکی سنه ده مصالحه یه ۱۴۵ ییل بولوب بجزتنگ ۱۱۶۰ نچی یلدرینه
 اداق ایدر. اولگی مخبرنگ یعنی آیلقنگ سوزندن مصالحه
 کفی صیر یلنده اولوب ایکی خبرنگ بینده اون ایکی ییل اون
 چ ییل تفاوت کورنور. شویلهکه صوقراننگ توفسان ایکی باشندن
 رت یاش تاشلاساق سکسان سیکزه قالور بوکا وفاتندن صوگره غنی
 ق اوچ سنه یی ضم قیلساق ۱۳۰ ییل اولور، بزم ایشتمکمز ۱۳۰۵
 دن مزبور ۱۳۰ نی آلساق مصالحه ۱۱۷۳ نچی ۱۱۷۴ نچی سنه لره
 فری کلور. ایهدی اکثرک تولنه و خبرلرک فرینه سینه نظراً حاجی
 باننگ حسابی درست کورنور والله اعلم.

بیار فلعتسی اوشبو مصالحه یلنده بنا بوله شدی که بیانی چوچک
 یلنده یازلور، بو مصالحه یه قدر قزاق ایلی چنغز تاغنه کلهش دکل
 ن مصالحه یی صوگره آقروزاب آبانکلب ایلور باصیلر، آیکوز

اوزاننی اوتوب آلاکول وبر طرفی جایسان وتار بوغا تای تاغنه چه
 آشدیلر، آبلای خاننگ اولده یورگان یرلری قزل چار وکوکچه تاو
 نواچیسسی اولوب مصالحه دن صوگره کندی چنغز وارقات تاغنه قدر
 کادیکنی واوردا تاغنی مکان وقشلاو قیلب اوردا اسمی آبلای خان
 اوتوردیغی علاقه ایله بو تاغنه اسم اولدیغنی سوبیلورلر ایسه ده
 قزاق کلهدن اول اوردا نامی وار ایش دیان خبر دخی واردر.
 اوردا چنغز تاغلری خصوصنده اولن روایاتلر بری دیگرینی
 جرح ایدب ترجیحی قابل دگل ایکن ومعارض اولن کلاملری توافق یا
 تساقط ایله شغل لکنه مجرد تطویل کلام وتضییع مراددن ماعدا
 منفعتی دخی اولمیوب وبزم کبی بی مغز خادم لارک خدمتی دخی دگل
 ایکن سوزک موردی کلدکه مستور فالدرمق بغیل لکن دن صایلور
 اوچون عندمده اولانی علانیه یه بقاررم که ظن عاجزانه مه کوره بو
 تاغ چنغز ایله ارقات تاغنگ ارالغنده علی حده بولاک توردیغی «اورتا»
 دیمکه سببیت وبروب غایه ما تا مثنات دال مهله یه آلسنهش اولدیغی
 عقله موافق توشر بوندن غیری بر معنای مطابق ومفهوم مناسب
 کورنمبور. زیرا اتراکک بعضنده تاغی داغ اورتایی اوردا دیوب
 دال ایله سوبیلیان بطونلرمز واردور وبعضلر چنغز تاغی مشهور
 چنغز خاننگ ایلی یورمش یرلر اولدندن آکا نسبت ویریلوب
 اوردا تاغی اول خاننگ قشلادیغی یعنی او طاغی اوتوردیغی جای
 اولدندن «اوردا» آتانهش دیان سوز اوردا فصلنده بیان ایدله شدی
 بوده کوب یا کلشننگ بریدر، زیرا چنغز خان اوردا کبی بر کچک
 تپیه تقولوب قبائل ایسه چنغز تاغی کبی بر قطعه یرسه صقلوب
 اوتوران خانلردن اولمیوب یالغوز اوزینه بتون آزیا آزلیق ایدن
 خانلردن ایدیکی تاریخ توار یخه اشنا اولن فاضل لارک رعنا معلوملریدر.
 ایهدی چنغز تاغی واوردا تاغی ننگ مسمی سنده بو مترجه ننگ
 ظن عاجزانه سندن غیری برسند صبیح وبر دلیل صریح ایشده دکن
 من ادعی فعلیه البیان حدنه قدر بو دیدکه قرار ویردیم هدا.

آسان آتانڭ بر مقالې نځك معناسى بودر (*)

خان مشار اليه يعنى آبلای خان بر معرکه ده آت اوستوننده
 توروب اوزى نځك بر مسن بي ومورخ يعنى يشامش قارت وشجره
 آدمندن صورامشكه «آسان آتانڭ عيلى خيلى زمان بولار، قراغاي
 باسپين چورتان چالار» ديدىكى سورنڭ مفهومه بارامدېم معناسى
 بلامدېم اونهدور ديدكده، مخاطب بي آتى نځك باشنى بوروب قرون
 قراب توروب كوزينه ياش آلب فامچېسنى ايگار يينه صالحب: «اي خان بو
 سوزنى سېن صورامسڭ كرك ايدى سېن آيتماسام كرك ايدى. خانغه
 جواب آيتباسام * خاننڭ كوڭلى قايتادى * قاندر ا جواب سويلسم * خلقمى
 ديب آيتادى * خان آبلای آبلای * قايقولى موندای خبردى *
 صورامساڭ نبتادى * صورامساڭ آيتباسام * كسى لکم كيتادى *
 ايندى آيتايون نځكلاساڭ * مغان قهر يلماساڭ * قراغاي صودن قاچوب *
 چولكه بتكان بر درق * چورتان صوغه چدامسز * بالقنن چققان بر
 قراق * اويلامه چورتان اوچباس ديب * قراغايغه چقباص ديب * كون
 بانوصدن بر دسبان * آخرده چغار صو نوصدن * اوزى صارى
 سوزى كوك * باصديغى نځك آتى برب * كون چغوسغه قرايدى *
 چاچن آلماي نارايدي * غدايدى بلماس دېنى جوق * چماندك منى
 جوق * اوصى صندى بر كاپر * اوزى باصى جون كاپر * جياواب كيلار
 چورتانگا * جاغالى چكمان كيكوزوب * بالدى مای چاغار مورتوگا *
 چيهورلرگه جېم بروب * ايل قامون آيتقان چافسىنى * سويلتباي اورار
 اورننه * باوزداماي ايچار فانونكىدى * اولتورماي آلور جانونكىدى *
 كاغذغه جازار مالونكىدى * ايسابكه سالار باروڭدى * ايلوڭدى آلار
 قولوڭدان * عسکر قيلار اولوڭدان * تيكسزدى توركه چقاريب * باصوگا
 اول كون توغانده * تېكلوڭ نيماس قولوڭدان * بو آيتقان سوز آبلای *
 روياناي قالماس اولوڭدان * ايشتمساڭ منه قارتوڭدان» ديوب سوزىنى

توكاندكده آبلای خان آه قېلب صورادغنه اوكنه شدر. بوغبر ناسف
 كونه آدملىك هر برى نځك آغزنده باركار يەلرنڭ قولاي فانونق اوزلرينه
 آنوق دور. قدا باي نامنده بر اعمى آقون بار ايدى ۱۲۸۸ هجرىه
 ذوالقعدە ۱۷ ايسى، بر جايدە مزبور آقون دن صورادم آسان
 فايغوكمدر آنگ مقاله لرندن بلور ايسهڭ سويل ديدكده بويازيله پىق
 اولانڭ ايله جواب ويردى.

آسان نځك اصل توبى نوغاي دايېن * اولكانداردك آيتوى صولاي
 دايېن * بو سوزگه آنوق فانونق ايمس ايدىم * ايشتكانم نافر او بولاي
 دايېن * تيكنده نوغاي قضاى توبومز بر * آلتاي ايرتيس اورالدى
 فلغان دوبر * اور مېبت خان اوردانن پىققان كونده * آسان آنا
 فايغوروب آيتوبدى چر *

ديوب يوقارغى يازلەش مضموننى آيتوله چق ايكي چەل اولانڭ
 ايله ادا ايتدىكه بودور.

موان صوڭ قلى فلى زمان بولار * زمان آضوب زانڭ نوزوب جمان بولار
 قراغاي دك باشينه چورتان چقوب * بسالهلردك دورانى تمام بولار
 اوكونده فرنداصدن فايور كيتار * قاندىن كوچ قراغايدين چابور كيتار
 اولوڭ قزڭ اورسقه بودام بيلوب * فايوران ايل ايسل چورتوم صونك نيتار
 ديب آيتقان ايكن ديهرك قويچى اكام سويلاوچى ايدى ديدى.
 قويچى اكام ديدىكى: قويمان نامنده بر دانا ويلوملى آدم بولسه
 كرك. قدا باي اول ذاتىن نثر ايشتمش بزه نظم ايله سويلدى. زيره
 آقونلره نثر دن نظم يىگىل دور آنلر نظم سز سوزنى سرد ايدوب سويلب
 بله زلر. بونڭچون آقون داوغه چاراماس، چچن چاوغه چاراماس
 ديورلر مشهور مثل دور.

آسان آتانڭ بعضى احوال وافوال لرى سلسله اجداد قضانده
 آيتولوب اوتدى سوزىنى سچع وقايق، ايله سويلوب هر كاهه سنده
 بر نكات غريب وهر تركيبنده بر معانى لطيف مفهوم اولنور بيوك
 ذانلردن ايش. ايكي جوار مملكتنڭ يعنى منقول تثار يعنى سراى

خانلریك و روسیه كنازلریك عركتنی فكره آلوب افعالارینی میزانه
صالیب اوز خانلریك اوز و نسز طوراندن قندین دولت کیدرینی و روسیه نك
بو یورنلره استیلا ایدرینی قرائن و قائللرندین آكلامش و آندن قیاس
ایدوب مزبور سوزلرنی دیهش اوله.

صاحب الترجمه آبلای خان اوزاق مدة اوچ جزگه نافذ الحکم
خان اولوب دولت وصولت و آبروی و نعمت اوستونک دوران سورمش
ایکن اواخر ایاملرنک اقبالنه غلغل کلوب بر آز یلرلر تقصیرلیک نارتشمش
مرارة عزلی نسانمش دور. چونکه معمور صو مصالحه سندن صوگره
خاننک میلی ختای طرفه متوجه اولدقدن روسیه نك نظرندن ساقط
دوشدیکی اثناده اوز ایچنده آز نسندن دولتنه نقصان طاری اولمش.
شویله که خاننک فایسی دور بر اوغلی بش آلتی یولداش نوکرلریله
یولاوچی اوللر ق چقب بولده بر آیلغه راست کلور اولنک چیتنده
قوش چادر کورندکدن سوداگر ظن قیلب آگما وارلر. اول ایسه
فایننه کلشم کیواننک قوشی ایمش بونلر باروب سویلش قیلدقده
اویون کولکی ده دولاشوب چولاشوب اوتوران یاشلر بونلره جواب
دیرمز اوبده اوتوروب استیلا ایدر. نوکرنک بری آندن توشوب
قوشداغی لری اورمبه باشلار اراده بوبالاش چقب خاننک اوغلنده
قامچی نیکار. خاننک اوغلی ایدکنی بلدکک اولن آدم کلوب افسقال
بیلر هر نه ایسه قوش چادر داغی لرنی عیبلی کوروب جزا صالیب
خاننک اوغلنده آت چپان یولداسلرینه دخی کیوم بیوم بروب چوناتورار.
نایتدقده نوکرلرنک برندن بو واقعه خاننک فولاغنه ایشدلور. خان
اوغلنه کلوب باشکا قامچی اوردقده آت چپان ایله بتوبسن اولدرسه
خوننک دخی معلوم بولمش بوداغ بزلره سویاکمهزه آز تامغا دگل
یاقتدیریب جزا آلتی کرک ایدی یا که عفو قیلب کیچوب قویمق کرک
ایدی دیوب بو آچو ایله مزبور ایلمک عرضغه کلشم آنای یاخود
قانا نامنده بر بیلا گولیک آدمنی تروتوب باغلار. ایلمنک یغشی لری
نارتیق و بشکیش ایله کلوب عذر معذور آیتوب عفو طلب قیلب

یالواریب صورارلر ویرمز. آنای بر نچه ایام و آی بویسه بایلاوده
فالور. بعده ایل جمع اولوب قزبیک بی که کلوب اول ذات اوغلی
بیک بولاطنی بیاریب خاننک کوب تولی برله آناینی صورار التفات
ایتمز. اخیرده بیک بولاط بر اوغلنی یینه آنای نك ایلندن برکشی
رهن ویروب آناینی اسپرلیکن آیریپ آلورده جمیع آرغون
اتفاق اوللر ق خانندن بلا بدل مرهون لرنی صوراب ایلچی بیارلر
اگرده ویرمز ایسه بزم ایله اروشور یرینی توروشور اورننی
آیتسون دیورلر. خان ایلچی یه بیک بولاطنک بالاسنی ویروب اوبرینی
اوغلوم نك قامچی قانی بیلسون دیه اولدر. «زاد فی الطنبور نغمة
اغری» خاننک زعمی بو ایدیکه بیک بولاطنک اوغلینی آزاد قیلدقندن
آرغوننک اکثری راضی اولورده آنکله کیدر. آنای ایسه آدمنی
اولدردیکی سیاستدن سیمکانوب مکا فارشو کیله بلمز دیوب بومطالعه ده
قیلمش ایکن ایش خاننک دیدکنچه اولمیوب مزبورنک قتلی قضاقتنک
ناموسینه توقونقل زیاد، هجوم واتفافه سبب بولدی. خان حکومتک
المن کتدیکنی بلوب بش یوز اویلوک تولانکوت توابعی ایله
کوچوب ترکستان قرینده فرا طاغه باردی آنده بر ایکی یل قشلاب
ماللری چوتاب قریلوب باز قایتوب بورونقی یرینه اواسکی ایلمنه
کلدیسه ده قدر عزتی قادیمگی دک اولمیوب اولدران آدمنک خوننی
ویردی بو تنزلده وفات ایتدی. خدا رحمت ایلسون. حیانتنه ایل بر
آز یلر بویله زوکران اولسه لرده بعد الوفاة اولگی خدمت وحال لرنی
ملاحظه ایله اوچ جوز اتفاق ایدوب الوغ معرکه قیلیلر یعنی آت
چابدروب آش بریدیلر اولدلرینی هر طائفه ایله توره قیلب آلدیلر.
آبلای خان اغیر ایلمنده صاعب فراش خسته یاتمش ایکن
مشهور بخار جرچی کلوب بو شعری سویلمش.

قایقوسز اویقو اویوقا اتقان خانمای * قایروسز بیلقی باقوزغان خانمای
فالوکسز خاتون قوچوزغان خانمای * اوچ جوزدن اوچ کسینی قربان قیلسام
صونده فالار میکان قایران چانکای

دیوب ینە سویلمک بولدقده خان کوزینی آچوب توفته دیه
 اشاره ایتمش و دیهمش که من یورتمه بو سویلدکک اوچ خدمتدن
 زیاده فائده کتورمدمیم اگر بوندن آرتوق سوز دیهسن من مغرور
 اولورم سن یالانچی اولورسن دیهمش. واقعاً سویلدیکی اوچ مصراع
 مثلاً: قایغوسز اویقو، خاطر جمع لیک و ثروتدن کنایه، فایروسز جلقی
 یورتنک تنچلغندن اوغری فلان یوقلغندن عباره، فالوگسز خاتون غنیمت
 توشن چاریه دن استعاره اولوب ایامند کوره واهالسینه کوره آز
 خدمت دکلدن.

کک بو وکک بونک یوقاروسنده یازیلن شعرلر اگر عرب
 فارسی شاعرلرندن ملفوظ یاغود ترک فاضلرندن مسهوع اولورسه
 نچه کتاباره یازلور نچه معانی آنور اییدی عیق که فضاقت لسانندن
 سویلمشده اولانک دیه چردیه اسمندن نفرة ایدوب اعتبارغه آلزلر
 مفهومنه وارمزلر مطلعنه مطلع اولمزلر.

آبلای خان سبقت ایدن مصالحه دن سوگره قلمانی قوبوب قرغز
 ایله توتوشمش اییدی. اوزندین سوگره اولاد واعفادی آرغون ایلنک
 فالوب وهر نچه لری الوغ جوزکه واریب آنلر دخی قرغز ایله فاتی
 آلودیلر. لکن بو فاللری کندیلرینه بیک یخشی توشمیوب
 نپیره سندین نچه لری قرغز قولنده تلی اولوب کندیلر محلنده اجمالا
 بیان ایدلور.

آبلای خاننک وفاتی بعدنده نایمان ایلی آمری وزاجری اولمقدن
 بی باشلق قیاب بری برینی یماک تالامق و چاپشمن ایله مبتلا اولدیلر
 آخر کار بودردک دواسی بر آدمنک امرینه انتقاددن غیری امکانی
 اوامز دیوب نچه قبیله ایله اتفاق ایله اصل مرکز لردن بر خانزاده بی
 آلوب کلمک اوچون صبان بوتنه قرابی مرون بورانبای بی فوجامبت دن
 صرمیت بی قرچی قستارو بای بی بای سیرفدن طولوبای نامنک ذواتلرنی
 انتخاب ایدوب چقاردیلر بونلر کچی یوزده ابوالهمبت خانقه واریب
 آتی دعوة و تکلیفی قیلدیلرندک او ذات بوسن ساله کلدیکم کونک آتا
 یورتونم اصل وطنی تاشلب کتمک کک لایق اولمز اوغلوم

ابوالفیض خان

ابوالفیض بی آلیب باروب خان نصب قیلکزرلر دیوب، ابوالفیض
 هنوز بلاغت که یتیمش یایتمامش باش ایکن عرف وعاده لر نچه کچک دن
 نامزد ایدلمش یعنی آتاشلمش علیله سیکه خانم پادشاه بنت نور
 علی بن بوالخیر خاندن بوکای خاننک اغتی اولور. اوزادوب آلوب
 اوستنه اوی تکب دعا فاتحه سیننی ویروب مشارالیه م ایلچی لره قوشوب
 چوناتمیش. ابوالفیض صبان ایلینه کلوب بای قرابی اولنک قرارلنمیشدر.
 چنغز تاغی ایتمکنده مکان واول چایی قشلاو قیلب فوش صوی
 بوینده صالحمش مسجدینک اساسی ۱۲۸۰ نچی سنه لره قدر موجود
 و آثار ی بللی اییدی. امامی ایوب خواجه ایشان اولوب بوکونده
 اولادلری مرون ایلنده یورلر. ودخی غانم پادشاه مسجدی دیزلر
 فزل چلیک دیدیکی یرده دیرب مزبور تاریخه قدر آنک دخی آثار ی
 بان ی اولدیغنی خبر ویردیلر. ایامنده بو مسجدنک امامی سید یعقوب
 خواجه دیان ذات ایهمش.

ابوالفیض خان کلدیکی ایله نایمان ایلی کلا بوکا تابع اولدیسده
 آز مدت سوگره بعض قبائل آق توغلای تورهلر دخی آراشدی زماننک
 ایله غولجه وچوچک قولتوغنه چاقلی وجایسان کولی یوتاروسی ماگرات
 وصاغری تاغلرینه چه وایرنیش اوتوب آلتای ایتمکنده قدر واردیلر
 اولادلری ختایه تابع اولوب وانک کونک منصب لرینی آلدیلر. سوگره
 روسیه تصرفنه کریب الا بر آز ایله ختای همایه سنده قالدیلر.

ابوالفیض خان اوزی نه روسیه ایله مقوله ونده ختای ایله
 موانسه قیلدیغی معلوم اولمیوب تخم باسان توخی کبی فرزند
 کوبایتوب قبائل قبائل تاراتوب توره قیلحق ایله شغلنمیشدر. بوندن
 غیر ی بر نام قراندیغی مسهوع اولمادی.

آبلای خان و ابوالفیض خانلرنک جسدی ترکستانده دور او زمانه
 بویله بیوک و شانلی آدم لرینی حضرت سلطان چوارنه قویوق عاده

اولوب ۱۲۰۰ تارىختىن سوڭرە اول عادەلرى تۆرك ابدلى. طرفەزده مشهور آدملىردن ابك اول بو باقلرده دفن ابدلىن ذواتلر، صبان بوته غراباى قرابى، بايجكت الى باطور. بورەدن شاهنيزدورگە كىندلرى آيكوز صوى يوقاروسنده هنوز باردور. من بعد هر بر عرمتلى بيوك آدملىرىنى قشلاو جابلاورينه قويوب مزبورلره تقليداً بلند كىند يصامق رسم اولدى. تركستانده آبلای خان ايل ابوالفيض خاننك قبرينه قويولمىش لوح ناشلرندە تارىخى يازلمىش اولدىغى زائرلر سويليورلر ايسهده سنهسنى ضبط ايدب خبر ويرو بلمدىلر. آيكوزى عبدالستار ساچى او طرفلره واردقە آرقاسىدىن يازمىش مکتوبوز اوزات تركستاندىن كىيوب تاشكىندە واردقە تابشلمىش اولدىن يازيب كتورهمدى. سوڭرە شىخ وچراقى لرينه نچند دفعە يازديم وبونده كلن خواجه كلان لرينىده مهمان قىلب ندر ندرلرمزى ويروب النى اوبوب البته يازيب ييارهسز ديه بتا كيد تابشديم ايسمك بر جواب آلامديم. مع ما فيه آبلای خاننك وفاتى ۱۲۰۰ دن مقدم ابوالفيض خاننك وفاتى ۱۲۰۰ دن آز مؤخر اولدىغى قىرىنغە اغبار وسن سال اولاد واحفادلرندىن ظاهر ومستباندور.

راويان اغبار ظن وناقلان آثار هذا الفن آبلای خاننك وفاتى سنهسنى جزم ايدب بلمسەلرده بو يولده يولداشمز ملا يولداشباى افندى چوهرى ۱۷۸۱ ميلاديهده وفاتى تعميم وتصريح ايتدىكى فر قرالى ديوان ماده سنده ثبت ايدلمىد. «سپجى فى فصل»

مرارا ذكر وييان اولدىغى اوزره معهور صو مصالحه سندن سوڭرە كلا فضايقه نك مىلى غتاي طرفه اوشوب ايچن خانده بونلرى كمال التفاتنه ألرق آبلای خاننك اثرنچە آرغون تورهسى آلتون صارىغه خاناق منشورى نايمان تورهسى خان خواجهغه وانك ليقى منصبى كىيراي تورهسى كوكادايه كوكليك رتبهسى ويروب فضايق ايلنىك قزل چارسدن شرفىسنى تمام حمايه سینه آلىش ايسهده آز مدت سوڭرە اكثرى روسيه يه تابع اولدىغى تتمه مزده تفصیلاً يازيلور. «انشاء الله الرحمن»
خهسه مزك رابعى اولن توره احوالى بو راده تمام بولوب خامسى اولن منغول قلماق بياننه شمدى شروع ايداليم.

خىجى جزء قلماق بيانى

قلماق منغول بيانى

جمييع منغوليان چنغيز خاننك توابعى اولوب چنغيزنك اجدادى آلنچە خانه واندىن يافته منتهى اولدىغى يوقاروده محل محل يازيلمىدى تكررأ تبار منغول ماده سنده دخى تفصیلى كلور
مانغول ومنغول منغول بارچهسى برجنس انسانه اسم اولوب يعنى منغول ديمكدر اصطلاح مزده بونلره قلماق دىنلوب بو اطلاقدن منغول قلماقدن جزء ياخود قلماق لفظى منغوله مقابل برى آخريدىن باشقه فهم لنور ايسهده قلماق منغولدن بر شعبه ايدكىندە اشتباه يوقدر اغلاط عامه اسم جزئى محل كلده كانوروب منغولنى قلماق ايسله تعميم قىلمدىغى سببى بو طائفه كتابلرده كيمك يازيلوب آنى آز تغيير ايله وزننه موافق مقولهده قلماق ديوب سويليوب وقلماق قبيلهسى منغولك ايك آز وافل واضعفى اولدىن اورتابه جلاليوب غرب طرف چيتمده قالانى وبو جانبدە اولن غلقلره چكداش وياقن يورانى دور بو جهتدىن مسلمانلرك وقت عربده مقاتلهسى وايام مصالحهده مخالطهسى قلماق ايله اولوب اول عينده بونلرك قلماقدن غيرى فريقى وارلىقى معلوم اولمىوب اهاليهز ارانك منغول اسمى ضايع وقلماق اسمى شايع اولمىدور.
اولده بو طائفه نك تارىخچه او قدر اهميتى اولمىوب نظر التفاتدىن دور ونزد ارباب قلم عاللىرى مستور ايسهده سوڭرە چنغيز خاننك عربى وضرىي جهله ملتلىرى اويقودن اويغاتوب كوزىنى فانقبرمشدر آبا واجداد اولاد واحفادلرپنى تانتدومشدر، وقايعلىرى خصوصنده مدون مدون كتابلر يازيلوب لىكن مؤالىلر فقط خان وغانزادهلر نك سلسله سننى بيان ايله فخر كد وعهوم منغوليانك بطون

واضعاندىن كىيىد اينىشلار، بو ايسه بونارى اعتباره آلهدارىدىن
 دىكى بار بىتكورە كارتىندىر. زىرا اچارىندە اجنبى دن جاسوس
 كرانىزدى كىرر ايسه صورە وسىرە شىكل وھىيەت وحرىكت ارنىدە آنلرە
 دەلەيد وھ شىبەھت مەكىن اولمىيۇب فى العالە توپولور و توتولوردى بىنارىين
 اكثر اهم عالم بونلرئك اعوالقە مطلع اول مازلردى، عتى ذوفنون ظريف
 ابن غادون شريف چىمىع علومە نام مسلم عام ايكن خصوصا علم
 تاريخ وانسابدە ادعاء مالا كلاملى وار ايكن يىنە بو طرفك تفصيل
 حالدىن سكوت ايدىب اصول توارىيىندە (الخبر ليس كالمعاينە) كلبەسى
 ايلە عىدر ما فى الضمير اربىنى اظهار ايلەش، اول ايام لىر شويە توريون
 الا ن ايچىندە ايكن بلكە مەكىن اولمىيۇب مگر سودا گر سيار وسياح اركئ
 يل بىل رفت و آمد وارمق كلكلىرى كىكر تابدىن مترجم كىمىنە
 بو قدر چە بيانە مقتدر و بو بازيلە چوق اسم لىر ايلە عيانە موفق اولدم:
 جونغار، خوشاوت، اويرات، تورغاوت، اويھات، اورا كقاي مانغوت،
 تانغوت، دور بوت، اولكوت، خويت، بلاوت، كوك مونچق، زلچىين،
 قالقە، فلماق و بوندىن غىرى دخى نچە اسم لىرە منقسم اولوب چەل سىنك مادە
 اصلىلە لىرى منغول بىلر چە كلسنى فلماق دىز، تىار طائفەسى بونلرئك شىال
 شوقىسنىك مسكون اولوب منغول تىار بار چەسى دىندە متحدر دور.
 بخارا، خيوە و فرغان جوارىندە و غىرى بىلردە بولنان بو نام لى اقوامك
 كلسى چىغىز خان نك ايام استىلاسنە بولوب قالوب اسلامە كىلردىندىر.
 مەنولىمانك پاي تىغى قىمىدە طەھاج شەھرى اولوب فلماقچە بوگا
 ضو ديوب بوكوندە نىبىت ديورلر، زەمىرنىدە نىبىت بىر تىرك جاي دوركە
 مقتداسى اول جايدە اونمىش آكامانى ديورلر. مانى نك اعتقادى بنى آدم
 اولدىكىن صورگە بىكار بوش كىتايوب عملنە كورە جزالنور ديور ايسە دە كەمكە
 بو دنبايدە آتشە اودە حرمت قىلىب باش اورە آشنا اولە آخرتدە اود
 آكا دوستان ايدىر ياندىرمز كلامنى معقول لب بونلرى آتش پرست
 ايلەش الا دعوادە قىلماقنى نىقسم كە توتوب اكر منكر ايسك اوتقە
 سىي دىسالق حقىق ناخون در اودك ياقىنە وارمىيور، اما اوز نىز دلرئك

بويىل دىمك كىبا ئىردن و بىلكە كىفر عظيم ايمىش زىرا خالفدىن اول
 اودك حرمتنى ھىك ايدىب آكا بول قىل دىدىكىچون دعواسى باطل
 مطلبى عاطل مالى ھىدر و فائلى جزايە مستحق اولور ايمىش. اما بزم
 اهل اسلام (فمن يكفر بالطاغوت) آيتە كرىمە مدلولى ايلە كىفردن
 آنلرئك دىننە انكار معناسنى آلوب يعنى آنلرئك كىفر دىدىكىدىن قورقۇمىوب
 صراحة اوتقە سىي دە قىتولوب كىت ديورلر، اوز آرا آنلارلى اوتقە
 پوطقە باش قويمىقدىر. دنبانك فناسنى وزمانك انقراضنى بلورلر.
 بوغدى نامندە بىر موعود ذات وار آنك ظھورى علامت قرب قىيامتىر
 ديورلر و آنى اوزلرئدىن اولمق زعم قىلورلر.
 مانى مزبورئك حكايەسىنى بىزە بويىلە سويلدىلر كە بو ذات امت
 سابقە لرك قابوسىندىر زمانندە عالم مشهور و متقى معروف اولمىش
 آدملرئك آرتوقچە اخلاص و زىيادە ازدهامندىن زىر كىوب تىنھادە
 عبادە قىلمق آرزوسىلە عزىت اختيار ايدىر كى تاغە وارىب بىر نھركئ
 كىنارندە بىر غارە كرىب مناجات و دعاء ايدىر دىركە اى خالقم خدامن
 سىنك رضالفىكىنى استىيۇب بو جايدە كىدىم اجل موعودمە قدر كفالتىنى
 كىدىكا تقويىش قىلدىم رىزقىنى اوشبو آقان پاك صودن ايرشدرەسنى
 دىبەرك عبادتە مشغول اولور. ايرتەسى چىقب صوغە كلور كىر دابىدە
 بىر ايكى دانە سبزە و بادركئ كورر دعام مستجاب اولمىش رىزم بو
 ايمىش ديوب خىيار ايلە سبزەنى آلوب بىيۇب يىنە عبادتە تورر، ھىر
 كىون وقتى ايلە مزبور خىيار و سبزە كلوب يىدر بونىكلە غىذالنوب
 خىلى مدت غارە دوام ايدىر، بىر كىون كوكلىدىن كىچىركە بو نىعمت
 بىكنا نە بىردىن كلور ايمىش اصلنى بلايم دىبە چىقب تاغىنك قىلسنى آشوب
 صونك باشنە بارور بىر باغە كرور صاحب باغ مالى چوق قىل
 و كىنيزكلىرى كىوب مسافر پرور بىر آدم ايمىش بونى كوروب خانەسىنە
 آلىب وارر بىر نىچە كىونلر ضىافت قىلور مۇھىمان بىر كىون باغدە سىر
 ايدىر ايكن كرور بىر كىنيزك خاتون باغدىن بىر ايكى دانە سبزە
 و خىيار قوپارىب آلوب صو طرفتە كىدىر بونى تىلار ديوب مانى دخى
 اول خاتونك آرتاسىدىن وارر خاتون صونك باغىسنىدە كلوب سبزەنى

نوب خياری حالنچه قويوب محلى اشقوب اشتهاى تمام اولدندن
 نگره سبزه و خياري صوغه ناشلب اوينه قايتور ماني بو حالي كوروب
 نى حلقومنه كلوب خداغه اوفكالاپ كايوب من سنك اوچون وطنندن
 ريلوب فرداش قبيلمنى ناشلب بالا چقالدن كيدب كلدمده مكا
 ن ايلك و معاملك بسو اولورسه سنى برك ايدب غيريه تاپايم
 ده اركنى ده سندن ايراق ايدايم ديوب دعواى نبوت ايدرك، بونده
 جب تعالى نك حكمت غامضهسى نه ايس بنده لرينه مستوردور.
 سدرج اوچون ماني مزبوردن خوارق عادات ظهوره كلوب كروب
 ملر بوگا اياريب ايكري يوله كتمش كهراه اولوب ضلالته بتمش
 لرك دين وديانت لرينك اصلى بسو ايش، ماني بيجاره تهور
 تالتمدن اخير عورينه قدر بو حالده مصر اولدبسهده مرض موتك
 ايدن ايشلرينه پشيمان اولوب واى منى بدبخت بولدم كلامنى
 كرار ايلدكدن تلمينلرى بونى وصيت و تعلم صانوب وردايدن مشلدور.
 لا اولورنى نك اولنده «وامباني باطباخ» كتوردكارى اول وصيت
 ندفلى كلامك مقدمه سيدر.

برهان قاطع ترجمهسى تبیان نافعده «مانى» بر نقاش مشهور
 سيدر ادعاء نبوت ايلدى و صنعتنى معجزه كوستريپ خلقى زندغه دعوت
 سى ملوك سامانيه دن بهرام بن هرمز حله يوزندن آكا و اتباعنه
 ليم و تكريم ايليهرك جهلسى اعتماد ايدوب ظاهره چقديلر بركون
 لسنى جمع ايدب مزبورنك زندغه و الحادى ثابت ايتدكدن سوكره
 سه عرض اولنوب قبول ايتمامكله دريسن صوبوب صمان ايل
 سدرلوب آصديلر و اتباعنى عهوما علاك ايلديلر اصلا مذهبندن نام
 شان فالىدى و ديرلر كه حاللا چين ديارنده مذهبى موجوددور.
 انك بو سوزى ما قبلده كى بازيلن آغز خبرنى صدغه برهان اوله بلور.
 ماني لفظى مزل اوله اسم اولديغى كى ياي نسيبه ايله اتباعنه
 ماني ديورلر ماني اسمى ايكي وجهل بولره ثابت اولمش برى
 مزبوره منسوب و برى قتلدن قالانلرينه «ماندن» دن منتخب

«مان» دینلوب بو صورتده قلماق بونك ترجمهسى اوله زيرا ماندن
 ومايندن قويوق و قلماق معنا سنده دور، بونلرك كلسى چنغز خان نك
 توابعى دورلر. چنغز خان قرا ترومده وجوده كلوب ظهورى نيبت
 قلماقلرندە اولرق ابتدا آلتى شهرى ضبط ايدب بعده التايه كيجوب
 شمالى منقوللارنى و امور ولايتنده اولن تدارلارنى تابع ايتدكدن سكره
 ايريش نهرينى اونوب غربنده اورال تاغنه قدر صحرالرى صاحب
 و بعده بتون ماورا و دشت قيقاق مالك و سوكره اولادلى جهلهيه
 غالب اولوب اقصاي شرقدن تا بغداد، حلب و شام و بو اورتاده چديع
 طوائفى كندنه رام ايتمشدر، خانزاده لرى ايله اسلامه كلنلرى خانلرك
 معيئنده فالوب كهراه لرى شرقه كتمشدر، بونلر اسلامى قبول ايلديوب
 كرده قالدندن قلماق اتانمش ديوبده بر قول بار. شويلهكه اسلامه
 كان خانلر (لا اكره فى الدين) آيه كريمه سينك مطلعندن اهالىنى جبر
 و كوچ ايله اسلامه دعوة ايتميوب انصاف وعدالتله قبائله واعظ و ناصح لار
 كوندروب آنلرنى اسلامه تكليف ايتدكلرندە فلان مدتكاچه بزاره
 مهلت و بركز مصلحت قبلايم ديوب كينكاشده ايكي فريق اولمشلر
 بر فرقه اسلام ديننه كرمك بولدى جوابنى و بروب ديگرى اولسكى
 ديننده قلماق بولدى ديوب بز قباحت لرى كرده قالان قبائلك
 كلسنه اسم عام اولوب قالمشدر ديورلر، قضاغه و قلماقنده مشهور
 سوزدور. بو طائفه نك رسوم و نورلرى انسان فعلنه اوخشاميوب
 كلب كى نچه لرى بر خاتونه اير اولور ايش برى خاتونى قاشينه
 كلدكه پاپوچنى (كفشنى) نشقارى ناشلب باشقه لرى آنى كوردكه
 كرمز ايمش نكاح و عقدلرى كيلون اولاقق قز كيجهسى لاما ايله
 قالور ايمش اوليرينه مهمان فونددقه آش و شربتدن زياده خاتون
 قزى ايله ضيافت قيلور ايمش ديوب بو توغرىغه بويله خوش دسترخان
 خلق ديو سويليورلر، لكن بو شتاعت لرى بزم بو طرف قلماق
 تورغاوا لرنده مشاهده ايدلميوب نيبت قالوق لرنده اولديغنى خبر
 و بريدلر. حاجى مل مرغينانى نيبت ولايتنه و اريب قايتدقه سويلديكى

فلما قارک نچه سی بر خاتون آلور اییش خبری آغزلرده آیتولور ایکن بو قدر یل لر ختای قالموق ایچنده یوروب بویله کار کورلمدکن یالغان اییش فهم ایدردم تیبیت قالموقلارنده وارلغنی کوزم ایله کوردیم دیدی، تیبیتده توشکان «خان» یعنی سرایمه فوکشی بر فلماق ناک آلنی اوغلی وار ایکن بارچه سینه بر خاتوندر دیدیلر و بر نچه لر نیه اویلا خبر ویردیبار یقامی توتوب استیماذه قیلدیم خداغه صغندیم دیو سویلدی.

بو حال مزدك لعینك مذهب بالملنه موافقیرکه مزبوز مزدك ادعا نبوت ایدب نور و ظلمت قدیم نور ناک فعلی اختیاری و ظلمت ک فعلی خبطی و اتقاقیدر و آیین آتش پرستی حق و جهل اشیا مباحدر زیدنک زوجه سی عروه و بالعکس عللدر جموع خلقک اموال و احوالی مساوات اوزره دور یعنی هرکس برلیکده دور بخصوصه که سه ده نصرف یوقدر جهل ناس مساوی و مشترک لردوز و بر مجرد که سه کلوب ازواج معتدده صاحبی که سه دن زوجه سینک بریسی طلب ایلسه رد اولنمیوب اغنیا زمره فقرادن مال لرین دریغ ایتمیوب مهمات ولوا ماتلرین کورمک لازمدر زعمتک ایدی دیوب تبیان نافعده مرسومدر. تیبیت فلماق لرنده زیاده بای وذا متر به مسکین یوقدر دیدکاری بو مذهبک درایتی و بو اعتقادنک سرایتی اوله. بعض توار یخده مزدکنک بودا مذهبنده اولدیغنی بازارلر. بودا مذهبی میلاد عیسی علیه السلام دن تقریبا مک سنه متمد هندستانک بهار اواکاسنده آسبانک جهات شرقی سینه منتشر اولن شاه کونی مذهبی ناک بر فرعی دورکه تیبیت تئارلیمی عموما بو مذهبده اویور دیوب تاریخ خیرالله افندی ده تحریر ایدلمش ایسه ده اعتقادی نصل معاملسی نه کیفیتده ایدیکنی یازماش. جمیع ادیانک اعتقادینی و مذهبینی جامع ملل نصل کتابنده بودنک آدی بیله آغزه آلتنامشدر. بونلرناک تفصیلی ختای خانلری فصلنده یازیلسه کرک. خدا خواهد.

تیبیت احوالندن آزار منجه اخبار سویلمن مزبور حاجی مل مرغینانی ایدی. بو ذلتناک تیبیت ولایتنه واردمنه سبب بو ایدیکه ۱۳۰۷ نهچی نویغورچه مقاله. قدیمی کسهر وه قولیازملار نامبری

سنه بو دیاره یعنی بلد مز اولن بیاره بر افغانی کلدی برکون بو افغانی باخته قلعه سینه واردقده یولده کورر هندستان ولایتنده نابت برکیاه که آنک صعی یعنی چایوری هند بدبوی دیورلر بهاسی کهوش وزنی ایله برابر اولور اییش. بساخته دن بیاره یعنی چوچک که فایتوشده یفراغنی آلوب کلوب هندستاندن خورجونغه صالتوب کتاب ایچنده کلش یفرغه مقابله قیلب کورر ایکیسی بر اولور بونی شول سز بدبوی ناک کیاسی دیوب جزم ایدرده. در حال مردکار باللاب قضاقلره سویلشوب بوطنه سیکز صومدن اون صومدن وعده قیلب آرارلرنده خط مک یازمق اوچون «جولای» افسقالغه کلورلر افسقال افغانی مهمانغه مصلحت کوسترینب دیرکه حاضرده بو صمعک خاصیتینی بونک هیچ کم بلمز سز بوکا عجل قیلمیوب آشوقمایوب اول تحقیق اول گیاه اولدیغنی بلمک کرک بعدالبتات مردکار بو بهانک نصفی بلکه ینه کبراقغه نابلور دیرک الحاصل بوطنه اوچ صومدن ایکی صومدن عربون زادانکه بروب وعده وخط ومهر قیلورلر. صحراده بویله بوش اوتنک پول اولدیغنی ایشتکان آدملر هر جابدین چیلک چیلک آلوب کلوب آز کون ایچنده ایکی یوز اوچ یوز بوط چایور جمع قیلب کرایه آرتهرق هندستانه جونادی. مزبور افتانک خدمتنده بورن چوچکده بر آدم وار ایدی بر نهجه آیدین صوگره آکا بر سلام خط کلدی خطده ایسان امانلقدن باشقه بر سوز یوق ایسه ده آدملر بوندن استدلال ایتدیلرکه اگر چایور دن وقتی خوش اولسه بو مکتوبی یازمز ایدی بو طرفی خاطر نه آلمز ایدی بو خط ینه بو طرفه کلهک ناک مقدمه سیدر البته فائده قیلمش اوله. افغانی کلمز بورون ارزان وقتده چایور آلایم دیسه خفییه مصلحت ایدرک بر نهجه آدملر بوکسبه کریشوب چایور جمعاریه باشدیلر. مزبور حاجی مل دخی بر آدم ایله شرکت لیک قیلب بر فساچ یامبولیق چایور آلدیلر. بو یرده اون ایکی روبله یه بوطنی صانمایوب کره ایله آلتایه و آندن کاشغره واردیلر کاشردن توار یغ غمسه

پارکنده و اردنده شریکی اول جایدین فایتوب کلدیکه آلونمیان فائدهیی بولوشامیوب آیتوشمشار کابوشمشار. حاجی مل یارکننده باتوب تیبته کروان یوران وقتده چاپورنی کرابه ویرمک حرکتنده ایکن هندستان طرفدن کان سودا کرلر هند بدبوی بو اولمیوب مزور افغانی بوندن ضرر آلدیغنی و برفدق صالممیوب بیکار بوش فالدیغنی سویلماش ار ایسهده حاجی ناک کوکلی تمام اینانمیوب بوقدر پول صرف ایذب و بونچه محنت ایله زحمت چیگوب بوجایفده کتوران مالمنی کندم واریب کوزمل کورمیوب نه اوورینی بلمیوب مجرد خبر ایله کورو فایتماغم انسانیتدن اولمز دیوب چاپورنک کوبنی یارکنده قویوب بر یاریم آت یوک آرتوب کروان ایله تیبته که وارر چاپورنی سودا کرلرگه عرض قیلور هر برلری کلوب کورر لکن آنلره لازم اولانی بدبوی ایمش بو چاپور خوشبوی اولدندن مزاج لرینه موافق توشمیوب بوگا آلوچی تاپلاماش. حاصل کلام تیبته داکی تیبتهده یارکنده داکی چاپور یارکندهه فالوب فایتوب کلدی. چاپورنک خبرینه کوز قولاق توتوب توران آدملر بونی ایشتمکدن کین چاپورنی جایی جاینه ناشلب برلو بیرینه کتدیله. حاجی مل ناک بوسفرندن دنیوی ضرر وز باندن غیری بر نتیجه چقمیوب فقط یولارنده اولن توناک وکاه یرده پیاده و بعض یرده جاموس، قودلس، ایله یوریلور اولدیغنی سویلکدن سوگره تیبته خلقی شکل قیافتنده اوشبو اولرمز کورکان قلماق کبی اولوب مذهبه باشقه ایسارده اعتقادده متحد و جهلسینک ملاذی تیبته اولدیغنی و هندستان طرفندن کان کروان سنهده بر دفعه فایتوب کروان ناک معیتنده انکلیزدن بر کونصل کلوب فایتدیغنی و تیبتهک بورونقی خانلرینک اریک و اورداسی شهردن خارج بر تیبته ناک اوستونده اولوب خانزادهاری هنوز اول جایده توروب رسم قیدهی اوزره هیچ کهه کورنمیکنی و تیبته ولایتی انگلیزه تابع حکمنده ایسهده حاکم و توره اولرندین یعنی قائموقدین ایکنی و خلقی نهایتک یواش هیچ نسنه ایله ایسی اولمز ایکنی و برلری تاغلی اولوب یاز

چلسنده فارلی و یوزلی اولدیغنی صولری غایت مصفی وزمهیردن اشد صفوق اولدیغنی و بوگا بگزر نچه حالاری سردوبیان ایسوب مجرد بویله خبری کتورمک اوچون وارمش کبی اولدغندن نامی قلمه آلنوب سوزلری یازلمغه سبب بولدی. چوچک که فایتقدین سوگره بر نچه آی حیاتده فالوب ۱۳۱۰ ننجی سنه ربیع الاولنده مرحوم ومدفون اولدی. «خدا جایی جنتده فیلسون»

حاجی مرحومک دیدیکی کبی تیبته قائموقلری خاتون قز خصوصنه بویله بی حمیت ایسهلرده ختای خاتونلری مستوره ایری دخی ضابطدور خانهلری ایچکاری تشقاری اولوب عباللری ایچکاروده نورورلر. و بو اطرافمز قلماقلری دخی خاتون قزلرینه کوب بوش کورنمبور اوت پرست پوط پرست لکنده ختای ایله بونلرک فرقی اولمیوب اصول و آیین لرنده متحد اما فروغنده مختلف دورلر شویله که قلماقلر میتهنی صحراغه ناشلب غیرلری کومارلر و بعضی لری کویدرلر. قلماقنک مقتداسی نی کیکن چغان دیرلر آنک مرید و شاکردلرینی لاما دیرلر لباسلری صاری جملهسی اشطانسز اولور کوچه و بازارلرده سویلشوب اوتوردیغی اورنده حدتلب هیچ نسنه ایله آرنمیبوب بدن و کبوملری کیر و نجاست ایله مخلوط بویله بر افلاس مخلوقدور. بونک عیب ایکنی بلملر بلسهلرده ارنماقلق کندیلر نچه گناه عظیم ایمش چونکه مصللاری بویله دیبش بس صاری کیدکلری نجاستنی ستر اوچون اوله.

و دیگر بر مختبرمز عزت الله افندی قوبدادن یازیب کتوردیکی قطعهنه مجموع منقول دورت جهات اعتبار ایدیلوب: دوگداضومنجو، شرقی، شوداضو، منقول غربی، ضاکداضو، تاگفوت جنوبی، ضوکداضو صولاک شمالی عد قیلنور ایمش بونلرک مجموعهنده قرق ایکی کیکن وار دیوب یکرمی بری ایرلردن ویکرمی بری قزلردن ایمش ایر کیکنلر خاتون آلهادیقی کبی قز کیکنلر دخی ایره وارمز ایمش ایر کیکنلره منسوب القاب بونلردور.

برنچى بوغدوكىكان، ايكنچى جاكوكىكان، اوچونچى باله ناركىكان،
 دورتنچى دايلوكىكان، بىشنجى چىرن تىن كىكان، آلتىنچى لامىميون كىكان،
 يىتتىنچى ضويون كىكان، سىكزىنچى نارون خوطوقدو كىكان، توقزىنچى
 آرىن كىكان، اونونچى جامبو كىكان، اون بىرنچى چوك صوجوك دونومون
 شان كىكان، اون ايكنچى بىكور نوموك خان كىكان، اون اوچونچى
 چارىن كايان چو كىكان، اون دورتنچى كون خوطوقدو كىكان، اون
 بىشنجى دوشوكون خوطو قدو كىكان، اون آلتىنچى داين دىركو كىكان
 اون يىتتىنچى آرون چول خوبولوغان كىكان، اون سكرىنچى ياردوك كوش
 كىكان، اون توقزىنچى مادوچىر كىكان، بىكرىنچى جان جاكىكان، بىكرى
 برنچى باندوك صا كىكان دىوب يازىپ قز كىكانلارك نامنى قلمه آلاماش
 اىل نامخرملىكى مانع اولمشدركه، بشار اليه مخبرمز رجب وشعبان
 ايلرىنى وعشورا بىرامارىنى روزمىز اوتكارمىيان صوفىلردن ايدى.
 چقان كىكان دن توبان بىش درجه اعتبار ايدىلر: لاما، كىسكو،
 اوگصوت، كىشل، مانچى ديورلر ادى مرتبهسى مانچى دوركه مبتدى
 دىك ايش، بو بىش صنفدن باشقىسى عوامدن عد قىلنور چقان
 كىكاندن بو قاروسى مانى دوركه رتئىس ملت وسر منجهلرى اولوب بىنانى كچدى.
 عبادتلىرى كون چقان وقتدىن ضعى وقتنه قدر وقت عصردين
 شامه قدر تىلنوب اوتوروب قولنى كوتارىپ دعا قىلور كىبى اولوب
 اوقوب اوقوب سر زمان باشنى بىره قويوب بوطنه سجده قىلور.
 عواملىرى عبادت ايله كوپ ايشى اولمىوب لاما وكىشىلارنك اداسى
 يسقط عن الباقين ايش، بىنا بىر لاملارنك تربيهسى اىاليه واجب
 ديورلر، بىر خاننده اوچ ايردن بىرى لاما تىيىن قىلنور لاما اولنلر
 آدام بروم دن آزاد ايقوم چقوم دن مئانى اولورلر، عوام ندرندورلرىنى
 بوت اوغورينه و بىروب بو طنه جمع اولن اموال واملاك لاملاره
 ملك كىبى صاحب هتى بونلر اولور، اوقولرىنك باشى: «وام مانى
 باطباخ وام مانى باطباخ وام مانى شراخ وام مانى شراخ نىكن خويور
 شورىن دا وام مانى شراخ» دىوب بو الفاظلارنى اولىنى ايكى اوچ

مراتبه تکرار ایدب حروف فخم و صوت غلیظ زفیر و شعیق ایل
 اوقودفده اولارلى الە نیه اوشا بىور، مال بوغازلەنك: «يا بورخان باچى»
 ديورلر اه.

قلمافلرک جنوبى و شمالى اولنلارک اراسىنى آلتى شهر وختاينك
 بعض بلدهلىرى فاصل اولارق اصل معنلىرى تىبت اولقندن اكرى
 كوپى او طرفده دور، شمالى اولانى ايللا اطرافى و تىكاس تاغى و صوى
 وقره شهر اوستى و ايلان قابورغه و چونچى نواچىسى باينوك و تاي توك
 صاغرى صايقان آلتى تاغلىرى قويدالاستاى شهرلرنك شرقى سمتنه
 باچىن قىرئنه و برطرى اورغا شهرى و امور نهرى و آندن كباخته و كباچا تىكە يە
 قدر جايله مشدر. چهل سىنك ضوى يعنى صغناچق و طواف ايتىك بىرى
 نىبت اولدىقى كىبى بوچانپه زيارتكهارى اورغا شهرى دور ناماق بوگا
 داكوره ديورلر، الوغ بورخان دىك اولور.

كوره لفظى واو مجبول ايله بورخان معناسنده اولوب الوغ
 كىكانلىرى يعنى بىوك رىحانلىرى و چوك منصب دار «والك» لىرى
 داكوره ده تورلر، كچك ملجالرى كوپلر آكاده كوره ديورلر.
 مثلا بىر بىره بوت خانه بنا قىلپ آنك اطرافنه يوز-ايكى يوز اوى
 تىك لاما وكىشىلارى عبادت اوچون آنده استقامت ايدىلر بوگا
 قورول دغى ديورلر، نفس بوتخانه يه و بوتخانه ايچنك اولن صنه بورخان
 ديورلر اسم مخصوصدر.

بو طائفة چىنن خاندىن سوكره دغى بىر زمانار شاهالده طوبول
 و تارى، جنوبده تركستان و غربده اورال تاغنه چه وارىپ فسايىتوب
 جىولوب جايابوب بورمشلر خصوصا چونقار قىبلهسى كه قره قلماق ايله
 تورغاوت بطوننه خاص اسم اولوب بعضلىر قالقه شعوبى دغى چونقاره
 داخل ديورلر، بو اوچ قىبله توغلق تيمور خان عصرىدىن تاختاى
 آلدىقى ايامغه چه قرار كهارى اسبق كول ايللا صوى الاتاخ يدى
 اوزان ويدى صو والا كول بالقاج دىكزى و ايكوز اوزانى آچى تاغ
 چىنن و كوچه تاغ تا قزاجار قىرئنه قدر، و شرقه آلتى و بورغبا
 تاغلىرى و مزبور عدوك ايچى كه مايلى جايور تار بوغاناى ارفات

تاغلری آربالی صاری تاغ قالبه لاما تاغلری وایرتیش نهرینک ایکی طرفنی اورلب فوللاب چونغار یلرنک یورمش یرلریدر، یاز یلمش حدودک تاغ و صحراسی بونلر ایله مملو اولوب او وقتدن قالمش آثارلری هنوز موجوددر. آزان جهله آبکوز بوینه فوزی کورفش و آی فز کنبندی آنلرک بوتخانه و عبادت کاهی دور تاشدن صورتلاری وار بو طائفه بوت خانه لرینی ایچنی وسیع قیلمیوب فقط بوتلاری تورمه اورون یصاب اوزلری آنک طشره سنده باش اورلر سجده قیلورلر کردک جماعتله اولمیوب برام برام کرورلر، فوزی کورفش آی فز کبی کنبیلر امور طرف اولکالرده دخی وارلغنی خبر ویرلر، بو کنبیلرینی میت اوستنه قیلمش دیدکلی غلط دور، زیرا میتلرینی صحرايه ناشلب بعضلری کومارلر ایشده خاصه اوستنه کنبد قیلمق یوقدر اکثریا اولوک لرینی بوتخانه چوانزه قویارلر اگر معروف آدملری بولسه آکا علامت قیلمق لازم کلسه صورتینی تاشغه قزلرلر یا که اسمنی یازارلر کنبندک ایچنی کاواک یعنی قوش قیلمق عادت دگلدر بلکه اوزلرنجه گناه ایش، فوزی کورفش آیفوز کنبندی توغروسنده قلمقلردن صورادیم، صولبان اسملی بر قلمانی سویلدیکی «ایچی قوش بولسه میت که یصالمش دگلدر، کورفش نامنده بر آدمه منسوب بورخاندر» دیدی وغیریلر دخی بویله دیدیلر.

اما طرفه زده توفراقدن اویولمش بیوک بیوک تپه لر ایله صحرا و سهوللر طولو اولوب تا اورال تاغنه چه وارد رهنستان ده وسائر ولایتلرده وارلغنی دخی سویایورلر، اکثر آدملر بو تپه لرینی مزبور چونغاریلر ایامنده و آندن بقدم گی منقول تشار استیلا سنده فالان علامت یعنی میتلری نك اوستنه قیلمش کنبیلریدر که یقلب تپه اولمش دیورلر. لکن بزم بو کورگان قلمانی وتورغاوتلرده بویله عادت کورلمکدن و ایشده کدن بنم ظننده بو تپه لر والله اعلم حکایه لرده یازیلان موغ ترسا دیدکلی قوم نك آثارندن اولمق کک فضاق خلقی بوکا موق نك اویی دیورلر، موق دیدکلی موغ دیماک

اولوب موغ نك اصلی «نوح» دیماکدر که نوح قومی دیماکدن غلط ایذب موغ قومی دیماک اوله، قصه کتابلرنده و مداحلر آغزنده موغ موغ ترسا دیدکلی مطلق بو قوم بدلقایه اسم اولوب «دخمه» بوندنصکره کلن اقوامک مقبره لریدر، تبیان نافع ده دخمه میت وضع اولنه چی سردابدر غارده و بعض جیلده او طه طرزنده بنا اولنوب ایچینه بر قاچ جنازه بردن قویارلر لحدک غیریدر ولحده دخی اطلاق اولنور و عهوما صندوقه موتی و خصوصا کورخانه مجوسی معنا سنده دور سلاطین و اکابر فرس جاهلیت تربیلری که کوه اصطخر و اطرافنده ایلی اوچ قسم اوزره دور بری ذکر اولناندر و بری تاغ ایتمکدن قویوب اوزرینه تاشلر بغوب تپه ایدرلر ایلی و بری کوب ایچره قویوب بر آلتنده دفن ایدرلر ایلی دیماش.

قر قوالی قریه سینک معتمد و موثوق الیکلم بایلرندن اعنی ملا ولی بیگم توف نقل ایلی که طرفه زده روسدن و قضاقدن موق تپه سنی کوب قازدیلر کاولدیلر بعضسی اوچ قات دورت قات اولوب اولگی طبقه سندن فقط سویاک و چولمک امثالی نسنه چقار. ایکنچی دن بعض اشیا او چونچی دورتنچی طبقه سندن قیمت بها عروض و آلتون کوش اسبابلر تاپیلور. بر میت دورتنچی طبقه ده ایکن کوش دن کفن قیلب اوزامش و بر میت دخی تاشدن سریر یعنی کروات اوستونک قویولمش ایکن قولنده آلتون بلارک، بویندنه آلتون فلاده ساچی باشی نك ایکی طرفنه توکولمش دیو سویلدی اه.

اما حال اوشبو کوز آلدمزده توران صحرا ده کورنان تپه لرنک کور ایکنک یاخود اوی ایکنک اختلاف اولنوب لکن تحقیق قیلمدک کور ایکنکی شهبه سزدر شویله که کاولنسه صندوق شکلنده یصامش مربع تاش چقار و آنک ایچندن استخوان «سویاک» چقار اوی اولسه اویله اولمزدی وهم صوغه یاقن اولوردی صوغه یراق اولدیغی کور ایکنک دلیل توشر. و بیگم توف نقلی دخی کور ایکنکی آنوق بلدرر. نه ایشه یوقاروده یازدیغم کبی بو تپه لر طوفانندن اقدم اولن خلقک

حرفتى اولقى مظنون دور اگر طوفاندىن سوڭره او اورسه منقول فلماقنى
 غىرى بر هنرلى طائفه نڭ صنعتى اولقى مخلوطدر. زيرا ير آلتندە
 قويلان تاشلار تاشقە دك يونيلوب ارستندە دىكلى تورانى تصوير
 قىلنەش دور بونلرى يونمغه اسباب ودرمكه اسناد كرك اولادىن زمان
 حاضرە مژدە كوريلن فلماق منقول لردە بويلە عوصال اولمىوب و بونى
 ختايلىرە چنلورلە دغى نسبت و بىرە بلەمىر ثانى منقول و ختاي نڭ هېچ
 بىرنە بو طرزەدە تاش يونوب ير آلتندە قىر قىلمق عاده لرى دغى
 كورلمىوب و بو تىپە لردن تاپلان سويكلر غايىتە عريض و ايرى تاپلوب
 و بونڭ اصلى و فصلى هېچ بر تواريخ لردە نىزير و ترسيم ايدلمەكدن
 مصدە اهرام تپە لرى ايامنە بايلەش كار ردىن اولمى دىر كار دىوسوزىمى
 صغىرمق استر ايسە مە ارباب فن و اصحاب ظن يوگانە دىرار بلەم.
 قىرنى بويىلە طبقە قىلب بولمك و بو كىفيتە مەت قويمق زمانە مژدە
 هېچ بر ملتندن كورلەش و ايشدلمش عاده اولمەقندىن حضرت نوح
 و آنندىن مقدم اولن خلقنڭ دابى اولقى اقتضا ايدىر دىمكه جراتم
 و اردور. كار بويلە ايسە طوفاندىن مقدم بنى آدم از اولوب بو طرفلەرە
 جايلىدىكى يوقدر دىان بونىڭچون آب طوفان جزيره عربدن غىرىيە
 واقع اولمامشدر دىان حكما لاهيه نڭ بولنى ابطال و ارباب و اهيە نڭ
 دىلنى افساد ايدىر. بس بو تپە لردە اهرام دىمكه جائز اولوب چونكە
 اهرام تفضيل بنىە سىلە غايىتە كهنە و نپايتە پىر و قديم معناسنە اولن
 هر مەندىر بو تپە لر اكر دىدكەز كىي اقوام نوحك اعمالى او اور ايسە
 آنلرى سادە و بى هنر دىدىكى سوزلەر پىكە اشانوب بولمز زيرا
 تاشلرى يقاچدك يونوب تراش اب برى برىنە ربط و مس ايتدكارى
 و بعض بيوك و كته تاشلرى تاغدىن تارتوب كتورمىە قدرتى يتدكارى
 و امثالى ايشلر بارچەسى بى اسباب غىرە مەكن و بى هنر متعسر ايكن
 بويلە جراثقال آلتلرنى ايجاد ايدىن و انى استمهاله فهم و فراستى بىن
 انسانى مطلقا حيوانە شىبە دىمكه عقلدىن بعيد اولوب مگر دىنە ناقص
 و كم و كفرنە مصر و اصم اولدىغى چەتدىن كالانعام بل هم اضل دىنلورسە

آثا كلام يوقدر. لىكن بو تپە لرنى چنغز خان و فنندىن فالەش دىدكارىنە
 قطعاً اعتماد ايدىم. زيرا چنغز خان زمانى زىسادە ايراق اولە يوب
 الا ن منقول فلماقار او كونداكى افعال و اطوار لردنن ايرىلەش
 دگل لردور او زماندە وارايش بو كوندە دغى بولوردى چونكە ملت
 و مذهب صناعت و هنرلرى او كونداكى دن تغير و تبدل تاپمىش دگلدر.
 تواريخ كورمىانلر چنغز خان زماننى غايىت اوزاق فهم لىوب عوام الناس
 آراستە بر نىسبە مبالغە ايلە كهنە دىمكه اولورسە فلماق زمانندىن
 فالغان دىوسويليورلر. موغ قديم ايلە منقول چنغز نڭ مدت مەيدىنى
 فرق و تەيز ايدە مزار اصلنە يە مزار. چونكە مثلە و اردور «مورخلەر
 كىن دىكى مڭ يل كىچە كى دىك ا حكومتە كلە چكەك كى يوز يل يارنكى دك»
 تواريخ كورمىانلر بوندىن اچون ياقزنى ايراق بلورلر ايرانى قديم
 بلورلر قديمى اۆلى عديم دىورلر.

فذللكە كلام نە زماندە بولسە بولسون بونىپە اهالىسى اهم
 صابئە كىي نسلى مقطوع آينى مذبوح و جودى جهاندىن منقرض و مسلوب
 بر قوم بچول و قبيلە مەدىم اولوب حضرت واحد القهار عبدة لاولى
 الابصار صحرا و سهول جبال و صخور لردە بويىلە آثار لرىنى باقى
 قالدرمشدر. «العلم عندالله لا يعلم الغيب سواه»

ما سبقه ذكر قىلنەش قوزى كوروش كىندى آرتوق كهنە
 اولمىە كرك زيرا قضاقلرنڭ قارت و كارىيە آدملىرىنڭ دىدكەنە كورە
 ايل آيكوز بويىنە كلدكە اوستى نڭ شىباعى يغنى صلاحىش لايى تمام
 توشكان يوق ايدى ايچى قزل و كوك رنك ايلە بويالى ايدى دىورلر.
 بعيد دگل بناسى قديمى اولوب بوياسى حدىشى اولسە يغنى بوتخانه
 اولدىغى چىشتىدىن هر وقت اوستىنى صلاح ايچنى بوياب تورسە، اما
 شىمدى فنايە باقلاشمىش دور. آيغوز بورخاننى يقلب قولامش.

آى قوز، آى كوز، آى، ناكسوق، بونلر كلسى فلماق خانلرىنڭ
 قزى اسمى ايمىشكە هر برىنڭ نامنە بوتخانه قىلنوب سوڭره مېتەسى
 دغى آنڭ ايچنە قويلوب. هر برى بر اوزان و افارصوغە علم اولەش

لكن هر جور صوره علم اولان كنبندلرنگ آيبروزدن غيريسى نرده اولديقى بلنهيوب فقط ناملرى قالمشدر. آي قز ديمكدر.

ما سبغه مراراً ذكر ايديلن فوزى كورفش حكايه سيني قضاستانه آفونلر قرا باي صارى باي فوزى كورفش قودار بايان صلوديوب بر تودا اولانك قيلوب سويلدكارى اگرچه بو يازلمش آدملىر اصلى موجود ايسه لرده حكايه سى سقيم اقواللرى غير مستقيم بر خبر شايعه دور.

مع ذلك عواماره غايت يافشلى اولوب فاييسى آفون فوزى كورفش بايان اولانكى طويل ايدرسه يعنى اوزاق قيلوب سويلرسه اول آفون بين الجهال اعتبارلى اولور بونك اوچون آفونلرى برى برندن آشورى سوبله مكه اهمتام ايدوب آراده نچه تورلوك اكاذيب ويالغانلرني فوشارلر. حتى بو فوروج دروغى بر هفتنه بلكه اون كون وز ياده به قدر سويليان آفونلر اولور نچه لريني آيتدرمش مز لكن قلمه آلورلىق بر قول صحيح اولمىقدن شعرندين بر فقره يازمعهده مناسب كورمىك، اما بونى بونك امثالى اولانك چيرلرني يازيب آلانلر واردور. چونكه بزم اسلام مورخلرى اون راستدن بر يالغان بلنسه كلسنى اعتباردن ساقط ايدرلر كه فالان توفزينه ينه شبهه ايراث ايدر. اما غيرى ملتك اهل فلملرى يوز يالغاندن برى راست اولورسه باقى توفسان توفزدن ينه بر درست سوز چقار اميديله بارچه سنى نهاما يازارلر. راست يالغانندن صرف نظر مجرد هوسلكندن يازيب باسنورلر يالغان حكايه لرني اشتهار ايدرلر.

بامزلكه هيچ بىر ملتنگ كتابى اهل اسلام كتابلرى كىبى اساسلى وهيچ بىر محررلرى اسلام كاتبلرى كىبى دفتلى دكلردور. على كل حال اسلامدن غيرى ملتنگ اهل فلملرى راست يالغاننه بافهيوب هر نه ايشتمش ايسه جيمعيسى نى جمع ايتدىكدن صوكره بلا تاخير طبع ايتدىمك عادتلر ايدر. اما اسلام مؤرخلرى اگرچه ايشتمش بلمش لريني بحاله بازارلر ايسه ده اخبارات سابقه به تطبيق

وآثارات ساثره به توديق فيلرني آريوسى آلوب كم دآر ينى اوزاينوب ايكى سقيمندن بر مستقيمه پيدا وبونكل. احوال عالمى هويدا ايدرلر.

ايمدى آفونلرنگ افراط تفریطندن قطع نظر فقط بر زمانده فرايى صارى باي ناملى بايلر اوزمىش فوزى كورفش بايان نامنده اوغول قزلرى بولوب برى برينه عاشق ومعشوق اولمش قود اراسمك قلى وار ايمىش ديوب بو اياملرغه چه آيتوله كلديكى بويله اكاذيبلرى استماع ايدنلرنگ طفيلنده اولمشدر اگر ايشتوچى اولمسه اسملرى منسى اولوب مزبور كنبندك كم اولديقى بلنهدى، بلمك لازم دكل ايسه ده بو قدرچه بر خبر يازيلوب اوتدى. قصورى عفو بيوريله.

توغلوق تيهورخاندين صوكره مغوليان كلا شرقه كيتب بر آن قلماق تورغاوت بولونوب بين لريني باشقرد وفضاق خلقى فاصله اوله رق چايق يقاسنده قالمشدر ايدى، سراى خانلقى بتدىكدن صوكره استرخانه تابع و صوكره بر مدت اوركنچ خانلرنيك زير تصرفنه داخل وبعك روسيه اداره سينه كيچوب آلان او مواضعده يورمشلردور، تورغاوتندن بر قطعسى هجرتك مك ايل وز اواسطنك چايقندن كوچوب شرقه كالمش ايدى آلتايدنه اولن جنس لرينه قوشولديقى ايله ضوده اولن مصللرى دالاي لامانك اغواسيله شمالي مغوليان اتفائله باش كوتياريب ابتدا ايرتيش صورى نك ايكي طرفنده اولن اوفاق توفاك صحراوى خلقلرني باصه رق تالاب بولاب تومن تازى غه چه واريب بئديلر. وآبلای خانى غالدان خان آلتنى شهره استيلا ايدب حضرت آفاقنى كنديلرينه نابع ايتديلر. تيان شان ولايتنى وبو نواحى نك كلسنى ضبط ايتديكى ايله ختاي ملكتمينه دخى آل صوضوب حدوددن ايچرويه كنديلر، بو اثناده حضرت آفاق رحلت ايدب غالدان خاننك غلبى اولن فونك تاجى دخى دنيدان كيتب خواجه لر ايله قلماق بيننه برودت وصالقونلق توشه رك چريده مزده يازيلن امين واك نك القاسيله ختايدن عسكركلوب بو ايامده قلماق خانى آمورسنا

وآنك اوغلى ختای ایله صوفش لار قیلب آخر کار مغلوب اولمشد
 بوكل جونغار حكومتی انفرضاھ ایرشمش دور، ختايلر شهر غولچايه بی
 وبلده بیاری بنا ایذب بو دیاری كلا صبطنه آلدقلى مختصراً بیان
 ایلامشیدی مستقبلكه تفصیلی دخی یاز یور، بو تولقون اراسنده قره
 دلماق نیمیلسى ختای حكومتندن خارج قالوب فرقرالی فرا اوتكول
 نواھیسندھ یورمشلر بونلر جمع اوتوز مك مقدارى اوی ایهشلر
 اوز آرا حكومت تالاشوب ایكى فریق اولارق برى قاچوب برى
 قووب ناچانلری بالقاق بحیره سنه محصور ولوب بو بی بختلر بدبخت
 چولنده صورتلقدن هلاك اولمشلر، فالان ایکنچی فرقه سنی آبلای خان
 قووب هیداب بو رایه یعنی تار بوغانابه قدر کتوزدیكى یوقاروده
 یازیلەش ایدی.

الحاصل فضاقتا غربده دلماق شرقه برى برندن هورکوب قورقوب
 یوردیكى ائناھه بالاطول والعرض تخمیناً ش آلتی یوز چاقیریم بلسکه
 زیاده برلر بر قاچ بیللر آدم دن خالی وبوش قالوب اوه آدیر
 وادی وصعرا کلسی اورمان و آجام ایله جش وطولو اولوب فضاقتا ایلی
 آیکوز بوینه اول کلدندھ فراغانی قرا ایدك توپولغوسى تیرك دك
 فضاقتا اوینه تراك وستون یعنی باقان و صریق بولمغه قابل اییدی
 دیوب مبالغه قیلورلر، بوغانلنده واوزون ده بو سوزلر مبالغه ایسه ده
 صای واوزلك جای واوزان ارده یقاچنك بالونلقدن یولاسز برده آدم
 یورالمر ایدی دیوب کهنه وفارت آدم لردن غیر مره مسموعمز اولمشدر.
 بو آجام و آبادانلق آبلای خان ماده سنده آیتولوب اوتەش
 برلردورکه بر نچه بیللر بوش یعنی ایلسز و آدم سز توردیغی نك
 نتیجه سی دور.

مزبور قلمقلر آبلای خان نك ضرب وحر بیله کلوب ختایه
 تابع اولدندھ ختای بونلری بولا کلوب بر قطعه سنی غولچایه و بر
 اوننی بولچایه قرارلندیلر **چوچک** اطرافنده نورمق ایله امر قیلدی
 اورقار ماگرافی مایلی جاپور تار بوغانا ناغلرینی یایلاق ایمل
www.ewlat.org
www.uygurkitap.com

وقولوستای اولكاسنى قشلاق وىروب بر نچه اولوك چاقارنى بونلره
 ناظر قويوب چاقار بونلره فضاقتا نك تورەسى مئابەسندھ حاكم بولوب
 چاقلداب توردى اوز تل لرنچھ وهم فضاقتا لھجھ سنده چاقار دیورلر،
 مورخلر آز تغییر ایله جونغار و دوزگنار بازارلر قلماق خانلری اولدن
 بونسلدن بوله کلدیكى اوچون مملکتنى بو اوروغه نسبت وىروب جونغار
 مملکتى وجونغار خانلقى ديمشلدور، معمور صومصالحه سندن تا دونگای
 محاربه سینه قدر بو آرائیق که یوزیلدن آرتوغراق مدتدر فضاقتا قلماق بر
 بریله آرالاش یوردیلر تانوتنج توردیلر، دونگانى محاربه سنده قلماق
 یینه فضاقتا ضربندن آلتای تاغندھ اجناس انجاس لرینه واریب قوشولدیلر
 یتى سکز سنه بعدندھ چوچک که ختای کلوب توشدکده بونلر کلوب
 اولگى مکانلرنده مکین اولدیلر حالا چوچک و دور بونجون اطرافى
 بونلر ایله مملودور، بونلری اون صوم قره قلماق دیورلر سکز صومى
 صاف قلماق بر صومى چاقار بر صومى اولچه موکال دور، اولچه موکال
 دیدکلری اسپر و غنیمت توشن منقول دیمکدر، فضاقتا غنیمته اولچه
 دیوب قلماق جیم فارسى ایله اولچه دیورلر، اولچه چالا معناسنى
 دخى متضمن ایتمش هر ایکسى درست و بو اسمه صالح دور یعنی غنیمت
 منقول یاخود چالا منقول دیمک اولور، بونلر ایچنده باشرونچى
 مسلمانلریده وار دیورلر.

صوم دیدکلری اوچ یوز بوش یوز اویدن عبارت بر رئیسک
 حکومى اولوب بوکا صومون دیوبده سولیلورلر جمله ذکر قیلدندھ
 مجوعنى بارلیق الوتی دیوب تهریفندھ یعنی بولاک بولاک تهریفندھ ایمل
 صومونى جاپور صومونى کذا و کذا اسملر ایله صوملره تقسیم ایسرلر
 روسیه ده مثلا لیسى اویسازى دیوب صوکره هر اولصنى بر بر
 اسپله تقریبق قیلدقلى کبی دور.

الوت لفظى اصلی منقول لهجه سى اولوب طائفه وجباجه و حصه
 والوش معنالیرىنى مشتمل دور، بو لفظنى قضاقتا اتفاق واجتماع وبعضا
 قانون وقاعده اورنوندھ کلتورلر، مثلا ایسل نك الوتندن چقامز مه

دیرلر بونک اتفاق واجتماع معناسی ملعوضدیرکه یورتنک اتفاقندن چقامزوی جماعتندن آیریلهمزوی دیمک اولور، ایلیک الوتی صولای دیرلر اول ایلیک السکوسی صولای بوله کلگان دیمک اولورکه اول جماعه وقبیلانک قدیمندن دأبی وعادتی قانون وفاعدهسی شولای دیمکدر، حاصل الوث کاههسی اوشبو مفهوم لارک هر برینی شامل وحامل اولوب سیاقنه کوره سویلنور محلنه کوره معنیبات قیلنور، غیاث اللغاتده «الوس» قوم معناسنده دیمش الوت، الوس، الوش بری برینک مرادفی دور.

اجمالا ذکر ایدیلمن وتفصیلی کلچک یازیلچق دونگان صوقشیننه قدر چقارک سوزی بونلره اوتکون ونهوذلی ایکن بو کونده فلمافلرک اوزندن اوکوردای زنیکی ایلیکیدای نصب قیلنوب چقارک نفوذی برهم برلیدی، اوشبو اون صوم قره فلمافلندن غیری مغولیان بارچهسی واک محکومنده دور، واک دیمک اوزلرنجه خان دیمک «کاک» دخی دیورلر قدیمی خانلرک نسلندن سلسله ایله نسبی برینی کیوک خان ابن اوکودای خانه منسوب ایدرلر ایمش، واک دیمک خان دیمک ایسهده حکومنده روسیه ناک ایسکی نظامنده گی اسطرش سلطان مرتبه سنک بر منصب دور قضاقلر آکا دخی خان دیورلر اییدی واک کاههسی لفظا خان دیمک اما معنا توره مقامنده مستعمل لفظ دورکه توره بیانی آیتولوب اوتیدی، روسیهده عموما توره به سلطان دیوب خان صایلانان لاری منصب جهتنندن جهل توره قره لره فایقی اولدغیچون اسطرش عنواننی اضافه ایلمشلر دور، یوقاروده یازیلهمش ایدیکه منقول دورت بولاک، بونلرک جنوبیسی وکوبراغی تیبیت ولایتنده اولن فلمافلر دور، مقداری بتره معلوم اولیادی، اما بو طرفده اولن یعنی آلتی شهرک شمال وشرقیسنده اولن مغولیان قره، آلتی واکه منقسم اولوب بونلرک فرق ایسکی قوبدالاسنای واورغه قلعه سینک شمالندن کیاخته «میماچین» ومحیط شرقیه قدر میتد اولمشدر جهل سی اون بش اون آلتی ملیون اولور دیو قوبدانک سوداگر روسلاری اوی تخمین قیلمشلر دیه ملا فتح الله سویلیدی. بعضلر اون سیکز سیک اولن ختای ممالکتی ناک

سیکز سیک منقول اولوب اون سیک ایجناس مختلفه ایمش بو عسابه شمالی وجنوبی غربی وشرقی جمیع مغولیان داخل اولوب بو صورتک ختای حکومتی ناک نصفنه قریب منقول خلقی اولور، دورت واک غربی منقولدر قره شهر غولجه ایلان قاورغه وقوبوق صاغری ده دیورلر بونلردن قایسی دور بر واک فوت اولدقده اولادی قالما یوب اورننده خاتوننی حکومت قیلب توردیغی ائناده بر نچه یلیدن کین حامل اولمش بوخصوصه خاتون باجنده ایچن خانغه خط کوتارمش یعنی عریضه ویروب دیمشکه برکیچه سزی دوشمده کوروب توشا کده بولشدیم آندن یوکلای اولدیم دیر. خان بو عرض نامه نی اوقوب عرضنی تمام آتوب نی قدر دوریامبو وکوش وقیمت بها هدیه لار پیاریب جواب قیلمشکه منی دوشکنده کوروب یوکلای اولمش سن ولد بنم اولسون وایرک ناک جاینه اوتورسون من بعد منی دوشکنده کورمگای سن اگرینه کوروب منم ایله بولوشور ایسک اوزگنی وبالاگنی اولدررم دیمش الحاله هنده غربی تورغاوتسک واکنی بو اوغلاندر اوشبو ۱۳۰۰ تاریخه یاشی اوتوزلرنک ایچنه کلدی دیه سویلیدی.

اسماء مغولیانک بزه معلوم اولانی باشده یازیلهمشدیکه جنسی متحد ایسهده اسم لاری مختلف تسل وزبانلری دخی بری برینه مغایر ومباین دور. وبونلر ناک ایچنده اغیاردن آراشاشان اقوام دخی وارلفنی خبر ویورلر حالا لاستای اطرافنده بخاریس وتاشکندیس تعبیر ایدیلمن ایکی طائفه اصلی مزبور ایکی شهردین وارمشلر ایمش تل لاری ترکیه مایل وبلکه تانی ایله سویلیدکده جمیع تکلمی ترکی دور دیورلر. ودور بوت ایچنده دخی خوتن لی نامنده ایکی اوچ زنیکی یعنی برار مک خانه مقداری ایله وار ایمشکه دین لاری اسلام تل لاری ترکی دیورلر بونلرک بابالری خوتن یارکنندن وارمش آدملر ایمش بو اولادک آبا واجدادلری منقول ایچنه واردیغی نهه زمانلر اولمش ایکن هنوز تل لاری تمام منقول اشمده غندن ماعدا اخلاق واطوار شکل وهیئت ده دخی باشقه لیقی بلنوب تورر دیورلر، مسلمانلق ادعا

ابدولار ايسەدە غايەت قوالدىغىنى سويلدورلار، بىر ھەمتلى بغيرە مالا
كلىدى وارىپ آنلرى اذارتوب ھەم دناسى ھەم آغرتى آباد اولىدى
اوزلرى طالب ايمشكە كلكى بىر ملاكلوب بالالارمىنى اوقوتسە باشەزە
كوتارىپ بارومىنى برور ايدىك الدن كلنچە تربىە قىلور ايدىك دىرلار
ايش، چوچككە كان مسافر ملالركل نچەسىنە دلالت ايتدىم خوب
ديوب ايتورلر ينە يولدىن قايتورلر، سلفلرە خىصوصا عربلرە آفرىن
كە بىر يوزى اهل كفرە ايكن جانلر ينى فدا قىلب غىر بىدن شرقە يوروب
بو قدر اسلام آچەشلر، حالا مسلمەنلرە اسلامىتىنى آكلاتوب مسلمەن
قىلمىيور. آھ من الدهر.

خبرلرە نظراً بونلركل ابتدا منقول ايچىنە بابالارى نك كادىكە ايكى
يوز يلار مەدارى بلكە زىيادە اولمش ايكن ھنوز تلرلر نك تمام
منقوليت كورلميور دىورلار، لىكن عىجب دوركە قضاى ايچىنە قاىوجىنىدىن
كلوب كرمە اولسون بىر دور يعنى اوتوز قىر يىل ايچىندە تمام
قضايت غلبە ايدىر بىر ايكى بوغوم اولدىكدىن كىرە كلام وسلام وسائر
افعال ومرامدە قطعاً فرقى قالمىوب ناولمادىر ونوز كانى كىيى چىمەسىنى
قضاى جذب ايدىر كىدىر، قضاىدىن باشقە شەوبىدە اغيارك اۆلگى
زبان واخلاقى يوز ايكى يوز يلردە دىخى بالتمام متروك اولمىيور
منم ظننە كورە بو خصلت اسلامك خاصەسىدىن اولمى كىر، غىبرى
علەسى وار ايسە آنى اووالالباب بلور. (وفوق كل ذى علم علميم).
قوبدا سودا كىرىدىن صالح آخوندنك ايتوى بوينچە حالا قوبداغە
قراغان يىكرىمى يتى او كوردى قاتقە بار چىوھى بىر واكلايتى دور دىدى.
قضاى بوندىن خارچىدىر، ايدى خەسە شىرقى مەزك خامسى اولان منقول
قلماق مادەسى بورادە انتھايە ايرشوب قوب قلم بىر آز استراحت ايدى
من بعد انشاء الرعمەن نتمەمى باشلارز، خەسە وتتمە اكرچە بىر
كىتاب دور لىكن خەسەدە باشلىچە بىش قىرەكك اصول اوللارى يازىلوب
تتە ايسە مك اوچ بوزور قىر با ايدىلن بعض فلاغك بىانى
واندىن سوكرە دىخى بىر ھە سەلركل و ايدى تاكە بو كىتابچە مەز مەلنە

اولاشانە قدر يازىلمق ايلە بىن لرىنى خەسە وتتمە ديوب ايكيە بەك
نكىلە ايلە اوچ قسە تقسىم ايدىك. بىر خىرك اصلنى استىن خەسەبە
فرغى استىن تتمەبە چەل سىنك كىلنى استىن نكىلە مەزە بساقسون
نكىلەدە شرق احوالى نك تفصىلى يازىلمق شرقى اسەى خەسەبە ضم
ايدىلوب كىتابەز نك خەسە شرقى دىبە مسەسى بوندىلار.

ختای یورتندە خانلق نىڭ ايتىلمىسى ئوز تىۋارىخلىرىنىڭ نظرىدا خالا پىش مەڭ يىل قىرىپ اولوب بومىت ايتىپدە بىكرىمى بىش رودن بىنى نىسلىدىن ايكى يوز ايللى دورت آدم خانلق قىلمىشلىرىدور. دور حاضر مەزىدىن ايكى مەڭ يىللىر مەقدىم بىرنچە حكومتىمىز قىلمىشلىرىمىز هر بىرى استقلال نام اوزىرە توروب بىعدە بىتدريچ بىرى بىرىنىڭ ئىداخل ايله شىرقاچىن غىربا ختاي نامىل ايكى حكومتىمىز مستقلە عظيمە بىە منحصىر قالمىش سوكرە چىنلولىر غالب كلوب ختاي خانلىقىنى بىتورىمىش دور. ھىجرىيە مەڭ آنتەش سەئىسى نىفندىن بوياق خانلق منجور نىسلىنىڭ انتقال ايتىمىش ايسەدە اوشبو اون اوچونچى عصرىمىز اواسطىندە تاپقونان بىنى نىسلىنىڭ نامىندە ختايلر باش كىتارىپ بىن لىرىندە بىاربە عظيمە وقوعىدىن سوكرە بىلاخىرە وزارت ختايللىرىدە اولەق شىرطىل خانلق چىنلولىردە قالوب حكومتىمىز مستقل و مشىروطە بىىندە بىرادارە بىە مەقود و مقرر قىلمىشلىرىمىز. الھالە مەزە بادرغە دور كوگىسى چوڭ خان سىنجور خانلىرىنىڭ توقىنچىسى او اوب مەڭ ايكى يوز توقسان ايكىنچى ھىجرىيەدە تىختە جىلوس اىلمىشلىرىمىز. خدا خواھد اوشبو نىمە مەزنىڭ تىمامى بىعدىندە ختاي تورابىغىنى الەزە آلوب خانلىرىڭ خالىنى اجمالا يازارمىز.

مەزبور كوچوب كلن منجورلىرىڭ خىدەمتىدە ئالتى شەھردىن سىكز يوز اويلوك آدم اىلايە كىتورىپ اللرىنىڭ بىردى. منجورلىرىڭ ايكىنچى تارىھىق توقىنچى مەنىنى بى بونلارنىڭ بىرىنىڭ قويدى. فرعون زامانىدە مىصرىلر بىنى اسرائيلنى قىلىندىقلىرى كىمى منجورلىردە بونلرى اسىرايتىدىلر و نچە مشاق و عسىرى اوستىنە بوكلتىدىلر بونلر گوىا منجورلرە قىل مىزلەسنىڭ اولدى. شو بىلەكە سىنوى مقرر قىلمىش اشىنى بىتكورالدىدە اموال و اشىبا ختى فرىزىدىلر بىنى ساتوب آھ ايله آنلرى توپىدىلر لردى بو ظلم و ستم ايله يوز بو قىدىلر لىر جىفا چىك بىر كون آھلرى در گاهە بىتوب دونكانى بىلواستىڭ رىقابلىرى آزاد بو و آغىر بو بوندىرىق باشلىرىدىن بىرىدە اولدى. خالانرا نچى دىدىكلىرى مەزبور سىكز يوز اوىنىڭ اولادىدىر كە نچە مەڭ نفوس اولمىشلىرىمىز. ترانچى لىقىنى ئالتى شەھىر لىقىنى دەھقانى بىنى اىگومچى دىمىكلىرى

۵ نچى جىزە نىمە

مەقدەمە تىمە

خىمىسە مەزى يازىپ فارغ اولدىدىن سوكرە اوشبو نىمە مەزە موقوف قالمىش اخبارلىرىنى يازمىق دىمە مەزە دىن كىمى كور بىلوب بىبازە ماباشە ايدىلى «استىغىن بالله».

چاڭ لوك خان اىمانىڭ شىرقىدىن ختاي مىسكىرى كلوب چونقار خانلىقىنى بىتورىپ ھىجرىنىڭ ۱۱۷۰ سەئىلىر خىدودىندە شەھىر غولجە بو اوشاندا ابلالى خان ايله مەمور صومالىھەسى. اولوب عىقىندە بىبار قىلمەسى بىنا ايدىلى بو ايكى بىلدە مەروفە چونقار بىلرە خاص بىنى قىلماق و تورغاوت لىرە اساس اولدى. شىرقە بو ايكى شەھىرنىڭ اىدائى ايله بىرابىر روسىيە غىربىدىن كلوب قىزىچار ئىمىسى پالاد قىلمەسىنى ايقاد و انشاء ايتىدىلر.

خىبىر غولجە

غولجە شەھىر اسىمىدىر بونىڭ صوى قىدىمە «جىم» نامىندە اولوب سوكرە اىلايە تىجوىل اولدىقىنى نقل قىمى و خىبىر سەمى ايل توغلىق تىمور خان مادەسىندە يازىلمىش ايدى «بوصو» خان تىكرى. بىنى موزات و آنىڭ اطرافىندە اولن تاغلىرىدىن نىمان ايدىر ك غىربىندە بالقاق دىكىزىنە مىصب اولور پاپور يوزار مەرتىبەدە بىوك نەردور. غولجە بىبازە قورغاس سوبىدون كورە و غىر ذالك مىتەدد قىلمەلىرى مىشتمەل اما اىراقىدىن بالقوز غولجە نامىل مىشتمەل دور. ختاي غولجە شەھىرىنى تاسىس قىلدىقى ايله اجناس مىتەلغە اجىتاعىدىن ماعدا سىكز يوز مىدد منجور كوچىرىپ كىتورىدىلر كە ختايلىڭ خانى او قىبىلدىن اولمىقلىرى آنلرى جەل ناسدىن ائىم و افضل بىلورلر. منجور دىدىكارى مىنغولىدىن بىر شەھىرە دور.

دوئنگانى دە «خورجا» ديورلر ختايچە دور. عددك سىكز يوز ايدكنده آرتوق كم سوزلر وار ايسه ده اصل منشا ومسمى سنده قيل وفال يوقتر. بلوادن مقدم غولجه شهرى الوغ مركز اولوب وصف ومبالغه ده كچك باجين ديو سويلنوردى بونام ايله سويلنگه سبب چونكه اولك جونقارى لرك مقرر ملكى اولوب ثانى بر عصر ايچنده بوقدر جمعيت ينه بر ايسكى عصرده باجنه برابر اولمغى اقتضا ايسر ظنيل دور اهاليسى اطرافنده اولن كوچمه لى ايل وختاى خورجالرنين باشقه نفس قلعه لرنك اوتوران نفوس اوچ يوز ايللى مك تخمين قيلوب بونك بلا نقصان اوچ يوز مكى اهل كفره ختاي قسورى اهل اسلام يىنى ترانچى دوئنگانى ايدى ديورلر.

غولجه محاربه سيناك قبيلىده اولن حوادث

غولجه دوئنگانى لرى ايچده اولن يعنى جرينده مزده ياز يلمش سچن چاكا شهرنده بدأ وظهور ايدن بوز غونلق نى ايشتب آكا قولاق قوبه رق ايشك انجامى نيه منجر اوورديه تور دقلىرى حينده بر ندردان دوئنگانى نك اوغلى كه فاضل يكت ايدى خاتونى نك فاحشه لكنى بلوب بر كچه آنى و آكا كلن آدم نى بولد اش لرى برله اولدر مش. جا كچوك بويكت نى توتوب زندانه بويدى. جا كچوك ديدكارى والى ولايت پاشا وغوبير ناطور مثابه سنده منصب دور. دوئنگانى لر جمع اولوب جا كچوندين مزبور محبوس نى صوراديلر ويرمدى نچه كره التماس قيليلر التفات ايتمادى بر يلدن صوكره ميدانه چقاريب چابدى بوروندين كوكل لرى بولانوب توران دوئنگانى لر بويكت اوچون آچوب اراده كفت كو چوغالدى كو بايدى فساد اولور درجه بد كلديكنى جا كچوك ايشتب بر كون مسجده چقب اون باش اوگوز اوتوز قوى فانچه كرونچ وچاى و يروپ مزبور يكت نك روحنه ختم قرآن قيلمغه توصيه وبر نچه نصيحت سوزلر آيتوب بونكل دوئنگانى لر بر آز نسكين تابديل قىلىن ايتوب يساز كادكده ايچده گى بوز غونلق نك صالونى قوبى www.ghurlijan.com www.ewu.org www.ghurlijan.com خوزه قلم سنده دوئنگانى لرى

بوزلدى ايچنده گى ختاي لرنى قروب اولدر يب بعده تارچى وچانزه خوزه قشلاق لرينى نالاب آسندن صيراعه چقب قوماق ده بكنديلر اطرافدن قورالوب چيلوب مجوعى بر مك بش يوز مقدارى نفوس اولمشلر بر نچه كوندن كين غولجه دن عسكر چقب بونلرك اوستنه وار يب اروشوب اكثرينى اولدر يب قالاننى قاچر يب خاتون بالا كامبر چال جهله بيش يوزچه آدم نى اسير آلوب كلديلر، اسيرلرك ايشكا يارارنى هر كون اوندن اون بشدن چقاريب چاپوب اوچ يوز مقدارينى قتل ايتدى باقيسنى بوشاندى، بو واقعه اثناسنده باجين دين خط كلوب ختاي لرنى دوئنگانى لرنى فرمقغه قرار و يروپ ذوبهش ايديلر اطرافقه اعلان ايدن وعده لى كوني كلنچه دوئنگانى لرنى اغفال صالحق قصديل بر كون جا كچوك بالغاخص مسجده چقب بونلره نصيحت قيلب ديديكه ايچكارى دوئنگانى لردن اصلسز خبرلر ايشدوب تشويش واند يشه ده ايمش سز، بوراده باجين دين خط آلديم غلبه لر باصلوب يورتلر امين ليك اولمش بونكچون المزه توشن اسيرلرك زى آزاد ايتديم اكر خط ينه بر آز بورونراق كاهش اوليدى اسيرلردن بر كشى اولدرمز ديم مقتول لره خدا رحمت ايتسون قالانلره عمر و يرسون بزلرده يمان نيت يوقدر اكر سو قصد قيلسم اسيرلرى تمام اولدر يب ايچرك زده يالانچى واغواچى لرى دغى اولدر ميه قدرتم يتار ايدى، مك يلدن زياده دور بزلر ختاي سزلر غوى غوى ديوب بر برم زنى يات ويراق كوردكوز يوقدر بارچه مز بر جنس و بر خان نك تبعه سى مز و بر آدمك اولادى كى اوله كلمشن هنوز بياغيدك بولاليم ننج امان توراليم بالقان يمان سوزلره قولاق قوبوب اوزلرك زى اودغه سالما كز ملاك لكده فالما كز ديوب اظهار محبت و اضمار عداوت ايدرك دونوب كتمدى دوئنگانى لر بو مقصدك اصلندن خبردار ايدى لر بونلرده سرارينى ستر ايدب جا كچوك نك جوابنه مطابق ملايم سوزلر آيتوب اطرافقه اعلان ايدن وقت موعوده منتظر تورديلر، بو حينده كونصل پتربورغه كيتب اورننده بر نچه قضاى روس ايل سكر يتار

بعضى سرکاتب فالهش ايدى دونگانى لارڭ اتفاقى ختايلارڭ وعدهلى كونندن
 مهتم ايدىكىنى واول كوننڭ باقنلاشديغنى بلوب بر كىچه سكرىتارده
 چقب جونادى بر فضاى روس چركو نوباسنده يوخلب فالهش ياخود
 واقعهى كوزيله كوروب خبر فيلسون اوچون بالقصد فالدرمش،
 سكرىتارڭ كندىكىنى فاككتوريهده سودا گرلر دغى دويمامش ايرتهسى
 خون ختايلر كلوب سكرىتار نهىن بويله ايندى سزلىرى وبويله
 عسكركشىسىنى ده اونودوب كندى ديوب صورتى بلميورز ديو
 جواب ويردىلر سكرىتارڭ ارفاسندن آدم بيارىب اول يتامىوب
 نايتمدى ختايلر جميع سودا گرلرنى فاككتوريه دن چقارىب مزبور
 فزاق روسغه وظيفه تعيين قىلاب قايمنه ختايدىن بر نچه آدم قوشوب
 فاككتوريهنى كوزادوب توردىلر. آزاده بسر هفته اونمىوب صوفش
 باشلدى هر كم اوز باشى ايله اوره بولوب فاككتوريه خالى قالدى
 فزاق روس سودا كرلره كلوب قوشولدى.

محاربه باشلدىغنى بزه بويله بوان ايتدىلر

جربده مزده يازلدىغى وبونڭ قىيلنده اشاره اولاندىغى اوزره
 دونگانىلرنى قورمقغه وجودى بالىكله عالمىن يوق قيلمقغه ختاى اتفاق
 ايتدىلر فىكر فاسد دن دونگانىلر اگاه اولوب بىچاره لر اوز
 جانلرنى نجات قىلمق ياكه شهادة ايله اخراوى درجاتلره ايرمك
 اوچون بونلرده بر معهود كونده جمع اولمقغه عهد قىلدىلر اطراف جوانى
 اولن دونگانىلره بو خبرنى صيق صيق يعنى تيز تيز ارسال ايدى
 توردىلر وعدهلى وقت يتدىكده بعض رايى ضعيفى بى ناموسلره بردن
 ختاياڭ كترتى حسرة ووروب ثانيا سنه اولنكه صاندوخوزه دونگانى لارڭ
 كارندن نتيجه چقمادىغى تشام ايدى محاربه بى عسىر بلدىلر كندىلرنى
 بلا نعب اسير ايتيمه راضى اولدىلر، جبان وفورفاق لارڭ كويى بو
 فوله نابع اولگى اتفاقه مانع اولدىلر وعد وعهد دن چكندىلر
 ختايه فلچ نارتمساق غايه ماترانچى كى بى بزلرىده قلنور قوبار

ديه سوزده بىكندىلر. فقط اوچ بوز مقدارى دللرى صاف
 داور اعتقادى محكم دلاور دين يولنده باشلرنى بىدل و جهان
 بى وفادن اوزلرنى عزل قىلر قى هجرتنڭ ۱۲۸۰ نچى سنهسى وميلادنڭ
 ۱۸۶۳ نچى اوكتابرنڭ ائلى جمعه كىچهسى آينڭ بلمدم نچهسى كفاره
 فلچ اوردىلر. بو كىچه اطرافداغى ختايلره خبر ايرشوب دونگانىلرنڭ
 اولگى وعده به مخالفت ايدىن فورقاولرنڭ خام خيال دن تفاقله توشوب
 ختاى اولدرمز دىان ايكى اوچ جاينڭ فريه وقشلاقداغى لرنى هلاك
 قىلدىلر مزبور اوچ بوز دونگانىلره خدا نصرت ويروب اوچ دورت
 كون طرفنده حصارنڭ خارچنده فالان چاڭ پاك ديدىكى خلق دن
 غولجه ايجىنى آرتدىلر فانلرنى صوكى آقتىلر. چاڭپاڭ ديدكلرى
 نفى بلد اولن ختاينڭ باشى بوزوق لرىدر خالص ختاى بونلرى
 حصاره كىردىمىوب طشقار يده تاشلمشلىرى ايدى زيرا بو بى باشلردن
 ختاى اوزلرىده فورقاردى. وطشقار يده فالدرمق دن ايكى شى ملاحظه
 قىلنمشلىرى ايدىككه اكر دونگانى به غالب اولورسلر «حصل القصد
 بهم والا نكون ابعدهن شهرهم» ديدىلر. غلبه بى باشلامش اوچ
 بوز غازيلره جمعه شنبه يکشنبه كونلرنده هيچ بر بردىن ياردم نيمادى
 زيرا هر جاينڭ اوزى اوز باشلىرى ايله مبتلا ايدىلر. ختاينى اولدىرىب
 خاطر جمع اولن بعض قريه نڭ دونگانى لرى دوشنبه كون كلوب
 بونلره قوشوله باشلدىلر. معتبر تجارلردىن محاربه نڭ ايجنده بورن
 ذواتلر سويلدىلر لركه بوفارغى يازيلمش ترتيبده سكرىتار چقب
 كندىكدن صوگره روسيه وفرغانه تجارلرى جمع اولوب نچه قوش
 كاربان بر صايه يعنى بر چوقور جايه كلوب فوندى اول جايدى بر
 نچه كونلر يانوب قالدق چونكه توناش كىتاركه بوكلمز صيمايوب
 تاشلب كىتاركه برى برى مزنى فيمايوب نوردغه زده صوفش باشلدى
 دونگانى لر اوچ كىچه كوندوز آش يمايوب اويقو كورمىوب چاپماق
 اولدىلر دورتنچى كون بر جماعه دونگانى كلوب بار باشندن توروب
 بزلره سوز فاتوب ديدىكه آمان تنچ اوتوروب سزلىرى ايدى كفار

مستحق النار تمامه يافتلاشدى خوف فيلماگن ديديلر بيجارهلر اويقو
 كورمىوب كرىكلرى قاتمش صوت و صدا ايله آوازلىرى بتمش آچلقدن
 درمانلىرى كتمش يقلور حاله بتمش مع ما فيه يماكك پاتماق غملىرى
 يوق ايدى سوزلشوب تورديغى اثابده ها ديوب چاپشوب كنديلر
 نه بولدى بولنره ديساك بر جايده ختايلر بر فرقه دونگانيلرى اورتايه
 آلمشلىرى كوروب چاپهشلىرى صوفشه صوفشه كلوب بزلر اوتوران
 دريسه توشديلر ختاي بر طرفه اوتكده دونگانىلر او ياقده توقتاب
 ايكى طرفدن منتق آتميه باشلدىلر اولغىلى بىرى برينه يتمايور بزلر
 اورتاده قالدق اوق اوستمزدن ضولاب غولاب اوتوب نوروبىر كروان
 كشىلىرى اوتون چوب آراسنه جابوچوم آستنه كريب قتلوب
 تارقالدىلر بر ملا آدم فوش ايچنده دلائل اوقوب اوتورمشيدى بر
 اوق كلوب ماكللاى ترسينى صويوب كندى اوزى سلامت قالدى
 آز فرصت بويله آتوشوب بعدده دونگانيلر الله ديوب آت قويدقده
 ختاي قاچوب شهرة كريدلر بر كوچه دن صفشمىوب بولك بولك كنديلر
 دونگانيلرده آرقاسندىن يتدىلر اوندن يكرمى دن آردنه توشهرك ختاينى
 بنهچ قردىلر كه قچانلردن بر كشى قتمىدى ايرتسى كون ينه بر طوب
 دونگانى كلوب آمان ايسان لكهزنى صوراب بو جانبده بر فرقه ختاي
 كورندى آكنا وارمىز ديوب اوستومزدن اوتوب جونايدى كرواندن
 كوب آدم ايركاشوب تماشيه چفدى دونگانيلر ختايه آرالشدىقى ايله
 بزلر قاچق ختاينى تماملب قايتدىغى صوكنده دونگانيلر بزه كلوب
 كايوب ديدىلر كه من بعد سزلىر چه غماي سز زيرا دشمان سزلىر نىك
 قاچغىگزدىن غيرته كلوب بو قدر برصت صوقشدى والا كفارنىك نه
 اقتدارى اوله كه اسلامه مقابل تورى ديوب قاچغىغىنىك جراسنه خيلى
 ملامت ايشتىك ضررى تكه ايدى ديوبك قورقدى. حاصل بش كون
 ايچنده چا كپاك دن اسم و اثر فالمدى قلچدن فالان بر آزينى ختايلر
 فورغانه آلدىلر نقلاره نظراً او وقتده غولجدهه چاك پاك عددى دفتر
 ايله آتمش مك و زياده به بالغ اولور ايمش.

ايمدى اطرافدىن طوب طوب كوپ كوپ دونگانيلار كالدىلر
 كورندى نوبت ايله آتش ايبوب نوبت ايله يوقلار اولدىلر هوشارىنى
 جىوب اوزلرينه كلوب باجمله خاطر جمع ليك پيدا فيلدىلر لىكن نچه
 مواضعده حصار وسور بعنى تورغان و جامبوللر وار هر قايسونىك بش
 مك اون مكىدن بلكنهش ختاينىك حد حسابى يوق ايدى. آلتىنچى كون
 بولدى حصاردن بش مك مقدارى ختاي آتلوب چقب اول بزلره
 كادى يار باشندن تورديب عسكرباشى «دارون» آمان ايسانلكهزنى
 صوردى و ديدىكه سزلىر ايچن خاننىك يورتنه كالمش هه ان سوداگرلر
 سز نچه كوندن بىرلى احوالگزدن خبر آلامق بونىك سببى دونگانيدن
 قورقوب ايمس اوزمىزنىك چا كپاكىدن انديشه فيلدىق چونىكه آنلر
 بى باش خلقدرلر اجنبى كيم اوژ كيم فرق فيلمز جمله بى بىكسان
 صابورلر آنكچون آنلرى طشقاروبه تاشلامش ايندىك كه بولنر دونگانيه
 كفايه ايدىر دونگانى ايله محاربه يه فوتى يدىر اما اويمانلرنىك الندن
 ايش كلمدى ايمدى دونگانى ديدىككز بر صقىم خلقدر بزلره برشى
 دگل حالا جانكچوك مى بسو قدر چرى ايله چقاردى دونگانيه وارم
 كولنى كوكه صاورىب قايتورم شهر اولگىك دك امين اولور فورقماگزلر
 ديوب يوروب كندى. جمله سى طوار تورغون كيمش آرغومق آيغور
 آنلر بنمش ايگار توفوم اسلحه آلتون كموش بو صولت ايله واردىلر.
 بزلر ارقاسندىن قراب بار اوستونده توردىق آلدندىن دونگانيلرده
 چفدى مقابل بولدىلر ايكى طرفدن منتقى آتيلوب يارىم ساعت اوتار
 اونمز دونگانيلر الله ديوب آواز بلند ايله بردن آت فويوب چاپدىغى
 ايله تكبير صداسنه طاقت فيلامىوب ختايلر قاچدى نه يره كيدىرىنى
 بلمىوب شاشدى يول يازىب بر بلند بيوك ياره طوغرى كلوب
 قمالدقده دونگانيدى كلوب آرالشدى اوباردن فانچه ختاي آت ايله
 دونوب دومالاب توشدى ونچه لرى آتنى تاشلب اوزلرى اوچدى
 دونگانىلر بر فرماننى فيلدىلر كه كورمگه كوز فالمدى بر آت ختاي
 يولىنى توزاب قاچوب شهرة كندىلر اونوز عدد دونگانى ارقاسندىن

واریب بندیلر بر چایده بر فرقه ختای کمون یعنی یاشر وین تورمش ایکن ناخاضده بو دونگانگی لرنی اورنایه آلوب جمل سنی شهید ایتدیلر نردن چقه کلدی همان ایلی مقدار دونگانگی آرسلان کبی آتیلوب یتوب اول ختایلرنی اسفل یونان دیلر. فچوب داربازهغه واران ختایلرنی ایچدا گیلر کرگوزمدیلر اول چقمش بش ماک چری دین بر فرد فتولم یوب جسد خبیث لری توفراقدہ فالدی جانلری مقر موعوده و محل معهوده واردی دونگانیلرده اویاق بویقدن فورالوب برار ماک بولمیش ایکنلر من بعد دخی کون بکون کوبایوب هر جگده ختایغه غالب بولدیلر بوکارچه بزله امید وار ایلدک که ختای اوستون اولور یا که دونگانگی ایله بر نوع مصالحه قیلورده سوداگرلر بهر حال اولگی کبی نورر امکاندن خارچدرکه بر کفی دونگانگی بوقدر کفارنی یگوب شهر آنلره قاله. بلدک که کثرت نصرت ایکی شی ایمش. ایمدی کوردک که ختاینک حالی بندی کروانده کوچوب اوز بولنه کندی هر برلری سلامت یورنلرینه یتدی. الحاصل نچه زماندن بویاق بر آدمنگ اولادی کبی بر خانه انقیاد ایله نوران اقوام برهفته ایچنده ایکی طرف اولرق حصارغه ختای صاحب خارچ که دونگانگی مالک اولدیلر. بر آی بویله کچدی ظاهرده فوة دونگانیلرده ایسهده ختاینک کوبلیکی همان بولنره وحشت ویرردی. ثانی ترانچی خلقی بو فرصته قدر اسلام ناموسنه چابمادقلرندن دخی دهشت کلوردی. شویله که بساته صابی اوزندن اولم فونچه یغاچی کسهز مشهور ملردر. ختایلر ترانچی بی اغوا قیلب بزله جنکه یبارر فکرینه کندی بویله برصق سوز دونگانیلرنگ سمعنده یتدی بوسبیدن دونگانیلر ترانچی به النجا ایتدی ترانچی ایسه ایشاک انجامنه کوز نوتوب تورمشر ایدی، دونگانیلرنگ التماسی ایله بولنرده علمادن فتوی صوراب علمالر دخی ابتدا عنر و ظلم ختایدن اولدیغی دلیل ایله و غیانت آنلردن صادر اولدیغی سبیل فلج نارتمق اوق آنمق درست دیو فتوی ویردیلر حکومت ترانچی ده اولمق شرطیلر دونگانیلردن آنط و قسم آلرق ترانچی دن نچه ماک

ایر آتلنوب جگه حاضر اولدیلر، موندین سوکوره اولن وقایعنی ملا ناظم بلال غزوات چین عنوانیله موسوم ناربخنده بالتفصیل تحریر فیلدقدن تکراری حاجت کورلمدی استین او کتایی کورسون.

ابتداسی بوندن یعنی دونگانیلردن حکومت اوچون قسم آلدیغی کوندن که هجرتک ۱۲۸۰ میلادک ۱۸۶۳ نوویابرک اوائلندن اعتباراً اطراف و جوانبی ایله ایلا مضافاتنی ترانچی ضبط ونسغیر ایدب سبکز سنه مقداری استقرار و سلطان لقبیل حکومت بالاستقلال ایتدیلر، وعده سنه وفا ایله دونگانیلرده ترانچی تابع اولوب نوردیلر بعده هجرتک ۱۲۸۸ نچی سنه سی کنیرال کالبا کوفسکی المئادن بر فرقه عسکر ایله چقب آز حرکت ویکل فرصتده بو اولکایی حمایه سنه آلدی اون یل مقداری روسیه نظارتنده فالدی، ۱۲۹۹ سنه غولچه ختایه فایتوب ویرلده که دونکیان و ترانچی کاسی یارکند قلعه سنه کوچدیلر.

ترانچی طائفه سی ختای اسارتنده خوارلقدن انسانیتنی معدوم وقابلیتی دخی موهوم ایکن سر بست آزادلقغه ایردکه حکومته لایق دانا دولته لایق توانا مصلحته مناسب پرداز سجان کبی سخن ساز خانم امثالی اسغیا فایه سنج اذکبا متقی عابد بی ریا مکمل عالم عالم ضیا وحکیم حاذق تکلم گیاه ذواتلر کورلمش وایشدهمشدر.

دونگانگی معناسی

لفظ دونکیان اختصار اوزره جریده مزده یازیلیمش ایدی بوننه ینه بر آز تفصیل قیلنسه ضرر اولمز، ختای ایچنده مسلمانلرنی ایکی آد ایله سویلیوب برینی خپتو دیرلرکه آلتی شهر اهالیسینه اسمدر. خپتو نورلوك معنایه اولوب لکن بو محله آق باش دیمک ایشکه دستاردن عبارتدر دیگر نوعنی دونگان دیرلر، بو لفظ ختای و دونگانیلرنگ زبانی اولم یوب اتراکدن اغد قیلنمش ایمش بزله صورصاق دونکیان مز دیورلر اما اوزایچلرندونکیان دینلمز بونلرنی

ختای ایکی نسم سویلیور بری شاجوردورکه کچک طائفه وکچک نسل دیهک اولور مراد سهرقندین وارن ارک اولادیکه آنا طرفندن ختایه جیان یعنی فزدن توغان طورون اولدندن بو نام ویریلوب صوگره اصلی وفرعی بلا فرق جهمیع دونگانیه بو اسمی اسناد ایته شار مقابلنده اوزلرینی «داجو» دیورلر اویج نسل دیهکدر. ایکنچی آدی «خوی خوی» اولوب معناسی تیز تیز دیهکدر معنای لغویسی فقط بو ایسهده تعینده تیز تیز بوزلیچی وتیز تیز بر حالدن دیگر حاله دونیچی معناده اولور کرک اولگگی دینندن اسلامه دونیچی وکرک نسیج حالدن بوزغونلغه تیز دونیچی دمک اولسون برابر دور. بس دونگانلی لفظی خوی خوی لفظی ننگ ترجمه سی اولوب کهمسن دیدکده من دونگانلی من دینکلری ترجمه ایله جواب ویرمیش اوله نتاک کم ختای لفظی اصلی «خودآیین» ایتمشکه معناسی کتب منزلهدن بر کتابه ایقان وبعثت انبیادن بر نبیه ایمان کتورنلردن اولمیوب اوز بلدکارنچه واوز رسم وآیین لرنچه دین توتان طائفه دیهک اولوب صوگره ترخیم ایله خودای ثم ختای اولمش بس بواسم دخی ختایک اوز لغتی اولمیوب فرس وانرا کدن آلمشده صورادقه ختایز دیورلر خوی خوی لفظی دخی بو قبیلنددر. دونگانیلرک اصل زبان لری ختایچه اولوب مگر عرب و فارسی آلاشدندن استماعده بر آز باشقه کبی فهم لنور، اما سالاری لری دونگان دیهک تقلیبی دور سالار دونگانلی لریک لهجه سی انراک وفرس بیننده علی حده بر لغت دور سالاری لری طائفه یی جز دیوب سویلیوب مچوعی اون سکز جز خلق وهر جزئی بر دیوان ایل قدر اولور دیدیلر، نفس سالار بر بیوک نهر یعنی اولکان آغیم صوغه اسم اولوب او اولسکاده اوتوران ایلنک کلسنه سالار خلقی دیورلر ویو نامده بر عظیم شهر دخی وار ایمش جریده مزده یازیلمش سهرقندیلر بونلر اولمق کرک، ابتدا سچین چاگا شهرنده چقان صوفوش اوشبو سالاردن واریب شانچین ولایتنده اوقیان شاه کوردلردن باشلنوب صوگره اصلی دونگان لری

شاگردلارنى حمايه ختايه تبع تارتمشلر لکن او صوقشده سالارده اولان دونگانلی لری بوزولمامشلر سالاری ننگ حاکم و بیکلری اوزلرندن ایسهده ختایک ضبیطی اشد دیورلر، بونلرک زبانی لری ترکی و فارسیه مشترک اولدیغی سهرقندلی دیان سوزک صدقنه سندن اوله بلور شویله که سهرقندین کلنلر کلسی فارسی اولمیوب اطرافنده اوز بیکلدن قوشلوب کلمش اولوب اوز بیکل فرس ایکیسی بر جایده قرارلندندن تل لری مختلط اولدیغی ظن قیلنور اما ختای زبانی قاریشدیغی تبعیتدن وهم آنا طرفندن اخذ ایدلیمش اوله، سالار لفظی نه دیهک اولدیغنی دونگانلی لردن صورادیم سالار اصلده سردلر دیهک اولوب آز تغییر ایله سالار دیورلر دیدی نظر برین سهرقندین وارنلره تعیین ایدلیمش اراضی واوزان بونلرک تامنه منسوب اولمش اوله سهرقندین نه طریقه ونه سببله واردینی جریده مزده یازلمشدر، آدم لرک آغز نه امیر تیمور عسکرلردن قالمش دونگانلی لفظی تورغانی دیهکدن تعریف اولمش دیدکلری عرفات اقتوال سفیه وا کاذیب صریح ایلکنده اشتباه اولمیوب بو خصوص تواریخ کورن ذواتلرک رعنا معلوملریدر، بعض لری ترکی لفظندن معرف دونگانلی اولمش دیورلر بوده غلط اولوب توغریسی خوی خوی اسمی ننگ ترجمه سیدر. وبعض تواریخده کورنورکه ۱۳۵۸نچی هجریهده چین ایمپراطوری «سون تسونخ» خان عباسیه ننگ ایکنچی سی ابو جعفر منصوردن استمداد ایلب خلیفه طرفندن اون مگ ایر کوندلرلش بونلرک معاونتیل ایچده قیام ایدن اهل قلمیه یه غالب اولمق بونلره مکافات اولمق اوزره چینده اقامت وچین قادین قزلرینی ازدواج ایتمه لرینه مساعه ویرمیش اولدغندن دونگانلی لریک اصلی عربدن اولدغنی زعم ایدرار خلیفه عربدن اولمقل عسکری عربدن اولمق لازم کلمز چونکه او ایامده خراسان وماوراءالنهر کلا خلیفه تصرفنده اولمقل مزبور اون مگ عسکرلی بو طرف اهلیدن بیاردکلری ماخوطلر اقوال لری تطبیفه اشهل طریق بو اولور.

نه ايسه دونگانى طائفهسى يېڭى اسلامه كلنلردن اولمىوب بو قدر اختلافاتلر اسلامى كهنه وقديم اولدغنه دلالت ايدر بو خصوصه نه قدر تواريخ كورهن ونه قدر تفتيش ايله صورادفده دخى جريده مزده بازيلمش «دب» آخوندنك غبرندن اوفق بر خبر صريح وبر كلام صحيح بولامديم خبر مزبور ختاي تواريخنه دخى نوعا موافق توشدكندن اقباللر ك افواسى اولدر ديو جزم ايدرم، ختاي تواريخى نك اون آلتنچى سلاله سنده بر آز بنه بيان ايديلور.

سالارى لردن غيرى دونگانى لرك خط عمومىسى كلا ختايچه اولوب خصوصى خطلارى عربيدر كلام شريفى وكتاب منيفى عربى خطده اوفىوب معناسنى اوز تالارنجه تقرير ايدرلر شويلكه:

لا اله الا الله محمد رسول الله كالمه طيبه سنده مويو تياك جوشو ايگو خدا شكر و ك محمد خدای جگصای يوق اله مگر بر خدا جناب حضرت محمد خدا نك ايلچيسى دور تياك = تگر ديمك، فقس غيرهم على هذا.

بيان بلدة بيار وچوچك

آبلای خان ماده سنده ذكرى سبقت ايدن معهور صومالمه سندن فایتوشى ايله حالا اروچار قلعهسى قرينده نامدى ديدكلرى اورونغه ختاي كلوب نام صوفوب عمارت فيلوب قلعه نك اسمنى «بيار» قويديلر اصلى «بيده يار» دور «بيد» ختايچه آق ديمك «يار» تركى در معنای تركيبى «آق يار» ديمك اولوب تسهلا «بيار» ديديلر. زيرا او محان بيوك وبلند يارلر كوب اولمقل آق يار پوچوق يار الوغ يار كچك يار اوغرى يار ايكرى يار ديبوب اكر يايار اسميله اشتهار اولدندن شهرنى آكا منسوب فيلديلر آنلرك اول جايده قرارينى خدا خواه لاميوب هر سنه فارك قالون لغندن زحمت چكوب خزينه نك ايگن گه حاضرلمش اوگوز وعسكرنك اتلرى اولوب بر نچه سنه لى اضطراب چكدكه ديك بر معتدل جايه كوچه ك كيكاشى فيلديلر اوايامده نار بوغاناى

تاغى تورغاوت فلماق طائفه سينك قرار كلهى ايدى آنلردن باشچى وقضاددن دخى آدم اير كلشدرىب اطرافنى طولاشد نلرندده اوشبو موضعى يعنى الان چوچك اونور مش اوروننى بيكنوب معقول كوروب «بيارى» بويره كوچرديلر بوگا چوچك نامنى ويرديلر. چوچك ايله وجه تسهيه مزبور باشچى لرختاي الوغنى باشلب اوشبو جايه كلدك حالا يوفارو بازارك آرفه طرفنده حوض كيبى بر آبان فيو وار مسجدنك يغاچلرينه صو آندن كلور آنك ايچنده يولچى لردن فالمش مى بر صابلى آياق تاپوب آلمشلىر. تورغاوت فالماق لغتنده صابلى آياق وكچك نوستاقلره «چوچك» ديمكل ختاي كلوب توشدكه رفت آمد ايدنلردن يعنى كلوب كيدنلردن قلعه فايسى اورنغه توشدى ديبوب برى بريله وارد اولن سواله چوچك تاپلمش چشمه به توشدى ديمك جوابى بين لرند جارى اولارق صوكره شهره علم اولمش. اجانب نك كلسى بونلردن اخدا چوچك ناميله بويليوب چونكه خانك ديوان ودفترنده اولگى بيار اسمى بتلمش اولدندن ختاي ايچنده هنوز بيار اسمى باقيدر «چياك شاك» دخى ديورلور. نار بوغاناى شهرى ديبوده ياد ايدرلر لكن نار بوغاناى اسمى يالغوز شهره خاص اولمىوب ولايته اسمدر. دوربون چون قلعهسى وغيريلر بواسمه داخل اولوب واليسى نار بوغاناى آمبوسى ديتلور. نار بوغاناى تساغ اسميدر چوچك شهرى بر تاغ نك اونوز چاقريم جنوبنده واقع اولمشدر. تاغ نك طولى شرقدن غربه اوزانوب ايكى يوز ايللى ورست و عرض وسيعى فرق و بعض يرلرى بكرمى ورست آرتوق واكسكده تخمين فيلنور غربى كوتال كچندن تمام اولوب شرقى كوزوژن آشوندن اعتبارا بر آز اوژه وادير اولارق جيلدى فرافو جورچغان اوبا كيركان ناش ناميله واريب صاغرى تاغنه اتصال و صاغرى صايقان تاغى اولونكور كولى و ايرتيش نهرنده انتهايه ايريشوب آنك وراسى آلتونى جبال متسلسلهسى اولور ايرتيش نهرى نك مخرجى ومنبعى اولن تاغلر بونلردور. نار بوغاناى ديمك تورغاوت فلماق لغتنده «صورلى» تاغ ديمك ايمش «صور»

برصیددور که رنگی صارویه ملیل فریل وجئەسى مشقەن ضروراق اولور بوجانور بوتاغده كوب اولمقله تاغى آکا نسبت ویرمشدە ماده اسم ایکی لفظدن یعنی تار بوغا ایسل تایدن مرکب اولمش «تار بوغا» سور دیمک «تا» عربی ده پای نسبیه محلیتده و بزلرجه «لی» «ایق» «لیک» موضعنده مستعمل اولوب مثلا تولکوسی کوب یرە تولکولی فاشقری کوب یرە بورلی یغاچلی یرە توغایلیق چالغونلی یرە چوبلیک دیدکمز کبی دور «تاغ» لفظی مخدوف اوله» و بومعنا ایله «آلوتای» دخی آیولی تاغ دیمکدن تخفیف اولدیغی مثبت دور. گرچه مورخون وجغرافیون دن نچەر آلتون تاغ دن تحریف دیدیلر ادعالرنده غیر صادق و بعضار طوب و عرض ده آلتی آیلیق میسرەبی حاوی طوب عظیم اولدندن آلتی آی، و بعضیلر یاز کونلرنده قار و موزلری تمام توکامدکن آلا تاغ دیمکدن آلتی آیلیق دیوب بونلرک کلسی زعمی و بی ضابط دور، کلامک توغریسی «آلوتای» دیمکدن تخفیف «آلتای» دینلمش اوله چونکه قلماق و منغول لغتندە آیونی اوتی دیوب اکثر واغلی «آلژ» دیورلر آلوتایک آیوسی معروفدر. قاعدە اصولده اسم مسمی دن جز بولمق شرط دکل مع ما فیہ جمیع تاغ وصو و صحرالره قویولمش نام بویل بر معنایه منی و بر بهانه به باغلی اولدیغی دخی انکار اولنه مز، اصولده منافی دگلدر.

چوچک شهرنک شرقنک یتمش سکسان ورست مسافهده «اور قاچار» اوغری قچار تاغی سالی الذکر طاغری تاغندن تفریق و منشعب اولرق بوتە مویناق ده منتهی و آنک جنوبی مایلی جابور و غربی بارلیق تاغی اولور چوچکنک فرق ورست جنوبنده افسان ایمل صوی مزبور تاغلردن نبعان و ایکی یوز چاقریم بلکه زیاده مسافه غربه سیلان ایدرک آلا کول بعیره سینە محب اولور بو اولکایی قولوستای دیورلر بزلرجه قاموشلی اولیکه دیکدر، قلماق لغتندە قاموشنی قولوس دیوب تانک ^{کئەلەگەن} قوزق نسبت ایدیکى آیتولوب اوتدی تانک اغیرینه یا قوشه یا اترکک زیاده سیدر. قالدیکه چوچکنک غربنده

اون بش چاقریمه یتاز یتماز یرده بخت تاغی تار بوغاتایک جنوب طرفنه آیریلوب چقمش بر کچک ناغچه دور، کچک اکنه علاوه صودن یغاچدن قفر چول یعنی تاغلر طبایعندن مرجو منفعت غیر مأمول ایکن ایکی الوغ دولتک بیننی فاصل سرحد و ثغور و بخت قلعەسى دخی بو نامده آچیلوب جمیع تجاره کیچید و عبور اولمقله بو تاغ افران و امثالندن شهرتی فایق و بخت النصر کبی اقطار ارضه صیت و صداسی شایع و بو وسائل ایله قلمه آلمغه لایق اولدی، لسان ناسده عیوما «بختی» «باقتی» سویلنوب لکن اسم منتقل می مرتجل می معلوم اولدی بعض لرنک نقلنه بناء قضاک ابتدا کلدکه صوان ایلندن ایری وفات ایدن باقتی بالا نامنده بر خاتون بوتاغی کوزاک و قشلاق قیل مالدار و مشهوره اولدندن آکا منسوبه اولرق باقتی اتانمش دیورلر ایسه ده قضاک کلەزدن مقدم تورغاوت قلماق ایامنده «باکتی» نامیله موجود اولدندن باقتی بالا خاتوننک اسمنده قالدیغی اوقدر قول معتمد دگلدر. بشرط مزبورەنک کوزاک قشلاغی اولن تقدیرده اسم قدیمه سیننه موافق توشمش اوله و بعضلر قدیم قلماق ایامنده باکتی نامنده بر لاما بوتاغنک بر قات ایچنده بر بوتخانه صالیب بوتخانه لامایه تاغ بوتخانه به منسوب اولمش دیورلر اورنی و آثاری هنوز وار اولدندن سبب مسمی سنده بو قول درست اولمق درکار دور بوتخانه بولاغی نک باشنده یازولی تاشلر واردر ۱۳۱۳ نچی سنه بهارنک حاجی علی باجای و لیسوی مرتضی افندی و بر نچه آدملر ایله واریب کوردک خطی نه ختایچه ونه غیرى خطلره اوخشامیوب کورلمش خطلردن دگلدر، الا اصحاب کەف ده نقش مثال بوکا اوخشاش خطلر تاغنک غارلرنده کوزه توشمش ایدی هیچ کیم اوقوب بلمبور، اما صایک آغزنده ختایچه یزلمش بر طاش وار آنده سند بولور سوز کورلمدی. ایدى بو یازیلەش لرك صاغری و آلوتای تاغندن ماعداسی چوچک نواچیسندە اولدندن و بر دخی ماضی و مستقبل حکایه لره مدخلی

وار چیتندن هر برینی نام بنام یازیب باز مطلبهزه مراجعت ایتدک .
 چوچک شهری بنا بولندیغی ایله غرب طرفدن قضاق دخی کلوب
 الوغ جز ایلاجانبه کیدرک غولجه جاگه کوکنه اورته جز تار بوغانای
 سمتنه کلهرک چوچک آمبانه تابع اولدیلر نوره لردن نچه لری خانقه
 واریب والکلیق کونک لیک منصب لرینی آلدیلر . قضاقتانگه حکومتنی
 اولگی دن زیاده جاری قیلدیلر . والک دیدکلری روسیه ننگ ایسکی
 نظامنده اسطرش سلطان موفعنده «کونک» دیدکلری زاسیدانیل
 منزله سنه بر منصب دورکه قضاقلر خان دیوب قاضی دیوب سویلیورلردی .
 او وقتلرده ایچن خاندین برلمش بر برلیق خط المزه توشدی محلته
 یازیلور . قضاق خلقی ختایغه محکوم دیمکدن غیر ی آلوم بروم
 طوغروسنده هیچ بر مزاحملری اولمیوب خاننگ اصل وضعسی بر
 نامبیلاده نچه خانه دورسنوی بر آت ویرمک وبو اورناده متعدد سنین
 مرور ایدب کرک یوز اوی ایکی یوز اوی اولسون همان بر آندن
 زیاده نسنه ویرمیورلردی وپونی بی عوض دخی فویمیورلردی آتنی
 کتورن آدمه کیوم لیک چایلیک نسنه ویروب یوللا یورلردی نوره لره
 خزینه دن تعیین وظیفه اوله سه ده حیانتنده حرمت ومیانتنده وارثنه
 تعزیه طریقله کوش طوار قوی صغر ایله آشینه یاردم واعانت
 ایدرلردی نتاک کیم یارلیق کاغذده یارلمشدر . وزمانه زده دخی بعض
 توره لره بویله یاردم قیلدیغی کورلمشدر . بو مدارات وملایمت ایله ده
 ختای بونلری الهه توته بلمیوب عاقبت بی نظامتی وحدود والی لرننگ
 بی ترتیب وبی ضابط لیک لری جمیع قضا قیدنی روسیه همایه سینه کردردی
 فویدی الا بر آز ایل قالدی .

قضاقلر اهالیسی مز بور ایکی شهره یقنلاشدقه نرکستان وفرغانه
 مضافاتندن ایلاتیه به کلمش سودا گرلر چارپا مال کرگزیب صاتیب
 شهر متاعندن ختایغه قایو نسنه قولای در آنی فهم لب تاشکند مرغینان
 فهانکند اندیجان وغیری شهرلردین ختای قولی اشبالرنی آلیب کلوب
 اولدیلر توره لرننگ فالاقیسی یعنی توره لرننگ خدمتنده یورن کشی سی وانلرننگ

خدمتنی ادا قیلور او چون کلمش بولوب شهیره کر ورلردی . بویله برو سیله ایل
 اولسه ختای اوز تبعه سنندن غیر ی نی شهیره کردرملرلدی . توره اسمندن
 آت تارتیق قیلورلردی تارتیق نی بوش فویه یوب آمبان آنلرغه آت
 بهاسندن آرتوق بدل ویرردی انعام قیلوردی سودا ساتیق غه مساعه
 ایدردی بونلر شهرنگ چیتنده چادر وقضاق اوی ایله اوتوروب
 سودالرنی تماملب کیدردی عمارت صالحه قغه حتی شهرنگ ایچندن اجاره به اوی
 آلوب اوتورمقغه اجازت ویرمزدی یاز کونی وقتیل کر یب کوز اثناسنده چقب
 شهرنگ مغرب سمتنده اویتا گزه فراولی که حالابغته قلعه سی اورنیدر او اطرافنه
 خیمه نشین اولوب قشلاب اوتورورلردی . قضاقدین قز خاتون آلوب
 بالا چقالی بولوب الا آن سردچالا قضاق نامنه بر طائفه ایل بولمشلردور .
 بر قانچه وقتدین سوگره کاشمرده جهانگیر خواجه غلبه سی ظهور ایدوب
 بو غوغاننگ عقیبنده جمیع شهرلره بیوک جامبول یعنی سور وقورغان
 صوفیق خاندین فرمان بولوب چوچک که آلتی شهردین مکدن زیاده
 آدم کلتوروب اوشبو کوگی کهنه جامبولنی اورننگ بر کچک قورغانچه
 وار ایدی آنی ایچکه آلرق صوقیمه باشلدی ۱۲۴۷نجی هجریه ده
 ایدی ایتداسنده وانتهاسنده بونده ایدک دیو حاجی تاشبای مرغنانی
 حکایه ایلدی .

ختایلر اوزلرنی بویله مستحکم قیلب سردار وغساکر جامبول
 ایچنده فقرا خارچنده اوتوردیلر یاقوق یراقدین آدم جمیع اولوب
 سودا گرلر کون بکون کوبایوب سودالر یل بیل ترقی تابدنده اتفافل
 اورتادن خراجات چقاریب آمبانه الوغ تارتیق قیلب عرض حال
 ویردیلر بر جای صورادیلر آمبان دخی بونلرننگ عرضه قولاق، فویوب
 التجالرنی قبول ایله هجریه ۱۲۵۰نجی سنه لر ایدی جامبولننگ شمال
 شرقی جانبندن چهار اطرافنی ایکی یوز غولاج جای اولچب ویردی سودا گرلر
 اول جایه بر قورغانچه صوقوب ایچنه عمارت صالدیلر آمبودن
 امر ایکی یوز غولاج ایسه ده اولچاک که چققان الوغ دن التماس
 ایدوب وصوگره اویلرننگ ارفاسنی طشقاروبه چقاررق اصل وضعندن

ايكى حصه جايغه مالك بولدىلر غمازلر يعنى سخن چين لر بو
 زياده يى آمبوغه بلدر كده نورغاننى بوزوب سودا كرلرني هيداملق
 ايل امر فيلدى اخبرده بینه دونگالر واسطه سيله آرتوق چقمش
 اوى لرني بوزوب اولچاك ككه كتورديلرده سودا كرلر
 كلاؤل جايينده قالدیلر برار يلدین كين بوزولمش اوى لرینی باز
 تعمير ايتدیلر بوگا سرد قورغانی دیو سوبلنوردی اورتایه بر مسجد
 بنا ایدرک بش نمازی آنده اوتاب جمعه وعید نمازلرینی دونگانی
 مسجدنده اوفورلردی زیرا دونگانی امامی بو مسجدده جمعه وعید
 اوقومغه اجازت ویرمپوردی، سودا كرلر اوز ایچندین نعمت جان نامند
 بر آدمنی آفسقال صایلا دیلر بو ئناده روسیه نفوذی ایرتشدین
 اوتوب ایكى دولتک سر حدی بری بریله یاقن كلدكده روسیه
 تجاری دخی ارالشوب آلیش ویرشلرینی سرد قورغانندین تمام
 ایدب یورر ایدیلر او كونده ختایر خاص روسنی كرمك كه
 قویمازدی روسلر شهره كرمك بولسه ساچ مویلبلرینی آلوب نوعی
 سرد قیافتنده كرورلردی، سرد قورغاننى نك آلدنده موی تازه، يعنى
 باج خانه آچوب كلگان كتكان جمعه سی آثا كورنوب ماللری نك
 عددنی اعلام وباج ونمغا ایل سودا ایدرلردی بویله اوله رق چوچك نك
 سوداسی سنه بسنه ازدياد اولوب ختای زنگین لرندین یكرمی عدد
 مشهور جانكوده يعنى معروف باى كوفیس لر كلوب چای سوداسی
 ایل خارداك وفضول يعنى دوكان ومغازه آچدیلر، چای یولی آچلدىقى
 ایل سودالرینه اضغانی مضاعف اولوب تركستان فرغان تجارلرندین
 ماعدا قران فلچار نوریسكى وسیمی پالاد اومسكى وغیری بلادلردین
 دخی چای چى لر كلوب چوچك شهرى نك شهرنى بر مرتبه یه واردیکه
 آدملرک ظننده جمیع ممالك روسیه واسیای وسطی به كیدن چای
 وكفایه ایدن مناع بالقرن بوسى كچیددن كیچر دیر ایدیلر، بناء على ذلك
 ۱۲۷۰ نچى هجریه خلدننده غولجه وچوچك كه روسیه طرفندن كونصل
 قویولدى غولجایه زخاروف بو جایه نتارنیکوف نامنده ذاتلر كونصل
 ئویغورچه ماقاله، فهدئمنی نئسەر وه قویلارنتلار تائىتىرى

اولدى، سرد قورغاننى شرفنده بوز غطوه مقدارى بردن اورون
 آلوب آنه قورغان صوقولدى فاكنتوریه آچلدى روسیه توابعی كونصل
 قورغاننه تركستان وتوران وهر اجنبی مملكت دن كلن آدم سرد
 قورغاننه توشر ایدیلر، روسیه دن كلن مال ماؤت نانكه بارخت
 وهر نوع كللی چت بورلات قنات وبلقاری امثالی اشبالر ایدی.
 شهر طرفندن كرن شاهى دوریه دوپى پچاق كیلام كیبه ختاب وبونك
 اضرابی ماللر ایدی، قضایه دن چارپا مال آرقان فاب كیز چكمان
 وبوگا ماند اموال كرردی بونلرک كلسی چای ایل متاعه معاوضه
 فیلنوب تورغون طوار كاسه چینی چقماق كبی نسنه لر آز طولا آلتوردی
 شهر طرفغه اكثر فوچای كیدردی روسیه اهالیسی اكثر فامل
 چای استعمال ایدردی بر نوع تاشچای دخی بولنوردی، متاع ایسه
 فضاچ ایچینه چقاردی نقد ونسیه مالقه قوبیغه صاتیلوردی الحاصل
 چوچك شهرى یل بیل بویله ترقیده اوله رق آبادلیق ایل بر قاچ سنه لر
 توردی، ۱۲۷۴ یا ۱۲۷۵ نچى هجریه ده ختای باشی بوزوق لری بر
 كیچه كونصل قورغاننه اوت قویوب ككونصلنی فووب چقاردیلر.
 سودا كرلر نك مالی كلسی اوتده یانوب تالانده تلف اولوب
 كندى، بوغوغانك سببی آلا كولنك اونه طرفی فایقاك تاغی قرینده
 آق تاش دیدیكى موضع او وقتده ختای ایل روسیه یه مشترك كبی
 يعنى روسیه بزم بر وختای بزمكى دیر ایدی هر سنه
 ختایدن آدم واریب آندن آلتون قزاردی بو چین ده روسیه دن
 اثرات چقب ختایلرنی قوغالامق اولدنده جنك قیلب اورتاده دونكایدین
 وختایدین ایكى اوچ كشی تلف اولمش بوندن اوترى چوچك نك ختای
 ودونكانیسی اتفاقله آمبوغه عرض قیلب مقتوللرک خوننی البته كونصل دن
 آلوب ویره سن ديه تضيیبت ایدرلر بوگا كونصل سند ایل جواب ایتوب
 آمبونى اسكات ایتدی ایسه ده فقرالر فقط سوزه قانع اولمپوب آمبوغه
 وكونصلغه آچو ایدب كایوب بو فتنه یی فوپاردیلر. سوكره صلح نامه
 موجبی ختای تالانش ماللرنی چای ایله تولا ب برار یلدین كین

كونصل ايكنچى دفعه قايتوب توشدى اولگى اورنى نعيمير ايدب
ايچنه پادشاهلىق دكانلر سالندى و بر چراكو دخى بنا ايدلى. اوشبو
چين ده كمينه ايكي دفعه كلمشيدم ميلادنىڭ ۱۸۵۹ نچى و آلتىنچى
سنه سى ايدى. اولگى دفعه سرد قورغاننە ايكنچى ده كونصل قورغاننە
نوشمش ايدك. بر كون ختابنىڭ اويونى بولدى. بارچه سودا گرلر
كونصلنىڭ اجازتيله شهره كريب كوب چايلرنى سير وسيران قىلىق
چيتدن فرادفە شهرنىڭ جسامتى كچك يسەده كرمش چقمش كروانىڭ
كوبلىكى بازار و كوچه لردە آدمنىڭ تفرزاننە و ازدحام لىكنە تعجبم حالا
كوز آلدەمە كورنور باشلىك باللاق ايله مى نظرمغە بويلە كورونەش
ديسام كارىه وفارت ذوانلرمز او ديدىڭدن زياده ايدى ديورلر.
زيرا حواشى سنده مك مڭ خانە كوچمەلى فضاى قىماق وهرصاى
وصولردە فريه و فىشلاق كلسىنىڭ مدار و مرجى بو بلدە اولدقن
بازارندە آدمنىڭ كوبلىكى كنه شهرلردن كم دگل ايدى. چونكە او
اياملردە باخته و تيمور صو فلەسى و جودى ايله يوق و آيكوز كوك
تراك امثالى فلەلر يڭى نوشمش اولمەقلە دوكان دارليغى اوز اهلنە كفايه
ايتمز ايدى، بس شمالا سيمى پالاد و جنوبا غولچە اورتالغندە ايلاتيه
مجموعىنىڭ بازارى يالغوز بو اولوب كوچه و بازارلردە خلقنىڭ كثرە
وازدحامى بوندىن ايدى. بويلە طولو و مكمل شەرنى بر مڭە يتاربتماز
دونكانى ويران قىلب غنايلرنى قروب ايكي يل مقدارى تصرف قىلب
نورديلر. دونكانى اختلالىنىڭ اولى نە سبب برلە باشلىندى و فابو
شەردين چقدى و آنىڭ صالحونى بو چيىلرگە نە روشە سرايت ايتدى
و آخرى نە ايل اتمامە يتدى بونلر چريده مزده و بوندىن يوقارو برنچە
جايلردە محل محل يازيله كلمش اولدقن تىكرارى ايل شغل لندەك.
اما چوچك بلواسىنى دها آنوق آكلانمق اوچون على حەدە بر فصل
اوزرە يازمق مناسب كورلدى آنكچونكە بوده وطنمەز اولمشدر
هر كم وطننە و ملتتە خدمت ايل خوار اولمز ديمشلىر.

فصل

چريده مزده بيان اولنديغى اوزرە ايچداكى سچين چانكا شهرنە
باشلىنش بلوادن بش آلتى يل سوكرە غولچە دونكانيسى بوزلوب
بونلر ايله خبرلشمش جميع شهرنىڭ دونكانى لرى بارى بر كوزك باش
كونتارمشلر ايدى مگر چوچك دونكانيسى آمبان ايله عهد و پيمان
ايدب بوزلەيوب قالديلر. چريده مزنىڭ اخيرنە يازلمش ترتيب غولچە دن
قاچوب كلن آمو چوچك غنايلر ينى اغوا قىلب عيد نمازى جمعيتنە
مسلمانلرنى قورمقغە آكارچه بو اسرارنى هيچ كەم بلدرميوب نورمقغە
قرار قىلب قوبديغى غدرندن دونكانيلر اكاه اولوب هجرتنىڭ ۱۲۸۰
نچى و ميلادنىڭ ۱۸۶۴ نچى يىل رمضان شريفە مصادف اولن چغان
آيىنىڭ غره سنده بوزلديلر كە بو آي غنايلرنىڭ يل باشى الوغ بيرام
آيى اولدقن ايش كوشە باقميوب ترك دنيا ايدر كى اويلرندە
بگنوب ياتان كونلر يدور. بو قول احمد آغە و بر نچە لرنىڭ نقلى دور.
بعضلر چوچك بوزولديغى ديكابر آيى ايچندە ايدى ديديلر.
ديكابردە ايدى ديان جولاي آفسقالدر. ديكركە غولچە بلواسندن چقب
سلامت سيمى گە بارديم بعدە چوچك احوالنى بلمك اوچون حكومتدن
مأمور اولدق بوندە كلديم يولده مقانچى دە كونصلغە يولوؤديم تالاننى
كوروب چقمشيدى واقعه سى آندىن ايشنديم تحقيق ديكابر آيى ايدى
ديدى. مخبرلر هر برى بلرايى كورن ايچنە يورن آدملردور. احمد
آغە سوزينه نظراً آلتىش دورتنىڭ اولى اولور جولاينىڭ سوزينه
بناءً آلتىش اوچنك اخيرى اولور على كلا خبرين فش چلهسى
صفونىڭ شديد وقتندە ايدىكى متفق ورمضان شريفە مصادف چغان
آينىڭ اولندە ايدىكى غير مختلفى دور. چغان آيندە اولديغى آنوفلاندىن
سوكرە محاربه باشلىديغى لاهالە غنوارده اولوب آلتىش دورتنىڭ يلىڭ
اول آيندە اولديغى اثبات ايدر. زيرا چغان آيى غنوارنىڭ سېكرندن

مقدم کلمز فبرالنگ یدی سندن سوگره به فالمز حاصل غولجه بوزغون لغندن بوز کون مقداری تاخیر ایدلمشدر.

مسلمانلر او کیچه نماز تراویح بهانه سیله عاده قدیمه لری اوزره مسجده جمع اولوب اتفاق قیلدیلرکه تاڭ ایله کفار قلیج اوره لر اوچ بولک اولوق مصلحت کورلدی بری خاتون باله اهل عیالنی محافظه یه توره بر بولاکی جامبولغه کره ویر بولاکی طشقاریده اوروش قیله دونکانیلر نفوس یوزندن مڭ نچه بوز انسان بار ایسه ده اون یاش ایله یتیمش یاش آراسنده اولن ایرلرینی صوفشه یارار حساب ایدوب یدی یوزه یتمادی. آزلغنه بانمیبوب اللهغه توکل قیلدیلر دین یولنه جان وپاش لرینی قویدیلر اتفاقارنده ثابت قدم اولوب جمله سی سلاح لندیلر خاتون قزله صبی وصغیر برده بره پچاق اللرینه ویردیلر لا اقل یقلاننی سانچوب اولدره بلور دیدیلر تاڭ بلوردیکی ایله نمازنی بغلس اوتیاب دعا وفانجه ایله مشغول اولوب جامبولنگ ایشوکی آچلماسنه منتظر توردیلر داربازه ایله مسجدنگ آراسی یوز خطوه مقداری یردور. ختای بو اشدین بیخبر کونده کی عادتنچه فور آتوب داربازه یی آچدیلر ایچکارویه مخصوص دونکانیلر فی الحال جامبولغه کوردیلر کورونان ختاینی بی محابا اولدردیلر وطشقاریدن دخی قتاله ال اوردیلر نچه جایدین اوت قویدیلر چوچک ایچی تکبیر وصدا اوت ودود ایله تولدی ختایلر حیران ابن الهقر اولدی.

ایندی طشداغیلر اوز خدمتنی ادا وایچدا کیلر دخی ایشلرینی بیجا قیلب اولگی آمبونی اسپر ایدوب مسجده چقاردیلر مسلمانلرنگ کوزینه هیچ احد کورلمدکن کفارنی بدنی صانوب غنیمته یوکردیلر غولجه دن کلمش غدار آمبوکه اغواسی جریده مزده اجمالا یازلمشیدی فاچوب تقولوب یانمش ایکن مسلمانلرنگ مساهله و تقافلنی کوروب نارقالدیغنی بلوب پوصهش ختایلره خبر ویروب درحال داربازه نی یابوب بیکتوب آلدیلر یوقارویه عقب نغاره چالیب جامبولنگ ایچنگ جمله ختایلر جمع اولون ایچده فالان یکرمی ویکرمی بشن مقداری

دونکانیلرنی شهید قیلب فورغاننی ایگالندیلر. واقعه باشلندیغی کون کونصل چقب جونادی فاکتوریه ده کوب کشی یوق ایدی سوداگرلر کویسی فساد غوفندن کوز ایسامنده چقب کتمشلر ایدی فالانلر کونصلنگ آراسندن کندیلر بعضلر سرد فورغاننه التجا ایتدیلر. سردیه سوداگری اوز نورغانلرنده محکم بکلنوب بزلر نه ختایه ونه ده دونکانیه طرف اولورز خالص توررز دیوب اشننگ انجامنی کوزادوب نوقتادیلر اخبرده دونکانیه قوشولوب غنیمتنی یوقلادیلر، بو اثناده اسپر توشن آمبونی اولدردیلر ایندی جامبولده فالان ختایلر بکلنوب قالدی دونکانیلر طشقارینی یغما وشهرنی ضبط قیلب آلدی وامامنی حاکم نصب قیلدیلر ختاینک بقیه السیوف اولانی ایمانه کلوب مسلمان اولدیلر شهرینگ اورتاسنده بر چوونک بوتخانه وار ایدی، آنده محصور ختایلرینی ایمانه تکلینی ایتدیلر اونامدی آکا اوت قویوب کویردیلر، اوزلری مسجدنگ احاطه سنی محکم لب کیدک لرینی بیکتوب مستحکم قیلب آنک فرارلندیلر امام آخوند کونصلنگ کینی دین کشی یباریب قایتسون اولسگنی کبی اورنوده اونورسون دیوب، خبرچی کونصلغه یتب دعوتی اعلام ایتدیسده کیرو قایتما یوب اروچار قلعه سینه کلدی، بو قش بویله غوغا وغلبه ایله اوتدی بهار بولدیغی ایله سرد فورغانی سوداگرلری هر بری برلو یرینه کندیلر اطرافده کوچوب قونوب یورن چالاقضاق ناملی قرغه کلسی اروچار قلعه سی تکرار سنک فرار ایتدیلر، نعمت جان اقسقال اول تراده وفات ایدب فوصاق دیدیکی موضعه دفن ایدلدی قبری یول اوستونده دور، فرصت تاپوب فاچان ختایلرده اروچار قلعه سینه التجا ایتدیلر جانکودای بایلری روسیه ایچی ایله کباخته دن ایلانوب مملکتنه کندیلر، چوچک ده آز دونکانی فقط اوزلری فالدیلر اگرچه بوقدر ایش قیلب شهرنی ملک لندیلر لکن جامبولنگ ایچنده ختایدن وناحیه سنده قلماقدین امین دگلر ایدی بو جهتدن امام آخوند یاقن برافداغی قضاک الوغلرینده نامه لر یازیب یاردم لستدی آنلرده استدعاسنه اجابت ایدب اطراف جوانب دن گروه گروه

كەلدېلەر ايسەدە مقصدلرى محض غنيمت اولچە اولدندىن سوقشە دونكانى غالب اولورسە قاچقان چوڭ آردنە توشردى مغلوب اولورسە قندە سن آودىل ديوب آرقاسنە قاچاردى دونكانى سز صوغوشقە كرمپورلردى ايلكارى دغى يورمپورلردى بونلارڭ بو اعوالنى بلوب دونكانيلردە آلدە يورمپورلردى مع ما فيہ ظهير و آرفە اولوب دوشمان كوزينە كويلېك سياستى وار ايدى.

بور بهادرڭ حالندن بر شمه بيان

جرىدە مزده وعد و اشاره ايدلش بور بهادرڭ تولدى غولچەدە و بر قولدە مناصدە اولوب بهر حال صى وقتندە والدينى ايل بيل چوچك كە كلەش «نايفوتان» يعنى نچلق اياملردە هر كەڭ ايشكندە خدمندە يورمش باشى يكرمى بش و آلتى لۈ يتدكە بو بلوى ظهورة كلوب خدا بوگا بهادرليك آبروينى ويرمش.

«حليه» باشى عظيم گودەسى عريض كوزلرى چقور سقالى خفيف قامتى اطول وەوزون يوزى چوبار بورنى چوڭ آوازى فخييم آغزى كېڭ قرە ساچلى چاتيق قاشى قرەيه مايىل قاق ايتلى نە طولوق ونە صولوق بتلى يوقارو ايرنى دورك توبانگى ايرنى صالحى صورتى مھيب شير ايدى هر نە ديسە يراشق اولچاك كە تولور اير ايدى كورنلر يوقاروسنە نسبتە بيلدن فيوسى نچكە دير ايدى، كوندزى حارب كيچەسى عارس اسلامە حليم كفارە غليظ برنو جوان وشجيع آوان ايديكە بو ذات وار اولديغى محاربه دە مسلمانلرە اصلا صنوق واقع اولمېوب سالمين وغانمين قايتورلردى جز ايل تفنك اولقرينە فارشو پاپوب بحكمە الله اوق كار فيلمزدى ديورلر برگە يورن كوزبيل كورن معتبر آدملرڭ نچەسى بور بهادرڭ تعريفندە وەر قيلن ايش و ايرليك لرنندە برى برينى سبقت وتر جيع ايدرك بو يازيلن و يازيله چق سوزلر هيچ برى مبالغه اولمېوب واقى اولديغنى فم بفم آغز باغز

سويلدېلر بهادر چقمش سفردە ابللى با كە يوزدن زياده دونكانى ايركاشدر مېوب اوشبو مقدار آدم ايل نچە ماڭ كفارى اوزوب قروب قاچردى بهادر شھردە قالدقچە نچە يۈز دونكانى ونچە مڭ قضاى قوشونى كفاردن قاچوب بويل انھزام خبرى بهادرە ايرشدكە يالغوز چقب يتشوب كفار بونى كوردېكى ايل آرسلاندىن قاچان ايشاك كىبى بى قرار اولوب فرار ايدر ايدلر.

اؤل آخر بو واقعه نڭ ايچندە يورن بر ذات سويليور: سچقان يلى اخبرى ختايجە چغان آبي و بزلردە ماہ شريفنڭ اؤل كونى ايدى سحر ايچوب بلوب تاڭ آنسى اذان اوقور وقت بولمش ايكن چوچك طرفدين منتق تفنك آوازى ايشدلوب اوت يالقون كورندكدن بونە اوله ديوب چوبار يغاچدە قشلايان اولنڭ آدمارى جمع اولوب منى خبرچيە بيارديلر، كلشاڭغە كامشيدم آلدمدين ايكى دونكانى چقب منى اوشلادى مسلمان مسلمان ديوب درحال بريسى بيلندين بلباغنى چيشوب باشمته سله قيلب اورادى نورقانمدين هيچ نسنە ديمكە درمانم يوق شھرە آليب يورديلر ساعت توقز اونلر وقتى ايدى مسجده كلك سرد قورغانى كنهلرى كە باشلغى نعمت جان افسقال وغيرىلر دونكانى مسجندن جەع اولمشلر خبرە كلديكمى سويلدېم قولومغه خط قيلب برديلر مضمون بو ايديكە بارچە مسلمانلرە سلام شھر بويل بولدى ايش اصلاحدن اوتدى غافل بولامېوب نە يرده اهل كفور وار اسلامە كتورەسز ياغود اولدرەسز ديمش، مکتوبنى آلر ق ايلكا چاپدېم منم كېلدشەدن مقدم خبر تاپمشلر ايكن جميع اير جنسى آتقە منوب قراولداغى ختايلرنى قوشلر كيچكە چە اطرافداغى ايكن تام ونە يرده ختاي وار كلسنى عام اولدريب سرنجام قيلب برار يوز آدم غفتن وقتندە شھرە كلوب مسجده كرك دونكانيلر هر برى بر اژدره اداك اوتورمشلر ليكن جامبول بكانوب ايچدە بر آز مسلمانلرڭ تلى اولدغندىن امام آخوند بالېل غمناك ايكن آدملرە نصيحت قيلب دين اوچون خدمت قيامتى كرك نيمت خالص اولورسە

دنيا و آخره معا نابور مجرد غنيمت فصدند اولانك اغيرى خسراندر
 ديوب زمان سعادته و ايام صحابهده اولن حال لردن خيلى امثال سويلدى
 اول كچه نوبت ايله بوقلب ايرتەسى نمار فجرى اوتەدكن صوكره
 امام آخوند مسلمانلرنى ايكي صنف قىلىپ نصفنى مسجدكە نويدى
 و نصفنى غارته يعنى تالانغه چقاردى ختاي خلقى هيچ كەمكە فارشى
 كيله بلمەدكن همه مسلمان بهادر اولدىلار غنيمتنى مسجدكە كتوروب
 تولدىلرديلر بر طرفده آلتون كەموش اصل تاش بر طرفده تورغون
 طوار چاي قماش كوندزى بويله خدمت كچهسى مسجدە جمع اولوب
 هر برى قيلمش ايرليك اولدىرمش كافر كوسترمش بهادرليك لرينى
 سويليوب امام آخوند بونلرك هر برينه آفرين آيتوب لايقنه كوره
 غنيمتدن سيورغال يعنى انعام و يرردى، بور بهادر باشقهلر كىبى
 اويله بويله ديميوب ايش خدادە بئدەنك الندن نه كلور ديهرك بر
 چينده اوتورردى اورتايه كرمزدى غنيمتدن هيچ نسنه آلمزدى
 آدملر بونى اوزلرندن آرتوق بلمزدى بويله اولارق اون بش بكرمى
 كونلر اوتدى بر كون خبر بولدى مالئولو و چينده منتقى صدانلى
 دورت بش مڭ مسلح ختاي قلماق تاپلانمش ايرتاكى كون
 بونده كلور ايمش شوره كرور ايمش، بو حينده اطرافدن قضافده
 جمع اولمش وقت ايدى بر يوز دونكانى مڭ ايكي يوز مقدارى فضاى
 مزبور جمعيتە فارشى چقدق آنلرده منزلدن اوتوب كەمشلر ايكن
 ايكي عسكر بر برلرينى كوردىكى ايله منتقى آنەرق كلوب يقنلاشديلر
 اوق آلدمزە توشه باشلادقده بزلر طرف توقنادى ختاي همان
 اوق آتوب قدم بقدم باصوب كامكده ايدى قبانباى اولادندىن ادلييك
 مرضه و بور بهادر ايكالورى بردن آت قويمغه مسلمانلرى ترغيب
 قىلدىسەده ايلكارى آياق باصوچى بولمادى دشماننك بي ابا كيلوشندىن
 بلكە قاچمپەده اگفالىندىلر مسلمانلرك بو حالنى كوروب بور
 بهادر ادلييك مرضهغه قراب ديدىكە اى بهادر ك اوغلى آستكداغى آت
 اوستوكدا گى صاوت باشكداغى دولوغه فولوكداغى قبانباي ك بايراغنى

مڭا بركل خداغه توكل قىلىپ بو كفارغه اوزومنى اورايون يالغوز
 باروب كرايون والا جملەمز تلى و هلاك اولورز بو بي ناموسلرك
 كوزى آرفاسندە بولمپه باشلدى ديدى، ادلييك درحال آندن توشوب
 بارچەسنى بردى بور بهادر ديدىكە كوزلركز بونوغده بولسون توغ
 يقلسە آندن صوگفى مصلحت اوزلركزده اكر ايكي اوچ دفعە آرالدقە
 توغ يقلمسە بارچەكز بردن الله ديوب آت قويوكزلر ديهرك و داعلشوب
 يا الله مددسندن ديوب چاپدى، بهادر باروب آرفاشديغى ايله كفار بولك بولك
 بولوب نارقالدى بزلركنك، طرفقه منتقى آتماقنن فالدى جملەسى بهادر ك
 اوستنە آوشديلر بهادر قايسى طرفه يوز قويسە اول طوب ايكنچى يە
 كلوب تقولوردى برى برينه صوقولوردى كوز آچوب بومغونچە
 نچەلرى آندن يقولوردى بونى كوروب مسلمانلرغه غيرە كلدى
 دونكانى لر الله ديوب قضاى نوشونى قبانباى لب بردن آت قويدقە
 ختاي قلماق يابورخان ديوب قاچمپه باشلدى فار خيلى فالون ايدى
 مسلمانلر آردلرينە توشوب بر فرمقنى قىلدىلركە شونچە مڭ عسكردن
 والله اعلم يوزدن آرتوق آدم قتولمامشدر. اسلام عسكرندە فقط
 بر كشى شهيد اولدى بونكده سبب شهادتى بهادر ك آرفاسندن بيله
 بارامن ديوب كفار طرفدن آتيلن اوق بهادر ك باشندن آشوب
 بوگا اصابت ايتدى، ايش تمام اولدقنن صكره بهادر يالغوز ياريب
 بر تپپه توشدى خلق آگا وارديلر مبارك باد قىلدىلر آتىنك باشى
 موپنى آرقە و صاغرىسى صداق اوقى ايله تولمش واوزىنك اوستونك
 نچە جايدىن اوق صاونغه سانچلوب نورمش آتى واوزى بولبارص دك
 فبقزل آلا فان بولمش برار ساعته قدر آتندن واوزندن اوقلرينى
 آلدريميوب قويدى قوشونك باش آياغى تمام توكل چيولدقنن صوكره
 (من قتل قتيلا فل سلبه) حكيميل هر كم اوز آلمش آت توتنى اولجە
 قىلەرق شوره قايتدىق سيونچى كە خبرچى وارمش ايدى مسجددا گيلر
 استقبال چقب ساچو ساچديلر بور بهادر ك ابتدا بهادر نام قزانديغى
 بودور بوندىن بورون بهادر اسمى عامە سويلنوب هر كەم بهادر

خطاب فیلنوردی من بعد ممتاز ایلدی یعنی فقط بورغه بی اضافه بو عنوان ویرلدی غیریلره اسمی ایله فوشقلنوب دینلدی دیدی اھ. بسو خبرنی تحقیق اوچون صوب آدملردین صورادیم کلسی اوشبو طرزده سویلدیلر، و بو محاربده دولغه نوشکان اسپرلردن شو نچه عسکر نچوگ بالفوز بر کشی دن بسو قدر فورق کوزلر دیوب صورادفده باشده بالفوز ایسه ده طوبغه کلوب کردکده توغ ایله بیل بیوک آروغوق آنلره بنمش آق سله لی آدملر کورنوب نیزه سی ایکی اوچ آدمه بردن کیچردی فلچی نچه لرک باشنی بردن کیسردی آناردن بی طاقت اولدق والا بونچه عسکر بر کشی دنمی قچار ایدک دیمشدر. من بعد بور بهادر بار عسکره کفار فارشی کلمدی بهادر بو صوفشدن سوکره صاوت دولغه کییادی فورالی یغاچغه صاپلمش ایکی یوز لاهه شاپی ایدی و بر کله نیزه سی دخی وار ایدی صوفشغه برده نیزه و برده شاپی ایله کرردی کوچه لرده فلج ایله یورردی منتق صدق توتدیغی مطلقا کورلمش دگلدر دیدیلر.

تورایخنگ مقتضاسی ظاهر واقعاتی یازمق اولوب آدمک قلب و نیتنده اولانه حکم قیلوق دأبدن خارج ایکن سیاق و فرینه دن آکلنان معنایی تاویل و تعبیرده مانع دخی یوقدر، بهادرک سوکره غی صوفشلرده توغ صاوت دولغه به احتیاجی اولمیبوب اولگی دفعه نه دن بویله قیلمش دینلسه، اول بویله جمعیه بالفوز چایدیغی بوندن اقدم واقع اولمقدن نه حاله دوش اولورم ندیشه سی، ثانی عسکرک اکثری فضاوق اولمقدن قبا بناینگ توغنی تاغلب قاچمز پیشه سی، ثالث بویله وقتده ارواح لرک مددی مره بعد امری مشاهده قیلنقدن مشهور توغ ایله استمداد ایتمش چه سی اوله، چونکه بویله ایش مضایقه ده خاطره کله ایرکونلیک ده انسان نه بیل.

بو غزادن فایتدن سوکره جامبولنی آلمغه قصد قیلدیله آلامدی نه قدر غیره ایتمیلر بولامدی آخر کار فورغاننی ترک ایدب اطرافقه کوز صالحق مصلحت کورلدی، قزل نام کورنی سینار قلعه لری که

چوچک ننگ شرفنده برار کینلیک بولدر آنلرک فتحنه دونکانیدن اوچ یوز ایلی وضاقتدن سیکز یوز مقداری آدم او جانبه جونادیلر بولدر کندیکی ایله طشده غی نومسلمان ختایلرکه بردن لغم قازوب جامبولک ایچنداگی لر ایله خبرلشوب نورلر ایکن آنلر آزوب ایماندن یازوب کلک دونکانی لرک ایشکا براری چقب کندی فالانی همه خاتون بالا کامپر چال ضعیف الحال دورلر بولری یوق قیلیم دیوب بو سوز ایله ایچداگیلر هجوم قیلب مسجدنی محاصره قیلدیله خدانگ فضلی ویاردمی دور بور بهادر بونده ایدی چقان ختایلرک اکثرینی قاچدن کیچوروب فالاننی قاچروب قورغانقه تقدی بالا یارقه لرینی سلامت آلیب فالدی من بعد طشداغی ختایلرک مسلمان اولدیم دیدکنه اعتماد ایتیبوب بارچه سنی یوق قیلدی دیرلرکه اوشبو کون مقتول کفارک میته سی حساب قیلنقدن مچروحا قورغانه کریب تلی اولمقدن ماعدا آلتی یوزدن آرتوغراق آدمک جته سی بولنوب بونک نمقدن زیاده سی بالفوز بور بهادرنگ فلچندن کچدکی مثبت بولمشدر. مسلماندن سیکز کشی شهید اولمشدر، بوندای لر بسو حاله ایکن ایمل طرفنه یعنی کورنی سینارنی آلمغه کیدن عساکیر کورنی قلعه سنده اوروشوب منهزم اولدیغی خبر اوشبو کیچده چوچک که ایرشدکده بهادر مسجدداگی لرنی خدایه امانت فویوب اوزی بالفوز جونادی ایرته سی ایکی طرف صنی تارتوب صوفشوب توردیغی وقتده عسکره واریب یتشدی بهادرک واردیغی ایله کفاره خوف، اسلامه غیره کلدی مسلمانلر بردن ات فویدیله کفار قاچوب کورنی قلعه سینه صوفولدیله مسلمانلر بلا مهل قلعه به کروپ ختاینی قروب سرنجام قیلنقدن سوکره ایرته سی کون سینار قلعه سینه چقدیلر. ختاینک اطرافدن اعانته کنلری یتوشوب مسلمانلرنگ آلدینی توسدیله کورنی قلعه سینک آلتدغندن بی خبر اجتهادی قلعه به کرمک اولوب زعملری قلعه دن عسکر چقارده مسلمانلرنی اورتات آلورزدیوب بو خام خیال ایله قتال عظیم ایتدیله ایسه ده اسلامک هجومه و بهادرک

ضرب و شدتته طاقت ڪتوره مبوب تاغغه فچاچديلر. آنلرى سوروب ڪيتاردڪن صوگره بيمتار قلعه سينه صرف همت ايدرك اوچ دورت ساعت ظرفنده آنى دخل آلدلر، باشقه قريه و قشلاقداغى ختايلر مقاومتته مجال قالهاديغنى بلوب قلعه لر ينى تاشلب تاغغراغه بكنديلر، صونك تاشو وقتلارى ايدى قلچ تيزه ضربيله اولنلردن صوغه آقوب كيدنلر كوبراق اولمشدر، ديرلر كه قايتوب كيلوشمزه بر صونك يقاسنده ايكي اوچ يوز مقدارى آدم اوتورمشلر ايچنده خاتون بالالرده كوروندى مسلمانلردن بر بولاك عسكر ايكي دفعه هجوم قيلمقده منتق صداق ايله قايتاروب ياقننه ييارمى مسلمانلرده بوگا بو قدر اقدام نيمه لازم اولوم كه بيل باغلمش آدملردور هوس قيلورلىق البسه لرى ده كورنيمور بو حالده ايكن اللرنده نه وار قوباليم بي مورد مسلمانلردن چقم بولمسون ديه ياتمشلر ايدى، بور بهادر كلوب يتشدى بو سوزى آگا سويلدكده اى ضعيف الرأى لر حاضر تاشاب ڪندكمز ايله صوگره صوقننه ڪرمزى مسلمانلرنى اولدريپ بلهزمى ديوب آگا يوردى بهادرنى كوردكى ايله جيمعسى يارباشندن اوزلر ينى صوغه تاشلب جهلسى باشقونه آقدى كندى، عجب دور كه بهادرنى كورمبان كافرلر نه دن بلورلر كه يوزى آنلره متوجه اولديغى ايله «بور كلور، بور كلور» ديوب فاچميه تورلر لعل باشنده بر علامت ياشنده بر ڪرامت كورنور اوله، بونى تأييد ايدركه اوز ينى صوغه تاشامبوب اسيره اولن بر خاتون دن صورامشلر بهادرنى نردن بلدگز ديدك، باشى اوچونده اوت يانوب اطرافنده اوزندن بيوك اوزون نيزه لى آدملر كورندى بهادر كلور ايدكنى آنندن بلديلر اوزلر ينى صوغه اورديلر من ايسه بويله حاصيت لى آدمدن فاچوب اوزمنى هلاك ايتمكدن مسلمان اربوب آنك خدمتته تورمقنى مناسب كوردم ديمش بو سفرده مكدن آرتوغراق مسلح عسكر واريپ بر ايش قيلامبوب بهادر بارغونچه بور ايللى مقدارى دونكان وقضادن دغى فانيه تاشلى اولوب كبرو چكلميه آز فالهش ايكن بالغوز

بور بهادر ك يتشديكى ايله كفاره خشيت وحيرة نوشوب فاچوب هلاكنه يتديلر مسلمانلر غنيمته غرق اولوب اوليلر ينه كنديلر. بو چينده اطرافك اهل كفره كلسى اتفاق ايدب فلان كون كورتى قلعه سنه جمع اولمق. و آندن آتلنوب چوچك كه كلمك ايكانلر بيانى سبقت ايدن سيتار قلعه سينه چقدقه فارشى كلن ختاي عسكرى بو اجتماعك ايتداسى ايمش دونكانيلر بوندن غير تابوب دگل خدانك لطف و كرمى دوركه ختايلر نك وعده لى كونندن بر كون بورون مسلمانلر بو بلانى باشلر ندين داغنديلر والا مسلمانلر مضايقه ده قالوب بلكه تلف اولمق اعتمالى اقرب ايدى چونكه بو اتفاق اكر اورينده كلورسه اون مكدن آرتوغراق مكمل عسكر توبلنوب آنلر طيشدن كلكده چامبولنك ايچنده ايكي مكدن زياده سلاح لى آدم دغى قوشولور حساب قيلمشلر. الحاصل بهارنك بر ايكي آى ظرفنده اطرافك قريه و قشلاقلر ينى تاما آلوب چيتمدن خاطر جمع اولديلر مگر چامبولنك فتحى اوزايدغنه مسلمانلر تشويشده و عفاده ايديلر. بوگا بر علاج قيلهق كرك ديوب امام آخوند آدملر نى ترغيب اوچون چامبولغه چقانه بو قدر مال ويريلور وعده سينى سويلدى هر كس بر ياسقچ يصاب قورغانغه منكالى حاضرلنديلر ختاي بواشدين آگاه اولوب زغرياغنى قايناتوب طيار قيلوب قويمش ايكن مسلمانلر اطراف چوانبدين اورمكچى كىنى چقهق اولدقده ساينانخان اسبق مياينى يوقارودن توكديلر همهلر قايتوب نوشدى بور بهادر كو يكاننه باقمبوب يالغوز چقب ختايلر بونى ڪوردىكى ايله جهلسى فاچوب قورغاننك اچينه نوشديلر بردن منتق صداق و جزايل آتوب بهادرنك اوستنه اوقنى بارانك ياغدر ديلر بهادر بر آز نوقتاب ينه قايتوب نوشدى يوزينه توكلمش ياغدك جراحت داغى شهادتنه قدر بتمامش ايدى ديرلر. چامبولغه كوب كره بويله حركتلر قىلب فتحى ميسر اولدقده چامبولنك جنوب سمتنده بر بلند منار ياپديلر بونك اوستوندىن

نورغاننڭ ايچنده گيلرنى بر بر كوزاب آتمق مطالعهده ايدى بوده
 مدعانى افاده ايتمادى بعده قبل طرفين بر لغم فازوب باروت توگوب
 كونارتندى ايسهده دارونڭ آزلندن ديوارنى تمام ككوناروب
 ناشلايهمدى آزغنه آچلمش كيدكدين مسلمانلر يوكوروب كورديلر
 بول نار اولمقل دفعه كوب كشى كرالهيوب بردن ابكى دن كرانلرنى
 ايچدا گيلر اتوب چابوب در حال كيدكنى بيكتوب آلديلر بر نيچه
 كشى شهيد بولدى. ينه بر جايدين لغم فازوب جامبولنڭ اچينه
 ايشك آچديلر مسلمانلر آفردنلب توفز اون كشى چقب آرقاداغيلر
 تمام كيلوب يتكونچه ايچلرندن برينه خوف مستولى اولوب شاشوب
 منتق آندفده ختايلر بلوب در حال جمع اولوب مزبور چقانلردن
 آلتى يدى كشى شهيد بولدى بائيسى قاچوب قتلديلر بوكرانلرنڭ
 ايچنده دونكان يوق ايدى شهيدلرنڭ ايكسى نوغاي ايدى ديديلر.
 بويل مهمل محل لرده امام آخوند دونكانيلره وبالخاصه بور بهادره اجازت
 ويرمزدى بور بهادرنڭ چقدغنه غيرى لرده راضى اولمزدى حتى
 ياغ توگولن يولده جامبولغه يوكوردكنى تعييب ايتديلر بهادر ايسه
 آدملرنڭ ياغدن قورقوب يانوب توشكندن غيرته كيلوب يوكورمشيدى.
 ايدى جامبول خصوصنده هر نه فكر ايتدى بارچه سى بوشه
 كيندى، فضاى ايسه ثباتى يوق برده كلور برده كلوز دونكاني بيچاره لر
 طشده فلماقدين ايچدا نورغاندهغى ختايدين دائم خوفده ايديلر فلماق
 وقت وقت كيلوب محاربه قيلوب بونلرنى خواطرده قويار ايدى بهادر
 نيچه دفعه چقب فلماقنڭ جمعيتنى يوزدى فان ايچنده يوارلنوب يوردى
 مع ذلك جبولوب كيلوب مضايقه قيلمقدن چكمنه لردى، تبه بولص
 وهر نيچه آدملر سويليور مسله نلرنى هر وقت كيلوب اخافه ايدن
 اور فچار تاغنداغى فلماقلر ايدى آنلرنڭ ضررنى دفع وازاله اوچون
 دونكاني وفضاق اتفاقل واريب اول فلماقلرنى چابوق مصاحتنك اوتورمش
 ايدك فضاقتن برار مك وزياده آدم وار ايدى مصلحت تمام بولور
 بولمز چوچكدن بيش آلتى چاقريم بر قزانكور صوينه بي حساب فلماق

عسكرى كيلدى ديوب غير ويرديلر آكسزده بويله كوب عسكرنڭ
 كيدكندن جمله مسلمانلر حيرته توشوب هوشندن يازار مرتبده
 شاشديلر بور بهادر در حال يوزايللى مقدر دونكاننى استصحاب ايدرك
 اون جزايل ايله فلماقنڭ قارشوسينه چقدى فضاى عسكريك برى فالهيوب
 ايركاشدى شهردين چقدغمز ايله نه اولدى توفور باطر اوزينه تابع
 اوچ يوزچه آدمنى آلوب باخته تاغنه قاراب جونادى بونى كوروب
 كلا فضاى قوشونى دونكائيندن آيريلوب كيفده فالديلر دنيا يوزينى
 چانك توفراق قيلوب فلماق عسكريك فرا صوغه كيلوب يتديلر دونكانيلر
 اوشبو كونگى مسلمان زيارتى اورنينه باروب نوقتاب اوق چقاريب
 جزايل منتق آته باشلديلر فلماق اوقغه اوقغه باقمايوب كامكده ايدى
 فلماقنڭ بي ابا باصوب كلوشنى كوروب فضاى قوشونى كوزى آرقاسنده
 بولدى قاچوق يولنى كوزليورلر ايدى، بهادر دونكانيلره هايقروب
 اوروب سوروب هيدادى ايسهده ايلكارى باصموب تورديلر بهادر
 آندن توشوب آيلارنى محكم تارتوب ينه مندى يا الله ديوب بو
 قدر عسكره اوزينى يالئوز اوردى بزلرده يا الله مدد ويرگاي سن
 انبيا واوليامد قبقايسن ديوب توربمز بهادر باروب ارالشديغى ايله فلماق
 عسكرى قاشقردن اوركگان قوى دك برى برينه صوفولدى كوزمىنى آچوب
 باقغونچه همان بيش اون آدم آندن بقلدى بونى كوردكى ايله دونكانيلرده الله ديوب
 بردن آت قويديلر سوت پشوروم چماسى اوتار اوندز (فضاقده
 ياريم ساعت مقدارى تخمين دور) فلماق قاچغمه يوز قويدى بر
 جانبدين فضاقده قباينايلىب فلماقنڭ آردنه توشديلر توفور باطور
 تاقر موچقه صوى نڭ باشنده پوصوب تورمش ايكن قاپورغهدن
 قويولوب اوده يتوشدى فلماق قاچوب قارا اونكور كه يتدكده بونلره
 ياردمه كلمش مى ياغود بالقصد پوصوده قويمش مى ايچنده نويه گه
 منگانلر يه كورلدى بش آلتى يوز آدم آلدمزدن چقب فضاى عسكرىنى
 قايتنه قودقن نردن چقه كلىدى بر آز دونكاني ايله بور بهادر يتوشدى
 شول جايده عصر وقتنه قدر صوفوش بولوب فلماق ينه بهادرنڭ

ضربنه طاقت فيلاميوب قاجدی فضاى بر خيلى بر گه چه فوژب واريب
 فانچه سنى فروب فايئدى حالا آدملىرنىڭ اغزىندە كافىر فاققان كافىر
 فرغان ديدىكارى اوجاى دور. فولقه نوشكان اسپراردن صورادفده
 ايلدن چقمش ايكى مك آلتى يوز آدم ايدىك سنالوب صايلانوب
 ايكى مك آدم چوچك كه چونادىك آرقامزدن ينه ايكى يوز چه آدم
 كلوب فوشولدى مجموعى اوج مك گه ياقن آدم ايدىك ديمش اوشبو
 آدمدن دورت يوزدن آرتوغراق آدم توفراقفه توشدىكى صايمشلىر
 صحراده صايلرده كورلميوب فالانى مجروح و جراحتلى كيدب اولىگانى
 بولسه ينه باردور، دونكانيدن بىكرمى مقدارى وضاقتدن دخى آندن
 كو براق مجموعى ايللى نچه كشى شهيد اولمشلىر.

اعجب العجب بودور كه كرك بونده وكرك غير مقاتلده بهادرنىڭ
 بدننه بر جراحت اثرى كورلمش دكلدر قول بدن لباس فانه بولانوب
 فايئدنده مجروح اولمش ظن فيلئوردى صوينوب يونوب كيندكده
 بياغيدىك صحت اولوردى فالوردى اگر ايچنده يورمساك كوزمزله
 كورمساك ايدى بونچه عسكرى بر آدم يالغوز قاچوردى آتيلن
 اوفغه فارشى واريب بو قدر فلج نيزه ايچنده قالب بدننه جراحتدن
 بر اثر بولمزدى ديان سوزلره اصلا اينانلمزدى ديوب موندن باشقه
 اون بىكرمى فرق ايللى آدمه يالغوز واريب محاربه فيلئيفى قرديفى
 كوب كره واقع اولمشدر ديدى

بور بهادرنىڭ هر صوقشنىڭ ر حكمت سويليورار ايكن خصوص
 بو دفعه باروب يتدىكى عين كرامتدن صايلور شوبله كه فلماق
 قاچوب فضاى آنلرى قوب كتىدىن صكره بهادر بونك فالدى شهيد
 توشن دونكانى لرنىڭ جسدىنى كورتوتوب مجروح لرنى آلهرق شهرگه
 كريب مسجد داربازە سینه ياقن واردىك جملە خلقى استقبال چقمشلىر
 ايكن بردن آسمانغه قراب هاى مؤمن لىر يورونكلر فلماقغه ياردمچى
 يتدى فضاى فوشونى قاچمغه يور توندى واراليم مسلمانلرى بلادن
 قورتاراليم ديهرك ياننه التمش مقدارى دونكانى آلب يتدىكى بو

ايمش بهادر باريب يتكونچه فضاقتن اوتوزلب آدم اولمش اگر
 بهادر باريب يتشمسه ايدى كوب آدم چقم بولوردى چونكه آنلرمزنىڭ
 درماتى فالميوب چارچامش ايدى ديدى.

بهادر بويل وافعه يى نهدن بلور ايمش ديدىك بدننه ايت تارنقى
 عادى وار ايمشكه هر ايشى آندن تجربە ايدر ايمش ديلر اه.
 اولمى ايكن ياخود خدايم بوگنا الهام كىمى برشى عطا فيلئيمى
 ايكن العلم عندالله.

ايمدى بويار بونكله اوندى صالحون توشوب كوز فصلى يتدى
 عقرب ايلرنده فلماقنىڭ كيكان چغان ديدىكى روحانى مضلارى
 آلتايدىن وبونداغى فلماقلىردن فوشون جمع فيلب كلوب خانون
 صومقانىچى بويىك اوتوران فضاى ايلنى چايدى جاي توبه دن اوتوب
 اروچار فلعهسى قرينه چه يتديلىر كىوب تلفات لىر فيلب كوب مال
 آلوب كيتديلىر، اروچار دن برار يوز اثرات چقب مقانچى به كلكك
 فلماق چوناب كتمشلىردى آرقاسندن قومايوب كىرو فايئديلىر
 بوچاپوندى هر ايلكه ضررى سرايت ايتديسه ده عموما ضرر كورن تورئول
 ايلي ايدى. فلماق بو سفردن يوركلنوب بو مظفريت نى كيكانىڭ
 استدرانچندن صايوب كيكان ايچارنده اولدقچه مغلوب اولمز اعتقادىل
 اور قچارده يورن اون صوم قره فلماق تاما ايلي وآولى ايله كوچوب
 كلوب چوچكىدن توبان ايركيتو ايميل بوينده فشلاديلر قش ايچنده فلماق
 ودونكالى هر ابكىسى فوزغالميوب تنچ يانديلىر كچه لرده جامبولغه قاتناب
 اوغورلقچه ختاي ايله خبرلشوب تورار ايدىلىر بهاره فريب فار كينه
 باشلاغان وقت ايدى چوچكىدىن دونكانى چقب فلماقنى چاپوب
 هوركتدى «بور كلىدى بور» ديوقچارلر ايمش مسلمانلر كوب غنيمت كلىدى
 آلديلىر اولچمغه غرق بولديلىر. فلماق ايچنه سودا بران كلن سودا كر
 نوغايلىردن بش كشى وبرنچه فوشچى خدمتكارلى ايله چاپوندىك تلف
 اولوب كندىلىر اروچار تلعه سينىڭ آدملىرى ايدى. تأسفى كه مسلمان
 ايله كفار محاربه ايدە مسلمانلر كفاره اعانت يتكروپ مال طلبنه اول

بینه اوزارینی تعیب ایتمیوب، دونکانلاره طعن قیلرکه دونکانی مسلمان دگل ایمش مسلمانلری اولدرردیور.

یونگل ایکی قش اوتوب ایکنچی یاز کلدی آز دونکانی بیچاره ار اوش صوفشدین اوصانوب برام برام قضاق ایچنه فامیه باشلدیلر یونلری آلوب کلهک که بر ایکی دفعه آدم چقب آنلر فایتمادقک بور بهادر اوزوم باروب آلوب کلورم دیوب یاتنجه دورت بش دونکانی ایرکاشتوروب ایلگه کتدی خاتون صو بوینده قضاغه یورمش دونکانیلری جمع قیلب جملهسی سوز تگلب چوچک که یورمک اولدیلر بر دونکانی عنادلک قیلب وارمیورم دیدکده بهادر بوگا بر چپالقی اوردی حریفک یکنده گزله بچاق بار ایمش بهادری قارندن سانچوب جراحتمدی ایچاکمی یره نوشدی قضاقلر درحال دونکانی نوتوب باغلب بهادرنگ جراحتمی تکوب چوچک که آلوب کلدیلر. دونکانیلر مزبور جراحی اولدرالیم دیدکده بهادر رضالیق ویرمادی فویوگزلر اراده حقدر اجلم بو جراحتمدن بولوب اولوب کیتسام نیمه قیلورگزی اوزارنگز بلورسز صحت نسیم آز دعون الم اوچون بر موحدنگ قاننی توکم مؤمنه مناسیب دگلدر دیوب بوشاندی. بو ظالم دونکانی بر زنگین آدمنگ اغلی اولوب بلوادم مقدم بور بهادر بونگ خدمتمنده یورن خادمی ایمش کیچه کی یلده منم ایشکمه یورن «بور» بوکون منی اورور دیه حمیه جاهلیهسی غلیانه کلوب قتلنه مباشرة ایتمش. بهادیر بر نیچه کونلر یاتوب یخشوی صحت لئوب نوشا کدن تورار حال یتدکده اورنچارده قلماقارغسه اوازه بولمشکه بور بهادر اولمش دیب بو یالغان خیر ایله قلماق کلوب چوچکنی قهاب حتی شهرنگ ایچنه کردیلر مسلمانلر هرکوچه دن چقب آلدینی نوصوب اورو قیلدیلر. قلماق فایم ایوب اولگاننه باقمیوب مسجدمنگ داربازسنبه چه یتدیلر مسلمانلر مسجدمکه تقولوب جامبولدن دخی جهل خنایلر چقب کوچه ار کلا کفار ایله تولدی مسلمانلر ابن المفر اولدی. یعنی صفی ایله صقولوب هلاک اور حال یتدکده خصوصا خاتون

بالانگ ناله وغان وزارنه طاقت کنورمیوب بهادرنگ غیره غضنفری حرکت کلدی جراحتمه باقمیوب توروب داربازهدن یوکروب چقورق نغره اوروب کفاره فارشو یوکوردکده دشمن بدبخت فایه بارورینی بلمیوب شاشدی. «بور» «بور» دیکرک کوچه لردن یول تاپالمیوب دیواردن آشوب قاچدی آنلری مورکوب برینی بری باصدی. بو صوفشده امامک دخی غیرتی کوزگه کورندی دیدیلر. الحاصل بهادر کوب کفارنی قروب شهرنگ چیتنه چه سوروب اوزی قایتدی دونکانیلر قلماقنی قووب بش آلتی چاقریم یرگه چه هیداب باروب تاشلدیلر. بو حرکتدن بهادرنگ جراحتمی سوکولوب سوکوره نکدیکی فائده ویرمیوب ایکی کوندین کین وفات ایتدی «رحمة الله علیه» بونده مسلمانلردن فرق نچه کشی شهید دیوز مقداری آدم مجروح اولوب ختای قلماقدن مکدن آرتوغراق آدمک جنهسینی صایه شلر. جامبولدن چقانلرنگ بر قانچه سی خندق نگ یعنی «اورنگ» کوپردن یقلوب اولمش ویر قانچه سی داربازهدن صفوشمیوب صقلوب تلف اولمشلر. خاتون بadden دخی چقمشلر وار ایکن باصلوب اولنلرنگ اکثری آنلر ایدی دیدیلر.

مرحوم و مغفورله بور بهادر بو بلواننگ ایتداسندن اعتبارا بهادر نامنی قزانوب مسرکه میدان مقاتله ده بر یاریم یل مقداری اوق قلیج نیزه اچنک یوروب وسیل کبی آفان قان ایچنک بولانوب یوزوب بدننه بر جراحتم نوشمامش ایکن عاقبت اجلی اوز اهلی الذ اولدی، اخیر حالنده دیهشکه کاشکه کفارنگ ضربیل اولسام شهاده درجهسینی بولوردم مکا نصیب دکل ایمش دیوب نوشکده اوندکنه ارمان و افسوس ایتمشدر. قبری شهیدلر قبری نگ قبل طرفی صونگ غربنک بولنگ چقان یرنگ دور اوستنه کنبذ فیلق فکریل تنها فویدهش ایدیلر آکا فرصت بولمادی بر نچه کوندین سوکوره اتاسی دخی اوغلی نگ المندن ارتحال ایدت بهادرنگ جوارنه دفن ایتدیلر آنا بالا ایکیسی بر جایده زیارت قیلنور.

بوز بهادر ایله برابر قضاقدن دخی نچه لر باطور نامنی کوتاریب
و بزم نوعی اردن هم برایکی ذات بو آذنی آلمشردور بوغازی لرنك
نچه سیه کور شوب معانقه فیلمشز سوزلرینی آغز باغز ایشدب
بلمشز بوگا نشکر ایدرم زیرا (من عائق حاجا اوغازیا فقد عائق
الف نبی) وارد اولمشدر. بوندنصکره بالا باطور دیوب دونکانیدن
بر یاش چقمش ایسهده بو جایده کوب خدمت فیلامیوب مناصده
شهید اولدیغی مرویدر.

قلماق اوشبو قاچقدن صکره قاریوب کلیموب آلونای ناغنده
جنس لرینه واریب قوشولکیلر بو محاربه اثناشنده روسیه دن اثرات
کلوب باخته ناغی غزبنه توشدیلر دونکانی لر بونك کلکنه راضی
اولمیوب اثراتنی هیدایورمز دیه ایکی یوزچه دونکانی واریب اوق
چقاریب اغیری ایکی اوچ آدم تلف ایکی آدم اسپر ویروب فایندیلر
صوگره روسیه بونلری ازاد قیلب بیردی.

بهادر نك وفاتندن صورته غی حالار.

ایمدی دونکانیلره نچه جهتدن غم توشدی بری بهادر نك وفاتی
ثانی جامبولنك آلونمادیغی ثالث اثراتنك یاقن کلوب یاتدیغی رابع
آشلق آزیق وهر نستنه نك آزالدیغی وموندن غیری علت لر دخی
ضم قیلنوب بو سبب لردن بزله بویر مسکن اولهز دیوب آت عربه
مهیا قیلدیلر غولچه یه کتماچی بولدیلر یوکلرینی آرتوب تارتوب
قوبدنده جامبولداغی ختایار چقب قاماب قنده کیدبورسز دیوب
صوفش قیلوب بیارمادیلر دونکانیلر کیدالمیوب فایتوب توشدی
چونکه جامبولداغی آمبو بهادر نك اولدیکنی اعلام قیلب چغان کیکانگه
کشی بیارمش ایدیکه جمع اولوب کیده دونکانی لرنك ایشنی تمام
قیل صوگره اوپله ایتدیم بویل ایتدیم دونکانی لری شوپله کیسیدیم بویل
پچدیم دیهرک خاندن مرثیه آله. کیکاننی ایرتان بو کون کلور
امیدنده ابیدیلر www.kitabo.sunnat.com ایسه www.uoyu.com آمبونك اولکی دفعه بهادر اولدی
تویغورچه ماقاله، قهديمي نهمر و ه قولیازمیلار نامیری

دیدیکی یالغان خبرندن اوقدر آدم تلف اولدیغنی پیش توتهرق
کلمدیلر ینه اولگی کیی آلدانورز وهمیله یارلقنه فولاق صالمدیلر
هرنه قدر قسم بر ضم قیلب خطلر یازدی ایسهده سوزینی قولاقنه
آلمادیلر. حاصل ایچدا کیلر بونلره بونلر آنلره مانع اولهرق بر
برینی کوزادوب بر نچه وقت بویل توردیلر بهادر نك وفاتندن
جامبولداغی ختایلره خاطر جمع لیک پیدا اولوب فالان دونکانیلر جامبولنی
آلمغه جرأتلیک قیلمز زورینده ابیدیلر بویی پروالیق ایله بر کبچه
غفلت باصوب کوزانچیلر اوخلادی بونلر نك نومندین دونکانیلر تیقط
قیلب جامبولنك اوستنه چقدیلر کوزانچیلرنك کلسنی اولدریب تافلداق
تاقنه لرینی قوللرینه آلوب ناك بلورکانچه اولزلی کوزانچی اولهرق
ایلانوب یوردیلر وقت صبح داربازهنی آچوب مسلمانلر قورغانه
کریب ختاینی قروب ماللرینی یغما قیلدیلر اولکی آمبوکه
دونکانیلر ایله عهد وپیمان قیلمشدی ابتدا صوفوش باشلندیغی کون
اسیر توشوب بر نچه ایامدین کین اولدرلیدیکی یوقاروده کچمشیدی
غولچه دن کان غدار آمبو بدبخت هنوز اولمیوب جامبولنك شمال
جانینده حالا بر بوتخانه وار آنی مسکن قیلب جامبولنك دیواری
قازوب یول یصاب طشقاری طرفنی یوقنه قویوب آت اسباب
مهیا آلتون کهوشلرینی خور چونقه صالیب طیارلب قویوش ایکن
دونکانیلر جامبولغه کردیکی ایله آمبو مزبور جاییدن توشوب اونوز
نچه کشی بولداشی ایله چقب چونادیلر مونده قولغه توشمیوب کتدیسهده
قرا ایمیل باشنده قضاق ایلمه یولقوب اموالنه طمعا آمبونی آنک یوق
قیلمشدر مع رفیقهم.

ایمدی مسلمانلر جامبولنی آلدی ختای قلماقدن قتلوب خاطر
جمع بولدی اگرچه یازنك بر خیلی وقتنی اوتمش ایسهده ایکن
صالیب قاغون تارپوز تاریب کوزگه چه اوقات اونکاردیلر لیکن بو
جایده نورمقعه کوکللری قرارلندی زیرا اولزلیده ازانوب اکثری
خاتون بالا فارت ابی یاش صیلر قالمش ابیدی بر صحرای بی پایانه

آز آدم نیلیورمز دیهرک بهر حال کنهک کیکاشنی فیلدیلر اصلی ایلادن کلنلر ابلیه رومچه مناصدن کلنلر او طرفه یورمک بولوب توردقلرنه مناصدن بش یوز مقداری دونکنانی کلوب بونلرنک بارچه سنی مناصقه آلوب جونادیلر ابلیایی اختیار ایدنلر بر آز جمل قیلب مناصه وارمیورز دیوب کوردیلر ایسهده آنلره سییل ویرمدیلر، فالانی مجموعی آلتی یوز مقداری نفوس ایدیلر، بوزلدن سوکره دونکانیلرک چوچکده استقامت لری آز کم ایکی یل بولدی.

نقل قیلورلرکه ختایک محکمه سنده اولن بر سیا یعنی دفتر کابندن صورادفته اوشبو آمو قول آستنده بر یوز آلتمش نچه مک نفوس انسان اولوب بونک ثلثانی نفس ختای و باقیسی قضا قلماق ایدکنی خبر ویرمشدر، بو قدر ختایدن آزدن آزی آزاد اولومدن نجات بولمشدر، حساب وانصافی ایله سویلینلر اطراف جوانبی ایله آلتمش یتمش مک اهل کفره تونرافغه نیشدیکنی نقل ایدرلر جزافه فالسه یوز مکدن یوقارویه کیدرلر قزوب کینسه ملیونه باروب یدرلر بو محاربه یه کلوب کیدن ابرلر ونواچیک یورن ایلار غنیمته بنهچ غرق اولدیلرکه بر قدر قورشون کتورنلر بر صندوق چای بر قدر باروت کتورنلر تویه یوکی مال آرتوب فایتوراردی منتق کتورنلر نچه یامبو قلیج کتورنلر کذالك برمز اون ویکرمی اوتوزه بالغ اولوردی دیو سویلر دیلر، لیکن بو فائدهلر هیچ وفا قیلمدی.

قضاقیه دین بایجکت قبیل سیمکه قدیسن ختای محکومی ایدیلر سوکره دونکنانی ایله برلشوب قلماقنی ختاینی جاوالادیلر بو ایلدن مهبت شعوبنک اکثری دونکنانیلر مناصقه کندکده ارفاستندن آنده کتدیلر الا فوجاقولدن وغیریدن بر آز ایل روسیه توابعدنه قضاغه کریب فالدیلر، چوچک ایله مناص اورن سیمکه تقریباً بش یوز چاقوریم مسافه دور آدمین خالی فالوب بر نچه یللر حیوانات وحشک وغول فحشک فرار کاهی اولدی مناصقه بارهش ایلار بر قش لب وبعضی ایکی قشلاب دونکانیلرک تعادیسینه طاق کتوره میوب کوچوب فاقوب

فایتدیلر کلوب روسیه یه تابع اولدیلر، قضاقی مناصقه واردقه اوتونچی قل اوغلنی جمیع قضاقیه که خان قیلب قولنه ویردیکی نوع نچه یل لردن بو یاق بالالرندن صوراب یورمشیدم اوشبو مک اوج یوز اون اوچونچی رجبنده نیبرسی ملا شاهی واسطه سیله المزه تسلیم ایدلدی. توغده یازلمش خط بر نوع قلم غریب ایله بتلمش اولدندن هر کم اوقوب بله یور نسخه بودور.

بسم الله الرحمن الرحيم لا اله الا الله محمد رسول الله قوله تعالى اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم يامعشر المسلمين اعلموا ان هذا علم السلطان الذي نصب العدل في احكام الشريفة. حضرت عبدالرحمن بن ميانشاه رحمة الله عليهما.

بونی حریر کوك طوره یدی سطر قیاب یازمش بر سطرک اغیرنده برر کلمه سوز الحاقی فیلمش سطر تمام اوقولورسه ساتاش اولور اول یوقارو یازلمش ترتیبی تمام اوقوب بعن ملحق کلمه لرنی بری برینه ربط قیلحق کرک. کلمه بونلردور: هذا سلطان الخاساوی وطننی البیار کندیه) عاشیه سنده ختایچه خط لریده وار طول وعرضی اوچار کزدور خاساوی قضاقیه دیمکدر وطننی اوتونچی دیهک بیار کندیه دن مراد منسوب الی چوچک یا که میانشاه اصلی یار کندلیک اولمقل نسبت آگادور.

دونکانی کندکدن سوکره چوچک شهری خالی وبوش فالدیغی ایله غربنده باخته قلعه سی شرقنده جمانای بلده سی بنا ایدلدی بو ایکی اورنا که ایکی یوز ورسست مقداری مسافه دور یگی محکوم قضاقی ایلی جایلب قشلب یوردیلر. روسیه نک ختای ایله چکدش همحدود اولدیغی برخیلی زماندن بو یاق ایسهده دونکانی اختلالی روسیه یی ده ایلار ولتوب بو ایکی قلعه دن غیری کوب جایلرغه دخی دیر یونسه صالئوب ختای حدودنه قدم باصمه باعث وبو طرفه سرحد بیوکلرینک نام قزانغنه الوغ دسمایه اواشدر بو حال ایله آلتی یدی سنه مرور ایتدی نوبت ینه ختایه کلوب یتدی.

چوچك كه ختای توشیکی

دونكانی بوزغونلغی باشنده باجین دن چقهش ختای عسکری
 شانزده فدر کلوب آندن بولنوب بر فقهسی چوچك كه كتدی
 بوب خمهسه مژك یعقوب خان مادهسندہ یازیلش ایدی، مذکور
 قه ۱۲۸۹نچی هجریه میلادك ۱۸۷۱نچی اوتبر (*) او اخرنه چوچك كه
 بوب خرابهسندہ قرار ایتدیلر، غولچه بوزغونلغندن قاچوب چقهش
 بوب صولاك طائفةسیكه منجورك بر شعبهسی ایمش روسیه ایچنده
 بوزوب ختای عسکری کلور خبری ایله باختهده ایکی اوچ سنه
 بونوب کوزادوب یانمشلردی یاز چقدیغی ایله چوچك كه کوچیلر
 ییلادن چقدیغی وقتده بونلردن بولنوب بر قانچهسی صارقان قلعهسندك
 بالوب تنصر ایتمش ایسهلرده سوگره برام برام کلوب چوچك ده بر
 قلمیسی اوز جنسنه قوشلوب قدیمی دینده قایتدیلر، نوفسانچی سنه
 وئنده چوچك عسکری نك سرداری «فویا» جا گجوك روسیه دن
 ییلانی صوراب آیکوز قلعهسینه واردی وگا پیتربورغدن مخصوص
 بر مرخص کلوب سوبلشدیلر لکن مقاله تمام نوکامیوب قایتدی
 چونکه ایلا کی بر بیوک اولسکانی آلهق ویرمکده طرفین مرخصلری
 آنده قوه کاملهسی اولهق درکار ایکن ختای مامورنده پیتربورغ
 کنیرالی برابرنده امتیاز کلی اولمیوب مچره دوستانه طریقی ایله ایلابی
 طلبدن عبارت ایمش، مع ما فیه روسیه مرغصی جا گجوكقا دیهشکه
 سز بو مدعا برلن کلن مهمان سزالکئزده سند بوقلغنی سند قیلمیوب
 ایلا اهالیسندن صوراب بقالیم آگا کوره ایش قیلالیم دیهرك بو
 سوز ایله جا گجوك چوچك كه قایتدی کنیرال ایلابه کندی، واریب
 واقعهیی بیان قیلدنده ایلا اهالیسی کلا روسیهیه محکوم اولورز

(*) سنه ۹۸نچی مایون بلی ایتکده شهبه
 مصادیق اولهق اقتضا ایدر ایچن آدملر ۱۸۷۱نچی
 روسیه قالدنه قلدنمی نهمر وه فولیازملار نامبری

دیدکن بو خصوص پیتربورغده سوبلشنوب نوقز ملیون بدل
 ونجه شرط ایلا مضافاتی غتایه قایتوب ویرلندی هجرت ایدنلر اوچون
 یارکنددن بر تعیین قیلندی، حالا یارکنددا کی دونکانی وترانچی لر
 ایلادن کوچمش اقوام دور.

مزبور کنیرالنك اسمی اوستریوف ایدی سیمه پالادغه کلوب
 توشدکده ملالری ایله مباحنه قیلدیغی وختای ایله روسیه نك
 ایلا خصوصنده یازیلن شرط نامه یعنی تراکنات ذیلده ۱نچی ۲نچی
 رقم ایله یازیلور.

چوچك كه ختای کلوب توشدیکی بللرده آشلق نهایت فیهت بولوب
 آن پوطی اوچ صوم کموشه قدر ساتلیدی قشنگ فار قالون توشوب
 یازنده زراعت اوبدن اوئوب بغدادی پوطی بر مثقاله یکریمی تینه
 قدر تنزل قیلدی، اوشبو ختای کلدیکی قشندن باشلب روسیه
 سوداگری چوچك كه کلوب اورناشدی قشده قضاق اوبی ایله
 اولتوروب بهار بولدیغی ایله حالا محله مزاولن محله دوکان آچوب بازار
 بونک باشلندی مرغانی محمد خالق صوفی باش بولهرق بر کچکنه
 مسجد بنا و آگا نوسلوك ملا میرعلی نام ذاتی امام قیلدیلقی چهچق ملا
 ایدی ایتداده تاوجان نامه بر چالاقضاق افسقالیق لوازمی ادا قیلب توردی
 بعده تاشخواجه ثم هانم بای مرغانی لر افسقالیک قیلب سوداگر
 ایشی افسقال آنده امور خارچی یعنی ختای ایله سیاسی سوز
 بولسه باخته الوغلرینه مراجعت قیلنوردی، چوچك كه افسقال اولنلر
 ترتیبی ایله محلنده یازیلور.

توفسان برنچی سنه سودا کرک بعضی اری بازارك غتایغه یانتراق
 بولهاغنی معقول کوروب دکانلرینی بوقاروغه کوچوردیلر آمبوچقب بر
 کوستریب بردی بو بازارده عمارتی یوق لر بوقاروده اوی ودکان
 قیلدیلر بازار بوندن کوچوب بوقاروده قرارلندی نوبانگی بازار
 بوقارغی بازار دیه ایکی اسم برلن سوبلنور اولدی آنده دخی بر
 مسجد بنا قیلدیلر نهانکنندلیک ملا عبدالقهار نام ذاتنی امام قویب یار

لقبى كارى امام ديورلر ايدى يعنى فرت امام ديمكدر، بو ائناده
 بر سهل سبب برله توبانكى مسجدك امامى ملا ميرعلى معزول
 اولوب آيكوزى حاجى حسن الدين افندى دلائيلى بومترجمى كه بلم
 آدمك فقط زمانى مى ايدى امامتليك كه دعوت و تكليف ايدب اوشبو
 سنه شعباننده سنتبر يولدى ايدى بونده كلديم ماه شريفده ختم ايتدكن
 صوكره آيكوزكه قايتوب ذى الحجه آى هرهنده ينه چوچك كه كلديم
 ايكي سنه نك معاخيرى ايدى، يعنى هجره نك آخير ايبى اولن ذوالحجه
 وميلادك دخى اخير يولدى ديكا برده ايدى. توفسان ايكنچى سنه تعمير و عمارت
 واشغالات لابد ايله كچدى بوسنده بازاردانى شايدان اعتبار برشى اولدى.
 توفسان اوچونچى سنه يازنده اولنگى كچك مسجد مزك اورننه اهل
 محل نك اعانتى ايله بر مسجد واسع تجديده ايدلى بو خصوص اوچون
 فومز بيننده خيلى كفت گو كوتارلدى بسده ابراهيم باى چانشى نك
 بر آغز همتى ايله معاندار مسكوت ولوب مسجد اولكى جاينك
 بر قرار اولدى آنلك عرضى ايكنچى جايد كوچورمك ايدى، وبو
 يلده ختاي الوغلى چوچكده روسيه سودا كرلرلك مالندن باج آلق
 بولنده: المئاو سيمى پالاد كنيرال لرندين غالوفكينز، ژلاصوف نام
 آدملر كلوب ختاي الوغلى زيباده صقوب غولجه ترانچى لرندين
 ختاي خدمتند داخل اولنلك بش آلتى سنى توتوب ايلايه بيارديلر،
 باج سوزى بونك برله معطل قالىدى.

بو يلرده ختاي عسكرى پيدى كلوب نورمقده ايدى بو
 يرده آرام آلوب اسباب اسلحه لرىنى مكمل قىلب مناص (*) رومجه
 عسكرى رينه دخى لوازمات يعنى آت دوه وهر احتياجات بوندىن
 بياريلوب يتوب نوردى اما غولجه دونكانلىرى دائم بونلرلك يولنى
 توسوب قراول واورنلك لرىنى تالاب چاولدن كيرو قالمزلردى بو
 سببدين يوللر زيباده غونناك ايسده چونكه اهل نچار پادشاهلرلك
 بهادر عسكرى دوركه يوللرلك خواطرن بافمىوب دم بدم شيخوغه
 مناص رومجه شوى ۱۲۹۳ نچى سنهده ختاي قولنه اوتدى.

واريب كلمكده ايديلر چوچك كىبى آنده دخى قورا جاى فيلديلر
 احيانا آندن آرى ده باروب كلوب يورديلر او كونلرده يولك آغريلقى
 وخواطرى شول مرتبه ده ايديكه شيخوغه كيدن آدم آمر يقايه جابلقايه
 يوللانور كىبى بعيل اشوب رضالشوب يقى صفى ايله كيدر ايديلر،
 كلدكده حاجدن فايتان كىبى استقبال ايدر ايديلر، فقط يوللر دگل
 چوچك دخى بومذبند بلكدن خالى اولمىوب بر جهندن ختايك بى
 نظام عسكرى وديگر جهندن دونكانلىرلك غارتندن امين دگل لردى
 نچه مراتبه يوكارنى باغلب چيشوب آت عربه لرنى چيكوب نوشوروب
 نورديلر.

توفسان دورتنچى سنه ختاي مأمورى ايله بو فقيرك بيننده بر
 جدل چقب ختاي بزلى توتوب حبسه قويدى شاكر باى خجندى
 صادق شوى بزمه بيله ترشديلر بو حينده كنيرال كالبا كوفسكى
 بختهغه كاش ايدى چوچك دن كته لرمز باروب احوالى اعلام قىلدنك
 كنيرال مشار اليه نك سيايه ساستنك غلبه باصلدى حبسدين آزاد اولدى
 دوكانلر بكلنوب اوق چقب نچه لرنى اوروب يقوب صا صا طا طا
 ايله بوزلميه آزالمش ايدى دين فرداشمز دونكانلىرنى حمايت بولنده
 دورت بش ساعت اسير و محبوس اولدى، بو جلددين صوكره ختاي
 الوغلى عسكرك بعض تعابى لرىنى تفتيشه آلر ق بازار غوغاسى بر
 آز تنچلندى بو قدر چه فائده سى كورلدى خوتوبون عسكرىنى تاما
 هيداب آقنامهغه چقاردى چوچك دين بر مرحله بردور، اوشبو سنه
 كاشغر آلتديقى ايله چوچكده اولن آلتى شور اهالىسى روسيه
 حمايه سندن چقب ختاي نظاراتنه كردى اوزلرندين شاكيه سايلندى،
 بزار چه افسقاليق اورنيدر، يوللرى روسيه ايچندن اولدغيچون
 بوگا قدر بوللرى روسيه صوراب نوردى.

دور بونجون قلعه سى

۱۲۹۵ نچى سنه يازنده اولنگى امبو كيتب اورننه چى امبو
 كلدى چوچك دين ۶۵ چاقريم مقدارى شرفنده ايميل صوى نك يوفارو

طرفى دور، دور بونچون قلعەسىنى بنا قىلپ آندە اوتوردى اول جاينى اداره ايدندى، بو شەرنى ختاي «ايمىل-خو» دىورلار، دور بونچون قىلماق لغتى دور، دورت بورچكىلنى يعنى مريع ديمك اولور مزبور جايدە بر كەنە قورغان وار نظردە ماك يىل وزياده اولمش فەم لئور نە زماندن قالدېغى كەسەنگ مەلومى دگل هر كم دقت قىلب خصوصا كوئىنل بالكاچىن بونگ حقيقتىنى بىلمك دە اهتمام تام ايلوب آمبودن صورادى او دغى اوزلر نچە نارىخ توارىخ كوروب وكوب آدملردىن صوروب آنوغنى بلەدى چوچك كە ابتدا ختاي كلەزدن بويلە كەنە حالندە اولوب او وقت لردە دغى بونگ نە زماندن قالدېغىنى كەسە بىلماش دىوب جواب كوندردى، قەدىمە آلتى شەر اھالىسى بو جايارە ظفر تابوب آنلردن قالمش آثار دىوب آغز تقرر ايدرلر ايسەدە بورچكلرنندە اولن بونخانە علامتى بو سوزى بىكار ايدر، مگر آنلرگ استىلاسى اسلامدن مقدم ايدى دىنلسە مەكەن. أمبو بونگ اصلنى بىلمەيدى ياخود كوئىنلغە بىلدرمك نى روا كورمەيدى چونكە ختاي خلقى روسىلەونگ بو كىبى خبەرلرنى تفتىشەن شەبەبە توشمكى واردور غايەت صاف نورلر.

أمبو بوندىن درك بىلمەدى ايشەدە شجرە تركە فرا ختايدن بر جماعە كلوب ايمىل دىكان بركە شەر صالحى دىپىكى اوشبو قورغان اولماق اقتضا ايدر او كتابدە ذكر قىلغان شەر بو بولورسە ھجرىە بش يوزلر حدودندە بنا بولمىشدر مگر سورىنگ چىسامتى كتابدە يازىلن فرق مك غانەبى حامل اولموب جائزكە آز خلقى قلعەدە مكىن اكثرى حوالىسىندە ساكن اولورلر، قورغاننك چار اطرافندە ويرانە عماراتلرگ علامتى برار چاقرىم برە قدر مەند اولمىشدر، ومزبور تارىخك دىگر بر مەلندە او كوداى خافانك اوغلى كىبوك خان آنك يورتى قىلماق ايمىل ماكرراق دىكان برلردە ايدى دىپكەندىن كىبوك خانك اورداسى اولماق دغى اھمالدن بعبەد توشەن بو ايكى قولك توجىبى اولدە فرا ختاي كلوب اورنامىشەدە صوگرە كىبوك خان

ملك لىنمىش اولور، ايمىلنى ماكرراق ايلە قوشا قىلب يازدىغى اوشبو ايمىل اوزانى اولدىغىنى تەحقىق ايدر، ماكرراق تاغ اسمىدر ايمىل اوزانى ايلە فاصلەسى بر ايكى مەرەلە بىردور جىماناى قلعەسە كىدن يولچى لر كوزدۇن آشوندن آشوب اول تاغك كچىدندىن كىچر بو تاغ بىلندىك دە بىك بىبوك دكلەسەدە طولاً وعرضا خىلى ايللرە قونوش و قشلاو اولمەقە مەمەل دور، دونكانى بلواسند قدر ختاي محكومى اولن قضاى قىلماق بو تاغدە آرالاش يورلردى صوگرە ختاي توابى بو تاغدىن بالكلبە چكلىلر بو تاغ كرك بىلندىكەدە وكرك طول وعرضە تار بوغاناى وصاغرى تاغلىرىنگ نصفى قدر اولمز ايكى شجرە تركە السوغ تاغلىر ذكر ايدىلېوب بونگ يازدىغى چونكە تار بوغاناىنگ شمالى قشلاو جنوبى قارلى بارلىق تاغى ايسە جنوبى قشلاو شمالى قارلى اورقچار صاغرى دغى اوشاندىق بر طرفلىك اولوب ماكرراق تاغى يازدە جايلوكە صالح وقشەدە اىچى طشى بىردك قشلاو اولدىغىچون جوارندە اولن جبال مرتفعەلردن نامى سبقت ايدب قلمە آلمىش اولە اما قىلماق دىپكلىرى موضع دور بونچون قلعەسى قىرىندە بر كچك قوملق صحراچە اولوب نە قشلاو ونە جايلو اولمەقە قاپل دگل ايكى توارىخغە نەدن درج ايدىلدىكى مەلومم اولمىدى حالا قىلماق ستاك دىوب قوشقلىنوب سويلنوركە قضاقدىن بو ناملى ايكى آدمك چىسى بو صحراغە قويولمش اما قىلماق قويولدىن صوگرە آنك اسمىلە اشتھار ايدىلمش ظن اولنمىسون آندىن اقدام بو صحرادە قىلماق اسمى واردور

ودغى مزبور تارىخدە بلا ساغون دىكان شەر اول شەرنى منقول غوبالق دىر ايدى، «غو» نك مەناسى بىخشى دىمك، «بالق» مەناسى شەر دىمك دىو يازمىش، جھان نمادە بلا ساغون سىچون وراستندە كاشغرە قىربب يوز بر درجە طول فرق بىدى پوچق عرضدە بر بىلدەدور دىمىش، بو خصوصەدە سىباح قطانوفنك نقلى «غوبالق» رومچە بىلدەسى نك اولكى اسمىدر، «غو» بىش مەناسىندە «بالق» شەر دىمك

معنای ترکیبی بش شهر دیمک اولور غوبالقی بئلاساغون دگلدن، بئلاساغون کاشغرفک اسمی دور دیدی بونی ختای دن ترجمه قیلان روسیه نوار یغنده کوردم دیو سویلدی.

مزبور قطانوف پتر بورغک تحصیل ایدن غوسودارسکی جغرافیونونک چلین یعنی پروفیسر لرندن اولوب ۱۳۰۸ نچی هجریه ده چوچک که کامشیدی توفز نچی سنه لر که چه بونده توروب بوره قمیل و طرفان شهر لرینه واریب اونونچی سنه غولجه ایله ایلانوب ولایتنه فایندغندن فقیره بر خط قیلمشیدی بو ذات فنون شتی و علی الیقین علم تاریخ و علم جغرافیه و علم هیئته مهارتندن فضلا ترکی لسان ایله ده گوزل سویلشوردی و آز آز عربی و فارسی لسانلر یله ده تکلم ایدرک مکتوبلرینی بعضا عربی العبارة یازاردی، اخبار ماضیه خصوصنده بر خیلی آدملر ایله مجالسه اینمشیدم بونک امثالی بلور آدم نادر کورمشیدیم یاشلری اوتوزدن دون ایدی اما اوتوز مک بلغی خبرلری بلور دیمک مظنون ایدی تعریفنده هر نه یازمق صحیح ایکن کوزمیان آدملر و بویله ذی قیمتک قدرینی بلیمان نادانلر قاری بونده مبالغه اینتمش حددن تجاوز مدعه کتمش دیمک غوفندن بو قدر چه ایله اکتفا ایدلیدی، قصوری عفو پیور یله.

حسن داماد و بر نچه احسن ذات رومچه صوی ننگ اسمی نی «خوبالی» دیوب غوبالقی اسمنه فریب توشدیکنی سیاقدن قطانوفنک سوزینی تصدیق اینتمک استیوار رسده رومچه و بئلاساغون بلده لری بیاننده قطانوفنک و کرک شجره ترکننگ یازدقاری زعمی و سویلدکاری و همی اولوب صحیحی نثار منقول مانسته تعرییر ایدیلور.

باز اوز بحث مزه دوام ایدالیم

چی آمبو کلدکنه اول چوچک که کلوب توشندی روسیه ایله غولجه ایشی توکامیوب ترکنتات تمام اولمیبو اینکی دولتک آراسی بئالقون کوکلاری سالقون وقتلر ایدی، آمبو ایسه حد

ذاتنده بر حدتلی آدم اولدغندن روسیه ننگ شدتنی کوروب اوزی ننگ تیزلکندن اورتاده بر فساد واقع اولمغای ایدی دیه چوچک دن پراغراق تورمق معقول کوریلوب بو ملاحظه ایله دور بونچون که کوچوب کندی چوچک ده لوغالدای نامنده بر مأمور قویوب روسیه ایله نیندای سوز بولسه آکا تفویض ایدی غالدای دخی باخته اولغلی ایله اشنالیق پیدا قیلب گاه ایشلرده تلطیف و یومشاقلیق ایله کولوب گاه یغلب عفو طلب قیلب البته بو ایش آموغه یتماسون آمبو اینتمسورن دیه رک بو مدارا ایله توردی، و بو یل لرده ختای برینه روسیه دن آیاقلی مال و آشلق چقارمق ممنوع و یساق اولدی بر نچه سودا کرلرک مال لری و آشلق لری صاتیلوب خزینه یه آلدی، چوچک سودا کرلری ننگ باخته غه کاپیتال تولادکلری دخی اوشبو یل لرده اولوب آز مدت ظرفنده القا ایدلیدی، آدملر آمبونک چوچک دن کندیکنی کیکان چغانک یعنی اوزلری ننگ الوغ روحانیسی ننگ اشاره سیله دور دیورلر مثلا آموغه دیمشکه سن چوچک ده توره سن تیز فرصته اوله سن ظاهرده بو سوز ایله کندیسده باطنده مطالعه سیاسیسی اولیکیدن عبارت ایدی و فی الاصل هر ایکسی بر معنی دور. واقعا روسیه طرفندن هر ایش بولسه غالدایدن آشمایوب عوام ایسه بونی آمبو بلیدی اگر بلسه اویل ایدردی بویله ایدردی زعمنه کیدردی اما هیچ ایش آمبودن بی جواب و بی مصلحت دگل ایدی.

آمبو دور بونچونده خیلی مهابت ایله توردی خاص روسلر نی شهرینه کرگوزمندی اسرارنی اغیاره بلگوزمندی یلنده بر دفعه ایکی دفعه چوچک که کلوردی کلدکنه جمیع عساکر و جمله کوچ قوتی ایله کلوب نچه معیوبلری سوکوب صوفوب و قتله مستحق اولنلر نی آصوب کیسوب اولدریب بویله سیاست ایله آز کون توروب کیدردی بو صولتدن اوز خلقی ایله برابر سودا کرلرده قورقاردی متهور آدملر سوکره سنی ملاحظه قیلیمیبو آچوایل بر ایش چقارمسون دیورلردی هر چه بو اصول ایله محکومنی محکم ضبط ایدب توردی،

آمبو دور بونجوندە قارلندىغى ايله روسىيە سودا كرنىن بر قاچ آدملىر وارىب آندە دغى دوكان آچدىلر .

توقسان آلتىنچى سنە روسىيە محكومەتدە جايسان ايلندن بر طائفە ايلنى چاپوب كوب مال واسير آلدى قضاقر چى آمبونك اوستوندىن عرض بروب بونى طلب فيلدىلر اسير فايتىدى مال لارنى بى صوراق كندى وبو يل لردە آمبو اوز توابعدن اق نايمن ايلنى چاپوب آدملىرىنى اسير ومال لرىنى خزىنە يە آلدى سببى روسىيە يە كوچوب قاچدىغى اوچون ابدى بر آزى قتونوب جايسانغە واردى روسىيە حمايه سنە قالدى .

چى آمبو عسكەر تعليمىنە نظام ورتىبنە زباده رغبتى وار ابدى فرنگى تفنگ لار فولانوب طوب زنبورلك لار آلدرب عسكرىنە اوپون اوركاتمش ايدى كيشل نوعندن سپاه فيلىق «لى» يعنى آيىن وقانونلرنە قطعاً جائز دگل ايكن آقرا ك ايشكا يرار ياشلرىنى خدمتە آلوب تعليم بروب بر نچە مك عسكەر حاضرلدى بو ايش خاندىن بى اجازت بولغىچون خرجاتى اضعاى مضاغى اولوب خاندن كلن حسابلى كەوش بوگا كفايه فيلمدەن آمبو اوز نفوذى ايله تيزە يعنى كاغد آنچه چقاردى ابتدا جا كفضولدىن يعنى پادشاهلىق بانكەدن تيزە بدلنە كەوش وبررك توردى صورگە خزىنەدە كەوش ادا بولوب تنكە (صوم) ليك تيزە بر مثقالغە يعنى پكرمه تين كە تنزل فيلىدى تيزە سببىدن سودا كرارك نچە مك يامبوسى خزىنەدە اوچ يل مقدارى اصولوب قالدى .

توقسان يىدىنچى سنە ايسكى جامبولك مشرق جانبنده لوزغالداى قورغانى سالندى وهم كونصلك كەنە قورغانى تجديت قىلنوب آكا ختاي عسكرى توشدى . توقسان سيكز سنە روسىيە ايله پيتر بورغە صلح نامە يازيلوب غولجە شەرى ختايفە فايتوب بر يلور بولدى ، توقسان توفزىنچى سنە بشنچى ماى بولدىزنده كسوفى كلى واقع اولدى ، اوشبوسنە ذوالقەن آيى ميلادك ۱۸۸۲ نچى سىنتبر ۱۴ نده كونصل بالكاچين كلوب توشدى ، محارمەدن صورگە كلن قول گى كونصل بو دور .

بورونقى كونصل لرك تورغان ايسكى قورغان ختايفە فالوب بو نك بدلنە حالا نچارلرك تعمير فيلمش ايسكى خله جايى تاماما وبر آز بوش ير وقلمەدە فقرالرك مال اونلاياچق مرعى وبر خريق صو وكورستان اورنى افزاز قىلنوب آلدى كونصل اوز توابعدى تاماما دفترە قيد فيلب هر كمك صوم ، سنە دسمايه سنە كوره وبركو سالدى يعنى اعلايه بر صوم اوساطه ايللى تين ادنايه اون بش تين ايلق قوبولدى دورت بى بر اقسقال صايلدى افسقالغە مزبور آنچه دن آلتى يوز صوم سنوى وظيفە تعيين فيلىدى افسقالغە موندن مقدم بويلە معين وظيفە يوق ابدى ، بى لرك بتوران اشندن صومنه اوچ تين آلمق اولان اجازت فيلميسەدە آز كونه بونى وايسكى كچك بى برهم بردى بر اقسقال ايسكى بى بر قرار قلديلر ، يرنى قوراق اولچاك كە آلوب باغ باغچە لرنى اوى جايفە عمارتكە بردى ، دور بونچون كە دغى بر اقسقال بر بى قوبدى .

۱۳۰۰ نچى سنە ميلادك ۱۸۸۳ نچى يلى دور كونصل بالكاچين بو ايشلار بى سرنجام فيلب بر نچى سنە پيتر بورغە كندى دعوا ايشلرىنى فقيره وغيرى ايشلارنى توبانده يازيله چق اوچ آدمكە تفويض ايتدى ، اوشبو سنە مسجد مرك جنوب جانبنە عشتدن بر مناره فيلمدى جماعت آنچه سندن و بو سنەدە المئادن كنيرال فريادە وختابدىن چكساي نامندە مامورلر كلوب چوچك دە ملاقات اولدىلر ايسكى دولتك سر حدىنى تجديت ايدوب يازولى يفاچ تكدىلر بر نچى سنە بونىكلە اوتدى .

۱۳۰۲ نچى سنە كونصل پيتر بورغدىن فايتوب تيزە توغر وسندە كەوشنى آمبو ايله اقل لشوب آمبو دغى بويل زباده خرج نەدن اولدىغى وبوتدىردن ما عدا يعنى عسكەر قوتى ايله سرحدنى صاقلمەقن غيرى علاج اولمىغىنى سندن كوستريب بوسببىدن محكومنا گى اهايلدىن عسكەر آلوب خرجات آنكل ضعاى مضاغى اولدىغى بيان ايله خانغە خط كوناريب كونصل وپااصلان نيك بوگا ، معين اولارق سودا كرارك كەوشى كامل

قول لرېنه نككى، ها كندى ها كادى ديوب نوردق كهبش كلوب
 يتدى تيزنى خزېنه يه وېرنده ارمانده وېرميانده اولدىلر وېرن
 كوب وېرمدم وېرميان نيك وېرمدم ديدلر، بعد قضاى توغرىسىنى
 سويلشوب عبت و جهوق و تور تول ايلنن ايكي مك مقدارى اوى
 ختايغه كردى روسيه ده فالغان قضاى اوچون بارلىق تاغنى رعابته
 اون يل اولتامغه وعده نامه يازدىلر و بو سنه ده زمان بيك افندى
 باغته قلعه سنه حاكم بولوب كلدى. يازنده مزبور عاربت برك چته
 باغته دن اون آلتى آدم اثرات چقب باتدغه چونكه سر عده الغار
 صالحنده بونى كونصل غه و آموغه بلدرمك دركار ايكن نه دن دور
 زمان بيك افندى بوگا مساهله فيلدفن آمو اولرنى ناخاسده تونوب
 باغلب كتورمك كه ايكي يوز مقدارى عسكر بياردى اورتاده اوق
 آتيلوب دورت كشى قلماق بر كشى روسن نل بولدى اوشبو
 توغرىده چى آمو ايله كونصل خيلى نرى برى بولشوب آراده
 ايلچىلر يوروب آخر كار سوز ايكي پاى تختك پاصلان نيكلرېنه
 موقوف قالوب باصلدى.

۱۳۰۳ نچى سنه صفر الخبرك بىكرمى سېنه مصادف اولن ۱۸۸۵ نچى
 نويا برك ۱۵ نچى جمعه كېچه سى ساعت سېكزلرده آسماندىن بولدىز ياغوب
 ساعت توقز اون لرده نه ايت شده برله بارانك نوكلوب تون
 بارسينه قدر بو حال ايله كچدى بورون كورميا نوره نوارىخ بلبمانلره
 كوب قورقېچ بولدى، اما نوارىخ اوقيانلر بويله كارلرك نچه سنى
 كوزدن كېچورمش كى بلورلر يل آى بختنده بوندىن بيانات يه
 يازيلور.

چى آمو بعض بى نظام ايشلرى توغرىسىن معزول مرتبه سېنه
 يتدكه كونصلك اعانتى و تزكيه سى ايله عزلى علاوه يعنى تنزلى ترفيه
 مبدل اولارق درجه سى آرتوب ايلايه جا كچوك بولدى اورننه ديگر
 آمو كلدى، كونصل بالكاچين بو كى ايشلرنى بتوروب وكونصل
 خانه يى تعمير ايديب باز پېتربورغه كندى اورننه عزتلو فيدروف

نائب بولوب كلدى، بو ذات ختاي طرفه خيلى عدت ايله نوردى
 هر سوزىنى سندن و هر ايشنى دليل ايله فيلدفن بونك ايامك سودا كرلر
 ختاي طرفه كوب اوستون بولدى و رومچه شهرينه افسقال قويدى.
 دورنچى سنه يازنده دور بونچون چريسى وظيفه توغرىسىن
 بدل چقاريب آمو سى قساچدى سودا كرلر دغى چتپ چوچك كه
 كلدىلر اخبرى شېخودن و بو بردن عسكر و اريب غوغا سوندى
 سودا كرلرك بر آز مالى نلنى اولوب بلا ضهان كندى اوشبو مجادله
 اوستونده بالكاچين يه پېتربورغدىن كلوب بعض مصلحت اوچون
 رومچه گه و آندىن طرفانغه و اريب اوز رسم ارنچه اصحاب كېنى زيارت
 فيلب قايتوشك سنه بېشچى يه داخل اولمشيدى شېخو مناس اورنالغدى
 فوت اولدى، اوشبو بېشچى سنه ده شېشمروف كونصل بولوب كلدى
 فيدرف اولگى اورنى اورغه شهرينه كندى و بو سنه ده اولگى
 مسجدك اوزننه حاضرغى مناره لى مسجد صالحنيمه باشلدى اولى بر
 آز جماعت آچه سندن صوره رمضان حاجى اتمامه ايرشدردى، شوالك
 اون اوچونچى شنبه كونى باشلنوب آلتنچى سنه ربيع الاولك اون
 توقز نچى جمعه كون ميلادك سكسان سيكزنچى نويا بر اون برده ايرته
 نمازندن افتتاح ايدلدى، ثبت الله اساسه.

مسجد مزكه شعردان هر فاضل بر تاريخ يازيب جهله سينك
 مالى متهد اولمقل اچندين انتخاب ايديب تركستانى على خواجه نامن
 بر ذاتك تاريخى بونده درج ايدلدى.

بيت على خواجه تاريخ مسجد

ثنا الحمد اول كم اوشال خلاق موجودات

درودى مصطفى غه كم حبيبي سيد سادات

كه بر مرد خدا بو كون فيلب بنياد بر مسجد

عجب طرفه منقش سبز كورر كه يغشيدر ميهات

اوشال كم عالى همت كه ايگامنى رحمتى ياغسون

نصیب ایلب آڭا رحمت که فیلسون داخل جنات
 که هر کم بارسه مسجدکه دعا فیلسون اوشال ایرنی
 همیشه مقصدن ویرسون کرملیک فاضی الحاجات
 که بو حاجی افندم که بو قیلغان همتی اوچون
 اوفور رحمت آڭا دئم چمیغ کل مخلوقات
 امام ایلب بو مسجدکه که بر قاری مرتبنی
 قرائتده ایرر بلبل اوفور آواز ایله آیات
 تلب چون استعانتنی بسورونقی اولیاردین
 که بو ویرانه کوکلمدین چقاردم اوشبو تعریفات
 سوراب مسجدنی تاریخن نچه اهل رسالردین
 بو مسجد تاریخن صورناڭ دیدیلر «تنتهوالابیات»

مسجد سیاقندن قبله خصوصینده بر نبنده بیان

بلدمزڭ محل موقعی خط استواندن فرق یدی یاریم درجه عرض
 شمالی و طول قدیم ایله یوز بر درجه و بر حساب ایله توفسان بش
 درجه شرفیده واقع اولوب سمت قبلهسی مغرب الشتادن سکز درجه
 شماله توشر ایکن حالا مسجد مزڭ قبلهسی بوندن اون ایکی درجه
 مغرب خط استوايه انحراف ایتمشدن بوقدرجه ایله انشاءالله نمازمه نقصان
 کلمز زیبا اهل شرقڭ قبلهسی بلا تقید ما بین المغربین اولدیغی
 کتب فقهده مشعون ولیکن بلدمز کعبه معظمه دن شرقی یا شمالی
 ایکننده کلام واردور، بعض فضلانڭ تقریرنده ظن و تحری صحرايه
 اولوب وضع محرابه علم هندسه ایله تحقیق درکار دیورلر بوڭا تفسیر
 کبیرڭ، (تعلم الدلائل الهندسیه فرض عین علی کل احد) قولیل اقول لرینی
 ترویج ایدرلر، آری ترویجه و ترویجه حق لریرک واردور زمانه مزڭ
 ادعای نبوت اینتیه آز فالان علما پوستنده جهال لری بو علمی
 بلمدک لرینه بیت لری قزارم یوب قزارمق شویله تورسون بیلن لره فارشو
 قچروب بو تحقیق لازم دگلدر، بکار سوزدور، بوش سوزدور

دیکنن ناچه زلر بو کبی علم ضروریه مطلق قدم باصمازلر هر
 روز بش دفعه فرض اولن قبله یه ظن و تخمیننی جائز بلوب عورده
 بر واقع اولور و اولمز مسائل ثمانیه کبی نافله و رفع یدده محاذات
 و ماس امثالی ضائعه و سنت و مکروه بیننده مشترک اشاره سبابه
 سیاقلی زائده ابرده نزاع ایله بری برلرینی تکفیره قدر حکم و فساد
 صلواته قدر فتوی و یررک تضييع اوقات ایدرلر دیمک که فرضی ترک
 ایذب اذبه وجودی ترک ایذب عدمه کیدرلر کفر و اسلامی هزل
 سوزده اسرافنی فضل بلورلر، اشاره و ماس فیلسون قبلهسون مسئله
 مختلف فیه دور بونده کافر اولور فاسد اولور نه وار بویله کارلر
 کاهل و فائل لرڭ صنعی اولوب بین العوام بلوای عامه بوڭا کبی زعم
 بار ددن ظهوره کلور.

ایام تحصیلمز ایندی سیمی پالاد قلعه سنده برکی یافته کهنه
 مسجدڭ قبلهسی غیری مسجدلردن آیر یچه مغرب الشتابه قریب
 توشمش اصلده بر مهندس آدم بوڭا قبلهسنی تحقیق توغری قیلمش
 ایکن ملالر بوڭا مداخله ایذب قبله اهل مشرق ما بین المغربین قولیل اگرچه
 مغربین دن خارج دگلسنده قرب الشی حکم الشی دیه بو مسجدده
 نمازڭ نا درست لکنه ذاهب اولدیلر بو قوله ایارلر زاویه. پوچمه
 قراب اوفوب یوردیلر، مدرسی دملا کمال الدین افندی بسونی توجیه
 ایدرک ادعا کز اهل شرقڭ قبلهسنده اولوب بو محل شمالدن معدود
 اولمغه هر بار خط استواندن قطبه چکلکجه سمت قبله جنوبه میل
 قیلدندن درجه اعتباریلر مکانه مزڭ قبلهسی مغرب الشتابه عدیل اولوق
 اقتضا ایدر تخصیص ما بین المغربین قولی نڭ فائل مروده اولوب
 باز تحقیق دن سوگره مصلیه خطابا «نیاسروا یا اهل مرو» دیوب اول
 جایڭ قبلهسی دخی مصلی نڭ صولنه انحنایله اولدیغنی خبر ویرمشدن
 فکیفی بو جایه علی الاطلاق بین المغربین قبله اوله دیهرک ادله
 واضحه ایله معاندلرڭ آغزینی سد ایندی، بوندن اوتری طلبالر بیندن
 نسکاری اوقیاناره تعریضا زاویه یه فراساڭ هاویه یه وارهن لطفیهسی

ضرب مثل اولمشدر، عیق که اوآنگی مسجد هدم ایدیلوب ایکنچی مسجدك تعهیرنده محرابی باشقه مسجدلرک سمتنه کندی.

مجتهدین رضی الله تعالی عنهم هر برلری شرقك قبلهسنی بیان ایدب شمال وجنوبدن سوز آچمقلری ایام مبارکارنده فتح اولنان برلر عراق وغراسان وماوراءالنهر مملکتلری اولوب کلدطری اراضی نك کعبهسنی ومسئول اولن ملکتنك قبلهسنی تعیین ایلمکله قاضیخان وغیر کتب متقدمین لرده بو طرفلره دائر تحقیقات یازلقدیغی بوندندر صوگره اهالیء اسلام ربع مسکونه منتشر ومالك اولدنده متأخرین رحمهم الله تعالی جنوبك قبلهسی شمال وبالعکس وغربك قبلهسی شرق وبالعکس دیوب بونلرک وما بینهم نك قلهسی طول وعرض وعلامات نجم ایله ادراك ایدیلور قولیل نصربح ایتمهشلردور، اوله اولسه قبلهیه لازم اولن بولنلرک بر نچهسنی الیمنی یازیب محلنی کوسترمک مناسب کورلدی.

«فرقدان» بزلرچه، «آق بوز آت» دیدکمز بولنزدور. چوارنه ایکی بولنر وار، بو دورتیمسینی نعش دیورلر. ینه ایکی بولنر چدی طرفه دور «چدی» ایله اوچسی بناتدر مجموعنه «بنات نعش صغری» دینلور «ودب اصغر» دخی دیورلر وبونلرک طشنده دوران ایدن یتنی بولنرکه بنات نعش کبری دور فضا فده بوکا یتنی فراتی دیورلر مربع شکله نوران تورتیمسی «نعش» قنار نوران اوچسی «بناتدر» وبویدی بولنر دب اکبر وصفی فلک نامیلده سوبیلنور، وبونك مقابلته یدی بولنر دخی وارکه آکا «ذات الکرسی» دیورلر، بونك ترکیچه اسمی نه دور بلامدیم، بونلرک هر بری تفاسیرده ولقت کتابلرندسه وهیئت رسالهلرندسه بیان ایدیلور.

«چدی» بولنرکی که «چدی» دن تفریق اوچون تصغیر بنیه سیله «چدی» دینلور، بزلرچه: «تیهور فازیق» دیدکمز بودور، حرکتی محوریته قریب اولهقله دائم بر اوزنه تورمش کبی کورنور، تفسیر

کبیرک (ان ربکم الله الذی خلق السموات والارض) آیه کریمه سنده چدی بولنرکی که عوام بونی قطب دیرلر بو بولنر کندی نك آز مسافه دورهسنی اوتوز آلتی مک یلده تمام ایدر دیمش قطب موجود یا موهوم بو دوره نك اورتاسنه اولسه کرک، فی الاصل نقطه مذکور خرمان نك توب فازیغی وچدی آکا باغلانان حیوان مثابه سنک اولوب هر بولنرکی قطبه قریب اول بطنی الحركة وهر بولنرکه منطقهیه طرف اوله سر یبع الحركة دور.

ایمدی بو بیاناتك حاصلی بودورکه مکة مکرمه شرفها الله نك شرقنه اولن اقوام چدی بولنرینی اوک آلوب غربنه اولنلر صوله جنوبه اولنلر جبههیه شماله اولنلر جبههیه یعنی قفایه ویزم بو محله اولنلر اوک قولاغك ارفاسنه قویهرق نماره تورسه لره قبلهیه مصاب ایدر انشاء الله تعالی، بو محله بزم مقصدمز قبلهیی تفتیش اولویوب سیاق سباق دن بو قدرچه قلمه آلتدی تفصیلنی استین تفسیر مطول وکتب مدون ورساله هندسیه وفن حکمییه مراجعت ایدب من بعد مسجد بنا ایدنلر بو دقیقهیه دقت ایتملری الزمدر، علم هندسییه اطلاعی ونجومه وفوق اولمیان آدملره قبلهیی بله نك طریق اولدرکه حمل ومیزانك اول کونلری قطب نما ودائره ایله ساعتنی تمام قیامه توغری قیلب بعد الزوال اوچ ساعت اوچ دقیقه بش دقیقه ده قویاش نرده اولورسه بزم بو درجه ده تورانلرک سمت قبلهسی بودور. وبوندن اسهل دخی بر طریق که بین المغربیننی آلتی حصه قیلب بش حصه مغرب الصیفه بریسی مغرب الشنایه قاله، شویل که غنوار بولنرینك توفرنچی کونیکه دلونك اولی دور قویاش نه یرده باتارسه بزم بو یرمزك قبلهسی اودور، زیرا دیکابر توفرنده که چدی بولنرکی نك باشی اولور کون تمام فسقاریب اییون اولنلرندسه کامل اوزایمقله مغربین آراسی آلتی آی مدت اولوب بر آیک تفواتی مذکور مدك سدسی اولور. حالا بزم محرابمز بکرمی دورنچی، بکرمی بشنچی فبرالک مغربنه توغری اولدندن قبله مز فرق بش کونلک شماله توشمش اولور، دیمک که

ما بين المغرب بين دن دورت حصه نك اوچس شمال بریسی جنوبه فالمشدر
 بزه لازم ایدیکه بش حصه اوکته بر حصه صوله فالسون، کهاسبق.
 کعبه معظمه شرفنا الله علم هیئتجه ۲۳ درجه عرض ۶۷ درجه طولک
 معرفت نامه نك کوستردیکی ۲۳ درجه عرض ۷۷ درجه طولده اولوب بزم
 ساکن اولدغوز شهر چوچک ۴۷ ایل ۴۸ درجه عرض بیننده ۱۰۱
 درجه یاخود ۹۵ درجه طولده اولمغله، غریطه یی خط استوانك شرق
 وغربنه توغری قویوب بلد مزدن کعبه معظمه یه بر خط مستقیم تارتیلوب
 و آندن غریبه طوغری اوزانورسه مغرب الشتانك سیکز درجه شمالنه
 توشر حالا بزم قبله مز ۱۲ درجه ینه شمال توشمشدر. مغرب الشتا
 ایله مشرق الشتا بینى ۱۳۳ درجه مغرب الصیف ایله مشرق الصیف
 بینى کدا ۱۳۳ درجه مشرفین مغربین بینى ۴۷ دن ۹۴ درجه جمع
 ۳۶۰ درجه اولور، قبله خصوصنده اعتبار عرضده اولوب طولك قبله یه
 لزومی آزدور. اما فقه کتابلرنده قبله نك بیانی جمله یه معلوم اولدقدن
 بونده یازمیه حاجت کورلهدی.

ینه باشداغی سوزمه مراجعت ایدالیم

مسجد نك تمامی ایله اولگی خشت مناره هدم قیلنوب خشتی
 صو قیوسینه صرف ایدلدى، اوشبو سنه قوملرمز بیننده بر مسئله
 اوچون منازعه بولوب بالاخیره اسحاق بابیتجه وعلیکه بی وعلی باجای
 کبی لنگرلرک چنکالاری ایله معاندلر منکوب و سرنکون اوله رق
 مسئله مکاننده فرار تابدی، ینه بو سنه ده ختایلر حالا آمبو اوتوران
 یگی فورغاننى صومیه باشلیدیلر یدنچی سنه اخیرنده اتمامه ایرشدی
 بوگا عسکردن وفضاق قلماقدن مجموعی اوچ مکدن زیاده راق آدم
 خدمت قیلیدیلر، بو فورغان یعنی جامبولك بلندلیکی قلقانی ایله اون
 ایکی کز و عرضی فالونلغی توفز کر احاطه سی اوچ چاقریم دن آز
 کم دور.

سیکز نچی سنه دیغانکوک چیتای نامنده الوغاری چری ایله
 کلوب کهنه جامبولغه توشیدیلر جنوبده بر جگفاك غریبه باخته یولی
 اوستونده بر جگفاك صوقدیلر جگفاك کچک جامبول دیبکدر بر
 روت یعنی ایکی یوز ایللی عسکرک فرار کاهی اولور، توفز نچی سنه
 کونصل شیشمروف فوت اولرب اورننه بارینه مان کلوب توشدی اوشبو
 سنه که میلادك ۱۸۹۱ نچی یلی دور اوکتبر یعنی عقرب آینده مغرب
 طرفدن بر پارلاق یولوز توغدی نویابرده آنك یوقاروسندن ینه بر
 یولوز توغدی اولگی دن آن کچراق کورنوردی قزغل نوسلی ایدی
 توفسان ایکنچی سنه غنوارك یکر می بشی رجب الهرجبک سیکز نچی
 کونی مزبور ایکی یولوز بر نقطه یه جمع کانه ایکیسی بر یولوز
 اولوب ایرته سی کون او بری اوزوب چقدی، ینه اوشبو سنه شوالك
 اولی ایله ختایلر ایسکی جامبولنى طشندن ایکی غولاچ فالنتوب
 صومیه باشلدى، بش آلتی آی طرفنده تمام قیلب داربازه و بورچاک لرنه
 اولن نماشا خانهلرینى تعمیر ایلدى، بو حینده اطرافنده توفراق
 آلان جای لردن آدم سویاکى کوب ناپولدى آق سویاکنى بر
 بولاك صارى سویاکنى بر بولاك توپلاب ایکسنی ایکی جایه
 کومدیلر، نهدن بویله ایدرسز دیدکده آق سویاک بزلرک صارى
 سویاک سزلرک دور دیوب بونك حکمتى نى صوراقده اسلام طائفه سی
 کوچه و بازارلرده قضاء حاجت اینه یوب خالی مکان استدکچه بولك
 مضرقی بدننگه سرایت ایدب سویاک صارى اولور بزم خلق ایسه بول
 غایطى صافلمیوب نه یرده تقاضه قیلور ادا حیوانیه ایتدکدن بول
 غایطك اثرى بدنه یتهمیوب سبب آفلقى بوندندر جوابنى ویردیلر.
 واقعی می دگلمی اصلنى امل حکمت بلور، مجوس لرك سوزى صدقه
 دلیل دکلسه ده کند کتابلرمزده بولی صافلمق آغریق ایراث ایدر و تقاضه
 وار ایکن نمازه تورمق مکروه دیان قوللر واردور.
 ۱۳۱۰ نچی سنه صفرنده ایکی طرفدن مأمورلر چقب حدودلره
 تکلمش ناش یغاچلرنی کوروب باز اولگی اورننه برقرار قالدی

اوشبو سنه كونصل بادرين كلوب باريتمان پيتربورغه كندى، اون
 برنچى سنه محرمك اول كوني توفسان اوچونچى ميلادك اوچونچى ايول
 ايدى مزبور بادرين اوز اوزندين آيلوب اولدى نه جريمهسى
 وار ونه غوفدن بويله ايتدى ونه سيبدين جاننى قيوب بو بلا باشنه
 يتدى احدك معلومى اولمادى، اورننه ينه بارينمان كونصل بولوب كلدى
 وبويلك بارليق تاغى نك اون يسل مدق تمام اولوب ختايه قايتوب
 ريرلدى ايدى يوز توقز اوى قضاق بو ايله بيله ختايه كندى، ينه
 بويلك جمادى الثاني آبي ايدى ديكابر ۲۳ هـ سكر يتار نيكالاي و يسلاويچ
 كلوب نوشدى موندن بورون كونصلارده سكر يتار يوق ايدى.
 ۱۲نچى سنه ختاي طرفندن تيلغراف كلوب ايسكى جامبولغه كردى،
 وبو يلدە ختاي ايله ياپونيه صوغشى باشلدى ۱۳نچى سنهده مصالحه
 بولدى بو محاربه نك نتيجهسى صوكره ياپون ماده سنك يازلور. اوشبو سنه
 چوچك كه پوشته كلدى جمادى الاول اخيري ايدى، ينه بو يلك باخته
 ايله چوچك اورتاسنه تيلغرام تارتلدى ينه بو يلدە خوچو سوچو
 دونكانلىرى بوزلدى قميلدن ارغى تيلغرافلر اوزلدى ختايلىر باجين
 خبرينى روسيه ايچندن آليب نورديلر، بو محاربه نك منشاى بو
 ايمشكه مزبور ايسكى شهرك برنده بولود شريف جمعيتى بولوب
 مجلس علماده كلمه طيبه معنای لطيفه سندن ارالرينه مباحثه توشر، شويله كه
 محمد رسول الله ضم قيلنمده فقه فقط لا اله الا الله كلمهسى ذكر تام
 اولورمى اولمزى يالفوز بونى ايتمكله مؤمن دينلورمى دينلورمى ديوب
 بسر فرقهسى البته ذكر نامدر فائلى مؤمن كاملر ديمكه ذاهب
 اولور، ديگر طرفى محمد رسول الله ديمدكچه ذكر نام اولماز مؤمن
 دينلور ديهرك نزاعك اخيري مضاربه به منجر اولور بونلرى توقتاتمق
 اوچون حكومتدن عسكرك چقب جاگجو نك يعنى والى شهرك حضورنه
 آليب وارلار، جاگجو نك بو نزاعلى سويلرلك مفهومنى آكلاندندن صوكره
 ايسكى جمله معا ذكر قيلدغه نه ضرر وار ديوب مسلمانلر ضرر
 يوقدر ديدكده يوق ايسكى تمام ايتوب نزاعى سوندرسكز

اولمزى ايدى ديهرك اولنگى جمله ايله اکتفا ايدن طرفه عتاب آميز
 خطاب ايدر مسلمانلر عفو طيب قيبل بينمزده بويله مباحثه لار هر
 وقت صادر اولور مسئله نك حقيقتى آكلاندندن صوكره رضالشورمز
 ديه كورسه لرده بي محل بويله غوغا چقارانلرى عيب سز قويهق سياست
 حكومته ناسزادور ديوب او يرينى جزايه مستحق قيلور اولدغه
 مسلمانلر بوگا چاغريشوب بزم اعتقادمه سن مى ميميزليك ايدرسن
 ديوب جاگجو نكى پچاق ايله ارمش اولدرمش حاضر توران عساكر
 مسلمانلره قلع اوردغه مزبور ايسكى فربق دونكانى اتفائله غتايه
 قارشو محاربه قيبل غوغو سوچو شهرى بوزلديغى ايله جوارنده نه
 شهرلر بونلره تبعية ختايه تبع تارنمشلر، غزنه لرده بو بلوايى بيوك
 حوادثدن يازديلر.

اوشبو يلدە رومچه يه كونصل قوبولدى موندن مقدم افسقاليق
 ايله نورمش ايدى، اول كونصل فيدروف بولدى بو ذات بالكاچين
 وقتنده چوچك ده نيابة توردېغى يوقاروده يازلمش ايدى، اوشبو سنهده
 مدرسه سالدى، مقدم كندمز بر مكتب خانه بنا قيبل او مكتب
 بالكاچين نك مصلحتى ايله بوزيلوب بعد، ينه اوزمرك بر خانه مزده
 اوقوتوب نورمش ايدك او جايمز تعمير ايديلوب دامادمزه يعنى
 اوزادان قزمزه برلدككن صوكره مؤذن برلن ملا توفاج اوز اوبلرنده
 بالالار اوقوتوب نورمش ايدى بو مدرسه مز اوشبو يلدە تمام بولوب
 حاجى رمضانك همثيل بيكرمى بيشنچى جمادى الاول اون ايسكنچى نويا برده
 افتتاح ايدلدى ملا محمد شاهقه معلم ليك ويرلدى.

ينه يو يلدە ايسكنچى ذى الحجه يه مصادق اولن توفسان آلتنچى
 مايك اوچونچى جمعه كوني تيلغراف جيوغى ختاي تيلغرافندن تفريق
 قيلنوب پوشته خانه به كلوب كردى، بو سنه عيد قربان اون برنچى ماي
 شنبه كون اوفولوب عقيبنده چوچك سودا كرلرى پادشاهك تخته چلوسنه
 توغ بايراقلر تكب بيوك شنليك لار قيلدى ات چاپدرلدى

اوشبو ۱۳۱۳ نچى ھجرىيە مەزگىلىدە ۱۸۹۶ نچى مىلادىڭ مابىي
 ايلە مەئا نامە ايرىشوب ۱۴ نچى سەنە مەرم الھرامڭ اوڭلى ايون نڭ
 ۱۸ نچى كوني شەنبە ايلە باشلىدى خدا سەنەمى بارچە مەزە مبارك ايلە
 بو كون بورايە كلوب بر آز استراحت ايدىلى خدایم باقىسەنە دخى
 ياردم وىرە وهو المعين.

چوچك دە اقسقال اولانلر بى اولانلر

ابتدا ختای كلوب توشدىكە اقسقال اولن سرد چالا قضاقدن
 تارجان جارتى باى اوغلى ايدى، بر يلدن ارتوغراق توروب بعدە
 ناش خواجه ايشان نامندە بر مرغانى اقسقال بولدى، بر يىل يتار
 يتمازدن بو ذات اوزى تاشلاب ھاشم باى بن موسى باى مرغانى
 اقسقال بولدى (*) آنىڭ وفاتى بعدندە قارى حامد بن عالم باى
 مرغانى بر يىل قىرىب اقسقال لىن قىلدى يعنى توقىز آى
 توردى، بعدە عظيم باى بن موسى باى اقسقال بولدى كونصل كلنە قدر
 توردى، كونصل بالكاچىن پىتىر بورغە كىتكەنە بونى عزىل قىلب
 تاشكندلىك المەمد بى نوعى دىن عمر بى يەنە تاشكندلىك دىن ارسلان بى
 اوچا ولرىنى مشترك اوز اورننە ئاىب قىلب قالدىرىدى دعوا ايشلرىنى
 بو كەينە يە تايىشردى تاشكندلىك ايكى بى نڭ خط وسوادى اولمىدىن
 يازمق سزىمق بىلىت برەك خدمت لرى عمر بى نڭ عھدە سەندە ايدى.

بو بى لارڭ وقتندە بو جانبدە روسىيە الوغلىرىدىن ودىگر طرفدە
 ختای تورەلرىدىن تورلى تعدى لىر اولوب ضررى فقرايە سرايت
 ايتدى شوپىلە كە غىيرال فرىدە حدود تعيىنە باختهغە كلدىكە استىقبال
 قىلمىڭلر بھانە سىلە عمر بى نى حبسە قويوب چوچك دن چىمىع سودا كرلر نى
 كىچە ايجندە باختهغە آلدىرىب ايرىتەسى وقت پىشش گە چە كوچە دە
 صاقلب قوياشە قاقلب نان توزمىنى آلەيوب خىلى سياست لىر قىلدى
 بو خصوصە شا كر باى عليكە باى بو فقير اوچا ولرمز اويازگە

(*) روسىيە طرفىدىن بىر كىتەپ ختای طرفىدىن تصدىق ايدىلن اقسقال لىڭ اوڭلى
 اوشبو ھاشم باى دورى اوڭلى ايكى سودا كارڭ صابلاوى بو يىچە بلاقىد تورمىشلى ايدى،

باروب يولقوب و بر طرفىدىن سودا كرلرڭ هر برى اوز آشنا تورەلر بىل
 سوزلشوب الحاصل نچە واسطە وھدايا ايلە غوبىرناطور دن عفو طلب
 قىلب بى لىرمىنى آلب چوچك كە قايتدىق، غوبىرناطور چوچك كە كلدىكە
 خراجاتنى سودا كرلر اوستنە صالدى گويا سرحد تعيىنى سودا كرلر
 اوچون بولدى، بو اثنادە دورى بونچوندىن چى آمو كلوب عظم باى
 برلە بزم المەزە امانت توران بر روس تجارى نڭ بش مك كوراك
 چاينى تارپوب آلدى بى لىرمىنى كوب وحشت كە صالدى الوغلىردن
 بويىلە خفا و جفالىق لىر كورلدى، اما كونصل كلدىكەن صىكرە غوبىرناطور
 فرىدە بو قىلەش ايشلرىنە مستر طرفىدىن معاتب اولەرق بالاغىرە
 المەتادن پاختهغە كلوب كونصل برلە اوزلشدى تاتولاشدى، آمو دخى
 تارتوب آلەش چاينىڭ پولنى تاماما تولادى.

عظم بايدىن صوكرە سەيدىن كلوب مرغانى عثمان اقسقال بولدى برار
 يلدن كىن عثمان معزول بولوب جولاي بن مەئا اقسقال لىق اورننە
 اوتوزدى بى لىر دخى صايلنوب اوڭلى بى لىر فالدى عليكە بى اسحاق باى
 مرغانى فرى شىخ تاشكندى لىر منصوب بولدىلر، اوچونچى دفعە يەنە
 صايلنوب نوعى دن اسحاق بايىتە شەوى تاشكندلىك دن مرعابد بايىتچە
 بعدە نورسون بى تاشكندى بى لىك كە تعيىن قىلدىلر.

چوچك دە ترجمانلق ايدىلر

كونصل بالكاچىن ايلە اوڭل كان ترجمان اومسكى جوارىدىن
 ابراھىم نامندە بر قضاى بالا ايدى بعدە باى قرا ايلدىن عارف اسملى
 بر يكت ترجمانلق قىلدى بو ايكىسى بالكاچىن وقتندە خدمت ايتدىلر
 فىدروف وقتندە سىمى دە بورا ايلدىن عىد محمد بولاطى ترجمانلق
 قىلدى بعدە شىمشىمىروف وقتندە المەتادن شىبالىن نامىكە بر روس ترجمانلق غە
 كلدى بعدە قىبال ايلدىن تورىدو بىك صرتدانوف كلدى بعدە بارىنەمان
 ايامندە سابق عىد محمد بولاطى تىكرار ترجمانلق لوزامندە توردى

موندن سوگره اولن افسقال بی وترجمانلر هر بری اوز نوبتنده سنه سیاتی ایل یازیلورلر، ۱۳۱۴نجی سنه یه قدر اولن کیچن افسقال بی وترجمانلر بونلردورکه نام بنام یازیلوب اوتدی.

باز علاوه

کونصل کلمزدن اقدم یعنی افسقال لبق ایامنده هر ایش شریعته عاید اولور ایسه ده غالباً تجارلرک اتفاقاً ایله مرامه کلوب اصلاح ایل اولنوردی، کونصل بالکاجین کلدرکه شریعتیه زیاده عنوان ویروب حضورمز بر آن دعوادن خالی اولمبوردی حی مسلمان ایله دعواسی اولن روس وختای دخی شریفه کلوب حکمه مزه راضی اولورلردی، زیرا بر جایده قایو جنس انسان کوب بولورسه آنلرک دقتنی جلب ایتمک و خاطرینی اولامق اوچون دیننه موافقت وطبعنه مطابقت ایش کوچورمک امور سیاسیبه ننگ باشلیچه مداری دور بو جایده اهل اسلام چوق اولدقنه بناء کونصلک بو قدر شریعتیه رواج ویردکندن بعضلر آنی مسلمان زعم ایدرلردی اما اوز دیننده محکم واحکم ایدی، امور پولیتیکه بی کمالنجه بیلن وپادشاهه اخلاصل خدمت قیلن جمیع علومدن خبردار تواربیخدن دیپلومات بر ذکی ذات ایدی، سوال قیلسه هر ایشک اصلندن صوراردی، جواب قیلسه اساسندن سوبلردی، ماه شریفه ایدی بر کون اثناء کلامده تراویح نمازندین سوز اورتایه توشوب دیدیکه حضرت حق تعالی اولده ایلیلی وقت نماز امر فیلمش سوگره رسول خدا التجا ایذب بش وقته فالدرمش امت لرینه یکلرکنی خواهلر ایکن ختم و تراویخنی التزامه باعث نه دور، جوابا دینلریکه تراویح نمازی ایکی سببله سنت اولدی بر دنیوی خصلت وبری اخرای حکمت، دنیوی اولدرکه آدملر کونیزی صائم اولوب آش صودن امتناع ایله وقت افطارده اشتها آپیلور اکثر آدم نفسنی ضبط ایده میوب استدرکه بیوب ایچوب معاسنی تولدر بوندن بدنکه بر ثقلت پیدا اولوب بلا حرکت یا حق جسم که ضرر وزیان کتورر

یعنی خسته ایدر، سر بعدالطعام ولو خطوة حرکتدن کنایه دور، بس امت اولن رسول الله نک امرینه امثالاً سنتنی ذمه سندن اسقاط اوچون نمازه چقار ذهاب وایاب رکوع وسجود قیام وعود ایله حرکت کلوب هضم طعام ایدر بونکله مبدأ آخریق اولن آغیرلیق بدنن کیدر، دیدکده بو حکمت حکمالرک نهجه زمانلر ذهننی صرف ایذب تابدیغی تجربه سیدرکه بر جمله حدیث نک تحتنده درج ایلمش دیدی، اخرای اولدرکه یوم التنادده عرصانک مقدرای ایلیلی مک یل اولمق ایله ابتدا حالده حضرت واجب تعالی آنک شدق دفعنه ایلیلی وقت نماز فرض قیلدی سوگره بش نمازه فالدردی، مؤمن اولن البته بو بش نمازی اوده امر خدایه اتقیاد ایدر، لکن انسان سهو وخطادن خالی اولمز بش فرضک نقصانی بو بش تراویح ایله اکماله کلوب فزع الا کبرک خوفندن امین اولسون اوچون جناب سرور امتنه شفقت بو سنتنی بیورمش دور اما جمیع سنه ده اداسی اثقل اولدقن مشروعتنی افضل الاشهره تخصیص قیلنوب بو آیده اوتامک ایله یلک کلسنده ادا قیلنغان نمازک کملکینه کفایه ایدر نتاک کم بر آی روزه بتون یل اوچون یدر. اه.

ویر دخی مناره یه آی قویمقدن سوال قیلدی، جواب جناب اکرم صلی الله علیه وسلمک معجزات باهرلرندن بری انشقاق قمر دور بو معجزه آدملرک کوز آلانده توروب کوکلرلنده مرکوز اولسون اوچون مناره یه آی قویمق مناسب کورلمشدر دینلدی.

ودخی لحم خنزیر و بیع خمر خصوصتک سواللر قیلدی بونلری بالقوز بزدن دگل کوب آدم لردن صورادی دیر ایدیکه حضرت واجب تعالی قرآن کریمده غنزیرک حرمتنی لحمه تخصیص ایذب میتهدی تعزیم قیلمشدرکه میتهدنک جمیع اجزاسی حرام اولمق اقتضا ایدر فقهار رحمهم الله خنزیرک جمیع اجزاسی حرام دیوب میتهدی بعض اجزاسی طاهر دور دیورلر، شعر ظلی قرن عظم کبی، بو ایسه سیاق آیته منافی کورنور، جوابه دیدیلرکه اجزاء فی الاصل لحم دن متولد دور لحمک

سومتى چەل اجزانك سىرتتىن مۇجىب اولور آيت كرىمەدە اولن سىتەدن
راد اىلى طامەر ما قول اللهم اولور سىواندىركە سوكرە بلا ذىب
... اياك اكا سىرتت طارى اواش بس اولى اىم طامەردن متولد
ادان اجزاد مېتە طامەر اولوركە اكا موت طارى اولامشدر بونىكە
موت اول نىسنەيە صادق اولوركە اكا حيات حلول ايسدرده سوكرە
اول وصف آندىن زائل اوله، اما خنزىر حرام لعينه اولدىغىچون حيات
ومماتى حرمتدە مساويدير، اه. بعضا نى روح اولمىانلره موات اطلاقى
مجازى اوله.

نورات شريفك كتاب سېوم موسى اون برنجى سورەسنك ما كول
اولن حيوان لارى تعداد ايدب خنزىر خصوصندە «وخوك باوجودى كە
سم چانك وتام شكافست اما نوشخوار نوبكىند آن براى شما نا پاك است
از گوشت آنها نخور يىد ولاشه آنها رامس نكنيد آنها از براى
ناپاك اند» ديوب وكتاب پنجم موسى اون دورتنجى فصلندە باز
بس قول تىكرار وتا كيد ايدىلەرك يازىلەش ايكن احكامى نورانە
حوالە ادعاىندە اولن اقوام خنزىرنى ما كول اللهم دن عد ايتدىكلرى
نوراتى ترك ايدىب اوز بلدكلرنچە كىدىكەنە يعنى كتابى دگل ايدىكەنە
دليل كورنور.

مذكور كىنصل بالكاچىن پىتر بورغدىن سوگقى كلور سفىندە
كەموش ظرفە سالوب فقيرە بن ھىدە كىتوروب وىردىكە سەرقىندىن
واران كلام شريفك جزئى بر قطعە كاغدى دور بردن بو كىبى الە كرمز
درېنيمە ماللك اولدىغەمە وديگر بويەلە بىوك درجەدە آدم بو كىمىنەيى
پىتر بور چاقلى جايدىن غاظرنە آلوب كىتوزدىكەنە فخر ومباھاتەدىن زيادە
تشكر ايدىم.

بوذات يعنى بالكاچىن وزندە بى آمبونك غىرە وسىرتنە معادل
نوشەش آدم ايدى وېز دفعە كىدى سويلدى، من بو جاىە كلور
آدم دگلىم چى آمونك شىرە سىياسەسى منى بوندى ايلتىدى دىدى
نفس الامرە باؤدىنە سىياسەت چى آمبو كونصلغە فوق ايسەدە

ذاتندە اولن عدت ايك يعنى روسيە توابىندىن ايسل چاپەق قولغە
توشكان اوغرى لارك قولاق بورىنى كىسماك ضرب شىدىد وحبس مەيد
كېى نظام وتراكتاتتە خالاق نچە ايشلرى سىقت ايتدىكدىن اگر
كونصلغە موافقت ايتەز ايسە بو ايشلار ايكى طرفك منستىرىنە يتوب
مەيوب ومەزول اولور اندىشە سىلە لاعلاج كونصلك دىدىكەنە كونوب
نورردى، كىونصلە ايش اوز دىدىكەنچە بولوب تورددىن آمبونك
قانۇنە عكس كوب كارلارنى ستر قىلب اونكاردى، اه.

چوچك نامى بر قىوغىسە منسوب اولدىقى بوفارودە يازىلەش
ايدى بو قىو كونصلغە وىريلان يركە داخل اولغەل ايللى آلتەمش
صوم خراجات قىلب ايچىندىن اغلاطنى آرىتوب اوستنە كىنبد قىلماق
قىندىنە ايدىكى چى آمبو ايشىدوب ايچىنى آرىتماق اجرىنى كونصل
آلەش كىنبد قىلماقى ثوابى بىز قالسون دىو مکتوب كوندىرىب بوسوز
ايله كىنبد قىلمىيوب قالدى. كونصلنك كوكلى شهر اول نامدە آچىلان
قىونك كىنبدى كىندى نامندە اولوب پش تاقنە بر خىلى تعريفات
يازمق املندە ايدى. آمبونك غرضى بر بلدە اكا منسوب قىلمەش
قىو اجنبى آدمك آدىنە فالسەون ايدى. بو قىو «قدوق» نى
فاكتورىنەنك ايچنە فالدىرىقى اوچون «لوغالدايغە» آمبو خىلى كاپوش
قىلدىسەدە او وقتدە ختاي تىبەسى حسن آخوند كاشغرىنك ملكىكە
اولدىقى بهانە ايله غالىداى بو ملامتىن قىتولەش ايدى سوكرە حسن
آخوند اوى قورە دوكانلارنى محى الدين خواجه كىنە خواجه تاشكىندىلرە
صانوب اوزى حج گە كىدوب وفات اولدى. قىو محى الدين خواجه لرنك
ملكىكە فالدى، كونصل بار بىنمان بوگا يغاچدن بورە قىلب آغزىنى قاباق لىدى.

وينە بالكاچىن ايامندە جايسىان توابىندىن صابىولات ايلى لېسى
مىكومندە مېت ايلندىن جلقى قوروب بونى باخته الوغلىرى اثرانك
اطنى آلدى ديوب كىرالغە كورفسغە بىلدىرىب بوگا صابىولاتدىن قولغە
توشكان بر نچە كىشى لرنى آنولغە حكم كىدىكە كونصل ارا توشوب
بونلرى اولومدىن آجراندى جرىمەسى عفو ايدىلى جەمىع قضا ئىبە

ئەلەك كىتوبىسى
www.ewlat.org
www.kiup.org

وبلكه ايشيدن جميع اهل اسلام كونه بو ايشينه آفرين ايتوب
 القشلاديلر فرق كشي تلاف اوله چق يدي قتلويلر. بالكچين نك بو
 يازيلهش ايشلردن ما عدا دغى عامه به كوب منفعت لرى كورلمشدر.
 اوشبو اون دورتنچى سنه كوشا كزهده بر آدمك ملكندن نه
 قدر دور مضروب تنكه چقب بر طرفنه كلمه طيبه وبر طرفه معتصم
 يا مستعصم يازلمش ديوب رومچه امامى ملا عبدالملك افندى
 سويلدى بوندن بر ايكي دانه سنى نابوب بياررم وعك سنى قيلهش
 ايدى بو آنه دك درك اولمادى. معتصم كه هارون الرشيد نك نبيره سى
 اولوب اوچونچى عصر نك خليفه لرندى. مستعصم اولورسه هلاكو
 ظالم النده شهيد اولن بغداد نك، اخير خليفه سيدر. ملا عبدالملك
 متردد سويلديسه ده والله اعلم مستعصم خليفه دراهم لرندن اولمق كرك
 زبرا مغوليان هلاكو ايامنه عرب مملكتلرينه استيلا ايدب اول وقت
 غنيمت دن كلمش يا تاجرلردن فالمش اوله. معتصم ايسامنده اولمق
 دغى ممتنع دگل لسكن عرب لر نك مغوليان ايل اختلاطى مستعصم
 خليفه ايامنه اولدندن بوگا حمل قيلندى درهمنى كوردك ينه معلوم اولور.
 الحاله هذه چوچك نك اوچ مسجد اوچ الوغ جامبول دورت
 كچك جنغانك يعنى جامبولچه دورت بوزه قريب دوكان اولوب بونك
 بريوز فرق نجهسى روسيه سودا كرلر ينك غيريسى كالشغرى ودونكانى
 وختايلر كندر. آتشكده «بوت خانه» لرى اوندن زياده اولوب شهر نك
 جوارنه اوتوز آلتنى سودكرمن وايچه متعدد ات دكرمن لرى موجود دور
 وايكى نكورمن دغى واركه خانبه لك دور تاشى نك اوستى تورر
 آستى ايلنور بغدادى نى ايكي كره اوكودوب او لسكيسنى شاؤ فانك
 ايسكنچى سنى جاؤ فانك ديورلر ايلاكى فاشنده دورا وننى كياپا كسز
 ساتارلر بزلر چه كورفه چيمنى ديرز. بو اونك باشقه لر دن فرقى خميرنه
 اوزايه قى خاصه سى وار ايمشكه ختاي دونكانلرده بر نوع اوزون كيسمه
 اولور قول ايله اوزايتوب سوزارلر بوگا عادى نكورمن لر نك اوفى
 برامبوپ او كيسمه بو اوندن اولور يمىش. جهان نماده بو نكورمن نى

عجايبات غرابيات چيندن يازمشدر. ايكي حمام عامه وبرديه اس
 ختايى واردور صوينى كانك ايله حوضده ايصوب اراشان منزل سنه
 آشا توشارلر.

اراشان بياني

اراشان صوى كه هر يرلرده اولور طرفزده مشهورى دامن بارلقه
 اولانى دور، جوانب شتى دن امراض لر كلوب اكثرى صحت لنوب قايتورلر
 اياق قول سزلامق كيبى بيل آغرىقى بيل آغرىقى كيبى درة لره غايت نافع اما
 يوراك آغرىقى نه مضر دور، اوز بيك زباندنه اوز طبعندن ايصوب
 آنان صوغه آراسان و آراسلر ديوب عثمانى لغتنده بوگا قدرت همامى
 ديورلر قاپلوچه ديورلر، اراسان لفظى قايسى طائفه نك لسانى ايديكى
 آنوق معلوم اولمى نبعى فضاى سرد و قلماق كلسى بو اسمده
 متفق لردور. روس ختاي دغى اراسان ديورلر اوز بيكدن ايشدوب
 سويليورلرى ياغود آنلرده دغى بو اسمده مى هر چه معروف اسمى
 اراساندر، بو اسم خصيصنده كوب آدملردن صوردم و كتب لغات
 وتواريخ لر بىك آفتاروب كوردم بوندن غيرى اسم قولاققه ايشدلمدكن
 وكوزه نوشمدكن اوزيم چه بر معنا يازمق ياديمه كلدى توغرى
 اولمز ايسه بارى مورخارنك پيشى و باعث تفتيشى اولور غايت ماغلط
 يازمش دير بر سوكار قويار يا كوب سوكار طويار، ارشان اصلى
 حرشان دن محرف عربى اولمق كرك عر اسبق ديمك شان طبيعت ديمك
 اولوب معنای تركيبى اوز طبعندن اسپيان صو ديمك اولور
 بو اسم اجنبى دن آلهاد قده كرك مفرداً وكرك مركباً مطلق بزم اوز بيك
 زباني دگلدر اجنبى دن آلهديسه البته ماخذى بو اوله، اه.
 اوقيانوسده عمه حانك كسريله اسى صو قاينا يوب چقان پيكاره
 دينوركه اصحاب علمه آنك صويله استشفاه واغتسال ايدرلر تركيده
 ايلچه، وبروسه شهرنده قاپلوچه و روم ايلنده بانه تعبير ايدرلر ديمش،
 وتبيان نافعده كرمايان و كرمايه ايلچه به دينور ديمش، اه.

چوچكده روسيه سودا كرلرڭ سنوى سوداسى بو تارىخقا تقريبا
 ايكى مليون روبل يە بالغ اولوب قديمى چاي اورنند بو كوندە
 كەموش چقار مسلمان قصابندە بومبە ايللى مقدارى قوى بوغازلنوب
 قىمە ايله سنوى يكرمى بش مگدن آرتوغراق قوى وبو مقدار بلكە
 زياده ايچكو صوبولوب ساتلديقى سويلنور، اهالى بلدە نفوس يوزندن
 مجموعى اون مگدن آرتوغراق نغمين فيلنوب بونڭ نصى اهل اسلام
 اولديقى حساب لشمشدر، حاصل بلوادن صوگرهغى بناناڭ يكرمى بش
 يل ظرفندە بو مرتبه يە بالغ اولوب دها يل بيل ترفيك اولمغى ملحوظدر
 مغازين لر دغى صالئمبە باشلىدى كه برى اسحاق بايئتچە حاجى مظفر
 اوغلى عبدالجبارنڭ وبرى بائوبين نامندە روس تجارنڭ دور،
 بر يوك كاتورى دغى آچلدى.

حاجى يونس بابا مرغنانى كه تايفونان وقتندە يعنى بلوادن مقدم
 چوچكده توروب ختاي وروس اوغلى يە اعتبارى بلند وسودا كر ايچن
 دغى سوزى نفوذلى قدرى بوچه بر ذاتدر او كوندە اكثر مال
 بو آدمڭ آدندە كررب چقوب بونڭ اللدن بيع شرا اولنوردى.
 ديكە تايفونان ايامندە هر سنە اون مڭ صندوق شامل چاي فقط
 بنم المدن كىچوب سر حە كىلردى چقان فوچاي وغىرى چاي
 ومئاڭ حسابى اولمزدى وهر يز ايكى لك يعنى ايكى يوز مڭ
 قوى آلنوب ونچە مڭ باش آت موكوز ساتلوردى وهر يلى اون دورت
 مڭ باوزە فوچاي اوز المدن اولدىكىنى بلورم دىدى هر باوزە
 اون دورتدن وهر فوچاي يتى فندوقدن اولور.

ايلترى ترى ارفان قاب چكمان كىز امئالى اشپالر كره كره
 يوك يوك ختاي ايچينە بوللانوردى حالا اول كوندە كلن چايڭ چارىكى
 كورنيمور چايدن ماعدا مالڭ كسى عكسندە دونەش يعنى ختايدن
 روسيه طرفنە اوتوب تورمشدر ديو سويلدى، اه.

واوشبو ۱۲۴۳ زىچىن مەجر يە كه ميلادنڭ ۱۸۹۶ نچى وختايچە بادرعە
 دور كوانكصوى خانڭ يكرمى ايكنچى يلى سيكزنچى اينڭ سيكزنچى

كونى بزلرنڭ ربيع الثانى آيى ايدى سنتبر برنچى يىكشنبە كونى
 آمبو دور بونجوندن چبيع چرىسى ايله كوچوب كلوب لوغالداى
 جامبولنە توشدى يىكى جامبولنڭ ايچندە عمارت تمام اولمقدن بو
 فاش اوشبو توشدىكى قورغانندە قشلامق دور. آمبو كندكان صوگره
 دور بونچون سوداسى نزلدە اولوب سودا كرلر بتدريج كوچوب
 كلمكندە دورلر والسلام.

ايمدى علاوهمز بورادە تمامە ايرشوب من بعد چوچكده قلمە
 آلنور احوال ويازارلى اخبار اولورسە اون بيشنچى سنەدن باشلنوب
 ختاي خانلرى تارىخى ايله بيلە تحرير ايدبلور انشاء الرحمن.

چوچكده دونكانيلرنڭ مولود شريف قىلدىقلىرى

بيانى سبقت ايدن بلوادن مقدم دونكانى طائفهسى اجانب ايله
 اختلاطلرى آز اولدغندن بونلرنڭ تفصيل حالنى بلور آدم نادر
 فقط مسافر پرور مسلمان كامل ديوب آش وطعامه ايتار وسخاسنى
 سويليورلر ايسەدە آنڭ دغى ترتيبندن بى خبر ايديلر بلوادن صوگره
 بو جاينە دونكانى دن بر فرد قالمايوب بالكلية كوتاريلوب كتمش لردى
 ختايلرنڭ تىكرار نزلندە يە آز ازلب كاوب توطن قىلرق حالا
 دور بونچون وچوچكده ايكى مسجد بنا ايدوب امام نصب قىلدىلر
 اقتامدە دغى واردور. دونكانيلرنڭ معاملسى روسيه توابعىنڭ اسلام
 تجارلرى ايله اولمقدن طرفين برى برينە وارمق كلمكندە اولوب
 سوانست والفت ايدر ايديلر وضيافتلردە تكليف ودعوة فيلنور وقيلور
 اولدىلر. امام وملاالرى ايله دغى آرازومزده انبساط كلى پيدا ايتدك
 ايسەدە بو آنە قدر بونلرنڭ مولود شريف قىلدىغنى كوردكمز بوغىدى
 وبويل عظيم جمعيتنە كوردكمز بوغىدى شمى وارمق وكوردك شويل كه
 مولود شريفنڭ تىكرىم وترجيبي بو طائفه يە خاص وختم ديمك
 جائز دور. اگر چه بو آيى چبيع اهل اسلام وجهل دن زياده بزم
 نوعيستان دە عرمت ايدلرلر اما بونلرنڭ ترتيبى باز باشقە اولمقدن

قلعه آلفی مناسب کورلدی حقیقتنی بله یان آدم بونلرناک حال حاضره سنی
 کوروب لباس ولسانک ختایه مشابه صورت و سیرنده آنلره مرادف
 فقط اسلام اسمندن غیره بونلرده نه وار دیورلر و افعا ظاهر
 نظرده اوبل دور اما فی الباطن نه درجهده اعتقاد ونه مرتبهده رسول
 اللهغه اشتیاقی وار افعال و اطوار کلام و اقوال اوردن اذعان اولنسون.
 بر کون امام آخوندلری کادی فقیره دیدیکه ولایتمزده بو آینی
 اول آخر تبریک ایدب ختم قرآن و صلوات شریف و مولود او قومق
 ایل اوتکارلر بو برده دونکانیلر مسافر کبی یز توانکیر ودواتمند
 آدملرمز یوقدر مع ما فید بو آینک شرفندن محروم فاله ماق او چون
 و بو ایامنک قدرندن بی نصیب بولماقی او چون قوم لرمز هر بری حال
 بندره پول جمع قیلدیلر بونکچون سزه کادیم بر نچه عدده فروشات
 بساط و بر نچه دستار لازمدر عاریته و بره سز دیدی خوب دیوب
 جه عاروب بردوک اوچ کوندین سوکوره رسم لر نچه بر فانه قزل کاغد
 ییارمش بو کاغدار ضیافته دعوه خط ایتمش اوشبو کاغد عددنچه آدم
 آلیب کبله سز کم لر نی آلیب کلورسه امام فاریغه مفوضدر دیه مش.
 محل مزدن اقسقال بی واشرف سودا کرلر نی ایرکاشدریب وقت موعوده
 ایکی محل دن خیلی آدم واردق استقبال قیلدیلر. مسجندنک داربازه سندن
 کردکمز ایله اذان او قولدی نماز ظهیری ادا ایندکدن سوکوره مهیا
 قیلنمش محل که تکلیف بیوردیلر که مسجندنک صحننده ایلی. قوی
 هوکوز قربان قیلنمشار قران و قرغان قوملر جمع دونکانی کته کچک
 خدمتده بیل باغلب تورمشلر مولود او چون یصالمش اوزوننک
 اوستنی چادر و چار اطرافنی کیلم ایله توصوب ایچنی نصایح و موعظه
 کاغدار ایله تولدرمش نچه بر دین قیدیل و فنارلر آصوب تورنده
 کوزگی و ساعتلر قویوب اوستول لر نی یفاک اورتو ایله یاپمش
 اورتاده بر بلند اوستولده کلام شریفی قویه مش. عاریته آلمش
 دستارلرنک بعضنی ستره و بعضنی محل محل هر بره وضع ونچه جابدین
 عود و عنبر ایله مکان محضری معطر قیلنمش چوره سنده خوانلر حاضرلش

هر سفره به سیکز کشی دن اونوردق چای کتوردیلر ایچدک. بعد کلام
 شریفی آلوب او قومقغه ال صوزد قمزده امام آخوند آیاهه فالقوب
 «مهمانلره ملال کلمزسه اوز رسمز چه اهالیهزه. امر معروف قیلساق
 دیدی» آری کوزل اولور دیو اجازت و برددک. امام آیاهه توردی
 آکا تبعیه بارچه دونکانیلر فالقدیلر اورتاده منبر وار ایلی امام منبره
 چقدی ابتدا رسول اکرم صلی الله علیه و سلمه صلوات و بیروب ثم
 اعوذ بالله من الشیطان الرجیم دهرک «لئن شکرتم لازیدنکم» آیه
 کریمه سنی او قوب معناسنی اوز تل لر نچه بویل تفسیر قیلدیکه «ای
 مؤمن لر موحدلر بو آیه کریمه ننگ معنای منیفی و مفهوم لطیفی
 بودور که جناب مولی دیه شدر. که که منم نعمتمه شکر ایله شکر
 برابرینه اول نعمتی آکا زیاده ایدرم و که که کفرانه ایدر آکا
 عذاب شدید ایدرم» ایله شکر قیلنقی مجرد تل او چوندن خداغه
 شکر دیهک ایله اولمز فقط فارون توفیقی و مالتنک کوبلکی نه توانمق
 ایله شکرناک اوزنی تولمز شکر اولدر که حضرت حق تعالی بزلری
 عدمن وجوده کتوردی و بزلره فهم و فراست و بیروب نطق و کلام ایله
 مقید و بونکله جمیع مخلوقانندن بزلری ممتاز و مشرف ایلی بو
 شکراننده جهل بشر مشترک و جمیع ملت بو مقولهده متفق دور اما
 بزم اهل اسلام بین الانسان مک مک مراتبه بوندن زیاده شکرانیه
 محق و مدیوندرمز. چونکه حق سبحانه و تعالی حضرتلری بزلری
 اناس ایچنده انتخاب ایدب حبیبنه امت قیلدیکه اون سیکز مک عالم
 آنک طیفلنده خلق و ایجاد اولنمشدر بو دولتنک شکرانیه سی او چون
 وجود جودمز ایله خداید عبادت جان و مالمز ایله امرینه اطاعت
 بورچه ز دور. و هر حالده رسول خدایه محبت و علی الخصوص بو
 آیلرده روح پاکنه صلوات و درود و ختم قرآن و مولود او قومق ایله
 ادای حق ایلمک ذمه مزه دین دور که یوم جزاده اول دستکیر ملت
 و شفیع امت ادعامزی تصدیق ایدب بو کونگی اوضاع و اطوارمز
 او کونده امت ایله که مزه شاهد اوله بو وسیله ایله شفاعت قیله دیهرک

نمىنلار كىتوروب مقامنه موافق مقالار سويلدى. تامانك بزلره فراب السلام عليكم ديوب ختم قرآن اوقومقغه اشاره ايلدى. عادتلرنده عادى سالامدن غيرى سلام اذن ايمش مثلا: آش يمكه رخصت وكتمهك اجازت وبردكده وامثاله اورونلرده السلام عليكم ديورلار. ختم اوقوب نماندن صوكره فاريلره صدقه وبرديلر درغقب آش كلدى امام مؤذن و بر نچه لرى قوشولشوب مولود و صلوات شريف اوقوديلر ينه صدقه وبرديلر اوشبو روشده هر آش كلدكده مولود و د ايتوب صدقه فيلديلر آشلى اوز رسم رنجه تورلوك تورلوك پشورمش ايكن نعيم بوگاكه فربان قيلمش عيوانك عيمع اجزاسنى كيسوب چابوب نورغاب فاتشدروب ايچاك، قارون، اوفكه، باغر، باش، صبراق حاصل بو تبرك قربانك مأكول اولانندن هيچ بر اعضاسى اغز نيوليوب يعنى يوليوب قالمادى وبالجهل ميوهدن ماعدا اون سپكز تورلوك طعام مطبوح آلدنزه كلوب الهزدن كېچىك بى برينه بگزه مز ايدى ايسك اغيرى برونج آسى ايله ختامه ايردى، ايشوك فارشوسنده بر اوستول قويوب اوستنى مزين بر پرده ايله اورونمش صدقه آچھسنى توپلب آنك اوستنه قوبمشر آنى بر آدم صاناب و بر آدم كاغده دوروب وبرى دفتره قىلد قىلب اوچ كشى بو خدمته مؤكل تورمشار، بويله ايتدكارندن ايكى معنا ملاحظه قىلندى بى مخصوص بر ديوان ترتيب ايله اول حضرتك خدمتنى كما عقه حرمت ايدى بربنه كتورمك، ثانى جمع اولنان آچھدن آرتوب قالانى بارچه نك كوز آلدنده اولوب امام مؤذن و مباشرلر خيانت شېهه سندن ايراق اولمقدر.

مجلسك انتھاسنه قريپ دور بونچون امامنى نك آلدينه بر قزل كاغذ كتوروب قويديلر طشى مکتوب ايچى مکتوم ايدى لعل فائمه يعنى كاغذ آچھ اولمق كرك، امام مزبور اورنيدىن توروب بزلردىن استندان فيلديكه ^{ئەنگاوغۇت سويلمكە} اشاره مکتوب ايمش، امام منبره قچب ايها الناس دن صوكره اعوذ بالله من الشيطان الرجيم، واعتصموا

بجبل الله جميعا آية كريمة سنى اوقيوب اى مؤمن موحد معتقدلر حضرت حق جل وعلا نك متين وقوى ايمنه محكم ياپشوب ايدى ابرولمكزلركه اول ايب سزلى چاه ظلمانندن شاه راه هدايته چقار ايدىن مراد قرآن عظيمدر آنكله عمل ايدى سز جنته توغرى كيدى سز ديوب بوگا ضميمه شيخ شبلى وحسن البصرى رحمة الله عليهما آثارلرندىن عبرتلى كلاملر سويلدوب منبردن توشدكده بر نچه لرى قوشلشوب آواز بلند ايله صلوات شريف اوقوديلر بعد بو كېمىنه يه اشاره ايتديلر بر ايسكى آيت تلاوت قىلب مجلس تمام بولدى، السلام عليكم ديديلر بو سلام كتميه دستور سلامى ايمش ايشوكدىن چقدق دونكانيلر ايكى صف بولوب ديزلنوب ديزيلوب ايكى طرفه اوتورمشار امين بيك ترجمان بزلره ديديكه بونلر ك رسمنده استقبالى ايتاق اوزره اولور اوزاندقنلرندىن اوتورر مهمانلردن لازمدر خوش خوش الله راضى اولسون تقبل الله نذوركهم ويغفر لكم ذنوبكم، نوركزلر نوركزلر ديك ديدى، ترجمانك تعليمى ايله اول ايتدك داربازهدن چقدغمزده بارچه لرى آرفامزدن كلوب السلام عليكم فيلديلر رد سلام قىلنق جوناب كتمدك.

اشنه بو بيچاره لار اسيرلكندىن شمدى ازادلقغه ايرمش ايكن مولود شريفى بويله فارشولمق آش وبردكده اورونلر يصاب بو قدر تعب و مشقت تارتىق صدقه وحساب اوچون على حده بر ديوان ترتيب ايتمك بو آيك بويله قدر وقيمتنه يتمك بوكار كلسى عشق رسول وشفاعتنه وصول اوچوندر، والا دفتر سزده كلن وكيدىن ئىمك عسابنى بلهك وبو قدر تسكلى سزده ختم قرآن قىلب آش ويرمك ممكىن ايدى، بارك الله بونلره، آفرين دونكانلره، بلمايانه برشى ايرمز عبرة اول بلكانلره، ۱۳۰۹ نچى سنهدى باشلنمش بو عادى لرى هنوز ترتيب مذكور اوزره بو تاريخه قدر هر سنه بلا ترك بوله كالمشدر..
دونكانى لرك نه زمانده ونه كيفيتده اسلامه كادىكى بوندىن اون

سنه مقدم يازيلوب طبع ابدلەش جريده جديك نامنه اولن تاريخچه مزده تفصيلا بيان ابدلەش اولمغله بونده تکراری حاجت کورلیدی استین او تاريخچه مزه باقسون ديگر باقیسی ختای تاريخنی نك تاك واک خان ماده سنده تحرير ابدیلور.

اقسقال معناسی

اقسقال ديمك عربلرنك شيخ ديديكی لفظندن آنهش اسمدر. لفظ مرسوم في الاصل مسن یعنی باشلی اولن قارت واختيار آدمه اطلاق قيلنور ايكن صوكره قباثلک رفس وبيوکلرينه قارت ياشی بلا فرق شيخ دينلور اولدی. بزرچه اقسقال ديمك دخی اوشبو شيخ لفظی نك ترجمهسی اولوب ایل آغاسی يورت آتاسی ديمك معنادهدر. اقسقال اسمنده رتبه اولده مطلقا يوق ایدی نه روسييده ونه غيری ده، صوكره كاشغرده خواجهلر غلبهسی سبب بولوب فرغانه خانی طرفندن اقسقال عنوانیل كاشغره بر مأمور قولدی. بعده روسيه ايچنده اولن تبعه سینه دخی اقسقال قويهق مصلحت كوريلوب ابتدا سيمي پالادده مير قربان باي ابن مومناي غه خان طرفندن اقسقال ليق يارليق بيلدی. روسيه طرفندن قبول ابدلی. المئاده سيد احمد باي اقسقال بولدی. تاشكند روسيه اليه اوتكانگه قدر خان طرفندن بويله بوله كادی. چانگه دونكانی بوزغونلغی بولدی بر نچه يللر صوكره ختای كلوب چوچك خرابه سنه توشدی روسيه سودا كری في الحين ختايه آرالشدی چونكه ايكي حدودك ايگ يافن قلملری بو محل اولمغله بر ياز ايچنك خيلي تجار چوچكده اورناشدی. بونلر بر ناظر دن لابد اولوب ايجلرندن بر ذاتی اقسقال قويديلر كه ترتيبی بوفاروده كچدی اقسقال لفته انتخاب ابدلوب روسيه طرفندن تعيين وختای طرفندن تصديق ابدیلن نك اولی هاشم باي ابن موسی باي مرغینانی دور. بوندن مقدم ايكي اقسقال بلا تاكيد تورمشل ایدی. كونصل بالكاچين كلنه

قدر ختای ایل سودا كرلرنك سوزی باخته ناچاللكی اداره سنده اولوب اقسقال ایل انمامه ايرشوردی. بيوك ايشلرده غوبرنا طوره مراجعت قيلنوردی. اول وقتده اقسقال نك معين وظيفهسی اوله يوب سودا كرلرنك همت ومرتبه موقوف ایدی. كونصل كلدكدن صوكره ميرنك آقچه سندن آلتی يوز صوم سنوی معاش ایل قرارلنوب اقسقال ليق كونصلنك حاضرنده خادمی غايبنده نائی مئابه سنده بولدی.

روسيه ده اقسقال ليق رتبهسی اوشبو چوچك اقسقال لغی ايله باشلنوب صوكره غولجه كاشغر وبعده دور بونجونك رومچه ثم قوبدا وسائر نه یرده روسيه سيدا كری وار ايسه آنده بر اقسقال قويدق نظام تعتنه داخل اولدی. كرك مسلمان وكرك روس اولسون سودا كرلرنك ناظری اقسقال اسميله سويلنوب بو اسم هر بلده يه ساری و جاری اولدی.

اقسقالك وظيفهسی ابتداده آلتی يوز روبليه قرارلندی ايسه ده صوكره چوچك اقسقال لغی نك وظيفهسی زياده ایدی، غيری جايله گي اقسقال لرك وظيفهسی تجارلرك آز كوبنه و تعملنه كوره تعيين ابدلەمشدر.

سيمي پالادده خان طرفندن اقسقال اولن ذواتلر

سيمي ده اول اقسقال مير قربان باي ابن مؤمن باي تاشكندی دور خدايار خاننك اول چلوسنده ایدی، آنك وفاتی صوكنده اوغلی ميرعليكه اقسقال بولوب آنك عزلی بعدنده پر نظر باي اقسقال بولدی، سباك زوره نك چاپوندوسی سببندن پر نظر باي معزول ومنفی اولوب بونك اورننه نوقال مسجد امامی ملا عبدالله نصب قيلندی، بعد رحيم پهلوان تاشكندی ثم مير قربان باي ولد ايوب باي اقسقال بولدی، تاشكند روسيه اليه اوتديكي ایل اقسقال ليق الغا ابدیلوب، سيمي پالادده اقسقال ليق نك اولی مير قربان باي اسمنده آچلمش ايكن اخیری دخی مير قربان نامنده اولن ذاتده تمام بولدی، صوگهی مير قربان بايني

آدملار موچاي باي دېوسوبيلو باردى، قامتده فصير بدنك نعييف سوزده قوى صاحب رىي آدم ايدى.

اولكى اقسقال ليق خدایار خاننك اول جلوسنك اخیری خدایار خاننك اخیری جلوسنده اولوب آلتی عدد اقسقال بىكرمى یلدن زیاده راق مدت اوتكار ییپینه خدایار خان دورنده دورانلری انتهایه ایرشدى، سنة الله التى قتل من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلا.

۶ نچى روسیه نك بو طرفلره قدم قويدیغى وبعض قلاعنك بناسى

روسیه نك بو طرفلره قدم قويدیغى نك ابتداسى وعصرمز اولن اوشبومك اوچ یوز هجریه یه قدر مالک اولدیغى اراضى نك انتهایه

روسیه نك اورال دن آشوب سبریا واسیای وسط قصدنه قدم باصدیغى ذاتا وطفیلا هر بر توار یغلرده یازیله كلوب آنلر بزم بیانمه حاجت برافهامشدر ایسه ده بو جانبده جایلمش اورتسه جزء قضاقلرنك روسیه یه متابعتنى یازمق مناسبیله بونلره مخصوص بعض قلاعنك تاریغى وتأسیسی قلمه آلتدی.

هجرتك الف کامللری حدودنده روسیه باشى بوزوقلرن دن «یارمك» نام آدم سبریاده «كوچوم» خانلغنى آلوب لکن كندوسنك حفظ ایتمك اقتدارى اولمىغندن روسیه یه بیع ایلدیكى ایله «تابول» قلعهمسى وآن دن اوتوب «ایرکوتسكى» قلعهلری سالندی. تا كهچانكده وآمور مصبى و«بهرنیع» یعنی بهرنك بوغازنه قدر اللرىنى اوزاتدی. اون ایکنچى عصرنك نصف اولللىرى ایچنده «اومسكى» قلعهمسى بنا ایلدی و اوعصرنك اواسطنده كچك جزء حاكمى ابوالخیر خان ابن آچه اوز یورطنده امنیت لیک امیدیل كندى عرض ایدرك روسیه یه تابع اولدى. و بعدان قضاقلریده بو خانك اماننه داخل اولدى. بعده اورتیه جزء قضاقلرىنى همایه سنه آلمق افكار یله ۱۱۸۰ نچى هجریه لرده سیهى پالاد قلعهمسى وبوكا مقارن اوستكامن قلعهمسى تأسیس ایلدی. اما بر نچه مدت ایرتشدن اوتیبوب قضاقلرنى اوز حالنه قویوب

احيانا ايل ايچنه فرق ايلي زياده وكم آتلى عسكر كلوب اشنا ليق پيدا قىلب فضاقدن بر نسته آلسه ايكي اوچ حصه عوض ويروب بوييله مدارا و معامله ايله توردي. فضاقدن ايسه ابتدا فلماقنى قووب بعده فرغز ايله جاؤ بولوب همان يرينى كينگوتەك سېينده ايتدى آرناسندن روسيه كلوب بونلرنك آلدېغى يره قلعه صالحه صدندن ايتدى. روسيه نك كلدېكنى وكتديكنى بونلر بر شى اورننه كورميوپ بلكه برنى آلسه بشنى ريرر ايش نه استعمال ديوب روسيه نك كلامكنى وارالاشمغنى آرزو ايدرلر ايتدى. او وقتك الوغ جزء فرغانه به تابع واورته جزئ نك اكثرى ختايه محكوم ايتدى. اورتاده اوز باشنه يوزن ايل لرده وار ايتدى. بو ي باشلر روسيه محكومنداكى جنس داشلرى اولن كچك جزء قضاقلر ينى تالامقدن كيرو تورمديلر. بس تبعه سنى صاقلق روسيه به واجب اولدیده اورسكى قلعه سى صالحندى. فضاقدن بوگا يمان قاله ديرلر. آندن نى قدر عسكر فرلره يوللانوب صحرايى صاقلب كوزادوب كيرو قايتمديغى ايله چپاول كنه ميدان آلوب اللرينه توشن اسير و مال لرنى خيول و بخارا بازارلرينه و خوفند مضافاتنه كلتوروب صانارلر ايتدى. بونك اوچون روسلر هر طرفدن ايلر زلب قلعه واستحكامات يصامق لازم كلوب اليكسندر اول ايامنك نوڤاليكساندر فسكى قلعه سى بنا ايدلدى. بو طرفده ايرتشدن اوتەك دخى سياست چه معقول كورلدى.

بو طرف قضاقلرنك روسيه تصرفنه كچديكى و آيكوز
بلده سى نك بناسى

سېمى پالاد و اوستكامن قلعه اري بنا بولنديغى ايله روسيه سرحدى بو طرف قضاقلره ياقين بلوب سودا كرلر بل بيل ازدياد ايله واريب كلمكده ايديلر بعضا بولده و احيانا ايلده قضاقلرنك ظلم و تعديسى اولوب مظلوملر بونى روسيه حاكم لرينه كلوب عرض قىلور ايديلر.

عرض نامه سنى قبول كوروب آلوردى لىكن فضاقدن وارمق سودا كرلرنك حقنى صورمق يوق ايتدى نچه بللر بوييله اوتدى. بر وقت اوستكامن توغروسنده بر آز عسكر ايرتشدن اوتوب فضاقدن ايله طوب و سيار فيلديلر. يواشلاق ويومشاقلىق برله ايتدى اوچ دورت يلدن كين ينه بر جمعيت بولدى همان اولگى كين ايتدى فضاقلرنك بركاننى آلدى بيرمايەن ديكانى قالدى تاشلب كيتە واردى اوچونچى دفعه سيارده خيلى غيرته دكلى مظلوملرنك حقنى آلوب و بردى سر كشليك ايدن بر آز ايلنى چايدى. روسيه نك بو شدتنى فضاقدن كلوب ختايغه شكابت ايتديلر ختاي بياؤچنك يعنى آز ايش ديوب آنلرنك سوزنه فولاق قويمايدى داديله مقيد اولدى بو سېيندن فضاقدن توره قورسى ختاي دن يوز چويوروب روسيه به تابع اولوق تمنى سنه توشديلر. ۱۲۴۰ نچى سنه لرنى نيفنده قزل توغلق دن صارت توره ابن جوچى نى ايل اتفاق ايله پيتربورغه بيارديلر كه پادشاه بونلره مخصوص بر قلعه بنا قيله و اول قلعه جمله نايمانه مركز اوله. بونلرنك عرض و غرضى پادشاهه مقبول اولوب چونكه روسيه نك كوز توتديغى مقصدى دخى بو ايتدى. ۱۲۴۹ نچى هجر يه ده سېمى دن اثرات چقب آيكوز صورى بوينه كلوب توشيدى. بلد سېمى پالاد نك جنوبنك اوچ يوز و رست مقدارى مسافه اولوب اول چاي حالايىسكى ديوان اورنى دور. كيله سى يازنده چوچكدن بر آمو اوچ يوز قدر چرى ايله چقب آيكوزده روس ايله سويلشدى. حضرت قبله كاهن مهربان بولورلردى اوشبو وقتده بزلر فضاقدن ايچنده ايدك ننتاك فرا خواجه نامنده بر آدمده نسبه مالوم بار ايتدى نچه مراتبه كشى بيارديم ويرمدى. قاشمغه بش آلتى بولداش آلوب اوزيم كتديم ايگون صومئنده جيلدى قرانغى ايتا كنده يوروب كمش كوب آدم كورندى بو كمار ديوب تورده مزده يورشلرندن معلوم اولديكه ختاي دور اوزندىن اوزاق صوزيلوب كلور. چوچكدن ختاي چقب آيكوزدين روسلرنى هيدار ايش خبرى بوروندن بار ايتدى.

يولداشلار من ايله سويلشوب و نلر حماقت ايله معروف جهالت ايله موصوف خاقنر بر ضرر ايركورمسون ديدرك يولدن صاولدق بزلرى كوزوب اون بش بكرى آدم آت چاپديلر. اكر فاقساق يتوب تونسلر يغشى اوامز ديوب نوقتادق كلوب بتديلر آتندن توش قضاق رومنى ايتديلر توشدك كملر سز فايدن كلورسز نه يره واررسز ديو موردى، سودا كرلرمز ديه جواب آيتدك، آمبوغه يوركلر ديدى آرامز بر خيلى بر ابدى يعنى ابكى اوچ ميل وار ابدى آتقه مندرمبوب ماكدردى، آمبو ماغانه تخط روانغه توشمش كونارتوب كلور، بزلر باردغمز ايله توقتادى پرده دن باشنى چقاريب كم لر سز ديدى اولگى جوابمى ديدك آيكوزكه رسدن عسكركلمش راستمى دور قانچه عكشى دور ديدى بلدكمزى سويلدك، صوكره ديديكه سزلر ايچن خان نيمى اوبدان كوررسز باغرد آق پادشاهنى مى ديدى. ايچن خاننى يغشى كوررمز مكره بزلر اهل ايچنده يورمش سودا كرلرمز معاملمز قضاق برله دور آنلر بزه تعدى فيلور مالزمى آلور ويرميور سزلرنك ايشوگن طاردور آلدكزه كريب بولميور عرض دادمز يتميور ديدكمه بو سوزك راستدر درستدر قضاق خلقى سوزنده ثبات يوق يوزنك اويات يوق بى انصاف خلقدر موندن صوك قضاغنى بويل بوش قويميورمز كرك سودا كر ك غيريه فيلن ظلمنى تحقيق وتعديسىنى تفتيش ايدرز البته ايچن خاننى اوبدان كوركلر جهل دن الوغ بلوكلر ديوب اوچ مراتبه تا كيد اهل تابشروب باشنى ايگوب خوش ايتدى آقردنلب يوروب كندى.

مايور نوكلوف نك نطقى

آمبو اوشبو سفر آيكوزكه باردى روسيه بوگا استقبال چقب خوش آمدنى خوب برينه كوردى خاص اوبلر نكب عزت وحرمت ايله ضايفت فيلوب بر نچه كونلر اونكاردى بعده سوز باشلوب اثنائى مآوردده روسيه مآوردى، نوكلوف قضاچه سيموز مايور

ديزلردى دايجين يورتنى الوغ اوزلر ينى كچك قىلب سويلموب بزم بو يره كلكمزه سبب تركستان وفرغانه مضافاتنه فاتنايان تجارلك عرضى بويىنچه آنلرى قضايفه نك چپاولندن صاقلمق اوچون دور حاشا سزلره معادل ليك ادعا قىلب ملك كزه قدم قويساق اويل بر شى كوكلكزه كالمسون سودا كرلك التجاسى بزلرى بو جايه ايلتىدى آنلرك دادى بونده كلمه بزلرى مجبور ايتدى اكر يوللرك عهده سنى ذمه كزه آلور ايسه كر قضاقدن ايريشن المك جوابنى ويرر ايسه كز بو يردن كيدىلیم دیدك كز چه ايدىلیم دیدى، او وقتده يوللرك خوطارى بو سوزه الوغ سند و بيوك بهانه اولوب نزويرى تقديره موافق توشدى، آمبو بو افكارك عمقنه وارمى وارسه دغى ايتار سوز قالمدى يولك عهده سنى ذمه سنه آلمادى روسيه يى بوندن كيت ديامدى، مع ما فيه اول جايغه فورغان صومغه و آيكوز صوندين اوتنه طرفه اوتمه اجازت ويرمى، مأمورين بو مقالويه قرار قىلقدن صوكره سوزلر ينى ابكى طرفى الوغاره بلديرب جوابنى آلرق آمبو چوچك كه فايتدى ايللى قزاق روس بو مهمانلرنى اوزادهرق اروچار صوى بويىنچه كلديلر آمبونى فايداول كيچوندن اونكاريب كيرو فايتدغه قضاق ايلنى كوب بى سرنجام فيلدى اروچار دن بويساق روسيه نك بولدى تابع اولور ايسك لر آيكوز ديواننه واريب دفتره يازيلكلر يوق ايسه اروچار صوندىن اوت ختايه كيت ديوب قضاقلرنى صدقدى، بو سوز راستمى بالغانمى ديه قضاق يغشى لرى آمبونك ارقاسندين قوب كلديلر روسلر بويل ديور و حالانكه بز آنلرنى آيكوزدن هيدار اميدنده ايدك ديديلر، آمبو آنلرنى آلدينه كوردمى يوزينى كوردمى شكاي ت لرينه التفات ايتموب بولنه كبتنه واردى قضاقلر ختايك بو فعلندن منفعل اولارق كوكللرى صوندى روسلرك سوزينى راست بلديلر بويل اولمسه البته لا ونعم بر جواب اينور ايدى ديديلر اورادن ايللر ينه فايتوب اتفاقله روسيه به محكوم اولديلر آمبو عهد نامه ده آيكوزدن اوتيه رغصت ويرمديسه ده روسيه بو

جانبدار اروجار و آل کول قدر فول لرینی اوزادوب نفوذینی جاری قیلدی، بو ائناده بر آز ایل بولنوب کوچوب آلا تاغده یورن بیک سلطان توره یه واریب پناه لندیلر بیک سلطان او وقتک ختایدن ککوگ منصبنه ایدی، بیک سلطان بونلرک کادکنه خوش اولمیوب نهدن بونده کدکز کادکنه بیه تیچ کامیوب روسیه توابعندن مال قووب کلونبسر آنلر عرض ایدر او بهانه ایله روسیه بونده کلوب پدر ختایک احوالنی کوروب تورویسز یومدن کیت دیالمامش ختایه اعتماد ایدم روسیه بیوک پادشاهدر سزنگ اوچون آکا فارشی کیده م ته ایسه کلمش سز سوکنه بقالیم دیه تسلی ایل حکیماننه جواب ویروب تورمش ایکن روسیه بو طرفی بر طرف ایتدکن سوکره آلا کولدن اونه واریب بیک سلطانیه ده اوزلرینه تابع ایتدیلر، بیک سلطان روسیه ننگ کلدیکنی چوچک آمبوسنه بلردی ایسه ده آمبودن جواب بولدی، ایمدی شرق جاییسن کولی غربا بالقاج بحیره سی جنوبا آل تاغده قدرکه مابینی سولا و عرضا آلتی یدی یوز چاقریم پردور بو اورزاده اولان ایل لر بر چه سی روسیه یه بیعت ایدب بونلرک کلسنه یالغوز آیکوز دیوانی مرکز قیلندی، ایل ایچنده یورن نوعی لر اوشبو وقتدین باشلب قضا ققارنگ یازیلوب حالا چاله قضا نامیل مشتهر بر طائفه یورت بونلرک اولادی دورلر بیانی علی عده بر فصل اوزره یازیلور.

خان صایلاو

روسیه فقط بونکل قانع اولمیوب بر طرفه ترکستان محکومی و بر جانبدار ختای محکومنده فالان قضاقلرنی دخی تصرفنه کیچورمک افکارنده ایدی قضاقلنگ افعال و اطوارندن استفاده ایدرک مداری ملایمت و هرایشی اوزا اختیارنه تاشلب آنکل صید ایلمک مطالعه سنی تاپوب اوزلرندین خان قیلیق قانوننی جاری قیلدی، نظام موجبی خان صایلمق اوچون آیکوز دیواننه الوغ جمعیت ایدب قضاقلر خانلقغه تالاش

قیلدیلر خیلی قیل و فالدن سوکره پادشاهک یوزینی کورمش مناسبیل صارت توره ابن جوچی تورهنی خان کوناردیلر، قضاقل لهجه سنجه، خان روسجه اسطرش سلطان دیو عنوان ویرلدی، آغا سلطان دیهک بونگ ترجمه سیدر، امور خارجی یعنی ایل ایچنده اولان هر وفوعاتی بونلره تفویض ایدب قتلدن غیری امرنی اللرینه ویردی، مقتوله دیت معیوبی ضربه قادر ایدی، لکن اکثر جریمه تعزیر بالمال ایل توکانوب اورمق صوفهق نادر ایدی، خاننگ معیتنده بر معین قویوب بوگا کندیدات دیدیلر، ایکی زاسیدانیل دخی صایلب قضاقه بوگا قاضی لقب قویلدیلر، محکمه ده خانغه همه الوغلردن یوقارو ارون ویروب زیرسالک آلدنده اوتورتدیلر، خاننگ و قاضی ننگ هر برینه وظیفه تعیین قیلدیلر، سابقا یازلاهش حدودک ایچندا کی ایل اکثری نمایانن عبارتدر بارچه سی بر دیوانک محکومی و بر خانک منظوری اولدیلر. مشار الیه صارت توره ایکی یلغه یتیموب وفات ایتدی، اورننه آق توغلو قدن جابای توره ابن شاگقاینی خان کوناردیلر، بونگ ایامنده پریکاز یگی دیوانغه کوچوریلوب کرپس قورغان سالندی الا سن سیرکیپول قلعه سی دیدکمز بودور، روسیه آمبو ایل محکم وعده قیلمشیدیکه اولگی جایه قورغان صوفه یه وعده سنه وفا قیلب چوچک که بر مرهل بققراق کلوب معجور صو مصبک قرارلندی.

جابای خان ایکی صایلاودن سوکره قلوب اورننه قزل توغلقدن بیک سلطان توره ابن آغادای خان بولدی، بر صایلاو بعدنده معزول اولوب، جابایک برادری بولن توره ابن شاگقای خان نصب قیلندی، بو ذات اوچ صایلاو سوکنده وفات ایدب محلنه فره قضاقلدن بیک خواجه ابن اویسونبای اوتوردی، ایکی صایلاو بعدنده عزل قیلنوب قزل توغلقدن باراق باطور ابن سولطا بای توره خانلق مسندنده بر قرار بولدی بو ذات خان بولدیغی ایل دیواندن اوی جای صانوب آلدی بورونقی خانلر احسانا قوش چادر

تکب اوتورلر ایدی اکثر اوقانده هرکه قونوب توشلنوب ارزاقنی تیروب بیوب ایامنی وتکارلر ایدی.

صاحب الترجمه باراق خان قضاقدده بهادرلیک بئرله مشهور ومعروف ذاتدر، اویسون ایلنی چاپوب اخذثار ایتدکی بهادرلیک عنواننه باعث وسبب اختار اولمشدر.

هذا بیانہ. بوندن اقدم مواضع عدیده ذکر وتعریر اولندیغی. اوزره بو طرفک ایللرینی آرغون نایمان دیورلر اورتہ جو زدن معدود دور آبلای خان اولادی بعضی آرغون ایلندہ قالدی، بعضی لر الوغ جوزکے واردی، ابوالفیض خان اولادی نایمان ایچندہ هر بری بر قبائل ایگا بولدیلر کاند نایمان بونلرک سهامنه توشمش ایدی، نایمانک اکثری روسیہیہ تابع اولوب بونلردن صادر متای قبیلہسی بولنوب ترکستان طرفنه کتدیلرکه اول سمتده اولان ایلرلر ایله اتفاق ایدب روسیہیہ مخالفت اینمک دعاسیذہ ایدیلر، باروب چو صوندن اوتدیکی ایله اویسون ایچندہ، رستم توره بونلرک رئیس لرندن بیکرمی مقداری آدمنی ضیافت بهانه سیل، آلدرب اولدردی ایلنی چاپوب تالان وتاراج فیلی بیچاره لر مال ملکندین ماعدا خاتون قزلبینی قوشوب اسیر ویروب کیرو قایتدیلر نایمانک فاننی ناموس وغارینی طلب قیلوق ابوالفیض خان اولادنه واجب لازم کورلوب باراق توره اویسون که آنلانق شهرتنی شایع قیلدیغی ایله جگری خون دللری غصہ ایله مشحون اولن صادر متای ننگ یاش قاریسی کتہ کچک باریسی آتلنوب جمعی اوج مک مقداری نفوسدن مرکب بر فرقه عسکر بولدیلر، «ایلا» صوندن اوتوب باروب ایسون ایلنی چاپسدی، رستم توره کوچوب فاجوب جونادی باراق آردنه نوشدی نه بره وارسه قویمیه چغنی بلدکده رستم توره نوقتادی زیرا ترکستان وتاشکند ها کم لری ایله ده عکس اولدندن ایلکاری وارمیه ده اورون فالمامش ایدی، بالضروره باراق ایله ایلچی لشوب اراده مصالحه اولدی اولگی سنه تسالانمش مال واسرارنی قایتاروب مقتول لرک خوننی بالتام وبردی وپناه توتوب

وارمش مسلمة نلره بویل جفا قیلدیغی اوچون مک عدد یلقی جزا نقد دخی آلوب کوب غنیمت ایله قایتدی اوشبو خدمت طفیلنک باراق توره باطور شهرتنی تابدی، من بعد اویسون مالی نایمانغه مال حربی کبی حلال زعم ایدیلوب دائم آنلری واریب تالار ایدیلر اون بیکرمی آدم اوغورلقچه وارسه لر باراق کلهش اوازه ایله اویسون ایلی اوی ارینی ومال ارینی تاشلب تاغه فاجار اولدیلر بوش فالمش مال ومنالدين مدعالرنجه آلیب آرتوب تارتوب هیداب قوب قایتور ایدیلر.

باراق خان صایلدنقده معهور صو بوینده الوغ جمعیت ایدب آت چاپدرب طوی لر قیلدی، غنایغه فراغان «قزای» ایلینه کلوب فراغچده طوب سیاز قیلب تجارک وغیری لرک اوزاق مدتدن بویاق کتکان مال لرینی قایتاروب آلوب ویردی، بو ذاتک بهادرلیکدن باشقه هنرلری وار ایدی منتق آنمقده ماهرلیکی آدمک تسوباسنه تنکه قویوب آتوب توشوردی چاپک دست لکده فتیللی منتقنی توتوننی توتوننه قوشاردی، یغاج یونمقده کبوم کسمکده ایتوک چیتوک پچما کده وتکما کده تیهور صوفه قده هیچ بر اوسته دن وچپاردن کم دگل ایدی، قول قوتی اوروک ویکاقنی اوچلب صقوب اوشادردی جلوک سویاکنی بسوراب سندردی، اوز رسم لرنجه آخوند وشجره یعنی شاعر ونساب ایدی، لغز ومعما، بندنه وحلنه غایت سریع الفهم ایدی یعنی جوامباق ایتما کده وچشمکده تیز فهم ایدی، اویسون تسفرنده عسکره قانون وضع ایدب اون باشی یوز باشی مک باشی مرتیب وهر بری ننگ درجه سنه کوره ایش تعیین قیلمشیدی، حکومت الدن کیدب زمانک ضعیف وی حال وقتنه توغری کلدکن ویورتک نفاق وی اتفاقندن النی آغزینہ قویاردی اگر مساعدلی بر ایامه دوش اولیدی البته الندن ایش کلیدی، هرچه رأی صائب حکومتہ مناسب افکار عمیق صاحبی ایدی هر صایلاوه خانلق تالاش قیلب میسر اولمزدی، چونکه بونسک چندالی غیری لرک کبی

اولمزدیوب آدملر سطوه سندن سېسکانوردی آنکچون صایلمزلردی.
ایسل الوغلر بیکه امثالی غونانبای مرضه واقتابلیق بی اولادی که
بونلر قره فضاقتک خانئ مثابه سنده معروف ذواتلردور. سائرلردخی
کلا یوگا عکس ایدیلر. محکمه الوغلیده بونک رواجنی استمز لر
ایدی. عاقبت «کورفص» یعنی اومسکی گنرال غوبرناتور ی بوگا بر
خدمت تابشردیده آنک طفیلنک خانلق رتبه سنی عایز اولدی. مذکور
خدمت بو ایدیکه، ۱۲۷۶ نچی ویا یدنچی یل لرده سیمی و آیکوز
اورنالغندمراوچ دورت عدد روسلره فضاقت بارومتاچی سی یولوقوب
مزبور روسلرنی اولدریب کتمشلر آلتینی کیسوب آغزیننه تقوب
آرقاسندین خادا صوقوب نیچه مسغره ایتمشلر بری خارونچه رتبه سنده
عملدار اییش. بو ایش روسه نک زیاده ناموسنه توقنوب آیکوز که
«کورفص» کلدکک فضاقلرنی قسوت اوغریلرنی البته تاباسز دیوب
فضاقت ایسه این ایگاسی تورلردور بیخشی یماننی آنلر بیلورتا بیه
آنلر نابار بزلرنک المزدن نه کلور دیه آغرلقنی تورلره حواله قیلب
مخصوصا باراقتک حاسدلری باراقغه بر نقص کلتورمک و بر بلایه
قویوق قصدنده بو ایش باراقتک الذن کلور اوغریلرنی توتارسه
اول تونار باشقه لرنک الذن کلمز دیوب کورفصه تیکورمشلر کورفص
تورلرنک منصب دار وغیری منصبدارلردن بر نچه سنی فاره پابوسکه
عربه برله سیمی طرفنه اوزدوب باراقتنی آیکوزده حبس خانیه
قویوب کندی المننا طرفه ارتوب کندی. باراقت حبس خانده بر
آیدن آرتوغراق یاتوب قالدی «کورفص» المنادن فایتدنده باراقتنی
حضورنه چاقریب تسلی و یروب کوکلنی آلدندن سوکوره بو اوغریلرنی
تاپیق باشقه لرنک الذن کلمز سن بو ایشنی البته عهده قیلورسن
اوغریلرنی توتوب کلتوروسن سکا خانلقنی ویررم دیو وعده قیلمش
باراقتده بو خدمتنی ذمه سنه بوکلب مکا هر بولوصدن بو قدر کشی
معینده بولمغه امر ایده سنر وهم بر مونچه فضاقت روس خدمتمه
ویره سنر ثانی هیدالوب کتمش تورلرنی فایتارسز دیه امرنامه فی البته

آلرق چقدی. مزبور اوغریلرنک ختا یغه فاراغان کیرای ایلنک ایدیکنی
ایشدوب هر ایلنک بیوک و کچک لرندن استصحاب ایده رک جمع ایکی
مک مقدار ی آدم - ۵۰ عدد قزاق روس ایله ایرتش اورینه کندی.
حالا تیهور سو دیوانی اوتوران اورنده کیرای ایلی برله سوزلشوب
قاتلار قالدان قیال دیدیک ی مشهور اوغریلر کیرای ایلنه قاشمشلر
ایکن، کیرای توزه لری حمایت قیلب بر آز نارتشوب کورسه لرده
باراقتک سطوه سندن سېسکانوب اخیر کار البته تابشردیلر باراقت
اوغریلرنی آلوب ونایمان ایلی نک نه زماندن برلی کیرایده آلامای
یورن خون و حقارینی تمام آلوب وسودا کولرنک دخی کتکان ماللرینی
قایتاروب هم «کورفص» نک امرینی اوزننه وهمده یورتک کوکلنی
برینه کلتوروب الوغ آبروی ایله فایتدی. بونک کیله سی یازنده
قزای ایلی ایله فراغچده طوب سیاز قیلن یغی یوقاروده یازلمشدی.
اوغریلر بش کشی ایدیلر سمیده منتقغه آتلدی. اوشبو خدمت
مقابل سنده مشتاق اولن منصبنه واصل اولدیسده عمری وفا ایتمیوب
خانلقنی نک ایکننچی سنه سی هجرتک ۱۲۸۰ نچی یلنده وفات ایتمدی.
یاشی ایلی گه یتمامش ایدی جسندن سیمی پالادنک الوغ یولی نک
غربنده اچی صو بوینه قویوب بیوک کنبذ تورغوزدیلر الان باطور
سویاکی دیو بنام اولمش موضع اولدر.
حلیه اورته بویلی نک اطولی بدن جسمینک اوسطی یساغر نی
جیلکالی، بیوک باشلی، میوقلی، فاشلی، فوکر صقاللی، آلاجه کوزلی،
کوپکام قزل بوزلی آدم ایدی. اهل سواد نمازخان وهر ایشدن
غبردان ایدی. خانلغندن مقدم مالی آز ایسه ده آزلقنه باقمیوب عبرنلی
قصه یاقشلی حکایه سویلیانه رسم لرنچه آت مندریب لباس کیدرردی
همتی بلند لکن طبعنک خون ریزلیک وار ایدی کوب آدم اولدرمشدر.
وفاتنده میت اشنی بر دیوان ایسل وجهل آتی توغلق قزل توغلق
تورلر الوغ معرکه قیلب آت چاپدیریپ اونکاردیلر. اوچاغی آیفور
جال ناغی ایتاکنده کب صوی بوینده اییدی. اویسیوننی چاپوب

ابتدا بهادرلیك نامنى چقاران وقتىدا ياشى يكرمى ار چماسنده بلكه يتماش ايدى دبرار. وبو قولى تقويه ايدر مشهور جاناق آقون بر معرکهده بوگا اولانك ايتمش. چوباريسم آرغوماغوم كيرمارالوم * اوز زاكچه بولكانديك جاندرالم * بالا كوندن باس بولغان مك سان قولغه * بالاسى سولطا كام ناك ابر باراغوم * جاصوك بار چيور ماده جلاك صير * جايلايدي بيك سلطانك اوبر فيور * جاس كونوكدن نالپونوب طلب فيلب * طابلاغوكده آطان مان بولوك اويور *

اويستى چابديغى باطور آتاغنى آلدیغى بو مصراع لردن مقدم اولوب باشى يكرمى لردن دون اوندیغى استخرچ ايدیلور.

مدنى پادشاهلرك مخصوص مؤلفى ومورخ لرى اولدیغى كىي بونلرناكده هر خانك اوز هنگامده بر مورخى اولوركه بوگا اوزلر نچه شجره ديورلر. مگر پونلر قلم وكتابت ايله اولمىوب واقعه سنى كلام موزون وشعر مرغوب ايل ايدارلر. باراق خانك شجره سى كندى ايله همسال «دولات» نامنده بر ذات ايدى. دملا حسين حاجى بو دولاتنى كوب سويلردى. كينه مترجم دغى كرات ومرات ايله ايندومش مز «دولات» اگرچه سوادى يوق نادان ايدى اما سوزينك مغزى باغ بادام ايدى.

باراق نك وفاتى بعدنده تربتنى يعنى صايلاو مدتنى كنديداتى ادلغان ابن جمانتى توره تمام يتدى. بعده نوبت برادرى سيلخان ابن سولطابايه يتدى. سيلخان توره اوچ سنه خانلق صوكنده عزل فيلنوب اورننه قردن واق «قالدوباي» منصوب بولدى بونك تربتنى تولمزدن يگى زاكون چقب خانلق فاضلىق بر هم برولدى بو مجروحلره خزينه دن پئسيون ايله مرهم ورايدى. آيكوز ديواننده خانلق نك ايتداسى ميلاد ۱۸۳۳ نچى يلدە باشلنوب ۱۸۶۸ نچى يلك انتهابه ايرشدى مدت خانلق جمع اوتوز دورت يسل اولمشدر. يگى زاكون چقب اوبازناي محكمه كچلدقده پريكاز محكمه سنى فضاك الوغندن دفعة عازى تاشمىوب امصاحه پاموشنوك ناميله بر آدم نويديلركه اوبازنك

www.pwlat.org
www.uyghurkitap.com

معينى اولدى. بو دغى اون يلقه يتمايوب القا ايدلدى. آيكوز ديواننده پاموشنوك اولنلر نك اولى «اوبازباي ابن بيك خواجه» ثم «غونانباي ابن اوسكان باي» اخبرى مك ايكى يوز توقسان سنه نيفكە سلیمان توره ابن بيك سلطان ايله انمامه ايرشدى.

خانلق فاضلىق بتار اولدقده بونلرى پريكازغه چاقرب سز لر بورون باغلى اسير حكمنده ايدكز شمى اختياري اولدكز آزاد بولدكز سزله خدمت بوقدر اويلر كزه فائتوكز بالا چاغالركز آلدنده راحت راحت ياتوكز ديدى. بو نزاكت ايله ايشتدران آزادلىق اسپرلسكن آن مقدار اشد اولدقندن مز بور فالدوباي كه خانلق دورى آنك اللنده انقراضه ايرشمشدر محكمه الوغلى ايله جدل فيلب آيتوشوب اورصدار سيندار نيمنه آيتوب اوتداب تورصوكدار خانسز چورت بولامه خلقسز ديوان بولامه اوزدارك آچمه آلايون ديب فيلغان قولوقدارك چقارمىن اق پادشاه نك اوز ندىن جواب كلامى اورنومدى كسى كه بر مايبه ن تربتم يعنى مدتم تولماي چقمايمن ديب زيرسالك آلدينه باردقده بيچاره نى سودراب سو كوب صوقوب بي ابروى فيلب چيقارمشدر كوب پول صرف فيلب آلمش اورنى ايدى خراجتانى تولاب آلامديغى المندن بويله ديمكه مجبور اولمشدر.

خانلق فاضلىق هر اوچ يلدە بر صاينلوردى. توره دن خان صايلنسه بلا شرط قبول فيلنوردى. قرا قضاقدن صايلنسه اوچ تربيت يعنى توفز يل خدمت فيلديغى كرك اولوردى بو قدر يل پادشاهغه خدمت كوسترمش اولمسه قردن خان فويلمزدى. بو شرطك اصل مبناسى اوز بيكده توفز آتا حكومت فيلميان آدمه خان اسمى وپرلر اولدغندن بوقانونى تسهيل ايدب توفز يل تحويل فيلمشدر. خانلق ايامنك بولص ليق ادنى مرتبه ايسدى حالا قضاقيه نك اقصى الغايه درجه سى بولص ليق بولوب قالدى، اول وقتده اون باشى ايلو باشى ديمك يوق ايدى بولصك معينى اسطرشينه ايدى، آلوم آلوق مال حسابندن ايدى، يگى نظامه چكاراندىن آلنور اولدى. او كونده فلعه نى ديوان محكمه نى پريكاز

دیو سویلیوب حاکمه مایور دیورلر ایدی، کتسه سنه دیوان باشی مایور، کچکنه ایل مایوری دیورلردی اسمی کم بولسه بولسون فضا ق اوزلرنجه بر نام کوتارلردی، مثلا: صلو مایور سیموز مایور پسرکان باص مایور صقاللی مایور و امثالهم صفت مختصه لری ایله آد قویارلردی ایل مایورلرندن تارغاق مایور آیفور مایور قره جاق مایور دیانلر بولدی، بر یگی مایور کلدکده قضاقتک بر کتسه سی کریب کوروب آمانلشوب چقمش آدملر آندن صورامشدر مایورنک اسمی کمدر صوردگرمی دیوب آدنی اوز قولر مزده صوراب نیلیم دیمش، قضاقته الان دخی اول عادت لری وار ایسه ده اکثری اسمی ایله یا منصبی ایله سویلر اولدیلر، قلعه اولد، ایکوز دیوانی اسمیله یاد ایدیلوردی. ۱۸۶۰نچی سنه قییلننده سیرکیپوب دیه و بر نجه یل تعدیل و بر نیچه یل سوکوه پریکان اسمی آفر و جنای محکمه یه تبدیل قیلندی از مدننه آفر و جنای دخی بنوب یگی ز کونده اویانزای محکمه نامی ویرلدی. اولده ایل صاحب منصبک اسمنده مثلا فلان خانک ایلی و فلان بولصنک یری دیوب الوغلرک نمنه نسبتل سویلنوردی بهک یر اسمی ایله یازیلور اولدی، ایسکی زاگون یعنی خانلق ایاملرنده لایو صوبوش دیدیکی ایشلر وار ایدیکه اولده بر خدمت بولوب محکمه دن خط چقسه یا که ایل الوغلرندن بریکازغه کلغد بیارلسه یولداغی ایلدن آت منماک سو بوش یماک قورقتوب نرسه آلمق اورمق صوفتق سوکمه کیبی جبرلر وار ایدی، غط آلیب بورن یصالوننی پوشته چی دیرلر ایدی بو خدمته تعیین ایدیلن آدم لا ابال ابل اولوردی بلهم بویلر احمق لرنی خانلر بالقصد قویارلرمی ایدی یوقسه اولده توزوک اولوب سوکوه عقلنی جویارلرمی ایدی، یوروش نوروش سکون و حرکت لرنک اصلا انسانه مشابیهت لری اولموب کانه میمون کیبی ایدیلر، بنا برین آدملر بوزدن استعاده ایدب، خدایا ایلنی صافله پوچتالغاندن تیگسالوب

بر کوزه نجه هایدین صوبدروب تویمزلردی، جورغه جویر و کدن باشقه آت بنمزلردی بر باشنه نجه آت اوشلب آرتوغنی نسنه آلمایونجه ویرمزلردی، الوغلر بوکا بر سوز دیهزلردی بلکه خدمت کارلرینک بویلر سیاست برله یوردکنی ایبل قورقتوب قره فوزی یدکنی قره ایلتری دن طون کیوب قایقا یوب یوردکنی خوش کورلرمی ایدی عجباً، فقط باراق خان ایامنده بو بی باشلق بر آز ایبه کلدی آدم لر آت وقوزوسینه ایگا بولدی، بر زمان قر فرالیده غونانبای مرضه ننگ خان لبق ایامی اوغریدن پوچته دن بویلر ننج اولمشیدی دیو نقل قیلورلردی.

ایکوز دیواننه هر یلده بر مرتبه کنیرال کلوردی المتا طرفنه کیدب فایتوردی آگاده قضاقتن لایو صوبوش حاضرلردی فضا ق الوغلری برار آی بورون دیوانقه جمع اولوب کوتوب یاتورلردی، کنیرال کلدکده بونلره طوی و یروب آت چاپدرلردی، آقون یعنی شاعرلرگه اولاک آیتدرمق پهلوان کوراشدرمک اوزون یفاچ باشنه چپان باغلب آگما آدم چقارمق چپاو پایکه بوکورتهم کیبی قضاقتک اوز طبعنه موافق و راینه مطابق اویون نماشالر قیلوردی، ایل بخشیلرنک بعضنه میدال بعضنه فلچ یا چکمان و بعضنه تفریض نامه یعنی مافتاو کلغد و یروب کیدردی و بعضنه باله لر جواندر اچق کیبی توستاق فاشق استکان رومکه امثالی اشپالر انعام ایدردی، اول وقتده بیکیب و منزل لرده قضا ق روس تورلردی چپارچی لرنی چابان و آقرون یورکوزدکن اکثری اوز آنلری ایله یورلردی سیمی و آیکوز آراسی که حالا بر سوتکه لیک مسافه دور اول وقتده دورت بش سوتکه کیدردی اوح سوتکه یعنی اوج تاولیک ده بتسه لرده نهایت نیز یورمش حساب ایدردی، بونلردن باشقه دخی کوپ بدویت ایشلر وار ایدی شمعی ترتیبه کلوب یورتلر بو یاز یلمش چفالرک جمیعسندن بری وبعید بولدی شوپله که اولده اوبله ایدی دیوانه

چالا قضاق بیانی

کرك نوعی كرك سرد و كرك غیرى ذات اولسون بر طرفی قضاق اولوب آندن تولد ایدنه چالا قضاق دیرلر و بعضا آنا و آناسنده قطعاً چالایق اولمیان خالص نوعی و صاف سرد کلوب قضاق بولصنه یاز یلسه لر بوده چالا قضاق دیو سویلور، سرد طائفه سی کوب ایامدن بویاق قضاق ایله اختلاط قیلب رالشوب امثالی توقتار خواجه رفیقی قرا مولدا و مال کلدی اولاد لری نچه بولس واسطرشینه ایل بولوب حالا خالص قضاقدن بر شعبه دورلر، اما بونلر اولده چالا اسمنی ملبوس اولوب صوگره قالدیمی یاخود اولده بوندن بری ایتدیلمی معلوم اولمدی فقط اصل لری سرد ایش دیسان اخبار اغزلرده سویلنوب باشقه چیتله قضاقدن قطعاً فرق لری یوقدر ظن ایدرم چالا اسمی صوگره متروك اولمش اوله، بوکا نظراً ایاملر اوزایدیچه بو کونگی چالا اسمنده اولنلر دخی قضاقدن بر بطن اولمق مقرر دور، بنا برین بونلری علی عده بر باب ایزره بیان قیلمق روا کورلدی زیرا بوندن یینه بر ایکی عصر اوندکن صوگره اصله زده اختلاف و نسله زده اختراع اولوب اجداد مز بونده نه زمانده کلمش نهدن بونام نقیصی کندیلرینه آلمش اصل لرمز کم ایش دیهرک نبیره چیره لرمزنگ اوفکاسی بزه فالورکه بابالرمزدن بر آدم اولماشکه حقیقت حالی یازیب اولاد لریینه آندن آثار فاله اوفیانلر آدنی آگوب روحنه دعا آل، خیر صوگره سی نه اولور آگا بزم امرمز یورمز حکمه ز نفوذ قیلمز، ایمدی عصر حاضر مزده اولن ایکی چالانگ بریکه اولاد سرد دور آنالری قضاق ایچنده سودا ایله یور یوب چوچک و سیمه پالاد بلده لری بنا بولندیغی ایله او قلعه لره فاتناب سیمه فاتنایان سردلر آرات تاغلرنگ و چوچک فاتنایان لری قولوستای جاغالرنده چایلوب قشلاب نیورمشلر قضاق برله بیل کوچوب قونوب نار بوغا تاغنی جایلب جایراب یورمشلر صوگره اولاد لری متفرق اولمشلر، بو نفریقه یه سبب سردیه لر اولن

اوز خانلرینه تابع توروب ختایه و روسیه یه مهمان ایدیلر، آفمسیجد آلنوب ترکستان ایله روسیه یاغی اولدغه روس یرنده اولن سردلر نی برکزه کیت یا که بزه یازیلوب بیعت ایت دیوب بو تکلیفی ایله اکثری روسیه یه فقرا اولوب فالدی و بر آزی برلو یرینه کتدیلر ترکستان بر طرف اولدغه باز قایتوب قبال المنا و هر قلعه ده فرار ایتدیلر، چوچک اوستونده یورنلر دونکانی بلواسنده کیتب ختای کلدیکی ایله یینه قایتوب یتدیلر.

اما بزم اهالی نوعی بعضی سی تجارت ایله واغلبی خدمتدن قسچوب بونده کلمشلر هر ایکی فریق یعنی سرد و نوعی لر قضاقدن قز خاتون آلوب تناسل لنوب اولاد لری بو اسمده قالمشلر. عصری بر ایسه ده سردیه ننگ سنه سی بزم نوعی لردن بر دور بورونراق کلدیکی اولاد لری ننگ یاشندن استنباط ایدیلور، شویله که ۱۳۰۲ سنه شاه عظم ابن سیعقوب نامنده بر چال وفات ایتدی یاشی توقسان توفرده ایسدی، سرد چالانگ سنده بوندن اسبقی یوقدر بس معلوم اولدیکه سردیه دن ۱۲۰۰ هجریه حدودنده فرزند وجوده کلمش اوله. نوعی چالانگ ایتداسی عن قریب یازیلور. خلاصه کلام ۱۲۰۰ دن مقدم چالا قضاق اسمنده اجناس وارلیغی جزما معلوم دگلدر. من ادعی فعلیه البیان.

نوعی چالا قضاقتنک ذ کرى

نوعی لرمزنگ ابتدا قضاق ایچینه قدم باصدیغی میلادک ۱۸۰۰ دن صوگره اولوب اول لری مسعید آغه ابن عبداله مؤمن اوطاری، ولی شاه آغه فشقاری، اسماعیل و حمید آغه مندوشی، و شمس الدین آغه و بیکیچانای آغه و حسن آغه اورنایش باشی، و عبیب الله صاب باشی، و بزم قبل کاهمز وامثالی نچه ذواتلر کلوب قضاق ایچنده مال لنوب سودا ایله ترکستان و تاشکند فاتناب یورمشلر قضاق ایچینه کلن نوعی لرننگ ایگ اقدمی

بونلردور. حضرت قبله کاهمز مهربان بولورلردی میلادک ۱۸۱۰ سنه لر نیفنده سمی که کلوب آندن قضاغه چقدق بز کلدکک اویسون ایلنک مسعید آغه نایمان ایلنکه یوقارغی یازلمش آدم لردن ایکی اوچ کشی بار ایدی یافنده کلمش اولمغله هیچ برلری اویلانمکن تجرد حالنک ایدیلر، صوگره هر برلرمز تعلق دار اولدق، اول تولد ایدن فرزند عدلشاه ابن ولیشاه ایدی عین الدین ابن حبیب الله ایدی، بو ایکی اوغول اولاد نوغایک ایگ ادمی اولمغله تانکسق کوروب کونلیک یردن و آرا کونلیک یردن محض بونلری کورمک و قوچاغمز کوناریب سوبیک اوچون بالقصد بروردق برار هفته یاتوب مهمان بولوب قایتوردق دیر ایدی، اه.

مزبور عدلشاه ۱۳۰۰ هجریه قییلنکه آلتمش دورت یاشنده وعین الدین ۱۳۰۵ نچی سنه ده یتیمش یاشلرنده وفات ایتدیلر، اما مسعید آغه نایمان نامنک بر اوغلی بولوب یاشک عدلشاه عین الدین دن الوغ ایسه ده آناسی اویسون خاتونی اولمغله مسعید آغه بونی طول آلوب ایدولمن اولکی ایرندن قلمش اوغول دیوب اقوالر مختلف اولدقن نامی چالا قضاغ دینلسه ده اصلی اصل قضاغ ایدکی احتمال دخی جاریدر. بو ذات دخی اوچ یوزلر حلدورنده وفات ایتدی. الحاصل بو جاننده قضاغ خاتونین توغمش نوعی فرزندلرنک طبقه اولی لری بونلردور، بعده حاجی حسن ابن حمید دولا حسین حاجی ابن اسماعیل آغه و بونلر برابرنده هر برلرنین فرزند وجوده کلوب مزبورین ایکی حاجی حالا آلتمش یاشلرنده بر حیات دورلر.

یوقاروده یازیلیمش سابقده قضاقلر پادشاهه واریب کلوب روسیه ایله یل بیل اختلاطلاری کوبابوب تابع اولمغه میل ناملری کورلکده مزبور مسعید آغه همت قیلب یادی صو ایلنک بر توره ایله پیتر بورغه باردی قضاغ ایچنده یورمش نوعی لرنک کلمسنی چالا قضاغ کوستریب یعنی نچه آنالری اوتمش اصلی قرانین چقب قضاغ ایچنه کلمش آنده خاتون آلیب اوسوب اونوب بر طائفه ایسل بولهشلر بونلرده

قضاغ قتاننده یازیلسه دیوب عرض قیلدقده التماسی قبول قیلنوب بو حکم ابتدا آیکوز اوکروکنه جاری وساری اولدی عموما اولبوس واکروکلره اعلام واعلان ایدلدی، اول وقتنده چالا قضاغ جنسی یوق ایدی باری یوقارغی یازیلیمش ایکی اوچ یاش بالالار ایدی. مسعید آغه نایمان بو افکاری بر سیبل عامه ونفع نامه اولوب قایسی اولبوس واکروکده بولسون ایسل ایچنده بوروندین یورن و صوگره کلن بی پاسبوره نوعی لر بارچه سی آیکوز دیواننه کلوب چالا قضاغ مز دیه یازیلوب بیلیت آلدیلر. بالاخیره اسمیت غلبه ایدب آناسنده واناسنک بر فطره قضاغ آراشمیان آق سویاک صافی صاری نوعی لرمزده بو لقبده قالدیلر، مترجم کمینه بی ده چالا قضاغ دیمه رابطه بودور یعنی آنامزنک قضاغه یازلدیغی دور والا والدینمزده هیچ بر جهتن قضاقلق اولمیوب آنا طرف و آنا طرف بابالرمز هر ایکسی اورنش یاشندن آنامزنک آناسی اوطارنک دور.

چالا قضاقلرنی فی الاصل آنالرینه نسبة چالا نوعی چالا سرد دیمک کرک ایکن یسر صو قضاقلنک اولدقن آنا نسبتی آنایه آوشمشدر نتاک کم عربلر مملکتنده نمکن و تأهل ایدن اعجامک اولاد مختلطنه علی خلاف القیاس مستعربه دیرلرکه فی النسبة مستعجمه دیمک درکار ایدی. ثانی مسعید آغه عرضنده چالا قضاغ دیه یازدیغی بو اسمه سبب اولمشدر، اخیرده ینه یازلور. حضرت قبله کاهمز سویلردی نایمانک روسیه یه متابعتی مقرر اولدقده هر نه ایسه بورونراق باروب بیلکولنمک کرک اخیرده بر سوز یتماسون دیرک ایلتری قل تبت کی سودا پول لرنی آرنوب سمیکه باردیم رفیق بایغه توشدیم اول ذات روسیه الوغلرینه اعتبارلی وسوزی نفوذلی ایدی، پاسبورت توغروسنی بای ایله مصلحت قیلدیم اوغلی صادق نایمانک بایبیتجه لیک یاش وقتی ایدی بای آکا فلان فلا نیچنی آلیب کیل دیب بر روس توره سینه یباردی. توره کلدکده منم سوزمنی آکا آکلندی. توره دیدیکه بارچه دن آسان واسه لی قضاغ قتاننه یازلمقدر دیوب ۱۸۳۰

نەچى سەنەدە سېمىي دىن بېلىپ آلدېم آيكوز ديوانى سالنامادى ايسەدە آيكوز اوکروگى قضاى ايجندە يورن چالا قضاى ديو يازدى بولص تعيين قىلمادى يعنى فلان بولصقە فراغان دېمىدى. اونوز برنجى يل بازنېبە آيكوزگە روس كلوب نوشدى اوچونچى يا دورتنچى يلندە نكار قضاى بولوب سېموز نايمان بولصنە چىنتباى قول آستنە يازلدىم آنك كېلەسى يازندە تاشكەندكە كىتەب فرق ايكىنچى يلى يەنە قايتوب آيكوزگە كلدىم دېر ايدى. تاشكەندكە بارىپ قايتدىقى شرعى خان مادەسندە تفصیل يازامشدر.

مسعید آغانىڭ پادشاهە واردىقى اونوز اوچونچى يىللردە اولوب آنامزنىڭ اونوزنچى يل سېمىيىن آغان بېلىتىندە چالا قضاى ديو يازدىغىدىن بو مادە بېن المشير يعنى سىناتلر آراسىندە مشورت قىلىنوب قرارلنمىش ايكىن غايە ما مسعید آغانىڭ سېمىيى فوۋەدن فعلە چقارمىش اولە. بعضيلر مسعید آغانىڭ پادشاهە واردىقى سوک تورە ايلە اولوب بو تورەنىڭ غرامت يعنى منشور كاغىدى بىكرمى دورتنچى يىلدە ويرلمىش اولدىقىنى سويليورگر ايسەدە اكرىزنىڭ نقلى آيكوز ديوانى نوشدكەن سوگرە دىوب بو صورتە سەنەبى بىكرمى دورت دىيانلر اونوز دورتدن آلىشنىمىش اولە. ياخود مسعید آغا پېتر بورغە ايكى دفعە وارمىش اولە. «والله اعلم» مسعید آغانىڭ منشورىنى آيكوزى حاجى عبدالله بىن وليشاه اوقوب كورمىش ايكىن اوز بىاشنە تارخانلىق واقچە تاغدىن فىشلاولتېقى بر ويرلدى ديو يازلمىش باشقە سوز يوق دېدى. سەنە سىنى ضبط ايكىتمىش. سوک تورەنىڭ پادشاهە واردىقى ۱۸۱۹نچى يل غنوارئە ايدىكى روسيە توارىغىدىن مۇبىت اولدى تورە فصلندە يازيلور. چالا قضاى يازلمىق نظامى باشلىندىدىن يگى زاكون چقانىە قدر آراسى فرق يىلە قىرىب اولور فقط بو محكمەدن بېلىت آلان چالا اون مۇكچە اولمىش دىيورلر. سوگرە سائر ديوانلردە دغى يازلدىلر ايسەدە اوللىك جەتتىدىن وكثرە جەتتىدىن وير دغى پېتر بورغە وارن آدم يعنى مسعید آغە بو ديوان ايلندىن بو بولور www.uyghurkitap.com آنك وىلىسەيىلە اولدىغىدىن چەلە چالا قضاى نىڭ

اب القراسى آيكوز ديوانى دېمەك مناسب دور. چونكە بوندن مقدم سالنان ديوانلرە بو «پراۋا» ويرلمىوب سوگرە غېلرە يعنى سوگرە آچلمىش ديوانلرە ويرلمىش امتياز بونىڭ طفيلندە ايدى. بوكوندە چالا سز اول يوق اگر كل چالا قضاى بر جاىە جمع اولسەلردى مۇمكىن بر ديوان ايل بولورلردى. مزبور حكم آلان دغى باقى ايسەدە يازيلنلر بوروبقى دك كىوب دىكلدر. زىرا قضاىنىڭ دە بوروبقى بېغشىلرى بىتوب نوبت ياشلرە بىتوب ظلم ونەدىە باشلىدىلر وهم تفتيش زيادە اولوب بولصلردە هر كىمى يازمىدىن اندىشە ايدىر اولدىلر ثالث نە قىلغان برلن روسيەنىڭ كەند يعنى قوروغىدىن قىتولور اولدىغىنە كوزلرىدە بىدى بوئىكچون ايشلر توكلە كىدى.

بابالرمز خدمتىدن قاچوب بوندە كلوب قضاى الوغلىرىنە تەلقى قىلىپ روس الوغلىرىنە پوللر ويروب مۇڭ بر بلا ايلە نجانلقە قضاى بولوب آزادلقە يىتمىشلردى آتالر اوزلرى وصلبىە اوغوللرى خدمتىدن قىتولدى حالا نېمەرەلرى توتولدى چونكە بوروب وقتدە كوپىسدىن سىلدات بوغىدى تركستان وفرغانە يورتى سرىجام اولانىە قدر بو سرحدنىڭ مشچان وكرىستياندىن دغى سىلدات آلونمادى بو توسقە آتالرنىڭ اولگى مۇختلرىنى ايسىدىن چقارىپ قضاى اسمنى نقص فېملىب بعض عىبلرنى دغى بوگا علاوہ قىلەرق بو نامدىن نفرت ايدوب مشچان وكرىستيان بولدىلر يازلدىلر. مالدار آدم كوپىسلككە كىردىلر كە بو بىرىسى مرض عظيم او ايكسى دردا لېم دور. عاقبت بو اوچ صنوقدىن دغى بو چىندە چىرتەپە باشلىدى يعنى مىلادىنىڭ ۱۸۶۶ نچى يىلدە تولد قىلغان بالادىن باشلىپ سىكسان يىدە سىلداتقە آلندى. حاضردە عوموما قضاى خلقى وقضاىقە يازيلن نوعىلر خدمتىدىن بوش اولوب لىكن مستقبلىدە بىكار بولماسلىقى مقرر ايكىن بر نچە يىللر بوشنانلىق غنىمەت دېمەك مشچان كرىستيان يازلمىنانلرى ھنوز بولص دىقتىرە يورمىشلردور. سوک تورەنىڭ منشورىنى كورن آدملىرىمۇ كور

منشورده قضاندن سلمات يوق ديه يازلمشدر ديديلر او حکم ابدى مى يا موقتى مى معلوم دگلدر.

كهنه آدملردن ياشلرئك بر نچهسى كلوب قضاندن چقسام ديو مصلحت صوردفنده ديمشكه: هاى بالام، بزلر الوغلرغه مرات ايله تولى وتلىق قىلب بزم اوچون نعلر قسم ويروب كوچ ومشقت ايله فضاقت بولمشدق ديوب بو يولده كورن مختلر ينى ياد وندكار ايدب قضاندن چقميه اجازت ويرمرلردى.

چالا قضاقتئك اوللرى موشخال و فراغ بال ايله كيچنوب اخيرلرى بي مال وفقير بي مجال اولديلر بو ايكي حاله اسباب عدیده دن باشليچه سبب بودوركه اول وقتلرده قضاقتئك يورگان يرلرى شهر و قلعه يه يراق اولوب بازارلره وارمق كلك بونلره عسيرايدى وعادت دغى دكل ايدى هر نه قدر قيمت بها ايله بولسون اوزلرينه كلن سودا كرلردن آلورلردى تجارلر بوندن استاده ايدهرك رخيص اشيا نى بلند بها ايله نسيه ويروب و قزل قوزى ديدكلرى بياعات نامشروع ايله دغى صانو ايدب آنكله فائده لنورردى حتى فرق تين اوتوز تين ويكرمى بش تينگه قدر قوى نوشورمشلردر. بيعك غبن وفوا حشنده ذره پرواسى اولميو ب نهدن اولسه اولسون مقصد مال كو بايتمك ايدى. بو جهتدن انصاف بابى مسدود اولر ق اوز بلدكلرى ايله عمل ايدرديلر. شروط بيعنى اعتبار ايتميو ب عقد فله سده كيپرديلر. شويله كه نسيه مالدين بر قوى اكر آدملرئك ذمه سنده قالور اولسه ايكي قىلب اوسمى ايله آلورديلر. فضاقت بوگيا بر سوز ديمزدى ديمكه ممكن ده ايمزدى زيرا سودا كرلر ايلنك بي لرى و بيوكلرى كىي ناچى سى بوغان، قولى قوتلى سوزى اوتكون اولغه كلوب نوشوب اويله آدمك مهمانى اولدفدن مقابلى بونلر نى رعايه وضعفاسى خوفندن حرمت ايدردي. ايشته بونلرئك قرانان مالى بو يولدن ايدى. اما صوگره كيله هر برگه قلعه لر صالئوب هر بلده بازار و هر قربه ده تجار اولدفدن قضاقلر اوزلرى وارمق كلك ايله اشيا نك نرخته آشنا

واوزلرندن دغى سودا كرلر چقب فائده نى اجنبه ييارمديلر بورونغى كىي نسيه آلميو ب آلسه ويرمديلر بونگچون چندن كلن سودا كرلر بورونغيديك بولمديلر. قالغان مالغه اوسوم شويله تورسون صانقان ايزينه زار وعاقبت نسيه دن بيزار اولديلر اولدن اوركانان آسان كسب نك احوالى بويله اوليچق ايكنچى هر كئك حيله و تدبير ينى بيلنه قدر الله كى سرمايه دن آيريلديلر بس اقبال لرى ادباره دونوب مال لرى اولادنه بلكه كنديلرينك اخير عمرينه كفايه ايتمى اولار وقتنه يتمادى. بو تنزله ماده ظاهر بو ايسه ده معنای باطنى تخفيف شرعك شامتندن ما عدا بر شى اولمغنده اشتباه يوقدر بونگچون يعنى شريعتنى يكل صايوب رعايه قيلمديغى اوچون ضررى تيز زمان سرايت ايتدى سرمايه الله كيتدى.

نسيه قوى ديدكلرى بو يلغى قوزى نى يازغه قوى چقاريب ويرمك، قزل قوزى ديدكلرى بو سنه آنا رحمته نوشاچك «مائى» قوى قىلب ويرمك، يشل قوزى ديدكلرى آندن ينه بر يل مؤخر اولن عقد دور.

فذلكه ملالردن

قضاقتئى تجار توغروسنده استاذمز مرحوم عبدالجبار عليه رحمة الغفار جناب لرنندن بالذات وبالدهان ايشتمش بر نقلنى تبركا بو محله يازمق مناسب كورلدى لعل فائده دن خالى اولمز، قوله. بخاراء شريف ده بر نچه يلار تحصیل دن صوگره فرضدار بولوب بونى ادا اميديله اوزاقدن افر بامز اولن صارى ملا حاجيه كلديم، آنلر ايرتيش صوى باشنده قضاقت ايلنده سودا ايله يوررلردى، اولنده قشلا ديسم كوردمكه معامله لرى نسيه قوى و قزل قوزى دور، عجباً بو مالدين غذالئوب قوتيله قیلن عبادت قندق بولور اكر بونكله مبتلى آدم آز بولسه بلکم تاشلئتمق ممكن ايدى، جميع تجار بو مبادل و بو معامله ايله ملوئ ايكن بو بلواى عامه دن بونلرى نچوك قورتارمق قيدنه نوشوب

آخر کار بوکا قرار و برد که خدا سلامت قیلسه فایتوب بخاراغه واردون
 بو تجارنک جوازنه بر یول تابوب بو یوزدن بونلری نجات ونار
 آخرندن آزاد ایلم بو فکرمی خاطرمده توتوب بخاریه واردیم، ابتدا
 شریک شرکاء لرمز ایله بر مدت کتاب کوریشوب استاذلردن دخی
 صوریشوب محصل مفتی که مراجعت لازم کلدیده اوشبو مباحعهده
 مهما امکن اجتهاد ایدب جوازنه روایت قیلسز دیو تأکید ومهرانه سنی
 تقدیم ویروب کتدیم، بر نچه کوندین کین واردیم مسئلهینی الیمه
 ویردی «بیع مالمیره» باینه مبنی توفیع وتحریر قیلب پتمش مهر باصمش
 کوکلم قرارلندی ایسهده آلدیم. چقب مدرس آخوندغه کوستردیم
 ومنشائی سویلدیم، آری معقولدر واقعهیه مطابق گوزل روایتدر
 دیدی، والله اعلم اصل کارنی تمام ضبط ایدهمدی یعنی سوزمنی
 تمام فهم ایدهمدی. آندس فقهده استاذمز دملا رمضان آخوندغه آلوب
 واردیم تفصیل کارنی تمام وتکرار صوروب روایتنی کوروب مطالعهدن
 سوکوره مهرانه ویردکمی دیدی، بر آلتون ویردیم دیدیم، تبسم قیلب
 مکا ویرسک ایلی دعاء آلودک ویردکک بوشقه کتمش دیوب بیع
 مالمیرهک شرط وطریقینی تقریر قیلدیکه فقه اوقیانلره خفی دگلدر.
 الحاصل بخاراء شریفده بو قدر تردد قیلب بوندن غیر ی بر یول
 بولامدیم، بعده نان نصیب بو ایشکه سیمی پالادغه کلوب قرارلندی
 مزبور شبههلی مالک فاینابان ایچی دور بو حینده کاغد آنچهدن زکوةک
 وجوب وعدم وجوبنده عظیم مناظره لر اولوب بر جماعه نقدین مقامنه
 قائم دیوب وجوبی ایله فائل ویر جماعه اعنی ملا علی مفتی مع
 طرفدارهم عروضدر نیت تجارت اولدقچه زکوة واجب اولمز دیوب
 طرفین هر بری اوز سوزرین ترویجه سعی نام ودلیل لرن ترجیعه
 جهد واقدام ایدب بزم کلدکهز ایله قیل وقال دها زیاده لشدی بو
 ایکی مسئلهینی قزانده استاذمز دملا محمد کریم حضرت که یازدیم، اول
 ذات غلط قیلمش حاضرده حج نیتله سفر تدارکنده اولدغمدن کتابلره
 کوب دقت ایله بقالمدیم کوریلن کتابلرده نسیه مالک درست لکی
 نویغورچه ماقاله، قهدهمنی هسه روه قولیازمیلار نامینری

نامعلوم وآچهغه زکوة واجب اولسه کرک، لکن بو خصوصی دار اسلام
 علمالردن صورارمن سویلشورمن دیمش. حج دن سوکوره خط قیلمش که
 مزبور ایکی مسئلهینی بلدتین طبیعتین افاضل اردن ودار السلامین اسلامبول
 ومصرک مفتخر به ومتبحر علمالردن صوردم اولگی یازدغمدن زیاده
 جواب بولمادی یعنی جانی مالغه نسیه ویرمک حنفی مذهبه درست
 دگل وآچهغن زکوة واجب دور «ولو لم یکن نیت التجارة» دیمش الا
 نسیه ایله مبتلا اولنلر اکر منعه وترکه مجالی یوق ایسه شافعی مذهبک
 قاضی سندن فتوی آلسه لر حرام صریحن کوره فی الجمله اسهل اولمقی
 افاده ایتمش، اه.

بو مکالمه نک وقوعی ۱۲۷۰ نهی هجریه لرده اولوب بونی بزه
 سویلدیکی ۱۲۸۶ نهی ده شرح وقایه درسینک باب البیع ده ایدی. بینه
 بر درسک اخیرنده بر مورد ایله دیدیکه: شرط مشروطدن منفک
 اولماماسنه ما بینهماده مناسبه تامه درکاردور اگر مناسبت ناقصه اولسه
 محل ممکن ده رعایه سی لازم اولوب متعذر الحصول اولن محله مبین
 کبی دور یعنی اتیانی ایله مکلف دگل دور بونکچون فوت اولن نماز
 قضاء ایله امر قیلنوب بو ایسه وقت ایله نماز بپننده مناسبت تامه
 اولمدقنددر. والا تحقق مشروط بدون الشرط ممتنع دینلوردی شو
 قدر وارک بر آدم نمازینی قصداً قضایه قویسه آکا جزاء مترتب
 اولدیغی رعایه وقت ممکن ایکن مساهله ایله فوت ایتدیکی سببنددر
 والا نمازی غیر صحیح اولدیغی اوچون دگلدر. بزم بلغار میلکتنه
 عشانک اداسی بو اصوله مبنی اوله دیدی. اه

شفق غایب اولمیان اورنده عشانک سقوط وغیر سقوطنده ادله
 غیر متناهیه بلا انقطاع بش آلتی یوز یلدن بویاق سودرالوب کلمش
 ایکن بو مختصرده آنک ایضاحی لازم کورلمیوب بو بیاندن مرادمز
 مرحومنک کلامنی ذکر ومرامنی تبرکا درج ایلمک دور. والا بر طرفک
 افاده سنی تزکیه بزم کارمز ودیگرنک دلیلنی جرح بزم بالمز دگل دور
 خصوصاً بو کتابچه مز نمازه متعلق مسئله نک مدخلی دخی دگل ایکن

مجلس سیاقندن بو قدرچه قلمه آلدی. ذات مشار الیه ۱۲۹۸
تاریخنده حج شریفه کیدب توفسان توفرنچی سنه طورسیناده مدفون
اولمشدر «علیه الرحمة» حقنده یازیلشمش ایبات تاریخ مولود
وفوتنی شاملدر. هذا

لمحرره

دریغا بو فنا ملکی نهلری قیلدی ویران
همه ننگ عقلنی آلیب یوراکنی دلنی قیلدی فان
اولوم بر افعی اژدرکم مقر آگا جهیج ناس
قیلور لقمان لری لقمه طبیب لر تاپه پور درمان
وار ایدی بو ولایتده ثباتلی اوچ ذوات عالم
ایکاووسی اوندی عالم دین بر اوسی قالدیلر آمان
بقاغه واردی اوتکانلر رفیق بولسون ایمانی
سلامت ایلگای الله اوچونچی عالمی ازمان
یاقن ایردی رضا حضرت اوتوب بو دار دنیادن
کوزمز یاشی کیمابدی ایشتنک بر خبر الا آن
خبر اول غم اثر بودور کلوب خط طورسینادن
وفاتی حضرتنک قیلدی مؤمن لرنی سرکردان
او رحلت ایتمش اکرم ذات که عبدالجبار ایدی آد
ایشدوب فوتنی آنک کوکلر ایلدی غلبان
بزه استاذ ایدی هم بارچه به استاذ کل ایردی
تأسس ایلوب کلی ایشتنکلر ایدب افغان
تأسس ایلمای نیتسون عدیب شاذ ایدی آنک
قدم آیرلمدی اصلا شریعت راهدین بر آن
زمانه قراسندین کوب فرائده ایدی ممتاز
نچه قاریلر آلدندین اوتوب حفظ ایلدی قرآن

حکمه عادل ایردی اول برر توتما دی ایگری بول
برابر ایردی نزدنده فقیر شاه اغنیا ارکان
تملق طمع یوق بسایه کبرلیک قیلمز ادنا به
جهیج کاری دوغریدی بلوردی جملهی بکسان
کهالده ایردی تقواسی ایدی بی شبهه فتواسی
دلیلسز سوزله زدی هیچ سوزیدی حجت وبرهان
نیکیب نفع همه لکه سوزی ننگ درد تأثیری
بلاغتده بدایعده ایدی ناصح فصیح لسان
نظیری یوق مهابتده نچه فن که مهارتده
خصوصا علم فقهده ایدی اول بعیر کالعمان
زمانک شیخ ایردی بر تمام محمود صفاتیل
سیه یده برستون ایردی نچه وجهیل اول عرفان
کونی تعلیم درس ایدی دلی ذکر یله فرش ایدی
کیچه لر راحت اولمزدی مدام یغلار ایدی کریان
آنک وصف کمالانن بتوبمن بعیر دین فطره
یازارمن قایسی بر فضلن توکانمکده تلم حیران
بو خصلت لر قیلب جزبی قبالدر طورسیناده
نظر رحمت لری توشکان محله قبض اولبدر جان
کنارمز بارچه مز آخر ثباتی یوق بودنیادین
عطا ایله خداوندم آگا هم بزلره ایمان
کوررکه اول شریف جاینی نصیب ایت بزلره یارب
او توفراقلر نصیب اولسه کشی هیچ ایلمز ارمان
سعادت اول کشی که کم میسر اولسه اول توفراق
او جایلر نوشسه خاطرکه کوکلر تولقنور هیجان
او ذات ذی سعادت ننگ تفال سعده بو فال
بولوبدر فوتنه تاریخ مکانی مسکن رضوان

من الكتب ان ذبحتم اضحيتمك البدنة او البقرة مع ضم ميتكم للاحياء يقع حصه كل واحدكم من الاضحية عند امامنا الاعظم بطريق الاستحسان ولا يقع عن احدكم بطريق السلب الكلى عند امامنا الثاني امام ابو يوسف لامن حيكم ولا من ميتكم وبهذا الطريق اضحيتمك يقع على الخلاق واما ان ذبحتم على ميتكم عليحدة كبشا او غيره من البدنة او البقرة على حيكم فقط يقع اضحية ميتكم ايضا على هذا الخلاف واما اضحية حيكم من غير ضم الميت يقع اضحية سالما عن الخلاف موافقا للمذهب هو الاء الائمة الثلاثة وزفر رحيم الله تعالى هذا هو الاوفق والتطبيق والجمع بين مذهب ائمتنا الثلاثة هذا ما هو الحق عندي والله سبحانه وتعالى اعلم. ورايت هذه المسئلة في ورق واحد مكتوبا بالعبارة التركية ما حاصله انا اجيب على المسئلة بصحة تشريك الميت للاحياء في تضحية البدنة او البقرة وان روى قول واحد من ابي يوسف ره بعدم جوازه وهو ايضا غير ظاهر الرواية وخلاف سنة رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم صراحة انتهى ملخصا. وهذا القول لا يخلو عن الركاة اما اولاً نسب مذهب الامام ابيوسف الى الضعف بان يقول هذه رواية منه ولا يرى في كتب الفقهاء في عباراتهم انضاف هذه الرواية بالوحدة بل جاء في عبارة قاضيخان بلفظ قال وقال ابو يوسف لا يجوز ان يضعي عن الميت وفي عبارة الهداية والكافي والقياس ان لا يجوز وهو رواية عن ابي يوسف وفي بعض نسخ شرح الوقاية وعند ابي يوسف ره فكيف يصف صاحب هذه الورقة بالوحدة من نفسه واما ثانيا يفهم من قوله ان الرواية التي هي مذهب الامام ابيوسف ليس ظاهر الرواية وليس كذلك بل يطلق ظاهر الرواية على قول الائمة الثلاثة قال في درالمحتمل مسائل الاصول ونسبى ظاهر الرواية ايضا وهي مسائل مروية عن اصحاب المذهب وهم ابي حنيفة وابي يوسف ومحمد ويلحق بهم زفر وحسن بن زياد وغيرهما ممن اخذ عن الامام لكن الغالب الشايخ في ظاهر الرواية ان يكون قول الثلاثة انتهى فكيف لا يكون ابي يوسف

مكان مسكن رضوان كلامنى حساب ايلب
اگر طرح ايلسك بر نون چقار تاريغى بي نقصان
دهى مولودنه تاريغ فرارى جنت الفردوس
قراردين فاف يافالسسه بولور توغدغنه نشان
رسولنك ياشنه توغرى كلوبدر سنى هم آنك
نچه وجهيله فالى خير بولبدر سعدنه اعلان
الهى ييازيجى نلنى سزاوار ايله رحمت كا
شريعتم توزكان ايرلرناك بولوبدر يوليك قربان

تم

بعده

سىمى بالادك مشهور عالمرندن برى دملا رضاء الدين ثاني بوذات
ايديكه وفات اولديار. اما بر حيات اولنلردن الا ن معروف مدرسلرناك
اولى دملا حاجى كمال الدين افنديركه علوم شتى ده متفنن خصوصا
علم كلامه عديم النظر وعلم تاريخ وهيئته بي تعديل وبى مثيل ذات
اولوب ايام حاضره مزده واقع مسئلة اضحيه ده يازان رساله سينك بر ايكى
قطعه سنى بونده درج ايلدك كه ادنى تظن ايدن اهل ادراك مشار
اليه نك فضل وفضايلنى آنبن اذعان ايدر.

ما قوله

والنزاع في ديارنا هذا فيما بين العلماء في مسئلة تضحية البدنة او البقرة
مع ضم الميت للاحياء واشتهر اشتهاها تاما حتى سألوا منى من الغوام
واحد بعد واحد انضم امواتنا للاحياء في تضحية البدنة او البقرة ام لا
وقد قالوا سألنا عن بعض العلماء هذه المسئلة فاجاب نعم وانا سمعنا
عن بعض آخر بعدم الجواز فنرددنا في تشريك الميت للاحياء في التضحية
قلت لهم في الجواب بعد تتبع قول الفقهاء بقدر وسعى وبقدر ماتيسرلى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ظاهر الرواية والثالث قال عدم تشريك الميت للاحياء خلاف سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم صراحة قلت كيف يكون عدم تشريك الميت في نضحية البدنة ترك السنة لان السنة بطلق على فعل النبي عليه السلام او على حديث رسول عليه السلام وكلاهما منتف في تشريك الميت للاحياء لانه لم ينتقل من واحد ذبح النبي عليه السلام مع تشريك الميت الى الحي في نضحية البدنة او البقرة بل نقل في الكتب ذبح النبي عليه السلام كبش على حدة لامته ولم يرو غير هذا ولم ينتقل حديث في حق التشريك واذا انتفى هذين الامرين فكيف يكون ترك السنة ان ذبح واحد البدنة او البقرة مع عدم تشريك الميت وان ذبح بدنة او بقرة او كبشا لنفسه او مع تشريك الاحياء من غير ضم الميت فقد ترك السنة بناء على قول صاحب هذه الورقة ولم يقل احد من العلماء او الفقهاء من الازمنة واما الفرق بين المسئلتين احدهما ما ذكر في المتن والشروح بقولهم وان مات احد السبعة المشتركين في البدنة وقال الورثة اذبحوا عنه وعنكم صح عن الكل استحصانا وثانيهما ان ضم الوارث في نضحية البدنة او البقرة الميت بان يقول هذه البدنة او البقرة من نفسي ومن ابي الميت مثلا فرق من غير فارق لان الوارث ضم الميت في الصورتين للاحياء بماله المتروكة للوارث غاية ما في الباب في الصورة الاولى ضم ابيه الميت للحي الاجنبي وفي الثاني لنفسه الحي على كلا التقديرين ضم الميت للاحياء والله سبحانه وتعالى اعلم «كمال الدين»

رسالة مزبوره نك رديه سنه جواب

*

له الحمد والمنة فلما صدعت برسالة الفريضة واملوحه المفيدة علمنا كيف يتفاضل الانشاء وان الفضل بيد الله يؤتبه من يشاء ثم قد اعتلقت من اودائنا بنيلها وفلذوا فلذة من نيلها واخذوا كل على تشريبتنا من جهة تشريقنا وتغريبنا وظنوا كانه ما بقى لنا في لجة هذا البحر مسبح ولا في ساحله مسرح وكانه الليل قد وقب ووجه المعجزة قد انتقب لعمرى قد قيل هذا ولكن كم قول آذى مع اني آليت ان لا ابذل الحر الا للحر ولو اني مت من الضر فارحت افكارنا من الكد وهيئت ايضا العطية بالتقد. وقولنا في آخر الرسالة هذا هو الحق عندى اى

(*) فلما صدعت اى جهرت اخذنا من الصديق وهو ضوء الصبح كما قال الشاعر فان بياض غرته صديق ومنه قوله تعالى فاصدع بما تؤمر معناه اجهر بامرك كما في التفسير برسالة الفريضة واملوحه المفيدة افعله من الملاحة وهى ههنا عبارة عن الكلام المليح الذى يعجب علمنا كيف يتفاضل الانشاء وان الفضل بيد الله يؤتبه من يشاء فلا لاحد ان يتفضل ويتكبر اقتبس بهذه الاية على من يتفخر ويقول برد رسالة المفيدة او تصادف العبارة بسياق الكلام يشبه الاية في الهمام كما قال على رضى الله عنه نفروا الى الله في سؤال ابن المغز ثم قد اعتلقت اى قد تعلق من او دائما اى بعض من الاحباب بنيلها اى ذيل رسالتنا المتقدم فيما قبل وفلذوا فلذة اى اخذوا قطعة منها من نيلها اى من عطائها واخذوا كل على تشريبتنا اى اخذوا كل من هذا الاوداء بالملامة والتوبيخ والعقاب كما قال واحد من هذه في رسالته انت رميت اليسوم الخ من جهة تشريقنا وتغريبنا اى من جهة الشرق والغرب وظنوا كانه ما بقى لنا في لجة هذا البحر مسبح من السباحة ولا في ساحله مسرح اى محل الذهاب وكانه الليل قد وقب اى الليل قد اظلم كما ورد في التنزيل ومن شر غاسق اذا وقب ووجه المعجزة قد انتقب اى الطريق قد تغطى واستتر وهو كناية عن ظلمة الطريق لعمرى اى افسم بعمرى قد قيل هذا اشار بما سبق ولكن كم قول آذى اى كثير من القول كلفة مع اني آليت اى حلفت وقسمت ان لا ابذل الحر اى ماء الوجه الا للحر اى للكريم ولو اني مت من الضر اى من السوء فارحت افكارنا من الكد اى اعطيت الراحة خواطرتنا من الجهد والتعب وهيئت ايضا العطية من التقدر اى جعلت الهدية محضرا بكلام مستقبل. وقولنا الخ.

كون المسئلة مختلفا فيه على تقدير التشريك ومتفقا عليه على تقدير عدم التشريك حق عندي ولا اعلم عند غيره كما هو مصرح في رسالتنا الموجزة ومن لم يأخذ بالمتفق عليه اعجز انا اقول كذا ما قلت غير هذا يا عجباً كل العجب لمن يدخل ذالذهب بسوء ظنه على الغير باللجج بحمل كلام الغير على العوج قال الفقهاء رحمهم الله تعالى الخروج من الخلاف سنة ما لم يشهد ضعف مدركه او تصادم سنة صحيحة او بوقوع الخروج منه في خلاف آخر كذا نقل عن المواهب وقال على القارئ في شرعه لعين العلم في حق انتظافة من المنى لانه نجس عندنا وعلى القول بطهارته كما هو مذهب الشافعي فلا يغلو عن كراهة الطبيعة مع ان الخروج عن الخلاف مستحب باجماع علماء الشريعة انتهى. وقال في درالمختار نقلا عن شرح المنية للامام الحلبي اذا تعارضان الامامان المعتبران عبر احدهما بالصحيح والاخر بالاصح فالأخذ بالمصحيح اولى لانهما اتفقا على انه صحيح والأخذ بالمتفق عليه اوفق فليحفظ انتهى. وفي شرحه قال قوله لانهما اتفقا وانفرد احدهما يجعل الآخر اصح قلت والعلة لا يختص هذا اللفظين بل كذلك الوجيه والالوجه والاحتياط والاحوط افاده ط انتهى. واذا كان الامر كذلك فالأخذ بالمتفق عليه في الاضعية ايضا سنة او مستحب باجماع علماء الشريعة او اولى ومن المعلوم بالبديهة عدم استواء المتفق عليه بالمختلف فيه فان اباحنيفة لا يعترض ان ذبح الاضعية من غير التشريك كما لم يعترض اذا اغتسل من احمام ولم يخرج منه شيء وان لم يجب عنه لكن الغسل واجب عند محمده احتياطاً ولان رعاية الاتفاق من ائمة الحنفية معتبر مطلقاً واما رعاية الاتفاق من غير ائمة الحنفية غير معتبر في الفتوى ومعتبر ايضا في التقوى فانهم يعتبرون اتفاق كل الائمة او اتفاق غير من قلده ايضا لانه واج خطأ في الفروع لكنه يحتمل الحق كقولنا ان مذهب ابي حنيفة ره حق يحتمل الخطأ ومذهب غيره خطأ يحتمل الحق قال البسطامي في حل الرموز ويجب على الصوفي ان يحصل ما يصح به عمل على وفق الشرع على الاتفاق بين المذاهب

الاربعة في الصوفي اذا كان حنفى المذهب مثلاً وجب عليه الاحتياط في امر وضوئه وصلاته وسائر عباداته حتى يكون موافقا لمذهب الشافعي ومالك واحمد فان مذهب الصوفية الجمع بين اقوال الفقهاء فان لم يتيسر الجمع يأخذ بالاحوط والاولى فان الشافعي لا يعترض عليك ان لم تتدبأ في القلتين واما حنيفة لا يعترض ايضا اذا توضأت لمس الذكر والمرأة والواجب ان يعجب اصحاب المذهب الاربعة ويدعو بالغير جميعهم ولا يتعصب اصلاً كذا في الخادمي هل نظن ان اهل التقوى على طريق غير مستقيم وهل نظن لزم عليهم القول بتعدد الحق اين هذا من ذلك واين القرى واشجارها وبينهما بون بعيد والتقول بالتعصب بلزوم تعدد الحق على من اختار الوفاق من مذهبه تقول ودخل من غير مدخل لان مقصوده العمل بمذهبه باختيار الوفاق على غير مذهبه ايضا لا حتمال الحق مع اعتقاد الخطأ وهذا لا يستلزم القول بتعدد الحق نعم اذا قيل في صورة التشريك الميت بحقيقة جواز الاضعية وعدم جوازها في نفس الامر يلزم القول بتعدد الحق ويلزم اجتماع النقيضين في مادة واحدة في آن واحد وهذا محال لكن لا يقال هذا ولا يقول احد منا بل يقال جواز الاضعية مع تشريك الميت حق مع احتمال عدم الجواز وعدم الجواز خطأ مع احتمال الحقيقة الجواز ولا يذم ايضا على من اتخذ عدم الجواز واعتقد بذلك لان ذلك ايضا مذهب ابي حنيفة ره وان نسب الى ابي يوسف ره نسب مجازاً للموافقة ومذهب ابي يوسف ره ليس غير مذهب ابي حنيفة ره لانه قال لا صحابه ان توجه لكم فقولوا به فكان كل يأخذ برواية عنه ويرجهما فليس لاحد منهم قول خارج عن اقواله ولذا نقل عن ابي يوسف ره ما قلت قولاً خالفت به ابا حنيفة ره الا قولاً قد كان قاله بل قالوا ما قالوا من اجتهاد ورأى اتباعا عالمها ما قال استاذهم ابو حنيفة ره فلم يتحقق اذا في الفقه جواب ولا مذهب الا له كيفما كان وما نسب الى غيره الا بطريق المجاز للموافقة كذا في رد المختار نقلا عن الوالواجبه

ومن حاوى القدسي ثم حرر في تعليقه المختصرة احمد ضياء الدين
المدني بطريق الاعتراض وقال ان الدلالة الاربعة من عبارة النص
واشارته واقتضائه ودلالته تعتبر في الاحاديث كما تعتبر في الكتاب بل
في عبارة اهل العرف واللغة العارفين بوجوه الدلالة وجوز ايضا كون
هذا الدلالات في عبارة الهداية والقهستاني وغيرهما من الفقهاء والمجتهدين
كلهم نعم قال الفقهاء الادلة الشرعية اربعة الكتاب والسنة والاجماع
والقياس فلنا لا بد للاجماع من سند من احدهما حالا وما لا على
الصحيح والقياس من اصل ثابت باحدهما وانه مظهر لا مثبت فمرجع
الاحكام ومثبتها اثنان في الحقيقة والحاصل ان الدلالة راجعة الى الاربعة
والاربعة راجعة الى اثنين بل الى ثاني الاثنين يعنى السنة راجع الى
اولهما اى الكتاب او السنة والسنة شرح وبيان لكتاب فالدليل
في الحقيقة هو القرآن فالدلالة الاربعة معتبر في نظم القرآن وان اعتبر
ظاهراً في الاحاديث الشريفة فهو يرجع الى القرآن حقيقة هذا وقال
ايضا ان القول بكون الدلالة الاربعة فسمان من نظم القرآن
الكريم قول لا اعرف له اصلا ولا اسمع له نقلا وهذا ايضا مما لا
يعاب لان من لم يهمن النظر الى عبارة التوضيح والتلويح يجعل
المقسم مطلق اللفظ ويعتبر في كل العبادات والا عبارة التوضيح والتلويح
صريح في هذا الباب قال في متن التوضيح فتضع الكتاب على قسمين
الاول في الادلة الشرعية وهو على اربعة اركان الركن الاول في الكتاب
اى القرآن وهو الخ وقال ايضا ونورد ابعاى اى الكتاب في بابين
الاول في افادة المعنى والثاني افادة الحكم الشرعي الباب الاول لما كان نظم
القرآن دالا على المعنى قسم اللفظ بالنسبة الى المعنى اربع تقسيمات انتهى المراد
من اللفظ لفظ القرآن فاوثر النظم رعاية للادب واشارة تشبيه الكلمات بالدرر
وقال في التلويح وبالتقسيم الرابع الى الدال بطريق العبارة وبطريق الاشارة
وبطريق الاقتضاء لانه ان دل على معنى بالنظم فان كان مسوقا لفعارة والافاشارة
وان لم يدل عليه بالنظم فان دل بالمفهوم لفظه والدلالة والا فالاقتضاء انتهى فالاحكام

الشرعية كلها مستفاد من القرآن الكريم حقيقة اما بدلالة عبارة او
اشارة او اقتضاء او نصا دلالة ومستفادة من الادلة الاربعة ظاهراً
وايضا ان اعتبر الدلالات الاربعة في عبارات المجتهدين والفقهاء بل
في عبارات اهل العرف واللغة العارفين بوجوه الدلالة يلزم عدم
انحصار الادلة على الاربعة يرتقى عدد الادلة بعدد عبارات الفقهاء
والمجتهدين الى غير النهاية هذا خلف فافهم ثم قال في هامش الرسالة
هذه رميته لم يصل الى محلها بل يخاف برجعها على راميتها لصلابة
مرماها ومثانة تاويها ادلل بدولته واغتر بصولته ولاحظ وخاف من
رجوع رمية واعده مع انه قيل وسلم رميتين اخريين باصابة وقوله
ايضا تنادى من بعيد ليس في محل كما لا يخفى على من له ادنى فطنة
وقوله لكون التنكير للتقليل واظن انه اشتبهه مع رب وقال غلطا واشتبه
تنكير المسند اليه كما في قوله تعالى ورضوان من الله اكبر اى
رضوان قليل من الله تعالى اكبر والا تنكير المسند فللارادة عدم
العصر والعهد او للتفخيم او للتحقير وجاء صاحب الهداية بتفسير
المسند وقال هو رواية ليس البتة للتحقير لان شأن الامام الثاني اعظم
منه مراراً وجئت بتنكير المسند اما للافادة عدم العصر او للتفخيم
وكلا التقديرين بنا في قولهم وهو للتقليل. (كمال الدين بمقام سيمى).

كندى اليله يازان رساله دن نسخه ايدلى، اوشبو اضحيه مسئلسى
١٢٨٠ نچى سنه لرده قزلبارى ملا رحمة الله دن صدور ايدب اوذات
ضم الميت للاعباء جائز دگل ديه مجلس لرده سويليوب اكثر ملالار
بوگا مخالفت ايتششر ايكن قلم ايله مباحثديه كريسوب تحريرينه
هر شهرک علما وفضلالارى بقدر الوسع بعض لرى رديه وبعض لرى
تطبيق صورتنده عربى وتركى رساله لرى يازيب نشر ونشر ايلديلر
حاصل ١٣٠٠ سنهيه قدر بو مناقشه هر بلده هر جمعيت ده مكاله
اوننه يوروب اخيرى ملا رحمة الله نك فوتى ايل بيل نعت الترابه كردى
انتهايه ايردى، رحمة الله عليه. مبدأ انتشار واشتهار اولن نسخه
بودور بعبارته:

وان مات احد السبعة المشتركين في البدنة وقال الورثة اذ بعوا عنه وعنكم صح عن الكل استعسانا لقصد القرية من الكل ولو ذبحوها بلا اذن الورثة لم يجزهم لان بعضها لم يقع قرية درالمختار (*) قلت ان رواية درالمختار هذه لا تدل على ما يدعونه بل تدل على خلاف دعواهم لانه ان اريد بالكل في الموضعين الشركاء الستة مع ورثة الميت يكون ح ورثة الميت شريكا للستة لا للميت فلا يثبت بها دعواهم وهو جواز كون الميت شريكا للستة في البدنة وان اريد الشركاء الستة مع الميت لا يصح ح قوله لقصد القرية من الكل فانه وان قصد الشركاء الستة القرية لم يقصدها الميت اذ هو ليس من اهل القصد وذلك ظاهر فان قلت ان الميت قد قصد القرية قبل موته وقصد باق بعد الستة فصدوها حين الذبح فوجد قصد القرية من الكل عند الذبح فصح ح قوله لقصد القرية من الكل فتقع البدنة قرية عن الميت والستة جميعا فثبت جواز شركة الميت للستة في البدنة قلت لا يصح ح لان بعضها لم يقع قرية فانه ان كان قصده باقيا بعد موته مع وجود قصد القرية من الستة عند الذبح يكون قصد القرية متحققا من الكل عند الذبح وان لم يأذن الورثة فلم لا يقع بعضها قرية عند عدم الاذن منهم بل يلزم ان يقع كلها قرية لوجود الشرط عند الذبح وهو قصد القرية من الكل لكن اللازم منتف في ان قصد القرية قبل موته ليس بباق بعد موته فلم يتحقق الشرط عند الذبح الذي هو قصد القرية من الكل فلم يقع بعضها قرية عند عدم الاذن منهم فلا يصح ان يراد بالكل في الموضعين الشركاء الستة مع الميت فتبين ان المراد به الشركاء الستة مع الورثة فلم يكن الشريك للستة في البدنة الا الورثة فوقع البدنة قرية عنهم الورثة والستة وصح الذبح منهم كيف لا فان شركة الميت في البدنة وسائر املاكه قد انتقلت بموته الى الورثة فافهم العلم عند الله عز وجل، ابن يوسف اه قول

رحمة الله عليه

www.ewlat.org

www.fiqh.com

(*) درالمختار عبارتست. ملالرك تهسك ايتديكى روايتى دور.

ودعى داملا احمدولى آخوندركه بلد سيمى پالادك متبحر علماء الرندن متفنن بر ذات اكمل الصفات اولوب بلد مزبورك بناسنه متعلق يازمش توارىخچه سينك ديياجه سنى بو عباره ايله تزيين وترشيمح ايتديكى بزه يازيب ييارمش ايدى تبركا بوراده درج ايدلدى:

بسم الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين الذى فضل بعض البلدان على بعض بالمساجد والجوامع وبشعائر الاسلام وزين المساجد بالمئبر والمحراب والخطيب والامام واجرى احكام الشرايع بالاخوند والمعنسب والعلماء العظام والصلوة والسلام على رسوله الذى سن الصلوات بالجماعة فى المساجد افضل البقعة والمقام وعلى آله واصحابه البررة الكرام اه، ينه ترجمه حالى باب الهه زده تحرير ايدلور.

اما كنج وباش ملالردن حاضرده مشهور ومعروف اولانى ملا عبدالحق افنديدركه تعصلى مدينه منوره اولوب اوشبو اون دورتنچى عصر اوائلنده سيمى پالاد بلده سينه كلوب اوچونچى رقم مسجدده امام بولمشدر بو مسجدك مدرسسى مكتب منزله سنده ايكن بو ذات كلدك كن صوكره علم اصول وفروع او قوليه باشليوب خصوصا بو مملكتده كورلما مش بلكه ايشد لمامش علم معان وبديع وبيان فن لرى تعصلى ايدلمك ايله برابر طلبه لرى علم قرائت دعى كسب امتياز ايتمشدر استماعه زه كوره صاحب الترجمة افندى نك سعى واجتهادى كمالده اولوب تفصيل حالى اقتصاد اوزره محلنده بيان ايدلور. وبونلردن ما عدا دعى هر مسجدك امام ومدرس ومؤذن لرى واردوركه بعضى نى كورمش ايسكده فضلى نه درجه ده وبعضى كورمده كمزدن وزنى نه مرتبه ده اولديقنى بلاميوب ازهمون جهت نام عزيز وكلام لنيدلارى بو تاليفچه مزه درج ايدلدى خدا سلامت قيلسه عهزمه مساعدته ويرسه هر برلارى برله كوريشوب افعال واطوارنى بلشوب صوكره دعى مجموعه مزده مناسبيله ياد ايتمك املنيز انشاء الله رب العالمين.

ینه صدده زدن قالمیلم، بو اصنافی موصوفه واجناس هر وفه که
 اعنی چاله قضاقلردور اجداد اجدادلری اصل نوعی اولوب بونلردن
 متولد چالەنگ بر نچه لری نام بنام صدر کلامده سویلنوب کچدی
 اولده کلن نوعی لری ایگ اخیرده فالانی بزم قبله کاهمز ودخی ولید
 آغه دیدیکی بر ذات ایدی مز بور ولید ایکوزده هر سنه دیوانغه
 کلوب آتامز ایل کوریشوب کهنه نوعی دن دیوانده خلید قالدی قرده
 ولید قالدی دیوب قضاقلر سجج وقافیه ایل سویلیورلر دیه مطایبه
 فیلشورلردی اب چالەنگ ایگ اخیرده وفات ایدنلری بو ایکی ذات
 اولوب موندین بویاق نفس چاله نسل وفروع ارینه اب وجد اولورلر.
 بونلر اولده چاله قضاقل دیوب سویلنوب بیلیتده دخی چاله قضاقل
 یازیلور ایدیلر ۱۸۵۰ نچه نچی سنه لر ایدی قسل وکرستیان آزاد
 اولدیغی نظامده چاله دینلمیوب بونلرده قضاقل دیوب سویلنسون
 حکمی اعلان اولمش ایسه ده اغزلرده بیاغی چاله اسمی باقی قالمشدر.
 باشده یازیلن لری الینه سؤیدیتیلیستوا یعنی کواه نامه کاغدی ویرلوب
 صافی قضاقل ایل چالا قضاقلری بونگل امتیاز ایلدی بو امتیازدن مدعانه ایدیکی
 هنوز بلنه میوب الیمزده بر دانه سی وارکه بو آنه قدر نتیجه سی کورلمدی
 الله اعلم بونلری قضاقل دن یریب اولگی عالنه یعنی مشچان وکرستیان
 خدمتنه قویمق افکاریله ویریش ایکن تکلیفه حاجت قالمیوب اکثر چاله
 قضاقل اوز اختیارنجه یازلمق اولدغندن بو کاغذک یعنی سؤیدیتیلیستوا ننگ
 حکمی مستوز قالمشدر اگر بو وقته قدر مشچان وکرستیانه
 یازیلن لر اولمسه ایدی البته او کاغذ حکمنی اجرا ایدر ایدی
 حالا بزم الیمزده اولان سؤیدیتیلیستوا ده ۱۸۳۴ نچی یلده یازلمش چالا
 قزاق دیه یازلمشدر، ۲۹۱ نچی نومر. نکته: اولاد فی الحقیقه آتایه
 منسوب اولوب چالا سردو چالا نوعی دیهک لازم ایکن علی خلاف
 الاصول آنا جانبنه الحاق ایدیلوب چالا قضاقل دینلکی وطن اعتباریل
 اولمشدر دیوب بوفارود یازلمشدی، لکن اصل ماده آنا طرفدن
 اولدغیچون چالا نسبتی آنا طرفه بریلوب چالا قضاقل دیناور یعنی

اصلی نوعی سرد ایدکنده کلام اولمیوب آنا طرفدن چالالیق وار
 دیهک اولور اگر چالا نوعی چالا سرد دینلمسه ایدی کامل لیک آنا
 طرفه اولوب ناقص لیک آنا طرفه اولیق لازم کوردی.
 آلتی شهر اهالیسی بوکا چالغورد دیورلر، چاله اروغ دیهکن
 غلطدور. آنلرک زباندنه حرفلری مقدم مؤخر سویلمک وافر
 تابلور، مثلا بو ریایی بویره، رخصتی رسخت، دریانی دایره، کبی
 کلام کوبدر.

پریکار ایسکی دیواندن یاغی دیوانغه کوچدیکلی و آندن
 نوعی دیوانی بولونوب چقوب مسجد صالندیغی بیانی

بو جانبده محکمه آچلدیغی ایل حکومت دن هر طرفه اعلان
 نامه لر نشر اولدی کم که امامت لیک فی طالبدر آیکوز دیواننه وارسون
 دیدی بو خبر ایله چیلبه اویازندن دملا محمدصادق حضرت ابن ملا
 اسماعیل مفتی به واریب اوکار آلوب بونده کلدی حضرت ننگ بولداشی
 ملا عبدالرحمن که اوزون ملادیوب ملقب ایدی بو ذات سویلیور میلادک
 ۱۸۴۰ نچی آق سچقان یلی قشنده اویدن چقب کلوب قشنی سمیده
 اوتکار دک یاز باشی صیر یلی ننگ اولی ایله آیکوزگه کلدک اوکون
 بیکیت یولی اغادر تاغندن یورردی ایسکی دیوانغه کلوب نوشدک
 پریکار آنده ایدی دیوان باشی نوکولوف اسمنده بر مایور ایدی
 آکا کریب بولقدق صوراشوب بلشدک او دخی چیلبه اویازی ننگ
 آدمی ایش قلعه ده نوعی دن مناف اسملی بر فارت کشی وتجاردن
 نصیب الله بای بار ایدی اوی لری زمینانکه قوره لری چارباق ایدی
 بازار دکان یوق، ناب نافر، اون پوطی بش صوم بافر ایدی،
 آشلق وهر احتیاجات سیمی پالاددن آلنوب تورردی، بر جانبین
 بو عسره لیک وهر جیتدن قضاقل ایچنده نوعی ایل کورشمک وقضاقل
 الوغلرینه تانوشمق کرک اولدغندن ایلکا چقدق بیک چویون بای ننگ
 وفاتی یلی ایکن بزک قره تاغنده آکا واریب فاتحه قیلدق حضرت که

بر یخشی آت و بزه بر دونان بردی. جابای خان ایله اولده کورشدک، آندن حبیب الله آغه اولنه کلدک قضاچی سودا کرنک ایچنده ایگ زنگین و مالدارى بو ایدی، اوستونزه آق قوش تکب بردی سولطابای توره جهاننای توره داود اسملی بر صادر توره سی و عثمان توره باش بکت رفتی ایدی و قضاقتک معروف آدم لریکه امثالی جافسلی بولص صانومقل اسطرشینه و غیرهم بارچه لری کلوب حضرتنی زیارت ایندیلر، الحاصل قش بولمه قلعه یه کریب یازنده، قضاغه یوروب بر نچه یل لر اونکار دک نیمه یابمکت ایلینه چه کلوب مکلوغول بای سیف الله بای لرغه مهمان بولوب فایتدق، بز کلمش سنه ننگ اول گئی یلنده یعنی ۱۸۳۹ نچی یلی یازنده روسلر یگی دیوانغه کوچه باشلر ایکن ایکنچی یازنده کریپس صوفلوب پریکار دغی کوچدی، حضرت ایلدای کی نوعی لر نی قلعه ینه کر مک که تکلیف و نصیحت فیلدی سوز نکلک هر برلری یگی دیواندن اوی صالدیلر و صانوب آلدیلر آز یل روس دیواننده روسلر ایله آرالاش توردیلر، متوفی لرینی معور صو بوینه ناو قریننه قوبدیلر اول جایده قرق ایلی قنر مسلمان موتاسی مدفوندر، بعده روسلر ایله آرالاش تورمق مناسب کورلیموب کریپس دن یوقارو بر جایه اوتورمق مشوره فیلقلرنده حضرت ننگ رأیی دیواندن اوچ دورت چاقریم یوقاری نارون صوی قویغاننده اوتورمق مصلحت کوریلوب چونکه بولوندکن صوگره علی حده بر فریه بولور ایسک بازار بقال قصاب و هر احتیاجات اوزمزه نابلور دیدی ایسه ده سودا کرلردن بعضی لر نی بزلرنک اکثر اشمز روسلر ایله اولدقن بارمق کلمک مشقت اولور خصوصاً صوننگ تاشوقلرنه بالکلیمه اشدن فالور مز دیه کریپس دن بر چاقم یوقارو اورون آلوب ۱۸۴۸ نچی میلادیه ایگ اول حضرت ننگ اوی و نصیب الله بای اوی صالندی قرق تورنچی سنه محمد رحیم بابا آدم لر جنراچی ملا دیورلر آنک اوی و یوسف آغه و نازولی اوی که بز م قبل کاهمن آلمش و سیف الله بای بولر بارچه سی روس دیواننده غی اویلرینی کورریب بولنده کلتور دیلر و بعده ذلک محمد یار بای و ترجمان خان

سید آغه و غیرهم کندیلر، نام و بر دیلر، نصیب الله بای قدر اول خانه ده نماز اوقولوب و سنه سیمی ننگ عاجی تنبای بای مسجد اوشبو مسجد ننگ پادراشچی کی محمد اونوز سیکز یل صوگره یعنی ۱۸۸۸ نچی یل چوچک مسجد مز ننگ تعمیرینه بونده کلمشیدی، آیکوز مسجدی ننگ لوازماتنی مثلا یغناچ تیمور آزیق اوسته و خادم و جهل ماده سیهیدن آلتوب ایلی عربیه ایله بر دفعه کلوب توشدک تعمیر ننگ تمامه یقنلاشوب کیله سی جهه نماز اوقولور امیدنده ایسک قبال طرفه اوتوب وارن بر مهندس «آرخی تیمکتور» مسجد مزنی کوروب فصادقه «پلانغه» توغری کلمیور دیهرک ایشدن توفتاندی کیچه سی نصیب الله بای باروب سوزلشوب بر بناراس چاپان، ویکرمی بش صوم آنچه بیروب کوکلنی تابیدن صوگره ایرته سی کلوب ایمدی تیزلیک ایله تمام فیلسکز بعد الانام بوزلماز دیوب لکن تره زه ننگ بر چاپنه علامت قوبدی که آلدینغی بولمه ده آرتوق توشن رام آنک نشانی دور. اه «کلام محمد شاه»

ینه اوزون ملا سوزینه رجوع ایدالیم. بعده قزنجاری مرتضی بای مقصود فی ناش مدرسه صالدی بایلرنک همتی و حضرت ننگ سعی و غیرتی ایله اطراف جوانیدن طالب و طلبا جمع اولوب قش ائناسنده ایکی مدرسه طولو شاگرد اولوردی عقاید مرتبه سنه چه درس اوقولدی بو آرالقه صابانک شاه ای احمد ایشان کلوب حضرت آکا فزینی و بیروب بو ظهیر ایله قلعه ده نوعی قرده قضاکی خصوصاً بایقرا ایلی کلا بوگا مرید مخلص اولدیلر علم ظاهر و علم باطن هر ایکی گل بو دیوانده آچلدی بوی خوشی اطراف اربعه یه ساچلدی بو فیزو برله قضاکی ایچندا کی نوعی لر برام برام کلوب دوکاندارلر روس دیواننده قضاچی سودا کرلر بو دیوانه قرار ایتدیلر ایکی دیوان

بر محل حکمنده نماز جهه وعيدنى مسجدکه کلوب اوقور ايديلر
مسلمانلرنڭ عددى آز دولتلى چندان آرتوق دگلسهده سخاوتلىرى
بو کونگى ايللى مڭ يوز گىلى دن بلند واحسانلىرى زياده ايدى
شويله که هر پنجشنبه شاگردلرگه ضيافت يدرمک حمام يعنى مونچه
ياغوب يوژندريپ كرينى كيدرمک قش بولسه مدرسه نڭ اوتون
صوينى طيار قيلمق صوغوم. وتينده قوى صغريه ويرمک وقش اورنالرنڭ
دخى ايت ماى چاي وسيهى دن بازارچى لرى گلدىکه اون نان کبى
ما کولات حتى فلم قاره وکلغى لره دکين ويروب بويله خيرات ايدى لردى
ياز بولسه اق اوى تکب اولغه چقهق يراق ياوقدين کلن مسافى لره
مهمان نوازلىق قيلمق قدر حال بعضنه ات وبعضنه طون كيدرمک کبى
کورکام عادتلىرى وار ايدى اربيت ايبانپوص ديدكى دردى قطعاً
بلمزدى کوتارمه قرض ديگان کب اصلا بولهزدى آز کوب بولسه
بارى اوزلرينڭ ايدى فناءت ليک وقت خوشليک ايله کيچنورلردى.
«انتهى کلام اوزون ملا».

ايدى اوز بلدىکهزى يازاليم زيرا بوندى يوقارغى اخبار بزم
وجودمزدن اقدام وبعضى سى صبى لا يفوم وقتمزده اولدقدن غمى نڭ
نقلنه احتياج براقمشيدى. يوقارغى يازلمش ذواتلردن صوگره صديق باى
کلوب ايسكى يغاچ مدرسه نى ياقشلى ايدب تجديد ومسجدنڭ شمالنڭ
بر عيدگاه تعمير قيلدى بو ذات بر صاحب خيرات آدم ايدى ديوانقه
کردکدن صوگره بيش آلنى يلدن آرتوق تورمادى ياشى قرق نڭ
ايچنده ايللى گه يتمايوب وفات ايتدى. فرزند يوغيدى يورتنڭ ايکى
خاتونى فالدى مالنى قزاندىن آغالرى کلوب آلدى. مرضنڭ حج بدل
وغيرى واجبات ونوافللىرى اوچون يدى مڭ صزم کهوش روسى
وصيت وافرار ايدب وبوندىن ما عدا استانبولدن وفقى کتاب آلدرمقغه
مڭ صوم آچه چقارمش ايدى بو امانت قبالنڭ ابراهيم باى حج
کندکده آکا ويريلوب او آدم بولده وفات ايتمکله آچه وکتابلر
الدىن اله، قولدىن قوله کيچوب بارى بر تفسير تبیان، وبراين العابدین

وير لغت کتابى وانقولى کلدى باقىسى بي درک کتدى. بو صديق باى
عبدالرشيد اوغلى بگى تازارنڭ دور وفاتى ١٨٦٢ نچى يىل آپريلده
ايدى خدا رحمت ايلسون.

قلعه مز يوقاروده يازيلمش خصلتلىر ايله اون اون بش يل
مقدارى کورلپ توردى معلومدرکه انسان بر حالده بر قرار اولمى
آز يل ايچنده بايلرنڭ نيتى اوزگاريم همتى آزالدى بونڭ ايله
تورمىوب احسان ما سيقلىرىنى منت قيلهرق طلبه لره نسل اوزادوب
اماملىرىنده آزرده خاطر ايتدىلر بو سببىن دولت لريده زواله يوز
توندى. حضرتنڭ ده ياشى يتمش دن آشوب بقايه کتدى ذکر ايدلمش
حاله عسنه کلسى کان لم يکن اولوب بتدى. حضرتنڭ وفاتى ١٨٦٥
نچى يلدن ايدى. رحمة الله عليه. مرحوم بو استاذمز بو جانبده اولن
علمالرنڭ اشرفى واکهليلر شاگردلردن کوب آدم ايلگه چقب
قرالمش قضايه نى اسلام ايله آقارتمشدر جمله به استاذ اولن وسلوک
قيلن بر تقى ونقى ذات منقبت صفات ايدى قش کونى کيچهلر اوزاق
وقتده مدرسه به سحر دن کروردى نماز فجره دک انموذج وکافيه درسى
ويرردى بعدالاشراق مسجددن بي واسطه ينه مدرسه به کلوب فقه
منطق وعقايددن درس ايتوب ساعت اون برلرده وبعضاً پشيمنى
اوقوب فائتوردى استراحتنى فقط ظهر ايله عصر بينى اولوب اکثر
ايامنى روزه ايله کچرردى. بعداز شام عشا به قدر وبعد العشاء دخى
بروقته قدر قرائت مشق قيلدرردى يکرمى بش سنه درس وامامتکده
عمرينى اونکاريم وفاتى بعدنده اوغلى شيخ الاسلام قشقاردىن فائتوب
جاي نشيمنى ايلدى امتحانه واريم آخوندليک رتبه سنى آلوب کلدى
لکن ايامنده مدرسه مکتب منزله سينه تنزل قيلدى. بو ائناده
مسجدنڭ احاطه سنى حاجى عبدالله صوفى ابن وليشاه خشت ايله تجديد
ايدب تافته ويغاچ ايله بازارده بر لافکه وقف قيلبى مسجدنڭ شم
واوتونى اوچون. آخوند يکرمى دورت يل امامتک بعدنڭ حج شريفه
کيدوب هجرتنڭ ٣٠٦ نچى ذوالحجه سنده مناده وفات ايتدى خدا

رحمت ايلسون. من بعد مدرسة مكتب لكتن دخی فالوب بالکلیه فنا و خلا اولمش ایکن. علا حاجی عبدالستار بای هم تیله مكتب هیئتنه کردیکی مسه و عیزدور. احواله هده مسجد مزبورنک امامی ملا عبدالله اولوب حضرتنک کنجه یعنی توبچوک اوغلی دور.

دیوان توشد ککن باشب بو آنه قدر مؤذن اولنلر بونلردور

مسجد بنا بولمزدن مندم ملک آغه دیدیگی بر آدم اذان او فوردی مسجد بنا بولمقدن سوکوره اول مؤذن سلیم جان بابای بولدی ثم ملا عبدالرحمن الهلقب اوزون ملا بو اورونده توردی، ثم ملا سراج الدین بو خدمتی ادا قیلدی. اوزون ملاکه بو فصلک بر راویسی در ۱۳۰۸ نچی هجریه رمضانک یاشلری سکساندن تجاوز قیلب باخته قلعه سنده مدفون اولدی. ملا سراج الدین آغا که اذانه آوازی بلند نمازنی تمام تانی ایله ادا ایدن و قرآن کریمی خوش مقام و خوش العان ایله اوقیان ذات ایدی یاشلری توقسان آلتییه یتب ۱۳۱۳ نچی شعباننده وفات ایتدی. حالا مؤذن لیک لوازمیده حضرت مرحومنک بر اوغلی ملا طیف نورمشدر.

روس دیواننده مقیم مسلمانلر

لا فکه چی «دکاحچی» لر اولدین روس دیوانده توروب سودا لرینی اویدن صانو ایدر ایدیلر. نرسه صانیلن اوی نک اوستنه قزل بورلاندین علامت یعنی علم تکاردی آنملر سودا اوی ایدیکنی آنندن بلوردی هجریه ۱۲۸۰ نچی سنه لرد اوشبو کونگی اورنغه دوکان لافکه صالئوب بازار بولدی اویده صانو قیلوق مهنوع ایتلدی. بو بازار بولمش کوچه اولدین لافکه صالحه مخصوص و تعیین قیلئوب وانع قویولمش ایدی. مسلمانلرک استقامت لری ایکی جایده ایسه ده جمعه وعیدنی بوغنی دیواننده جمع بولوب اوقورلاردی. ۱۲۹۷ نچی سنه حاجی عرب شاه آغه روس دیواندن براوی قوره آلیب آتی مسجد وبر

طرفنی مكتب خانه قیلدی علی حده بر محله بولدی لر. بو محله نک احداثی بگی اوانغره امام ومؤذن، ومدرس، ومعلم لر نک تفصیل حالنه تصدی قیلنمدی ایسه ده بونلر نک مؤکلی ومسجد ومدرسه نک مربی سی اولن ذات اشرف الصفاقی یازمیوب فالدرمق یازیق کورنور. بانی مسجد اولن حاجی عرب شاه بای ابن محمد شریف ایام حیاتنده مسافر پرور اهل ثروت وسخادن اولوب مسجد ومدرسه نک تربیه سنده فصولیق قیلمش دکل ایدی لکن بویله ثواب ایدی نک میراثه مدخلی اولمقدن ورثه لری کندنه بکزمیوب حالا بو اجر عظیم حاجی عبدالستار افندیبه انتقال ایتمشدر شویله که مساجد ومدارس نک تربیه سنندن فضلا فحط لیک یلارده اهالی بلد و اطراف نک فقراسنه هر قش نچه یوز آدمه اوچ دورت آی آش نان برمک افعال حسنه سنی اجرا والتزام ایتمشدر. بو ذات فی الاصل قزانک تاشکچو قریه سنندن اولوب بلد آیکوزده پول نابوب الا ن قلعه مرقومنک برنچی بابی بودور. ۱۳۰۶ نچی سنه بر اوغلی وامام شیخ الاسلام حج شریفه کیدب دارالسلام اسلامبولده کهوش خنوی حضرت لرینه انسابت قیلب یاشلیک داکی بال صوی بایلق داکی مال بوی امثالی فعل لر نک کلسندن نوبه و رجوع ایدب سودا اختیارینی اوغول لرینه ویروب ترک دنیا قیلنمش کبی دایم ورد اوراد ایله مشغولدر نه یرده بر یخشیلیق ایش ونه جایده بر یاقشیلیق کار او مکانده وار دیوب ایشتسه آکا داخل اولمغه طالب و اویله ثوابه راغب بر ذات ذوالحسنت دور. هر وقت مدینه منوره مدرسه لرینه آچه یباریب وبوندن غیری دخی کوب اورنلره احسان ایتنک عادتنی لازم بلمشدر بوندن اوتری نامی ایراقلره کتمشدر شهرتی کهال یتمشدر. خدا مقصدنی مقبول ومطلبنی مبرور ایلسون. یارب صاحب خیرانک چهله سینه سعاده دارین میسر باد بالنون والصاد.

استطراد

دیوان بکرمی بش یل متداری آیکوز دیوان محکمه سی اسمیل توروب یعده سیرگیپول نامینه تعویب وبوننگل سویلنمک امر ایدادی ایسه ده ادرسلره

سیرگیپول بازیلوب آغزلا ده هنوز اولنگی اسمی باقیدر. آیکوز دیدکده بر نهرک نامی اولوب ناربوغاتسای تاغنگ شمالندن نبعان ایدر ایکنی اوچ مرحل کدکن صوگره طوغری غربه سیلان تا ایسکی دیوانه قدر واریب آندن جنوبه میلان ایدرک ارغنائی تاغنگ برابرنده بالقاج بعیرهسنه نوکیلور بجراسی بش یوز ویرست واردور یاز کونلرنده صوی از قالور ایسهده اول بهار تاشقونده پراخود، پاپور بورار مرتبهده طولو وشدله آقار، اهالیء قلعه ۱۲۶۰ هجریه نیفرینه قدر ایگون ایکمایوب آسلق همان سمیدن آلنوب نوردی مزبور تاریخ ایچنده روسلر قاقوتی بوینه ایگون ایگا باشلیدیلر ایکی اوچ یل صوگره نوعی لر فراول توپه دالاسنه چقب نخم ساچدیله ینه آلنی بدی یل صوگره نارون صولدن توغام آلوب اولجه مراد ناغی ایتاکنه چوبار آیفور واول اطرافنگ بولافلرینه ایگدیله، توقسانچی هجریه یه قدر آسلق پوطی بر صومدن کامیمیوب بر صومنی ارزان کوروب آلورلردی، من بعد قلعهنگ اطرافی کم کم زراعت ایله محاط ومملو اولوب اروچار ولبسی نواحیسنده ساکن خاخولاردن دخی یل بیل آسلق کلمکی کوبایمک ایله بغدادی پوطی اونوز تین بکرمی بش تینه قدر آلنوب صاتیلوب حالاً آسلقنگ ارزان قلعهلرینگ برندن معدوددور قلعهنگ بناسندن بو یاقی صو تاشقون وقتده قایق ایله کیچورلور ایکن ۱۳۰۰ نچی هجریهده اسلابوتکهنگ یوقاروسندن بر کوپروک صالمنش ایدی تاشقون ایکی یله قویمیوب آفریب کندی، آیکوز یک نظرده التفاته آلنیمور از صو ایسهده وقتی ایله اوزینی تانوتور کورنلر بونگ ظاهر قلتنی قویوب باطن قوتنی ملاحظه ایله ایشنی محکم وکارینی مستحکم قیبهق کرک گه حاشا ایمکاکی ضایع محنتی هباء اولمیه فافهم. اون اوچونچی سنه ینه شول جایده کوپروک صالمنشیدی بر تاشوایله ایشنی تمام ایتدی اثر فاندرمیوب آلوب کندی نکتته، اولده کورلمیان بر ایشنی محال صاتمق طرفهده اولن ساده اهالینگ باشلیچه بر عاده عتیقهسی اولوب بناء علی هذا آیکوز

صوینگ نفسندن قدیمده فازیلمش خریق یعنی توغام اثری معلوم اولدقدن اگر ممکن ایسه بورونقی آدملر صو چقاریب ایگون صالوردی شاید بر علامتی فالوردی بو صو سیماب کبی سیکوب صرتقه چقباز دیوبوب وبعض فارتلر بوکا اویورساک آد قویوب جنسندن آیریلمز اولکهدن چیتکه فایرلمز، دیهرک مقاللر سولیدکنن کمسه بو صودن جدول تارتمه جراتلیک اینتیوب بحاله فالمش ایکن ۱۳۰۰ حدودندن بو یاقی نچه جاییدین توغام تارتوب صو آفریب الائن آیکوز بوینینگ کوب جایلی زراعت ایله مملو وخیلی ایللر درامت تاپوب ممنون اولمشدر.

تالیفچه مز بورایه کلنچه که ۱۳۱۴ نچی هجریه یه مصادف اولن ۱۸۹۶ نچی میلادیهده مز بوربلدنگ اصل سکنهسی نفوس یوزندن مک بش یوز مقداری وملحقانیل ایکی مکه بالغ اولور، خانه حسابی آرغی یاقی برکی یاقی جموعی اوچ یوز عدد واردور، بونگ ثلثانی قزاق روس وثلثی نوعی قضاقدن مرکب اسلام اولوب موثوق وخرستیان مطلقا یوقدر. آیکوز قلعهسیکه وطن اصلمز ومسقط رأسمز اولدقدن بلدکمز قدر بونی تفصیل یازدق آیکوزدن صوگره صالنان قلعهلری دخی طرفدا للباب اختصار اوزره بیان ایدالیم بونلردور.

کوک تیراک دیوانی

آیکوز دیوانی توشدیکی ایله اطراف جوانندن قضاقیه فوج فوج تابع اولدیله حکومتنگ بر محکمه که اصل وضعسی اون بولصدر زیادهسیله اون بش ویکرمی بولصه قدر ترقی فیلور آیکوزه تابع اولن اورتیه جز ایلی بر دیوانغه کوبلیک قیلب هجرتنگ ۱۲۵۰ نچی سنهسی بونگ شرقنگ ایکی یوز ویرست مقداری مسافدهه کوک تیراک دیوانی صالنوب مرون ایلی کلا آکا ویرلیدی. روسچه کوبکاکتی دیرلر ادریسره بویله یازیلور ابریتیش اورنده یوقاروسنده جایسان کولنهچه جابراب ختای تولبعی قضاقدن بر نچه طائفه ایلنی قزاقوب مکمل بر محکمه بولدی، بو قلعهده اول امام قهرمان ملا وانگ اوغلی ثم ملا منافی ایدی ۱۳۰۹ نچی سنه وفاتی بعدنده اوغلی جایگیری اولدی.

فقال قلعهسى بناسى

روسىبەنىڭ بو جانىبە قەدىم قويدىقى فقط فضاغ قىصدى اولمىيوب
 تركستان تاشكەند ايالتىنى تصرفنە كىچورمك افكارىندە اولدىقن ابتدا
 ايلانئىدىى تابع ايدىب يول بىر تامين ايتىمك حكومتىڭ باشلىچە مطالعەسى
 ايدى، چونكى بويىل قىلەبىوب نوغرىدىن نوغرى بىە عىسكىر يوللامق
 عىسېر وڭخېرە يىتكورمك غايت آغر ايدى بونىچىون هر يىكرمى اونوز
 ۋىرست جىايە بر بىكىيت وەر مناسبتلى بىرە بر قلعه بىصاب بونىكل
 اطراف اربەھىنى بى خوف قىلىق لازم كلكدىن ۱۸۴۸ نچى مىلادىيەدە
 آيكوز دىواندىن اوچ يور آلتىمىش چاقىرىم مسافە بىن الجنوب والىمقرب
 فقال قلعهسى بنا قىلىندى. آيكوز دىواندىن صادر متاى اىلى بوگا
 ويرىلوب واول نواحى نىڭ قضاغىنى دغى آڭا قويدىلەر. قبالدە اوّل
 امام حاجى ملا محمد جان ايدى ۱۳۰۸ نچى ھىجرىيەدە وفات ايدوب
 اورنىنە اوغلى امام بولدى. ۱۲۸۹ نچى ھىجرىيەدە بو قلعه بىە وار مىشدىم
 مسجد بر ايدى حالا ايكى مسجد اولوب بىرنە حاجى ملا محمد ذاكر
 ابن حاجى دملا طىب مىجراب نشىن اولمىشدر. بو ذات ايلە يەنى دملا
 طىب افندى ايلە قبالدە ھى صحبت اولمىشدم اخبار ماسبقدىن سويلشدىكەزدە
 بىزە تعجب ايدىب آيكوز سىمى دن تجاوز ايتىدىكىنى يەنى بو ايكى
 بلدە دن باشقە جايە كىتىدىكىنى بلورم بو قدر اخبارى نە دن بلمشىسن
 وبويلە كلامى كىدىن آلتىمىش سن دىوب شائەدە بو بىتى سويلدى تىركا
 كندى قىلمى ايلە يازدىر بىب آلمىشدم بو مىحلە ابرادى مناسب كوردى
 بوندىن بىكا بر تفخر ظن ايدىلمسون موردى كلكدە عزىزلنىڭ سوزىنى
 ستر قالدرمىق قدر قىمتىنى بلەدىكىن اولور سوز قدرىنى بلەمىان
 سودا بى دن حساب قىلىنور. بيت

اعتبار وطن استعداد مانە تاثير ايتىز

توراقدە يىانمقلە طلادىن جلا كىتىز
 نە اهل بلاد اولمق ايلان نادىن صاحب كمال اولور
 ئەۋلاد گۈزۈپىسى
 ونە بىبابانلردە كىزىمكلە دانا قىابل چەل اولور
 كندى قلمىدىن صدور ايدىن عبارە بودور.
www.ewla.org
www.uyghurkitap.com

المتا قلعهسى بيانى

قبالدىن سهل سوڭرە بلكە بر بلدە آندىن اوچ يوز آلتىمىش ۋىرست
 مسافە تركستان طرفىندە المتا قلعهسى ئاسمىس قىلنوب فضاغدىن الوغ
 جوز وفرغزدن دغى بر پارچە ايل بوگا فرادى. روسىباستلاستىن مقدم
 بو جايە فرغانە خانلارى طرفىدىن الغار وزكواتچى عاملار ياتدىغىنى روايت
 ايدىب رحمة الله نامندە بر سر كرده روسىبا ايلە بو جايە صوفىش قىلدىغىنى
 سويلرايسەلردە مزبور رحمة الله چىمكىند حاكىمى ايكىن فرغزلنىڭ خىانتى
 ايلە تلف اولوب المتا اورنىندە كرك رحمة الله وكرك غىرى ايلە اروش
 صوفىش اولدىغى خىر صحىچ دگلىر قناعت نىڭ كلكدىكى ايسە خانلار
 مادەسندە يازىلوب كچدى مەلى معلومدر.

المتا لفظى بعض لىر قولنچە آلماى تاغ دىمك ايمىش «تا» لفظى
 بىلرچە «لى» «لىك» «لىق» معناسندە اولوب يوفارودە «تار بوغاناى»
 «آلتاى» مادەلرنە يازلمىشدى. تاغ لفظى مخدوفدر وبعض لىر
 «عالم آتا» دىدىكى بر بىز ركوارنىڭ نامىنە منسوب اولدىق بو عزىز
 باشقە آتالركى كىنئد ونبە توغ وبابراق صاحىبى اولمىيوب مقبرەسى
 مستور تىربەسى مغمور بر ذات ايمىش. بو شەھر سېرىا ايلە تركستانىڭ
 مركز تجارتى اولدىقن تىز زماندە ترقى تاپوب آز بىل اېچىندە آباد
 اولمىش ايدى ۱۳۰۴ نچى ھىجرىيە رمضانندە زلزە دن خراب اولدى
 ايسەدە اھالىسى تىكرار اول موضعنىڭ تەبىرىنە سعى ايدوب
 اوڭى جىالئە يىتكوردىلر الا ن بىن الاسلام المتا اسمىل
 سويلنوب مىحكە ومحاكىملردە «ۋىرنى» دىوب يازىلور. زلزە
 يىللىرىدە بو جاينىڭ قدىم بر شەھر عظيم اورنى اولدىغى علامتلىرى
 كورىلوب بر جايلىرىن اونوز فرق آدم نىڭ جىسدى تابلمش اولدىقن
 او شەھر دغى بو كىبى زلزە دن خراب اولوب آدملىر نام استونندە
 قالدىغى وبر خانەدە بويلە جەمىيت اولدىغىدىن عىسكىر خانە اولمق

احتمالی اجرا ایتمش لردور، ویر اورونلردن عمر نامنده تنکه لر
 تابلدیغی اسلامک قرن اوینده وار شهر اولدیغنی استخراج ایدرلرسده
 بو ادعایه داعی اولن تنکه دن بری الهزه توشوب آندن حضرت
 عمرک دره می اولدیغی روشن بلنمپور، ودغی اسلامده ضرب سکه
 هجرتک یتمش بشنده ابتدا عبدالملک بن مروان خلافتک واقع اولمقین
 حضرت عمرک دره می دیهک توار یخ لره موافق کورنمپور مگر عمر
 بن عبدالعزیزک دره می دیهک اوله نقشنده عمر اسمنه موافق وعدل
 اسمنه مشابه سوزلر وارغان لفظنه اوخشاش بر کلمه دغی بلنور
 عمر اسمنه، نظراً عمرین نك برینه حمل ممکن ایسه ده میزانه آلدقنه
 اسنادی صبیح اولمز شول که حضرت عمر ایامنده دره می صوفلمش
 اولمپوب صوگره غی عمر خن ایله ملقب دگلدر، بوبلده نك اماملری
 اول اسحاق آخوند ابن احمد ایشان ایسی، بعده متعدد معله به
 بولنوب هر مسجدده بر امام منصوب اولمشدر.

المتانک اراضی سی ماراءالنهر کبی میوه دار وخوش هوا
 اولدقن روسیه لو بو بلده نك حقنده، ترکستانسکی کرای سبیراسکی
 رای، یعنی ترکستاننک چیتی سبیرنک جنتی دیوب مدح ومبالغه قیلورلر
 اما کورنلرک بعضی شهر مزبورک شائنده بو تعریف غیر تام یعنی
 ناقص بر کلام دیورلر، جنته تشبیه ایدرسه ینه فافع دگل لردور،
 مبالغه صدعزار دیدکاری بوندن کنایه ایمش.

بلده لپسی بیانی

لپسی قلعه سی ایکوز دیوانک جنوب جانبنده توغری یول ایله
 اوچ یوز ویرست مسافده بر بلده معموره دور موقعی تاغ ایچنک
 اولدقن اوتون چوب موفور اومارطه، زنبورعسللی و فواکه جیلی
 موجود اولوب بری زراعتنی قابل وهر کسبنی شامل دور، اهل
 تجربه دیه مشرکه شهرنک محی وموضع بحر عظیمک ساحلی یاکوه
 بلنک داخلی اولسون، بو بلده به صادقر، قلعه نك اوتوردیغی

اورنی اوی جایلار، تاغی چوبار آغاچ صوی لپسی اسمنده اولمقل
 السنه قضاغه اولگی نام سرد نوعی آراسنده ایکنچی روسیه اخیرغی
 اسم ایله سویلیک دور، لپسی صوی تاغ دین آشوب صحرا به توشدک
 توغری شماله جریان ویر نچه صولر دغی فوشولرق آفدق دین صوگره
 غربه میلان ایدرک بالقاج کولنه مصب اولور بو کول ترکستان نك
 شمالنده واقع طولی تخمینا بش یوز ویرست و عرض وسیعی یوز
 ویرست مقداری اولوب غربی بدیغت بیتباق چولی دور، شرقا لپسی
 جنوبا ایلا صوی و بو ایکی نك بیننده آلا تاغ نك غربه آفان نه قدر
 صو وار ایسه کلسی نك مصبی بو کولدر شمالدن ایکوز صوی
 دغی بوکا توکولور. بالقاج غه توکولن یدی انهارکه اصطلاحمزه بولنره
 یدی اوزان دیورلر: ایلا کول، صوفراتال، باسقان، آقسو، صارقان،
 لپسی صولریدر بوکا یدی اوزان دیورلر، آلا کول توکولن یدی
 جعفرکه چنلی اوچ تنک ینه آلا تاغ دن آفان اوچ صو ایله بولنره
 یدی صو دیورلر، اما آلا تاغ نك شرفندن آفان یدی انهار دغی
 وارکه ختای حدودنده دورلوب کولنه توکلور قضاچ بوکاده یدی اوزان دیورلر
 اوزان بیهک نهره اطلاق ایدیلوب صو کچک نهره سویلنور، بالقاج کولی
 طرفمزه اولن کول لرک ایگ کتسه سی اولدیغی چون آدملر بونی دیگزر
 ایله تعبیر ایدرلر، یدی اوزان نك بیانی علی حه بر فصل اوزره یازلور.

هجرتنک ۱۳۰۶ نچی سنه لپسی قلعه سینه واردغمه باغ راغ و تاغ لری نی
 سیر قیلپ بلند و بیوک قلعه لره اشدق اطراف جوانبدن کوب جایلر کورنور
 ایدی بو آنک شهرنک امامی دملاحسین حاجی سویلدی که ۱۸۵۴ نچی میلادیه ده
 استاذ مزیمه صادق حضرتنک خدمتک اوشبو بولان بولاغنه کلدک بولان نك
 خسان و تنی ایدی اولنده یانلق « الخاواسکی مایور» آدملر
 صفالی مایور دیرلر قضاقتی جمع قیلوب یگی فراغانلرغه آنط ایتدردی
 ایکی آی مقداری یاتوب آندن فایتدی بزلر کندکمز ایله اثرات
 کلوب توشدی ایکنچی یازنده آلتمش اوبلوك خرستیان فزاق روس
 خدمتنی التزام ایدوب بو جایده قرارلندی لر او سنه زیمنانکه یعنی

بىر اۋى ايلە قشلاب ياز نەدە يىپاچىدىن عمارت قىلدىلار او وقتدە قراغايىنك
فالونلغىندىن كون كورنەزدى تاغە چەقدە يولى بلنەزدى يولسىز بىردىن
مطلقا يورلەزدى روس توشىدىكى بىلدىن باشلىب سوداكر كىلدى
ايللى آلتىنچى بىلدە ملا طيب امام بولدى ايللى يدىنچى بىلدە ملا منصور
قارى آدملىر صفا قارى دىرار امام بولدى بونكلە نچە يىلەر توردى
بەدە يىكى زاكون چەب اويان ناي نچالنيك «اردانوفسكى» كىلكدە
سىركىپول محكمە سنى بونە كوچىدى بونكلە بىلە كلوب امامتليككە
توردىم. محكمە كوچىدىكى وبزم كىلكىز مك سىكىز يوز يىتمىشچى سەنە
سنتبەدە ايدى احمد باى اويونە نماز او قولوب توردى سىكسان دورتنچى
مىلادك ايبول آيندە زمين مير «زىمنا مير» كلوب غورد بىرىنى اوچىب
بردى و مسجد موضعن تعيين قىلدى. هذا كلامه ملخصا.

غورد بىرى دىدىكى بولان بولاغىنك غرب طرفى دور بو بىلدىن
باشلىب اول جايقە عمارت قىلدى آستلى اوستلى مرتفع بناىر سالدى
لىكن مسجدنك بناسىك بر آز كفت كو اولدىسەدە اعتبارلى و اعتمادلى
آدملىر امام طرفىدە اولدىقن مخالف لىرنك سوزىنە باقلىمىوب مسجدنك
اساسنە مياشە ايدىلدى مع مافىە اتفاقىزلىق مسجدنك مادە سەنە كاملىك
قىلب غارچىن پول جەمەنە مجبور اولدى بوندىن او تىرى امام حاجى
حسین آندى هر جايقە غطلىر بازيب سىمى و آيكوز اغناىلردىن و قضاى
باىلردىن دغى اعانت يتوب امام مشار اليهك سعى و غيرتيلە مك اوچ
يوز اوچونچى هجرىدە بر بىوك و گوزل مسجد جامع انشأ و ايجاد
ايدىلدى اللهم ثبت بنيانه آمين. سابق دملا حسين حاجى علم چەتندىن
الان بو جانبە مسلم الكل اولن ذاندندىر مدرسە سەندە هر فن
اوقولور. نفس قضاينە دن قارى بولن بو آتە قدر كورلەماش و ايشىلەماش
ايدى بونك آلدن بىن بر نچە باشلىر حفظ كلام الله قىلب قارى بولدىلر
بنا بىرىن اهل شەردن شەرتى ايلايىتەدە آلدە و جەملەنك نەزدە عزى
كەمال دورە بوؤذات كرك مباحثە و كرك مناظرە و كرك عادىنچە عادى
سوزدە بر كەسەنك سوزىنە جوابسىز سكوە قىلدىغى معلوم اولمىوب

غنايت سوز چەن دوركە قضايقە چچەن دىورلر. خدا سلامت قىلە
قرلچاروسىمى پالاددىن باشلىب آنلردن سوكرە سالنان بو طرف قلەلەرمىز
امام مؤذن و صاحب خيرات اغناىلرىنى الف با ترتيبندە يازىب با
الحادە انشاءالله تفصيل حالى دغى بيان ايدىلور.
اوياننك استقامتى بو قلەدە ايسەدە قلمدە سىركىپول اويان
ديوب يازىلوردى مك سىكىز يوز توفسان دورتنچى بىلنك اوڭلى
لپسى اوياندى ديوب يازلمغە امر اولدى. بو بىلدەنك اوى مقدار
تخمينا بر مك، و نفوسى تقريبا بيش مك قدر اولوب بونك ربع
اهل اسلام اغيارى كوفيس مشچان و قزاق روسدىن مركب و مجتمە
روسلردىر.

اوغرى يار ياخود الوغ يار قويهسى

سەنەسى لپسى ايلە بر حىن دە آيكوز دىواندىن ايكى يوز و بىرسە
و توغرى يولدىن يوز ايللى ژرست مقدارى مسافە بىن الجنود
والمشرق اروجار قلەسى بنا ايدىلدى. بو جايقە روس كىلكە چوچكىد
ختاى چەب روسىيە بى اول يره قويمىز اوچون تمام اجتهاد ايدىب سويلشور
غىلى نرى بىرى بولشسەلردە غتاينك سوزى نفوذ قىلمىوب قايتدى
عدود مئانچى دن تعيين لندىكە اروجاردن ايكى منزل چوچك طرفە دور
بو حىن دە قلەه باشى و عسكر باشى «بارانوف» اسمندە بر مايور ايدى
«مايور» مك باشى دىمك ديوب بعض توار يىخە كورنور اصلدە اجنبى دور
آلنوب روسىيەدە مستەمل اولمش اولە بو قلەدە اون بيش يكرە
اوى مسلمان باشقەسى قزاق روس ايلە غاخولدىن مركب اجناس مختلفە دور
اوى حسابى ايكى يوز مقدارى اولور. مسلمانلر اوچون حاجى عر بىش
مك اوچ يوز سەنەسى بر خانە آلوب اوچ دورت يل اذان افامتل
آندە نماز او قولوب تورمش ايدى بەدە يوقارودن اذان ايتمك ممنوع
ايدلمش ايسەدە اون اوچونچى سەنە اذاند اذن و مسجد بناسنە رخصت
ويرلدى اون دورتنچى سەنە مسجدنك تمامى ايلە بختيار اولوب ملا
عبدالحق بيكايوف امام نصب قىلدى، لپسى اوياننە تابعدىر.

صارقان قریهسى

هجرتك ۱۲۸۵ نچى سنەلەرنەدە قبال ولپسى بېنەدە صارقان قلعەسى
سالندى مترجم فقير سەكسان توقۇنچى سنە اورادن كچدكەك مسلماندىن
ايكى اوچ خانەد كاندار وارادى اھالىسى نك اغلبى غولجە بوزغونلغندىن
چقان ختايلر ايدىكە اول ېردە توطن وتنصر قىلمەشلىر. ۱۳۰۶ نچى
سنە كوردكەدە قلعە خىلى نككتر تاپوب قزىلجارى عبداللە باى وسيد
باى ديدىكى ذاتلارنك ھىتى ابل مسجد ومدرسه ايجاد ايدىلوب كامل بر
خەل مسلمان چمە اولمەشلىر. چوچك وغولجەبە ختاي توشدككن صوكرە
مەزبور تنصر ايدىن ختايلرنك خىلىسى ووطن لرىنە غايتوب اولگى
دېننە رجعت ايتدىلر يعنى بچوس لکنه كندىلر. بو قریه قبالغە تابعدر.

باخته قلعەسى

چوچك بوزلدېغى نك ايكىنچى يازنە باخته تاغى ايتاكنە روسبەدن
«الغار» «انراد» كلدىكى دونكانىلر وارېب ايكى اوچ آدم تلىق
ويروب قايتدىغى چوچك مادەسندە يازلمشدى. دونكانىلر كوتارىلوب
مناصە كندككن صوكرە بو انارات كوك تومە صوبنە قرارلنوب الھالە
ھدە باخته قلعەسى ديدكلرى بودور. قضاق كوك تومە دىرلر. ختاي
«اوى تاگزە» اسمى ابلە سويليورلر كە قدىم بو اورندە اولن قراول
«بېكىت» بو نامدە اېمەش قلعەدە بر آز مسلمان چمە اولمەش ايسەدە
توقسان بىشنچى ھجرىيە قىر بىش نمازى اويلرنەدە اوتاب چمە
وعيد نماز لرىنە چوچك كە كلورلردى. توقسان آلتىنچى سنە حاجى
عربشاه باى نك اوپنى مسجد قىباب ايشان عبدالمنان خواجە امامتلىك كە
اوتوب توردى چمە نماز ىدە وفولور بولدى فقط نماز عېدكە چوچك كە
كلور ايدىلر. بعدە حاجى رمضان افندى حج كندكەدە بىش يوز صوم آچە
مسجدكە تەبېن قىلب بوگا ضمىمە ھەزە باى مقصودق تە قوم لرى نك
ھر برى على قدر فوتھم يردم نىكارېب آپكوزى حاجى عبدالستار

باى وحاجى عربشاه باى واخېردە بو كەمبە چوچك بايلرندىن چمە ارېب
وسمېدە حاجى واصل باينك وارثلرىنە عط ياربىب آنك غېرانە چقارمەش
آچەسنىن دخى آلتى يوز صوم اعانە كلوب ۱۳۰۰ ھجرىيەدە بر
گوزل مسجد بنا ايدلدى. «اللهم ثبت اساسه»

مسجدنك انشاسنە انشاد ايدىيان تاريخ بودور

بو مسجدنك بئاسنە توشوب تاريخى بىك اولى
صيانت ايتكاي آفاندىن جناب حضرت مولى
تھام بر ماكدە اوچ يوزدە كەلالتە ابرشدى بو
قبول ايتكاي عباداتى جناب ربى الاعلى
صفر آيندە چمە كون ختمەلە افتتاح اولدى
مقدر ايلە يارب ظفر نصرت لرى اجلى
تاريخى بىك اولى تاريخ توشمشدر.

ابتدا بو كەمبە مترجم وارېب خطبە وجهە ابلە افتتاح ايتدكەزدن
صوكرە ملا عبدالقيوم الملقب «صارى ملا» محرابە اوتوب توردى،
ثم ملا عبدالحق ايكى بىلە قرىب امام بولوب آندىن اروچار قلعەسە
كندى، ملا عبدالقيوم ايكىنچى دفعە امام بولدى بو ذات ۱۳۰۸ نچى
سنە حج شريفە كىدب اورندە محمدسید خواجە الملقب «قارە ملا»
نائب قالدى. صارى ملاء سابق طريق مدينه منورەدە وفات ايتدككن
مذکور قرە ملا امامتلىك دە قرارلندى ايسەدە اھالىسى اتفاق اولمىوب
بر سنە بعادندە بونى عزل وايشان عبد المنان خواجە ابن تورسون
خواجە بخارىنى امام نصب ايتدىلر بر بىلە يتاز يتەز بو ذاتى دخى
خلع ايدب اھالىسى بالاتفاق ملا محمدجان بايتتچە ابن ابراهيم چانېشونى
بو اورنغە كوچلپ قويدىلر امامتلىك بونك نامندە اولوب محرابغە
نيابة مؤذن عین الدین ابن عبدالرحمن اوتوب توردى بر سنە بعادندە
سېمى دن ملا نجيب قارىنى دعوة قىلب بو ذات برمك اوچ يوزاون

برنجی سنه سلخ شعبانہ کوب بحراب نشین اولدی. باقی احوالی باب نونده بیان ایدیلور.

قلعه بنا بولدقندن بر یاقی اهالیسی اطراف ونواحیسی ایله کلا اترائتای نچالنیک اداره سنده اولوب مسجد بنا بولدیقی سنه اوچاستکاوای محکمهسی آچلدی قضاقدن بش آلتی بولصنک نظاراتی بوکا ویرلدی. ابتدا اوچاستکاوای محوئیس نامنده بر آدم ایدی. بالکاجین کونصلاک وقتنه تصادق ایتمکله تیز فرصتده کندی اورننه زمانیک افندی کلدی بو دخی کونصل ایله چقسامیوب رجعت ایتدی. اوچ یوز سیکزنجی سنه تیلغراف تارتلدی ایکچی یازنده کومروک یعنی تاموجنای آچلدی وبو یلده سوداگرلرنک الغوتی یعنی سودا ترخانلغی تمام اولوب تجارت اوچون کاپیتال نزلادیلر. بو قلعه نک اهالیسی بر یوز ایلی مقدار خانه اولوب بونک نصفی اسلام فصورى غرستیان روسلردور.

جایسان قلعهسی

نیمور صو جیمناى سامنده ایکی صو اولوب مسلمانلر قلعهی بو اسمده سویلیورلر روسلر جایسان دیورلر. چوچک شهری نک شرق صیفی سنده ایکی یوز ویرست موضعه واقع اولمش بر بلده رعنادور. جایسان دیمک منغولچه «بی» «ویک» معناسنک اولوب قدیم بر زمانه جایسان کولنه بونام ویرلمش اولدیغی «تتار منغول» ماده سنک تحریر ایدیلور. بو کول قلعه مرسوم دن اوچ دورت مرحله بعد مسافه ده ایسه ده روسلر قلعهی بو اسمده اشتهار ایلدی. ایرتیش صوی جایسانک اورتاسندن آفاری برینه قوشولمز دیورلر. بو کولده انواع سمک موجود اولوب قیمت بها قزل بالیق ومیکره بالقلر واردور. کولنک طولی نخمینا یوز وزیاده چاقریم عرضی نصفی دور دیرلر.

بو قلعه ده اول امام عرف الدین نامنده بر ذات اولوب «آق ملا» دیب ملقب ایش بونک ایامده نوبت ایله بریل بر آدمک اوینده ویریلینه بر آدمک اوینده نماز اوقولوب نورمش. بعده ملاظریفی بعده ملافضل

علام ابن ابوبکر حاجی امام بولمشلر مخصوص برکچک اوینده نماز اوقوب نورمشلر. فضل علامک اماملیک ایامنده که مک اوچ یوز برنجی سنهسی ایدی حاجی تپورشاه ابن حاجی حسن اتفاق اهالی ایله بو مترجمی ختم که تکلیف قیلدیلر آت ییاریب آلدردیلر بورونغی مسجد قیلمش خانه ویرانه اولدقندن معطل فالوب تاقته دن سایه بان ایچنده نماز اوتاب تورلردی آنده ختم اوقولدی. بعده اهل خیراتدن حاجی تخفت الله بای اول جایه بر مسجد بنا ایدب سابق ملا علامک وفاتی عقیبنده ملا ولی الله انواروف امام وصاحب بحراب اولدی بونک ایامنده ینه بر مرتبه واریب ختم ایتدک. «تقبل الله منا ومنهم» سنه اوچ یوز بیس ایدی مزبور ملا ولی الله افندی هر فندن خبردار خصوصاً علم تاریخ وایامه مهارتی وار مؤلف جغرافی ورسائل ذکی الطبع بی طمع ذات معالی سماتدر ترجمه حالی باب الوارده یازیلور انشاء الله. قلعه مشار البهک غرب جانبی وجنوبی تاغ شرق وشمال طرفی آچیق صحرا اولوب موقعی مرغوب هواسی محبوب اهالیسی گوزل نماز خان وصاحب دسترخان مسافر پرور محب علمأ آدملردور. شهرنک جسامتی آیکیز بلده سنندن انک الوغراق اولوب کوبراکی روس نصفنه قریب مسلماندر ملا ولی الله افندی ترک امامت ایدب تجارت ایله شغل لندکن ننگره ملا ذکی نام ذات معالی صفات بو جایه منصوب بولوب حالا امام اودور.

پارکند قلعهسی چیلک و قراقول و نارون قلعه لرنک ذکر و بیانی

هجریه ۱۲۹۹ نچی سنهسی که میلادنک ۱۸۸۱ نچی یلی اولور شهر غولجه ختایه فایتوب ویرلدیکی ایله اوچ یوزنجی سنهسی اورنه جزء قضاقلرنندن اوچ بولص قزای ایلی تماما ختایه کندیلر غولجه ده ساکن ترانچی ودونکانی روسیه برینه کوچوب پارکند و اطرافنده قرار ایتدیلر. بو بلده نک بناسی قریب العهدده ایسه ده خیلی ازدحام

و غلبه ليك اولوب بعض ار قولنچه فرق نچه مسجد بلکه زياده محل به
منقسم اولديغنى خبر ويررلر.
اهل علمدن نظام الدين آخوند نامنده بر ذات منقبت صفات
جيبع امام و علمالرنك باشلى وجهل اهل شهرنك قاضيسى بودور
ديورلر، تولدى و تحصيلى «ايللا» ده اولوب آز اوقومش ايسهده كوب
بلمش آدم ايمش. رسى عقايد مرتبه سنده بلکه آندن دونده
قالمش ايكن عالا توشيح و تلخيص ملا جلال و حكمت فن لرندن
تدريس ليك ايدب الهامى و خداداد اولديغى مسهو و مزدور. آفرين
آخوندمغه خدا ازدياد ايلسون انسانك استعدادنه كوره اجتهادى
اولسه فرشته صفت اولوب فرشدن عرشه صعودى امكاندن ايراق
اولمز. و بر محل نوعى دخى و ارکه امامى قارى عبدالرحمن نامنده
اهل سلوكدن بر ناياب نادر الامثال ذات ايمش و بر جامع جديد
اصول چينى «ولى» بارك همتهل ايجاد ايديلوب مزبور باى جامع
و جماعهسى ايله جريده و حوادث نامه لرده نامى مسطور و طرفمزده سخا
ايله صيت و صداسى مشهور بر آدم دور.

و قبل ذلك چيلاك و فراقول و نارون قلعه لرى احداث ايديلوب
بونلر قرغز طائفه سينه ركز اولمشدر. فراقول قلعه سنى اسبق كول
دخى ديورلر ايدى حاضره پرژوالسكى نام سياحه منسوب ايديلوب
آدريسلره بويله يازلهق امر و فرمان فيلندى. اسبق كولنك بيانى اوردا
فصلنده بر آز ايتولوب اوتمشدر لازم ايدن او فصله مراجعت ايله.
ايشته روسيه ناك بر جانبلره جايراب جايلوب ايلر ولد يكي بوندن
عبارتدر كه سالنان قلعه لره ١٣٠٠ هجره به گه قدر بترتيبهم يازلدى.
المبتدان چقب تركستان و يرغانه و بغارايه قدر استلاسى خوفند خانلرى
ماده سنده يازلهشدى تكرارى حاجت كورلمدى. الحاله هده روسيه
سرعدى شرقا ختاي و تركستان چين جنوبيا افغان و قرانكين غربا
هرات و ايران زمين ايله همحدود اولوب تورمشدر.

يازمش فلاءك بعضنده خصوصا آيكوز قلعه سينك نوعى ديوانى
ايله لپسى نك غورد يرندن آدم سوياكى چقار ظاهرده كورستان نشانى
معلوم دگللسهده فازيلدقده كوريلن علامتلى مجوس و مشرك مينه سنه
اوغشاركه باش آياغنه كول «رماد» سالنمش كوزه «چولماك» و بعضندن
سقينه سرغه و بلازوك كى اشپالار تاپلور. لپسى قلعه سى قربنده
بر قلعه اورنى وار آندن ختاينك كوك خشتى و بعض اسبابلارى
چقار ديورلر. بر قضاى اول جاينى فازوب خيلى كهوش تنكه نابوب
آلمش. بوئى اويازناى نچالنيك ايشتكده تنكه سنى آليب كوروب
بر نچه سنى خزينه به فويوب پولنى ويرمش من بعد فازمقندن منع
فيلمش يعنى قازمه ديمش بو تنكه نى كورمك كه آرزو قيلب آدم لركه
تابشرديم هيچ قايسى عهك فيلمادى صاتوب آلان بر سودا كر كورمكه
دخى ويرمى كورمكندن مقصدم آنك خطنى اوقوب سنه سى نه
زمانده اولمش قايسى خانك وقتنده صوفولمش اول كوندنه
بو جايلر ككمنك تصرفنده اولمش فقط بوئى بلهك اوچون
واويله بر شى آندن استفاده قيلمق اوچون ايدى والا بر درهم نه
قدر حاجت ادا ايدر آنكله كم مراده يدر بلهم اول بى تميز نچار
آنى تقب صافلب نيلر اوزينى و آناسنى ذكردن بيلر يعنى نام نيكنى
آكمقندن محروم ايلر. فقيره كوسترسه ايدى آندن بر اثر بلوب
فلان ابن فلانك النده شويله بر شى كورلدى آندن بو معنا استنباط
ايدلدى ديه آدى قلمه آلنوردى. اولدكده خير ايل آكلوردى
بى نصيب بوئى ملا حظه فيلميور بويله اثرنك قدرنى بيلميور. زيرا
خدا بر بنده سنى آدينى آردنده فالدرمق استمه سى آنى مهسك ايد
ديهشدر. والسلام

نايمانه مخصوص سالنمش قلعه لره هر برى ترتيب اوزره يازيلوب
طرداً للباب الوغ جزعنك تابع اولديغى قلعه لره دخى قلمه آلنوب
اوتدى. اما آرغون ابلى نايمانندن مقدم روسيه به تابع اولديغى مقرر
ولكن آنلره مخصوص محكمه لرنك كه بيان اوله، كوچه تاو، فرانكول

ديوانلر بىر تارىخى بىر مەلۇم اولمىدى. الا قىر قرالى ديوانىنىڭ تەفصىل
 ھالى غەرىمىلەر ھاجىز مالا بولدى. شىبىلى افندى جوھرى ابن ھاجى عطا
 جان بخارىنىڭ ھەمەت غەلىپىلە بوگا العاق ايدىلدى مزبور ذات كرامەت
 كەندى ايلە يازىپ ياردىكى رسالەسى بىبارتە درج ايدىلۇپ اخىردە
 مەكتۇب مەزغۇبلىرى دەئى ئۇم وەلاوھ قىلنۇر انشاء اللھ تەالى.

قىر قرالى ديوان خصىصەندە مالا يولداشباي افندىدىن كەلمەش
 تارىخچە بودۇر كە عىنا نەسخە ايدىلدى

تېمە باسما سەبھانە و تەالى

قىر قرالى قىرەسى عرض خط استوا اعتبارى ايلە ٤٩ درجە
 عرض شمالى ايلە مەبدا طول پىر بورغ اعتبارى ايلە ٢٥ درجە طول
 شەرقىدە واقع دور دقايق و ئوانىھە دەقت ايدىلدى. نەفس قىرە قىر قرالى
 نام جېلگ جىب شەرقىدە يىغاچ لك سېزە لك چىنزار خوش ھوا مۇھىتە
 اولوب اوچ طرفى يەنى شەمال غەرب ھەم جەنۇب طرفى تاشلى يىغاچلى
 طاغ ايلە محاط اولوب يالغىز طرف شەرقىسى آچقەر جېلىنىڭ طولى
 شەمالدىن جەنۇبە فرق و عرضى شەرقىدىن غەربە اون بەش و يەككەمە ئېرىست
 مەقدارندە دور قار قرالى ھاۋى كورنەشە مەسلسل جىبالدىن مەنقەچ كورنور
 ايسەدە اصل خەلقىنى تەتقىق اولنە غەربى و شەرقى سەندەكى طاغلار ايلە
 مەرتبەت ايدىكى ظاھەر الۋور. آرقە تەسەبە قىلنەن اوشبو اورطە يوز
 قەرغىز قزانلرىنىڭ و طنى اولن طاغلار نەفس الامردە بىلندىلەك دە اولوب
 غەربىسى اس سز ھولناك اولان بىدناس نام صحرا و سىيەدن
 بەدا ايلە كاھى بىرى بىرە مەرتبەت و كاھى بىر آز فاصلە ايلە مەسلسل اولان
 كىلىپ جىبال دىنانىڭ اسلى مەقامندە اولوب بو طرفلردە آلا تاغ نامى
 ايلە مشھور اولان كىندە كوش ھىمالاى و قويمان لوبە بىر رابطە خەبە ايلە
 مەز بولۇپ بۇنىڭ ئۈستىگە بىر قانچە جىبالنىڭ شەرقىسى آچقە طاو ارسالان طاغلار بىنە
 ئۇلۇب بۇنلار ايسە اق جىبالى قونۇر چاۋلى جېلنە و آنلر طار بوغاناى

نام سرە تاغە مەسلسل ايدەردە بو طار بوغاناى جىبالى بوئە موبىناقە
 جەنۇبىسى آلتاى و قارادەنە شەمالىسى مەرتبەت اولوب بوئە موبىناقە قزانى
 طار دىنلان آلا طاغنىڭ بىر شەبەسى ايلە مەربۇطدۇر. اوشبو مەرتبەت
 خەبە ايلە اصل جىبال ھالە موقەئدە اولان ھىمالاى و كىندە كوشە مەرتبەت
 و مەسلسل دىمەك مەمكەن دور. آرقە دىمەك نىڭ سەبەبى موقەئىنىڭ غەلبەتتى
 اولوب بو ارفەئەكە دە دەلىل قويسى مەبدا جىبال آرقە اولان تەسى
 آتقان و پولاط و قوبلى باى نام جىبالدىن آچقە طاو طار بوغاناى
 اتصال ايدىنچە مەسلسل اولان جىبالدىن نەئەن ايدىن چىشمە و نەبەرەلر
 كەلسى يەنى شەمالى سەندىن جارى اولان شەمالە جەنۇبى سەندىن
 جارىان ايدىنى جەنۇبە طوغرى راھى اولماقتۇر. ھىچ بىر
 نەھر و يىنۇع يوقدۇر كە ٦٠ درجە عرض شەمالدىن جارى اولوب
 آرقە جىبالنى كىسۇب جەنۇبە اوتە و فرق درجە جەنۇبى سەندىن شەمالە
 طرف جارىان ايلە بىنە آرقە سرە طاغنى اوتە كىسۇب شەمالە آقسون
 مەبداى اولان تەسى آتقان و آنىڭ مەسلسلى اولان جىبالنىڭ عرضى كەرچە
 نەصف و اوچ درجە قەدر ايسەدە آرقەنىڭ چاق و سەندە جىبالنىڭ عرضى
 ايكى و ايكى و نەصف و بەئەزا اوچ درجە قەدر دور قىر قرالى ولايتىنى فقط
 بو جىبالدىن غەربەت اولمىدۇر دورت طرفىدىن و سەعت صاحىبى چول
 و صحارىدىن دە مەركەز اولن بىر ولايتدۇر كە طولى غەرب طرفىدىن چول
 نەزدىن بەدا ايلە سەبەبى پولاط خەدودنە قەدر تەخەبەنە بىدى يوز و يەرىست
 و عرضى آقەولا خەدودى اولان چەن قرا نام موقەئەن تابلەخش جىرە سەنە
 قەدر كەدا دورت يوز ايللى و يەرىست قەدرندە اولوب نەفس قىرەدىن
 افصاى خەدودى شەرقىسى و غەربىسى بىش يوز و شەمالى ١٢٠ و جەنۇبىسى
 ٣٣٠ و يەرىست قەدر دور لىكن بو مەساحە مەساحە جەغرافى اولوب اصل
 مەساحەدە بەئەزا زىيادە و بەئەز ناقص بىرلەيدە و اردۇر. بايان آولا طرفى
 شەمال شەرقىسى دور كە آندە خەدودى نەھائىت ٧٧ و ٧٨ و يەرىست دور مەككەتنىڭ
 اككەر بىرلەرى جىبالستان اولوب سووى و اوتى فراوان ايسەدە اككەريا
 تاشلىق و شورە زار اولدغىدىن زراعتە صلاحىتى آزدۇر ھواسى زىيادە

معتدل اولدغندن بازين سچاق آنچق ايون ايول اوغوسته قدر اولور. بو فرصته بر کون اسسى اولورسه اوچکون سرين اولوب الوالارواحه حيات تازه بخش ايدر. قيشين ينه برودة معتدل اولوب اکثر اوفاتده ميزان البرودة صفردن كيچمز صفوق هوا جدى برچندن سوگره دخول ايدب اون اون بيش درجه صفوق بيگ سيراك اولور. تحت الصفر ٣٠ درجه صفوقنى نصف عصرده بيش آلتى دفعه کورلمش و آنده هم ايکى اوچ کوندن زياده اولمامش روايتى واردور. ولايت خلئى يعنى قريه نى تشکيل ايدوچى لراکثر فرغز قزاقدن عبارت اولوب باشقه جنس اولارق فرق ايللى بيوت تثار ميشار باشقره تبت و اون بيش يکرمى اويلى سرت يعنى بخارى تاشکندى حچندى خوقنديلر واردور. روس جنسندن ايسه امرا و حکام و کتاب و حربيه دن غيرى ميشجان نامنده آزدور هل خريستيان جنسى مطلقا يوقدر بارچه روس خلقي ننگ مقدارى مستعظ عسکردن غيرى ٢٠٠ خانه وار آنچق اولور عسکر ايسه مستحفظ اولارق بر يوز مقدار دور قريه ننگ بيوت حسابى آلتى يوز قدر اولوب ذکر ايتلمش دن قصورلى عنصر اصلى ولايت اولان فرغز قزاق جنسندن ايلکريلر ١٨٨٠ نچى سنه سینه قدر خواه حضرى خواه بدوى زراعت ايله اصلاکارلى اولمامش ايش حتى وقتى ننگ گينيراللىرى ربوبيزيه ده زراعت ايله امر ايتسه لرده ير تاشلق زراعت صلاحيتى يوق علسنى سرد ايله زرع و حرث ايتيمورلر ايدى بو عصرده لله الحمد والمنة ٨٠ نچى سنه دن برى زراعته تقيد ايله بر آز کردن شكن اولديلر هم الله تعالى کرمى ايله زراعتيه بوش فالدوغى يوقدر. لکن بعض قش لر فار آز اولوب يازى هم يغه ورسز اولسه چندان بهره مند بوله آلمايورلر. زيرا که جد اول ايله سقيه زراعته يتارليک سو يوق ايچون اکثرى اسمانى سو ايله يتشيبوردى يغه و رکم بولد يسه زراعته تخميندن خارج اوله بور. غريب دور که جدول ايله سقى ايدن جزء اول زراع باران اولمده نه ايتى تخمينه صاحب چيقايور. «والسلام»

ارقه مملکتى هر چند جيلستان بر ولايت ايسه ده بو جبالدن زراعته کافي سو ويروه چک الوغ انهار يوقدر جنوبدن شماله جريان ايدن يارلى وتاللى ونورا وتونک نامنده نهيره لر وار ايسه ده فار صوى ايله بر آز تاشيب ياز ننگ سچاق و قتلرند صولرى از اليب و بعضا مطلق نورويده قاليور. شمالدن جنوبه جريان ايدن توفراون نامنده بر نهيره واردور که بر آز زراعته سو ويروب اوشبو سماحتندن وهمه کنارى ننگ زراعته صلاحيتندن بيش آلتى يوز اويلوک خلقي ننگ زراعتنه سبب کسب و کار اوليور و حاصل ده اوندن يکرميه قدر دور که ايبچه يغشى حصول ويروه بور ديمکدر. اما يوقار يده ذکر ايديلان دور نهيره ننگ ايلک بيوکى اولان نورا نهيرى هيچ زراعته سو ويرو يکى برى يوقدر کنارى قوملق اولوب صو چقارمق مشکل هم اطرافى يابلاق اولوب اکثر قوتلى ايلنگ صيفيه سى اولدغندن زراعته بول يوقدر اوچى کچک اولدقندن باشقه کنارلر نه بعضا صلاحيت آز اولوب و بعضا بونلرده قشلاق و ييلاق اولدقلىرندن بعض خالى بر ليره صو چقاريب زرع ايدرلر ايسه ده اکثر يرلرنده امکان خارچنده دور. فرغز قزاق خلقي ننگ بساى و بقوت اولنلرى بيقت بيمدار زراعتى زراعتى نه بهايى ايلن باستروب ظلم ايله نابود ايتدکلريده اولور. هر نه ايسه فرغز قزاق خلقي ننگ اورته بوزلى لرى و آلا ننگ آرغون نامنده اولانلرى زراعته چندان اعتنالىرى يوقدر هل برکت و يرسون شو عصرده بر آز زرعه ايتسار ايتديلر بلکه مرور ايام ايله ترقى ايتمکلى ننده اميد ايتمک امکان خارچنده دگلدلر. قرقالى ولايتنه تابع ايلات اون توفز ايل اولوب هر ايلده بر مگدن ايکى مگه قدر بيوت لر يده واردور. هر ايل بر اوپرايتل «اميان» و هر اوپراويتلده بشدن اون بشه قدر استرشنه لر اولور اوشبو ايلانیه ننگ استانستيق حسابى ١٨٩٣ نچى سنه ننگ دفترى موجبنچه اوتوز ايکى مگ کسور اويلوک اولوب اکثر اوفانلرى اطرافى بلاددن يعنى بعضا يدى يلقدن و بعضا سيمى پالاظدن غل کتروب هم تجارت هم

تقوت ایتەك ایلە كذارندىر. اطرافى فرغز قزاق خلقى بار چەسنى بهايىم رعى ایلە اوقات كذار اولوب يازلىنى ووبرى وشعرى وصوفى ایلە قش جلدى ولعمى ایلە وشحمى ایلە زنده كانى ايدىرلر هر سنه بر آى بازارارى اولوب يكرمى بشنچى مايدىن يكرمى بشنچى ايونىه قدر قريه دن فرق سيكز ژيرست شمال شرقى طرفنده پاولادار نغنى اوستونده ناللى نهيروسيه نىڭ كذارنده بر صحرا واسعه ده بوتوف نام بر روس تاجرى اسمنه فورولمش بازاردوركه آنده اجتماع ايدى بهايىم وفضلاتى اولان تبرى ويون ونمد ايلترى وفيل لر ينى وبه ايىم لر ينى هر جنسىنى كلتوروب ساتوب لوازم بيتبه لر ينى اشترا ايدىرلر بو بازاره اطراف شتى دن تجار جمع اولور.

مثلا: تركستان وىدى يلغه، وسيمى پولاط وآنمولا اوبلوصلرندن ونوكاله نورغان وشادريى ويالو طر اوبازلرندن وغيره مدن كلرلر. فرغز قزاقلر قرقالى ولايتى نىڭ بتون يغىليب پاولادار سيمى پالاد وآنمولا ايلاتى نىڭ ده بر جزلرى كلورلر بو يازده مجموع بيع وشرا ايكى وكاها اوچ مليونه قدر اولور. شمالى سبردن كلان روسلر اكثر بهايىم اشترا ايدىرلر وبعضا فضلات بهايىم ده اشترا ايدىرلر ناشكندچيلر يالغوز قوى حيوانى اشترا ايدىرلر يدى يلغه چيلر بهايىم وفضلاتنى كيلتوروب بيع ايدوب كرك اشبالر ينى اشترا ايدىرلر حاصل كلام بر آيدى هر قىوسى بر پللىش اشلر ينى انجام ايتب كيتريك بر يخشى بازاردور اطرافى قريه ده اولان فرغز قزاق خلقى اورته يوزنك ارغن نسلندن اولوب مابقى بوشان، قارا چوكيراي، توبوقلى طاراقلى، وتولانكوت روعلىرى اولوب شرقى سنده اولانلر ينىه بايبورى چانچار طارا قلى كوچوم جالپق باش قزاول قامبار نسلى دىرلر. غربى سنده اولانلر ينىه فرسون كرنائى قوبانچ طاغاي التيكه صارم دىرلر. جنوبى لر ينىه كراى تولانكوت نادان توبوقلى قارا ايتەمت دويسانباى چكچك كذا وكذا دىرلر اما شمال طرفنده خدائى بردى نامنده بش يوز اوى مقدارى غنه خلق اولوب باشقا ياشايدىرلر ايل بوفدور. بو اورته يوز خلقى نىڭ روسيه به

تابعيت لر ينىڭ اولى ۱۷۷۸ نچى سنه سنه اولوب بو بيغته واسطه اولوب فرغز قزاق خلقى روسيه به تابع ايتدىرلر آبلای * خاندر كه ابو الفيز خان اولادى اولوب چنغز نسللى دور آبلای خان نىڭ وفاتندن سوكره اورطه يوز ايكى خانلقه بولنوب برى آبلای اولادى عبیدالله خان صكره ولى خاندر. ايكنچى سى باراق اولادى بوكايخاندر. عبیدالله وولى الله خان اطفالى قزاول كراى طهاجاغالبابىلى يتمش ايلنه خان اولوب مركزلرى كوچه ناغ ايدى. بوكايخان آلتاى توقا مابقى تاناش بوشان تورتول كراى توبوقلى ايلنه خان اولوب مركزلرى قرقالى ايدى. بوكايخان آبلای خان وفاتندن سوكره بو طرفه خان اولوب خود سرانه بر حكومت تشكيل ايتمش ايدى بول سبيدىن آبلای اولادى ایلە سازش لرى بولماينچه روسيه به كردن اتقياد لر ينى ضم ايتمك ضرور اولدىغندن طوبول غوبرناطورى غلازينا به خانلقنى روسيه ايمپراطور ينىه تصديق ايتدىر مك اوچون مراجعت نى لازم بلوب مراجعت ايتدى مشار اليه جنرال واسطه سيل بوكايخان ۱۸۱۶ نچى سنه ميلاديه ده، ۱۲ نچى ينوارده ايمپراطور برنچى آليكساندر حضرت لرندن پيتربورغه ترتيب ايدلمش مكممل عرامطه «منشور» كلمشدر كه اورطه يوزنك مشهور روعلرندن اون اوچ ايل اوستنه خانلق منصى تقيد و تصديق ايتمشدر. بوكايخان نىڭ آبلای خان وفاتندن سوكره تا عرامطه نىڭ ئسنه سنه قدر اولان خانلقى عرامطه دن خارج اولدىقى ايچون خود سرانه تعبير ايتدىك كه هيچ بر حاكم بالاستقلال دن مصدق منشور ايله منصوب اولمىان اويله جزئى بر خانلقلر مشروع تانلمسلر كرك. مذكور عرامطه نىڭ صورتى بعينه صحيفه آتبه ده درج ايدىر آبلای خان نىڭ وفاتى ايل بوكايخان نىڭ منشورى سنه سى آراسنده اولان مدت ۳۰ سندن دوركه بو مدت اندك ده ارقه ده بوكايخان اوز ينى تغلب

(*) وفيه تسابع لار، آبلای ليس من اولاد ابو الفيز سيبين فى نصله.

ایل خود سرانه بر خانلق اوتاغنی نصب ایتب اورتە یوزنڭ آرغین زسلنه حکومت اجرا ایتمشدر اما پدری باراق خان ایسه ینه بعینه شول ایله آبلای خانڭ عاملی کبی بلکهده شولوق صورتده اجرای حکومت ایتمشدر. «الله اعلم بحقیقته»

كوچرلدى بوكايخانغه ويرلمش عرامطه نڭ صورتى ايمپراطور بالاستقلال آلكساندر برنچى حضرتلردن بعينه ترجمه سندن

الله تعالى مرحمتى برلن بز الكساندر اول ايمپراطور بالاستقلال تمام روسيه مملكتى وسائر وسائر وسائرنڭ بز ايمپراطور حضرتلرنڭ اطاعت رعيه من اورتە يوزنڭ فرغز قزاق سلطانلرينه بىلرینه اسطرشینه لرینه هم اول يوزنڭ تمام غلايقلرينه بز ايمپراطور حضرتلرنڭ رحيمدر، اوشبونڭ ارقلى فاش وبيان قىلامز كل سنه كم كه بلمك نيشلى دور نچوك دوركه فرغز قزاق اورتە يوزنڭ اون اوچ ايلي معين آلتاي تورنوغول چانچار باببوري كوچوك جالون بالا چارين كرين فرغز توبوقلى تاراقلى فوكرات وقارپوق ايللرى اوشبو يوزده تورغوچى سلطان بوكاي باراق خان اوغلى نڭ قول آستونده توروب حكم بىلوكونه راضى بولوب ميل قىلوبلار اوزلرينه باشنه آنى خان ايتمك كه ايمدى بر اتفاقده اوشبو منصبه وبزلرنڭ بيك همايون اذنهز ايلان قديمقى قانون زانك برله آنى خان ديب آناديلر تقى بز اعلى پادشاه ايمپراطور حضرتلرى خبردارمز آنڭ بزلره ملا زيمت راست اخلاصى بار حقنده وبز رحمتى پادشاه آنڭ عرض نامه سين مقبول كوروب قاىو بزلره بيارولگان سبر سرحدلرنڭ سرورى يئارال ليتنات غلازىناپدين بينه ياد بىدولمش ايللرنڭ بر اتفاق مرادلرون بجايه كلتورو اوچون تقى اول سلطانغه ايل بىلر يندىن ثابت ايدوب نامقالر باسيليپ بيارولگان شهادتنامه اوچون بىزولى خاننى اوز اوزينك اختيار قوننده بورونغيجه آكا تابع بولغان توفز ايلنى بلمك كه

فالدروب يوفاريدە يازلمش اون اوچ ایلده اذن ورخصت ایدرز مذکور بوکای سلطان باراق خان اوغلین خان ليقه ثابت ایتمك.

صحيح بيض شمدى اول سلطان بوكاينڭ بز اعظم پادشاهيه مناسب دوروست اخلاصى بار ديب هم دايم الوقت جد وجهدى برله توزوك طنچ اول ايللرنى اوچتاماقده كوب كره سرحد سرورلرندىن گواھلق ويرلوب ايدى قايسڭ خصوصك بز اعلى ايمپراطور حضرتلرينه منستراستوامز نڭ اعلام ايتمك . وچبنچه كامل معلومدر آنڭ يغشى خلوقى بز رحملك پادشاهيه مقبول بولدى ايمدى بز اعظم پادشاه ايمپراطور مرحمتين كوسترىب اوشبو يڭا حاصل ايتكان خانلق منصبه ثابت ايتماككا بز ايمپراطور آنڭ اوچون امر ايتدك توزلمش فوتبنچه خان ليقه مناسب نشان لر بروركه اول يارلقامش نامه بز ايمپراطور حضرتلرينڭ همايون مهرمز باسلوب قىچ بتك يازولى كىش طون هم قراكوران تولكى طماق اوشبو بيوك امر يمز خصوصك احتياجلو كوردك بو بزلرنڭ اغبار قيمىز ايلن بارچه فرغز قزاق اورطه يوزنڭ ايللرداكى سلطانلره بىلره اسطرشینه لره هم غلايقلرينه اعلام ايتمك بزلرنڭ بوکاي باراق خان اوغليغه امر مرنى فوشوب تنكم اول معين اولنب تاء كيد ايدلمش خانليقه بز ايمپراطور حضرتلرينڭ غن تحندىن ملايم اكرام وحرمت ايدوب يارليقينه مطيع اولاسىز شول سببلى نيكم لايىق ومخصوص اولور فرغز قزاق غلايقلرنڭ منفعتنه هم اوزونڭ ايزگو نظامنه هم بز ايمپراطور حضرتلرنڭ خدمتينه غيرنده بز ايمپراطور رحيم ايدب ايزگو مهربان چلقومز برلن تورامز ويرلدى بزنڭ سانكت پيتر بوغ شهرنده دلو يولدوزنڭ ۱۲ يومنده ۱۸۱۶سنه پادشاهلىق سوركان اون آلتنجى يلدە

حرفيا تنسيخ ايدلدى بو عرامطه ترجمه سى نيك و هم ديگر نسخه سينڭ ینه بعينه تخطیطى نڭ بعدنده بونلره متعلق بعض مطالعات كتابت ايدلچك.

ایمپراطور الکساندر برنجی حضرتلرندن خان بوکای باراق خان اوغلىنه برلگان عرامطه ترجمهسى صورتى بعون الله تعالى بز الکساندر اول پادشاه بالاستقلال اعظم وایمپراطور ذوالاجلال اکرم كافة ممالک روسیه علی الخصوص پادشاه موسقوف وکیف وولادیمیر ونووغورود وچارغازان چارحاجی تارخان چارپولشه چارسیبر چارخرسون پادشاه پستکوف وکناز کبیر سمولینسک ولیطوانیه ودالینیه وپودولیه وفیلاندىیه وکناز ایستلاندىیه ولیفلاندىیه وقورلاندىیه وسیمغالییه وبیلوسطوسکیه وقورلییه وطویروبوغوریه وپریپیه وویاتقه وبلغریه وسائر الکا پادشاه وکناز اعظم اماکن سفلاى نوغورود وچرنیغوف وریزان وبولوسک وروسطوف ویروسلاف وبیلوزریه وادوریه وایودوریه وقوندىیه وویطیک ومستیصلاف وفرمان فرما پادشاه جمه جوانب شمال وایوریه پادشاه وحکمران بالارث والاستحقاق کل کرجستان وکارتل وارضی قیارتیه وچراکسه وبیکههای دغستان وسائر دیار ووارث نورویجییه وغرسوغ شازویغ غولشتینیه وسطورمارنییه ودیدمارسینیه واولدینبورغ وغیرههم وغیرههم این بیان ایدمز تمام بزلرنک اطاعت رعیه لرزه نیتکم فرغز قزاق اورته یوزنک اون اوچ ایل معین آلتای تورتوغول چانچار باى بوری کوچوماق چالون بالا چورین کرین فرغز توبوقلى تالافلى توکراط هم تارپوق ایللری قاپولار اول یوزده بوکای سلطان باراق خان اوغلى نك قول آستونک تورولور حکمنده راضی اولوب بیل ایتبار آنى اوزاریکه باشقه خان قیلماقه ایدى بر اتفاده اولوب سیلابلار آنى اوشبو خانلیقه وبزلرنک همایون بیوک اذنمز ایلن قدیمقى قانون زانک آطابلار آنى خان دین تا کیم بز اعظم پادشاه ایمپراطور حضرتلری غیردارمز آنک بزلره ملازم راست وایخلاصی بار حقنده بز رحملی پادشاه عرض نامه سین قبول ایتب قابو بیمارلگان سیر سرحدلرینک سروری بنارال لبتنانت

غلاز ناب دین ینە کامل بجایه کلتورور اوچون مذکور ایللرنک اتفاق تلاولرین هم شول ایللردین بزلرنک تمقالیری باسلوب اول سلطانقه ثابت ایدوب بیلرگان شهادتنامه اوچون بز ولی خانى اوز اورننده اختیار قوتده بورنغچه تابع بولغان توفز ایلن بیله مکده فالدروب اذن ورخصت ایتمه مز بو بوکای سلطان باراق خان اوغلىغه خان بولوب یوقاریک بازمش اون اوچ ایلده ثابت ایتماک قایوبو بزلرنک ایمپراطور حضرتلریمزنک همایون رفاممز موجبچه تکرار ایدب امر ایدرز کل بزلرنک اطاعت رعیه مزه لایق وهم تیوشلی دور وتقى بزلره اطاعت اولان شول ایللرده تورقوچی فرغز قزاق اورطه یوزنک خلایقلردن نوزوک اوچتامق چد وجهد قیلور هر بر کوسنه عدالت کوسترور اوشبو بزلرنک بلند رفامزنى بز اعلى پادشاه ایمپراطور حضرتلری پادشاهلق ههرمز برلن اثبات ایتماک که فرمان ایتدک ویرلدى بزلرنک شهرمز سانکت پیتربورغده دلو یولدوزونک ۱۲نچى یومنده ۱۸۱۶سنه بزلرنک پادشاهلق سورمکلو کومزده اون آلتنچى یلده. عرامطه نك ترجمهسى نك صورتى اوشبولردور که بعینه اوزى نك عباره سنده صورت قلمنده نسخه ایدلدى وبونک هر ابکسى نك ده اصلی اولان روسچه نسخه سنک تاریخلری ۱۸۱۶نچى سنه ۳۱ دیکابردده دور. اما مترجم ترجمه ده ۱۲ دلو ینه ۱۸۱۶نچى سنه ده ترجمه ایل بور. ترجمه اصلندن مقدم ایسه بوغرایبات عالمنک بر عربیه عجمیه سیدور یوق ایسه تاریخى ۱۸۱۷نچى یازمق ایکان حکایه ترجمه یه آلدنغندن اصلنده اولان تاریخى بلا ملا عظه ۱۸۱۶نچى یازیب کتمشدر که اصل حقیقتى ده ۱۲ کون سوکره ترجمه ایتلمش اولوب ۱۸۱۷نچى سنه یه داغل اولمش اوله. دیگر هر ابكى صورتده متن مانند روبر وضه ایله خط جزیلش موضعلر اصلنده هم ترجمه سنده حل طلا ایل «بوطان» یازماشلریندر که رسمى عبارهدن بالامتياز اوستلرینه خط ایله علامتدک. ودیگر عبارهلرینده مثلا ایل آتلارین ترجمه ده برنک کوچوک ایکنچى سنه کوچوماتى ثبت ایتلمش اصل عرامطه کده وچو

مووسكى قرغز قزاق تلفظىدا كوچوم ايل ياد ايدىورلر. مترجم قرغز قزاق لغتن وآلارنڭ نىسبتن جاهل اولدغىدىن بويىله مضطرب ترجمه ايتىشىدۇر. ودېگەر بىرىنى دغى بالاچارىن دېگىرىنى بالاچورىن ايله ترجمه ايتىشىدۇر كە بۇدە اولىگى كىبى رعشه داردور. وبونلردن غىرى ترجمه نىڭ ھەر بىرنده ناظرلارنڭ ديدۇ ايعانلرىنە غطا تركىب لىر ملاقى اولسە كرك بعضا لفظنڭ مقامىدە ناموافق كورنوى وبعضا املا نڭ غلطلىكى ايله اسكن بز آى اصلاح بولمىنە كتمادك كە نا حرفىا نىسخە ايتىدك دعوا ھەزىپلان طارى اولسۇن. مطالعە كرام كندولرى مقام الجاسى ايله قرأۋ ايدىر بار چە سىمىن يانصحيح ايتىك وياتقىد ايتىك سوزنى تطويلدىن غىرى طول ايراث ايتىسە كرك. ھەر ايكى غرامپە نڭ اصلنە اخيرلرىنە سورغۇچ نام قزل موم فرنگى ايله عرض مقدارى مدور ايكى باشلى غىرب مەر باصلەشدىر كە بور كوتنڭ اطرافندە ايمپراطور نڭ اسەمى مکتوبىد مەرنى غرامپە كالىدە باصە باوب بلكە دورت اوچلى اورناسى مدور بىر كاغذە باصوب اول كاغذنى غرامپە كاغذە ايكى بىردن نىشىب بىر دويمە قدر عرضندە آق لىننە ايله بركتمەشدىر كە صورتى اوشبودور ﴿﴾ اصل غرامپە لىر ھەم ترجمە لىرى بىر طبقة فالين غلنپ و محكم كاغذە يازىلپ ھەر بىر نىسخەسى ترجمەسى ايله على عدە جلدلىب سوكرە جلدى ايله معاينە مقويدىن سختيان ايله ايشلىگان صندوقە وضع ايتىلمەشدىر. جلدى نڭ ظاهرى زرايله قابلا نىب بطانەسى بىشل كرناتور ايدى محفوظ نڭ دە ايچى بىقىنە جلد نڭ بطانەسى كىبى ابرشىم سىزىن دور غرامپە نڭ خطدن زيادەسى ھىل طلا «بوطلال» ايله تىزىن ايتىشىدۇر ترجمەسىنى دغى اما حالىدە غرامپە نڭ ايكسى بىر محفوظە اولوب بوكايخاننڭ فوتى ايلە عملدن قالدغىنن خەلقلىرىدە اعتباردن اسقاط ايدىب قىرىدە بىر اقر بالىنڭ خانەسنى كاتوروب قويمەشلىر ايدى.

بوكايخاندىن بىشنىچى درجەدە اولان خەلقى نىبىرەسى محمد يونسى توره نام «ا» ذانڭ ملكندە دور كە شورادىن كورلوب نىسخەسى آلندى ايمدى غرامپە نڭ احوالى بۇدە توقىف ايدىب اصل مقصد مە رجوع ايلەم.

اىكاتىرىنە ويليكى عصرندە ۱۷۷۸ نچى سنەدە ۲۲ نچى عقرب دە بىر عرامپە ابلایخانە دغى بىرلەش ايمش ديمك كە ابلای خاننڭ غانلىقى دە روسىيە ايمپراطورلىرى طرفىدىن تصدىق ايلە ثبات بولەش. وياكە بو عرامپە ايلە اورطە يوز قرغز قزاق لىرىنى ارضا ايلە آلارنڭ تابعىتىنى استىكام وىتتىنە آلىق مراد اولنەش اما ابلای خاننڭ عصرندە اورتە يوزنڭ تابعىتى چىندان مستىكم دگل ايدى، زىراكە ايرتىش نىزىدىن اونە وايشمدىن اونە غىرى سىبىردە قلغە واستىكام يوق ايدى، ھەم قرغز قزاقلارنڭ نظرىدە روسىيە عسكىرى آرقە صحراسنە چقسە يول يازىب نابود اولاقچى ايدى. بىنا بىرىن ھەم آرقە طرفلرى آچىق اولدغىدىن روسىيە بىچىندان اعتنالىرى يوق ايدى، ھذا. بو ابلای خانە اعطا اولنان غرامپە رابطە مودت و كمنىد تابعىت ونمونە جذب ايدى.

ابلای خان نڭ خانلىقى بىتون اورتە يوز و بىر جز الوغ يوزە ايدى دىشى قرغز قزاقدىن كوبراق چونقارلر قلماق وتعبىر دىگىرلە مغول نڭ مسكنى ايدى، ايرتىش طرفدىن روس عسكىرى ھەر چىند نعدى نىتىندە اولسەدە ايشم طرفدىن بىر آز اثر نعدى وتجاوز كورنوب بو اثر ايسە قزاقلرنى ارقەبە طرف سورمك صدندە كورنۇدكەن ابلای خان وانڭ زىر دستلرى چونقار ايلە آرقىانى تالاشوق لازم اولدى بىنا بىرىن چونقارلر اروش آچىب اوز عصرندە خارچىدىن معاونت سز كندوسى نڭ آز فوتى ايلە چونقار مجوسى لىرىنى «ايلە» دن اونە سوردى ابلای خان نڭ قرا قرغز ايلە دغى غوغاسى اولوب آلارنى نھابتى آلا طاغە تمكىندىن غىبرى اش باشارامدى.

ابلای خان نڭ ايمپراطور آلېكساندر (*) بىرنچى بىرگان تصدىق نامەسندىن باشقە خطاي ايمپراطورنىدىن دغى منشورى اولوب آنڭ (*) آلېكساندر اولنڭ چلوسى راس ماۋە يەنى ۱۸۰۰ دە اولمغە ابلای نڭ وفاتى بوزدىن ۲۰ يىل مقدارى مقدم اولوب جوهرى نڭ بو مەلە ابلای خان دىو يازدىغى اولاد ابلای ديمك اولە كە لفظ اولاد قىلدىن قالمش اولە ياخود اىكاتىرىنە يازوق ايكىن ذمىن آلشئوب اىكاتىرىنە دىپك اورنە آلېكساندر ديمش اولە، بويىلە سەو وخطا ھەر كەدىن صدور ايدىر يعنى دل وقلم بىر شىدە بالەكس كىدىر، ام

ايل معاً «ايل» وتوابىنى يعنى بلغش بعيره سەنە مصبىنى آبلای خانە يىلاق و قشلاق، اوچون تەلىك ايتب برکان ايمش، جونقار قومى ايلە بحار بەسى نىڭ باشلوچە بر سببى دە شو ايمش، والا آرقە جونقارلرى كندوسنە تابىع ايسنى، مرنى بجا كاتور رلردى آلارنى وطن لرنىن قومق مروتىن معدود دگل ايدى، آبلای خان ھوشيار حيلە كار وخوش چلو طالعى مسعود بر خان اولوب ولادى نىڭ ۷۰ نچى سنەسى ۱۷۸۱ نچى ميلادىدەە مكافى اولن كوچە طاغ نام موضەە وفات ايدوب نعشى اونراردە حضرت سلطان العارفين احمد يسوى چناب لرىنىڭ استانە سنە ايلتپ دفن ايتدىلر كە تركستاندە مقدما كندولارى نىڭ ملك ايدىنكلرى ارض لرى اولمق كرك، رحمة الله عليه.

آبلای خان نىڭ ۳۰ عدد اير اولادى بار ايمش بعد وفاتە ايجلرنىن عبىدالله خان نام برسى مقام پدردە خانلق مسندنە قاعد اولمش دە خود سرانە اجراى احكامە باشلەش، يوقارىدە ديمش ايدىك كە آبلای خان نىڭ وفاتى بعدندە آنىڭ توابى ايكى يە منقسم اولوب اكثر طرفى بوكايخانى تانيدىلر ديم ايمدى عبىدالله خان نىڭ بو اجرا اتى نهايتى ولى خان نامنە تصديق ايدىلگان توفز ايلە اولاققدر آبلای خان نىڭ بتون توابنە دگل، اما عبىدالله خان نىڭ بو خانلقى روسيە ايمپىراطورى طرفندن قبول و تصديق ايلە دگل خطاى ايمپىراطورى طرفندن رخصت و اجرا و دەھنىكى تصديق ايلە اولسە كرك، بونى بلدكەن سوكرە روس امراسى عبىدالله خاندىن كوچە تاغ تىخلىدەسنى استدىلر كە عسكەر افامەسى اوچون قلەە و استحكام بنا ايتب سرحد مستعظلرىنى ميدان حربە كە اول وقت آنەولە آت بشار آق طاو و اطرافى معركە و عاء حكمندە ايمش، يقين يره عسكەر افامە ايتدىرمك لازم ديو عبىدالله خان بعض علل و دلائل سرد ايلە امتناع ايتمش اگر تضييق ايتەچك اولسەلر بلكە بغاوتىن فاجەبەچق ايمش بنا برين امراء سرحد عبىدالله خانى ضيافته دعوت ايلە اجابت ايدىكندە توفيق و حبس ايتەشلر بونىڭ سببى دە ولى خان ايلە آبلای خان نىڭ باشقە اولادلرى ايمش كە امراء

ئەۋلاد گۆزەپىسى
www.ewlat.org

خەدود ايلە متفق اولمشلر ايمش، سوكرە روسيەلى لر اورنىنە برادىرى ولى خانى خانلق مسندنە اجلاس ايتەشلر كە آنىڭ دە منشورى عرامطە ايمپىراطور آليكساندر برنچى دن اعطا وارسال ايدىلەمشدركە بوكاى خان نىڭ غرامطە سندنە مذكوردور اما تحقىقى وقايوسنە دە ايدكى معلوم دگلدر، صكرە ولى خان بالطوع والرضا كوچە طاغنى تىخلىدە ايلە امراء روسيە يە تسليم ايتەش دە كوچە طاغ نام قريە بنا ايدىلەمشدر، بناسى نىڭ تىخارىضى قايسى سنە دە ايدكى معلوم دگلدر. بھر طريقە آبلای خان نىڭ وفاتى ايلە بوكاى خان نىڭ منشورى ماينىندە اولان ۳۰ سنە نىڭ بينندە دور خارچ دگل كوچە طاوى تىخلىدە دن صكرە آبلای اولادى فورلرىنى اولوطا و كچىطاودە توكەش دە قشلاق ايدىنەشلر و يىلاق لرى جالانچى تورغاى نام نەيرەلر اولمش، اول كوچە طاو قريەسى و تعبير ديگرلە استحكامى قر قرالىدىن بر آز ايلكەرى مبنى اولمق كرك زيرا قرغز قزاقلرنىڭ تا اورطە سنە قريە بنا اولنەسە تابعت حسابنە توتمايدىر كوچە طاوە تابىع قزاقلرنى قر قرالى ايلاتى تعيب ايتدىلر مسموع ايدىكە، قرانانغە قرغىب اورسەە بورون قل بولغان مبنى اطقاى ديەوسىن قر قرالى يە ايلانە بوكاى خاندىن ايلكەرى روسيە ايمپىراطورلرى طرفندن تصديق و منشور ايلە خانلقى منصبنە نائل اولمش ذوات معلوم دگل، بوكاى خان نىڭ منشورى سنەسى اولن ۱۸۱۶ نچى آبلای خان نىڭ وفاتى اولن ۱۷۸۱ نچى آراسندە كورنەن تفاوت بر بوكاى خان نىڭ منشوردن مقدم وفات آبلای خاندىن صكرە نغلبا و عنديا اورطە يوزنىڭ بر شعبە سنە صاحب اولوب خانلقى ايتدىكىدر آندىن ايلكەرى اورطە يوز و كچى يوز واولو يوزنىڭ برر مقدارى آبلای خانە تابىع اولوب بو يوزلردە ايكى خان اولمق متصور دگل ايدى نهايتى بوكاى خان ھم خان مشروخ و تعبير آخرلە زا كوتنوى كارول اولوب كوب طور مېنچە ۱۸۱۹ نچى سنە عنوار يافىرال برجلرىنىڭ بىرنە وفات ايتەشكە مصدق خانلقى ايكى سنە بر آيدىن عبارت اولەمشدر وفات ايتدىكى وقت اوغلى چىكزنىڭ اوغلى تورسون كە

جهانتای نامی ایله مشهور ایدی، قزاقلردن بر نچه صاحب اعتبار ذوات ایله پتر بورغده دیپوطانتسیه لیک ایله (یعنی ایلیچی لیک که کندنه محکوم قومندن ایسه دیپوطانتسیه اجنیتدن ایسه پوصول تسمیه ایدرلر) بولنوب ایمپراطور حضرتلری ننگ بی نهایته مرعمت لربنه نائل اولدیلر ایدیکه تفصیلی ننگ بزه لزومی آز اولدغندن صرف نظر اولندی، بوکای خان ولی خان ننگ وفاتلری ایله اورته یوزده خانلق عنوانی بالکل متروک و منسوخ اولدی، بوندن صکره انتخاب اهالی ایله اوچ یله نصب اولنه چی آغا سلطانلق نامنده بر منصب اختراع اولندیکه خانلق منسوخ اولغاچ فرغز قزاق ثوره لرینی بر آز یل اویالندریب عیله لب توتوق ضرور ایدی شونک اوچون آغا سلطان عنوانی ایله هر بر دیوان ناحیه سنه بر خان ایله بوکای خان و آبلای اولادی اویالندیلر هم ایبالندیلر، بوکای خان ننگ وفاتندن صکره اوغول لرندن بری پوست پدیره باغرامطه خان اولمق کرک ایدی غرامطه لر ننگ سوزلری یخشی ایدی لکن طوغری کلمدی نهایتی جنکز نامنده بر اوغلی دورت یا بش یل بر آی خود خان اولوب توردی امراء روسیه کورمدی لکن یقین برده قلعه و استحكام اولدغندن آز یلغه کورسه هم هیچ شی دیه چک دگل ایدی ویکی مخترع اولان منصب آغا سلطان اورتی یوز خلقی ننگ روسیه به تابعیتنی تاءید ایده چک و آغا سلطانلرننگ ده حکام روس زیر اداره سنه بر منصب موقت اولدغنی اراده ایله یورکه اوچ سنه بر دفعه اجتماع ایله سلاطین ووجه ایلات ایله انتخاب ایدیلوب منشورلری مهرلنوب صکره امراء روسیه دن جنرال غوبرناتورلرننگ تصدیقی ایله منصوب اولورلر ایدی، اما بو منصب ده خواه سلاطین یعنی ثوره خواه فرغز قزاق اولسون سیان ایدی ننگ اهالی ننگ مهور منشورنه داخل اولسه اولور ایدی کم سن دیب صورمز ایدی بو نی مصدقدرکه بر قرالی ده قونانبای مرضه اوسکان بای اوغلی آقوله ده ابراهیم قبچاق بایان آوله ده موسی قارجاش چورمانوف لر نیچه انتخاب لر کیچردیلر، که موسی چورمانوف ایله ابرای قبچاق

یکرمی سنه لر متصل آغا سلطان اولمشلردور، قر قرالی ننگ بناسنه سبب بوکای خان ننگ نبیره سی تورسون جنکر اوغلیدرکه، جهانتای خان ایله مشهور ایدی. اول عصرده آبلای خان اولادندن ولی خاندن باشقه لری روسیه دن روگردان اولوب ایرتیش نهری ایله سیر نهری آراسنده گی افوامه راحت ویرمدکندن تورسون خان بر کول چنکالنه گرفتار اولورم تورقوسی ایله اوموسکه دن ایوان سیمه ونیچ نام سردار معینده چیقان روس قزاق عسکرینی گوپیرناتوردن التماس ایله قر قرالی به باشلب کیلتروب آلا ننگ ایچنده قلعه بناسی اوچون چیقان یوزه قریب اویلوک قزاق روس وتلماچ لر یعنی ترجمان لر ۱۸۲۴ نچی سنه ده اول بیماردن بداء ایله قریه بی بنایه باشلمش لر، آز وقتک یوزه قریب بیوت وعسکره معا قشلار بنا اولنوب احشاش استحكام تفریق قورغان ایله قلعه بی بند ایدب بر روط پیاده بر بولاک سواری بر بازاریه توپچی عسکر افامه ایته شلردور قریه به بویله استحكام ویردکن صکره هر اقامت اختیار ایتمکان کشی اولورسه لوازم بنائیه بی خراج مفت اولرق رخصت ویرلدکن بر آز باشقه طوائفدن ده سودا کرلر کیلب اقامت ایته باشلمش لر مثلا قزانندن، اورال دن بخارا وناشکند وغیرهمدن، جهانتای خان تورسون خان بو پولیتیکه سی شهره تابدقدن صکره آبلای نسلی ایله عداوتی آرتمش، والا تورسون خان ننگ آرقه به روس قلعه سی بنا ایدلمسنه سبب اولدغندن و بو بنا ایسه آبلای نسلی اوروشینی یعنی یایلاسنی نارایتدغندن تورسون خانه کین باغلامش لر وخلق آغزندن ناراته شلرکه آبلای اولادی قچان بولسه بر کیلب بوکای اولادینی تاخب وتراج ایده چک بو مخوف غبردن اورکور خبر مرک بدتراز مرک ما صدقنچه هر کون کیلب تاراج ایده چک کورندکندن بوکای اولادی قریه دن ایلیی ژرست مقدارنک قشلارین براغشیب قریه به بش اون ژیرست یقینه قدر ککیلب قر قرالی طاغی ننگ قوبننه کیلیب نیچه وقت قشلامش لرکه علایم وماره سی غالا مرئی و موجوددور، بو تحفظ کینه صاری وفات ایدب

اوغوللرى نىچەسى بىر آز سىر كىشلىك بەدئە روسىيە تايىم
 اوپوب ايجلرئىدىن سىدىق نامىنى بىرى بويىنى بوكمىنچە روسىيە
 قىچ تارتماق اوچون اول وقت اوز باشلارنىه اولان خوقىد خانلقىه
 دخالتىدىن سىگرە ترك ايدامىدىر، سىر قرالى بىناسىدىن سىگرە
 نۇرسون خان جىگرە اوغلى يعنى جىمانتاى خان اھالىدىن بالانتخاب
 آغا سلطان اولوب بىكرىمى سىنە مەقدارى دوامدىن سىگرە معزول اولدىكە
 عزلى سىنەسى ۱۸۴۴نچى سىنە ايدى آنگ عزلىدىن سىگرە آغاسلطانلىق
 بوكلى اولادىدىن كىچى خاتون اوغوللرى نىسلىدىن قوشىيك تىوكە
 اوغلى نام بىر جبارە منتقل اولدى كە آلتى سىنە مەقدارى قىيامنە اھالى
 فان اغلاتىب سىگرە معزول اولدى بو ايكى آغا سلطانلر عصرىدە
 مسجد اولدىغىدىن امام هر چند قزاق خانلىقنىڭ بىرچە سىنە تاتاردىن
 بىر مەلا قويمىق نظام اولدىغىدىن موجود ايسەدە امامت حال اولوب
 محل مسجد اولدىغىدىن ومحل سىز مال متصور اولمىق حال اولدىغىدىن
 ذكرىنە شروع ايدىمى اما بو ايكى بوكلىنىڭ آغاسلطانلىقى ھىكەمىدە
 كور يعنى اعور حسن مەلا وحىقىيە مەلا نامىدە ايكى ذات امام
 اسمىدە موجود ايدىلر ايسەدە تقىم نائىرلىرى آز وچوق قىياملرى
 معلوم اولدىغىدىن ذكرىنە تقىم سىز كورلدى اما قوشىيكنىڭ عزلىدە
 ۱۸۴۹نچى سىنەدە ياخود ۵۰نچى سىنەنىڭ اولىدە توبوقلى نىسلىدىن
 فونانباى مرضە اوسكانباى بى اوغلى آغا سلطان اولمىش نىچوك آغا
 سلطان اولدى مسجد بىناسىنە جەھد ايتىپ ۵۰نچى يىلدە مسجدنى تمام
 ايتىپ ذىبح قرايىن ايلە رسم كىشائى آيىن تمام ايلە اجرا ايتىدىمىش
 وامامتە كىندو خىدمىتكارى ياش يىكت اولان مەلا حسن سىبى الله اوغلى
 عىراطاوىنى انتخاب ايتىمىش وبو ھەنە ايلە بوتون قرقرالىنىڭ ايلانتە
 مەلا امام اولمىش دور، فونانباى مرضە سخاوت وكومبە وعدالتدە يكانە
 وبىر دانە ايدى خىفى كە زمانە بىبو مىللى بىخشىلرنىڭ اياغىنە تىز
 تىشە اورمىق تىلەدىن ايلە كىچىك بوچىكونورماى اقرباسى ايلە دعوايە
 سوقىدىروب تىلەدىن عزلىنى منتىج
 www.ewlq.com
 www.uyghurkitap.com

بىش سىنە آنچى اولمىشدر. اما مەلا عىسن صىراطاوى سىبى الله اوغلىنىڭ
 امامتى ۱۸۶۹نچى سىنەدە قدر دوام ايتىدى كىندوسى چىندان فن كورمىش
 دىگلى اما آز كوروب كوب بىلگان از كىباى عصردىن بىرى ايدى
 ۱۸۶۹نچى سىنە سىبىدە منتىش اولغان يىكا نظامە قزاق خانلىقىنە نوبغايىدىن
 صارطىدىن امام بولمىق مەمنوع قزاقنىڭ اوزىدىن بولمىق مشروط اولدىغىدىن
 مەلا عىسن معزول اولوب قزاق تىرتىبىدە اولان تركىستانى خواجهلردىن
 ابراھىم سىبىدە مەلا عىلى نامىدە بىرى منصوب اولدى بونىڭ ۱۸۸۷نچى
 سىنەدە قدر طارطىلب بو سىنەدە نابالغە بىر تىتار قىزىنە نىكاح او قودى
 آچىلىب مىكوم دوشدىكىدىن عزل اولىنوب يىنە تركىستانى خواجهلردىن
 زىبىدە مەلا عىلى نامىدە بىرى نصب اولدى وآنكىكە عمرى
 سىفىنەسى طوقىسان بىرىچى سىنەدە كىردان اجىلە توتولدىغىدىن شىكىست
 اولوب آخىر تە يول توتىدىغىدىن قزاق ايجىنە اقامت ايدىن قرا قىرغىزلردىن
 كىوبكىباى جىمىس اوغلى نامىدە بىرى انتخاب اھالىء ايلە نصب اولدى
 غىرىبىدە مەلا عىسن رحىمەتە الله عىلىيەنىڭ امامىنە راضى اولمىبان اھالى
 آندىن سىگرە نصب اولغان ذوانىڭ جىھالت و خودىپىسندەلىكى ايلە مجازات
 اولدىلر كە ناپىء نصف اسفل سلم كىبى بىرى بىرىدىن اجىل بىرى بىرىدىن
 اعول بىرى بىرىدىن اسفل ايدى تا ايكى سىگرەگىسى ايسە مطلق راجل
 بىر جىبان لا يعلم ايدىكە حالا منصوب امامتىدە.
 فونانباى مرضەنىڭ آغا سلطانلىق منصىبىدىن عزل اولدىغىدىن سىگرە
 توبوقلى ايلىنىڭ فونان بايە تايىم طرفى سىمى پالاپ بىلدە سىنە تايىم
 كىلتردىكىدىن بوزلرى شىرقە دونوب قرقرالىدىن جىدا دوشدىلر سىگرە
 آغا جىبى نىشىن بوكلى اولادىدىن جىمانتاى خاننىڭ بىوك اوغلى تولوك
 توره ۱۸۰۳نچى سىنەدە آغا سلطان نصب اولدى آلتى سىنە ايكى
 انتخاب چوققار اوپىنى كىبى بىر حكومت ايلە كىداران اولوب ۱۸۰۸
 نچى بىلدە عزل ايلە يىنە قوش بىك جبار ايكىنچى دفعە منتىب اولمىشدر
 اما بو دفعە سىنەدە اۆلگى دفعەدەكى جىر وچورنى ترك ايلە بىخشى
 عدالت ايلە ايش سوردى لىكن سىفىنە عمرى كىرداب فنايە يقىن لاپ

قالغان ايكان كندوسى بى خېر خلقدن آلقش آلامن ديب نيت ايتوب
كرشكان ايكان اولگى دفعه ده باشلك ايله خطا كندم بودفعه آنى تلاقى ما
فات ايترم ديو بر يلغه يتمز بورون ۱۸۰۹ نچى سنه اول بهارنده
آخرت سفر نه يلى جهه سنى توغرولدى «رحمة الله عليه»

فوش بيك نك وفاتى ايله نائىبى چمانتاي خانك كچوك اوغلى
صارجان جانشين اولوب انتخاب سنه سى اولدغه يعنى ۱۸۶۱ نچى
سنه ده آبلای اولادندن ينه توبوقلى ايلي نك تورهلرندن چلغونباى توره
منتخب ومنسوب اولدىكه بويصب وانتخاب شويله موفعنه واقع اولدىكه
قزاق خلقى روسيه يه تابع اولوب حاصل ايتدىكلرى منصب آغا سلطانى
۱۸۶۹ نچى يلى منتشر بولغان ياكا نظام ايله ملقى اولوب روس
امراسى كندولرى ويرمش منصب ايدى. فرق نيچه يىل ايبلا ب
ايله لندريب ينه اوزى فيتاروب آلدى چلغونباى مرحوم بوكاى
اولادى نك مخترعى اولان آغا سلطان لك صندليني قبول ايتماينچه من
آبلای اولادى ايديم آبلایيلار غبردن كرسى و صندل ايكرنى آلدقلىرى
يوق ايدى بو صندل آغا سلطانى مكاده حاجت ايمس آل اوزك
تلاكان كشيگا بير ديب صندل آغا سلطانى آطيب اوزوب آنك ده
ايلى موقع اعتبارندن سيمى پالاظه تا بيعيت لازم ايدكندن بولارده
سيمى پالاظه تابع اولوب يوزلرى مشرقن طرفه دوندى ده قرقرايدين
جدا دوشدیلر. «انا لله وانا اليه راجعون»

بو نظام تعميم تابقاچ قزاق نك توره ويك زاده لر ينه نهايتى بر
مك ويا ايكى مك اويگه اوپرايبتل «اعيان» اولمقدن باشقه منصب
قالمدى وحالانكه شونك اوريده اكثرى نك كوزينه توتيا كيدىر.
جوهرينك كوهرى بو راده التهايه ايرشدى.

۱۳۱۳ نچى سنه قرقراي نك معتبر و برنجى تجارلرندن ملاولى الله
بيكمتوفى بلدمز اولن چوچك كه كلدى بو ذات ايله هه صحبت اولارق
او طرفلردن خيلى خبر آلدق جوهرى نك تعريفنى تكميل ويازدىغى
اخبارلرينى تصديق دن صوكره بورونقى ايشيديلن مجمل حكايه لر نك بر

نه سنى مفصل بيان ايدب خبر واحد نك خبر ثنائى اثينى اولارق
ازالته اشتباه ايلدى قرقراي ديدكمز بيانى سبقت ايدن بر فصبه صغيره
ايكن كنديدنه نشوونما بولنان ابناء مقيم دن بويله معلوماتلى ذوات لر
كورلدىكى اهاليسينه بيوك مباحات وفخر عظيم اولدندن فضلا غير يله ده
غيرت وغبطه كتورر كاردندر مشار اليه بر عادى ناجر ايكن بو
قدر معلومات حاصل ايتدىكنه نظراً علماً اسمنه معلم پوستنك اولنلرى
نه درجه ده قياس قيلنسه كيلدن طشقارى اولچكدن ايراق كتمز.

خاطره

ملا جوهرينك قلمنه معنای لغويسى مراد اولوب فرمان نامه نك
هر ايكىسى غرامطه اسميل يازدغندن بر كشي به بر كونه ايكى غرامطه
ويرلدىكى نه دن ايمش ديوب اشتباهه دوشن وار ايسه بونك
اولگيسى غرامطه يعنى منشور ايكنچى سى اعلان نامه دوركه
پادشاهلر بويله اوامرى رعايا وير اياسنه بلدىمك لازم اولدىغى
كىي جهليه بلدىركنى صاحب منشوره بلدىمك دخى حكومتك
احكامندندر. بس بويله منشور ايله برابر اعلان نامه دن بر نسخه دخى
خان مزبوره ويرلش اوله كه غرامطه نك مفهومندن منضم بودور.
غرامطه نك «تكرار ايدب امر ايدرز» عبارسى: اعلان ايدرز سبكتك
اولوب اطاعت اولان شول ايللرده ديدىكى اطاعت ايدن ديمك سلكتنه
سوزلردور كه جوهرينك شكايه ايتدىكى كىي مترجمك زبان تركيه
قاهر وغير عالم اولدغندن امر ايله اعلان اولان ايله ايدن كلمه لر ينك،
محل و مسلكنى فرق و تمميز ايدمه دكندن ما عدا سائر كوب جايلرده
املاسى غلط و ترجمه سى مشوش و بي مفهوم يازلمشدر كما لا يخفى
للفظين بىادنى تفكر. بويله بيوك منشورلرى اگر صاحب الترجمان
اسماعيل افندى غصبرينسكى امثال ذواتر قلمه آلسه لردى نه گوزل
ادوات ايله بيان ونه احسن عبارات ايله عيان ايدىلردى. مترجم
كچونانلرنك اكثرى اغيارك دگل آنا دلنى آنوق بلمبورلر. «هنا»

ودخی اصل نسخه ده و ترجمه ده ۱۸۱۶ نچی یل یازیلوب آیی نڭ
مقدم مؤخر نوشدیکی چونکه روسیه ده فدییه یل لرنڭ ابتداسی
اوکتابردن باشلوب صوگره ایام پیطرده غینواره تحویل ئیلنمش اویله
ایسه مترجم بر فارت روس الیغله فدییه تاریخی اعتبار ایدرک
یازمش اوله که بو صورتده جدی دلو هر ایکسی بر سنه یه توغری
کلور. نتاک کم اسلام ده سنه هجریه ایله ایکن کهنه منشورلرده سال
ترکستانی یی ترک ایتیموب: سچقان یلی، صیر یلی، فلان کذا ییل
دیوب یازمق واقع اولیور. «انتی»

ایمده ملا یولداشبا ی افندی نڭ بو مترجمه یازمش مکتوب
مرغوب و مسطور محبوب لرندن بر ایکی قطعه سنی بونده درج ایلمک
مناسب کورلدیکه لطائف عبار و شمایل کتابه سنی نظر امعان ایله
مطالعه ایدن احباب کرامه هر سطور ی بر غرس و هر جملی بر
درس مقامنده دور.

مکتوب اول جوهریدن

مؤلف شرق حافظ قربانلی افندی جناب لرینه، من غیر حد
واستحقاق غایبانه عرض محبت و اشتیاق و رجاء مودت و اتلاف ایله
اظهار ما فی البال ایدن کمینه احقر از ذره کمتر یولداشبا ی بن
العجاج عطا جان بخاری جوهری دن السلام علیکم سلام سنت الاسلام داء
دپیغام صداقت ارتسام اهداسندن صوگره عتبه علیا یسه موروض درکه
تئلیف والاری اولان جریده مدیده ۸۹ نچی سنه الحجاج شمس الدین
افندی برادریمز نڭ همت عالیسی ایله طبع اولنوب بر نسخه سی
فقیره برای نمومه طرفلرندن ارسال اولنمش دی مطالعه سی کمینه لرینه
اضعاف مضاعفه لذت ایراث ایتیش تکراری ایله بختیار اولمش ایدی
اما جریده مذکور نڭ صفحه غیرنده منشاء محاربه فصلنده تالیفی
موجود کرمیانه لری اولان احوال یعقوب خان و محاربات دونکن در

چوچک و مقاومت بور بهادر و غیرلری منتظرمن ایدی شویله تصورده
ایدک که جناب لری بعد التئلیف العجاج شمس الدین افندیه تودیع
واو ذانده بعد الطبع فقیره ارسال ایده اما بر نچه سنه لر کنارش
ایدب تصورمزی تصدیق ایدن اولمدغندن وانتظار ایسه ناردن اشد
اولدغندن و وعد کریمانیه نهایت اعتمادمزدن تالیف ایلی نڭ وقوع
ولا وقوعنی سوا له بی ادبانه و کستاخانه جرأت اولندی عفو عالی لری
تمنی عاجزانه نڭ اقصاسی دور، الکریم اذا وعد وفی - واللئیم اذ
فدر جفی بو شقه عاجزانه یه استانه عالیهدن جواب عالی کرم
بیوریلور ایسه غایبانه محب افتاده لرینی خاک مذلت انتظاردن
اوج سماء وصلته ایصال ایدرلر و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین.
المستدعی یولداشبا ی اطاجانوف فرقرالیدن. ۱۸۱۰۹۳

خط مزبوره جوابا طرفه زدن مرسول اولن نامه نڭ مکتوب آتیه بر آز
مدخلی وار ایسه ده جوهری غطاری نڭ بیننه ادخالی مناسب کورلیدی
چونکه بزم عباره مز بو غطاره نسبة اصل تاش آراسنه آدش
دوشمش ماش منزله سنه اولوب بنا برین تنسیخی ترک ایلدی و بر
دخی مکتوبه ز نڭ مضمونی خط آتی دن منضم اولدغیچون تکرارنه
حاجتده فالهادی.

مکتوب ثانی جوهریدن

تیمنا باسم سبحانه السلام علیکم ومن حضر لدیکم
جناب شرفیاب و سیاده اکتساب حضرت امام المؤمنین و مقتدا
الموحدین العالم العامل والادیب الکامل ینبوع العلم والعرفان معدن
الصدق والایقان حافظ کلام الله ناشر احکام الله ناصر الشرع نافذ
الاصل والفرع مؤلف الشرق ومدونه و مؤسس بنیان تاریخ و مکمل
الملقب بامام قاری افندی عتبه علیا لرینه بو عبد فقیر و کثیر التقصیر
یولداشبا ی ابن العجاج عطا جان بخاری جوهری دن سلام سنه الاسلام
تواریخ خسته ۲۹

اداسندن سوکړه عن صميم القلب شکسته وبسته وما في الضميرندن
 بردسته معروض دور. کله طرف والارندن مرسل شهر خامس عربي ننگ
 ثالثی و برج حادی عشر رومی ننگ اولی ايله مورخ مکتوب شریف
 محبت دريغا واصل و مضمون منيفنه کما ینبغی اطلاع حاصل اولوب
 سرور بی حد و نهایه و عبور بی عد و غایه بیه سبب مستقل اولدی.
 زیرا بر مکتوب ایدیکه اگر مرده صد ساله بیه واصل اولسه جان و کافر
 بی اذعانه ملاقی اولسه ایسان بخش ایدردی هر بر حرفی شعاع
 شمس اسادیده لری روشن و هر بر نقاطی فطرات آب حیات ما نند
 قلوب افسرده بی شن ایدردی هر افراد کلماننده نچه معانی دلنشین
 مضمون و هر ترکیباتنده نچه جواهر اسرار مکتون ایدی فقیر کر چه
 صاحب اطلاع دگل ایسه منته من غیر حد لنگ و لو نند بعد المطالعه
 شول درجه فریح و مسرور اولدم که اگر ربع مسکون و ما علیها سی
 ايله متملك فقیر اولسه ایدی نهایتی شول قدر سرور حاصل اولوردی.
 کمال فرح و مسرتندن جاری آزارلردن اولان بعض احبابه ارئه ایل
 اظهار عبور و تفاخر و اعلان مباهات و تسارر ایلدم. ایدی کورالیم
 قنغمز بیوردقلری کبی ادخال السرور فی قلب المؤمن افضل من
 عبادة الثقلین حکمی تحتله دخوله صالح ایشز باری تعالی و تقدس
 اقطار ارض مع الطول و العرض ده جناب فاضلانله لری کبی افاضل
 و اکرام احبابک وجود شریف لرینی از دیاد ایل عمر ادیبانه لرینه
 برکت احسان ایله جمیع مهات دنیوی و اخراویلرینی مراد شریفانه بیه
 موافق ایصال ایدب قلم کورهر رقم سایه سنده جمله موحدینی منفعت
 بردار ایلله آمین بحرمه یا وسین

بعده وعد کریمانه لری اولان تاریخ لرینک امر تبیضی و طبعی
 تمام اولنه قدر اولان مدت مدیده بی عاشق بی سروپانک موعودی
 اولن وصل معشوقه سنه انتظاری کبی بر انتظار ایله کچرسک کرک که
 بو انتظارنک لذتی خیر بلکه مرارت و حرافتنی ذابقلر دیملردور که
 «الانتظار اشد من حر النار» لیکن وقوعی متحقق اولن اشنیانی

افاضل امت مرخومه واقع منزله سنه تنزیل ایله مرارت صبر لرینی
 حلاوت وصوله تبدیل ایتملردور. بناء علی هذا فقیر لریده قلب
 ناشکیبی شو قاعده کلیه ایله تسلی و یروب تسکین ایتسه کرک.
 دیگر امر هما یون لری اولان خدمت که وطنمز اولان فرقرالی و بیان
 اولانک احوال قدیمه و جدیده و تاریخیه سی و بنا اولنان دوائر دیوانیه
 و نصب اولنان حکام قضایه و جاری اولان اوامر نظامیه و غیریلری
 انشاء الله موثوق الکلم و معتبر الروایة اولان بعض دانشمندان و مور
 خان وقت اولان ذواتندن بعد الاستفسار محفظه فقیرانه ده مدخری ایله
 معا بزج ثانی عشرنک اواخرنده ارسال اولنسه کرک انشاء الله رب
 العالمین. و دیگر سؤال بیوردقلری بعض جهلنک که باز کندکز قایو
 مکانه تسکین و قایو جایده تحصیل و جوهری الخ جواب عاجزانه سی
 اولا عاجز لری حالا محل اقامتمز اولان فرقرالی قریه جه سنده متولد
 اولوب نه سفر دنیا و نه سفر عقبی ایل که بو اطلاقدن فزجار ایبان
 پوص او مسکه شمی پاولادار و چوچک خار جدر، هیچ بر بلاد بعیده بیه
 سفر ایتماشم تحصیل اولی فقیر اوشبو قریه ده اولوب حد بلوغ تحصیل
 تعطیل ایل طرف قبل کاهیدن مأمور اولوب اشغالات دنیویه و امور معاش
 و تجارت ایل سرکردان خمار اولمشم که امر تحصیل باره سنده به دعاء طبع
 عاجزی دست و پا اولمامشدر. اما فضل و کرم لم یزل دندر که استعداد
 و قابلیت طبعی و جبلی ایل نه برده بر فاضل و نه موضعه بر عالم کامل کوردمه
 پیش استادانه سنه دزانوی ادب ایله اونوروب بهره و افاده قیدنده و نه
 برده بر کتاب عزیز و نه جایده بر تالیفی لذید اوچراسه ایدنهک
 صدونده اولوب تا حالا بو امر مهم فی ذمه فقیرانه مه واجب و لازم
 ایدنمشم که لله الحمد و المنة شواجتهاد قاصرانه سایه سنک شغل فقیرانه عبث
 وجد عاجزانه لهو ایله ملتبس اولمامشدر. کر چه کعب فضل و ادبایه
 وصول عاجزانه لرینه کوره متعسر بلکه متعذر ایسه ده فی الجملة مرام
 آکلامق و آکلانمق درجه سی فقیرلردن چندان روکردان دگلدر.
 بو جهل اخیردن تفاخر آکلانمسون جناب لری کبی افاضلک سؤال عالی

جناباسنه بوندن غيرى جوب شافى وجودى ممكن اولدغندن وبى جوب فالدرمق انسانيتيه منافى اولدغندن بالاضطرار ترجمه حال فقيرانه يى شول طرزده بيانه نفس سرکش اجبار اولندى.

ودبگر لفظ جوهرينك نه بر محل ونه بر اصل ونسبه نسبتى اوليويوب فقط طبيعت شبابت ايله هوس كلام موزون مراد اولنوب وبونك ايسه تخلصه احتياجى كرسنه سهروزه نك نان عزيزه احتياجى كى اولدغندن وبنى آدم ايسه اقسام مقولات عشره دن قسم جوهر دن غيرسيه مناسبه ومشابهتن اولدغندن لفظ جوهره بر باى نسبت اضاغه ايله بالافتباس طبع فقيرانه دن مخترع تخلص ابيات اوچون اولان بر نسبت بارده دن غيرى بر شى قياس بيورلميه. وبو نسبت بدو يانه دن باصاحب صماحه بعصب وينا غير افاضل استواظن ايدلميه قريه مزده بعض فضلامزدن واقع اولدغى كى محض تخلص اوچون اختيار كمترا نه اولان بر لفظ دور كه طبع عاجزى نهايت توافقتدن نقش خاتم عبيدانه ده منظور على اولور. وانسان ايسه كندى نفسى اوچون فكر وانتخابه حر اولمليدركه نيه بويله ايتمش ونه اوچون بويله يابممش ديمك احدى نك صلاحيتى خارجنده دور. وبعض احبابدن منكسرالغاطر اولدقده دينلش نون قافيه لى اولان حسب حال ابيات نك مقطعى وتخلصى ايله اثبات مدعا وبونك ايله دغى. انمام مجل بى سر وپا ايدرم. هر نه ايسه جوهرى قاپلنه باشى قردلره يوقمى عالمده ديگر الله زب العالمين. هذا عفو فاصفح عن الجاهلين فمستحسن عن ذوى الجاهلين مفهومچه عمل عازمانه اقضا تمنا كمترا نه دور افندم.

حرر في يوم الاحد ١١ ١٣ ١٨ ١١ ٣٩ ١٤

المستدعى فقيرالى رحمة الله بولد اشباى بن الحاج عطا جان البغارى

جوهرى = تم

من بعد يازان مکتوبلری دغی بری برندن اعز وبری برندن الذ اولوب لکن جملہ سنی تحریر لازم کورلمدی اهل فطنته اوشبو ایکی مکتوبدن جوهرینک نه درجه ده فضلی وار ایدکی اذعان اولنور

خط اولنه بر دفعه جوب کوندرمش ايسه مده صوگره غى مکتوبلرينه جوايدن عاجز ونه يازه چقمق شاشرمش اولدغندن بى جوب فالوب فقط بو مکتوبه آئنده کى ايکى فقره ايله سلام ايلدم.

جوهرى جوهر ديمك كه طبعكز اولمش روا

هر نقط هر بر سوزگدر دردلره اكسير دوا حمد ايدب اللهه قيلغل كون بكون شكرگى زد

سرنويشده لايق ايتمش بو لقبى اول انرد هر نه يازسم قاصر م سزك جناب عاليه

بس بوننگچون وصفكى فيلديم حواله باربه حاصلى مك بر عجزله ايتدى نسويد بو خدم

عفو والا دين تمنى دور قصورم قيل كرم جوهرى نك ترجمه حالى باب الجيمده باقى مکتوبلرى ايله بيله درج ايديلور. «والسلام تم الكلام»

طرفمزده اولن تورهلرنك فروعى

توره لر نك اصلى چنغز خانه وارر لکن زمانه نك نسابلری چنغز نك كفرنن اولادنه عار لاحق اولور زعميله آندن اعراض ايدب اجدادلرينى باراق خان وروسخانه قدر تعداد و آندن يوفاروسنى صحابه دن حضرت عمره يا حضرت عباسه رضى الله تعالى عنهما ياخود اولبالردن بر وليه اسناد ايدرلر يعنى اوزلرينى اشرف نسلندن ايدنمك مدعا ايله سلسله سنى بسو جانبه سوروب كيدرلر. هيهات بابانك كفرنن اولادنه عار لازم كلورمى اولده جمله نك اجدادى اويله دگلى اسلام كلسنى آقارتمشدر شرك وكفردن تازارتمشدر. كم سعید دور باباسينك كفرنن آکا ضرر كلمز كم شقى دور صحابه دگل پيغمبر اوغلى اولمق آکا فائده ويرمز. اويله اولسه هر كم نسلنى تعقيقى ايله آيتك كرك اجدادلرينى باراق خانه روسخانه تيكوردکن صوگره نسابلرك نقلنه حاجتده قالمز زيرا يوفاروسى توار يغازده يازيله

كاشدر شويله كه تورهلر چاغز خانك اوغلى توقتانبه ورسلالاسندن سراى خانى اولن روسغانه روسخاندىن بى وسط باراق خان يا ايكى واسطه ايله باراق خانه كلوب بونك اولادى صحرا نشين خلق ايچنده منفرع اولوب قضايقه نك هر قبيله سنه حكومت قيله كلوشلر وباراق خاندىن ايكى واسطه ايله صفاي مانه كلوب صفايك اوغلى ايشم خان واوننان خاندن قزل نوغ آق نوغ بولوب آيريلوب ايشم خانك نبيره سى اوغلى آبلای خاندن يشىن نوغ ايله منشعب اولمشلردور. بونك تفصيلى يوقاروده يازلدىغىچون تكرارى حاجت كوزلمدى.

صفاي خان هجرتدن قبيل القده اولن و ايشم خان مك ايله يوز اواسطنده كلن خانلردن. تورهلرنك بابالرينى بيان قىلدن اولادلرينى يازمق ذمه مزه دىن كى اولدى چونكه تته مزده يازيلور وعده سى سبقت قىلدى، اگر چه بونلرنى يازمقدن بزه بر شى حاصل اولمز نهچه يل لر بنذلتاب ايله نك قدرنى عامه بلمز مگر عوامك بلمكندن خواصك بلمزى لازم كلمز اويله اولسه وعده به وفا آدمك اعتمادى ذمه دن ادا دىن ايرلرنك اعتبارى دور بنا على هذا بوگا مبادرت ايلدم «وهوالمعين»

قزل توغولق توره اولادى

نايمان اتفاق ايدب دورت بش كشى انتخاب ايدب چقاريب ونلر اصل مركزلرى اولان كچى جزء ايچنده ابوالمهمبت خانغه واريب آنى دعوة وتكليف ايتلر كلرنده اوغلى ابوالفيضنى بونلره قوشوب ويرديكى خمسه ده يازلمشدى. ابوالفيض كلدكده نايمان ايلي اجماعله بوگا بيعت قىلدلر يعنى خان فويديلر چونكه بونلرنك بيعت لرى شرعا قول قول فويوب نصفيح ياخود انب و قسم ايله ناكيد وياكه بخارا وفرغان خانلرى كى آق كيز ايله ترفيع وياكه امضا وغيرى بر علامت ونشان ايله تقيد وياخود بر پادشاه مستقلدن منشور ايله تصديق ايدلميوب مجرد اتفاق آرا ايله خان اسمى ويريلوب آلديار ديمكدن عبارت بر رتبهء على دور. آلديار ديمك الله يار

اولسون قولندن معدول «پادشاهم چوق يشا» كى بر دعا و ثنا اولوب جميح توره بو تيتولك تحتنه مندرج يعنى خان اولاد خان اولديغى بونكله ترويج ايدلور.

ابوالفيض خان دورت خاتون آلوب تناسل لنوب اولادى هر برى بر طائفه ايلگه توره ليك قىلدلر كنه خانم بوگا خانم پاتشه، ديورلر بوگا خان نك همشيره سى اولور، ايكنچى فلماق خانى نك قزى چغان خانم دور، اوچونچى فزه فلماق قزى اوزبيكه خانم، دورتنچى فرغز منابك قزى تومار خانم دور، ابوالفيض خان بوداغى اوشبو دورت خانم دن تارقالور، كنه خانم دن بوي توره يالغوز دور، آيكوز ديوانى ايامنده بنا بولوب اخ زاده سى صارت توره ايله خانلق يعنى آغا سلطانلق توغروسنده كوب تالاش و منازعه لرى اولديغى يوقاروده خان صايلاو فصلنده يازيلوب كچدى.

اولاد بوي توره

مذكور بوي توره نك بر خاتوندىن اون اوغول بار، الوغ اوغلى جاناي تورهنى اون دورت ياشنده ايكن تومه ايلي توره قىلب آلدلر، جاناي نك وفاتنده اوغلى عثمان توره ياش قالدى ايل بونى يخشى تربيه قىلب اوسدريب كمالاتقه يتار يتماز بولص ليق منصبنه مندرديلر عنفوان شيباب يعنى ياشلك ديوانه لى ايله ظلم وتعديه باشلدى خلق بونك افعال ناشايسته سندن تضجرده ايكن آنك اوستنه قوم ديدكى برده فشلاو دعواسى تورهلرنك ايشلرينى حكومته عائد قىلدى عاقبت قضايلر تورهنى قومدن فوغالديلر، فشلاو حكم ايله قضاغه ويرلدىكه تورهلر بو قشچه اوتوروب ياز اوز اختيارمز برلن برنى بوشاتوب برالوك ديدكى تملق لرينه باقميوب قش ايچنك بونلرنى كوچوروب هيداديلر، باباسى بوي توره بسو يلده قومده فشلامش ايدى ياشلرى توفساندىن آشوب يوزه ياقنلاشمش فارت واغريق بى ناب ايكن اوشبو كوچ كوچ اثناسنده وفات ايتدى،

تومە اولدردى. دىوب تەھت قىلب نچە كونلر دفن ايدلمىوب ياندى،
خاتونلر مرثىدە تورەلرنى تومە ايلندن انتقامە تەرىض قىلار،
فار اوستوندى سویراتوب، قابورغاسىن کویراتوب، دىبە بوڭلادىلر
بەدە چىغز تاغندە فشاامش اغلى سولتا باى تورە كلوب بو كىي
الفاظلرى ترك ايتدردى زىرا تومەنى يگوب خون آلساق مدعامز چە
ايش قىلساق فبها والا بوپلر سوزلر سويك كە تامقا وعارلىق اولور
دىوب خاتونلرنى بو اغزادن توقتاتدى سوگرە تومە ايلندن دعوا قىلسەلر دە
اغرىب ايلندن اولدىكى مثبت بولوب خون دعواسى عاقل قالدى.
بوي تورە متكلم وسوزىن يعنى چچن ليك ايل معروف آدم
اولوب آلدندىن ايش بتمزدى ديورلر چونكە دعاچى لرك هر سوزىنە
بر مثل وهر مثل بىر حكايە منضم قىلب ايرتە كوننى كىچ كىچنى
هېچ ايدردى ديورلر، شأندە شاعرلر: بوبە كامدن تورە ليك ايس
كىتبان * چىكاننە بابوسداى ايلر جىتبان * فرا سوزكە قبلدن ايسكان
جلداى * آلدنان توقتلى قوى داد بىتبان * ديو هجو ايلەشلر بونك
وفاتنە اولاد واعيانلرى جلى دىوب رسملرنچە آش وىروب آت
چابىروب بيوك مەركە قىلدىلر حضرت قبل كاهەز مەربان بولورلردى
بونك آشنە اوچ آت آلوب باروب بايكە فوشدېم اوچسى بىل
كلدى ايكسى آلدە وبرىسى سىكزىنچى ايدى فقط برىنچى آتنگ بايكەسى
بر بيوك بايك دىسابەسى قدر وار ايدى، توقز تاپتوباق بونى ۹
يامبو شەرە قىلمشىدى توقز توبە، توقز قلونلى بىە، توقز كىلام،
توقز كىوم مروت، توقز كىوم تورغون، توقز كىوم مقەمال
ينە توقز بىوم ايل بر جىتم مېھوعى «جو جو» يعنى توقز توقز ايدى.
قضاق اېچندە فانچە بلرلر يوروب بوندن كوب وبوندن تازە وپاكزە
پايكە كورمدم فقط ينى بر ضعيفه كامپر ايدى اولگى ايكى
آتنگ پايكەسنى آلوب اوچونچى آتنگ پايكەسنى تورەنگ توغورينە
بايلدك يعنى لوزارينە بردك دىر ايدى، بو مەركە هجرتنگ ۱۲۶۴ يا
۶۵ دە بولمىشدا، فېرى قراقول بويندە تورە توغانى دىدىكى موضە دور.

عثمان تورە اگرچە بر دعواسندە محكومى اولان تومە ايبلى
طرفندە ايسەدە ايل باباسىنى بى حرمت قىلدىغى عارندن تومەبە كىن
باغلب فاشندە تولانسكوت اوتوران توقماق ايلندن بر آدمنى چاپدى
تومە توقمق بر آدمنگ اولادى و بر آتنگ نسلندن اولمقل بوسىبدن
كلا چورنتاي تورەدن يوز چووردىلر بولص لىقى آلدىلر، عثمان
تورە بوگا اوفكا قىلب جاناي اولادى جىمىعا خنای طرفە كوچدىلر ايلنگ
بخشى لرىكە باشلىغى جىمانتوك وغىرىلر جىولوب آرفاسندىن كلدىلر
آنالرمز آلوب كلەش خاننگ اولادى آق سويك آلدىلر تورەمز
ايدىر قايىتوب اولگى اورونفە اولتوروكز بورونقى چە بولوكز بولص لىق
توغورونە فونوكز دىدىلر ايسەدە تورە قبول قىلمىوب ايرىتىش باشنە
كندى بر نچە يلدن سوگرە مال منالندىن آيرىلوب اولگى اورننە
كلدىسەدە اعتباردن ساق اولارق هجرىە ۱۲۸۰ نچى سنەلر حدودنە
وفات ايلدى اولادلرى فقيرالجال اروچار قلەسى اطرافندە وغىرى
جايلردە پرا كندە يورمىشلردور.

بوي تورەنگ بر اوغلى صولطاباي تورە بونك اوغلى باراق تورە
خانن ايامندە وفات ايتدىكى بعض ترجمە خالى آيكوز فصلنە
يازىلوب كچدى، ايكىنچى اوچونچى اوغلى سلىخان تورە آبلای تورەلر
حالا صبان ايبلى اېچنە بابالرىنگ ايسكى اورننە صاحب بونلر واولادلر بىر.
بوي تورەنگ ينە بر اوغلى اقمىك تورە بونك اوغلى اولبابە تورە
بو توارىخچە مزنك بر راوىسى بودور، بو ذات مناصدن بر منصبە
منىوب بوش ورتبەدن خالى يوردى ايسەدە قضاق اېچندە قدرى
عالى سوزى نفوذلى دىانتلى پنچ وقتى گوزل اوبدان آدم ايدى،
هجرتنگ ۱۳۰۰ حدودندە وفات ايتدى، خدا رحمت اىلسون.

بوي تورەنگ لىكنچى خاتوندن جىمانتاي تورە، بو جىمانتاي تورە
خنای زمانندە باجىن گە باروب اېچن خاننگ يوزىنى كوروب الوغ
درجە آلوب ختايلر بوگا جانقوراض تاجى دىرلر ايكىن خىلى وقتلر
غولجەدە توروب سرد توغانى سودا كرلرینە كوب منفعتى نكەش

ايش، ايل لرى روسيه به تابع اولوب غولچهدن كندكدن صكره دغى سودا كردن هر كم شهره كرسه بونك نامنه كريب جا گجونه ات تارتيق قىلب انعاملر آلور ايش آيكوز ديواننه صبان ايلينه كوب يلر بولص بولمش ايدى، چته ده نعيى قصير القامه حسيس الجامه بى تكلف آدم ايدى، بو تورهدن منقولدر باجبرغه باروب خانقه كورنوش قىلنده اول ايل بونك امانلقندن وتنچلقندن صورتى ايلده قايسى مال كوبرديدى، دولت كزده تور تورلوك مال هر قايسى آز ايمس ديدكده قوى صيرنك كوبلكنه قوانورم بالابارقه توق بولور هر جهتن منفعتى كوب بولور اما جلقى جمع فيلما كز تنچ سزليق بولور چاوكرچيلك بولور ديدى خانك بو ديديكى فضاى اهله چارپا مالنك ذكردن الد و آندن اعز كلام اولمديغى اوچوندر. نناك كم سودا كرلره تجارت بابندن باشقه سوز قولاقلرينه ياقمز بنا برين فضايقنك طبعنه موافق عاتله مطابق سوال جواب قىلنمشدر.

جهانتاينك نقلنه بناء خانك كورنوشى بو روشه ايش. اوزلرينك يل باشى كه چقان آيى اولور دلو ياخود «حود» يولدزكه كلور دورسى چوچك بعثنده يازلمشدر. بو آيد محكومنده اولن اهل كفه غائب وحاضر خانقه باش اورلر يگى يلنى تبريك اوچون يراق ياقدين آكا الوغلر وارلر اوزله اولسه خان بونلره بر كورنمك لازم كلور مخصوص بر ميدانك وزرا و اكابر درجه بدرجه خانك تختى نختدين صاغ وصول ايكى صف اوله رق تزيلوب قنار تورلر خانك تختى اوستونك آلتون باشلو بر اژدره مهيب اغزنى آچمش اوتلر ساچمش كورنور خان آنك ايچنده مى شنده مى يراقدين كوز تمام يتمايور يعنى كركى كى ادراك ايتمايور. اونكده اولن آدم ايل امانى ديوب اول ياننده غى به اول دغى ياننده غى به آفرونلب فسلداب سويليوب نچه مك واسطه ايل بزلره كلوب يتدكده باشمى يره قيوب امان تنچمز ديوب بو جوابمى صول جانبداكى آدم برى برينه سويليوب نچه مك واسطه ايل خانه يتدى ايكنچى سوال و جواب ين بويله اوله رق

بر نچه ساعت فرصته يوقارغى يازلمش دورت بش كلمه سوز حاصلى يلقينى كوب فيلما كز نصيحتى ايله تمام بولدى. قديمدن قاعده لرى بويله مى ايدى ياكه بو سنه بزلره بويله صولت ايله مى كورنوش قىلدى خانك يوزينى كوردى ديمك بوندن عبارت ايش دير ايدى. جهانتاين توره علم انسابده دغى متفرد ذات ايدى. بزلرنك بالا وقتزده سيمى طرفدن مخصوص بر روس تورهسى كلوب آيكوز ديواننده جملة نسايلرنى جيوب فضايقنك اصلنى وتوره لرنك نسلنى صوراب يازدنده بارچهدن بو آدمنك سوزى عقله ونقله موافق ديمش. اما اول بازارن آدم آنى نه اوچون يازدى آندن نه حاصل ايتدى بو آنه قدر معلوم اولمى آدملر هر تورلى زعم ايتديلر ايگرى فكره كتديلر ايسه ده فقير ظن ايندم بر مؤرخ تاليف اوچون صورامش يازمش اوله.

جهانتاينك سوزلرينى كوب ايشندك لكن ياشلك ايله آنك كرك اولورينى بله يوب ضبط قيلم يوب يازيب آلهق مطلقا خاطره كلم يوب بوگا كوب ارمانده ايديم. شمدى يازيله چق اوغلى عدلخان توره ١٣٠٥ نچى سنه چوچك كه كلدكده بر نچه كون توفقاتوب مهمان قىلب آندن كوب خبرلر آلديم بو بابده تواربخمزه خيلى يشاردم تيكوردى خدا اجرى و يرسون.

جهانتاينك اوغلى عدلخان توره ياشلرى يتمشدن آشوب ١٣١١ نچى سنه ده وفات ايتدى روسيه نك بو جانبله قدم باصده ابتدا كلمش الوغلرى كيدر آنلرى اسملرى ايله بلور وقضايقه نك روسيه به تابع اولور زواولماز ديان ترديدنده تردد و كيكاشلرينك كلسندن خبردار آدم ايدى باراق خانك وفاتنده كانديدانلق تريتنى بو تمام ايتدى عن قريب يازيله چق بر منشور بونك سعى ايله بزه يتدى بيانى كلور.

بوي توره اولادنده اوشبو ذكر ايدلمش لردن غيريسى فقط توره اسمنه قانع اولوب هيچ نسنه به قول اورمديلر يعنى نه ايل

بېلب بېلبىلر ونەدە بىر منصبە مەندىلەر ونە بىر شەھرنە بىر مەدىلەر.
 كۆرى صىبان اېلى اېچىدە يورمىشلا دور.

ابوالفيض خانكڭ ايكچى خاتون اولادى

ايكچى خاتون جنكە آلمان چقان خانم دور. اولگى ابرى
 باراق دن خان خواجه توغمش ايدى بو آق توغلو فندە يازلور. ابو
 الفىض دن چوچى توره توغدى بونى مرون اېلى توره قىلدىلر. چوچى
 توره نك دورت خاتونى بار ايدى بىرىسى كوكى خانم فلماق خانى نك
 قزىدر بوندىن «صارت توره» يالغوز ايدى آيكوز ديواندە اول خان
 يعنى آغا سلطان بو بولدىقى يازلمىشدر. ايكچى خاتونى آبلای خانكڭ
 نبىرە چەسى يعنى اوغلى نك قزى اولوب ايشم توره وشاه مراد
 توره لرنك آناسى دور. اوچونچى خاتونى چولپان خانم قرە قضاندىن
 بايجكت قزىدر ولى توره وخليفان توره لرنك آناسى بودور.
 دورتنچى خاتوندىن آداى توره توغمشدر. چوچى اولادلى كۆرى
 مرون اېلى اېچىدە يورورلر.

ابوالفيض خانكڭ اوچونچى خاتون اولادى

اوچونچى خاتونى قرە فلپاق قزى اوز بىكە خانم آغاداي توره نك
 آناسى بودور بونى سيموز نايما ن اېلى توره قىلب آلدىلر. آغاداي نك
 بر اوغلى بىك سلطان توره ختاي ايامندە يعنى ختاي تبعەسى ايدكى
 وقتدە كونك منصبندە ايدى روسيە ايامندە آيكوز ديوانك اوچونچى
 خانى بو بولمىشدر «كما سبق فى فصله»

آغاداي نك يەنە بر اوغلى «بوکاي توره» بو ذات باشقەلردك بىوك
 فعللى قىوق خلقلى اولمىوب يعنى مېچ كەمە ظلم وتعدى قىلمىوب بو
 اولاد نك اېچىدە ايك ديانتلىسى ايدى. حضرت سلطان عارفين واوليا
 آنايە زىادە محبتلى اولدىقن وصىتى مويىنچە جسدنى او موضعه ايلتب
 قويدىلر. ديانتك توره سى اولارق بوزىدىن سوكرە زوجەسى آى
 www.ewla.com
 www.uyghurkitap.com

كەوش خانم واوغلى رستم توره هر ايكسى حج يولندە وفات ايدى
 حديث بشارة تحتندە داخل اولدىلر. ايسكچى اوغلى ايشم توره حالا
 روسيە تبعەسندە اولن توره لرنك ايك اغنياسىندىلر. آغاداي نك اوچ
 خاتوندىن مجموعى يتى اوغول اولوب بونلرنك اولادى كلسى بدى صو
 ونام ديگرلە يدى يلغە ايلندە لپسى قلەسى اطرافندە يورورلر.

ابوالفيض خانكڭ دورتنچى خاتون اولادى

ابوالفيض نك دورتنچى خاتونى تورغاوت قزى طومار خانم
 بعضلر بونى قرغز قزى ايدى ديدىلر. كوكاداي سەن جياغى توره لرنك
 آناسىدر. بو اوچى نك اولادى كىراى ايلندە ختاي حمايەسندە اولوب
 چوچك وقوبدا شەرلر يەنە مشترك يعنى بعضسى چوچك آمبوسىيە
 وبعضى قوبدا آمبانندە فرارلر. كوكاداي بالاسى آجى توره كونك منصبندە
 ايدى وفاتى بعدندە اوغلى قاسم خان توره جاي نشين اب اولدى
 كوكڭ ديدكلرى روسيە نك آغا سلطان منزلهسندە بر درجە دوركە
 بيانى كچدى. كوكاداي نك يەنە بر اوغلى اداكە توره اوغلى حاجى جانم
 خان توره اوغلى معبور بىك توره دور ختايدن آمبو منصبندە اولوب
 طرفىزدە ايل اوشلاغان توره نك ايك مشهورى وبابلىق جەتندىن بو
 اولاد نك ايك مالدار ومعروفى بودور. قزل توغلو توره لرنك بيانى
 بوندە تمام اولدى. ايمدى آق توغلو توره لرنى تعداد ايداليم.

آق توغلق توره اولادى

صغاي خان اوغلى اوننان خان اوغلى نورسون خان حدابندە
 بو ايكى نك بىرىدىن باراق وبرندىن كوچاك توره توغمشدر. كوچاك نك
 بر اوغلى شاهنباز توره بونك معروف اوغوللرى نوقتە كوچوك قنبار
 توره لرنك ايكى يوز آلتىمش ايلە يتمش آزارلندە وفات اولمىشلر
 اولادلىرى چوچك بوزغونلغندە قدر ختاي حمايەسندە ايدى تېمىر صو
 يعنى جايسان قلەسى صالندىقدە جەل ايلانبەسى ايل روسيە يە تابع

اولوب الاَن اول نواعیده یوررلر. قنبار توره اوغلی، چوتان توره بوکای توره بوکاینک اوغلی مرجق توره تیمر صونک ابتدا بناسنده بولص بولمشد. بعده چوتان توره اوغلی موسی بولص بولدی. شاهنبازنک ینه بر اوغلی سوک توره اوغلی سبک توره دولانبای توره لردور، بولر هجرتنک ۱۲۷۰ سنه لرنیفنده وفات ایدب اولادلری بایجکت ایلی ایله بیل روسیه به تابع اولمشلر ایدی بارلیق ایله ینه ختایه کتدیله. الحالة هده چوچک جوارنده دوران ایده یورمشلردور. «سبک» توره دن «سید غازی» «ولی» اسمنده ایکی اوغول بار. سید غازی اوغلی «رستم توره» وی اوغلی «آبان توره» بو آبان توره دیانتلی، قناعتی، عدالتلی گوزل آدم ایدی ۱۳۰۴ نچی هجریه ده وفات ایتدی. اوغلی ایرجان توره حالا ختای تبعه سی قضاقلرنک اعتبارلی ونفوذلی بولرندیلر. دولانبای توره اوغلی کوبالاک توره در بو ذات پنج وقتی نماز خان آدم اولوب حالا روسیه تبعه سننده قوجا قول ایلی ایچنده استقامت ایلر اعیانا چوچک که کلوب کیدر. توفته کوچوک توره اوغلی طاهر (دایور) توره اوغلی سولطان توره بونک اوتوزدورت اوغلی بار دیورلر عمل سی جایسان اطرافنده یوررلر. کوچاک توره ننگ ایکنچی اوغلی عدل توره، عدل توره اوغلی دوصلی توره اوغلی قایراق توره اوغلی یعقوب توره دور. عدل توره ننگ ینه بر اوغلی صاگقای توره اوغلی جابای توره جادای توره چادای اوغلی بولان توره ایباق توره ردور. جابای و بولان هر ایکسی آیکوز دیواندیه خانلق رتبه سنی حائ اولوب ایباق توره سیمی پالادده سویت نوک رتبه سننده نورمشدر. بوکا سویتنوک منصب ویریلدیکی خدمت مقابله سننده یاخود فهم وراسنه مبنی اولمیوب فقط یگی تابع اولان سرحد قضاقلرینی ضبط اوچون بویل بر شانلی آدمنی الله تونوق حکومتچه بر کیزلی افکاردن عبارت ایدی صورتا منصوب معنا محبوس حکمنده معاش اسیری اولورق توردی سمیدن فسایتدقن صوگره قبال دیواننده غان یعنی آغا سلطان بولدی آنک وفات ایتدی

وفاتی ۱۲۸۰ سنه لر حدودنده در. بولرنک اولادی صادر متای ایلنده قبال ولپسی قلعه سی آراسنده سیران ایدرلر. بولان خان اوغلی اوراض توره حالا حیاتدر.

عدل توره ننگ ینه بر اوغلی ابوالغازی توره بوکا «ازبرکان» دیرلر ابوالغازی اوغلی چنفس توره اوغلی قولا که توره دور. بو قولا که توره کوپ خاتون صاحبی اولوب هر برلرندن اولاد وار اکثری جایسان ایلنک یوررلر. بر خاتونن قاسم خان، و دیگر بری بدیع الجمال محمود قزی دور بوندن فضل خان (*) توره حالا بساخته بلده سی تجارلرندن اولوب استقامتی آنده دور. قولا که توره یگی زاکونده پاموشنوک و صوگره بولص لیق رتبه سننده خدمت ایدوب ۱۳۰۰ حدودنک وفات ایتدی. تانه مسجدنک مسلمانلرنک جمعنه باعث اولن بو ایدی عدل توره ننگ ینه بر اوغلی عبدالله توره اوغلی کورکان توره اوغلی عثمان توره اوغلی ذکر یا توره حالا ختای تبعه سنندن کیرای ایلنک آمبو منصبنه نورمشدر آناسی عثمان دخی آمبو منصبنده اوتمش ایدی. ایرتیش باشنده آلتای تاغنده یوررلر.

کوچاک ننگ اوچونچی اوغلی صاما توره اوغلی ابوالفیض توره اوغلی «بوته که توره» بوته که دونکانی بوزغونلغنه قدر بر حیات ایدی اولادی قزای ایلنده غولجه شهری اطرافنده یوررلر. فضا ق بوجانبه قدم باصدقده اورتیه جزعدن ابتدا ختای حمایه سنه داخل اولن قزای ایلی تور تول ایلی الوغ جزعدن صوان ایلی دور صوان ایلی اول چوچک قرینه کلوب ایمیل فراغچ توفته بارلیق تاغلرینی مکان قیلدیله ار وقتک قزای ایلی تار بوغاناینگ شمالنده ایدیلر هجرتنک ۱۲۰۰ لرنک جنوبه آشوب صواننی غولجه اوستنه سوردیله بعده قزای اوستنه بایجکت ایلی کلوب اوزاق مدت آرالاش یوردیلر دونکانی فساده قزای ایلی ایلایه کیدوب توفته تاغنی توفماق و بارلیق تاغنی بایجکت و بر طرفنی کیرای ایلی تصاحب ایتدیله. صوان و قزای ایلی کوپ

(*) فضل خان توره حاجی خلیل الله افندی ایله اخلام اولور.

ایاملار ختای محکومندە توروب بعدە غولجەبە ترانچى حاکم بولغندە آکا بیعت ایتدیلر غولجە روسیەبە اوتدکدە بونلری بیلە تابع ایتدیلر غولجە ختایە ویرلدکدە بئە ختای کندیلر. قزای ایلی روسیە ایامندە اوچ بولصلق اولوب عددی دورت بولصه بالغ اولور ایدی دیورلر.

کیلەلیم کوچاڭ تورە برادی باراق تورە اولادنه

باراقنڭ بر خاتوندن خایابه تورە مامان طاهر بوکای اسملی دورت اوغول بار خان بابە ارغلی دوصان بعضلر دوصان طاهر تورە اوغلی دور دیرلر، دوصان ارغلی فلج تورە اوغلی ابراهیم تورە یونس تورە بو اولاد بورە ایلتدە اوستکامن اطرافندە دورلر، و اوچ اوغولکە مامان طاهر بوکای تورەلر ایدی اولادلری قزالی ایلتدە یورلر، قزالی مادەسندە یازیلن صاحب منشور بوکای خان بو اولوب اوغلی چنقس تورە اوغلی جمانتای خاندەر، آبکوزدە آغا سلطان اولن باراق خاننڭ بر خاتونی اوشبو جمانتای خاننڭ قزی ایدی بو سفردە یعنی مزبورە خانمینی نکاح سفردنە باراق ایله بیلە وارمش ملا فتحالله قصەبى درار بیلب باراقنڭ جمانتای خانغە یازمش شعرنی سویلدی.

صاحب الترجمة باراق خاننڭ ایکنچى خاتوندن خانخواجە توغمش ایدی بونڭ طفولیتى حالندە آناسى باراق وفات ایدب آناسى چغان خانمینی ابوالفیض خان آلوب آنسن چوچى تورە توغمشیدى، خان خواجە ایله چوچى اخ لام اولوب اولاد چوچى قزل توغلقدە یازیاوب اوتدی خان خواجە تورە ختایدىن «واڭ» منصبلی ایدی، واڭ دیمک خان محدوده دیمک اولوب «کولک» درجەسندن بر باسچ بوقارو خانلقدن بر باسچ دون بر مرتبە دور، خانخواجەنڭ بش اوغلی بار جانبوبک بسوڭا جانخواجە دخى دینلور، صبانقول، کوچوک، دانبار، جالقونبای تورەلر دور، خانخواجەنڭ وفاتی بعدندە الوغ اوغلی جانبوبک آناسىنڭ قائم مقامى بولدی بوڭ ایچن خاندن برلمش صارى کاغذلی منشور خط الیه زده دور، هذا تصویره:

ختای خانندن منشور

ھمیدە صنات سعادتيك نڭ دورتنچى يسلى اون برنچى آى نڭ يكرمى اوچى خدانڭ فرمانى بيله وقت زمانى ايڭالا كان خان نيك يارليغى قزاق خانخواجەغە توشوركان چلى ايله نيك جاڭ چوك خيبە آمبان لارى نيك يريدىن سينڭ آناڭ خان خواجەنى آغريب اولدى ديب معلوم قىلب كلدى من آڭلاب نهايتى رحم قىلب شفقت قىلدىم سينڭ آناڭ خان خواجە واڭ منصبكە اولاشقاندن سينڭ آناڭ نيك چوك اوغلى بولناچقە كشيک تيكوروب سينڭ حاڭ . . . . . ننج تورغانى من نهايتى ابدان كوروب رحم قىلب توروب ايديم چلى طرف . . . . . ب يارلىق نشان توشوروب تورت توف چوك توارشاڭ لىب ايبارديم چاڭچوكغە تاشوروب شوندىن آمبان چقاريب كوچى كويد . . . . . شيڭغە كوتاريب تومنكى قضاقلارينڭ نى ابدان قداغالاغين سينڭ آناڭغە كوچى كويدورا دوغانيك تاشيدا . . . . . جان خواجە سڭا اولاشتورا . . . . . بو يوريكا راست كوڭلى بيله يورت نيك رعيەلر ينى ابدان قداغالاب . . . . . منصبكە اول . . . . . كشيكمى . . . . . اغريب اولكانى اوبال رحم قىلغوديك من اوزالاب كشيک تيكوروب ايله نيك . . . . . بيسون بيله عراق كاغذ كلا قوى قنارلىق نملارنى آلب باريب . . . . . بر سوڭلار . . . . . يقين ايماق لار بيله افليك بولوڭلار بولاك ايماق دين فاجيب كيلكان قاچقىنى ياشونماڭلار . . . . . ايشڭ بولسە راست كوڭلوك بيله ايله چاڭچوك تار باغاناى نيك خيبە آمبانيغە آڭلانيب مڭا معلوم قىلسون اصلى عيان استاب ياقانلىق قىلامن ديمه سين راست لاهنه بار ايشدا مينڭ كشيكمى باشيڭغە كوتاريب يورت نيك ايشيفه كوڭلوكنى قويوب شيدكب اعزاز اكرام بيله بورساڭ من سڭا نغى موازەلاب رحم قىلب كشيک يتكورامن ايماسمو جان خواجە سبن

بارلىق نشان خطنى شاڭلاغان نوارلارنى قولوڭغە آلقاندىن سوڭ ھەنە بار يىزدە راست كوكلوڭ بىلەن جوڭوب جىدلەپ يۈرۈپ ابدالابد مېنىڭ كېشىكم كايتمەكنى كېچە كېنەن اعزاز اكرام بىلەن بول چوقوم توشوركان اھ. كاغد بۆككەش بىرلرنىڭ سوزى اوچەش وبعض بىرلرى بىرئلوب توشمىش اوقوب بولماقەل تەخىمنا ھەر كەلمە مەلنە بىر نەقە علامت قىلىندىكە اھل ذكاسىياق كلامدىن مرامنى آڭلار. بىر طرفدە ختايچە يازىپ تركىمە تىرجمە قىلىنىش قۇل تامغا ايلان خانڭ مەرى باصلەش اۆلگى سطر مەر اوستونداكى خطدور. بومنشور جانخواجه وفاتىندە اوغلى رستم تورەنىڭ ائندە قالەش او ائادە روسىيە استلا ايدىب منشورنىڭ اعتبارى نالمدى ايسەدە بىر كۈنكە كىرەك بولور خام خيال ايلە محكم صاقلب توتەشلىر. بويە منشورنىڭ تورەلردە وارلغىنى ايشىدوب نەچە وقت لىر صورادىم اوقومقە تىردد قىلدىم دقت وچەد ايلە آردىنە توشدىكىدىن بوگا احتىياج كلى وز يادە كىركلى اولدىقى زەمىنە كىدىب طرفدىن آشە طمەعە توشدىلەر كورمەكە دخى وىرمەدىلەر بىر آز ھەدىلەرمىز بىر محل ضاىع اولدى. بەدە عدل خان تورە ابن جەمناى تورە آنا اوغول ھەر ايكسى آتامز ايامىدىن بوياق قىردان ايدىلەر اول ذات بو منشورنىڭ پىندە اولوب حاصل ۱۳۰۶ نچى ھجرىيەدە بىزە واصل اولدى بو كاغدەكە بو قىدر سەيىم سببى اوچ بوز بىش يوز سەنەلەر طرفىدە اولمق ظننىدە ايدىم بىرا كورنلەر كەنەلەك دە مبالغە ايلە خىر وىرمەشلىرى اويلە اولدقە قضاقيەنىڭ ختايە تەبىئىتى كوب زمانلار اولوب مورخلرنىڭ سوزى ختايە خەل قىلىنەق احتمالى وار ايدى. بومنشوردن معلوم اولدىكە قضاقيەنىڭ ختاي ھەمەسەنە كىركى آبلای خان وابوالقىيىز خانلردىن سوڭرە اولە زىرا صاحب منشور خانخواجهنىڭ آناسى خانخواجهدىن مقدم ختايىدىن منصب آلان تورە بو قىدر دىبورلار. آبلای وابوالقىيىز خانلەر ختايىدىن منشور وىرلىدىكى اعزاردە سويلنور ايسەدە حقيقتى نامعلوم بىر خىر غىر بىزوم دور اما آرغونىڭ «آلتون سارى» تورەكە خانلىق نايمەنە «خانخواجه» غە وانكلىق كىراى دە «كوكاداي» تورەيە كوكلىك منشور وىرلىمىشلىرى ھەر اوچىسى بىر عىردە اولوب بونلرنىڭ تىفاوت رتەللىرى

قبائل اعتبارىلە قىلىنىشىدىر. بىس بو ئىكەن اکتفا ايدىب باقى كاغدى تىقتىشە حاجت قالمدى. اما كورنلرنىڭ كەنە مبالغەسى ظاهرنە مەھولدىر كە بىرتىلوب تۈزۈپ ايسىكەنە بىناىك نەظر دە مڭ يىللىق مەكتوب دىيەك مەكىندىر. بىرى بىرىنە رىبط قىلىپ تىرتىبىنى تابوب اوقومق دخى خىلى خىدمت اولدى بىعض بىرنىڭ غىطلىرى توشوب يوقالەش وبعضىسى بو وىلومسىز اولەش اورننە نەقە ايلە علامت قىلىندىكە ھەر نەقە بىر كەلمە سوزنىڭ نشانى اولدىقى يوقازودە دخى يازىلوب كەچدى. بومنشورنىڭ قاىو يىلدە وىرلىدىكى ھجرىيە ياغود مىلادىيە ايلە يازىلەپوب ظاهردە مچھول ايسەدە خانلرنىڭ ھكىومتىدىن سەنەسى بىلنور. اما چىن توارىقىنى كورمىيان آدم ختايىنىڭ تارىقىنى چقارە بىلمەز چۈنكە بونلرنىڭ تارىقى خانلرنىڭ جەلوس اعتبارىلە حساب ايدىلور. و خانلرنىڭ اسمى يازمق دخى مەنوعدىر خان شوپلەر تورسون ماشا آنى الەلورلەر جاڭجوك و امبولرنىڭ نامى صراحة ايتەك و يازمق كىندىلەر نەچە كىبا ئىردىن عد ايدىلەر قانە قالدىكە خانلرىنى ذكىر ايدە. رستم تورەنىڭ اوغوللىرى حاضر دە حياتە اوشىبو اوغوللەرە جانخواجه اوچونچى آتا اولور بىس بو منشور بىزە تابىشەلەش ايامدە سەنەسى يوز يىلغە بىتارىتەمىز. دىزچىك خاننىڭ دورتنچى يىلىدە وىرلەش اولور. «دىزچىك خان» ۱۲۱۷ نچى ھجرىيەدە ھكىومتە اونورمىش خاندىر. خەدە عمرەزە مساعىدە وىررسە بوندىن سوڭرەغى يازەچق تارىخچە مەزى اوقيان اخباپلەرمەز بونلرنىڭ سەنەلرىنە مطلع اولورلار. توارىخلىرى تىرجمە ايدىلور انشاءالله الرحمن. اما بو منشور صاحىبى جانخواجهنىڭ آناسى خانخواجه ابن باراق خاننىڭ وانك دورى بوندىن مقدم اولن «چاڭ لوڭ» خان ايامىدە اولمق اقتضا ايدىر چاڭ لوڭ خان ھجرىنىڭ ۱۱۵۰ عدودىدە تىختە كىچوب اوزاق مدت پادشاھلىق قىلەش خاندىر. بونلرنىڭ سەنەسى لازم ايدىن ذوات «كاڭ چاڭ» يعنى ختاي توارىقىدىن كورسونلەر خانلرنىڭ ھكىومتىدىن حساب قىلسونلەر.

خانخواجه وانكنىڭ بىر اوغلى صباىقل تورە دور روسىيە ائندە اسىرا وفات ايتدى. ھكايەسى بو يىلە دور صباىقل نايمەن ايلنى روسىيەيە تايغ

قېلىق قىلدندە سېمى پالاد غورناپۇرى ابلە خېرىلشوب بىر آزىسكىر
 كىلىكى داغى اولدى بونۇڭ دەوتى ابلە ايلگە روس چىتې كىلىكىدە
 قىناق صىبانقلۇڭ سوزىنە كىرىپ غىنادىلىق قىلىدىغى ائىئادە روسلار
 مرون طائىفەسىدىن «خواجه كىلى» نام بىر معروف آدمىنى اتوب
 اولدوردى روسنى چاقىرىپ كىنوروب بىو كىبى آدمىنىڭ تىلىقىنى
 سىبب اولدۇڭ دىوب مرون ابلە صىبانقلدىن بونۇڭ خونىنى طلب قىلىدىلار
 عاقىبت ابلدىن سوردىلار صىبانقل مرون دن كىنوب آرفات تاغىنە واردى
 افەبىت صىبان ايچنە كىردى آندە ھىر ابلدىن قورامە تولانكوت چەمە
 قىلب مرون قىدىنە آتلانەق اولدىغى مرونلار ايشىدوب مۇكىن زىيادە
 آدم صىبانەولۇڭ اوستىنە باردىلار صىبانقل دىغى اوچ يوز مىقدارى آدم
 ابلە قارشو چىق آلبان تاغىندە مرون قوشىنىنى قوب قاپچىدى ايسەدە
 مرونلار امىن دىگىل ايدى دىم آندىن خوف واندىشەدە توردى
 بويل اضطرابلىك ابلە بو جاي مكا قىراركاه اولەز دىوب اوچ دورت
 سىنە بەدىنە آرفاتدىن كوچوب تار بوغانايدىن آشىدى چوچك اوستىنە
 بايچىكت ابلينە كىلى بو ابللارنى آنا باباسىدىن مىراث صانوب چەمەسىنى
 اوز نىسبەتەنە آلهق آرزوسىندە اولدى گويلا آتاسىنىڭ تىرىكەسىدىن
 قىسەتتە توشەش كىبى قوللانمىش باشلىدى. بايچىكت ايچىندە يورن
 بورونغى تورەلارنى نىزىنە آلمىوب آنلارنى دە قرە قىناق قىتارندە قويدى
 وجەلمەسىدە بونۇڭ واڭ زادە كىنە مقرر ايدىلار سىبب اقرار واطاعت لىرىك
 چونكە آتاسى خانخواجهنىڭ مىشورى بونۇڭ لىندە اولوب بنا كاه آمبوغە
 كوستىرسە غىنايدىن چىرك چىتې غىناد ايدىلارنى آياق دە ايزار
 اندىشەسىندە ايدىلار. بنا بىرىن صىبانقل دە غىرورانە طاورانوب اوز ابلينە
 واوز بىرىنە قانچ اولمىوب قزاي بىرىنى مىلك لىنەك واول ابلنى دە تىصاحب
 ايتىك ھوسىنە توشدى آنىڭل ھالوق قىلىدى قزاي قىدىنە آنلىنوب
 آلتون ايمىل بويىنە چىتې عىسكىر ابلە ياندىدە قزاي بىر كىچە كلوب
 بونلارنى آكسىز دە باصوب قاپچى صوكرە بىر ايكى دىفە جلقى قومايە
 مال آلمىە بىبارگان باروتچىلارنى دىغى اسىر توشوب نە ايسە قزاي

طرفە قالى يورمىدى دە من بەد او طرفە قىم باصمىوب تار بوغانلارنى
 تاغىنى مىسكىن بىر نىچە يىللار بو نواھىدە دوران قىلدى. لىكن تىنچلىق
 بولدى فقط قىزانلار نەدىسى ابلە تورمىوب سودا گىرلەدە ضرر وزبانى
 تىكىدى خلىق بوندىن آزرده اولوب كرات ومرات ابلە چوچك آمبوسىنە
 شكابت ايتدىلار. آمبو بوگا نىچە دىفە آدم بىبارىپ كاه تىلپىق كاه
 تىخوپىق ابلە نىصىت قىلىشەدە مەتبە اولدى تىكىق قىلسە «چاقىرسە»
 حضور نە كەلدى آمبونۇڭ سوزىنى سەمەنە آلمىدى آلدىنە وارمىدى.
 بو ائىئادە آيكوز وكوك تىراك دىوانلارنى بنا بولوب روسىيە بو طرفلەر
 قول اوزاتدى صىبانقلدىن ظلم كورن ھىر كىم وار ايسە روسىيە يە
 التىجا ايدىب مەد طلب قىلىدىلار روسىيە صىبانقلغە كىشى
 قويدوب بونلار ابلە يتوشىسون دىبە آيتوب كوردى ايسەدە كار كىر
 اولمىدى لىكن روسىيە مامورلارنى خىتاي كىبى كارندە مساهل ايتىزلار
 عاقىبت روسىيەدىن اتراپ چىق چوچكنىڭ غىرىندە ايكى اوچ مىنزل
 مىقدارى «بىران» دىدىكى جايدە صىبانقلنى ايلاتىسەسى ابلە بىران قىلب
 چاپدى اول جاي ھىوز بىران اسەندە اشتهار تاپدى توابعاتى اكشىرى
 قىزى ابلدىن ايدى. صىبانقل اوزى قولغە توشمىوب قاپچوب چوچك كە
 كىلى صارت قورغاننە توشوب آتاسىنىڭ تاشىنى باشنە كىوب
 اوزىنى زوزغان غالىداينە يەنى پاليتسە مىستىرە بلىردى غالىداي
 آمبوغە باروب معلوم قىلدى صىبانقلنىڭ سوزىنى آيتدى، آتام خاننىڭ
 دولتىخواھى ايدى بىز دىغى خىر خواھ خادىملاردىن ايدىك روسىيە كلوب
 ايلمىنى چاپدى يورتومنى غراب ايتدى بو قدر مال مىلكم كىدى
 چەلمىز سىزنىڭ فقراگىز ايدىك روسىيە بويلە جىر قىلدى اويىلە جفا
 كوستىردى دىبور دىدى، آمبونۇڭ كوگلىدە صىبانقلغە كىنەسى وار ايدى كە
 كىوب كىرە چاقىرىپ حضورنە كەلدى كىلامىنى تىفانە آلمىدى ايدى،
 ثانى قىراولدىن طىشقارى اولان واقەئەدە فاتوشمق غىناينىڭ لىندە نظامنە
 يوق ايدى، بنا بىرىن آمبو صىبانقلنىڭ آدىنى ايشىدىكى ابلە كايوب
 اول بىمان آدمىر اوغرى تورە دور ظالم تورە دور اگىر باشىندە

خان نك ناشى و آتاسى نك حرمى اولمسه ايدى حاضر ميدانغه چقار يپ
 چپارديم اولدر رديم من آگا ايدى كراك بولدمى فايدن كالمش آنه
 كتسون بر اوغرى اوچون من روسيه ايله اوفكالى اولميورم
 سويلشه يورم ديوب غالد ايدى آيتوب يباردى، غالد اى صبانقلنى
 زورغانغه يعنى محكمه كه چاقرب آمبونك سوزينى سويلدى صبانقل
 اونا مبوب داديمنى اوز اغزیه برله آمبوغه آيتماغونچه كتمايورم
 ديوب غالد اى ايله جلد قيلدنده بر نچه آدم صبانقلنى زورغاندن
 سودراب چقارديلر، توره قوليندا طاشلى طماغنى آلوب بو تاش سينك
 خانك نك برگان تاشى دور «لى» يعنى نظام بوينچه مكا اعانت ويرمك
 ياردم قيلمق سزله فرضدر فرضدر ديهرك قچقريشوب كورسه ده سوزى
 بول بولمى هيدادى، من بعد ختايدن كوكلنى كيسوب آطنسه
 مندى بولداشلىرىنى ايارتوب سارت قورغانى آرقاسنده دوك يعنى
 تپه ده بر آز توتقاپ تورديلر كه بر ايكي بولداشى بازارده نان چاى
 آلمغه فالمشلر ايدى، شريف بوتباق اوغلى سويليور بزلر مكتب
 اوقوب يورگان اون دورت اون بيش ياشنده بالا وقتمز ايدى،
 زورغانده جلد و بلند اواز چقتيغى ايله كنه كچك بارچه لر يوكر يشوب
 و اريب غوغا سوران نك ايجنده توروب تا صبانقل جوناب كنه كانگاچه
 آرقاسندن ايركاشوب يوردك بوچك فدوغى نك قبله طرف تپه نك
 اوستونده جامبولغه قراب ديديكه آحق بى عقل چورچوت جامبولنى
 اوشبو دوك كه صوفى كرك ايدى سيل كلسه آفزيب كتسون
 اوچونچى پسكه صوفى ايكن ديوب ختاينى شندل حقارتلب توردى
 اول آنده بازارداغى آدملىرى ده كلى يوروب كتديلر اون عددن
 آرتوغراق بولداشى بار ايدى ايدى اه،
 بعد تار بوغاناى ايتا كند ايلگه و اريب هر ككه فونوب
 نوشلنوب مهمان بولوب بر نچه كونلر يوردى ايلده يورگاننى روس
 ايشدوب قار بوغا بازار ايلنده بر سودا كر سرت كه بوروندىن صبانقل نك
 دوستى و آشناسى ايمش روس آنى صبانقلغه يباردى هر نه قيلساك

تورهنى موندن كاتورگاي سن سكا بويىله انعام و بويىله يغشى ليق
 ايدرز آدكى پادشاهه يتكوروب اويله نشان ورتبه ويررز ديوب
 اطماع ايلدى او سره كلوب صبانقلغه بولوقدى يغلاشوب كوريشوب
 تعزیه و تسليه قيلدى اونكان كونلرينه افسوس ايدرك دوستلغنى
 اظهار عداوتنى اضمار ايلدى ده بويل يورمك شائنگه لايق شهرتيگا
 مناسب دگل يورك كيداليم منم اولومغه اول يردين سيمى پالادغه
 و اريب پادشاهه عرض حال يازيب سكا كلفت و پرنلرنى سبر قيلب
 مالوكنى اضعاى مضاعف تولانوب برور من روسيه ده نظام اويله دور
 بويله دور ديوب آلداب تار بوغاناى آشوروب اولنه كلتوردى ايكي
 اوچ كوندن صوكره قرق ايللى قزاق روس كلوب آكسزده باصوب
 صبانقلنى توتوب آلديلر. صبانقل آشناسى نك بوختانندن فنا مرتبه ده
 متاعلم اولهرق اى صارط جزاكنى تارتارسك فورجونوكنى موبنوگا
 آرتارسك اكر سن بولماساك من ايچن خانغه وارردم بو اوچومنى
 روسدن آلوردم ياغود خان نك قولنده اولوردم خاننى خان اولدرسه
 سوياكى خوار اولمزدى اولاديه عار اولمزدى ديوب جونادى اوزينى
 كوك تيراك ديوانندن خاتون بالاسى مال منالى بارچه سى آيكوز
 ديوانى اوستنندن سمبگا يبار بلوب مالى خزينه يه سالندى توابعاتنى
 تارقاتوب تورهنى طوم طرفته نفى ايتديلر آنده وفات اولدى. ايل
 اولده صبانقلدن روگردان اولوب يوز چويورمشلر ايسه ده چونكه
 فضاى خلقى نك عادت و رسم لرندن خانزاده اصلزاده لرى دگل عادى
 بر آدمنى روس وختايه اسير و يروب قتل يانقى ايتدرمك اوزلرنجه
 بيوك عار و عيب اولدندن مزبور سوداكره جمع فضايه كين
 باغلب غضبناك اولوب آنى اولدرمك قيدنه توشكدن صارت روسدن
 حمايه استب ايللى قزاق روس بونى صاقلديلر ايسه چداب تورالمبوب
 ايلدن كندى بپچاره سرت روسيه نك يلدن نقود هوا دن جنودنه ايتانوب
 سوداسنه ضرر ايدى.

بو واقعه يعنى صباقلانىڭ ابتدا ظهورى ايل- اسيرلىكى اراسى ۱۵ سنه مقدارنده اولوب ۱۲۴۰دن ۵۵ ھجر يەيە قىر ممتد اولمشدر اسيرلىككندە ياشلىرى ايللى دن آشمش ايندى ديورلر، خانخواجه وانڭانڭ بش اوغلندە جانبوباك يعنى خانخواجه ايل اوشبو صباقلان دن غيرى نه ختاي زمانه سنندە ونه روسيه ايسامندە منصب كه اولاشوب ياكه خودبخود ايلكه توره ليك قيب يورت بيلادىكى معلوم دگلدر، حالا نبيره چيبره لرندىن كوك تومه وچوچك اطرافندە يورنلر واردور. آق توغلق توره اولادى بوندە تمام اولدى، ايمدى كوك توغلق توره لرك فروعنى بيزاليم.

كوك توغلق يعنى يشل توغلق توره لرنڭ اولادى

صفاى خان اوغلى ايشم خان اوغلى چنكر خاننڭ ايكنچى خاتوندىن اولى، باقى نامندە انكى اوغل بار ديوب خەسەدە يازلمشيدى اولىنڭ بر خاتوندىن آبلای بولبارص وبر خاتوندىن سولتانبىت توره توغمشدر.

آبلای خاننڭ بر اوغلى توفى توره خەسەدە يازلمش قىلماق محاربە سنە شهيد اولن توره بو بولسە كرك، توفى توره اوغلى برالى توره اوغلى چالغونباى توره دور، فرالى ديوانندە آغا سلطان بولدى ۱۳۰۰ ھجر يە قىيلىنە وفاتدر آبلای خاننڭ مشهور چادرى ابا عن جد بونڭ الينە كلمش ايكن حالا كەن ايدىكى معلوم اولدى چالغونباينڭ اولادى آرغون ايلنە دور. آبلای خاننڭ ينە بر اوغلى قاسم توره اوغلى كنه سارى توره بوذات روسيه ايلە مخالى اولوب كوب مدت لريوردى فرغز ايلەدە كوب آلسدى بالاخيره برادرلرى ايلە بيلە فرغز فولندە تلى اولدى. كنه سارى اوغلى صديق توره بوندە اوزاق مدت روسيه گە عكس اولهرق يوروب تاشكند روسيه الينە اوندكدن صگره اوركنچ وبخارا وبعدە كاشغره واريب يعقوب بيك ايامندە كاشغردە توردى اوجانبلر ختايە بوجانبلر روسيه گە اوتوب بارور محل فالمدن بناچار اوز

اياغندن روسيه گە كلوب نوتنادى حالا چمكىند اوستندە ايلانيدە يورمشدر، آبلای خاننڭ باز بر اوغلى عدل توره اوغلى نورالى توره دور اوشبو نورالى توره قزل توغلق دە يازلمش جمانتاي توره ايلە بيلە باجىن دە خانغە بارمش آدمدر، نورالى توره بالاسى تيزراك توره ۱۲۹۰ ھجر يە گە قدر حيات ايدىكى معلومدر اولادلىرى الينا اطرافندە الوغ جوز ايچندە يورلر.

آبلای خاننڭ كينجە يعنى توبچوك اوغلى سوك توره دور آناسى وفاتندە بر ياشندە فالمش بو ذات اليتانڭ ابتدا بناسندە آغا سلطان بولمش ايدى ديديلر.

سوك توره نڭ نبيرهسى ايشم محمد توره حالا اومسكى بلدە سنندە گنيرال غوييرناطورنڭ ترجمانى دور. بو ايشم محمد توره نى بعض لر سوك توره نڭ صلبىه اوغلى وبعض لر نبيرهسى ديه اختلاف ايدب آنوغنى بلالمايوب يورمش ايديم اومسكى دە خالە محمد باىنڭ ضيافت مجلسندە ملاقات اولوب اوزندىن صوراديم، ديديكە منى طفل ايكن بابام سوك توره قولينە آلوب آنڭ تربيه سنندە اوسديم بوسيدىن سوك توره اوغلى ديه مشتهر اولمشم آنام چوچى توره بن سوك توره بن آبلای خان دور ديو بيان ايلدى، صحبتەز اوزاق اولمەدە سوزلرىنڭ مفهومندىن خيلى ذكاتلى ذات اولديقى استفادە ايدىلى، خدمتى بالغوز ترجمانلق اولمىوب محكەدە رتبەسى دخى وار ديديلر، سوك توره ۱۸۱۹نچى يل ۱۸نچى غنواردە اوغلى خانخواجه ومسعيد مؤمن اوغلى وبر نچە قضاقتانڭ يىخشى لرى ايلە پيتر بورغە باريب پادشاهدىن ۸نچى كلاسندە آلتون ميدال كوك چلترلى كافيتان چپان بوركى بران آلدىقى ۵۹،۴۶۲ جان يعنى نفوس روسيه يە تابع ايتدىكى روسيه توار يىخندە مرسومدر.

آبلای خاننڭ برادرى بولبارص توره ابن اولى توره دور. بولبارص توره اوغلى فرامويون ايياق اوغلى آدمزادە توره حالا بونلر اويسون ايلندە يورلر.

آبلای خان نىڭ ديگر برادرى سولتانىت توره ابن اولى توره دور سولتانىت اوغلى خانخواجه اوغلى آرغون غازى توره سميده آغا سلطان بولدى صوگره سوۋيتنيك منصبهده مئدى ۱۳۰۰ ھجرىيەدن مەقم و فائىر اولادلىرى كراكاو قلعەسى اطرافىندە استقامت ايدىرلر. آبلای خان كوك توغ كوتارىب اولادى اولىگى ايكى توغدىن امتياز ايتىپكى ايله برادرلىرى بولبارى توره وسولتانىت توره اولادى دى بو توغنىڭ تىختە داخل اولوب جەلەسى كوك توغلى توره آنا مىشلردور. يىشل توغ ديدكارى دى اوشبو كوك توغدىر اسمى ايكى اولدىن جەسى باشقە ظن ايدلمەسون.

آبلای خان نىڭ عبيدالله اسملى اوغلى خود سرانە خانلىق ايدىب انىڭ توفىقى بعدندە ولى خان بن آبلای خان آليكساندر اولدىن منشور ايله توقز ايلگە خانلىق قىلدىغى قىرالى مادەسندە تصريح ايدلمەشيدى، مزبور تارىخچە نىڭ مؤلفى ملا يولداش باى افندى نىڭ تەريرىنە نظرا آبلای خان نىڭ وتوز عدد اوغلى اولوب ناملىرى تەداد ايدلمەشدىن غيرى لرى بزه معلوم اولدى، بو صوگرەغى ايكى نىڭ اولادلىرى ھنوز قىرالى اطرافىدە آرغون ايلندە اولسەلر كرك. ايمدى توغلى نىڭ ضابطى بولور كە يىشل توغ صبغى خانە آق توغغە قوشولوب بو ايكىسى روسخانە قىز توغ ايله بر نەقشەدە جەم اولورلر ھذا والله اعلم بالصواب.

چوبار توغلق توره لرنىڭ اولادى

چوبار توغلق، بر قاچ توره لردور، الوغ جوز ايچنە يورلر بو نسلدە رستم توره دن غيرى ھىچ بر نام قزانوب حكومت قىلدىغى توره معلوم دىگلىر، بعضىلر قونچە بونلر اوننان خان برادرى سىد قىل توره نسلدىن اولوب وبعضىلر اولى توره برادرى باقى بن چىكر خان نسلدىن دىورلر، بويە اولدىندە اصلنە بىنا قىز توغغە منسوب اولوق مناسب ايسەدە اوننان خانە برادر اولدىن آق توغ

و آبلای خانە عم زاده اولدىن كوك توغ اولوق اقتضا ايدىب نسبى ھر برىنە برابر اوچون على حەدە بر توغ كوتارىمىشلردە توغ نىڭ نەقلىرى اوچ رنكىدىن يعنى قىز كوك آق اولدىغى بو معنایە مبنى اول، والله اعلم.

بو توغنىڭ موجدى رستم توره اولوب لىكن رستم نىڭ آناسىنىڭ اسمى بلور آدم بولامدىم اوغلى نىڭ شەرتى رستم داستان كى آناسىنىڭ اسمى اونوندىر مىشور. بعضىلر رستم توره سىد قىز نىڭ صلبىه اوغلى وبعضىلر باقى توره نىڭ بىل بالاسىدىر دىدىلر ايسەدە بىك اعتماد ايدلمەدىم اورتادە ايكى واسطە لا اقل بر واسطە اولوق دركار ايدى.

رستم توره نىڭ باراق باطور ايله اولان ما جراسى يوقارودە يازىلوب ايتىدى. بوگا قان ايچار رستم دىرلردى سفك دمأ يعنى قان توكەك آدم اولدىرىكىدىن كىناپە دور. كىنە صارى ايله بر دوردە و آندىن صوگرە دى روسىيە نىڭ تركستان استلاسنىە قدر يوللرنى خوفناك ايدىن وسودا كىرلرە ضرر كلى اير كوران آدمىر. ۱۲۸۰ نچى ھجرىيەدە كلنچە بر حيات ايدى اولادلىرى ھنوز الوغ جوز ايچندە يورلر اوغول ونىبەلرلردىن دولتى زىكىن مالدار ذواتلر وار دىورلر. انتھى

بزم بو جانىدە جەمىع توره اوشبو دورت توغنىڭ تىختە مىندىرچ اولوب كچى جوز خان زاده لرى سودىە سىد علىبن وسائىلرنىڭ سوزىنە نظرا توغ اعتبارىلە دىگلىر.

كچى جزە توره لرى ايدىل جايىق اور كىچ اطرافىدە دوران ايدىرلر. بونلر بورونقى تارىخ لردە يازىلە كامەكل واوزلردىن اوياز وسودىە وغىنرال مرتبەسىنە قدر منصب دار وگەمازىيە لردە او قومش تارىخ دن وتەريىر وتأليفە فادر وقابل معلوماتلى ذواتلر كورلمش وايشىلمش اولوقلر انلرى بزم بو كىناپەدە مەعمل ايدەمىز يعنى يازمەقتە اقتدارمىز يەنەمىز بىنا برىن بو طرفە نىڭ توره لرىنى بىان ايلە كىناپە لىدىك قىصورمىز عفو بىورىلە.

آفا آيتلدىغى سيافىدىن كىراي نوره سېنە كوكلېك نايمان توره سېنە وانك لىق آرغون توره سېنە خالاق منصب وىرىلدىكى باقبائل اغتبارىل اولوب ياخود فونوشى قىرىب يعنى يقىنراق اولانە كەك و آلېسراق اولانە الوغ منصب وىروب بونىكلە آلېس يقىن چىمىغ قضايفە نىك كوكلنى كىندە دوندىرمك اولوب چونكە كىراي اىلى شتاي نىك ايچىنە كىرمش نايمان اىلى سرعده قىرىب يورمش آرغون اىلى روسىيە طرف چىكە يعنى بر جانب چىتدە اولدىقن بو معنا اىلە عمل و بو معامل اىلە طولامل قىلمش اىكان خانىك بو مطالعە سېنە سرحد الوغ لرى موافقت ايدە بلمدىلر آلېس اىل شويەل تورسون ايچىنە اولن يعنى اوز حدودندە اولن قضاقلر يەنە دىغى اىگە دارلىق قىلە آلە مادىلر خانىك اىراقىن توغرى لىان اوقنى قاشىدە توروب نشانىيە اصابت ايدە آلە مادىلر. زىرا رىئىس دولتلك افكارنە اھالى نىك انفاق و اعانتى شرط اولدىغى كېى اجراسىنە والى ولايت و اعضالرنىك غايت اھتمام و اجتهادى دركاردور. هذا

ملحق

قضاى سوزىدە تورەلرلى «سرد» دىورلر بوروندىن بار سوزدور آبلای خان اباىمىدە چىمىغ بھادرلر خانىك حضورنە اونوروب مطايپە اىلە برى برىنە فائق لىق ادعا ايتدىكلرنە «دارابوش» كىم بولسە بھادر «باطور» آلب «غالې» اولدىر دىوب قىبانباي باطور بىن موزدە يالغوز غىرت قىلب فلماقتى قاچورمش اولدىقن بوگا دارابوش لىقى فونولمش اىمىش. «دارابوش» مبارزدن مآخوذ و مشتق اولدىغى يوقارودە يازلمىشىدى. آبلای خان قىبانبايغە خطابا منم باطور لغىم سندن نچوك دىدىكە «آ آ» اوپروق صارت سىندە منىك بىرن يوروب آلغان سىن دىوب خانغە كىستە خلىق عكاپەسى مشهوردور. اوپروق كىدىك دىمكىر ئىنايا عليا يعنى يوقارغى اىكى كوراك نىش كىدىك

اولسە اوپروق دىرلر توبانىكى اولسە كىدىك تعبير ايدىرلر آبلای خان اوبلە اىمىش. اولدە تورەلرنىك، نىچەسى تركستان و ماوراءالنهرە استلا تابوب شھىرلردە حكومت ايتدىكى اباىملردە اھل شھردن خاتون آلوب خصوصاً صغای خان تاشكىندە توروب تراب نامندە بر سردنىك فزىنى آلمىش آندن اوننان خان و برادىرى وجودە كلوب صغای خان مطرود اولدىقە بو اىكى اوغول طغاسىنىك تىرىيەسندە فالوب تاشكىندە كمالاتقە بتدىلر. بعدە قضاى ايچىنە كلوب اىشم خان اولادىنە غلبە ايتدىلر. اوننان خانىك آناسى و بوندىن غىرى دىغى كوب تورەلرنىك آناسى سرد قىلرلى اولدىقن مقام ھزل و مطايپەدە پرىشان اغزلىردن «سرد» دىمك صدور ايدىب صوگرو سرد ايدىكەنە بو سوزنى سىند توتىمشلر سرد دىدىكلرى بوسىياقتىندور والا آنا طرف نىسبىلرنە قطعاً سردلىق يوقدىر. اما قىبانبايىك آبلای خانە سرد دىدىكى سوزى صحىح سرودە اىكى جھنى اولوب برى كىستاخلىق اىلە برابر مدعى متضمن دور. يعنى خالص وى غش اولان پاك نىسل دىمك مراد اولوركە سرد لفظى نىك معنای لغوى سى بودور. ثانى بىن العوام سرد صىرت دىمك اولوب بو معنا مراد اولورسە تنقىص نما سويلمش اولور. زىرا سرد طائفەسى قضاقتى نە درجەدە كرىيە كورلر ايسە بونلر دىغى سردنى آندىن اكرە بلورلر بلكە انسانىت دن چقارىب حيوان بى اذراكىن عىد ايدىرلر. شويىنەكە بر جماعە قىلر صوغە توشوب براقىدىن بر اىكى آدم كورلىككە كشى كلور دىھرك كىوملرىنى كىوب تورمشلر ياقىن كلككە بلمىشلركە سرد اىمىش. اىۋاى، كشى دىكانىز سرد اىكن دىيە صىونوب يىنە صوغە كرمىشلر عكاپەسى مشهوردور.

تورەلرنىك اصل زادەلرلى قىل توغلىق ايدىكندە انكار و اختلافلىرى اولمىوب باقى توغلىر قىل توغلىق دىبن قىز آلسەلر كاپىن يعنى قالون مالدىن باشقە باشى بر جىتم ياكە جامبو اىلە بىرتوقىز بىرمك و بونلردن قىل توغلىق قىز آلسە بونىك مقابلنى كىم قىلمىق عاادە قىدىم و قانون

سابق لرندن ايكن حالا برهم برلەش يعنى الغا ايدەلەمشدور. مع ما فيه آنا بولى ايسكى رسم دىوب برار نرسيه تعيين قيلمقلرى واردور.

تولانكوت بياني

توره نك، نوابعانتى يعنى اباركان ايلنى كم بولسيه بولسون آشا تولانكوت ديورلر. معنای اصطلاحیسی بو اولوب معنای لغویسی نه دور جز ما معلوم اولدی. توره نك دمايه ومعیتنده دائم اولدیغی آنده تولانكوت اسمندن غیرى ايله ياد قيلمق ممنوع وبونكله اوچ دورت آنا اوتدكدن صوگره اصلی نردن كلدیكى ونسلی كم ایدوكى منسی اولرق توره لر بونلری مملوك ایدینورلر. بچاره لر قیلەسندن جدا توشدیكى ايله توره دن غیرى ملاذ وملجأ تاپالمیوب بالضروره مملوك اولدغنی اقرار واعتراف ایدرلر. حتی كم قلی سن دیوب سوال قیلنسه خدا قلی من دیمكه بله یوب فلان توره نك قلی من دیهرك بویله غلطه كیدرلر. بنا برین بونلر نك مالی وجانی توره لر نك ملكی اولوب کیفی ما یشاء تصرف ایدرلر. ۱۲۷۰ نچی هجریه نیفته خرسیتیان وقللر آزاد قیلنسون نظامی جاری اولدقته تولانكوت دیمك دخی ممنوع ایدلدى. بو امر ايله توره لر تصرفدن ال چكسه لرده نامی همان باقیدر.

قر قالی اداره سینه تابع بر بولص تولانكوت ایلی واردور كه آنلر بو تولانكوتدن يعنى توره نوابعانتندن اولمیوب تولانكوت نامنده بر شخصه منسوب علی حده بر فرقه دور.

ایمدی قضاویه نك اصولی خمسدهه یازیلوب توره لر نك فروعی بونده تمام بولدی. قضاویه نك فروعندن دخی خیلی معلومات جه مع قیلدی ایسه ده حالا فرصتوز بو قدر چه یه یتب خدا عمر و برسه فروعندن دخی یازارز والا نصوره ری عفو عیبه زی ستر بیوره لر. «العذر مقبول عند کرام الناس»

اوستکامن بلده سی نك بیانی

اوستکامن قلعه سیکه فضای بوگا «دوم» قاله دیورلر اوستکامن کاهه سی نك روسچه معناسی هر کسه معلوم اولوب اوست مصب يعنى قویغان معناسنده کامن تاش دیمك معنای ترکیبی تاشلی قویغان دیمك اولور. اصلی ترکی دن ترجمه ایدله مشکه اوستکامن صوی قدیمده تاشلی اوزان تاشلی قویغان دینلور ایش، شهر مزبور بو صونك ايرتیش نهرینه قویغان مصبنده واقع اولمغل سبب مسمی بودور دیورلر. صونك روسچه اسمی اولبه دور، ودخی اوستکامن اسمنه «غور» کلمه سنی الحاق ايله اوستکامن غور یسکی دیوبده سویلیورلر «غوری» تاغ دیمك اولوب صونك منبعی اولن تاغه نسیت ویرمش اوله اما فضا قلی بو بلده یه دوم دیدکلری روسیه کلەزدن شهر بنا بولمزدن بورون بو اورنده دوم نام بر آدم نك فشاوی اولوب ابتداده روسلر دخی قلعه نی دوم اسمنده سویلیوب صوگره اسمی تبدیل اولسه دخی آغز لده اولگی اسم بسافی قالمشدر، نتاك كم پیتر پاول سیرگپول کوکیا کتی بلده لری قلم ده بواسم ایله یازلسه لرده بین الناس قزل جار ایکوز کوك تراك اسمیله یاد اولنورلر، بو قلعه سیمه پالاد اوبلاستی نك اویازنای قلعه لرندن اولوب اون نچه بولص ایل نك اداره سیدر، اوستکامن نك بو تفصیلی سویلین احمد آغه که اوشبو ۱۳۱۴ تاریخنده یاشلری سکساندن آشوب حالا باخته قلعه سینک برنچی موی سفید معتبر افسقال لرنندر، اتاسی محمدولی و آنک آناسی بایراد بای استرخانی در. بو بایره راد اوستکامن نك ابتدا بناسنده اول چایه کلش آنده استقامت قیلش اوغلی محمدولی ونبیره سی احمد آغه اوستکامن ده وجوده کلش لر، احمد آغه روسیه نك ايرتشدین اوتوب فضا ق ايله قیلن معامله و عرکات دسیسه لرنین خیلی خبرلری آناسندن وباباسندن نقلاً بزه سویله شدیکه لازم اولاننی محل محلنده یازیب اوندک، انتهى.

۷نچى انھار اوزان صو چشمه السخ وھم يل آى اسملرى

انھار، اوزان، صو، چشمه، بولاق، دريا، كول، دېگنر معنالىرى
آرقە حدودى وقولوستاى اسمى نىڭ بيانى

طرفەزده يىنى اوزان يىنى صو ديوب بر اصطلاح بار، صو على
الاطلاق: «ماء»، «آب» دېمەك اولوب بىو اصطلاح آغوم صوبە
اطلاق ايدىلىدكە نچە سىباق ايله سويلنور، بيوك نهره: «دريا» دايرا
ديورلور، ايرتيش ايدىل كىبى اورتە نهره: «اوزان» ديورلور، آيكوز
ايھىل كىبى كچرا كنه: «صو» ديورلور؛ آى نارون كىبى دھا كچكندە
«چشمه»، «بولاق» ديورلر كە معلومدر. منغولچە بيوك نهره «غول»
كچك اوزانە: «نارون» ديورلور.

بى «نارون» لفظى تضافدە ومنغولدە مشترك اولوب فقط عموم
خصوص فرق لرى واردور، صو فى الاصل اضداددن اولوب كته
اولسون كچك اولسون آز كوب اولسون آڭا صو دىنلور، يىنى
اوزان ديدكارى آلا تاغدىن نبعان ايدىر ك غربندە بالقاج بعبورسېنە
توكولور، بىنلر: «ايلا» نهرى، «كوكسو»، «قرە تال»، «آقسو»،
«باشقان»، «صارفان»، «لېسى» اوزانلرى اولوب روسيەلو بوڭا،
«سېم رېچىن» ديورلور، سېميرېچىنسىكى اوبلاست بوڭا منسوبدر.
«يىنى صو» ديدكارى: «چىنچىلى»، «اوج تىنناك»، «جھانتو»،
«سېنكورتو»، «ارغايتر» اوزانلرى اولوب آلاتاغڭ شمالدىن آققرق
آز مسافەدە آلا كوله قويار، بوڭا يىنى صو ديورلور، بعضى لرى يىنى
اوزان نىڭ برى آيكوز ديوب ايلا نهرىنى بو نامدىن غارج ايدىلر
غلطدور زىرا يىنى صو اسملرى آلاتاغە آقان سولرە سويلنوب آرقە
سولرىنە بو اسم وىرلەز آيكوز آرقە سولرىندىر.

«آرفه» لفظى اعضه حيوانك ايك اعلا جزئته اطلاق اولنديغى كىبى اراضى نك دخى يوقا و برينه آرفه ديورلار، جوهرى افندى بو اراضى نك بلندلكنى آلتىش درجه و قرق درجه ده آفان شمال و جنوب صولرى ايله اثبات ايدىر. جوهرى افندى ايسه علم هيئت و جغرافيه به مهارتندن حقيقتنه يتمش عقلا و نقلا اثبات ايتمش، اما قضاق خلقى بداوة ايله معروف غباوة ايله موصوف يعنى اولده نادان اولمش ديورلار ايكن بو ارضك علويتنى نهدن بلش ونه شيدن استدلال قيلمش بوراسى بزه معلوم اولمادى، بر قاچ بلوملى ديان ذواتلردن صوردم، بورونش ار آرفه ديوب كتمش لر آنلره تقيلا بزلده آرفه دبرز اما علمى بيانه قادر دگلمز ديديلر، فلهدا ديمك ممكندركه اولگى زمان آدملك او قومىوب بلدكارىنى بو ايامنك مدعى لرى اوقوب اوقامبورلر ايمش. الا.

آرفه ديدىكى اراضى نك طولى شرقا آلتاى تاغندن بدأ ايل غربا اورال تاغنه قدر اورانوب. عرضا قره ايرتيش باشندن آلتاى ايتاكي ايله شماله توغرى «اوب» نهري باشينه قدر ممتد اولور، آندن غربه تارتيلوب «قوش كول» يعنى چانى كول وتوكراك كولنى باصهرق «اوم» صوى قويغاننده اومسكى بلكسندن كيچوب «چلبه» قلعهسى برابرنده اورال تاغنه منتهى اولور. آرفه نك شرق و شمال حدودى بو غط مستقيم دن عبارتدر بونك طرف شماليسى كوچوم خان نك حكومت فيلديغى يزل اولوب آرفه قلماقلرى حدودىنى مزبور غطدن كيسهرك كوچوم خاننى اجدادى نك آرفه داغى ملكندن اخراج ايتدىكى يعنى طشره براقوب بر مصالحه بابديغى مرويدىر. آرفه نك عرض غربيسى چلبه دن اورال تاغى ايتاكي «اور» صوى قويغاننه قدر واريب آندن شرق طرفه قايتارق ايكوز اوزانى قويغانى نك بالقاج بحيرهسى شمالندن آلا كوله كلوب ايميل اوزاننى اورليوب بوتنه مويلاق يعنى اورقاچار تاغنى آشهرق صاغرى صايقان جبالنى باصهرق يند قره ايرتيش نهري به اتصال ايدىر يعنى

انتهاسى كما فى السابق باشلنمش برينه يدىر، بس آرفه نك عرض شرقيسى ايله طول شماليسى اولگى غطدن و عرض غربيسى ايله طول جنوبى بو جودلدىن اعتبار ايديلور. حاصل طولى آلتاى اورال بينى اولوب تخمينى خط مستقيم اوزره ۲۵۰۰ زياده چاقرىم و عرضى طولى نك نصفى قدر آنچى اولور، حدود تعديدى اولك آرفه صول آرفه ديهرك ايكبه تقسيم ايديلوب بو اورناده يورن ايللرنك كلسىنى آرفه ايلي ديورلار، ينه اوز آرالرنده طار ايلي، اوى ايلي ديه فرق لرى واردور آرفه آطانان اراضى ايچنده نه قدر انهار و اوزان و صولر وار ايسه ميسج برنده يتى اوزان يتى صو اسمى مصطلح دگلدر.

اما يتى اوزان نامنده ينه بر موضع واركه اوده آلتاى نك شرقندن آقوب ينه شرقنده «لوب نور» كولنه قويا، بسونلره «قره شهر درياسى» «كجا درياسى» «آفسو درياسى» «موزات درياسى» «كاشغر درياسى» «ياركند درياسى» «كليان درياسى» ديورلر، كليانك زرفشان اسمى دخى واردور، قضاق خلقى نك آسان آتسا آيتوب كنگان يتى اوزان ديدىكى اوشبو شرقى دريسالر اولوب دائم او طرفه كتمكه او جايه واريب يتماكه آرزو ايدىرلكه ذات مشار اليه او يره وارماغونچه ايل توقتامز هم تنچلق ده بولمز ديمش ايمش، لكن بو كونده او يدى اوزان نك صحراسى شهر و فاشلاق ايله طولو تاغراغى تورغوات قلماق ايلي ايله ملو اولوب قضاق وارسه دخى قرارلنمه اورون فالمامش ديورلر، ۱۳۱۰ نچى سنه لرده ايرتيش اورنداكى كيراي ايلندن بر طائنه او طرفه قاچديلر ايسه ده ختاي حكومتى آكا يبارمىوب كيرو قايتاردى بو يتى اوزان تماما ختاي حكومنده دور.

اما «خوتن» درياسى انهار سبعة سابق نك كلسندن كنه اولوب لكن بونك باشى آلتاى نك باشقه بر تاغدن كامله يتى اوزان عددندن خارجدر ديديلر، فائلى غزنوى بهلول خلفه و غيرهم.

آرقە عدودى ايجندە بحر و بحيره اولديوب ككول لارك ايدك بيوك و ككئەسى شمالندە قوش كول و شرق صيفى سنده جايسان ككولى دور، آى كولى چقان نوز كولى ككى كولچدار كوبر بحر بيوك ديگىز، «بحيره» صغير بنيه سيل كچك ديمك اولوب دها كچكئەبە كول دىنلور آلە كول بالفاج كول لارى ديگىز ديمكە بر نوع مناسبتى وار ايسەدە سر علك حدى يعنى آرقە چيكي نك چيتى اولدندن بو ايكي بحيره آرقە كول لردن صايلمز.

ايمدى آرقە عدودى ايجندە اولن انهار اوزان وصولرنك بزه معلوم اولانى بونلردور. آرقە صولرينك ايك بيوك و كئەسى ايرتيش نهرى اولوب شرق شمالدە تعين اينديلن حدوددن نهر مزبورنك آراسنى يعنى «اوب» نهرى ايل «ايرتيش» بيمنى صول آرقە ديورلر ايرتيشك جنوب و غربنى اولك آرقە ديورلر. صول آرقە صولرينك مشهورى فلماچە «بىچى» روسچە «بيسكى» ديمە سويلنور. بەدە «اوم» صووى و «بازناغول» واولبە اوزانلرى دوركە بونلر آلتاى دن واول چواردە اولن تاغلردن نبعان ايدرلر سائر صولر دغى كوبر. صول آرقە نك ايك شرقى صورى قابا «بورچون» «قران» اوزانلرى اولوب آلتاى تاغندن آفەرقى بيوك ايرتيشك باشى بونلردور.

اولك آرقە صولرى صاغرى صايقان تاغلردن آقان بر نچە غير مشهور صولر اولوب كندلرلى، تراكلى، نيهور صو، چماناى اويدانه اوزانلرى و تار بوغاناينك شمالدن آقان ترس ايريق، قار بوغابازار، بوغاص، لاستوچورغا، ايكوز اوزانلرى دور. كوك تراك، نارون دغى بو تاغك ايناكندن آقار بوكان صوى قالبە تاغندن چقار. ديگر نارون و چاكرتى صولرى چوبار آيغور تاغندن چقب نالفوتى معهور صو باتباق صو، نورايلى چچكە، آيوز، كوك صالە بقاناص بونلر آقچە طاو آرسالاك تاغندن آقارلر. ناكسقى صوى بيل تراكدن «اى» صوى فوگر چاولى تاغندن، «جەمان ايكون» آقچاولى تاغندن نبعان ايدر.

مؤلاذ كئەبىسى
www.ewlat.org

قرل صو چار وسائر صولر قالبە تاغندن «كب صوى» و آچى صو آربالى، صارى طاو و آجان تاغلردن جەمە اولور. ايسبە صوى آرقات تاغى نك شرفندن كلور. بەدە قندزلى قوش، ترس آقسان صولرى چنفس تاغندن نبعان ايدر. قراقول ايگن صو، اروچار، غازون صو قرا بونە، فايچى آق، چوقو، قرا كئات، لاستاى، قرا اونكور، ابدورا، سباتى اوزانلرى تار بوغاناينك چنوبندن آقوب ايميل اوزانى فوجور تاغندن و اورقچار تاغندن جەم اولور.

ايمدى غربدە ايشل نورا، ايشم، داغانديلى، توفراون، چامچى اوزانلرى آرقە نك غربى تاغلردن جريان ايدرلر. آرقە صولرينك ايك غربيسى «اور» اوزانى اولوب اورسكى فلغەسى بوگا منسوبدر. اور صووينك قويغانندن توبانى آرقەدن حساب ايدلمز. ككالك ايرتيش نك اومسكى بلدە سندن يعنى «اوم» نهرى قويغانندن فيوسى ودغى «اوب» نهرينك قوشكول برابردن شمال طرفى آرقەدن معدود دگلر. بونلردن اوب نهرى اوم و ايرتيش نهرى مستثنى اولارق اوزان اسمندە يازيلنلر اول بهار تاشقوندە غايت بيوك و شدتل دريا اولارق آقوب صوگره لرى صو آزالسە دغى تمام منقطع اولمبور. اما صو اسمنك يازيلنلرى ياز اور تاسمينە قدر آقوب بەك صولرى كيسلور.

آرقە تاغلرى بونلردور: كوچكە طاو قرقزالى چنفس تاغى سيمى طاو اوردا تاغى، آجان آرقات، آربالى، صارى طاو ديلبكا ناي، قالبە آقچە طاو، آق آدير، آيغور چال، بالئە قرا، او طو يسار، بر ك قرە بيل تراك، كوكلر، فوگر چاولى، آقچاولى، چوبار آيغور، اولجە مراد، تولكولى، بورلى اوفكاتى صالقون بيل، قزل بيلداۋ تيمكچە باخته تاغى تورنكول، تار بوغاطاى، فوجور تاغى، چقان اوبە كيركان تاش، اورقچار، صاغرى، صايقان تاغلرى دوركە آرقە نك ايك منتهائى شرقيسى اوشبو صايقان تاغى اولوب آلتاى ايلە فاصلەسى فقط قرە ايرتيش دور. «صايق» لفظى منغولچە «قويروق» ديمك اولوب آرقە

تاغلارینگ تمامی بوننگله نوکادکن صایقان دینلمش. صاغری تاغی قویروقفه اتسالندن صاغری ایله نسیمه ایدلمش.

تعجبم بونده دورکه قضا ق طائفه سی قدیمی و حدیثی بدویت ایله منصف اوفومق یازمق بلمیان بر بادیه نشین مخلوق ایکن هیئته متعلق علمدن یعنی اراضی ننگ پست و بلند یوقارو توبانندن خبر ویروب ارض مزبورنگ علویتنی نردن بلمش اوله که تاغلارینی قویرق صاغری اوده سنی آرقه بوننی سرون جایلاو صاری بیل دیه اسمنی مسمی سیننه مطابق سویلمش، ظن اولنورکه قدیم بونلرنگ ایچنده هر فنندن خبردار علما و حکمالر موجود اولوب اهالیسی آنلردن استماع واستفاده ایتمش او اسم بوننه قدر کلوب یتمش. فلها بونلرنگ بر نسیمه قویغان اسمنه باقلسه البته بر معنایه مبنی و بر علمیه باغلی ناپاور. «کما سبق فی باب الفاظ مستعمله»

سرون سراوند دیهک صاری معناسنده فارسیدر. آرقه چوبی صاری رنگه اولدندن سرون دیمش. چون بیوک بیلکه آیتولور. کچک بولسه بیلک دیورلر. آلفای صارکیزنگ کبی جونلری پست برینه کیزنگ دیورلر.

صول آرقه ایچنده اولن قلمه لر: اومسکی، کراکاژ سیمی پالاد اوستکامن، بیسکی، بارناغول، ویری و غیره کته کچک بلکلردور. اولنگ آرقه ده اولن قلاع و قریبه: اورسکی، طورسکی، چلبه، قزلجار، کوکچه طاژ، قرقالی، بیان اول، آقوله، قرانکول کورک تراك تانه مسجد جایساندور. بونجون چوچک، باخته، مقانچی، اروچار، آیکوز یعنی سیرکیپول و سائر بلاد و قصبه لردور.

الحاصل آرقه دیکلری اراضی سبریاننگ ایگ منتهای جنویسی اولن هیئتجه ۴۵ درجه ایله ۵۵ عرضی شمالیدن اوتوب طولی ۸۵ درجه ایله ۱۱۰ درجه آراسنده اولدیغی ظن ونخه من ایدیلور. آرقه ننگ ایگ شرق صیفی سی «اوب» نهری باشندن غربنه «قوشکول» بوگا «آراکول» «چانی کول» «تکلرک کول» دخی دیورلر بو کولدن

کیچوب «اوم» نهری قویغانندن اومسکی بلده سنی باصوب اوتوب چلبه قلعه سی برابرنده اورال تاغنه منتهی اولور غرب صیفی سی ده بودور. واینگ غرب شتاسی «اور» اوزانی واینگ شرق شتاسی قره ایزیش نهری اولوب بو اورتاده منتهای حدود جنوب اولن «ایمیل» اوزانی وار دورکه بوگا «قولوستای» دیورلر. بو اولکه قدیمده فقط قولوستای اسمنده سویلنوب سوکره اوچ قولوستای نامی ویرلمش. اوچ قولوستای دیمکه سبب چنانکه آبلای خان ایله معور صو مصالحه سی قرارلندی قضا ق قلماق اتفاقله ختای حدودنه کر دیلر چوچک قولتوغنه چه کلدیلر. ختای مأموری ایمیل اولکه سینی اوچه تقسیم ایدرک «ایرکایتو» اوزانی قویغانندن یوقاروسنی قلماق الوتنه تعیین ایدب باش قولوستای دیدیلر. ایرکایتون توباننی چوبار آغاچ اوزون آغاچ ایله قوشوب قرا قاموشه قدر اورته قولوستای دیرک «تورتول» ایلینه ویردیلر. قرا قاموشدن فیوسی آلا کولکه چه آیاق قولوستای دور «صوان» ایله فویدیلر. اوچ قولوستای دیدکلری بونندن عبارتدر دیوب «چی آمبو» کونصل بسالکاچین که بویله سویلمش. آدملر قراغاچ خاتون صو اوزانلرینی اوچ قولوستای دن صایدقلمی سهودور. «قلوص» قلماقچه «قاموش» دیمک اولوب «تا» لفظی بزرچه «لی» «لیک» «لیق» مخلنده مستعمل اولدیغی یوقاروده کچمشیدی قاموشلی اولکه دیمک اولور. اه

قر قره لفظی ننگ معناسی

قر قره لی دیوانی بر تاغنه منسوب اولدیغی اوز فصلنده قلم جوهری ایله بتمش ایدی، قر قره عربی ده دوز بره و نیکس بره اطلاق قیلنور اما انراکده قضاقدن غیری ده بو اسم مسموع اولدی قضاقدن قر قره دیمک عربی ننگ عکسی اوله رق تاغلرنگ ایچنده سائرلردن ممتاز توران بیوک و بلند کورنان قله به اسم خاص اولوب اطرافنده اولن بر قاچ تاغلره بو اسم غلبه ایدر، طرفه زده لپسی

قاهەسى نىرىنەك ۋالاناڭ ساڭىر ئىخلىرىندە دىخى قىر قىرە نامىندە تاغلىرى
 موجوددور. ۋبو معنا ايلە ھەر بىر بلند وبيوك نىسنەلەردە قىر قىرە
 دىنلور، مثلا بىر آدم ناۋچە ۋاوزون بولورسە تەرىفندە فلانى طوبى
 ايجندە قىر قىرەدەك كورنور دىورلار. ۋىنە قىرغاۋىل قوشى قىر قىرەدەن
 ۋطورنا تماغى پىرىندىن جىم ۋىركىب ايدىب كوچكان وقتدە ايكى آلدىغى
 تويە اوستىنە قىر قىرەلى بوگا قىر قىرەلى كوچ قىر قىرەلى قىر قىرەلى
 سىياقتىن سويلورلار ۋقضاى خلىقتىن حاجغە ۋاران حاجىلار ۋورۋپالىلارنىڭ
 قىر قىرەلى باشىندە قىر قىرەلى ۋصاىصقان قىر قىرەلىنى كورۋوب
 بولورلە. قىر قىرە سانچار ايكىن دىبە تەجىب ايدىرلار ۋكىياونچاڭلارنىڭ ساۋكلەسىنە
 دىخى قىر قىرە دىيەك ۋاقە اوليور، كلاسى بىيوك ۋبلند معناسىنى متضمن دور.
 ۋدىخى ممتاز ۋايرۋچە كورونان تاشلى بىر تاغە «سىنكور»
 دىورلار، بو لفظ فارسىدىن ماغىزدور كە ساڭ كىر ۋسىنكىن يەنى تاشلىق
 ۋتاشدىن مصنوع تاغ دىيەك اولور، بو اسم فقط تاشنىڭ اوزىنە خاص
 اولوب چارنە سىرايت ايتەن، قىر قىرە لفظى ايسە جوارىندە اولان بىر
 قاچ تاغ ۋتەلەرنى كىندى اسمە جلب ۋجىزب ايدىر «سىنكور» ايلە
 قىر قىرەنىڭ قىر قىرە بولور، مونەۋلچە «چاۋىل» دىرلار چاۋىل قىر قىرە
 معناسىندە اولوب، آچقارلى قىر قىرەلى تاشلىرى مونەۋلچە قىر قىرەلى
 دىيەك اولە «لى» تىركىدە نىسبەت ئىچىندە مستعمل ايدىكى يازلامشدر.
 يوقارودە «ساۋكلە» دىيۋوب بىر كەلە كىچىدى ساۋكلە قىزاق اھالىسىندە
 كىلونچاڭلارنىڭ باش كىيۋمى دور كە بو كىيۋم قىزاقىدىن باشقە ھىچ بىر
 قىر قىرەدە كورلەش دىگىلەر، بايلىرىنىڭ اوزاتە نورغان قىر قىرەدە غايت
 اعتمالى بىر جىھازى ۋجىھازىنىڭ ايكى اعلى قىيەت بىھالىسى دىخى بو
 اولوردى، اما اون بىش بىكرە بىلدىن بوياق بو باش كىيۋم تىخىف
 ايدىلۋوب بوزاڭ بىلنە ماشىنە ياغود غىبرى بىر نىسنە ۋىرەك عادە قىلىندى
 ساۋكلە دىيەك فى الاصل سوكلو دىيەك اولوب ذكر حال ارادە ئىچىل
 مراد اولوب

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
 www.ewlat.org
 www.uygurkitap.com

ساۋكلە اويىل بىر كىيۋم دور كە بىر كىز مەدارى كىيۋمىنى اوزون قىلىپ
 تىكەپ اوستىنە طورغون ياكە بىر قىيەت نىسنەدن قاپلاب آڭا آلتون
 كەۋش مەدارىت مەرجان ايلە چوق ۋحلقەلەر صالحندىرىپ قىز اوزادچى
 بايلەر بوزاڭ اوچون مخصوص اوستىنە يەنى زىركر اوزىناتوب بىتون
 بىر ياز بو باش كىيۋمىنە اھتىمام ايدىرلردى، بىزلىرىڭ بالە ۋقىمىزەدە آيكوز
 دىيۋاننە بىر روس نورهسى كلوب بىلەم عجايب خانەيە يەنى موزەيەمى
 قىيەتچى ياغود غىبرى بىر نىسنەيەمى قىيەتچى نە ايسە صىبان ايلندە
 بىر نورهنىڭ كىلۋىنىڭ سوكلەسىنى كىتورۋوب اوچ مەڭ سوم بەھا
 قىلىدىغىنى ايشىتمەش ايدىك، مەزبۇر سوكلىنى كورنلار بەھا قىلىنلار دىيىلەر كە
 ايكى يىڭاغىندە تويە قىمالاتى قىر دورت دانە مەرجان تاشى ۋارد كە
 ايكى مەڭ رۋبەل بەھا بولدى باقى زىيىتى مەڭ سوم بەھا قىلىندى دىيىلەر
 ساۋكلە اوزارنىچە بويىلە بىر سوكلو البىسە دور ئىكەن كىيانلارە حسن ۋىرەز
 حسنى قىيەتى تەختىندە مىندىرچىر، كىلۋىلارە بو كىيۋم لازم اولدىقى كىيى
 كىياولارە دىخى مخصوص البىسەسى اولوردى، شوبىلە كە «قىزىل اوچوغا»
 يەنى قىزىل مەۋت چوقادىن جىڭ جاغاشىنى كىيىشتەلەپ اوزى كىيىڭ
 جىڭلىرى بويى ايلە بىر بىرگە اوستورلىگان آياغىندە بىيوك او كچە
 ايتۋىك باشىندە اوزون توبەلى توماق او كى تاغوب كىمەك عادە اولوب
 اگىر بو قىيەتدە كىياولامسە تەجىب ايدىرلردى، اوزىندە اولمەسە غىبرىدىن
 عارىت آلىپ كىيۋوب كىيىرلردى، بويىلە بىر لازم ولايد اولان كارلاردىن
 ايدى، شەمدى بو رىسملەر ئالدى قىيەت بويىلە ايسى دىيانلار اىنانەز
 حالە كلىدى، كىياولارە تىجىم يەنى ايبولوب تەظىم كىلۋىلارە تىزىلۋوب
 سلامدە سىپرا كلىندى.

بو يازدغىمىز اوتەش كەنەش بىر رىسم رىسوم ايكىن بونى بىيازىدىن
 مقصد اولدە بويىلە عادەتلەر ۋارىلىقتىن غلىلرەمى خىردار ايدىب
 زمانەنىڭ تىدىن ھالىدىن ۋتغىر اھوالىدىن اكاھ ايلەمكىدەكە، ھال السلف
 عبرە لىخلىق بويىلە كارلردە دور، ۋالسلام.

خان، خانیم، بایبچه، توقال و خانچه اسمالری نڭ بیانی

یوقاروده: «خان»، «خانیم»، «بایبچه»، «توقال» و «خانچه» دیوب بو اسم لر یازیله کلدکن بوراده معناسنی تعداد قیلهق درکار کورلدی.

خان لفظی فی الاصل منقول لیجه سی اولوب صوگره فرس واتراک بیننده مشترک استعمال ایدیلن پادشاه مستقله اطلاق قیلنور بر لقب خاصدر، قضاغه «قان» دیورلر اصلده قانی ایله اولهق کرک، قان دیمک عله سی چونکه چنغز خان توغدیغی حینده قولنده قان توتدیغی سبیدن بوگا «قان» لقب قویلوب بعده بو لقب اولادنه بر علم افتخار اولمش قالمش دور، بو نسلدن اولمیانلره خان دیمک تقلیدی اولوب سیاق سابقدن استفاده ایله پادشاه اولن ذوات البته قان توکمیبوب تورمادغندن اطلاق عومیه به عله بودور دیورلر، فی الحقیقت قتل نفوسه نفوذی اولمیان یعنی حکم کشته قدرتی کلیمیان حاکملره خان دینلمیبوب دینلسه دخی تشبیه یوزندن زید کالاسدکیبی مجازی اوله لکن قان اسمی چنغز خانندن مقدم منغولیان خانلرنده وارلیغی توار یغلرده کورلمکله بو لقب چنغز خان ایله باشلنمش دیان سوزه بیکده اینانلمز.

کذالك «خانیم» لفظی دخی اتراک و فرس بیننده مختلط «خان» ایله «نیم» دن مرکب یاریم خان دیمک معناده اولوب، فقط «خانیم» اسمی خانلر نڭ تورهلر نڭ زوجه سینه تخصیص ایدیلور، عهومی اهالی نڭ بیوک خاتونینه «بایبچه» دیورلرکه معناسی کچک بسای، یعنی بایدن سوگره بیلاوچی او دیمکدر.

«توقال خانیم» توقال خاتون «توقال» دیمک مویوزسز حیوانه سویلنوب بوندن استعاره ایدیلرک کچی خاتونده توقال دیورلر، مویوزلی حیواندن مویوزسز حیوان سیمسکاندیگی کبی توقال دخی بایبچه دن قورقار اولدغیچون آکا تشبیه اینلر، لکن بایبچه نڭ بو کته لکی کهنه

زمانه به وفادیمی قاعده به مبنی اولوب صوگره غی قانونه یعنی بو ایاملرده توقال بایبچه بی سوزار اولمشدر.

خان نڭ قزینه «خانچه» دینلور، خان ایله چدن مرکب کچک خان دیمک اولوب چه کلمه سی آدات تصفیر و فارسیده دخی بو مقامده تشبیب و تشدید ایدرلر.

قضاغستانده میت اوزاتمق ومیت که آش برمک بیانی

قضاغیه نڭ میته آش و بیروب آت چابدرمقلری کندیلر نچه بر بیوک مباحات و فخر عظیم و کوب ایاملردن بویاق جاری اوله کلمش عادتلریدر. بو عادت نڭ ابتداسی نه زماندن باشلندیغی احد نڭ معلومی اولمیبوب لکن آبلای خانه و آندن مقدم آرغون قزبیک بی ونایمانه نارونبای قنتو بای بی لرنڭ وفاتنه آت چابدریب آش ویردکلری فی روایات ایتدکلرینه نظراً اینک آز بولسه ایکی یوز یل ودها یوقاروده وارلیغی ظن قیلنور. آش ویرمکده اگرچه ظاهر امرده میت که بر تورلی منفعت کورنمز ایسه ده فالقان اولاد و افربارلرینه الوغ آبروی دور. شویله که آرتونده اولادی و بو ترتیبی یرینه کتورر کشی سی اولمیان نڭ آش ویرمک الندن کلمز. بو جهندن میت نڭ حیانتنه حالی و فالان مالی و اولادین نڭ مالی نچوک ایدکنی بلمک، و بلمدرمکه درکار یعنی امتحان مثابه سنک برکار دور. فالانلرین نڭ قدر قیمتی و متوفی نڭ دولت و ثروتی بوندن معلوم اولور. اولوم باری نڭ مالنی چاچار، یوق نڭ ایتاکنی آچار، دیدکلری بوندن یعنی مستور عالنی اشکاره دن شکایت دور.

آش برمک نفس الامرده بی فکر و بی ملاحظه باش لشمش ایش دگل مثلا: آلیس ایللر نڭ سویلشنمیبوب یورن سوزلری و آیتوله یوب یورن عرض دارلری بولسه بو جمعیتده بر بر ییله یوز کور شوب ملاقات بولشوب فی قدر دعوالر بتوب حاجت لری اونالور. ثانی آش

بەھانەسىلە ايش كوشى يوق نانچە آدملىر كلوب مترىنىڭ اوينە قرآن اوقۇب دعا فاتحە قىلمق فقر و مساكينلر اشىدىن اشساب ايچوب تويەنى و صويولەش مالڭ جلودنى تصدق قىلمق كىيى غىرانتلرنى ثواب بىلۇب بوغەلى صواب كورمىشلر چارى قىلمىشلردور.

بونلرنڭ بو توغرىدە يعنى مېتىنى اوزاتىمق و صوكرە آش بىرمك خصوصىدە اصوللارى بويىلە دور. اغنىبالردن و بىساكە بىك و بىلردن و توره لردن بر آدم فوة اولسە ابتدا آنڭ اوستىنە آق اوى تىكلارلر و اطراف جوانب كە جنازە اوچون خىبر قىلورلر اقرباسى ات چاپوب كىلوب توره بولسە غايىنام ديوب، قرە بولسە باوريم ديوب وارثلر ايلە قوچاقلىشوب كورشورلر. بىعدە نكفەين و نجهير ايلە برابىر فدىيەسىنى چقارلر توفىزدن توفىزدن اولور. جنازەسىنە دىخى بر مال على حەدە بايلىيورلر. و ملالره ختم قرآن امر قىلور آڭگادە آدمنە كوره ات تويە و بىرلر بو ايشلرنى سر نجام قىلب مېتىنى دىفندىن صوكرە اولاد و اعياىنلرى جەم اولوب قرە نورغوزورلر. قرە دىدكلرى نايىزە باشىنە علم باغلاستىمىت ياش بولسە قىلدىن قىارت بولسە آقدىن كھول يعنى اورنە يشامش آدم بولسە بر طرفى قارە بر طرفى قىل، ياخود آقدىن مېركب تىكلارلر. بو علامت قرە قضاغىدە خاسدر. اما توره خلقى توغ اعتبارىلە اولور يعنى قىل توغلىق توره مەمانندە دىخى قىل آق توغلىق توره آق كوك توغلىق توره كوك توغ تىكلارلر ياش قارت برابردور. مېت اوچون تىككان علم قايسى الوانده بولسون «قرە» ايلە نجهير ايدىلور. غەلسىدە علامت مصىبت دىمك اولور كە قرە كورندىن عبارتدر. قرەنى ايرلر مصلحت ايلە كوتارىب بردىدىن صوكرە آنڭ تىرىمەسى خانون قىلرنڭ اندە بولور. خانونلر چىلە و بچىنى چورت باغلب قىلارى بولسە اخلاصى ايلە اغلاب مرثىيە توتونورلر بوڭا «جوقتاؤ» دىيورلر. مېتىڭ اولاد و اعياىنى كىلسى اول قرەنڭ خدمتىدە بىل مقدرە قىلورلر. قرە نورغوزمىقلىرى ايكى سىبە مېنى دور: بىرى آش بىرمك نڭ، باش مقدمە مېنى و علامتى اولوب قرە كوتارىدى ايسە آش و بىرمك ذمەلرىنە

دىن لازم اولور اگر اوشبو گرم دە يعنى اوشبو اسىق و قىزودە قرأ نورغوزمىقغە قىرلنەسە صوكرە آش بىرمك لرىنە بىك دە اعتماد ايدىلر بونڭ اوچون مېتىنڭ غەمخوارلرى يعنى جان آچولرى اتاوشىر قالماسون دىبە بلا مەل بو ايشە غىرە قىلورلر. ايكىنچى سىبە هر كىم قرەنى كوروب لازم فاتحە ايدىكنى بىلۇب كىلسون قرآن اوقوسون آچ بولسە طعام لىسون چول ايمان صوسون لىسون بونڭ ثوابى متوفى نڭ روحنە بولسون اوچوندور اول اويگە توشان آدم قورى چقماس. فارنى آچقان قرالى اويگە بارسون، دىمك بوندىن اولوب طوبىل العباد قىيلىدىن بر عاده مستحسنە دور.

ويىنە مزبورنڭ حىياتىدە منوب يورگان يىخشى آطلرندىن بر ايكى ات نڭ قويروغىنى كىسوب طول لىيورلر. ات قويروغىنى كىسماك مېتىدە كىسوس اولدىغىچون بىككانە آدم بلا سىب آط قويروغىنى كىسسىسە بر سىنەبە قدر آط ايكاسىنە آفات ايرىشىسە كىسكان آدم آنڭ ضررىنە ضامن اولسە يعنى فوة ايدىرسە نىصى خوتنە مجبور ايدى. كىدىلرنچە بويىلە قاتىع لىك ايلە ممنوع و منھى ايدىلەش بر ظن ظنلن لرىدور. آط تولادى دىمك مېتىنڭ معناسى مزبور قويروغى كىسلىش آطنى ايكار توفىقى برلە ايكار تىلب اوستىنە متوفى نڭ يىخشى كىومنى ياپوب ايكارنڭ قاشىنە طوماغىنى كىدىرلر بو آط بىنك دن معاف اولور كوچكان وقتىدە يتا كىل يوررلر. علم يعنى قرە تىكلەش آق اوى كە سىب چىارلر. سىب نڭ معناسى جھاز دىمك دور كە متوفى نڭ حىياتىدە جەم قىلەش اشىياسى كە پالاس لىباس و ھرنە كە بىساغىندە وار ايسە ظاھرە چقارلر اولاد و اقرباسىدىن دىخى قىمەت بىھا نىسەلرىنى اول اويگە قوياىلر. اوزار اتقىدەر اوفكە و كىنەلرى بولسە بو اياما آقى غاظرلرنىن چقارىب جەلمىسى بر اتقاقدە اولەرق بو اوى نڭ خدمتىدە بىل باغلب نورلر. كىلگان كىنكان مېھمانلرنى كوتوب اوزاتوب بر بطوندى ھر قانچە ايل و آويل بولەش بارچەسى بونڭ چورەسىدە بولورلر برگە كوچوب برگە قونوب يوررلر. خانون قىر ھىروز مزبور علم نڭ

تحتنه داوش قیلورلر یعنی متوفانک محاسنی که بهادرلیکدن و چچن لیک دن و بایلیق و بی لیک دن هر نه که اوصاف مه و عه سی وار آنلری برر برر تعداد ایدب معاصر و زمانداش لرندن معروف و مشهور آدمسلرنی مرئیده یاد ایدرلر. کوچکان وقتده قزلری طومافنی نيسکاری کیوب قره نی قولغه آلهرق طولونغان آطنی يتا کلب ونچه قزلر دخی بونک معیننده کوچنک ایلک آلدنده یورلر. و بونک ارقاسنده خاتونلر تویه سنی يتا کلب بر هیئت مخصوصه اوزرنده کلورلر. یولده اول کورسلر یا که قونار برکه کلسه لر داوش قیلورلر. یولداغی اولدین خاتونلر چقب بونلره صورن و بررلر تعزیه آیتوب تسلی قیلورلر یعنی کوکل ایتورلر.

ویاز متوفانک اوینه یواق یساقندین صابا آرتوب کلوب قرآن اوقوب دعا فاتعه قیلوق آما (*) صالحق یعنی لازم فاتعه اولن ذانک قدر وشاننه لایق نسنه آلیب وارمق کوکل آتمق الوغ رسم لریدر. کته آدم لرگه کوکل آیتولری کوچکان کر وان فالغان کینت اونکان نی الله آلدنان یارلقاسون فالغاننی آرتونده یارلقاسون دیورلر. یاش بالارغه تعزیه تیراکدن بوتوق چاپرابدی دیکزدن کوبوک چاپرابدی ایکی بوساغا آمان بولسون ینه اورنی طولار ایندوکوسینه خدای اومور برسون، دیمک کیی سوزلر برله تسلی و بررلر. ایکی بوساغادن مراد آتا آنادور. بوندن باشقه دخی هر کمک شان وشهرته مناسب کلاملری کوبدرکه اوزلرنجه غایت یراشلی وهر کمده یراشقلی ایشدور. اما بو کونلرده کتابچلب کوکل آیتامز زعمیل اولگی سوزدن آداشوب «خیرلی فضا» بولسون دیورلر. خیرلی فضا تلف مال آیتورلر تعزیه ایکن انسان مکرم نی حیوان مطلق دن امتیاز ایدسه بله یوب بویله سویلورلر. انسانک کندنه مناسب کوکل آیتوق کرک. عربی تعزیه (اعظم الله اجرک واحسن عزاک وغفر لمیتک) یعنی بو مصیبت عظیمایه صبر قیلدک اوجون الله تعالی سکا اجر عظیم وثواب

(*) آما عزا دیمک تعزیه دندر.

جهیل و برسون قدر عز تنگنی زیاده قیلسون متوفانکی خدامفقره ایتسون یعنی گناهنی یارلقاسون دیمکدر. صریح ترکیبجه سی خداوتکانگه ایمان برسون فالغانقه صبر و برسون عاقبتنی خیر قیلسون یعنی صوکی نی یغشی قیلسون دیمک اولور. الحکم لله امرالله نکدر بنده آنک امرینه و حکمنه راضی اولمق کرک دیمکدر. اه

جمعیت ایله صبا آرتوب «آضا» آلوب کلوب فاتعه قیلوق ورته اعتباریله اولور مثلا: متوفانک وارثلری انسانیت لی معتبر آدملردن بولسه آکا بیوکلردن کته اردن آلیس و برراق یرلردن کلوب فاتعه اوفورلر والا خیش اقربالرندن تجاوز قیلمز. قرآن تریک که اوقولور اولوک که اوتولماز دیدکلری بوندندر.

الحاصل بو صولت ایله سنه تمامنه قدر متوفانک روحنی عزت قیلب کوزادورلر هر چه برینه کوره گوزل ایشدر عیب ایدلمز و بو اثناده هیت که کنبذ یصاب بوکا بر کچک آش برروب آط چاپدرلر بونی بیت آشی بیت باشی دیورلر، بعده اعیانلری و ایلنک بیوکلری ایکنچی دفعه مشورته اونوروب الوغ آشنگ مصلحتنی قیلورلر فانچه ایسل چاپرمق ونی قدر مال صویبق ونچه عدد اوی تکمک اوچاغی یعنی آش برراچک اورنی قایسی صو وقایسی جایده بولمق بونلرنی سویلشوب بر معین کونگه صاون آیتورلر، صاون دیمک معناسی فلان آینک فلان کونی متوفانک آشینه فلان برگه کلورسوزلر آط چاپورلر پایکهمسی بو قدر دور دیوب بر ایکی آی مقدم خیر دیورلر، یوکروک آطی بار آدملر بو مدنکه چه آطلرینی تابلب برادوب طیار قیلور آش برا تورغان اورنغه بو آویل وانک اعوانندن غیری ایسل فونمز، وعده لی وقت یتدکده مزبور اورنغه قونوب بیهلرینی بایلب صاووب قهوزلرینی جه عاریب لازم قدر اوی لرینی تکب حاضرلب کهراق آشده فرق ایلیلی اوی، الوغ آشلرده یوز ایکی یوز بلسکه اوچ یوز وزیاده اوی تکب کلن مهمانلرنی کونوب آورلر آشته کلنلر هر قایسی اوز قومانده کشی لری ایله «قر»

تکلمش آق اويگه كريب قرآن اوفسوب چقارلر اول اوي جهاز
 يعنى نسيب ايله طولو و خاھون فز ايله مملو اولور، اولنگى زينت
 اوستنه باز تجملىنى اضعاقي مضاعفى زياده ايدب كامپرلر باشلارنده
 اوزون كونديك ايله بر قتلر كيلونچاكلر سوكله سيني كيوب بر صنف
 وقزلر دغى اوز فورمه سنده بر صف اولارق چارشاونك ايجنه دائم
 داوش قىلب اوتورلر داوش مرثيه دوركه بوگا «جوقتاو» دغى ديورلر
 (بياني كچمشدر) كلن لر بونى اخلاص ايله ننگلايوب متوفانك تيك
 نوش آدم لرى كوزينه يش آليب آه قياور يغلانده قويارلر
 داوش نك انتھاسى سوكنده قرآن اوقلوب بعده اول مهمانلرني توابعاتي
 ايله تككان اويگه باشلب باريب توشورلر آكھا صابا ايله قهوز
 وچاينوك ايله چاي تيكورلر، آشده چاي برمك ۱۲۵۰ نچى هجرية دن
 بوياق عاده اولمشدر، آنين اقدم چاي برمك رسم اولمبوب فقط
 قهوز ايله كفايه لنور ايكانلر، بلكه مزبور تاريخدن بورون قضا فاستانك
 چاي نك اسمى ونامى دغى ايشدلماش ايهش.

ايمدى مال صويولون بر كون بورون اوچاق آشى قىلب
 بوگا غونان بايگه چايدرلر، ايكنچى كوني مال صويوب كوشيني
 يعنى ايتنى مخصوص اويده سرنجام قياب كلن مهمانلرغه بر چيتدن
 بروب وبر چيتدن مال صويوب پشورمك ايله مشغول اولورلر،
 ابتدا بسر اويدن باشلب ترتيبى ايله تاباق تارتورلر تاباق كلور
 اويده قاچ كشى باردور قانچه تاباق كركدر اول بسر آدم كلوب
 صاناب بعده ايشوك كه كورنچى قويار كه طشقاريدن كشى كردرس
 وايچدن چقارمس تاباقنى حساب ايله كركزوب چقدنده ينه صاناب
 آلورلر، او جمعيت نك كتلر ينه يامباش جلوك وز ياده حرمتلو آدملره
 قوش تباق قويارلر ايكي آدمه اوچ آدمه بر تاباق بولور زياده
 قوياولمز، مهمانغه تكلمش اوي برله آشخانه آراسى غيلى مسافه اولدقدن
 تاباقنى آطلور ايله سولوب يورلر، تباقنى لر يغشى آط يغشى چورغه
 وكوش انگار توپوم اربى منارلر، آزاده كيوملر ينى كيارلر آلدنك

بر باشچى بولور، قايسى اويگه تاباق كركدر اول باشلب يورر،
 آرقاستنده بر آدم بولور موني ايداوچى ديورلر غيرى جالغه تاباق
 كتمسون لوچون قوياولمش دكوزچى كوزانچى دور، بو
 ترتيبده بر كون ايكي كون الوغ معركه لارده اوچ كون على التوالى
 آش بروب ايك نماننده طوللنمش آطنى صوبارلر، آشك ايسك
 صوكى بو آطنك صويولديغى دور موندن صوكره آشقه مال بوغازلوق
 بولمز، بو آطنى بوغازلار وقتنده خاتون قز صنا وصيغه، ناله ونوچه
 چقاريب آنلرك الندن ايرلر آزار تارتوب آلورلر، بونك ايتنى سوبه
 برلرگه يعنى ايلنك ايك معروف ومشهور آدملر ينه يدرلر، ايرتسى
 غلس يعنى آل قراق دن بر آدم بر اوزون يغاچك باشينه فوروم
 كيزدن علم باغلب بلند آواز ايله اوران چاقورق آط چابار طرفه
 يونالور قراقى ديورلر يرافدن قرايوب كورنمكدن كنايه دور، قراقى
 چقدىغى ايله جهله خلق آطلر ينه منوب هر طائفه اوز اوران لرينى
 آيتهرق ارواح لرينى اويغاندرق قراقى نك آرقه سندن كتارلر باروب
 بسر جايه يتارلر كه آنده قراقى تكلمش اولور اول جايى كومبه
 ديورلر، كومبه ديمك قراقى نك توبنى يره كوممكدن استعاره دور.
 باشى قرايوب تورمق ايله قراقى توبى كومولمك ايله كومبه ديوب
 ايكي عمل بر يغاچه علم اولور پايدى نك قرار كاهى اودور،
 «بيكه» پابگاه لفظى نك مخفى دوركه قرار كاه معنا سنده اولوب آنك
 آياغى بو جايه ايرشور آكھا وظيفه معينه سى ويريلور ديوب ذكر
 لازم اراده ملزوم قىيلندن مجاز دور.

كومبه، يرينه خلايق تمام كلوب بولقدن صوكره پايدى اطلر ينى صاناب
 چقارلر نچه عدد آتغه پايدى تعيين قىلدق لرينى باش آتغه آياق
 آتغه نى فدر دور بونى اعلام قياورلر، آت چاپوب كلدكه كومبه يه
 يتالمبانه پايدى ويرلر كومبه دن آشوب اوزغان اعتبار ايدلر بوگا مخصوص
 «كراچى» قويارلر. كراچى ديمك كور وچى ديمكدن آز آلشنمش ناظر دوركه

معتمد و ایشانوچلی آدملردن قویولور اودوانلر کوردکینه تخلف قیللمزلر یعنی کلهیان آطنی کلدی، کلن آطنی کلمدی دیبزلر، آط تالاش بولسه بونلره مراجعت ایدرلر، اکثر معرکهده آت کوتارمهلی اولور، کوتارمه دیدکلری یاردمچی دیمک اولوب جوکروک آطننگ آرفاسندین پایکه آلور امیدیله نه قدر آدم ایرکاشوب کلهشدر بسو آطننگ بولنک کوزاتوب توروب بردن بره فولدن فوله بتکوروب تا کومبه گه چه آتنی سودراب تارتوب کویا کوتاریب کتورر کبی بتکوررلر، هر طائفه اوز اورانلرینی یعنی الوغ بابالرینگ اسمنی القابنی چاقریب اجدادینگ نامنی ایشتدکله چاپمین آدم قالمز بنا برین کوتارمه پیسی کشیسی آز اولنلر آش ویرن اولننگ اوراننی چاغررلرکه خلقنگ کوبراغی اول ایلننگ اولدیغی اوچون آندن استعانه ایدرلر، پایکهنی اکثر حالده توفز قیلب تکارلر، زیرا اوز بیک رسمنده عددننگ اعتباری افلاک تسعهیه موافق توفز اولمقدر باشی جامبو یا که تویه بولسه آکا سیکز مال بساغود نسنه قوشارلر، اورانغه چابقان آط تارتقانلر بونی آز آزدن بولسه اولاشوب بولشوب آلورلر، آکا کوب خوش وقت بولورلر حتی یاریم کیز چاریک کیزدن بولسهده بوش قالمز اگر قالسه خیلی وفکایه سبب بولور، اورامال طون بولمایدی جول بولادی، مقالنی اورتابه قویارلر آزده بولسه اریم دیب بوندن قوروق قالهقنی بیوک نقص کوررلر کته کامچیلک بلورلر. نما آش برمکه بو قدر مال صرف و خراجات قیلنور یالغوز وارثلرننگ مالندن اولمیوب مزبور متوفینگ حال عیانتده قریب وبعیددن هر کمننگ آشینه اعانت ایدب بر نسنه برگان بولسه آنلر دخی بوننگ بوکوننه عوض قیلور بدلنی برور بو اعر خراجات بوننگله یکل بولور آضا آضاده قایتور، صاوغا صاوغاده، اولجه اولجهده قایتور قاعهسی بویله مقامده مرعی توتولور، بو معرکهده کوراش و جورغا پایکهسی دخی بولوب اوتار.

ایمدی آط چاپوب پایکه سینی برور بورت تارقادفدین صوگره اویداگی علم باغلمنمش نایزه که قره دبراردی فزخاتون بریل مدت آنی صافلامشدر ایدی بونی بر ایلننگ موی سفید آدمه صندرتورلر بوگاده خاتون فزیغی و فغان قیلورلر، جابولمش سببی یعنی اویده جیولمش جهازنی بینه بر آدمه بوزدرلر، هر ایکسنه لایقنه کوره جول برورلر آت چپان کبی، الحاصل مرثیهنگ یوقلاویک انتهای و جمل کارنک انقطاعی بوننگله اتمامه ایریشوب من بعد هر کیم اوز کارینه مشغول اولور خاتونی بولسه موندین صوننگ ایر قیلور غمدین آزاد اولور اویناب کولور.
 ضافیهده آش برمک اوز آرا زیاده مرعی و معتبر توتولن بویله بر کهنه عاده اولوب خصوصا ۱۲۰۰ هجریه دن ایلکاری و صوگره فوق العاده اوچ آلیب ۱۲۸۰ نچی و ۹۰ نچی تا ۳۰۰ نچی سنه لره قدر یل بیل تزیلده ایدی حتی بر آت پایکه سینه یوز جلقی و بوکا یوزلب آفچه و یامبو کوش دخی ضم قیلر ق بر بویله تفوق تالاشوب تفضلشور ایدیلر. اگر توره و بیک کبی نامدار آدملری فوت اولوب اولادی آش برمک که قدرتی ینمز ایسه بر طائفه ایل اتفافلر آکا آش برورلردی بویله آدملرینی آناوسز قالدرمق کندیلرنجه بیوک عیب الوغ حیف دن صایلوردی، اما او اخر عصر مزبورده یعنی ۱۳۰۰ هجریه حدودنده آرغون و آلچن ایللری بو عادتنی الفا ایتدیکی ایله ۱۳۰۰ دن صوگره نایمان ایلنده دخی آش برمک آزایدی، آزایدغنه سبب صارالکر بوننگ ترکنه سعیی آشنگ نفعدن بی خبرلرننگ نهیی و بوکا ضمیمه زمانهنگ حال بغیبی که ایل اراسنه ریاست فتنهسی یعنی بولص لبق تالاشی توشه رنک اتفافلری کیدب بری برینه عداوة ایدب پارتیه پارتیه بولر ق چونکه پارتیه ایلنی چاقورمه عداوتی آرتیق چاقورر ایسه سهل بهانه ایله جنجال چقاریب فاهچی تارتمق، صارالکرلرننگ سعیی بی خبرلرک نهیی، دیدکمز آش برمکنی آغر کوروب خراجاتندن قچانلر، قدیمده قضا، خلقهز نادانلق برله بلمیوب چقارمش بیهوده صرف بیکار اسراف دور بوندن میت که منفعت یوق ایمش

آنگا خرج ابدن مالنی ختم قرآنه قیلورز ملالره ویررز دبه فتوی
 صوراب ملالر دخی بوندن لهعه توشوب آش برمک درست ایماس
 مسئلهسینه زیاده رواج ویررز ب نچه قیاسات بی مناسبات ایله عواماڭ
 قولاغنی فاندردیلر، اخبرده آشنده برلمیوب ختم قرآن دخی ایدلمیوب،
 آش برورگه فلان اکام کوننادی غنم قیلدرغه توگان اکام بولهادی
 دیهرک هیچ برینی فیلامیوب، فالدردیله، رسم و ثواب هر ایکسنی
 معا الدن آلدردیلر، اما آش برمک که غیره ایدنلر هر قایوسنی
 یعنی ختم قرآن و آشنی تمام اورننه کتوردیلر. الا شو قدر وارکه
 بعضلر آشدن عوض حج بدل عملنی عادت ایدب آز کوب خیراندن
 حرمین فقرالرینی انتفاع ایدرر حالا نادر ایسهده یل بیل تزییده
 کورنور ینه بهانه تابوب ترک ایتمسهلر آش خصوصنده عالی همت
 اولنلر ختم قرآن حج بدل و سائر خیرات و آشک هر نه مشکلات
 اولن ایشلرینی برلو یرنده ادا ایدرلر همتسزلر هیچ برینی عوه
 قیلوب بلمیور الندن بر نسنده کلمیور، یازدغمز آش بحثی الا آن
 اهیانا موجود وجهله معلوم بر ایش ایکن ظاهر واشکاره ایشنی
 بر تودا حکایه قیلوب یازمق عیب کبی کورنور، لیکن بنم یازدیغم حال
 حاضردهن قطع نظر مستقبلاڭ مرادفیدر، چونکه ۱۳۰۰ تار یخندن
 مقدم بو عادتک علاسی نه درجهیه واردیغی یوفاروده کیچدی شمدی
 اون بش یکریمی یل ظرفنده تنزل توشوب اکثر یرلرده متروک و بوگا
 بناء ینه برر قرنده کلا تضافتستانده معدوم اولمغی مظنون بلکه
 مجزوم دور و بر نچه یلرلر صرگه ترتیب و تنظیمده اطالّه مقال ودها
 صوگوه وجود و عدمنده قیل و قبال ودها صوگوه بالکلیه محو و منسی
 بر حال اوله چغی امر بدیهی کورلدکنن بو کبی کهنه امثاللرنی
 آرفهده یازیب فالدرمق اهل دراکه فائدهدن خالی اولمز عاقللر
 شاید بونکچون بزلری عیب نیلمز.

آش و برمک ختم قرآن
 ما سرد طائفه سی آشی و برسه
 آشی و برمک ختم قرآن
 ما سرد طائفه سی آشی و برسه

اولور قضای بولسه ایت فهوز ویرر زیادهسی آطدور یعنی آط
 هایدرمق اولوب بو ایسه جمعیته بروسیله و آلیس یاقندن آدم کلمکه
 یر بهانه اوچون چقارامش ایشدر. اولیل اولسه ملالرمزدن بعضسی
 قضاقده آش برمک درست ایمس دیوب نوعی سردک آشینه سوز
 آیتماقدلرینه سؤال وارد اولور، اگر درست ایمس فولنی نیته حمل
 ایدب مثلا باشقه لرنک نیتی صحیح قضایده آش ریا اوچوندر دینلسه
 نیت غیره حکم فیلهق علم غیبه خبر ویرمک کبی اولدقدن شرعا بویله
 اقواللر ایلد ایراد کلور، و سائر وجهلردن ایسه وجهلرنک هیچ
 بری دفع سؤاله وافی ومدعالرینی اثباته کافی اولمیوب ایکی صورتک
 بوندن خالی اولمزکه یسا هر طائفهده آش ویرمک ممنوع یسا کلسی
 مشروع دور، بنا برین آش ویرنلری تعیب ایتمدکنز کبی ویرمیانلری
 ترغیب ایتمیورز، زیرا هر ایکسینه یول واردور، آش ویرمکنی
 جایز کورمیانلر بیهوده اسراف و فعل بدعت دیوب بدعتنک حسن
 و قبحنده قیل و قاللره کیدرلر، جائز دیانلر، العرف معتبر فیما لا
 نص فیه قولنه و اشباعنه منوط ایدرلر، لیس للقاضی و اللامقنی ان یحکموا علی
 ظاهر المذهب و یترکا العرف روایاتلرینه تمسک ایدرلر. و امثالهم
 اما درست دگل دیانلرده چاقورسه اولنه باررلر آط تویه برسه آلورلر
 آشلرینی ییارلر بارک الله آیتوب باشلرینی ابارلر هیچ نرسه برماسه
 او وقتک هر نیمه دیارلر، بزم بلدکنز بودور بلمدکنز بولسه عفو بیور یله.

میت که فدییه یعنی اسقاط خصوصنده

فدییه بر آدمک ذمه سنده اولن حق الله مال ایله ادا قیلنق
 معناسنده دور، «اسقاط» دیمک اول مال سببیله حق مزبور متوفی نك
 ذمه سندن ساقط اولمق معناسنده، لازم ملزوم قیلنندن اولور.
 فدییه ایکی نوعدر، تبرع اولور، واجب اولور، تبرع اولن
 فدییه متوفادن وصیت یوق ایکن وارثلر اوز اختیارنجه چقارلر،
 بو فدییه صدقه نافل سیافنده بسای فقیر آلورسه ضرر اولمز یعنی

هر كمه وپرسه آلسه جائزدر، اما وصيت ايله اولورسه او وقتده صدقه واجبه كبي فقيرنك عني اولوب زكات جائز اولميانلره آلهق درست دگلدر، قضاستانده اول وقتلرده فديه آلان آدمدن زياده نفرة ايدب حتى جنازه سينه كرميه اجازة ويرمز ايشلر بونك حكمتي ده معيشتي توزوك غير مستحق آدملر فقرانك حقنه ضامن اولمسون اوچون بويله بر فعل عار ايله زجر معنوي قيلميشلر، بنابرين بو كونگي لر كبي تالاشوب كرمك شويله نورسون فقيرلرده احتياط ايله طاورانورلر ايش، ايمدي قاعده مزبور منسوخ اولدغندن واجب ونافله سني فرق ايتميبوب بي فقير بي ابا آلور اولديلر، بسن بعض ملا صورتنده بورتلر فديه لاندردن نفرة قيلمق شرعه مخالف صى دان چنارمق غير مطابق ديدكلري ايشنك اصلندن بي خبر وصفندن ايدن جلد دور، بونكچون ديرم كه قضايدنك فديمي قانونلري اصلنده بر اساسه مستند اولوب فقط وصفنده بر آز اوزكاردكلري اوچون تعييب ايدب بلا نفتيش خطا ديمك خطادور، اما فديه نك فقه كيتابلرنك مفصل بيان ايديلوب بوراد يازمغه بزه حاجت فالدرمامشيلر.

لاحقه

وفات اولنلر زى تىكين ونجهير وصوله وتدفين دن لابد اولوب بونكله جمله مز مأمورز، جمله مزه واجب ولازم دور، اما سائر عادات عاديه ورسوم جاريه لر مخصوصنده امر ونهى وارد اولميبوب مگر ميت كه يغلامق واوچ كوندن مصيبت خانه ده اوتورمق و بونكا مانند بعض ايشلر معصيت ديديكى كيتابلرده كورلمش ايسه ده بويله بيوك مصيبت ده آز مونچه انكسارليك معفو اولمغي مرچودور، علمه سيده بيان ايديلور، يغلامق فوه كيهك يل آشى برمك مرثيه آيتماق يالغوز نضاقده اولميبوب شهر اهاليسنده دخى بو عادات وار كورنور.

ايمدي كرك افعال و كرك افعالى ايله اولسون انسان نك موتنى حيوان نك ميده سندن امتياز ايدب «ثم امانه فاقبره» امتناننه موافق

دفن قيلمق «ولقد كرنا بنى آدم» مفهوميله جسد و روحنه رسم قيلمق عبادنه فالانلرنك ذمه سنه لازم والزمدر بوسياقندن بوقاروده يازلمش كارلر كلسى انسان نك حرمت ونكره يمي اوچون چقارلمش رسم مستحسنه اولوب اصل مقصدكه تلاوة قرآن ايدى آكا بروشيله دور.

فقهار رحه هم الله يغلامقغه و بونكا مانند بعض ايشلري قيلمقغه اجازة ويرمدكلري جزع فزعه ده فتح باب اولوب حددن تجاوز ايسدر دائره دن خارج كيدر خوفيله بو حكمته بناء بر آز تزكين تارنمشلر اوله. والا انسانك سبب وجودى اولن آنا آناسينه بفر پاره سى اولن بالاسينه قونداش ايني آغاسينه يغلاميانده كوزى نك ياشيني نه كونده توكارونه وقته صاقلار. اولومكه يغلامق اول متوفانك خانمه سى نه اولدى قبرده نه كوره چك ثاني صوكنده فالان اولاد واعفادى نك عاقبتى نه اوله چق بو ملاحظه لرى يادنه كتوروب حاصل نتيجه دنيا سى وعقيبه عقباسى اوچون اولومكه يغلامق عيب ايمس، سير وتوارى سخ كورن ذواتلر بونكا بر سوز ديمز. يعنى اوزى آدملرنك كوكلنه رفت كتورر اولومنى ايسكا توشورر بو ايسه شرعك مطلوبى اولوب «اولوم كوركى يغلامق» «اويون كوركى يرلامق» ديدكلرى بوندندر. مع ما فيه فايغولى اولانلره صبر ايله تسلى ويروب صبرك اجرينى وثوابنى ياد وتذكرا ايتك سلف لرنك بويله كتيمك جهله مزه لازم دور. بونكله برابر هر كيم اوز طريقتى بلهك واوز عرفيله يورمك كرك اولوب «چونكه بعض طائفه نزدنك يغلامق شنيع اولديغى كبي بعض لار نزدنده يغلاميان قبيح كورنور» اويله اولسه يغلامياننى ترغيب يغلایاننى تعييب دركار دگلدر. بعض ملالار ميت كه عذاب قيلدردك فرشته لركه مزاق قيلدردك ديوب كشق فبور كراماننى اظهار ايدرك يغلایانلرنى شدتله منع ايتديكى براشور ايشلردن صايلمز «ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة» انباشنه موافق «ادفع بالتى هي احسن السيئة» اسرارنه مطابق نصيحتلر ايله اسكانه چالشمق كرك. عننله كلام عناده سبب اولور. اه

اما آشده آط چابدرمىق جمعيتە بر بهانە "اولوب آط" سببيلە نچە مك آدم متوفانك اوينە كلكلىرى بى اجره وبى غرض قرآن اوقوب روحنە دعا فيلەقلىرى و كلن قومانلر او اويدن طعام لىمك لىرى بونلر بار چەسى متوفانغە خالص خدمت لله ثواب اولن كارلردندر. و بزم بو شهر مزده اوچ كونسگە چە هر محلە جمع اولوب كلوب ايرتە كىچ لازم فاتحە ايتمك لىرى يعنى بى تكلف وبى تكلف قرآن اوقوب كتمكلىرى بو دغى مزبور جمعيت نك آثا رلرندندر. لىكن قضاستانك آش برمك آزالديقى كىبى بزلرده هم لازم فاتحە سىرك لىنە چە يوز توندى بر نچە يل لارده هر ايكسى انتھالە ايريشور ظن ايدرم.

بوقارودە يازلديقى اوزرە آبلاى خانە آش برلدككن و آندن اقدام قزى بيك بى و بر فاچ دغى مشهور آدمارگە آش برلدككن بو عاده ۱۲۰۰ هجرىدە دن مقدم قضاستاندە وار اولديقى تخمين فيلنوب و آنلردن اول ايشم خانك صارب قولە ديدىكى آطى اوز ايسامندە پايكە برمامش ديدىكى خبر نواتردن آش برمك آط چابدرمىق رسەى اوشبو ۱۳۰۰ تاريخمزدن اوچ يوز يل و دەها بورونراق موجود ايدىكى مثبت ايسەدە آندن اول اسلامدە كەدن باشلندىقى معلوم دگلكدر. فقط مغوليان مجوسى لرنده قديمدن وارليقى نوار بخلارده كورلدككن بو عاده آنلردن قالە كلكدىكى بظنون اولوب لىكن عاده جاهليت ديه تركى موجب اولن كردن صابىمىز. زيرا قديمى افعال لرنك نچە لىرى باقى و جارى قيلنوب ختاچە «مرثيه» «ومدحيه» و بونك امثالى كوب نسنه جاهليت عادتى ايكن اسلامه ممنوع ايدىلما مشدر. ثانى ابتدا اسلامدە تعليم دين ايدن عمالار جاهليتدە معمول كوب ايشلرنى اورتادن كونار مشلر ايكن آش خصوصندە منعى مسوع اولما مشدر. ثالث آش برمك رسەى يالغور قضاقدە اولەمىوب سواد اعظم صابيلان بىرك بيوك اسلام بلده لرنده دغى موجود اولدغندىن شرعە مخالف دىنلر اكر شرع شريفە خلاف اولە ايدى علمالار منع وزجر ايدرلر ايدى. بس ايدى شريعت مطهره چىا مضاد اوايمان عاده لرنى

مهما امكن رعايه ايتمك دين و ملتە خدمت بوندىن عبارة دور. والا تخفيف جان ديه عبادتنى كاموتماك: تضييع مال ديه عادتتى ترك ايتمك بونلر خدمت ممدوحە دن معدود ايدىلنر بلكە دين و ملتە خىيانت اولور. مگر قباحت اولنلر قالد رلسون آنگا كلام ديولىمىز. اما آشە ضميمە بر نچە خيرات يىنە ايسلنە دەها گوزل اولور مثلاً: حج بدل ختم قرآن مسجد و مدرسە يە وقف مدرس و معلم لارە وظيفە كىبى صدقە جارىسە اولن كارلردن متوفانك روغنى شاد ايدرسە نورعلى نور دور. بوده آش و بىرنلرنك الندىن كلور آش و يره بلدىانلر هيچ برينى عهدە فيلاميور. آدملر آش برمكى طوى قيلمقنى بيهودە صرف اورونسىز اسرافدر اسرافدە خيرا اولمىز ديورلر. آرى اسرافدە غير اولمىز لىكن انسانيت بولك ايدلن كار خيرات مشروعات دن معدود اولوب خيرونە اسرافدە اولمىز. اسراف ديوانلرنك سندنى فلانى آش بردى بلدى فلانى طوى قيلدى قرضدار بولدى ديرلر اويلە دگلكدر افندم نچە لىرى كوررز عمرندە غير يە آش برمك شويىلە تورسون كندى طويە طماق يەمور فقير اولور و نچە لىرى كوررز آش طوى قيلەمىوب كفن سىز اولور و نچە لىرى كوررز آشده برور طوى دە قيلور دولتى ترقى ايدر يل بيل آشوب كيدر سوكره اولادنه يدر. اما آشە طويە بعض زياده ليك وار ايسە هر كەك شان و شهرتسە كوره بولور بوندىن منفعت اخراوى معلوم دگلسەدە مرحمت دينوى ظاهر دور كە اولاد واحقادىنى عاردين حمايت عرض و ناموشنى لسان اعدادن صيانت ايدر. «ذبوا عن اعراضكم باموالكم» بويىلە موادك مقولەسى دگلهى با.

ياز دغىمىز ايشم خان هجرىە مككن آز سوكره كلن خانلردندر. بو خانك صارب قولە ديدىكى آطى قضاى قلماقدە نامى مشهور اولوب حضور مزده نچە دفعە صارب قولەنى سند كتوروب قضاى قلماق دعواده سويلدكلىرى واقع اولدى. صارب ديهك آياق آغرىسى ديهك اولوب مزبور قولە آط بوشلغندە آفساب يوروب پايكەدە صاغالور ايمش.

قەموز بېيانی

بوقارودە محل محل قەموز اسمی یازلقدن بوارادە بر آز بیان قېلمق مناسب کورلیدی. قەموز اوز بیک قبا ئلی نڭ ایڭ کهنه وقدیمی اشلرننددر. یدی یوز هجریه دن مقدم کلوب کچمش مصر پادشاهی ملک ظاهر بیرس که ملوک ترکمانیه نڭ دورتنچی سیدر زهرلی قەموز ایچوب وفات ایتدیکی نوار یخلرده یازلمش اولمقله او زمان مصرده دخی وارلیقی مثبت بولنور و آندن مقدم قونیه پادشاهی عزالدین کیکاوس ایامنده قەموز موجود اولدیقی کتابلرده کورنور اولبله اولسه قەموز نڭ موجدی یعنی ابتدا قەموزی چقاران امیر تیموردور دیدیکی یاگلش اولور چونکه عزالدین آلتی یوز نڭ اوللارنده ملک ظاهر او عصر نڭ واسطه کلن موکلردن اولوب امیر تیمور ایسه عزالدین دن ایکی یوز یل ملک ظاهر دن یوز ایلی یل لار مقدار ی صوگره وفات ایتدیکی ظاهر دور. مخبر نڭ ایچنده «خان چنبا ی» حکایه سندن اول ایکی موضعت بو آنه قدر او اسمده قالدغندن قەموز نڭ موجدی امیر تیمور اولدیغی آگلا شیلوب فقط امیر تیمور قەموزی سور اولدغیچون آگا نسبت و برمشلر اوله.

قەموز لفظی فی الاصل عربی اولوب آچی معناسنه اولن «عموض» دن مأخوذ دور. ختایده قەموزنی «مانبزه» دیورلر آط سوتی دیمکدر. منقول قلماق چیکین دیورلر نظر برین نوغای قضا ق واترک واکراد کلهم قندیم بو اسمده سویلیوب صوگره ایام اسلامده عرب لردن «عموض» دیه ایشدوب قەموز دیمشلر اوله. حالا روس لر و بتون آوروپا اهالیسی قەموز دیه محاوره ایدرلر.

ایمدی قەموز نڭ نوار یخ لرده کورلیش سنه لری سویلندی. اما آندن اول قەموز نڭ نه زمانده احداث ایدلدیکی وابتدا موجدی کم اولدیغی احد نڭ معلومی دگلدر. حضرت یافن نڭ اولادی اکثر هم بل کلهم صحرا نشین اولوب چونکه صحراوی خلق نڭ صنعتی اغلبیت اوزره

چارپا مالک وبر و صوف و جلودندن یعنی جون ثبت و تریسندن اولمقله غناسی دخی سوة قەموز ایران قاتیقی ایر به چیک قورة اشلری اولوب بو سیاقدن مزبور اشلرن نڭ هر بری قدیمدن فالمش اولدیغی محقق بلنور. زیرا بدوی خلق نڭ زراعتنه پندان اعتنالیری اولموب اگر بو اشلر اولدن بار اولمسه آنلر او ایامده نه ایله ترکک ونه غذا ایله معیشت ایتدکنه سؤال وارد اولور فعلیه البیان لازم بکلور.

قەموز نڭ تریبه سی باشقه البان کبی اولموب ظروف رقصه یی انتخاب ایدر یعنی ایدوشنی تاگلار شویله که صاباسی سیهوز یلقی نڭ تریسندن اولوب بونی کنشه کیپدر کدن صوگره فورومغه صالیب بعده توتونگه ایصلامق کرک. ایص دیدکاری صابا تورصوق دودلامق اوچون مخصوص بصالمش کاگدر. ایص اریص دیورلر. سبب بخت اولن کاردن صایورلر. ایص بخت و اقبال معناسنه دور. قەموز نڭ ایڭ اعلاسی ایصلی ایدوشده آچیان قەموز دور که کوب پشلوب چایقالوب آچسی فایتمش اوله تل اوچنک بر آز همض طعمی قاله. ثانی سوة صاباغه صالحونلتوب قیولسون قیولسندن صوگره وقت وقت پشبله نورسون پشولمسه ایرمکلنوب صبان نڭ آستنه اوتورر اوستونده سیموخی قالور وقتندن اونکچ پشولمک و چایقالمق ایله نوزالمس یوراکنی غجلاتور ثالث صاف بیه سوتی بولسون غیر ی سوة و سائر نسنه قاتوشسه لئی کم نفعی ده آز اولور، چوبی فسقه بنه که لی یز نڭ قەموزی کوچلی قوتو لی اولور طرفه زده آرقه قەموزی و بالخاصه آرقات قەموزی معروفدر آرقه نه یرلر ایدیکی بوقارودە یازیلوب اوتدی، قەموز نڭ اوز طبعندن زیاده قوتنی استیان ذوات صونی ایصنوب قول کویار کویمز درجه ده صاباغه قیوب اوچ ساعت مقداری متصل پشمک کرک ایرته سی ینه او قدر پشسه بعده ایچسه در حال باشه چقارماس قیاب بغار اون چلاک سوتکه بر چلاک صو یدر کفایه ایدر، قەموز نڭ قیامی اودور، شرطی فقط استهق پشمک دور، کہا سبق.

بىه سوتنى اوچ قىسىم سويليورلار، اولگىبە سوت، ايكنچى بىه
 صاومال، اوچونچى بىه قەوز، دېورلر تمام آچەش اولە، اولگى ايكى
 وصفدە ايچنى سورر يعنى ايچكان همانە عمل فيلور غصوص ايكنچى سى
 اسهاله اسرعدر، اوچونچى رنبەدە قىوۋە اعتدال ايريشوب آچ آدمە
 آزىق، صوصيانە شراب، آغرىق لارە دوا وبالخاصە سل درشتە كى قورد
 درەلر يەنە زيادە انفع واكسىردور قەوزنىڭ مصلحتى ايت شورپا اولوب
 غىرى آش يراشماز قازون وكروچ ماطقا آراشماز، انساننى
 سەورتەك واشتەيى آچىق قەوزنىڭ طبابعندن اولوب بر آز كىفى
 دغى واردور.

قەوز حقىدە ابيات لمجره

قەوزدور اشلىك آشى مە نەمەتلىك باشى
 مقويدر ماسندر مكلّم ايليور ناسى
 اودور زىنت ويرن سوز دىخىك رك وىرر يوز،
 كىدرر جوعى عطشى ايچر بولسك برر كوزە
 مغرعدر عجب مرغوب ملنذ مەبە مرغوب
 نچە اوصافى مەدوچە يغمەش بو قەزدە خوب
 شفادور تورلى درەلرگە ايچن درەلى غردلرگە
 كرك پىردور كرك ياشدر برابر مادە مردلرگە
 قەوزنىڭ خاصە سىندىر آچار بىعت چىلگە يول
 بر اولارنى اروشدرمق براونى كولدردور اول
 انتهى

لعوم خىلنىڭ يعنى يلقى ايتىنىڭ اختلافى مطلعندىن «اللبن متولى
 من اللحم» كلىمە سىنە مېنى بعض طائفة سودىنى ايچمىك، دغى توفى
 يدىرلر، اما كلام قەدىمە: «من بين فرث ودم لبنا خالصا سائعا للشاربين»
 نظم چىدى جەمىع البانى شامل خصوصاً «سائعا للشاربين» قەوزنىڭ
 اوصافى مبالغە سىنە زيادە اوفى و كامل دوشىدىكى هويدادور.

بيان ايتىدى وصفنى آنىڭ دا نصيب سز بو نعمتىن بولدى جدا
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

قضاىق طائفەسىنىڭ قىدالىق تىرتىبلىرى

قبائل مذكوره نىڭ قىدالىقلىرى توبانده يازىلچى مال عددىنى
 سويلشوب توفتاشدقندىن صوگرە قز آلور طرفدىن بر نچە كشى ار
 قز برور طرفنىڭ اوبىنە كلور قز ايكاسى مال صوبوب آنلرنى ضىافت
 قىلور، صوبولمش مالنىڭ ايكى اول فويروق باورىنى پشوروب
 كتوروب قاتىق ايلە قانشدىرىب قىدالرغە آشاتور قاتىقنى يوزلر يەنە
 سورتوب بورونلر يەنە كرتوب ھزل واوبون فيلوشورلار، آشلىرىنى
 يدىكىن صوگرە قز طرفدىن قىدالرغە «كىوت» بريلور، كىوت دىكلىرى
 بلا تعين يعنى ھر كىمك وسعت ودولتنە كورە بولور، قىدالرنى صوغە
 صالحق ھەر تورلى اذىتلىر ايلە كولىكى ومسخرە قىلىق عادەلر يىدر
 قىدالر بو غصوصدە ھەر قانچە حقارت كورسەلر آكا تەملى ايدىرلر
 اكر كابوش يوزىن كوسترىب سوز چقارر بولسەلر آندىن زيادە
 چقاىە كىدرلر، ياز كونلرنىدە تىران صوغە تاشلپ يوزدرمك قىدوققە
 صالحب سەنىكوفەك، حتى قش كونلردە بوزنى ايكى يىردن تيشوب
 برىدىن صالحب ايكى سىندىن آلىب ياخود قارنى اوبوب ايكى طرف
 تيشوكدىن يالانچا سودراب آرى برى نارنوشدقلىرىنى سويليورلار
 ھەر نە ايسە فويروق باور چيشوب قىدا قىدا دىيشوب صوغە بوزغە
 كروب ھەر بلانى كوروب كىتارلر بو مجلسدە عقد قىلىق ونىكاح
 اوقومق بولمز چونكە ھەر ايكى طرفنىڭ بالەلرى ياش بلىكە بيشوك
 ايكىن قىدا بولشورلر بلاغت كە يتوب قىدا بولسە دغى بو دفعە عقد
 فلان عادت دىگىلر، موندىن صوگرە وقتى ايلە قز ويرن طرفدىن دغى
 بر نچە كشى باروب قىدا توشارلر بولارە كىوت برلور ايسەدە قز
 طرفدىن ويرن كىوتدىن آز بولور، بونىڭلر برابر فالون مال برلور،
 فالون مال برودە آغا ابنى خىش افربالرى اعانت وباردم قىلشورلر
 ھەر يل آزلب كوبلپ بروب بالەلرى كمالانقە يتكانچە كىاو طرف

مالنى ادا قىلور قىز طرف جھاري ينى جمع ومكمل قىلور جھاز توغروسىنىك
 مثللىرى واركة: «آلتىدە چىمىساڭ آصادى جىنىدە جىمىساڭ جىتادى»
 دىورلار، مەھومىدىن آڭنانان كىن قالىساڭ كاملىك ايتادى، دىمىكەر.

قالوڭ مال يعنى مەر بيانى

قزاق عرفىدە مەرنى قالوڭ مال دىورلار، قالوڭ دىمىك كىوب
 دىمىك مەنادە اولوب عروسى يعنى كىلونچاڭنى «قالوڭلوق» دىبە
 سويىدكلىرىدە كىوب مال واغر خراجات بىراىرىنە كەمش دىمىكەن
 كىنايەدور، قالوڭ مال اىللى بايتالغە توقتاشسىلەر اىكى تويە اوچون
 اىكى آت برلور اون بايتالغە حساب، آلتىش بايتالغە توقتاشسىلەر اوچ
 تويە اوچون اوچ آت برلور اون بش بايتالغە حساب، قالغان قىز
 وقىزق بش بايتالنى تمام بىمىك لازم بولور، قالون مال اوچون بر
 تويە بش بايتال وەر بايتال بش سوم روسى حساب قىلنور.
 وبغضا اولوركة قالوڭ مال ذكر قىلنمىوب فقط قرە مال دىبە
 سويىلشنىور، مثلاً قرە مال اوچ تويە دىب توقتاشسىلەر قالوڭ مال
 لا محالە قىزق بش بايتالدىن عبارت اولوب اوچ تويە قرە مال برلن
 جمع آلتىش بايتال بولور، اڭر قالوڭ مال آلتىش بايتالدىن يوقارو
 مثلاً يتمش سىكسان بايتال ياكە توقسان بايتال يوز بايتال
 دىنلسە بو صورتدە قرە مال اسمى قالوب باش بىخشى اورته بىخشى
 آياق بىخشى دىبە نەبىر قىلنور، باش بىخشى بش تويە اورته بىخشى
 اوچ تويە آياق بىخشى بر تويە دىنلور، باش بىخشى اوچون بو
 بىخشى آت يىكرمە بش بايتالغە حساب اورته بىخشى بر آت اون
 بش بايتال آياق بىخشى اوچون غونان دونان دىك بر كچىك مال ياخود
 بر منتوق ياكە بر تازى ايت كىمى عادىچە نىسنە بش بايتال حساب
 قىلنوب بساقى مالنى تمام توکال آلور، حاصل اىللى بايتال آلتىش
 بايتالدىن كامدە قرە مال لىظى ذكر قىلنمىوب مثلاً يىكرمى ينى بايتال
 اوتوز ينى قىزق ينى دىب سويىلشسىلەر بو صورتدە اورته بىخشى

قالوب باش بىخشى آياق بىخشى دىبەك يىكچە بر نىسنە تەبىن ايدىرلرکه اوده
 مذکور اوتوز ينى بايتال قىزق ينى بايتال حسابنە داخل اولور،
 ياخود بىخشى لىرى ذكر ايدىلمىوب مەسىسى آلنور قوبار، بوڭا
 توڭاراك مال دىورلار.

اما بىوك باى لىرنە صرىح ومەبىن مال سويىلشنىك اولمز بشرط
 سويىلشنىسە دىبى آڭا فرامىوب آرتوق كىم دىمىوب هر قانچە بولسە
 كىك آقچەدىن وكىك مالدىن صورالغاننى آلور، يوز بايتال اىكى يوز
 اوچ يوز بىلكە بش يوز بايتال وزىيادە دىبى آلور آڭا كوره
 جھازى بولور، اما ياقن زمانلردىن بوياق اوتوز ينى قىزق ينى فلان
 ينى دىدكلىرى قالمىيە يوز توتوب توغرى مال سويىلشنىك عادە تىختنە
 كىردىكن قىزق ينى قىزدىن قالدى ايلو ينى ايلدىن قالدى، مثللىرى
 سويىلنور اولدى.

قالوڭ مال تەبىن قىلنسون قىلنمسون كىك باى وكىك فقير
 اولسون «كىوت» «ايلو» سوة حقى دىيان بو اوچ نىسنە قطعاً ساقط
 قىلنمز «آنا كوچى آنا سوتى» دىوب لازم ولايد اولن اعمالدىنر.
 ايلو قىزوبرن طرفىك كىوتنە مقابل قىلنوركة مثلاً: كىوت جامبو بولسە كىباو طرفدىن
 ايلو دىبى جامبو بولور. قىز طرفدىن آت تويە بولورسە «ايلو» دىبى آڭا
 كوره بولور. اما سوت حقى دىدكلىرى «ايلو» دن بر درجە توبان بولوركة ايلو
 جامبو بولسە سوة حقى تويە ايلو تويە بولسە سوت حقى آت بولور
 على هذا القياس، ودىبى اولى تىرى دىبە بر رسم لىرى واركة بوڭا بر
 مال ونىسنە برورلر بو رسم شەر اھالىسىنىك دىبى كورنور اولى تىرى
 بركانسوك اولى كىباو جاتارمە قاعدەسىنە مېنى بعضا باشرونچى بارسە
 عىب اولمز.

ايمىدى قالوڭ مال تمام بولوب ياخود اكرى برىلوب آزى
 قالسە كىباو ايشوك كورماك قول اوشلامق اوچون جىرتىش برلن كلور
 بوڭا «ارون كللكان» دىورلار. ارون «بورون» لىظىنىڭ مرادى
 اولوب عموم خصوص فرقى واردور. ارون لىظى فقط بو محالە

مستعملدەر اول كلكان ديمك اولور وليمه الوغ طوى بو وقتده بولور. قز قچار ديرلر آنى بر كشى آليب بيوك جيون جمعيت قىلب كچهسى قز خاتون اولر قارت ياش ارالاش «اولاڭ» آيتوشورلر ايكي يكت ايكي قز ياكه ايكي كيلونچاك آيتوشوب برى برينك مدح ومدمنى فيلشوب يكلوب يگوشورلر. قز يكلسه يكتنك باشينه اوكى ياكه مرجانلى موق تاقوب بونلر بر برينه اريبتش نام ويررلر، حرفلش ديمك كره دقتله مباحثه ايدشمك دن عبارتدر. بو كچه زفاف كچهسى اولوب قز كياو ابتدا بو كچهده كورشورلر بولشورلر. موندن صوگره كياو هر وقت بارمق كالمك ده اختياري اولور. بوگا اوڭ باغده بورگان كياو نامى ويريلور كه بزلر چه كياولب بورگان ديمك. بو دفعه دغى نكاح اوقولمز. اوزادلور وقتده اوقولور. عادتلىرى بوييله دور. «سيچى»

كياونك زفانى كوندن خاتونلرنك چنكائى ايت اربلدار باقان سالدى كامپر اولدى كى كره لرى اريم جريم فلانلرى كوبر. لىكن بو طائفهده كياو كوتك حرمت فيلمق صيلاق اولمىوب حرمت شويله تورسون كياودن سهل بر بى ادبليك صادر بولورسه چنكالرى حقارتلب سو كوب آناڭ كياو اينانك كيلون بولمغانى كوركانسز دك بالاسى ديمك دن باشقه دغى يگافلپ چپالا قلب ايسنى چقارر. بو سببدنكه باراق باطور ديمشكه فالوڭ جاوڭ اورتاسنده فالوبه قورقغانم يوق ايدى كياولب برغانده خاتونلرنك جبولوب كيلوشنى كوروب كوكلم سيمكاندى چوكه دشمان ايله مقابله قىلشوق ممكن، اما خاتونلرغه اوز رسمنچه بويون ايگوب تورمقدن غيرى علاج اولمىوب اگر بر نسنه دن بهانه تاييب اورارسه نه پيارسن ديمش. واقعا خاتون ايله اروشورسن آدملىر آحق دبورلر براوگه عرض ايدرسن اوز كندن كاپورلر.

www.uyghurkitap.com
 ۵۱۲. كياونك كياونك كورن اذينلرينى بالدزلرى باصاركه كچه وكوندز
 حوزنلر نك پوره سنده پروانه اولوب نولاشورلر اولاشورلر.

كياونك ارون بارغان وقتده كيا نورغان كيوملرى نه روشه اولديقى يوقاروده يازلمش ايدى تكراره حاجت، س ايتمز لىكن بو بو ايامارده او قياقتلر قالدى ناز كيوم كيمك عاچتى آلدى. قزىنى اوزاندقه بايلر بايچه فقيرلر فقير چه يوناتورلر ايسهده آغان مالغه مناسب جهاز فيلمق شرط اعظم لرنندىر. اگر جهازى آغان مالغه موافق بولمسه اوفكه گه باعث بلكه نزاعه مفضى اولور. يكرمىتى اوتوزيتى بايتال فالون مال بران كلن كيلونچاك اوتاوسز يعنى اوى سز كلور بر تويه بر آت كيوم كچا كلرى بولور. فرق يتى بايتالغه توشكان كيلونچاك اوتار بولن توشار.

اوزاتان طويك اوجار ديرلر بر شعرلرى بار. كيلونچاك بولوب كلدكده بيت اچار ديرلر آناسينك اوينه كركوزوب آنده بر آدم مخصوص تاقماغنى آيتوب مورد موردنده يعنى فقره فقره سنده توقتاب آناسينه بر سلام كذلك ايناسينه بر سلام وهكدا فاين آغالرينه بر سلام ديه هر برلرينه تيز بوكوب تواضع ليق قىلور. آنلرده كوب يشا ديه دعا ايدب كورمك يولينه بر نسنه آتايورلر. بوييله تيموشلى آدملرينه عمرى بويينچه سلام فيلمق كمال عزة لرنندىر. آنلرنك اويلرينه كردكده تيز بوكلار. بو تاريخدن برار دور مقدم اوتقه ماى صالح آڭا باش قويدرمق رسملرى وار ايسهده بو كونلرده او عادت قبيحلىرى منسوخ اولمشدر.

چهارده بايلر ونوره لى آتى قات اوى نكب نوفز توبه توقز كيلام، توقوز طون وهر نرسه سنى توقوز دن توقوز دن قىلب ايكي اوچ يغشى اط وجورغه منگوزورلر. بعض بايلر يكرم تويه فرق طون فرق كيلام وسائر اسباب روزكار تمام مكمل اولديقى ايله برابر بر كته آق اوى وبر اوتاوچه وچادر ايله اوزاندقلى ده كورلمشدر. وبعضا مال هيدانتوب برا تورغانلرى ده بولور عرفلرنچه اوينك كينوزى كياودن اولوب يفاچ وباشقه اسبابلرى كلسى قز طرفندن قىلنور.

فالوڭ مال برگان وقتنه باردملشكان آدملر كيلون كلگان ده
مناسينه كوره كيلام بونلرندن آلور. اينچي بركان ايسامده ينه
اعانه لشور يعني كيلون طرفقه مال برور.
بورونراق وقتلره جهاننگ ايڭ باشي ساوكله اولوب جهلدهن
زياده آڭا اهتمام ايدرلردى شمى ساوكله به بدل ماشينه، صموار
كبي شى لر برلوب ساوكله سيراكلندى بلسكه متروك اولميه كلدى.
ساوكله نه ايدىكى يولاروده يازلمشدر.
اوغلنى اوپلندره كدن صوگره بر بيل ايكي يل آتاسى اوز قاشنه
اورتورتوب بعده اينچي برور. هر اوغلنى بويل بولاك چقاريب
آتاسينگ النده توبچوك اوغلى يعني كينجه بسالاسى فالور. حيات
ومماننده آتاسى نڭ مالنه صاحب بو بولور الوغ اويده بواوتورور.
اينچي آلوب چقان اولاد آتاسينگ وفاتى صوگنده متروكه دن برشى
طلب ايتمز. اول چقان اولاد اولكان اوى اويوطقى ديه اوز مالندن
زياده توبچوك اوغلنڭ مالنى يعني آتاسينگ اورنى حمايه ده بدل
مقدرة ايدرلر. اولكان اويدن قور كتمسه بارچه مزغه يدر ديرلر.
اير بالا اينچي آلديغى كبي بر نچه يلدن كين قز بسالا دغى
توركونليك ناميل كلوب اينچي آلور اوشبو اينچي قز بسالانڭ ميراث
حقى اولوب صوگره ميراث طلب قيلمز. كرك اير بالا وكرك قز بالا
ميراث ديوب مال الهق بيوك عيب دور. اما آتا موراسى ديان بر
سوزلرى بار بو سوز ميراث ديمك اولمبوب «مورا» ديمكدر كه
عرف وعادة معناسنه دور.

عيدلرده اولن عادتلىرى

سيماق مقامدن بونلر نڭ بيرام يعني عيدلرده اولن احوالى بر آز
بيان ايدلمك لازم كلدى. صحرا اهالىسى اول وقت لرده عيد وپيرام
كونلر ينى فقط اوزون ونه اشه ايله اوزكاريب نماز عيد اوقومق

يوق ايدى. زيرا عيد نماز ينه شروط جمعه دركار ديوب جمعه
اوقولمبان اورنده عيد اوقومقغه ملالار فتوى وير مزلردى بلكه منع
ايدرلردى هوس ايدنلر قلعهميه كلوب اوقيورلردى. اما ۱۳۰۰ هجر يه
حدودندن بوياق نادراً صحرا ده عيد اوقولميه باشليوب صوگره گنله هر
بولص وپراوكوردى بلسكه هر بر اسطرش ينه وزانكى لر وانلردن كوره
عادى زنك ين لر دغى اوز اوللار نده جمعيت ايدب عيد اوقومق
عادة نختنه كردى صحرا ده جوازي شائع اولدى. اما جوازي فتوى
ايله اولمبوب فقط نمازى اوقومقن نه ضرر ديه عقلا جرأتليك در
آرى نماز ده ضرر يوق لىكن رعايه شرع وانقياد قول فقها ايدب
فتوى ايله اوقولسه اچرى دها زياده اولوردى. هذا

عيد كونلر ينى آط چاپهقى كوكبورى تارتىق كوراش قيلمق قز
قومق كبي اويونلر ايله عادى كونلردن امتياز ايتمك عادة قديمه ايرندندر.
قز قومق ديمك بر آدمه نام زاد اولن يعني آتالدىش ايتدرلمش
قزنى بر تيز رفتار يوكروك آتة مندر يب كياو دغى آتة منار بر
معيار بر كوستريپ او يره يتكانچه قز قناچار يكت قومق يتسه
يكتنڭ وظيفه سى قزنڭ مويندن فوچار او پار هزل مطايبه قيلمشوب
كلوب طوپه كرر، اگر يتالمزسه يكت فايته قاچار قز قوار آرفاسندن
يتارسه يكتنى قامچى ايله اوره اوره جمعيت كه كتوروب تقار. اگر
كياويى رعايه قيلم اورماز ايسه باى جانلى قز اوياتسز حياسز جهان
ديوب تعييب ايدرلر. احيانا كياو اولمبان اجنبى لردن دغى بويل قاچهق
قومق واقع اوليور. ياقين بل لرده شهر آدمندن فضاچى بر سودا گر يكت
برباينڭ قز ينه مفتون اولوب وصالدن دريغ نوشمش ايكن نوله
قوايمده يتب بر فوچايم ديوب كنه لردن التماس ايلر طالعى مسعود
طوغوب مطلبى دركاهه مقبول اولوب ايكسنى يوكروك آتقه مندرلر
يرافدين بر معيار ير كوستررده يكت كه ايتورلر اگر يتارسن هر
نه ايتارسن سكا مباح بولسون يتالمازسن نه قيلور ينى قيز اوزى
بلسون ديمكده يكت وصالنه بونى وسيله بلوب بونڭ بولن اوز ينى

فدا قىلب بىلكە جانئىدىن كىچىب چىپان چالبارلىرىنى چىشوب طيار
 ومهيا اولور، قزده بوئىڭ، بو حرىكت نابجاسندن اگر يتار ايسه امان
 قويمازىنى تظن ايدردە اگر يتلماز ايسه بر ايش ايدايىم كه دللردە داستان
 اولسون ديه البىنه بر صيم اورامش قامچى آلەرقى ها فلانى ديه فاچار يكتده
 جان ننى دل فانى ايل قوار لىكن جئەلى قوپال نما بايىتچە اولمغل
 آطى چىالەمىوب غبوره قىر معيارلى يره يتارده يكتنى فايته قووب
 يتب قامچى ايل هر بر سالاركه هر سالدقن قضاقتىڭ قز كيلونچا كنه
 يمان كوز بزلە قزارمىسن نسيهده قالغان مالدىن اوسوم آلامىسن
 فلاننىڭ قزىنه بارارمىسن ديدكده يكت بىچارە آينالاي اكه كوز
 سالمايون آينالاي اكه اوسوم آلمايون آينالاي اكه قزغە بارمايون
 ديوب هر قامچىدە اون قىسم هر قىسمدە يوز توبە ايلە يوزى
 باشى فان اولەرق طوبىنە كلوب كرمش عيران اولوب تورمىش قزىق
 قزىق ايلە خوب تعزىرىنى يەش ها من نيمە بوخ يىم ديمش نه
 يىلامقە ونە كولەك كە بلمىوب المىدىن آتنى باشقە باشقە اورار
 ايمش آفرىن بويل قزىرە، بازىق قانلى يوزلرە.

يوقارودە يازلمش طوىنىڭ اخىرى

ايمدى قالوڭ مال تمام بولدى اوغول اير يتدى قز بوى يتدى
 اوزادوب آلور وقتدە كىياوينە يرتىش ايلە كلور بو صوڭقى يرتىش
 اولگىدىن دون يعنى كەراق بولور طوى قىلنور نكاح او قولور،
 طوىنىڭ اغىزىدە جارچىدە بر شىعارلى واركه ايكى يكت آطا اوستونە
 طوروب اوتتاو اوىنىڭ اوزوكنى توروب ايكى قز ايچدە بوركانوب
 اوطوروب يكت تىلى نما شەر آيتور، قز ايسە آنا آناسىدىن ايل
 بورتىدىن آغا اىنوسىدىن آيرىلغىنە غىم وتاسى ايدىرك بوركانوب
 اوطوروب شەر ايلە جواب فايىتارر.

يكت طرفدىن

بىم الله دىب باشلايمەن
 قىز بىرونى سنت دىب
 آنام آنام قالدى دىب
 چاقىسى بولساڭ آنا آنا
 تقدىر چازدى اوصولاي
 آمالسىز بىردى آنا آناڭ
 ناصحت آيتسام قراغىم
 اولىكاننىڭ اوتتە آلدونان
 چاقىسى بولساڭ فرانداسىم
 غدىمتىندە دايمىن بول
 چالغوز ايماس چار چولداص
 كوپ زارلنوب چلامە
 شىكرلىك نىل الله غە
 چاقىسى كورسە قاين آناڭ
 اوز بالىسى آلغان صوڭ
 ادبلى بول چراغىم
 اوز بىھاڭدى كىتارمە
 نىكالنىكان چاروڭقە
 قىاين آغاڭ مان نايىنوڭز
 توزو بولساڭ بر آنا

چولوڭ بولسون ايدى بار
 آيتقان ايسكان بىقامبار
 يسا چىراغىم قىلمە زار
 اوندادە بار چار چار
 سزدى چاتقە بىيوروب
 بالامى دىب كىيونوب
 كوڭلگە كرسون قىولوب
 ادب قىل كورساڭ ابيولوب
 چورتوڭ ماقىتار سىيونوب
 ايناك چىڭكوڭ تورنوب
 چانوڭدە بار چار چار
 فايىتوب آدام بولام دىب
 آرتوق سوزدى قويام دىب
 حرمت قىلار بالام دىب
 نىگە اويلاسون جمان دىب
 كوبدىن آلقىس تابام دىب
 اوساك آياڭ باغام دىب
 كچىلك قىل چاغام دىب
 اويلاسون چاقىسى آدم دىب
 اوندادە بار چار چار

انىن وحزىن يعنى نازوك وموڭلوق سىس ايلە سزىلوب
 سوزىلوب قز بو شىرى سويليور

آق اوطاويىم نىكىكان چىرىمىدان بولسون
 اوتىكان كونىگە كوڭلم حيران بولسون

دنياغە كىنوروكە سېب بولغان
 بولك آتا كامداي قايدىن بولسون
 اون آي صافداپ ايچنە تولغاق چىكان
 آق سوت بركان آنامە قايدىن تولسون
 لوڭ جافداغى بودوران ايندى كىماس
 قايران چورت قايران ايلوم آمان بولسون
 اوز اوردامداي آلچاڭدار زمان قايدە
 آق چوپراك سالغانصوڭ بولك جايدا
 تار فورصاقدىن بر چغوب سوت ايموسكان
 اوز آغامداي اينومداي بساور قايدا
 چوانوب چىلاغانغە آيتاسوڭدار
 جت چورتقە اوڭايلىق مان چاغور قايدە
 قايران آنام آنام مان ايلوم چورتوم
 چوراكە زافران فيلىدى - پايدە

ينە يىكت طرفىدىن تسلى

آيال بولوب توغان سوڭ او صولايجە اينىداي
 توز تاوسولسە بول ايلدىن سفر كونىڭ چىتىداي
 باور باص ساڭ چات ابل گە چورتوڭ اويدان كىتىداي
 آيرولماصاڭ ايلوڭ سان اول بوب نوصاڭ نىتىداي
 فرزند برسە خدایم * آن بولوب بر چورتقە * بول ارمانڭ يتىداي
 چاقسى بولوق اوزوڭدان اوصى ايلداياق كوتىداي
 آرداقتايتون اصل چورت اوندادە بار چار چار
 آنساڭ تىتىدى آوزينە پىغە - ارداڭ لىزون
 بسانە قىلغان وعدەڭ اوتاب بولدى قارضون
 تىسور كالى اوزوسان موينىداغى قارضون

چار لىقاسون آلدوڭ نىان آيتولدى چورتقە آرزوڭ
 قونتى بولسون آق اوردانڭ آمان بول ايندى چار چار

تم

سوزنىڭ تامامى بو اولوب يىكتلرگە قز طرفىدىن چىپان كويلىك
 كىيى يول برىلور. چار چار باي توره بىلر امثالى ذوانلارنىڭ طويىنە
 آيتولور تىكەمە آدم كە نىكەماس چار چار تمام بولدىقن سوڭرە اوطار
 موچەلىورلار. اوطار موچەلىك شول اوزاتىلە چىق اوىنى يالانقاچلاب
 كىوزلرىنى سودرايورلار. اوشبونڭ ايله اوطار اوى يقلوب طوىنىڭ
 انتھاسى بونور ايرنەسى كون قزنى چوناتورلار.
 ايندى قز بوندىن كىتىدى كىلون بولوب او جانبە يتىدى. باردىقن
 سوڭرە آناسىنىڭ اوينە كرگوزوب بيت آچار نصىحت نىماسى آيتولور.

بيت آچار ابياتى بودور

بيت آچابون بىسم الله احوالىڭنى آيت كىلون
 بو يىرىق مان كىلدوڭ بو جىرگە اوى داكى غەمدىن قايت كىلون
 نونوق صوداي نازە بوب چاقسى چولدى تاب كىلون
 بو يوڭدى كرسز نازە فىل چومورتقەداي آق كىلون
 چمان چولدان چراق بول صاوصقانداي صاق كىلون
 چىن بايلوڭمان خدمت فب آنا اينانگە چاق كىلون
 كىلون كىلدى كوروكز كورومدكىن بروكز
 بىرام دىب بوسقە چوانباي آتىن آتاب قوبوكز

آتاسىنە بر سلام

اورىنسزغە سوز فاتىب گناغە باتبە كىلونچىك
 بايوڭدىن بورون توساك كە اوزوڭ جانبە كىلونچىك
 اوى بساسىنە قدىرىب اوساك آيتبە كىلونچىك
 ايراصى سوزدى اوزكار تىب جالقانغە صاتبە كىلونچىك

آناڭ ايناڭ چوماسا
 بايلاپ ساوغان مالوڭدى
 مال كدرين كوب اريله
 چين ناصحات آيتايون
 كيلون كلدى كوروكز
 پيرا نورغان مالوڭدك
 بوله كورمه ابرونچاك
 باسقه سوقبه كيلونچاك
 اوموتوك جوفبه كيلونچاك
 بوكون كلگان كيلومساک
 كورمديكون بروكز
 توسون آيتوب فويوكز

ايناسينه بر سلام

غايبدن بلبل كيز بولدى
 الله نصيب قىلغان صوڭ
 فوتدى بولسون اورنوكز
 قاين آغا قاين پياره لار
 گل باقچىغى قونغالى
 بر چورتقه آنا بولغالى
 مافتاو سوزگه تولغالى
 راضى خوش راق بولغالى

قاياغالرغى بر سلام

رزقنى الله بيسوردى
 عمر برسون خدايىم
 ايندى سوزنى تمام لب
 بوركانچوكون آچايون
 توردى اوتورغان آتالار
 بارچه كوبكه بر سلام
 اوز جورتوكدن جات ايلگه
 نكاح لىنكان جاس ايرگه
 توفتاو قىلىق بو چيرگه
 اصل يوزون كوروكز
 آمين ديب بيانه بىروكز

تەت نەمام

فائلى آرغون ايليڭ، اسد آقون بن نايمان باى بن ناواصار
 بن انباى بن چورين قرا كىساك.

هر فقيره سلام ده «كوب جاسا كوب جاسا» عبارسىله آلقىش ليورلار.
 اياڭ اخبرده كار به لار. www.uyghurkitap.org
 ختايىم او بولدى چو بولدى قىلسون، جاعى توسكانچه چماندىق كورمىسون،
 قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازما لار ئامبىرى

نېمىرە چىبرەسىڭك اوغلوڭنى سويماي بولمىسون، فوصهغى مان فوصه
 فارسون، آمين غە قدر دارسون ديه دعا فاتحه قىلورلار.
 نتيجه دعا عمر طبعى كورسون، اخير عمر ينه چه راحت ده
 تورسون، بو تلاونڭ ايچنك حضرت حضر حاضر بولوب بزم له بيله آمين
 ديسون، يعنى دعا لارمىنى خدا مستجاب قىلسون دېمىكەن استعاره دور.
 اما بىرونقى بيت آچار اشعارلارى اوزاغراق اولوب آناڭ
 مصراغىندە آرتوق سوزلار واردور. مثلاً:

دلاداغى صيرغىغى
 داسوڭدى جوان چغاريب
 فابىوڭك اوزى بوس تور ديب
 اوزك جاتوب بايوڭدى
 اينام اويده جوق غوى ديب
 جار اوسز قىقم چوپراكى
 غاوا لامه كيلونچاك
 قساو قاولامه كيلونچاك
 فورت اورلامه كيلونچاك
 تور تورلامه كيلونچاك
 تورگه چقبه كيلونچاك
 بوچاڭك تقبه كيلونچاك

بۇنلر كىبى وسائر وسائر قوشمه لرى وار اولوب لىكن عبارسى
 غليظ وقىاديه ايسكى لرىنى قالدريپ يگى لرىنى قوللانمىشلار دور.

يار يار وهم كيلون توشكان ده اوقولاچق غزللر چغتاي شيوه سىل
 ما وراء النهر اهالي سىنك اويغورز بائيله آلتى شهر اهالي سىنك دخى معروفدر.
 قضا فنده كيلونلر اولىگان اوىڭك تورينه چقق ممنوع اولوب
 تا ايناسى اولگانگه چه ياكه اجازة بىرگانگه چه اوىڭك يارتى سندن
 يوقاروي، كچه زلر. حتى ايكنچى اويداكى كيلونلر عمر بويى تورگه
 چقميوب اولوب كيتارلر اوزلرنچه اولىگان اويڭك بويله تعظيم وترجيب
 ايتارلر. وينه فضاقت خاتونلرى فزلى كرك محرم وكرك غير محرم
 اولسون ايرلرنڭ آلدندين كىسوپ اوتەزلر. ياشى كچك لر بىوكلرينه
 «سين» ديوب خطاب ايتەزلر. وهم آنا ايناسىڭك وآول افسقاللرينڭ
 اسمنى صراحة شويلمەزلر كناية يا كنيه ياخود ترخيم وتصعيد ايله
 ترجيب وتكرىم ايدىرلر. حتى آول آرفاسىندە چيتندە بورن بر
 كيلونچاكدن بو آول كەڭك ديوب صورار ايسك «نوڭاي باى» ناملى

آدمڭ اولى ايسه، «آبزی باى» نڭ «صارت باى» ديان آدمڭ ايسه، «طالقاياق باى» نڭ اولى ديه جواب و بىرلر آڭلامىوب ن، قدر النجا ايدرسن آتامزلىر. اسمده مشق و اعتياطلر ينى اويىل نقل ايدىرلر كه بىر آدمڭ اوغول و اعيانلرى: قاموشباى، قاققونباى، قوانباى، نزاكباى، بولاقباى، قاشقر باى، قويللى باى، قايراقباى، پچاقباى، فلچ باى ناملرنده اولوب مزبور آدم كيلونى توشد كده بونلر ايركونچيلىك عيىنه ده هر بىرىنى بىر اسمت باد ايدىرلر. اما آشغوج وقتلرده نه تورلى نلقيب ايدىر ايكن ديه امتحان اوچون بىر كوني كيلون اوتون صو آل صحراغه چقىغنده قاين اتاسى شاشيلوب كلوب كلوب كيلون كيلون اولغه آواز قيل داومل: «بولاقنڭ آرياق چيتمده قاموش نڭ بىر يساق بيتنده بىر قوينى قاشقر جيب بانوبىر پچاق بىرلن قايراق كتوروب نيز حلال بوغازلر آلسونلر مبن قاشقرنى قواوين ديمش» كيلونچا كده اولغه داوشلاب: «صارقرامه نڭ آرياغنده سىلرامه نڭ بىر ياغنده ماگرامه نى اولوما چىب يانور دايدى جىلام بلاوت منان چانيمه آ كيلوب آلال اوراقدا ب آلسون دايدى چابقى باى جىلام چور جىلام جور انكام اولوبانى آيداب كندى ديمش» يعنى فلچ باى نيز كيل انكام قاشقرنى قۇب كندى ديمكلىر.

«صارقرامه» بولاق «سىلرامه» قاموش «ماگرامه» قوى «اولوما» قاشقر «چانومه» پچاق «بلاوت» قايراق «اوراقوب» بوغازلر ديمك. «چابقى باى» فلچ باى ديمك «جىلام چور» نيز كيل ديمك اولوب بويىل تعجىل وقتلرده ياڭكلاهياق غايت رعايه لى كارلرنىندىر.

هر چه يوفاروده يازلامش ايباتارنڭ مفىوميله عمل ايدىب مهما امكن كهنه عادتلر ينه عدىلر ليك ايدىرلر. كار به لرنڭ كوستردىكى بوليله كيدىرلر. صحراوى لرى بويىل دور. اما قلعه ده اوتوران فضا ق خانون قزلى بىرلرنڭ اهليه مزه تقليد ايدىب سوزده سمين مبن يوروش توروش ده بى ايبىن كيزلر.

اهليه لرمز نڭ اوقالى ايتاك، شقر داوق كاوش ايله كوچه لرده اباىر يوردكلى وسائر وسائر اويغون سزلىق لرى يوزى آچىق يورن صحراوى لردن يوز مراتبه ختك وسنوق كورنور ايكن خانونلرمز شويىل تورسون. كاهليم تعليم و تعلم ايچنده اوسوب مدنى ليك ادعا ايدىن ايرار مزه؛ اول سز بىر كلمه سنى بلمىوب «سمن» «مين» ديه تكلم ايدىرلر. آتا آناسينه حتى استاذلرينه دغى سمن مين ديه سويليورلر. بخاراء شريفى و جمع ما وراء النهر اهالىسى باسرها عادى آدملره «سز» ديوب بيوكلره «خدمتگىز» دها بيوكلره «چنابگىز» ديه توفىر ايدىب اوزلرينه مراجعت ايدىن سوزده «بىز فقيرگىز، كهينه گىز، فلگىز» ديه سويليورلر.

استانبولده ايسه «ذاتگىز، ذات عاليگىز» ديوب كندىلرينه «چاگرگىز، بنده گىز» ديه هضم نفس ايدىرلر. غيرى ملت لرنڭ دغى اوزلرنجه فصاحت لرى اولور ايكن تأسف دور كه بزم اهالىمىز نه اوز ملتىمىز نڭ ملايم سوزلرندن ونه غيرى ملت نڭ موافق سوزلرندن عبرة آلمايورلر. قباليق ايله موصوف فضا ق فرغزلردن صوگره به قالدقارينده غارلنمىورلر ابتدا اصول جديد آچلقدغه ظن اولنوردىكه معلم لرمز سياعت قيلن و هر مملكتنى كورن نچه فائده لى باب لرنى اوقوب بيلن ونچه انسانيت لى ناياب ايشلرنى اورگافوب كلن آدملر اولوب شاگردلر ينى گوزل مسلكك يوردورلر. آداب بولنه كدرلر. اهالىمىز نڭ عىن قبحى بلدىر ديه بويىل اميد وار ايدىلر. آنلر ايسه تاركىوم كىدىروب اوره توره سىدىروب سلف لرمزنى سبىن خلق لرمزنى سوكه كدىن ما عدا بىر نتيجه چقارامدىلر. يوروش توروش اولتوروش قونوشه بورونغى يارتى يورتى آدابىنده آيزيلوب قالدىلر باشقه لرنى تعظيم نكرىم بىر طرف تورسون ايتبا لرنى عادى آدم منزله سنه تنزىل ايدىرلر امتحانده پيغمبر نينداى كشى ديه صوراب «جواب ده بياق يخشى كشى ديمك ايله تعليم و بىرلر» بو ايسه عوام الناس كده اعلى سى دگل اورتى مرتبه سينه ايتولور القابدر. چونكه علمانى ذكرده فاضل آدم

بايلارنى ذكردە نادىر آدم دېيە تعريف و توصيف ايدىرار مدعده ينه
ترتبه كيدىرار ايكن ذات اقدس اولن انبيا عليهم الصلوات والسلام
حضرت تلوينى او درجديهده چقارمايورلار. پيغەبەرلر اكر چه انسان
جمل سندن بنده غدادور لىكن ذوات اكرم لارنى يعنى نبى محترم لارنى
قرب منزلت چىتىدىن فقط بىر مقدس ذات ملائكه صفات ديه بلهك
كرك آگا كوره اشاره قىلغى كرك .

ثانى آق چالغە آق چىپن كېهك سنت ايكن بونى مسلمانك كورسەلر
نجيت سىز سلام سزاوتوب كىتارلار. آق كارتوس آق پالطوض كىيائنى
كورسەلر يوز سارئين بىر ن ايوابوب ركوع ايتارلار. بونلر بيله بيت
آق دن اسىقى اونماس كىيائنى نابىش ديه نىسبىن ايدىرار. و حالانكە
هر مشر و عاتنك تىختندە م كوزنچه منفعت و هر مهنوعاتك انبانندە
مستورنچه مضر تىلر اولوب جمل سىنك حكمتى معروف و منسك رىعبىر
ايدىلن ايكى كلمەده مندرج دوركە اسىسوق دە آق كېهك صغوفدە قره
اعتدالده يشل كېهك سنن اولدىغى بو حكمتە مبنى دور. مأمورات
منهيات اغبارك نابدىغى حكمتلردن مستغنى ايدىر. بونى ادراك ايتەزلر
مفهومنە يتەزلر. اوز كىتابلارمىزده بارنى اوقمىوب باشىوب بورمك اوقيانلردن
هوركوب هورقوب تورمق بزم طائفة نك باشلىچە پراغراملارندىر .

تور بىلوركە هر ملتك بول باشچىسى اولن مقتدر لرى قدىمى
طرىقندە ثابت قدم اولوب اوزلرىنى اغباردن امتياز ايدىرك برهيتت
مخصوصەده كيدىرار. اما بزم باشلرمز و آگا تبعيت ايدن فرداشلرمز
بالعكس علمالرنك باشنە كارطوض اوستنە پالطوض كيدىرميه سعى
ايدىرار. هيات اكر برر عصر بو ترتيبده كيدىلورسە بله م ملتەز نه
اوله چى خداكارلرمزى اصلاح قىلسون مجددرمزه انصاف بىرسون بعرفتمەم

استدراك

تەزىم كىتابىمىزدا بىر قىسىم سىدىق و مىسلك سەجىد اولوبدە ملتە
www.ewlat.org
خدمەت ايتەش . فقط مەزمەن لار باشىنە سل كىسە شاكردلرى كىشى يە
www.uymarkitap.com

سلام و بىرسە مسجك كرىب نماز قىلسە مولىب لرىنى كىيىسە ساچلر بىنى
قرسە بو افعال لردن تعليم و تعلمه نه كىي كامچىلك كلور اكر بونلر
كلاؤل اورنوندە توروب بعض متروك اولنلر ضم ايدلسە ايدى بىن
العلماء و العوام قدىمى حدىثى دىبان منازعات قالمىزدى بر برىنە رخنە
صالمىزدى. اختلافى و افتراق بويىلە مشروع اولن عادلنلرى تركە
چالغىشوب خصوصا ابقاسنك تەصىلە بر ضرر اتقاسنە طلبىدە برفائەدە
ملعوظ دگل ايكن بى اساس آنى نسخ ايتىدكار بىدور. مقصدەز ملتى
احيا دىنەمىزى صىانت ايكن بو ارسە خىانت دور. بعض لار اوبروضوننى
ككلمەسىنە مفتون اولوب آگا تىغزلنورلر بو بزم اسلامە يراشور
ايشلردن اولمىوب چونكە «اوبروض» تاقىتە يە تىرسىم ايدىلن زىنەتلى
تمثال يعنى «ترى» يە اسم اولدىن البسە و افعالده اوروپالى لرد
مشابەت اوبروضە منسوب بر حالندىر. هر نه قدر آگا ناپەيائىلرنى دە
كاند بزانەش قىزلرى «پروصتە كارتنە» دىوب خرىطەدە اولن تمثال
تشبىه ايتىدكارى كىي «اوبروضوننى» دىهك دخى او قىيىلن اولور
ختايىلر اوبروضوننى كلمەسى اورنە «رىك سىك» لفظى قوللانورلر
بر آدم باشنە آيدار قوبسە آياغى چاقاى اوستنە كورنە كىسە ختايىلر
بوگا «رىك سىك» دىورلار. انسان اوغشاش دىهكدر. مقابلندە ار
هيتندە اولمىانلرنى حيوان اوغشاش دىهك اولور. رىك سىك آد
صورتندە بىتان بر كىيە اولوب آگا آدم اوغشاش اسمى وىرەدە
آدمنى يەنە آگا تشبىه ايدىرار. رسام لر تمثالنى آدم شكلندە يصال
آدمنى يەنە تمثال تشبىه ايدىرك «كارتنە» دىدكارى كىي دور.

فخرى كلام اوروپالى لر اوزلرىنى اوبروضە نىسبت وىرە كم
آنلرە اوغشاش آنى اوزلرىنە منسوب قىلە يعنى تمام نصارا بولور
بىتكان دىهك اولە. بو حال آنلرچە مباحات بىلرچە مذلت دور. او
اولسە اخلاق و افعال آداب و البسەدە آنلرنك مدح لرىنە آلدانمىو
تزویر مقالنە بالالانمىوب بىلر يالغوز هنر و صناعت لرىنى اورگانە
ايل كفايە انمەكەن كفايە دور. فرض ايدالىم اوروپالىر هنر و صنایه

اولده اسلام دن آلدیغی تواریح ایله تواریراً مثبت ایکن او وقتده آنلر اوز اخلاقلریلی اوز کوردیلر می؟ البسه و افعاله اسلامه تقلید ایتدیلر می؟ مثلاً: باشنه سلّه فویوب آیاغه مسخی کیدیلر می؟ مسلمانلر کبی بری برینه سلام ووردیلر می؟ ایکی قول مصافحه و معانقه فیلدیلر می. کوروز آنلر اخلاقلرینی بوزمادیلر عادتلرن دین کوکل اوزمادیلر اسلامک فقط هر لرینی آلدی عادتلری اوزلرنده قالدی. خلیفه عباسیه دن وسائر پادشاه اسلامدن نچه لری کرک ائدلسده و کرک بغدادده و کرک باشقه بلادده مدارس نظامیه و مکاتب قانونیه لر اعدا ایتدیکی ایله برابر قلم اجنبیه ده و زبان فرنگیه ده بتلش حکمت کتابلرینی ترجمه ایتدیریب توسعه صنائع تعمیر ممالک ایتمشلر ایکن البسه لرینه خلل اخلاقلرینه ملال کتوردیلر می. یعنی ترک سلام فیلدیلر می؟ سقال لرینی قردیلر می؟ مویلب لرینی اوزادوب ساچلرینی قویدیلر می؟ سنت رسولنی چویدیلر می؟ حاشا فیلمدیلر فرمادیلر جوی مدیلر قویدیلر. دیمک که اوصاف لرینی تغییر و تبدیل ایتمویوبک هیچ دولتدن قوئنه کم بولمادیلر. اویله ایسه برارده لازم اولان (الحکمة ضالة المؤمن حیث وجدها اخذها) منظومه ضایع قیلنان فن لر می یعنی اوقولمویوب قویولان علم لر می اغذ ایدب شکل و عیئنده عاده اسلامه مطابق سلف لر می موافق طورانهق کرک. حمد اولسون علوم اعتقادیه مز و علوم دینییه مز ظاهرأ و باطناً که آنچه اولوب الافون زوایدلر که هر بری آیات و احادیث ایله مآذون تفاسیر و تواریح لرده مرسوم ایکن فی زماننا قدیمی زامیله قائل اولان ذواتلر می علوم مزبوریهی القاب و القاب ایدرک سلف لر می ترک ایتدیکی فنون فلسفه یی اوقومق و اوقومق قائلر دگلدر دیوب اوقیانلری تخفیف ایتدیلر ایله جدیدی لر می اصول اعتقادیه و کتب اعتمادیه لر می تعین بلکه تحقیر ایدرلر. بو توغریده هر ایکی فریق خطایه کتمشدر عنادلری کماله ایتمشدر.

ظنمه کوره مقال الله اعلم بکنه الحال

سلف لر می علوم حکمییه یی ترک ایتدیلر بو علمک غیر مشروع اولدغندن یا خود اهل اسلامه لزومی اولمادغندن دگل فقط اولده بوکا مخصوص مکتب و مدرسه اولمویوب مکتب و مدرسه بنا ایدن اهل خیرات اوقاف لرینی علوم دینییه نخصیص و تعیین ایتدیلر چتندن مدرس ایتدیلر و فک شروطندن تجاوز ایدمویوب ثانیاً دینه متعلق علوم عالیله ایل حکمته متعلق فنون آلیه یی قاتوش اوقومق مودی کله دیکی ایله برابر مساعدیه سی دخی اولمویوب و بو علم حکمت حد ذاتنده کوب آغر علم کورلمویوب علوم دینییه یی تحصیل و تکمیلدن سوکوره هر کیم اجتهاد ایدرسه استعدادنه کوره استاذسزده بلک ممکن اولدندن بو سببار برله اوقولمویوب قالمش. اما حاضرغی لرک زعمچه سلف لر می بو علمی فسخ و نسخ ایتدیلر دینه نقصان لیک کتورر او چون دور دیدرک، چونکه واجب و لازم اولان بر شی بر نچه ایملر متروک قالورسه سوکوره اعدائی مکروه کوریلور، بدعت و غیر مشروع ایشلر بر نچه ازمان جاری اولورسه عاده نعتنه کریب لازم و لابد منزل سنده قیلنور، بوندن بویله اهالیه ننگ فکری ایکیه بولنوب علوم دینیله علمالری قدیمی اسمده قالمشلر، علوم حکمییه معلملری جدیدی نامی آلمشلر و حالانکه هر ایکی علم قدیمی لر دور. حال بویله ایکن یعنی هر ایکی مشروع و قدیمی ایکن بری برندن نفره لر می نندرسو الله جوابده اللهم، جدیدیلر می عبادنده مساهله سی اعتقاداته مساحه سی البسه و افعال سلف لر می مخالفتی وسائر وسائر اوقومسز ایشلری و اورنسز بوروشلری دور، و الانفس علمده یوقدر کلام یعلم خالق الانام علی رسوله الصلوة والسلام علوم قدیمی دیدکمز: تفسیر و حدیث، فقه و عقاید و علم الاصول و الادب و جمیع علوم عالیله و متعلقاتی اولوب و بعض علوم آلیله لایدی لر و علم الابدان دخی

بو چەلە دندەر، علوم جەدىدى دىكەز فلکيات كە علم ھىئت و علم
ئىندسە، علم الحساب و جغرافىە و علم جفر و فروعائى و بىگا مانند فنون
شئى اردور، بونلارە علم زوايد دىنى ديورلار. اولگى چەل اولسەن
بلا ترك او قولە كلكىچون قىمى نامندە قالوب، سوكرەغى چەل بزم
اهل اسلام آراسندە اوزاق زمانلار مترك توروب ياقن اياملردە
تجدىد ايدلەكەن جەدىد اسمى ايلە مسمى اولمشدر، فى الاصل هر
ايكسى قىمى اردور. كەما ساق قىيل.

۷ نچى جزگە متعلق يىل آى اسملىرى:

يىل آى يولدىز اسملىرى

يىل عسابى ظھور اسلامدن مكالر يىل مقدم ھندستان ھكمارلەندن
ھر حيوانك صورتە متشكل يولدىز اعتبارلە سويانوب اون ايكى يىلنى
بر موچال دىمشلر. ھندستاندن شرق و شمالە يتوشوب اھالىء مسا
وراء النھر و تركستان و جماعه منقول و تارستان و عوموما اھل شرق
و چينستان بوگا اعتنا ايدب نسا بو آنە قدر سال تركستانى اسميل
استعمال اينمكەلر. قىمى اسلام خانلرينك منشور و طقرا و فرمان عالى
وامر معالى سندە دىنى سنە ھجرىە ايلە برابر بونى يازە كلمشلر. و بو
يشادىغىز ۱۳۰۰ تارىخدن برر عصر مقدم گەچە بزم قزان اھالىسى
دىنى بو حسابى فوللانور ايكن سوكرە اھل علم و قلم سنە ھجرىە يى
اعتبار ايتمشدر اھل سونى و سوداكر سنە ميلادىە يى تونوب كتمشدر
كپلرك سنە حيوانىە اسمى بزلردە تھاما منسى اولوب بتمشدر. سنە
حيوانىە يە دائر بياناتى معرفت نامەدە ابيات ايدلمش اولدندىن بورادە
نطويل كلام ايتماك يعنى اوزادوب كتماك استين معرفت نامەدن
معرفە ايدر آنك بيانى معرفتە بدر.

قضاقتانندە يىل اسملىرى

تچقان - صير - بارص - فويان - الو - جلان - جلقى - قوى
مىچون - تاوق - ايت - دوكر.

فارسىچە

موش - بقر - پاك - خر كوش - نھاك - مار - اسب - كوسفند
ھىدونە - مرغ - سك - خوك، يلى سك اولنلار وفادار، يلى دوكر
۳۴ نۇرىغ خىسە

اولنلار فرە كېوك دېھ سويليورلار قىزاققە توغقان بىلى اسمندە اولن
 حيواننى اولدرمدىكى بوغازلدىكى كىبى شەر اھالىسىندە دىخى بو عادە
 وارلىغى مسوعمزدور.

قلماقچە تورخاۋونچە يىل اسملىرى

قولغونە، اوکور، بار، لولاي، الو، موغا، مورون، خويون،
 سچقان، صير، بارص، قویان، نلو، جلان، جلقى، قوی،
 چارموچن، تاكە، نوغا، قاخا قايتارمەنىنى «موچان» دېورلر موچال
 مېچون، تاوق، ايت، دوگز
 بوندن ماخوذدور.

بىلنى دورت فصل قىلب بىرنچى آبدن باشلب «كوكوك» «مامور»
 بو اوچ آى كە باى فصلى دور. بوگا «غاربون، غوربون، سر»
 دېورلر. بازنگ اوچ آينە «مامرون، غوربون، سر» كوزنگ اوچ
 آينە «ضونە، غوربون، سر» قشنگ اوچ آينە «اوبولون، غوربون،
 سر» دېورلر. غوربون اوچ دېمك سر نچە معنائى شمول اولوب
 بو اورونده آى دېمكدر. بولردە كون اسمى اولمز. آينگ بىرنچى
 كوني اىكنچى كوني دېھ صن ديورلر.

قلماقچە عدد يعنى سان

۱ نىكن، ۲ خويور، ۳ غوربون، ۴ دوربون، ۵ طابون، ۶ ضرغون، ۷ دولان،
 ۸ نامون، ۹ ايسون، ۱۰ آربون، ۱۱ آربون نىكن، ۱۲ آربون خويور، ۱۳ آربون
 ۱۴ غوربون، ۱۵ آربون دوربون، ۱۶ آربون طابون آربون ضرغون، ۱۷ آربون
 ۱۸ دولان، ۱۹ آربون نامون، ۲۰ آربون ايسون، ۲۱ خورون، ۲۲ غوچون، ۲۳ دوشون
 ۲۴ نابون، ۲۵ چرون، ۲۶ دالون، ۲۷ نايون، ۲۸ ابرون، ۲۹ ضون، ۳۰ مكقین. هر ايكى
 عقد اراسى اون بىكرمى اراسى كىبى مفردى ایل ترکیب قىلتور. مثلا:
 خورون نكىن غوچون نكىن على هذا القياس الى مائة.

ختايچه يىل اسملىرى

لوچه، نو، لوخو، طور، لوک، چاگچون، ما، يالك، خو،
 تچقان، صير، بارص، قویان، الو، جلان، جلقى، قوی، مېچن،
 چر، کو، جوو.
 تاوق، ايت، دوگز.

برى بىرندين ياش صوراشسهلر «شوسا» ديورلر يلك نه دور
 يعنى قايسى يلدە توغقان سن دېمك اولور. بعضا «تچقانىنى» «چور»
 «يلاننى» «چن» دېدە سويليورلر.

ختايچه سان يعنى عدد

ايغا، لىكە، صفه، اوغه، لوغه، چغه، باغه، جوغه، شغه. بو
 عددلر بىلرچە براو ايكار ياخود چقتاي ترکیبە برته ايكى نه دېمك
 كىبى اولوب اختصارى

۱ بى، ۲ ار، ۳ سن، ۴ سى، ۵ او، ۶ لو، ۷ چى، ۸ با، ۹ جو، ۱۰ شى، ۱۱ شى بى،
 ۱۲ شى ار، ۱۳ شى سن، ۱۴ شى سى، ۱۵ شى لو، ۱۶ شى چى، ۱۷ شى با، ۱۸ شى جو،
 ۱۹ شى بى.
 ارشى. يعنى ايكى اون دېمكدر. الخ بر اون ايكى اون اوچ اون
 دېھ صايورلر اوز عددمز ترکیبە كىبى كە: اون برده بىكرمه برده الى
 مائة اون لفظى بىكرمه لفظى مقدم اولوب، بر اون ايكى اون
 صانالورسه بردن باشلتور مثلا: «شى بى» اون بر دېمك «بى شى»
 بر اون دېمك اولور على هذا القياس.

بر بوزنى بىبى، بر مگنى بى چاگ، بر صاننى بىواگ ديورلر
 اون مك عدد دور.

قزاقچه آى اسملىرى

حود، فبرال، حمل، مارت، ثور، آپریل، جوز، ماى، سرطان، ابيون، اسد، ابيط
 بردك آبي كوكوك، مامور، ماوصوم، چلدە، تاموز،

سنبەل، آغۇست مەزىن، سەنتاير، عقرب، اوكتاير، قوس، نويابر، جدى، دىكابىر
مىزام، قۇرمان، قىرغاقچى، جىلدى توقسان، فاكتار،

دلو، غنوار
اوچ داك آبي

برداك آبي ديدكارى بىزچى آي اولوب اوشبو آيك يكرمە سندن
سوگرە نوروز قىلورلر. نوروز بەضا غنوار اخريئە وبعضا فېرال
باشلرينە تصادفى ايدىر. نوروزدن بىل باشى قىلب بر يريلە كورشمىيە
باشليورلر. رسم لرنچە كونك بر سلام يلندە بر كورشمك كفايە ايدىر.
بر كشيە كونندە ايكي سلام وپرمك بر كشيە يلندە ايكي كورشمك
عيب دور. علسى غير ملتە مشابھت ايمش، زيرا مخالفين لره مخالفت
سنت ديمش. كوب ايشلردە بو قولى سند توتوب اكر چە ھديت
شريفك عبارەسنى بلملر لېكن. معناسى اولدىن كوكل لرنندە بىرلشمك
كفارە تقيلىدىن غايەت صافنورلر. انتھى

قضافدە قوچقار كوياكى اوركر بانوشى ايلە بايلنوب، جلدى
توقسان آيندە آنور بونلرە آي اوشمق يوقدر اوشمادىغى اوركر
اعتباريلە اولوب اوركر قابىسى آيدە اون اوچدە توغار اول آي
جلدى توقساندر اوشبو اون اوچدە توغامش آي نك اون يدىسى
يكرمىسى و يكرمى بش لرنندە كوياك چيشلور، يولدى حسابى ايلە اوكتبر
اواخرى نويابر باشلرى اولور. آز قويلى كشى اوكتبر يكرمە
بش لرنندە كوب قويلى كشى نويابر باشلرنندە آلوب ايك اخيرى
نويابر بشندىن فالماز، فونك ھملنى بش آي بش كون نعيين
ايدب يولدى حسابى ايلە كمل بش آيدە نووادور، يعنى نويابر
اولندە آنان كوياك آپريل اولدىن قوزلايور، ايمدى اوركر ديدكارى
بىزم چە: «ايلەك» يولدى، عربچە: «ثريا»، فارسچە: «پروين»
ديرلر. اوركدە آيك اون بشندىن يوقارو توغامنى اعتبارە آلەيبوب
قراچە آيندىن باشلر دقت قىلورلر. قراچە آبي اون بشدە توغاب
جلدى توقسان آبي اون اوچدە فاكتار اون بىردە اوچ دك آبي
www.ughurkitan.com

توقوزدە بردك آبي يتىدە كووك بىشدە مامور اوچدە ماوصوم برده
طوغايوب اوركر باتار، يولدىچە آپريل نك يكرمىلرنندە ساتوب آي
اعتباريلە برر ھفتە تفاقى اولور. يعنى بعضا ماوصوم آبي نك
توقوز اون لرنندە وبعضا اون بش ايلە يكرمى آرالرنندە غايب بولور،
بويلە تفاقىلى يل لردە قضاى ايسابچى لرى آينك بر قسمنى بر طرفە
و بر قسمنى ديگر طرفە آغداريب اوز آرا اختلاف ايدرلر، كوياك
تضفاقىدە شو قدرچە اولور، زيادە اولماز، «اوركر طوغادى» ديمك
قەر ايلە ثربانك التناؤ واجتماعندن عبارتدر، بر كون طوغام ايكنچى
كون اول اوى فوندى اوچونچى كون اوضوب چقىدى ديورلر.
اوشبو اوچ كىچە طوغام دن معدود دور.

اوركر باندى ديمك شمس نك شعلە سندن كورنمىدىكى ايكن آدم لر
بونى يره نوشار ديوب چونكە عوام نك عقلى كوز كورن يردن آرى يە
ايرشمىدىن افقنى يره تيوب نورمش كوروب اوركر افق دن غايب
اولدندە يره توشمش طن ايدرلر، اوركر صوغە باتسە ثروقهليك اولور
قورىغە باتسە قعطليك اولور ديوب باتمق لفظنى توشمك ايلەدە تعبير
ايدرلر، اوركر يره توشمى صوغە باتماز فقط شو قدرچە واركە اوركر
غايب اولدىغى وقتلردە يغمور باغسە بازى يغمورلى اولوب ھوا آچىق
بولورسە قورغا قىلىق اولمىغى تجربە ايدلمشدر.

قضاقدە احتياطلى كونلر

آينك اولى آراسى اوركر طوغامى ديوب قش بولسە قار يادىق
ياز بولسە دخى يغمور يىل بولمق احتمالىنى كوزادرلر.
وينە «اوتامالى» ديوب بر بىلگولى كونلرى باركە ھر چان
«كووك» آبي نك اون بىزدە كرىب اون يتى سندن چقار اوتامالى نك
يل سز بوران سز اوندىكى آز اولور، بو اوتامالى ديدكارى كتابلرنك
ايام عجز كونلرينە توغرى كلوركە عجز اسميلە مسمىسى شتانك اخير
آبي يعنى فشنك فوتى كندىكى عجز حالندە كلدىكىچون عرب لر

بوياد صرصة ايام عجوز وبرد عجوز ديمشلىر، اما فضاى طائفهسى بوگا اوطامالى ايله وجه نيمهسى، زمان ماده بر باينك قويچى قلى بولمىش قىل تجر به ايله او كون صفوق و بوران بولمىش احتمالى تونوب خواجه سندن كيوم صورامىش خواجه سيمك سو كوت صوفوق كوندانگى كيوميله مالنه يبارمىش، قىل كايوب قاب باى كور رسن ديش ده قوينى هيدامىش كتمىش؛ و افعا ييل چقب بوران صوفوق قوى ايتوب فاشقر كريب قوينى قريب صفوقدن قلده اولمىش قويده تمام بولمىش فلنك اسمى اوطامالى اولمغله بو بوران آنك نامنده فالمش، گويما خواجه سينه اچيغ لنوب ييلنى او چقارمىش ايمىش ساللا اوطامالى كوئىلر نده بوران بولوب مال اولتورسه بعضىلر باىنى سوكلر كيوم سز يباردىكى اوچون، بعضىلر قلىنى سوكلر بوران چقاردىغى اوچون تجر به صريعه و توافق غريبه دندر، بعضىلر اوطامالى مارطنك اون برنده بولور ديه سويليورلر لىكن اوطامالى يولوز ايله اولمىوب آى اعتباريله يور يور بر تقدير مارطنك اون برنده صفوقلر بورانلر بولسه دغى اوطامالى دگل فقط بر آمال دور، اوطامالى كووك آيندن تغلى ايتىوب يولوز چه ايلكارى كين كلدىكى آينك آوشدغى ندر على كل الحال فيورال اچينه تصادف ايدر آندن تجاوز ايتمز غيرى آيه كتمىز، اوطامالى ديهك فى الاصل حود عملى ديهك اولوب فلنك اسمى بوگا وفاق توغرى كامىش اوله، اما عجايب المخلوقاتده ايسام العجوزى يولوز ايله تعين ايدى شباطك بكرمى آلتى سندن آذر نك دورتنه قدر ديوب بو صورتده اوطامالى ايام العجوزه باشقه بولور. و بولردن غيرى دغى مترقب كوئىلر واركه مثلا آبرينك سىكزى شور يولوز نك باشيدر شور بولوطى ديه مشهور اولوب بر هفته معيار ايدرلر ييل و صفوقلر بولور. شور بولماى ناور بولمىش ديدكلرى بوندندر يعنى شور نك صاقونى اوتىكونچه ياز نك يلى لغنه اعتماد اولمز ديمكدر، ايساچىلر شور نك بلوطنى دقت ايدر ك بونكله كيلهسى فشك احوالندن خبر و بريميه كفر بولميه باشليورلر قابسى اورنقه

شور نك بلوطى اورناشمىسه او ير نك قشى سرة و فاندى او اور ديورلر. كتابلرمزده ايلكارى ايشدن خبر و بريمك ممنوع اولوب وهم اولر نده دغى بوندى نفرة مقامنده مقاللىرى وار ايكن مثلا. كونك آز بولسه كون ايسابله كين سوزلر ينى عوام نكلامىوب همان ايساچىلر نك آغز ينه اعتنا ايدرلر آنلر نك ديدكيله كيدرلر، و دغى يازلمىش آماللردن غيرى ينه يغمور صفوق احتمالى اولن كوئىلر مثلا قزان نك فره داويلى ديورلر قزان آينده اولور، كيوك متاوى ديورلر فاكئار آيازى اولور، آقبان امالى ديورلر اوچ دك آينك توفزنده طوغام ايله كريب اون يتى سنده چقار بونلر نك هر برينى آمال ديوب اولر نچه اسم قويمشلر بويله اسم لنمىش كوئىلر بالغوز قضاغه اولمىوب شهر اهالى سنده دغى واردور، از جمله بزم قزانلى ده پوقراو ديورلر اوكتبر نك برنجى كوئىلر، ثانى ماوراء النهر اهالى سنده «قيغرك»، قضاغه «قرغى اك» ديورلر آغوست آينده يعنى سنبله ده كلور، سنبله ماهست درون قيغرك هفتهم نزد هم بست يك، يعنى سنبله آينكه بونك ايجنده دور «قيغرك» اون يدى اون توفوز يكرمه برنجى كوئىلر نده اولور ديمكدر، مذكور كوئىلر ده قرغى قوشك بالسى كمالنه يتب صيده چپار يعنى بونده نورغايى آلاز ايمىش سبب مسمى سى بودور ديورلر، انتهى.

ايدى جهانك جميع كارى كردكارك امر و اراده سيله اولوب مع مافيه حضرت عى قسادر و حكيم اوز حكمت خفيه سى ايله هر ايشى بر سببه مبنى و بر بهانه يه باغلى قيله كلدككن ير يوزنده ظهور ايدن واقعات و حوادث يعنى فتنه فساد شر و شرور، ييل بوران و يغمور هر برى شمس قهر ك طلوع و غروبندن نجوم و كواكبك سير و رجوعندن يا خود بونلر نك اقتران و افتراقندن حاصل اولدىغى حكمالر عقلا و نقل اثبات ايتمشلر، اما فقهار آنلر نك خلافة كتمىشلىر، لىكن هر ايكى فريق نك استنادلرى آيه كريمه و احاديث نبويه كه مستند اولوب بو صورتده فقها ايله حكمانك مخالفتلرى نزاع لفظى قيبلىندن ايكن

غایت ما بری دیگرى نىك سوزينه نظر عميق ايله بائىمادىن ويازدىلرى نىك،
مطالعەسىنى تايمادىن اجتنابلىرى آبرى ديه بلمىشلار اعتقادلىرى غىبرى
ديه ظن فيلمىشلار.

فقهاىلر رحمهم الله «والششمس والقمر والنجوم مسخرات بامرهم» آيتىدىن
بوگىا مشابه آيت كرىمە ردىن استدلال ايدىرك جەمىع موجوداتنىك
موجدى وصانع ومدبرى بىر ئاجىب الوجودنىك بالذات كندى اولوب
نجوم وكواكبىك وسائىر موجدنىك حوادث عالمه مدخلى ومائىرى
بو قدر دىورلىر.

حكما ايسه جەمىع امورنىك آمر وناهىسى حضرت حق جل وعلا
اولدىغى انكار ايتىموب يىتە آية سابقهيه تمسك وامثالها مدلوليل
كون وفسادنىك نجوم وكواكبە اسنادى انساننىك نظام عالمه تدبىرى
بازان ويغومورنىك نباتاتنه نائىرى كىمى اولوب نىك كە كنىش اولمىيان
اورىندە نبات اوسمىدىكى قەر ونجومنىك نورى توشمىيان اشىاده رنىك
وطعمنىك اولمىدىغى ايله استدلال ايدىرك بونلر بىدىمى اولن كارلردىنلر
دىورلىر. هر چه عالم عالم السباب اولدىغىچون سبب سز برشى وجوده
كلمىدىكى بىلكىلە برابر بارچه سىنىك مدبرى وخالق وفاطرى يالغوز
الله تعالى ايدىكندە اشتباه ايتىورلر مشركلر كىمى عالمنىك صانعى نجوم
وكواكب ديه كتموزلر. مسلماننىك كرك فقهاىسى وكرك حكماىسى بو
اعتقاد باطلدن مبرا اول زعم عاطلدىن معرادرور.

بس سببلىرى مىسبب الاسبابنىك ايجاد ايتىدىكندە كىمىسەنىك نزاعى
اولمىوب ونزاعه مؤدى اولىندە بر نىسنه كورلىمىوب فقط فقهاىلرنىك بو
خصوصه حكمايه شىدلە قارىسى توردىلرى وانلرنىك يولىندە بىوك سد
قوردىلرى مسلمانلرنىك عقىدىسىنى صافلىق اولوب مشركلر كىمى خالق
عالم كواكب ديه ظن ايتە سونلر وانلرنىك يولىندە كىمىسونلر دىمىكدر.
فقهاىلرنىك مۇتارىقى دە اودور. زىرا امت سابقه نىك اكثرى عقلنىك تقاضەسى
ايل كىدب آرمىشلر حق بولدىن يازمىشلردور.

www.ewit.org
www.uighurkitap.com

اما حكماىلر اشىياننىك حقىقتىنە طالماغنىك وموجوداتنه نظر ايدىب آندىن
عبرة آلاماغنىك معرفة الصانعە مدخل عظيمى وار دىوب بوگىا «بؤنى
الحكمة» «اولم يىرو» «اولم يىنظر وا» «ويتفكر ون فى خلق السموات والارض»
آية كرىمەلىرى ايله استدلال و«علم الهيئة نعم العون فى معرفة الصانع»
واشباهاها افواللرە اقتباس ايدىلر بويىلە اولرق هر فرىقى اوز
مىسلىكىندە كىدىلر. «كل حزب بما ائدىهم فرحون»

نظم

برك درختان سبزدى نظر هوشيار * هر ورق دفترىست معرفة كردكار

ترجمەسى

هر يىغاچنىك يىراغى آلتىنىك حكمت بىشمار * كم نظر ابار آگىا عبرتلى الاهوشيار
عظمت حقه دلالت ايلدىوركارى همان * هر ورق بىر بىر كىتابدىر قدرت پىروردكار

عربى آى اسملىرى

محرم، صفر، ربيع الاوّل، ربيع الثانى، جماد الاوّل، جماد الثانى،
رجب، شىبان، شهر رمضان، شوال، ذوالقعدة، ذوالحجه. مدنى اولن
جمهور اهل اسلام آى اسملىرىنى اوشىبو عربى الفاظ ايله استعمال
ايدىب يىل باشىنى محرمدىن اعتبار ايدىلر. نەرىسە آىمى هر يىلدە
زىيادە سىل اون كون وهر اوچ يىلدە، بر آى اوشور اولدىغى تفاسىر
وتارىخ وفقه كىتابلرنىك مفصل بىيان ايدىلمىكلە بورادە دقتى لازم كورلدى.

سرىيانىچە آى اسملىرى

اوكتابىر، نويابىر، دىكابىر، غنور، فبرال
تشرىن اوّل، تشرىن ثانى، كانون اوّل، كانون ثانى، شىباط
مارط، آپرىل، ماى، اىيون، اىيول، آغوست، سنىلە، سىنتابىر، مىزان
آذر، نىسان، ايار، خزىران، نەوز، آب، ايلول
سرىيانىدە بىرىنچى آى اوكتابىرنىك يىكرمى دورىدىن باشلىنور. تارىخ
عمومى حضرت آدمدىن حساب ايدىلدىن ايامدە موسوى وعيسوىلرنىك

یل باشی اوکتابر آیندن اعتبار ایدلور ایدی. چنانکه تاریخ میلادیه گه تعویل فیلندی روسیه یل باشنی غنواردن آلدی. یهودی لرنک یل باشی او لنگی حالنده قالدی.

ایمدی بولدزلرنک تفاوتی اوچ قسم بولدی. شویله که مارطنک توفزی حملک باشی بولور حملک اون بشنده «آذر» کرور سربانیچه آلتنچی آیدر. فعلی هذا هر بولدزلرنک سبک توفزی بر بولدزه باقیسی دیگر بولدزه، سربانیچه نصفی بر بولدزه نصف آخری دیگر بولدزه نداخل آیدر. کذلک نوروز دخی اوچ قسم اولوب ما وراء النهر اهالیسی برنچی مارطدن نوروز آلورلر. «نوروز بعداز نوروز، برابر ست سب وروز» یعنی نوروزدن توفز کون سوگره کبچه وکوندز برابر بولور دیمکدر. بس نوروز مارطنک اولی اولهقی اقتضا آیدر.

سربانیچه نور آینک اون بشی آپریل یکره اوچی نیسان داخل اولهقله موسوی لرنک نوروزی برنچی نیسان دور، بزم فزانی نوروزی اوشبو نیسان آینه تصادفی اینب علامتی صبان طویبی اولور. روسیه ده ماینک اولنی نوروز اعتبار آیدرلر.

فضاق نوروزی فهریه ایله اولوب بیانی یوفاروده کبچدی، بولدز ایله اسلامچه برنچی آیده یعنی حملده هیسویده بیسنچی آیک موسویده بدنچی آیده اولور، نوروزنک معنای لغویسی یگی کون دیمک اولوب هوانک اعتدالندن استعاره ایدلمش اسمدر. بولدز حسابندن بزلر چه یگی کون یگی یل ایکسی بر معناده طوطوب غیری لرنک یگی یلی بر باشقه نوروز ینه باشقه بولدزه کلور.

مدت الجمول
Istanbul Belediyesi
İskender Paşa en Kurumhanesi

انسانک حملی حکما قولنجه سبعة سیاره هر بری فرق کوندن انا فرنک بالهنی تربیه فیلب یتنی فرق، توفوز آیی اون کون بولور وجوده کلور دیمشدر، لکن تحقیقی سبک آیی کامل کوناریب توفزنی آیده وضع

عمل آیدر قز باله بر آز تأخیره فالور، بس حکما فولی تقریبی اولوب ولدک تولدندن سوگره اربعون اعتبار ایتدکلری یعنی فوفنی کوندکلری بولدزلنک تکمیلی اوچون اوله، سبکز آیده توغمش باله ترکملک ایتمز دیدکلری سبکز آیی کامل بولمامش سبکز آیی بولمامش دیمکدر، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لیله رغایبده که رجب الهرجینک اول جمعه کیچه سبکه آینک ایکنچی کوننه تصادفی ایتهدشدر آنا رحمنه توشوب ربیع الاونک اون ایکنچی دوشنبه کونی وجوده کلدیکی اعتباریله سبکز آیی اون کونده تولد ایتمش اولدیقی من غیر نکیر مریدور. بس چلهسی چقیموب باله چیراماز دیدکلریک توفوز آیی تولهقک لزومنه دلیل اولور. فوی حملی بش آیی بش کون صیر توفز آیی چلقی اون بر آیی تویه اون ایکی آیی کامل کوناریب اون اوچونچی آیی ده توار. اما قضاقتانده آیی اسماری بعضا اوز بلدکلرنجه بر نام فویوب بعضا عرب و فارسی ایله ده سویلیورلر مثلا کوکو آیی که اول بهار کوکو فوشی بو آیده سپرامقله آینک اسمنی فوشه نسبت ویروب کوکو دیمشدر.

مامور آیی که بو آیده فوی فوزلب صیر بضاولب کوک چقب سوتکه آفقه طویوم اولوب ماللر دخی یازیلوب صوریلوب راحتیه کردکدن معهور دیورلر عربیدر. «ماوصوم» موسوم آیی حال وزمان ایله معهورنک مراد فی اولوب یاینک ثروتنلی هوانک معتدل وهر یرده کباهک میاهک وفرة وکثرتندن گوزل آیی بخشی وقت دیمک اولور، ایضاعربیدر. چله آیی، فارسی اولوب فرق کوندن عبارتدر، یاز چلهسی اییون اونندن اییول یکره سینه قدر اولور. نضافتانده یاز چلهسی نک فرق کوننی بر آیی حساب آیدب سنه ده اولن اون کون تفاوت اوشبو چله آینه ندخل ایله آیک اوشمدیقی بوندندر، فش چلهسی جدی بولدزلرنک اولندن یعنی دیکابر توفزندن باشلنوب غنوارک اون سبکزنه تمام بولور ختاینک «جو» دیدکلری حسابی دخی بو کوندن آلتوب سکسن بر کوندن عبارة فشک بر فصلی دور که بزاردن بر توفوز ناقص کلور چو

جوباشى بى يەنى ئوقۇز ئوقۇز سەكسەن بىر دېمىكىدۇر. جۇنڭ كىرىشى دېكابر ئوقۇزدا ئولۇب چىقىشى فېرالى يىكرەمە ئوقۇز كىلورسە ئانڭ تەمامى ايلە فېرالى يىكرەمە سېكىز كىلورسە بىرنىچى مارتدە اتمامە ايرىشور.

نەموز «حرارت شەيدە يەنى فانتى اسبق مەناسىنە فارسى اولوب سىربانى ايلە لفظا ومەنا مشتراك دور» بۇگا سىرطان دخى دىرلر.

مىزام، مىزان، كېچە كۈندۈزكۈ بىر ايلە اولدغىندىن بو اسمدە سويلنور. اصلى عربى دور. قزان، خزان، دېمىك يىراقلر صاىراىوب هر نېانانە فنايە قىرىب حىزىن وغىرىب اولدقدىن خزان دېمىشلر، فارسىدىر ايلو جلدە ايل جاككا جوز جىل قزان ماقاللىرى اوشبو خزاندىن يەنى فنادن عىبارتدۇر.

قراچە آيى «قەر» ايلە چەدن مەرب شەمدى بىرئانڭ قراسىنە آز كۈن قالدى نىز دور كىم قار ياغوب اراضى آققە مېدىل اولور دېمىكىن مجاز دور. «چە» كچك وآز مەناسىنە اولدىغى مازاً يازلمىشدر.

جلىدى ئوقۇسان آيى «يىللى ئوقۇسان» ياغود يىل ئوقۇسانى دېمىك اولوب چۈنكىكە سەنەدە دورت ئوقۇسان كىلور ايكىن آنلارنڭ اوچىنى نظر التىفاندىن دور ايدىب بو آينڭ يىلىنى ويلىنى اعتبار ايتدىكلرى «چارپا» يەنى دورت آياقلى، دورت تۈلۈك مال ايلە مەبىشت قىلب چاروا اولدقلىرىندىر كە قىشڭ آينى بالضرورە دقت ايتدۇر.

فاكتار آيى، فاكنتارمق مىصدىرىن امر اولوب بو آيدە كىوك نىكەلىرى اىچكىلىرىنى ايبوروب قايروب بايلىمىش حىوان كىبى ئوقۇنانوب قاپردقلىرىدىن بو مەناسىت ايلە مجازاً فاكنتار دېمىشلر. بىزارچە «قىش چەلىسى» قىشچە «فاكتار» ختاىچە «چو» بوللارنڭ چەلىسى بىر آيغە تصادف ايدىب، عثمانلىچە روز قاسم، تىشىرىن ئانىنڭ يىكرەمە آلتى سەنە اولمق ايلە بو دخى مذكور كۈنلرە ئوغرى كىلور كوز آيى ايلە قىش آينى ايردىغى اوچون روز قاسم دېمىشلر.

اچدك آيى، ئوقۇسان داخلى اولدىن اوچونىچى آي دېمىك

اولوب بو آينڭ تەمامى ايلە قىش ئوقۇسانى اىنتىايە ايرىشور. بولدىز حسابى ايلە قىش ئوقۇسانى نويابر اون بىشىندە كىرىب فېرالى اون اوچىندە چقار.

بىردك آيى، بىرنىچى آي دېمىك اولوب اكرچە بو آينىڭ عىشر اخىر اىچىندە نوروز قىلورلر لىكن يىل باشىنى كوكوك آيندىن اعتبار ايدىرلر. كوكوك آيى فېرالى اىچىنە كىن ايدىر. اما ختايلردە آي اسمى اولمىوب چقان آينى يىل باشى اعتبار ايدىر كى بىرنىچى آي دىبورلر ۲نچى آي، ۳نچى آي الخ دىيە صاناب اوچ بىلدە بىر دفعە يىلنى اون اوچ آي حساب قىلور بۇنڭ بىرلە چقان آيى ابدە غنوارنڭ سىكىزى ايلە فېرالىنڭ يىتىسى آراسىنە دوران ايدىر سەنەلىرىنى خانڭ جلىسىندىن صانايورلر.

موچال، قلماقدە «موچان» دىرلر بىرى بىرىدىن ماغۇد دور اولگىسى اون اوچ يىل بىر موچال، صوكرە هر اون ايكى يىل بىر موچال اولور. اون اوچ بىر موچال، يىكرەمە بىش (۲) اونوزىتى (۳) قىرىق ئوقۇز (۴) آلتەش بىر (۵) يىتمەش اوچ (۶) سىكسان بىش (۷) ئوقۇسان يىتى (۸) بىر يوز ئوقۇز (۹) بىر يوز يىكرەمە بىر (۱۰) جەم اون اوچ موچال اوچ قىرىق اولوب عەمىر طىبىعى بودور. «ومنىك من بىرد الى ارذل العمر الا بة» ارذل عەمىر عەمدە صايلماز.

يولدىز حسابى اسلامچە ابجد حروفى ايلە بو يىتىدىن چقار

لا ولا لب لا ولا لا شش مەست
۳۱ ۳۱ ۲۱ ۳۲ ۳۱ ۳۱
۳۰ ۳۰ ۲۲ ۲۲ ۳۰ ۳۰
لىل كط و كط لىل شهور كوتەست.

يەنى اسلامچە اونوز، اونوز بىر، اونوز ايكى، يىكرەمە ئوقۇز كىلور. غىبرىلرئانڭ اونوز، اونوز بىر، ويىكرەمە سىكىز اولور. دورت بىلدە بىر دفعە فېرالى يىكرەمە ئوقۇز كىلور. بۇگا كىبىسە يىلى اسم ويىمىشلر. كىبىسە لفظى عربى اولوب ئولتورلمىش سەنەبە سەنە كىبىسە دېمىشلر. فاموسك مفصل بىيان ايدلمىشدر.

فایسی بولدز اوتوز بر، و فایسی اوتوز ایکی ایدیکنی بلمک استرسک اوج بارمقنی قائم فویوب سبابه ایله بنصری بوکارسن . مارطده ابهامدن باشلب ایکی دفعه صانار ایسک هر قائمه اوتوز بر و هر بوکولمش بارمق اوتوز اولور . فرال دخی بوکولمش بارمقسه توغری کلور .

نماز وقت لرینک اسمی

صلوة فجر، فارسیده «نماز بامداد» ترکیجه ایزنه نمازی دینلور . صلوة ظهر فارسیه «نماز پیشین» ترکیجه اولور نمازی دیورلر . فی الاصل عربی دن نماز اولی دیهکدرکه اول فرض اولنان نماز اولدغیچون «اولی نمازی» دینلوب آز تحریفله اولور نمازی دیمشلر . پیشین لفظی ننگ ترجمه سی اولور .

صلوة عصر فارسیده دخی بو اسمده سویلنوب ترکیده «ایکندی نمازی» دیورلر، ایکنچی نماز دیهک اولور اویغور ترکیجه سندن قالان بر لغت اولوب اویغور زباننده ایکنچی «ایکندی» دیورلر .

صلوة المغرب، فارسیده ترکیده «نماز شام» دینلور ایکی لغتده مشترکدر . صلوة العشاء فارسیده «نماز هفتن» دیوب بونک مأخذی عربی اولوق کرک . ایله مظلومهده یعنی قرانفی لفته اوفولدیغی اوچون «خفیة» لفظندن اشتقاق ایدلمش اولور . ترکیده دخی هفتن دینلور ایسهده «یسنو» «یتسو» «یسع» نمازی اسمیلده سویلیورلر . یستو دیهک یاستوقعه باتار و ننده اوفولور نماز دیهک اولوب، یسع لفظی وقتی کیهک نماز دیهکدن مأخوذ عربی اوله که «وسع یسع» دندر .

صلوة وتر فارسی و ترکی و جمیع لغات اسلامیده مشترک دور جمله سی وتر دیورلر، اما یسع لفظی بعض اراضیده وقتک ضیق یعنی نار اولدیغی ایله اسم مز بوره خلل ویرمز آنکله ایراد کلمز . اغلبیته مبنی دور .

یولدز یاغدیغی

هجریه ۱۳۰۳ نهی سنه صفرالغیر یکرمنچی کونی ۱۸۸۵ نهی نویابر اون بش جمعه کیچه سی ایدی آسمانده یولدز یاغوب بو واقعه دن آدملر غایت خوف ایدرک بیوک بر واقعه اولدغنی زعم ایتدیلر . بلکه قیامت قوبه دیسه جزم ایتدیلر اما اهل تجربه کیله چک یازنک یغمورلی اولدغنه علامتدر دیدیلر . بو خصوصه بر آز بیانات یادمزه کلوب یازمق مناسب کورلدی .

مؤثر حقیقی بالذات جناب حق جل و علا حضرتلری اولوب مخلوقاتک آکا مدخلی یوق ایکن بویله علامتلردن مستقبلک بر شیئک وقوعنه استتلال جائز میدر دیسه وارد اولان سوال: جوابده دینلورکه مسبب الا سباب الله ذوالجلال حضرتلری ایدیکنه اعتقاد ایتدکن صوکره بر شی دیگر بر شیئ و بر نسنه آخر بر نسنه یه علامت اولمقینه ایقان شرعا ممنوع دگلدر بلکه عالم عالم اسباب اولدغیچون بلا سبب بر شیئک وقوعنه اعتقاد ایتمک عقلا مذموم و نقلاً مردود اولوب اولور شیئ شهادة دخی غیر مقبولدر . بزم فرقه ناجیه یعنی اهل سنت والجماعة ننگ ایمان واعتقادی بو اولوب وقوعاتی سببسن تقابره حواله قیلوق مذهب جبریه دور دیمشلر . جبریه خالصه شونلر دورکه عبده فعل و فعل آنده اصلاً قدره یوقدر بلکه اول کندیدن صدور ایدن نسنهده جمادات کییدور تقدیرده نه یازلمش بنگه آنی بی اختیار اشلر نتاک کم جمادات بر محرک تحریک اینما یونچه حرکت ایتمز تحریک ایدرسه سکونه مجالی یتمز بس بنده یی محرک تقدیر اولوب دنیوی سبب لر ننگ آکا مدخلی یوقدر تقدیرده یازیلان ایشی ترکه یازلیمان ایشی ایتانه انسانک اقتداری اولمز دیورلر . بزلرنکده عموماً اهل عوام و اکثر علما صورتنده کورنان هوام خصوصاً نادان اولوبده ایشانلق ایدن شقالر عقیده سی ثباتسنر لقالر معنوی بو مذهب باطل ایله مبتلا دیورلر . «عصمنا الله مع ما فیه» کسب و معاشنده سبب دنیویسه سنی ترک

ایتمیوب تقدیر یولنه مطلقا کتمیوب گوزل ایشنه من اویله ایتمشدم بویله اولدی. اگر خلاف فرض اولورسه بونی فلانی قیلدی والا بویله اولمزدی دیوب حسنی کنیدی قبعی غیریه اسناد ایترلر سببنه تقدیری آکلمازلر آغزغده آلمازلر. عجبکه هر ایش بر سببه مبنی اولدیغنی کوره بیله توره بینه انکار خورتنده ایشی بلا سبب تقدیره حواله ایترلر ایگری یوله کیدرلر. حسنه انکار ایدهنک غیبه ایمانی مشکوک دگلمی ظاهر باطنه مشهود دگلمی یا. وقوعاتی سببه تعلیقندن تقدیری سلب لازم کلوز. تقدیری سلب انکار ایمن قدریه مذهبی در آنلر افعال عبادی قدره لرینه اسناد ایوب قدری انکار ایتمدیکی اوچون قدریه ایله ملقب اولدیلر. بس معلوم بولدیکه جبریه قدری اثباتنده افراط ایتمشلر قدریه قدری نفیده تقریط کتمشلر. وسائر یتمش ایکی فرقه دخی بوکا قیاس ولنه.

اما بزم اهل سنت والجماعة عقادیکه جمیع مذاهب ایچنده متوسط و معتدل عقله موافق نقله مطابق محبوب جناب باری و مقبول اسافل و اعالی اولن بر طریق دورکه کیم بو جبل متینی الینه آل اول توغری جنته واره دنیا و آخرتک آفات و آذغونلغندن امین و امان اوله. زمان ماضی و زمان حاضر مزده بر قاچ دفعه اهل اسلامک باشنه فتنه و فلاکتلر کلدیکی مسهوعهز و مشهودمز دور بونلر کلسی اعتقاد بله باننک ضرری و فعل اضطراری ایله فعل اختیاری بی فرق ایتمیاننک ضراری دور.

جبریه مذهبی «ان الله لا یظلم مثقال ذرة» آیه کریمه سینه انکاری موجب ایدر. شوپله که حضرت خالق کون و فساد بر بنکسنی خلق ایتمزدن اول افعالنی فسق ایله و شراره ایله بازارد بنده آنی اختیارسن ایشلر انشلدکن صوگره یوم جزاده او فعلی نیه ایشلدنک دیه عذاب ایدر. بوشوگا بگزرگه مثلاً: بر پادشاه شریر دیگر بر آدمه تهنید شدید ایله عمر ایچورده نیه ایچارسن دیوب تعذیب ایدر. شک یوقدرکه بو صورتده پادشاهه ظالم دینلور فعلنه ظلم اسناد ایدیلور. واجب تعالی بو صفتن مبر و منزهتر.

اویله ایسه «والقدر خیره و شره من الله تعالی» دیمکده معنا نه دور. فقهاء اصول بو بابک حکمتنه بویله وصول بولمشارکه، اولا بلهک کراک تقدیر مقدره تابع دور. شوپله که حضرت عق سبحانه و تعالی بنده سی ننگ نه زمانده وجوده کلوب اول آوانده نه ایش ونه فعل ایشلیبه چکنی علم از لده کما حقه کنهیل بلوب لوح محفوظه یازمش او بنده دنیا به کلدکده علم الله دن تجاوز ایدهمز غیری بر فعلی ایشلمز بو ایسه کرها و جبراً دکلر. مثلاً زید کونلرده بر کون عمروک جمیع ایشلیبه چک ایشنی بلوب یازسه که یارن عمرو اویله ایدر و بو ترتیب ده کیدر. اما عمرو بلمیور که زید یازمش ده افعالی آکا موافق اولسون. عمرو آنچق کندی اشتها سی و جزء اختیاری ایله او ایشی و چیده کتوردی. بس تقدیردن طشقاری ایش اولمز دیمکک سعنا سی بو اولوب «خیره و شره من الله تعالی» دیمکک مبناسی بوکا عاید دور دیمشله طریقّه محمدیه ده طریق محمدی بودور. والا عوامک دیدکلری کبی دگل که الله تعالی قوه قاهره سی ایله افعال عبادی یازده جبراً و قهراً او یوله سوق ایده بنده بی اختیار آنکل کیده. کلا.

اما دینلورسه که انسان بر ایشده کمال جد و سعی ایسودیده کسب و سببنده قطعاً فصور ایتمیه بینه مرادنه یتیمیه بو ایسه عبده اختیار جزئی ننگ منقود ایدیکنی بلدر، جواب ویریلورکه بوده بر سببه مبنی اولوب اول ایشک وجودنه مانع حسی بر فعل یا خود ضمنی بر سبب اوله، اما حسا و ضمنا بر موانع معلوم اولمیوبده او ایش فعل چقماز ایسه بو صورتده خدا تقدیر ایتماش اراده عقی بوکا کتماش، فلم ازل بویله بتمامش دیوب اختیار جزئیدن قوه کلیه ننگ آفوی اولدیغنی اذعان ایدر قدریه مذهبی ننگ بطلاننی تمام اثبات ایدر بو کمال انقیاد دور. اما بزم بعثتمز اختیار جزئی بی سلب ایله اموراتی کلا تقدیره حواله ایمن یعنی جبریه سلوکنه کیدن اغلاط عامه ده دورکه سببه

انكار ايدە سويليورده ينه افعالارنى افعالارينه مخالف توشوب
اعتقادلارينه مابين حرکت ايدرلر، اه.

بولدز ياغديغى سياق ايله تاريكك تعريف وموضوعه ملايم
اولميان اعتقادات بابندن بر آز سوز درميان ايدلدى، بونك خاطر
كلن بو بولديكه (كل جديد ليدن) مقتضاسنجه اغلب اهل زمانه مزكك
مطمح نظرلرى يكي چقان تاليفاتده اولوب قديمى اعتقادات بابنده
يازيلن كتابلرى مطاروده ايتدكلرندن يعنى كورمكده مساهله ايدب
يراق كندكلرندن طريق اعتقاديه يي تحصيلده ابنائ اسلامك بر پارچه
صورلرى نمايان اولميه باشلدى، بسو علمى بلك لابد واوركانمك
ضرورى اولدغيل برابر ساحلى كورنمككك توبى كورونمز تيريكك
بر بحر يي پاياندر، بو ايسه جهليه عياندر، او بحر نسيه بزم بو
يازدغمز قطره اورننه تورماز، الا بو قدرچه واركه هر يكي كتاب
بازان يارانلر مناسبتى كلدكچه كتابك ايچنده برر فهرست اعتقادات
بابندن درج ايلسهلر مكالمه ايله تفتيشه مباحثه ايله تحقيقه سبب
اولوب آدم لرده فرقهء ناجيه نه اولديغنى بلورلدى و فرق ضاله كم
اولديغنى اكلم اجتناب قيلورلدى، دنيا دنيا ديوب اوروپالىلر
كبي دينمى ترك ايتميايم، سودانلر يعنى دهرىلر يولنى توتوب
كتمايالم، سلف لرمز رحمهم الله دينيى دين ايله تابيشلر دينى دنيا
ايله توتيشلر برى برينه مانع دگلردور، اه.

ينه بولدز بحثنه كيدالم سوزمى تمام ايدالم. ظهور اسلامدن
اول بولدز ياغديغى و آتليغى تفاسير وتوارىخ لرده كورلمش ايسه ده
زمان وسنه سى معلوم اولدغندن ظهور اسلامدن سوكره غنى بولدز
واقعسىنى يازمق ايله اكنفا ايلدم بولدزلر كوب كره يره توشديكى
توارىخلرده يازيلوب از جهله ٣١٠ نچى سنه ده طولى ايكي ذراع
بر بولدز، ٣١٣ نچى ده ينه بر بولك بولدز رعد آوازي كبي شديد
بر صيحه ايله توشوب ضياسى دنيايى قابلامش. ٣١٧ نچى ده ينه
بر عظيم بولدز توشوب يافتلغى كوب يره كورنمش، ٣٢٠ نچى سنه

ذوالقعدة سنه ده كه راضى بالله ايامى دور وافر بولدز يره توكولوب او
زمانه دك نظيرى وافع اولمامشيدى، ٢٠ رجبنده اوچ بولدز
توشمش، ٤٤٧ صفرنده جرم وضياده قور قدر بر بولدز بر ساعته
قدر تانى ايله توشمش ٥٩٣ نچى سنه ده بلند آواز ايله بر عظيم بولدز
يره توشوب صدا سندن نچه بنالر صارللوب قيامت قوپار ديه آدملر
آغليدق جناب باربه دعا وزارى ايتمشلر ديو مرثات الكائناتده
يازمشدر، زمان اولى آدملى بويله حادثه نكك ايلروسندن غايت
خوف وهراسه توشوب بيوك بلا كلبور ديمك دن غيرى جهته عقلنى
سوق ايتمامشدر، اما زمانمز آدملى بويله واقعاتك اولدن بوله
كلديكى كتابلرده كوروب بولرنگل جهانه بر تغير وتبدل اولمديغنى
بلوب انساندن خوف وخشيت زائل اولمشده نفس حوادثدن صرف
نظر ايله آنك اصلنى آراميه وعكمتنى فراميه جهد واجتهاد ايدرك
ضمننده نچه مفهومات حاصل واستخراج وتختنده نچه معلوماته واصل
واستنباط ايتدكلن حالا دنيا يوزنده عجايب هنرلر بولمش دور جهان
غرايب صنعتلر ايله تولمش دور. لكن بر زمان دخى كلوركه بو
ايامكك آدملىرى بلمامشدر ديورلر، آعقللر جاهللر ديه كلبورلر
نتاك كم بو كونكىلر سلف لرمزى اويله صابورلر سوكره آنلرده من
عاب عيب سلامنى آلورلر، خيلى ملامته فالورلر، اه.

شيخ اكبر محى الدين عربى حضرتلرى ديمشكه: «الله تعالى
عالمندن مك عالمى سير ايتديم بو عالمده محال اولن شىلرى او
عالمده ممكن بولديم حالا آنلرى سويليور ايسه تكذيب ايدرلر،
لكن ظن قيلنوركه اخيرده او محال اولن شىلر بسو عالمده دخى
موجود اوله عقل ادراك ايتميان نسنه لر ظهوره كله آدملر اينانمز
شىلرى كوزيله كوره» شمدى شيخ اكبرك ديديكى زمانلرك
مقدمه سى بسو اولوب هنوز انتهاسنه ايرشمش دگلر ده نهلر
اولور ده نهلر، ديه شام شريفده دملا عبدى افندى نابلسى دملا
احمد عصام الدين القزائى بو سوزلرى سويلدى.

۸ نچى سىياحت نامە

حج شريفان قېتىمغىز صوگندە يازيان ماحقات

رب يسر ولا نعر وتهم بالخير آمين.

معلوم اولەكە بوندىن مقدم طرفان سىياحتىزدن تارىخ جريدە جديده نامندە بر كىتابچە يازيب تومنىل حاجى نعمت الله افنديه توديعه ايتەش ايدىم او ذائده قرانلى شمس الدين افنديه ويروب طبع ونشر ايتەش ايدىلر، بوندىن صوگره فرغانه خانلرنىن باشلب ۱۳۱۴ نچى ھجرىيە قدر اولن وقايى مشتمل خمسه شرقى وتتمه نامندە بر توارىخچە يازيب مزبور تارىخچە حج سفرىنە چقدغىز ايل يازىلچى ياپونىيا وختاي توارىخى سلامت قايتوشمزه موقوف قالەش ايدى. شمدى اول موقوف تارىخچەمىزنى يازمق يادمزه توشوب ابتدا حج يولندە كورمىش احوالات وايشىلمىش اخبارات وايدىلمىش زيارتلىرى يازمق ايله تارشىخ وتزىين ايتەك مناسب كورلدى. ويوگا علاوه يوقارودە نامى سبقت ايدىن توارىخچەلرمىزنىڭ بعضا مەھل كچەش عبارەلرىنى وبعضا يچمل مختصرا يازلمىش حكايەلرىنى تفصيل وبيان قىلمق ايله كىتابچەمىز دغى بر نچە جزء وصحفى دن ەركب اولمق خدمتى ذمەمزه آكوب اهل قلم اولغىزنىڭ شكرانەسىنى مەھا امكن يرىنە كتورمك اتصاى املەز ودعا اميدە بر عملەز دور.

۱۳۱۴ نچى ھجرىيە ۲۵ نچى شعبان المعظم يوم شنبه، ميلادىيە ۱۸۹۷ نچى فېبرال ۱۵ نچى، ختايچە بادىغە طوركواكسوى خانىڭ ۲۳ نچى يلى ۲ نچى آياڭ ۲۶ نچى كونى ايدى. حاجى رمضان افندى وحاجى الهام تاشكەندى ايل اوچاڭلارمىز زيارت حرمىن الشرفين نيتىلە يولە چقدىق. ۲۰ نچى فېبرال پنچشنبە كون عيد فطرنى سەيدە اوقوب آندىن

۲۲ نچى فېبرال دە شنبە كون جوناب ۲۸ نچى فېبرال دە جمعه نمازىنى اومسكى مسچىندە اوتادك اوشبىر كون عصر دن مقدم وا كزالغە كلوب ۋاغونە اوتوردىق ۶ نچى مارط پنچشنبە كونى شوال ۱۴ ابدى ايرتە ساعت ۵۹ دە مسكوفى بلدە سەينە كلوب كىردىك اومسكى دن چقاندىن ۶ ساعت كم ۶ تاوالك دە مسكوفە كلدىك بوندى ايلكىنىسكى ۋارونقە يعنى داربازە قىرىندە، دىرژاۋاى پانبورىيە گە توشدىك، ناولىگى بر صوم يكرمه بش نىن، مسكوفدە بر ھفتە توروب پنچشنبە كون كىچى ۱۳ نچى مارط دە ساعت ۵۹ دە ۋا كزالدىن جوناب ايرتەسى جمعه كون سەيولمىن اسكى، بلدە سەنە كلدىك، بوندى كاسىم لىك خىر الله عبىدالله اوغلى بوفىت يعنى آش فزون تونار ايكىن مسكوفدىن بزمە كامشىدى بو ذات بىزلىرى قىيەت بەھا بالىق وانواع طعام ايله ضىافت قىلدى بوندى يارتى ساعت توقتادىق، آندىن كىتب ايرتەسى ۱۵ نچى مارط دە شنبە كون بعد از پيشىن ۋارشىاۋا شەرىنە كلوب كىركاۋسكى پىرىت مېستى يعنى جادە اورام دە ساكسونسكى غاستىننىتسە گە توشدىك، زاغرانىشنى بىلىتنى بو شورده آلدىق يورمىچى بولوب تور دغىز دە تاشكەندى يولداشەز خستەلنوب آغردى آنى تاشلب كىنالمىوب ۋارشىاۋا دە بر آى كامل يانوب قالدىق.

ۋارشىاۋا بلدە سەينىڭ بىيانى

ۋارشىاۋا حكومتى قەدىمە بر بىوك وكەنە دولت اولوب اھالىسىنە «پولونىيا» و صوگرە «پالاک» و «پولشە» دغى دىنلوب اسلام توارىخى وجغرافىيەلرنىدە «لە» قومى و «لەستان» مەلىكىنى دىيە بازارلار ۱۸۰۰ ميلادىيە حدودندە روسىيە وپروسىيە و آفستىرىيە دولتلىرى بىننىك مفاسمە اولندىق اياڭ زىسادە حصەسى روسىيە لو تصرفندە قالەش ايكىن چندان اطاعتلىرى اولمىوب اعادە حكومت و سرىستىت ادعاسىل نچە دفعە باش كوتارىپ روسىيە ايله قاتى محاربه ايتەشلىر، اخىرى ۱۸۶۴ تارىخندە نام قوتلرىنى بىدل ايدىك صونشدىلر ايسە دە روسىيە قەرا

وجبرا بتون بتون استيلا ايدب سر بستيت ادعالي ريني خاطر نسدن
چقار مشلر، شهرك اسمى قديمك «ؤارسووديا» ونام ديگرله «ماسووديا»
دخى ديرلر ايمش، «ؤيستول» نهري پالاكلر «ؤيسله» ديرلر
جنوبدن شماله آفارق بجر بالطيقه قوبار ديدبلر، ؤارشاؤاده متوطن
يعنى اوزندن اويلي جايلي مسلمانلر اولمسهده اجاره ايله استقامت
ايدن وسودا وسائر كسم ايله كلوب كيدن مسلمانلر دايى برار
پوزدن آز اولمبوب بعضا ايكي بوز وزياده دخى اولور ديو امامى
نقل ايلدى، بر اوى اجاره توتوب نماز جمعهنى اول اويده اوتارلر
ايكن امام دخى اول اويده تورمشدر. جمعه يه كلن جماعات اماملرينه
آز كوب ندر نذورلرينى ويروب امامتليك حقنى بو طرزده ادا
ايدرلر جمعه دن غيرى نمازنى هر كيم اوز خانه لرزه اوقورلر ديدى،
مذكور امام افندى ۱۸۵۵نچى ميلاديهده عسكريه خدمتنه آلتوب
غؤارد بيسكى پولوكده خدمت ايدب آخوندليك رتبه سنى حائز اولمش
سيف الدين حسن الدين وغللى سونا يوفى، نامنده بر موى سفيد دور
بو ذات عجب بر توغرى آدم اولوب بعضا كولنج وبعضا كويونج
سوزلريده وار، باب السين ده بياني كلور.

ؤارشاؤا شهرينى ايك اخير ضبط ايدن غراف پاشكايچ ديان
گنيرال ايدى، پاموتنگى بودور ديوب كته كوچه نك اورتنه يرنده
چويوندن يصاب اوستولگه اوتورتوب قويوش كوستردى، كوچه نك
باشنده نيكولاي كيفرك، اسلام جغرافيا لرنده نيكالاي كويپرنك يازلمش
بونك پاموتنگى بار اشكونك آلدنده، بو آدم يرنك كرويتنى تصديق
ايل ايله يرنك حركتنى تثبیت ايتمش ذات ايمش الله كره زمينى يعنى
يرنك شارينى نوتد رمش بيوك بر كرسيه اوتورتمش، بو ذات ۱۸۷۲ ميلاديهده
اوتمش، حركت ارضنك اثباتى غصوصنده قسيسين ورها بين اتفاله
مذكور كويپرنكى نك كفرنه فتوى ويروب اگر بو اعتقادندن
دونهز ايسه قتلنه مسارعت ايتمشلر ايكن كويپرنك ده قورقدغندن
كنسه يه كر بت توبه ايتمش ليكن انسان بر ايشك حقيقتنه اطلاع و آنى

جزما اعتقاد ايتدكن صوكره ظاهرده آندن دونمش كى كورنسهده
باطن ده تركى محال اولوب كويپرنك حركت ارض غصوصنده حجت لرينى
بيان ايدرك كتاب يازيب قالد رمش بو كتاب مزبور نك وفاتندن
صوكره استعمال ايديلوب الحاله هنه جمهور نصارى بونك مسلكنه
يعنى حركت ارض اوچون بونك مذهبنده دورلر كويپرنك نك كفريله
فتوى ويرن رها يين كتاب يوشعك اونونچى بابنده «قى يا شمس»
قولندن شمس نك سيرينه وارنك سكوننه استدلال ايدب ارضنك حركتيله
قائل اولوق منكر نص دور ديمشدر. بنا برين كويپرنكى توبه يه
تكليف ايتمشلر، بو واقعه بخاراء شريفده عبدالناصر قورصاوينى
اشعري مذهبندن دونه يه توبه ايتدركارى كى بر حال اولمشدر،
آوروپالى لر ارضنك حركتنى كويپرنكى ايشدوب حيران قالمشدر
نتعجه طالمشدر. اما بزم اهل اسلام مفسرلر نك اكثرى
رضنك كرويتنه قائل ايسه لرده حركتنه قائل اولمبوب
مع ما فيه ارضنك حركتنى فكر ايدنلر و آندن بحث ايدنلر واردور،
از جهله امام فخر رازى حضرتلرى تفسير كويرنده حركت ارضدن
كلام درميان ايتمش، اويله اولسه آوروپالى لر نك حركت ارضه اثبات
ادعاسى يعنى بو حقيقتنى بزلر تابق ديمسى يرنده دگلدر،
اولا ارضنك حركتنه لانسلم بر تقدير تسليم ينه اسلام كتابلرندن اوركانه مشلر
اوله، چونكه تفسير كبير كويپرنكى ۴۰۰ يال لر مقدم تصنيف
ايدلمش اولوب و آندن دخى صرف نظر، اگر مفسرين رحمهم الله
(ان تميد بكم) آيه كريمه سنده لا تقدير ايتمه سله ردى ارضنك حركتى
نص ايله استدلال ايدلور ديمك ادعاده اولنوردى، ودخى فقه كتابلر نك
ايضا حنه باقلد قده ارضنك شرقه حركتى ظاهر اولور كه، سير السياره
الى المشرق ديمش، ارضنك مشرقه سيرى اسرع اولدقن شمس
وقهر بزه غربه سير ايدر كورنور، بس اويله ايسه آوروپالى لر نك
علم هيئت توغروسنده دخى اسلام علمالرينه افتخار ايدر اورنى

قالمپور، بو ايسه انسانك استعمال دونه كونا بلرمزدن استفادە ايدالمپان
 هيچ شى قالمدغنه دايملر، فككاف بزه غخر ايدىر. ايدرسه خطا كيدىر.
 ۋارشاۋا نك بيوك كوچەسى نك بر باشندە ايك اخير كنانى
 آغستوفانسكى نك پاموتسكى چويوندىن بصامش غايت بيوك برستون
 اوستنه اونورتمش الذك قلع توتمش، بو كنان روسيه ايله قاتى صوقشەش
 ايسەدە باشە چقاميوب ۋارشاۋا كنانلىكى بونك الذك انقراضە ايرشمش دور
 ۋارشاۋا واليسى هنور كنان سويلنوب بزم باردغەز حيندە
 كنان ايمرتينسكى ديان آدم ايدى، كاها بزارلره چقب يورردى باشى
 ايللى لر چماسندە اوزون بويلى ايسرى جئەلى صاروشين كوركلى
 آدم ايكن، ۋيسلا صوى نك. كر پروك نك بويى: ۶۷۲ خطوه، عرضى
 ۲۵ خطوه دور، اورتادن آربه اوتار ايكى چيتدىن پيادە لر يورر،
 وهم كوپونك ايكى طرفندە چويوندىن بصالمش صو كنانى بار وتوبان
 طرفدە يئە بر كوپرك بار ايكى قاندور، اوستوندىن ۋاغون يورار
 آستندىن آربه يورار بو كوپروك كيك دگل او طرف بو طرفدىن
 نوبت ايله كىچارلر، كازارمە يعنى عسكر خانە وكرپس بو كوپروك نك
 باقندە دور.

وبركون پالاك پادشاهلر نك سراى صيفيه سنه يعنى يازلىق خانە سينه
 كردك شەزك صو طرفندە بولوناق ككالك چرام جايدە ايكن سراينك ايچنە پالاك
 پادشاهلردىن نچەلرى نك تصويرى ورسەنى توشورلەش و بر بولمە سنە
 حضرت يعقوب عليه السلامك رسمنى توشورمش اوغسلانلرى حضرت
 يوسف عليه السلامه خيانت ادب كلوب ايشتىردككە باشنى ايگوب
 غمكىن حالندە، اوتوردىغنى كوسترمش و حضرت سليمان عليه السلامك
 دغى صورتى نقش قىلەش، بو سرايى ابتدا بنا ايدىن كنان كازميروف
 ۋيليكنى ديان ذات اولوب بعدە، استفان باتورى، ثالث يانسويتسكى
 رابع، زىكزموث خامس، اخيرغى كنان آغوستوسەنوس، جەلەسى
 بو سرايدە اونمەش لر. بونلرى بزه كوستران بر ياش يكت ايدى آنك
 ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى تەسەر ۋە قوليازما لار نامبىرى
www.uyghurkitap.com

قالدى، ايكنچى جايدە وزرارك مجعە، دارالندوه يعنى مشوره خانە
 پالارمينت سرايى بار ايكن آكا كردك بوندە برفارت روس باشى
 يتەش لردن تجاوز ايتەش بلكە سكسانلره يتەش، بزلره ديدىكە بو
 خانەدە وزرالردن كوب آدملر اونمەش ۋارشاۋا روسيه ايلنە كچنكدىن
 برلى اوچ پادشاهنى بورادە ضيافت ايتدم شەدى دورتنچى پادشاهە
 منتظرم ديوب يئە بر قاچ يسل حياتدىن اميد ايدىر، ظنەدە شول
 يلدن قالغانلر اولگانلر غايت فنا ايدى، سابق پادشاه سرايندە
 بر استول كوردك صاف كەوشدىن ايدى قەدىمە استنبول سلطانلردىن
 ھدىە كامش ايتەش، و بر استول دغى كوردك يغاچدىن ايدى وزنى
 خيلى آغر وزمىن كوردى، اما بهاسنى وزنى برابرى دغى آرتوغراق
 قىلپ افراط سويلدى عقلدىن بعيد ايسەدە ديدكىنى يازاليم، آلتەش
 آلتى مڭ صوم ديدى حاجى رمضان افندى آلتى مڭ صوم دور
 ديدى ايسەدە يكت سوزندە اصرار ايدى من بلەميوب سويلەمپورم
 ديدى، العھدە على الراوى، كەوش اوستول نە بها تورار ديدم آنك
 اولچەسى معلومدر ديدى يعنى كەوش بهاسى پوط عسابى ايله اولور
 ديمك مراد ايدى، اما يغاچ اوستولنك قيمتى ايشتىكدىن صوكرە،
 دقتلە باقوب كوردك بزلره قالسە آلتەش صومدە آزلىق قىلەز دىنلور
 مگر اويلە ظن ايتدىكە پادشاهلره بر نسنە منظور اولورسە عددن
 برون انعام ايتەك ادبلردىن اولمەلە بر آدم كمال دقتلە ھنرىنى
 صرف ايدى اعلى يغاچدىن يصاب كنوروب تقديم يعنى تارتىق قىلەش
 آلتەش يتەش مڭ انعام ايتەش اولور آنى بها ديمەش لار اولە.
 سراينك آلدندە باغچە وكول و خوشلر وار كول يقاسندە آق
 وقرە حق كو، آق قوشلرى يوروبدر طرفەزدە آق فونك آغى اولوردى
 فەسنى بوندە كوردك، و باغچە ليق نك ايچندە فديم كنانلر وقتندە
 يصالەش اويون خانەلر وار ايكن خرابە يوز توتەش فقط يغاچلرى قالەش.
 و بو شەزك عجايبات لردىن برى دە، غالقوفە عجايب خانە سېدىر،
 شول سنە غنوارنەسە تمام بولوب تصويرىنى كوسترە باشلەش كيرن

آدمدن فرق بش نين آلور سېكز بورچا كلې ايكي قات اوي دور
 يوفارويه چىقدىن صوگره كىنك بىر رشتىكه ايچىندە نوررسن، اطرافه
 نظر قىلساڭ تىخىنى يوز اللى ايكي يوز چاقىم يرانده بىر تاغ
 كورنور اوستى آپىاق قار آنك بىرى توباننده بىر تاغ كورنور
 يىكى قار كىتب صايلرى قارلى قىرلىرى قره كورنور آنك تومانى يعنى
 دامىندە ايتا كىندە قار تمام كىمش آپرىل آيلرى مثالندە هر يردن
 سولار آققان كوك چىرملر كورنە باشلاغان درختلر فندقلاغان
 بىر يردە هوا صافى كون نوشوب توروبىر، وىر جايدە بولوط ويغىمور
 ياققان كورنور تاغنىڭ ايتا كىندە بىر يغاچلىق تىران صاى بيوك اوزان
 صو آقار آندن بىرى هر اطرافه كىدن بيوك كىنە بوللر وىر چانئە
 عىدا كان قويه نوره قويلر ونچە جايدە بلند كىنە قىمە زىيارتلىر
 ئاركة توكلار كىنە نويه بىرلن ايشاك بىرلن بارغان زاىر وپياده زوللر
 كورنە دور. بعضى يورگان بعضى لىر اوتورغان كىبى، وىر طرفە بيوك
 بىر جامبول قورغان كورنور، وىر چا كلرنە سىر خانە بالغون چاردانلىرى
 وار، وىر طرف پستلىك بىنە بىر سور وار بونىڭ داربازەسى
 آلدندە بازار بقال، نانواى، قاربوز، قاغون صانقانلر وسىباتى كوتاركانلر
 كورنور وىر عرض كىبىر اطرافندە آدملىر صو آلقان بعضى لىر كىر
 چىمارشىر چايقاغان وىر تىپەلىك جاينىڭ يولندە آدملىر بىرى يوقاى
 بىرى توبان يوروب يوللر صغشەمىوب بعضى نىڭ تويەسى يىقلىپ
 يوكارىنى بوشاتقان وبعضى نىڭ ايشا كى لاىغە بانقان كوتارىپ تورغوزوب
 يانتقان كورنور. وىنە نىڭ بىر طرفندە بىر فرقه عىسكر مسلح اللرنندە
 آيبالته نايىزە توتقان وعىسكرنىڭ بىر طرفندە بىر طوب آدملىر تورغان كورنور،
 ايڭ آلدندە اورتە بويلى حىسىم صفالى قاش كروچ بىر آدم ايكي
 قولى بىلندە كەرىنى توتوب آنىڭ آلدندە بىر بىشل چىپانلى اللندە
 عىصاسى وار اوزون بويلى آرىق جىئەلى نىفى بىر ذات مىذكور
 كەرىلى آدمە خطاب قىلمش كىبى تورر، بو جمعيت نىڭ آلدندە ايكي
 بيوك ستون باغانە تىكلەش آڭا ايكي بالانچاق آدمنى زىجرلىب باغلب

قويمشلىر وىو ايكي ستون اورتاسندە صاروبە مائل آنى يوزلى سىراك
 سقاللى بىر ذات بىلندىن قىوسندە سترە بىلندە چىسى بار يوفاروسى
 بالانچاق باشى يوزى قان بىندە آقەش كوزى آسمانە تىكلب مناچات
 قىلور كىبى تورمش، آرفە طرفندە بوغان يىغاچدىن بصامش
 «خاچ» يانتقوزوب قويمشلىر، وايكى طرفەزە بافساق ايكي بلند تاغ
 بيوك سىنكىر تاش يار تاش توبانمەزە قراساق تىغلىرىڭ آستى كەف
 غار كورنور، توردغىز بىر نىڭ هواسى اول بهار بىر تاغلى جاىە بعضى
 كوكال صاىە كىرر ايسىڭ آندن بىر تورلى خوشبوى ايسى كلور
 شونىڭ مىثالى بو جاينىڭ دە ايسى بويى هواسى كانە كىنە يىكى تاغ ايچىندە
 تورركىبى بىلررسن، اما باصقان بىر نىڭ تاقنە اوستونە توررسن تماشايە كلن
 نە قدر خلاىق بار بىر داوش اواز چقارغان آدم بولمىزسن جەلەسى
 فسلىداشوب آقرون آقرون سويلشور كوب كىشى لرنىڭ فولندە بىر
 كىتابچە بار آنى اوقور آلدندە غى عجايىبات لره باقار بويە تماشانا
 خانە دور. رىقىمىز ملا سونايوفنە دىدىمكە صوراكىز بو تورانلر وىو
 باغلانانلر كەلردور دىدىكە بىرىسى سوبلىدى بو جمعيت يهودىلردور
 حضرت عىسى بى دارە آسماغە جمع اولمشلىر شول ايامدە كى حاللردىر
 بو كورنەش تاغ ودىرەلر وسائر كورنەش تپە و تىكىس بىرلر كلىسى
 قىدىس شريف ونواچىسى نىڭ رسىمى وپلان دور. وىو كورنەش كەرىلى
 آدم او زماندە غى يهودىلرنىڭ پادشاهى هىرودوس و آنندە توران عىصالى
 عرىف يهودىلرنىڭ علماسى اولوب بونلرنىڭ كلىسى حضرت عىسى نىڭ قىتلنە
 سعاىە قىلورلر دىدى. بىلدىك كە او جايدە توران آدملىرنىڭ فسلىداپ
 آقرىن سوبلىشىدىكى حضرت عىسى نىڭ حضورندە اولدىقن او ذاتىڭ
 حرمتىنى صاقلب اىمش. صوگرە قىدىس شرىفە واردغىزدە كوردىك كە
 غالىغوفەدە مشاهدە اىدىلن اراضى و جبال واودىە قلغە وبلدە عىبن
 بودور. مكر غالىغوفە ترسىمىندە او زمان بوش بىرلر بو كوندە عمارات
 بولمش او كوندە عمارتلى جاىلر بو كوندە خالى قالمش بوللر وىرلر
 بىاغى كوردىكەز بىعنە توروبىر. بو تصوير ونرسىمى جىل زىتانىڭ

یوفاری تاغ طرفندن شام طرف ناغه نظر قیلمشده آندن نوشورمش اوله. غالفوفده کوریلن تیران صای دیدکمز لوط کولینه تامان اوزانمش بر بیوک دیره ایکی صحرای تیه بو دیره ننگ وراسی دور دیدیلر. غالفوفده سواله جواب ویرن روس می پالاک می مذکور عهزلی آدمی یهودیلرنک پادشاهی هیروودوس دیسه سویلدی اما حضرت عیسی علیه السلامی قتل بیوران «پیلاطوس» و حضور ننده عضا ایله توران یهودیلرنک کاهن اعظم یعنی شیخ اکبرلری اولن «قیافا» اولمق کرک زبیرا قتلنه فتوی ویرن «قیافا» وحکم ایسین «پیلاطوس» اولدغنده انا جیل اربعه متفق لردور. و ابرتهسی کون شول اوی ننگ آستونقی بولمه سینه توشوب حاجی رمضان ایکیمز تماشای قیلدق ایلیکتريک ماشینه سی وار ایکن چرخ ننگ حرکتنه کوز اهلشیمبور بر دقیقه ده مگ ایکی یوز ایلانور دیدیلر.

بعض تیمورلرندن چاقمق کی چاقیلوب اوت چقار حرکتی غایت سریع اولدغیل برابر مهیب و قورقنچلی دور که اکر چرخ ننگ بر برینه کیومک ایناکی ایلتور بولسه یومارلپ آلیب کیتب هلاک قیلماغی مقرر دور. بو ماشینه شهر ننگ طشره سنداغی الوغ ماشینه دن بر شعبه اولوب آننگ قوتی ایله ایلانور دیدی. ویر کون بر مطبعه یه کرک بیرلین دن یگی کلمش ایمش غرته باصوب ساعتک آلتی مگ چقار دیدیلر لعل توغریدر. بر طرفنده جیوب اویوب قویمش کاغذ او کاغذ بر جانبندن ماشینه یه کرور کوز یوموب آچقونچه باصیلوب بوکلنوب بر طرفه آتیلوب چقار بر آدم آلیب زنبیله قویسانچه بنه اون یکرمی بردن چقب قالور صانامق ممکن دکل. و بو شهر ننگ باغ باغچه بازار بقال کنه کنه خارداک یعنی مغازین لری ننگ حد حسابی یوق خصوصاً ساکسونسکی صادننگ جوارنده اولن بازار غایت از دخاملیک دور. ^{بویوک چاده لرد} اولن دکانلر کیچه سی ساعت اوننه قدر آچیق ^{تورور کوچه لرد} و پانوس یعنی فنار ایله کوندز کیی اولور. بعض مبلج دکانلر بار ای نسنه آلورسن بها ۲۰ تین زیاده

کم سودالاشهقی اولمز. و بو شهرده اسلام زمانه سنندن قالقان بر مناره وار قریب خانلری استعلاسنده اولمق کرک پیشق خشتدن صالحنمش مآذنه محلندن یوفاروسی یغاچدن اما اذان ایتمک اوچون یصالحش اولسه کرک زبیرا مآذنه سی مسجد مآذنه سی کیی دگل، فقط باشنه آی قویوب اسلام علامتی دیسه یاپمش اوله. ایلانوب چقلور سیکسان باچقچ هر باچقچ بر چارکدن تاقنه سی ایله بش بیرشوکدر. باچقچغه یاقتی توشماک اوچون یوفارو وتوباننده ترزهلری وار، و بر کون پالاک لرننگ کنیسه سینه کرک ایچی تمثال و صورت لری ایله مملودور و طولودور. ایشوکدین کرگاچده چولماکده صو بار قول لری نی آکا باطروب بعده باروب صورته باش قویارلر نه وقت وارلسه کنیسه ده عبادت قیلن لری بولنور وقت معین یوق شیکلی وهمه روس کنیسه سی کیی توجه لری بر جانبه اولمبوب هر یاقچه قراب صالحنمش وهم سجده لریده نه طرفه صورت وار او طرفه قراب باش اوررلر. و بعض کنیسه لرنده نغمه و موزیک برلن قوشولشوب اواز بلند ایله اوقوغانلریده کورندی. پالاک اهالیسی کلا قتولیک مذهبه دیدیلر. و پالاک خلقتدن مسلمان جماعه سی دخی وار ایکن. امام آخوند سونایق ننگ اهلیه سی و ارشاددن بش یوز چاقریم برده و ییلنی قلعه سنک مسلمان پالاک ننگ قزیدور اصل لسانلری پالا کچه اولوب مزبوره خاتون روسچده یغشی سویلبور مسلمانچه ده تکلم ایدر آغرراقدر. و ییلنی بلکسی فربنده صورتک تئار دیوب بر مسلمان اولی بار دیرلر. قدیمده قزان تئارلرنده می یا که قریب تئارلرنده می بر آدم باروب دورت خاتون آلوب هر برن دین اونار اوغول طوغوب بو کونک بر نچه یوز خانه بولمش ایسه ده اولگی عدد ایله هنوز صورتک تئار یعنی فرق تئار دیه سویلتور.

۱۵نجی ذوالقعه ده ۵نجی آپریل ایدی یهودیلر صومعه سینه باردق شام وقتنه قریب ایدی آدمار جمع اولمشلر صوردمکه بزلرننگ وقت عبادتهز اذان ایله معلوم اولور نصاری ناقوس ایله اعلام ایدر

سزلرنڭ عبادت وفتكزه علامت نه دور ديدكده كونڭ طلوعى وغروبى علامت وقت عبادتمزدور كونه ايكى وقت، وبيرام كونلرنده اوچ وقت عبادتمز اولور ديه جواب وبردى. لىكن بونلرنڭ وقت عبادتلىرى «بورى» يعنى سرنای ايله اعلان اينلنمك لازم اولديغى نورات شريفڭ باب اعدادنده بيان اولنمش ايكن بوراسى صورالمدى نهدن ترك ايدلمش صومعه سيك غايبت بلند وگوزل صالتمش توبانك ايرلر، سونده رده خانونلر، و محراب توغروسنده اولن سونده رده مكتب بالالر وار ايدى. محرابى جنوب دور. كوهن يعنى رهبانلرى محرابده اوچ دورت آدم كورندى. انار اواز ايله بر آز اوقودقدن صوكره همسه جماعت النده هفتيك قدر كتابلىرى وار آڭا قراب شير شير اوفورلر. سونده رده بالالر اواز بلند ايله آمين آمين ديه چاغورلر. سجده قىلدقلىرى كورنمادى سجده قىلورغه اورون هم يوق جماعت بار چه سى كنفى ساكى اوستونده اونورمشر آلديلرنده كتاب قوبيه نورغان اوستوللرى وار رهبانلرى اوفالى كيوم كيمشلىرى لىكن تورانڭ تعيينى قدر دگلدر.

و بر كون حيوانات تماشى سنده باردق هر تورلى جانوار موجود ايدى. چله دن برى: نروماد، يعنى ايركاك اورغاچى ايكى آرسلان، ايركاكى اويوقلب تنچ باتور مادەسى رشتكه ايچنك آرى بىرى يورر بر وقت ايكاسى واردى ايركاك آرسلاننى توتوب آغزىنى آچدى باشىنى آغزىنه صوقدى بوغارينه چه واريب باشى كورنمىوب كندى بر آزدن باشنى تارتىب رشتكه دن چقدىغى ايله آرسلانك «واره» قىلب تيمورنى تشلادى ايكاسيده اشوكنى محكم ياپدى. آرسلانڭ چشه سینه نسبة آغزىنڭ كنه ليكى عجيب كورندى.

پالاكارنڭ معبد خانه سنى «كاستول» دىرلر. نمسه كنيسه سنى «كاليينسكى» دىرلر «لتيرانسكى» دخى ديورلر. نمسه كنيسه سینه «كرامدىق» ملا سونابونڭ آيتوى بويىنچه. آنلرده صورت وتمثال يوقدر

ديدى. پالاك لسانى روسيه يه باشقه دور. بزلر چه «آبظى» «افندى» ياخود كناز توره ديه چك محلمه ايرلرينه «پان» خانونلرينه «پانه» ديارلر. قضافده متكبر كمسه لرى «پاك» ديهك بوندىن ماخوذ ايمشكه كنه ليكدن بيوك لىكدن كنايه دور.

۱۳نچى آبر يلدە بىكشنبه كون وقت عصرده عباس افنديه واريب توردق واكرالك بوفيت يعنى آش فزون توتان لر مسلماندن اولوب سابق سيمولينسكى واكرالنده خيرالله افندينڭ بوفيتندن بر شعبه ايمش.

۱۳نچى آبر يلدە بىكشنبه كون وقت عصرده عباس افنديه واريب يولقدق بو ذاتى فرانسوس زوجه سى نڭ نكاغى خصوصك امام سونايوف ايله مكالمه سى اولديغىنى ايشوب غزته لرده يازيلن عباس فرانسوى اولمق ظنيله استامش ايدىك. زالانوى اوليتسه ۳۶نچى نومر خانده تابدق، ملا سونايوف ايله تانشوب فرانسوز قزى نرده ديه سوزلشوب آنى پاريزده براقديم ديدكدن صوكره سونايوف اوز سر كدشته سنى يعنى آخونلقدن معزول اولديغىنى سويليوب بر خيلى وقت اوندى بعده نوبت بزلره يتدى. افندىم بزلر بو شهره كلكمهز بر آى بولدى جنابكزى بونده ديوب شمدى بلدك كورمك آرزوسيله كلكدك اصل وطنكز نردن اولور ديديم. شرواندنم ديدى قسانسى مذهبى سز ديديم. شروانده حنفى شافعى ايكى مذهب وار بزلر حنفى مز ديدى. نسبتكز كه وارر ديدم، عباس ماميدوف ديورلر ديدى. عزته لرده كورلمش فرانسوى دگلمى سز ديدكده: آنى بلميورم ديديسه ده تبسم نما جواب ويردكدن وهم فرانسوس زوجه سى قرينه سندن او ذات اولديغى بلندى. افندىم بزلر سياحت نيتيله چقه شدىك سفر احوالى بر آز بيان قىلسا كز ديدكك: فرانسوز لسانى بلورمبسز ديدى بلمازمز ديدك. نل بلمدكدن صوكره سياحتك لذتى اولمز فقيرده خيلى مملكت گيزدم اما كندم نل بلمز ايسمده ناشمده فرانسوز ترجمانم اولدقدن بيكده كيفى سز اولمديم ديه محبوبه سندن كنايه ايلدى. روس زبانى بلورسه كزده انتهاسى اوشبو وارشاودور بوندىن صوكره اشلمز اما

فرانسوز زبانی هر مملکت ده ايشه برار دیدی. قايو شهر وقایسی مملکت لر کورمک که آرزو یور دیدکده روسیه مملکتکده بر کوراچک شهر بو ایلی بونی کورمک سوزلر انواع اشیا و بازار ایله دوزانهش باغ باغچه ازهار کل زار ایله بزانهش بر بلده معروفه دور دیدی. حاجی رمضان افندی مقابیل قیلپ وارشاوده کوریلن گل لر بزم تاغ و صحرا لر مزده طولودور دیدی. آنلر ایسه خلقی بونلر صنعی دور ديه جواب و بردی. بعده دیدیکه اسلام شهر لر نده کورمک استین استنبولی کورسون جوامع و مساجد و لیمان و جمعیت اهل ایمان ایله هیچ بر مملکت و شهر آکا معادل اولمز. ثانی کوراچک بلده «پیرلین» دور ثالث «وینا» شهری وجه دن زیاده «پاریژ» بلده سیدر دیدی. «لوندن» نچو کدر دیدیکده: آنده واریب وقتگز خوش اولمز. اول هواسی پست خارچدن واران البته خسته اولور. ثانی اهالیسی غایت متکبر بو نسنهیی ایکی صوراب بولمز صورادغکا تیزده جواب ویرمز بویزه بر انسانیتسز خلقدر. ثالث ماء کولات زیاده قیمت قسطایک مجرد آنچه صرفی دور ایگ کم غراجات ایله بر کشی تا ولیک ده بش روبله سز کون کیچورالمز دیدی. او عین ده نماز شام وقتی فریب بولدی اوزیده بی یاقه بر مق میکان ایچکاریدن خبر چقب کوکلی ده آلاک بولا باشلدی بزلرده کتیه حرکت ایتدک. افندم سوزلر ایله هه صحبت اولور ایدییم. ایسکاریدن بلمدم تاگ وتار وقتده ملاقات اولدی دیدی. بونده نه کسب ونه ایش ایله توررسز دیدکده: تاش کومر شرکنمز وار وکیلام و بفاک مال و بونیک امثالی اشیا لر ایله اشغالمز وار ديه بر نچه عدد یغشی کیلام لر چقاریب کوستردی. ساکن اولدیغی خانه سی بونک پولاط اولدندن بو اوبوگز اجاره سی نه قدر دیدیم. بر آشخانه ایله دورت بوله اوی یلغ یتی یوز سوم دیدی «ویناده» نه یره نوبارمز دیدکده: «هوتیل لوسینانغه» توشگزار ديه آذریس یازیب بوردی. هوتیل دیمک غاستینتسه دیمکدر. اوشبو صحبت ایله اسانلشوب امتلشوب چقدق ایرته سی کون وینا طرفنه

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

بوللاندق. فرانسوز خاتوننی پاریژده فالدریب حالا بر متوفی گینرالک خاتونی ایله تورمش ایکن مزبورنهک ابرندن آلتی مک سوم وظیفه سی وار ایش، عباس افندی هرچه کورمیه ذوق و اشتیاق ایله آرزو تورغان آدم اولوب قیافتی کورکام حسنی نوری اورته بویلی فوگر قزل یوزلی قاره سقاللی قاره قاشلی بیوک باشلی قاره ساچلی تولوق بدنلی اولدیغی ایله برابر سوزده فصاحتی انسانک هوسنی جلب ایدر ذات اولوب کلامنی جمله جمله ایدب غایت شرین ادا ایدر ایکن بورونراق خبردار اولمبوب وارش کیلوش قیلدغمه او کوندک. بزم طرفه نه برهچه واردگز دیدکده کلسپی دیکزنیدن او جانبه اوتدیم خدا نصیب ایتسه ترکستان ولایتنه سیاحت ایتمک کوکلمه واردیدی. انتهای کلاممز بو اولوب قایتوب نماز شامنی اویده اوتادک. غزته لرده یازیلن ترکستانی فرانسهوی دیسان سوزلرینی ستر ایتدی ایسه ده فرانسوی ایدکنده اشتباه قالمدی.

وارشاوده مجموعی نفوس دفتر حسابی ایله ۷۵۶,۴۳۶ جان اولوب بونک ۲۶۲,۸۲۱ جان یهودی، ۱۰۰ مک مقداری خرستیان مذهبنک باقیسی يتولیک دور. بر یوز واحیانا ایکی اوچ یوز مسلمانلردن کلوب کیدن اولور دیدیلر. شهرنک جسامتی بو قدر نفوسی مشتمل اولمز کبی کورنور ایسه ده کالیندارده بویله دور ديه جواب ویردیله. خبراره کوره روسیه تصرفنده اولن پالاک جنسی مجموعی بش ملیون وزیاده تخمین قیلنور دیدیلر.

عباس افندیه ملاقاتک ایرته سی آپریل ۱۴ نچی دوشنبه کون ذوالقعهه آبی ۲۴ ایدی اویله نمازینی واکزالده اوقوب ساعت بر یاریمده واغونغه اوتوردق وارشاودن «وینا» یسه جونادک کیچه سی ساعت توفرده روسیه و آوستریه حدودی اولن غرانیته استانسه سینه کلوب توشدک آنده بر تا ولیک نوقتاب ۱۵ نچی آپریلک کیچ ساعت اونده آوستریا واغوننه اوتوردق. ۱۶ نچی آپریده چهارشنبه کون ایرته ساعت یتی ده.

ۋینا شەھىرى ويانه دىرلر

ۋىنا بىلدەسىنە كلوب ھېناس افندى نىڭ ايتوى بويىنچە. ھوتىل لوسىيان نىڭ ۱۹۴۱ نچى نومرەسىنە توشىك تاولىك اوج كىشى بە ايسكى صوم اون تىن اسلام توارىغىندە « بىچ » دىيە يازىلن بىلدە بودورگە اوستريە نىڭ پاي تىغىنى دور، ھالىسى نىمىسە نامىك سويلنوب، لىسە دخى دىورلر خېلى عظيم ويىوك بىھردور، بو تارىغىدن اون يل مقدم اون آلمى چاست اولارقى بر مليون اوج يوز مىڭ نفوس حساب فىلىشلىر ايكىن حالا اون نۇقىز چاست اولوب تخمينا بر مليون بش يوز مىڭ نفوسە بالغ بولسە كرك دىوب ھر اون يىلدە بر مرتبە حساب آلنور كىلەسى سنە يىنە حساب پلى دور دىدىلر، ۋىنايە كىلدىمىز ايله ھېناس افندى دىدىكى كىي روس زىيانى ايشلىمىوب قالدى روسچە بىلن بر ترجمان آلەرق بازارە چىدىق يھودى قصابدىن ايت ماى تخم آلىب قايتىدىق، نىمىسە ھالىسى فوگر صارى بىننە برىكلى يعنى روس كىي صارى دىگل ترك كىي فوگر دىگل فوى كوزلى مقتصد بوزىلدورلر ترك كىي ابرى دە دىگل انگلىز كىي اوفاق دىگل قامتە اعتدال اوزرە اولوب قىياقتە پالاك ھالىسىنە اوخشار ظن ايدرم جنسىتى دە وار. بازاردىن قايتىدىقن صوگرە ترجمان ايله تىغرى ترك كوئىلنە كىندىك بىوك وپلند پولاطدە تورر ايكىن كاتىي پاسپورنەزى ياسازىپ بوقارىدە كوئىلغە امضا ايتىردى توشدى فرىكچە فول قويمىش كوئىلنىڭ اوزىنى كورامدىق، بعدە اىھىر اطورنىڭ، بوركنە، باردق بوروك « اريك » يعنى دىيارىس دىمەك ايمىش. بىز چە اوردا وپادشە سرايى دىرز. آندىن پارلامىنت خانەيە واردق دورقى داروازەلى كرىپس منزىلەسندە بنا فىلمىش غايت گوزل بىمامش. پارلامىنت « دارالندوھ » يعنى مشورت خانە ومصلحت اوبى دىمكىر. آندىن قايتوشمىز دە بر باغچەيە تصادق ايتىدىك فصل عصر ايدى ھالى سىردە ايكىن خاتون قىز بالاچقا جمع اولمشلر بر چىتىدىن يوروب وار مىشدىك بىزلى كوروب چولداشوب يوكوروشدىلر قوللرىنى

ھاپالاب كولو شوب مزاقلىب اوزلرنچە غايت تەسخىز ايتدىلر كە بىزلىك نىڭ البسە مز آنلرنىڭ نظرنە موافق دىگل ايمىش دە عىمبلى بولمىش، اىچىندە كىشى لىرىدە وار بالالارە فوبوگىز دىھىورلر برگە يوكوروشورلر آرقامزدىن توفراق ساچوب كىساكلر آنوب بىلگىن پوخلرىنى بىوب قالدىلر بىزلى يوروب كىندىك، باقنىڭ اكر آسىيانىڭ اسلام شورلرنە ياخود پىن وختاى اولسكالرنىدە بويىلە بر نامەقوللىك كوراسە بى نظام بى ترتيب خلق آھەقى خلق بى عقل خلق آدم كورمىگان مەلىكت يورمىگان ھىچ نرسە بىلگىن اوزلرنىن باشقىنى انسان دىب فھم قىلەمىن دىيە جەمىع عىمبلى آسىيالويە قويلرلر ايدى، اوروپانىڭ بىوك بر بىلەسى وپاى تىخت اىھىر اطور اولن شەھىردە بويىلە ھىماقت كىي شىلر كورلدى، ايام حاضر دە خدا اوروپالى لرغە اقبال و آبروى وىرمىشە جەمىع كارى توغرى اولمش اقبالى ادبارە منقلب اولورسە او زمان آدملىر دىرلر كە بو افعال و اطوارلرى بو اخلاق و افكارلرى ايله نە طرىقە انسان صىفنى كرمىش و نچوك عىومت قىلەش نە يول ايله بورت توتە بىلەش دىيە چە كارلرى كوبر فقط بو كونە دىنلەز. اما دىنلە چىك زمانىدە اولور. مسكوفى كوچەسىنە دخى بويىلە بر حال كىچەشىدىكە اودە بزم البسە مەز تل اوزاتمىشىدى ۋارشاۋادە غىزەلرە يازىپ بىزلى تەعيب ايتدىلر امام سونايوفنى بىزە اختلاطدن منغە چالشەمشلر كە اويىلە وھشى آدملىر ايله يورمىك سىزە بىرلىمىز دىمىش، حاصل اوزلرنچە جەمىع كارلرى دنيا و آخرتە توغرى اولمشە اغيارىك كلىسى خطابە كىتەش ايمىش آنلرنىڭ اخلاق و البسەسى ايله اسلام استىنجا ايدىرمى انسان اوز طرىقىدىن يازىپ غىبرى بولە كىدىرمى، تەسخىز ايدىلر كوڭ مىخورد قالدى، خدا بىزلى مقصد مەزە آلىب واردى، بعدە نومرە مەزە قايتوب ترجمانە خدمت حقنى وىردىك ساعىتە بر « كولىر » آلور ايكىن، كولىر غولىدىن ھم دىورلر، يوز غرايتسە اولور بر غرايتسە اوج چىت كاپىكە توغرى كلور بو حساب ايله كولىر دىدىكارى يتەش بىش نىن ايله سىكسان تىن آرالغىندە اولور آندىن ترامۋاى يعنى كونىكە آرباسىنە اوتوروب بر نچە كوچەلرنى يوروب كوردى ھر

یرده بورونغی اونگان هادر وملتنه خدمت اینگان نادر آدمارنک پاموتینکی کوردی آرتوق سیر ونماشایه فرصتمز اولمدی، بوشهرده باشقه اردن زیاده کوزگه نوشکان آت لری وتاوق تخمی یعنی یومرفه سی وبعده ایت لری ایدی، تاوقنی کورمسکده تخمنه نظراً بو یرمز تاوقنه ایکی بولسه کرک، ایت لری نی کوچه ده رازنوشچکار آریهغه یکب یورمشلر اوزینه مناسب آریه اوزینه موافق خاموت اشلپه سی بار آت لری، ایت لری غایب ضوردور، عسکری کلسی کویک کیمیشلر آرتوق مهابتلی کورنمادی، بو شهرده اون بش ساعت توقتاب کیچه سی ساعت اونده بوده پیش ویبلغراد طرفنه جونادک، ایت لری پنچشنبه کون ۱۷نچی آپریل ایت لری ساعت بتی یارم.

بوده پیش بلده سی

بوده پیش شهرینه کلدیك بچار فرالی نك پای نخنی ایش بونك صوی دونای نهرینه قویار ایکن عظیم کوپریسی بار، بو شهرده پریساتکه بولدی و اغوغه آلماشندق بونده فابریك زابوت کوبدر دیدیلر. بو بچار قومی آفستریایه تابع ایسه ده کنزالیک اوزلرندن ایش بوده پیشده بر ساعت مقداری توقف قیلندی اطرافنده دومبه بغدادی کوز ایگونی باش چقارمش چونچقه اورولمش اوزوم صالحم سالغان بهار ایگونی بر قاراش اوسکان وبعض یرده قوش هیداب یر یرتوب یورکانلریده کورندی، آندن بوروب ساعت بشه وقت عصر ایدی دونای کوپرندن کیچوب تاغ آستونده تیشکان بولدن اوچ (۳) دئیقه ده اوندک، اورال تاغندن کتدکدن صوگره کورگان تاغوز بودور بالقان تاغی نك ابتداسی ایکن، واردین اسمنده بیوک بر شهر بار بو شهر فستریا ایله بچار قرالنه مشترک ایش بعده بر تیشکان دورت دئیقه کیچدک نماز شامک اخیر وقتلرنده ساعت

تولاد کورویسی
www.ewrat.org
سیکن یاریم ایدی
www.ayg.kitap.com

بیلغراد بلده سی

بیلغراد بلده سیننه کلوب واکزالقه توشدک بو شهر صاوا صوینک دونای ایله قوشلقان مصبنده بر شهر عظیم ایکن، سلطان سلیمان ابن سلطان سلیم خان ایامندن بویاق عثمانلی حکومتنه تابع توروب ۱۲۹۴نچی هجریه بحاربه سنده روسیه نك امدادی ایله مستقل بر کارول اولمشدر، صریبه یاخود صریبه حکومتی دیدکاری وتوار یسخ لرده افلاق بغدادن اهالیسی دیه یازیلن اقوام بونلردور، بزلرنک پاسپورطه زنی کوروب روسیه تبعه سی اولدغوزدن واکزالده یغشی رعایه قیلب نه کرک ونه خدمتگزر وار دیه صوراب توردیلر پاسپورته زنی قید اوچون اوچ فرانق آلمشیدی فایتاروب ویردی، بو شهره کیچ کلوب کیچه سی جوناب کتدکوزدن نه بازار ونه باشقه بر شی کورامدک ایت لری جمعه کون ۱۸نچی آپریل ساعت سبکزده «پروت» فلهه سیننه کلدی صریبه حدودی بونده تمام بولدی بلغاریه حدودنه کوردک پرونده پاسپورت لرمزی کوردی، آندن کیتب ساعت توفزده بلغارسکی سرغورد دیان شهره کلدی کومروک که کوردک لکن اشبالرمزی کورمه یی آندن کیتب بر نچه تیشکان کیسکان تاغلارنی کیچوب کوب یرلرگه چه تاغ آراسی ایله کتدک، بو تاغلرک بولنی «دیرغامانسکی پریخود» دیرلر ایکن بیلغراددن اویاق کورونگان تاغلر نك کلسی قوجه بالقان اسمنده اولوب بیوکلیکده بیك بلند دگلسه ده خیلی جسامتلی کیکش تاغدر، قوی، صیرغایت کوب کورندی، هیچ بر صاری ودیره قویدن صغردن قوروق ایمس، صغرلری آپساق هیچ باشقه توسلی صیر کورامدق مگر بعضی لرك باشنده غنه صاری وقزه سی بار، آندن شو جمعه کون ساعت اون بر یاریمده یعنی قیام وقتنی ایدی.

صوفیه بلدهسینه کلدک بو شهر بلغاریه کارولی ننگ پای تختی دور بونده و اغون ساعت یاریم توقتادی لکن توشمدک بورادن استنبول اون سیکز ساعتک یولدر دیدیلر، بو شهرده فقط بر جامع منارهسی کورندی، شهرنگ فربنده «بیتوشه» نام بر بیوک قارلی تاغ اولوب صوی او تاغدن کلور صونگ اسمی «اسکار» دیدیلر شهردن بر تاش مقداری بردن آقوب شهر بو صونگ بر ایرماغنده دور، صوفیه دن بر ساعتیک مسافه ده «ایتمان» بلدهسی وار آنده دخی بر جامع کورندی، ارناود مسلمانلری دور دیدیلر بعده «یان» بلدهسینه کلدک آندن «سران بی» بلدهسینه کلوب بونده پریسانکه بولدی، یازیم ساعت توفی قیلدیق، بوبلک ننگ ایکی طرفندک شالی تار یغان یعنی کوروج ایکیکان لر کورندی، سران بی دن یاریم ساعتده تتر بازارچق قلعهسینه کلدک بونده اون اوچ عدد جامع وار ایکن یسول اطرافنده اوزم تاکلری کورندی بخش غنه مول صوی بار ایکن اسمی «سومارپسه» دیدیلر دونای نهرینه قویار ایش، آندن یاریم ساعت «پولی پولوم» استانسهسینه کلوب بونده بر یارم ساعت توقتادیق، آندن ساعت یتیده «بوزلی» بلدهسینه کلدک بونده دخی بر مسجد کورندی بزه سویلیانلر بلدننگ اسمی «بوزلی» دیدی، اما واکزال ایشوگی اوستونده «پاپاسلی» دیو یازامش، بالقان تاغی بوراده تمام بولدی یعنی تاغدن چقب صحرا ب توشدک آندن عشا وقتنده «سهبان» واکزالنه کلوب آز توقندن صوگره یوریوب «هرمانلی» نصیهسینه کلدک بلغاریه حدودی ننگ انتھاسی بودور، بعده کیچ، سی ساعت اونک عثمانلی سر حدی ننگ ابتدای بلدهسی اولن «مصطفی پاشا» دیان بلده کلدک کومروکده اشیاالرمزی کوردی، آندن تون یاریسی ساعت اون ایکی ده ادرنه بلدهسینه کلدک بو بلدهیه کیچهسی کلامکه هیچ

بر نسنه کورامدک یاریم ساعت مقداری توفی قیلد یسوروب کتدک آندن ایرته نمازک اغیر وقتلرنده ایکی کیچه استانسه لرنک بر نچه دقیقه توردفنن صوگره شنبه کون اون توقزنجی آپریل ایدی ایرته برلن ساعت یتیده بلده فاغره

قسطنطنیه بلدهسی

اولن استنبول شهرینه کلوب کومروکده باغازردن اشیاالرمزی آلوب فریمی عثمان آغه هوتلینه توشدک، اوشبو کون نماز شامنی نور عثمان جامعنده اوناب نماز خفتننی ایا صوفیه جامعنده اوتادک تقبل الله، ایرته کون ۲۵نجی آپریل ایدی قزانلی تکیهسینه کوچدک بو بلده عظیمه خارجه اسلامبول، استنبول، قسطنطنیه، کوستانتین، اوپول زرغورد، زرغراد، سرغورد اسملریل یاد وندکار اولنوب شهرنگ داخلنده غربی استنبول شرقی شمالیسی «غلاطه» جنوبی «اسکدار» وقاضی کوی ونچه نچه اسملره آیریلور، قیدی می وحدیثی اسملری جریده ناملی تاریخچه مزده یازلمش اولدقندن نکراری حاجت کورلیدی استین آکا مراجعت ایلیه.

ایتمی بورایه قدر یولده کوریلن شهرلرنی تاغ و صحرالرنی یازدیق، اما اوتوردغیز نیمور یولنگ ابتداسی اومسکی دن اولوب بو اورتاننگ استنبول قدر مسافهسی نسه قدر ونچه تاوایک یولدر آنی یازالیم، ظن وتخمین مزه کوره روسیه شمندوفری ساعتده فرق ورسن بورر لکن هر بیوک بلدهلرده بوفیت یعنی آش فزون لر اولوب آنده توفی ایتدکلرندن طهارتکه نمازغه کوب مساعه لیدور اما روسیه سر حدندن اوتدکدن صوگره و اغون لر غایت سرعت ایل اولوب یوروب پریسانکه بولمیان برده چای ایچمه فرصت یوفدر بوفیت اولماز ساعتده ایلی چافریم وبعضی لر آلتمش چافریم بورر دیدیلر. الحاصل روسیه نیمور یولی توفی ایله تاوایکده آلتی یوز چافریم

فرنكستان يولى سېكر يوز چاقريم بلكه زياده يوزر ديديلر، ايكى سېرك حكمتى ده ايكى غلبه مېنى اولوب روسيه دپلوماسى نىڭ دىلى بىر پارچه آفرون يورمكده احتياط وار ثانى يولچى لار كلسى اش آزيق ايله يورمىوب وقت بوقت اش و صوغه محتاج اولور آكا كوره محل محل بويىت اولمق ضرور يوزر نى قدر انسان آندىن منفعت لنتور، ثالث خاطر جمع ليك وقت خوشليق ايله سېرده صحت بدنك سببىت وار فى الاصل انسان نىڭ هر قانچه خدمتى اولدقده دغى فى الهمنى بىر طرفه صحت بدن آرزوسى اولمق مقرر دور ديه تانى ايله يورمك مصلحت كورلمش.

اما فرنكستان، اچمن دانش لرى دپورلرگه: «بنى آدم استقامت فيلديقى محلدىن بىر جايه قضا قىلب چقارسه البته آنىڭ مصلحتى قضا قىلمش بىره وارمق اولور تا اول جايه يتماكونچه بولده خاطر جمع ليك وقت خوشليك اولمز بلكه تاخيرده سبب مضايقه وار بس بولده تضییع عمر قىلېوب آرزو ايدىن بىره تيز وارمق مصلحتنه مناسب حكمته موافق» ديه بلا توفى چابدرديقى بوندىن ايمش آه. كلام دولتشين.

يول حسابى اگريه يورن آدملره معلومدر. مع ذالك يازيلوب فويولسه بىنه ضرر اولمز بلميانلرده واردور، اومسكى دن مسكوفه آلتى ناوليك ده باردق دورت جايده پريساتكه بولدى يعنى و اغوندىن و اغونه آلماشندىق، بىرى چلبېده بعه رزاند، ۳ نچى پينزده، ۴ نچى اسپاسك. مسكوفدىن سيمولينسكى بلدەسى اوچ يوز توفسان چاقريم يولك توفى ايله اون دورت ساعتده سيمولينسكى گه كلك آندىن يكرمى آلتى ساعتده وارشاؤ. كلك مسكوف ايله وارشاؤ آراسى كامل قرف ساعت ليك يولدر.

وارشاؤدان چقم بىنى ياريم ساعتده روسيه حدودى اولن غرانيئسسه استانبولسېنه كلك، غرانيئسسه دن نوغز ساعت يوروب و يانئيه كلك و يانئى دن چقم بىر ساعت كم ناوليك ده بيلغراد بلكسېنه

كلدك. بيلغراددن صوفيه به قدر اون بىر ساعت صوفيه ايله مصطفى پاشا بىنى توفز ساعت، مصطفى پاشادىن ادرنه به ايكى ساعت ادرنه دن استنبوله آلتى ياريم ساعت يول يورلدى: ايمدى مسكوفدىن استنبوله قدر مجموعى سېر شمندوفر ايله يوز سېكز ساعت ليك مسافه اولوب كون حسابى دورت ياريم ناوليك اورتاده توفى ايله بش ناوليك ده مسكوفدىن استنبوله واريلور.

مسكوفدىن استنبوله قدر ورسىت حسابى اوچ مك بش يوزدن آرتوغراقى تخمىن ايدلدى، مسكوفدىن اوديس ايله كيدلدىكن بسو يولك استنبوله ايكى مك چاقريم مقدارى ايله نوچى كورلور، زيرا مسكوفدىن اوديس آرقى بىر مك آلتى يوز چاقريم مسافه دور دپورلر.

بيان اولنديقى اوزره استنبوله اون توفزىچى آپرېلده كلك كه ذى القعدة آينىڭ يكرمى توفزىچى كوفى ايدى عرفاته اون كون فالمش اولور، بىردن وقتك عجله يعنى غير مساعدەسى ثانيا بو ائئاده يونان محاربهسى يوللرى غواطرى ايتدىكن هر نه ايسه بو سنه حج گه يتوشمك ميسر اولمىوب استنبولده ياتوب قالدق، حج دن قالدغىم قطعى اولدقدىن سوكره زيارت انبىاء و تربه اولياء ايله كون اوزدرمق لازم كلوب ابتدا اوچونچى ذوالحجه يكرمى ايكنچى آپرېل سھشنبه پاپور ايله بايقوزه قصبه سېنه كيچوب آندىن عربه ايله بىر ساعتده حضرت يوشع عليه السلامه واردق سراى يورندىن تخمينا اوتوز ياغود اوتوز بيش چاقريم مقدارى مسافه دور، نماز ظھرى او ذاتنىڭ جامعنده اوتادك تربهسى تاغك باشنده غايت بلند ليك ده دوركه اگري بالغه ايله سويلنورسه هوا صافى كونده دور بىن ايله فرە دېگرك بېرى طرفى كورنور ديهك ممكن دور، خوش هوا مفرح جاي اولوب كوكال وچيرام ليك واطرافى بادامچه اوغشاش بىر نوع درخليك دور، قېرىنك طولى اوتوز ايكى خطوه ايدى، بايقوزه ايله بو زيارتك اورتالغنده رشتكەلى بىر قېر حضرت يوشع نىڭ برادرى نىڭ قېرى دور ديديلر. وينه بايقوزه به قېرى بىر بولونقده فرە قولاق چشمەسى وار و بىر

بولونلقده غایت بوغان چار درختلری کورندی قیصر زمانندن قالغان دیو سویلدیلر، کیسماک یساق یعنی مهنوع ایمش قره قولاق صوی استنبولده بلکه بتون اوروپاده مشهور بر چیشمه اولوب شهرة وهر جایله بچکه ایله بچاتلتوب کتوریلوب صاتیلور پاپورلرده وقوهه خانهلرده قره قولاق صوی دیه تعریفی ایله ویرزرلر.

دورتنچی ذالجهده حضرت ایوب انصاری رضی الله تعالی عنیهی زیارت ایوب جامعده اداي ظهر ایتدکن صوکره استنبولک سوری یعنی قورغانی ننگ عیشره سنن یورک حضرت ابراهیم حلبی وآنک جوارنگه قاسم حاجی آیکوزی بن جامانباله وقرانلی دملا محمدکریم حضرت زیارتلرینه قرآن اوفوب ادرنه قپوسندن شهرة کردک، سلطان فاتح جامعده نماز عصری اوتاب آلتون حل ایله کند دست خطلاری اولن کلام شریفی وموی مبارکی زیات ایتدک، «ستفتح القسطنطنیه» الخ عدیث شریف کتبدک ایچنده یازلمشدر، جامع شوهرک اورتاستک ایگ بیوک موضعه بنا ایدلمش استنبولک برنچی جامع لرندندور. بو جامع جوارنگه هر کون بعد العصر بازار بونور ایکن اوشبو کون نوروزنیسان دیوب هر یرده توب توب آدملر کورندی بر آز یغهورده باغدی آپریلک ۲۳نچی کونی ایدی، ثورک اون بشی اولور. زیرا ثور آیی آپریلک سبکزندنه داخل اولمقله ثورک اون بشی آپریلک یکرمی اوچنه تصادف ایدر. آندن فایتون ایله فوشخانه مزه یعنی فاتیمرمه فایتدق، ایرتهسی کون ینه ایاصوفیه جامعنه واریب حاجی رمضان افندی ایکالرمز یوقارو فاندنه چقدق اون بر باسچج ایکن بو فاندنه نوشالمش مرمر تاشلرک بویى بش یاریم کز وبعضا آلتی کزلی لریده یار عرضی یتى چارک کم ایکی کز اولور. ینه بر کون حاجی الهام برل باریب محرابک ایکی طرفنده اولن موم شمعنی اولچادک فوجاقندن بر فارس آرتوق کلدی، چارک کم اوچ کز بولور، زیرا غولاج دیدکمز کامل ایکی یاریم کز اولوب ینه بر فارس آرتوغی بار، بویى شمعاندن یوقاروسی بش کز ایدی

ماه شریفده قویولمش ایکن یانیب ناقص اولدیغی نه قدردور معلوم دگلسهده تخمینا بر کز مقداری یانمش ایسه تمامی آلتی کز مقداری ظن ایدیلور، ایاصوفیه ننگ طولی محرابدن ایشوک که بریوز ایلیلی خطوه، عرضی یوز اوتوز خطوه دور، بو جامعک تاریخی وطریعی اهالی ربع مسکونه بللی اولدقدن زیاده بیانک لزومی کورلمبوب بو قدرجه ایله اکتفا ایدلدی.

آلتنچی ذالجه غلطه طرفه سلاملقغه چقب جمعهی سلطان حمیدیه جامعنده اوتادک فایتوشده یسر آستی جامعنده سفیان بن عینیهی زیارت ایتدک.

اوتوزنچی آپریل چهارشنبه کون ذالجه توقزی دور ایرته نمازندن تکبیر تشریق ایتولدی عرفه بولدی، اوشبو کون حرقه سعادت جامعنه واریب نماز ظهرنی آنده اوتادک، بو جامعنی سلطان عبدالحمید خان بنا قیلمش، آندن سلطان سلیم جامعنه کلدک، سلطان مجید ترهسی و آکا قریب سلطان سلیم خان ترهسی وبو ارالرده صاحب تجوید قره باش عزیزلرنی زیارت ایتدک، بو کچه عید قربان کیچه سیدر دورت جابدین سکسن دورت مراتبه طوب آتیلوب کیچه لرده هر کوچه وجامع لر قنادیل وفانوس ایله کوندوزگیدک پانتی وروشن اولدی، بو کچه نماز غفتمنی ایاصوفیه جامعنده اوتاب ایرتهسی کون برنچی مای دور ایرته نمازینی یگی جامعده اوتاب نماز عیدنی دولمه باغچه جامعنده ادا ایتدک، سلطان حضرتلرینی او جامعده کلور ایمش دیه وارمشیدک آنده کلمدی اوز جامعنده اوتاب نمازندن چقدیغی صوکره دولمه باغچه سراینده استقامت ایدن آغاسی سلطان مراده عیدلب کلدی آنده کوردک بعده هر کون وهر کیچه هر یرلرده یوروب کوب جایلرنی سیر ونه اشا ایتدک، ساخ ماه ذالجه بوم سهشنبه مولانا قپوسندن چقب حضرت جلال الدین ابن عمر و مولانا رومی حضرتلرنی ننگ تکیه سیننه واریب آنلرنی زیارت ایتدک نماز ظهرنی او تکیه جامعنده اوتاب آندن قل قپوسندن کلوب ترامواي

ایله خانه مزه فایتدیق استنبول سوری نڭ دیگر طرفی منتهای قپوسی بودر
 مجوعی آلتی قپو اولوب برنجی سی یدی قل قپوسی، ایکنچی چلپوی قپوسی
 اوچونچی قپالو قپو، دورتنچی مولانا قپوسی، بشنچی ادرنه قپوسی،
 آلتنچی طوب قپوسی دور حضرت ایوب برابرنده بنه بر قپو بار
 دیدیلر آکا وارمادیق هر قپو اراسی بر چافریمدن زیاده اولوب
 خلیچدن دیگره قدر بر ناش تخمین ایدیلور، سورک طشره سنده
 دبرن عمیق اور یعنی خندق وار ایچی زراعتلیک ایگونلیک سورک
 اکثر یری خرابه اولمش قولامش بر نچه جایلدده سورک
 اوستینه چقدق یکباره ناشدن یاپامش بو سورنی کوردکده فدییم
 ایاملر اسلامک قوتی نه درجه ده واجهادرلی نه مرتبه ده ایدیسی
 ظاهر اولور شوایل که شهرک ایلانہسی دیگر و قورلوق طرفی سد
 اسکندر کبی مسدود و مشدود ایکن بوگا نه جراه ایله کلمش ونه
 قوت ایله آلمش ديه خاطره کلور، نصرت خدا و معجزات رسول الله
 و کرامات اولیا اولمزسه فتعی امکاندن خارج کبی کورنور، نفس
 استنبول بو سورک ایچی اولوب مثلث الشکل اوتورمش یعنی شهری
 اوچ بورچکلی دور، اکثر کوچهلری طار غایت تغوزلیق، کیک
 کوچهلری ایاصوفیه و باب عالی و پوسته خانه جاده لریدر اصطلاحده
 کیک کوچهلرنی جاده طار کوچهلرنی سوقاق، زوقاق دیوزلر بزلرچه
 اورام دور.

خلیجک شرق طرفی غلطه شهری اولوب پادشاه سرایی بو
 طرفه دور، بوگا یولدن سرائی دیوزلر، ترسانه عامره که، دارالصناعه
 دیمکدن محرف طوب نڭ یاصالہ چیق زابوت وقاسم پاشا کوی خصکوی
 و خالچولی کوی و سائر وسائر بر نچه کویلر و کاغد خانه سیرکاهی
 کلسی بو طرفه دور، و بوغازک جنوب طرفنده اسکدار بلسی وار،
 اسکداره قریب بوغازک ایچنده قز قلہسی دیدیکی بر کیند بار آکا
 واردق لکن یساق دهب ایچینه کوردمدی والله اعلم جب خانه یعنی
 ارق دار اولوق کرک بعضلر نفت مایی تورار دیدیلر، بو قل

قیصر زمانه سنده بنا بولمش ایمشکه سیدبطلال غازیدن قورقوب
 قزینی بونده قویمش ایمش، دیگرک آغوملی برنده اولمغل یانننه
 قایقنی آتزیب ایکنچی طرفدن ایلانک، نظرده بوغازک آتدیغی معلوم
 دگلسه ده بوراده بلندیکه بوغاز قره دیگر طرفدن مرمر دیگرینه آقار
 ایکن، آندن اسکداره چقب آناتول شمندفرینه قدر واردق بوندن
 توبان قاضی کوی بلدهسی بر متصرفلق یعنی بر اویازلیک شهردور،
 اصلی غازی کوی ایمشکه سیدبطلال غازی بنا قیلمش ایمش غلط
 قیلب قاضی کوی سویلنور دیدی، اسکدار طرفک هواسی گوزل
 و یغشی باغ باغچهلر کورندی، اسکدار اناتوله تابع اولوب آسیانک
 ایگ منتهای حدودی دور، قزانی عبدالناصر قورصاوی قبری اسکدار
 طرفده دیوب ایشتدک ایسکده وارمقد.

ایندی بو سیر و سیرانبل ۱۳۱۴نجی هجریه انمامه ایریشوب،
 ۱۳۱۵نجی سنه کلوب یتدی، ماه محرمک اولی ۱۸۹۷نجی یل نڭ ۲۱نجی
 مای چهارشنبه کوننه تصادق ایتدی، سنه مالیه نڭ ۱۳۱۳نجی یلی
 ایدی، سنه مالیه دیمکک اهلی سلطان عبدالمجید خان ایامنده سنه
 قمریه ایله سنه شمسیه یی تطبیق ایدب شمسیه باشنی حملدن حساب
 ایله عبدالمجید خان ایامندن بو آنه قدر شمسیه قمریه بیننده ایکی
 سنه تفاوت اولمش که آلوم بروم درامات و خراجات سلطانیه بونگل
 کتاب و حساب اولدغیچون سنه مالیه اسمی ویرلمش، غزتهلرده
 سنه رومیه دیو یازدفاری دخی بو اولوب رومیه نسبتی شمسیه
 اولدقدندر که رومی لرک حسابی شمسیه ایله اولور.

سیکرنچی ماه محرم شہوی ملا فیده احمد مخدوم ایله کچک
 ایاصوفیه به واردق بو جامع دخی قیصر زمانه سندن قالمش بر آثار
 عتیقه دور یدی قل طرفنده شمندوفر یولی اوستونده دور شمندوفر بو
 جامعک ایشوک آلدندین کچر، بناسی غایت مستحکم و ایچنده یونانی
 ولایتنی کهنه خطلر کوزندی، اورنی توبان چوقورلیق و منارہسی دخی
 بلند اولمامغل بالقصد استب وارمیان لرک کوزینه توشمبور.

۱۳نجی ماه محرم ده بر آستی و اغون ایل غلطه طرفه بیک لیک بولینه چندق بو و اغونک مسافه سی سیکز مراتبه صلوات تنجینا نمام اولدقه توفتادی دورت دقیقه مقداری فرصت دور، ساعت اولماغل بویله تخمین ایلدی.

ایله استنبول بلد سبکه موقعی ربع مسکونه برنجی و تجارت و کهنه لیک و اثار عتیقه ایل ایکنچی و نفوس جهتندن اوچونچی درجه ده بر بلده عبرت نما اولدغی نوار بیج و جریده کورن ذواتلره روشن و هویدادور بویله بر معروف و مشهور شهر عظیمی تفصیل یازمق امکندن بعید اولمغل برابر بیاندن مستغنی اولن بر نسنه بی تکرار تعزیر ایتمک مجرد نظویل کلام و عبت مرام اولدغنده اشتباه میودور هر کم استنبولک تفصیلنی آریو ایله واریب یده آندن غیرى اوجایک احوالنی بلمک ممکن دگلدر.

بو بلده محروسه ده هم صحبت اولوب باروش کیلوش ایدن اعبالرمزدن بعضی قزانی یاور مصطفی افندی و میرزا صالح افندی و سائر همشیرلرمزدور، دغی ایلالیک قاری عزیز افندی بوذات خرقه سعادت سرایتده اولوب غایت ذکی و سوزده ترک لرنی شاشورر مرتبه ده فصاحت پیدا ایتمشدر.

یاور مصطفی افندی بونک استنبوله واردق لرینی اعبالرمزدن بری بویله سویلدیکه، ۱۲۹۳نجی هجریه ده روسیه ایله عثمان پاشا محاربه سنک بر کون اسلام عسکری ایله یقامه یقا اشتیک باشتیق کلوب صوفشوب کون کیچ بولدغی ایله ایکی طرف آیریلمش لر، کیچه سی دوزت آدم اتفاق ایتمشلرکه عسکر مزدن بو قدر انسان تلف اولدی ایچنک مسلمانلردن بو قدر آدم آمرت کندی بزلره اجل بتمامش سلامت فالدق اما مسلمانلق غه مناسب میدرکه کفار صفنده خاچلی بایراق، آستونده یوروب کلمه طیبه یازیلن بایراق غه فارشی مسلمانلره اوق آتوب قلیج نارتورز، یوم جزاده بوکا نه جواب ویررز، وقایو یوز یله رسول الله ناک شفاعتندن امید ایدرز، و فایسی تل ایله سکا امت

دیهرز دیوب یقلاشوب اخیر کار بوکا فرار ویرمشلرکه سو کیچه کیدب اسلام عسکرینه اولاشالیم خدا باشمه نه یازمش کورالیم تقدیرینه راضی اولالیم دیوب دورتسی چقب اسلام فراولینه بولومشدر آنلرده جاسوس اولمقاییدی دبه احتیاط ایدرک سر عسکره کنوروب تابشدرمشدر بونلرک خالص نیت ایله چقدق لرینه فاندق دین سوکره اللرینی بوشانمش یول لرینه یونانمش آندن استنبوله کلوب هر برلری استعداد و قابلیتنه کوره خدمت ایدب بو درجه لره ایرشمشدر دیدی.

مزبور دورتک بریسی آجی اولی ناک شاکر پاشادورکه حالا دولت علیه ناک برنجی مأمور و معتمد پاشالردن اولوب بزلر واردقمز وقتده چناق قلعه والیسی ایلدی، ایکنچی شاکر افندی او دغی بیوک درجه یه اولاشوب وفات ایتمشدر، اوچونچی سی ینه بر جایده مأمور دیدیلر اسمی خاطرمده فالمدی فراموش ایتدیم دورتنچی سی سابق مصطفی افندیکه یاور سلطاندر.

ودغی خالص ترکنن اعبالرمزک بری ابدان احمد مدحت افندیکه امور صحیه ناظرینک رئیس ثانیسی دور تل و قلم ایله استنبولک بلکه جمیع اهل اسلامک خادمی دیمکه لایق بر ذات فایق اووب بونک کلوب کره مجالست و مصاحبت ایتدک و غیلی استفاده ایتدک جهل دن بری بو ادیبک حضورنده (الروم لا یدخله المعصوم) حدیث شریفی سویلنوب معصومدن مراد انبیاء دور رومه کلما مشدر دیش. و حالانکه حضرت یوشع علیه السلام بونده اییش زیارته واردق دیدکن افندم حضرت یوشع رومده دگلدر آناتول ساحلنده دور بوغازک او طرفنه روم دینلمز بو طرفنه پیغمبر کلبیکی نامعلوم دیسه جواب ویردی. و غیرى و غیرى یاقشلی قصه و عکایه لر دغی بیان ایدیلر هر واردغهمده بر ایکی معنی حل اولنوردی، اکثر واردغهمده فیده احمد مخدوم برابر ایلدی، ثانی «اقدام» صاحبی احمد جودت افندی ایله بر نچه کره هم صحبت اولوب بزه کندی مطبعه سنده باصلمش بر دانه موضوعات علوم هدیه ایلدی و بزیم تاریخ جریده جدیدمزدن

بر داند آلدی باش یکتا بېسه ده فهم و فراستی کماله بر ذکی ذات کورندی.
ثالث معلومات چریبەسی نڭ محرری جلال انسی زاده اصلی
کافکازلیک اولوب استنبول مهاجرلرندندر. بو ذات ایله صحبتمز آن
اولدېسه ده معلوماتلی یکتا ایدیکی مشاهدە قیلندی.

حاصل استنبولده یوز کوندن زیاده راق توروب اون بدنچی
ربیع الاؤل دورنچی آغوست یوم دوشنبه آلامانیه پاپوری ایله
بورسه بلده سینە کتدک، دورت یاریم ساعتده مودانیه اسکله سینە
کلوب یتدک، شەندفره یتوشالەیبوب آت غریبه ایله بش ساعت
یوروب وقت شامده

بورسه بلدهسی

بورسه شهرینه کتدک عنی ائندی نام آدمڭ قهوه خانەسینە
کردک اوچ کشیه دورت مجیدی آیلق ایله اول اویده فرار قیلدق
ایرنەسی کون ابتدا جامع کبیره چقب بعدە اسماعیل حقی حضرتلرینڭ
خانقاسنی زیارت ایتدک. بو ذاتڭ چشمەسی تاشندە ۱۱۳۵ و قبری
اوستونده وفاتی ۱۱۳۷چی سنە دیسه یازلمش. تفسیر روح البیانی
تصنیف ایدن حجرەسینە کریب ایکی رکعت نافله اوئودق. خانقاسی
غرابە اولمش نەدن ویله دیدکده: وقفی قریم توفراغندە اولوب
قریمە مسکوف استلا ایتدکدن سوڭره وقفسز قالوب بو حالە تنزل
ایتمەدر دیدی. بعدە سلطان عثمان غازی دن باشلن سلطانلرنی
تماما زیارت ایلدک. استنبوب فتحنەچە اوتان سلطانلرنڭ تربەسی
کلا بو رسە دە دور. هر برلرینڭ اوستونده کتبد و هر برلرینڭ اوز
ایاملرنده بنا ایدن جامع لری وار. سلطان عثمان تربەسی اوستونە
سنە ۶۹۹ دیه یازلمش لکن وفاتی باخود ظهوری ایدیکی یازلماش.
بو خط تربەسی اوستونده اولدقدن وفات سنەسی دیبک مظنون
ایسه ده تواریخ لرنڭ حقیقنە نظرا ظهوری اولمق کرک زیرا وفاتی

۷۲۶ده بورسه نڭ فتحنی دخی بو سنە ده بلکه وفاتی بورسه نڭ سبب
فتحنی اولدیغنی یاز یورلر.

و بر بیوک جامع حضرت امیر سلطانڭ دور. اسم مبارکلری امیر
شمس الدین محمد البخاری دبو کتبدنڭ پشطاقندە یازلمش وفاتی
۸۳۳ده اولوب جامعیه غایت گوزل دور. و ندبەسینک تربەلی دور،
بو زیارتندە ایرلردن خاتون زورلر ککو بره ک کورندی. ذات
مشار الیه حضرت خواجه بهاء الدین نقشبندی نڭ پیرزادهسی اوغلی
یعنی حضرت میر کلال بابانڭ فرزند ارجمندلری اولوب سلطان
بیازید یلدرم خانڭ دامادیدر. بخارا شریفدن بورسه یه واریب
سلطانە داماد اولدیغنی بو طرزده حکایه قیلدیلر. امیر سلطان یاش
نونهال وقتندە حج شریفه کتدب بورسە یه کلمش اول ایامده جامع
کبیرنڭ اورنندە بر عچوزڭ ایشکنه کلوب مهمانم دیدکده قبول
قیلب خانەسینە آلمش نردن کلورسن و نردن اولورسن دیوب صوراب
امیرده احوالی بیان ایتدکدن سوڭره بری آنالیق و بریه اوغول لیبی
قبول ایدوب بر نچه سنەلر کامپرنڭ خدمتندە قالمش بر کون آناسی
یعنی کامپر امیر سلطانه دیورکه اوغلوم سندن خدا راضی اولسون
کوب خدمت ایتدک شمدی سنی اویلاندرمک فکرنده یم دیدکده:
امیرده امرگزه باش اوستنە لکن بگا سلطانڭ قزینی آلیب ویرهسن
غیرنی قبول ایدەمم دیمش. کامپر بو سوزی ایشتدیکی ایله لرزیه
توشوب اوغلوم بو کبی نا معقول کلامی شو یلمه زیرا سلطانه غایت
غضوب ذاتدر اگر ایشدیلورسه هر ایکه زی اولدرر دیر. امیر
جوابندە معقول ایسه آنی آلیب ویرهسن والا قویه سن دیمش. بوئکل
بو سوز قالمش ینه بر نچه وقتدن کین اوغلوم سن بنم مصلحتمی
تکل فلانی و فلانی و فلانی فوکشی لرمزده گوزل گوزل قزلر وار آنڭ
برینی آلالوم دیدک: امیر او لگی سوزنە اصرار ایدوب آناهله بر دفعه
سلطانه وار سوڭره نه ایسه کورالیم دیدک: بو غریب دیوانه اولمش دیورسه ده

بيوك ذاتاڭ اوغلى دور شايىد بر حكمت يا كه بر كرامت ايله سويليور
 ديه بر كون سلطان باير بيك خانمته وارر، ديركه بنم تربيه مده بر مسافر
 اوغل چغم وار ايدى صلى بيوك زاده لردن حضرت ميركلال بابا ذاتاڭ
 اوغلى دور كوب كره لگا بو نكليفى فيلدهن ايشوك كزه كلديم معقول
 اولمز ايسه بو سرى ايكمزدن غيرى كهسه بلهسون زيرا سلطانن
 قورقارم دير كيدر، خانم مكره واريب بو بر عاجره كامپر اوغلى
 ايسه كونليك معاشنى ارايوب فارنى ازار تويدران بر غريب ناتوان
 ايكن بويله جراتليك ده بر حكمت وار بي چيز دگل ديوب بواسرارى
 بر كون سلطانه سويلر سلطان نكده نچه اوغول ايچنده بالغوز فزى
 اولوب ايامنده خانزاده لرنى بوگا كفو كورميور ايكن بو فقيرك
 جراتليكندن غضبى هضم ايدم ميوب درحال وزرالىرى چاقريپ سوزى
 اورتابه قويار ديركه كامپره واوغلنه بر آغر ايش بيوركلاركه عاجزليك
 ايله قتل مستحق اولسون، وزيرلده آرى سلطانه داماد اولن ذاتاڭ
 دنيا دن استغناسى لارم يعنى دنيا جهنندن كامچى لىكى اولماق كرك
 دامادغه مناسب مال كتوررسه فزى آلسون والا بو ادب سزليك جزاسنه
 هر ايكسى قتل فيلدهسون ديوب فرق چخر آلتون كهوش تابوب
 كتورمك ايله بو فرارى كامپره سويليورلر اگر بولدر آلماز ايسه
 اولدرمك ايله تهديد و تشديد ايدرلر كامپر بيچاره بو امرنى ايشنديكى
 ايله جانندن اميدىنى اوزوب بغلاب اوينه كلور اوغلنه كايوب آيتوركه
 من سگا ديديم مى كه بو سوزى سويلمه سلطان هر ايكمزى اولدرر
 شمدى ديدىكم كللى دير، اميرده يا آنا نه جنابت ايتمشز قتل
 مستحق اولمشز ديدكده بو قدر آلتون كهوش حاضر ايدرسن تابالمز
 ايسك اولورز دير ديدكده آنا تىكرار واريب بو عهدى تاكيد
 و مستعكم قيل صوگره سوزندين يانمسون آلتون ناپمق آساندر
 ديوب فرق چخر كرايه آلور، كامپرده سلطانه واريب خزينه اورنى
 طيار قيلمق ايله خبر ويرر، امير سلطانن كيچهسى كرش لرنى آليب
 قاب و غور جونلر ينى صالحب كوك ديرهيه واريب مكاريلره يعنى كراچيلره

سويلر كه بو تاشلردن چخرلر كز كوتارر قدر قابله صالحب آغز ينى
 محكم باغلاكلر لازم ايدرسكز اوزلر كز دغى قويسون نوز چيغكزغه
 تقب آلوكزار صوگره آلمانوكزده آلمانوكزده اوكونورسز ديور، مكاريلر
 اميرك ديدىكى كى خدمت لرينى تمام ايدب بعضار بونده بر سر
 اولمق كرك ديه اوزارينه خاص بر آز تاش آلور، بعضار يده
 تاش كرك ايسه خانه مز قاشنده هر فانهچه لازم ايسه تابلور ديوب
 آلماز بعضى لرى آلتلرينده تاشلارلر، چخرلرينى آرتهرق وقت
 سحر سلطان بياز بيك ايشوكنه كلور آلتونلرنى نهرهيه قويارز ديه
 خبر ويرر، چقب كوررلر قاب قاب آلتون كهوش، حيران اولهرق
 خزينه يه قويارلر كراچى لر كوررلر تاش ديوب آلتق لرى آلتون
 كهوش ايمش، آلمانلر كاشكى كوبرك آلساق بولمزمى ايدى آلمانلر
 آزده بولسه آلساقى ايدى ديوب هر ايكسى پشيمان اولمشلر، بو
 كراماتنى كوردكدن صكره سلطان بياز يند فزىنى نكاح قيلب
 اميره ويرمش داماد ابدنمش، بعده بو خزينه نهرهيه صرف اولنمق كرك
 ديوب وزرالر مشورت فيلدهنه كرامات ايله كلن مال مساجد مدارس
 وامثالى خيرانه صرف اولمق ليق ديهرك جامعك بناسنه كامپر ك خانهسى
 اولن اوروننى مناسب كورمشلر، زيرا بو جاي اويله بر تبرك جاي
 ايشكه حضرت نوح عليه السلام ايامنده ير مؤمنه عجزوك خانهسى
 اولوب حضرت نوح بوگا طوفانن خبر ويرمش او كونده كه به
 آلورمن وعده سنى قيلمش ايكن او بلاء مستوعبده حضرت نوحك
 يادنن چقب كامپر جاينده فالمش، طوفان كوتارلدكدن صوگره حضرت
 نوحك خاطرنه توشوب كامپردن خبر آلدغنده كامپر طوفان قنى سن
 بو وقته قدر كوردم ديوب حق تعالى او بيچاره كامپرنى آمان صاقلب
 طوفان آنك خانه سينه وار ميوب سلامت فالمش اوزماندن تا بو آنه قدر اول جاي
 تبرك اولهرق بر عجز فوت اولورسه ينه بر عجز اول خانه يه
 جاي كير اولوب حضرت نوح ايامندن بوياق بو ترتيبده بر
 عرف قديم غير منسوخ منزل سنده كلهرك خانه عتيق اسميله ياد

اولنور ايمش بنا بربن بوييه كرامت خزينه سى ايله بنا اولنان جامع بومبارك محلله اولقى نى تنسيب ايمه شلر ، بو مصاحب ايله سلطان بياز بد بو جايى كامپردن صورار كامپرو بىر مزار صائيب و بىر كز دىر كونه ز غير جايدى بن عمارت عالى ايله نبشير ايدر كامپر قبول ايتهن آلتون كبوش ايله مملو و ممنون ايداييم دىر اورندين كتهز بالا خيره سلطان غضبه كلوب كامپرنى خانه سندن چقارر جاينه بو جامع كبرى بنا ايدر . جامعك اورتاسى بر كچك حوض در صوى آستوندين كلور اوستونده آدم بويى ندين بلند آتيلوب ينه حوضه توشار حوضك اطرافنه مر مر تاش توشالشمس بو مرمر توشالشمس اورنده نماز او قولمىز جماعت هر فانجه تغوزلىق وازدحامليك اولسون برى اوسننه برى سجده فيلسون طشره يه كبتسه كيدر او موضعه هيچ كم نماز اوتهمز ، سبى ده كامپردن رضاليق سز آلدىغى او چوندر مغصوب جاي ديورلر . مسجد كبيرنك ايشو كندىن حرايقه چه يتمش غطوه عرضى توفسان خطوه ، قبله سى جنوبه مناره سى ايكي دور اورتا كنبذ پباله دن حوض بو كنبذك آستونده اولوب ايچنده باليق لرى بار منبرى هندستانده ، بتمن بر نوع قيمت بها يفاچدن بصالشمس قيمتى استنبول منابرلر نك كلسنه معادلر ديورلر .

جامع كبيرك اورنى يوقار وده يازلامش سيقاقه بر متبرك جاي اولدندن اهالى بورسه بوكا مقام خامس ديه تعبير ايدرلر اما تفسير روح البيانك تحقيقتنه كور مقام رابع ديمك كرك او ايمور . «ومن اظلم مهن منع مساجد الله» آيتك نفسيرنده مزبور عجزوك طوفاندىن نجاتنى بيان محلنده «لا مقام اشرف من الجامع الكبير بىروسه بقد الكعبة المكرمة والمدينة المنورة والقدس الشريف» ديمش .

و بر كون چكرتكه اوليا دىرىكى ذاتك تر به سينه واردق سلطان مراد اولك جوارنده مدفوندر مزبور سلطانك چكرتكه اوليا زماننده كراماتى ظاهر بر ذات اولوب اسمنى بيلن آدم بولامديم ، «چكرتكه» بابا چكرتكه اوليا ديوب مشهور دور . بو اسم ايله اشتياره باعث بو ايمشكه خسته لرغه بوق توفق فيلب و ايتكان سوزلرى توغرى كلوب

بهر چه آدملر بو ذاتك هر نه ديدىكنى اعتبار ايدر اوله شلر . بر كون سلطانك حضورنده فالچى لردن مكالمه اولوب بونده بر آدم وار هر نه ديدىكى توغرى كلور كوب آدم تجر به ايمه شلر عجب موافق توشر ديدكده سلطان اعتماد ايتمىوب كتور او جريفى عيب دن خبر و بروب آدملرنى آزدورمش كندم امتحان ايدر م ايتكانى توغرى اولورسه فيها والا آنى و آكيا اينانانلرى بيله جزاسنى و بىررم ديه اوليايى كتورميه امر ايدر يصوللر ايساق قولنى يره تيكوزمىوب آلب كلورلر اوليا كلدى ديوب سلطانخ خبر و بىرلر . اتفاقا سلطانك آلدنده بر آياغى يوق چكرتكه تورمش ايكن آنى اوشينه يوموب كتور اوليا كزى دىر اوده كريب نيز چوكوب اوتوردىغى ايله قولم نه وار بيله سن والا جزا كى بوله سن ديوب دهشت قىلدننه : سلطانم افساق چكرتكه دك الينكه توشمىن نه فيلساك فيله سن اوزك بيله سن ديمش . سلطان مراد بو ذات صاحب كشفى ايمش ديوب كوب انعام ايدر ك اوزاتمش موندن بو ياق چكرتكه بابا چكرتكه اوليا اسمى ايله شهرت لنمش .

ودخى بر كون سلطانك خزينه سنى اوغرى اورر كم آلدىغنى بلامىوب كوب مضطر اولور . چكرتكه اوليايى چاقوتوب تاپه سن ديدك فرق كون مهلت ايله تاپهق وعده فيلور فرق كونده ناپماز ايسه اولدررم ديو تهديد ايدوب بر خانه ده محبوس كى صاقلار . اونوز توفز كون اولدنده ايرته سى عالم نه اولور فكريه اوليا بر آز خوف و خفايه توشوب خدمتنده نوران آدمه چرايى صتوب «روز» اونوز توفز مى ديدكده او خدام خزينه سى اوران اوغرى نك برى ايمش «روز» لفظنى «دوز» ايشدوب شاشيله رق تقصير منم ايله فرق ايدى جهله سى باردور دىر . اولياده بو سوزدن استفاده ايدر ك خزينه نرده در تمام توكل نوروبى ديوب اوغرى بيچاره توغرى سويليوب ، سلطان حضرتلرى جنابكزه مراعت ايتدكدن صوكره احوال ينه منجر اولور ديوب بر چقه سينه تيكمىوب فلان موضعه كوممش

ایڈک دیر. اولیسا او آدمه بار یولداشلرکنی کتور دیوب
 اوتوز توفز اوغرینی آلوب کلور فرقی بیله اولیانک ایاغنی فوچوب
 سلطانن قانیزی صوراب آلهز دیبه یالوارر. اولیاده عندرلرینی
 قبول ایذب ایرتهسی کون سلطانک حضورنده اوغریلرنک فاندین
 کچمک شرطیله غزینهیی تمام توکال چقاریب بیرورلر. من بعد
 سلطان بوکا کامل اخلاص بغلیوب هر وقت حضورنه حاضر فیلوز
 اولمش اولیا سلطانک مجلسندن زیرکوب هر نه ایسه بر ادبزلک
 ایدابده سلطانن یراق کیدایم دیوب بر کون شاشیلوب سلطانک
 سراینه وارر سلطان حمایه کتمش ایتمش ارفاسندن واریب توغری
 حمایه کردده بلباغنی سلطانک موینه صالیب سودرایهک طشروغه
 چقارر سلطان غضبه کلوب او منی اولدرمه کلهش باغلاکلار دیان
 ائنده حماینگ ایچرو کنبندی گب ایذب یقلب نوشمیش. سلطان بونی
 بو ذاتک کرامتندن بلوب منل بو ورطدن خلاص اوچون کلهش دیبه
 اولگی دن زیاده محبت باغلامش سلطانن یراق اولورم دیر ایکن
 دهما یاقن اولمش. چکرته اولیا دیدکلری بودور.

نقل ایئدکارینه کوره بو شهرنگ اهالیسی ۲۶۰۰۰ خانه اولوب
 اون بدی محل یهودی اوتوز محله نصاری باقی اهالیسی اهل
 اسلام اولوب اوچ یوزدن زیاده مساجد وجوامع وار دیدیلر لکن
 حاجی محمد جان ایله بر دفعه غازی عثمان کنبندی اولن بلندلیک دن
 وبر دفعه حاجی الهام اوچاولریمز اوچ فوزی طرف بیوکلیکن توروب
 سانادق برنده بر یوز ایللی دورت ویرنده بر یوز ایللی آلتی عدد
 جامعک منارهسی تعداد ایبدلی کورنهای قالغانی بولسه دغی ایکی
 یوزه یتماز ظن ایئدک. هر نه ایسه استنبولک اناطول شهرلرندن
 والی اوتورلر بر بیوک بلده سیدر.

۷نجی ربیع الاخر ۱۹نجی آغوستده جلوس همایون طنطنهسی
 اولوب اهل اسلام جامعلرد یهودی و نصاری صومعه و کنیسه لرنده
 جمعیت ایله سلطانه دعا قیلدیلر و حبس خانهدن بر قاچ آدملرنی

آزاد ایئدیلر. اوشبو کون حاجی محمد جان و حاجی الهام اوچاولریمز
 ارمنی کنیسه سینه واردق صورت و تمثال یوق اییدی. صوردفکه
 نصارالرنک کنیسه سینده صورت اولوردی سزلرده کورنمیور دیدکده
 ارمنی مذهبندن غیرنی نصاری آزمشر حق بولدن یازمشلر الدن
 الله یصاب آکا نابورلر عاقل ایشی دگلدر دیبه جواب ویردی. محراب
 محلنده بر اوستول اوستونده اوچ کتاب کورندی بو کتابلر نه دور
 دیدکده تورات زبور انجیل دور. عبادت و قتمزده آنلری اوفورز
 دیدی کنیسهسی ننگ ایچی یهودی صومعهسی کبی کانافی لی یعنی ساکی لی
 اولوب سجده قیلور اورون بولمندن عبادت لرنده سجده یوق ظن
 ایبدلی. و آندن بلدیبه محکمه سینه کریب بر نچه سطر ایبات یازیب
 ویرلدی کیچهسی کوب او یون و تمشالر کورندی.

و بر کون سلطان عبد العزیز خان سراینه واردق بوکا کوشک
 خنکار دیرلر ایکن. کوزانچی لری وار اجازتله کریب کوردوک ایکی
 استینه ده ایکی آینه «کوزگی» وار قرارسن اوزکنی نچه عدد کورارسن
 بوکا تعجب قیلدی ایسه ده حکمتی ایکیسی ننگ مقابل یعنی قارا فارشی
 فوبولدیغی ایتمش آرتوق بر شی یوقدر دیدیلر. او بولک «عرب داده»
 «وصومونچی بابا» بی زیارة ایئدک. بوکا فردنچی بابا دغی دیورلر
 صومون قپارتوب پشورهن کومچ که وایکه که ایئورلر. «فرون»
 بزلر چه میچ، عربیسی «تنور» دیه کدر. ابدال مراد و جلتن لر مقامی
 و ملا فناری و دغی «درر» و غرر صاحبی و سائر عزیزلر زیارنی
 کوبدر. و فیلوچه یولنده «سلیمان مولودی» حضرت لری ننگ قبری
 وار ابتدا مولود النبی صلی الله علیه و سلمی اوفومق عاده مستحسنهسی
 ترکه چه جاری ایدن بوذات ایتمش.

فیلوچه دیهک قدرت حمای دور. بزلر چه، اراصان «آراشان»
 دیرز. بورسده اولن فیلوچه ننگ هر نوعی وار ایکن کوردر حمای
 ناشادر حمای آچورتاش حمای و سائر و سائر معادنلر حمایکه مجموعی
 فرق عددن زیاده اولوب خسته آدملر اوزلرینی طبییه کوسترک

قايىسى ھامامە توشمەك تەيىن ايدىرسە ونە مقدار نورمق امر ايدىرسە طبيبك سوزىدىن تاغلىق ايتىز اما بىزلىر اوز عادتىمىزچە تىلداكىمىز ھامامە توشوب. تىلداكىمىزچە توردىق.

بىو قىلوچە يولنىدە شەھە ياقىن بىر چىشمە وار اھالىء شەھەر كىرلىرىنى آندە يوازلىر ھابون كرك دگل دىورلىر. بۇرسەنىڭ اطرافى تاغلىق شەھرى پستلىك دە بىلىندىلىك دە اوتورمىش، توبان طرفى يازىق دالا يعنى اووہ ابگونىلىك پچانلىك باغ باغچەلىك غايىت گوزل خوش ھوا جاي دور، تاغ يەوشى يعنى جىلاك بۇرلوگان لىر وار. اوزم و سائىر ميوہ دغى موجوددور. توت يىغايى ككثرت اوزرە اولوب يىفاك فابرىك لىرىدە كوپ كورىدى، بو بىلدە ايلە مودانىيە قصبەسى آراسىندە زىتون يىغايى بى نھايە دور.

بۇرسەدە فزانلى مھاجرلىر بعض اوى جايلىك و بعضى لىرى اجارە ايلە نوررلىر تجارت و زراعت و ھەر بىر لىرى بىر كسب ايلە گوزل معيشت ايدىرلىر، اھالىسىدە مسافر پىرور اولوب مھاجرلەر و سعتلىك اوزرە معاملەدە بولنورلىر. بۇرسە شەھرىنىڭ تەقلىدى تاغ و صحرالار جەھىتىدىن بىزىم بو طرفدە لىسى قلعەسىنىڭ اوتوردىغى موضە مشابە دور مگر ھواسىندە فرقى واركە بۇرسەنىڭ قىسى آز و آرتوق صغوفدە اولمىوب اىڭ شىدلى قىشە يوز كون قار باصارمىز دىدىلەر بۇرسەدە كامىل بىر آى توردىق اون بىدىچى ربيع الثانى اوچونچى سىنتىبردە ايرتە بىرلن چىقب شەھىر و فر ايلە بىر يارىم ساعىتدە مودانىيە غە كلك آندىن پاپور ايلە وقت عصردە استىبولە كرك، پاپور دە بىش ساعىت تىمور بولدە بىر يارىم ساعىت بۇرولدى يعنى استىبول ايلە بۇرسە اراسى توققى ايلە آلتى يارىم ساعىتلىك بولدى، قايتوشىم دىگىز ساھلىندە اولن فستق قصبەسى فاطرلى كويى و آرموت قىرەلر يە يولقوب بىو جايلىردە كشى توشور يلوب و اوتورنىلوب پوستەيە مکتوب آلب مکتوب و بىرلىدى، باروشدىن يارتى ساعىت زيادەلىك بو توقىدىن دور. استىبولدە باز اون كون و رۇب بىكۆمى بىدىچى ربيع الثانى اون اوچونچى سىنتىبردە بىر و تەقە

قدر پاپورغە اوتوردىق، وقت عصردە استىبولدىن جوناپ كايىولى بىر بىرىدىن كىچەسى اوتوب وقت سحر چناق قلعەسى قىرەنە كلوب توقنادىق كون چىقىدىن صۇكرە آندىن جوناپ كىچەسى بوغازدىن اوتىكوزمىز اىكەن آندىن آق دىگىزە اوتىك سىلانك طرفدە سىندىرە تاغلىرى و بىولدە قوم كويى، بو قىچە آطەسى آق قە بابا جىزىرەسى، مەدىلىلى آطەسى بوچىز كوي لىرى كورىنوب قالدىلەر، ايرتەسى كون ۱۴ نچى سىنتىر دور نماز شام وقتىدە ازىمىر قلعەسىنە كلك استىبول ايلە ازىمىر آراسىندە بىر تاولىك دن آرتوغراق يول بۇرولدى، او كىچە صو اوستوندى توقناپ ايرتەسى كون شەھەر چىقىق حصار جامعىندە اىكى ركعت نماز قىلار قى بازارە وارىب يول لوازىماتەزى آلدق بو شەھەر غايىت عظيم شەھەر اىكەن كىچەسى اىلىكترىك دىگىز بويى نەخمىنا بىر تاش يىرىنى كوندوزگى دىك ياقىتى قىلپ نون بويى پانوسلى فنارلى پاپورلىر دىگىزە قىراول لىپ بۇردىلەر، ازىمىرك قىلەسى نقتەء جنوبىدىن بىر خط يعنى بىر درجە شوقە توشمىش دور، اون بىيشىنچى سىنتىبردە وقت عصر ايدى ازىمىردىن جوناپ كىچەسى ساقىز جىزىرەسىنە كلوب آز توقىدىن صۇكرە ايرتەسى بودىم قصبەسى استان كويى دىسان آطەلىرى اوتوب عصر و شام بىىندە رىوس جىزىرەسىنە كلك بىر رادە ھلال جامادالاولىنى كوردىك رىوس دە اوچ ساعىت مقدارى توقىدىن صۇكرە وقت عىشادە آندىن جوناپ كىچەسى بو جىن دە رىوس والىسى عابدىن پاشا ايدى بوگا جىزىرە والىسى دىورلىر آق دىگىزك استىبول ادارەسىندە اولن جىمىع جىزىرە بو والىنىڭ زىر دستىندە اولوب يالغوز بىو جىزىرەدە قىرق دورت بىوك قلعە موجود ايشى دورىبىسى اسلام باقىسى خرىستىيان دور دىدىلەر، رىوس جىزىرەسى بىزىم بو طرفدە بارلىق تاغنى مشابە اولوب شىرقىدىن غىربە اوزانان غىرب طرفى بىلىد شىرقى بىز آز پستلىك طولى و عرضى دغى بارلىق تاغى مقدارىدە كورىدى.

استىبولدىن چىقىغىزدىن بوياق پاپور توشلوك تابا بۇرمىش ايدى، رىوسدىن كىنەكەن صۇكرە بىو كىچە تمام بۇر بوب ايرتەسى كە اون

یونانی سننبر دور کون چققان وقتده توپچی مصطفی افندی ایله بیل
 پاپورک باشنده یوغان یغاچ ایستنه چقب اوتوردق کون پاپورک نق
 توشوغندن طلوع ایلدی دیک که تسوغری شرقه بورلمش جوانب
 اربعه ده سواحل و جزائر دن هیچ نسنه کورنمندی قوری بزلرک کورنوب
 فالدیغی بیراندن ایسه ده بر پارچه تسلیء خاطر یعنی بر آز کوکل
 جوانقچ بولور ایکن آسمان یله صودن غیرى هیچ نسنه کوزه
 توشمکدن خیلی وهیمه لیک بولدی، بو کون کوندزی وکیچه سی
 ایله یوروب ایرتسه سی اون سیکزنجی سننبر ایدی، پنجشنبه کون
 وقت ضعیفه مرسمین متصرفلغنه کلک ردوس برلن مرسمین ارالغنه بر
 یاریم تاوولیک یورلدی، اوتوران پاپورمز ساعتنده اون ایکی میل
 سیر ایدر دیدیلر ۲۷ چاقویم مسافه اولور بو حساب ایله ردوسدن
 مرسمینه قدر مگ چاقویم نغین ایدیلور، مرسمین آدنه اسکله سیدر
 نهر سیحان نهر جیحان ایکیسی قوشولوب قزیل ایرماق نامیه بو
 شهرک فرینده آق دیکزه توکولورلر باشی آناتول تاغلرندن چقار
 دیدیلر، مرسمین دن شول کون وقت عصرده جوانب ایرتسه سی ۱۷نجی
 سننبرده جمعه کون ایرته نماز وقتنده اسکندرون فضا سنه کلک
 بو بلده حلب اسکله سیدر بوقده اوچ یاریم ساعت توقتاب آنسین
 لازیمه جواندک عصر وقتنده لازیمه بلده سینه واردق، بو شهرده
 عزیزلردن حاجی محمد مغربی ابراهیم ابن ادهم حضرت لرینک آناسینک
 تر به سی وجامعی واول جامعده مولوی لر وار دیدیلر، ابراهیم ادهمک
 اوز تر به سی بوندن دورت ساعتلیک مسافه جبل فضا سنده ایمش
 ابراهیم ابن ادهمک والدیه سی بلخ پادشاهلرندن ایکن بورایه کلوب
 مدفون اولدق لرینی پاپورده احمد فنوی نامنده بر ترک بویله حکایه
 ایلدی: «ابراهیم ابن ادهم حضرتلریکه تصوف کتابلرینده مناقب لری
 مرسوم وتواریغلرده نام عزیزلری مشهور اولیاء الله دن اولوب پادشاهلغنی
 ترک ایدرک چقب هر سنه حج قیلدندن صوگوه ارض حرمین کیدب
 خارجه استقامت ایتمک عادت لری ایکن بو شهره کلمش، بلخده

والده سی قاچ دفعه دعوت ایسب فایتماده اوغلنی آلیب کلک
 اوچون بالذات اوزلری سفر مشقتنی التزام ایدرک ازلب چقب
 اوغلنی بو جایده تاپمش که شهر دن طشره دیکز بقاسنده بر غارده
 آنا اوغون ایکیسی یغلا شوب کوریشوب آناسی ده اوغولوم بو نسه
 حالدر دوزخ سنک اوچونهی برادلمش عاصی اینک خدازک رحمتی
 واسع رسول الله نک شفاعتی ده عاصی لر اوچوندر اوغولوم بویله
 بورمه خدازک کرمدین نا امید کبی اولمه مملکت ایسه ایگاسز
 اهالی سکا انتظاردر یورالیم دیر، ابراهیم یا آنا آنده واروب نه
 پیاچقم دیور، آناسی ده نخت که اولتور رسن پادشاه اولورسن دیور،
 ابراهیم بن بوراده دخی پادشاهم دیمش، پادشاهلغک بومیدر که یاندغک
 بیر نیوز توفراق، البسه ک نچه بردن یرتق یماق، اوستونک کبیر،
 ساچک طولا بت فمل دیر، آناسی بویله دیدر که یماق تکب اوتوران
 ایگنه سنی دیکزه آتمشده یا آنا مکا شو ایگنه نی تاپوب بیر دیمش
 آناسیده دیکزه کندیکی ایگنه نردن تاپلور دیدر که فاشو کزدا گی
 خادملره وعسکرلره بیورکزه تابسونلر دیر، آناسی ای اوغلم بویله
 دیوانه لقی تاشله دیدر که من عساکر مه امر ایدرسم ایگنه می تاپوب
 کتور لر دیر، آناسی ده کورالیم کتورسونلر دیدر که ابراهیم حضرت لری
 یا سمک دیوب بالفله خطاب ایندیکی ایله دیکز موجه کلوب نچه مگ بالقی
 بردن باشنی صودن چتوررق لیک دیه نورمشلر ایگنه می تاپوب
 کتورکلر دیدر که بالفله چوموب کیدب بریسی ایگنه می آغزینه
 تشلب چقب ابراهیم حضرت لرینه ویرر، آنا پادشاهلغی بویله اولور
 دیر، آناسی ابراهیم دن بو کرامتی کوروب ترک دنیا ایندرک کتورن
 خزینه سی ایله بو شهره بر جامع و خانقاه بنا ایذب اوفانلر قیلمش
 باقی عمرینی بو جایده اونکاریب بونده مدفون اولمش» دیه تمام
 ترتیب و فصاحتل تقریر و بیان ایلدی، ترک طائفه سندن عادی بر
 آدمک فصاحتنه بزم خاتمک ایگ عالم اولانی برابر کلور ظن ایدمم،
 لازیمدن خققن وقتنده کیدب ایرتسه سی ۲۰نجی سننبرده طرابلس
 شهرینه کلرک، طرابلسدن توش وقتنده جوانب وقت عصرده

بيروت بلدهسى

بيروت شەرىپنە كەلۈپ عثمانلى «لوقنطە» سېنە توشىدك «لوكنە»
 ھىم دىيورلر ھونىل مەراسىندە كە بىئى كەچى، بىرۈندە حضرت بەنى
 عليە السلامك قولى جەمئە مەفوندىر زىيارت ايتىدك، امام اوزاعى
 يارىم ساعتلىك يول شەردن خارچە دىدىلر آگا وارمىدق بىرۈندە
 دورت كون توروب توفىزچى جەمادالاول ۲۴ نچى سىنتىر چەارشنبە
 كون ايرتە بىرلن چىقب توفىز ساعت شەندوفىر ايلە يوردك وقت عصرە

شام شريفى

شام شريف شەرىپنە كەلدى. بىرۈندك باقى احوالى بونك اخىرنە
 بازىلور. شامدە ھىم آغا دىدىكى ذاتك خاننە توشىدك، اوچ كىشىە
 ايلق توفسان غروش بەنى پتى صوم ايللى تىن اجرە ايلە آندە
 اوتوردق، خان دىدىكلرى انسان وحيوانە مشترك محل اولور روسچە
 «دوبور» ختالى تاك دىيورلر. لوكنە ھونىل انسانە خاسىر روسيەدە
 غاستىنتىسە دىيورلر. ايرتەسى پىنجشنبە كون سىنچقدار جەمئە چىقب
 ايرتە نمازىنى آندە اوتادك سىنچقدار نامىلە شەرة ياب اولن ذاتك
 اصل اسمى «سەيد احمد ابن مرداس السلمى» دور دىدىلر اما ھجرىسى
 ايجندە، سەيد عبدالله ابن مرداس يازلمش يانندە يەنە بىش قىر وار
 صەابە دور دىدىلر. اون بىزىچى جەمادالاول جەمە نمازىنى جامع امبەدە
 اوتادك تقبل الله عنا ومن جميع المسلمين.

جامع امبە تصغىر بىسەيل دور. ونىستىلە جامع اموى، دخى دىيورلر.
 «امبە» امە كەمەسىنىك صغرى اولوب تكلەدە «امبە» دىە امە نىست
 غلط دور. اسلامدە ايك اول شەرتلى جامع بو اولوب ھجرىنىك سىكسان
 سىكز سەنەسندە وليد بن عبدالمك كمال زىنت و مصارفى بى حد
 ايل بنا ايتىشدى غابت ترصيفى وترصيعندن قەدىمە بوگلا بلاط وليد

دخى دىمىشلر. توارىخلردە يازىلدىغىنە كورە گوزل لىكدە نەبايتە ابرشمش
 ايكىن بوندىن بىزىچە يوز سەنەلر مقدم اوت قىساسندن اولگى زىنتنە
 بر آز شىكست كەلمش. شەمدى بىزم واردغىمىز سەنە، دن اوچ دورت يىل
 مقدم بەنى مك اوچ يوز اون بىزىچى سەنەسى يەنە ھرىق ظەور يىلە
 ايك مزىن اولن محراب طرفى ايوان ورداق لرى كلا يانوب يىلوب
 فقط تاش ستونلرى قالمش. بناسىنى طرز قەدىم اوزرە اشلمبە فرمان
 عالى وارد اولوب نچە يوز اوستە بو ايشنىك اوستوندى ايدى فقط
 مەرم تاشلرىنە نقش اويوب ستون تاشلرىنى اشلىيان اوستەلر نك
 عددى يوزدىن زىادە واردور فقس غىرھم، اوچ دورت يىلدىن بو ياق بو قدر
 آدم چالیشوب ھنوز اوچدىن برى تەم اولماش يالغوز منارە بىضا
 طرف تلى ياقىنلاشمش ايدى. جامەنىك طولى شەردن غرىبە بر يوز
 توفسان خطوہ عرضى يتمش بىش خطوہ رداق آستى قرق بىش جمع
 بىر يوز بىكرمى خطوہ دور. دىركلرى دخى ۱۲۰ عدد اولوب كلىسى
 تاشدىن دور. كنىذ آستوندى ايكى درك وار بو ايكى درك بلىقىنىك
 تىخنىك آباغى ايش يەندىن ياكە قەدىسدىن كىتورمش دور مك بىش
 يوز آلتون ايلە كلىدىكى سوبىلدىلر يانغىندە بو ياسى كەمش ايسەدە
 نقش لرى بلى نور بىدر. جامەدە دورت مەھىك دورت محرابى وار
 ھر محرابك آراسى ايللى خطوہ دن، حنى محرابك آلدندە حضرت بەنى
 عليە السلامك باشى مەفوندىر زىيارت قىلنور. بو بىغەبىرك قولى بىرۈندە
 باشى موندە وسائر جىسدى نابلسدە اولوب نەدن بو يەل كىسكى بە
 توشەش دىسو صوردىغىمە دىدىسكە، حضرت بەنىك قەسەسى تىفاسىر
 وتوارىخلردە مسطور و مشهور اولوب زمانەسىنىك پادشاھى مەشوقەسىنىك
 القاسىلە باشى كىسوب بوندە كىتورمش جىسد مباركلرى شەھىد اولن
 محلە بەنى نابلسدە قالوب آندە دىفن ايدلمش بىر زمان ولايت لىر
 قىط و غلا ايلە مېتلا اولدندە يهودىلر نچە دفعە استىقايە چىقب دەالرى
 مستجاب اولدندە علما يهود اتفاق ايل دىمىشلر كە قىط مطر و منع
 دعا گناھك شامتى دىور كرك كە بر بى گنا الدن استىداد ايداليم گناھسىز

ال حضرت يحيى نك الى دورديه قبريني آچوب بر فوليني آلورلر آنى
 وسيل ايدرك دعا قيلدند مستجاب اولوب آسماندىن يغمور باران
 اينوب معمور چيلك اولور بونكله بوقولنى كفن ليوب يهوديلر تبركا
 محرابلارنده صافلب بويله مضطرت وقتلرده آنكله استدعا واستسقا
 ايدر اولمشلر بويله اولارق ككوب سنين ويللر اوتوش.
 بنى اسرائيل ونصارى اياملرى ككچوب اسلام زمانهسى يتمش.
 اوشبو جامعك بانيسى اولن وليد ابن عبدالملك، زماننده مملكتنده
 بر فطليك ظهور ايتمش اهالى اسلام نچه كونلر استسقا بيه
 چقب دعا قيلمشلر اثرى معلوم اولمامش بعده تبعه سنده اولن
 نصارايه امر ايدب آنلره دغى بر اثر كورلمدكده يهوديلر استسقا
 ايدر يغمور ياغار فطليك كيدر ينه بر زمانلر بويله اولارق يهوديلر
 چقدبى ايله يغمور اولور معمور اولور، بو سرى بلمك اوچون
 مسلماندىن بر آدم بر فطليك سنهده يهودى ديننى اختيار ايدب
 آنلرلك ديننه كريب استسقا بيله چقار يهوديلرده غيرى ملتن آدم
 اولمسون ديه يوقلاب بو آدمى بولدقارنده بونك اخلاصنه يهودى
 ديننى قبول ايتدكده نچه شاهد شهادتليك ويرمشلر. بعده بر صندوقنى
 آچوب ايچندين كفنلنمش بر قول چقارده، يارب ير يوزنده بي
 گناه بندك فالمامش آنلرلك شامتندن بارانى قطع ومملكتنى فط ايلدك
 شمدى بو قول گناهسز قلوك يحيى نك قولى دور بونك حرمتمنده بزلره
 باران ايندر ديه مناجات ايلدكده اسماندىن بلوط كلوب يغمور باغمش
 مزبور يهودى اولمش مسلمان بو حالى بلديكى ايله درحال كلوب
 حاكمه عرض ايدرده يهودلرلك لندن صندوقى آلور لكن جز پيغمبرنى
 يهوديلر كى الله صافلمق امانت اولور ومشروع دگلدر ديوب بيرونده
 دفن ايتمشلر اوچ جايله اولديغى نك سببى بودور ديدى، ديدككزه
 كوره وليدك ايامنده ايسه شاميه اولوق اقتضا ايدر ايكن بيرونه
 واردبى نهدن ايمش ديدكده بوراسى معلوم دگل ديدنده ظن ايدر
 قول بيروت يهوديلر نده اولمشده ار جايله آلندندن ايكنجه

جايله نقل جائز كورلميوب آلنديغى اورنده دفن ايتمش اوله ديدى.
 بو خبرنى احمد عصام الدين افنديه سويلديكمده بو تحقيق بنمده
 خاطر يمه گاه خطور ايدردي سببى كهمسهدن صورمامشديم مزبورلك ظنى
 دوغريدور درست دور ديدى.

احمد عصام الدين افندي اصلى فزانلى اولوب يكرمى بش سنهده
 زياده اول مملكتده كيزرك بر فاج سنهده بوياق شام شريفده
 متوطن كى جامع ورد كل جامعنده درس كويليك ايله نورمش اصلنى
 فصلنى اولنى يورتنى تمام يازدرب آلمش ايديم كاغدينى يوفانديم.
 شام شريف ديدكمز دمشقدر اصلده شام ولايته اسم اولوب
 شهره علم دگل دور، خمس شامات ديور، قدوس شام، دمشق شام،
 طرابلس شام، حمص شام، طرسوس شام، بزلرچه دمشق شهرينى
 شام ديورز، حضرت نوح عليه السلامك اوغلى سام اولادندن دمشاق
 نام كهمسه اولادى ايله بو جانبه كلوب متوطن اولارق ابتدا سوزينى
 يعنى قورغاننى او ذات بنا ايتمش ايمش سورمزبور كوب كره تغريب
 وتجديد ايدلمش، سورك ايچنده ينه بر سور بار بونك ايچندا كى
 ويرانه تاش عماراتلر بساغ ارم نك بانيسى اولن شداد شديدنك
 اثر مشددى دور ديورلر، غايت محكم ومستحككم يصالمش الحاله هذه
 ايچى جب خانه يعنى اوق دارو نورمش بر طرفى عسكر خانه
 اولمشدر، وبونك ايچنده حضرت ابى الدردأ رضى الله عنه نك قبرى
 وبر خانهسى محمل شريفك محلى دور قبل طرفنده اولن خانه خالى
 ايسهده قراولى يساق ديوب كدرمدى، تاشلرى نك اراسنى قورشون
 ايله بركنمش، شيخ جندل حضرتلرى نك تر بهسى بوراده دور، سورك
 ارفاسنده اسلام پادشاهلر ندين دمشقى فتح ايدنلرلك نامى وسنهلرى
 يازلمش بونلرى يازيب آلديم ايسهده نوار يغلرده تفصيل اولدندن
 بوراده تطويل كلام قيلمق دركار كورلمدى.

جامع اميه موضعی اول ھود عليه السلامك خانهسى ومسجدى اولوب اول ايامدن تا بو آنه قدر عبادت خانه اولوب كلمش شوييله كه حضرت ھود عليه السلامدن سوكره يونانيه بعده عبده او شان واصنام ثم بهود ونصاريه معبد اولوب اسلام فتحنده يوحنا كليسهسى ديسه نعيمير ايدرلر ايمش، اهل اسلام دمشقى فتحنده نصف سيف ايله آلدندن مسجد قيلنوب نصف آخرى صلحا كفرة يدنده قالمش، ۷۰ يلدن زياده راق بو منوال اوزره قوروب تاريخ هجرتك ۸۸نچى سنهسى اهالىء دمشق عبده اصنام ايله بر جايدہ عبادت ايتمه لر ينى روا كورميبوب اهل نصاريه تلاديكى جايدن بر كنيسه بناسته رخصت وبرمك اوزره بو نصفى اسلامه قالسون ديه التماس ايتدیلر ايسه ده نصارالر اوناميبوب اخيركار مسلمانلر خليفه يه شكايه نامه وعرض حال ويرمشلر، صلح قديمه بئاء آنلرى جبراً يعنى رضالق سر اخراج ممكن اولميبوب لکن خارج شهرده فيصرك دامادنه منسوب اولن كنيسه قومايى صلح نامه دن طشه بولمه لر يله آنى يقهق اوچون مسلمانلر مجتمع اولدغه كنيسه مرقومه عند النصارى محترم اوزلرنجه معزز اولدغنه بئاء آنى هدم ايتدريمبرك جامعك نصفنى آنك بدلنه ويرمك ايله مصالحه ايدلمش بو تقريب ايله مجموعسى جامع محمدى اولمشدر صلى الله عليه وسلم.

بو جامعده حضرت ھود عليه السلامك فبرى وار ديو مروى اولوب اما قابو محلدہ ايديكى صراحة بللى دگلدر، اكثر اقوال حنفى محرابك فربنده اولدغى سويليورلر، وبو جامعده حضرت موسى عليه السلامك (فانجرت منه اثنتى عشر عينا) منبعى اولن ناش ديورلر بويى آز كم ايكى كز عرضى بر كز قالونلقى بر چارك دور جامعك تمامنده محرابك بر طرفنه قوبولور ديديلر.

جامع مزبورك خصوصنده نچه آيات بينات واحاديث نبوى وارد اولوب، (وآويناها الى ابوه ذات فرار ومعين) (والتين والزيتون) آيه كريمة لرى اوشبو جامعك موضعى بياندر ديشلر.

مكه مكرمده اوقونان بر ركعت نمازه بوز مك ثواب مسجد فخر كائناات صل الله عليه وسلم ده ادا اولنان بر ركعت ايللى مك، ومسجد بيت المقدس ده فرق مك ومسجد دمشقده اوقونان بر ركعت اوتوز مك ثواب سائر محل لرده اوتانان نمازدن زياده ويريلور وهر كيچه بو جامعده حضرت خضر عليه السلام بولنور ديه مرويدر، اوچ عدد منارهسى وار برى ديوار شماليده باب سلسله يه متصل بوگا منارهء مأذنة العروس تسميه ايدرلر اذان شريف اوشبو منارهده اوقنور هر وقته اون بش مؤذندن ينمش بش مؤذنى واردور مأذنه يى ايلانوب يوروب اذان ايتورلر، وبرى جانب غريده مناره غريه دور وبرى طرف شرتده منارهء بيضاء يعنى آق مناره ومنارهء عيسى عليه السلام ديوبده سويليورلر ذات مشار اليه اوشبو مناره يه نزول ايدچكدر، بوياسى يشل ايسه ده بيضاء ايله منصف اولمش، اون بشنچى جهاد الاؤل سيشنبه كوني ۳۰نچى سنتبر ايدى بو مناره يه چقدق اوچ جايدہ نفس آلور واستراحت ايدر اورون وار دورتنچى سى مأذنه دور بو دفعه اوشبو مأذنه دن قايتدق ايكنچى دفعه بوقارو طبقه سينه چقدق جمع ايكى بوز بكرمى باسقىچ دور، مذكور استراحت اورونلرنى مؤذن يتاغى ديورلر بوگار چه هر باسقىچ ناشى بر چاركدن آندن بوقاروسى آلتى بر شوكدندر، مناره نك عرضى آلتى كزدن زياده راق وبشنچى طبقه دن قيموسى تخميناً اون بيش كز اولور باسقىچ لرى ايلنوب چقولور، وارن زابورلر مناره يه خط يازمق عادت ايمشكه، فلان ابن فلانم بورايه كلديم يا رسول الله وقت نزولده بو مكتوبه يى كوروب يوم قيامته بزلرى شفاعت كدن محروم ايلمه دبو وبو كيبى سوزلر هر كم بلديكى وكوكلنه كلديكى عبارلر ايله يازمشلر غطوطلدن مناره نك آچيق يرى قالمامش بزم بو طرفدن خيلى آدملرك اسمى اوقولدى.

وجامعك شرق طرفنده حضرت حسين رضى الله عنه نك رأس مباركلرى زيارت قيلنور مخصوص برر خانه ده غايت تربيه لى دور،

و جامعك دورت طرفنده دورت بيوك داربازه سی بار باب جنوب كه قبل طرفيدر بوگا باب غبرانی و باب زیاده دیورلر و باب شمالیه بوگا باب سمیاطی و باب قاطمین و باب سلسله دیورلر و باب غربیسنه باب برید دیورلر و باب شرقیسنه باب جیرون تسمیه ایدرلر. بو داربازه نك آلدنده قار بوز فالدران دیوب بر صو وار منبعندن آتیلوب بر نیه بویی یوقارو چقار آله و تخوم کوتاران صوفی بورسه ده کورمشیدك بو ایسه قار بوزی کوتارر دیدیلر بونكچون قار بوز فالدران دیمشلر قدیمه حضرت معاویه نك سراپی بو اورنده ایمش، جامعك كچك ایشوکاری دخی وار جامعك صحنی اورتاسنده بر فیوسی وار اوستنه قبه فیلمش کرانت یعنی چوماك قویمش صو و طهارت آندن آلورلر، و بو بلده فاغرده بوندن غیری دخی گوزل جامعلر اولوب جملدن بری سنانیه جامعی دینلور سنان پاشایه منسوب بر مزین کاشینی جامعدر، درویش پاشایه منسوب بر زیبا جامع دخی واردور، و شهرن چیتده كوك میدانی قرینده سلیمانیه جامعی وار اطرافی مدرسه و کتب خانه ایله مکمل و غایت مستحکم بنا ایلمش ایسه ده حالا اطراف و حوالیسی خرابه اوله رق یالغوز مسجد جامعك اوزی تور و بدر هر کون فقرالره او جامعك وقفندین نان اولاشورلر ایکن هفته ده بر دفعه آش دخی وار دیدیلر بو جامع لر استنبول جوامعی طرز نك تعمیر ایلمشدر. و بوندن ما عدا دخی جوامع و مساجدلر ك حسابی اولوب و مکاتب و مدارس خانقاه و خانات ولوقند و حمایت غایت کوب اولوب ایکی یوز مقداری حمام وار لیغنی خبر ویرلر و شهر نك ایچندین یتى عدد ایرماق آتوب ایك آزى بزم چوچكده آمبو قره صوی قدر دور، اطرافنده دورت یوزه فریب عیون و چشمه وار دیو سویلدیلر باغ و باغچه میوه و فواكه نك انواعی والوانی و نچه تورلوك گلار و چچك لر موجود اولوب بال دخی بی حساب کوبدر بال آردسی ایله کوچک لر طولو اولوب بونك کثرتی گل و چچكلر ك کثرتنه دلالت ایدر شام جنت مشام دیمشلر یعنی شامدن جنت ایسی و جنت - بویی

کلور دیمکدر، حضرت عق تعالی حضرت موسی علیه السلامه خطابا تورات شریفده امت لرکی بال و سود آقان مملکتیه صاحب ایدرم دیو وعد ایندیکی مملکت بودورکه امت محمد صلی الله علیه وسلم نصیب اولمشدر، (ان الارض یرثها عبادى الصالحون)

جامع امیه بوندن مقدم دورت یوز آلتمش تاریخنده بر دفعه یانوب لکن او حریق نه دن ظهور ایندیکی معلوم دگل اما بو ۱۳۱۱ نچی سنه ده پانغین نك سببی اوستونده قوروشونك بر جایی تیشلوب آتی یماق اوچون قورشون قوینده آستونده اولن قاموشه توتاشوب بردن اوت کوتاریلوب کتمش یارتی ساعت ده یانوب تمام بولدی دیورلر، بو خصوصه عملیه می، مهندس می، متولیه می فانقی یرینه جزا کلور، بونك تعمیرى اوچون دمشق نه قدر پول و خراجات تعیین ایدیلور دیه حکومتدن خوف اوزره جوابه منتظرلر ایکن، سلطان حضرت لرندن بو صورتده عنایت نامه کلمش که، خیرلی قضا اوله اهالیء دمشق بوگا تشویش تارتماسون غم و خفاده اولمسون، ظن ایدرم اول بلده مبارک یه بر بلای مبرم کچك ایمشده حضرت جواد کریم کمال لطفندن او بلای عظیمی بو جامع کبیرك حریق ایله دفع ایتمش اوله» دیو نسلی دن سوگره شمدی بناسی ایصاصویه طرزنده اولمق نردمده مناسب کوریلور دیمش ایکن اهالیء شام طرز قدیم تغییر ایلمسه دیوب بو التماس ایله اولگی چه فالمش سلطان عبدالحمید حضرتلری اوز چیبندن بر ملیون تعیین ایذب اهالی یی بو آغر خراجندن معاف ایتمشدر، اوسته لر ك معاشی هر برینك خدمتنه کوره اولوب فقط مرمر تاشه نقش چزیب ویرن نك یومیه سی بر آلتوندر دیدیلر بو تاشلر محرابه و قبله جانب دیواره قویلور دیدیلر. بونك اوچون یعنی ربع مسکونده اولن جوامعك ایك زینتلی سی اوچون بوگا جامع «عروس» دیمشلر عروس بزلر چه کیلونچك دیک اولوب «زفانی» یعنی کبار کلور کونی کلنچك نك بزاندکنه تشبیه عروس ایله توصیف و تسمیه ایتمشلر ایمش، بلاط الولید دخی دیورلر

بلاط مرمر دوشنمەش كاشنكارى مصيقل ومزين موضعه دينلوب بونك
ترجمەسى كاشغر مادەسندە دخى بيان ايديلور.

ايمدى ابتدا شەرك ايچندە اولن زيارت لرى يازيب بعدە صالحيه
طرفه ثم اطرافه چقاليم.

دارالسلام استنبولده اول حضرت يوشع عليه السلامن باشلاپ
بيروتدە ينة انبيادن حضرت يعى عليه السلامنك زيارتى ايله تبرك لندك
دمشقده ابتدا صحابه دن سنجقدار حضرتلرىنى ثم حضرت يعى عليه
السلامى زيارت ايتدەز يرقارودە يازيلوب اوتىدى، بعدە راس
حسين رضى الله عنه و حضرت ابى الدرداء و شىخ جندل ياخود شىخ
جندب حضرتلرى زيارت قىلدى، بوندن سوكره قبرستانده ابتدا حضرت
بلال و حضرت معاويه و حضرت عبدالله ابن ام مكنوم و حضرت ابان ابن عثمان
و عبدالله ابن رواحه و عبدالرحمن ابن عوف و عبدالرحمن ابن ابى بكر و ابى
سفيان و مقداد ابن معدى و معاذ ابن جبل و واژه ابن ائففى و ابو هريره
و حضرت طلحه ابن الزبير و ام المؤمنين حضرت ام حبيبه زوجة فخر
كائنات صل الله عليه وسلم و اوليا كرامدن بعضى شهرنك ايچندە
و بعضى طشندە زيارت ايدلنلر و بس قرنى و ذالنون مصرى و شىخ
ارسلان و ابو مسلم حولانى و ابو سليمان دارانى و شىخ محمد دمشقى
و شىخ عبدالرحمن اوزاعى و زين العابدين ابن حسين و شىخ محمد سكاكى
احمد ابن محمد سروجى، و خلف لردن عبدالملك ابن مروان و نورالدين
شويد و سلطان صلاح الدين ابوبى و بونلردن ماعدا دخى صحابه و اوليالرنك
عد و احصاسى مەكن و لميوب خدا تكرر زيارت ايتەك نصيب
ايليه ايدى شهرنك طمىرەسندە باب كيسانده بر قېرە وردق تكلامش
ناشندە (هذا قبر سيد بلال بن حمارة بن رياح الحبشى مؤذن رسول
الله توفى فى سنة عشرين سنة اربعة وستين نقله امام النووى) ديو
يازىلوش شهرنك ايچندە اولن قبرستانده حضرت بلال، تر بهسى اوستونە
(بلال بن رباح) يازيبوب كىندلى تربىلى معروف و مشهور اولوب
طشردە اولن مقبرە اكىر چە تربىلى دكلسەدە ناشندە بويل صريح

يازىلوش كىر بونلردن صوردم بو ايكى قېرك فانقسى حضرت بلال ك دور
هيچ برى آنوق بلمدىلر جواب شافى و بىرمدىلر بعض لار طشردە اويل
بر زيارت وارلغىندن خبرلرىدە اولمىدى فقط بر آدم سويلدىكە رسول الله نك
بلال اسمندە ايكى مؤذنى اولوب برى حضرى و برى سفرى ايدى
طشردە اولن بلال سفرى دور ديدىسەدە سىر و توارىخ لردە كورلمدكن
بوسوزە تمام اعتماد ايدەمدىم.

بازار ايچندە بر چنار يغاچى وار حضرت على كرم الله وجهه
دلدىنى باغلايان درخت ديورلر توپى نك يوغانلىقى اون كز اولور.
بويل چنار يغاچلرى استنبولده دخى كورلمش ايدى ايچندە يماقچى لار
اوتور مشيدى.

صالحيه

صالحيه دمشقك سورندن چقد قىدىنصكره بر ميل مقدارى برده جبل
قاسيونك ايتا كنده واقع اولمش جوامع و مساجد و محلات و حماماتى
مشمئل بر قصبه كىبىرە دور بوقصبەدە زيارت لرك مشهورى شىخ
محمى الدين عربى المعروف بشىخ اكبر حضرتلرى نك تربى شريفى دور.
سلطان سليم خان مرحومك بنا كردهسى اولن جامعك بر طرفندە على
حده بر خانە دور، بو ذات اكبرك تولدى بش يوز آلتمش تاريخندە
مرسىه نام بلكەدە وفاتى آلتى يوز اوتوز سىكزده اولمش. حيات
و مهات لرنده كراماتى صريح كورلوب مصنفاتى ده كوبر. جملة كراماتندن
برى بر كون بر سر تراشه كلوب ساچنى آلدرمق اولدقده اول بى تمير
سر تراش بونك كهنه البسه سینه نظرا پارەسى يوق فقير ظن ايدرك
تيزده التفات ايتميوب انتظاره قويمش بىكى كيوملى دن نچەلر ساچنى
آلدرىب كچمش، ذات شريفندە بو حالدن منفعل اولارق كايوب «رب
الناس تحت اقدامى (۱)» دىرك برنى بر تىپوب يورمش كتمش، آدم لردە
بو خريف كفر سويلدى ديوب تو توب حا كە ايلتورلر. حا كم شىخ گە
(۱) ان ربكم تحت اقدامى دخى مرويد.

خطاب ایدب کفر سویلش سن تآویلی وارمیدر دیدکده «اذا دخل السین فی الشین ظهر قول محی الدین» جوابنی ویرمش بوکلام عمیقک معناسنی بلامیوب حبسه فویهمثلر حبسده وفات ایتمش بوسوز آغزلرده اشتهار اوله سویلنهرک سلطان سلیم شام شریفی فتح ایتمکده قرتال بابا دیدیکی برذات اولوب سلطان سلیم او ذاته اخلاص ایتمش ایکن محی الدین عربی ناک «رب الناس تحت اقدامی» قولی ناک معناسی نه اوله دیدکده، بوسوزی سویلین اورنده خزینه اولمق کرک دیمش. سلطانده او جای کیم بوردکه وفاتنه بوقدر یوز یل لر اوتمش دیدک «قرتال بابا» مراقبهیه واریب فلان موضع اولسه کرک آنی نازسونلار کاولاسونلر دیدیکی ایله واریب او یری قزارلر بزنجه چولمک آلتون تابوب اول آلتون ایله سلطان سلیم جامع مزبوری بنا ایتمش شیخک ترهسی نیده غایت زینت لشم اوستنه اوقالی یا پوقلر بابمش هر کون وارمق کلامک ایله نوم وبقظه ذات مشارالیهک روحانیت لرنندن کوب فیض و بهره لر تابمش دور، معلوم اولدیکه شیخ حضرت لری آدمزلر ناک، ماله محبتنی رضاً خدادن فوق بلدکیچون «رب» لفظی ناک معنای مجاز یسنی مراد ایدب تحت قدمنده آلتون وارلغنه اشاره ایتمش ده یرنی نپمش کتمش.

دخل السین دن مراد سلطان سلیم شامه داخل اولدنده بوقولک معناسی ظاهر اولور دیمک ایتمش. محی الدین عربی ایله قرتال بابا بیننده تقریباً اوچ یوز مقداری مدت اوتمش ایکن او ذاتک کلامندن مرامنی آکلب ایاغیلر تبدیکی یرنی تابدیغی و آندن خزینه چقاردیغی، قرتال باباناک ده صاحب کرامات ایدکینه دلیل دور.

ودخی قرتال باباناک کراماتندن کونلرده برکون سلطان سلیم بوذاتک حضورنده اسرارینی کشف ایدب مقصدم مصره وارمقدر فتحی میسر اولورمی دیدک، بابا حضرتلری مراقبهیه واریب بعک باشنی کوتاریب دیمشکه مصرنک فتحی سنک السکن اوله چیغی آیه کریمه ایله مثبت دور دیوب (ولقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون)

آیتنی تلاوت ایدر. (ولقد) کلمه سی سلیم اسمی ایله عدده برابر (ذکر) توفز یوز یکرمی اولوب بوتاریغده مصرک فتحنه دالدر (عبادی الصالحون) ایله حضرت باری سزی و اعوانکزی توصیف ایلمشدر دیمش. آیه کریمه ناک علم جبر ایله استخراج ایدیلن تآویل مجازی سینک تفصیلی بودرکه (ولقد) تحقیق سلیم که (کتبنا فی الزبور) یازدق بزلر لوح المحفوظده (من بعد الذکر) توفز یوز یکرمی تاریغندن صوگره (ان الارض) معرف باللام ارض مصر دور (یرثها عبادی الصالحون) ارض مزبوره صالح قلدر وارث اولور دیمکدر (الذکر) الفی لام شمسیه تلفظده ساخط اولدیغی کبی حسابه دخی داخل اولماش اورادن مصره عزیمت ایدب فتح ایلمشدر. باباناک بشارتی ایله سلطان سلیم مصری فتح ایدب فایتدغنده «بابا» نه استرسز دیوب «باباده» آرتوق بر شی طلب ایتمیوب فقط بر خانقاه لیک جای و بهره سز دیمش. سلطان برگوزل خانقاه بناء ایدب اوقا فلرندن باشقه ماهیه بش یوز غروش وظیفه تعیین قیلشم، ۲۴ نچی جهاد الثانی ۶ نچی نویابر پنجشنبه کونی ایدی خانقاه سینه واریب حلقه سینه داخل اولدق مولوی طریقنده ذکر یی ونغمه ورقص دور «قرتال» دیو «کوچیکان» فوشینه ایتورلر ایکن، باباناک باشی قرتال باشی کبی آق توپلی اولدندن بؤاسم ایله مشتهر اولمش. بزم داردغهمزده بو خانقانک شیخی محمد صبری نام ذات ایدی باشی آلتمش لردن زیاده اولوب بونکده باشی قرتال کبی صقالی ایله برابر آپاق کورندی.

ینه محی الدین عربی حضرتلری ناک کلامندندر (اذا کان البعید فریب وتکم العدید فقط ظهر دین دین جدید) وایضه مشار الیهک کلامندندر «سرت الفی عالم من عالم الله تعالی رأیت عجایباتها وغریبانها ان اخبرت بها حالا یری الناس محالا ولكن اظن ان هذا المعال یجی فی المال» دیوب شیخ جامع حکایه ایلدی.

محی الدین عربی الفی لام سز ذکر اولنورسه اوشبو صاحب الترجمه شیخ اکبر محی الدین محمد بن علی الطایء حضرتلری مراد اولور.

محي الدين العربي ديوب الف لام ايل ياد اولنورسه قاضي ابوبكر
 المالكي الاندلسي محمد ابن عبدالله مراد دور.
 وينه صالحه ده فخر الدين عراقى « الشيخ عبدالغنى النابلسى »
 وماموق بابا، نام عزيزلرک زيارنى وار بوماموق بابا اصلى کرد طائفه سندن
 بر تاجر اولوب، ماموق يعنى پاخته ايله سودا ايدر ايکن بوجايد،
 مدفون اوامش تاريخ وفاتى معلوم اولمى بوذاتندن بعض خوارق
 ظهور اينمکله هرکس کوب کتميه زيارت ايتيه باشليوب هر کون
 والى شام بو تر به ده آدميرنک از دخامنى کوروب بوکمدرديه صورده
 ماموق باباديان بر عزيز دور جوابنى و برمشلر اصلى کهمدرديه استفسار
 فيلقدى اصلى کرد ايمش ديمش « والى » واعجابا کرددن دغى اوليا
 چقارمى ديان همانه بيزدن بر آياق چقب « والى » نى تيبار يقار آياق
 تمام نوفرغه کر ميوب چقار فالور بوکرامانى کوروب مزبور والى
 قبرنک اوستنه فبه وکند فيلدرمش. چقمش آياق ضول اياغى ايکن
 ايتلرى کيبوب ترناقلى صار غايوب تو بو قندن توبان طرفى کورنوب
 تور ويدر، يافن يل لردى بر پاشابو اياغه انکار ايدوب يعنى شى جعلى اولسون
 ديه آپدريب فخذنه چه کورمش ايکن ايکى کوزى اکور اولدى ديو
 سويلتيلر. ودغى جبل قاسميون طرف قبرستانه ذالكفل عليه السلام نك
 مدفون لطيفى زيارت قىلنور وانك قربنده اصحاب كهف غارى وار
 قديمه عمارات ومسجد وقبو وحوض لرى اولوب حالا خراب اولمش.
 اولده بويله تعميرلى و بريهل ايکن خرابنه سبب نه دور ديدکده،
 محى الدين عربى حضرت لرى اصحاب كهف استيان شرقه وارسون
 بوراده دکدر ديان سوزيله آدميرنک اخلاصنه فتور کلوب بتدريج
 بودرجهيه تنزل قىلش دورديه جولب ويرديلر.

وبونک شرق طرفنه مقام اربعين ديرلر، قرق لر غارى وار
 جبل قاسميونک اياق اوستونده دور، بوگا چقدنده شورک کلسى قنده
 کبى کورنور و صخراسى کوم کوك يم يشل باغ و باغچه عدايق وبستان
 و بو درخت لار اراستنه طولو قشلاق وکوى و فصبه لار کورنور، جبل
 www.ewlat.org
 www.uyghurkitap.com

قاسميونک وراسى جبل لبنان فش وياز، فارلى وبوزلى اولوب چهار
 اطرافه آفان انهارک منبع و مجراسى بو تاغدر، قرق لر غارى نك
 يوقاروسنده يول کبى بر قزل تاشلق وار. هابل شهيدک فان اثرى
 ديورلر و بو غارده حضرت آدم و حضرت الياس و حضرت يحيى عليهم
 السلام اقامت ايتدکلىرى و حضرت عيسى عليه السلام حواريون ايل
 بو غارده عبادت ايتدکلىرى وياندى لرى مرويدر و محل اجابت
 الدعاء ديورلر غارک ارقاسنده فرق عدد محراب وار هر برنک ايکى
 رکعت نماز اولور، و غارک تورنده تاشدن آغز تل ونش و بوغازى
 دغى وار يوم جزاده بو تاغ اوشبو آغز و تل ايله تکلمه کلوب
 نابل هايلى ناعق قتل ايتدکىنه شهادتليک ويرر و زيارت ايدنلر
 اوچون دغى شفاعت طلب قىلور ديورلر، ايشوک آلانده اولرى
 وار زوارلر آنده آش پشورلر هر کون زائر دن خالى دگل خصوصاً
 رجب آينک اول جمعه سيکه کيچه سى ليله رغائب دور اهالى دمشق
 پنجشنبه کون ايرته برلن چقب کيچکه چه او غارده بولنورلر، بعد
 العصر غاردن قايتان آدميرنى کوررسکز کور وکن کوچه لردن يول
 تايوب يوروب بولميور کيچه ليوب قونوب قالانلر آنسندن ده کوب
 بولور ديديلر، قرق لرک محرابى و سائر مساجد لرک محرابى نقطه جنوب
 بر درجه شرقه مائل کورندى، اما جامع اموى نك محرابى عين جنوبه
 يعنى عين قيامه دورکه قطب جنوبک برابرى اولور، بوصله کامپاس
 قيله نامه ايله کوب کره دقت ايتديم بو قدرچه فرقى وار بلندى
 اما صورادغم آدمير (نعم ولسکن لا باس بها) و بعض لار (اه ليس
 الفرق الا قليل) ديه جواب ويرديلر زياده عيچ شى ديمديلر.
 وينه شهردن ايکى ميل يعنى دورت بش چاقريم مقدارى
 مسافه ده فصبه قدم شريف ديرلر فصبه مذکورک مسجندنه بر قره تاش
 قالونلغى يارتى کز، بويى بر کز و بر طرفى يارتى کز مثلث الشكل
 بو تاشک اوستونده بر آياق ايزى وار، حضرت جناب اکرم صلى
 الله عليه وسلم بورايه کلدکده اول دوه دن دوشديکى ايله باصمش

ناشی اولوب بطریق اخص اثری قالهش دیدیلر اول قصبه قریب
حضرت موسی کلیمک قبری وار، اگرچه ایکی پیغمبر یعنی حضرت
ابراهیم و حضرت اکرم صل الله علیهما والسلام نك قبر شریفندن
غیری انبیالرك مدفنی معین بر محلده اولدیغی قطعا معلوم دگلسده
حضرت موسی علیه السلام قبری دیوب سویلدیلر لعل بویل بر
خبر وادری، ایکنچی عیده اولانی قدس شریف فصلنده یازلور .
ویوگا قریب شیخ عبدالقادر کیلانی قبری بعضلر او ذاتک
اوزی و بعضلر اوغلی دور دیدیلر، واحمد عسالی دیان ذات دخی
اول جایده دور زیارت ایتدک، و بونلردن ماعدا دخی شهرک ایچی
وطشی اطراف و جوانبی زیارات اصحاب کرام و قبر اولیاء عظام ایله
مملو و مکمل اولوب فط زیارت ایتدکمز تر به لرك اونندن برینی
بازمه اقتدارمز اولدغندن بو قدر چه ایله اکتفا ایدلدی.

بو بلده مبارکه نك مساجد و مدارس و مکاتب و محکمه و محاکمه لرینی
سیر و سیران ایدب ایکی آی یاریم یعنی یتمش بش کون کامل
توروب ۲۵نچی رجب دوشنبه کون ۸نچی دیکابرده چقب
ینه بیروت بلده سنه کلدک، بر کون حاجی رمضان افندی ایکولرمز
تراموا ایله راست بیرونه قدر بوروب تماشا ل ایتدک، بیرونک لیمان
بوی مگ خطوه دور عرضی بی خطوه دور لیمانک هر بر ناشی نك
اوزونلغی ایچ طرفی بکرمی بی خطوه دیکز طرف ناشی اون دورت
خطوه دور عجباً بو ناشی نه قوه ایله کوتارمش ونه طریق دیکز
توبندن تزوب چقارمش عقل حیراندر.

بیروت بلده سی بر گوزل موضعه اوتورمش بیوک شهر دور
جسامنده دمشق قدر وار بر طرفی آق دیکز و بر طرفی جبل لبنان
اولوب بو تاغ نك صای و تپه سی کوی و قصبه دن بوش دگلدر اکثری
نصاری و خرسینیان دیدیلر نل لوی عربی دور تاغ و صحرایی زیتون
یغای و اوزوم تاکی و سائر میوه و فواکه ل ایله مملو اولوب حرما

یغایچی ابتدا بو شهرده کوردک، بیر ونده ینه بش کون توروب برنچی
شعبان ۱۴نچی دیکابر ایدی یکشنبه کون پاپوری ایله ایکی ساعت
بوروب صیدا برابرینه ینه یاریم ساعتده سوریه بلده سی برابرینه
کلدک وقت عصرده زیب قصبه سی برابرندن کیچوب نماز شامنی
عکه قعه سی برابرنده اوتادک خفتن نك اول وقتی ایله خیفه شهرینه
کلدک بونده پاپور بر یاریم تاو لیک نوقتادی بیوک توشوردی فقط
ناقتهدن ایلی مگ عدد ناقته توشردی دیدیلر آلتی یوز آدم
ونه قدر مگ پوط بیوک دخی واردور. پاپورک نچوک عمل و عملنه
تعجب ایدیلور، فسبحان من خلق الخلق، غیفه دن کیچه سی بوروب
۱۶نچی دیکابر سه شنبه کونی ابرته نماز وقتنده یافه بلسینه کلوب
توقتادی، بیروتدن خیفه یه آلتی ساعتده کلش ایدک خیفه دن یافه
دخی آلتی ساعتده کلدک، یافه ده بیوک جامع یوقدر شهرک اطراف نك
افلسون لیمون مندلیک باغچه سی غایت کوب اولوب بتون آورو پایدی
و سائر بلاد لره افلسون بو اسکله دن کیدر دیدیلر یافه دن اوچ
دورت ساعت مقداری توروب آندن شمندوفر ایله اوشپو کون
وقت شامده قدوس شریف شهرینه کلدک.

قدوس شریف شهری

قدوس شهرینه کلوب دلیل اشهاد افندی دلالته ل شیخ رشید
افندی بخاری نکیه سینه توشدک یافه ایله قدوس شریف آراسی
شمندوفر دورت ساعتلیک یولدر مقداری ایکی یوز چاقریم اولو
یولده رمل شهری کورنوب قالدی بونده صالح علیه السلام
زیارتی وار دیدیلر، قدوس شریفه واردغمز کون یغور باغور
کوچلر قارلی صولی اولدندن چهارشنبه کون چقما یوب یاند
فقط کیچه سی حمامه واردق حضرت ایوب علیه السلام (ارکض بر جلد
عنا معتمل) چشمه سی بو حمامه ایکن آنده غسل ایتدک و ایچدی
پنجشنبه کون آلتنچی شعبان ۱۸نچی دیکابر ابرته نمازینی مسجد صحره الله

اوتاب داغل عرمده اوان زيارت لرى او كيون تمام ايتدك حضرت
 سليمان عليه السلام ناك قوبرى وسائر عزيزار دغى وار ايكن، حرمك
 ديوارندن بر ناش اوچ كز مئدازى چقب تورمش بوگا حجر صراط
 ديورلر، ميدان عرصاندا قدرت حقله اوچ مك يلىق يره اوزانوب
 جهنم اوستنه تارتىلان سسر صراط بو ناش ايش، تيماس ايله كه بر
 نوچاق بوغانلغينه يتيمان اوچ كز ناش اوچ مك يلىق يوله
 اوزانورسه نازوك ونهكك ليكى نه درجده اولور ككتابلرده صراط
 كوپرى قلبن نچك فلچين كيسكون ديه تعبير ايتدكارى بوندندر
 ناش چقب توران طرفده بيوك بر صاي وار بوگا وادى جهنم ديورلر
 يوم جزاده جهنم اون صابن ظيور ايسر ايش «باغنه فيه الرحمة
 وظاهره من قبله العذاب» آية كريمه سنده باطن دن مراد حرمك ايچى
 ظاهرى بو وداى دور ديديلر، وادى جهنمك وراسنده يهوديلر شهرى
 وار عين سلوى آينه ايكن ورامق، زوارلر ابتدا باب الرحمة دن
 عرمه نزول ايسر، حرمك طولى ايكى يوز غولاچ عرضى يوزسكسان
 غولاچ بو اعلا ناك ايچى نى تماما عرم ديورلر و مسجد اقصى ديورلر،
 جامع مسجد اقصى و قبلة صخرة الله و سرداب سليمان بو سورك ايچى دور
 7نجى شعبان 19نجى ديسكابر جمعه نمازىنى مسجد اقصى جامعنده
 اوتادوك بو مسجدده فقط جمعه نمازى اوقولوب باشقه بش نماز قبلة
 صخرة الله ده اوقولور، مسجد اقصى ناك محرابدن ايشوك كه چه اوزونى
 بر يوز بكرمى دورت غصوه، محراب طرفى عرضى ينه اوتدر اولور
 ايشوك طرف عرضى بر از كمر اكدر، صخرة الله قبهسى سيكز
 بورچكى هر بورچاك آراسى طشقاريدن بكرمى يتى خطوه جمع
 ايلاناسى ايكى يوز اون التى خطوه دور بو قبه ايچنده ينه بر قبه
 وار ايلاناسى بر يوز بش خطوه، صخرة الله بوناك اورتاسنده اولوب
 رشتكهمسى ناك ايلاناسى آلتوش سيكز خطوه دور، صخرة الله ديدكمز
 اورتاسى نيشوك مطلقه كى معلق تورمش ناشر غارينه يعنى آستنه

دوشوب نماز اوقولور حضرت رسول عليه السلام معراج كچهسى
 آنده نماز اوتامش مبارك باشلرينك اثرى ناشده بر ايتمش زيارت
 فيلنور، غارنك طول و عرضى اون خطوه در.

صخرة الله ناك بنى اسرائيله قبله اولديغى ناك بيانى

صخرة مزبوره: صخرة الله، وعجر معلق، وصخرة بيت المقدس،
 وصخرة جنت، وقبلة الانبياء اسمالريله ياد اولنان بر بيوك ناشر،
 بونك قبله انبياء اولديغنه دائر تورات شريفك وسائر كتب سماويه ناك
 هيچ برنده حق تعالى طرفندن امر و اشاره وارد اولمامش ايكن قديم
 انبياء بنى اسرائيل بو ناشى قبله ايدىنوب صوكره يهوديلر تا بو آنه
 قدر قبله اتخاذ ايتدكارينك سبب اصلهسى سؤال اولندقدن دليل اشهاد
 افندى ايله بر ذات بويله شهادتليك ويرديكه: «زمان اولى ده صابئيه
 قومی حضرت ادریس علیه السلام شریعتی اوزره ایدیلر، صوكره
 كيله بو طائفه شریعت ادریستدن آزیب حق بولدن یازیب نجوم
 پرست یعنی یولدوزلره پرستش ایدر اولدیلر، بو ناشك جنتدن
 چقدیغى نى خبر نبى ايله ياكه بر علامت ايله بلهش اوده پرستش
 ايتدكارى يعنى تابند قارى بولنك هيكل و نهالننى بوگا وضع ايدب باغ چراغلىنى
 بونك اوستونده ياقوب تعظيم ايدر اولمشلر، مذهب صابئى ناك
 انقراضى ايله هيكل مذکور محو ويندرس اولر نى صخرة مزبوره معطل
 قالمش، مرور ایام وازمان بعدند، جناب حضرت موسى عليه السلامى
 مبعوث ايله تورات شريفى نازل ايدب سنط يفاچندن مصنوع بر
 قبه اتخاذ ايتمك اوزره امر الهى وارد اولدى، موسى عليه السلام
 دغى فرمان الهى اوزره قبه مذکورى تمام ايدب ايچنه تابوت عهد
 ناميله معروف اولن صندوقى آكا قويدى، طائفه بنى اسرائيل صحرا
 تپنده قبه مذکوریهى خيمه وچادرلرى ناك مياننده وضع ونصب ايدب
 اداء صلاتنه آنى قبله اتخاذ ايتدیلر وقت كه صحرا تهيدن خلاص اولوب
 ارض شامه مالك اولدیلر نده ذكر اولنان قبهى «كلكال» نام محل نقل

ایلدیلر، قاچ سنه بو محله قالوب بنی اسرائیل عبادت لرنده غائب و حاضر جهة قبهیه اقبال و آنی قبله ایدندیلر، وقتا که حضرت یوشع علیه السلام عالم بقایه رحلت ایتدی قبه مذکوریهی کلاکال دن کوچریب «شیلو» نام بلدهیه کنوردیلر اطرافنی دیوار و بنا ایله احاطه قیلدیلر بو محله قبه اوچ یوز سنه مقداری نوردقدن صوگره طائفه فلسطین بنی اسرائیل تغلب و تسلط ایله قبه مذکوریهی بدلرندن آلدیلر بنی اسرائیل قبله خصوصنده ایکی فرقه اوله رق بر فرقه موضع قبهیه و بر فرقه قبه کیدن طرفه متوجها عبادت ایدر اولدیلر مدت مدیده مروندن صوگره صلح و صلاح ایله قبهیهی فلسطین لر الندن آلوب «نوف» نام بلکویه نقل ایتدیلر توجه لری بالاتفاق نوف طرفه اولدی بعده طالوتک ایام سلطنتنده «کنعون» نام بلدهیه کوچردیلر وقتا که داود علیه السلام شرف نبوت و منصب خلافت ایله مشرف اولدی قبه مذکوریهی بیت مقدسه کنوروب صخرة الله اوزرینه وضع و نصب ایلدی اهل تورات غائب و حاضر عبادت لرنده قبه طرفه متوجه اولدیلر حضرت داود علیه السلام بوگا بر مسجد بنا ایتتمک مراد ایدب لکن قبل الاتمام عزم کلزار بقا ایلدیکین اوغلی سلیمان علیه السلام مسجد شریفی پدرینک وصیتی اوزره تمام ایلدی، بو مسجد حضرت موسی علیه السلامک وفاتندن بش یوز یل صوگره ایدی، مسجدک طرح و تزئینده غایت اهتمام ایلدی و تابوت عهدی، کنعون دن کنوروب آنی وضع اوچون مسجد شریف ظهرنده بر قبه بنا ایلدی حالا جامع مسجد اقصی بو تابوتک ورنی اولوب صخرة الله ایله جامعک بینی یوز خطوه یوردور، طائفه بنی اسرائیل بو ارض مقدسهده قبهیهی قبله ایدینوب الی ما شاء الله طاعت و عبادت ایتدیلر، وقت بناء مسجد دن سیکز یوز یل مرونده بغت النصر بیت مقدسه استلاء ایدب مسجد شریفی هدم و تخریب و بنی اسرائیلی تعذیب و تخریب و قبه قبلهیی و تابوت عهدی و نورات و عصای موسی بی احراق و مسجدک ناشلرینی دخی بریره

قومیوب افتراق ایلدی بعد زمان بنی اسرائیل ینه بیت مقدسه صاحب اولدقده حضرت عزیر علیه السلام مسجد شریفی تکرار بنا ایدب لکن حضرت سلیمان علیه السلام بنا سندن دون و کچک ایلدی بعده هر دوس که حضرت عیسی علیه السلام زماننده اولن پادشاهدر بیت مقدسی حضرت سلیمانک حد وضعی اوزره تعمیر ایدب تزئین و ترصیعنده غایت تکلف ایتدی بوندن صوگره فیاصره رومدن «طبطش» نام ملک ظهور ایدب بنی اسرائیل غالب و امور لرینه مالک اولدقده صخرة الله اوزرنده اولن مسجدی و مسجد اقصی یی تخریب ایله یرینه زروعات زرع ایلدی صوگره دن طائفه روم دین مسیحی قبول ایدب احکام انجیل ایله عمل و بیت مقدسی تعظیم ایله مراعات ایتدیلر ایسهده ینه اختلاف اوزره اولوب بیت مقدسک بنا سینه اهتمام ایتدیلر تا اول وقته قدرکه فیاصره رومدن قسطنطین ظهور ایدب آناسنی «هیاله» نام خاتون تنصرا اینمکله زعم نصاری اوزره حضرت مسیحک مصلوب اولدیغی یغایچی طلب اوچون قدسه کلدی کنیسهده اولن قسبیسین و رهایین خشبه مزبوره فلان موضعه القا اولنوب خس و خاشاک ایله کومولمشدر دیو خبر و یرمه لر ایله مزبوره خاتون آنی فازدروب خشبیه و اصل اولدیده اول چقارلمش مزبول بی صخرة الله اوزرینه توکدریب زعم فاسدنچه بنی اسرائیلک قبر مسیحه ایتدکاری اسائت و اهانته مجازات ایلدی، و بنی اسرائیل وقتنده بنا اولنان هر نه قدر عمارات و عبادات خانه وار ایسه کلسنی هدم و تخریب ایلدی و اعتقاد لر نچه حضرت مسیحک مدفون اولدیغی جایه قمامه نامیل معروف بر کنیسه و مسیح علیه السلامک مولدی اولن محل بیت لحمی بنا ایلدی طائفه نصاری بو ایکی موضعه تعظیم و ترجیب ایدب بیت مقدس و مسجد اقصیه اهانت ایدر اولدیلر. بیت مقدسک شانی و حالی بومنوال اوزره قالوب اول وقته ایردیکه دین مبین اسلام ظاهر و لامع اولدی حضرت عمر رضی الله عنه فتح بیت مقدس اوچون بالذات سفره چقب نائل فوز و ظفر اولدقده صخرهیی سوال ایدب تاپوب آستنی نصاری نک

القا ايتديكى شى لردن تظهير واوستىنى توز وتوفرائدىن تازە ايدرك اوزرينه طرز بدوى اوزره بر كچك مسجد بنا ايدب فضل وشاننه مناسب تعظيمه قيام ايلدى. بعده ملوك امويهدن وليد ابن عبدالملك مسجد عمرى تغيير ايدب سائر مساجد اسلام طرعى اوزره تاسيس ومسجد اقصايى دخى تعهير ايلدى؛ وقتاكه هجرة نبويه بش يوزه بسالغ اولدى ولايت عام و قدسه طائفه فرنگ مستولى اولوب صخره مقدسه اوزرينه بر كنيسه عظيمه بنياد و آنى تعظيم واعتبار و بناسيله افتخار ايتديلر بعده بش يوز سكسان اوچ تاريخنده ملوك ايوبهدن سلطان صلاح الدين فرنگ لرى ارض مقدسه دن طرد و تبعيد ايليوب بيت مقدس ده مبنى اولن كنيسه افرنجى هدم و تخريب و صخره مقدسه يى كشف و تظهير ايدرك اوزرينه الا ن مشهودمز اولن قبه شريفى بعا ايله شدر.

ايمدى بوياندىن نتيجه كلام و قرار مرام بو اولن بكة صخره مقدس اصلى جنتدن اولمغله امت قديم بوتاشى تيجيل وترجيب ايدنه كلوب سوكره حضرت داود عليه السلام قبه قبله يى اول صخره اوزرينه وضع و نصب اتمكله چته قبه بنى اسرائيل قبله اولمش بخت النصر قبه يى احراق و اعدام ايتدكك نصكره قبه نك اورنى اولن صخره يى قبله ايدنمشلر. نتاك كم بيت عتيق اگر سايبه رفع اولنورسه بيتك محلى و محللك هواسى بزلره قبله اولوردى كذا لك قبه شريفى هدم و اعدام اولندقد نصكره قبه نك موضعى اولن صخره الله اهل نورانه قبله اولوب فالمشدر. قبه قويلومسدن اول صخره مذكوره نك قبله اتحاد اولنديقى شرايع سابقك هيچ برنده معلوم دگلسه، بيت شريفك ايام جاهليت ده حرمتنه خلل كلمديكى كى قنديدن بوتاشك دخى تعظيم و تكريمنه نقصان طارى اوليوب آز مدت نصاراك تحقيرى دخى يهوديلرك يوزينى بوتاشدن دوندر ماشدر يعنى يهوديلرك اقبال و توجهنه مانع اولمامشدر. اه

www.uvohurkitai.com
 اشهاد افندى نك نقل اصول تواريخك خبرنه موافق توشدككن
 اصولك ترجمه سى اشهادك نقل و تقريرى ايله معا تحرير ايلدى،
 قهديمى كه سر وه قوليازملار نامبرى

اما سردابك اصلنى صور دغمده هواسچاق وقتده خاطر جمع ليك ايله عبادت ايتك اوچون صالحونلق اوچون يصالهش ديوب جواب ويرديسه ده اصول تواريخك تحقيقى باشقه طرزده اولوب تفصيلنى استين او كتابه باقسون.

بعداز جمعه حضرت مريم عليها السلامه زيارت ايتدك قبرى بر استوننده باسچق ايله توشار اوستوننده كنيذ وقبه يوق، ايشوكك ايكى طرفنده ايكى رهبان تورمش بونلر فرگدرديديلر نل لرى عربى عربيجه تكلم ايدرلر بزلرى باشلب عراق ايله قبر مريمه كتوردنده افرا سورة مريم ديئدى ايسه ده سورة اخلاصنى اوقوديم دعا فاتحه قيلب چقدق، حضرت مريمك صورتنى كهال زينت ايله بر پيال يا شچوك ايچنه قويمشدر. آندن توغرى طور زينتايه چقدق تاغك ايك ته سنده حضرت سلمان فارس رضى الله عنه و حضرت عزيز عليه السلام و حضرت عيسى عليه السلام آسمانه عروج محلى و حضرت موسى عليه السلامك القا عصا ناشى و عازرك قبرى بونلر جمله سى برى برينه ياقن دور «عازر» حضرت عيسى عليه السلامك احبا ايتديكى ذاندر. بعده رابعه عدويه وسائر وسائر عزيزلرى زيارت ايتدك، جبل زبتادن لوط كولى كورنور حضرت موسى عليه السلامك قبرى بوكوله قريب اولوب باروش كلوشى بركونليك بولدر سنه ده بر دفعه اسلام و يهودى آكا واريب بيوك جمعيت اولورديديلر. حضرت موسى عليه السلامك شامده اولن زيارتى خبر واحد كى غير مشهور اولوب تواترا معروف تر به سى بودورديديلر.

شنبه كون حضرت داود عليه السلام و حضرت عكاشه و حضرت قيمار سايبا و قرينده ينه دورت عدد صحابه قبرى وار جمله سنه زيارت ايتدك.

حضرت خلیل الرحمن

توقزنجی شعبان شریف ۲۱نجی دیکابر یکشنبه کون نون
باریسندن سوگره فایتون ابله حضرت خلیل الرحمن علی نبینا وعلیه
الصلوة والسلامه کتدک نماز فجری اورتہ بولده اوتاب وقت اشرافہ
قصہ خلیلہ بندک، بیوک جامع ایچنده حضرت ابراهیم و حضرت
اسحاق و حضرت یعقوب و حضرت یوسف علیہم السلام و ساره
آنا و حضرت اسحاق و حضرت یعقوب و زوجہ لری جمع بتی عدد
تربہ برجامعده زیارت فیلندی تقبل الله.

حضرت خلیلک مقبرهسی یر آستونده اولوب یوفاروده یاپوفلی
نوران فیه قبرک برابرنده اولن فیه دور. اوستونده برتیشوک وار
هرکم اسمنی یازیب خط تاشماقی عادت لری ایکن شفاعت طلب ایدرلر
آستونده قندیل کورندی، خلیل الرحمن دن فایتد فده حضرت یونس
علیه السلامی بولده زیارت قیلب آندن بیت لحمه کلدک ایشوکده
ایکی کشیش «پوپ» نر مشلر بزلره عربی تکلم ایذب «تعال بنا
حجاج زر انتم مسافر تقبل الله زیارتکم» دیدیلر. بو بیت لحم حضرت
عیسی علیه السلامک وجوده کلدیکی موضع دور بیوک برکنیسه ایچندک
باسقچ ایله توشدک برککک جاینی تباق کبی کهوش ایله عاشیه لب
قویمش اطرافنده قز خاتون اواز ایله نعت اوقورلر. بیت لحمک
قریهسی بیوک دکلسهده بازار ی پخش غنه کورندی صدف تسبیح وانواع
تاش اشیالر موجود دور سلام و نصاری زوارلری تسبیح تبرکات لرینی
بو جایدین آلورلر ایکن، آندن حضرت یوسف علیه السلامک آناسی
راحله یه زیارت ایذب نماز عصری اول جایده اوتادک نماز شامه
قدوس شریفه فایتوب بندک، قدوس شریفدن بیت لحم قریهسی
بر تاش یعنی بتی سیکز چاقرم اولور خلیل الرحمن اوتوز بش فرق
چاقرم نخمین فیلنور.

بوارض مقدسهده اولن یهودی و نصاری کلسی زبان عرب
ایله سویلیوب بری بریله السلام علیکم وعلیکم السلام دیه تعبه
قیلشورلر باشلرنده کچک آق دستار موی لب لری آلمش، خلیل الرحمنه
وارد فده بر جماعه ایشوک آلدنده نور مشلر ایکن ایچنده آق سله لی موی
سفید لری کورنلر ککن آنلره سلام و یرمشیدیم دلیل افندی دیدیکه بونلر
نصاری در. نچوک مسلمان قیافتنده دیدیم، عادت لری بویله دور زی
خلیل دیه اعتقاد ایدرلر سلام و برورلر سلام آلورلر دیدی.

قدوس شریفده سیکز کون توروب اون ایکنچی شعبان ۲۴نجی
دیکابر چهارشنبه کونی چقب اوشبو کون یافه به کلدک غدوی پاپورینه
اوتوردق یافه یولنده یر هیداب ایگون صالحانلر کورندی و بزم
بو طرفک یاز قوشلرندن فالنخاچ قوشی کوزه نوشدی، ایرتهسی
پنجشنبه دکون طلوع الشمس ایله پورت سعید بلده سینه کلدک
بو اورناده یارنی تاویلیک دن آرتوغراق یورلدی، آندن وقت ظهرده
جوناب رشید قلعهسی برابرندن و خفتن وقتنک دمیاط قلعهسی برابرندن
اوتدک اوت دکورنوب فالدی ایرتهسی جمعه کون ۱۴نجی شعبان
ایدی وقت اشرافده «اسکندریه» لیماننه کلوب توفتادق، پورت سعید
ایله اسکندریه آراسنده ینه یاریم تاویلیک دن آرتوغراق یورلدی شهره
چقب بیرام بازارنده حلواچی جامعی قریبک بغاری خاننه خوفندی محمود
افندیه توشدک بو ذاتک اصل اسمی عنایت الله لقبی توپالاک ایمش
خدایار خان وقتنده یوز باشی رتبه سنده خاننک اعتبارلی خادم لرندن
ایدیم یر سبب ایله کرداب فلک بورایه ایتلدی دیدی سقالی قره
حرکتی خفیف یعنی یوروش توروشی چقان ایسهده یاشی سکساندن
تجاوز ایتمدیکنی سویلدی.

او کون نماز جمعهنی ابوالعباس مرسینی جامعنده اوتاب بعده
صاحب قصیده برده امام بوصری حضرتلرینه و حضرت معارب و سائر
عزیزلری زیارته کتدک، اوشبو کیچه ایله برأه ایدی نماز عشایی
حلواچی جامعنده اوتاب بر آز وعظ ایشندککن سوگره امام بوصری

جامعئە دەئا فاتئەدە بولدىق ذكرىنە ینوشالمدىق، ايرتەسى شنبە
 كون دىكز يقاسندە پناپارت تاغى دىرلر فرك استلاسى ايامندە
 نوفرادىن يصامش اوستوبدە سورىغى فورغان طوب طوبغانە واسلام
 عسكىرى وار نماز ظهرى آندە اوتادك بعدە بىوك چادەپە كلك
 بازارك اورناسندە محمدعلى پاشانك پامونىكى چوبوندىن آت لوستونە
 فوبمش، او جايدە ايليكريك ترامواى ابلە شھرلك ايلك چىنى مال
 صوبولان يره قدر وارىپ فابتدق واردغمز ير آلتى ىنى چافرىم
 بلكە زيادە اولور، اسكندريه صوى نيل مباركدن ير شعبە خرىق
 ابلە آيرىلوب كلوب دىكزە نوكلور، بو بلەدەدە ايكى ككون
 نوروب بوم يكشنبە ۱۶ نچى شعبان ۲۸ نچى دىكابرايرتە برلن شىمندوفرە
 اونوروب نماز ظهردن سوكرە

بەد مصر دارالنصر

مصر فاهرەپە كلك جامع حسنين جوارندە بر لوفندەپە نوشدك
 سكندريەدن مصرە توفندىن باشقە بش يارىم ساعت يول يورلدى
 مسافەسى اوچ بوز چافرىم اولور. اورتادە اولن قصبەلرلك ھر بزنە زيارتلر وار
 ايكن هېچ برينە كرىپ بولمى بو قصبەلرلك ايلك كتەسى طنطنە،
 ياخود طنطە اسمندە اولوب سىد احمد بدوى حضرت لرىنك تربەسى
 بونك دور شىخلىرى واغوبە كلوب نذر نذور آلدىلر.

مصرە ابتدا حضرت حسين جامعئەدە نماز عصرى ادا ايتدك
 جامعك ايجندە حضرت حسين رضى الله عنه نك باشى وار ديورلر،
 صلوتىن سوكرە آدم لر آنك خداسندە نوروب دەئا فاتئە قىلب اوتارلر
 حضرت حسين نك باشى دىر ب شام شريفك زيارت ايدلدىكى يازلمشىدى
 بوندە دغى زيارت ايتدك، ذات مشار البه نك شهادتى كر بيلادە
 اولوب راس مبارك لرى سامدە بيزيدك حضورنە واردىقى نوار بىخلردە
 مرسوم اولان تواتر ايشهور بكن شامدىن ايكىنچى جاپە نقل
 اولندىقى ونە وقتدە مصر كلكىكى احدك معلومى اولمى، الا بو

قدرچە خاطرە خطور ايدركە، ملوك عبيديه بوگا ملوك فاطميون دغى
 ديورلر ايكى يوز يل مصرە پادشاه وشام و حلب وسائر بلادلرە
 دغى مالك ايدىلر كندىلرىنى ساداندىن صايوب نسبتى حضرت
 فاطمە رضى الله عنهاپە چقارىپ آل رسول ادعاسندە اولمقل باباسى
 حضرت حسين نك راس مباركى اوز پاى نعتنك اولمق مناسب كور يلوب
 مصرە نقل ايتمك ظن دن بعيد دگلر، بو صورتدە جامع اموى دە
 زيارت ايدىلن جاى راس مباركك اولگى اورى اولوب راسك عىنى
 مصرە اولمش اولور والله اعلم، ايرتەسى كون قزانلى شاكر افندى
 ديان طلبەبى استب تابوب او ذاتدە باشچى اولهرق ابتدا حضرت
 شافعى وابوالليث وسائر زيارت لرى تمام ايتدكدىن سوكرە محمدعلى
 پاشا جامعئە واردق جوارندە حضرت يوسف عليه السلامك زندانى اولن
 چاه وار ديدىلر لىكن كورامدك، جامع مزبور غايت گوزل بنا
 ايدىلوب جبل مقطبك ايتا كدە بلندليك بر جاپە اونورمىش بوگا
 چقدفدە يگى مصر يعنى فاهرە وايسكى مصر اورنى واهرام قىلەسى
 كفدە كىبى كورنور. حىف كە جامعك اطرافنە انگلېز عسكىرى جاى
 كير اولوب سورى نك اوستنى طوب وزنبورك ابلە تولتورمىشلىر،
 بعدە جامع ازهره واردق ازهر غايت آق واعسن وبراق معناسندە
 اولوب بزلر واردغمز وقتدە اچىنى تازارتوب سبروب آفارتەق صدندە
 ايكانلر بو سبىدىن قوم لب طول عرضى حد ومعيارىنى بلب بولمى لىكن
 تخمىنى بورسندە جامع كىير قدر بلكە زيادە اولور ظن ايتدىم
 صغنى واسع هر جايدە ايللى دن يوزدن اونوران طلبەلر كورندى
 اكثرى حافظ كلام الله دور ديدىلر، ايشوك آلدندە مقبرەلر وار ايكىن
 هر برينە قرآن اوقوب دەئا فاتئە قىلندى لىكن كملرك قبرى ايدىكىنى
 صورامپە بلمپە فرصت اولمى زيرا ايرتەسى كون سوبىدىن پاپور
 بورار بو پاپوردن قالسە ينە اون بش كون توفق قىلنور ديدىلر
 ماه شريفى مدينە منوره دە اوتكارمك ارزوسىلە بوپاپوردن قالمامق
 مناسب كورلدى، اوشبو دوشنبە كون ۲۹ نچى دىكابرنماز شامە يافن

شهنشوفره اوتوروب کيچسي بوررك سهشنبه کوني وقت اشتباک
يعنى تاك آلا فراغوسي ايله سويش بلدهسینه کلوب توشدک بو
شهرده فقط يول لوازممزي حاضرلاب کونصل خانديه واريب پاسپورتلرمزي
امضادن غيري هيچ بر طرفه يورالميوب هيچ بر جاي کورالميوب
توغري کلوب پاپوره منديک، قبيل غروب الشهسده پاپور حرکت
ايديب کابل ايکي تاويليکده وقت شام ايدي

يجموع البحر بلدهسي

ينبوغه کلوب چقدق بو کون ١٣١٥ نچي هجريه شعبان تاك ٢٥ نچي
پهشنبه کوني اولوب ١٨٨٨ نچي ميلاديه تاك باشي انچي غنوار ايدي،
ينبوغتاك قبلهسي خط استوا شرفيسندن بر آز جنوبه ميلان کورندي
بزم بو يرمزه قياس ايدلسه قش کون چغشي يعنى اورقچار تاغي
تومشوغني نه توغري کلوب قطب يولمزي صول قولاقده تورر مصر
قبلهسي دغي بوگا مقارن ايدي، ينبوغده ايکي کون توروب اوچونچي
شنبه کوني ساعت بشده چقب نماز ظهري دوه اوستونده اوتاداک،
اون بش ساعت يول يوروب تونده بئر سعیده کلوب بش ساعت
مقداري توقف قيلندي ايرته نمازيني اوقودندن صوگره بکرمي بر
ساعت يول-يوروب «مدينه» منزله کلوب قوندق آندن نماز ظهر
قيلنده کوچوب بش ساعتده بئر عباسه يتوب توشدک بوراده بدويلر
يولهزني نوصوب دورت کون ياتوب قالدق اغيري دورت يوز
ريال چيوشوب ويروب جمعه کون بوجايدين جواداک، بورادن اوچ
يول آيريلور ايکن، برن طريق سلطانه ثاني طريق فرعي ثالث طريق
شرقي دينلور، بئر عباسدن اون دورت ساعتده شهدا منزله کلدک آندن
ايرته نمازيني اوتاب شنبه کون وقت بامداد ايله کوچوب وقت عشا

مدينه منوره

بلده مبارکه اولن مدينه منوره به کلوب کردک شرفها الله الي
يوم القيامة آمين شهدا منزلي ايله بو اورتاده اون آلتی ساعت يول
يورديک اوننچي غنوار ايدي اوشبو کون هلال رمضان اثبات قيلنوب
حرمده غتم شريت باشلندي، ايرتهسي يکشنبه کون فرض روزه
بولندي اون برنچي غنوارده ينبوغ ايله مدينه اراسي دورت منزل يعنى
بش استانسه اولوب ساعت حسابي ايله سيرابله ينمش ساعت ليک
بولدر دوه يوروشي تفاوت اوزره دور، بعضا دورت چاقريم اکثر
اوچ چاقريمدين زياده يورلمز بو تذهين ايله ايکي يوز و رست ظن
اولنور، اما تزکارتک بر ساعت يول ديدکلري بر تاش مسافه دن عبارتدر
هر مسلمانکه دانده محبت رسول الله اوله بو بقعه مبارکه يي کورمه
مشتاقدر، بو کمينه لکه بر يل تمام سفر مشقتي ايله انتظارمز کون
بکون ازدياد اولارق ارزو واشتياقمز بر مرتبه به وارمش ايدیکه
اول تبرک جابي کوروبده اولسه ارمانسز اولوردي ديوب کوکلدن
کيچردي، (کل شيبه موقوف الي ساعته) زمان زيارتمز بو کونه مقدر
ايمش الحمد لله کلوب يتدک، کلدکهز ايله بر فرح وسرور حاصل
اولديککه زيرا جاي معطر وجاي مفرح جاي نجات وجاي فلاح
بودور بوگا علاوه ماه شريف کبي بر مبارک آيده کلدکهز وافضل
عبادت اولن روزه بو جايه داخل اولدغمز ومسجد نبوي وروضه
مطهرده غتم شريفی کوردکمز وفرزندمه سلامت کوريشوب
ختمنه کردکمز وسائر قاري وحافظلاري کوروب
آنلردن عظ ويهره آلدغمز ويبر جمعيت عظاما که روضه تاك بر جانينه
قرارسن الله اکبر ويبر جايدنه سمع الله لمن حمده ويبر جايدنه الحمد لله
رب العالمين ويبر طرفه السلام عليكم ورحمة الله آواز زيني ايشدب
بويله صوت وصدا وتکبير و ذکر خدا ايله قولانلر مملو کوکلر
ممنون اولوب عمرمز ايچنده بو کبي بر ذکر حق وعبادة مطلق

وبوبله تماشا اعسن وعادت مستحسن كورلهدكن آنادن بىكى
 توغمش كىبى حيران اولارنى دنيايه بىكى كالمش كىبى ابسم نوردوق
 اسلاميت بوبيله ايمش راحت واستراحت بونده ايمش ديوب بلدك،
 زيرا مملكتمزدن چقدقندن صوكره نه بره كلدك ايسه وقتايسى شهره
 باردق ايسه كمستز نردن كلورسز نرهيه واررز پاسپورتىكز وارمى
 معلوم فيلدكزىمى فيلورغه كرك اويله دور بوبيله دوركه تشويشندن غالى
 دگل ايدك بو بلده مباركه ده سوراق وتفتيش وبوبيله اواره كورلهدنوب
 گوياكه جنتندن بر نمونه ايدىكى ظاهر اولدى، بو كلام خاطره خطور
 ايدىر ايكن، مدرسه بشير آغا مدرسى خواجه عارف افندى اتقافا
 يولداس خواجه ايشان خانه سنده توغرى كلوب اثناء مصاحبه ده ديديكه:
 «هالا شيخ الحرم ديدكم ذات ظاهرده گوزل آدم كىبى كورنور
 لكن يغشى آدم دگلدر اوزى يغشى اولمسه ده سوزى يغشى دور
 عجب موازنه سى وار، ديركه قنالدىن يعنى سويش كنانوسدن آرغى
 بر دنيا مثالنده، قنالدىن ينبوعه قدر برزخ دور ينبوعه چقدك صراط
 كوپرى باشنه كلدك دوهيه بندنك زبانيلىر اليه كريب صراط يوردك
 چنان مدينه منوره يه كلدك صراطى كىچوب جنته داخل اولدك ديور
 دنيا وآخرة وبرزخى بو هرزده تمثيل ايدىر كوسترر غايت توغرى
 تصوفدر» ديدى، اه.

نزدنده بو سوز كانه كوكلدا كىبى بلوب بيان فيلدى ديمك
 اولدى، حرمه اوتوزدن زياده چه جايله ختم وار ايدى تراويج اوفويانلىر
 دخى بولنور، مالكى بكرمه بشنچى كىچه ده، شافعى بكرمه آلتنچى.
 حنفى بكرمه آلتنچى كىچه ده ختم لار ينى تمام ايتك عاده لرى اولوب
 مواجهه دعا فاتحه فيلنور فارى لره حكومتدن سرپا انعام ايديلور،
 بوكيمنه دخى ستون مغفرت توبنده اخير دهه ده ختم باشلب ۲۷ نچى
 كىچه ده تمامى ايله تشكر ايتديم، تقبل الله عنا وعن جميع المسلمين آمين.
 ئەللى گۆشاغىتە ختم بىدىن عمر زاهد افندى نك ختمندە دخى
 بولدىق سرعت طلاقى جى قرأت تجويد وقاعدە ايله اداده مشهور
 www.ewlat.org
 www.uyghurkitap.com

ذات اولوب بكرمى توفزىچى كىچه ده اوفومق عاده لرى ايكن، آلتى
 ساعتده تمام ايتديار مدينه منوره منزل شهادن باريم بوله كلدك
 كورنيمه باشليور بونده قوتى وار آدم بو بلده مباركه كورندك
 پياده يورمك قوتى يتمز ايسه شهرك ياقننده دوه دن نوشوب شهره
 پياده كرمك آدابندىر، چنانكه كوزك مسجد شريفه نوشه بودهابى
 اوقيه سن: (اللهم هذا حرم رسول الله صل الله عليه وسلم فاجعله لى
 وقاية من النار وامنا من العذاب وسوء الحساب) فبر شريفى
 زيارت ايدىر اولدقده غسل وطهارة ايدىسن بساب رحمتدن دخول
 ايدىر كوزك روضه مطوره يه نوشه بسو دعابى اوقيه سن: (بسم الله
 وعلى ملة رسول الله رب ادخلنى مدخل صدق واخرجنى مخرج
 صدق واجعل لى من لذك سلطانا نصيرا) بعده كمال تعظيم ايسله
 مواجهه يه كلوب اوچ دورت زرايع مقدارى بىرده توروب قولوكنى
 قاوشريب: (السلام عليك يا نبي الله السلام عليك يا خيرة الله من
 خلقه السلام عليك يا سيد الانبياء والمرسلين السلام عليك يا خير
 الخلايق اجمعين السلام عليك يا فائد غر المجملين السلام عليك
 وعلى اهل بيتك الطاهرين السلام عليك وعلى ازواجك الطاهرات
 امهات المؤمنين السلام عليك وعلى آلك واصحابك اجمعين السلام
 عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته جزاك الله عنا رسول الله افضل
 ما جزى نبينا ورسولا عن امته وصلى عليك كلما ذكرك الذاكرون
 ولغفل عن ذكرك الغافلون وصل عليك فى الاولين والاخرين افضل
 واكمل واطيب ما صلى احد من خلقه اجمعين كما استنقذتنا بك من
 الضلالة ونصرنا بك من العمية وهدانا بك من الجهالة واشهد ان لا
 اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله وامينه وخيرته من خلقه
 واشهد يا رسول الله انك قد بلغت الرسالة واديت الامانة ونصحت
 الامة وكشفت الغمة وجاهدت فى الله حق جهاده وعبدت ربك حتى
 يأتىك اليقين ونحن وفدىك يا رسول الله واضيفاك جئنا الى جنابك
 الكرويم من بلاد شاسعة واما كن بعيدة نقتصد بذلك فضا حقتك علمنا

والنظر الى ماثرك والتبني من بارئك والتبرك بالسلام عليك والاستشفاع بك الى ربنا عز وجل فان خطايانا قد قصت ظهورنا واوزارنا قد اثقلت كواهلنا وانت شفيع المشع).

وقد قال الله تعالى: (ولو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤك فاستغفروا الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله توابا رحيما وقد جئتك يا رسول الله ظالمين انفسنا مستغفرين لذنوبنا فاشفع لنا الى ربنا واسئله ان يمتنا على سنتك ويحدثنا في زمرك ويسقينا بكأسك ويرزقنا من مرافقتك في الفردوس الاعلى مع النبيين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك رفيقا يا رسول الله الشفاعه)

اوج مرتبه (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد نهاية ما ينبغي ان يامله الاملون اللهم صل على محمد عبدك ورسولك النبي الامي وعلى آله وازواجه وذرياته كما صليت على ابراهيم انك عميد مجيد) اگر رسول اللهغه امانت سلام ايتش وار ايسه: (السلام عليك من فلان ابن فلان يا رسول الله) ديه، ياخود: (يسلم عليك يا رسول الله فلان ابن فلان) آندن بر زراع توبانراك توروب حضرت ابوبكرالصدق رضى الله عنه به سلام ويه: (السلام عليك يا خليفة رسول الله وثاني اثنين في الغار) ديه آندن بر زراع توبانراك توروب عمر الفاروق رضى الله عنه به سلام ويه: (السلام عليك يا امير المؤمنين اعز الله بك الا سلام) بهك بر زراع فهقري چيكيوب (السلام عليكمما يا ضجيعي رسول الله صل الله عليه وسلم المعاونين له في الدين) ديوب كندی اوچون ومؤمنين ومؤمنات اوچون دعا و نماز ايليه، بعده قبر سعادت ايله منبر شريف ما بيننده ايكي زكعت نماز قيله بو نعمت عظمها مقابلنه خدايه حمد وثنا ايسه: (ولو انهم اذ ظلموا انفسهم) آيتنى توابا رحيمايه قدر اوقيه، آندن روضه مطهره نك آلدنده حضرت فاطمه الزهري رضى الله عنها قبرى برابر يه واريب آداب ايله سلام ويه وشفاعت طلب ايليه، دليل افنديلر ترتيبى ايله كوستر ييب محل محل دعاستنى اوقور بليمانلر دليل افنديه تبعيت ايتك كرك، آندن جنت بقيعه يه

واريب زيارت ايديلور بقيعه اولن زيارتار معروف ومشهور دور قول مختار حضرت عباسدين باشلهق افضل دور ديهشلهر، وصوگره مدفون اولانلردن غازى شامل افندى وبزم مملكت مهاجرلردن دملا عبدالحق افندى نك والدى ملا عمادالدين مرحوم وبعض حاجىلر زيارتى وار رحيم الله، بقيعه ده مدفون اولنلر اوچون الوغ بشارتلىر اولوب آنك بياننى بو كتابچه مز نعمل ايدهمز، اوجايده دفن اولمغه اشتياق وارزو ايله دايم دعا قيلمق كرك.

سيرلده يازيلن زمان سعادتده فازيلن خندق نه اورنك اولدبغى بلنمادى اثرى قالماش شهرك اطرافنك ناشدن سوري وار، سورك ابتداسى ۳۶۸ تيار يخنده بنا ايديلوب نخر ييندن صوگره ۵۵۸ ده نورالدين شهيد طرفندن ينه تعبير ايدلمش، بعده يقلمش يرلرينى مصر سلطانلردن، ملك صلاح الدين صالح بسن ناصر محمد تجديد ايلمش، سورك دورت داروازه سى وار، برى باب بقيع بوگا باب جبهه دخى ديورلر، ثانى باب مصرى ثالث باب شامى رابع باب قبله بوگا باب غنبرى دخى ديورلر، مذهب ناجيه بر سورك ايچنك اولوب، نخلوى ديان يزيدى بر بد مذهب سورك طشره سنك دور، بو نخلوى طائفه سى بر حرما درختى توبندن تا پلان لقيط اوغلان ايكن يزيدك ايامنده بوگا خزينه دن معاش ويريلوب تربيه ايدلدىكن آگا منسوب اولارق يزيديه ناميله يزيد مذهبده قالمش ايمش، بونلرك نزدنده نكاح متعه ونكاح موقت جائز اولوب بونكچون بد مذهبك حاجى وزائرلرى بونلره نوسارلر متعه ايله تمتع وموقت ايله نكيب ايدر ديورلر، مدينه ده خوار وذليل بر قوم دور حرمه كرك زمبورلر آغز نقل بو اولوب، اما مرآت الحرمين نام كتاب لطيف ده بوبله بيان ايدلمشكه: «يزيد لعين طرفندن مدينه منوره نك ضبط واستلاسى نيت سيئه سبل كوندرلمش اولان عساكر لعنت مآثر اول بلده مسعوده اهالى كرامك اموال واشيناسى غارت وخاتونلرينك الماس پاره ناموسلار ينى شمسكست ايتدىكن صوگره شام طرفنه كتمش

اولادلىرى معلومدر، اشته او زمان ظلمت نشانده شامبىلرڭ استباحه ايتىش اولادلىرى خاتونلردن حامله قالانلر تفرىد وبسو فادىن لرك دنبايه ككتورى «ولد زنى» لىر مدينه جوارنده كائىن باغچه لرده باغچوانلىق ايشلىرىنه نخلبىد ايدىلش ايدى نغاوله قىبىلەسى اول وقت باغچوانلىغە ابرىلەش اولان پچىلرڭ اولاد واحفادىندىن حصوله كەلىش وبناء عليه قىبىلە مرقومه افرادىنه، نغاوله اطلاق ايدىلەش، اول وقتدىن بىر مەنبە منوره اھالىسى بسو قىبىلە افرادىلە قىز آلوت وىزمىكىن اجتناب ايدىب ھتى كىندىلر اختلاط بىلە ايتەزلىر. بونلر على العموم رافىضى المذھب اولادلىرىدىن كرك ابرك لرنى كرك خاتونلردە «ابو بكر عمر عثمان عائشە نامىندە بىر شىخ بولنوق احتمالى يوقدر» بو قىبىلە مەنسۇب اولان شام يادكارلىرى دائىما ھىم مذھبلىرى اولن ملا ھدە زوار ايلە اختلاط ايدىرلر. وىتە طرىقىلە بىنى مدت مەينە ايلە تزوج ايتىك صورتىلە بىرى بىرىنى قىزلىرىنى قارىلىرىنى آلوت وىرلر زماىىزە «مدون» اطلاق اولنان نغاولە فامىلىياسىدىن بىنى شامبىلر طرفىدىن استباحە اولنان فادىنلرڭ طوغوردىلىرى بىچىلرڭ جىنىدىن بىر فرد قالماش ايسەدە ملا ھدە ايلە اختلاط ايتىدىكلىرى وىتە طرىقىلە بىكىدىكلىرى قىزىنى قارىسىنى آلماق بولدىلىرى ھەتتە عددىلىرى خىلوچە آرتىشىدۇ. شەدى ذكىر اولنان باغچە لردە وحوش تەبىرى اولنان بىر اوپلە لردە ساكىن نغاولە لىلرڭ افرادى عدد جەتتىدىن اون ايكى بىكە بالىخ او، بىلور مەدىنە منورە بىە وارد اولن زوارنىڭ اچىندە نە ندر مەجد رافىضى بولنور ايسە على العموم نغاولە خانەلرىنە ايتىرلر وابتاء نغاولە مەدىنە خارچىك واقع باغچە لردە «خوش النغاولە» دىنلن مەللردە اسكان و قامت ايدىرلر بىنا عليه مەدىنە منورە شەھر مەقسەك داخلىندە نغاولە جىنىدىن ھىچ بىر شىخ بولنەماز «ام كلام مرأت العربىن»

مەدىنە دن لا باغچە نىفوسى مەقدارى بىرە مسجد قبا قىرەسى وار. جناب رسول اکرم نىڭ دۈەسى چوگدىكى موزىع و حضرت فاطمە رضى

الله غىھانىڭ دىكرىن تاشى و بىر خاتىم او جايدە دور. و مەدىنە نىڭ شىمال غىرىبىندە مساجد اربىعە واحد ناغى جوارنىڭ حضرت ھوزە رضى الله غنىڭ زىيارىتىگە وار ايكى جايدە دفن قىلىنىش اولگى چايدىن سىل چقاردىغى سوگىندە ايكىنچى جايه كوچرىب بو جايه بىوك جامع بىنا قىلەشلىرى اولگى اورنىدە كىنىد وار. اھد ناغى اچىندە حضرت رسول اكرم ك اھد غزاسىدە اوتوردىغى تاشدە مبارك باشلىرىنىڭ اورنى زىيارت ايدىلور. مەدىنە ايلە اھد آراسى بىر فرسخ اولور بو اورتالار ھىمالىق باغچە لىق دور. و دىخى مسجد قىبلىتىن دە بىر كچىك قىرە وار اطرافىدە قىو سۈى ايلە صوغارىلور ايسگىن صالحلىرى بىغداى پشمەكە ياقىن اولمش واردغىز اون توقزىنچى فېرال ايدى. مەدىنە منورەدە ايكى اخىر زىيارتىز مائىدە زىيارتى اولدى. بونىڭ اھلى جناب رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرت لرى بىر كون بو جايدە اصحاب ايلە اوتورمىشلىرى ايكىن حضرت عىسى عليه السلام ھوارى بونى مائىدەدە ضىيافت ايتىدىكى كلام اورتابە توشوب يا رسول الله بىزلىرىن اويلە بىر ضىيافت ايدىرسىز دىدىكلىرىدە رسول خدا دعا ايدىب آسماندىن نان و بال نازل اولمش اوشبو تاش اوستونىدە تىنول قىلەشلىرىكە كەس كى چوقىر تاشلىردور.

بو بىلد خىرالانىم دە كامىل فرق بىش كون مقىم اولوب اون بىشچى شوال ۲۴ نچى فېرال دە چىق بىر ھىرە سە كىلوب قوندى ايرتەسى كون بىر ھىرە لىك بونىدە بىر كچىك قىرە وار ذوالھىلىفە دىرلر مەدىنلرنىڭ مېقانى بودور. بىر نچە آدملىر بورادە اھرامە داخلى اولدىلر اما بىزلىر مصر طرفىدىن كەلىشلىرىدە اھرامە كىرىدىك بىش كون بول يوروب بىنە بىنوعە كىلىدىك. بورادە رىقىمىز ھاجى رمضان ائىدى بىر از كىفسىزلىنوب بوسىبىدىن بىنوعە بىكىرىمى بىش كون ياتوب فالدىق تاشكىندى بولداشەز بو بىردە بىزلىرىن ايرىلدى. اول خىستە اولدۇدە بىر آى وارشاودە توقتاب آنىڭ خاطرەسى اوچون بىر سەنە ھىچ دىن قالەش ايدىك بىر يىل نەمام ھىجران دىردى تارىشى ايدىك از كون توقفە

تعمل ایده میبویب آیریلدی بی وفالیی ایتدی بولندی کندی. حاجی
رمضان افندی ایله نچه دفعه آیریلور اولدقده باقلاشدرمش ایدیدم.
بو دفعه آرنوق بر شی دیدیم خسته لیکندن نی قدر خدمت ایندم
پزه خیانت ایذب استنبولده منم مهربمنی اوغربل دورت تباقی
استنبولنک پوچناوای کاغندنه باصوب چوچک که پوچنه برلن بیمارمش.
کلدکدین سوکره کامه یه نلی کله میوب فجأة وفات ایذب صندوقلری
مهرلنکده مزبور کاغدار صندوقدین چقب محکمه یه آلتدی. (رانق شر
من احسنت الیه) سری ظاهر اولدی البته بر فکر فاسد ایله باصمش
اوله (هلیه ما یسنحق).

بنبوعدن اون آلتنچی ذوالقعدة ۲۶ نچی مارط پنجشنبه کون
اینگلیز پاپوری ایله جده یه جونادک «رابعه، رابقی» عداسته کلدکده
قاپینان خبر وبردی: میقات میقات دیدی. احرامه داخل اولدق تقبل
الله. اصلده مدینه دن چقدن صوکره ذوالحایفه ده احرامه کریم کریم
ایکن آنده ترک ایندکمزک الهنی تارتدق شوپله که «میقات» اوزی
چقنغیله پاپورده آدملر بردن احرامه هجوم ایذب غسلك کشفی عورة
طهارنده ما مستعمل ایله ملوث وکیوملری ناپاک یرده منجس بری
برینی از دخام واذیت نلییه اوقولوب دعا وثنا وصالوة قیلنور محله
سوکشهک صوفشوق لر اولوب اوگی میقاتده غفلتمزنگ جزاسنی
بولدق. اگر اولده کرلش بولسه ایدی برنچی اختلافدن چقاردق
ایکنچی بویله تعوزلیق دن خاطر جمع اولوردق. هرچه باشد خدا
قبول ایلسون.

ایرنه سی جمعه کون نماز ظهر وقتنده «جده» بلده سی برابرینه
کلوب نوقتادق بنبوع ایله بو اورتاده بر تاویلک دن زیاده راق مسافه
بول یورلدی او کون اوراده نوزوب ایرته سی شهره قریب «رأس
الاسود» دیدیکی موضعه کلوب چقدق حاجی لرنی آنده چقاردیلر که
آوروپا کونصللری «وبا» بار ایمش دیوب شهره کردرماش اصل
غرض وبادن دکل نیت فاسدلری ممکن ایسه حاجی لری حج دن

فالدرمق اوده ممکن اولمزه اطراف شتی دن کلن حاجی لره بر پولیتینه
کوستریب آوروپا عکومتی سلطانک خارجی وداخلی ایشرینه
قاریشوب اختیارینی الدن آلمش دیه ملک لرینه سویلب وارسونلر
بونکله سلطانک بی قوه ایدیکنی آکسونلر دیمک ایکن بالعکس
حجاج بونی بویله مطالعه قیلدیلر که یتنی قرال یابلوب حجاجک بولنی
نوسوب جده یه چقارمسته مکه یه بیمارمسکه اتفاق ایذب منعه چالشمش
ایکن سلطان آنلرنک منعه یول ویرمیوب مکرینه آلدانمایوب سن
بویله ایدرسن من بویله یپارم دیمه نازکانه علاجنی قیلب بنون
آوروپایی آه ایتدردی دیه سویلشدیلر.

سلطانک کوچ قوه اولمزه آنلرنک قصدنه قارشوی برشی یاپالمزدی
بو مصلعتنی ناپالمزدی اگر سلطانک خزینه اولمزه بر بیایان صحراپی
حجاج اوچون حاضرلب علی حده بر شهر کبی بازار ولوازماننی طیار
ومهیا ایدالمزدی آفرین فکرینه آفرین عقلنه باریک الله قوتنه تسلیم
دولتنه دیمه رک سلطانی دعا وثنا ایله یاد وتذکار ایتدیلر. اون توفرنچی
ذوالقعدة ده جمله حجاج بورادن یوروب کندیلر اون ساعت سبر ایله
بهرایسه کلوب قوندق ایرته سی دوشنبه کون نماز فجر دن کوچوب
وقت عصرده.

مکه مکرمه

مکه مکرمه صانها الله تعالی عن الآفات والبلية اولن بلده مبارکه یه
داخل اولوب مجاور عمر افندی خانه سیننه توشدک ۲۰ نچی ذالقعدة
۳۰ نچی مارط ایدی نماز عصری توشکان خانه مزده اوقوب بع طوافه
کتدک، طوافی تمام ایذب نماز شامنی عرم شریفده ادادن صوکره
سعیه یوردک عمره مزی تمام وحلق رأس ایندکمز بعدنده نماز عشایی
حرهک اوتاب احرامدن چقدق. تقبل الله عنا وعن جميع المسلمين.
اوزی اوچون وارانلره قران وعمره نیتی جائز اولوب بعد
تمام العمره احرامدن چقارلر، اما بدل ایله وارانلره عمره نیتی صحیح

اولمىدە بىچۇن فرضى تمام ايتىمىوب احرامدىن چقالمىز، بىر نەچە بىدلچىلارنى كوردىك جائز نا جائزىنى فرق ايتىمىوب واردىغى ايله احرامدىن چقدىلار بناپىرىن بىدل وىرنلار آدمى ناپوب وىرمىك كىركىر، بىداچىنىڭ بىرنىدىن صوردم اعور ايدى، فلانى اوچون كىلمش سىن احرامدىن نىبە چقدىك دىدىكە: «بۇندىن مقدم اوچ دورت دفعە كىلدىم ھەر بىرنە احرامدىن چقىشم» دىبە جواب وىردى، روات ايلەمى بويىل ايدىرسىن دىدىكە: «بۇندە كىلدىكىمى سىزلىر كوردىكوز ولىدى» دىدى كىندى، وصىت ايدىن آمر يەنى بىدل وىرن آدم مأمورىنى قران ونمتىع وعمىرەيە مآذوندىر سىن دىبە اجازە وىرىش ايسە، ياغود انى اجرت انى يىفعل كىفى يىشأ او لىفعل ما شئت ايله وسعت لىك ايتىمىش اولورسە او وقتىدە حج ايدىنە آسان اولور، يەنى عمىرە بىل احرامە كىرىب عمىرەيى تمام ايتىدىكىن سوگىرە يۇم نىروپەيە قىر احرامدىن چقىسار يورر، انگر وصىت ايدىنىڭ اوزىدىن اجازت اولمازسە وارث لىك يا كە وصىنىڭ اذن واجازتى كىفايە ايتىمىز انلىك بويىلە اجازتە شرعاً قىدرتى يىتمىز اويلە ايسە بىدلچى مفرد بالىج يەنى نىقط فرض نىتيلە احرام كىوب فرضى تمام ايتىما كۈنچە احرامدىن كىتمىز بىدل آلانلار او غدىمتە وارانلار اكثرى بويىدىن غافل لىردور و بۇندىن غىرى شرط وشرايطلار دىغى وار، فقە كىتابلارنىدە مصرح ومىبين او مقل بورادە بىئانى حاجت كورلەمدى بو بلدە معظمەدە اولن زيارتلار معلوم دور.

تعداد وتفصیلی ممکن اولمىدىغىدىن وارن زوارلار كىندە حوالە ايتىك دىلار بارچەسنى بىلدىر زيارت قىلدىر.

بو سنە ذالجه باشى جمعة كون ۱۰ نچى آپرىلدە داخل اولدى اوشبو كىچە يەنى غرە ذالجه لىلە جمعة دور (ومن دخل كان آمناً) آية كرىمەسى بشارىنە داخل اولق آرزوسىلە بيت شرىفە كىرمىك مېسىر اولدى. بيت شرىفك اىچى اوبىلە دور بوبىلە دور دىبە تەرىفى آدابدىن اولمىوب الابو قىدرچە وار كە خط كوفى ابلە يازىلار كوزە ئوشدى بىنىڭ مەلۇمىنى كىركارى اوچ ياغود ايكى ايدىكى خاطرمدىن كىندى

ايشو كىدىن كىرۈشكە سول قول طرفدە سىندىق كىبى بىر يىغاچ نىبە كورندى قاشىندە بىر شىيخ اونورمىش وارىب زيارت ايتىدىكىن سوگىرە بو قىبە شرىف نە دور دىدىم حىراسىدىك لوستىنە آدملىر باصماسون اوچون قىلنىش قىبە دور دىدى، او جايدە نىقىش قىلمىغە مجال اولمىوب سوگىرە بىوكلاردىن صورادىم، جوات وىردىلار كە فرامطە ايامىندە حىراسودى آلب كىتمىش لىر او وقتىدە بالتە تىشە خىرىلە صنوب توشوب فالانلارنى جمع ايدىب و تىركىب ايدىب بيت شرىفك زاويەسىنە قويمىشلىر زيارت ايدىلن او مەركىب تاشلىر، بىدە حىراسىدىن قىرماق لىر لىدىن آلنوب، بيت شرىفك اىچىنىنە وضع ايلە اوستونە قىبە قىلنىش دىدىلار. حرم شرىفك شىرقىدىن غىربە طولى باب النىدىن باب ابراهيمە قىدر اوچ يوز دورت غطوہ وايىكىنچى دفعە قىدىلدىكە اوچ يوز اون بىر غطوہ بولدى حاصل اوچ يوز غطوہدىن زىيادە دور، عرضى باب زىيادەدىن باب صفايە قىدر ايكى يوز غطوہ دور ستونلارنى باب زىياد و باب ابراهيم ستونلارنى ايله مچەوعى دورت يوزدىن آرتوغراق ستون سانادىم ھەر ستون آراسى يىنى غطوہدىن دور، كىچەسى روافك اىچى ستونىدە بىش قىدىلدىن بيت الله طرفى يىنى قىدىل ياقىلور، ستونلار عىرمك طولىدە بىر قىتارى قىر ايكى عرضىدە بىكرىمى سىمىزدور جمعا بىش قىتاردور، باب زىياد بيت الله طرفىدىن باسقىچە قىدر نوبى ايللى اوچ غطوہ صفىئە سىكسان بىلكە يوز كىشى سىمشور باب زىياد و باب ابراهيم اولىكى اوچ يوز غطوہ اولچا كىدىن خارچىدىر نىروپە كوفى فرض نىتيلە احرام كىوب عرفانە جونادىك شىنبە كون عرفانە توقتاب غروب الشمس ايله قايتوب وقت العشا مزدلفەيە كىلوب توشدىك مغرب وعشاينى بىر اونوب او كىچە آنىدە ياتىدىق جەمە تاشلارنىنى اول جايدىن آلىدىق ايرتەسى بىكشىنبە كون منابە كىلك احرامدىن چقىب ذىبح قىربان قىلدىق، تقبل الله.

افعال حج تماماً فقہ كىتابلارنىدە ومناسك حج رسالەلرنىدە مفصل

و مبین یازیله کلمکله بزم بمانزه حاجت فالمامشدر حج ابدنار کتابدن
 کوروب بلمک مع ما فيه دليل افنديه اقتدا فيلهق دن لابسدور،
 کهالی آنلر ايله اولور.

ذالجه آیی اوتوب ۱۳۱۸ نچی سنه اولی، میلادک ۱۸۹۸ نچی یلی
 ۱۰ نچی مای ايله باشلندی بکشنبه کونی عرفاندن سوگره مکة مکرمه ده
 اوتوز اوچ کون توروب ۱۳ نچی ماه معرم ده، ۲۲ نچی مای ایدی
 جمعه کون بعده الجمعه جده طرفه قایتوب چقدق حرم ايله جده
 آراسی یوز چاقریمدن آرزاق منسافه دور، جده ده حضرت حوا آنامزی
 زیارت ایتدک تربه سینک لولی یوز خطوه دور جده ده اون بر کون
 تروروب بعده ینبوعه کلدک ۹ نچی اییونده ینبوعه ایدک کوننک ایلک
 اوزاق وقتی توننک ایلک فسقه وقتی دور ساعت ايله تمام دقت فیلب
 کوردم کون ۱۳ یاریم ساعت تون ۱۰ یاریم ساعت بولدی بزم
 بو برمز ايله تفاوتی ایکی ساعتدر. بو یومزده کوننک اوزاغی ۱۵
 یاریم فسقه سی ۸ یاریم ساعتدور، ینبوعدن طور سینایه کلوب
 ایرته سی کون کرانتنه غه کردک اشیا لرمزی بخورلب اوزلرمزه کیندر
 باغلی کیناب اشطان کیندر یلر ایچمزه زنبورلی بر قضاکی طلبه بار ایدی
 اسمی یادمدن چقدی، بو بالانغاچ تورده مزم عین ده بگا قراب دیدیکه:
 ینبوعدن ایکی کونده کلدک طورغه ایرتاکنده کیمه دن چقدق صورغه
 کیندردن باو کینب دن دامال کیوب، بو کافردک صوراقن کوردک صونک
 دیوب ایلگه آیتوب بارورمز دیسه شعر سویلیدی آقون ایکن
 بیچاره کرانتین دن چقدقن سوگره یولده بیر و تقه کرار کونی وفات اولوب
 دیکزده فالیدی خدا رحمت ایلسون ۱۵ کون طور سیناده، ۵ کون
 بیرونده کرانتین فیلبوب ۱۳ نچی اییول آلتنچی ربیع الاوّل ایدی
 دوشنبه کون استنبوله کلوب کردک بر آی مقداری توردق بعده
 «کفه» بلده سنه یعنی فیلبوسیه قلعه کسینه چقدق بوننده بر تاولیک
 کرانتین بولدی، روسیه ده حجاج اوچون اولان کرانتینه ننگ اولی
 بو اولوب بوندن مقدم روسیه ده حاجی ارغه کرانتین یوق ایدی.

پاپورلرنک سیری

زرهلی یعنی صوفش پاپوری ساعتک یکره میل وزیاده دخی
 یورردیدیلر. تجار پاپورینک ایلک سربعی اون سیکز میلدن آرتوق
 یورلمز ایلک آفرین یورانی ساعتده دورت میلدن آز اولمز دیدیلر.
 میل دیدکلری ثلث فرسخدرکه ایکی چاقریم یاریمدن آز آرتوق
 اولور. عثمانلی عادتتجه بر ساعت دیدکلری بر فرسخ دیمک ایش
 سیکز چاقریمدن عبارتدر بعض لر آلتی چاقریم بر ساعت یولدر
 دیدیلر بو صورتده ثلث فرسخی ایکی چاقریم نغمین ایش اولور.
 استنبولدن یونان پاپوری ايله ایکی تاولیکده کفه به، کفه دن شمندو
 فر ايله یتى تاولیک ده اومسکی بلده سینه آندن سیمی پالاده کلوب
 آغا اینی احبابلرک حرمت و ضیافتنی کوروب توفوز کون توردقن
 سوگره یوروب مسقط رأسمز اولن آیکوز قلعه سنده بر آز توفی
 فیلق. آندن چقب یکره اوچونچی جمادی الاولی بکشنبه کونی که
 یکره یتنچی سنتابر ایدی ساعت توفزده بلدمز اولن چوچک شهرینه
 داخل اولوب اولاد و عیال احباب و یارانلرمز ايله سلامتلیک ده ملاقات
 میسر اولدی. (یسر اللهم امورنا بعد حین، واجعلنا من زمرة المحبین) آمین.
 آچه اسملری: «مته لیک» ایکی تین «غروش» سیکز تین
 «مجیدی» بر صوم آلتمش تین «روپیه» سیکسان تین. «فلوری»
 سیکسان بش تین. آفسریه آچه سی: «غرایتسه» دیدکلری بر تین دن
 کهراک بر اور. یوز غرایتسه بر غولدر دیرلر بوده سیکسان تین که
 توغری کلور. آفستریا واکزالنده مسلمانچه یازلمش بر فوانق ۶
 غروش یعنی ۴۸ تین بولور. «بوروم» دیدکلری ینسه بر کوش
 تنکه بار، اصلدی بر روب دیمکدر، که بر صوم بولور. اه

خاتمه

۱۳۱۴ نچی سنه ۲ نچی رمضان شریفده ۱۸۹۷ نچی یسل فبرال
 ۱۵ نچی کونی چوچک دن چقب ۱۳۱۶ نچی سنه ۲۳ نچی جمادی الاولی

۱۸۹۸نجى يىل سىنتېر ۲۷نجى كۈنىدە چوچىك داخىل اولدىغىمۇر حسابىدىن
كامل يىرمى آي سۇردە بولدىق ايدى حىج شريفە كىتكىمۇر وكلىدكەز
بەدىندە وانغ اولن چوچىك احوالى ۱۳۱۵نجى سەندىن باشلىنوب ختاي
خانلىرى ترجمەسىنىڭ اخىرىنە اھاق ايدىلور.
اسلافەزدن مەتوفى اولنلرنىڭ اسملىرى وزىيارنلىرى ھەر بىرى اوز
مىلەتدە يازىلوب اوتىدى. شەندى عەرمىنچو اولان حىيات اھبابلارەزدن
بعضلرنىڭ ترجمەءحالىنى اجمالا بيان ايداليم.

رجال مدينة منوره

بزم باردغىمۇر حىندە شىخ العرم غازى محمد عادل پاشا تركى
الاصل اولوب روسىيە ايلە قىرىم خاربەسىندە بولغان وبعده پلونسە
خاربەسىندە قاضى عسكەرلىك خىدمىتى ايلە اداى واجىبات ايدىن اخىردە
خدمەء حرم النبى صلى الله عليه وسلم ايلە مشرفى اولان بىر تېرىك
ذات ايدى. بىزلىر كىتكىدىكىن ايكى يىل سوڭرە وفات ايدى اورنىنە
او كۈنە مەدىنە مۇھافىزى اولان عثمان پاشا شىخ العرم اولدىغى مەسەوع
ايدىلىدى. بو ذات اصلى چىركىس نىسەندىن دور. ثانى شامل افندى اوغلى
غازى محمد پاشا، بو ذات مەدىنە دىگىل ايسەدە غازى پاشا ايلە
ملىق اولوب خىزىنەدن وظيفە ومەلىشى كويىدىر دىدىلور. دولت بونى
بىر وقتە كىرك اولور فەكرىلە ساقلىش ايكىن ايامندە آڭا فولاي ايش
اولەيوب يعنى بو طرفى ايلە خىزىرە آچامىيوب مەغل قالەرقى ۱۳۱۹
نچى سەندە وفات ايتەشىدىر.

ثالث شىخ روضە افندى بىر خوش فرأت قرأ اولوب مغرب
اذاننە آز وقت قالدندە محراب رسول قىرىندە اونوروب فرأ سبغە
قرأتى ايلە نىلاوت ايتىدكە مەقىم ومساقر اطرافنە جمع وافر طوبىلنوب
كىمال ذوق وشوق ايلە استماع ايدىلردى اوچ آيتە بش آيتە چارك
ساعت مقدارى اوقولور ايدىكە بىدى قرأة ايلە اوچ آيت ۲۱ كره
بش آيت ۲۵ كره نىكاران ايتەلور. اصلى ترك اولسە كىرك. رابع تركى الاصل

قرا افندى دىيەكلە مشهور بىر ذات اولوب بو افندى ختم تراويىح
خصوصىندە ختم شريفىڭ مىل واحىدە فەھم واحىدەن تامامى لازىمدر يعنى
ماء شريفىدە بىر ختمنى ايكى اوچ آدم مشترك اونومىقى موافق سنت
ادا ايدىلن ختمدن صابىلمۇر. زىرا ختمەڭ ايتىلسى حضرت عەمىر رضى
الله عنە عەھدىدە ابى ابن كعب رضى الله عنە ايلە باشلىنوب آڭا بىر
ذاڭك اشترىكى مەقول دىگىلدر. بىس بىزلىرنىڭ ختمەز دىغى آنارە يعنى
مېناى اوڭە مطابق اولەقى دركار دور. ثانى بىر ختم اوڭ و آخر بىر نماز
مىزلەسنىك اولوب صلوة واحىدەدە بلا حاجت نەدد امام غىر مشرودىر
دىە بو ادەدە ايدى. افندىنىڭ دىلىللىرى اكرچە ختمەڭ جواز نە منع
دىگىلسەدە افضلىتىنە بىلكە سەنىتىنە غىلدىن خالى اولوز مەھنا امكىن مىل
واحىدە. فەھم واحىدەن اداسنە اھتىمام اصەن دور. (اذكار نوويىدە ان
الختم للفقارى وحده يستحب ان يكون فى صلوة) دىنلەشىدىر اھ
«رحمة الله عليه»

ھەشىرى لىرمىزدىن مەھاجر دىملا محمد ظريف افندى ابن يەسىن حەرمە
نچە يىللىر درس كىرىلىك قىلىپ كىوب آدملىر بۇرە آلمىشلىرى دور ۱۳۲۱
نچى سەندە وفات ايتىدىكى غەبرى كلىدى غايت عالم وعامل ومەتقىء
كامل بىر تېرىك ذات ايدى «رحمة الله عليه»

ثانى حاجى عبدالستار افندىكە شىخ افندى دىيەكلە مەروف اصلى
فزان مضافاتىدىن اسپاس اويازى بىگى چالىلى قىرىسەندىن ايكىن تولدى
استرخان بىلەسەنك اولمش. ۱۲۸۰سەنە ھىجرىدە مەدىنە منورەدە وارمش.
آناسى ملا جابر ابن ملا عەماد البىلالوى بوكلان خان اوغلى جەھانكېر
غانىڭ امامى وھم قاضىسى اولمش ذاتىر بوكلان خان ايلەندە آناسى
ملا جابردىن قىلغان ملك مىراث يىكۇمى اونوز مڭ سوملىق اراضى
واملاكلىرىنى ترك ايدى بو عبدالستار افندى مۇھىب واشتىباق
رسول الثقلين آرزوسىنە مەدىنە منورەدە ھىجرەت ايتەشى، واردىقدىن
سوڭرە فزانلى نامە بىر مەدرىسە بىناسنە تەشىت ايدى ابتدا اوز جىيىندىن
وبعض اھل خىراتىدىن جمع ايدىلن اعانە اون مڭ مقدارى سوم مەباغ

ایله مدرسه مذکوره بر باشلیب حالا ایلیلی مڭ صوملیق عمارات
 و اوقاف لرینی حاضر واماده ایتمیشدر. فرق بر عدد حجره بر مسجد
 بر درسخانه و بوکا امام و مدس و ناظر و متولی و قیم نصب ایذب هر
 بری اورنی اورنی ایله کمالنه بتمشدر کؤکلنده او جایمڭ محبتی
 و رسول خدانڭ عشقی اولن امت محمد صلی الله علیه و سلم هر
 محلدن پول آچمه بیاریب و بعض یارانلر عج شریفه واردنک اوزلری
 آچمه و یروب و رسوللری ایکی دفعه کلوب مملکتدن آچمه جمع
 ایذب فایتمشدر. اوچونچی دفعه ۱۳۲۴ نچی سنه معرمدده چوچک
 بلدهسنه کلوب حاجی علی افندی خانهسینه توشمشدر اییدی ابراهیم
 باییتچه اویونده ضیافت و مصلحت فیلتوب حاصل بو رادن ۱۷۰۰ صوم
 مقداری آچمه جمع ایلدی بو سفرده مجموعهی ۸۰۰۰ صوم معیارنده
 بورایه کلنچه قولمزه کردی هر جاییدن پوچطه ایله بیارلندی دیدیلر.
 موندن سوکره لپسی قبال الما یارکند و سائر مواضعلردن دخی
 قوشولورسه مکتب بناسنه باشلندقدن اول آخر آلتش مڭ صوم
 چماسنده آچمه اولوب بوکا قدر طلبه لرنڭ آیلغی بر مجیدیه دن ایکن
 شمدی ایکی مجیدیه اولور بوئکله شیخ افندی نڭ کؤکلنده مدعاسی
 تکمیل و تمام ایدیلوب من بعد ینه اهل همتڭ اهتتام و اعتناسی ایله
 طلبه لرنڭ رزقی توسعه ایدلسه خدانڭ کرمنکندر دیوب رسول احمد
 صدیق و عبد الرحمن افندیلر بریله دیدیلر.

مذکور احمد صدیق افندی ابن ملا حسین ابن منادی ابن
 مقصود صاحب الترجمه عبد الستار افندی ایله بر شهرنڭ اولوب
 چالی اولندندر.

عبد الرحمن افندی ابن مفتاح الدین ابن احمد ابن توقار ابن
 عبد الرحیم ایسکی مستک اولی نڭ صارتوفی غوبرناسی خوالین
 اوبازینڭ دور. بو ذاتلر چوچکده اون کوندن آرتوغراق یاتوب
 ۱۶ نچی ماه معرم ۱۹۰۶ نچی میلاد ۲۶ نچی فبرالده یکشنبه کونی لپسی
 طرفنه جوناب کندیلر بو ایکاولری هر سفر کادکده روسیه دن کلفتلر

تارنوب کوب محنت مشقتلر کورمشلر ایکن وطن و ملت اوغورننه
 او بلده مبارکده بر آثارنیک فالدرمق اوچون خدمت لرنده فتور
 و کسسل کنورمیوب سعی و اجتهادده بو قدر اقدام ایتمکلری کمال
 انسانیت و کمال دیانت و اسلامیت لرندن اولدیغی جای اشتباه دگلدر
 اوله محذره تحمل و بویله مشقتلره تأمل هر کمنڭ الذدن کلمز. و بو
 تکبى خدمتلر خدانڭ خواهالا کان بندهسنه و رسول خدانڭ مناسب
 کورکان بندهسینه نصیب بولور تکمه آدمسه تکمز، الله اجرینی
 و یرسون تن ایله تل و پول ایله بو یوله یاردم ایدنلرنڭ ایکی دنیاده
 دولت و آبروی لرینی از دیاد ایلسون آمین بعرمه حم.

سابق الترجمه عبد الستار افندی زمانه نڭ قطبی دیمک لایق
 اخلاقی چمله به فایق تحمللی صبور بر عبد شکور اولوب اسلام
 ظهورندن بویاق بو بلده منوره ده فزائلی نامنده بویله بر بیوک خیرات
 اولماش ایکن ذات مشار الیه نڭ سعی و غیرتی ایله بو قدر ایشلر
 یاپلوب قیامته قدر فزائلی نامی و بوکا اعانه یاردم ایدن اهل
 خیراتڭ نام نیکلری دفتر مدینه ده ثبت ایدیلوب صحایف کتب
 نوار یخد، یاد و تذکاره سبب اولمشدر، بو کبی توکانمز ثواب و صدقه
 جاریه به تشبث ایدن ذات کرامی کمال عقد و حسدن سب و تعیب
 ایدرک بی ادب و بی تمیز اهل فساد بو ایشه مانع اولمپه چوق
 چالشمشلر ایسه ده او جسیه عشق و محبتی اولن صمیم القلوب اول
 مکذبون مریض القلوب لرنڭ عبد الستار افندیدن شکایت ایدن
 مکتوبلری ایله بیله مدینه به آچمه بیارلر اییدی، خناسلر شو
 مرتبه ده یازارلر ایمشکه بو مدرسه به خیرات دیوب اعانه ایدنلر آچمه
 و یرنلر اوزی کافر خانونی طلاق اولور دیهش، اما صاحب دولتڭ
 بصیرتی عاسدلر کبی پرده لنهش اولمپوب بویله کلام فاحش البته
 عقد و کونچی لیک دن کلورنی اذعان و ادراک ایله مکتوب مزورک
 خلافته کیدب نندری یوز ایسه ینه یوزنی قوشهرق مکتوبی ایله

بيله عبدالستار افندينه يبارر ايشلار خناسلر ضرر ايدم دير ايكن عكسيله عمل اولنوب فايده ايتمشلر.

صوفي الله يار نه گوزل ديمش: «چراغنى كه حق ياندردى قويدى» آنى كم پوف ديدى سقالى كويدى» شيخ افندى بو مکتوبلرى اوتودقن صوگوه ينه آنلره بر سوز ديمبوب آنلر ايشك اصلنى حقيقتنى بله يوب سويليورلر آكلام يوب يازارلر بلسلر آيتمازدى ديمكدن زي ساده هيچ بر كلام قبله يوردى ديورلر شيخ افندى كلامى لين صحبتى شيرين فكري درين بر تبرك ذات معالى صفات اولديغى كورنلره معلومدر. ودغى مجاورلردن توملى مدد حقيقه افنديكه بو دانده اهل علم جمله سندن اخلاق حسنه صاحبي منفق وسخى بر ذات اولوب احيانا مملكته كلوب بدل وسائر جهتن اغنيالرك انعام واحساننه مائل اولن بر ذات كريم اصفا تير، كمكه بوگا احسان ايدرسه مدينه طلبه سينه احسان ايتمش اولور كه هر وقت طلبه لر بونك سفرو سنده حاضر دورلر.

وينه مدينه طلبه لر زدن دملا عبدالحق افنديكه ابن ملا عماد الدين حالا سيمى پالاد بلده سى نك معروف ومشهور اماملر زدن برى اولوب بعض حالى اجهالا يوفاروده يازيلوب كچه شيدى باب العين ده ياز بيانى كلور.

وباز مدينه طلبه لر زدن ملا عبدالرشيد افندى ابراهيموفى جنابلريكه تحصيلدن صوگره مملكته فاي توب هجرية ۱۳۱۱-۱۳۱۲ سنه لرنده اوفاده فاضى لبق رتبه سنى حائز اولمشيدى بعده استنبوله هجرت ايدب بو طرفك احوالنى يعنى روسيه نك اسلامه ايتديكى ظلم وتعديسىنى مبين ومفصل بر رساله يازيب طبع ونشر ايتدرمش استنبوله منظور مز اولدى نه درجه ده جرأه ونه درجه ده اسلام اوچون غيرة ايتديكى او كنانى اوقيانلره معلوم اولور، بو ذاتى بيان وتعرىف حاجت اولنوب مملكت عثمانيه ده روسيه ده نامى مشهور اخلاق وافعالى غير مشهور اولوب رساله مرأت وغزته الفت ايله

معروف الانام بين الخواص والعوام اولمشدر، آدملر او دانك حقدنه نه ديسلر ديسون اما اعتقادى محكم اعتمادى مستعكم مسلمان كامل مجمع الفضائل اولدغى كندم هيچ اشتباه وتردد ايدم وطن وملت اوچون باش وچان ويرمك مرتبه سينه قدر بر خادم نادر دور بزمه هيچ ايدى بعد العرفات دليل افندى خانه سنده بيله ايدك هر كون چقب هم صحبت اولوب احوالندن اخلافتندن خبردار اولدق نوغرى سوزلى آچيق يوزلى اوتسكون كوزلى ديرن اويلى عهيق فكريلى مدعه لابق بر ذى فايق دور، بيوك عيبي ده قولينك آچيق لغى اولوب اوزى احتياجه قالسه دغى غيرينك حاجتنى اوتامك طبيعتنيدر، والسلام.

مجاور مكه مكرمه

ابتدا قران مملكتنده تحصيل بعده بخاراده نكميل علم ايدب بعده حرم شريفه هجرة ايله مكه مكرمه مقيم اولن محمد مراد افندى مينزه لوى بر عالم نادر وفنون شتى مطالعه سينه قادر بر ذات بالا صفات اولوب حرم ده مدرس ليك ايله اشتغال ايدر، كتاب رشحاتى ومكتوبات شريفى زبسان فارسيدن لسبان عربى به تعريپ ايدب طبع ايتدر مشدر، رشحاك تعريبنه نكمه آدم قادر ايسنده مکتوباتك تعريپى بو ذانندن غيرى كمسنه نك النندن كلوز ديه نزدمه مجزوم دور، زيرا مکتوبات شريفك صاحبي اويله بر ذاندر كه منافقنده امام ربانى مجد دالى ثانى ايله ملقب اولوب تصنيفاتى لاريب او لقبى تصديق ايتدر، بونى تعريبه فارسى وعربى زبانه مهارتدن لابد اولدغىندين ما عدا علم ظاهر وباطنى جمع وتطبيق ايله برابر اسرار عميقى وتفقيق بابنك غايت فصوايه ايرشمش بر كتاب نادر الوقوع ايكن بو كى كتاب ثفيلى تعريپ ايتمه نه درجه ده علم ونه مرتبه ده فهم كرك اولديغى بيانندن مستغنى دور، بو ذاتى ابتدا حرمده كوروب رفيق لرمز باروب كورشديلر ايسه ده بويله

بيوك آدمه اضطراری كبی ملاقات مناسب كور له یوب ابر نه سی
 كون عمر افندی ایله خانه سیننه واریب كور شدیم دورت بش یاشنده
 بر اوغلی كوزه توشد كده فرزنددن سوز آچلوب بر اوغلی كهالاته
 ینكورمك اوچون كامل یكرمه بش اوتوز سنه محنتنی تارتهقی
 كرك اولور ایمش دید كده فرق یل مؤنتنی ذمه یه آلق آغر
 اولمزدی او مدتده قابل واستعد ادلی اولهرق انسان زمره سیننه داخل
 اولور سه دیه موافقت ایلدی.

ثانی دملا آخونجان افندی مرغانی كه ماوراءالنهرده ختم كتب
 ایتدكدن صوكره عرم شریفده تفسیر وحیث تحصیل ایذب بودانك
 دخی اشاره سبابه وسائر مسائل متعدده رساله لری منظور من
 اولدی، بو ذات علم بابنده درجه علمایه ایرشن آدم اولدیغی
 كورنلره كلامندن كور میانلرده تألیف نك مرانندن ظاهر و باهر
 اولور، علم بزم طرفده می فوق وقسه بو مملكتده می دید كده
 بزم طرفلر فروعی بو جانب لری اصلا دور دینه حواب ویردی
 زیاده ایضاح ایده مدی، جامع الكلم ذات ایمش.

ثالث تاشكندی عارف خان غواجه بو ذات دملا آخونجان
 سابقك تلمیذلرندی اولوب خیلی عالم و فراستلی آدم كورندی
 بر كون حجره سنده تفسیر جلالین كوزه توشوب سوره فاتحه
 جلدنك اغیرنده یازمش اولدغندن سؤال ایتدم، جوابنده دیدی:
 «تفسیرك مصنفی جلال الدین جنابلری ابتدا سوره كهفدن باشلب
 غتامی بعدنك اولدی تفسیر فیلمه به تشبیه ایذب سوره فاتحه بی تمام ایتدیگی
 ایله خسته لنوب وفات ایتمش، تلا میزدن جلال الدین نام بر ذات سوره
 بقره دن باشلب نصف اولنی تمامه ینكور مشده سوره فاتحه اولسگی
 جلال الدین نك تفسیرینه الحاق ایله طبع ایلمش جلالین اسمینه
 وجه تسمیه وسوره فاتحه نك اخیر ضم فیلمه غینه سبب بودور» دیدی
 بو تفسیر تفسیر ارك ایك موزج و مختصری اولوب كلام الله نك
 كامه سنندن تفسیرك عباره سی فقط اون اوچ كامه زیاده ایمش بو

عالی صفات ایله صحبتیمز آز اولدقندن فقط بوفدر چه استفاده ایتدك
 بو خبر آز چه ویکلچه بر خبردر، لیکن طرفه نك اکثری بو
 خبردن بی خبردور.

بزم واردغمز سنه ده شریف مکه «شریف عون» نامنده
 بر آدم اولوب بو نك حقنده اهالی ابکی طرف ایدیلر، بری ظلم
 ونعدیسنندن شکایت وری ده مدح وعدالتندن حکایت ایدرلردی،
 آری جمله یه مقبول اولهقی متصور دگلدر، بونکچون دیه مشرکه:
 «لا یسود السید بدون ودود یمدح وحسود یقبح فاللئیم یفصح
 والکریم یصلح الخ».

انها

ظن اولنوردیکه اهل مکه کلهم قریش واهل مدینه چه یه هم
 انصار دور، شمدی معلوم اولدیکه ظنمز زعم ایمش، مکه مکره ده
 قریشدن مجموعه بر جمله یه یتار یتماز ایمش، مدینه منوره ده
 انصار دن فقط ابکی خانه واردور دیدیلر، بری دلیل علی خیاری
 ایکنچیسیده عباس خیاری دور، بو ابکی دن غیری انصار فالمامش
 سببیده الائمه من قریش والقاضی من انصار حدیث شریفله
 نه بره قاضی لازم اولور سه آکا انصار دن قاضی تعیین ایدیلوب
 قاضی اولوب کینه نلره واردیغی شهردن بر، صوء ملک واملاک ویرلک
 قانون اولمغله قاضی نك توابعی یعنی افر با واعیانلری بیله کیدرک انصار
 مدینه دن بتدریج هجرت ایدب آزالمش لر حالا بو ابکی خانه یه
 فالمشلر. بو حدیث شریفی فی الحقیقت معجزه غیبیه دن بر سیاسی
 حکم نك مبدئی اولوب بو نك اجراسی حضرت عهردن باشلنمشدر رضی
 الله عنه، حدیثک سر و حکمتی سیر وتواریخ کورن ذواتلره خفی دگلدر.

سامع خصوصنده

فاری لره سامع خصوصنده کلا عوام الناس بلیکه اکثر خواص
 بی سامع غتم مکروه دیوب اعتقاد ایدب بوزلا ایسه نفعندن ضرری

انوا ابدىكىدىن زاهل وغافلردور. چونكى ما بچوز به الصلوة قدر فرأت اوقودقندن صوگره محصور اولورسه ركوعه وارمق ياخود آبتدن آيتنه انتقال ايتمك ايله مأمورز بو حينده التجا امام بساكه فتح ماعموم مكروه وبعض قيلده فاسد ايكن بالبعكس افتتاح اوچون خاص آدم تعيين فيلمق مشروع اولميور بوگنا سلفى وغلفندن هيچ بر روايت نكورلميور، اويله ايكن سامعك سنينده وبللكه وجوبينه ذاهب اولمق بر امر غريب غير مطبوع ايدىكى قيد وتذكاردن وارسته دور. نچه قارىلار كوررز سامع سز مكروه ديور آرفاسنه سامع قوبارلر صوگره لقمه سنى آلاميوب ياكه بالقصد آلاميوب بىسى لقمه بى خطا ايتدك ايكنجيسى تاشلب كندك ديه جنجال قىلب عوامك كفت كوينه باعث اولورلر اجر اورننه جرم ادب اورننه شرم آلورلر صواب ايدرزدير ايكن بى ثواب فالورلر.

بعضلر حرمينده ده دغى قارىلرنك آرفاسنده سامع وارليقنى دليل توتوب لزامنه ذاهب اولورلر بوته بيلان آدمك سوزى اولميوب بزم كوردكمز چه بر قارىنك خلفنده نچه قارى اقتدا ايدر سامع وفاتح اوچون تعيين فيلديغى معلوم دگلد. مع ذالك بو ولايتدن وارنلر سامع دركار ديسان سوزينى قزبمايوي بوگنا روايت وارمى دينلسه سامع نه ضرر وار ديوب جوابى سواله صرف ايدرلر روايتدن يراني نكيدرلر عاجزلردور.

بو خصوصى بوراده ايشان عبدالمنان خواجه دن صوردهنده: سامعك نمازه وجماعته لزامى اولميوب مگر قارىلر كنديلرى ايچون كرك ايدرلر كه محصور اولورسه لقمه ويرسونلر متاخرينك ابداعى دور ديهش ايدى. مكه مكرمه ده دملا آخونجان دن صوردهنده: عادتى عبادندن صابميش اولوب طرفه زده بويله كارلر كزيدر ديدى. تكرار سوردم كه سامعك فائده سندن صرف نظر نمازه نفضانى اولمزمى ديدكمه: لزامنه اعتقاد ايتميوب وسامعه دى اعتماد ايتميوب وفساقى لقمه ويررسه آلورسه خيز اولورلر ايدرم جوابنى افاده ايلدى. «انتهى»

بو ذانلر هر ايكسى بخاراده تحصيل ايدب عبدالمنان خواجه پنجشنبه بلده سنده فاضلى ليك رتبه سنى حائز اولن دملا آخونجان دغى بخاراده ختم كتب ايتدك دن صوگره حرمينده تفسير وحديث تحصيلنى تكميل ايدب ندريس ليك ايله شهر تياب اولمن جناب دور. يوقاروده دغى بعض كلامى بيان ايدامشيدى باقى احوالى باب الالى ده ينه يازيلور «انشاء الله الرحمن وهو غفور رحيم»

باز چوچك ده مسجد وامام وقاضى ايشانكيه اولنلرنك بيانى

چوچك كه ختاي توشديكى بعدنده ابتدا توبانگى محله ده بر مسجد صوگره يوقاروده بر مسجد بنا قىلب دملا عبدالقهار نمانكندى امام بولديغى ۱۲۹۱نچى سنه سيافنده يازلوب كچميش ايدى. ۱۳۰۰ سنه سلخ ماه ذالقعده جمعه كون اسحاقباي مرغانى مذكور مسجدنك تجديدينه فانجه آلدى ۱۸۹۲نچى ابيون ۳نچى كوفى ايدى. بعده اوچ آيك انمامه ايريشوب نماز اوقولدى. بو مسجدده اول امام دملا عبدالقهار ثم اوغلى ملا آرتوق قارى ثم ملا يونس ثم دملا سيد كمال ابن جلال افندى لر اولوب ذكرى سبقت ايتمشلردور. بعده ۱۳۲۵نچى هجره ۱۹۰۷نچى ميلاديه يازنك حاجى عمر افندى همتيله توباسى نيمردن ياپلدى.

امام اولنلر

۱۳۱۶نچى سنه ده كاشغرليك آغسانلى لر اوزلرى على حده مسجد قىاب چقديلر بوكارچه آرتوق قارىنك آرفاسنده يعنى آنك مسجدنده اوفور ايديلر. كاشغرى مسجدنده اول امام ملا عزيز قارى ثم محمد آخوند ثم ملا طالب آخوند ثم ملا عزيز آخوند بعده بر ذات اسمنى اونوتدم بعده ملا باقى آخوند بعده ۱۳۲۳نچى

سنه رجببنده انديجان دن ملا پرم ل قارى ولد حاجى ابراهيم كلوب امام بولديلر.

شانكيه اولنلار

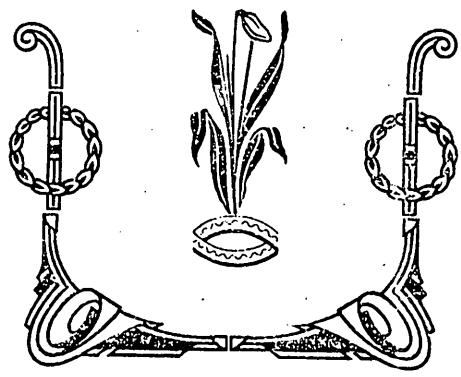
بزلر ابتدا چوچك كه كلدكمز ده آلتى شهر اهاليسى المستادن اوتوب يوللارى روسيه ايچندن اولديغى اوچون اهالى آلتى شهر روسيه حمايتنده توردي كلشغر آلتديغى ايله اولگى كىي ختاي تبعهسى بولديلر اوزلرندين شانكيه ويديلر بزلر چه اقسقال معاديلي در اول شانكيه احمد آخوند بولدى بعده ابراهيم آخوند ثم رحيم حاجى ملقب قره حاجى بعده نياز آخونده شانكيه بولديلر . موندن سوكره يورت كوبايوب متعدد شانكيه لر قوبولدى. آرتوشلق دن توردي آخوند شانكيه شهرليك دن تلب آلدى شانكيه دهقانى لرغه امين شانكيه صايلنديلر سوكره توردي آخوند شانكيه اورننه تاش چونك شانكيه بولوب مذكور توردي آخوند معطل نورمش ايدى ۱۳۲۶نچى سنه رجببنده توردي آخوندغه بارچه شانكيه لر اوستوندن « شوگ ضوگ » نعى ناظرليك منصبى ويرلدى.

سابق امين آخوند شانكيه دهقانى لر اوچون اوز قوراسى قريبنه بر مسجد شوراع بنا قيلب اوشبونك ايله حالا چوچك ده آلتى مسجد ودونكانى ايله يتى مسجد واردور بونلر نك بشنده جمعه اوقولور ايكسى صلواة خمسه اوچوندور.

قاضى اولنلار

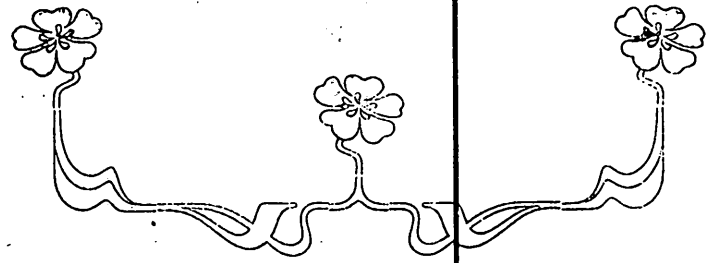
كلشغرى اهالسينه قاضى اولنلر نك اولى ۱۳۰۷نچى سنه ده كريم قارى ايدى قاضى لغى نك ايكنچى سنه سنه دور بونچونده وفات اولوب چوچك ده دفن ايدلدى. ايكنچى حاجى زاهد، اوچونچى موسى قاضى

دورنچى الحال هده آقسولوق فولاد قاضى وشهرليك دن پريم قل قارى امام وهم قاضى ليق لوازمنده دور. اسم لرى سبقت ايدن امام قاضى وشانكيه لر نك اوصاف واحوال لرى عرف هجا ترتيبى ايله محلنده ذكر وبيان ايديلور انشا الله الرحمن.

بر اھالیسى وسائر او طرفده اولن افولماڭ اكثرى بو نسلدن دور.
سام اولادى عربستان و عجمستان و هندستان اولكاسنده اولن
طوائف لردور. حضرت يافئڭ اوغوللارى (*) اسلام توارىخنده اون
بر عدد منقول توارىخنده اون دورت عدد اولوب اسملى بعضاً
اسلام توارىخنه موافق بعضا باشقه دور. ايگو توغوش ايڭ اولگى
اوغلى «چين» ايله «توراق» دور. بعده «صافلاب» ثم «ماصاق»
«قومار» «قلاج» «اريس» «صاصان» «باراچ» «بوقاي» «توقاي»
«صابون» «فاجار» «اوراز» ناملرنده اولوب بو اوغوللردن نچه
نچه قىبللر ايل و نچه بطون جيل قارقالوب شرق و شمال جهت لرينه
جايله شلردر. يافئڭن صوگره بو طائفه نڭ كلسنه توراق خاكم بولوب
اسيق كول اورننده بر شهر ياپوب آنى مركز ايدىنوب توابعى او
شهرنڭ اطراف تاغ و صحرالرنده كوچوب قونوب يورمشلر. حضرت
يافئڭ اوزندن صوگره توراق ايله چين نڭ قايسى برينى اورننه قويهقه
متردد ايكن ايكاولرى دعوايه قالقشوب چين خان دعواسنده من
دنبايه ائل كلديم يول بنمدر ديمش. توراق خان اورون بنم دور
زيرا سندن صوگره توغدىغم ايچده ايكن سندن يوقارو اوتوردغم
اوچوندر. ثانى سن بنم بو ايم، ختايچه بانبانم منزله سنده سنكه مڭا
ايشوك آچوب خدمت ايتدڭ ديمش. يافئڭ بو سنه لرى بيوكلره
امتجان ايتدردكده توراق نڭ سندن ترجيح ايدوب اتاسينڭ جاينه
توراق نى خان قيلمشلر. اولاد يافئڭ يل بيل كوبا يكان سارى شرق
و شمال جانب لرينه جايراب، توراق خان نڭ وفاتى بعدنه بيوك اوغلى
فايوڭ خان ايله ايكنچى اوغلى تونوك خان ايكاولرى ايلنى تقسيم
ايدرك كوچمه لى خلق غه ايكي خان بولديلر. بونلردن ايريلوب

(* تورات شريفه يافئڭ اوغللى جومر و ماجوج و اماماي، دوان، وتوپال،
وماشك، وتواس ايدى، وجومرڭ اوغللى اشكناز، وريفات، وتوجرمه وياوانڭ
اوغللى اليشه، وترشيش وكتيم، وودوانيم اولوب ملتارڭ اطه لرى بونلردن تقسيم
اولندى ديمش. نبيرو لرى ايله جمع اون دورت اسم يازلشدر.

٩ نچى منغول تاتار ابتدا دن انتها سينه چه.

بداء تكمله.

بسمه تعالى و عوالمعين

قبائل نضاق خصوصاً فله اختلافى اولن افوللارى يازيب
بوشادقدنصكره توارىخ لرد، كوريلن ونساب آدم لردين ايشيديلوب
ويلنان اخبارارڭ ايڭ بيشانوجلى اولاننى يعنى بو طائفه نڭ مائه
اصليدارى نڭ شجره سنى و آندن حاصل اولن ميوه و ثمره سنى حضرت
آدم و حضرت نوح عليه السلام دن بو ياقى تعداد قىلر ق اوچ جزء
اسميه نضاق اسمنه كلنچ بيان ايدب بعده اورته جزء دن ايكى اوچ
بوداق نڭ سلسه سنى اوشبو مڭ اوچ يوز هجر ييه قدر بيان ايداليم
باقى ايكى جزئى ترك ايتدكوزڭ علمسى نضاق ماده سى نڭ اولنده
يازلش اولمخل آڭا استناداً بوراده كفى يد ايتدك.

بىر يوزنده اولن جميع انسانڭ الوغ باباسى حضرت آدم
عليه السلام دور. اوغلى نبيث عليه السلام اوغلى انوش اوغلى قينان
اوغلى مهلائل اوغلى برد اوغلى اخنوخ حضرت ادريس عليه السلام
بودور. اوغلى متوشلخ اوغلى لهك اوغلى حضرت نوح عليه السلام.
حضرت نوحك اوچ اوغلى بولمش طوفان دن صوگره اوچاولرى بيله
بابل ولايتنده توروب آده اوسوب اونمشلر ايدن بعد الايام حام
اولادى افرىقا قلمه سنه كيدوب توطن ايدب قره عرب و زنجى و بر

«چين خان» اوز تبعهسى ايله شرق طرفه كيدب شهرلر بنا ايدوب «شانچين» شهرينى قرارگاه قيلمىش، چين نىڭ وفاتى بعدىده اوغلى ماچين جاي نشين اب اولوب حاصل اولاد يافى كوجمهلى ايكي حكومت شهرلى بر حكومت بولمىش.

بو اوچ خان عجم پادشاهلردن كيو مورت ايله معاصر ايدىلر. ايمدى قايبوك خان تبعهسى: «توراق» اسمىك بىلر چه «ترك» دىنلوب چين خان اولادى هع سلالتم چين اسمىده قالوب الى يومنا هذا بونام ايله سويلنمىكده دورلر. كيله ليم تونوك خان اولادنه فى الاصل بيان ايدىچكىز ماده دغى بودور.

تونوك خان نىڭ وفاتى بعدىده اوغلى ايلچى خان آتاسىنىڭ مقامىنه كىچوب بر مدت رياست ايتدىكن صوكره «ديبىا فوخسان» بعدى اوغلى كىوك خان بعدى اوغلى آنچه خان خانلق مسندىنه اوتودى بونىڭ وقتىده توابى آلتىش مىڭ خانىه به بالغ اولمىش آلتى سان آلاچ دىمىك بوندىن فالمش. او زمانده آلتىش مىڭ اوىلىك اهالى نىڭ بر خانلىقغه اجتماعى الوغ حكومتىن صايلمىشدر. حضرت يافىدىن آنچه خانىه قدر جمل ايللر حضرت نوح شريعتىده ايدىلر آنچه خان نىڭ اخير ايامىرنده اهالى آراسىنده پت پرستلىك شايىع اولمىه باشلىدى آنچه خان اوزى دىن نوحده وفات ايتمىش ايسىده صوكره ايللى واولادى كلا صلالته توشوب پت پرست، اوت پرست اولدىلر. آنچه خاندىن تار منغول اسمىك ايكي اوغول وجوده كلوب اخير عمرىنده ايلنى مذكور ايكي اوغولىنه تىڭ بولوب يىروب ايكي خانلىق قيلمىش ايسىده منغول خان نىڭ وفاتى بعدىده

تتار خانلىرى بيانى

تتار خان كوچ قىلب منغول توابىنى اوزىنه فراتمىش منغول اهالىسىنه تمامانفوذىنى تاراتمىش، لىكن منغول بىكلىرىدىن خان اسمىنى سلب ايتماش ايدى يىنى حكومت تتار خانى النده ايسىده منغول بىكلىرىنه خان ديو

سويلنوردى. منغول ايللى لوب كولى موران نهرى وتىبت تاغلرىنه قدر جايلوب تتار اهالىسى آلا تاغ آلتى ايرتىش بويلرىنه جايرامىشلىر ايدى بوگا قدر مركزلىرى اسىق كولى اورنى اولوب يعنى ادارىسى او شهر اولوب اسىق كولىنىڭ بوندىن صوكرهغى حالى معلوم دىكلدر. ختاي توارىخىدىن نورالدين وغيرى لرنىڭ نقلى، دونكانى دارن دغى بويله دىدى.

تتار خان يوز يىلدىن زىيادهراق خانلىق قىلب بونىڭ ايامىده تبعهسى نيابت درجهده اوسوب كويابمىش، روايتىه كوره حضرت يافى آلتىه خان آراسىنده اولن اوسودن بالقوز تتار خان ايامىده آيرىلن شعوب آرتوق اولمىش، ايللى نىڭ غربى آلتاغ وسردرىبا بويى ايله غزر دىگىز نه قدر. شمالا اورال تاغى بويلا ب ايرتىش آلتى بايقال كولى و آمور نهرىنه قدر شرقا چين نىڭ پاي تختى اولن شانچين شهرىنه، جنوپا تىبت تاغلردىن اوتى هندىستان حدودىنه چه پتمىشلىردور تتار خان نىڭ وفاتى بعدىده اوغلى «بوفا» خان جاي نشين اولدى بوفا خان نىڭ وفاتى ايله اوغلى «ايلچى» خان بعدى اوغلى «ايرصالى» خان بعدى اوغلى اقصارى خان بعدى اوغلى آردوق خان آنىڭ اوغلى بايدوق خان آتاسى جايىنه خان بولدى، بونىڭ ايامىنه قدر منغول تتار آراسىنده بر نزاع ومخالفت واقع اولماش ايكن مزبور بايدوق خان بى تدبير وبى اندىشه آدم اولمىش بلاموجب منغول ايلنى چاپوب بر سببىدىن منغوللر باش كوتارىب اطاعتىدىن چقىدىلر. بايدوق خان نىڭ وفاتى بعدىده اوغلى سيونچ خان آتاسىنىڭ جاي كىرى اولوب منغوللر ايله بر نچه دفعه محاربهدىن صوكره سيونچ خان غالب اولدىق منغوللرى باش ايكدرب اطاعتىه مجبور ايتدى سيونچ خان اولادى دورت يوز سنه قدر واؤلىكى حكومتلىرى ايله يىدى يوزدىن زىياده يىللر تتار خانى منغوللره اجراى حكومت ايتدىلر سوزلرىنى يورتدىلر سيونچ خان ايران شامى منوچهر ايله وصوكرهلىرى توران خانى آفراسياب، واسفنديار ايله معاصر اوله ورايه قدر اوز توارىخلىرىدىن يازدىكىه تتار خاندىن سيونچ خانىه چه

تەنھەدە تاقىڭىز قوتلى بولسۇن تاقىڭىز دە آفارىز دىورار، منصب تىخت دن بجاز اولور او بالعكس سيونچ خان وفات ايدى بونك اوچ اوغلى قالدى برىسى تايىغون خان، ايكنچى دوشون خان، اوچونچى كىچول خان، بو اوچاولرى آتاسينك جايى نالاشوب حاصل تىتار ايلنى اوچە تقسيم قىلەر ق اوچ خان بولدىلر منغول لر بي طرف نوروب قايو برىك غالب اولورسن بز آڭا تابع مز دىهرى بونلرى آلوشدىلر بسز سنن سورز خصمكى بر طرف ايت ديوب هر برينه ايتاك آستوندىن اوط قويوب آتوشدىلر، منغول لرىك مكرى ايسل تىتار آراسنده فتنلر كون بكون زباده لىدى فرصت كوزادن منغول خانزاده لرى بونزاعدىن استفاده ايدىر اياقلندىلر يراقلىندىلر بالاخيره تىتار خانلر ينىڭ نفوذىدىن چىدىلر اوز خانزاده لرىدىن «قىز بوقا» خان اوغلى «قره خان» نى خان قىلب

منغول خانلىغى

منغول جنسى بالانفاق وتىتاردن دغى بر نچە قىبل ايل فوشولر ق قره خانە تابع اولدىلر، بو قره خان منغول خان نىڭ اون سىكىزىنچى نىبرە سىدىر يعنى بو خان اون سىكىز بابا ايلە منغول خانە منتهى اولور، بر قاچ يلىدىن سوڭرە قره خان وفات ايدى اوغلى اوغوز خان خان بولدى، خان بولدىقى ايلە تىتار خانى اولن دوشون خان كىچول خان ايكاولىنى مصلحتنە آلار ق تايىغون خان ايلە اوروشوب آنى اولدىرى ايلنى اوزينه قراندى بو ائنادە دوشون خان اچلىدىن وفات وفات ايدى اولادى قالمادىغىدىن اھالىسى اوغوز خانە تابع اولدىلر كىچول خان ايسە اوغوز خان نىڭ قىدىنى آڭلب اوزىنى عز قىلدى ايلنى اوغوز خانە تابىشدى، تىتار حكومتى مذكور اوچ اوغولده انقراضه ايرىشوب اوغوز خان منغول تىتارغە تاماماً مستقل خان بولدى. اوغوز خان حضرت ابراهيم عليه السلام شريفقىلە منشرع اولوب تبعە سنى تاماماً ملت حنيفە يە كىتورمش مسلمان كامل ايدى

سىكىز خان اوتىش كوزور، اما منغول تورىخندە تىتار خان ايلە سيونچ خان آراسنده بر نچە بابا زباده كوسترىب منغول لرىك تىتار خانە مخالفت ايدىن سىبى نى دە يازمىش زباده ايدىلرى يوقارغى بىدى خاندن سوڭرە بايدوق خان اوغلى جوچى خان اوغلى جادىك خان اوغلى صاندو خان اوغلى فاموق خان اوغلى قاصور خان اوغلى آبول خان اوغلى مېندو خان اوغلى ايلىك خان اوغلى ايباق خان اوغلى كىوك خان اوغلى جوچى خان اوغلى سيونچوك خان بزلرىك تورىخندە سيونچ خان دىە يازىلور، تىتار خاندن سيونچوك خانە قدر يكرمى عدد خان اوتىش ايسكن منغول لردن بر تورلى مخالفت كورنەيوب همان تىتار خانلرىنە انقياددە ايسلارده تىتارلر بوڭا قناعت ايتەيوب منغول خانلرى نىڭ اسمە اشتراكە اچىمايە باشلدىلر منغول بىك لرىنە خان دىەك نى آغر كوروب منغول خانلرىنە «يابغو» اسمەل سويلنمكىنى امر ايتدى يابغو دىەك باشلق دىەك بىك دىەمكىر، بو لقب اكر چە منغول لرىك مال وچاننە ضرر وزيان كتورر ايش دىگلسەدە نچە اجداد لرىنەن بويىاق مونىلنەش اولن خان اسمندىن ايرىلق غصوصاً تىتار خانلرىنە قىدىمىن فرمان بردار اولە كلوب آنلرە اطاعتدىن غىرى بر شى صدور ايتەمكىسىزىن بلا موجب بويە تنزلى بىوك تعدىدىن صابىر ق منغول خانزاده لرى سيونچوك خان عليهنە قىام ايتدىلر آرادە عظيم محاربه لر اولدى لىكن مدعالرىنە نتيچە بىرمىوب سيونچوك خان غالب اولار ق منغول لرى دىدىكنچە يوردردى ايسەدە منغول خانزاده لرى اوڭى كى صاف دل اولمىوب فرصت كوزادر اولدىلر منغول ك فقراسى دغى اوز خانلرى اوچون مال وچانلرىنى بىلە مترصد ايدىلر، سيونچ خان نىڭ پىاى نختى «سرتاق» شەرى اولوب حاللا سىرام كولى نىڭ اورنى ايش بورا تارا ايلە غولجە اورتالىقى دور، سرتاق لفظى «زىنتلى تىخت» دىەك اولوب اوز بىك زباندە بويالەش زىنت لىمىش نسنەنى سرلاغان سرلانغان دىورار، «تاق» تىخت دىەك دور، منصب دار اولن آدمە

اطراف جوانبده نچه نچه طوائفی ايله غزا قیلب آنلری دینه دعوة ایدردی اسلامی قبول الیمیانلرنی قیلچدن کیچروب قتل عام ايله اولادلرینی اسیر ومال لرینی غنیمت ایدردی کوب یرلرنی فتح وکوب ایللرنی تصرفنه آلوب یران توران پادشاهی کشتاسبده غلبه چالوب عسکری عراق، عجم و عرب حدودنه قدر واصل اولدی بو وقتقه چه منقول تبار طائفهسی کوچمهلی اولوب فقط بر جایی مرکز ایدینورلر ایدی، اوغوز خاننڭ ایامنده شهره اعتنا ایدب، عامی طرفان یارکند خونن، ساغون کاشغر یلدلری بنیا قیلنوب منقول لسانی اوزره بونلره، «غوبالق» دیدیلر بش شهر دیمکدر، صوگره بر شهر دخی الحاق ایدیلرک حالا آلتی شهر اسمیله سویلنور، اسلام فتحندین صوگره بخارا صغیر نامیله ده یاد ایدلمشدر. بلخ بلدهسی دخی بوخاننڭ ایجادی اولوب، منغولعه شهره بالق دیورلر، کتابلرده: «خا» ايله «بلخ» یازلور آنچه خان ایامنده بر خاننڭ محکومی نه قدر شعوب اولسهده من فلاننڭ نسلندنم اجدادم فلانی دور دیمک بساق ایدیلوب کیمکه خان بولور تبعهسی او خاننڭ اولادی من دیمک ايله امر قیلنوب چونکه بر خاننڭ توابعی بولک بولک آد ايله سویلنورسه صوگره آرارینه اختلاف توشوب افتراقه سبب اولور ديه بو قانونی وضع ایتمشدی بویله اولقدن آز مدتده آنلرینڭ اسمنی اونودوب خان اسمندن غیر یسی یادلرنده فالماز ایدی، بوندن اوچون آنچه خان ایامنده آنچه اولادی من دیوب، تبار خانلری ایامنده تبار اولادی من دیر اولدیلر، تبار دولتی نڭ انقراضنه قدر بویله کلدیلر، نریت صاحب الترجمه اوغوز خانه کلدکده صحراوی خلقنی منغول اسمیله، شهر اهالیسینی اویغور ايله تسمیه ایلدی، بو ایکی دن عیری اسمله سویلمک ممنوع ایدلدی، اویغور اسمی بر جنسه منحصر اولمبوب نردن اولسه اولسون بر جایه مجتمع اولوب اویوشوب اوتورانده اویغور دیدیلر اوغوز خان بر یوز اون آلتی یل سلطنت سور دکدن صوگره وفات ایدب اوغلی

«کون» خان آتاسی اورننه اوتوردی، بعده برادری «آی» خان بعده برادری «یسولوز» خان ثم «میگلی» خان ابن آی خان ثم «دیگن» خان ابن یولوز خان ثم «ایل» خان ابن کون خان متوارثا ومتوالیا خانلق قیلدیلر لکن بو آلتی نڭ حکومتی آز اولدغیله برابر محکومی ده منذب اولوب عاقبت ایل خان ایامنده منقول تبار آیریلدیلر. تبار طائفهسی منقول لقدن چقب اوزاسمنی آلدیلر یعنی اوغوزخاننڭ ایکی اسمدن غیر یله سویلنمسون دیبان وضعنی فسخ ونسخ ایدب اویغور منغول، تبار ديه اوچ اسم ايله سویلنور اولدیلر. آرالرنده کوب واقعه لر اوتدی. اویغور تبار آیریلوب ایلخان فقط منغولاره خاصه خان بولوب قالدی. یازلمش اخبارلردن معلوم اولدیکه آنچه خاننڭ وفاتی بعدن ایللری ایکیه آیرلوب بعده تبار خانلغی منغوللری کندنه تابع ایتدی. صوگره منغول غالب اولوب تبارلری فراتدی. شمعی تبارلر پاش باشنه کیدب خانلق منغول نسلنه خاص قالدی. من بعد منغول خانلری ایلخانه نسبتله دولت ایلخانیه دیوب سویلنور اولدی. توار یخزده چنغزیه وتیهوریه خانلرینه ایلخانیه ديه یازدیلری بوندنر.

دولت ایلخانیه

هجرتدن یتی یوز یلر مقدم ایلخان وفات ایدب اوغلی تاغ خان خانلق مستندنه اوتوردی. بونڭ ایامنده منغول اهالیسی آراسنه بودا مذهبی شایع اولدی تبتده بر الوغ آنشکده یابدیلر آنی مرکز ایدینوب بر همین لری اوجایده اوتورر اولدی برامه و بودا مذهبلی نڭ بیانی ختای خانلری نڭ سیکرنچی طبقه سنده یازلور تاغ خان غایت غیور بر ذات ایدی اطرافه آقین وچپاول ایدب عسکری چین حدودنه چه ایردیلر بو وقتلرده چین حکومتی طوائفی ملوک منزل سنده کوب والکلیق لره منقسم اولوب اتفاقلری یوق ایدی بنا برین منغوللره آزیق ایدلدی بر دفعه چین و تبار اهالیسی تاغ خاننڭ

عليه اتفاقه هجوم ايدب كلوب محاربه ايتديلر لىكن باشه چقمايوب
فاحش انوزام ايله فايديلر، من بعد چينلو لىر سد مشهورى يابدیلر
تتار طائفهسى دخی تاغ خانك غوفندين ايرتیشنى تاشلىب آلتايك
اوبراوجنه كتديلر. تا شمال شرقك انتهاسنه قدر ايتديلر. منغول
تتار اكثر يا شرق اقوامى ايله مشغول اولديغى اياملرده فايوك خان
اولاديكه ترك اسميله موسومدر آلاى تاغى اول بوارده بورلردى
بونلر غرب طرفه هجوم يعنى فرغانه وبخارا وخراسان ولايتلرينه
صرف همت ايدرلر ايدى.

صاحب الترجمة تاغ خان آلتى شهرى تماما ضبط ايدب اينوسى
«قبا» نى صحراوى منغولره «يايفو» يعنى رئيس قويوب كندى
«كوه بالى (١) شهرينه كريب اوتوردى بتون اويغور ومنغوللره
خان بولدى ملكى نك حدودى جنوبا تبت اوتنه هندستانه قدر غربا
سردريا شمالى ايله آرال دينگى وشمالا اورال تاغى شرقا چين
حدودى اولن سد مشهوره وارانچه اوزانمش ايدى. بو ائناده چين
حكومتندىن ايريلهرق بر طرفه قره ختاى كلوب تاغ خانه تابع اولديلر.
ايرتش باشنده قران قابا بور چون صولرينه شهر صالحب اورناشدیلر
صوكره كيله كوبايوب ايميل بوراترا روجار لپسى يسه قدر جايلديلر
حالا بو جايلرده كورنان خرابه ائارلر اوشبو قره ختايدن قالمش
علامتلردور ختايلره «چوربيت» ديمك بوندىن قالمش اوله كه چوربيت
لغت فديمزده چيتده بورن چيتلب بورن معنايه توغرى كلور.
تاغ خان دولت ايلخانيه يىن كمالنچه اوج ورواجه كتورن خاندر. بو
خان آلتمش يل مقدارى حكومت قىلب وفاتى بعدنده اوغلى كول
خان خان بولدى. بو دخی آتاسى قدر خانلق قىلب وفات ايتدكده
اوغلى موقان خان آتاسى جاينه اوتوردى. بعض توارىخده بو خاننى
ترك خانى ديه بازارلر جائزدور زيرا تاغ خاندىن بوگا قدر تركلر
منغول خاننه تابع حكمنده ايدیلر. موقان خان بعدنده اوغلى توبوق

خان خان بولدى بو ايكسى يوز يل مقدارى خانلق قىلب توبوق
خانك وفاتى بعدنده اوغلى قوتلوق خان خان بولدى. تاغ خانك
وفاتندن اوشبو قوتلوق خانسه قدر بر يوز ايللى يىلدىن آرتوغراق
مدتدر خانلر بر نوع تنچلق واهالى ده آسوده ليك ايله عمر كچوردیلر
نه بونلر بر يره تعرض قىلمدى ونه ده خارچدن بونلره بر خان
نعدى قىلمدى. بو آسوده ليك ائناده تتار ايللى دخی اولگى جايلرينه
يعنى ايرتیش و آلتاى بويلرينه جايرامشلىر ايدى. چنانكه قوتلوق
خان تخته كچدى خان بولديغى ايله آلتاغنى آشوب آلاى تركلرى
ايله صواشوب آندىن ما ورالنه ر طرفلرينه اوتدى سمرقند وبخارا يى
آلوب دريائى عمودن كچدى ايرانسه قدر واردى بعضى نى جبراً
وبعضى نى صلحا آليب عسكرى غايت طويوم اولوب قايتدى بعده
تتار قصدنه آتلنوب بولده اوتوران قره ختاى يعنى چورچيتلردن
دخی عسكرك آلتاى نك ايكى طرفنده اوتوران تتار ايللى چابدى
بوندىن كلوب اولجه وغنيمت ايله قايتدى. ايرتسى سنه ده تتار بيكلىرى
وخانزاده لرى اتفاق ايدرك انتقام آلمق اوچون منغوله آتلانديلر
يولداغى چورچيتلر نى نالات بولاب تلف قىلدیلر آندىن طرفانه
كلوب نه يرده شهر وقرىه وفشلاق وار كلسىنى كويدروب بانديرب
اطرافنده اولان منغول ايللى چابدى قوتلوق خانك، تتارلردن آلان
مالدىن آرتوق مال ايله ايللرينه قايتدیلر. قوتلوق خان بوگا قتيغ
غضب لنوب عسكرك جمع ايدرك كوز ائناسنده تتار طرفنه بوللاندى
وقت سز قچقران فوراى فانه بولانور قاعده سنچه قار بورانه بولانديلر.
اولگى سفرده گى كى تيز واروبده غنيمته غرق اولورز زعيميله
از آزيق يوقفه كيوم ايله چقان عسكرك صفوقدىن تلف اولمايه يعنى
اولمه يه باشلاديلر ايلكارى كتارگه قار بولدى ايلگه يتارگه زار
بولدى يولداغى چورچيتلره كلوب صفنديلر ايسنده كلوب فوشونغه
كفايه ايتارليك اصراقغه يتارليك البسه و ذخيره بونلرده بوق ايدى
هرچه بارىنى بولشوب يدیلر اورتاغشوب كيدیلر اول جايدىن

ایلینه آدم بیاریب آلدندین اوی آزیق آت طون بئکوروب یاریم
عسکری ایله یورتنه آزار آزار فایتوب یئدی. یارتی عسکری
یولده تلی اولوب آخرنه کئدی.

فوتلوق خانه بو سفر فوتلوق اولدی. شویله که بو انهزامدن
آرفه لئهرق ما ورا الئهر طرفدن دشمانلر باش کوناریب کلوب
کاشغر مضافاننی نالادیلر. ترکستاندن بر خان چقب آلا تاغ اسبق
کول ایلا اطرافنده یورن منغول ایلنی چابدیلر هندستان جانبندن
تبتنی کلوب آلدیلر منغول لرنگ اوز ایچنده دخی اختلاف ظهور
ایتدی بو هرج و مزج آرسنده فوتلوق خان فایتماس سفره کئدی
نوبت اوغلی ایلا خانه یئدی ایلا خاننی بعض توار یخده ایلیکه خان
دیو بازارلر. اسمنده افتراق اولدیغی کبی زماننده دخی اختلاف
اولوب بعضیلر هجرتدن کرب زمان مقدم وبعضیلر بر آز مؤخر
بازارلر احتمالکه اسمده مشترک ایکی خان اولوب بری مقدم بری
مؤخر اوله. اما یازه قهمن اولگی ایلا خاندر. بوذات خان بولدیغی
ایله اطرافنگ دشمانلرینه بر نوع مراسا ایتدی هندستانلر ایله
مصالحه قیلب تبت شهرینه مال قوئی ایله فایتوب آلدی ترکستان
وما ورا حکومتلری ایله ده مقاوله قیلب حدود تعیین ایتدی بوجانبه
حدود تعیین ایدن خانلرننگ اولی بودور. چین لولر ایله ده ایلی لاشوب
آنکله ده مدارا ایتدی اما تئارلر حقنده اولن آناسینگ غیظی بونگه
کوکلنده ایدی اطراف جوانب ایله تنچلب اوز ایچنی بئرنلکدن
صوگره عسکر جمع ایدوب تئار قصدنه آطلاندی تئارلر بونندن
هورکوب فاچوب بر بولاکی چین حکومتنه التجا ایتدیلر وبر قسمی ده
اورال تاغنی آشوب ایدل آغومنه چه کئدیلر بعر خزرنگ شمال
وغربنه چایلرک دون مووینه چه یئدیلر. عربلرننگ خزر دیدکلری
وترکلرننگ قیچاق دیدکلری بو تئارلردور. اگرچه قیچاق شعوبی
تئاردن باشقه ایسه ده برلری یاقن یوروشلری آرالاش
روشلری قرالاش یعنی بر فیافتهراق اولدقدن بعضا تئارلری

قیچاق وبعضا قیچاقلری تئار دبه تعبیر ایده کلوب صوگره ایکسی
نده خزر اسمی غالب اولمشدر، اما شعوبنگ آیری اولدیغی اصل
مادهنگ انعدانه مانع اولمیوب فی الاصل فرغز قیچاق تئار جنسنه
منسوب نوغای قضای منغول جنسنه مربوطدورلر، فقط بو دورت
طائفهیی اسلامیت غربه برلشدیریپ منغول تئارنی مجوسیت شرقه
برلشدیرمش دور، مزبور دیگن قدیمده بعر جرجان و بعر دیلم
و بعر طبرستان و بعر کیلان اسملریله موسوم اولوب فتوحات اسلامیه ده
عربلر بو بعرنگ اطرافنده اولن تئار قیچاقه کوزلری کچک و فسیق
اولدغندن صفتنی ذاتنه تخصیص ایدب تئار اسمنی خزر اسمینه
تبدیل ایتدیلر بعده مورخلر اصلنی فصلنی تفتیش ایتمیوب بواسم
ایله کئدیلر صوگره قیچاقنی خزره مقابل ذکر ایدب بری برندن
آیری زعم ایتدیلر، طائفه مزبورنگ مسکن وموطنلری بو
دیگنک اطرافنده اولمغه دیگزی دخی بو قومه منسوب ایدب سویلدیلر،
من بعد افوامک و دیگرنک اولگی اسملری کلیا نحو ومسنی اولرق
تفاسیر وتوار یخلرده خزر قومی و خزر دیگزی دبه یازلور اولدی
اما روس اهالیسی تئارلری بیاغی اسم قدیمی اوزره سویلیوب
منغول خلقتی بلا فرق تئار دبه تقریر وتحریر ایتمشلر، زیرا
او کونده روسلر تئار ایله منغولنی آیریپ بلمیوب قضای ایله
فرغزنی فرق قیلمیوب کورناوقفه کرمکده بغدادی دیمک قیلندن
نوعی لرنی تئار قضاقلرنی فرغز دیوب کئمشلر، بونلره تقلیداً بزم
اهالیمز دخی اوزلرینی تئار دبه تعبیر ایتمشلر، روسلرنک بو
ایکی اسمده یا گلش لیغی ایکی سببه مبنی دور، بریسی زمان اولی ده
حکومت آلتی یدی یوز یل تئار النده اولوب او ایاملرده منغول
اسمی متروک اولدقدن سیاح وسیارلر تئار حکومتی تئار خانلقی
دبه سویلیوب ویازیپ صوگره روسلرنک اغتلاطی ایلا خاندن هورکوب
فاچوب بعر خزر و او اطرافه وارن تئارلر ایله اولوب ودها صوگره
تئارلر چغز خان تبعهسی اولدقدن روسلر بارچهسنی بر قبیل

صايوب قديمى شەرئەنە بىنا مەنغوللار يەنە بىلا موزانە تىتار دېمىشلەر،
 صوڭقى مورخلارى اولىگى يازانلارنىڭ ايزىلە كىدب: «فوسوم آدنا» يەنى
 بارم بىر كىشى دېمەك نەقتىش ايدەمىيوب او غلطدە قالمىشلەر، اصلى
 ايله سويلسىلەر نوعى قضاقتى مەنغول دېمەك وصفى ايله سويلسىلەر
 مؤمن مسلمان دېمەك كرك دور، امبا بزم اھالىمەز نەزدەنە، روسلەر
 بلمىيوب سويلمەز كورمىيوب بارم دېمە غايت اعمتاد ايدىلەر، روسلارنىڭ
 ايكى بلوملى دىيانلرى ايل سويلشور ايساڭ يەنە اوز مؤلف
 ومورخلىرىنىڭ نەقتاننى اعتراڭ ايدىب بزم تارىخلىرمەزە قولاق قويارلر
 يازىب آلورلر، شەرمەزە نەچەلرى كلى روس تارىخلىرىنى اوقودى
 بىلكلرىنى سويلدى صوڭرە غطالرىنى فېكر قىلپ اويلادى، «توچنە
 ناك» دېمە مويىلدى، تارىخ توارىخ كوپ اوقيانلردىن بىرى كونصل
 بالكاچىن ايدىكە نەزاندە آخوند عىزىتلرىنە بالذات يولاقوب سوزلرىنى
 نەسىن ايدىب بزمە بىيان قىلمەش ايدى، بو كەينەدن دغى كىوب
 غىرلر يازىب اوز مورخلىرىنىڭ نەچە غطالرىنە مطلع اولمەش ايدى.
 بو ذات قاسم خان ايامىن دىن بوياق نەچە يوز يىلار دور روس لشمەش
 ايسەدە الچىنىس الى الچىنىس تەئىل مصادقنە يەنە اصل الاصلى ارلن مەنغول
 تىتارنىڭ حالى وتفصىلنى بىلمەك دە اھتمام تام ونوعى قضاقتى فرقتى
 بىلمەك دە اجتهاد تام ايدى، مع ما فيہ روسلىكە كم كوسى
 اولمىيوب يەنە اوز يولىنە كىدب ايدى.

قضاقتى قرغىز دېمەنڭ كەلسى خەمسەدە يازىلوب اوتدىكە روسلر
 اولدە بلمىيوب صوڭرە بىلنلر يەنە توغرى يولە كرمىيوب: «نى چىۋا» دېمە
 كتمىشلەر تارىخلىرىنى بويلا غلط ايل بركتمىشلەر دور.

آروپا مورخى وجغرافىيونلرى بىر خىزىنى كلىپى دىيوب
 آنلرە تەبىئەتا روسلر دغى كلىپى دىيورلر، اما آروپالىلر روسلردىن
 استماعا كلىپى زىر اطارىندە وا جواردە اولن مسلمانلرنى تىتار دېمە
 يازارلر بىس آروپالىلرنىڭ روسلارنىڭ يازدىقلىرى بىرى بىرىنە تەقلىبى
 اولوب اصلىدىن قىلدىن غىرلرى يوقدر.

صاحب الترجمة ايلان خان تىتار ايلنىڭ قاچدىغىنى ايشىدوب اگىر
 آنلرنىڭ آرقاسىدىن كىدسە يەنە فىش فصلنە قالوب آتاسى كىبى قازنىڭ
 قارغىشىنە يولقور خوفىلە يولدىن قايتىدى تىتار ايكى كىتكىدىن صوڭرە
 آلتاي اوب ايرتىش بويلىرىنە

خوڭلر ياكە خونلر

خوڭ دىيان بىر طائىفە خلقى كلوب اورناشدى بونلردە كوچمەلى
 يورت ايدىلر. يوقسارودە يازلمەش ايرتىش ايمىل، لپسى، اورجار
 بونىدە اوتوران چورچىتلمەش قرە ختايلرنى ھەر وقت تالاب بولاب
 بى تىنچ قىلدىدىن بو بىچارەلر نەچە اجدادىدىن بوياق مەتەن اولان يورت
 بىر شەھلرىنى تاشلپ شەرفدە قىدىمى جايلىرىنە وارىب جنسلىرىنە
 قوشلدىلر آلتاي ايلە آلتى شەھر اورتاسى بىر قاچ وقتلر آدمىدىن
 خالى آچىق قالدى چونكى خونلرنىڭ شەرق طرفدە شەھرى وار ايدىكە
 چىنلورلر ايلە كوپ كره بخار بەلر اولوب چىنلىلر بوگا فارشى تورامدىدىن
 مونغول واويغورلردە بوندىن سىسكانورلردى مونغوللرنىڭ جاڭ آورلىكلىرى
 خوڭلرىدە خوفە توشوردى بىنا بىرىن بىرىنە ياقن كەلمەكدىن احتىياط
 ايدىب اورتەلرنە بىر ايلق بىلكە زيادە يىلر بوش واچىق توردى،
 بو خوڭ طائىفەسى اصول توارىخىدە «خوز» يازلمەش، عربلر «غز»
 تركلر «اوغز» دىيوب حالامانچور يادە «خوڭ خوزە» دىيانلر بو
 اولمى كرك، بعض توارىخىدە: «خون»، بعضندە: «ھون» بعضندە:
 «اورخون» دىمە يازارلر، «خوڭ خوز» دىمە ختاى لقتىدە «قىزىل
 سقال» دىمەك اولوب بونلرنىڭ ابدىدا رىئىسلىرى بو صفتدە يەنى
 صاروشىن قىزىل سقاللى اولمىغلە تىوابى رىئىسىنە نىسبەتا خوڭ خوز
 دىنلوب بىتون اقوام بواسم ايلە اشتھار اولمەش دىيوب ختاى توارىخىدىن
 بويلا نەقل قىلدىلر، لىكن اغزچە سويليانلر بو طائىفە فى الاصل
 چىنلودىن بىر شەبە اىكن آلتىنچى طبقة خانلرنىڭ بىرىنە باغى اولمىق
 فوڭ لوڭ نام آدمنىڭ قوماندەسىنە جەم اولمىشلر كىدرك ھەر جنسدىن

قوشولوب گوبايوب تاغلرده مسكن توتوب اوزلرندين باشقهني دشمان بلرک يوللرني کيسوب ايللني باصوب ايشلري دائم تالان و طغيان ايله مقصد و مراملري قتل عبادتخرايب بلاد اولدندن «خوڭ خوز» نامني آلمشله بو بدنامده قالمشله، بو صورتده اسم مذکور صفت، ذاتيه سينه مبنی اولمبوب صفت افعاليه سينه نظرا قويلمش اسم اوله تواریخ سوزينده تصدیق ايداليم اولده رئیس لری قزل صفاللی ايسه وفاقی دور یعنی صورتی سرتینه موافق توشمش اولور، لسانمزه ظالم آدمی قزل آضو فانلی ايرط ديهک قیيلندن بر کنایه لقب اولوب فارسیده «خون ریز» مراد قیيلدر بزلرچه فان نوگوچی بارومتاچی قطع الطریق معناسینه کلور علی کل حال بونلر اوزاق مدت اوز وطن لرندین یعنی أمور اولکاسی و او طرف تاغ و صحرا لرندین اوزاب چقمبوب اکثر هنرلری چینولرني چاپهقی و احبانا تدار و سائر قبائلی قاپهقی ايله نورمشله ایکن هجرتدن ایکی یوز یل مقدم آتیلان خان منغول تواریخنده «آتولغان خاقان» دیبان بر خان چقت ایللی آتمش سان یعنی بش آلتی اوز مک عسکر ايله غربه توغری آتولارق بولده اوتوران باشقورد، تار، بلغار و روس و سائر و سائر بیوک و کچک طوائفک کلسنی باصهرقی نچه نهرلری کیچوب تاغلری آشهرق قره دیگره قدر واریب يتدیله آندن دخی ایچرویه صوقولوب لهستان و مجاره قدر کتدیله، خروجدن اوچونچی یلنده آتولغان خان دونای نهری بوینده وفات ایتدی، بعده عسکرک اتفاق کندی محاربهده انهزامه یوز توندی مملکتنه قایتیمه مجبور اولدیله، اولاندن پراکنه اولاندن فالانلری قایتوب آتولغانک «ماتان» نامنه اوغلنی خان کوتاردیلر عسکر جمع ایدب قدیمی آزغی ایلن چینه آتلاندیلر سددن ایچروکریب خونان شهرینه چه واریب يتدیله چین اولکاسنی قاتی غارت ایتدیله خونلرنک غرب و شرقده بو قدر تعدی و ترقی لری چراغک سونار وقتک لای لای ایدن یالقنی کبی یاقتیلق ویرن بر حال اولوب من بعد دولت لری سونمه یه اقبال لری دونمه یه بشلدی بونلرک ابتدا ظهورلری هجرتدن

مک بش یوز سنهله مقدم اولوب لکن پارلاق ایاملری هجرتدن بش یوز یل لر اول و بالخاصه اوشبو آتیلغان خاقان و اوغلی ماتان خان ایاملری دورکه هجرتدن ایکی یوز یل یوز ایللی یلله مقدم کلوب کچمش لری. ماتان خاندن صوگره حکومت لرنک ثباتی اولمبوب توبانه یازیله چق تاتارلرنک قارغیشی ايله دولت لری منقرض اولدی.

صاحب الترجمه «ایلا خان» سیکسان یل مقداری خانلق قیلب وفات ایتدکده اوغلی «ابوالقان» خان بولدی بعده اوغلی «دودمان» بعده «قوجومان» بعده «قوجاق» خان بولدیله. بودورت خاننک زمانی تولتون و مندبلیک ايله اوتوب خصوصا قوجاق خان ایامنده آنجه خاننک قانونی بالکلیه ترک ایدلدی هر فیله اوز نسبی و هر کیم نسبی ايله سویلیور اولدی. شویله که: فرغز، قیچاق، اویغور، اویماوت، فالاج، فاکلی، تورغاوت، فلماق قارلوق نایمان و بونلردن غیرى نچه نچه شعبه لره بولندی. فلماق قبیلسی تبت طرفنده علی حده برخان بولدیله باشقهله دخی باش باشنه بر بیک لیک قوردیلر هر برى اوز تبعه سینه مستقل توردیلر نفوذنی جاری قیلدیله. بو منفرقه لیک ائنده تاغ خاننک «آلؤ» اسمنده ایکنچی بر اوغلی ناک نسلندن «بوغورخه خان» ديه بر ذات چقب «ساغون» بلده سنده خانلق پوستنه کچدی آلتی شهرنی تماما الینه آلوب خیلی قوت تابدی تاتارلرنک أمور آلتای طرفنده اولنلرینی خون طائفه سی دائم تالاب بولاب بی تیج قیلدندن تاتارلر «بوغورخه خانه» التجا ایدب آنک حمایه سینه کردیلر ایرتیش باشینه صاوری، صایقان، تار بوغانای، آیکوز، ایمیل، ایلان، قاورغه، بوغداناغی، یتى اوزان، وایلا نهرینه قدر کلدیلر جنوبی منغول لرنک اکثری دخی قره خانه تابع اولدیله. منغول تاتار آراسنده اولن اولگنی عداونلری آزالدی برى بریله قز و بیریشوب قز آلدی تاتارلرده بوده مذهبنی قبول ایدب اویغور و منغولنک طریقنی توندیلر دین و دنیا جهندن دوستلای پیدا ایتدیله. بو اراتنده اوب ایرتیش یانیسی بویلرنده چیتلب یورن تاتارلری

خوڭلار كلوب چابدى تىتار كۆب فرغن تابدى. چاپوندى كورن مظلوم تىتارلار آلنچە خانىڭ ارواخنى چاغىراق استىمداد ايدى بىتون تىتار منغول اويغورلارنى اويغاتدى بوندايه غربده اولن ايدىل دون خزر اطرافىندە يورن تىتارلار قزدى حاصل جملە آلنچە خان اولادى آلنچە آدىنى اشتهار ايدىلە عركتە كلوب اتفاق ايدەرك بوگا آلایى تركارىدىن «توراق خان ياخود قوراق خان» دغى قوشلوب جمع ايكى يوز مڭ مقدارى عسكەر ايدىلە ساغون خانى بوغوقره خان بارچەسىنە باش بولارق خوڭلار قىلىنە چىقىدىلار غربىدىن دغى تىتارخاننى «چامونات ياخود چومانات» خان يوز مڭدىن زىيادە قوشون ايدىلە كلوب كلوسى جايىسان كولىندە جمع اولدىلار. «جايىسان» لفظى منغول لغتىندە بىوك جمعيتە والوغ آدملىرە اطلاق ايدىلەن القاب خىرەدىن ولوب بو جمعيت سببىلە جايىسان كولىنە جايىسان اسمى وىرلەش. قىزاقىدە اكابىرلارنىڭ جمعيتىنى قاسقە جايىساننىڭ چىمولغان چىرى دىمەك بوندىلار.

قاسقە كىڭ ماڭلاي دىمەك، ماڭلاينىڭ كىڭلىكى باشنىڭ بىوكلىكىگە باشنىڭ بىوكلىكى مېنەنڭ تولقلىغىنە، مېنەنڭ كۆبلىكى عىقل و فراسىتىڭ عىمىقلىغىنە دلالت ايدىن غىربلارنىڭ كىڭىرالىر ماد لفظى كىبى بىر ئاوىل مستىقار دور. بو لقب يالغىز كىشىبە آيتىلەبىوب، جمعيتە اطلاق ايدىلور. خلاصەسى انجەمن معارف مىلىندە قوللانور الفاظدىنلار.

جايىساننىڭ بوندىن بورون نە اسمە اولدىغىنى بلامىدىم. بورادىن جمع اوچ يوز ايدىلى مڭ مقدارى عسكەر ايدىلە قوزغالوب يارىم عسكەر آلتاينىڭ شىرقى يارىسى غىربىلە يوروب وارىب آلتاينىڭ ايجىندە ولىشىندە اولن خوڭلارنى آلتاينىڭ اوبر اوچىنە قىدر سوروب چاپوب شىرق طرفىندە اولانلار بىنى سىد مشهورە قىدر قوغالدىلار. قرە خان ايكى ياز مىنصل بونلارنىڭ آرقاسىدە يوروب خوڭلار سىدكە بىتىدكە آلدىندىن چىنلار كۆب قىزىق كۆب زىماندىن بىرلى بونلردىن كورن آچىسىنىڭ آچىنىنى آلدىلار. خوڭ بىچارەسى اورنايه قىويوب امسانتە باقمىزدىن قىزىل خون قىلىپ قىزدىلار قاپتوب باقىل كوتارمىز مرتبەدە تلى و هىلاك قىلىدىلار.

بو انھىزاملە خوڭلارنىڭ حكومتى انتھايە ايرىشوب قالانلارنى سىددىن ايجىرو كرىب چىنەتايىب اولدىلار. بو جمعيت دە منغول، تىتار، اويغور، و تىرك قىبائىلىنىڭ خان و بايغور و سائر مىنصبدار ايدىلە بارچەسى حاضىر و موجود ايدىلار. اوز آرا بىر اتفاق يىصادىلار كە بىر بىرمە ياردىمچى بولوب دوستەمىزى دوست دشمانلارنى دشمان بىلەلىم بىوك بابامز آلنچە خاننىڭ اسمى الوغلىب آننىڭ نىداسىنە تايىب اولالىم يعنى آننىڭ اسمى چاغىرلىقدە جملەمىز اول نىداننىڭ تىختە كىرالىم اتقازلە عركت ايدالىم دىيە قوللارنى قانە باطروب بو عھدىنى مىكم قىلىدىلار. تىرك خانى دغى بو اتفاقە داخلى اولدى. ساغون خانى اولن قرە خانە «بوغرا» لقب قويدىلار. تىتار منغول خانلارنىنە «قاخان» دىدىلار. تىرك خانە «خو قار» نامىنى وىردىلار. بوندىن سوڭرە ساغون، كاشغىرە، كىم خان بولورسە لقبى بوغراخان تىتار منغول خانلارنىنە «خاقان» تىرك خانلارنىنە «خوڭقار» دىر اولدىلار بوندىن مىقدم القابلىرىڭ ايدىڭ اھلىسى «قرە» لقبى ايدىكە ايدىكە بىوك خانە «قرە خان» دىورلار ايدى.

ساغون يعنى كاشغىر خانىنى بوغرايە تىشىبە ايتىدىلار كە حىوانلارنىڭ ايدىڭ كىتەسى «دو» يعنى تويە و آننىڭ آيغورى «بوغرا» دور قىزاقىدە بورا دىرلار. بو بىوك حىواننىڭ اسمىنى بىوك خانە وىردىلار.

منغول قىلماق عرفىندە بو كوندە دغى بىوك مىنصب دارغە الوغ حىوان اسمىنى قىويوق و اردور مىثلا: «اوكورد» دىرلار الوغ و كىتە بوقا دىمەك اولور «بوقا» بقرنىڭ يعنى سىبىرنىڭ آيغورى دور.

تىرك خانىنى آرسىلانە تىشىبە ايتىدىلار كە دىنابىڭ غىيور و غىبىرلىسى اودور. خوە آرسىلان دىمەك «قار» شىدتلى و غضبلى دىمەك معنای تىركىبى آچولى آرسىلان ياخود غىبىرتلى بولبار مى دىمەك اولور.

منغول تىتار خاننە قىدىمدىن آيتىلە كلىمش «قان» اسمىنە بىر كلىمە ضم ايدىرك قان قان دىدىلار سوڭرە نون خىفى ايدىلەرك «قانان» «قانان» و دىھا سوڭرە «خا» ايدىلە خاقان اولمشىدر. منغولدە و قىزاقىدە «قان»

www.ewlat.org
www.uighurkiadp.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قىلىپ قىزدىلار قاپتوب باقىل كوتارمىز مرتبەدە تلى و هىلاك قىلىدىلار.

«فاقان» دیوب قانی ایله اد قیلنور اصلی ده بودور. بو واقعه هجرتدن برار یوز یلار مقدم اولوب اتفاقلری اسلام ظهورنه قدر دوام ایتدی سابق الالقاب خانلر بو سفرده ایکی یاز ایکی قش متصل یوروب خوڭلاری تمام ازدکدن سوڭره چینلور ایله ده بر نوع مصالعه یابدیغی مرویدور.

صاحب الترجمه بوغور قه خانکه بوغرا خان ایله ملقب اولمشیدی یوقاروده اتمش تاغ خاننڭ توقزنجی نبیره سیدر تاغ خاندن سوڭره خانلق کول خان نسلنه اولمشیدن تاغ خان ایله بوغرا خان بیننده اولن آتالری توار یخلرده یازلمیوب نسابلر دغی اسمنی ضبط ایدمیشلر فقط نورغو حسابیله توقز بابا و تاغ خان نسلندن اولدغنی روایت ایدرلر نه ایسه بو خان اوز اقبالی ایله خان بولوب بوغرا لقبنی آلدی، ساغون بلده سنی مرکز ایدینوب آنک قرارلندی ساغون سوڭره «بلاط ساغون» «بلاساغون» دینلوب حالا آستون آرتوش دیدکاری بلده بودر کاشغره دورت تاش یر دیورلر، بو بلده یی ابتدا پای نخت ایدینان بو ذات اولوب اولادندین خان اولنلر کلسی «بوغرا» لقبیله بو بلده ده اوتوروب اتمشلر، اما توار یخلرده کاشغر خانی دیبه ضبط ایدمیشلر، بو ایسه کاشغرک سوڭکی شهرته بنا یاخود بله یوب یازیب کتمیشلر. ساغون، کوبالق، کاشغر بلکلرینڭ بیانی جز اخیرنڭ اخیرینه الحاق ایدلور بو اولگی بوغرانڭ اخیر دوری حضرت رسول اکرمک تولى ایاملرینه قریب اولوب حضرت قیتبه نڭ کاشغره کلدیکی بو خاننڭ نبیره لری ایامنه مصادق اولور، بوغرا خاننڭ حضرت یافثدن تاغ خانه قدر اولن سلسله سى بودور، یافث اوغلی توراق بزلرجه ترك خان بوندن بر نهجه عدد اوغول بار، بریسی اسمی: قاپوڭ خان بو قاپوڭ خان ترك خانلری نڭ باباسی دورکه تبعه سى ترك نامبله اشتهار اولمشلر، استنبول سلطانلری بوڭا منتهی اولور، ترك خاننڭ ایکنچی اوغلی تونوك خان اوغلی دیب باغوخان اوغلی کیولا خان، اوغلی آلنچه خان دن منغول تبار

اسهنک ایکی اوغول بار، منغول خان اوغلی نافوی خان اوغلی سیونچ خان اوغلی قوراق خان اوغلی اوغوز خان اوغلی قومچ خان اوغلی قوتلوق خان اوغلی طرفور خان اوغلی بودق خان اوغلی آلپ خان اوغلی چوچی خان اوغلی قور خان اوغلی توماچ خان اوغلی چار بوغا خان اوغلی تامغاچ خان اوغلی قزل بوغا خان اوغلی قره خان ابتدا تبار حکومتمندین آیرلوب چقان بو خاندن اوغلی اوغوز خان اوغلی کون خان ایله دولت ایله خانیه بوڭا منسوب دور.

منغول لارک ایلخاندن یوقارغی خانلری تبار خیان ایله سیونچ خان بیننده کیچن خانلر دورکه اسما خان ایله ملقب اولسه لده جسمنا تبار تبعه سى ایدیلر، منغول لارک مستقل خانلق لری ایله خاندن باشلنور کما عرفت ایلخان اوغلی تاغ خان بو تاغ خاننڭ نسلندن ساغون خانی اولن اولگی قره خان ایله ایکی سى نڭ آراسنده اولمش توقز بابالری نڭ نامی بزه معلوم اولمادی تاغ خاندن یوقاروسى بللی دوزکه یازلوب اولدی. تاغ خان نڭ دوری هجرت نبوی صلی الله علیه وسلم دن ۳۰۰ سنه لر مقدم اولوب بو نڭ توقزنجی نبیره سى مذکور بوغرا خان اولدر، بوغرا خان ایله صدیق بوغرا خان بیننده ۴۰۰ یله قریب مدت اتمش، صدیق بوغرا خاننڭ بیان حالی و آندن سوڭره غی آلتی شهرنڭ احوالی اوشبو عصر مز اولن ۱۳۰۰ هجریه یه قدر خمسه مز نڭ ایکنچی جزئه یازلمشدر آڭا باقلسون.

تاغ خان ایله بوغرا خان آراسنه بابالری نڭ نامی ضبط ایدلمدیکی خان اولدغندن حکومت قیلدغندن مستور فالمش اولسون، اما بوغرا خان ایله صدیق بوغرا خان بیننده خانلق اوزلمیوب کلمش ایکن اسم ورسم لرندن هیچ بر شی توار یخلرده یازلمیوب مجهول ونا معلوم قالدیغی عجیب بر کار دور فقط آغزلرده سوبلنور کفایه قدر دگنلر.

بعض توار یخده ابتدا اسلامه کلن بوغرا خان ابتدا ملقب اولن بوغور قه خاندن دیوب بونگلر صدیق بوغرا خان آراسنده، موسی بوغرا خان، هارون بوغرا خان، ایلیک بوغرا خان، طوغان بوغرا خان

آرسلان بوغرا خان، قدر بوغرا خان، آرسلان بوغرا خان ثانی، ابراهیم بوغرا خان، بعدہ صدیق بوغرا خان یازلمش ایسەدە تاریخ وسنەلری مضبوط اولمیبو مقدم مؤخر یازلدندن بو ترتیبە او قدر اعتماد یوفدر. فقط اولنگی بوغرا خان ایله هارون یعنی خەمسەدە یازلمش غارون بوغرا خان بو ایکسی صدیق بوغرا خاندن مقدم اولوب باشقەلری صدیق دن سوگرە کەمش اولەر.

خاطره

تتار خانلری ایله منغول خانلری ننگ اسمەدە بعضا اشتراکلری مورخلری اشتباهه نوشوروب اکثر توارییغلرننگ عصر وسنەلرنە سبب غلط بوندندر، مثلاً تتار خانلری ایچندە سیونچ، اوغوز، چوچی نامندە خانلر ومنغول دەدغی بو اسمەدە خانلر موجود اولوب ترك خانلرنە دغی اوغوز سیونچ قرەخان فوتلوق کبی سمی لرواردور، بونلری برق ایتمەکلرندن وفایع لرنندە دغی برینی دیگرینە آلدشدریب فتار واقعه سنی ترك، تركنی منغوله نسبت ویرمشلر، منغول تتار نکتراً شرق اقوامی ایله مشغول اولدیغی ایاملردە ترك خانلری اغرب طرفنە یعنی فرس وسائر قبائل اعجام ایله اوغراشورلردی بنابرین چین مورخلری ایمانا ترك ایله اولن واقعه لرنینی دە تتار منغول دیه یازیب غرب مورخلری ایمانا تتار منغول ایله اولن حادثه لرنینی ترك دیه نجریر ایتمەشلر بو ایسە فرق ایسە مدکدن یاخود اغلبیتە بناا یازوب کتەمشلر.

ترك خانلری ننگ ترتیبی

ترك خان، اوغلی قیوگ خان، اوغلی قرە خان، اوغلی اوغوز خان، اوغلی كوك آلپ، اوغلی نرמש، اوغلی بایتمور اوغلی بودولغان، اوغلی نورقلو، اوغلی سیلخان، اوغلی قرە اوغلان، اوغلی قوماس، اوغلی بالاجاق، اوغلی قورخان، اوغلی چار بوغا، اوغلی سیونچ، اوغلی

باى سويون، اوغلى باص بوغا، اوغلى جاماق، اوغلى قزل بوغا، اوغلى طوروخ، اوغلى قورنار، اوغلى قومار، اوغلى اورنوق، اوغلى كوچ بيك، اوغلى توغماچ، اوغلى طوغران، اوغلى باى بيك، اوغلى چلواج، اوغلى جاصو، اوغلى قرە خان، اوغلى نوراق، اوغلى فوتلوق، اوغلى چمندىر، اوغلى جاساق، اوغلى تىوقتەمور، اوغلى سانقورا، اوغلى بولغاق، اوغلى سامانقور، اوغلى قبايتو، اوغلى طوغران، اوغلى فوتلوق، اوغلى بایتمور، اوغلى قزل بوغا، اوغلى قيان آلپ، اوغلى سلیمان شاه، اوغلى ارطغرل، (قضاق شعرند، «ايرنارغون» دیه سويلننن مشهور ذات بودور) ارطغرل اوغلى عثمان غازى، بوگا عثمانچى دبورلر بالا عثمان دیك اولور، اصلى عثمان چوچق دیهق اولوب كچك وقتندىن اجراى حكومت ایتدكیچون عثمانچى نامیلە اشتهار اولمش رومدە ابتدا سلطانلق پوستنه کیچن واوشبو كونگی سلطانلرننگ جد اعلاسی بو ذاتدر.

عثمان غازى اوغلى سلطان اور خان غازى اوغلى سلطان مراد اوغلى یلدرم بیازید خان اوغلى چلپی سلطان محمد اوغلى مراد خان ثانی اوغلى سلطان محمد خان ثانی فاتح لقبیلە ملقب دور اوغلى بیازید خان ثانی اوغلى باوز سلیم خان اوغلى سلیمان خان اوغلى سلیم خان ثانی اوغلى مراد خان ثالث اوغلى محمد خان ثالث اوغلى احمد خان اوغلى ابراهیم خان اوغلى محمد خان رابع اوغلى مصطفی خان ثانی اوغلى محمود خان اوغلى عبدالحمید خان اوغلى محمود خان ثانی اوغلى عبد الحمید خان اوغلى عبد الحمید ثانی «الیوم سریر سلطنت عثمانیهده صاحب تخت دو بغت بو ذات عالی دور» سلسله اعتباریل عثمان خانه وارنجه بابا عددی یکرمی ایکی سریر سلطنته صعود ایدنلرننگ عددی اوتوز دورت اولور» زیرا بر سلطانننگ ایکی اوچ اوغلى تختە جلوس ایتمش اولدندن اجداده تداخل ایدر.

تتار خانلرينىڭ انقراضى بعدىندە منغول خانلرينىڭ بيانى

تتار خاننىڭ اوغلى بولما خاندىن باشلىپ سيونچ خان وانڭ اوچ اوغلى تاينغون دوشون كىچول خانلرغە قىدر يىكرىمى خان يوقارودە يازىلدى. تتار خانلىقى مذکور اوچ اوغولده انقراضە ايريشوب بوندىن صكرە تتارلر باش باشنە كىلىپ زمانمىزدە اولن قىزاق تورەلرى كىبى هر قىبىلە بر بىكلىك وەر بطون بر ياقور ايلە كچىدىكىدىن خان وحاكم لىرىنىڭ ترتىبى معلوم اولمىدى. مزبور اوچ اوغولدىن صوگرە خانلىق منغول سلالەسىدىن قە خانە اوتىدى منغول خاندىن قرە خانە قىدر اون سىكز آنا اسملرى يوقارودە يازىلدى. قرە خاندىن تاغ خانە قىدر بش آنا دغى يازىلدى. تاغ خاندىن آيرىلان بر شىعبە كاشغىر خانلرى ايدى او دغى يازىلوب اوتىدى. ايمىدى تاغ خاندىن چىغىز خانە قىدر يازىلور. تاغ خان اوغلى كول خاندىن توقىزىنچى بوغوم قوجاق خانە قىدر يىنە يازىلوب اوتىدىسەدە آرادە بر آز سوزدرمىيان ايدىلدىكىدىن بو رادە ترتىبى ايلە تكرر يازىلدى.

تاغ خان اوغلى كول خان، اوغلى موفان خان، اوغلى توبوق خان، اوغلى قوتلوغو خان اوغلى ايلان خان، اوغلى آبول خان، اوغلى دومان خان، اوغلى قوجومان خان، اوغلى قوجاق خاندىر. بىعدە قيات خان، اوغلى ماگلى خان، اوغلى دويون بايان خان، اوغلى بايانداى خان، اوغلى تاشمورخان، اوغلى قابول خان، اوغلى تومىنە خان، اوغلى داويل خان، اوغلى دويون بايان خانى. بىعدە بونىڭ خاتونى آلانقو خاندىر. بعضىلر آلانقونى چىغىز خاننىڭ آناسى دور دىورلر غلظدور. آلانقودن بونىنە باي، بىلكوتاي، تورومتاي، اسملى اوچ اوغول توغوب بونىنە تاي اوغلى باي سونقار، اوغلى جاسو باي، اوغلى تىموچىن چىغىز خان ايلە ملقب بو ذاتلر.

جاسو باي نى بعضى تولىرىدە «يسوى» بىعضىدە «بىزوى» وعضىك «بىسوكاي» يازارلر امىر تىمورنىڭ اجدادى دغى مذكوره آلانقوخاتونە

مىنەى اولوب امىر تىمورنىڭ تىرىمىسى اوستونىدە يازىلان تىرىقاتى اولە يازلمىش. صورتى كىتابنىڭ اخىرىنە الحاق ايدىلور.

چىغىز خان اولادى اون دورت طبقە اولارق خەمسەدە يازىلدى. ايمىدى بو رادە چىغىز خان نىسلىدىن اوشبو عصرمە قىدر اولن قىزاق تورەلرىنە چە بر سىلسىلە ايلە بيان ايدىلدىم. آرتوغىنى استىن ذوات خەمسەمىزنىڭ خانلر طبقەسىنە باقسون وانلرنىڭ فرىقى تىمەمىزدن تاپسون.

چىغىز خاندىن بر سىلسىلە

چىغىز خان اوغلى چوچى خان، اوغلى نوقىلى تىمور، اوغلى سارىچە، اوغلى كونچاك، اوغلى توف قل، اوغلى بادا قول، اوغلى روسغان، اوغلى جىنبىك خان، اوغلى بادانول ثانى، اوغلى باراق خان اوغلى جىنكاي خان، اوغلى جادىك خان، اوغلى صفاي خان، اوغلى ايشم خان، اوننان خان ايكاولرىدور. قىزل توغلىق آنى توغلىق تورەلر صفاي خاننىڭ اوشبو ايكى اوغلىدىن آيرىلورلر.

ايشم خان اوغلى جىنكر خان اوغلى توكە خان، اوغلى فولاد خان، اوغلى ابو الەمبىت خان، اوغلى ابو الفىض خان، اوغلى بوپى تورە، اوغلى صولطا بساي تورە، اوغلى باراق خاندىر. بو ذات آيكوز دىوان مىكەمەسىدە خانلىقىنىڭ ايكىنچى سەنەسى ۱۲۷۹ نچى ھىجرىدە وفات ايدىب تىرجمە ھالى يوقارودە يازمىشدر. اولاد اھفادلرى اليوم چىغىز تاغىدە صبان وتوبقىلى ايلندە يورلر.

چىغىز خان نىسلىدىن اسلام ايلە مشرف اولان خانلرنىڭ اوڭلى

چىغىز خان اوغلى باتوخان اوغلى بىركە خان چىغىز خان نىسلىدىن سرى خانلرنىڭ ايكى اوڭلى اسلامە كلىنى اوشبو بىركە خاندىر كە ھىجرىتىڭ آلتى يوز ايللنچى سەنەلر قىيلىندە اسلامە كەمشدر بىعدە بىنى يوزىنچى سەنەلردە اسلامە كلن چىغىزنىڭ بىشىنچى نىبىرەسى قىزان خاندىر. بو ايكى خان مىسلمان اولدىغى ايلە نچە يوز مىڭ تتار منغول شىرف

اسلام ابلە مشرف اولمشدرار . برکە خان تىبەسى منغول چىنىنە منسوب اولن نوعى، قضاى، مانقت فوكرات، قىطاي، قاكلى قباائلر يىدور . قزان خان تىبەسى ما ورا الوردە تىتار چىنىنە مربوط قرغز، قىچاق قرە قلىپاق، ختاي، كىنەكس طائفەلرى اولوب اما آلتى شەر اھالىسى اويغور اسميلە اجناس مختلفەدن مركب ايسەلردە اغلبىت اوزرىنە منغول چىنىنە منوطدورلار . برکە خان وقتىندە قضاى نوعى اسملرى ملفوظ دكل ايدى وقضاقدە اىچ جوز واوزبىك اسملرى دخى مذکور دگل ايدى وعمدە اسلامە كان تىتار منغول ابلە كىفردە قالانلرىنى دخى حكومتچە ايرمامش ايدىلار . بى يوزاون اوچونچى ھجرىدە اوزبىك خان بن طغرل (۱) خانلىق مىسندىنە اوتوردىغى ابلە قباائل ناصحلر واعظلر كوندربى بو معنالى ھەتتگ نفوذ وغىرتىلە بطون بطون ابللر بتون بتون ايمانە كىدىلار . ايمانە كلنلر پوت پرست اوت پرست اوتكان اتالرىنى اسمىنى ايتماغە عار وناموس قىلب نناك كە بوكونلردە دخى اصلمز تىتار منغول دىمكىن ايا واجتتاب ايدب ديانلرە يمان كوز ايلە بقارلر . كذالك آنلر دخى كىفردە اوتان اتالرىنى آغزغە آلەمىوب بىلرلى ظلمات كىفردن يار وقلقغە چقاران اوزبىك غاننور آنامز و بانامز اوزبىك دىوب اسلامى قبول ايدن قباائل كلسى اوزبىك اوغلى مز اوزبىك ايلى مز دىمەك ابلە شەرتلنەش لردور . قضاقدە حرمتلى آدملىرى جارفتق دىبە الوغلب سويلەمك اوشبو يارقلىغە چقاردى دىمكىدن ماغوذدور . العاصل بونىكلە تىتار منغول اسمى اسلام اھالىسى آراسىندە بالىكلە محو ومنسى اولوب اسم قدىم كىف ابلە بىلە كىفە اوللردە قالەشدر .

اوزبىك خاندىن سوكرە اوغلى چىنىك خان توابىنى اركىە ايرىب كىفردە قالانلرىنى بلا جبر اوز بىلدىكارنچە آيىن لرنىدە قىوب مسلمان اولنلرىنى شرع شرىفە ربط اىلدى يعنى كتاب ابلە عمل قىلمغە بايلدى . كوچەلى اولان مسلمانلرنىك اوجە تقسىم قىلب الوغ جزء اورتە جزء كچك

(۱) اوزبىك خان بن طغرل . بن مىكو تىمور خان . بن توقان . بن جوچى خان . بن چىغز خان .

جزء دىبە نام وىردى . «باى فوتان بى» نامىدە بر ذات چىنىك خان ناك بىرنچى وزىرى اولوب بوناك توقز اوغلى بار ايدى . بايىچە غاتوندىن يالغوز «اويسون» ايكىچى خاتوندىن آرغون، نايىمان، فوكرات، قىچاق، واق كىراى . اوچونچى خاتوندىن آلچون چىباس نامىدە ايكى اوغول ايدىلار . «بايقوتان بى» چىغز خان ناك وزىر اعظمى اولن «مايىقى بى» ناك بىشچى نىبىرەسى اولوب مايىقى بى چىغز خان ناك اتاسى چاسوباي ايلە بر توغمە يعنى چاسوباي مايىقى بى ھر ايكسى بايسونقار ناك اوغللرى دور . مايىقى بى اولرنىچە غىت فصىح وچىن ومثل لو يعنى اولىكولو آدم ايمش . «توكال سوزنك توبى بر توب اتاسى مايىقى بى» بوذاتنك توفىفى اولوب قضاقدە مشهور مقادور . يعنى ھر سوزنىك اصلى ومبىناسى مايىقى بى نىك مىلنە توقف ايدر دىمك اولور . چىنىك خان مذکور بايقوتان بى نىك اوج اوغلىنى اوج جوزكە حاكم قىلب ھر بىرىنك ايلنە نچە طائفە ايل تابشردى . الوغ اوغلى اويسونىك الوغ جوز منصبى وىروب اوغلى جالابورنى بوگا نائىب قىلدى . ايكىچى اوغلى آرغونقە اورتە جوز رتەسىنى وىروب اىنوسى نازىماننى آكا معىن تويدى . اوچونچى اوغلى آلچونقە كچى جوز درجەسىنى وىروب اوغلى ياغود اىنسى بوگا ياردمچى قىلدى . وامر ايتدىكە طائفەلر ھر برى باشقە باشقە اسم ابلە سويلنەمىوب الوغ جزء تىبەسى الوغ جوز ايلى مز او جزء ناك اولى مز دىوب ھر جوز ناك ايلى اوز جزءلرى اسمىلە سويلنسون زىرا ھر بطون بولك بولك سويلنورسە سوكرە سبب اختلاف وىباعث افتراق اولە بر بىرندىن ائتلاف كىدە دىوب بو يارلىق ابلە ھر شەوب كندىلرى منسوب اولن جزء ناك اسمىلە سويلنمك عادە ايتدىلار . بو عادە توقتامش خان ايلە امىر تىمور فاجەلرىنە قدر كىلوب بىدى . توقتامش غاندىن سوكرە سرالى حكومتى ناك قوتى آزالوب چىنىك خان ناك يارلىقى تمام بىدى ھر كم اوز بىلدىكلرنىچە كندى . «جزء» عربىدە بولك دىمك معنادە اولوب بو اورىدە ماصب اسمى منضمەن يعنى بر جزء باشلغىنە بىرلەش عىواندىر .

جنبيك خان بو ترتيب ده ايلنى اوچ حاكه تايشروب بردكه
 تاكيد ايل امر ايتمشكه بتورمش ايش لر كزي وتوكانمش دعوالر كزي
 باز فصلنده بر دفعه كوز فصلنده بر دفعه كلوب ديوانغه احضار حضوره
 اعلام ايله سز عدالت ايدرسنگر مكافاننى بول سز ظلم وتعدى ايدرسنگر مجازاتنى
 كوره سز ديه تنبيه دن صوكره اختيار عناتنى مزبور او چاولر پنه و بېرمش.
 خاننك تعيين قېلغان وقتلرنده بى لر كلوب بتورگان اشلر ينى عرض و بيان
 قىلقلرنده خان حضرتلرى وگنده وصولنده اونوزان علما و فضلا قاضى
 ومفتى لر ينه قراب: «بونلر بويله دعوا صورمشلر و بويله حكم
 قىلمشلر شريعتنه توغرىمى يكرى مى توغرى ايسه تنفيذ ايتريك ايكرى
 ايسه تعليم و يرمك اوركانك كرك» ديه علمالره ايما ايتدكده علمالرده:
 «بو ديدكلر نچه شرعه خلاف يش كورنمبور كتابدن خارج هيچ بلنمبور
 توغرىدر» ديوب جواب و برلر، خان تعجب ايدب: «بونلر كتاب
 كورميوب مسئله مسائل بله بوب مجرد ظن برلن قىلغان حكم لرى شريعتنه
 آراسته اولورسه بونلره قاضى مفتى كرك دگل ايكن اوزلرى قاضى ايمشلر»
 ديوب مبالغه ايل: «قاضى آق» ديديكى خاننك بر كاهه سوزندن
 فضاى آناهش، اوز بيك زياننده بر نسنه بى آرتوچه مافاتامق يولسه لر
 آق لفظنى قوشوق قاعده تفظلرنده اولديغى فضاى مادهسى نك آلتنجى
 قولنده يازيلوب اوتمشدر، ظن لفظى عربى اولوب تركيچهسى «اوى»
 برلن يعنى كوكل برلن آيتماق عقل و فكر برلن سويلمك معناستدور جنبيك
 خان غايت عادل و متشرع ولدندن، «از جنبك خاى» لقبيله سويلنوركه
 عزيز جنبيك ديمك اولور (الناس على دين ملوكهم) مفاد نچه خاننك
 عدالتى خلقنه سرايت ايدب قاضياق لقبى االمشده فضاى اولمشدر.
 ايمدى بو بيانا نك حاصل وخلصى بودوركه فضاى خلقنى اوز بيك
 ديمك اوز بيك خان تبعهسى اولدغندن و تبعهسى تختنه داخل اولن
 قضاقدن غيرى دغى بر نچه طائفه اوز بيك نامنى االمشدر مثلاً نوعى
 باشقورد دغى بو نامده قالمشدر. اما اوچ جوز اسميله فضاى اسمى
 جنبيك خان ايامنده آناهش اولدندن فضاى نسايلرى اوچ جوز گه چه

آنالرينى تعداد قىلب اوچ بوزدن يوقاروسنى بلمدكلرى بوندندر
 يعنى متبوعهسى اسميله سويلنمك امر قىلندغندن، بس فضاقدنك آغاز
 سوزنه آتامز قضاى، آتامز اوچ جوز، آتامز اوز بيك ديدكلرى خاص
 بر كشييه اسم اولمپوب عمومى بر القاب اولديغى بو خبردن استفاده
 ايديلور. فضاقه فضاى اسمى آنا يوقدر. بارديانلر وار ايسه سوزلرى
 وهى وزعمى دور. نوغاي نامى دغى بو قبيلدن اولديغى يوقاروده
 يازيلوب اوتمشدى يعنى نوغاي ناملى آتامز بولمپوب بوده لقب
 ديمك اولور. فذللكه كلام خبرارنك اصلى قضاى اسمى نك فصلى بو
 اولوب اگر بو روشده بر نچه شعوبدن مركب اولمقده يالقوز
 بر آدمدن يعنى فقط بايقونان بى نك اوچ بالاسندن آلتى يوزگه يتار
 يتماز يلدن بو قدر ايدل بولمق. متصور دگلدر عاده الله بويله جارى
 اولمامش دور. حالا اياه صالحاق اوچ جز نك اولادى اوچ مليون
 نفوس بسكه زياده يه بالغ اولور. شويله كه روسيه تبعه سنده اولان
 قضاى حاضرده يكرمه توقز و اوتوز اوبازليك ايدل دور.

هر اوبازده ايگ آزي اون ايكى بولص اون بش ويكرمى
 بولص وز ياده يه ده ترقى قىلور بونى ايلانهسى هر اوبازده اون بش
 بولص حساب قىلساق هر بر بولص مك اويدن آرتوق بولور كم
 بولمس بس اوتوز اوبازده جمع دورت يوز ايللى بولص ايل بولور
 زياده سيله بش يوز بولص دياليم هر اويده بش جان بولورسه بش
 يوز بولصده ايكى مليون ياريم نفوس بولور. چين حكومتنه تابع
 قضاقلر ايله تخميناً اوچ مليون بولسون مذكور مدننه بر كشى دن
 بالق كى بو قابر خلق اوسماك امكانى عسير عقلمن بعيد دور.

فضاى نسايلرينك نقلى بوينچه آنالرينى تعداد قىلساق اوشبو
 مك اوچ يوز هجر يه دن اوچ جزء گه يكرمى آنا ايله يتارلر يكرمى
 وغومده بر كشى دن بو قدر اولادنك انتشارى حادثدن دور عدددن
 موفوردور. اويل اولسه جنبك خاننك نچه قبيله ايلنى بركدرب بر
 كشى نك بالاسى كى بر اسمده سويلنديكدن اصلى بر كشيدينك

اولادی کبی کورنوب نسلی بر فاج بطوندن ترکیب ایدلمش اولور.
بعضار فضاک اھالیسی فی ش آلتی ملیون بلکه زیاده نغمین
فیلولر بونلر فرغز فبجاق فره قلیپاق ایل لرینی کوچه ملی اولدغیچون
قضافدن صایدقلری مطموندلر. اما بغارا خیوه خانلرینه تابع وسائر
برلرده چاپلمش فاجلمش فضاک وار ایسه آنلر آز اولدندن اولگی
نغمینه داخل اولوب هر چه اقل وادنی حساب ایل فضاک نامنده اولن
جماعه اوچ ملیون کامل اولور. آرتوغنی الله بیلور. «فهذا التغمین
عندی ولا اعلم عند غیری» فضاک خلقینگ نسبندہ آق تابلایق
بی دن نقل قیلوب بوکان آرال بالاسی ننگ ایتوی بوینچه ایکوز
دیوانی ننگ آخوند شیخ الاسلام ابن محمد صادق حضرت ننگ یازیب
بیردیکی سلسلسی بودور.

اوزبیک بالاسی یالاکچ بابا بالاسی، فرغز چوبار بالاسی، بورتای
بالاسی، صولای بالاسی، طوی بالاسی، بولانتای باطور بالاسی، آلاچ بالاسی،
قایی بالاسی، بایغوتان بی. اوچ جزء ننگ اتاسی بودور. بایغوتان بالاسی
اورته جزء بالاسی آق صوفی بالاسی، نایمان بالاسی، اوکراچ بالاسی،
صوکورچه بالاسی، نولا کاتای بالاسی قتایدن دورت اوغول بار.

قرا کیرای تورنؤل صدر متای. قرا کیرای بالاسی، بایتوری
بالاسی، مایرام بالاسی، بایوس بالاسی، صبان بالاسی، جانکوباک بالاسی
نارونبای بالاسی، قتبوبای بالاسی، بای قرا بالاسی، آقتای لاق بی بالاسی،
کینکسبای بالاسی جارونبای دور. بوننگ بالالاری عالا حیاندہ اولوب
ایکوز سیمی اورتالرنده بورلر.

فیال امامی قاری ملا ذاکر افندی ولد ملا طیب ننگ یازیب
بیاردیکی نسخه سندن انتخاب ایدیلن اورته جزء ننگ سلسلسی وشجره
نامه ننگ اغیرنده یازلمش امضاسی بودور.

مؤلاد گورویبسی
اوشید شجره نهانی صارتبای ملاننگ شجره سندن کوچر گوچی
اسماعیل پورکیای اوغلی.
www.ewat.org

۱۸۸۸ نچی یلده ۱۶ نچی مارطده امام که حضرت بیارراوچون
حضرت انس دن آق چولپان قورای اسمنده ایکی اوغول توغدی
آق چولپاندن قنای فرغز نارالدی. قورای اوغلی آلامان اوغلی آلاچ
اوغلی سلیمان جابولغان سلیمانندن ترکمان توغدی، جابولغاندن مابقی بی
اوزبیک شیبان اسمنده اوچ اوغول توغدی. شیباندن فزاق سوزاق
اسملی ایکی اوغول توغدی. سوزاندن قره قلیپاق نارالدی، فزاندن
آق آروص، جان آروص، بیک آروص اسمنده اوچ اوغول لاری
بولوب بو اوچ اولرینک هر برندن یوزر اوغول وجوده کلمش ده اوچ
یوز اوغولدن اوچ جوز ننگ ایلی نارالدی. جان آروص ننگ اورته
جوز آتاناغان جوز اوغلی ننگ برندن قره خواجه توغدی. قره خواجه اوغلی
قره کوبان صوفی اوغلی محسن صوفی اوغلی عکاشه صوفی اوغلی آرکول
خواجه اوغلی علی خواجه اوغلی بوکای خواجه اوغلی دایور خواجه
اوغلی آرغون دور.

بینه بوکای خواجه اوغلی بوقه پالوان اوغلی اوکراچ یعنی نایمان
چال اوغلی فورمانای اوغلی ایرتیار اوغلی نولا کاتای، نولا کتایدن
دورت اوغول بار: تورنول، قره کیرای، صادر، متای. متای اوغلی
قولداص اوغلی تیکه اوغلی آسان اوغلی جالاک اوغلی حسن اوغلی
جاقسلیق اوغلی صاری اوغلی بوروبای اوغلی قورالی اوغلی بای کشی
اوغلی دوست اوغلی تناکه قالقه بای بارطای. تناکه اوغلی ایسم بیک
قالقه بای اوغلی مامان اوغلی اصل بیک دور. انتهی شجره صارتبای.
مامن بن قالقه بای اوغلی سید بطل ایله ایکولری بزمل همج
ایدیلر ینبوعده بر نچه کونلر باروش کلوش قیلوب همصعبت بولشدق.
باراق باهور اویسوننی چابقاندہ برگه بولدیفنی وآنندہ اوتەش
واقعه لرینی وفضاق احوالندن بر خیلی خبرلرینی بیان قیلەمشدی مک اوچ
یوز یکریمی سنهلرده وفات اولدی خدا رحمت ایلسون.

ایهندی بو ایکی سلسله دن استنباط ایدیلن خبرننگ حاصلی مزبور
ایکی قولننگ اوچ جزء دن توبانگی اجدادلریننگ عددندہ موافقتی که

اوشبو اوچ بوز سجر يده اولان بوغومدن تعداد قيلدنده برى بىكرى
 آلنى بابا وبرى بىكرى سىكز بابا ايله اوچ جزءگه يتار ابا اوچ
 جزءدن يوقاروسنده تفاوت عظيم وارد. شويلا كه بر قولده اوچ جزء
 ديمك بايقوتاننى نك اوچ اوغلى نك اىدى اولوب ايكنچى قولده اوچ
 بوز عدد آدمنگ اولاديلر.

يازمش ايكى نسايدن باشقه دخى كوب آدملردن صورالدى
 اگرچه اوچ جزءدن توباننگى بابالرنك اسملرنده افتراق اولورسه ده
 عددنده بر ايكى دن زياده فرقلرى كورنمبور اوچ جزءدن يوقاروسنك
 بعضى لر اولاد پيغمبر املنده اون آلنى آتا ايله حضرت ابراهيم عليه
 السلامه و بعضى لر يده بىكرى بابا ايله حضرت اسحاق واسماعيل عليهما
 السلامه چقاريب نه اسمك ونه ده عددده ونه ترتيبده ونه ده سلسلسنك
 بر موافقتلرى كورلمدكن ايلانوب كلوب سوزنك فرارى اوزبيك
 خاننك ايلي مز اوچ جزءنك اولى مز قضاى ديگان جورت مز پيغمبركه
 مرت مز يعنى «مريد مز» يعنى «امت مز» ديدكلرندن ترالوش معنادن
 غيرى بر علله صحيح و بر دليل سليم بولامديم. من بعد بو سوزيمى
 هر نه قدر جرح ايلرد ونه قدر شرح ايله بيان ايدرلرسه منبعى ينه
 بوصوله مبنى مصبى ينه بو فصوله منتهى اولور.

طرفمزه آشنى ترك ايدنك اولى كمدر واش ويره نك اخيرى
 كمدر بيان ايدالم

فضافستانده آت چابديروب آش برمك نه زماندن باشلنديغى
 آنوق معلوم دگلسه ده آبلای خانغه آش و يرلدىكى جملنك آغزنه
 بار خبردر. ارغون ايلي نك حسين مرضه بن پوچتاي بن تورسومباي
 هزه حكايه قيلديكه بابام تورسومباي سبكيسان بش ياشنك وفات ايتدى
 وفاتنده اون اوچ ياشنده ايديم مذكور بابام ۷ ياشنده ايكن آبلای
 خان نك آشنده آتقه چاپمش. اوچ جزءنك اولادى انفاذله آش بروب
 فرق آتقه بايكة نكلديكى سويليور ايدى ديدى آشى فزجار فربنه

قرا اوى ديدىكى يرده بولمش. آبلای خاندن سوكره كرك بزم
 زمانده و كرك مقدمه بيوك معركه والوغ آشلر بولوب كچمش
 ايسه ده فرق آتقه قدر بايكة نكلديكى ايشدلمامش وكورلماش ايدى
 اما سليمان بن ادلبيك مرضه نك آشنده فرق آتقه چه بايكة نكلدى.
 بيانى عن قريب يازيلور. بوندن مقدم بوتنه باى حاجى نك آشى
 دخى كته و بيوك جمعيت اولمش ايدى ايسه ده بايكة ۲۵ آنه قدر ايدى.

طرفمزه مشهور و معروف آدملردن آشنى ترك ايدنلرنك ايك
 اولى ۱۲۹۰ نچى هجره قبيلىنده وفات ايدن تومه جمانتوك بالاريدر.

جمانتوك مرحوم كرك اموال و كرك اولاد جهتندن بر ديوان ايلنك
 الوغ و ندرى بلند كشى سى ايدى. بالالرى و نبيره لرى على حده اول
 اول بولوب اوتوروب هر فايوسى مالدار و دولت مند ايديار. خصوصا
 اوغلى حسن كته سودا گرلردن اولوب بوز مك صومدن زياده به بالغ
 بايلقى بار ايدى كتاب مختصرى نماما اوقومش ملا ايدى چونكه
 مختصر اوقومق صحراوى خلق نك ختم كرده سى اولدغندن بو ذات آش
 برمك نك ميتكه منفعتى يوق آش برمك آت چابديرومى محض اسراف
 و تلف مال دور ديه خلق نك سوزندن و ملامتندن قورقميوب آتاسنه
 آش برمكى ترك ايتدى خيش وافر باسبده ملاغسه مخالفت ايدله ميوب
 لاونعم ديامايوب آنك ديدكيله كيتدى. بعد جايسان ايلندن حاجى
 قربان افندى تقواليفى ايله آتاسنه آش برميوب كوك ترك جايسان
 چوچك باخته و غيرى شهرلرنك مساجدنه ايكى دن اوچدن آت بروب
 ختم قرآن ايله كفايه لندى. بو ايكى الوغ آدمك اولادى آنالرى نى
 آش سز آطسز جواندككن بونلره اتباع ايدب طرفمزه آش برمك
 باتدريج آزالمش ايدى. ۱۳۲۵ نچى هجره ده بو ترك ايدلمش عادتنى
 نچديد ايله فناعمت بولص آناسى سليمان مرحومه الوغ معركه قيلب
 آش بردى فرق آتقه قدر بايكة نكلدى. آبلای خاندن سوكره فرق
 آتقه بايكة تكماك بوندن غيريدن مسهوع اولمامشدر. آشيني باخته
 ناغى ايتا كنده عظيم جمعيت ايله اوتكاردى هر اويگه بر يلقى بر

قويدن ايكي قويدن بروب سائر لوازىماتى دغى كامل ومكمل مهيا
 قىلدى اكثر آدملىر قوينى صويوب صوقومنى يتاكلب كىتىدىلر.
 كارىبه آدملىردن ايشىدىكەز اخباره نظراً آبلاى خاننىڭ
 معركەسىدىن سوڭرە اولان جەمىيەتنىڭ تىرتىب وتىنظىملىسى
 وايڭ بىوكى وكتەسى بو بولمىشدر « بو آش جەلەبە معلوم وظاهر
 وهوبدا اولدىقنن زياده تعريفه حاجت فالمدى. ايمدى بوندىنصڭرە
 قضاقدە بويە اولوغ معركە اولمغى متصور دكلدر، ديدىلر ايسەدە ايگە
 حاجىنىڭ اشى بولدى بونڭ تفصيلى ۲۶نچى سنە بياناننك تىرىر ايدىلور.
 نامى مکتوب آدملىرنىڭ نىسبىتى بودور. حسين مرضه بن بوچىناى
 بن تورسومباى بن ايلامان بن چانغوزى بن قل بولدى بن چوماق
 بن سيوندك بوگا سيونچ وسيونچى دغى ديورلر بن ميرام بن اق
 صوفى بن آرغون دور.

مذکور حسين مرضه ديدىكە بياناوله ديوانى ۱۸۳۱ نچى يلدە
 آچلوب آرغون ايلينه مركز اولمش ايدى يڭى نظامكە محكمە كرا كاوكە
 كوچوب اكثر ايله كرا كاوكە وبعضى قر قرالى ديوانينه قرادى.
 بياناولدە اول امام بايجان بعنە فيضوالله بعنە فەر نام ذات اولوب
 حالا قەرنىڭ اوغلى امامنىر ديدى.

بياناولدە اول آغا سلطان چونك ايدكە بالاسى بولدى كانديدات
 چورمان كوچوك بالاسى ايدى بعنە چورمان آغا سلطان بولدى
 بعنە مامان توره آغا سلطان بولدى بعنە آنامز بوچىناى بن
 تورسومباى آغا سلطان بولدى بووقتقەچە يعنى بوقارغى اوچ سلطاننىڭ
 ايامندە زاسيدانل لوازىمنده ايدى. بعنە برد الى بن قزاقاب آغا سلطان
 بولدى اوغلى برد الىنىڭ وفاتى بعنندە قزاقاب اوزى آغا سلطان
 بولدى ثم الى توره ثم خانخواجە توره آغا سلطان بولدىلر. خانخواجە
 سيمى محكمەسنە قرادقنە بال چورمانوف آغا سلطان بولدى بونڭ
 زمانندەكە ۱۸۶۹ نچى يلدىر يڭى نظام چىقب آغا سلطانلىق دورى
 انتهايه ايرىشكىنى محكمە كرا كاوكە كوچوب ديوان اسمى اويازنى محكمەبە
 تعويل ايدىلدى. اه كلامه

صائب الترحيمه حسين مرضه بزم حج سفرمزدن فايئوشك كرا كاودن
 سيمى كەچە پاپوردە برکە كلوب همصحب اولارق بوغبرلرى سوبلدى.
 ۱۳۱۶ نچى سنە ۸ نچى ربيع الثانى ۱۸۹۸ نچى يىل ۱۲ نچى
 سىنتبردە ايدى. بوذات آرغون ايلىنىڭ ايڭ بيوكلرنىن اولوب آبلاى
 آسباس صارى يىل مايرامنىڭ اوچ بالاسنە اطلاق ايدلور ايمش.
 مايرامنىڭ اوچ بالاسىنىڭ برى سيوندككە حسين مرضهنىڭ سىبىزنىچى
 باباسى اولور ايكنىچى فواندىق اوچونچى قرا كىسك دور. حسين
 مرضه كەنە ويڭى نظامدە قرق ايكي يل بولس بولوب حالا زفرنامنە
 اوغلى بولس ديدىلر. حسين مرضه كوب ايش كوركان كوب پلىكان
 سوزى ئىتانلى اورونلى آدم كورندى لىكن صحبتىمىز آز بولدى.

ثانى جهاننوك بن كوتوبوق بن اورص بن اير نظر بن قرا
 باش بن آقچە بن آلدە بردى بن چورانتاي بن بايوس اولور.
 بايوسدن بوقاروسى خمسهده يازلمش اولمقل تكررارى حاجت كورلمدى.
 ثالث قربان حاجى، اصل اسمى فونكوز ايدى چىچدە قربان
 حاجى ايله مسمى اولمشدر. قربان حاجى بن كينچە بن ايستامس
 بن آنانتاي بن مەتاك بن جاقسلىق بن مسايبولات بن جوموق بن
 بايجىكت بن توفتار خواجە.

رابع سليمان بن ادليبيك بن جافاچ بن الي باطور بن قبانباى
 باطور بن فوجە قل بن مەيت بن بايجىكت بن توفتار خواجە. بو
 صوڭقى ايكنى نسل آنا طرفندىن تركستانلىق خواجە اولوب آنا جانىندىن
 بايوسقە منتقى اولور، سليماننىڭ ترجمە ەالى وباقى احوالى باب السينە
 بيان ايدلور، جنازەسىندە بوزدن زياده مال خيرات ايدامشدر.

توفتار خواجە مذكوردن بايجىكت جانچىكت نامندە ايكي اوغول
 وجودە كلوب جانچىكت آناسى ايله بيلە كتمش ايدى آننىڭ اولادى
 نردە اولدىقى آنوق معلوم دكلدر. بايجىكتدن مەيت جوموق توغاص

نامنده اوچ اوغول توغوب بايجكت اولادی حالا ايکي اوکوردای ایل
ختای تبعهسی و باشقعلری لپسی جاپسان اوبازنه تابع جمع سیکز
بولس ایل دورلر. اه

ينه يوقارغی سوزمزه مراجعت ايداليم.

بو جانب احوالمنك تفصيلنده اجنبی ملت شويله نورسون
فتوحات كثیره ایل چینه قدر جابرامش اولن عرب اهالیسی دخی
شوق قبائلی نك بین لرینی فرق ایده میوب واسم لرینی ده آنوق
بلامیوب عربدن غیرى طائفه بی عهوما عجم ایل تعبیر اینهشله صوکره
کیل عجمه مقابل اتراك و عزر و قفقاق دیه بر آز باشقهلمش ایسه لده
ينه تفصیلندن تعجیر ایل کیشله. حتی مایهسی متحد منبعی واحد اولن
عثمانلی مورخلرمز دخی بو خصوصه حقیقت حاله واقف اولامیوب
غالباً اروپا ناربخلرندن اخذ واستفاده ایدرك قریم قزان استرخان
اهالیسینی نتار دیوب یازیب آنله تقلیداً اوز اهالیمز دخی نتار
دیبه تعرییر و تقریر ایدرله. اما منقول، نتار، نوعی، فضا، فرغز
قفقاق وسائر وسائر طوائل لرنك اصلی فصلی یوقاروده یازلدیکه بو
مترجم کمینه ابتدا اسلام تواربخنه تعقی ایدب وبعده ختای و منقول
نواربخلرینی تتبع ایدب اولودوب ایشدوب یازیب اگرچه کامل مطلع
اوله مدیم ایسمده هرچه بو قدرچه بیانه مقتدر اولدیم سعی مزبور
عند العالمه مقبول اولورم اوله زمی بلم. چونکه بزم اهالیمنك
ایك انصافی ایدنلری «اگر اوزبیک که ساچساک سوز بیلندر.
نهایت التفاتی بخشی دیدی» قولی نك مصداقی اولوب بی انصافلری
اوز بلمدکلرینه اویالهیوب بلنلرنك سوزینی جرعه چالشهق بونی
اوزلرنجه بر کمالات صابوق باشلیچه هنر ایدر.

اما اجنبی ملت لرنك آدمی کوررسن آز خدمت ایل کوب
آلش اولرله. شویل که ابتدا خزینه دن مکلب مکلب آنچه آلرق
یوله چقارای واردقلری بره اولر تکدریب صریوشلر صویدروب

لاو منوب تاغ آرالاب تماشالر قیلب تاشلرده اولن خط و نقوش لرنك
رسمی آلوب ذوق و صفا ایل کسب هوا ایتدکن صکره اویر اهالیسی نك
آزمونچه بلنلرندن آزمونچه خبر صورت مسوده قیلب قایتورلرده
کتابلرنده یازارلرکه او تاغلرده کز مکبه او صحرالرده یورمکه او اقوامك
حال لرینی بلمکه باش باقردن آیساق تیهوردن بولوق کرک دیوب
کورن راحت لرینی محنته تبدیل وایدن کیفی وصفالرینی مشقت ایل
تعبیر ایدرك اولنگی آچدی هضم دن صوکره ینه نه قدر مصارفات
خزینه دن آلوب معاشنی تکثیر ورتبه سنی ترفیع ایتدر. بونکده
حکمتی هر نسنه که پول ایله آلتور قدری قیمتنه کوره اولوب بونکچون
سیاعلر خرجاتنی کوب مشقتنی بیوک کوسنر. مع ما فیه یازدقلری
بیکنده استنادلی اولمیوب اکثری عندیاتدن عبارتندر. آزان جمله
آلتای تاغی اسمنده بر قاچ جغرافیون آلتون تاغ لفظندن آلتنهش
دیورلر. مستشرقین دن ایک معتمد سیاح و مشهور و معروف «رادلوف»
اورمان معناسنه اولن «آل تایفا» ترکیبندن ترخیم ایدلمش دیدمش.
آل تایفا منقول لساننجه مطلق اورمانه اطلاق ایدلوب تاغ اسمی
ایل اشتراکه مناسبتی یوقدر. زیرا صحراده اولن اورمانه ده آل تایفا
دیورلر اویله اولسه بر اسمك ایکی نسنده یعنی هم تاغ هم اورمانه
اشتراکی امتیاز اوچون فونیلن وضع و اصوله منافی اولور. بس
آلتاینی آلتون تاغ دن و آل تایفا کلمه سندن آلتنهش دیدکلری باکلش
اولوب توغریسی آلتای دور که: «آیولی تاغ» دیمکدر. بیانی چوچک
ماده سنده کچدی آکا مراجعت اولنه. بوندن غیرى دخی کوب اسم
وجسم ارده بلا موازنه کتیشلر دور کوب یرده غلط ایتیشلر دور.
اما بزم بیچاره مؤلف و مؤرخ و سیاح لرمز مصارفی اوز جیبندن
اولوب محنت والهی اوز جانبندن غیریه بلمدکیچون سوزلری نك
قدری آز و یازانلری نك قیمتى کم اولور هیچ بر آدم یاردم فیلمبور
یاردم شوبله نورسون ضررندن امین اولمیور. حسد برلن حسن فی
قبح دیهک غیبت ایله مؤمن نك ایتن یماک بزلرچه بیوک فضیلت دن

معدود دور. كورمز ميسز كه آخوند حضرت لرى مملكتهمزده مثلى كورلماش كتاب و تاريخ لى تاليف ايدب فائدمش ايكن آفرين مجلنه طعن نعيم اورنن تشنيع دن غبرى بر شى ايشتمادى. دملا اسماعيل حضرت لرى كه درس ايله نچه بوز بلكه ماكلب طلبه پيشدمش ايكن ينه مقبول عامه اولدى ترجمان افنديكه بكرمى بو قدر يل لى قان وى قان وى جان قىلب قلم ايله اهاليهمزى اويغانمش ايكن ينه ملامتن قتلومادى.

بو بولردن غبرى دغى سلفى و خلفى لرمزدن وطنه و لمته بى بول خادمايك و بى منت خدمت ايدن نه قدر علما و فضلا و اهل قلم لرمز وار كه اقل بر دانهسى اهاليهمزدن راحت كورمىوب ممنون اولمىوب كتمشله همده كيدىورلر. عجبيا بزلرنك مابيه خميرمز نردن آلمش كه جمله دن آبرى بو اخلاق ذميه ابدانمزه يرلشمش.

ايمدى نچه تواريخ لرى كوروب و نچه ييرلردن خبير صوروب اصلمز منقول ديو بازديق اما تثار ديمك كمليك منقول ديمك كامل ليك دكل فقط مورخلرنك وظيفهسى هر ايشيك اصلنى و حقيقتنى بلد كچه آكلانمق و مخطى نك خطاسنى آكفارتهمق دور. عزت و شرف نسل و نسيه اولمىوب اسلاميتده دور كه غدائى بر قرانى حق پيغمبرى بر حق بيله و آنك بولى ايله يوره دنيا و آخرنك شرفنه نائل اوله اجدادى كرك موعشى و كرك و عشى اولسون. كيكه غدائى بلمز پيغمبرى تصديق قيلمز باسسى كرك ترك و كرك عرب حتى اولاد پيغمبر اولسه دغى آكا فائده ويرمز.

ايمدى نوغى فضائى اهالييسى اعلبيت اوزره منقول ايسه ده قبول اسلام ايتديكى وقت تئاردن دغى اسلامه كلنلر كئير اولوب اولسكى شهرته بوضيمه قيلمزق اهاليهمزك تئارمز ديدكلرى بوندن اوله. نه ايسه اصلمز يافتى منتهى منبهمز منقول تئاردن منشعب اولدى. بوندن بر ايكبرى عن ايدالمسون و بر خيال فاسده كيدلمسون كه نوعى نضاق اصلى اوطرفدن ايمشده «الجنس الى الجنس نهميل»

موجوبه بر كون جنسداسى اوان چين و ياپون ايله سرلشورده برلشور «هيها» اهل اسلام اويله بى و ساقوم دكل كه بر طرف ايله وعد و عهد ايك بى عنر و بى غدر غبرى بوله كیده اخلاق و اطوارمز شرع شريفه مر بو طدر اوزلرى غدر ايتمز غدر اينن و ارايسه اول الله دن استعانت بعده اسلامدن اعانت طلب ايدر كتمسه آندن سوكره جنسنه كيدر والا هر كمه فرداش اولورسه ديسن ايله فرداش اولور جنس ايله اولمز.

يازلش بيانانندن نسل نسيهمزى مجوس اولن منقول تثاره منتهى ايتمش ديه اخوان لرمز بزدن كايوش قيلهسون ار كه ما به الا فتقارمز اولن عرب و ترك دغى قديمه مجوس ايديلر مشرك ايديلر اسلام آنلرى و جمله مزى آفارتدى ظلمهات كفردن نور ايماننه تارتدى يهود و نصارا دغى مجوسيتدن كتابي اولمشلر ايدى سوكره كيله آزديلر نوغرى بولن يازديلر اعتقادلرنده ثبات ادعالرنده صداقت فالمادى مع مافيه آزدقارينى بلنلرى آز اولوب اغلبى نصاراليك دعواسنك مصر اكثرى اسلامه بدخواه و مضر در.

بلا ساغون كوبالق كاشغر بر ساجان بلده لرينك بيانى

بلا ساغون بلدهسى نك بناسندن بورون اويغور بيكلرى «كوبالق» يعنى كاشغر شهرنده توروب منقول خانلرى طرفندن اداره اولنورلردى «بوغو» خان كه بوغراخان اولدور خانلق مسندنه كچدىكى ايله كوبالقنك مشرب صيفى سنده سيز ايله بر كوزلياك مساقه يعنى اوچ دوزت ناش يرده بر شهر بنا ايدب اسمنى ساغون قويدى آنده اوتوردى. ساغون «عظيم القدر جليل الشان» معناستى مشتمل ختاي لغتى اولوب عن اصل سايون دن معرف منقولچه

ساغون دېمشلر. وئتاكه اسلام ظهور ايدب غازيان عرب برشهره
كلديئر بنالرينى مصنوع بالا جار مفروش بالاچار كورديلر
«ساغون» اسمنه «بلاط» كالمه سنى مضاف ايدب «بلاط ساغون»
ديديلر «بلاط» ناش دوشنمش وكاسه خشت ايله بزانش بيوك
سرايه ديناور. بس بلاط ساغون عظيم معناسنى وزينت معناسنى
حاوى چين وغربى دن مركب بو شهرة علم على اولدى كثره استعمالدن
«طا» حرفى اسقاط ايديلهرك بلا ساغون ديناوب كتابلرده دغى
طاسبز ثبت ايدلور اولدى. حالالقمتمزده بلند وبيوك ناش بنالرى
«بلاط» ديمك بوندن ماموخ اولوب بعده روسلر بو لغتى بزلردن
آلمش اوله املاده غلط ايدب «پالاط» «پولاط» يازارلر.

بلا ساغون بر نچه عصرلر فرارگاه سلاطين ومدفن خانان تركستان
چين اولدندن صوكره سمدار سلانخان تختنى «كوبالق» بلده سینه
كوچروب «بلاط» كالمه سینگ فارسى ترجمه سى اولن «كاشنكار» اسميله
تسمينه ايلدى عوام آن تحريفلر «كاشغر» فاشقار ديديلر. بو ترجمه
ايله تخت و خان كاشغره انتقال ايدب «بلا ساغون» بلده سى هجریه
۸۴۲نچى سنه يه قدر اسم قديمده فالدى ايسه ده سنه مزبورده شدنلى
بر زلزله دن بتون بتون غراب واهاليدن نچه مك آدم هلاك اولدى
سلطانلرنك كنبدلريده يكلدى. آلتمش يل آدمدن على توردى توفز
يوزنچى سنه لرده او خرابه قربنده بر شهر بساپوب آدينى آرنوش
قويديلر بونكلر بلا ساغون اسمى آغزلرده متروك ومنسى اولوب
فقط تاريخ و جغرافيه لرد كورلدى فالدى. خانلر كرك بلا ساغوننده
وكرك سائر شرلرده كچمش اولسون قديمى وعديشى كتابلرنك اكثرته
كاشغر خانى ديه يازلور اولدى. ۱۲۴۱نچى هجریه ده كاشغرلك اسحاق
واك صديق بوغراخانك كنبدينى نعمير وتجديد ايتدى. بعده ۱۳۱۹

نچى هجریه ده ينه بر زلزله اولوب كوب بنا و خيلى آدم تلف اولدى كنبد
مزبورلك بر طرفى بقلوب هنوز بلا نعمير تورديغنى فارسى محمود بزه سوبلدى.
اولنگى زلزله ده كاشغردن ايكنى ناش مسافه ده «بر ساچان»
بلده سى دغى ويران اولوب اوزننه اوستون آرنوش قصبه سى بنا
ايدلمش «بر ساچان» دغى بر آز مدت مقرر حكومت اولديغى مرويدر.
بلاد مذكورانك خصوصنده مورخون و جغرافيون وسباحلر مضطرب
اولوب بعضى لرى اسمنده وبعضى لرى محل وموئعنده برى ديگرينه
مخالق يازمشلر. بونكده سببى سياح افنديلر بر شهرة كلور بنگا
احوال عالمدن خبردار بر بلوملى آدم كرك ديو آگاهه بر ذاتى
كتورلر اوده سياح افنديدن بر نسته طمع ايدب صوراهبى سوزينه
بلور بلنر حكايه لر سرد ايدب راست بالغاندن مركب بر فاج اخبار
افاده اينر كيدر. سياحه ايشتديكى كى يازيب كندى اينانديغى
كىى كتابنده بونى ثبت ايدر وهر بر كلوب كيدن سياح وسبارلرنك
جال وحركى بو منوال و بو طرزده اولوب هر برى اوز ايشتكارينى
يازدىغى ايله خبرلرى برى آخرينه مخالق نوشوب مع ما فيه ايچلرندن
بريسى كوبراق نقل فيلنوب هر كتابه يسازلندن آدملر او خبرى
راست اعتقاد ايدرده بونكله اتمامه بيدر. اما دفته آلتسه او يازدقلى
حقيقته خلاف بر قورى لاف اولور فالور. چونكه بو طرف اهاليه زنك
عادت عاديه سندندر كه غبرى ملتلك سياحليرينه اخبارات ماضيه دن
بلدكارينى ستر وكتم ايدرلر بوندن وطنه يا ملته بر ضرر كلور فكرينه
كيدرلر. سوياسه لر دغى آلبشدريب چاليشدروب نوغريسنى
اينكره چقارلر سياحله بويل اسرارى ستارلر.

اما بزلرنك يازدغمز او كلوب كيدن سياحله قياس ايدلمز زيرا
بزلر مقصد اصلى اولن اهالى نك ايچنده توروب آنلرنك علما وعواملرى
ايله بر گه يوروب بر خبرى نچه آدملردن صوروب تمام حقيقت
فيلورز وصوردغمز آدملر دغى بزلرى اجنبى كى كورميوپ
بلدكارينى كماينبغى اخلاص ايله سويليورلر. باشقه لر كى بش

كون اون كون نوروب تيوب قاچ وبى اباقي وبى باش المزي
آريتمبورز آغزمى آغرميورز، بنا برين آوروپا مورخ لرينك
بو طرف اخبارننه اعتمادم يوفدر يعنى بو جانب احوالنى يازان
كتابلرينه اعتبار ايتميورز. لکن آوروپا تاريخلرينه وحى اسمانى
كبي ايما نكتورلرده واردور. بو ايسه اوز كتابلرمزه كمالا حقه مطلع
اوله مدفلرندن كلور.

كوبالق كاشغر نك اسم قديمى اولوب عمومى تىكلمه ده «اوژ» بالق
دبرلر بش شهر ديمك «لژ» بالق التى شهر ديمك اولور.
هر اوچاوسى ختاي ومنقول لغتندن مر كيدر غنايجه او بش عدد
لؤ التى عدد بالق مغولجه شهر ديمك اولوب معنای تركيبي بيش شهر
التى شهر ديمك اوليور.

كوكوه كوى قصبه وقرية معناسنده اولوب بالق بيوك
بلديه اسمدر. كاشغره كوبالق ديدكلرى اولده قصبه اسمى صوگره
شهر اسمى ايله سويلنمش اوله كو نامى بزم بو طرف لرده متروك
ومنسى اولمش ايسه ده عثمانلى ليجه سنده قريه و قصبه يسه كوى
ديدكلرى بو اسم قديمك باياستندور.

معلوم اوله كه بزم نوعى بزم نوعى زباننده هر يرده كه قريه
وقصبه اوله آكا آويل ديورلر. بيوك بلديه تاله ديورلر قلعه
ديمكدر سرد طائفه سى قشلاق ديوب بيوك بلديه شهر ديورلر اما
التى شهر اهالىسى نه يرده سور وعصار وار آكا شهر ديورلر.
فضاق خاقى حصاره فوريغان بازارلى بلديه كينت ديورلر فى الاصل
كوند لفظندن آلمش اوله ختايى دور.

يوقارو دور بونچون فصلنده قطانوف دن نقلا غوبالق رومچه
شهرى بلاساغون كاشغر ديه يازلمش ايدى اكر چه قطانوف نك علم
تاريخ وجغرافيه ده مهاراته تسيم ايسمه ده بو خصوصه بياغى سياح
افنديلر نك سوزينه اتباعا سويلديكى منفيق اولدى حقيقتى ايله بر
معنا واعتقادلى بر خبر استنباط ايدم. امشدر او وقتده بو كمينه دخى
تؤيۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

لاونعم ديميه المده آكا متعلق برسند اولمقدن سكونه مجبور
اولميشيديم شمدى صوابى ايله ييازيلوب بيان ايدلدى فاغتمم هذا
التحريير فانها من نوادر التقرير والله اعلم بعلمه يعلم.

قوداتقو بليك اسمى نك معناسى

قودا تقو بليك كئاي اوشبو بلا ساغون بلده سنده تاليفى ايديلوب
يوسف قادرخان طرفندن صديق بوغراخان نقديم فيلنمش اولديقى كئايك
تعريفنى يازان ذاتنك ديباجه سندن آكلاشيلور وآكلاشلمغينه كوره
ابتدا بو كئايه خاص بر اسم فويلمبوب صوگره چينلى لر آداب
الملوك ماچينى لر ايمين المملكة مشرق حكما لرى زين الامراء ايرانلى لر
شاه نامه وبعضى لر پندنامه و تورانلى لر قوداتقو بليك آناديلر ديمش
ايمدى عربى فارسى اسملر نك معناسى بللى اولمقدن بيانه حاجت
كورلمبوب قوداتقو بليك اسمنده مورغلر مضطرب اولمغىچون بر آز
شرح ايتمك لازم والزم بلدى هذا بيانه قوداتقو بليك قوناتقو بليك
دال ايله تا ايله ده يازيلور بليك علم معناسنده مصدر دور بلك ديمك
اولور قود قوت هر ايكسى قوط ديمك قوط عربى اولن قطب لفظندن
تخفيف ايدمش تركيدر قطب هر نسنه نك ثبات وقرار لسينه دينلور كه
قطب بولدى بوندىنر قط بخت معناسينده كلور فلان نسنه آكا فط
بولدى ديورلر يعنى آنكله او آدمه بخت قرارلدى ديمك اوله تبريك ده
وتهنيه ده قوتلى بولسون ديمك بو معنا ايله دور بس بوندىن فهم لنور كه
قوناتقو بليك ايكي كلمه دن مركب اوله رق بليك نى قونايه قوچى
كتاب علم نى قرارلدىر غوچى كتاب و ثباتلدىر غوچى كتاب ياخود
بليك نى قرارلدىر مق كتابى علم نى ثباتلدىر مق كتابى ديمك اوله كرك
صفء فاعل وكرك مصدر ايله اولسون برابر دور ياخود بو كتابى
بلك انسانى بختلى ايدر ديمكدر غربى تكلمه ده قطب العلم ومقر العلم
معناسنده اوله والله اعلم

اما قوتایتقوچی الخ کلمه لرنده علامت فاعل اولن چی حرفی بونده نردن کلمدی دینلمز زیرا آلتی شهر اهالیسیکه بونلرده او یغور دینلور قیلغوچی قویغوچی کلمه لرنده قویغو قیلغو ایله اکنفا ایدرلر نناک کیم یابغو اسمی یاپهقی ماده سندن ماغوذ اولوب فاعلنک یابغوچی دیمک کرک ایکن «چی» حرفنی حذف ایدرک یابغو دیورلر یابغو ایش قیلغوچی ایش باشنده بولغوچی عاکم لره دینلور سرکار معناسی ملحوظلر یاپهقی برلرچه قیلغی دیمک اولور وسائر لغت لرده دخی بزلرنک تلفظ مزدن بعضی حرفنی کم و بعضنی زیاده سویلیورلر چنانچه باردیان محله «ر» حرفنی اسقاط ایدرک «با» آرپانی آپسا دیورلر یوق لفظنده «س» حرفنی زیاده قیلدق یوقسو دیورلر خلفه اسمنده «تا» زیاده ایدرک خلفت «وبعضا» «م» دخی قوشه رق «خلفتم» دیورلر

اما «ر» لازم اولمیان اورنده مثلا: موسی اسمک «موسر آخوند» عیسی اسمنده «عیسر آخوند» دیورلر. بولغاچ بارغاچ کلمه لرنده «بولغاچقه بارغاچقه» دیورلر. وهکذا هلم.

دیمک که بزلرنک تلفظ مزدن بعضا آرتوق و بعضا کم سویلیورلر اه بویل تردیدلر ایله برینه معنا یازلدی اما نسخه مطبوعه ده «قوناغو» بتلمش اولمغله «تا» دن صوگره غی حرف الف اولمیوب لام اولوق اقتضاسی افریدر. غایت م «غ» ایله لام. یعنی بر آز آچی توشدکن «تا» اولوب «د» زبانه سی قلم ناسخدن سهو یا خود کاتب لرنک عندیانتندن دور که اولرنجه بر معنایه یوروب قوشمش اوله، او ییل ایسه قوتلغو بلیک یعنی قوتلغو دیمک اولوب لفظا و معنا تآویسل حاجت قالمیور. بونی قاری حافظ بویل تعبیر ایندی و انعا توغری اولوق کرک. چونکه او یغور حرفلرنک بری برینه مشابهنندن مترجم بیکده فرق ایده میوب مفهومده تمام ایده میوب بعضا «لام» محله الف، و بعضا «الف» محله لام کتوردیکی مزبور مطبوعه ده

کتوردی. چنانچه بر بیتده «ایرسا» کلمه سی «ایرسا» یازلمش «اسرا» دیه ترجمه ایلمش. بو ایسه مدعانی مثبت ایدر الله اعلم اه بوغرا خان نک سنه سنده اختلاف اولنوب لیکن دورتنچی عصرنک خانلردن اولدیغی صحتیه اقرب دیه بوفاروده یازلمش ایدی. صوگره «قوناقتوبلیک کتای نک» یل آلمش ایکی ابردی دورت یوز بیله بو سوزی سویلدم من طوتوب جان سره «بیتندن» ۳۶۲ سنه ده اولدیغی آنوقلندی. بونی وامبری ۳۶۲ ایله تعبیر اینمش اوغلط دور. بیتنک سیاقی دورت یوزه آلمش ایکی ایدیکه بو کتای یازدیسم ماء لنده اولوب چونکه بو طرف اهالیسی توفز دیه چک اورنده بر کم اون. سیکز دیه چک محله ایکی کم اون. یعنی دیه چکده اوچ کم اون. عباره سیله صنا یورلر بیتده عقودی صوگره کتوردیکی بو مفهومه اشاره یل لفظنی تکرار کتوردیکی دخی بو معنایه اعاله دور. بتیس مؤلفنک مرامی (بقیت لاربعمائة کذا سنه) غلت عن ثلثمائة کذا سنه دیمک اولور. بونی تصریح ایدر سامانیه دن اوچ یوز آلمشچی سنه لرن یئقنده تخته جلوس ایلمن امیر نوح بن منصورنک بوغرا خان ایله واقعه سیکه توار یخلرده مرسومدر. وامبری ترجمه سی بوغرا خاننی زمانندن یوز یل صوگره یه فالدریب توافق ممکن اولمیان تباین بعیده یه براقش ایمش.

وامبری جنابلری هرنه قدر مورخ مشهور و سیاح معروف محقق بر ذات ایسه ده بر کلوب کیدن یولچی عابر سبیل اولمقدن بو طرف اهالی نک طرق لساننه کما حقه اثنالی ایده میوب یعنی تمام توشونوب یده میوب اوستدن گنه یازمشدر. مطالعه سنده وضعندن یازمشدر. چپردن من فالار. چچن دن سوز فالار، دیمشدر صحیح دور، دگل وامبری او ایسه یات ملت اجنبی بر آدم دور. اوز اهلمز مورخ لرندن نچهلری املاده آدش معناده بانغش کیدب از جمله صدوق لفظنده «ستوق، ساتوق» صدیق لفظنده «ستیق ساتیق» یازارلر. بویله اولدقده وامبری دن بو قدرچه خطا عیب دگلدر.

انها

هر چنان بوغرا خان عوانى مطلق ذكر فېلانسە صديق بوغرا خان غازى مراد اولنور نه يوده امام پادشاهم لقبى سويلنسه يوسف قادر خان وزير ايراده فيلنور ديه ۱۳۲۱ نچى سنهده شهر مزه كالمش شيخ الشيوخ دملا ايشان جان بن جلال الدين بن جمال الدين بويله نقل ايلدى بو ذانك ترجمه حالى دفتر اخبرده بيان ايديلور انشاء الله.

خانلق توقز بوغومنه تا كيدلنور

اون دورنچى طبقهده يازلمشيديكه خان اسمنى حائز اولمى اوچون افلاك تسعه عددنجه توقوز آنا اونمك اوز بيك اروغى نك قسانون قديمى سيدر. بونك عل سسيده چونكه منقول قلماق اعتقادنجه الله تبارك وتعالى منزه عن المكان عضو تاريني سواده ديوب اوز حكمت خفيه سى اوزرة توقز نچى طبقه اولان عرش اعلايى كند تخت ايدنمش. بس پادشاه حقيقى دن بويله فعل صادر اولنيسه پادشاه مجازى نك ترتيبى دغى او تعليمه موافق توقز اولمى لازم كلور فرضى ايله توقز بابا بيك ليك و عا كام ليك ده اوتما كونجه خان اسممه مناسب اولمز ديمشلىر. بونى هر حكيم لايزال منزل سنده بلوب بيوك سندانخاذا ايتمش ايمشلىر. بو آينى مؤيد ومؤكك چنغز خان اولوب صوگره اسلامه كلن منقول تبار خانلرى دغى بونى اساس ايدى كتمشلىر. اولگى دن زياده دغى مخطب بركتمشلىر. بو وكا بناء هر نسنه كه نكريم وترجيبه سرا واردور يعنى تارتيق وپشكش كى لى سنتهاى عددى توقز اولمى و توقز توقز اولمى رسيم ايتمشلىر. و جريمه لى آدمه عزا اوچون توقز تعين ايتدكلى دغى بوندى نونه دور كه هادى نك تمامى توقز دور.

منقول قلماق اعتقادى

عموما منقول قلماق وغالبا مشرك و مجوسيلرنك اعتقاد و عقيدلرى بويله ايمشكه جناب حق سبحانه وتعالى حضرت لرى يالفوز و بكانه ايكن بر وقت فكر ايدركه من فرد واحد شريك ونظيرم بوندى. اگر منم معادلهم يعنى قدره وقوتده كندمه مماثل مخاصم بولورسه من آنكله واول بنمله نه كى معامل ايدردى ديوب كوكلندىن كىچار (تعالى الله عما يقولون علوا كبيرا).

اويله خالق بر حق وفادر مطلق اولان ذات اقدس بو فكر لايق دگل ايديكه ايتمشلىر. بس بو فكر دن بر مخلوق پيدا بولدى. حق تعالى آنگا ديديكه من كم سن كم سن. او مخلوق ديديكه سن «ياغلان» من «قارمانم» و ديديكه سن نه ايشليورسن، او ديديكه سن نه ايدرسن، من آنك خلافتد كيدىرمن، ديوب ياغلان يعنى حق تعالى خير وصلاحه قارمان شر وفساده باشليوب عالم بي ضابطه اولدغه فرشته لى آرايه توشهرك بو جهاننى يدى سان يى ياخود يدى مگ سان يى كه بر سان اون مگ يى اولور يى آندى زياده مى خدا بلور. قارمان نك اختيارنه ويروب مضالحه اولمش، بو مدنن صوگره قارمان بر جاين فرار نيلىب جهانن فراغت ايدىر ايمش. الحاله هذه عالمك مدبرامورى قارمان اولدقن دنيا ده شر و شورش ظلم وفساد موفور اولديغى بوندى. اما مذكور مدنن نه كچدى ونه قالدى احدنك معلومى اولمىوب فقط بزرچه بوغدى نامنده بر موعود ذات وار كله چك دور. آنك قدومى قارمان نك مدتى نك انقضتاسى اولور. بوغدى كلوب صوگره دنيا فنا اولوب يخشى لى او كغه يمانلر صوله آيريلور جهان باشقه صورته آوريلور. چنانكه قارمانك اختيارى كيتنه عالم ياغلان نك يد تصرفند اوتنه اهالى يخشى لغه بوز توتنه ديوب صولمان نامنده بر قلماق لاماسى بويله سويلدى. (سبحانه وتعالى عما يصفون)

صوردم که سز لر نڭ اعتقادگز بو ايمش. ايا مسلمان عقيد سندن هيچ نسنه آڭلادگمی ديدگمده: مسلمانانر بغشى لقنى خدادن ديورلر بو درستدر، لکن يمانانونی خدادن ديمكلرى ير اشميور باشقه لرى بزمكى دن كويده فرقى وق ديب اويلايمن ديدى. سز لر خداغه مى فللى فيلور سز بوقسه «فارمانقه» مى ديدگمه بورغانه «ياغلان، فارمان» ايكسى ننگده صورتى بار ايكويينه ده باش قويامز ديدى. آنلر نڭ صورتى كم كورگان نچوك بلوب بصاغان ديدگمده: اويچه يصالغان كوگله شول ايكوسى بيله ديور ديدى. آنداق بولسه خدانى ايكى ديه سز لر ايكى ديدگمده خدانى بر ديامز فارمان خدا ايمس اول ايجن خان دك بر خاندن بيجن گه ده باش قويامز فارمان ده شونداى غوى ديدى. اه.

بو صولمان اولده فلماق لاماسندن ايكى دونكانى صوفشنده فضاى قولينه نوشوب مسلمان بولمش ختاي كلدكده ينه اولكى ديننه رجعت فيلمش اوزلر نچه كوي او قومش فضاى تلنى اوبدان اوكرانوب بلمش آدم ايدى.

مز بورنڭ نقلندن آنكلانور كه منغول فلماق اعتقادنچه «خير» «خدادن» شر فارمان دن ديب بلورلر ايمش بو اعتقاد اعتقادثويه اولوب معتزله نڭ دخى بعضى مذهبنه قريب دوركه آنلر خيرى خدادن شرنى شيطاندن ياغود بنده دن ديورلر. اما بزم اهل سنت والجماعة خير وشر خدادن ديوب ير يد الخير والشرف القبيح وليكن ليس يرضى بالمحال ديه اعتقاد ايدرر امر خدايه انقياد ايله كيدرز الحمد لله شكرا على نعمة الاسلام وجعل من فرقة الناجية باللطف والاحسان.

حاصل الكلام

نتيجة المرام اولاد يامش اروغ وفروع جهتندن غايت كشرنده اولوب ابتدا بابلدن چقدقه هندستان واسياى وسطى يه وآنندن شرق وشمالنڭ انتهايسينه بدر جايلوب بعه غرب طرفه قدم باصهرق

قره خان واغوز خانانر ايامنده اورال ايدل بويلر ينه چه وجنوب طرفدن آسيانڭ غربندن كچنوب مصره قدر واردقلرى مرويدر. ويده يافتڭ بر بوداغى خونك سلاله سندن آتيلغان خان سيبير بابى نماما نبخر ايتدكمن صوگره اورال دن آشوب غربه آتيلهرق قره ديگره ودوناي صوينه چه وارمشر آندن قساله چنغز خان اولادى سيانڭ اكثرينى واوروپانڭ دخى بر بيوك قطعه سنى مالك اولمشر واوز بيك اروغندن امير تيمور اسياى وسطى دن ظهور ايدب جنوب هندستان غربده بغداد وشام از مبر وبتون آناتولى يى ضبط ايدب شمالده بلغار ومسكوفه قدر ايلغار ايتديكى وآنندن دخى اوتديكى معلوم عام مشهور انام دور وشعوب اتراسككن دخى نورالدين وسلطان صلاح الدين كى ذواتلر معار بهء صليب ده جهوردول آوروپا ايله آتشوب چاپشوب آنلر نڭ اللدن ارض مقدسه يى تخلص ايتدكيله برابر نچند بلاد وبقاعى ممالك اسلامه ضم وربط ايتديكى صحايفى ايامده مرقوم ومرسومدر ونعقيباً خانان آل عثمان آسيا واوروپا دن نه قدر يرلر ضبط ايدب افريقا قطعه سنى نماما ديمك درجده استيلا ايتمش لر وقتيله جهاننى بويله آست اوست كتوروب ابنای جنسنه اجانبى آزيق ايدن يالغوز برى بتون ربع مسكونى اداره يه اقتدارى يدن اولاد يافت سنة الهى اوزره بر نچه يوز يلردن بوياق نزله كيدب اقبال لرى ادباره يوز تومش ايكى شمى بر وقف آيه كريمه نوبت ينه كندى لرينه كلمكنى دورت كوز ايله كوزانمكده دورلر سنة الله التى قدخلت من قبل ولن تجد لسنة الله نبيلاً

چوچك سودا كرى حاجى على عبداللین نڭ سمرقنددن آليب كلكان امير تيمورنڭ قبرى اوستونده كى مکتوبنڭ صورتى دور. هذا مرفدالسلطان الاعظم والظافان الاكرم امرمور كوركان بن الامورغاي بن الامر بركل بن الامرانلكر بن الامرانجل بن

قراچا نویمان بن الامر سوغو چچن بن الامر ارومچى ووبالاز
بن الامر مجولای بن نویمانى خان وونىعب نسب عنكزخان من
هدالاصل وعصل ابوبالسلطان الاممالمندفون فى هذا المرفدعائه
الشرف والفضل فان حكزخان بن الامر بيسوكاى هوا بن الامر
باى سنقر بن مندوچان بن نوتومر من الامر بوما بن الامر
بودنچر المعروف والدلهذا المساجد الا ان امه الانقو احلمت وكانت
سميتها الصدوق العفاق لمرتك نعماتها جبلته من نور دخل عليها من
اعلى الباب فتمثل لها شرا سوياودكر انه ايضا امر المومد بن
على ابن ابى طالب وروىها هدمها فى دعواها غلبته اولادها الا
مجاد فى كل زمان على كل بزقدا بومى ليله الراجعة من سعنان سه سيع
وبها مائة

يازلمش الصدوق العفاق كلمه سندن صونكره اورتاده عرضا
بولك يازلغان لمرتك نعماتها كلمه سى برابرندن بهادر بن الامر برتک
بهادر بن مول بن نویمانى خان المذکور ديه يازلمش دور خطى
چلى ايسهده املاسى بر نچه جايده خطادور مع ما فيه كندى خطنه
تقليدا تحرير ايدلى وفويانلر قرينه سندن اذعان ايدرلر چنغز
خان وامير تيمورنگ اجدادلى كتابتاڭ اولنده حضرت آدمهك بيان
ايدلمش اولمقله بونده ازمنى حاجت يوق ايكن آلانقو خاتون
خصوصتده اولن شهادة زور يازمغه مجبور ايدلى عفو بيوريله

۱۵ نچى ياپون بيانى

ياپونيا اقوامى

بزم بو طرف اهايمز آراسنده ياپون قومى نك اسمى وجسمى
هجرة نبويه صلى الله عليه وآله التحيمة نك ۱۳۰۰ حدودنده ترجمان
غزيته سى واسطه سبل بالجمله معلوم اولوب آندن مقدم تاريخ
وجغرافيه كورن ذوات لردن غيرى هيچ احد بونلرنك وجودنى ونامنى
بلمزلردى. نامنى بلنلردن بعض لريده «جاپون»، جاوه خلقى ديوب
ختاي تبعه سندن بر طائفه صايارلردى.

عوام لرمزه بويل مجهول ايسهده مفسر ومورخ لرمزه رحمة الله تعالى
(ومن قوم موسى امة يهدون بالحق وبه يعدلون) آية كريمه سى تفسيرنه
امت حضرت موسى عليه السلام دن ورأ صين ده بر قوم وارلغنى خبر
ويرمشلر. و حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم معراج كچه سنك
بونلره واريب آنلرده رسول الله غه امت اولديغنى يازمشلر. لكن
او فرم بونلرمى باشقه مى جزماً معلوم دگل. حالا ياپونلر مجوس
ملتنده دورلر. اما اليوم مجوس اولديغى معراجده اسلامى قبول ايتدكنه
منافى اولمز. رسول الله دن صوكره اهل اسلام دن هيچ احد آنلره
واراميبوب اسلام رسوخ تابمادغندن بعد عهد ودور دهر ايله فرارمش
اولورلر. بزلرنك بو اقليم ايله آنلرنك بيننده بروادى قم درياسى
اولوب آنلره وارمق كلمك ممكن دگلدر ديو روح البيانده وسائر
تفسيرلرده تصريح ايتمشلردور. قديمده قم درياسى اورنى صوكره
صو درياسى اولمش اولور. زمان اولى ده قورى يرلر صوكره صو
اولديغى وبالعكس كورلمش كارلردن ويازلمش حال لردندر.

وبر دخى (ويستلونك عن ذالقرنين) آية كريمه سى تفسيرنه
ونچه معتبر كتابلرده كورنوركه جناب اكرم صلى الله عليه وسلم معراج
تاريخ خمه ۴۴

کېچه سی مشرقه جابلقاي وآن دن آبلقايه واریب جابلقا اسلامی قبول ایندی
 آبلقا قبول ایتمدی «جابلقاي»، «جاپون»، «آبلقاي»، «آمریقا»، دیوب
 زمانه ننگ بعضی مالری بوندن یاپونیاننگ مسلمان اولماقنی
 دین اسلامی قول قیلنه قنی امید ایدر لر. چونکه معراجده
 ارواحلری اسلامیتنی قبول ایدرسه زمانه کلدکده وجود
 ووجدانی ایله اسلامه دغول ایدر دیور لر. نتاک کم حضرت ابراهیم
 علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام کعبه معظمه یی بنا ایندکده نداسینه
 لیک ایله جواب ویران ارواح وقتیله دنیا به کلدکده کهنه یی جسمانی
 زیارة ایدر لر روحانیت داکی جوابه اتقیاد ایذب اویوله کیدر لر
 اما برهان قاطعه جابلقا و جابلقایی عالم مثالدن عدایت مشدر عالم
 مثالنگ معناسی مکتوبات شریفدن استلنسون بعضیلر یولنز عالمی
 دبه نفوه ایدر لر (خلق الله الی الی قندیل لکل قندیل عالم) قولنی
 سند کتوروب قندیلدن مراد یولنز دور عالم مثال یولنز لرده اولن
 مخلوقاتدن عبارتندر دیور لر علم الغیب عندالله لایعلم الا الله.

جغرافیة کبیردن یاپون جزیره سی ننگ بیانی

آسیایه متعلق جزائر ننگ اینگ اعظمی یاپونیا جزائر ی دورکه
 چیننگ جانب شرقیسنده بحر محیط شرقیده اونوز بش درجه عرض
 شمالی ایله یکر می آتنی و فرق توفوز درجات عرض شمالیه بینده
 کائون حکومت واحده تحتنده بولغان دورت قطعه دن عبارت جزائر
 مجتمعه دور جزائر مذکوره اولی جانب جنوبده «کیوسیو» جزیره سیدرکه
 اطرافنده کائون بر طاقم اوفاق آطلارله برابر مساحه سطحیه سی
 یکر می مگ بش یوز ایلی ایکی میل مربع دور «و کدالک» سیکوکو
 جزیره سیدرکه بو دخی اطرافنده واقع بر طاقم اوفاق آطلارله برابر
 مساحه سطحیه لرن یوز اون مگ یدی یوز آلتوش سیکز میل
 مربع دور «وینه» نیزو جزیره سیدرکه بودخی اطرافنده کائون بر طاقم

اوفاق آطلارله برابر اولدیغی حالده مساحه سطحیه سی آلتوش اوج مگ
 دورت یوز فرق آتنی میل مربعدر. و کدالک مساحه سطحیه لری
 بگ سیکز یوز یکر می یدی میل مربعنده اولن «نیفو» جزائریدر
 سابقدن بورایه دک ذکر ایندکمز یاپونیا به متعلق قطعات اربعه جزائرنگ
 بالجمله مساحه سطحیه لری ایکی یوز یتمش بگ ایکی یوز اون
 بر میل مربع دور. جزائر مذکوره ایله چین بیننی قوری بوغازی
 و یاپونیا دینگری و ساغالیان بوغازی فصل و تفریق ایدر بالجمله
 اهالیسی ایلی ملیون نفوسه بالغ اولور.

مواد طبیعی

جزائر مذکوره ننگ اراضیسی کثیر الاودیه و الجبال اولوب بو طاغلارنگ
 اینگ یوکسکی دخی نیفون جزیره جانب جنوبنده بولغان طاغدر
 تپه سندن ایام شهور و سنین اوزره بر آن نار و بوز خالی اولمز جبال
 مذکوره ننگ بعضیسنده بالقان بولندیغی جهتله اورالده زلازل و حرکت
 رض چوق و فوع بولور انهاری کثیر ایسه ده مچرالری اوزون
 دکدر هواسی مختلف اولدغندن موسم شتاده شدید البرد و فصل
 صیفده شدید الحرارتدر توفراغی غیر محضب و قلیل الانبات ایسه ده
 اهالیسی زراعت و حراثته غایت اهتتا ایندکلری جهتله اصلاح ایندکلرندن
 چوده وخصب پیدا ایلمشدر. حواصلی چیننگ حواصلی دور معادنندن
 آلتون کهوش معدنلری اولوب لکن هر سنه بر مقدار معلوم
 استخراجندن زیاده به رخصت و یرمز کدالک کوزل باقر معدنی
 دخی واردور.

مواد سیاسی

اوشبو یاپون مملکتی ننگ ایکی پای تختی اولوب بری اصلی
 دورکه نیفون آطه سنده واقع ۳۵ درجه ۲۴ دقیقه عرض شمالیه

كائىن آلتى يوزبىك نفوسى محتون ميافو شەزىدىر شەھەر مەنكۈر
 حەكمدار روھانى اولمەغلە «مىنادو» عنوانىلە مەنئون ياپونىيا ايمپىراتورى
 نىڭ بالذات نىشەنكەھى دور ودىكىر رەسمى دوركە بو نىفون آطەسىنىڭ
 جانب شەرقىسىندە اوتوز آلتى درجە اوتوز دىقىقە عرض شەمالىدە كائىن
 ايكى يوز بىك مقدارى نفوسى حاوى «ىدو» شەھرىدىركە ايمپىراتور
 مرفومىڭ بورادە حەكمدار جەسمانى اولمەغلە «طابقو» عنوانىلە مەنئون
 بر قائم مقامى اولوب قائم مقام مرفوم على العوم ياپونىيا اھالىسىنىڭ
 تەربىيە وئادىيىنە وبالجملة عىساكرىنىڭ تەنظىم وئەرتىبەنە ماموردور
 مارالدىكىر ايمپىراتور ايسە آتەن پەت پەستى اوزرە امور
 روھانى لىزىدن باشقەھىچ بر مداخلە ايتەمەسكەكوز آطەسىندە
 آوا «اىزو» شەھىرى و كىوسو جەزىرەسىندە نەقاساكى شەھىرىدىركە
 اوتە دىنبروچىن اھالىسى و فەلەنك اھالى لىرىنىڭ محل تەجارتلىرى اولدىقى
 كىبى بر مەندىن برى آوروپا وامرىقا دىقى بىلدە مەكۈرەدە تەجارتە
 باشلەشەلەردور. «ىزو» آطەلىرىنىڭ مەقر حەكومەتلىرى «ماتسما» شەھىرىدىركە
 آتى البىان قورىل آطەلىرىنىڭ جنوب طرفلارندە بولغان بر قاچ عدە
 جەزائر صغىرەلىرى ياپونىيا بەلبەغ اولمەغلە ياپونىيا قەطعات جەزائرلىرىنىڭ
 بىشەنچىسى ەد اولنور ياپونىيا اھالىسى اغلبىت اوزرە عادت وھىئەتە
 اھل چىنە مەشابه اولوب بولمەدە حەكومەت مطلقە تەختندە بولنورلىر
 تەجارتلىرى بەختە كەنچە ياپونىيا اھالىسى چىن و فەلەنك سەفايىندىن ما
 عدا سەفايىن غەربىيەنىڭ اسكەلەرىنە داخلى اولمەسىنە راضى اولمەقلىرىندىن
 طوائىف اجنبىيە ايلە تەجارتلىرى آز اولوب لىكن كەندو ممالك مەختەلفەلىرى
 اقسامى بىيىندە تەجارت واسەھلىرى واردور عادتە قەدىمەلەرنىن اولدىرىق
 مەلىكت اھالىسىندىن برى طەشرە كەندەكە وەت عودتندە اصلا قىبول
 ايتەزلىر سالى الذ كەرسىو، جەزىرەسىلەر مۇسا آطەسى مەبەندە اوتوز
 آلتى عەھدەكە مەقبەلىسى «لۇبەو» نام صرە آطەلىر اولوب مەنكۈر
 آطەلىرىنىڭ اىڭ بىرىكى بىكەرى آلتى درجە اون دورت دىقىقە عرض

شەمالى و يوز بىكەرى بىدى درجە بر دىقىقە طول شەرقىدە اولن جودە
 ھوا و كثرە حاصلات و موامشى و عىواناتلە مشهور بر جەزىرە اولوب اھالىسى
 بەض امورلارندە ياپونىيا اھالىسىنە و سائر بەض امورلارندە قورىيا
 اھالىسىنە مەقل بولمەشەلەردور.

دىگر بر جەغرافىيەدە مەختەصرە بويىلە دىمەش ژاپون قىرالىتى

ژاپون دولتىنىڭ حەكم نەفۇدى قورە دىكەزىنىڭ طرف شەمالىسىندە
 بولغان جەزائرەن عىبارە اولدىرىق اول دىقى ايكى قىسمە مەقسەم دىركە
 آنلردىن برى نەقسى ژاپون و دىگرى «ماتسەمە» حەكومەتلىرى. قىسم
 اولكە يەنى نەقسى ژاپوننىڭ حاوى اولدىقى آطەلىر «نىفون» آطەسى
 «وسىقوفو» آطەسى ايلە ھەجوار بولغان ايلون آطەلىرىندىن عىبارەتلىر.
 ماتسەمە حەكومەتى ايسە ژاپونىيە بە نەسبەتە ھەم كەچۈك وھەمە قىللىل نەفس
 اولدىرىق عىبارت اولدىقى محللىر دىقى نىفون آطەسىنىڭ شەمالىدە واقع
 «ىزو» «جوفە» آطەلىرىلە قورىل دىكەزىنىڭ قىسم جەنۇبىسىندىن
 عىبارەتلىر. و ژاپونىيا حەكومەتىنىڭ مەقرى «ىدو» شەھىرى اولوب نىفون
 آطەسىندە واقع دور. و آطە مەكۈرەدە بولدىن ما عدا اولن شەھىرلەرنىن
 برى يەدونىڭ جەنۇبىدە واقع «مىافو» ايكەنچىسى اوزاق شەھىرىدىركە
 بىزىمان اولوب ژاپونلار بىيىندە صفا سازوسى تەسەمە ايتەشەلەردور ھە

ياپونلارنىڭ ايتەسەندىن انتھاسەنە قەدر اجمالى

ياپون اقوامى جاپون و ژاپون دىوب يازىلوب بولنلارنىڭ اۆللىرى
 نەردن وارمەش ونە زماندە او جەزىرەدە قالەش ايدىكى جەزما مەلوم
 اولمەدىقى كىبى ھەجرە نەبەدىن ايكى مەكە يىل يوفارودە اولن حاللىرى
 دىقى تەعت الخفادور. فقط ختايلىرنىڭ آغز اخبارى بولنلار بىرلەرنىن اولوب
 اوزاق بر زماندە بالىق چىلىق ايلە دريادە يورر ايكەن عەظىم تولقون

كیلر ك سوروب هیداب آدمدن عالی بر آبادان آطیه چقار
 آنده ساکن اولوب بر چه وقتلر معیشتدن صوگره بنه بو طرفلره
 فائزناپ بونلر ایله بیل کوب خلق جزیره کتمش هجرة ایتمش دیورلر.
 بعضی لر ظن ایدرلر قدیمه یاپون جزیره سی بو اقلیم ایله مناسب
 قورولاق اولوب صوگره اورتیه یی صو باصمش ده او طرفده متوطن
 اولنلر آطه ده قالمشلر دور. والله اعلم باصل و نسل نه ایسه اوسوب
 اونوب بو قدر خلق بولمشلر جزائرلره تولمشلر هر بری اوز آطهلرندن
 بر حاکمه انقیاد ایده تولمشلر ایکن هجرتدن ایکی مگ یل لر مقدم
 «کیوسیو» جزیره سندن آری مانقو نامنده بر بیک عظیم عسکر
 ایله «نیپون» آطه سنی طبط و بتون مملکتنی کندنه تابع ایدوب
 نامنی «میقادو» ایله ملقب ایدر. بو کونگی میقادو مذکور «اریمانقو»
 نسلندن یوزیکرمی اوچونچی میقادو اولدیغنی سویلیورلر توار یغزلر
 بویله مثبت دور دیورلر. میقادو کوك اوغلی دیهک معناده اولوب
 ابن الله دییه قریب بر عقیده باطله در. اریمانقو جمیع جزائر بر
 حکومته جمع ایدوب بولک و فاتی بعدنده اهالیسی اولگی حالنه
 فایتهرق بولک بولک بولک ایله مگ یل مقداری ایام کیچوره مشلر
 بو وقت لرده چین ختای حکومتی منغول تترانگ هجومندن مضطرب
 وخونلر ننگ صدمه سندن غایت بی تنج و مشوش ایدیلر. آخر کار اوزماننک
 ایجابنچه حدودلره سد قورولاق قورغان صوفوق و آنکله مذکور وحشیلر ننگ
 ضررندن قورتولوق ملاحظه سبل هجرتدن سیکن یوز ییل لر مقدم چنلور حالا
 موجود و مشهود اولن سد مشهوری یابه مشلر دور بونک بیانی ختای خانلر ننگ
 بدنچی طبقه سنده یازلور. سد ننگ تمامیل چنلور بو طرفدن یعنی
 منغول تترانگ هجومندن مین اولدیلر چونکه پادشاهلره قناعت منموم
 دیان مشهور مثل دور. وزلری تنج اولورسه غیر لری تنچسز ایدب
 ملکته ال صوزمق آنلر ننگ شاندن اولمغله بو عاده جاریه اوزره
 وسیکن نچی طبقه خانلرندن سیوانک خوانکدی خان واریب «سیکوکو»

جزیره سنی ضبط ایتمش بو واقعه هجرتدن یتی یوز ییل لر مقدم اولدیغنی
 نغمین ایدلور ختایلر ننگ بو جزیره استلاسی جمیع جزائر بیک لری بی
 خوف و نلاشه توشوروب اختلاف لری اتفاهه مبدل اولهرق جمله بیک لر
 «ساغون» لقبیله برداته انقیاد ایدب پارچه سی برغان تبعه سی کبی
 اولدیلر ختایی لره هجوم ایدب آنلری جزیره دن سوروب چقاردیلر
 تعقیب ایدرک کلوب قورینایی ضبط ایتدیلر ختای عدودندن دخی
 بر آزیره کردیلر برر یوز ییل مقداری قوریایی تصرف قیلدیلر.
 بعده ختایلر یاپونلر نی هیداب مملکت لردن ونوریادن چقاردیلر.
 حاصل ایکی اوچ عصر کاه ختای غالب کاه یاپونلر ختایه غالب
 اولهرق و نمت کیچوردیلر. آخر کار محاربه لری مصالحه به عائد اولوب
 هجرتدن برار یوز ییل اول یاپونلر ختای دینی اولن «بودا» مذهبنی
 قبول ایتدیلر حکومتی باشقه ایسه ده مذهبه متحد اولوب بر طرفده
 کیتدیلر بر ایکی عصر اوندکدن صوگره بیک لر ننگ بورونقی استقلالیت
 طامورلاری یینه فوزغالوب هر جزیره ده بری حکومت قیلدیلر. ارالرنک
 رقابت پیدا اولهرق دائم بری بریله آتشوب چاپشوب بو عال
 ایله آلتی یدی یوز ییل اوندکدن صوگره هجریه یدی یوز ییل لر
 حدودنده آوروپالی لردن دریای محیطه چقمش بر بحر یون کهمه سی
 یاپون جزیره لردن برینه وارر اهل جزیره بو مسافرلره کوب رفق
 وملایمت کوستریب ضیافت ومهمان نوازلیق ایدر. بحر یون لر فایتوب
 مملکت لرینه کلکده آروپا اهالیسی شرقده بویله بر اراضی وانسان
 وار الفنی آنکلا یورلر یونکارچه آروپا خلقی یاپون جزایرندن مطلقا خبرلری
 یوق ایسی من بعد یاپونیا ایله آروپالی آراسنده تجارت باشلنوب
 بارمق کلمه مناسبتی پیدا اولهش دور. آروپالی لر ننگ مزاجی خود معلومدر که
 کهدن بر یومشوق سوز ایشدر و فایسی جایدن عزت حرمت کورر
 اوچاینک اهالیسینه فائده تیکورمک شویله نورسون ضرردن اللربنی
 تار تمیوب آنلری آه ایتدرمک آروپا لر ننگ باشلیچه بیوک دسمایه سی

اولوب چونكە ملامەت يەن غلقى آنلارنىڭ خلىق وانسانىتىندىن دىوب بلمىوب اوزلارندىن قورقۇشى حساب ايدرلار بويىلە اولدغىدىن فقط تجارت ايله قناعت ايتىمىوب تجار ايله بيلە مسيونرلار وازىب ياپونلارنى قانوليك مذهبىنە سوق ودعوة ايتدىلار. ياپون قومى ايسە ابتداده خرستيانلنىڭ بودا مذهبىنە باشقىە ايكانىنى فرق ايدەمىوب چونكىكە هر ايكسى صورت وئمثاله اعتبار وپوتلرە اعتنا ايدر اولدقدىن كئهنه يەمىوب وهم ياپونلار دىندە اوقدر متعصب اولدقلرندىن مسيونرلرە مانع اولمق نورسون خرستيانلغى قبول ايتىمە برى دىگرىنى ترغىب و تشويق ايتىمىلار بو سببىن آزمت ايتىندە ككوب خلق خرستيان دىننە كرىب قانوليك مذهبىنى توتىمىلار. مسيونرلار ياپون اهلنە سوزلارنى تىزلىك ايله كچوروب دىنلارنى قبول ايتىردىكدىن غرورلنوب افعال وحرکاتلرندە كلام وراملرندە اورنسىز طاورانىمە باشلىدىلار بونلارنىڭ بوبى معنى حرکاتلرى مقصداصلى اولان اسرار فاسدە وافكاركاسدەلرېنى آچىپە باھت اولدى شويىلەكە نصرانىتى فلان عدده يتىشدرىك نىسگرە مەلىكتىنى اوز ادارهمزه آلوب ايش باشندە نصرانىتىنى قبول ائىدىن غىرىبى قومازز دىمەك كىبى صغوق سوزلرندىن حكومت اندىشەپە نوشوب مسيونرلرى وبونلرە تابع اولنلرى فلېدىن كىچوردىلر هر بر جزىرەدە اون مكدن يكرمى مكدن آدم تالق اولدى نچە يوزمك آدم اولدى بو واقعه هجرتنىڭ مك بىر يوز قىبلىندە اولدىغى ظن ايدىلور. بو عىندە هر جزىرە بىر بىك لىك ايله اداره ايدلوردى حكومتلرى باشقىە باشقىە ايسەدە مسيونرلر خصوصندە اتقاقلرى متعصب اولوب من بعد آوروپالولردىن هىچ كەبى يرلرېنە كىردىمس واوزلرېدىن هىچ كەبى چىت كە چقارمس اوچون قانون وضع ايدىب اجنېبىدىن ال صوزان اولورسە آنڭ دفعنە جەلمسى مال جان ايله چالاشىق عهد وپىمان ايتىمىلار بوندىن بش اون يل سونكرە يەنى مك بىر يوز هجرىە حدودندە «آياسا» نام بردات

نىفون جزىرەسندە تخته كىچوب اشلرېنى خىلى ايلرولتدى يورطاڭ راحت واسايشنى فكر ايتدى شويىلەكە بىك لارنىڭ نفودىنى كسر ايتىمكونچە نظام وانتظام بولمەپغىنى آنكلىب عقل وغزىرە وماهرىندىبىر وسيرة ايله بىك لارنىڭ لندن استقلالىتىنى آلدى بعضى اوزىنە وزير و بعضى كند طرفندىن والى وامير ايتدى بىك لارنىڭ كلسنى اوز مصلحتنە اويدردى و دىدىكى ايله يوردردى بو قانون ايله اهالىنىڭ كوزىنى آچدى اهالىدە بر پارچە حرىت لىك پيدا ايدىب بالجمله آياغە باصدى عقل وهوشىنە كلدىلار انسانىت نك طرىقنى بلىدىلار «آياسا» يكرمى يىل مقدارى حكومت ايتدى بعدە ديار بعدە كندى بونك وفانى ايله بىك لارنىڭ ايسكى نفوذلىرى يادنە ككوب نظام سزلىك طامورلارى يەنە قوزغالدى ايسەدە «آياسا» نىڭ ترتيب و تنظيمى اهالىنىڭ ككونكلىنە محكم برلشمىش اولدقدىن بىك لارنىڭ حركىتى ايلرولمىوب تىز زمان سوندىلدى ايسەدە يەنە بر نوع امتياز واعتىاض آلدىلار.

الحاصل مسيونرلرنى قتل ايتدىكى زماندىن بر يوز بىلدىن زىبادە راق مدت آوروپالىلردىن ياپونلار بالكلېبە قطع علاقه قىلمىش اىكن هجرتنىڭ مك اىكى يوز سنەلر حدودندە امرىقالولر تجارت اوچون ياپونيانىڭ بعض جزىرەلرېنە يول آچوب وعدە نامە يازىدىلار بونىڭ بعدندە روسىە انگلترە وفرانصوصلار دغى بوطلىبى تىكلىف ايتدىلار امرىقالوبىە ويرىلدىن مساعده بى بونلرە آلدىلار بر نچە امتىيازاتە نائل اولدىلار بوندىن بويىلە آمرىقا وآوروپالىلار تجارت توغروسندە برلى اهالىنە فائىدەلى برشى قالدردىغىدىن معىشتلرېنە سكتە كلەرك صقندىلىق كورمىپە باشلىدىلار بوكىدىشلە كلەچك دە بوندىن زىبادە ضرر وزيان كوربىلەچكى ملحوظ اولوب ياپون اهالىسى حكومتنىڭ اجانبە وىرن اجازتنە ناراضىلىق كوسترىب حكومتلرېنە واجنېبلرە معا خصومت ايتىمە باشلىدىلار حكومتنىڭ بعض وكىل ومامورلارنى فقراتل ايتدىلار حكومت بوبى باشلارلى عىس وفضاص ايله مجازاتە توتىندى

حکومت ایله فقرا آراسنده فتنه وفساد کون بکون زیاده اشدکده جزائرناک والی و بیگ لری ناعلاج اتفاق ایدرک «نیفون» جزیره سی ناگ حکمداری اولن «قومائز» نام میکادویه مراجعت ایدب اجانبی مملکت دن چقارمغنی طلب ایتدیلر «میکادو» خوداز قدیم بومعاهدهدن خارج ایدی بیک لرنناک اجانبه ویرن مساعده لرندن خوشنود اولمیوب چونکه اجانب لر جزائر بیک لرنی تمام رام ایتدکنصکگره نوبت کندنه کلورینی فکر ایدر ایدی. اخیر کار اهالی ناگ التجاسی و بیکلرنناک التماسی وکندی ننگ ده مرادومرامی موجب چچه ماک ایکی بوز سکسانچی هجریه لرده اوز خلقندن وجهیم جزائر هلندن بر نچه ماک آدم توپلاب الوغ مشاوره ایتدی مشاوره ده اجنبی یعنی آوروپالی و آمریقاولوری تماما یاپونیه جزائرندن چقارمیه قرار ویردیلر. بونناک اوزرینه خلقی ایاقلنوب اجنبی لره هجوم ایتدیلر قتل وتالان ایله طغیانه کتدیلر لکن بو دفعه هجوم لری اولکی مسوولرناک طرد و تبعیدی کبی اولمیوب ماک ایکی بوز سکسان ایکیچی سنه ده آوروپادن وامریقادن حربی پاپورلر واریب کم اولدیغنی تانتدیلر. یاپونلر بونلره قارشوقان وجان ایله توروشمش اوروشمش بیه لرده سلاح سز بوش قزولر برایشه برامیوب تلفاتندن غیری بر نیجه چتمیه چغنی آنکلادنده اطاعته مجبور اولوب اجانبناک هر نه دیدکلرینی معقول دیوب هر تکلیف لرنینی قبول ایتدیلر بی حیا اجنبی لر اولکی مساعده اوستینه بر نچه امتیازات دخی الحاق ایدرک ده اچروسینه صونولیمه یولبولدیلر لکن بونلرنناک بو تعدیسی یاپونلره بیوک بردرس اوله رق اعدانناک مدافعه سیچون نه شی درکار اولدیغنی درک واذعان ایتدیلر شویله که خصمنک اللهه کی اسباب واسلحه سی کبی سلاح وآلت اولمغونچه وآنلرنناک عسکری کبی تعلیمی عسکر ونظامی لشکر اولمغونچه معاربه یه ایتدار مقابله یه اقتدار غیر ممکن ایدیکنی بلدیلر جمع جزائر بیک لری نظام وانتظامه صرف افکار ایدرک ترقی دولتک اسبابنه تمسک

ورواج ملتک تعالیسینه تشبیه ایتدیلر بتون بیک لر استقلالیت واستبدادیت لرنینی باسرها «میکادویه» تابشروب جمله سی بر حکومت تعینه داخل اولدیلر میکادویی حاکم مطلق و خان مستقل فیلیلر بویله اولدیچیه اجنبی لرنناک مداخله سندن قورتلمه یه چاره یوق ایدیکنی بلدیلر «بواثناده» «قوماقو» میکادو وفات ایدب برینه حاضرکی «مونسو کیتو» میکادویی اون شش یاشنده ایکن نغنه کیچوردیلر.

۱۲۸۳ نچی هجریه، ۱۸۶۷ نچی میلادی ده ایدی، بو یاش میکادونی وزرالر اوز مصلحتنه اویدرمش اولدیغی حالده وزرالرنناک بعض نا قولای ایشلرنندن مملکت ده اختلالچی باش کوتاریب آراده بر آز تلفاتندن صوگره میکادو طرفی غالب اوله رق فتنه لر باصلدی. میکادو اوز اقربالرنندن و اوز طرفدارلرنندن اداره باشینه آدم برلشدردی حکومتی ونفوذی تمام الینه آلدی. صدر اعظم مثابه سندن اولن ذات میکادونناک غیش لرنندن «اریوغوبا» نام بر عاقل ومدبر آدم ایدی بو ذات بیک لردن و بیک زاده لردن بر مجلس شورا «مبعوثان» توبلادی مشاوره نناک نتیجه سی اوشبو کونگی نظام وترتیب لره قرار ویریلوب پای نغمت اولن «یادو» بلده سی نناک اسمنی «توکیو» ایله تسمیه ایلدیلر بیک لر میکادو طرفندن وکیل اوله رق بیک لیک لرننده اوتوردی ایسه لرده ۱۳۰۰ هجریه حدودنده بیک لرنناک وکالت لرنینی القا ایدب جمع جزائر نی میکادو اوز تصرفنه کیچوردی مملکت لرنینی غوبرنالر و والی و متصرفلیک و قائم مقام لیک لره تقسیم ایتدی. اولده اجنبی لرنی مملکت دن هیداب سورمیه سعی وجهد ایدن یاپونلر بو دفعه اجانب ایله اشنالغه طالب اولدیلر کلن مهمانلره خوش کلدک صفا کلدک دیه آچیق سوز کولار یوز ایله باقوب یاشلردن نچه لرنینی آوروپا وامریقا مکتب لرنینه کوندردیلر آوروپالی لرده یاپونیا نناک بو توجهنی کوروب هر بری کندی طرفنه میل ایتدیمک اوچون نعصب بتعصب آنلره هنر و معرفتی ورکاندیلر. یاپونلر انسانیتی کامل هر ایشکه قابل استعدادلی اقوام

اولدندن آز مدتده كوپ ترقیه كېتىدىلار علم و حكمتنه آوروپالىلارنى قووب يتىدىلار. علوم و فنون ارچون بيوكلرىده آوروپايى سياحت ايدىب پوليتېقىه بوزندن اديانلارنى تفتيش ايتدىلار ياپونىيا دين ازىب دين افتاروب بورر ديسه هر ملت اوز دىنلرينه كىرتمك اميديله چهل ايشوك بونلره آچىق اولدى نه يره واررسه حدندن زياده عزت و حرمت كوردى. بو مكر و حيله ايله ياپونلر جمله دولتك اذهاننى اوزلرينه دوندىرب آوروپالولرنك هنرىنى آلدىلار اسرارنه مطلع اولدىلار. ياپونلرنك سياعتندن مقصد اصليسى بو اولوب دين خصوصى دگل ايدى ۱۳۰۰ هجرىيه حدودنده سلطان طرفندن بر پاپور فقط دوستلق بوزندن ياپونىيايه وارىب قايتوشده چين دىكزنده غرق اولدى سلامت فالانلرينى ياپونىيا اوز پاپورى ايله استانبوله بىكوروب غرق اولنلرنك اولاد و اقربالرينه تعزیه و آنلره تسليه ايدىب قايتدىلار. استانبولده بزه سويلدىلر كه شوكان ياپونلر جامع و مساجدلره كرىب مکتب و مدرسهلرى كوروب اسلام ديننى غايت گوزل بكنوب كنىشلر ايدى هنوز اثرى و ثورهسى معلوم اولدى جمله ايشى پوليتېقى ايمش مع ما فيه اكر ترك آيين ايدى بر دينه كرر اولسهلر انشام لله اسلام ديننه كررلر زيرا عقل و فراستلرى هر نيه بدر حق ايله باطللارنى فرق ايدر آنى قرانى آيزىب بلور اللندن هر نه كلور استفادهلى قوم دور ديوب ينه اسلاميتندن اميد وار ايدىلار. الحاصل ياپونلر مملكتلارنده مكاتب و دارالفنونلر آچوب نظام و انتظام تابدندن سوگره قوريسايه كوز تكىب قوريسه ايسه ختاي همايه سنده اولمقل ختاي بو ايشه ناراضىلق كوستردىكن اخير كار ۱۳۱۳نچى هجرىيه ده ياپون ايله ختاي بىسى بوزلشدى محاربه آچدىلار. ياپون غالب اولوب «ياچون» بلده سينه قدر باصوب بارر اولدقده روسيه اورتابه توشوب ياپونىيايى توفتاندى. قوريا كارولنى ختايدين وهم ياپونىياكن و ختاي قبله رقى ياپونىيايى ختاي يرندن قايتاردى بدله «فارموسا» آطه سنى و بوردى بو ميانه چىلك خدمتنه وسائر بهانه ونچه

تزویر شاهانه ایلر روسیه منجوریایی موقتا وپورتارتور بلده سنى كندنه ملك قىلب آلدى. روسیه نك بو اشلرى ياپونلره غايت آغر كلدى زيرا پورتارتور لیمانى هر دولته مهم خصوصا ياپونلره بىك اهم بر نقطه ايدى. بو خصوص اوچون نه وقت اولورسه روسیه ايله بر محاربه آچيله چى جزمى و قلعى بلنوب ياپونلر بو سببن اسباب جهادك اكمانه سعى نام و بو كارنك اقبالنه اجتهاد تمام ايله ياپوشدىلر بو تشبثلرينى آوروپالولردن كتم ايدىب اجاتبدن كلن ایلچىلره هسكرىنى نظام سز اسلحهلرينى برام سز كوسترر ايدىلار. روسیه بو تغافل تمام آلداندى. ياپون ايله ختايى بر صانوب او طرفه آرتوق مقید اولدى بو ائئاده منجوریا نيمر يولى اتمامه ايرشدى بولنك تمامى ايله روسیه ينه فرورانه طاورانه يه باشلدى شمى ياپون شوبله تورسون شرق سمتندن نه قدر دشمان ظهور ايدرسه آز مدتده نچه يوز مك هسكرك حاضر و مهيا ايدىب جمله اعدايه مقابل قىلميه قادر و مدافعه يه برارز زعم ايتدىلار بويله بر خطا فكره كندىلار. «الېكسيوف» نامنده بر ذاتى نامىستونك يعنى نائىب و امير الامراء دىك رتبه ده مانجورىايه قويدى ياپون ايله اولن سياسى وسائر امورنك كلسىنى آكا تفويض ايدى «الېكسيوف» مانجورىايه واردىغى ايله قوريا كارولنى قولنه آلىق يعنى آنى اوز بولینه صالحق صدندن آنكله محاوريه كرىشوب قورىايى ياپونىيان قورغاميه باشلدى ياپونلر بو توهرزیده سوز آچوب الېكسيوف دن جولى جواب آلامدق مدعالرینی پيتر بورغه بلدرديلر منسترلرده ياپونك مطلبنه آرتوق مقید اولمىوب بز او طرفه وکیل قوبىش آنكله خبرلشسون ديه سوزلرينى فسقارتدى ياپونلر بو التفات سزلىكدن نهوره كلوب غايت فزدیلر قائلرى قاينادی نامورلرى غلیان ایلدى سوزنى اېكنچى طرفه چوپروب قوریه تورسون منجوریا ده نيمه حقاك بار ايدى ديميه باشلدى ياپونىيانك بو سوزى روسیه نك نيت خفيه سنه مدار

اوله توشدی چونکه بر بهانه ایله بحاربه آچلورسه قوریایه کرمک ویاپونیا یه حدی تانوتوق افکارنده ایدی.

یاپونیا ننگ مقصدی دخی بحاربه ایله روسیه بی قوریه دن قطع علاقه فیلب اوز حایه سینه آلمق پورتارتور ومانچوریانی ده بر طرف ایتمک املنده ایدی بس ایکی طرف ننگ ده مقصد و مرامی بر نقطه یه جمع اولوب نتیجه کار ۱۳۲۱ نچی هجریه اخیر آبی اولن ذولحجه ۱۹۰۴ نچی میلاد ننگ اول آبی اولن غنوار اواخرنده یاپون طرفدن بحاربه باشلندی.

سیواستپول محاربه سیکه بونکام محاربه «سه ساله» و فریم محاربه سی دخی دیورلر روسیه ننگ مغلوبیتی اراضی و اموال دن ونلی انسان و عساکیردن ضرر و زیانی بوندن یعنی یاپون محاربه سنندن کم دگل بلکه زیاده ایکن او محاربه روسیه ننگ شهره و شاننده و قدر خلل و نقص کتورمش اولمیبوب بالعکس روسیه ننگ قوه و مکتنتی اعتراف ایتدیمش ایدی زیرا اوصوفش اوچ بیوک دولت ایله اولوب بالغوز روسیه آناره اوچ یل متصل مقابله ایتمش ایدی عقبنده نیز زمان عقل و هوشنه کلوب آسیای وسطی یه استلاسی او محاربه ننگ آلام و کلفت لرینی آلیب کتمش ایدی و آنندن صونکره هجریه ۱۲۹۴ نچی یل لرده عثمانلیه غالب اولدیغی بتون دوللری مورکتوب چونکه ضرب مثله ترک ایله توتوشمغه ناشدن جان نیوردن تن اولوق هر کار دیوب بویله قوی الشکیمه بر قومی یگدکنن جمیع دول روسیه ننگ کوچ قوتنه تسلیم اولهرق مقاله دن فالهش ایدی کلسی ننگ زهر سنی آلمش ایدی روسیه مأمورلری و مرخصلری فایسی مجلسده بر کلام دیورسه و فایو مکانده بر سوز سویلیورسه دفته آلتوب آننگ توتان طرفی البته ترجیح بلا مرجح ایدلوردی عوام الناس ده روسیه لمیبوب سویلمز او یلامیبوب اشلمز هر نه ایدرسه آننگ نوغری دور دیو روسیه بی اله دیمیه آز فالهش لر ایدی روسیه لو اوزلری به دائره دن چقب انسان اولدیغی انکار ایدر

مرتبه یه یتمش لر ایدی اکرینه بر نچه یل لر بو حالنده قالور شکسین بر تنکر یسی اولوق اعتقادنه کتمش لر ایدی اما یاپون محاربه سی بونلری انسان صنفنه کردردی یاپون کبی یگی چقمش نامی نامعلول بر کچک دولتدن یگل دیکی آدم لرننگ آغزنده روسیه دخی تقدیرد تجاوز ایدمه مز ایش اولن دیدکنجه کیده مز ایش دیمه سویلنور اولدی «اه»

بو ثقیل سوزلری یازمقدن روسیه بی تنزل یاپونلری ترفظ ظن ایدلمسون چونکه تاریخ یازمقدن مقصد کچمش و افعه بی کوک برکته مک و آنندن عبره آلیب کله چک ده اولن ایشلرده متبصرانه و متعلمانه حرکت ایتمک لازم کلدکن کوزمزه کورمش قولانغمزله ایشتمش اولدیغی افعال و اقوال لر بلا تغییر تحریر ایدلدی. حضرت حق تعالی کلام قدیمنده مشرک لری عداوت جهندن اشد دیوب نصاری مو جهندن اقرب دیمش و بوکا ضمیمه روسیه بزم انط ایمان ایدر متبوعه ز دور عدالت لو پادشاهمزننگ سایه سننده جمله اهل اسلام رف حال فارغ البال کچنوب اغیارک ظلم و تعدیسنندن امان توره کلمش اولیه اولسه دینده مبابین فیر کتابی اولن مجوس منحوسک و ط و متبوعه زه غالب اولماغنی کم استیور البته استمیورز لیکن انسان اره صره بر شکست کورمسه کندینی بلیمان خدایی آگله یوب بس بنده لیکنی خاطره کتورمک اوچون بو قدرچه تأدیبی خداننگ لطف کرمندن بلوب ظاهرده ضرر کبی کور نورسه ده باطن ده فائده سیندن انکار ایتماک کرکدر. روسیه ننگ مغلوب اولدیغی بالغوز بو دک اولده نچه دفعه بویل حال لر بولمشدر بر ضرر بدلنه نچه فائده ل کورمشدر بونکله ترقی تمام اولدی دینلمسون بلکه بینه جای بارز انتقام آلور. (ونلک الایام نداولها بین الناس)

بحاربه آچلقدنه اهالی ننگ افکاری ایکه منقسم اولدی بر فرزندیلرکه یاپون غالب اولور زیرا آنلر غایت هنرلنمش نظر

وترتيب اسباب واسلحه عساکير وخرائن تمام مکمل ايش ديديلر. و بر فرقه روسيه يي تقويہ قیلب ربع مسکونی ایدن ملکي سدس مسکونه بدن بر نچی بيوک دولت ايکن ياپونیا کبی ياريم روسيه يي يئمز یگی بر حکومت بوننگله مقابله قلب باشقه چقالمز ديميه ذاهب اولدیلر. الحاصل بر ياريم يل مقداری محاربه اولوب ۱۹۰۵ نچی يل اواسلطنده «ويئته» نام بر مینستر آمریقایه کیدب سنتبر آينده مصالعه بولدی محاربه به ختام ویرلدی بو صوفشده روسيه برأ و بجرأ یعنی صوده و فوریده مغلوب اولدیغی مستورکارلردن اولمبوب جمله ننگ معلومی اولدندن تفصیلنی یازمغه حاجت مس ایتدی.

مصالعه بولور خبری ایله اهالی ینه ایکی صنفه آیریلدیلر بر صنفی ديديلر که بو مصالعه ياپونلر استلا ایدن برلرندن زیاده بر آلمغونچه، ژلادیواسنوک و آموور و قامچاتقه وساخالین دن روسيه يي چقار مغونچه بایقال کولی واورکوت قلعهلری یساپونیه به فاله مغونچه و تضمینات حربیه نچه ملیارد روسيه يي قرضدار فیلمغونچه ياپونیه صلعه مائل اولمز قائل اولمز ديدیلر. و بر صنفی ده محاربه مجهول نتیجه بر بيوک و آغر کار تور دائم بویل غلبه چالمغه ياپونلرده بيک اهتمام ایتمز بو قدرچه آبروی ایله توفتاقمق آنلرده آرایش دگل روسيه ننگ ده کفایه قدر عسکری حدودده بتوشدی صوگره سی نه اول چغنه کمنگ کوزی بقار ياپونک فکر سز خلق دگلدر بو ملاحظه لردن اونری آرتوق عناده کتیز بی معنی ایش ایتمز ديدیلر. واقعا غالبیتنه نظر آ ياپونلر یگل توفتاشدیلر. شویل که سخالین آطه سینگ نصفی و پورنار تور قلعه سی و مانجور یادن بر آز بر ایله فوریه حکومتی ياپونیا حمایتنه فالوب تيمر بول و دیکزده اسیر توشن زهرلی پاپورلر ياپونه ویریلوب و بر آز ضمیمه لر ایله مصالعه اولندی. بو خصوصه «ويئته» یبه بتون روسيه فقراسی و حکومتی کمال خوشنودلیک

ایندی مصالعه بو صورتده بتدی لکن مملکت که کوب تولقون ایتدی جملسی ایاقلنوب الوغ فکرلره کتدی حریت لیک ادعاسیله پادشاهدن بر خیلی مساعده لر طلب ایتدی بعض استدکارینه ده یتدی. شویله که: پادشاه حضرتلری تبعه سینه که کاپیک ویروب مانفیست چقاردی بونگ ثمره سندن اولرق نچه زماندن بیرلی ظاهرا خرستیان باطنا مسلمان اولن مکره کراشین خلقی فرق مکتب نفوس اسلام دیننه قایتدیلر. و ایتیش اولکاسنده فضاقلردن دخی نصرانیته ترک ایتدیلر. ونچه عدد اسلام غزته لری نشر اولندی اولده بتون روسيه اسلامنه یالغوز «ترجهان» غزته سی وار ایدی زیاده به رخصت بوغیدی.

حالا: «حیات»، «نور»، «قران نخبیری»، «طاق»، «اقبال»، «الفت» «آزاد»، «ارشاد» ونچه دلشاد غزته لر میداننه چقدی ونچه نچه طبایع رساله لر طبع ونشر اولندی شمدی بیوک کتابلریک معارف نظارت سز یعنی سنزور سز باصلماسنی طلب ایدیورلر. حریت شخصییه یعنی هر کیم اوزینه مالک هیچ احد کهمسه ننگ مالنه جاننه توفتمز مصلحت و مشوره اوچون جمعیت لردن منع ایدلمز کبی ایر کونچی لیک لر غزته لر ایله اعلان ایدلدی.

یازیلن صورت اعلانات بودور. نور غزته سی ۹ نچی نومره سنک ۱۳۲۳ نچی هجریه، ۱۹۰۵ نچی میلادیه، ۴ نچی رمضان، ۲۵ نچی اوکتبر پنچشنبه ایمپراطور اعظم ننگ مانفیستی.

خدانگ فضل عنایتی بلان بز نیکولای ایکنچی ایمپراطور هم بتون روسیه ننگ مستقل پادشاهی سارپولسکی کناز فیلانسکی وغیری وغیری لردن.

شهرلرده وهم ایمپراطور ننگ باشقه کوب جیرلرنه بولغان طنچسزلق وفتنه لر بزنگ چراکنی ضور حسره ایلن طوتردیلر روسیه پادشاهی ننگ بغت و سعادتنی خلق و جماعت ننگ بغت سعادتنی بلان اوزلمسلیک برلکن

طوناشقاندر خلق نك فایفو وحسرتی آنك فایفو وحسرتی دور حاضر
چققان تنوچسزلق ترتیبسزلك لاردن احتمال بر ضرور جماعت ترتیبسزلكی
پیدا بولور همده بزنگ شاهانه نك برك وبتون لكنه خوف وخطر
كلور پادشاهلق خدمتنده ضرور عهد و نذر مز بزكه امر فیهادر
بتون كوچ قوه و عقل تصرف مز ایلان پادشاهلقغه خوف خطرلی بولغان
فتنه واغوانی باصوغه اجتهاد فیلورغه تیوشلی بولغان عملدار اهل تصرفه
امر فیلب لازم بولغان تدبیرلری فیلورغه طنوچلق ده ترتیب اوزره
صلح ده جروب طوزغان خلق جماعتنی حفظ حمایه ایلان صافلق
اوچون ترتیبسزلك نظامسزلیق وكوچلاونی بتروگا تیزدن بیخشی
عملگه كرتك اوچون بر عهوما صلح طنوچلق اوچون كورسانلگان
بعضی تدبیرلر بلان بوغازغی حكومت نك «پراؤبتلسنوانك» حركت
عمل ایش جرتونده برلكنی لازم ولابد كوردك.

پراؤبتلسنوانك لازم ایتمه مز توبانده كورسانلگان بزنگ اراده
اختیارمزی اجرا فیلورغه (۱) اهالی خلق جماعت كه چایكالمای طورغان
اساس غراؤدانسكى حرمتی «اصوابودا» براوكه شخصیه «لیچنست»
امینچلك ده بولوب آنازغه تیماسكه طوفنماسقه وجدان سوز جمعیت
«صابرانیهلر» سیوزلارغه حریت ویرمك. (۲) غوسودارستویینی دوماغه
صایلاوغه تعیین فیلنغان صایلاو، ڈبیرلرنی توفتاتمای حاضرانوك
چاقرغه دوما مجلسنده حصه مند بولور اوچون دوما جبولوینه وقت نك
از فالوبینه فاراب ممكن ممدار نچه قبول خلق آراسنده فایولار حاضرگی
ترتیب ده دوماغه صایلانو حقوقندن «پراؤا» تمام محروم ایدیلر. مونك
بعدنده عام بولغان صایلاو پراواسنی بیخشی ترقی لو حالكه قوبولسون
اوچون بانغیدن قوبولغان زافوناداتیلنی ترتیبلكه بیروكار
(۳) هیچ برزافون اوری نك فوتنه ككلوب یتماس غوسودارستویینی
دومانك خوش كوروب نصیبندن باشقه وهم دوماغه جماعتدن
صایلانغان كشی لر آبیس پیچین بولسونلر بزدن قوبولغان عملدار حاكم لرنك

حریت وایش جورتولری نظام زافونقه موافق ایكانلكی فاراب ناظر
بولوب نوروده.

بتون روسیه نك درست صادق اوغلانلری نی دعوه فیله مز وطن
آلدنده اوستلرینه لازم بولغان حقنی یادلریكه آلوب بوندای ایشتلمگان
فتنه واغوانی توفتاتورغه بزنگ ایلان بركه یاردم واهانه فیلسوغه
اصل وطن طپراغنده طنوچلق وصلحلق قوبولوینه بتون كوچ وقوه لرینی
صرف ایدر كه پترغوف شهریده اوكتبر ۱۷ كونیده حضرت عبسی
توغۇندن ۱۹۰۵ نچی یلنده اصل نسخه ده پادشاه اعظم حضرت لری نك
اوز قولى ایله یازغان نيقولای.

بو فرمانك مفتی طرفندن اولغان شرح نامه سی

نومر ۱۳ ذالقه ده ۱۳۲۳۲ سنه پنچشنبه ۱۹۰۵ سنه ديكابر ۱۵
صحیفه اورنبورغ جمعیت شرعیه سی مفتیلکی قولى آستندا کی آخوند
امام وخطیب لركه ۱۷ نچی اوكتبر فرمانی نك ترجمه سی نی هم شو فرمانك
شرح نامه سنی طاراندی شول شرح نامه ده ایته دور هر كم كونكل واعتقاد
اشارنده ایركلی اولوب هر كم اوزی قبول ایتكان دیننی طونار
بو حقه دولت طرفندن منع یوق دیمكدر مثلا مجوسلر یاكه خریستیانلر
اسلام دیننه كركه تلاسار اختیارلیدرلر محكمه لر طرفندن حكم
اولنمادغنده هیچ كمنی توتوب حبس ایدوچی ویورتنه کریب ننتوچی
بولماز لکن بو سوزلردن باشقه ككشیلر نك مازلرینه جانلرینه
ضرر ایثاركه باری معناسی چقمایدر. بوندن آری مفتی حضرت حق
غیركه نیماو اوچون نصیحت برونی روحانی لركه فوشادور. «انتهی»

بالايە متعلق

ايىدى ياپونىيا خەسەندە اوچ اقول يازلىكە بريسى نفاىسارلارده امت موسى عليه السلام دن بر قوم بر آستى ايله يوروب واريب شرفه چقمش او قوم اوسبو ياپونىيا اولسه ديوب بر احتمال اجرا ايدلر لکن بو خبر اسرائيلياندن آلنديغى ملحوظ اولوب اسرائيلياندىن آلنمش ايسه آنلرنگ خبرى موضوعدر. يعنى اعتمادسز دور.

ايکنچى قول: دجاليسا، ياخود جابلقا قومى معراج كيجهسى ايمانه كلديكى سير وتواريلغرده يازيلوب لکن بعضلر او قوم عالم مثالده ديدكندن قوم مذکور ربع مسكوندن خارج مساده موجود بر مخلوق اولديغى مظنوندر. (ومن آياته خلق السموات والارض وما بث فيهما من دابة) آيا كريمه سندن سمواته اناس كىي مخلوقات واريغى خبر ويريلوب بواصورته معراج كيجهسى ايمانه كلن طائفه آناردن اولور.

اوچونچى قول: كرك بالقچى ليق ايله وارسون وكرك سبب من الاسباب جزيره ده فالسون ياپون اهاليسى شكل وسيماده اخلاق واطورده احوال وفعالده وسائر اعمالده يعنى بو اوصاف لره باقلدنده اولاد يافندن بر بوداق اولديغى عقلا معقول وبقلا مقبول اولوب بوگا نظراً فلباق منقول تبار نوعى فضاى فرغز قبقاق ترك باشقورد تبار ختاي خوتن وقبائل اويغور كه آلتى شهر اهاليسى دور حقيقتى اويغور سوچو اطرافنك اولور وصالر اطرافنك تورور ديورلر. وجميع جرائر شرق اقوامى وازبىك اوروغى كلهم عرق اصغر يعنى اولاد يافندن اولوب فقط بر برندن آيرى وباشقه كوسترن دين و مذهب لريدور. اگر خدا توفيق ويروب حق ديننى تبابسه لر باطل ديننى ياهسه لر مذکور اروغ وفروع لره جملهسى بر فرنداش اولديغى كورنور و بر شعوبدن منشعب بولديغى بلنور. (وجعلناكم

شعوباً و قبائل لتعارفوا) سرى ظاهر وهويدا قيلنور. اه

ختايلر اولاريني «داشيگ كوى» ديورلر. بيوك حكومت ديمكدر. ياپونلرني «اربيگ كوى» ديورلر. ايكنچى حكومت ديهك اولور. تكتبده «اربيگ» نكلمده ارثيگ ايشديلور. ختاي خلقى «ر» حرفنى بوغازدن چقارر كىي مهمل تلفظ ايتدكارندن استماعده «ار» فهم لنور. بو سياقتن بعضلر «اربيگ» اسمنى «ارثيگ» يازيب سوكره كيله همزه يى ژانگ اخيرينه آلشدره هه ژايبگ يازيب بوندن تعريفله ژابوگ، ژاپون آنندن چاپون بعده ياپون اولمشدر. دقت ايديلورسه اكثر اسم بويله تبديل وتغيير اوله كلمشدر. تنك كم داشيگ اسمنى اوز محررلرى ترجمه ايدرسه دايجين يازيب بزم كتابلرمزده فقط «چين» يازارلر. وهكندا هذا

روح هلاك اولمش وىي روح لر خراب اولمش بو بلامستوعبده
 «لوواڭ» نامنده بر ذات اهل عيان مال و منالى ايله بويره بوريا
 اوستنه اولطوروب سلامت چقمش بزلر آنڭ كوستردىكى ايله بوررز
 وآنڭ دىدىكى ايله عمل فېلورز نچه مڭ يىلدر هنوز اول بولدن
 آيرىلميورز بزلردن باشقه كلسى آزمىشلر غصوصا ماوزى فاهو
 ياك غو يعنى روس فرانسوص ايكلزلر سىنه بسنه تبدىلدين
 تجدىد آيين ايليوب اهتقادلرنده بر اعتماد فالمامش آنلره نسبة
 سزىڭ اهل اسلام چندان مراتبه آرتوق دوركه بر عقدهن آيرلميور
 بولدن اوچونكه بزلرڭ قديمده دانشمندلر مز ترك دين ايدر اولسه لر
 اسلام ديننى قبول قيلمىشلر آنكا كرمىشلر البته اودىنڭ حقيقتنى
 بلمىشلر آنده بر لذت بولمىشلر آندىن بهره آلمىشلر اوله بزم خلق
 بو ايامغه چه اسلامدن غيرى هيچ بر دينه انتقال قىلدىقى بو قدر
 «اه» ديمك اولوركه بزلر اوز دينمزدن دونميورز بشرط تبدىل
 دين ايدر اولساق اسلامدن غيرىنى قبول كورميورز. سلفى لرمز
 دن بويله صادر اولمش بو سيرة بزلره سبيل اولوب قالمش ديوب
 كند ملتنى مدح ضمننده دين اسلامى دخى تزكيه قىلدى. بو ذات
 بو سوزلرى بنم خاطر م اوچون ديمدى نهايت دانالغندن وكوب اوقوب
 كوب بلدكندن اضمارينى اظهار ايلدى واقعا اكثر ناس اتا بابانڭ
 يولى ديوب ديننى تحقيق قيلمقندن حق ايله باطلنى تفريق ايله
 ميوب اسلامدن قچارلر فكر وملاحظه قىلمىشلر عاقللره اسلامڭ
 جميع ادياندىن اكمل وافضل ايدكى اظهار من الشمس اهر من القمر دور
 اسلامدن غيرى ملت دنيا پرست اولوب آخرة نى بلمىوب بر بولدن
 باشقه به عتلى يور ميوب كوزلرى كور بصيرة سز بى نور اولدندن
 آز كون دولت دنپويه آلدانوب آق ايله قرابى آيور مازلر
 نور ايله ظلماتى فرق ايله مزلر دنياڭ دولتنى باقى صنوب اقبالى
 عقيبنده ادبارينى اويلا مازلر. حضرت حق جل وعلا كتب سماويه نڭ
 كلستنده وبالخاصه قرآن كريمده بو دنيا بنده لريم پيننده نوبت دور

۱۱ نچى چين وختاي خانلرى و اندىن

۱۳۲۵ سنه يىل قدر چوچك حاللرى.

فى بيان خانان چين

كتابلرده چين وچين ماچين و فغفور چين بازىلوب افوه ناسده
 ختاي وخطا واز اولور چور چوت دىنلوب اجناسى مختلط بى حد طائفة
 متضالفه دور بونلرى بلمز آدم اولمز ربع مسكونڭ شرق سمندده واقع
 شمال طرفدن شيبير مهالكى وشرق طرفدن بعرا صفر وچاپون وچين
 دىنگزلرى جنوب جانبندن جاوه آطهسى و هند چينى و غرب دن تركستان
 و فرغان ايله هم حدود بولنمش بر معروف مملكت دور. نظام جديده به
 آوز و پالوردن دون ايسده قانون قديمده مستديم و مستقيم و نفوس
 جهنندن وجه ارضه بر نچى حكومت ايدىكى كاليندار و جغرافىالرده
 مرسومدر. پادشاه لىق لرى جاله دولتن اقدم و كهنه اولمخه بزم اسلام
 توارىغى نڭ هر برنك احوال لرى باز ياه كالمش لىكن مجمل و خصوصاً عدد
 نفوس لرى مبهم دور مع مافيه اوج يوز ميلون اولدغنده متفق اما
 اختلاف زياده سنده دور. اوز جغرافيه لرنده تحرير نفوس حسابندن
 اون سيكز بتون سنيك بش عدد يارتنى سنيك ايله مجموعى ۳۳ سنيك
 اولوب ايڭ آزيك اون ميلون نفوسدن كم اولمىوب بعضا
 يكر مى مليون و زياده سنيك وارلغى ده يازمىشلر. آوز و پالولر بونلرى
 «بوتدى» «بودا» قانفونسيه فونفو چيوس ديننده ديوب مسلمانلر
 مجوس و مشرك ديه تعبير ايدرلر اعتقادلرنده اولن تفريقهسى
 ملل و نملده تماماً مسطور دور. مذهب باشى اولن اشخاص لرنڭ
 تاريخى كله چكده معمل بمحل تحرير ايدلور ختايڭ دينى خصوصنده
 اوزلرى نڭ بر بيوك «موبد» و دانشمنده آدمند بن صوردم سز لر
 كمنڭ كوستردىكى طريق ايله بوررسز و كهنڭ تعليمى ايله عمل
 فېلورسز ديدكده زمان اويده بر يوزينى صو آلمش جمله ذى

دنياڭ اغىرى واغبرنڭ آخرتى دغى وارديوب خىر ويرمشدرعاقلار
 بونى بلورلارنىڭ تىقطن بلورلارغاقلار حيوان كىيى اندىشه يورلار
 مز بور موبىنڭ نىقلايدىن بونلردىندە حضرت نوح عليه السلامه
 انقيادى فهم لنور ايسە دە اعتقادلىرى بر نقطه به تىرالمىوب بعضلىرى
 ارواح جسم لطيفى منتقل مثلا بر آدم فوت اولسه روعى ايكنچى
 بر جسده دغول ايدىر بىخىص متوفاء صالح وايدىكو ذاتلردن ايسە
 روحى بر عزىزنىڭ بىدندە كرىپ آنده راعت وفراحت ايله ملذذ اولور
 اكر متوفاء طالح يعنى يران فاسق آدم ايسە روعى بر فقير ناتوان
 كسە ياغود بر عيوان جفا كشه كرىپ كىناهى مقدارى اوجسده
 معذب اولور جنت وجهنم بوندىن كىنايه دور ديورلر. بو اعتقاد
 فاسدلرینه مناسب حكايه ر ككتوروب ديورلر كه بر تىكور منچى نڭ
 بر آدمده عقى وار ايمشده اوتامىوب اولمش بر كون اوغلى نڭ
 دوشىنه كرمش منم فلان تىكور منچيه ويرەچك فلان مقدار فرضم
 وار ايدى ادا قىلمىوب ايدىم حالا تىكور منچى نڭ اللده اولن فلان
 توشلى ايشاك من دور من روعم آنده دور هر كون تىكورمانه
 قوشوب مكاكوب جفالر ايدىر اريب چارچاب عالم كيدر اوغلم سن
 شو فرضم نى وير منى بو مجتهدن قورتاردير اوغلى ده اويقوسىندىن
 اويغانوب تىكور منچيه رار انامدە نه قدر حقك وار ايدى ديوب
 تىكور منچيه عقى ادا ايتدىكى ايله مزبور ايشاك درحال يقلمش
 اولمش جفا ومجتهدن قولمش ديه بونى بونىكا ماسند امثاللىرى
 اعتقادلىرىنه دليل ومذهب لرىنه سبيل توتارلر الانسان طق فالعمار
 ناهق «اكر واقع ايسە»

وبعض فرقه لرىندە ميته سؤال وحساب راعت وعذاب وار
 ديورلر علامتلىرى بو ديدىكلرىنه موافق كورنور شو بىله كه بيوك
 پورت خانە لرنده بالچىقتن چامور دن سىكز عدد مجسم صنم قويمشلىر
 صور تلىرى بدهيئت ميبىب بعضلىرى دورت قوللى وبعضا بش
 قوللى التى قوللى قىيىب بصامش بو صنم لرنڭ هر بىرى بر ايشك

باشنده مثلا بىرىسى ذى روعه وبىرىسى بى روعه مؤكل بو فلان
 ايشه متصدى وبو فلان ايشه متروقب ديه سويليورلر. وآرقه طرفندە
 بر «چوڭى» بيوكى جمله سىنڭ ناظرى وناصرى ديوب هر واحدنى
 على حده بر استوله اوتورتەش وچوره سنده دغى كته كچك خادم
 وخدمتكار بىصاب برلرى قولنه فلچ وبرلرى گورزى چوقمار توتوب
 كوزاتمىش بعضىسى آن نڭ جلاونده ايگار توفىنى توزاتمىش اوزانكوسنى
 توتەتمىش وبرلرى توروبكە سىنه يعنى چلومنه تماكوسنى صالحىب
 توتاتمىش بىر ده آنى نىندىن «چىو غندن»، توتوب آغزىنه اوزاتمىش
 ديوارلرىنه پادشاهلرنڭ صورتنى نقش قىلب يازمش ضعاك مارىنى
 دغى اموزندن يلاقى چقارىب باهييت ايدىب قازمش. وبر طرف
 ديواره جنت وجهنم مثالنى تصوير قىلب يازمش. شويىله كه بر فزانده
 صوتى قاينادوب آستنه اوت ياقوب اير خاتونى يالانچاق دمنى بىلنەچە
 صوغه تقوب فايناتورلو بشورلر بونلر كيدر ديوب صورادنده زانى
 وزانىبه دور ديدىلر. وبر نچە آدملىرى آياق قولنى باغلب باشنى آياهنه
 قوشوب بورشدرىب اوتىدىن زنجىر ايله بىلندىن تارتوب ترازوبه
 آصمشلر بونلر كم دىنلسە دنبادە ترازوبه خىمانت ايدىلردور ديورلر.
 وبر آدم نڭ آياغنى اسمانه كوتارىب باشنى تىكورمان تامى نڭ تىشوكنه
 تقب بانچوب قاننى آفزيب ايتلره بالاتوب كوسترر بونلر تىكورمنه
 خائىن اولنلردور ديورلر وبر قزارمش قزمش تيمور ستونسكه بر
 آدمنى زنجىرلپ آياهندىن مويندىن بىلندىن معكم تارتوب باغلب
 قوچاقتوب قويمش ستونك ايجىندىن اوت يالقون چقار بو آدم دنبادە
 خاتونلرىنى تىك كورماى برىنى آرتوق برىنى كم كورنلردور ديورلر.
 ودغى شيطاننى بر صورت قىبعده توشورب اوزون زنجىر ايله
 باغلب ايرىندىن تىشوب بتا كلب جمله خلق آن نڭ آرفاسنده كوساك
 وچوقمار ايله اوروب تىبوب آغزى بورنىنى سان قىبلەرق دنبادە
 بارچەنى آزدان توغرى بولدىن بازدان سن دورسن ديوب جهنمه
 آلوب كىديورلر. وصراط كوپرىنى بىدى طبقه قىبلەرق جهنم اوستوندىن

نارتوب هر برندن بر فرقه بی اوتسکاریب کوستررلر موندین سلامت اوتان اوجماه وارر بقلب توشان ابدی هدایده قالور دیورلر بویله کوب غرابت و علامت لر یصامش. بوندن بلنورکه آخرنه ایقانلری واردور دنباده خیر و شردن هر نه ایشلر سه قبی ده آکا کوره مکافات و مجازات وار دبه اعتقاد ایتمش لر اوله.

العامل اوز زعم لر نجه میتلری اوچون مال صویوب کلاؤ کونارمک لری یعنی آهاچقا آصمقلری کاغد کوبدریب اوزلرنجه دها نیله رق قول لرینی بوزینه باصمقلری و بونک امثالی نجه افعال و اطوارلری اولدکن صکره انسان بیکار بوش کتمز اعتقادنده اولدقلرینه دلیل دور. والا بوده نترلر کبی یعنی دهریلر کبی هزت ولنت حقارت و ذلت یا لغوز دنباده اولور اولدکن صکره نسنه یوقدر دبه هیچ شی ایله شی اولمزدی.

نتیجه کلام کرک کم اولسون و فایسی ملت بولسون طبعی سلیم وهقلی مستقیم آدم ادنی تفکر ایله بلورکه حضرت خلاق عالم بر سطر انسانه یوقدر فهم و فراست و یزوب جمیع مخلوقاتدن فائق و اختیار جزئی ایله خیر و شره لایق و جمله مخلوقاته غالب و بتون دنبا بی مسخر و آکا مالک ایدره اولدکن صکره خالفته انقیاد و امرینه اطاعت و طاعتدن صور میوب حیوان غیر ناطق کبی بوش و معطل قویار بونی هیچ عقل جائز کورمز. اما عمی فی الازل کالانعام بل هم اضل اولنلر بلمزسه بلمز آکا کلام یوقدر (ختم الله علی قلوبهم الا یه حضرت حق سبحانه و تعالی انسانی حیوان مطلق دن دنباده فی طریقه ممتاز ایتمش ایسه آخرنده یینه امتیاز سز قویهز بعثت انبیا ایله امر ونهی انسانه خاص اولوب غیریلر مکلف اولمدیقی بو معنایه دلیل کافی و شاهد وافی دور.

ختایلر اگرچه کفار اصرار مستحق بالنار مشرک بالله اولوب انبیالردن بر نبیه ایمان و کتب منزلدن بر کتابه ایقانلری یوق ایسه ده هافتنده بر کار بارینی بلمشلر بوکا موافق بر یول بولمشلر

توغریلقدن غیر توفار ایکر یلکدن شر توغار ظنبله عدالت لری کمالده اولوب ملوک و امرایه بعض اخلاقلری ضرب مثل اولمشدر. خلیفه عباسیه دن برینه حضرت حضر علیه السلام نصیحت یوزندن دیمشکه: بن ایام سیر و سیاحتده بر زمان چین و لایتنه وارمش ایدیم مگر پادشاهلرینک قوه سامعه سیند آفت ایریشوب سماع صونه قدرتی فالامش بر کون طوروب حالنه آغر ایکن وزراسی کوروب پادشاهم دشمنانلرک آغلاسون بجمد الله صحت وهافیتده دولت و سعادتده سن بو قدر نسنه نیچون آغلاسن دیدکلرنده ایتدی بن کندم اوچون آغلامازم اول قیومده فریاد ایدن مظلوملرک اوازین ایشتمز اولیم آکا آغلام دیدی اما قولاغم ایشتمز ایسه ده الحمد لله کوزلرم صاغدر کورر شهر و بازارلرده ندا ایتسون لر مظلوم داد خواه دن غیر ی کمه سه فرمزی لباس کیسه سون تا که بن کوروب ظالمدن حقنی آلیورم دیو فرمان ایتدی و هر کون فیله سوار اولوب خلقه نظر ایدردی فرمزی کیان آدمی کورر سه مظلومدر دیوب آنک حقنی آلیو برمک بابنده مراسم عدل و انصافی نه ایسه اقامت ایلردی یا مسکین کور ایددی بر کافر مشرک بالله ایکن مشرکین اوزرینه ایتدیکی رحم و رأفت سنک اهل اسلام اوزرینه اولن حفظ و حمایت و شفقتکه غالب اولسن مؤمن بالله کیچنه سن و ابن هم رسول الله صلی الله علیه وسلم دعواسین ایدرسن بو نه اصل انصافی در دبه بو تمثیلی مقدمه قیلارقی کوب موهظه لر سویلدیکی تواربغ لرده مرسوم دور. توشروان عادل و بوندن ما هدا دخی ملوک مجدوسلرک کلام عبره آمیزلرینی کتب معتبرده یازمشلردور بنا برین بونلر مشهور عالم اولوب اولده جمله خلقنک نظری بونلره ایدی. شول کچمش کته لیک لرینه هرورلنوب عوام لری حالالا دخی بر فردی کندیلرندن فوق کورمبورلر اما دانشمندیلری تنزل دولت و انطهاس ضولت لرندن خبردار اولوب زمانچه کیروده فالدقلرینی بلورلر بو بلدکارینه بناء و بعض کار و حرکتلرینه نظراً و هر ایشلرینه باقلدنه

بونلرنىڭ انسان صىنقى كىرىملىرى سىرىق كورنور. شوبىلە كە كىندىلىرى دىيان بى بەرە غىبى و غرىدن بى خىر دىنى اىكن مداح منزل سىندە ناصحلر شىر بىشەر بوروب قىلەه بىقلەه كىرىب اھالى بى ھىر و صناعتە ترغىب و تشوىق اىتمكلىرى و سامعلىر اخلاص اىلە آكسا قولاق قوبىقلىرى و تىكلامقلىرى آدم چىلىك نىڭ اىندا مېوە سىلىر و تىز زمانە قتارە كىرىملىرىنىڭ مەقدەمە سىلىر. ناصحلر بىدە قىسە بى قىسەر قىلەر ق نىچە سىنى تطویل اىدب، اى جماعت قىسە دن حصە آلەر ق آكاه اولكۇزلىر بىزلىر قايسى ذاتنىڭ نىسى مەز و كەننىڭ ذىراتى مەز و كەننىڭ توابعى مەز بىزلىر كەدەرمەز باشقىلەر كەدەر بىلىك كىرىك اولزىمىنى مېزانە صالحىب ملاحظە قىلمەق كىرىك اولىلە ملاحظە كە اىندا باشلىرى كۆزە فرىكز «فاغو، فرىك» لىھىسى لىباسلىرى كۆزە كۆزە سالگىز بىلكى غو انگلىز اشىياسى دكان لىرى كۆزە باقۇگىز «اوغو» «ماوزى» يعنى روسىيە نىسەنەسى آياقلىرى كۆزى كۆرىك كەننىڭ بىسامش كۆنى بازارلىرى كەننىڭ پولى اىلە طولى دىوب مەلىكىنە اجىبى لىرىنىڭ آياق باصدىغىدىن و اھالىنى آياق آستىنە باصدىغىدىن آچىوب خىلايقىنى بو يوزدن انتىباھ اىدىرىك اوزاق اوزاق نىصىحتلەر قىلور اور پالى لىرىنىڭ ظلم و نەدى لىرىنى برام برام بىيان و الحاق اىدىرىك آنلردىن انتقامە قومنى نەرضى قىلورلىر و بو اعدالنىڭ فقط تل اىلە جىزاسنى خىدا بىرسون دىمەك باخود غىبىت اىلە اىتنى بىمە كىفايە اىتە بووب انتقامنىڭ اسبابىنە تىشېت و تەسك اىتمەك كىرىك بو اىسە قوۋە و اقتدارە موفوف قوۋە اىسە اتفاق انا م و اجتهاد خاص و عام و تنظيم مەلىك تەلىم عىسا كىر و مشورە آرا مەساوات پىست و بالا اىلە اولور و بو دىنى عدالت امرا و اطاعت فقرا اىلە وجودە كلور دىوب و جوھ كىشىر اىلە احوال زمانىيە، مطابق و افعال اھالىيە موافق سوزلىر سويلدورلىر. ام بىزم مداحلىرىمىز نىچە تورلوك اخبار كاذبە اقوال غىر جازمە بىرلە كون اوز درىب مىثلا غلى بابام فلان مەك غولاج چاهفە توشدى «دىۋ» لىر بىرلە بوشدى آنىكا فلان دىدى اول دىۋنى باغلادى دىۋ نورقوب آغلادى بابام مەرحەمەت قىلدى آياق قولنى چىشىدى كىناھنى كىچىدى يا كە قىضب قىلدى اولتوردى باشىنە چەب اولتوردى دىۋنىڭ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

بوى مازەك اىمىش باشى عمارەك اىمىش دىوب بو كىبى بى فائىدە سىفسطە اىلە آدملىرىنى آنىكلاندىرلىر تانىكلاندىرلىر. بوندىن نە دىبوى و نە اخراوى بىرىش حاصل اولمەز حضرت على كىرم الله و جەھەننىڭ اىبتداتولىنىڭ انتىباھ عمرىنە چە اولن واقعاتلىرى اىلە كىتابلىرى مشعون تور بىغىلر مەلودور قايسى مەتبەئەدە وار كە مداحلىرى سويلدىكى كىبى چاهفە توشمىش دىۋلر بىرلە اورشمىش بىر تەقدىر بولسولون دىۋلر بىرلە اوروشسون آنلرىنى فرسون اولدىرسون دىۋ بدىغىت بىمان نىسەنە دور آنى سويلمەكدىن نىيە چقار ايامندە اورشمىش معجزات رسول باخود كىراماتە وصول ياقوۋە جىسمانى ياقدرە روحانى اىلە غىالب اولمىش دىۋلرىنى فرمىش شىمىدى بوزمانە خلقىنى مى دىنى مەز بور چاهفە توشمەكە دىۋلر بىرلە اوروشمەق مى سوق اىدىر. آرى اولبالىرىنىڭ مىناقىبىنى سويلمەكدىن مەنە اىدىلمەز لىكن آنلرى عبىرە و تەبىئىل يوزىدىن تەقىرىر و بىيان قىلىب اخرىندە و اى مەسلمانلر بو زمان اوزمان دىكلەر آنلر اىسە عىندالله قىرب منزلت و قدر درجاتلىرى يوندىن بوىلە قىلمىشلىر بىزلىرىنە اعتماد اىدىر بىزلىرىدە نە قدر عزت وار و نە قىرب منزلت وار زمانىدە دىۋلردىن قولنى دىشمان كورلوب تورمىشلىر آننىڭ تداركىنى قىلالىم جىزىيان عادت و اقتضائى ايامە كورە اىش توتالىم سەقى و اجتهاد اىدالىم سەبب طرىقنە كىدالىم آننىڭلە مەسبىبى بولالىم عالم عالم اسبابلىر بلا سەبب بىرىش وجودە كىلمەز اىدىكى كلام قىدىم واحادىث نبوى اىلە مەبىت اىدىكىنى بلالىم جەھادە اجتهاد جەلمەزە فرىضەر اجتهاد و جىدان اىلە اولور جەھادچان اىلە مال اولور تل اىلە و قىلم اىلە اولور اكر چە چان اىلە جەھادە عاجز اىسە كە صونكرەغى فقەرلر اىلە مەقابىلە دن مەمنوع دىكلز دىمەك كىبى سوزلىرىنى الحاق اىتمەك دركار اىسەكەن حكاىيە تەمام اولور اولمەز و اى مەسلمانلر مىنىكا بىر پوستون بىغىشى يا كە بىر كاوش مەسىى يا فلان قدر آقچە تىن يا كە بىر كىيوم دىوب قول كوتارىب سائللىك اىلە سوزلىرىنىڭ لىدىنى و اوزلىرىنىڭ عزىنى چوبارلىر ھىدا

نعم اوائل اسلامه سامع و جمعيت لوده ناصح لر بولمش شهر بشهر يورمش لكن آنلرنك كلامى اعتقادات باباندىن اولوب آيت حديثن اسلامى بربرينه قوداش ايدب اتفاقه دلالت ايدن نصايعدن ايدى بو كونسكى مداخلر كى بالقان حكايات بى اساس روايات بى معنى درايات و فاجعه كر بلا و مقتل حسين و ذم خلافت اموى و شيعه ايله اهل سنت اراسنده اون ذكرى نامناسب اختلافات لرى ارامق ترامق كى اهل قبله بى افتراق دن عبارت دكل ايدى بونكچون شهمى دملا كمال الدين حضرت جنابلى اكر بغارايه رئيس اولسام اول مداخلرى منع ايدردم ديديكى بوندندر. الا ن بو ذات سيمى پالانك برنچى علمالرندندر.

ختاى تواريخندن انتخاب ايديلوب مختصرا يازلمش

ختاى خانلرى نك احوال واساميسى دور

ختاى خانلرى نك اولى فونك اولادندن طى غى فوس نامنده بر ذات اولوب فونك حكومى هبوط آدم عليه السلام دن ابكى مك ايدى يوز يل مونكوه وهجه نبوى صلى الله عليه وسلم دن اوج مك دورت يوز ايللى يل مقدارى مقدمدر. فونك ديدكلرى بزم اسلام تواريخنده بازيله كلن فونك اولورسه يافت اوغلى ترك اوغلى فونك ياكه تونوك دوركه فونك فونك تونوك بو اسم لرنك املاسى برى برينه قريب اولدندن تواريخلرده بر آز تغيير ايله يازلمش اولده فى الاصل جملهسى بر كشى نك نام و لغى اوله طى غى فوس فونك نك اولادندن اولوب چين خان و ماچين خان لردن مونكوه حكومت ايتمش اولور. چين خان يافت اوغلى و ماچين چين خانك اوغلى اولديقى و چين مملكتند ابتدا بونلر حكومت فيلديقى اسلام تواريخلرنده مرسومدر. ختاى تواريخى ايله تطبيق ايدلورسه بعضى اسم و بعضى لقب اولورده اسمده اولن فرق اصلغه منافي اولمز نه ايسه ختاى تواريخنده خانلق نك ابتداسى مذكور «طى غى فوس» دن باشلوب لكن اچونچى طبعده

اولن «يوى» خاندن مقدم اولن خانلرنك حال لرينى مشكوك عد ايتمشلر يعنى آنوق معلوم دكل ديوب كتمشلمع مافيه تاريخلرينى «طى غى فوس» دن تعداد فيلورلر. شويله كه خانلق لرى بردن بر انتقال ايله بكرمى بش نسلكه آوشوب اوشبو دورمز اولن مك اوج يوز هجر يه به كلنچه دورت نفر آدم خانلق قىلب مدت حكومت لرى دورت مك سبكر يوز و بر قاچ يل زياده اولمشدر. بونلرنك تاريخ و سنه لرى خانلرنك جلوسندن اعتبار ايدلور مثلا بر خانك اينداجلوسنى برنچى سنه ديوب باشلب اول ذات نجه يل خانلق ايدرسه آنك زوالى بعدنده ايكنچى خانك جلوسندن ينه برنچى ديوب حساب فيلورلر هكذا هلم جرا بنابرين سنه لرينى بزم سنه لره اويوشدرمق آغر خدمت بولدى و اوزلرنجه عمومى و خصوصى تواريخ كتابلرى واردور آنكا «كانك جانك» ديرلر خانلرنك تاريخى ديمكدر. خط و حروف لرينك انواعى غايت كوب اولوب عالم لرى علم حروف و اخبار ماضيه اعتباريله يعنى هر تورلوك خطلرينى بيلن و علم تاريخ و حدوثات ماسبقدن خبردار اولن آدم لرينى عالم ديورلر هر كيم بونلرنك دقتنى جلب ايلمك اقتضا ايدرسه تواريخلره صرف همت الزمدر بوندى اوترى بو فقير آنلرنك كند تواريخندن تاريخ و سنه لرينى بازيب آنى اسلام تواريخنه تطبيق ايتدك نصيكره خانلرنك معاصرى انبىالردن قايسى نبى ذى شان و ملوك عرب و عجم دن و اسلام پادشاه لرندن قايسى پادشاه مشهور انام ايامنه توغرى كلور آنلرى اسلام تواريخندن آلب تذييل ايدرك هر طائفه نك اول و آخريته تصادق ايدى سنه لرينى يازمق ايله اكتفا ايلديم واسطنده كيچن خانلرنك زمانى آندن معلوم اولور و بر سلاله نك انتهاسى ايكنچى اولاد نك ابتداسنى مستلزمدر بين لرنده مهمل بوش سنه كولميور.

فونك سلاله سى يعنى فونك اولادندن خان اولنلر

ختاى لى لرنك ابتدا خانى «طى غى فوس» اماسى طبعفوس يازلور بو ذات حضرت يافت اولديقى احتمالدن بعيد دگلدر. طبعفوس بر

يوز اون بش يل پادشاهلق قيلمش. دىنى لۇواڭ يىغنى حضرت نوح عليه السلامڭ شريعتى ايله اولوب ختايلارنىڭ ادعالرى ھنوز او دىندە دور. سوڭرە كان «شاھى كوتى» «وونفوچيوس» وسائىر مقتدالرى مذكور لۇواڭنىڭ طريقتى تقويه ايدىن مچدد و مذهب باشلارمزدور ديه جواب و بىررلر. اصل طريقتى لۇواڭنىڭ طريقتى وعريقتى دىنى لۇواڭنىڭ عربقى دور ديورلر مذكور مقتدالرىنىڭ تاريغى سىكزىچى طبقة خانلارندە يازلور.

صاحب الترجمة طيغفوسنىڭ ايامى بوقارودە يازلمش تاريغە نظرا حضرت نوح ايله حضرت ھود عليهما السلام بين لارندە كچەش زمان فترندە اولديغى تىغەن ايدلور. پادشاهلاردن معاصرى عجمە كىومرث اولە پاى نختى شانچىن شەرى دور. ايسكىچى خان يانديشان فونك بر يوز فرق يل عكومت ايتەش اصول كتابت ايجادى وتاريغلىرىنى پادشاهنىڭ جلوسىدىن اعتبار ايتەك بو خانك وضعى ايمش اسلام تاريغىنىڭ بعضندە بو خاننىڭ فوحى وبعضندە فويو وفودە ديه يازمشدر.

اوچونچى خوانكىدى بويون بر يوز يل دورتنچى شاۋخاۋزىن تانك. سكسان دورت يل بشىچى جونك سوي كاۋبانكىشى يتەش سىكز يل آلتىچى دىكاۋكاوسىن يتەش يل يدنچى دايجى توفز يل بوفا ملياده ينى نفر آدم بش يوز توفسان آلتى يل پادشاهلق قيلمشلىر. اخبرغى خانلرى حضرت صالح عليه السلام عصرنە توغرى كلور. صالح عليه السلامنىڭ ولادتى نزول حضرت آدمدىن اوچ مڭ ايكى يوز ايللى اوچ يل مؤغر وھجرە رسول اكرمدىن ايكى مڭ توفز يوز آلتىش يل مقدمدر.

ايسكىچى سلالە تانك اولادى

ئەۋلاد گۆزۇپىسى
بىرىچى خان دىۋياۋ بر يوز ايكى يل پادشاهلق قيلمش بونك
ايامى نزول آدم عليه السلامدىن اوچ مڭ ايكى يوز توفسان دورت
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يلا، سوڭرە وھجرتدىن ۲۹۳۲ يىل مقدم اولوب حضرت ابراهيم عليه السلام ايله معاصر اولور. حضرت ابراهيم ھجرتدىن ۲۸۹۳ يىل مقدمدر. ايكىچى دىشون خان ايللى يل، بو ايكى خان ۱۵۰ يل پادشاهلق قيلمشلىر. حضرت لوط عليه السلام دىغى بو اولادنىڭ وقتنىڭ كلوب كچەش اولە. حضرت لوط حضرت ابراهيم عليه السلامنىڭ برادر زادەسى اولوب حضرت ابراهيمدىن مقدم وفات ايتمشدر. بو اياملردە نىرود لعين بابل ولايتىندە پادشاه ايدى.

اوچونچى سلالە سس اولادى

بو اولادنىڭ اوڭلى حضرت اسماعيل واسحاق عليهما السلامنىڭ اياملرىنە مصادىق اولور. «بىرىچى يوى خان» اسلام تاريغىنىڭ «ياثو» ديه يازلمش. تاريغى نزول آدمدىن ۳۴۵۰ يىل مؤغر وھجرتدىن ۲۸۰۰ يىلر مقدمدر. ختاى تاريغىچە بوندىن اوڭلى ايكى سلالەنىڭ احوالى اساطيردىن عد ايدىلەر ك اوشبو اوچونچى سلالە ايتداسىدىن بوياق اولن ونايعنى مضبوط ظن ايدىرلر.

صاحب الترجمة «يوى خان» خان بولديغى ايله ايالتنى توفزە تقسيم ايدى اھاليە بر خيلى قانونلر وضع ايتىش صحراوى خلقنى شەرە ترغيب ايدى ايامندە كوب جايلرە قريە وكوبلر بنا ايدلمش. شەر اطرافندە سور و قورغان صوقەق دىغى بونك ايجادى ايمش. قرار كاھى شانچىن شەرى مدت سلطنتى فقط سىكز يل بولمشدر.

ايسكىچى «دىكى خان» توفز يل اوچونچى تايقان خان يكرمى توفز يل، دورتنچى دچون خان اون اوچ يل، بشىچى ساك دىزان سىكز يل، آلتىچى صاقان خان يكرمى ايكى يل، يتنچى دىشون خان اون يدى يل، سىكزىچى دىۋان خان يكرمى آلتى يل، توفزىچى دىبان خان اون سىكز يل، اونىچى دىساي اون آلتى يل، اون بىرىچى دىبوت زن ايللى توفز يل، اون ايسكىچى دىشارون يكرمى بىر يل، اون

اۋچونچى دىت زىن يكرى بر يل، اون دورتنچى ديكوز اونوز بر
يل، اون بشنچى دىكاۋ اون بر يل، اون آلتنچى دىكاۋان اون توفز
يل، اون يدنچى دىكوخان ايللى ايكى يل پادشاهلىقى صوگنده معزول
اولوب بو اولادىڭ خانلىقى اوشبو دىكوخانده انتهايه ايرشمشدر بو
فاميلياده اون يتى آدم اوچ بوزسكسان سنه پادشاهلىق قىلمشدر.

دورتنچى سلاله شاڭ اولادى

بونلرنىڭ ابتداسى نزول آدمىن ۳۸۲۶ يل صوگره وهجره نبى
صلى الله عليه وسلمدن ۲۳۹۰ يل اولدر.

برنچى خان جاڭ تاڭ، اونوز يل، ايكنچى خان ناي ديزه، اونوز
اوچ يل، پادشاهلىق قىلمشدر. بونلرنىڭ زمانى حضرت موسى ايله هجره نبوى آراسى
السلام ايامنه توغرى كلور حضرت موسى ايله هجره نبوى آراسى
ايكى مڭ اوچ بوز فرق سىكز يلدر. بو ايامه عجم پادشاهى منوچهر نامنه
بر آدم اولوب بايلدن تايىمكه قدر وشرقاً تركستانه قدر حكى نافذ ايدى.

اۋچونچى اودىن خان، يكرى توفز يل، دورتنچى ناي كىن خان،
يكرى بش يل، بشنچى شودبزه خان. اون يتى يل، آلتنچى بونزى
خان، اون ايكى يل، يدنچى تايو خان، يتمش يل، سكرنچى چوڭ دىن
خان، اوچ يل، توفزى وى جىن خان، اون بش يل، اوننچى خودا كوزه
خان، توفز يل، اون برنچى چوڭ خان، اون توفز يل، اون ايكنچى
چوڭ سىن خان، اون آلتى يل، اون اۋچونچى اودىزىن خان، يكرى
بش يل، اون دورتنچى خودىن خان، اونوز ايكى يل، اون بشنچى
نكىن خان، يكرى بش يل، اون آلتنچى يانزه خان، يتى يل، اون
يدنچى نانكىن خان، يكرى بش يل، اون سكرنچى يانزه خان، يتى
يل، اون توفزىنچى بانكىن خان، يكرى سىكز يل. بو جماعهده اون
توفز نفر ذوات كامل دورت بوز يل، پادشاهلىق قىلدىلر.

بشنچى سلاله ينه شاڭ اولادىن ايكن بر مناسبتله ايڭ اولادى آتانهش

بونلرنىڭ ابتداسى نزول حضرت آدمىن ۴۲۲۶ يل صوگره وهجره
نبوى دن صلى الله عليه وسلم ۱۹۹۰ يل مقدمدر.

ابتدا خانلقلىرى بنى اسرائيلك مصر دن چقدىقى زمانلره واواسلى
بنى اسرائيلك اوّل ملوكى اولن «سائول» و حضرت داود سليمان عليهما
السلام اياملرىنه واخبرلرى رجبام و آنك اوغلى ابيامنك اياملرىنه
تصادق ايدر. حضرت داود سليمان عليه السلامك اياملرى هجرتىن
۱۸۰۰ يل لر مقدم اولوب زياته وكم اختلاف دغى واردور.

برنچى خان صيوسىڭ، يكرى بر يل، ايكنچى خان صيوۋى،
يكرى سىكز يل، اۋچونچى خان اودىن، ايللى توفز يل، دورتنچى
خان دوزوكىن، يتى يل، بشنچى خان دوزودىر، اونوز اوچ يل،
آلتنچى خان لىك سىڭ، آلتى يل، يتنچى خان كاك دىڭ، يكرى بر
يل، سىكزىنچى اوى خان، دورت يل، توفزىنچى ناي دىڭ خان،
اونوز يتى يل، اوننچى دى خان، اونوز يتى يل، اون برنچى وچوسو
سىڭ خان، اونوز اوچ يل پادشاهلىقتىن صوگره معزول اولدى فايت
شدىلى وشكىمهلى آدم اولوب آڭا ظهيرة خاتونى دغى ظالمه اولغىندىن
سبب عزى بو ايش حد ذاتنده خونزىر ايسهده مملكتنه كوب يرلر
قوشوب اعداسنه غالب توسعه مالكة راقب بر غيور خان ايدى ديه يازمشلردىر.

آلتنچى سلاله دجىيو اولادى

بونلرنىڭ اوّل نزول حضرت آدمىن دورت مڭ بش بوز اون
ايكى يل مؤخر وهجرتىن بر مڭ يتى بوز دورت سنه مقدمدر
ابتدا خانلىقلىرى بنى اسرائيلك ملوكى «آسا» و آنك اوغلى «ايشا»
اياملرىنه تصادق ايدر واواسلى بغت النصرىڭ سلطنتنه وانپالردىن

«حقوق» و حز فيل د نيال وارميا عليهم السلام اياملرينه توغرى كلوركه بونلرنك زماى هجرتدن مك اوچ يوز يل لر مقدمدر. هندى لرنك مقتداسى اولن زردشت و چنلى لرنك مقتداسى اولن بودا نام ذات و فونفوچين بونلردخى اوشبو ارالقده كلوب كچمش لر اما بودا مذهبى نك چين اولكاسنه ظهور وانتشارى سيكزنچى طبقه خانلرنك ايامنده بولمى سياتى بيانه اخير خانلرى اسكندر رومى زمانلرينه موافق اولور.

برنچى خان اوژانك يتى يل ايكنچى خان چيڭ وانك اوتوز يتى يل اوچونچى خان كانك وانك يكرمى آلتى يل دورتنچى خان دجوانك ايللى بر يل بشنچى خان مووانك ايللى بش يل آلتنچى خان كوژانك اون ايكى يل يدنچى خان چى وانك يكرمى بش يل سيكزنچى خان سيوانك اون بش يل توقزنچى خان يى وانك اون آلتى يل اوننچى خان لى وانك اوّل ايللى بر يل اون برنچى صيوژانك فرق آلتى يل اون ايكنچى ابوژانك اون بريل اون اوچونچى خان بيڭ وانك ايللى بريل اون دورتنچى خان صوانك يكرمى اوچ يل اون بشنچى خان چووانك اون بش يل اون آلتنچى خان لى وانك ثانى بش يل اون يدنچى كوى وانك يكرمى بش يل اون سيكزنچى خانك وانك اوّل اوتوز اوچ يل اون توقزنچى خان كووانك وانك آلتى يل يكرمنچى دزين وانك اوّل آلتى يل يكرمى برنچى خان دينك وانك يكرمى بر يل يكرمى ايكنچى خان دزانك وانك اون دورت يل يكرمى اوچونچى خان ليڭ وانك يكرمى يتى يل يكرمه دورتنچى خان دزين وانك ثانى يكرمه بش يل يكرمى بشنچى خان جياڭ وانك برنچى آى بعدنده وفات يكرمى آلتنچى دزين وانك ثالث فرق دورت يل يكرمى يتنچى خان بوانك وانك يتى يل يكرمى سيكزنچى جياڭ ديڭ وانك يكرمى سيكزن يل يكرمى توقزنچى آى وانك ايكى آى بعدنده معزول اوتوزنچى خان صيوژانك اوچ آى اوتوز برنچى خان كاژوانك اون بش يل اوتوز ايكنچى خان وىسى وانك يكرمى دورت يل اوتوز اوچونچى

خان آنك وانك يكرمى آلتى يل اوتوز دورتنچى خان لى وانك ثالث يتى يل اوتوز بشنچى سانك وانك ثانى فرق سيكزن يل اوتوز آلتنچى شياڭ چيڭ وانك آلتى يل اوتوز يتنچى خان نان وانك ايللى توقز يل اوتوز سيكزنچى دونك جيووانك يتى يل بو جماعه ده مجهوى اوتوز سيكزن ذوات سيكزن يوز ينمى دورت يل پادشاهلق قيلمىلر بونلرنك اواسط اياملردن تا اخير خانلرينه چه منقول تثار و خونلر چين اولكاسنى غارات و ناراج ايله غايت تنچسز قيلمىلر ايديلر بونلره معاربه ايله اقتدارلرى اولمىدن سر حد و ثغورلره سد و سور يعنى فورغان و سيفول صوفىدن غيرى مجال تاپمىوب بو خصوصه قاچ دفعه حركت ايتمىلر ايسه ده اياملرى كرك طشده و كرك ايچده منفرقه ليك ايله كچدىكن بىوك سور صوفىغه قوه لرى يتمادى بعض خوف لى كچيدلرنى سد ايله كفايه لنديلر. بوسىڭ ايتداسى هجرتدن مك اوچ يوز يل لر مقدم اولمىق نغمين ايديلور. اما بىوك سورنك بناسى كله چك يتنچى طبقه خانلرى نك سعى واجتهادى ايله ايجاد ايدلمىشدر.

يتنچى سلاله جينك اولادى

بو سلاله نك اولى نزول حضرت آدم دن بش مك اوچ يوز سىكسان آلتى يل مؤخر و هجرة نبوى صلى الله عليه وسلم دن سكر يوز اوتوز يل مقدمدر. بونلرنك ايامى اسكندر رومى ايله بر عصره تصادف ايندىكن اسلام توارىخنده سد مشهور اسكندر ه منسوب اولوب خدائى توارىخنده اوز خانلرى اسمنه يازمىلر چنلور كمال كبرندن هر بر ايوو كوزلايشى اوزلرينه نسبت و يروب هر نه كه برامز ايش اولور سه غير به اسناد ايتمك عادة عاديه لرندنر. اما قرآن كرىده مذكور سد مشهور بو اولمىوب آنى ذالقرنين باپمىشدر كه بو آنه قدر كشفى اولمىش ذالقرنين حضرت ابراهيم عليه السلام نك معاصرى ايدى اوقبا نوسده اسمى صعب ابن الرابىش ديش ذالقرنين لى

صعب و اسکندر ايله نصير قرآن ناطق اولن نامی تغيير دینلمز
بری اسم اولور و دیگری لقب اولور.
اما دینله بلورکه بوزمانده برنک اوستی شویله نورسون برنک
آستونده مبهم مکان فاماش ایکن فاندکه سدکشی اولمامش اوله
قرآنده مذکورسد بودور غیرى دکلدن. لکن بو سوزی دیانلر
مدرسه دن چقییان باش مملکت کورمیان اوباش خریطه بوزندن
غزته سوزندن سنکتر رک سویلیورلر اما سیاعت اینسهلر اوزاق
یوله کنسهلر مشقت تر تسدلر آریب چارچاب فایتسهلر دنیانی تمام
کشی اینمک ممکن می نکامی اوونت بلوردی چونکه بعض سیاح لردن
مسمو عمز اولدیکه اویده اوتوردغمز حینده دنیانی تمام گزمش
آنکلامش کبی احوالندن بلومسز بر شی فالمامش کبی ظن ایدردک
شمدی کوردک که فقط آلتاینک احوالنی کشفه آلتمش یل عمر آزلق
فیلور بنا برین بو خصوصده یعنی سدالقرنین توغروسنده مفسرون
ومحدثون ومورخون و جغرافیون کلهم مضطرب دورلر. اولدالقرنین نك
نبی باولی ایدکنده ثانی اسم ولقبنده ثالث زمان وعصرنده رابع سدنک
مکان ومعلنده خامس سدنک اشکال واوصافنده اختلافات غسایت
کثیر اولوب باءجوج و باءجوج عقنده اخبارلر دخی بونکا مانند دور
اویله اولسه مکانی معلوم و با معلوم دیان ایکی فریقنک قولنده فرار ویرمک
مکن اولمیوب فقط بر نوع ناعویل وتوفیق ایله بیاند نصکره اهل
فطنت آنکا کوره برینی ترجیح ایدر کتابلری تتبع ایدب اصلنه بیدر.
بر تقدیر سمدنکور اوشبو ایاملرنک آباغی بتان برده اولورسه
حایزکه بناسی یقلوب اورنی بلورسز اولمش اوله آیه کریمهده فاذا جاء
وعدری جعله دکاء قح نکه ربك وقت وعدی ایره سمدنکور ارضه
مستوی قیلنور یعنی برابله یکسان ایدیلور دیمش زمانک اخیرینه
قدر نورر دیمامش خروج یاءجوج و باءجوج آخر زمانده دینمکله
ایک اخیر وقتده اولوق لازم کلمز جائزکه چنغزنک خروجی جوچی
وهلا کولرنک والوچی باءجوج و باءجوجدن معدود اوله آخر زمانک

انتهاسی مراد اولمادیغی بو حدیث لردن معلومدرکه مشکات شریفده
لاتقوم الساعة حتى تخرج نار من ارض العجاز نضج اعناق الابل
بصری دیوب بو نار اربع وخمسين وستمائده ظاهر اولدیغی ثانی
واذا كان في آخر الزمان جاء بنو قنطورا ديوب وقع في سنة ست
وخمسين وستمائده عباره سیله مرآتده یازلمش دور. ودغی فتح القسطنطینییه
مع فیام الساعة ديوب قسطنطینییه فتحی بلدة طیبه تاریخده واقع اولوب
وقاموسده لاتقوم الساعة حتى تقاتلون قوما كان وجوههم الهجان
الطرفة حدیث شریفندن مراد مقول تنار طائفه سیدرکه مستعصم
خلیفه ایامنده دیار اسلامه استلای نام ایلدیلر دیمش بو خصوصده
احادیث و اخبار کوب اولوب لکن مال کلام بو علامتلردن مقدم
آخر زمان اولمز اها صونکره سی نه وقته قدر ممتد اولور الله دن
غیری احد بلمز دیمکدر فل انما علمها عند ربی لایجلیها لوقتها الا هو
قل انما علمها عند الله الایة

ایمدی نوار یغزده یاءجوج و ما جوج نك تعریف و توصیفنده کثرة
وتوفیرنده اعماروا عصارنده طول وقصرنده یازدقلری اخبار عقلدن
بعید اولوب ثبوته ایرشدکده تأویلی ممکندر. شویله که بعضی لرنک
بویى بر تارش اولوب فولاغی نك. بری توشاک بری یاپنچق اولور
دیدکاری نفس بدن فولاغی اولمیوب مراد باشنداغی طوماغی دورکه
صحرادی نلماق لرنی صالباک فولاق دیب طوماقنی فولاق ایله تعبیر ایدرلر.
بوندن فولاغک عینی مراد اولمادیغی شویله بلنورکه حدیث شریفده
«اعناق الابل» کلامنی دوهنک ذاته یعنی نیص دوهیه تخصیص ایدب
آدملر بونی بدن فولاغی دیه فرار ویردکاری کبی دور. و حالانکه
حدیث شریفداگی اعناق ابلدن مراد بصری بلده سینه فریب تویه
مویناق نامنده بر تاغ اولوب مذکور اودک شعله سندن اول تاغ
کورنمش آدملر حدیثنک ظاهرندن بذاته دوهنک موینی دیه بلمشلر
کتابلره بتمشلر. بس طوماقنی فولاق دیدکاری دغی بو قبیلدن اوله
والله اعلم و بعضی لرن بویى بوز یکر می کز عمری ایسه مک اولاد

کورمکونچه اولمز دیوب و طول قامت و اعمار بختی بزم ایام اولی
 آدملمز کبی آنلرده اولده اطول اولدغنه حمل قیلنور و قصده
 فارس ایله تعبیر ابتدکاری او زمان آدملمزک فارسى مراد اوله که
 قامتنه نسبة آنلرنک بر فرشی بو زمان آدملمزک بویى قدر اوله.
 یعنی زمان اولیده قامت لری ۱۲ ذراع اولده فی زماننا اوزلمز کبی
 هادنجه به کلمش دینله طول نصردیدکاری بوندن عبارتدر. «فقس اعمارهم علی هذا
 یاأوج و ماأوج انبیا جنسندن آدم نسلندن ایکن انساب
 و سلالده شکل و هیئتده صورت و قیافتده اعمار و قامتده بوانسانلردن
 ممتاز و آیری دینلدیکی بی تعبیر و بی تعلیل برکار اولوب تصدیق
 ایدلورسه خلافی هاده باریه اعتقاد ایتمک لازم کور. خلافی عاده
 باری تصدیق و بونی بلا تاویل تصویب شرعا مقبول اولمدیغی
 فقه کورنلرنک رعنا معلوملردر. و بو یازدقلمز مه مانند برسند زمانمزده
 ظهور ایندیکه ۱۳۱۸ نهجی هجریهده آوروپالور ختایه هجوم ایندکن
 فقرا کلا ایافلنوب محاربه به توتوندیلر بو اختیلاجی فقرایی، ختایچه
 «جوانک فی» روسچه ترجمه سی «بالشوی فولاق» دور. ترکچه
 «بوغان بودروق» دیبه غزته لرده یازدیلر یعنی اسلحه سز فقط قول
 کوچی ایله فوزغالمش خلق دیمک اولوب بزلرچه قره کلنک فرا باقان
 آق صو بول موضعنده مسعمل براسم ایدی. آدملمز اوز زعم لرنجه
 روسی و ترکدن ترکیب ایلمش آخر زمانده چقاچق بیوک فولاق
 یعنی بر فولاغی توشاک وری یابنچق اولن قوم بودور دیبه جزم
 ایندیلمر. ظاهر کلامدن بولله بر معنای استعاره به کتدیلمر. واقعا
 مرکب ترجمه سینی تعریب ایدرسن «کبیر الاذن» دیمک اولور خطا
 دیبه بولده فالیمور. و حالنکه بالشوی فولاقلر اوزلمز کبی انسان
 اولوب آدملمزک دیدکی صفت ایله موصوف دکلار ایدی. بس بو
 خصوصیه جرنک خبرلری و کتابده یاز یلن عبرلری اکثری تاویلله
 محتاج اولوب حقیقت ایدلمسه بویله بر معنایه محمول و بویله بر تعبیره موقوف اولور.
 نویغورچه ماقانه، قهديمي قهسر و ه قولیازمیلار نامیری

توراة شریفنک کتاب عز قبالده یأجوج و ماأوج خبری بزم
 تفاسیر و تواریح لره موافق توشوب فقط سد ذالقرنین آنده ذکر
 ایدلماش. ظن اولنورکه مذکور حضرت عز قبالدن صوگره احداث
 ایدلمش یاغود سد آکما وحی اولنماش. زیرا انبیالر وحیدن آرتوقنی
 ایتمازلر امردن زیاده بی آچمازلر «وما ینطق عن الهمی الاوحی بووحی»
 یأجوج و ماأوجنک محل و مکانی و زمان خروجی دخی معلوم
 و مصرح اولمیبوب حضرت خالق الکنون و الفساده کتب سهاویه نک
 کلستنده بیزلرنک نه برده ایدکنی ونه جیلندن اولدیغنی آچیق بیان
 ایتمدیکی علم الساعه دن و علامت الطامة دن اولدیغی حکمه مبنی
 اوله. والله اعلم بحقیقت الحال عصمنا الله من الضلال.

و بعضی تفسیرلرده سد نک محلنی تعیین ایدب ارمینییه ایله آذر
 بايجان بیننده دور دیمش لر. تواریح لرده تیمور قپو یازیلن سد بودور.
 بو صورتده یأجوج ماأوج دیدکنز چنغز خان جوچی وهلا کولرک
 خروجی اولورکه آنلر سد نک و راستدن عربستانه وارمشلردور (العلم
 عند الله لا یعلم الا الله)

اوچرنچی خان «جوژساک» اوچ یل، دورتنچی خان «شی خواگدی»
 اوتوز یل پادشاهلق قیلدش. اسلام تواریح نده «شیهوا نفتی» املاسیله
 یاد ایدلور یازلور. وفات اسکندردن یتمش آلتی یل صوگره دیمش.
 بو خان برهمن لرینه غایت ضد و مخالف اولوب کوب کتابلرینی
 کریدرمش نه ایسه خواص و عوامنی اوز دیدکنه اویدرمش اوز سوزی
 ایله یوردرمش غیور و غضوب خان اولمش. آلتنچی طبقه نک و اواخر خانلردن
 اوشبو شی خواگدی خان ایامنه چه چین اولکاسی بولک بولک بیک لیک
 ایله اداره ایدبله کلمش ایکن بو ذات موافق سیرت و مناسب تدبیر
 و غیرت ایله بارچه سنی اتفاقه کرکوزوب مستقل خان بولدی. وانک
 اسمنی یوقاتوب کندنه «خواگدی» لقبی قویدی اوزلرنجه ایمپراطور
 کلنده مستعمل ایش. سد مشهور بو خاننک ایجادی اولوب بتون

چين اهاليىسى نىڭ ئلتى بو سىڭە خىمىت ايتىش لار بش آلتى يىز
 مك عىسكىر دىشمان لارنىڭ مۇداپىئەسىچون خىمىت لار قۇيۇپ ھىر يىل اون
 مىلىيون فقرا ابلە اون اون ايكى يىلگە سىنى نىمامە نىكۇرە مشلار دور.
 ايمىدى ذوالقرنين نىڭ بىدېغى سى سىدىد سور خىمىدا كىر بوار اراضىدە
 اولورسە بو خاننىڭ سىندىن مۇقىم بەغى مۇواظىفە يىساپلەش سىلارنىڭ
 بىرى اولوب سوڭرە بو بىر ك سىدە اتىصال ونداخل ايتىش اولور
 زىرا ذالقرنين نىڭ سىنى فقط ايكى تاغ آراسىدە بىر نىچە فرىسغىن عبارت
 اولوب سى چىن ايسە نىچە نىچە تاغلارنى آشوب و نىچە راغلارنى باصوب
 كىچەش اولدۇدىن بو بىر ك سىدىنى اىحاظە ايتىش اولە. والله اعلم
 بو سىد مشهورى كورنۇردىن بىرى حىمىن نىعمەت الله اوغلى چانئىشى
 ۱۳۱۵ نىچى ھىجرىدە نىجارت ابلە باغىنە «پىكنە» واردقە سىدىنىڭ اوستىنە
 چىقىشلار جىملەسى پىشوق خىمىت دن ھىر بىردە كوڭرە لىرى وار بىروس
 بىزىمە بىرگە ايدى بو كوڭرە رنىڭ ھىر بىرىنە نىچە مىكلىر آفە چىققاندىر
 سىدىنىڭ بوىى فرىب دورت مك چاقرىم دىورلار. بو مسافەدە بوىلە
 كوڭرە لىرىدە نىچە مك كوڭرە واردور نە قدر مىلىيون خىراجات ونە قدر
 يىلار و نىچە مىكلىر آدم ابلە نىمام بولىدى ايكىن دىب كۇب عىجىب سۇب
 طوردى دىو سويلدى. بو حىمىن ابلە بىلە واران محمد جان مجىد
 اوغلى ايتور كە، جانجاكو شىرى روسچە كالغان دىرلار سىد مشهور
 بوندىن آرى بىر كونلىك بولدىر جانجاكودىن چىققاچ سىدىنىڭ كوڭرە لىرى
 كورنىمە باشلار سىدىنىڭ بىلندىلىكى آلتى بىدى كورەدىن آرنوق دىكل
 قالونلىقى قالون خىلى آستى بىزىمە تاشدىن اوستى پىشوق خىمىتدىن يىصالەش
 ھىم سىد فقط بىر قات دىكل دور نىچە قىيات دور ھىر قىياتى نىڭ اراسى
 بىرلار منزل يول مسافە دور كىلىسى فرىبە قىشلاق شىر ابلە طولودور
 ھىر شىرنىڭ بىنە خىلى خىدە سورى قورغانى وار بوار القدە، خىنىك كىمىل
 نامىدە بىر الوغ شىر بار وآگىا ياقىن «خونان» شىرنەدە خىمىت حوز
 بابا و خىمىت مابىسى بابا دىوب ايكى غۇزىرنىڭ زىيارتى وار ايكىسى بىر
 قورغان اچىندە ايكى كىبىدە دور ھىر تۇز لوك خىمىت و يازولار وار سىنە لىرى

دخى كورلدى لىكن يازىب آلتى خاطر بىمە كىمدى مسجىدى ھىم وار
 قىدىمە جانلارنىڭ بىرى بوغۇزىلارنىڭ اوقا فى خىصوصىدە بىرلار نامە يازىب
 و بىرىمىش ايكىن ايشوك قدرى بىر تاقىتەغە ياشىدىر مشلار ھىر كون ايرتە
 بىرلار چىقارىب مسجىدنىڭ ايشوكىدە ايكى باغانە آراسىنە آشوب قوبارلار
 خىمىت سىڭرە بىنە مسجىدكە كىرگوزورلار خىتاي لار اوغورلار كىمىسون
 اوچون، مەزبۇر غۇزىلارنىڭ اوقا فى خىصوصىدە وقف بىرلار بىنى آلبىب يا كە
 آلامز دىب خىتاي لار جىدل چىقاردىقە وقف بىرلار ھىچ كىم دخىل قىلمىسون
 دىب خانىن بىرلەش خىمىت سىدىن اچىكارى دورت كونلىك جايدە
 «كوى خاشىمىن» شىرى بار آندىن ايكى كونلىك «چىنان فو» شىرى بار
 بوندى و ايسى كاپىسى وانكازى، نامىدە اوچ غۇزىرنىڭ مرقىدى و كىبىدى بار
 دىدىلار آلتىرە بارىب بولمىدى دىدى. جىرىدە مەزبۇر يازىلار بونلار دور كە
 چىن اسلاملىرى نىڭ ايتىدۇم قىتاسى بو ذاتلار ايدىكى مۇقىم بىيان ايدىلەش ايدى.
 شانچىن شىرى چىنان فو شىرىنە ياقىندىر دىدى. سىد مشهوردىن آرى
 آلتى كون يول يورۇب بىنچى كوندى باچىن «پىكن» بىلە سىنە بىدىك
 ايرتە بىرلار داربازە اچىلغان وقتىدە داخل بولوب ساعىت اون بىردە
 شىرنىڭ اورتا بىرنە بىر داڭقە «خانقە» توشدىك شىرنىڭ اچىندە بىتمىش
 ايكى مسجىد بار دىو سويلدىلار دىدى. بەدە باچىن دن چىق ب خانقو
 شىرىنە ياقىن چى تاغىنە واردق چى تاغى نىڭ اسمىنى «باكلودون» دىورلار
 دىدى انتھى كلامھما.

سىدىنىڭ بىلندىلىكى آلتى بىدى كىزدىن زىيادە دىكل دىدىكە بىكىدە اعتماد
 ايدىم چونىكە سىيات نامە لىردە بىلندىلىكى بىكرىمى كىز و بىكرىمى بش كىز
 چىمىسندە يازمىشلار لىكن بوىى اوزاق نىسە كوزگە پىست كورنىك
 عادت اولدۇدىن محمد جان بوىلە تىخىمىن قىلمىش اولە. ياخود سىدىك كىلىسى
 بىر طىرزدە اولمىبۇب بەغى پىست و بەغى بىلندى بىرلارنى اولمىشەدە و نلارنىڭ
 كوردىكى پىست لىك سىباحلارنىڭ يازدىغى بىلندى بىرلارە مەھول اولە.
 روس لەجە سىنچە بو سىدىنى بىلى استىنا دىرلار آق دىوار دىبىك اولور.

بشنچى خان دېلىشى غايى كو، اوچ يل، آلتىنچى خان ساڭ شى،
اوچ آى، بو فاملىبادە آلتى آدم فرق اوچ يل پادشاه بولمىشلىر.
پاى تىغنى شانچىن شەھرىدە.

سىكزىنچى سلالە خانىڭ اولادى، اسلام توارىغىندە
«هان سلالەسى» دىيورلر

بونلرنىڭ ايتداسى نزول حضرت آدمدىن ۵۴۲۹ يل مؤخر وهجرە
رسول الله صلى الله عليه وسلم دن ۷۸۷ يل ايليك دور.
برنچى خان، ناي دزوكاۋ خواڭدى، اون ايكي يل، ايكنچى خان،
كوى خواڭدى، يتى يل، بو خانىڭ ايامندە ياپونىيا قىصدنە چىقب
درىادە «فورتنە» طولقون ولارق وارمىبوب قايتدىقى وىر قاچ كە
عسكىر ايلە غرق اولدىقى مرويدىر.

اوچونچى خان لويشى سىكز يل، دورتنچى خان صيوويىڭ
خواڭدى، بىكرمى اوچ يل، بشنچى صيووزىڭ خواڭدى، اون آلتى يل،
آلتىنچى صيوۋوڭ خواڭدى، ايللى دورت يل، يتنچى چوۋخواڭدى،
اون اوچ يل، سىكزىنچى سىواڭ خواڭدى برنچى، بىكرمە بش يل،
توقزىنچى اىۋاڭ خواڭدى، اون آلتى يل، بو خاننىڭ ايامى خىلى
رواجلى اولوب جنوبدە آنام مەلىكىنى وھند چىنى وشمال وغربدە
مغول تىتار ايلە اتفاق ابدرك ايراندا قدر استىلا ايتدىكى توار يىغلىردە مرسومدىر.
اونىچى چىڭدى خان، بىكرمى آلتى يىل، اون برنچى سىواى
خواڭدى، آلتى يل، اون ايكنچى سىويپىڭ خواڭدى، بش يل حضرت
عيسى عليه السلام (۱) بو خاننىڭ ايامندە وجودە كەلمىشلىر.

اون اوچونچى شوڭ دورى ايلڭ، اوچ يل، اون دورتنچى ۋاڭ
ماڭ خواڭدى، اون دورت يل، بعدنە معزول، اون بشنچى لىوسواڭ،
ايكى يل، اون آلتىنچى كواڭ خواڭدى، اونوز اوچ يل، اون يتنچى

مىنتو خان ياخود مېڭدى ايوڭ پېڭ خواڭدى، اون سىكز يل، اون
سىكزىنچى سىوجاڭ خواڭدى، اون اوچ يل، اون توقزىنچى سىيو خواڭ
خواڭدى، اون يتى يل، بىكرمى سىوشاڭ ياڭ پېڭ خواڭدى برىل،
بىكرمە برنچى سىواڭ خواڭدى ايكنچى، اون توقز يل، بىكرمە ايكنچى
شوڭ خواڭدى، اون توقز يل، بىكرمە اوچونچى سىوجىو خواڭدى، بر
يل، بىكرمە دورتنچى چى خواڭدى، بر يىل، بىكرمە بشنچى خواڭ
خواڭدى، بىكرمى بر يل، بىكرمى آلتىنچى لىڭ خواڭدى، بىكرمى
ايكى يل، بىكرمى يتنچى ساڭ خواڭدى، اوتوز بر يل، بو جماعەدە
بىكرمى يتى آدم دورت يوز بىكرمى آلتى يل پادشاهلىق قىلمىشلىر.
بو طبقەنىڭ اوللرى بطالسىە مصرنىڭ ايكنچى واچونچى لرىنىڭ ايامنە
ودىيانوسنىڭ زماڭلرىنە توغرى كلور مذكور بطلەيوس لار ھىجرتدىن
سىكز يوز يل لر مقدم وسىكز يوزدىن كەمدە كلەش ملوك لردندىر.
واوسطى حضرت عيسى عليه السلام ايامنە واخىرلرىدە رىياضيون
وفلكيون دن مشهور بطلەيوس عكىم واصحاب كەھف اوياندىقلىرى زمانەيە
مصادق اولور.

بو اولادنىڭ ايتداسىدىن تااخىر خانلرى اولن سانك خوانكىدى
وقتە قدر چىنلورنىڭ داخلى وخارجى ايشلرى تمام ترقى ورواجدە
كىچوب مز بورخاننىڭ وفاتىدىن صونىكرەغى نچە سلالەنىڭ اياملرى غايت
مىذبىلىك ايلە اوتىمشلىر ستعرف

بودا، وقانقوچىن، دىان آدملىرنىڭ ظھورى آلتىنچى طبقە ائناسى
اولوب بونلرنىڭ مەھبى چىن اولكاسىنە اوشبو سىكزىنچى طبقەنىڭ
اوللرى ايلە دخول ايتىش بشنچى وآلتىنچى خانلر ايامندە رسوخ
تابىمشلىر. خصوصا آلتىنچى صيوونىڭ خوانكىدى خان بودامەھبە غايت
اخلاصلى اولوب بونىكا دائر كىتابلر تاءلىفەنە امر واهالىي اول مەھبە
زىادە سىلە سوق وكمايلىلە تشويق وترغىب ايتىش بوداننىڭ مدح ومبالغە
سندە جزئى بر كىتابچە يازانلرە مڭار آلتون وىروب بر ايكى قافىە
شعر تەقدىم ايدىنلرە بوزر آلتون احسان ايتدىكى مرويدىر.

بودانك اصل اسمی صایون رات لقبی غائوطای یاخود غاوطامه دور بونکا شا کمونی شا کبامونی دخی دیورلر بودا دیمک هندلغتنه حکیم و حکمت لی ذات دیمک غائوطای حزمی معناسنده شا کمونی زاهد و صافی کوکل و صوفی معناسنده دور. نییان نافعده شا کمونی نون له کفره هنداعتقاد لرنده صاحب کتاب بر پیغمبر دور فرد آخریده آنک اسرارنه مطلع دکلدن ولادنی حالنده خارق عادت مزخرفات نقل ایدرلر. و کتابنه دخی شا کمونی دیورلر و عند البعض پیغمبر اهل ختادور دیمش اه

بودانك باشی سکساندن تجاوز ایدب وفات اینمشدر بونکا بوتدی دخی دیورلر و اسلام تواریخی نك بعضنده مانی نقاش بوداندر دیوب لکن بودانك تولدی هجرتدن بر مئک ایکی یوز یکرمی ایکی بل مقدم مانی نقاشنك تولدی ساسانیانك ایکنچی پادشاهی اولن شاپور بن اردشیرنك ایامنده اولمغله بودادن سیکز یوز آلتمش یل مقداری صونکره یعنی هجرتدن آنچق اوچ یوز آلتمش یلر مقدم اولور بیدن لرنده بولمغه تفاوت عظیم وار ایکن ایکی بر کشی دیمک غلط دور.

چنلورنك ایکنچی رئیس مذهبی فانفونسی دور اسلام تواریخنه بونکا فانفوچین فانفوچیبوس و فانفوسیوس ختایلر فونخ فوجبو بازارلر بودادن برار یوز یل صونکره کلوب آلتنچی خان اولن صیونك خوانکدی و آنك خلیفی غو و خوانکدی خانلره وزیر اعظم اولمشدر و فاتی هجرتدن بر مئک بر یوز یل مقداری مقدم اوله اخلاق عمومیه بی اصلاح ایدب صناعت و تجارت بابنده اهالی بی نهایت ایلرولتمش بونکله برابر علوم فلسفه بی کماله بنگورمش اولدقندن حالا اهل چین ایکی مذهب توتوب بر مهن لری و عموما عواملری بودامذهبنه اهل حکمت و حکومت مأمورلری فانفونسی مذهبی اختیار اینمشلردور. زرداشت حکیمنك زماننده اختلاف اولوب اکثر مورخین کشتاسب ابن لهراسب زماننده ظهور اینمش دیمکله کشتاسبک ایامی هجرتدن مئک

بر یوز اورتوز سنه مقدم اولدیغی حسابدن زرداشت دخی فانفونسی ایله بر عصرلرده بولمش کورنور لکن بونك مذهبی چین اولره سرایت اینمیبوب هندستان اولکاسنده شایع و منتشر اولمش ظهور اسلامدن صونکره هندستانك اکثری اسلام ایینه توشدیکی ایله بو مذهب معو و مندرس اولمش حالا هندستانك بعض برلرنده بو مذهب وارلغنی سویلیپورلر.

بو مصلرنك تفصیل حالی تواریخ لرده و کتب لغاتنك هر برنده بازلمش اولمغله بو قدرچه ایله اکتفا ایدلدی زیاده سنی استین کتب لغات و تواریخ مطولات لری تتبع ایلسون.

ینه بو اراقده «شامان» دیه بر مذهب ظهور ایدب بو مذهب بودا مذهبندن منشعب بر فرقه دور. اعتقادلری آلهه کنشده اوتورر دیوب آکا ناپارلر. ملک لره یعنی فرشته لره اینانوب شامانی برهمنلر ملک لرنك خبر صدقی ایله غیبی بلور زعم ایدرلر. جن و شیطانلری دشمن بلوب خبر کذب آنلردن صادر اولور دیورلر. بو مذهب سبیریانك شرق شمالیسنده «ساموید» و سائر اونواحیده بولغان اقوامنك اعتقاد باطل لری اولوب مع فیه آوروپالرنك اعتقادندن توزو کراک دور که ایگری ایسه ده مقتدالری نك کوسترمش یول و یازمش کتابلری نك طریقندن بازمالر و آیرلمازلر. آوروپالولر ایقان و ایمان ایدن کتابلری نك ایچنده یازیلن جن لرنك وجودنه قائل اولمیبوب فرشته لره دخی اکثری منکر دورلر یعنی جن دیان مخلوق و فرشته دیان نسنه مطلق یوقدر دیورلر او ایله اولدقده تورات و انجیلی کوناریب یوروب نه پاپارلر ایش بوندن اوتری حق تعالی قرآن کریمده (کمئل الحمار یعمل اسفارا) دیمش.

توقزنجی سلاله حیوانك اولادی.

بونلرنك ابتداسی نزول آدمدن ۱۸۵۵ یل صوکره و هجرتدن اوچ یوز آلتمش بر یل اول دور. بو چین ده چین حکومتی اوچ خانلق

اولوب بريسى اوشىر غىوانك اولادى ايكنچى «اوغو» اوچونچى
هانك اسمنده ايدىلر.

غىوانك اولادى نىڭ برنچى خانى «جوولى خواگدى» اوچ يىل
ايكنچى خيوچو خيوچو فرق بر يىل بو ايكى ذات فرق دورت يىل
خانلقى قىلىپ بونلارنىڭ اولل آخراياملرى فيروزشاه بن يزدجرد ايامنه مصادفدر.

اونونچى سلاله دزىڭ اولادى.

بو اولادنىڭ ايتىسى نزول حضرت آدمدن بش مك سىكز يوز
توفسان توفز يىل مؤخر و هجرة نبى دن صلى الله عليه وسلم اوچ يوز
اون يىل مقدمدر.

برنچى خان «شى دزوخواگدى» يكرمى بش يىل ايكنچى
«سيوكوى خواگدى» اون يىلى يىل اوچونچى «خواى خواگدى» آلنى
يىل، دورتنچى ميڭ خواگدى، دورت يىل، بشنچى شونك دزونك ايوانك
خواگدى، آلنى يىل، آلتنچى ميڭدى، اوچ يىل، يىنچى چىڭ خواگدى،
اون يىلى يىل، سيكرنچى كانك خواگدى، ايكى يىل، ترقنچى موخواگدى،
اون يىلى يىل، اوننچى آى خواگدى، دورت يىل، اون برنچى دى يى
خواگدى، بش يىل، اون ايكنچى دزانك ويگدى، ايكى يىل، اون
اوچنچى سيوانك خواگدى، يكرمى دورت يىل، اون دورتنچى آنك
خواگدى، يكرمى ايكى يىل، اون بشنچى كونك خواگدى، ايكى يىل،
بو فامىلياده اون بشر نفر ذوات بر يوز ايللى آلنى يىل پادشاهلىق
قىلمشلىر. بو خانلارنىڭ اوللارى ملوك ساسانىاندن بهرام بن هرەز
واخبرلرى بهرام كور بن يزدجردنىڭ اياملرينه توغرى اوله.

اون برنچى سلاله صوك اولادى.

ئەۋلاد بونلارنى نزول آدم عليه السلامدن آلنى مك ايللى بش يىل صوگره
و هجرة رسول عليه السلامدن بر يوز آلتمش بر يىل اوللدر.

برنچى خان كاوزنىڭ اددى، ايكى يىل، ايكنچى ايڭ بانك وانك
دزىڭ چىڭ خواگدى، اسمى اوزون ايسهده حكومتى فقط بر يىل دور،
اوچونچى سودى خواگدى، بر يىل، دورتنچى وينك خواگدى، اوتوز
يىل بشنچى او خواگدى، اون بر يىل، آلتنچى خاىدى خواگدى، بر
يىل، يىنچى ميڭ خواگدى، سيكز يىل، سيكرنچى دزانك وانك خواگدى،
دورت يىل، توفرنچى شوگدى خواگدى، ايكى يىل بو فامىلياده توفز
نفر آدم آلتمش يىل حكومت ايتمشلىر.

اون ايكنچى سلاله «چى» اولادى.

اوللارى نزول آدمدن ۶۱۱۵ يىل مؤخر هجرتدن ۱۰۱ يىل مقدمدر.
برنچى كادى خان، دورت يىل، ايكنچى اودى خان، اون بر
يىل، اوچونچى دزىۋومينك دى خان، بر يىل، دورتنچى مينكىدى خان،
بش يىل، بشنچى دونك خونك خيو خان، ايكى يىل، آلتنچى خودى
خان، بر يىل، بو جهامت ده آلنى آدم يكرمى دورت يىل پادشاه بولمشلىر.

اون اوچنچى سلاله «لانك» اولادى.

نزول آدم عليه السلامدن آلنى مك بر يوز اوتوز توفز
يىل مؤخر هجرة نبى عليه السلامدن يىنچى يىلى يىل مقدمدر.
برنچى اودى خان، فرق سيكز يىل پادشاهلىق قىيامش بو خانلىق
اواسطى يعنى يكرمه دورتنچى سنهسى جناب رسول اكرم صلى الله
عليه وسلم افندمىزنىڭ ولادتى سنهسىنه طوغرى كلور زيرا ولادت ايله
هجرة اراسى ايللى يىلدر.

ايكنچى خان ديزانك دىنك، ايكى يىل اوچونچى سيواۋانك
خواگدى، اوچ يىل، دورتنچى، دزىنكىدى، اوچ يىل بو فامىلياده دورت
آدم ايللى آلنى يىل خانلقى و حكومت ايتمشلىر. اون برنچى سلاله دن
بورايه قدر اولن خانلر ملوك ساسانىاندن فيروز ابن يزدجرد
تواريخ خسه ۴۷

وقباد وجاماسب ابن فيروز، نوشروان عادل ایاملرینه تصادفی ایدر. فیروز ابن یزد چردک تخته جلوسی هجرتدن بریوز ایلیلی یل مقداری مقدم. نوشروانک جلوسی هجرتدن یتیمش یل مقدمدر نوشروانک پادشاهلقینک اون یدنچی یلنده حضرت رسول اکرم وجرده کاهش. نوشروان فرق سبکز سنه حکومت ایذب هجرتدن اونوز برسنه مقدم وفات ایتمشدر.

اون دورتنچی سلاله «چیگ» اولادی.

بونلرنک ابتداسی نزول حضرت آدمدن آلتی مک بریوز توفسان بش یل مؤخر هجرتدن یکریمی بر یل مقدمدر. بونچی خان اودی، اوچ یل، ایکنچی خان ویکدی، یتى یل، اوچونچی خان کواکدی یگ، ایکی یل، دورتنچی خان کاودی دزیگ، اون دورت یل، پادشاه واهمش بوخانک توفز یلی هجرتده داخل اولور. ایمدی حضرت آدم علیه السلام ناریحی ترک ایدیلوب بوندن صوگره هجریه ایله یازلور.

بشنچی خان خیمو چوچاگدی، یتى یل، بوجماعدهده بش اشخاص اونوز اوچ یل پادشاه بولدیلر. توفزنچی سلاله دن اوشبو اون دورتنچی طبقه یه قدرچین اولکاسی هرچ مرچ یعنی اوز آرافساد واختلالدن باش آلامیوب بنا برین خانلقری تیز تیز بردن بره انتقال ایله اخیرکار ایکی حکومتده بولونهرک جنوبی خان «نانکین» شهرینی پای تخت اتحاد اینمش شمالی چین برنچه بکلیکاره بولنوب باش باشنه کتمش. بوندن صوگره غی سلاله یه قوت تهابوب خواگدی درجه سنه یتیمش.

اون بشنچی سلاله صوگ ثانی اولادی.

بو اولادک ابتداسی هجرتک اون ایکنچی سنه سی باشلنوب حضرت ابوبکر رضی الله عنه خلافتی نک اخیرى و حضرت عمر رضی الله عنه خلافتی نک اوللرینه تصادفی ایدر.

برنچی خان کاودزیک خواگدی، اون بش یل، پادشاه بولمش، اولده شانچین شهری کوب مدت پای تخت اولوب صوگره غی خانلر بر نچه شهرلرنی قرار گاه ایدنمش ایدیلر بو خان شانچین شهرینی تعمیر جدید ایله دارالسلطنه اتخاد ایلدى، بولده یه شاگچی، چاگسی دخی دیورلر. ولایتدهده اسمدر. خان بولدیغی ایله جنوبی و شمالی حکومتلرنی براداره یه جمع ایذب توفزنچی طبقه دن بویای عادت تختنه کرمش آتش اختلالی سوندرب اهالی نی اتفاهه کرددی صاحب التدیبر والتزویر غیور و غضوب خان اولمش دیلر.

ایکنچی خان یاگدی خواگدی، اون اوچ یل پادشاهلقنه مملکتینی مضبوط تونوب آتاسنه اتقیاد ایتمیان سرکش بیگلرنی سرفروایتدرمش باش ایکنر مشدر. اهالی بی مدنیه سوق ایذب هنر و صناعت حدائق وزراعتنه اهتمام ایذب ممالکتی آباد ایلدى وسد مشهوری تجدید واهالیه نظام جدید وضع ایلدى. اوچونچی کوگدی خان، بریل، بو اوچ آدم بکره توفز یل پادشاهلق قیلدیلر.

اون آلتنچی سلاله تاگ ثانی اولادی.

بونلرنک ابتداسی هجرتک فرق برنچی سنه سی اموی حکومتینک اولی اولن عام الجماعهده باشلنمش اوله.

برنچی خان کاودز واردی، توفز یل پادشاه بولمش. بو خانک جلوسی سنه اعتباریله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دن صوگره ایسه ده چین اسلاملری یعنی دونکانلر بونی رسول اکرم ایله همسال وزمان معادتهده اسلامه کلن خاندر دیورلر، لکن دونکانلرنک اسلامه کلدیکی او سلاله نک آلتنچی سی اولن صیوانک دزونک خان، ایامنده اولوق کرک فقط برنچه دونکانلرنک تقریرینی بوراده تحریر ایدلیم. بورون بر دفعه سبب اسلامیتلرینی جناب مدرس دب آخوندک خبری ایله جریده مزده یازمش ایدک اصل طوغرسیده اودور. اما بو خصوصی اوزاق مدت آدملردین صواب نچه وقتلر قیلمش دقت مز

دخی بوش فالهسون اوچون ایکنچی نقلی بو جایده یازمق مناسب کورلیدی. حکایه سی بودور مزبور کلودز واددی خان، نخته چلوس ایلدیکی ایله روزشپ تدبیر عامه ده ندارک ایذب کیچه سی کوچه لرده کندی پاسبانلق کوزاتیلک ایذب طولاشوردی. ختایلرنک «جنک» دیکی ساعت منزله سنده برنسنه لری وار کک اطول لیالده وکک افسر لیاله بش جنک صوفیه طاک بلنور بویله بری تغلف مقیاسدور. بر کیچه بش جنک صوفار ناک بلورمز خان تعجب ایذب جگده می خطا یاتا گده می تاغیر اولدی دیوب تفتیشه آلور جنکده ایسه خطا یوق ناکنک تأخیرنده حکمت نه ایذیکنی موبد و حکیم لرندن صورادق جواب ویرلرکه عند الله قدری اعظم بر بیوک ذات بر توغریه آدم لر ایله مباحثه ایتمش اولده شرط لری ناک بلورمکه یا که کون توغمه به موقوف و معقود اولوب اولداتنک کلامی یرینه کلسون اوچون فویاش تأخیر فیلمش ناک ایسه فویاشنک شغله سی اولمقله فویاشنک تأخیری ناکنک تأخیرینی مستلزم دور دیورلر. مکر بوکیچه جناب حضرتنک معراج کیچه سی ایمشکه کفار مکیه شامدن کن کاروان کون توغار کلر دیوب خبر ویروب آکا منتظر لری ایکن حق تعالی جناب حبیبینک سوزینی تصدیق اوچون شمسى تأخیر ایلمش. خاننک تعجبی ده ا زیاده اولوب اونه کبی ذاتدرکه آسمان وافتاب آنک النده وامرنه اوله دیدکده حکمالر حقیقینی بیان فیلب اوزات پیغمبر اولسه کک که آندن صدور ایدن خواری عادات عالمه معجزه اوله دیوب جناب اکرمنک مولودندن و مبعوثین خبر ویرمشلر. خان بوکلادن رسول خدایه محبت ایذب عند الله بویله بر معزز و مکرم ذاتنک ایامنده اولوبده آکا تبعیت ایتمم بو عاقل ایشی دکلدر البته آنک بولی ایله بوربوب دیدیکی ایله عمل ایدابم دیه غایبانه ایمان کتورمش حواشی لری دخی سنکله بله یز دیوب بیعت ایتمشلر اتقافله مدینه به ایلچی یباریت ایلچی لرمدینه به وارمشلر خاننک سلام وپیغامنی رسول اللهغه ایرشیدن بجه فایناچق اولدده خانلری ناک التماسی بوینچه

رسول الله نك رسم و تصويرىنى آليب مکتوب ایله فایتمشلر. فایتمدنصکره ایلچی لر رسول علیه الصلوة والسلامنک او صاف ظساهره و معجزات بساهره لرنینی سوبلیوب خصوصاً اعظم معجزات شق قهر اولمقله خان مذکور ایامنده صوفیلان آچه و تنکه لرنک بر طرفنده رسول الله نك تصویرى و بر طرفنده شق قهر صورتنى صالیب اورتاسنده خاننک اسمی یازلیدیقى فی روایت ایدرلر. اما زمان سعادتده چین ملکندین مدینه به ایلچی کلدیکی سیر و توار یخ لرده یازلمش اولمبوب و تصویر مسئله سی دخی تجویز کورلمبوب و اول ایامه صوفیلن پول و تنکه لرنی هیچ کمنک کوردیکی بلنمبوب مجرد اغز خبر اولدقن بو خبرنک رد و قبولی عقنده بر شی دیبیه مترددم. مع ما فیه جریده ده یازلمش خبردن بر حکایه دونکانی لر آراسنده شایع و مشهور راندر. خلفه آخوند دیدیکی بر دونکانی ملا بو ایکی قولی تطبیق ایذب شویله بیان ایلدیکه، کلودزی اودی خان حکمالرنک سوزیله رسول اللهغه اخلاص و محبت ایذب و ایلچیلرنک تصدیق و تعریفی ایله اسلامه کلمش آنک وفاتی بعدنده خلیفی نای دزوک خان، یاخود بونک خلیفی کلودزوک، مجوسیلکی اعاده ایتمک صدنده ایکن رۇیای حقیقی ایله تجدید اسلام وانتشار دین ایتمش اولور دیدی اه. رۇیا ایله اولن حکایه جریده ده یازلمش حکایه دور. بو صورتده سهرقنددن کلمش علمالر بو خاننک ایامنده کلمش اوله لکن دب آخوندنک بیاننه نظراً رۇیا واقعه سی بو اولادنک آلتنچی سی اولن صیوانک دزونک خان، ایامنه مصادف اولوب چین توار یخنه نوعاً موافقتی واردور «ستکتب» بای سبب کان دونکانی لرنک اسلامه کلدیکی اوشبو ناک، اولادی ناک ایامنه اولدیغی مشهور و محقق دور.

ایکنچی خان نای دزوک، بکرمی اوچ یل اوچونچی خان کلودزینک، اوتوز دورت یل، دورتنچی خان چوک دزینک، بکرمی آلتی یل، صاحب تخت اولمش آناسندن یاش قالغان سببلی حدبلوغه یتکونچه آناسی «وؤخبو» خانم نیابة فرمان فرمای چین اولوب ضبط ممالک

و ثروت اهالی بی کمالته بیکرمش مرأة ایکن مرادن زیاده ایش ایتمش دبه یازمشلر.

بشنچی خان جوی دریاک ایکی یل، آلتنچی خان صیواک دزوک انچی فرق دورت یل، پادشاهلق قیللمش. رؤبا ایله اسلامه کلن خان بو اوله. ختای توار یخنده بو ذات اولده عدالتلی ایسه ده صوگره «لاما» لرنک دیننه کریب آنلره الوغ درجه لر ویروب حکومت کویالامالرنک النده اولدی بش یوز مک ابر خاتون بردن یعنی بر کونده لاملرنک طریقنی توندیلر آکا تابع اولوب آنلرنک یولیه کتدیله صوگره بی حد آدم او طریقنی اختیار ایتدیله دبه یازمش دور. «لاما» دیانلری مان و چغن کیکان اسمنده اولان الوغ روحانیلرنک مزید وتلمینلری اولوب لاما دیننه کردی دیملری اسلامه کلدی علمالرنک سوزیله عمل قیلدی دیملر. والالاما اوز مقتدرلی ایکن آنک دیننه کردی آنلرنک طریقله یوردی دیمک نه دیمک اوله هیچ بر معنا چقمبور. بس معلوم اولورکه اسلام مهندی لرینی کندی مضلری کبی کوروب علمالرنی لامادیه یازیب لاما کلمه سی عن اصل، علما لفظندن آلتمش اوله. ختای توار یخنی ناک بو تحریری نامنی سبقت ایدن مدرس دب آخوندنک خبرینی مؤید اولوب سنه سیک توغری کلور یوقاروده چیس توار یخنه نوعا موافق وار دیدیکم بوندندر. مزبور دب آخوند دونکائی لرنک اسلامه کلدیکی سمرقند فتحندن اوز صوگره دیمش ایدی. سمرقند وبخارا فتحی عصر اولنک او اخرنک اولدیغی توار یخ ایله مثبت دور. خان ناک اسلامه کلدیکی و آکا تبعیه اهالی ناک، قبول اسلام ایتدیکی جریده مزده مفصل یازلمش ایدی لازم ایدن آکا باذسون. مزبور کتابچه ده عالم لرنک سوزی غیر لره نسبته نص کبی دبه یازدغم مشار الیه مدرس آخوندنک خبرینی تصدیقندن عبارتندر.

یتنچی خان صوگ دزوک آلتی یل، سیکزینچی خان تایی دزیک خواگدی، اون یینی یل، توقزینچی خان دی دزیک خواگدی، بکرمی

بش یل، اوننچی خان شوک دزیک خواگدی، بر ییل، اون برنچی خان ساک دزین خواگدی، اون بش یل، اون ایکنچی خان مودزیک خواگدی دورت یل، اون اوچونچی خان زین دزیک، ایکی یل، اون دورتنچی خان دیک دزیک، اون دورت یل، اون بشنچی خان اودزیک آلتی یل، اون آلتنچی خان صیواک دزیک ثانی اون اوچ ییل، اون یتنچی خان بی دزیک، اون دورت یل اون سیکزینچی خان چی دزیک اون بش یل، اون توقزینچی خان جودزیک، اون بیش یل، بکرمی خان جو صیواگدی، اون اوچ یل، بو جماعه ده بکرمی نفر ذوات ایکی یوز سکسان سیکز ییل پادشاهلق قیللمش. آغز اخبارده بو اولاد بش یوز یل حکومت ایتمش دیدکلری جزاف اولوب دب آخوندنک اوچ یوز یل مقدار ی دیدیکی سوزی توار یخه توغری کلدی بنا برین بو ذانک سوزینه کمال اعننا واعتماد ایدیورم. مشار الیهک اسمنی دب آخوند دخی دیورلر. هر ایکی نقلدن دونکائی لرنک اسلامه کلدیکی اوشبو ناک اولادنده اولوب ختای توار یخندن مستفاد ایدیله دخی بودور.

اسلامه کلدکن صوگره بو خانلرنک اسمی نه دن مسلمانچه اولمامش دینلر عالا دخی دونکائی لر ختایچه و مسلمانچه ایکی اسم ایله سویلنمکده دورلر بزلرده هم روس قلمنده فلانوف دبه سویله مک معتبر اولوب اوز ارامزده اصل اسم ایله سویلار یازدغم ختای توار یخندن اولمغله ختای خلقی مسلمانچه اسم گه تل لاری نصیر قلمه کنورمک دخی آنلره عسیر اولدندن اوز تللرنچه یازمش لر اوله. نناک کم منقول خانلری ختای توار یخنده بر اسم منقول توار یخنده بر اسم ایله یازلمشدر.

اون یتنچی سلاله خیولاک اولادی

بونک و بونک صوگنده اولن دورت اولادنک وقتنده دخی یوقاروده کچمش آلتی طبقه خانلرنک احوالی کبی اوز ارا بلوی و بولولیک

اولدقدن حكومتلارنى تېز تېز ئىدىل اولمىش يەنى بىردىن بىرە ئىنتىقال قىلىنىشى.
 بىرنەچە خان ئاى دىزىچو خىواكىدى، آلتى يىل، اىكىنچى خان دىزىچو
 واك جوناك اون يىل، بو اىكى شىخىس اون آلتى يىل پادىشاھ اولمىشلىرى.

اون سىكىزىنچى سىلالە خىيوتاك اولادى

بىرنەچە خان جواك دىزىچو اوج يىل، اىكىنچى خان مياك دىزىچو
 انچى سىكىز يىل، اوچونچى خان مياك دىزىچو ۲نچى بىر يىل، دورتنچى
 خان فىدى خان اىكى يىل، بو دورت آدم اون دورت يىل پادىشاھ اولمىشلىرى.

اون توقىزىنچى سىلالە خىيودىزىچو اولادى

بىرنەچە خان كاودىزى، يىنى يىل، اىكىنچى خان چودى، دورت يىل،
 بو اىكى آدم اون بىر يىل حكومت اىتمىشلىرى.

يىكوزىنچى سىلالە خىيواك اولادى

بىرنەچە خان خاودىزىچو خىيواك، اىكى يىل، اىكىنچى خان اياك،
 اىكى يىل، بو اىكى آدم دورت يىل خانلىق قىلىشلىرى.

يىكوزىنچى سىلالە خىيوجو اولادى

بىرنەچە خان ئاى دىزىچو خىيواك، اوج يىل، اىكىنچى خان شى
 دىزىچو فوجو ك ساكىدى خىيواك، بىر سطر القاب ايله آلتى يىل، اوچونچى
 خىيواك دىزىچو خان، بىرنەچە آى بو اوج نفر ذوات توقىز يىل پادىشاھلىق
 قىلىدىلار. اون يىنچى سىلالەدىن بو رايە قىدر بىش طبىقە اولوب بو بىش
 طبىقەنىڭ اىنداسى ھىجرىنىڭ اوج يوز يىكوزىنچى سىنەلەرنە خىلىفە
 عباسىيەدىن مستىكىفى بالله ايامىدە باشلىنىپ اوج يوز سىكسان سىكىزدە
 قادىر بالله ايامىدە اىمامە اىرشىمىش جىملەسىنىڭ مدت سلطىنى اىللى دورت
 يىل اولمىشلىرى. كاشغىردە سىدىق بو غىرا خاننىڭ دورى بو بىش اولادىنىڭ
 ايامىنە تصادىق ايدىر. چىن دە اسلام دولتىنىڭ اىنتىھاسى سوكنە خىيالىلىرى
 اوز ارا اىنتىقانى اولمىيوب حكومت تالاشىدىن مەلىكىتلىرى كوپ تولقونلنىشى
 دىيوب سابىق دىب آخوند مىدرىس سويلەش ايدى او كوندە المىزدە
 خىيالى تىوارىقى اولمىدىن حىقىقەتە مطلق اولمىش ايدىك شىمدى مەلىوم
 اولدى مىشارالنىھك دىبىدىكى بو ايمىش.

يىكوزىنچى سىلالە سوڭ ئالتى اولادى

اىنداسى ھىجرىنىڭ اوج يوز سىكسان سىكىزىنچى سىنەسى مەلىوم
 قادىر بالله ايامىدە باشلىنىپ بىرنەچە خان ئاى دىزىچو شىكىدى خىيواك،
 اون يىنى يىل، اىكىنچى خان ئاى دىزىچو خىيواك، يىكوزى بىر يىل،
 اوچونچى جىك دىزىچو خىيواك، يىكوزى بىش يىل، دورتنچى چىك دىزىچو
 خىيواك، قىرغى بىر يىل، بىشنىچى اياك دىزىچو خىيواك، دورت يىل،
 آلتىنچى شىك دىزىچو خىيواك، اون سىكىز يىل، اوشىبو خان ايامىدە
 چىنلار عىسكىر عىظىم ايله آلتى شىھرە استىلا ايدىب پىس تىخت اولدى
 «بىلاساغونە» قىدر كەلىمى اىكىن اياك خاننىڭ اوغلى طوغان. خان يوز ايللى
 مەلىوم عىسكىر ايله قارىشولىيوب مەلىكىدىن سىرۇب چىقاردىقى تىوارىقىلاردا
 مەرسۇمدىر. بو سىفەردە چىن عىسكىرى مەلىكىدىن زىيادە ايدىكىنى يازمىشلىرى.
 يىنچى خان جى دىزىچو خىيواك، اون بىش يىل، سىكىزىنچى خان
 كىوى دىزىچو خىيواك، يىكوزى بىش يىل، توقىزىنچى خان چىك دىزىچو
 خىيواك، بىر يىل، اونىنچى خان كاودىزىچو خىيواك، اوتوز آلتى يىل،
 اون بىرنەچە خان سىيودىزىچو خىيواك، يىكوزى يىنى يىل، اون اىكىنچى خان
 تىواك دىزىچو خىيواك، بىش يىل، اون اوچونچى خان نىك دىزىچو خىيواك،
 اوتوز يىل، اون دورتنچى خان لى دىزىچو خىيواك، قىرغى بىر يىل، اون
 بىشنىچى خان دىزىچو خىيواك، اون يىل، اون آلتىنچى خان كوك دىزىچو
 خىيواك، اىكى يىل، اون يىنچى خان دىواك دىزىچو خىيواك، اىكى
 يىل، اون سىكىزىنچى خان جىيواك پىك خىيواك، اىكى يىل. بو فامىلىيادە
 اون سىكىز نفر ذوات اوج يوز يىكوزى بىر يىل، پادىشاھ بولىشلىرى. بونىڭ
 قىيىلنىك كەلىمىش بىش سىلالەنىڭ دورى خارچىدە مىنغول تاتارنىڭ مەداخلىسىدىن
 اىچىدە اوز ارا اىختىلالدىن تىمام قىرغىن وسوركىن ايله مىضطىرب اوتەش
 اىكىن نوبىت بو طبىقە يە كىلدىكە اىچى اىختىلالنى كوچ ايله باصوب مىنغول
 تاتارى وىر كوايلى توقتاتىدى. اون بىشنىچى خان اولدى «دىزىچو خىيواك»
 ۋىقنى قىدر اھالى غاىب تىچى و آسودەلىك ايله عىمر كىچىور مىشلىرى اىكىن

اخیرغی اوچ خاننڭ باشلغی سببلی اھالی ینہ اختلال عادتہنہ عاید اولوب بو
بی تنجلیق دن استفادہ ایدرک «غوبلای خان» عسکر عظیم ایله واریب
ممالک چیننی مالک و باجیرن تختہنہ صاحب اولدی. بوننڭ اولادینہ
ختایچہ «ابوآڭ» دیورلر.

یکرمی اوچونچی سلالہ ایواننڭ اولادی

بو طبقہنڭ اولی خولای خان ابن تولى خان ابن چنغزخان
دورکە بغدادی خراب ایدن وظیفہ عباسیہنڭ انقراضنہ سبب اولن
ھلاکو خاننڭ بیوک برادری اولور. ابتدا خانلغی ھجرتنڭ یتى یوز
دورتنچى سنہسى، باشلوب روم سلطانی غازى عثمان عالیشان
ایله معاصر اوله

برنجی خان ختایچہ شی دزووننڭ وژاوخوانکدی اوخان بو
بر سطر القاب مونغولچہ غوبلای خان دیمکدر اون بىش یل پادشاه
اولوب کوب کار و عدالتلر کوسترمش عموما چین اولکاسنہ و تئار
و منغول وسائر ملوک طوایی لر نڭ کلسنہ نافذالحکم خان اولمش پای
تغنی باجین پکین شهریلر پادشاه آروغی دیان قنال بوننڭ ایامنڭ
قازلمش بو خان چین اویکاسنی تاماماضبط و تسخیر ایتدکد نصکره یاپونیه
مملکتنہ قصد و سفر قیلش ایکن دورت یوز عددکمه ایله چقان
ھسکر نڭ اکثری دریابہ غرق اولوب آزدن آزی قایتدیغی بعض
اسلام توار یغندہ کورلدی اماختای توار یغندہ بو واقعه بی خوبلای
خاندن مقدم یازمشلر. ایکنچى خان جیڭ دزیک خوانکدی، مونغولچہ
اول شیتونیه وورخان، اون اوچ یل اوچونچى اودزو و خوانکدی مونغولچہ
جایسان کولوک خان، دورت یل، دورتنچى جنک دزونک خان،
منغولچہ بابانتو خان توفز یل بشنچى ایڭ دزونک خان مونغولچہ
کیگان خان اوچ یل آلتنچى تاي دزیک خوانکدی منغولچہ اییاسون
تیمور خان بىش یل یتنچى میڭ دزونک خان منغولچہ کوشاله خان

بر یل سیکزنچى اوبیڭ دزیک خان منغولچہ طوتیمور خان، اوچ یل
توقزنچى شونکدی خان منغولچہ طوغون تیمور خان اونوز بىش یل
و جماعه ده توقز نفر خان خوانکدی لقبیلہ سکسان سیکز یل، حکومت
قیلدیلر بو اخیرغی توغون تیمور خان یازیلہ چق میڭ اولادی نڭ
چینہ مداخله سبیلہ آڭا مقابله یه فادر اوله مدفندن پکین دین چقب
منغولستانه کلوب قرارلنمش طائفه منغول و اراضی منغولستان بتمامها
بوننڭ تصرفندہ اولوب ترکستان شرقی یعنی آلتى شهر ولایتی و ترکستان
غربی و فرغانه و ماوراء النهر کلا بوخاننڭ ضبطنہ اولمش بزم اسلام
توار یغندہ توغلوک تیمور خان دیه یازیلن ذات بو اوله دکاداکا صحراسنی
قوم باصرب خراب ایتدیکی خبرک حقیقتنی بلمک اوچون آفسو
شهرینہ واردقده مولانا حضرتلرینہ ملاقات اولوب اسلامه میل قیلدیغی
و ایلایه قایتدقده نچه مڭ نوابعاتی ایله ایمانه کلدیکی خمه زم نڭ
آلتى شهر ماده سنده یازلمش ایدی. ختای توار یغندہ بوخاننڭ بکین دن
چقب منغولستانه کتدیکنی یازمش آندن صوگره غی احوالنی یازمامش
بو خاننڭ اسلامدن اول اسمی توغلوک تیمور اولوب بعدالاسلام محمود
قویولمش ایامی امیر تیمور ایله بر وقتده اولوب سکھسینه نظرا
حکومتده ایکسی مشترک کورنور شوپله که سکھسینڭ بر یوزندہ
سلطان محمود یارلیغی امیر تیمور ایکنچى یوزندہ ضرب سمرقند
و نازک خط ایله سمرقند کلهه سی آرقاسنہ تسکاری قیلب عمان املاسیله
یازلمش یوقاروسنده هه بو صورتده بر خط دخی وارسنہ سی جویلمش
بلوب برلما دی.

ختای خلقی نڭ «لی» یعنی دین و آیین لرندہ پادشاه اولن ذاتی
هر نه قدر قتلہ مستحق ایسه ده اولدرمک قطعاً جائز اولمیوب یا عزل یا خود
اوز اختیار نچه خواهلمش یرینه عزت ایله اوزاتمق قانون قدیمه لرندن
اولوب بنا برین توار یغزلرنده اعیانا معزول یا مطرود اولنلر کورنور
صددا مقتول خان کورلیمپور. العزل موت فاعل سننی محکم طوتمشلر اوله.

يكرمه دور نچى سلاله ميگ اولادى

بو اولادنىڭ اول جلوسى امير نيمور كوركانىڭ واسطىدا حكومتتە ينى يوز ئونسان ايكنچى ھجر يەدە روم سلطانى بىلدىم بيازىدخان ايله بر يلدە تىختە كچمش دور.

برنچى خان تاي دزىڭ خوانكىدى يكرمى توقز يىل پادشاهلىق قىلمش بو آدم اصلى خانزاد اولمىب اوزلر نچە مرىد تريبە ايدىچى لاما جماعەسىدىن ايمش كندىلر نچە صاعب كراماتدىن صايوب حقتە بعض خوارق عادات ومزخرفات بى غايات نقل ايدىلر مرىد واتباغى كويبايدى كدنىسگرە باش كوتارىب شوگدى خوانكىدى يعنى توغلو ك نيمور خاننى پاي تىختىدىن چقارىب ممالك چىننى مالك اولدى خېلى عدالت ايله توردى ايكنچى خان كوى دزانىڭ دىڭ دورت يىل اوچونچى خان چىڭ دزىڭ ويڭدى اونوز بر يىل دورتنچى خان چىڭ دزىڭ جوڭ خوانكىدى بر نچە آى بشنچى خان سېوانىڭ دزىيونىڭ آلتى يىل آلتىچى خان دزىونىڭ جىڭ تونىڭ دىققە اولى دە آلتى يىل منقول اسارتىدىن قىتولوب بايتىد قدىسگرە تانىڭ شونىڭ لقبىلە سېكىز يىل جمعى اون دورت يىل پادشاه بولمىش بونىڭ ايامى منقول معاربهسى ايله كىچوب صوغىشە اسىر توشمىش ايدى مال قونى ايله ازاد اولنوب يىنە تىختە كچمش ايسەدە منقوللر ھنوز مداخلەدىن كىروتورمادىلر.

بىنچى خان كونىڭ جىڭ خانىڭ دىنىڭ خوانكىدى بىنى يىل سېكىز نچى خان تانىڭ شونىڭ سېكىز يىل توقز نچى خان سانىڭ دزىنىڭ خوانكىدى اون اوچ يىل اوننچى خان سېودزىونىڭ اون سېكىز يىل اون برنچى خان اوڭ دزىڭ جىڭدى اون آلتى يىل اون ايكنچى شى دزىڭ سېوڭ خوانكىدى فرق بىش يىل اون اوچونچى خان مودزىونىڭ جو خوانكىدى آلتى يىل اون دورتنچى خان شىڭ تىنىڭ سانىڭ خوانكىدى فرق سېكىز يىل اون بىشچى كوانىڭ دزىونىڭ جىڭ خوانكىدى بر آى اون

آلتىنچى سى دزىونىڭ تانىڭ سى بىنى اون بىنچى خان چونىڭ چىڭ خوانكىدى اون بىنى يىل بو اون بىنى نىفر دوات ايكى يوز يىتمىش يىل حكومت ايتىمىش لار ايتىداسى آلتىنچى خان دن صوگرەغى خانلر منقوللرە ويركو وملازمت ايسلە تورمىش ايسلەردە منقوللر بوڭا قىساعت ايتىمايوب ھر وقت چىن اولكاسىنى نالاب بى تىنچ ايدىر ايدىلر آخىر كار منقول تىتار اتقائىلە باصوب باروب باجىننى آلدىلر. منچور نىسلىدىن كە منغولىڭ بر بطونى دور شونىڭچى ابن تاي دزىونىڭ نام ذاته سلطنت تاجىنى كىدىروب باجىن دە سرىرە صعود ايتىدىلر عصرمز اولن اوشى ايامغە چە خانلىق بوشىغوبدىن اولوب بوڭا دىچىن اولادى دىبورلر.

يكرمى بشىنچى سلاله دايچىن اولادى

بو طبقەنىڭ خانلىقى ھجر تىڭىڭ بر مىڭ آلتىمىش ايكنچى سىنەسى باشلىنوب استىنبولدى سلطان ابراھىم ابن سلطان احمدخان وبخارادە ندر محمد خان ابن دىن محمد خان فرغانە حكىم دارلرندىن شەھىست بى لرە معاصر اولە. برنچى خان شونىڭچى اون اوچ باشىندە تىختە كىچوب اون سېكىز يىل پادشاه بولدى روسىيە ايله ابتدا رفت آمد بوخانىڭ وقتىدە باشلىنوب بايكونى نامىدە ايلچى پىكنە باردى بو جىن دە چىن اولكاسىدىن سېلر اولوب كوب بلاد وشەرلر خراب وكوب آدم ھلاك اولدىدىن ايلچىنىڭ اباغى نامبارك لىكىدىن اولدى دىيە نىشاوم ايدىب خان حضرت لرىنە دىشى شامىنى سىرايت ايدىر سىرايت ايدىر خوقىدىن ايلچىنى خانىڭ ھىزورنە كىردىمىدىلر. كىردىمىڭلر يىنە بېھانە باشقە صورتدە كوستىرلدى. بو خاننىڭ ايامىدە اولكى طبقەنىڭ نىسرىدىن چىقىمىش بىرلر كلىسى ارجاع واستىرداد ايدىلدى يعنى قايتوب آلتىدى خان ياش ايسەدە وزىرى وعىى آموۋانىڭ حكىم باشىندە بولوب كوب ايشلرنى تىرتىب وتىنظىم قىلدى.

ايكنجى خان كانكسىنى آلتىش يىل خانلىق قىلدى بونىڭ وقتىدە دىخى روسىيەدىن ايلچى باردى ناروچىن بىلدەسەندە تراكتات يىزالدى روسىيە ايله اول تراكتات بودور بو خان عدالت ايله مشهور نظام وترتيب ايله معروفى اوبوب اوزاچلارنىدە ليونا اسمبىلە ياد ايدلور كە قانونى دىيك اولە

اوپونچى خان ايۇلك جىيىڭ اون اوچ يىل حكومت قىلدى بونىڭ ايامىدە ختايدىن روسىيە يە ايلچى كلوب لسانىزدە تاختى سويلنور كياختە تراكتاتى يازلدى روسىيەدىن دىخى ختا يە ايلچى وار يىب بعض شىروط نامەلەر فرارلدى بو خانىڭ ايامىدە باجىن دە بيوك زازلە بولوب بتون عمارات فالىبوب يوزمىكەن زىيادە انسان تلى اولمشدر. دورنچى چاڭلوڭ خان آلتىش دورت يىل پادشاهلىق قىلدى بونىڭ ايامىدە آلتى شەر كاشغر ولايتى تاما ضبط واستلا ايدىلوب تىياڭ شانك تاغى اطرافىدە كوب جايلارغە شەرلر سالدى چونقار خانلىغى بتوردى بو خانىڭ اوائل جلوسى حضرت آفاقنىڭ اواخردورنە مصادف اولور چونقار يعنى ايل خانلىقى كە قىلماق خانى دور و آلتى شەر وتياڭ شانك نواچىسىدە اولن صوفىشلردە يوز سان دن آرتوغراق آدم تلى اولدىغى يازمىشلار بر مليوندىن زىيادە دىيىمىكەر مبالغە بولسە كرك ياخود اولكى محاربەلر ايله مچەوھى مراد اولە كە ولايت اوچون اول آخر بو قدر انسان تلى ايدلدى دىيىمىكەر.

بو ائنادە غرب طرفىدىن آبلای خان چونقار قالموقلرنىڭ بىرىنە قدم باصدىغى اوچون بونى روسىيەنىڭ القاسى ومعنوى امدادى ديوب اوفكاوكىنە قىلب بر نچە يىلر روسىيە ايله بارمق كلكلرى كىسلىدى غولچە وچوچك بىلدەلرىڭ بناسى بو خانىڭ ايامىدە دور بر يوزندە مسلمانچە كاڭلوى و بر يوزندە ختا يچە يازىلن قزل بارمق بو خانىڭ ديورلر. شىخودن امانص رومچە يە قدر اولن اورمانلىق قرە يىغاچ بونىڭ ايامىدە ايكلمش اولدىغى سويليورلر.

بىشچى خان دزاچىڭ يكرمى بر يىل خانلىق قىلدى بونىڭ وقتىدە روسىيەدىن ايلچى باردى اما يوقارغى يازلمش اوفكە سىبىدىن پكىن كە كركوزمدىلر دوستلىقنىڭ ئىبانى اولمىيان دولت ايله آشناللىق قىلماق شانمە لايىق دكلدر دىيىشلر آلتىنچى خان داوۋنىڭ كواڭدى اوتوز يىل خانلىق قىلدى كاشغردە جهانكر خواجه غلبەسى بونىڭ زمانىدە بولمشدر. چىن اولكاسىدە افىون ايكەك صاتماق آلمق وتارتماق يىساق قىلنوب بر سىبىدىن اوز اچىندە اختلال چقدى بو يىساق واختالنى غنىمىت بلەرك انىكليلر افىون كئوزدىلر حكومت آنى منغە چالشىدى انگىلزلر عناد ايتىدكە ختايلر ايكىلرنىڭ پاپورنى افىونى ايله بىلە كويدردىلر ياندردىلر بو بھانە ايله انىكليلر محاربە آچدى ختاى مغلوب اولەرق پكىن دە صلح نامە تركتات يازلدى ھجر يە برمىڭ ايكى يوز آلتىنچى سەدە بوند نىكەرە آمريقا ايله ھم فرانسوص ايلەدە تركتات يىصاشدىلر ۱۲۶۵ نچى ھجر يەدە اجنبلرنىڭ بو مداخلە وتراكتاتلرى مشهور تايفونان صوقىشنى سىب بولدى خىلى اوزافقە تارتلدى تايفونان دىيك حرىت وتىنچلىق دىيك معنادە اولوب چونسە بو اختلال حكومتنى اھالى اوزلرى آلويىدە جەھوريت اولەرق اجنبل دولتلرنىڭ نعرىزدىن مداخلەسىدىن مملكتنى صافلىق ادعاسىدە باشلاندىقن على خلاف واقع فسادە اصلاح اسمى و بىرلەش مىسى بالتقىض اولە.

يتىنچى خان «ساڭ فيڭ كىياڭ فوڭ» اون بر يىل پادشاه بولدى. تايفونان قىتەسى بونىڭ وقتىدە غايت آوچ آلب نانىكىن شەرنە مېڭ اولادىدىن «غوڭ سىوچو چوڭ» نام آدمنى خان كوتاردىلر لقبنى بوغدى خان آنادىلر. بو فساد ائناسىدە انگىلز فرانسوص بىنە محاربە آچوب «ئانطون» «مىچون» شەرلرنى ضبط ايتدىلر. بساجنە دىخى كوز نكەشلر ايكىن مدعاسىنى آلوب مصالحە قىلدىلر. بوندىن اوچ يىل صوكرە تىكرار انگىلز فرانسوص كلوب باجىن شەرىنى آلدىلر خان پاي تىختىنى تاشلىب چقدى. اولگى شىروط ومقاولە اوستنە بىنە نچە تىكلىنى مالا يطاقلرى بوكلتوب طوعاً وكرها قبول ايتىردىلر

ختايە تمام موبون ايكنىر ديلر. بو ارالقده روسيه ايله غولجه نركنانى
 يصاليب مك ايكى يوز يىغىش ايكنچى ھجر يەدە «غولجە يە، بولجە يە»
 يعنى چوچك شەرىنە كورسولر قوبولدى.
 سىكزىنچى «توكچى خان» اون نورت يل پادشاھلىق قىلدى. بو
 خاننك صغىرلىكى سببلى «كوچوك واك» نىبايە حكومت ايدى
 بو ذات تايفونان اختلالنە نھايت وىردى ايسەدە جريدەمزدە يازىلمش
 ظلم وتعديات ضربندن «شانچىن» ولايتندە «دونكانى» لر بوزلدى.
 بو دخى بر طرف بولوب باصلدبى ائنادە غربى دونكانى لر اختلال
 چقارىب آلتى شەرى يعقوب بيك، غولجە يە ترانچى رومچە مناصدە
 دونكانى لر حكومت قوردىلر. بو محاربە نك اولندن باشلپ «داخوشاخو»
 بهادرلرنك شانچىن دن چقب خوجو سوچو بلدەلر يەنە كلوب توقتادىنە
 قدر جريدەمزدە يازلمش ايدى. آندىن سوكرەغى واقعاتنك هر برى
 مزبور داخوشاخولرنك اخير احوال لر يەنە چە محل بمحل بو كىتابچەمزنك
 يوقارو بابلرنە يازىلوب كچمشدر. بو خاننك اخير اياملرنەدە
 مك ايكى يوز سكسن سىكزىنچى ھجر يە ايدى غولجە شەرى ترانچىلر
 اللدن روسيه تصرفنە اولدى ۱۲۸۹ نچى ھجر يەدە چوچك كە ختاي
 كلوب توشدى. توقساننچى سنە ختاي عسكرى نك باشلىقى واپانئوى
 غوبورناطور يعنى سردار اكرمى «فويا جاكچوك» آيكوز بلدەسى،
 سىركىپول شەرىنە واردى بوخبرلر بتمامم يوقارودە يازىلوب اونمشدر.
 صاحب الترجمة «توكچى خان» اون دورت يل نخت نشين
 پادشاھ چىن اولوب ھنوز رشكە يتار يتماز فوت اولمقل اورنە
 برادرى، كواكصوى خان جلوس ايدى.

توزىنچى خان ختايچە «كواكصوى خان چوك» منجوچە
 «بادراكفە نور خان» قىلچە «بادر لپونورون خان» قىلچە «ايچىن
 خان» اوچ باشندە ياخود بش باشندە ايكن نختە چقارلدى. اوچ
 باش بىش باش دىيە نردىلە يازلدىقى فى الحقيقت اوچ باشنە اولوب
 وورالر ايكى باش اولمقل ايتىلمشلىرى دىدىكى خبر شايع ومشهر دور.

عرف وآيين لرنده بويلە عادەلرى وار ايمشكە حضرت آدم نك منسوخ
 ميراثنى بونلر توتەش لردور. بو خاننك جلوسى بزم چوچك كە كلدكەمزنك
 ايكنچى سنەسى ايدىكە ھجر يە ۱۲۹۲ نچى وميلادنك ۱۸۷۵ نچى بلندە
 ايدى. بونك ايامندە اولان وقايىلر ختاي نك رومچە مناص شەرىنى
 آلدىقى رالتى شەرى ضبط ايدى كاشغرى واردىقى ايل اياالتنى روسيە دن
 استرداد يعنى قايتاردىقى وسائر وسائر حوادث سابقات باسر هم
 يوقارودە يازلمش اولدقن تكرر نە حاجت قالمادى سنە سىناقندن
 جملەسى تسطير ايدلمشدر.

مك ايكى يوز توقسان بىش نچى ھجر يەدە ختاي دن چونك صو
 نامندە ايلچى پىتر بورغە بارىب سوز فرار لىمبوب قايتدى ۹۷ نچى دە
 ايكنچى ايلچى تسزىن پىتر بوغدە صلحە توقتاشوب تونوز ميلون بدل
 ايله ايلامضا فاتى ختايە قايتوب برلدى ونچە شروط دخى تەيىن
 ايدلدى بو تركتات يعنى مصالحە نامە توباندە تحرير قىلنور.

ايدى بو توارىخچەمزن اكرچە اجمالى يعنى فقط خانلرنك اسم
 وعددنن عبارت اولوب تفصيل دن عارى دور لکن اما بوندىن اقدم
 بزم اھالىمزدە بو قدر چەدە ختاي توارىخى نك ترجمەسى كورلمدكن
 من بعد بو خصوصە هر قانچە مفصل توارىخ يازلور ايسە جملەسى
 بو مترجم چا كرنك شا كرى مثابەسندە اولمق اهل ادراكە مستور
 واهل بصيرة دن مخفى دكلدر. بوگنا نە درجەدە جدمات ونە مرتبەدە
 اھتمام تمام ايتدىكم غيرى لره نە ايسەدە بلزلر نە ديسەدە اهل قلم
 انكار ايدەمزن ظنندەيم العلم عندالله المتعال خصوص سنەلر ينى تطبيق دە
 تارتدقم غدىتمى كوز آلدندە نوتسەلر كرك.

ئۇيغۇرچە ماقالە
 قۇرغۇچى
 ئۆلچەك گۈزەلچىسى
 خان باشندە ياخود
 باش بىش باش دىيە
 وورالر ايكى باش
 دىدىكى خبر شايع
 ومشهر دور
 www.uzghat.org
 www.uzghat.org

تجدیدات ١٣٢٥ سنهیه قدر

بزم حج سفرینه کتله کردن سوگړه یعنی ١٣١٥ نچی سنه دن باشلب چوچکده اوان تجدیدات ونعمیرات اوشبو یاشادغهز ١٣٢٥ هجر به که قدر اجمالا بیان بدیلور.

١٣١٥ سنهده قبله طرفندن بر کوچه زیاده ایدلمش قره یوسف اویندن تاوجان قوراسینه قدر اوزانمشدر.

اوشبو ١٦ نچی سنه چوچکده محمد نور اینشان ابن خضر بازار اورتاسنده حاجی ابراهیم کاشغری جایبه بر خانقاه بنا ایدب اوکتبر اوژنده نذر آشلرین اوتکاریب ختم قرآن ایله دعا فاتحه دن سوگړه نماز اوقولمیه باشلدی. اوّل ایشان مزبور اوزلری امامتلكکه اوتوب نوردی بعده بر آر مدت میان باقی خان ابن میان رافع موقتاً امام بولدیلر ثم بلا تبیین هر کم امام اولرق تاشقاری کلنچهیه قدر بویله نوردیلر.

١٣١٧ نچی سنه اوّل ایله حسن ابن عبدالله بریشف افسقاللیق منصبه مندی اوشبو سنه یوزنده یوقارو طرفندن بر کوچه زیاده ایدلدی عمر علی ومیرزا علی اکه قوراسندن تا صو یقاسینه قدر ممتد اولدی ینه اوشبو سنهده مناص درنگانی لری بوزلوب مسلمانلردن کوب آدم تلف بولدی. فسادچی باشی ناصرالسدین ایشان ختایچه لیجر نامنه بر ذات ایدی، بو واقعه نځ بیانی بویله ایمشکه مزبور ایشان نځ اصل تولدی کومدی قصبه سنک اولوب یکرمه بش یاشلرنده ایشانلق ادعاسیله کومدییه بر خانقاه بنا ایدر. سلوک بترتوب ذکر وحلقه ایله آز مدنده آتاغی خیلی جایله عکیدر. مرید مخلص لری کوبایوب بر نچه مگه یدر. بوندن دمخنه حکومت هوسی توشوب بویله بیوک بر مقصدنځ مبناسی مال واعصابه موقوف اولمغله مناص شهرنده مالدار

وزنکین افرباسی کثیر نافذ الکلام وکبیر «ساک جاگودای» نامنه مشهور ومعروف بر آدم اولوب بوگا استناد اینمک صددنده نچه تزویر وآل وفائده بالمآل ایله مزبور بابی کندینه مرید ایتمه نرغیب وتشویق ایده کورسهده پای ایشان نځ سوزینی اصفا ایتمز آنځ بولینه کتمز. ایشان ایسه اصفا ایتمکنه قومیوب اصرارنده دوام ایدرک بویله مکر ایلرکه بر آدمی رمال وفالچی صورتنه قویار تمام تعلیم ایدب مناصه بیارر دیرکه ایشانی مطلق کورممش بلمهش اولوب ایراقدن کله سن فال ایله غاییدن خبر ویره من منم اوجایده مریدلریم سنځ دیدککنی تصدیق ایله شهرة ایدرلر بعده بر علاج قیلب مزبور بایه یعنی، ساک جوگدایه ملاقات اوله سن عقنده فال آچوب آکا دیه سنکه سنده بر الوغ دولت کورنور. لکن آندن ابا ایدر ایش سن نه دور اودیوب سؤال ایدرسه باشکده پادشاهلق تاجی کورنور اکر بر عزیزنځ سوزینه کورورسن آنځ دیدکیله یورورسن بو دولت سگا واولادگا میراث فالور دیوب بوکبی مکرلری اورکاتور دعا فانجه قیلررق فالچی بی یوناتور فالچی ده مناصه کلوب بر نچه آی وایام فال ایله شهرة چقارر ایشان نځ مرید مخلص لریده بونځ ایگریسنی توغری توغریسنی مبالغه ایله طولی قیلب، قضارمزبور پای نه اوله آدملرنځ تعریف ایتدیکی فالچی بی بر تجربه ایدایم دیه اوزینی بلدر محبوب بر کون فالچی به وارر بنم حقمده نه کورنور دیه سؤال ایتدکده فالچی ده بلوب بلمامش اولوب فال تاخته سنی الینه تزویر ساخته سنی یاننه آلارق تاشلرینی تیروب قاشلرینی کیروب کوب تانی وتفکردن سوگړه باینځ یوزینه قاراب صفالنی ناراب کوزینی یوموب آغزینی آچوب بیتنی صیفا باشنی فاشوب اورنیدین توروب بر ایکی قدم یوروب ینه. کلوب فالنی صالیب اسمانه تکلوب حیرته طالبیب عجباً بویله دولت سگامی میسر اولور ایش دیر. نه دور او دیو صورادفده، ایسککده لباس صولت باشکده تاج سلطنت کورنور بر دولت بر ذاتنځ دعاسنه موقوف ایش دیدک

باينىڭ نىفسى مامارىسى ھەركىتى كىلەپ ايشانە ۋارر مەرىد اولور ايشانە
بوني تيز زمان كەلگەن بىتكوروب اىنە خط ارشاد ۋېرر مناصە بونى
خەلىفە قېلىور. چۈنكى بو زمان مالا اعتنا بايە اعتبار ايدىر اولدىن
«سالك جاگۇداي» مەرىد اولدىغى ايله فقط مناص دكل اطرافى شتادىن
دونكانلىر كىلەپ خەلىفە بى قولى نابلشروب آندىن ايشانە كىلدەرلر
ايشاننىڭ دەغاسنە ماسارعت ايدىرلر ارادە بىرىل اوتار اوتەز ايشان
مناصە كىلەپ خروچ اسبابنە تشبىث ۋەظھورنىڭ آلاننە تەمسك ايدىر.
اۋلگىنى فتنەلرنى كورروب اوصانان بەغىز دونكانلىر بو ايشە راضى
اولمىيۇپ مەككە بىە بىلدەردىكە بو مصلحتنىڭ باشى كەلدەر دىوب صوراب
«سالك جاگۇداي» دور دىدىكە او آدمىن بويە نا معقول ايشى صادر
اولىز دىبە خىرىچىنى ئىكەن بىلكە ضرب ايله تەهدىد ايتىدىكەن تىكرار
بو خالى سوبىلمكە كەسەننىڭ جىراتى فالمامش. ۋەدەلى كوندە اطرافىدىن
دونكانلىر مناصە كىلەپ جەم اولوب ايشان ۋەخەلىفەنىڭ اىشارەسىنە منتظرلر
اىكەن سەنە مەرقوم صفىرىنىڭ يىكرمى آلتىنچى كىچەسى ۱۸۹۹ نچى مىلاد
اىيونىڭ دەغى يىكرمى نچەسى ايدى جەملە دونكانى ايشاننىڭ اجازىتە
باش كوتارىپ شەرنىڭ بىچنە ھەرىدىن اوت قويدىلر فورغانە يوكورمىيۇپ
تالانە قىولدىلر. بونلر بو خالدا يوكرىشوب يورمىشلر اىكەن ختاي
ەسكىرى فورغان اوستوندىن اوق اتوب اوت بىساقىسىندە يورن
مىسلەتلەردىن كىلەپ آدم تلى اولدى تاڭ آندىغى ايله فورغاندىن
ەسكىر چقوب مىسلەتلەر ھەر طرفە قىچىدىلر ختايلىر قولفە توشكان
مىسلەتلەرنى امان ۋېرەپ اولدىروب بىر كون اىچىندە بويە بىيوك
ضايەتلەر اولدى نچە مڭ آدم بىكار بوشقە اولدى. بو قارغىشەلىك
قارىشقىلىق اراندىن ايشان نابدىد اولوب مەقتوللار اىچىندە بلومسىز
كىتدىكى ياخود كرامىتلر اوچوب بىر جايە يتدىكى معلوم اولدى «سالك
جاگۇداي» اوغلى ايله اسىر توشوب دەغىسە قىيولدى مناصدىن رومچە بىە
ييار او بىر نچە كىشى بىلە سوڭرە اىكسى بىلە سوڭرە اىكسى بىلە سوڭرە اىكسى بىلە
ۋەمالى مصادىرە ايدىلوب غىزىنە بىە آلتىدى بو جاگۇداي رومچە سىگى

يىدى غوبىرناسى اىچىندە اھالىنىڭ اياڭ بايى ۋەرايشىدە مىسلەتلەرنىڭ مصلحت
كىلەپ اىكەن اىچىندە بويە دردە دوچار ۋە بويە بلايە كىلەپ اولدى
كىتدى تۋايەتتى كىلەپ خوارزار ايتدى. بو فتنە باسلىدىكىنىڭ ھەقىقەتە
دەغى ختايلىر كىلەپ دونكانلىرنىڭ باشىدە يىدى.
بو بىلە مىستوعىب مەككور بايە ۋاھل مناصە بىر غىزىر كىلەپ دەغاسىلر
اولدى دىورلەرگە جەرىدە مەزدە يازلمش «دب» آخوندىنى ختايە شكاىت
ايدىن بو آدم اولوب اول جىندە اھل مناصك كىشى اىچىندە كىلەپ
باي طرفى اولارق غىزىرى سوركون ايتدىمىشلردى. مەزبۇر غىزىر
اواندە بايە دىمىشكە: عالا اغتىيار كىلەپ بو قىدر پولىر ساچوب بىنى
غانەم دىن جىقاردىڭ. الله تەالى سەننىڭ مالىكىنى اغتىيارسىز كىلەپ
غانەم كىشى غىزاب ايتسون دىمىش. اون اوچ بىلە غىزىر دىدىكى كىشى
اولدى دىرلر. بو بىلەدەن قاچوب كىلەپ دونكانلىرىنى چوچك دە توتوب
چايدىلر مناصە دونكانلىرى نە بىردە كورنورسە بىرە قىدر بويە بايدىلر
اوشىر ۱۷ نچى سەنە ۲۵ نچى شەعبان ۱۵ نچى دىكار ايدى چەارشەنبە
كونى اصول جىددە افتىتاح ايدىلدى. ۱۸ نچى سەنە كە مىلادىڭ ۱۹۰۰
نچى ۋەغىتايچە كواڭسوى خاننىڭ ۲۶ نچى بىلى دور عثمانلىدىن غىزىرى
جەمىع دول آوروپا ختايە ھىجوم ايدى «پىكىن، باچىن» نى آلتىلر
بو محاربەنىڭ باش سىببى گرمانيانىڭ باچىن دە اولن سفىرىنىڭ قىلدى
ايسەدە ختايە بىر ضرب يىدرمك بىلە كىلەپ ايزوب دىدىكىلەر نچە يوردىمك
آوروپالىلارنىڭ اولدىن افكار فاسدە ۋەاتفاق كىلەپلەرى ايدى بو نىت
ظالمەلەرنى مەزبور سفىرنىڭ قىلدى باغىت قىتال نچە مەليون تىلفات مال
ۋەھلاك رىجال اولدى.
چۈنكى زمان قىدىمە چىلورلەر ھەنر ۋەصناعت قوت ۋەصلايت ايل
جەل دوللەر اوستون ۋەرىجە مىسكونە ستون كىشى اولمش اىكەن بو
سوڭقى عصرلر اولگى بىە قىياس ابدىمىيۇپ آوروپالىلر اياقلىدىن
بو ياق بونلرنىڭ شەرتە شىكىست ۋەقوتنە نقص كىتوردىكەن چىلورلرنىڭ
اوقيانلرى ۋەبىلەنلرى دىن بىلەن خىردار اولنلرى اگىر بو كىفەتدە كىدىلور

ایسه اخیرى وغیم و حکومتی سقیم اولمق مجزوم و مقطوعدر دیه نظامی عسکر ترتیبینه اهالی بی ترغیب و آوروپا اصولی تعلیم وتعلمه تعریض ایذب خان نك سعی واجتهادی دخی کیچه وکوندوز بوامرنانك اجراسنده و بو کارنك اگمالنده اولدیغی کورلمکله آوروپالی لر بونی دفته آلیب چنلورلر آن حساب ایله اوچ یوز میلیون وزیاده سیله بش یوز میلیون نفوسدن عبارت بر بیوک دولت دور اگر هرلنوب بزم کبی آلات ناریه وعساکیر نظامیه به مالک اولورسه صوگره نهارتمزه خلل بلکه ملکزه ضرر کتورر هر نه ایسه اویقوده ایکن بونی قبالوم اویغانمز بورون اوستنه آغر یوکار یاپالوم باش کونارمز ایبالیم تمام چیکنه بدالیم دیوب محاربه به هر کون بر بهانه ارایوب تکلیفی مالا یطاق ایله طاقت لرینی طاق ایتدیله چنلورده بونلرنك هر نه دیدکنه کوندیلر هر بلا بولسه کوردیلر مقابله به اقتدار حاصل ایدنجه به قدر سس عارمبه لیم دیسه توردیلر. فقراکه کرک کمنك اولسون سیاسی ایشنك اصلندن بی خبر اولمقله قدیمی فوة وسطونته کوانوب عیب و فصورى حکومتی فیهرق بزه قالور ایسه آوروپالورى اویله کسپردک بویله پچردک نه دور بو تنزیل نه دور بو حقارت وذل دیه باجین کوچه لرند اغزی فانلی لر لاف کداف وهر بلده ده بویله جزای ایله عواملری نوزغانوب قولاغنی فانردیلر اهالینى غایت یالقونلندردیلر سیاسی عالمندن غبردار اولنلر بو ایش مجرد اوفسکا وآچو ایله اوله بور هر ایشنك موردی وار صبر ایدکلر دیه کورسه لده سوزینی اصفا ایتمدیلر آنلرنك دیدکنه کتمادیلر نصیحتی نك کهنه یتمادیلر حکومتی خلایق اوله رق هر شهرده فسادچی باش کونارمیه باشلیدیلر حکومت بونلر ایله آلشورسه بونلری توفقاتمیه چالشورسه آوروپالی نك دها زیاده حظ آلور خوفندن آغرکار شورای دولت بوگما فرار ویردیلر که اعلان حرب ایتمکسزین عسکردن بر فرد ایلچلرنده کتماکسزین فقرایی بوایشه صالی ویرالیم دیدیلر. بوننده ایکی فائده فکر ایتدیله بر یسی که فقرا کندیلری محاربه به طالبدر

جان تن لری ایله اوغراشورلر اگر بونلرنك هجومندن آوروپالورل طرف و تبعد اولنورسه فتواالمطلوب اگر اللرندن ایش کلمزسه مجرد هجوم هیچ نسنه به برامادیغنی آکلب حکومتك امرینه انقیاد نظام وانتظامه بوی سونمیه سبب اولور دیوب فقرایی ایتاک آستونندن اوت قویوب یالقوننی کوچایتدیله فقر هر برده آوروپالی تجارلرینی صقمیه مملکتدن کیت چق دیه به توردیلر مسیونیرلری کسمیه آگما ایلارلرینی تورغانیه توتوندیلر اهالی نك بو حرکت نابجالی رینی آوروپالی لر افکار غفیه سینه آلت ایدرک خلقکنی بو ایشدن توفقات والا بزلر زائدیب ایدرز دیه حکومتی عرض ایتدیله. حکومت عسکر چقاریب ظاهرآ منعه چالشمش کبی اولوب لیکن آستدن چرا قویمقله فقرانك عناد و طغیان کون بکون زیاده لشدکدن اخیر کار اهالی مزی باصله مق باصق الیزدن کلمدی دیه جواب ویردیله بو جوابی آوروپا سفراسی جاننه منت بلوب بر جایده جمع اولمق و مصلحت لرینی قرارلندرمق املنده کرمانیه سفیری او موعود جایه وارمق قصدیله چقمش ایکن فقرالر سفیر مزبوری توتوب باجین کوچه سنده کسمشلر اولدرمشلر بو غیر برلین ده ایه پراطوره ایرشد. کده غایت غضبه کلوب باجین رینی آلمق ایله آنط ایتمش بو بهانه ایله بتون آوروپا آیافلنوب اضمارینی اظهار ایدرک بردن و بچردن عسکر بوللادیلر ختای دگل اوز خلقنی مستقل اداره ایدمیان کچاک کاروللار دخی بیله چاپشوب گرمانیایی قوللادیلر هر بری ختایندن برشی فایهقی آرزوسنده ایدیلر. ایش بویله اولدقده میلیون میلیون فقررا آوروپالورله قارشو جانلرینی بندل ایدب اوروشدیله ایسه ده آوروپانك جهنم آتشی کبی اودنه دوزخ تاشی کبی اوقته قارشو قوری غیره هیچ ایشه برامادی اغیرکار کوب شهرلرینی ویروب «باجین، پکین» نی هم آلدردیله خان تختنی تاشلب چقب بعده مصالحه بولدی. آوروپالی لر ختایینی یگوب تمام توپه سینه مندیلر غیلی فائده لی شروطلر قیلدیله ایسه ده ینه اولسکی مطالعه ایدن مدعالرینه بنالهادیلر کوکلدا کی دک ایتالهادیلر

ختای لر بوندن کوب کوب ضرر دیده اولدی اولکی سعی واجتهادنه سکتہ کلوب نظام وانتظار ایشی برنچہ یل لر تاخیرہ نارنلدی لیکن اہالی نڭ انتافنہ سبب وانتباہنہ باعث بولدی بو محاربہ نڭ عقیبندہ یازان خا نڭ بر کوکسی یعنی یاریق کاغدی تو باندہ علاوه ایدیلور.

بو محاربہ شرطی نڭ برنچہ مادہسی قرارلندقدن سوکرہ نوبت مسیونیرلرک سوزینہ کلوب ختای مرخصی مسیونیر دیکلارگیز نهدور نهدن عبارتدر بن آگلاییم» دیدکده، سفیرلر: «مسیونیر ناصح دیهک حق ایل باطللی آدملرہ آگلادیچی واعظ دیهکدر» دیوب جواب ویرمشلر، ختای مرخصی یعنی مصالحہچیسی دیهشکده: «بوندن آگلانورکہ نصاری دینی حق، بزلر نڭ باطل ایش، بو سوزی یعنی حق باطل بعثنی اگر مسلمانلر سویلسلر بر نوع حق وارکہ آنلر نڭ عبادت لری بر خالق باریہ اولوب معبدلری صورت و تماثیل دن عاریدر، اما سز نڭ و بزم نہ فرقمز وارکہ برمز یغاچدن و برمز بالحقدن صورت یصاب آتی معبود بلوب آگا تا بنورمز بزلر بر بر برمز نڭ دیننزی تعیب کندیلر مزہ عیب دور» دیوب سفیرلری اسکات ایتمش ایکن الحکم لمن غلب مصداقنچہ ینہ مسیونیرلرہ بیوک بول آچمشلر، ختای مسلمانلری بو خبری آنوق قیلب سویلدیلر لعل ختای تورہ لرندن ایشمش اوللر.

چین اسلاملری خصوصاً دونکانیلر ختای نڭ قوۋہ وسطوتی اوزندن کنہیان اجنبی استلا ایتہیان وقتلرہ ہر جایدن باش کوتاریب طغیان ایدر ایدیلر، مملکت ایچین طشدن بویله تولقون وتہوج اولن ائنادہ ہیچ بر بوزوق حرکت لری کورلمیوب بالعکس حکومت نڭ حامیسی ومخالفلرک خلافتک ولمشلر، بوندن اوچون خان مسلمانلردن راضی وخشنود اولوب «بیوکلریم مگا بلدرلرکہ مسلمانلر فسادچی طائفہ دور ہیچ وقت ننج دورمز دائم فتنہ قوزغایورلر دیوب. شمدی معلوم کور اولدیکہ عیب وفصور چکومت باشندہ اولنلرہ ایشکہ آنلرک نظام ونعینسینہ تحمل ایدہ میوب فتنہ ارار ایگانلر اگر

ختایرینہ صداقتی اولمسه ایدی بویله تہوج وقتلردہ بونلردن نافولای ایش کورلوردی» دیہ کوکسی یعنی اعلان نامہ یاریلیق چقارمش وافعا بزم اعل اسلام «اوفوبالعقود» عہدیلہ عمل ایلیوب متوعنہ انقباددن آبرہاز یعنی تابع اولن دولتہنہ ہیچ وقت مخالفت ایتمز مگر عہد سابق حکومت طرفندن فسخ والفا ایدیلر آگا کورہ مخالفتہ کیدیل.

اوشبو ۱۸نچی سنہ ختایلر چوچکدہ بوقسارغی بوتخانہنی بنا ایتدیلرکہ بو جای اولدہ نامی سبقت ایتمش محمدنور ایشان نڭ خانقاہ اوچون حاضرلب حوض یصاب درختلر تکمش جایی ایدی نصیب بوتخانہیہ ایش عجب دگل وقتیل ینہ مسجد اولورسہ، کونصل یاریخان بو بوتخانہیہ یی باصاتماسقہ بر آز سوز قیلب کوردی ایسہدہ ختایلر ننگلامدیلر مگر بو غصوصدہ ختای الوغلری بر پولیتیکہ یصامشکہ اودہ کونصلنک اجازت خفیہسی ایل اولہ، چونکہ ختایلر آوروپالی دن مغلوب اولوب بو برمزده عواملر روس کلوب چوچکنی آلمق یاخود ختای باصوب باغتمہیہ بارمق یعنی محاربہ اولمق اعتقادندہ ایدیلر نیلیقرام وغزتمہیہ ایپانانلر ختای نڭ یگلدیکنی باجین نڭ الدن چقدیغنی سویلیوب اما ایپانایانلر روبا ایل آوروپان نڭ مغلوب اولدیغنی خصوصاً روس عسکرندن بر فرد فالمادیغنی تاویل ایدرلر ایدی، صحراوی قضا فی ایسہ فانقی طرفہ ہجوم قیلہقہ متردد اولوب چونکہ بویله وقتلردہ آنلرک طبیعتی یل نہ سمتدن ایسر آگا کیدر اولدقدن منتق آوازینہ منتظر ایدیلر، ختای بیچارہ لرکہ اوز احوالندن خبردار ایدی خصوصاً اولنگی بلوالردہ قضاقدن ضرب بیان الہزدہلر بو حالدن خوف ایدب امسال واشیارینی روس سودا کرلرینہ کتوروب فویدیلر، اہالی آراسندہ بویله بی ضابطلیک کورلکدن بو تولقوننی باصاہیہ مزبور بوتخانہنی آلت ایدندیلر. شویلهکہ کونصل بوتخانہ صالدریم دیہ منعہ چالشمش ایکن ختایلر کونصل نڭ سوزینی اصفا ایلمیوب منم یریمہ صاحب دگلسمن دیہش

آواز سنی چقاریب عوام خلقی که معلومدر راسته یالغانی ترجیح
 آز کش کش ایسه فساد سهل نسنه ایله تنج اولور لر، بو شایعه
 ایسه غتا بیلرک آورو پان بگلدیکی بیکار ایهش راست اولور سه
 کونصله بویله جرات لیک ایله جواب بو کبی تعدی ناصواب سوزی
 آیتالمزدی کونصلده بر ایشی سوز آچوب باشلدن صکره بویله
 جوابه فانع اولوب طلبندن فایتالمزدی فلانک توشی توغری ایهش غزته
 غبری ایگری ایهش دیه کفت کو عکسنه دونوب اهالی نك باصلماسنه
 باعث اولدی، والا او طرف عمارتدن خالی آچیق تور مق بالکچین
 وقتند، توقتالمش ایکن کونصلنک منع قیلیمه عقیده وار ایدی مزبور
 مصلحتدن اونری سکوت مجبور واجازته یول ویرمشدن

بو باجین معاربه سی عجیب بر معاربه بولدیکه بر طرفه جبرا
 وفتر پایتختنی آلیب فغانی شهردن سوردیلر بیرو طرفه بویله
 دوستلی ایله معامله ده سوردیلر.

اوشبو یلده مذکور محمد نور ایشان اهالیه اوفکالب بازارداغی
 خانقاه سنی تاشلب چقب خانقاه تاشکندیله قالدی ایشانک کیدیشی
 ایله امام تاشقاری ابن کامل جان بای کلوب امامتلیک که تعیین قیلندی
 ایشان بو خانقادن کیتب یوقاروده ینه بر خانقاه ایجاد ایلدی ۱۹ نچی
 سنه ده اتیامه ایرشدی خانقاه تمام اولوب ایکی اوچ بل مقداری
 نماز وجهه اوقولدند صکره امام آرتوق قاری وبعض قوم لاری بونی
 مسجد ضرار دیه دعوا به فالقشوب بو خصوصه کمینه به مراجعت
 ایدلمش ایدی یازیلر فتوی وحکم ذیلده تعریر ایدلور.

۱۹ نچی سنه صفر الخیر نك بر نچی دوشنبه کونی میلاد ۱۹۰۱
 نچی مای یدسی ایدی. اوز مسجد من نك شمال طرفندن توسعه ایدیلوب
 ربیع الاخیره نماز اوقولیمیه باشلدی ینه اوشبو یلده تیمور صوبولی
 اوستونده برار اشان قیوسی ظهور ایدب نیز شهرة تابمش ایدی
 ایکی یلدن صوکره بر هم برلوب شهرته شکست یتدی یعنی
 باروچیلر بتدی.

ینه اوشبو سنه ۲۵ نچی اوکتبرده آخو فوده کرب فارلنچاق فوشی
 کورلدیکنی صالح و عبدالسلام آغه وغیریلر خبر ویردیلر اوی
 وفورالرغه قونوب سایراب ایکی ساعتچه نوروب بعده کتمشلر.
 فارلنچاق فوشی بو یرمزده آغوست اخیرندن قالدیفی هیچ کمه معلوم
 دکل ایکن بو سنه ایکی آی مقداری تأخیر کورلدیکی نعبندن
 صایلدی آدملر بونی قش جلی کیچار دیه تفسال قیلدیلر واقعا قش
 جلی کچدی لیکن صفوق فشدن زیاده آدملرنی شاشدردی شویله که
 قارباغوب ایریوب صو بولوب کیچه سی قاطروب موزبولوب کوندزی
 موز تمام ایریمه یوب موزدن مالک آباغی قیولوب یورالمیوب مال
 کلسی قولغه قرادی چوب چونچه نهایت بهالندی کون جلی
 دیب دلاغه چقارغان مال لر آیافدن ایریلوب قولغه کلدی آپریلغه چه
 فوراده بیلر جلی لبق ایله کیچوب قاتی لقی خاطر دن چقمالزلیق بر
 قش بولدی بویل شعبان آلتنجی نویابر دور نچی کونی کونصل باربخان
 فوت اولوب اورننه سکریتار ایسملکوف نورمش ایدی یسازنده
 اعور پلاخوف نامنده بر ذات نیابه کونصل بولوب کلدی.

۱۳۲۰ نچی سنه جماد الثانی ۲۳ نچی کونی میلاد ۱۹۰۲ نچی
 یل ۱۱ نچی سنتبرده کونصل سیرکی واسیلیچ صوکوف کلوب نوشدی.
 اوشبو یل ۲۷ نچی جماد الثانی ۱۷ نچی سنتبرده سه شنبه کونی کهنه کونصل
 استواده اوچبتل آچلدی بالالر اوقی باشلدی ۱۳۲۱ نچی سنه ۴ نچی
 صفر ۱۹۰۳ نچی میلاد ۱۷ نچی آپریل ایدی نائب پلاخوف عسن افسقال
 حاجی علی وسائر سودا کرلر باریب چوک کانتورنده طرفانده آستانه دن
 کلمش یاشچوکلرنی آچدرب کوردک بیوک بر یاشچوکنده یسازولی
 ناص بویی ایکی کز یاریم عرضی بر یاریم کز فالونلغی بر چارک که
 یاقن خطی حتایچه ایدی بونی بر ختای ویردونکانی ایکاولری اوقودی
 دسایونس نامنده بر آدمک اسمنه یازلمش تاش دیوب سنه سی مک
 بش یوزدن زیاده اولدیغنی سوبلدیلر. ختای دبدیکه غطز مچه ايسه ده
 بزارده دسایونس ناملی آدم اولمز غیری ملتک اولمق کرک دیدی

بو ناشى پىقار ئانلر كرمانيا كور كاولارى اولوب طرفانده اعرار خان بوره
 مذكور كرمانيا لردن نقلابوناشى تارىخى ايكي مك دورت يوز يىل مقنارى
 اولدىغنى قارى عافظغه بويلمش اغرليغى اونوز ابكى پوط ديهش وباشقه
 باشچو كلونده دغى هر تور لوك كينه اشبالر ويرنلش البسه بولك بولك تئلمش
 دفتر كاغذ قطعدارى اولوب ترتيب قيلمقونچه اوفومق ممكن اولدى
 جهوعى قرق دورت باشچوك ايدى آلتىسنى آچدرىب كوردك
 باشقه لرنده نه وار بلامدق وينه باغلنمش نرسه لر ينى چيشدرىب كوردك
 بفاچ كراوات اوستول اورندق كىي بفاچ اشبالر ايدى نقش وپىزا كى
 قضاى نوشاك اياغى كىي بويلى پراستوى چوصه اوغشاش كورندى
 بو اشبالر كلسى مذكور ناشى تابلىغى موضعك بر طرفنده واسع بر
 نمانده ايتان دىبلر. اشبالرنك كلسى بوندىن سيمى پالاده بيسار لى
 آندىن كرمانيه يوللانور طرفاننى لردن بعضى بزه اوفكا قىلب ديه شاركه
 كرمانى لر بونى كىتاب جريدن كوروب بلمشارده كلوب فازمشلر
 والا نجه مك يلكر مستور ومغنى بالمش آثارى نه دن بلوردى مزبور كتابك
 عقيبنده ظهور ايتدىكى السبه آندى استفاده ايمش ار اوله ديمشار
 نى برا اوكتابده نيزن دقيانوسك ديوان خانسى ديه بر حكايه كچمش
 ايدى اما بلمزاركه بو زمانده آور پالى لر ير نك آستونده نه وار
 جمله سندن غير دار اولوب بزم سماعى ياز دغمه احتياج لرى يوفدر.
 آستانه يه وار دغمه زده نيزن نك اوستنده چقبر نيق لر مز ايله سويلشمش
 ايدك كه پادشاه لر تورديغى وفنده بونك اوستننه چقمق دكل كوچه سندن
 اوتمهك آدملر خوف ايتكاندر والا بو عالله كلمش عجبوا بونك آستونده
 نه لر وار ايسكن دينامش ايدى اومت دن اون آلتى يل اوتدكد نصكره
 آستونداغى اسيار ظاهر اولدى كور لى من بعد دغى كوب نسنه لر
 چقار ديقنى سويلدبلر واخر جت الارض ائقالها وقال الانسان مالها ينه
 اوشبو ۲۱ نچى سنه پشنىچى جماد الاول ۱۵ نچى ايبولده چوچك كه روس
 وختاى بانكده سى آچلدى.
 ۱۳۲۲ نچى سنه اول ايله حاجى شاكىر باى افندى باغنه اشكول

صالئوب اوشبو سنه جمادالثانى سەنئىنە كونى ميلاد ۱۹۰۴ نچى يل
 ۱۷ نچى آغوستنده اشكولكه باله لر بولدى قارى حافظ اوكون معلم
 لك كه تعيين ايدلدى اشكول جماعت آچمىسى ايله بنا ايدلوب پادشاه
 اسمنده نيكولايسكى اشكول ديه نام وپر لى.
 ينه بويلده حسن افسقال باش اوله رقى جماعت آچمىسى ايله آستى
 ناش قىلئوب زيارت اطرافى احاطه ايدلدى بوندىن مقدم اوچ دفعه
 ديوار صوقلمش ايسه ده آستى ناش اوله قدىن آز يلدن فنا بولوردى.
 شرق طرف داربازە سنى حسن افسقال اوز جيبىندن غرب طرف
 داربازە سنى حاجى خليل الله افندى يصاندىلر.
 اوشبو سنه رمضان شريفده مولانا سعيد بن محمد العسل الشامى
 حضرت لرى ككلوب كاشغر قوبنده تومشوق ديدىكى موضعه بر
 خرابه دن تابلمش كاغذ وپردى بو خط نك سنه سى يتى يوز يكرمه
 تارىخلى اولوب امير تيمورنك تولدىنن مقدم دوركه آدملر آلتى
 شهرنى مسلمان ايدن امير تيمور ديه سويليور اردى آنلرى تىكندىب
 ايدب بو ولايت اهالىسى امير تيمور دن اقدم اسلام ولايتى اولدغنه
 شهادت ايدر صورتى ذيلده يازلور ينه اوشبو ۲۲ نچى سنه اخير آيى
 اولن ۱۶ نچى ذالجه ميلاد ۱۹۰۵ نچى يل ۸ نچى فبرالده باغنه تاغندغى
 يازولى قوراغه كتورلدى صورتى توبانده كوستر لور.
 ۱۳۲۳ نچى يىلك ذوالجه اوخرنده كه ميلاد نك ۱۹۰۶ نچى يىلك
 اول آيى اولن غنوار ايجنده افسقال وهم بى لر صايلندى خوقندليك
 يار محمد ابن خالمحمد باى افسقال بولدى بو كارچه افسقال ليك لوازمى
 كونصل معكمه سينك انتخابى ايله اولوب كمنى خواه لرسه اختيار كونصلك
 اولوردى جماعت طرفندن افسقال صايلندى نك ايتداسى بودور. حسن
 افسقال كامل يتى يل افسقال ليك لوازمى ادا قىلب بعده جماعت طرفندن
 وهم كونصلدن تقريض نامه يعنى اتيستات ايله تقاعد ايتدى خدمت
 معموده سى مقابلنه اوفالى چكمان بر ميدال وهم ختاي خانى طرفندن قزل
 تاشلى ارثدها صورت لى بر نشان عالى بر لمشدر.

www.ewlat.org
 www.uyghurmap.com

بو دفعه صايلنمىش بى لىرمز عابد باى تاشكندى ميرزاهد باى اونا حاجى عليكه شهوى عبدالرشيدوف امين جانبى تاشكندى الهامجانوف حاجى على عبداللين چوچكى لردور.

۱۳۲۴ نچى سنه ۲۷ نچى آپرىلده پىتر بورغده مبعوثان يعنى دو ما آچلدى ديوب چوچك ده بايراق كوتارد بىلر سوكره كوب كىچىر كىيوب دو ما يابلدىغى خبر غزته لرده كورلدى كورسى يلقه فالمش. اوشبو سنه ملا آرنوق قارى اورننده نائىب تورىن ملا يونس كىتب اورننه دملا سيد كمال بن دملا جمال امام نصب قىلدى. جماد الاخير اواخىرى برنچى آغوست ايدى. ينه اوشبو يىل سنتىر اخبرنده ختاي برلن سىياز اچيله چى بولوب قديمى اورننه يعنى باخته ايله چوچك آوالغنه اوى لر تكلب اطرافدن بولص لر جمع اولدىلر ادى ختاي ايلي روسىديه قاچىقدن جمعيت اوكتبر باشنه چه باتوب اخبرده بوشقه تارقالدىلر. اوشبو سنه عيد قربان ۱۹۰۷ نچى ميلادنى اون برنچى غنوار پنجشنبه كونه مصادق اولوب بو نماز كونسلنىڭ تكليف وكوچلاوى ايله اوچ محله اهلى جمع اولوب دعوالى مقصوب بايده اوقولدى. دملا سيد كمال امام بولدى.

۱۳۲۵ نچى هجرىه محرم الحرامنىڭ باشى ميلادنىڭ ۱۹۰۷ نچى سنه فبرالنىڭ اول كونى پنجشنبه يه مصادق اولدى. بو بزم محرم آيى ختايلىرنىڭ دغى يىل باشى اولوب، بادراكغه دور بادراكغه دور كواكصوى خاننىڭ اوتوز اوچونچى يىلى داخل اولدى.

يوقاروده يازامىش اقسقال يىلر بىر يلقه صايلنمىشلر ايدى حاجى على افندى سنه سنى تكميل ايدى بىلكنى محكمه يه تابشروب معاف اولدى باقى اوچ يىل اورننه تورمىشلر دور اقسقال دغى لوازمنك دور. انتهى

۱۲۹۲ نچى سنه محرمنىڭ باشى ميلادنىڭ ۱۸۷۵ نچى يىلى غنوار ۲۷ نچى دوشنبه كونه توغرى كلوب «بادراكغه دور كواكصوى» خاننىڭ برنچى سنه سى خان آيى ايدى. اوشبو ۲۵ نچى سنه ده كامل

۳۲ يىل ترلوب ۳۳ نچى سنه ينه شول وقته توغرى كلدى فقط بش كون سوكره سى وار.

۱۳۲۶ نچى يىلنىڭ محرمى ۱۹۰۸ نچى ميلادنىڭ ۲۱ نچى غنوارى دوشنبه كونه تصادق ايدى بو محرم آيى دغى ختايىڭ يىل باشى يعنى اوتوز دورتنچى تارىغى داخل اولدى. حاصل التجربه ۱۲۹۲ نچى يلى محرم دن اوشبو اوستومزده اولن ۱۳۲۶ نچى محرم كه چه اوتوز اوچ يىل يعنى بردور كامل اولوب آلتنى كون مقدمه ايلنوب اولكى اورننه كلدى.

ايمدى بوندن سوكره اولن وقايىع وحوادثنى ۱۳۲۵ نچى يىلدىن باشلپ يازىب طردا للباب الق بىاترتبيله هر شهرنىڭ امام ومؤذن وصاحب خيرات ذواتلرنىڭ احسان عىديه وكارپى ندىده لرييله برابر بعض شريىن سون آغالرنىڭ لطائف آمىز كلام شكرلر ينى يازمق مقصدمز اولدقدىن حالا بو قدر چه ايله اكتفا قىلدى قارئىن كرام ذو الاحترام احبابلر مزم دعاده اولسون لركه آنلرنىڭ دعاسى بركاتيله او يازه چىمىز كتابچه نىڭ تمامى دغى ميسر اوله. الموفق هو الله لا حول ولا قوة الا بالله.

مولانا سعيد ابن محمد العسل الشامى حضرتلر ينىڭ كتوردىكى خط كاشغر فريشك تومشوق ديدىكى موضعنىڭ خرابه سندن تاپلمىش بىر صندوق ايجنده بولنمىشدر كه قديم اسلام زمانه سنده قاضى لرنىڭ قىلمىش حكم لرى خط وكتابتلر ينىڭ تصوير و تنظيمى نه روشده اولدىغى نى آكلمق اوچون تىركا بىبارته وبقلمه بونده درج ايدلى.

هذا كتابته.

مولانا عمادالدين قاصى حرورىدا
تاريخ نيك سى نور نكرمه دا باوسعان بلى سعيان اى نيك اول
اردى كم يسكر محمد محمد اسماعل نيك وسى بولغان معان حى احمد

كوزينه كيوب بر آز توفندن صوگره» مولانا عمادالدين ماسى حرور بىدا»
 ديه او قودى. بوگنا كولوشوب اوتوردغمز حين ده حاجى محمدجان
 تىكنچى كلوب كردى او ذات قىيافته ملا پوستنده يورن آدم ايدى
 آنك الينه ويردك. مولانا عمادالدين قاضى كامه لار ينى توغرى اوقوب
 حرور بىدا، ديدى. صوگره سىنى اوقوگزدى كده مطالعه ايدى «ترانچينك»
 نى نور تىكرمندا ديه او قودى مفهومى نه اوله ديدكده، حرور بىدا
 ديدىكى شهرده قاضى عمادالدين ديان آدم تىكرمندا تورغوچى نى
 نور اسملى تارانچى به يازمش مىكتوب بولسه كرك ديوب تعبير
 قىلدى. مجلس لرده بر خيلى كولكو و لطيفه به باعث بولدى. ينه
 مذكور مولانا جنابلىرى ايكنچى دفعه كلكده آلتى شهرنك قديمى
 خانلىرى نك بر يرليغ خطنى كتورمش ايدىكه، صورت خط بودور،

باسم سبجانه ابوالهادى محمد بهادر غازى سوزم

عماد ملك و دولت عمان ابالت و سلطنى قىرىنداش لار بيله جهشيد
 شان پادشاه نشان كىتى ستان اژدرها سنان فرزندلارغه دولت شعار
 نصرت اثار مغول الوسى نك تومان مك قوشون يوز اون بيكى لارى
 بيلان پسه كاشغر ولايتى نك حاكم و داروغه لارى بيله هور حن بكى
 ايماق بيكى اشچى كوشچى منولى نوچى تشمل عمل دار صاحب جمع بىتكچى لارى
 بيله سپاهى و حمايتى الوغ كچك خواجه شريك رعيه لار يغه واضح ولايع
 بولسونىكىم معتمد الخواص جلس مجلس خاص مقرب الحضرت
 السلطانيه حيدر بيك كاعنايت پادشاهانه و مرحمت خسروانه بيله مفتخر
 و سرفراز قىلب مرعومى مغفورى بابالارى امير بيك كته نك اوروك
 اريق بيله قوم سىكز موضى داغى يرلار يكيىم حىغرى بعضى دانارليغ
 يرىكا متصل فاصل اوروك اريق نك قديمقى اريقى و بعضى دامابريرىكا

ادرا دعوى قىلدى كم انام بوغماسى صكر عسان وفات بولوب ميراث
 بو نك دور دىب دعوى قىلدى محمد و ابراهيم اسماعيل سر سر بو بورن
 فاش نارسيده لار اولوغ اسرئيد روس حالدا سر كاعليك ولوب
 ملك لت يوردى دىب ملك نامه خار بر كلدور دىلار واحى حدور بىدا
 ماموللار بكاساندى لار قاضى علمك نامه نى راست بو بوب بو دعوى
 ولغان ملك نى نارسيده لار كا حكم قىلدى كم ارسانك دعوسى فالهادى
 بو حریده قاضى حدور بىدا بىلدى بو حریده بىلمس حالدا مولانا
 اقصى الفصان عمادالدين بوغماسى حلال الدين بر لا اردى «اه»

ترجمه.

مولانا عمادالدين قاضى حضور بىدا

تاريخ نك يتى بوور بىكرمه دا تاوشقان يلى شعبان آى نك اونى
 ايردى كيم شكر محمد محمد ايسماعيل نك وصى بولغان قومغانچى احمد
 اوزرينه دعوى قىلدى كيم انام بوغماسى شكر خان وفات بولوب ميراث
 نك ترور دىب دعوى قىلدى محمد ابراهيم ايسماعيل بر فر بودره
 فاش نارسيده لار الوغ انامز تندر روس حالده تركه تمليك قىلب ملكك
 يوردى دىب تمليك نامه نى حاضر كلدور دىلار قاضى حضور بىدا مامونلر
 بيله ثابت قىلدى لار قاضى تمليك نامه نى راست ديوب بو دعوى قىلغان
 ملك نى نارسيده لركه حكم قىلدى كم ايرسه نك دعواسى فالهادى بو جرين
 قاضى حضور بىدا بىلدى بو حریده بىلمس حالده، مولانا اقصى القضا
 عمادالدين بوغماسى حلال الدين بر لا ايردى.

بو مکتوب الهزه كلكده حاجى شاكر باى افنديه كو سترىب
 مطالعه ايدىكو ديو الينه ويردم كوزينى سورتوب كوز لوكنى آرىتوب
 تاوشقان «تاوشاد» يعنى قوبان يلى بو بورن فاش بو يره فاش، ديهك. تندر وس
 حالده، يعنى صحیح البدن بىلم الاعضا وقتنده ديهك. مامونلر، يعنى امين و مقبول
 الشهاده آدملر نى نىبه ديهك. سايبت، يعنى ثابت قىلدى ديهك. حوزور، حضور ديهك،
 اولاسى زا، ايله بىلمش دور.

متصل فاصله ارغويولى و بونه تيركانى و حد شمالى اصغ بارغه متصل
 وحد شرقى جول فاصله قارغوى و حد جنوبى بعضى دا اوستاد مير على
 بخارينك بربكا متصل فاصله ايسكيز شور و بعضى دا قوم ارتلاغ تاغىغه
 متصل و بعضى دا جولغه متصل فاصله ينه تاغوى نغميا ايكى ماڭ باتمانلىغ بىر
 بولغاي جملهدىن تورت بوز باتمن لىق بىرنى حيدر بيك نك بابالارى
 ملك ليك كادغوى قىلغانده صحيح شرعى بياھ تسليم قىلغان ثابت بولغاچ
 ملك ليك نى مسلم توتوب ملك ليك كه سيورغال قىلدى قالغان مملكه
 بىرنى تقى تمليك و جهى بيلان بابالارى دستورى بيلان سيورغال قىلدى
 ايمدى يارلىغ واجب الاطاعة والاذعان كوركاچ مذكور بولغان محدود بىرلرنى
 جميع حقوق و مرفاق توابع و ادا حقى بيلان مشار اليه نك ملكى بىلىب هيچ كيم
 مداخلت و مشاركت و منازعت قىلمسون لار هر كيم بو محدود بىرلر
 دازراعت قىلسه و يادراعت تيكسه شريعت غرا بىلن حصول برسونلار
 اهمال و تاخير و حجت قىلمسونلار اولتورغان كشى قرالار يغه نيمه كراك
 حواله قىلماسونلار ديب مهر لوق نشان عالیشان تاريخ ميڭ اون اوچ
 پچن بىلى ذالعهجهسى آيى نك اواخرى دار السلطنة يار كند ولايتى دا بتلدى
 شكرالله نوار بىخچه مى يازيب تمام ايتدم نچه مشاغل و مشقمت لار
 ايله بورايه كلوب يتدم ايمدى اخوان ملت و احباب بى منت لردن التماسم
 دور كه صوابنى تصديق خطاسنى تصويب ايدهلر زير انسان لا يخلوعن
 الخطا و النسبان ربنا توأخذنا ان نسينا او اخطانا

بنات همتى اجمع هذ لى كتاب احدى و عشرين سنة و ما حصل ذاك
 الابغناية من لاناخذة نوم و لاسمة و صادق ختامه للسنة السادسة والثلاثين من
 امامتى فى البلدة البيارقية و للسنة الثامن والعشرين من جلوسى منصب القضاء
 بالا حكام الشرعية و ذالك من يوم الثامن والعشرين من شعبان من
 شهر سنة سبع و عشرين و ثلثمائة بعد الالف من هجرة سيد بنى عدنان
 صل الله عليه و على آله و اصحابه الى مدالازمان و بالله التوفيق و عليه التكلان.
 مؤلفه محمرد امام قارى قربانعللى قاضى ولد خالد
 حاجى ايكوزى متولدا شيم چوچكى متوطنما.

۱۲ نچى تراكتات و سائر تعلقات

هجريه نبويه ۱۲۹۷ نچى ميلاد ۱۸۸۱ نچى يلنده ياصلغان
 روسيه ايله ختاي تراكتاتى نك صورتى و ترجمهسى
 فوروق بول بيلان فيلادورغان سودا اوچون ترتيب بولنغان
 نظام نامه نك نسخهسى اوشبودور.

اولگى باب

روسيه دولتى بىرلن خطائيه دولتى نك اراسيه واقع بولغان سرحدىنك
 هر ايكى جانبىغه اللىك چاقريم بىر كاچه هر ايكى دولتنك رعيه لرى باج
 يعنى زكات برماسدىن سودا قىلماق لارى ممكن دور و هر ايكى دولتنك
 سرحدلارده تورغان عمل دارلارى اوز دولت لارى نك نظامى بويىنچه
 اول سودا گر لرغه نظارت قىلغايبار.

ايكنچى باب

مغول آيماقلار يغه و تانساننك شمال و جنوب طرفىداغى بورتلارغه
 سودا اوچون بارغان روسيه رعيه لار يغه لازمدر كه اوشبو نظام
 نامه نيك آخريده تحرير بولنغان جايلردىن بارغايلر ديگر بولسدىن
 بارماقلارى ممنوعدر.

وبو سودا گر لرنك الوغلار دىن قوللار يده روس و ختاي زبانيه
 مغول و يا نوغاي ترجمهسى بىلن بىليت خطلارى بولماغى لازيمدر
 و خطائيه ترجمه سنده مال صاحبنى نك و يا كاروان باشنى نيك اسمى و تقى
 مال نك جنسى و فائجه طاي و بوك الوغلار ينك مقدارى مغول و يا
 نوغايچه تحرير بولىنماغى لازيمدر.

اما خطای حدودیغه داخل بولغان وقتده کیرا کدور که بیلیمتی فراولده اولتورغان عملدارغه معلوم قیلغایلار واول تقی کلتوریلغان مالنک بیلیمتغه موافق بولغاننی بیلیمتنگ سرتیغه قید قیلغایدر بیلیمت الماسدن سرحدین اولکان سودا گرلارنی توختاتوب سرحدده اولتورغان روسی منصبدار یغه ویا قونسولغه قاتیق جزا قیلحق اوچون بیار ماغه ختای عملدارلارینک اختیارلری بار.

بیلیمتنی یوق قیلغان آدملرغه لازیمدر که یاکی دین بیلیمت آلمق اوچون یاقینده بولغان قونسولغه معلوم قیلب وهم شول برحاکمیدین موقتا بیلیمت آلیب ماللرینی ایسکاری اوزانتایلر.

مقول و تاناشان ولایتلاریک ساتلمغان ماللرنی تان تسز و سوچر هوی شورلاریغه و آندین تقی آری یورتلارغه بیارگانلری ممکن دور.

و دیگر تامورثا یعنی زکاة خانه رسملری خصوصلاریده کیرا کدر که توبانده مرقوم بولغان فواعد اوزریغه عمل قیلغایلر.

اوچنچی باب

تان تسز شهر یغه کباخته دین و نرچیندین مال آلیب بارغان روسیه ره بهلاریغه لازیمدر که قالغان دونباوتون چر هوی دین بارغایلار و تقی تان تسز شهر یغه قوبدوغون چو-وا-چن دین آلیب بارغان ماللرنی کیرا کدر که اوشبو یول بیلن بیارغایلار مال آلیب بارغان ورس سودا گرلاریغه روس منصبدارلاری بیرگان بیلیمتنی خطاینک تیوشلی عملدارلری کواهلندریب اوزریغه اورس ویا خطای زبانیچه مال صاحبی نیک اسمنی رتایلارینک مقدارینی و مالنک جنسنی قید قیلغایلر ختای طرفیدین بوللرده تعیین بولغان تامورثا یعنی زکاة خانه عملدارلاریغه لازیمدر که باخیر قیلماسدین ماللرینک حسابلرینی بیلیمت اوزریغه تفتیش قیلب و گواهاندریب جواب بیرگایلر. اگر تامورثانده مالنی فراغان وقتده تایلر بوزاسه کیرا کدر که اول تایلرنی یا کیدین

معکم باغلیوب فانچه تای بوزولغاننی بیلیمتغه قید قیلغایلر ایکی ساعتدین زیاده تامورثانده فراماق اوچون مالنی توختاتوق ممکن ایمسدور. بیلیمتنی بتورمک اوچون آلتی آی ایچنک تان تسز تامورثانسیغه فایتاروب بیرگایلر اگر بو وعده مال صاحبیغه آز کورنسه اول زمانده وقت اوتماسدین بوزون ختای حکومتیغه اعلام قیلنسه کیرا کدر دور.

بیلیمت یوغالتقان سودا گرغه لازیمدر که یکی بیلیمت آلمق اوچون بیلیمت برگان منصبدارغه یوغالغان بیلیمتنک نومرہسی و تاریخی بیلان معلوم قیلغای واول موضعه بولغان تامورثا عملدارلاری بیلیمتنک یوق بولغاننی تحقیق ایتمکدین کین مذکور سودا گرغه موقت کواه نامه بیرگایلر مالنی ایسکاری اوزانتوق اوچون اگر شول وقتده مالنک ساتقاننی پوشیده قیلحق و باج بیرماکای نیتیله مالنک حسابنی خلاف کوسترماغی ثابت بولسه مذکور سودا گر اوشبو نظام نامه نک سیکزنجی بابی نک امری بوینچه جزاغه مستحق بولور.

دورتنچی باب

روس سودا گرلاری روسیه دین کلتورگان ماللرنک بر حصه سینی قالغان شهریده صاتمق خواه لاسه لر کیرا کدر که بش کونگاچه اول بیر حکامیغه معلوم قیلغایلر و مذکور تقی تیوشلی باجنی تمام آلدق دین سوکره آنزغه صاتمافقه اجازت بیرگایدور.

بشنجی باب

روس سودا گرلاری دن قوروق یول بیلن روسیه دین تان تسز شهر یغه کلتورغان مال دین فرار داد بولغان باج نک اوچدین ایکی حصه سی تمام آلونادر. و تقی روسیه ملکتنی دین سوچر هوی شهر یغه کلغان مال دین همچنین تان تسز شهر یغه بر یلغان قاعده اوزره باج بیرماغی لازیمدر.

آلتنچی باب

قالغان شهریده باج بریلوب صانلمغان مالنی صاحبی نڭ اختیاری بار دیگر باج بیرماسدین آلیب تون چزوی ویاتان تسز شهرلاریغه بارغای اول وقتده قالغان نامورناسی سودا کردین آغان باج نڭ اوچدین برینی سودا کرغه رد قیلب بلیتنی اوزریغه قید قیلغایدیر. وتقی قالغان شهریده باج بریلوب صانلمغان مالنی صاحب لری ایچکاری خطای شهرلیغه بیاررغه تلاسهار کیرا کدرکه اجنبی سودا کرلار اوچون بو توغریده معین بولنغان نظام نامه اوزره ترانزیت یعنی نصف باج برکایلار اوشبو مالنی بیارغان وقتده بریلکان بلیتنی کیرا کدرکه یوللرده تعیین بولنغان نامورنا وزاسطاولرده معلوم قیلغایلار اما بلیت بولماسه اول ماللردین نامورنالارده باج وزاسطادلارده لیچزین آغاللار.

یتنچی باب

اوروسیه دین سوچزوی شهریغه کلتوریلغان مالنی مملکتدر خطای مملکتی نڭ ایچکاری سودا خانه شهرلاریغه بیارغایلار اما کیرا کدرکه تان تسز شهریدین ایچکاری خطای شهرلاریغه مال بیارغانی توغریسبهک اوشبو نظام نامه نڭ توقزچی بابیه تحریر بولنغان شرطلرنی بیجا کلتورکایلر.

سیکزنچی باب

اگر تان تسز شهریغه کلتوریلغان مالنی نامورنا فراغان وقتده معلوم بولسه که بلیتغه قید قیلنغان مالنی تایدین چقاریب موضیده دیگر مال قویغانلار ویا مال نڭ حسابی قالغان شهریده قویولغاندین باشقه بلیتغه موافق ایلمسدر اول وقتده مال نڭ بارچه سنی قانفیسقووات قیلغایلار یعنی پادشاه بقیته آلتور.

یولده بوزولغان ویا کیدین باغلانغان مالنی البته قانفیسقووات قیلغایلار اگر یولده بولغان برنچی نامورناغه معلوم قیلب بلیتغه قید قیلنمش بولسه که مال نڭ حسابی درستدردیب. واکر معلوم بولسه که کلتوریلغان مالدین یولک صانیبلار تقی البته قانفیسقووات قیلغایلار. نامورنا فراماسدین ابا قیلب اوچونچی بابده معین قیلنغان یول نڭ باعداسدین مال آلیب کلغان سودا کرلردین تیشلی باج حسابنجه جزاً نقدیه آغاللار.

اما فوقده مذکور خلاف قاعده حرکت مال صاحب لاریدین اجازتسز کیرا کش لاردین صادر اولغان بولسه اول وقتده نامورنا جزا فرار بیرکانیه شو احوالاتنی نظریغه آلهق کیرا کدر اوشبو قاعده قوروق یول بیلن مال آلیب بارغانلار اوچوندر ساحلده یعنی دریا بویونده وایچکاری مملکت لرده بولغان سودا خانه شهرلاریغه دخلی یوقدر. وتقی قانفیسقووات قیلنغان مالنی خطای منصب دارلاری نڭ رضاسی بیلان فرار بولینغان بهاسینی بریب آلماغه سودا کر نڭ اختیاری بار.

توقزچی باب

قوروق یول بیلن تان تسز شهریغه کلتوریلغان و اوچدین ایکی حصه باج بریلکان مالنی صاحبی سو بیلن دیگر خطای نڭ ساحله بولغان واجنبی دولت لار نڭ سودا قیلغوچی لارینه آمودورفته اجازت بولنغان سودا خانه شهرلاریغه آلیب بارغان وقتده اوچدین بر بقیه باجنی بیرماغی لازیمدر و بوند نصکده دیگر ساحله واقع بولغان سودا شهرلرینه هبیج باج بیرمایدیر.

وتقی تان تسز شهریدین ویا دیگر ساحلده واقع بولغان سودا خانه شهرلاریدین ایچکاری موضع لارده بولغان سودا خانه شهرلاریغه مال بیارغان وقتده اجنبی مملکت لار نڭ سودا قیلغوچی لاری بارسید وضع قیلنغان نظام عامه موافق ترانزیت یعنی نصف باج برکایلار.

ونچى باب

روس سودا كرلارى ئوز مملەكتلار يىغە آليپ بارغان خطاي متاعنى كيرا كدر كه قالغان شەرىدىن واوچنچى بابك معين بولغان يول بيلان آليپ بارغايلار. چيقتا دورغان مالدېن نكميل باج آلقايلار اما نان تسزده فائتارماق اوچون غريد قىلنغان داخل بولغان مالدېن وتقى ديكر ساحلده واقع سودا خانه شەرلار يىده غريد قىلب ترانزيت رسمى اوزرىغه نان تسز بيلان روسيهغه يباريلغان مالدېن دوباره باج آلقايلار اكر چيقتا دورغان خصوصيده فرار بولينغان باجنى بيركانى نوغرىسنىك كواه نامەسى بولسە وعلاوه نان تسزده كيرادورغان توغرىك بيريلسكان باجنى فائتاريب بيركايلا اكر سودا كرلر همان باجنى بيركان مالتى بر يلغەچە آليپ روسيهغه بارسەلار.

روسهكه مال آليپ بارمقغه اوروس قونسولى بيركان بليتهده اورسى وخطاي تليچه مال صاحى نىك اسمى وتاي نىك حسابى وهم مال نىك جنسى يازيلادور وهمان بليتهنى سودا خانه شەرىده واقع بولغان تامورنا كواه لاندردماق لازيمه وآندين كين اول بليتهنى يوللارده بولغان تامورنالار مالغە قورغان وقتده هر يرده معلوم قىلغايلار بليته تامورناغە بيركانى نىك وعدهسى توغرىسىده وتقى بليته يوق بولغانى خصوصيده اوشبو نظام نامه نىك اوچونچى بابنده تحرير بولغان ناعده اوزرىغه عمل قىلغايلار.

سودا كرلر نىك ماللار يىنى كيرا كدر كه اوچونچى بابده معين بولغان يوللر بيلان يبارغايلار وتقى مالتى يولده صانماغايلار اوشبو قواعد نىك خلافيغه عمل قىلغان سودا كرلرغە نظام نامه نىك سېكز نچى بابى نىك مضمونى بوينچە جازا قىلغايلار وتقى يوللارده واقع تامورنالار اوچونچى باب نىك مضمون يىغە موافق ماللارغە قراغايلار.

اوروس سودا كرلارى اوروسيهغه كلتورماق اوچون سوچزهوى - چزا - يوى - غوان شەرىده غريد قىلغان خطاي مالدېن وتقى اېچكار يىده واقع بولغان سودا خانه شەرلار يىده غريد قىلب سوچزهويغە كلتوريلغان ماللاردين نان تسز شەرىدىن يباريلغان مالدېن آليپقان ناعده اوزرىنه باج آلقايلار.

اون برنچى باب

تون چزهوى شەرىده غريد بولغان مالتى اوروسيهغه آليپ بارغان وقتده «تارىف» يعنى باج تحرير نامەسى بوينچە نكميل باجنى بيركايلا.

اما قالغان شەرىده غريد بولغان مالتى اوروسيهغه آليپ بارغانده تارىف بوينچە نصف باج آلقايلار.

اېچكارى مملەكتلارده غريد قىلب تون چزهوى و قالغان شەرلار يىغە كلتوريلغان مالتى اوروس سودا كرلارى اوروسيهغه يبارغان وقتده اجنبى سودا قىلغۇچىلارى اوچون وضع قىلنغان نظام بوينچە دخى ترانزيت باج بيركايلا.

فوقده مذكور شەرلارده بولغان تامورنالار يعنى زكواة خانەلار سودا كرلار باجنى بيروب ادا قىلغاندين كين آنلارغە ماللار يىنى يبارماق اوچون بليته بيركايلا اما تون چزهوى شەرىدىن چيقتا دورغان مان اوچون بليتهنى دون - با - تامورناسى بيركايلا وتقى بليتهنى آلتاق و مال نىك نيشلى باجنى يبارماق اوچون مذكور تامورناغە اعلام قىلغايلار وهمين بليتهده مالتى يولده صانمق منع بولغاننى قيد قىلغايلار. اوچونچى بابده بليته برماق و مالتى يولده تامورنا قراماق وغىرىلارى توغرىسىده تحرير بولغان نظام و قاعده نىك فونده ذكر اولينغان جايلاردين چيقتا دورغان ماللارغە هم دخلى باردور.

اۋن ايكنچى باب

نان نىسز - نون چزوس - فالغان - وچزايوى غوان شەرلار يىدىن
فوروق يول بىلن چىقا دورغان اجنبى مال بىدىن باج آلماغايلا را كر
سودا كر كرا دورغان باجنى و ترانزىت بساجنى بىرىب ادا قىلغانى
خصوصىده تامورثا دىن آلمان غطنى مغلرم قىلسه لىكىن كىرا دورغان
باجنى بىرىب ترانزىت خراپى فالغان وقتده يولده نىشلى تامورثا
ترانزىت باجنى باجنامە بولمىچە آلمايلاىر.

اۋن اوچونچى باب

خطاى مملكتى غە كىرا دورغان وچىقا دورغان مال اوچون
اوروس سودا كرلر يىدىن عەوسا اجنبى سودا قىلغۇچىلار دىن آلتانغان
باج تەرىر نامەسى اوزرىغە و تىنى، ۱۸۶۲ نچى يىلده اورس سودا
قىلغۇچىلارى اوچون تەرىر بولمىغان - تارىف - يعنى باج نامە
اوزرىغە باج آلمايلاىر. اوشى باج تەرىر نامەلار يىغە نام بىنام بازىلغان
ماللرنىڭ بهالار يىدىن بوزدىن بش باج آلمايلاىر.

اۋن دورتنچى باب

اوشىو نام بىنام بولغان ماللار دىن كىرا دورغان و تقى چىقا
دورغان وقتده باج آلماغايلاىر. آلتون و كەوش يامبو - اجنبى
سكەسى - اۋن - برنج - تىفاج كوشت و سبزيات - پنىر - سغىر مايى
- كانفىت - اجنبى لباسى - زركار و جواهر فروش ايشىلارى - كوموشدىن
قىلنغان ايشىلار - عطر و صابون كومور - اودون - اجنبى شمعى -
تىباكو - سىغار - اجنبى شرابى - پىوا عراق - ابولارده و كشتىلارده
مصروف بولغان بعضى ماء كولات - يول ما بىتاجى - محكەلار غە
دركار بولغان ايشىلار - يوسىدىن قىلنغان مطاع بىچاق و قايچى و بالته
شكلكو ايشىلار - اجنبى داروسى - وبلور.

اوشىو مطاعلاردىن فوروق يول بىلن اىب بارغانده و تقى
چىقا دورغانده باج آلماغايلاىر لىكىن نظامنامەده بولغان سودا خانە
شەرلار يىدىن ايچكارى مملكت غە يبارغان حالده مالنىڭ بهاسىغە فراب
قرقىدىن بر ترانزىت آلمايلاىر اما يول ما بىتاجىدىن آلتون و يامبو دىن
و تقى اجنبى سكەسىدىن ترانزىت باجنى آلماغايلاىر.

اۋن بىشچى باب

ذىلده مرقوم ماللرنىڭ كىرا دورغانى وچىقا دورغانى ممنوعدر
وكانترابانطه قىلب يعنى اوغورونچە آىب كلگان وقتده كانفىسقات
قىلغايلاىر. دارو يعنى باروت - توبخانه لوازمانى - توب - تفك -
ؤىنتوققە - طپانچە و دىگر اسلحە - جاك آلتنى و ما بىتاج نوز افىون.
ختاى مملكتلار يىغە بارغان روس سودا كرلر يىغە اوز محافظەلرى
اوچون برار تفك وىسا طپانچە اىب بارماغە اختيار بىرىلور اما
كىرا كدر كە بىلىت لار يىدە يازدورغايلاىر.

ختاى منصب دارلار يىنى اجازتلارى بىلن روس سودا كرلرى
خطاى مملكتىغە شورە كوكوريت و فورغوشون آىب بارمىقە اختيارلرى
باردور اما خطاى حكومتىدىن اجازت بولمىغان خطاى اهلېغە كىرا كدر كە
صانماغايلاىر ختاى حكومتىدىن برنج و خطاى بافر پولى آىب چىقماغى
ممنوعدر اما برنج و هر تورلوك آشلىق لارنى آىب كىرماكى باج
آلماسدىن اجازت دور.

اۋن آلتىنچى باب

روس سودا گرلارى خطاى سودا گرلار يىنىڭ مالنى اوز مالى
دىب آىب بارماغى ممنوعدر.

اۋن يىتتىنچى باب

فانترابانتو يعنى اوغرىلق بىلن سودا قىلغۇچىلارنىڭ حقىدە لازىم
بولغان تدبىر قىلماقغە خطاى منصب دارلار يىنىڭ اختيارلارى باردور.

اضا قىلدیلر

نيكالاى غيرس . تسزين . يوغنى بيوچسڧ
 نوروق يول بىلن سودا قىلغۇچىلار حقىدە ايكنچى بابدە بيان
 بولغان نىسخە اوشبودور.
 خطايغه بارغان روس سوداگرلىرى كىراكدر اوشبو ناملىرى
 مرفوم سرحدلارده واقع مومضىلاردىن بارغايلىر.

خطاي قراولى

- ۱ غوبول چىزىغۇ
- ۲ چىزىنتو
- ۳ موققىلىزىغە
- ۴ اولياننو
- ۵ دورولوق
- ۶ خورىن ناراسو
- ۷ خوراچسا
- ۸ پىئاندارغا
- ۹ اشىنغا
- ۱۰ مېندزا
- ۱۱ اويالغا
- ۱۲ كودرا
- ۱۳ كىاختا
- ۱۴ خاراخوچىر
- ۱۵ چىزىغى
- ۱۶ اورنوگو
- ۱۷ ابرانچىلام
- ۱۸ اوبولط

روس قراولى

- ۱ استارو چورخايتو بىسكى
- ۲ چقان اولوبۇسكى
- ۳ كليو چىفسكى
- ۴ قلى تسونايفسكى
- ۵ چاسو چىوئىفسكى
- ۶ دورولغو بىفسكى
- ۷ نوخنور اسكى
- ۸
- ۹ آشىن غىنسكى
- ۱۰ مېن چىزىنسكى
- ۱۱ شاراغوليسكى
- ۱۲ كودار بىنسكى
- ۱۳ كىاختا
- ۱۴ پوچىسكى
- ۱۵ ژىلتور بىنسكى
- ۱۶ خاراچسا بىنسكى
- ۱۷ خاننا بىنسكى
- ۱۸ كليو چىفسكى

بولطيس	۱۹ خانفېنسكى
چزى - غواول	۲۰ اوكنسكى
چىزىنچىز بىلىك	۲۱
پوستىت	۲۲

سواوق	۲۳
چساغان اوبو	۲۴
بورغوستاى	۲۵
خابار آسو	۲۶
باختى	۲۷
قابتاغاي	۲۸
قوق سودابان	۲۹
خورغوس	۳۰
بدل دابان	۳۱
تىراكلى دابان	۳۲
توروغارت دابان	۳۳
سويى يوق دابان	۳۴
ايركىشدام	۳۵

سودا كرلارغه ماللىرىنى آلىپ بارماق اوچون اوشبو فوفدە مذكور
 سىياھىدە تىيىن قىلىنغان مومضىلارنى اوروسىيە كونسوللارنىڭ وتقى
 سرحدلارده اولتورغان خطاي عملدارلارنىڭ معلوم قىلىق لارىنە بنا
 بىچىن دە اولتورغان اوروسىيە دولتىنىڭ ايلچىسى خطاينىڭ خار جىهە وزىرى
 بىلن اتفاق قىلىشوب تىدىل ونغىير قىلىمقە اختيارلارى بار ونغىير
 بولماسى شويىل بولماسىكە مذكور مومضىلارنىڭ بعضىسىنى سىياھىدىن
 بالىكلىه اخراج قىلىپ وعوضىدە سودا كرلارغه ضرور واسان بولغان
 دىكر مومضىنى تىيىن قىلغايلىر.

امضا قىلدىلار

نيكالاى غيرس	نسرزين	يوغنى بيوچسوف
مور	مهر	مهر
	نم	

غولجە شەھرىنى قايماروب بىردىكى خصوصە واندن ھىجرە ايدىن ترانجى و دونكان لره بر بىر مەك و ھىجرە ايتەموب ختاي تىبەسەندە فالان مەسلمانلارە چەر جفا قىلماسلىق خصوصەلارندە دىخى بر تىركىتات يىسالمش اولوب بو تراكتاتنى كىونىل بالىكاچىن نىڭ الدىن آلبى اوقوب ترجمانى ابراهيم دن كوچىروب آلمش ايدىم حالا يوقاندىم اكر تا بولسە سوگرەغى دفترە علاوه قىلور.

آوروپالولرنىڭ ھومىئەندىن سوگرە ايجىن خانىڭ چقارمىش يارلىق كاغىدىنىڭ صورتى صارى كاعدىن بىبارتە و بىقلمە تىحرىر ايدىلدى

كواڭشوى نىڭ بىكرە آلتىنچى يلى اون اىكنچى اى نىڭ اونى كىرنى اىچكىركى اورداغە الوع خان دىن توشىكان يىارلىق شولكى قدىمىدىن ندىغە بو عالم يولكالمىدور ھر قايداغ ايش بولسە بر تىزولوب بوزولماي قالمايدورلى قاعدە اوزون بولسە فايدە زىياننى شوندىن بىلىكلى بولادور لىن بودىكان كىتابدا ايتىپ دوركەسن وانك اوجاڭ دىكانلى قاعدە بلىكە كون بولتوزىنىڭ شونىسى بو عالمغە تىكىپ روشن ولغاندىك بولادور اوشىبو زمانىداكى يوتكىلىپ تورغان ايش قولوك تامبورنىڭ تارنى يوتكىكاندىك قدىمىدىن تارتىپ عالم سارلىق كواه آبت بولادور كواه وبران بولادور بىزنىڭ خان لوفىمەن نىڭ ھر قايسى بابامىز ھر قايسى اولادە بىزلارنىڭ توختاتقان خانلىق نىڭ لى قاعىلارى بىعضەسى اوشاش و بىعضەسى اوشاش اىماس بىز خقان چىن يورنىقە

كلكاندىن كىن بالدىرقى زمانلار نھايتى آبت ايدى جاڭ دلوانك خانلاردىن تارتىپ ايش يوچاڭ جن لوزنىڭ خانلارنىڭ وقتى داكى كوهنە ايشلارغە بائىمىدور اوشىبو وقتداكى توختاتقان لى قاعدەلار اقلىم لاركە قوت كرسون فقرالارغە فايدە بولسون دىب قىلغان ايش من پىاى نىختەدىن يوتكىلىپ كلكان نىڭ بوزىغە خانكىطىغو بولسە كىچە وكوندىز غەمكىن بىلان من ھم بولسام آنىڭ دىن بوزىدە اوزوم كە جزا قىلىپ تورامن خيال قىلسام بو نىچىدىل نىڭ بارسىداكى باغلىپ قالغان ھىب ايشلارنى راستنى يالغان دىب يماننى يىغشى دىب مىڭدىن يوشوندىروب شىبوچونىڭ بلا عاويثغە منى كىرتار قىلدى الحال ھەمە اقلىم لار بىلان انفاق بولدىق قىلادورغان ھەمە ايشى نھايتى راستلىق بىلان تىزاب غازىر قوت كرىپ باى بولادورغانغە امىد قىلسە بولادور خانكىطىخونىڭ قىلغان نصىحتى اوى كوى نىڭ قىلادورغان اوزون ايشلارنى آلبى كلىپ بىزچونىڭ كونىڭ نىسقە ايشلارغە اولالسە اولقى بوزوق ايشلارنى يوقىتوب تاشلاب ايتىپ كىن قىلا دورغان ايشلارغە اندازە بولسە بولادور بىكرەمە اىكنچى يىلدىن تارتىپ يالغان سوز بىرلە كوهنە بىكى ايشلارنى بوزوب بوكاننى نىڭ بلاسى خونىڭ جن خوىلاردىن بوزىدە بولوب كىنى مذكور بوكاننى دىكان يورت موبورت قىچ بىروروب فوبوگونى آونى دىب خط قىلىپ فقرالارنى يمان يولغە باشلاب نىفەن قىلىپ خانقە يانپىنى دىب يواين قىلىپ بوكاننى نىڭ بىكى قىلغان قاعدەسى يورتنى بوزا دورغان قاعدە اىكن اوبدان اىماس مذكور بوكاننى نىڭ ايشلارى تويولوب قىلىپ بوزولوب قالدى اندىن من خانكىطىخودىن التقات تىلاب او كىشى كونكىسى توتوب منى اوت بلاسىدىن قوتوروب يمان جن زوىنى بر كونىڭ اولتوروب ھىچ كىشى كە ناخىق بولمايدى آنداغ بولغاندىن كىن خانكىطىخوغە بو بىكى تىلغان قاعدەداكى بولغان فايدە نىررىغە ايشقە جونلە بولمايدور من ھم قىلە دورغان كوهنە قاعدەداكى ايشلارنى يىغشى دا آدم لار بىلە ھم سان بولا دورغاننى تاشلاب آتمايمىن بىز آنا بلانىك كوڭل

بیر لیکنی وزیر لریم و فقرا لریم هدیگلا کورکان سیلار الحال آنام نینگ
 بویر و قینی تونوب بر کوکل برلان پورتنی آبت بولاشیغه کهنه یگی
 چقان قاعده لارنی یوقاتیب ایتب چونک کوادی کوی بیله اتقاق بولا
 شینی توختاندق بیز نینگ مونگ کونگ نینگ عاجز بولغانی نأحق ایشلار
 تولا بولغان اوچون خطینگ معنەسی یکچکە اوچون نادان منصب دارلار
 تولا ایش فیلا دورغان دانشمندلار آز خط نینگ ایشی یکچکە بولسه نادانلر
 اوزینی باشوندر و ب آلا دور منصب دارلار هم نفسینی یوغان قیلەدر کلکان
 بارغان کوکسی بولسه موراستغه چیقمايدور ایش فیلا دورغان
 آدم لارنی ایشده قوبهای ایش قیلەسای دورغانلارنی ایشده فیوب
 کون دین کون که اوفیاب کیتب برادور اقلیمغه ضیرر قیلغانی هر
 کشی اوز نفسیکه جوق تارتقاندین بولدی بو عالم نینگ ویران بولغانی
 هر ایشینی لی آنه که باقیب فیلمانغان بولدی بویقین ده قبله طرفیدا کی
 اقلیم ننگ سوزینی اور که مک غطنی اور کانماک جابدوغ فونکار ادورغان
 هنرلارنی اوز که مک اور کاننلار مذکور قبله طرفیدا کی اوشاق هنرلار
 ایکان سوکسی فیلا دورغان هزایماس ایکان الوغ نینگ قورساقی کنگ بولسه
 نوین کی لار نینگ قیلغان ایشی فشیق بولسه قیلغان سوزی اعتماد بولسه قیلغان
 انیلک بولسه بو سوزلار بورونقی اوتکان بیز ننگ پیغمبریمز ننگ قیلغان
 نصیحت لاری وهمه قبله طرفیدا کی آدم لار ایشبو قاعده که بقیب ایش
 قیلب اوزی ننگ اقلیمغه قوت کریم بای بولدی بیز ننگ چوگ کو اقلیم
 بو یوقارقى نصیحت لاری ناشلب ایتب باشقه اقلیم لار نینگ سوزی
 و هنرلارینی اور کانیب یوز خاطر بیلان آدم بولوب فایده تغیب دور
 اوز اقلیم نینگ اوبدان سوزلارینی اور کانهای باشقه اقلیم ننگ اوشاق
 هنرلارینی اور کانیب ایش ننگ تعدی که یاتهای مونداغ فیلسه بیز نینگ
 اقلیم که فایداغ قوت کریم فایداغ بای بولادور علی هذا القیاس
 حکومتنی یونکاب تورمسه عیب ایشلارنی یوقاتیب آتماسه اوبدان
 ایش فیلا دورغان بولسه بولاک جانکچینگ توختانیب قویماسه بولماغودیک
 نینگ کی ایش فیلا دورغان چوگ چی داچینگه داشوسیغه آلتە بولیغه

توفوز کوگ چینگه هر فایسی اقلیمغه برادورغان داچینگلارغه هر
 فایسی سیگ لاردا کی ذوگدو شوگفولارغه اوزوکلار بیلا دورغان
 هر فایسی پورت ننگ هواسی فایداغ بیز خقان اقلیم قبله طرفیدا کی
 اقلیم ننگ قیلغان کوکسی سیکه بقیب فایداغ جانکچینگ توخنا تایندور
 فایداغ منصب دار فویادور فایداغ فقرالار تریک چیلک فیلا دور فایداغ
 مکتب توختایتدر فایداغ کوچوی جین شوسیلە بولادور فایداغ جرک
 نی تونادور فایداغ دنیانی آبرون فیلا دور فویادورغانی فویوب چقا
 دورغانی چقاروب فایداغ فیلسه خراجات آز بولادور فایداغ فیلسه ایکی نی
 بر قیلقالی بولادور خواه کشی انتجام بولام دور خواه اوزیدین
 چقام دور فایداغ فیلسه بیز نینگ اقلیم آبت بولادور فایداغ فیلسه بیز نینگ
 اقلیم دین دانشمند چقادور فایداغ فیلسه غزنه توشادور فایداغ فیلسه خبرک
 طیار بولادور هر فایسیگلار اوزنگلار بیلکاننی و اوزنگلار کورکاننی
 همیگلار که ایکی آی فرار بر دیم بولا دورغان ایشنی نهایتی بیکچکینگ
 برله مگا جزه خط قیلب آگلانتساگلار آندین من یوفارسیدا کی
 مهربان آنامغه آتیلانیب او کشی اویلاب خیال قیلب اوبدان بولا
 دورغان ایشلارنی ایلغاب فیلا دور آندین من سن شی طی بن داوبدان قاعه
 سوز بولسه مگا آیلاتنگلار دیب نوشورکان بارلیقم ده بو وقتی غچلیک مگا
 توتقان جزه خطده اظهار قیلغان ایکی قسمی ایش بار ایکان بر قسمه ایش شولکی
 مدریسدا اولتوروب قیلغان اوگ جاگ ننگ سوزینی آیلاتیب دورینه بر قسمه
 اوقوغان طالب لار نینگ بیلکان و کورکانلارینی آیلاتیب دور عجب
 کولکه دیک بی معنه ایشلارنی دیب دور بر طرفکه بیان باسیب
 فایه بولا دورغان کوزکه یاتیب دور ضرر بولادورغان کوزکه یاتمايدور.
 سیلار کلکان = کوجاله قیلب یانغان منصب دارلار قیلغان کنه
 ایشلارینگلارنی ستابتقالی بولمايدور مگر بو کسلنی سقایتمن دیساگلار
 اوزیکلارینگ کوکلنی عندالله قیلب نفسینگلار جوق تارتقانی ناشلاب

اتیب آندیڭ كین قیلغان ایشلارڭلار بولسه راستغه چقادور بو ایش بولسه نارهنی تورا کاندیک اسکی ایشلارنی یسکلشلاغاندین کین دانشمندلارنی ایشده قیوب آندیڭ یوقاری توبن هر ایش بولسه کوکل قویسا گلار بولادور من خاکطیغو بیله اوزون دین بو یزیکه ایش تونوب بلا حادثلار بولسه کوروب بزنیڭ اقلیمغه قوت کیراشی وعاجز بولاشی همه ایش سیلار ایش فیلا دورغان وزیرلاردین بولادور موندین کین نه ناحق ایش فیلا دورغان بولسا گلار و قروق سوزلارنی منیڭ آلدیهه آلیب کیرسا گلار اوزو گلار تنچ بولوب منی انسینز قیلسا گلار بولمایدور مبادا بو یارلیقنی توتمای اولقی دیک قیلسا گلار من هر کز کناهگلارنی عفری قیلمایمین دیب توشورکان یارلیق کاکسوشکچاک نشوگفو وزیرلاری فن شوسو کاکسوشکچاک بوچاڭسی وزیرلاری لی ذی سیڭ کانسوشکچاک غباڭ طیدوا وانسازلیق ایشینی قیلغوچی وزیرلاری غباڭ شواعزاز اکرام بیله سریق کاغذغه باسیب چقارغان کوسی کواکشویڭ بکرمه نوقوزنچی یلی بشنچی آینیڭ، تمت النسخه، بعبارتها

یوقاروده یازلمش خانقاهڭ مسجد اولدغنه حکم بمنه تعالی

کهنه مسجدڭ وچ کوچه بعدنده وحدود ایله دخی آبروچه حمله خانقاه نامنده بنا قیلنمش واول مسجدده بش نماز اذان واقامت ایله اوقولمش صوگره بو مسجدنی بعض ذوات کرام قرب طریق یعنی مسافه قریب وتفریق بین المؤمنین ایله تغلل ایدب مسجد ضرار دیو نماز اوقومقدن منع قیلمش. بو صورتده مسجد ضرار دیه مزبور خانقاه نامنده اولر. مسجدده نماز اوقولمقدن منع ایدیلورمی ایدلهزمی فاعکم بیننا باحق دیوب فصل نزاع ودفع دعاوی اولماقنی طلب قیلدیلمر.

حکم

اولاه مسجد ضرار اولقی مطلقا مسجده یاقن اولقی یا که اهلیتی بولمک ایله اولمیوب ابتدا بانی مسجدڭ قصد ونیتنه موقوفدرکه زمان سعادتده منافق لار غزلهم الله مسجد قبا قرینده بر مسجد بنا ایدب رسول اکرم صلی الله علیه وسلمی بو مسجدده بردفعه تبرکاً نماز اوقومغه تکلیف والتجا ایتدیلمر. رسول الله مسجد قبايه قریب اولدغندن دکل منافق لرنڭ قصد ونیتنه وحی الهی ایله مطلع اولوب «والذین اتخذوا مسجداً ضراراً» آیه کریمهسی نزولی ایله مسجد مزبورڭ هدم وتخریبنه امر ایتمشدر اما بعد الرسول وحی منقطع اولوب نیته حکم جائز اولدغندن مؤمنه حسن ظن واجب کوریلوب هر کم مسجد بنا ایدرسه بانیڭ نیتنی صحته حمل اولی ولازمدر. والا صوگره صالئان هر بر مسجد اولکیڭ ضراری اولوب اهاالی بولدی مسجد ضرار وزیران بولدی دعواستندن هیچ بر مسجد خالی اولمیوب تلوب ناسه اشتباه صالحرق مسلمانلربیننه نفاق وشقاق توشمیه باعث اولور زیرا هر صوگرهغی مسجدڭ قومی اولنڭ قومندن آیریلوب جماعت اولماغی انکار ایدن کاردن دکلمر. بونکچون رسول الله ایامندن صوگره هیچ بر مسجد مسجد ضرار دیو حکم قیلنوب معطل قالدیغی کتابلرده کورلمیور «من ادعی فعلیه البیان» وهمده ناشکند وکاشغر کبی دار الاسلام وسواد اعظم شهرلرده بر برینه یاقن مساجد وارلغنی غیر ویررلر اکر شرعه مخالف اولورسه علمالر منع ایدرلردی منعی ایشدلمیور. ثانی مزبور خانقایی مسجد ضرار دیو ادعا ایدب بوغصوصه بازیلن روایاتی بر حکم عادل تقدیم ایتمشلر ایکن اول روایات ایله مسجد ضرار وحکم اولمیوب مزبور روایاتڭ تعریقی ایله مسجد ضرارلقدن چقب مسجد خالص اولدیغی مثبت اولمشدر. حکم اولن مولانا حضرت لری روایاتی تمزیق ونحریق

واعراق بالنار ايله امر ايتىد كندى كندىلىرى بالذات وارىب متنازع فيه مسجدده مع الجماعة ادا فرايض ايتدىكلرى مسجد ضرار اولمادىغىنى بلدىردىكن فضلا مسجد خالص اولدىغىنى تايد و تاكىد ايدىر. ثالث بو مسجدنىڭ اولدىن حدود ايله دىخى فاصله اولدىغى وابتدا بناستندن بوياق مسجد اولنىڭ امام و مؤذن واهالى سائرهلىرى بو مسجد ثانيه وارىب دفغانله نماز اوتادىكلرى ونجه سنه واپام لردن بوياق مسجد ضرار ديمىوب سحوت ايتدىكلرى بى شېهه وى نزع مسجد متفق اولدىغىنى دليل دور. رابع مسجد بنا بولمىزدن مقدم فقدان بعض شروط سببيله مسجدنىڭ بناستندن منع ايدلسه كناهكار اولمىزدى اما بعد البناء مسجدده نمازى منع قىلمق جائز دىكلدىر «قوله تعالى» ومن اظلم ممن منع مساجد الله الاية تفسىرنده بونى تصريح ايتىشدىر. خامس بو مسجد ابتداءه اتفاق قوم و قاضى و شاكبه لرنىڭ اجازتى ايله اذان و اقامت و ادا صوات مع الجماعة ايتىش لرايكن بويلا اجازة نامه و اتفاق عامه ايلن آچىلن مسجدى عبادة معبوددن محروم و معطل قالدىرمق مؤمن موخدىڭ شائنه مناسب اولمىغىدىن زياده مانع اولنلر و عىد ماسبقنىڭ نعتنه داخل اولمق خوفى دىخى و اردور. سادس بو مسجدنىڭ قومى مسجد اولنىڭ اھالىستىدىن اولمىوب خارجدن اولدىغى اولتوزدىن زياده ذواتنىڭ اقرار و امضاسى ايله ظاهر و معلوم اولدى سابع مسجدنىڭ شروطىدىن لوجه الله اولمق مسجدنىڭ آستونىده يا اوستونىڭ مصالح مسجددن ماعدا بىرشى اولمىسون يعنى بانى مسجد اهل محله بوندىن برفائىڭ تمتع ايتىسون تامن طريق ايله دىخى ممتاز و آيرىق اولسون ايشوك و داربازەسى بركەسەنىڭ فوراسى و اويونىڭ ايشوكى و داربازەسى ايله مشترك اولسون و مسجدنىڭ ايشوكى آچىق اذن عام اولسون هر كيم كريب نماز او قورسە منع ايدلمىسون. تاسع حكم مسجدنىڭ اتمام و اكمالنه مستعين امام و مؤذن اولمق دىخى دركار دور. ايمىدى ادله مذكورات و بيانات و رسوماتدن اوتورى مسجد مذكور مسجد ضرار لىدىن چىقىدى و شروط معلومات ايله مسجد خالص و مسجد متفق

اولدى. بس صلوات غەسەبى اذان و اقامت ايله اوتامك جائز دور مانع يوقدر او فولىسون ديو اجازت و بىرلىدى حكم قىلندى. امام قارى قربانغىلى ولد غالىد حاجى. مهر.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

ومن اظلم ممن منع مساجد الله عام لكل من خرب مسجدا وسعى في تعطيل مكان مرشح للصلوة (تفسير قاضى)
ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرابها فان ظاهرها يقتضى ان يكون الساعى في تخریب المساجد اسوأ حالا من المشرك لان قوله ومن اظلم يتناول المشرك (تفسير كبير)
السعى في تخریب المسجد قد يكون لوجهين احدها منع المصلين والمعبدین والمتعبدین له من دخوله فيكون ذلك تخريباً (تفسير كبير)
اذا بنى مسجد لا يزول ملكه حتى يفرزه عن ملكه بطريقه وياذن بالصلوة فيه ويصلى فيه واحد وفي رواية شرط صلوة جماعة جهراً باذان و اقامة الخ (ملتقى)
ولا يجوز للقيم ان يجعل شيئاً من المسجد مستقلاً ولا مسكناً (جمع الانهر)
دار فيها مسجد ان كانت لو اغلقت كان للمسجد جماعة ممن فيها ولا يمنعون احداً من الصلوة فيه فهو مسجد جماعة ثبت فيه جميع الاحكام المتقدمه و يصح فيه الاعتكافى (حلبى)
والمساجد التى على قوارع الطريق ليس لها جماعة راتبة في حكم المسجد لكن لا يعتكف فيها (حلبى)
المساجد التى فى المدارس مساجد لانهم لا يمنعون الناس من الصلوة فيها واذ اغلقت يكون فيها جماعة يكون فيها جماعة من اهلها (ردالمحتار)
ثم مساجد الشوارع لانها اخف رتبة لانه لا يعتكف فيها اذا لم يكن لها امام معلوم و مؤذن (ردالمحتار) ۶۸۹ فى احكام المسجد.

ایندی بو کتابچه مزى بوراده تمام ایدوب توفتادق یوقاروده
 بعد ایدیلن بعض سوزلر بولسه بوندن سوگرهغی کتابچه مزه درج
 اینیلور انشاءالله تعالی رب العالمین.

مؤلفه محرره امام قاری قربانعلی ولد حاجی خالد بیك
 قولیه فی بلد آیکوز متولدا ثم الچواچکی متوطنا.

ذیل

ختای توارىخىدىن تىرجىمە اولانان اخبارا گرچە اختىصار اوزىرە يازىلمىشدر لىكىن بىزىم اهل اسلام آراسىندە چىن احوالىدىن بىخەت ايدىن بويىلە بىر جىمىئە بۇ آنە قىدر كورلىدىكىدىن بۇگۇن بىر آرزۇ مېھنەت ايتىشىم جازىدور، ختای توارىخىنى رومچە بىلدەسەندىن كىتورونى نىجار اشرف حىسن اوغلى چانىشىف ايدىكى بىر لغت كىتابى ايلە بىر ابر بىزە ھىدىيە ايتىشىدى " بۇندىن مۇقىم دولگىنى امام لىرىدىن وزورغان يەنى «مىھكە» كىشى لىرىدىن صوراب بىلۇب خېلى خېلىر يازمىش ايسىم دە ھىرمەت لۇ ھىسپىن افندىنىڭ كىتوردىكى توارىخ اوخىرلىرىنىڭ مۇقىمى اولدىغىچىون مۇكۇر ھىسپىن افندىيە زىيادە شۇكرانىمى مۇجىب ايلەشدر» بۇ ذات كىرامەت تىرجىمە ھالى باب العادە سائىر وسائىر ياردىمچى ذواتلار ايلە بىلە تىخىر ايدىلۇر چۈنكى بۇندىن سوڭرە الف باتىرىنى ايلە ھىسەرمىزدە اولىن ھىر شىھىرنىڭ امام ومۇدىن مۇدىر ومۇقىم لىرىنىڭ مراتب وھالى لىرىنى ھىلمە ھامىل ايشان كامىل ومۇشىد فاضل لىرىنىڭ مۇناقىب و احوال لىرىنى وبۇ كىتابچە مۇزە قوللا فەلا اعانە وبىاردىم ايدىن باي لىرىنىڭ وبىيىتىچە لىرىنىڭ افعال و احوال لىرىنى وطفىلا بىخەت ذات سىخىن جوى ولىمىفە كوى لىرىنىڭ امثال و اقوال لىرىنى يازمۇق ايلە نام ھىزىز وكلام لىدىلارى ياد ايدىلۇب ايكى عالمىدە خلىق لىرىنىڭ دىعاء خىرىنە ھىدىف اولمىق لىرى امىد ايدىلۇر خىدا ائىمانى مىسىر و ائىتمانە مۇقىم ايلە بىھىرمە ھىم وبىھىرمە طە وبىس وبىھىرمە سىبىداللىرىسلىن

امام قىربانلى خالىدى

صواب	خطا	سطور	صحیفه
حسابه	حابه	۱۲	۶۶۷
۱۷ یاشنده	۷ یاشنده	۲۴	۶۷۰
۱۸۲۱ نچی یلده	۱۸۳۱	۱۳	۶۷۲
جانندن	جانبدن	۲۴	۶۷۷
خادمليک	خادمایک	۹	۶۷۶
دیور	دیو	۹	۶۷۹
اولدندن	اولمدندن	۲۵	۶۸۳
کنديه	کند	۱۲	۶۸۴
نسفیر	نبخر	۴	۶۸۷
وغیرت	وغزة	۳	۶۹۷
قویمش مز	قویمش	۲۲	۷۰۱
قیلمقدن	قیلمقدن	۱۹	۷۱۱
تونمش	تونانمش	۷	۷۱۳
املاسی	اماسی	۲۶	۷۱۹
ایاملرک	ایاملرک	۲۱	۷۲۶
نفس دوهیه	نپص	۲۱	۷۲۷
مغبرک	جرک	۲۷	۷۲۸
مذکور حضرت	مذکور حضرت	۳	۷۲۹
دب آخوند	دب آخوند	۱۳	۷۴۳
خلیفه عباسیه	وطیفه عباسیه	۷	۷۴۶
عثمان	عمان	۱۹	۷۴۷
قصدا	صدا	۲۶	
ولایت اوچون	الئی شهر ولایتی اوچون	۱۸	۷۷۰
سخن	سهن	۱۲	۷۶۱

صواب	خطا	سطور	صحیفه
بولماسه	بولسه	۲۰ نچی	۸ نچی
سنج	سبج	۲	۱۴
مجازی سینی	مجازلی	۶	۱۷
اوراتیپه	اوراقیه	۱۰	۱۶
قبله کاهمزکا	قبله همزکا	۱۳	۱۷
زمانییک	زمان لپییک	۶	۱۸
پست	میست	۱	۲۰
مرکوز	مذکور	۹	۳۰
نیلب	قیلب	۱۶	۳۳
ابراز	بر آز	۱۸	۴۳
دعا کولری	دعا کولدی	۲۲	۴۹
شهد	وفات	۱۱	۷۱
	ل = غازی عنوانن		
	قرانوب اخبرده شهاده در جهسنی بولدی		
کرایک	کرامک	۱۸	۷۷
	۸ = ابکاوریینه غازی دیهک جائز ایسه ده حکومتن الخ		۶۳
آره صره	آده صره	۷	۶۷
بردیشینه	بردشینه	۱۳	۶۸
صافلییه موفق	صافلمق موافق		
قادر خان	قادر خاندن	۹	۷۷
طرفان	طرخان	۱۱	۸۱
	نه برده طرخان «خ» یاز یلور		
	«ف» ایله طرفان او قولور شهر اسمیدر		
اینش	ایمش	۱۹	
خواجم نک	خواجم	۱۲	۸۹
عمرخانک	عمرخان	۷	۹۱
ایسه ده بییک	ایسه ده بییک		
نوس سه کولر	نوشسه کولر		
التمشچی	التنچی		
	»		
	۲۴		
	۸		

Handwritten text and a library stamp at the bottom right corner of the page.

فهرست الكتاب

صيفه		
۵	بيان خان فرغان	۱
۶۹	آلتى شهرنك احوالى	۲
۱۴۰	فضاق بيانى	۳
۲۲۰	اجداد فضاق	۴
۲۶۷	قلماق منغول بيانى	۵
۳۶۹	روسىه نك بو طرفلره قىلم قويدىقى	۶
۴۲۸	قىزىقلىق ديوان خصوصى	۷
۶۴۰	منغول تاتار ابدان انتھاسىندىچە	۸
۶۸۰	منغول قلماق اعتقادى	۹
۷۱۰	چىن وختاى خانلىرى	۱۰

بولداش حاجى كىلىم باي اوقۇ
سودامىز ھىزىل ماللىرى بىلەن شەھەرچۈمكە دە

ТОРГОВЛЯ

РАЗНЫМИ ТОВАРАМИ

Юридический

НИККАДАМБИНОВЫ Б.

г. Чугучакъ, Семёрънен. обл.

№ _____

Sanstun 2. s. Esikiti
793-796 u s. Esikiti

38

www.uyghurkitap.com

www.uyghurkitap.com

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى كىتەپلەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى